SCI-CONF.COM.UA

WORLD SCIENCE: PROBLEMS, PROSPECTS AND INNOVATIONS

ABSTRACTS OF V INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE
JANUARY 27-29, 2021

TORONTO
2021

WORLD SCIENCE: PROBLEMS, PROSPECTS AND INNOVATIONS

Abstracts of V International Scientific and Practical Conference

Toronto, Canada

27-29 January 2021

Toronto, Canada

2021

UDC 001.1

The 5th International scientific and practical conference "World science: problems, prospects and innovations" (January 27-29, 2021) Perfect Publishing, Toronto, Canada. 2021. 1300 p.

ISBN 978-1-4879-3793-5

The recommended citation for this publication is:
Ivanov I. Analysis of the phaunistic composition of Ukraine // World science: problems, prospects and innovations. Abstracts of the 5th International scientific and practical conference. Perfect Publishing. Toronto, Canada. 2021. Pp. 21-27. URL: https://sci-conf.com.ua/v-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-world-science-problems-prospects-and-innovations-27-29-yanvarya-2021-goda-toronto-kanada-arhiv/.

Editor
Komarytskyy M.L.
Ph.D. in Economics, Associate Professor

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine, Russia and from neighbouring coutries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

e-mail: toronto@sci-conf.com.ua

homepage: ***https://sci-conf.com.ua/***

©2021 Scientific Publishing Center "Sci-conf.com.ua" ®
©2021 Perfect Publishing ®
©2021 Authors of the articles

TABLE OF CONTENTS

1. ***Adanov K. B., Duvanbekov R. S., Karynbaeva M. Z., Abishev Z. B., Kozhamzharov Ye. Z., Duanbekova G. B.*** 19
DETERMINATION OF THE EMOTIONAL STATE OF THE SUBJECTS USING THE "SAN" QUESTIONNAIRE.
2. ***Alekseenko T., Jazykbayeva B., Yerzhanova S.*** 23
FORMATION OF MODEL OF THE INDUSTRY OF TOURISM IN KAZAKHSTAN.
3. ***Artemova L. V., Protasova A. S.*** 28
PRESCHOOL AGE: REQUIREMENTS FOR PROFESSIONAL COMPETENCE OF TEACHERS.
4. ***Bartienieva I., Halitsan O.*** 33
ASPECTS OF RELATIONSHIP OF THE QUALITY OF THE TEACHER'S ACTIVITY AND THE PROFESSIONAL COMPETENCE OF STUDENTS.
5. ***Bakhtiyarov S. B.*** 37
MODIFICATION OF THE ADSORBENT.
6. ***Banzak G. V., Banzak O. V.*** 43
OPTIMAL PARAMETERS OF REGULATED MAINTENANCE STRATEGY.
7. ***Berezivska L. D.*** 54
CHRESTOMATHIE AS A MEANS OF ACTUALIZING THE WORKS OF OUTSTANDING UKRAINIAN AND FOREIGN EDUCATORS.
8. ***Bogachyk N. A., Andrushchak M. A., Balaniuk I. V.*** 59
WAYS OF OPTIMIZATION IN THE TEACHING OF INFECTIOUS DISEASES IS NOT ALWAYS A GENERALIZATION OF THE INSTITUTION IN DIFFERENT NOSOLOGIES.
9. ***Chubar V. V.*** 64
METHODOLOGY OF FORMATION OF CREATIVE PERSONALITY IN THE SECOND-GRADE STUDENT IN THE PROCESS OF PROFILE LEARNING OF TECHNOLOGIES.
10. ***Gorinchoy N. N., Gorbachev M. Yu., Balan Io. I.*** 74
QUANTITATIVE RELATIONSHIP BETWEEN ANTIOXIDANT ACTIVITY OF SOME FOOD ACIDS AND PARTICULARITIES OF THEIR ELECTRONIC STRUCTURE: DFT STUDY.
11. ***Hryshchuk A., Khomych M.*** 80
PARADOXES OF LEADERSHIP AND THEIR INFLUENCE ON THE MANAGEMENT OF COMPANIES.
12. ***Holodaieva O., Zhurba K.*** 84
RESEARCH FOR POTENTIAL SELECTIVE INHIBITORS OF HUMAN GAMMA GLUTAMYL TRANSPEPTIDASE AND HUMAN GLUTATHIONE-S-TRANSFERASE.

13. ***Hudyma O. P.*** 91
APPROACH TO ASSESS THE CAPACITY TO PROVIDE THE SITUATION CENTER WITH INFORMATION FROM SPACECRAFT.
14. ***Jishkariani M., Tsotskhalashvili S.*** 97
USING GOOGLE SHEETS TO ANALYZE ELECTRICITY TARIFFS.
15. ***Kabyl A. A.*** 102
HEROIC PERSONALITY IN THE HISTORY OF THE NATIONAL LIBERATION STRUGGLE.
16. ***Khimmataliev D. O., Rakhimboeva G.*** 108
FORMATION OF INFORMATION COMPETENCE IN LESSONS BY THE PROJECT METHOD.
17. ***Koba L. V., Zhuikova A. E., Makarova M. O.*** 112
FUNCTIONAL STATE OF FIRST-YEAR STUDENTS FROM THE FACULTY OF BIOLOGY CHARACTERIZED BY DIFFERENT CHRONOTYPES.
18. ***Kołecka A. M.*** 118
THE BIOPSYCHOSOCIAL DIMENSION OF PLAY ACTIVITY IN CHILD`S HOLISTIC DEVELOPMENT.
19. ***Krynychko L. R., Vatanov A. R.*** 130
MODEL OF DEVELOPMENT OF THE CONCEPTUAL AND CATEGORY APPARATUS OF THE STATE MANAGEMENT OF THE HEALTHCARE SYSTEM.
20. ***Mustafaeva Ye. Yu., Aliyev Nihan Alipasha oghlu*** 136
SOLVABILITY OF A NONLOCAL BOUNDARY VALUE PROBLEM FOR A THREE-DIMENSIONAL MIXED TYPE EQUATION.
21. ***Mironchuk Z., Maletska O.*** 143
EFFECTIVE USE OF TECHNOLOGY AND SOFTWARE ACCOUNTING SYSTEMS AND PROSPECTS THEIR DEVELOPMENT.
22. ***Nahornyi V. V., Nahorna N. O., Kaplaushenko T. M.*** 146
CLOUD TECHNOLOGIES LMS OPEN EDX FOR ORGANIZATION MOOC.
23. ***Novruzi Nurlana Azad kızı, Talibov Tariyel Huseynali oglu*** 151
THE PLANTS OF GARAGUSH MOUNTAIN PRODUCE NECTAR AND FLOWER POWDER.
24. ***Durru Oguz, Niyazbekova R. K., Kupeshev A. Sh.*** 160
METHODS OF ASSESSING COMPETITIVE COMMODITY.
25. ***Pavlenko O., Pryshchepa Ye., Tymoshenko A.*** 166
MULTILATE MEMORY OF ELEMENT.
26. ***Protsak T. V., Zabrods`ka O. S.*** 171
FORMATION OF MEDICAL EDUCATION.
27. ***Polutrenko M. S., Hrytsulyak H. M., Kotsyubynsky A. O., Savyuk R. M.*** 175
RESOURCE-SAVING TECHNOLOGIES OF PROCESSING OF STORKS OF HERACLEUM SOSNOWSKYI MANDEN.

28. ***Popadynets O., Goriachyi O., Dehtiarenko T.*** 183
BIODIVERSITY OF S100A8 PROTEIN APPLIED FOR PHTHISIATRY.
29. ***Rudyk O. Yu., Kaplun P. V., Solovyov R. V.*** 185
USING OF SOLIDWORKS FOR SIMULATION OF SCREW PULLER OF BEARINGS.
30. ***Sviridov V., Repin M., Uzun O.*** 192
STUDY OF POLLUTION OF OILY WATER TO PRESERVE THE WORLD OCEAN.
31. ***Semenenko S. B., Tymofiychuk I. R., Slobodian K. V., Kovpak A. V., Peryzhniak A. I.*** 198
COOPERATION BETWEEN CURATOR AND STUDENT SELF-GOVERNMENT AS A FACTOR OF SUCCESSFUL INTERACTION IN REGULATING THE QUALITY OF EDUCATION.
32. ***Shapoval O. V., Shneiderman S. I.*** 203
MITOCHONDRIAL DYSFUNCTION ASSOCIATED WITH CHRONIC FATIGUE SYNDROME.
33. ***Shchavinsky Yu. V., Kuznetsov V. V.*** 209
WAYS OF SOFTWARE COMPETENCIES FORMATION IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN MODERN CONDITIONS.
34. ***Shtets Yu. V., Melnyk O. Ya.*** 216
STYLISTIC AND TECHNICAL FEATURES OF DIGITAL GRAPHICS IN BOOK ILLUSTRATION.
35. ***Slavska B., Pasieka N.*** 222
WAYS TO SHAPE THE MORAL CULTURE OF JUNIOR HIGH SCHOOL STUDENTS BY MEANS OF FOLK PEDAGOGY.
36. ***Yahabzade Nigar Mirgasim kızı*** 230
ASSESSMENT OF THE IMPACT OF RECEIPTS IN NON-STATE PENSION FUNDS ON ECONOMIC GROWTH.
37. ***Yaltychenko O. V., Kanarovskii E. Yu., Gorinchoy N. N.*** 239
KINETIC MODEL OF LIPID PEROXIDATION IN CELL MEMBRANES INVOLVING ANTIOXIDANTS AND COMPLEXES OF CYTOHROM *C* AND CARDIOLIPIN – QUASI-STATIONARY APPROACH.
38. ***Yurkiv O. I.*** 245
DISORDERS OF THE FUNCTIONAL CONDITION OF THE INTESTINE IN NEWBORN CHILDREN WITH PERINATAL PATHOLOGY: IMMUNOLOGICAL DIAGNOSTIC INDICATORS.
39. ***Абдуллаев У. М.*** 248
РАЗРАБОТКА ПРОГРАММНОГО КОМПЛЕКСА ЦИФРОВОЙ ОБРАБОТКИ СИГНАЛОВ ДЛЯ УВЕЛИЧЕНИЯ ПРОПУСКНОЙ СПОСОБНОСТИ ТЕЛЕКОММУНИКАЦИОННЫХ СИСТЕМ.
40. ***Алибекова Самира Саадат кызы*** 255
ИЗУЧЕНИЕ ИММУННОГО СТАТУСА СПОРТСМЕНОВ В УСЛОВИЯХ ТРЕНИРОВОЧНОГО ПРОЦЕССА.

41. ***Антоненко І. В.*** 264
ПРИЙОМИ РЕВІТАЛІЗАЦІЇ ІНЖЕНЕРНИХ СПОРУД УКРАЇНИ НА ОСНОВІ ВОДОНАПІРНИХ ВЕЖ.
42. ***Асадов Н. З.*** 274
АНАЛИЗ ПОКАЗАТЕЛЕЙ ГЕМОГРАММЫ У БОЛЬНЫХ С ХРОНИЧЕСКОЙ ИШЕМИЕЙ НИЖНИХ КОНЕЧНОСТЕЙ.
43. ***Байбакова О. О., Постолюк М. І.*** 276
МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ВАЖЛИВА ХАРАКТЕРИСТИКА СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ.
44. ***Байназарова О. О.*** 283
НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ.
45. ***Балашов К. В., Кащенко В. І.*** 290
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗДОРОВ’Я ТА КУРІННЯ: ПОГЛЯД ЛІКАРІВ.
46. ***Безбородих С. М.*** 295
ГУМАНІСТИЧНІ ЦІННОСТІ МОЛОДІ ЯК ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.
47. ***Богута В. М.*** 299
ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ СТУДЕНТІВ МИСТЕЦЬКИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ПЕДАГОГІЧНОГО ЗВО.
48. ***Бондар О. С., Макей О. П., Ясна Н. С.*** 304
КВАНТОВО-ХІМІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НОВИХ БІОЛОГІЧНО АКТИВНИХ СПОЛУК РЯДУ 5-ЦИКЛОПРОПІЛ-1,3-ОКСАЗОЛУ.
49. ***Бородавка Є. В., Горда О. В., Яценко М. І., Пороховник Д.-О. І., Камінський А. Ю.*** 310
ІНФОРМАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ СИСТЕМИ ДІАГНОСТИКИ ТЕХНІЧНОГО СТАНУ БУДІВЕЛЬ НА ОСНОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ МІКРОСЕЙСМІЧНИХ КОЛИВАНЬ.
50. ***Булавіна С. Є., Козлюк М. В.*** 319
ПРАВОВА СИСТЕМА ЗАХИСТУ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ ЗА ЧАСІВ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ.
51. ***Булиніна О. Д., Булинін В. О.*** 330
ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІСТОРІЇ ТА ПРАВА В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ.
52. ***Бутузова Л. П., Бондар В. О.*** 337
НАРАТИВ УЧНІВСЬКОГО БУЛІНГУ В УМОВАХ КАРАНТИННИХ ОБМЕЖЕНЬ.
53. ***Варнавська І.*** 347
ОСНОВНІ ФОРМИ І ЗАСОБИ ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ У СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІКО-ПРАВОВОГО КОЛЕДЖУ.
54. ***Варга Н. І.*** 357
СУТНІСТЬ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ.

55. ***Верховод І. С., Худяк К. В.*** 363
ЕВОЛЮЦІЯ ПОГЛЯДІВ НА РОЛЬ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ В УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВАМИ.
56. ***Вечірко О. Л.*** 374
ГУМАНІСТИЧНІ ІДЕЇ ЗБІРКИ ДЖ. БОККАЧЧО «ДЕКАМЕРОН».
57. ***Вильде В. В.*** 379
РАЗВИТИЕ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО КОЛЛЕДЖА ПРИ ИЗУЧЕНИИ ДИСЦИПЛИНЫ «ТОНКМ С МП».
58. ***Вілков В. Ю.*** 385
ПАРАДИГМАЛЬНІ КОНЦЕПТИ ТА ПРИПИСИ ПОСТРАДЯНСЬКИХ ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ГЕНЕЗИСУ ФІЛОСОФСЬКОЇ ДУМКИ В УКРАЇНІ ПЕРІОДУ 1960-Х – ПОЧАТКУ 1990-Х РР.
59. ***Вільгусевич В. Ф., Щигорцова О. В., Клименкова С. В., Бобрик В. П.*** 395
ТОВАРОЗНАВЧИЙ АНАЛІЗ ЗАСОБІВ ДЛЯ ВИМІРЮВАННЯ АРТЕРІАЛЬНОГО ТИСКУ ПРИ ВИВЧЕННІ МЕДСЕСТРАМИ БАКАЛАВРАМИ ДИСЦИПЛІНИ «МЕДИЧНЕ ТА ФАРМАЦЕВТИЧНЕ ТОВАРОЗНАВСТВО».
60. ***Власенко Е. А., Малахова А. В.*** 402
ВПРОВАДЖЕННЯ ПРИНЦИПІВ КУЛЬТУРНОГО РЕЛЯТИВІЗМУ У ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ УЧНІВ СЕРЕДНІХ КЛАСІВ ДО МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ.
61. ***Власенко Е. А., Трушкіна М. В.*** 407
МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ВИКОНАВСЬКОЇ УВАГИ СТУДЕНТІВ ПІАНІСТІВ У ПРОЦЕСІ КОНЦЕРТМЕЙСТЕРСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ.
62. ***Волкова І. В., Масло О. В., Курилець Д. В.*** 414
ПОРІВНЯННЯ ЯК СТИЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКОЇ КАРТИНИ СВІТУ.
63. ***Войтовська В. І., Євчук Я. В., Третьякова С. О., Свідельська Н. М.*** 424
ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ НІШЕВИХ КУЛЬТУР У ВИРОБНИЦТВІ БЕЗГЛЮТЕНОВОЇ ПРОДУКЦІЇ.
64. ***Грибачова І. П.*** 434
ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОГОВОРУ КОМІСІЇ З АГЕНТСЬКИМ ДОГОВОРОМ ТА ДОГОВОРОМ ДОРУЧЕННЯ.
65. ***Горбова Н. Г.*** 440
ТРИ ЕТАПИ РОБОТИ В КЛАСІ СОЛЬНОГО СПІВУ МИСТЕЦЬКОЇ ШКОЛИ ВИКЛАДАЧА-МЕТОДИСТА Н. Г. ГОРБОВОЇ.
66. ***Гончар С. Й.*** 446
ФОРМУВАННЯ МОДЕЛІ КРЕДИТНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ.
67. ***Головко С. Г., Якименко П. П.*** 452
РОЗВИТОК КИЇВСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ЗА ЯРОСЛАВА МУДРОГО.

68. ***Гольцова М. Г., Дяченко Ю. В.*** 455
ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ МОДАЛЬНОСТІ В ТЕКСТАХ АНГЛОМОВНОГО ДИПЛОМАТИЧНОГО ДИСКУРСУ.
69. ***Гурова Д. Д., Цвілий С. М., Кукліна Т. С., Журавльова С. М.*** 461
АНАЛІЗ ЗМІН РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ Й ТУРИСТСЬКИХ ФОРМАЛЬНОСТЕЙ ВНАСЛІДОК ПАНДЕМІЇ КОРОНАВІРУСУ COVID-19.
70. ***Гусак Я. Ю., Сідельнікова І. Ю.*** 470
ОЖИРІННЯ-ЕСТЕТИЧНИЙ НЕДОЛІК ЧИ МЕДИЧНИЙ ДІАГНОЗ?
71. ***Гусєв В. О., Гаврилюк В. А.*** 473
ІМПЕРАТИВИ, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ.
72. ***Давлатова Т. І.*** 485
СИНТЕЗ ТРАДИЦІЙ УКРАЇНСЬКОГО ТА ІТАЛІЙСЬКОГО ОПЕРНОГО СПІВУ У ВИКОНАВСЬКІЙ ШКОЛІ МАРІЇ ДОНЕЦЬ-ТЕССЕЙР.
73. ***Деснова І. С.*** 488
ВИКОРИСТАННЯ ПАЛЬЧИКОВИХ ІГОР У ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ ДРІБНОЇ МОТОРИКИ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.
74. ***Дзега В.*** 496
ОСОБЛИВОСТІ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПОСАДОВИХ ОСІБ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ.
75. ***Дичка Н. І.*** 506
ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД У НАВЧАННІ АНГЛОМОВНОГО ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОГО ПИСЬМА.
76. ***Дмитриченко Л. И., Шумакова Ю. В.*** 512
ЭКОНОМИЧЕСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ ГОСУДАРСТВА: НАЛОГОВАЯ СТРАТЕГИЯ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ.
77. ***Дмітрієва О. І.*** 520
ВПЛИВ ВИКОРИСТАННЯ ПЕДАГОГАМИ ЖЕСТОВОЇ МОВИ НА РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ.
78. ***Добровольська С. Я., Рунців-Королюк О. І.*** 526
ТРЕНДИ ОСВІТИ: ВИКОРИСТАННЯ QR-КОДІВ ПРИ ВИКЛАДАННІ ДИСЦИПЛІН СФЕРИ ОБСЛУГОВУВАННЯ.
79. ***Дубровська Л. О., Дубровський В. Л., Бутенко С. В.*** 532
ТВОРЧІСТЬ ЯК КОМПОНЕНТ САМООЦІНКИ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ.
80. ***Дуганець В. І., Пукас В. Л., Майсус В. В., Олексійко С. Л.*** 540
УДОСКОНАЛЕНИЙ РЕГУЛЯТОР ТИСКУ РІДИНИ.

81. ***Журавська Н. С., Ящук С. П., Холдеєва А. Є.*** 549
ОНТОЛОГІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УПРАВИТЕЛЯ З ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВА.
82. ***Журавлев Д. Ю.*** 558
ВНЕШНЕЕ ТРЕНИЕ ФРИКЦИОННЫХ УЗЛОВ ТОРМОЗОВ.
83. ***Завальнюк І. Я., Мельник Г. Г.*** 568
МОВНІ ДЕВІАЦІЇ В ТЕЛЕДІАЛОГАХ-ІНТЕРВ'Ю РАНКОВИХ ШОУ-ПРОГРАМ.
84. ***Заставна О. П., Поруцька В. Р.*** 575
ЛЮДСЬКИЙ ВИМІР ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ.
85. ***Збаравська Л. Ю.*** 585
ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНІСНО-СВІТОГЛЯДНИХ ПРОФЕСІЙНИХ ЯКОСТЕЙ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ФІЗИКИ ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ АГРОІНЖЕНЕРІВ.
86. ***Ільченко В. Р., Гуз К. Ж., Олійник І. М.*** 593
ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЦІЛІСНОСТІ СВІДОМОСТІ ПІДЛІТКІВ.
87. ***Карпова С. Г.*** 598
ХИТКІСТЬ ЛЮДИНИ В (ПОСТ)КОВІДНОМУ СВІТІ.
88. ***Каримов А. А., Темирханова М. Ж.*** 603
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕТОДИКИ ОРГАНИЗАЦИИ ФИНАНСОВОГО УЧЕТА В ТУРИСТИЧЕСКИХ КОМПАНИЯХ.
89. ***Касенова Л. Г., Жумашев А. Т.*** 609
ПРИНЯТИЕ УПРАВЛЕНЧЕСКИХ РЕШЕНИЙ.
90. ***Каспрук Н. М.*** 614
СЬОГОДЕННЯ НАВЧАННЯ НА КЛІНІЧНІЙ КАФЕДРІ В МЕДИЧНОМУ ВНЗ.
91. ***Керимкул Ж. С.*** 621
ОСНОВНЫЕ ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ КОНЦЕПЦИИ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА В ПОЛИТИЧЕСКОЙ НАУКЕ.
92. ***Кременська Л. В., Криклива С. Д., Бобровська О. А., Паламарчук О. В.*** 629
ВИБІР ФОРМАТУ ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ ПРИ ДИСТАНЦІЙНОМУ НАВЧАННІ.
93. ***Криворучко О. М., Чіпіленко О. В.*** 634
ОЦІНКА ЯКОСТІ ІНТЕГРОВАНИХ ПРОЦЕСІВ СПОРТИВНО-ОЗДОРОВЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.
94. ***Коваль К. П.*** 643
ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕМОГРАФІЧНОЇ СТРУКТУРИ УКРАЇНИ ТА АКТУАЛЬНИХ СОЦІАЛЬНО ЗНАЧУЩИХ АСПЕКТІВ ДЕРЖАВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ.
95. ***Коваленко І. А., Мацко К. В.*** 650
НЕДІЙСНІСТЬ ГОСПОДАРСЬКИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ.

96. ***Ковач І. В., Хотімська Ю. В., Зелінський А. Л., Зуб Г. Е., Старик М. В.*** 654
ЗМІНА ЦИТОЛОГІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ СЕКРЕТУ ПРИВУШНИХ СЛИННИХ ЗАЛОЗ ПРИ АНГУЛЯРНИХ ПЕРЕЛОМАХ НИЖНЬОЇ ЩЕЛЕПИ.
97. ***Козубовська І. В., Сідун Л. Ю., Шароді Ю. В.*** 658
ПІДГОТОВКА ПОЛІКУЛЬТУРНОГО ВЧИТЕЛЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ США.
98. ***Козловська Л. С.*** 665
ДО 265-Ї РІЧНИЦІ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ В. А. МОЦАРТА. ОБРАЗ ГЕНІАЛЬНОГО КОМПОЗИТОРА В МАСОВІЙ КУЛЬТУРІ XX-XXI СТОЛІТЬ.
99. ***Король-Безпала Л. П., Король А. П., Безпалий І. Ф.*** 671
ВПЛИВ ТЕМПЕРАТУРНОГО РЕЖИМУ ПРИ КУЛЬТИВУВАННІ ЛИЧИНОК CHIRONOMUS.
100. ***Корнієнко К. В.*** 676
ЕКОЛОГІЧНО-МАРКЕТИНГОВИЙ ПЛАН ПО ВИРІШЕННЮ ПРОБЛЕМІ ОЧИСТКИ СТІЧНИХ ВОД НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ.
101. ***Колісник В. Ю.*** 682
ПОКРАЩЕННЯ УСПІШНОСТІ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ПРОГРАМІСТІВ ПІСЛЯ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ.
102. ***Костенко Ю. О., Султанова А. В., Лубенська А. В.*** 691
АНАЛІЗ СТАНУ РИНКУ КІБЕРСТРАХУВАННЯ В СВІТІ ТА УКРАЇНІ.
103. ***Климова Е. М., Лавинская Е. В., Быченко Е. А.*** 700
ОПРЕДЕЛЕНИЕ СТЕПЕНИ ЦИТОТОКСИЧНОСТИ НАНОЧАСТИЦ ДИОКСИДА ЦЕРИЯ С ПОМОЩЬЮ КЛЕТОЧНОЙ ТЕСТ-СИСТЕМЫ.
104. ***Куртєва К. Р.*** 705
ОСНОВНІ АСПЕКТИ ТВОРЧОСТІ ВОЛОДИМИРА ПЕТРИКА.
105. ***Кулик М. П., Кулик Т. П.*** 710
АНАЛІЗ ОБ’ЄКТІВ ГЕНЕРАЦІЇ ОБ’ЄДНАНОЇ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.
106. ***Құтым Б.*** 719
ЖАҢА КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ТЕЛЕВИЗИЯДА ТИІМДІ ҚОЛДАНУ ТӘСІЛДЕРІ.
107. ***Кушніренко С. В., Давидов П. Г.*** 726
ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВВЕДЕННЯ ЕВТАНАЗІЇ В УКРАЇНІ.
108. ***Лапшин В. А., Видавская А. Г., Видавская А. О.*** 736
НОВЫЕ ЗНАНИЯ О ВСЕЛЕННОЙ И ЕЁ СИСТЕМАХ ПРОИСХОЖДЕНИЕ, ПРИРОДА, ПРЕДНАЗНАЧЕНИЕ, НОСИТЕЛИ, ФУНКЦИИ И НЕКОТОРЫЕ РЕЗУЛЬТАТЫ РАБОТЫ ВИРУСОВ ПРЕДАТЕЛЬСТВА.

109. ***Левченко Н. В.*** 746
НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО МОЛОДІЖНОЇ РОБОТИ.
110. ***Лісовий А. В.*** 751
ГЕРАЛЬДИЧНА СИСТЕМА США ЯК ПРИКЛАД МОЖЛИВОГО ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМАТИКИ СИСТЕМНОСТІ МУНІЦИПАЛЬНОЇ ТА ДЕРЖАВНОЇ СИМВОЛІКИ УКРАЇНИ.
111. ***Лісова Н. І.*** 758
ТРИВЕКТОРНИЙ ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ШКОЛИ.
112. ***Макара М. І.*** 764
ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСАМИ.
113. ***Максімішин О. В., Астап`єва О. М., Старенький В. П., Максімішина Т. М.*** 769
АНАЛІЗ ТЕХНОЛОГІЙ МОБІЛЬНОГО НАВЧАННЯ, ЯК СТРУКТУРИ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ І НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ВИШІВ.
114. ***Марущак О. В., Зузяк Т. П., Багрій Д. С., Свята М. В., Шевцова Л. О.*** 778
ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ ПРОЄКТНОЇ КУЛЬТУРИ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА.
115. ***Малишко В. В.*** 788
ОСНОВНІ НАПРЯМИ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ.
116. ***Мелещенко О. К.*** 798
ЖУРНАЛІСТСЬКІ МІСТИФІКАЦІЇ МАРКА ТВЕНА.
117. ***Мельник С. С., Сасник С. М.*** 806
ДИСТАНЦІЙНА ОСВІТА: ЗА І ПРОТИ.
118. ***Москаленко М. П., Міронець Л. П., Вакал А. П., Торяник В. М.*** 815
ВИКОРИСТАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ ЕКСКУРСІЙ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ БІОЛОГІЇ.
119. ***Мотрук Т. О., Вертель А. В.*** 819
РОЛЬ ПОРІВНЯЛЬНИХ ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНИХ ЕКСПЕРИМЕНТІВ Г. ГЕЛЛАПА ТА А. ВАЛЛОНА ДЛЯ ЕКСПЛІКАЦІЇ КОНЦЕПТУ «СТАДІЯ ДЗЕРКАЛА» В ПОСТ ПСИХОАНАЛІТИЧНІЙ МЕТОДОЛОГІЇ.
120. ***Мукоїд Р. М., Орел С. П., Пархоменко А. М.*** 824
ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ПИВНОГО СУСЛА ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ НЕСОЛОДЖЕНОЇ СИРОВИНИ.
121. ***Мустафін С. А.*** 834
ПОНЯТТЯ COVID-19 В АНГЛОМОВНОМУ МЕДІА-ДИСКУРСІ: У ВИМІРАХ МУЛЬТИМОДАЛЬНОСТІ ТА ІНТЕРМЕДІАЛЬНОСТІ.

122. ***Надригайло Т. Ж., Харченко О. С., Колісник В. О.*** 840
МОДЕЛЮВАННЯ ДИНАМІКИ ВІЛЬНОЇ ПОВЕРХНІ ГАЗОРІДИННОГО СЕРЕДОВИЩА В ПОРОЖНИНІ КОНВЕРТЕРА ПРИ РОЗДУВАННІ РІДКОГО ШЛАКУ ДВОРЯДНОЮ ФУРМОЮ.
123. ***Назаренко О. В., Іванченко А. В.*** 849
ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ РІДКІСНОЗЕМЕЛЬНИХ ЕЛЕМЕНТІВ У ПРОМИСЛОВОМУ ВИРОБНИЦТВІ.
124. ***Найдьонова В. Є.*** 852
ЗАСТОСУВАННЯ BIM-ТЕХНОЛОГІЙ НА СТАДІЯХ ПРОЕКТУВАННЯ В БУДІВЕЛЬНІЙ ГАЛУЗІ ТА ВРАХУВАННЯ ТЕХНІКИ БЕЗПЕКИ ВИКОНАННЯ РОБІТ І ОХОРОНИ ПРАЦІ.
125. ***Наритник І. Ю., Семеняк А. В.*** 860
ВПЛИВ ШКІДЛИВИХ ЗВИЧОК НА ПЕРЕБІГ ВАГІТНОСТІ ТА СТАН ПЛОДУ.
126. ***Надвиничний С. А., Надвиничний О. С.*** 866
ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ.
127. ***Нерсесян В. М., Рудзік Л. Б., Кущ О. Ф., Краснолицька Л. М., Стадніченко Н. П., Ружина А. В.*** 872
ВИВЧЕННЯ ФІЗИЧНОГО СТАНУ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ДЛЯ ВИЯВЛЕННЯ ГРУП РИЗИКУ ЗА НАЙБІЛЬШ ПОШИРЕНИМИ ЗАХВОРЮВАННЯМИ У МОЛОДОМУ ВІЦІ: АРТЕРІАЛЬНА ГІПЕРТЕНЗІЯ, ОЖИРІННЯ, ПОРУШЕННЯ ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ.
128. ***Павлик О. А., Поліщук Ю. С.*** 881
СУТНІСТЬ, ЗМІСТ Й ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «STORYTELLING».
129. ***Павлик О. А., Гречка А. О.*** 890
ВИКОРИСТАННЯ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ ЯК ЗАСОБУ ФОРМУВАННЯ НАСКРІЗНОГО ВМІННЯ ЧИТАННЯ З РОЗУМІННЯМ.
130. ***Пащук Р. І., Васильєва Г. Й., Максименко О. В.*** 895
НАЗВА «УКРАЇНА» У ВИСВІТЛЕННІ ВОЛОДИМИРА СІЧИНСЬКОГО.
131. ***Прокопчук Н. Р.*** 900
ТРУДОВА ЮСТИЦІЯ: ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН.
132. ***Пізняк Т. І., Близнюк А. А.*** 906
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА.
133. ***Піхняк Т. А.*** 910
ФІНАНСОВИЙ РЕЗУЛЬТАТ ЯК ЕКОНОМІЧНА КАТЕГОРІЯ: ПОРЯДОК ФОРМУВАННЯ ТА ВИЗНАЧЕННЯ.
134. ***Проніна О. В.*** 918
ПРОДАЖ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК ІНОЗЕМНИМ ОСОБАМ: МОЖЛИВІ ПРОБЛЕМИ І РЕАЛІЇ.

135. ***Прядко О. М., Тарасов І. Ю., Декадіна В. В., Ярошенко А.*** 922
ЛОЯЛЬНІСТЬ СПОЖИВАЧІВ ТОРГОВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ВИСОКОГО РІВНЯ КОНКУРЕНЦІЇ.
136. ***Повідайчик О. С., Хоминець С. І.*** 928
ДИФЕРЕНЦІЙОВАНЕ НАВЧАННЯ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ПРОФЕСІЙНО МОБІЛЬНИХ ФАХІВЦІВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ.
137. ***Повідайчик М. М.*** 935
ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ УНІВЕРСИТЕТУ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ.
138. ***Поздняков Ю. В., Садовенко Ю. П.*** 939
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ АДИТИВНОГО ТА МУЛЬТИПЛІКАТИВНОГО МЕТОДІВ ВВЕДЕННЯ КОРИГУВАНЬ У ПОРІВНЯЛЬНОМУ ПІДХОДІ ПРИ ВИКОНАННІ ЕКОНОМІЧНИХ ВИМІРЮВАНЬ.
139. ***Поєдинцева Л. Л., Коваленко О. О.*** 951
ФАХОВА ПІДГОТОВКА МЕДИЧНИХ СЕСТЕР НА ОСНОВІ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ.
140. ***Полєвікова О. Б., Дьоміна А. С.*** 959
ІННОВАЦІЙНІ ФОРМИ РОБОТИ З ЛІТЕРАТУРНИМ ТВОРОМ У ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ.
141. ***Полумисна О. О.*** 966
СОЦІАЛЬНІ ВИТРАТИ НА ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ ТА ПОЛЬЩІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ.
142. ***Пустовойт О. В.*** 971
ДЖЕРЕЛА ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ УКРАЇНИ.
143. ***Ревенко І. В., Чжан Сюамінь, Лі Хан*** 981
РЕФЛЕКСИВНІ УМІННЯ ЯК ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА.
144. ***Рибак В. А., Керімова Г. Ф.*** 985
ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОЇ ДОЗИ ($ЕД_{50}$) СУХИХ ЕКСТРАКТІВ IRIS HUNGARICA МЕТОДОМ НАЙМЕНШИХ КВАДРАТІВ ЗА АНАБОЛІЧНОЮ АКТИВНІСТЮ У ІНТАКТНИХ ТВАРИН.
145. ***Розмарина А. Л., Павленко О. П., Андрушко М. А.*** 992
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО МАРКЕТИНГУ В УКРАЇНІ.
146. ***Романюк І. О.*** 1000
ЕКООСВІТА ЯК СКЛАДОВА КУЛЬТУРИ УЧНІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ В ОРГАНІЗАЦІЇ КУЛЬТУРНО-ДОЗВІЛЛЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНИМИ ПЕДАГОГАМИ.
147. ***Северин Р. В., Гонтарь А. М., Рубан В. О.*** 1009
СТРАТЕГІЯ БОРОТЬБИ З ВІРУСНИМИ РЕСПІРАТОРНИМИ ІНФЕКЦІЯМИ КОТІВ.

148. ***Сергеева Н. В., Каратаева О. Г., Ашмарина Т. И., Бирюкова Т. В.*** 1013
СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ АГРОПРОМЫШЛЕННОЙ ИНТЕГРАЦИИ.
149. ***Селіхов Ю. А., Коцаренко В. О., Ковальов Г. В.*** 1023
ІНТЕГРАЦІЯ РОБОТИ УСТАНОВКИ КАТАЛІТИЧНОГО РИФОРМІНГУ З ПОПЕРЕДНІМ ГІДРООЧИЩЕННЯМ.
150. ***Семенда Д. К., Семенда О. В.*** 1032
ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ В УКРАЇНІ.
151. ***Семенюк В. В.*** 1038
КОМУНІКАТИВНИЙ ПІДХІД У НАВЧАННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ.
152. ***Складановська М. Г.*** 1044
ЕТНІЧНІ ВИТОКИ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНЦЯ.
153. ***Скопенко Н. С., Поліщук Ю. В.*** 1050
УПРАВЛІНСЬКЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ.
154. ***Стадник О. О., Кузьмінець Н. П.*** 1055
КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКИ УКРАЇНЦІВ КАНАДИ З ІСТОРИЧНОЮ БАТЬКІВЩИНОЮ.
155. ***Стрига Е. В., Мураховська А. В.*** 1062
ПРОБЛЕМАТИКА НАВЧАННЯ ЛЕКСИКИ КИТАЙСЬКОЇ МОВИ.
156. ***Стотика І. Г., Черкашина Ю. В.*** 1066
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ МУЗИЧНО-ВИКОНАВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНЯ-ПІАНІСТА.
157. ***Сотнікова-Мелешкіна Ж. В., Лантух І. В.*** 1073
ДИТЯЧА ОБДАРОВАНІСТЬ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА МЕДИЧНІ ПІДХОДИ.
158. ***Тещук В. Й., Тещук Н. В., Руських О. О.*** 1084
ДО ПИТАННЯ ЛІКУВАННЯ ГОСТРИХ ПОРУШЕНЬ МОЗКОВОГО КРОВООБІГУ ПІСЛЯ ПЕРЕНЕСЕНОЇ КОРОНАВІРУСНОЇ ХВОРОБИ.
159. ***Трухан А. Г., Кубіцький С. О.*** 1089
ОСОБЛИВОСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.
160. ***Ткаль С. М.*** 1099
ПЕРЕВАГИ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ.
161. ***Ткач В. В., Кушнір М. В., Мінакова Т. Г., Петрусяк Т. В.*** 1109
ТРИ КОМБІНОВАНІ ХІМІКО-МАТЕМАТИЧНІ ЗАВДАННЯ В БРАЗИЛЬСЬКОМУ СТИЛІ НА ТЕМУ ПОПУЛЯРНОЇ ПОРТУГАЛЬСЬКОЇ ПІСНІ.
162. ***Титан Л. І., Дулька О. С., Прибильський В. Л.*** 1115
ВИКОРИСТАННЯ ДРІЖДЖОВИХ ПІДКОРМОК ДЛЯ ВИРОБНИЦТВА КРАФТОВОГО ПИВА НА МІНІПИВЗАВОДАХ ТА ЗАКЛАДАХ РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА.

163. ***Туролєв Г. О.*** 1117
ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПОДАТКУ НА ВИВЕДЕНИЙ КАПІТАЛ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ ДЕОФШОРИЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ.
164. ***Тукумбаева А. Д.*** 1123
СПОСОБЫ ПЕРЕВОДА ЦИТАТ НА МАТЕРИАЛЕ ПЕРЕВОДОВ РОМАНА М. БУЛГАКОВА «МАСТЕР И МАРГАРИТА» НА АЗЕРБАЙДЖАНСКИЙ, КАЗАХСКИЙ И АНГЛИЙСКИЙ ЯЗЫКИ.
165. ***Тюрикова Е. Н., Недошитко О. М., Титинов В. В.*** 1130
ОПТИМИЗАЦИЯ И ИНТЕНСИФИКАЦИЯ ПРЕПОДАВАНИЯ СПЕЦИАЛЬНЫХ ДИСЦИПЛИН АРХИТЕКТУРНО-ДИЗАЙНЕРСКОГО ЦИКЛА ПРИ УДАЛЁННОЙ ФОРМЕ ОБУЧЕНИЯ.
166. ***Тюркеджи Н. С.*** 1134
АСИСТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ В БІБЛІОТЕКАХ УНІВЕРСИТЕТІВ: ДОСВІД ПРАКТИЧНОГО ЗАСТОСУВАННЯ.
167. ***Устюжанінова О. Т., Кириченко В.*** 1138
ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ЗАСУДЖЕНИМИ ЖІНКАМИ.
168. ***Фаузі Є. С., Ротна М. І.*** 1142
ЗМІНА КЛІНІКО – ЛАБОРАТОРНИХ ПОКАЗНИКІВ ПРИ РІЗНИХ ФОРМАХ ГЕМОЛІТИЧНОЇ ХВОРОБИ НОВОНАРОДЖЕНИХ.
169. ***Фель Е. Л.*** 1148
ПОЭТОНИМНАЯ СТРУКТУРА ПРОИЗВЕДЕНИЙ ЖАНА ДЮТУРА С БАСЕННОЙ ОСНОВОЙ.
170. ***Філак Ф. Г.*** 1154
РОЗВИТОК ДРІБНОЇ МОТОРИКИ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З РОЗЛАДАМИ АУТИЧНОГО СПЕКТРУ.
171. ***Фомина М. А., Бекназарова М. К.*** 1158
МЕДИЦИНСКИЕ ТЕКСТЫ НА АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ.
172. ***Фоміна І. Л.*** 1161
СТРУКТУРА СУЧАСНОГО КОМУНІКАТИВНОГО ПІДРУЧНИКА З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ.
173. ***Холодовська Н. О.*** 1165
ІНТЕРПРЕТАЦІЯ СИМОНА ЗОЛОТИ В ОБРАЗІ ЗІЛЬНИКА ЗОЛОТИ В РОМАНІ ВІТАЛІЯ КЛИМЧУКА «РУТЕНІЯ. ПОВЕРНЕННЯ ВІДЬМИ».
174. ***Хоменко Л. М.*** 1168
МЕТОДИКА ВІДБОРУ СИСТЕМ КРОЮ ДЛЯ ТЕХНІЧНОГО МОДЕЛЮВАННЯ ОДЯГУ НА УРОКАХ ТЕХНОЛОГІЙ.
175. ***Цыпкин Ю. А., Пакулин С. Л., Ильичев К. С., Козлова Н. В., Феклистова И. С.*** 1177
ОПТИМАЛЬНОЕ ПРОСТРАНСТВЕННОЕ РАЗВИТИЕ СЕЛЬСКИХ ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ СИСТЕМ.

176. ***Череп А. В., Сопіна А. Є.*** 1188
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ФІНАНСУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ.
177. ***Чмель В. В., Ахмад І. М., Міхненко Г. Е.*** 1197
НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ СТУДЕНТІВ ІНЖЕНЕРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ В ДИСТАНЦІЙНОМУ РЕЖИМІ.
178. ***Шапакидзе Е. Д., Мируашвили В. З.*** 1201
ТЕХНИЧЕСКИЕ СРЕДСТВА МАЛОЙ МЕХАНИЗАЦИИ В ШЕЛКОВОДСТВЕ.
179. ***Шаоминг Ли*** 1208
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННЫХ И КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПОВЫШЕНИИ ЭФФЕКТИВНОСТИ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА В СТРАХОВЫХ КОМПАНИЯХ.
180. ***Шевчук І. В., Бурлака Л. П.*** 1215
МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ЧАСТИН ТА ДРОБІВ У ПОЧАТКОВОМУ КУРСІ МАТЕМАТИКИ.
181. ***Шпак О. В.*** 1225
НАВЧАННЯ МИСТЕЦТВУ КАЛІГРАФІЇ ЗАСОБАМИ КОПІЮВАННЯ СВІТОВИХ ЗРАЗКІВ КАЛІГРАФІЧНОГО ПИСЬМА.
182. ***Шувалов В. С.*** 1230
АНТИЧНИЙ ТЕРМІН «ΤΙΠΟΣ ΛΟΓΟΣ» У ФІЛОСОФСЬКІЙ КОНЦЕПЦІЇ Г.СКОВОРОДИ.
183. ***Шульга О. С., Давидов П. Г.*** 1235
МЕДИКО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ЛІКУВАННЯ ІНФЕКЦІЙНОГО ЗАХВОРЮВАННЯ НА COVID-19.
184. ***Шутак Л., Навчук Г.*** 1245
МОТИВАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «УКРАЇНСЬКА МОВА ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ» СТУДЕНТАМИ – ІНОЗЕМНИМИ ГРОМАДЯНАМИ.
185. ***Эшев С. С., Авлакулов М., Саидов И. Э.*** 1252
ИННОВАЦИОННЫЙ ПОДХОД К РАСЧЕТУ ПАРАМЕТРОВ ЖИВОГО СЕЧЕНИЯ ИРРИГАЦИОННЫХ КАНАЛОВ.
186. ***Юдіна Т. І., Безрученко О. М., Агапова О. В.*** 1260
ВОЛОГОПОГЛИНАЛЬНА ЗДАТНІСТЬ АГЛЮТЕНОВОЇ БОРОШНЯНОЇ СИРОВИНИ.
187. ***Юлдашева С. Х., Авазов И. Р.*** 1267
ПОРЯДОК ОБОБЩЕНИЯ РЕЗУЛЬТАТОВ ОТДЕЛЬНЫХ НАПРАВЛЕНИЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СЛУЖБЫ ВНУТРЕННЕГО АУДИТА.
188. ***Ядловська О. С., Довгопол П. Д.*** 1270
АСПЕКТИ ТРУДОВОЇ ЗОВНІШНЬОЇ МІГРАЦІЇ УКРАЇНЦІВ ДО РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ.

189. ***Ярославцева М. І., Март'янова Т. О., Сердюк К. С., Тарасова К. М.*** 1277
ВЗАЄМОДІЯ СІМ'Ї ТА ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ З ПИТАНЬ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДИТИНИ.

190. ***Яценко І. В., Богатко Н. М., Париловський О. І., Родіонова К. О., Жиліна В. М.*** 1284
ВИЯВЛЕННЯ ДОМІШКИ НАТРІЮ ГІДРОКАРБОНАТУ У СМЕТАНІ ТА ВЕРШКАХ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ БРОМКРЕЗОЛОВОГО ЗЕЛЕНОГО.

191. ***Ящищак І. В., Олексюк Н. С.*** 1295
ОРГАНІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ СТУДЕНТІВ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ.

UDC 378.147

DETERMINATION OF THE EMOTIONAL STATE OF THE SUBJECTS USING THE "SAN" QUESTIONNAIRE

Adanov Kuanyshbek Bulanovich
PhD, As. Prof.
Karaganda University named after E.A. Buketova
Karaganda, RK
Duvanbekov Ruslan Sabirovich
master's degree, doctoral student
Eurasian National University
Named After L.N. Gumilyov, Nursultan, RK
Karynbaeva Marzhan Zhailaubaeva
Art. Teacher
Abishev Zhandos Bakhytovich
PhD, Art. Teacher
Kozhamzharov Yerzhan Zhursinovich
master's degree, Art. Teacher
Duanbekova Gulnyaz Bilyalovna
Cand. of Med. Scien., As. Prof.
Karaganda University named after E.A. Buketova
Karaganda, RK

Abstract: To determine the emotional state of the testee, we used the WAN questionnaire. According to the test procedure, we took into account that when analyzing a functional state, not only the values of its individual indicators, but also their ratio are important. The analysis of the results presented in the table showed that the unfavorable state prevails among the students surveyed (62.2% - the experimental group; 64.8% - the control group); less than 10% of students have a favorable condition.

Key words: "SAN" questionnaire, emotional state, methodology, results, management culture.

To determine the emotional state of the testee, we used the WAN questionnaire, which was developed by the staff of the First Moscow Medical Institute named after I.M. Sechenov, V.A. Doskin, N.A. Lavrentyeva, V.B. Sharay, M.P. Miroshnikov [1,2,3,4].

The WAN questionnaire includes 30 pairs of polar characteristics, according to which the testee should assess his condition. Any pair represents a scale, on which it is necessary to mark the level of the offered characteristic in accordance with the state. The results for each category are divided by 10:

- less than 4 points - low activity, well-being and mood;
- 4 points and more - a favorable condition;
- 5.0 - 5.5 points - a normal level that allows you working productively.

According to the test procedure, we took into account that when analyzing a functional state, not only the values of its individual indicators, but also their ratio are important. The test results for the WAN questionnaire are reflected in Table 1.

Table 1 - Results on the WAN questionnaire (%)

Condition	Experimental group	Control group
Favorable condition	9.1	7.9
Normal condition	28.7	27.3
Unfavourable condition	62.2	64.8

The analysis of the results presented in the table showed that the unfavorable state prevails among the students surveyed (62.2% - the experimental group; 64.8% - the control group); less than 10% of students have a favorable condition.

Summary indicators of the level of the formation of the motivational and value component of the management culture of future primary school teachers are presented in Table 2.

Table 2 - The level of the formation of the motivational and value component of the management culture of future primary school teachers (ascertaining experiment), (%)

Indicators	High level		Average level		Low level	
	EG	CG	EG	CG	EG	CG
Awareness of social significance and interest in management and educational activities	9.2	9.1	32.7	31.8	58.1	59.1
Personality orientation	10.3	10.3	25.3	23.8	64.4	65.9
Motivation for success and fear of failure	9.1	9.3	21.8	18.9	69.1	71.8
Self-acceptance scale	12.6	13.6	20.9	22.7	66.5	63.6
Personal anxiety scale	10.4	12.5	21.8	20.4	67.8	67.1
WAN	9.1	7.9	28.7	27.3	62.2	64.8
Average indicator	10.1	10.5	25.2	24.2	64.7	65.3

Analysis of the results of the ascertaining experiment on the formation of the motivational and value component of the management culture of future primary school teachers showed that only 10.1% (experimental group) and 10.5% (control group) of students demonstrate a high level, which is manifested in stable interest and satisfaction in all respects of the upcoming management and pedagogical activity, focus on success, adequate self-esteem, comfortable state, low level of anxiety. The average level of 25.2% and 24.3% of students in the experimental and control groups, respectively, consists in the existence of interest, partial satisfaction with the profession of a teacher in primary classes, focus on success or failure, inadequate self-esteem, normal WAN, and average level of anxiety. The largest number of the testee (64.7% and 65.2%) do not show interest and satisfaction with their future

profession, they are afraid of making a mistake, making their own responsible decision, they have low self-esteem and a rather alarming state of WAN.

REFERENCES

1. Abylkasimova A.E. Cognitive independence in the educational activities of students. - Almaty, 1998. - 160 p.
2. WAN questionnaire: interpretation of results. http://fb.ru/article/234563 / oprosnik-san-interpretatsiya-rezultatov.
3. Abildinna S.K., Ramashov N.R., Adanov K.B. Creative style of the teacher's activity as a component of the management culture // Bulletin of Karaganda University. "Pedagogy" series. - 2016. – No. 3 (83). - P. 126-131.
4. 192. Bespalko V.P. Pedagogy and progressive technologies. - M.: IRNO, 1995. - 187 p.

FORMATION OF MODEL OF THE INDUSTRY OF TOURISM IN KAZAKHSTAN

Alekseenko Tatyana
associate Professor of the department
«Tourism and restaurant business»
Jazykbayeva Baldyrgan
PhD, associate Professor of the department
" Management and innovation"
Karaganda university of Kazpotrebsoyuz,
Yerzhanova Saltanat
PhD, associate Professor
of the department " Management "
Academician Y.A.Buketov Karaganda University
Republic of Kazakhstan, Karaganda

Every year the Kazakhstan tourist industry more and more actively joins in the world market. Tourism development as any other branch of economy stimulates creation of workplaces and development of small business, redistributes resources between the countries, makes the stimulating impact on such sectors of economy as transport, communication, a services sector, trade, construction, production of consumer goods and makes one of the most perspective directions of structural economy of RK. The legislative and normative documents accepted in recent years on small business including in tourism, and their practical realization demand serious judgment of already made and close attention to prospects of development of this field of activity (business).

According to forecasts of experts of the WTO, the world industry of tourism is included into the period of constantly increasing volume of travel and excursions, the increasing competition among regions and countries of residence. Thus there is a large number of well informed consumers of the tourist services paying attention to

quality and safety of the offered product. Tourist services make considerable part of the services consumed by the population and have specific character.

Over the last ten years interest in Kazakhstan as to the tourist direction, considerably I increased around the world. From year to year the range of the tourist services provided by local tour operators for attraction of bigger number of travelers increases. In Kazakhstan tourism is included in number of priority branches of economy, so, needs continuous studying of a condition of development and identification of prospects of development in the future.

Tourism in the world is expected to grow in the coming years, especially after the pandemic. This is both an opportunity and a challenge. This is an opportunity to invest and create quality jobs in the tourism sector. The problem is that in order to support the expected growth and achieve the competitiveness and sustainability of the tourism sector, the right human capital base in the tourism sector is needed, which meets the current and future market requirements and, ultimately, increases the competitiveness and sustainability of tourist destinations.

According to the latest World Tourism Organization (UNWTO) tourism data, between January and October, tourist destinations received 900 million fewer foreign tourists compared to the same period in 2019. This means the loss of US $ 935 billion in export revenues from international transportation and tourism, which is more than 10 times higher than the loss in 2009 due to the global economic crisis.

After 10 months of the pandemic, the unprecedented impact of the COVID-19 pandemic on global tourism will decline. The news about vaccines increases the confidence of travelers that they need to prepare for the exit from the crisis of tourism, although the recovery of the industry is still far away. There is a need to step up efforts to open borders safely, supporting jobs and businesses in the tourism sector. It is becoming increasingly clear that tourism is one of the sectors most affected by this unprecedented crisis, but the potential for self-recovery of tourism is quite high.

The Tourism Industry Committee of the Ministry of Industry and New Technologies of Kazakhstan has identified five regional clusters for tourism in Kazakhstan.

Cultural tourism, including guided tours, is one of the main directions of the concept, as are short breaks or weekend tours. Both aim to boost tourism to sites of historic or cultural significance, as well as to the nation's nature reserves.

Five main natural, cultural and historical clusters are to be developed first. The Akmola cluster includes the city of Nur-Sultan, the Akmola region and parts of North Kazakhstan, Pavlodar and Karaganda regions. Key natural places of interest are the Burabai, Kokshetau, Buiratau, Karkaraly and Bayan-Aul national parks. Karaganda City is on the list, as well as sites on UNESCO's tentative World Heritage list, including mounds built by the Tasmolinsk culture, the tombs of the Begazy-Dandybay culture of the megalithic period and Silk Road towns like the Bozok settlement.

The Almaty cluster includes the city of Almaty and part of the Almaty region. Key tourist destinations include the UNESCO World Heritage-listed archaeological landscape of Tamgaly, with its petroglyphss; Charyn Canyon; the Kapshagay Reservoir; the ski area near Almaty and the Ile-Alatau Park; the Zhana Ile tourism centre; the petroglyphs of Yeshkiolmes; the Altyn Yemel National Park, Issyk mounds and Talgar settlement all of which are on UNESCO's tentative World Heritage list and the Boralday Saka mounds included on the transnational Silk Road World Heritage nomination.

The East Kazakhstan cluster consists of the northern and eastern part of the East Kazakhstan region. Key places of interest are the Bukhtarma Reservoir, Irtysh River, Zhaisan Lake, Katon-Karagay National Park, Markakol Lake, Kalzhir Canyon, the Ridder-Anatai and Ivanovskiye mountains and the city of Semey. There are plans to expand this cluster to include the Berel State Historical and Cultural Reserve and the Alakol State Nature Reserve.

The Turkestan cluster includes parts of the Kyzylorda, Turkestan and Zhambyl regions. Key places of tourist interest are the city of Turkestan, with the World

Heritage-listed mausoleum of Khoja Ahmed Yassawi; the medieval Otrar and Otrar oasis ruins; the Karatau State Nature Reserve; the Sairam-Ugamsk State Park; Baikonur Cosmodrome; Kyzylorda, Saryagash and Taraz cities and the Sauran ruins, Arpa-Uzen petroglyphs and Aksu Zhabagly Nature Reserve currently on UNESCO's tentative World Heritage list. This cluster will also be expanded to include the Merke Turkic sanctuary, the Barsakelmes Nature Reserve, the Zhetyasar oasis and the Siganak settlement.

The Western Kazakhstan cluster will include parts of the West Kazakhstan and Mangystau regions, with places of interest like the Beket-Ata, Shopan Ata and Karaman-Ata underground mosques; the mausoleums of Omar and Tur; the necropolis of the Mangyshlak peninsula; the Bokey Horde monuments; Sherkal Mountain; the Karagiye-Karakol protected areas; Ustyurt State Nature Reserve and the Kenderli resort.

For the regions which didn't enter a cluster and also on regional levels it is necessary to define perspective tourist products for development of, mainly, internal tourism. In this case it is expedient to develop and realize small projects on development of the corresponding infrastructure.

For all regions of Kazakhstan it is possible to refer the ecological tourism which is one of priority types of tourism to one of the most attractive tourist's products.

Taking into account the planned country course on transition to the principles of "green" economy the example of agrotourism not only as the generator of alternative employment of country people, ensuring financial support of economy of regions and development of ecologically "pure" agricultural production is indicative. Agrotourism is the powerful instrument of environmental protection promoting involvement in this process of local population for which careful attitude to the nature will become economic. As prospects of development of rural tourism bikes in all regions of Kazakhstan local executive bodies on tourism need to provide modernization existing, and if necessary, creation of new transport infrastructure, to define mechanisms of the state support for formation and development of MSB of

the region occupied in tourism to provide development of methodical grants, rendering the advisory help to the businessmen opening guest houses to define the effective tool for information support and advance of guest houses at the local and regional levels.

For quality guaranteeing the provided services it is necessary to resolve an issue on development of uniform classification of rural rest houses, to define criteria of this classification and to allocate uniform standards for rural guest houses.

For border areas of Kazakhstan also there are big prospects for tourism development. It is expedient to deepen the international cooperation, to create and develop joint tourist routes, including one/two-day excursions for citizens of the adjacent countries, holding festivals of culture.

In general, local executive bodies need to strengthen interaction with the central authorized body in the sphere of tourism, to reconsider/develop regional master development plans of tourism on short-term/long-term prospects, constantly to update the databases containing the list of the functioning tourism organizations, objects of tourist infrastructure including locations on types, entertaining and other objects.

It is necessary to strengthen work with businessmen in the sphere of tourism, and also adjacent fields of activity, to define the levers promoting effective operation of instruments of the state support on places. To determine preparation of tourist shots in the region by one of priorities, to support close contact with the educational institutions which are carrying out tourism training.

REFERENCE LIST:

1. Official website UNWTO // Access mode: www.unwto.org

2. Official tourist website of Kazakhstan // Access mode: http://visitkazakhstan.kz/

3. Official website of the " Center for International Tourism»// Access mode: www.worldwidetour.ru.

УДК 37. 373.2

PRESCHOOL AGE: REQUIREMENTS FOR PROFESSIONAL COMPETENCE OF TEACHERS

Artemova Lyubov Viktorivna
Doctor of Pedagogy, Professor
Protasova Alona Sergiyivna
Postgraduate student
of the Department of Technological
and Professional Education of the
Glukhiv National Pedagogical
University named after O. Dovzhenko

Abstract: educators of preschool children are mostly not ready to take into account these features in the educational process of preschool educational institutions. The professional knowledge and skills acquired by them in the process of basic professional training and practical experience of working with children do not fully ensure the implementation of children's development tasks. It is obvious now that educators of preschool children lack knowledge in philosophy, psychology, correctional and social work. Regarding the readiness to work with children belonging to different starts of society, this issue is just beginning to be studied in the theory of preschool education.

Keywords: preschool age, educators, education, children's rights, competence

Strengthening the status of preschool childhood in Ukraine is due to modern international and state policy. This is evidenced by such documents as the UN Convention on the Rights of the Child, the National Program "Children of Ukraine", the laws of Ukraine "On Preschool Education", "On Child Protection" and others. Scientists define preschool age as a basic stage of physical, mental and social development of the individual, justify its importance in its further development [4].

The philosophical analysis of the tendencies of the developed society carried out by V. Andrushchenko, V. Kremen, S. Krymsky, V. Lutay shows that the cardinal shifts at the turn of the last two millennia are characterized by the formation of a high-tech society with its ecological, moral, demographic and anthropological crises. They cannot but affect children.

Agreeing with the opinion of A. Bogush, I. Pechenko that "the current state of childhood is only a moment and the result of a long historical and cultural evolution of social life" [1, p. 29], consider the specific characteristics of preschool children of the early XXI century, which determine the specific requirements for the professional competence of the educator - a person on whom largely depends the direction and success of the child's development in preschool years.

Preschool childhood differs significantly from all subsequent periods of human life, not only the dynamics of development and its significant impact on the formation of personality, but also relative freedom: the activities of the child are mostly chosen at will, it is emotionally rich, gives space for imagination and creativity.

Recently, with changes in the family structure, the child's living environment, as well as increasing requirements of primary school and parents of preschool children to the quality of preparation of the child for school, the plane of freedom of the child began to narrow [2].

Restrictions on the freedom of preschoolers are due to objective changes in society. The beginning of the third millennium is characterized by such features as: transformation of space and living conditions of people, change of worldview, revision of the system of values, acceleration of the rhythm of life [4, p. 9], deterioration of the criminogenic situation, replacement of direct communication with remote (telephone, Internet) and virtual.

As the social space of childhood changes, so do the children themselves. For modern preschool children, according to scientific research (sociological, psychological, pedagogical) is characterized by the following: in the field of psycho-physical development - general weakening of the physical forces of the body,

hypodynamic, frequent diseases (O. Boginich, E. Vilchkovsky, N. Denisenko , M. Kuryk, L. Svarkovskaya, N. Semenova).

Note that the incidence of children is an important criterion for integrated assessment of the health of the population. According to pediatrics, obstetrics and gynecology and social hygiene and health management, quantitative and qualitative assessment of children's health indicates a steady deterioration in their physical development [2].

The negative impact on children's health begins at birth. Over the last ten years, the number of children with congenital malformations has increased, as well as the overall incidence of young children. According to medical statistics, in Ukraine about 70% of newborns from the first day of life have some deviation in health.

Among children attending preschool, 75–80% also have health problems [4].

The commentary to the Basic Component states that the vast majority of preschoolers experience a lack of movement, insufficiently hardened, characterized by low endurance. In an extremely responsible period for the formation of the body, psyche, personality, children's lives take place in difficult conditions. At the end of preschool childhood, persistent nervous disorders are recorded in about one in five, and functional - in every third child [3].

Studies by such authors as C. Babyuk, O. Boginich, E. Vilchkovsky, N. Denisenko, O. Dubogai, O. Kurok, N. Semenova, L. Svarkovskaya, P. Shiyan and a number of others indicate the need to strengthen attention as parents, and educators of preschool children to preserve and strengthen the physical health of children.

Curricula and programs of professional training are reviewed in higher educational institutions where future educators are trained for preschool children.

New special courses are being introduced on the issues of vale logical upbringing of children, individualization of the educational process in preschool institutions, preparation of educators to work with children with special needs, pedagogical education of parents, etc.

This is due to the fact that modern educators must have the necessary competencies to work with both healthy and debilitated children, as well as those

with special needs, as in Ukraine begins an active movement to implement the practice of public preschools inclusive education [3].

In the foreground is the work with parents of pupils who, focusing on publications in numerous popular science media and tempted by the unusualness and speed of children's achievements according to certain author's methods of early development, often choose the wrong strategies for raising and educating their own children.

Modern educators must be able to explain to parents at an accessible level the difference between a child's development and learning, making it so reasonable that parents are impartial about information and take the right steps to interact with the child and preschool educators and ensure the child's development according to his needs. and opportunities.

Regarding the intellectual development of modern preschoolers, considering this issue, it is impossible to ignore such a concept as acceleration. Acceleration, or accelerated development [2] - a phenomenon that has been recorded and observed over the past 100 years, occurs in almost all peoples of the globe.

Today, scientists are talking about both biological and social acceleration. The social (in the broadest sense of the word) environment of the child stimulates its intellectual development, providing a large amount of information and means of its assimilation. The intellectual sphere of the modern child develops ahead of time, in comparison with others. The inclusion of the child from the first years of life in the information space of society encourages appropriate psycho-emotional reactions.

Thus, in preschool age there are significant changes in the nature of the child's communication with adults and peers, play activities.

High sensitivity to emotional communication, characteristic of the early period, is maintained, but mostly during joint substantive, playful or domestic activities with adults. One friendly attention is no longer enough for children - they need adults to participate in their actions, to show understanding of their interests, activities and judgments. In practical interaction, children, imitating adults, learn subject actions, thus achieving a certain level of development of subject activity skills.

REFERENCES

1. Wilczkowski ES Professional orientation of training specialists in physical education // Collection of Sciences. works to the 10th anniversary of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine "Development of pedagogical and psychological science in Ukraine 1992 - 2002". - Kharkiv: OVS, 2002. - 301 p.

2. Vilchkovsky ES, Kurok OI Theory and methods of physical education of preschool children: Textbook. way. - Sumy: VTD "University Book", 2011. - 428 p.

3. Nudity NM Formation of artistic and constructive skills in future educators of preschool institutions: Dis. Cand. ped. Science: 13.00.01. - K., 2000. - 215 p.

4. Goncharenko SU The content of general education and its humanization // Continuing professional education: problems, searches, prospects: Monograph / Ed. IA Zyazyun. - K.:2000. - C. 81 - 108.

5. Danilko MT Formation of readiness for professional activity of future educators of physical culture: Author's abstract. dis…. Cand. from phys. brought up. and sports: 24.00.02 / Volyn state. univers. them. Lesya Ukrainka, 2000. - 19 p. K., 2001. - 20 p. 16. Zaichenko IV Pedagogy. A textbook for students of higher pedagogical educational institutions. - Chernihiv, 2012. - 528 p

УДК 377

ASPECTS OF RELATIONSHIP OF THE QUALITY OF THE TEACHER'S ACTIVITY AND THE PROFESSIONAL COMPETENCE OF STUDENTS

Bartienieva Iryna
State Institution “South Ukrainian National
Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”
PhD, Associate Professor of the Department of Pedagogy
Odesa, Ukraine
Halitsan Olha
State Institution “South Ukrainian National
Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”
PhD, Associate Professor of the Department of Pedagogy
Odesa, Ukraine

The fundamental restructuring of the entire system of higher education in the course of the educational reform being carried out today implies a transition to the systematic training of specialists of a new formation, based on the principle of subject-subject relations, actively involving students in the process of their professional development, aimed at developing the creative activity of the individual. In this regard, vocational training in higher education needs a new orientation of the pedagogical process associated with the use of new pedagogical approaches, educational technologies and the content of vocational training of a modern specialist.

In this situation, one of the main tasks of modern higher education is the preparation of a competent, flexible, competitive specialist, capable of productive professional activity, for quick adaptation in the conditions of scientific and technological progress, who owns technologies in his specialty, the ability to use the knowledge gained in solving professional problems. In practice, specialists with higher education are far from always able to implement such tasks, because the

traditional training of future specialists, focused on the formation of knowledge, abilities and skills in the subject area, is increasingly lagging behind modern requirements [3].

In this regard, one cannot escape from a clear definition of the quality of the teacher's activity, since the organization of the educational process in an educational institution depends entirely on its activities. Among the many components (scientific, personal, general cultural, etc.) in the structure of the teacher's professional activity, we will single out the psychological and pedagogical.

It is very difficult to accept the norms of the quality of the teacher's activity in an educational institution. We constantly have to balance between the need to “comply with the norm” and to preserve individuality, originality, to stimulate dissimilarity from others. Individuality and originality are also a kind of "norm" that must be accepted in an educational institution. This "norm" is very important because similarity, unanimity "tend to degenerate into uniformity", and the number of persons who share your views is "one of the surest signs of impending danger" [1, p. 86].

It is very important, when speaking about the quality of the teacher's activity and formulating the "quality standards" of individual, creative, innovative activities, to focus on the modern educational paradigm, comparing the teacher's activity with it. Let's reveal the main provisions of this paradigm: considers a person as the main goal of education; produces rather than broadcast knowledge; teaches to analyze; teaches how to build personal knowledge based on diverse information; helps to recognize needs and motives, helps in self-development; teaches you to set tasks yourself; teaches to assimilate a way of thinking, leading to the discovery of new knowledge; teaches you to formulate and defend your own position; teaches to acquire knowledge in activities that simulate future professional activities; teaches you to take part in determining your own educational trajectory; provides a variety of information in accordance with the principle of "redundancy", teaches the choice and assessment of it; uses new pedagogical and information technologies; teaches tolerance, taking into account the opinion of the opponent, tolerance; teaches to preserve and develop individuality during socialization; stimulates the student to strive for objective

control, not hiding his ignorance. Like the entire system of quality management of education in an educational institution, the subsystem of quality management of the teacher's activity is designed to meet the needs of the personality of the student and teacher, society and the state in obtaining high quality education.

In the context of the modern educational paradigm, it becomes possible to develop professional competence in future teachers. Pedagogical activity is the professional activity of a teacher, in which, with the help of various means of influencing students, the tasks of their education and upbringing are solved. The effectiveness of the teacher's work is qualitative changes in the development of students, which have occurred under the influence of pedagogical activity, pedagogical communication, the personality of the teacher.

Thus, professional and pedagogical competence is the ability of a teacher to turn the specialty, of which he is, into a means of forming the personality of students, taking into account the restrictions and orders that are presented to the educational process in accordance with the requirements of the pedagogical norm. The professional competence of the teacher is a condition of the student's vital competence. Consequently, the quality of the activities of teachers of higher educational institutions directly affects the effectiveness of the development of professional competence of students – future teachers.

For a modern teacher to implement successful pedagogical activities, it is necessary to master certain groups of competencies, namely: competence in the professional sphere (focus on teaching and self-improvement), competence in the communicative-social-moral-ethical-legal spheres, competence in the information technology sphere, and others [2].

Currently, the higher school is tasked with finding forms and methods to improve the quality of teaching in order to create conditions for the formation of key competencies of the future specialist-teacher, which are components of professional and pedagogical competence: cognitive (professional and pedagogical erudition); psychological (emotional culture and psychological vigilance); communicative

(culture of communication and pedagogical tact); rhetorical (professional speech culture); professional and informational (monitoring culture).

REFERENCES

1. Skok G.B. Some norms of the quality of the teacher's activity // University management: practice and analysis / G.B. Dap. – 2003. – No. 3 (26). – S. 84-90.

2. Sitnik O. P. Professional competence of the teacher // School management / O.P. Sitnik. – 2006. – No. 14 (134). – S. 2-9.

3. Chuprova L.V. The problem of improving the educational process in the university / L.V. Chuprova // Pedagogy: traditions and innovations: materials of the international. scientific. conf. (Chelyabinsk, October 2011) T. II. – Chelyabinsk: Two Komsomolets, 2011. – S. 100-102.

UDC: 66.665. 35

MODIFICATION OF THE ADSORBENT

Bakhtiyarov Sardorbek Bakhtiyarovich
Candidate of Technical Sciences
Senior Lecturer
”Department Technology of Food Products”
Urgench State University
Republic of Uzbekistan, Urgench

Annotation. In Uzbekistan, there are 200 deposits of natural minerals that are rich in kaolin, bentonite, and flask. Today, these natural minerals have not found their practical application in any food production. Natural minerals for the purification of vegetable oils must undergo acid and thermal activation, while impurities are removed from their composition and pores, the pores are cleared, as a result of which their adsorption and selective properties are increased. To obtain an adsorbent from local natural minerals of Uzbekistan for the purification of vegetable oils, the author applied kaolin Sultan-Uvais, bentonite Bazirgan, kaolin Angren. The main technological parameters have been developed for the purification of traditional vegetable oils in the world’s diet with adsorbents obtained from minerals of Uzbekistan. The optimal parameters for the regeneration of oily bleaching clay obtained from kaolin Sultan-Uvais have been developed.

Key words. Mineral, kaolin, bentonite, practical, food, vegetable, acid, thermal, activation, composition, pores, admixture, purification, adsorption, adsorbent, properties, parameter, regeneration, bold.

Uzbekistan has 200 deposits of natural minerals that are rich in kaolin, bentonite, and flask. Today, these natural minerals have not found their practical application in any food production. Natural minerals for use in particular when refining vegetable oils must be mined from the quarry, crushed, and undergo acid and

thermal activation. In the process of activation, impurities are removed from their composition and pores, pores are cleared, and subsequently their adsorption properties increase. To obtain an adsorbent from local minerals of Uzbekistan for the purification of vegetable oils, the author applied the activation of natural minerals kaolin Sultan-Uvais, bentonite Bazirgan, kaolin Angren [1, p 240].

For the acid activation of minerals, the author applied sulfuric acid PH = 2 which was left to waste from the soap-making workshop of the oil and fat industry. In the process of acid activation, the author applied a new method for improving the process, in particular, the ultrasonic method of heating and mixing. When ultrasound was used, acid activation lasted 45 minutes at a temperature of 50 ° S. The laboratory setup for sulfuric acid activation of natural minerals is given in Figure 1.

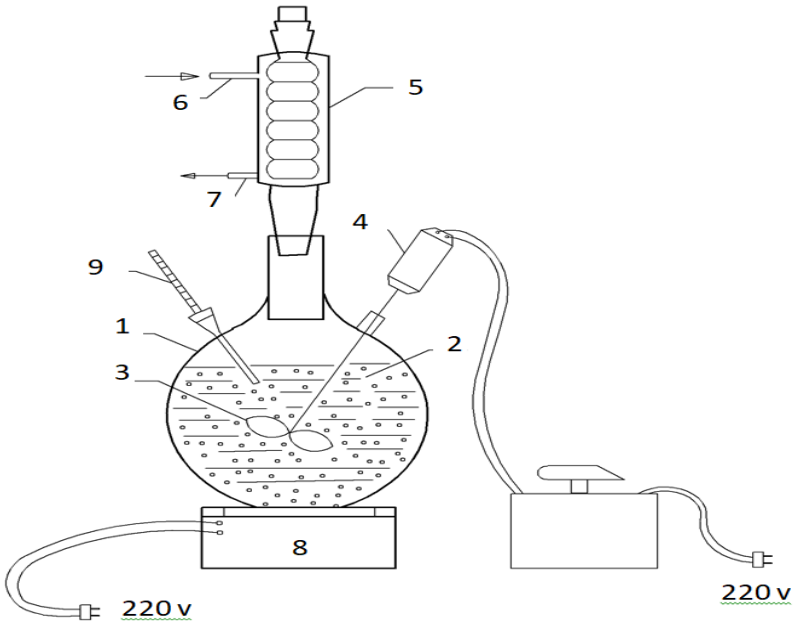

Figure 1. Laboratory installation of sulfuric acid activation of natural minerals. 1-flask. 2-natural mineral with sulfuric acid. 3-stirrer. 4-motor. 5-water cooler. 6-inlet of cold water. 7- warm water outlet. 8-ultrasonic apparatus. 9-thermometer.

For thermal activation, natural minerals in powdered form are heated at 250-300 ° S for 2 hours. The analyzes carried out by the author of the obtained adsorbents from natural minerals of Uzbekistan gave the following positive indicators: 1. The adsorbent did not react with vegetable oil. 2. Oil absorption of adsorbents is low. 3. Maximum cleaning of vegetable oil. 4. Easy separation of the adsorbent from

vegetable oil. 5. The cost of adsorbent is low. The laboratory furnace for the thermal activation of natural minerals is given in Figure 2.

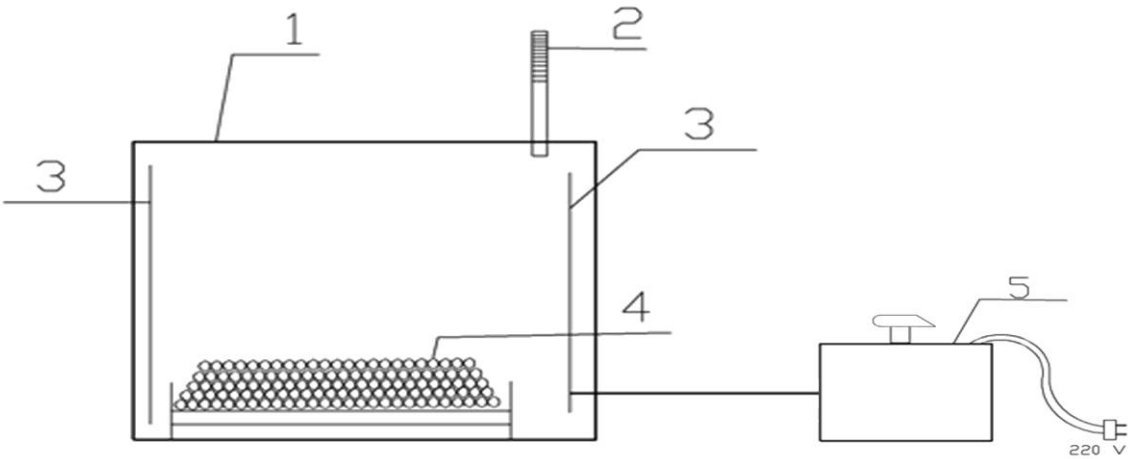

Figure 2. Laboratory furnace for the thermal activation of natural minerals. 1-thermal activation furnace. 2-thermometer. 3-electric heater. 4-natural mineral. 5-switch (automatic).

The main technological parameters have been developed for the purification of traditional vegetable oils in the world's diet with adsorbents obtained from minerals of Uzbekistan, given in «Table 1» [1, p. 240. 2, p. 320].

Table 1.

The main technological parameters when cleaning traditional vegetable oils in the world's diet with adsorbents obtained from natural minerals of Uzbekistan.

Name of oils	Oil temperature during cleaning, ^{0} S	The amount of adsorbent during cleaning, %
Sunflower	90	2-4
Olive	40-50	2-4
Palm	140	4-12

According to table 1, we can say that during the purification of vegetable oils, the temperature of oil purification and the amount of adsorbent are different since the optimal adsorption mode, related substances and the chemical composition of the oils are different.

For repeated use of auxiliary materials, to save resources and protect the environment, the author performed the regeneration of oily bleaching clay used in the adsorption purification of vegetable oil obtained from Sultan-Uvais kaolin, while extraction gasoline was used as a solvent.

Extraction gasoline and oily bleached clay were poured into the flask in an amount of 20% of the volume of gasoline, using a laboratory ultrasonic apparatus, stirred for 30 minutes by heating at a temperature of 45-50 ° S. The resulting miscella (a mixture of gasoline, oil and related substances) is assembled in a miscellar collector. It was studied that after regeneration, 80–85% of bleaching clay activity was restored [3, p. 152]. The laboratory facility for the regeneration of oily bleaching clay is given in Figure 3.

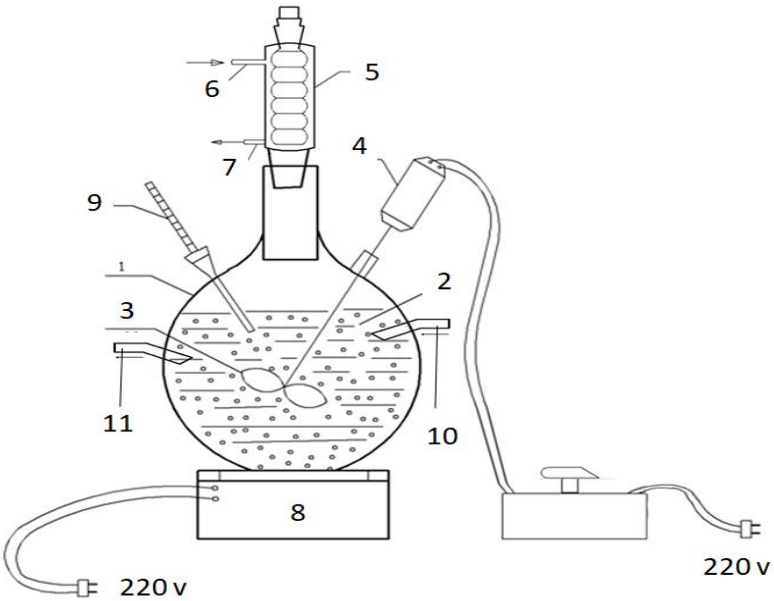

Figure 3. Laboratory installation for the regeneration of oily bleaching clay. 1-flask. 2-fat bleaching clay with extraction gasoline. 3-stirrer. 4-motor. 5-cooler. 6-inlet of cold water. 7-warm water outlet. 8-ultrasonic apparatus. 9-thermometer. 10-input of extraction gasoline. 11-output of miscella.

The optimal parameters for the regeneration of oily bleaching clay obtained from kaolin Sultan-Uvais have also been developed and are given in «Table 2».

Table 2. The optimal parameters for the regeneration of oily bleaching clay obtained from kaolin Sultan-Uvais.

Name of bleaching clay	The amount of oily bleaching clay in the extraction gasoline, %	The temperature of the regeneration process, ° S	The duration of the regeneration process, minutes
Fatty kaolin Sultan-Uvais	20	45-50	30

According to the data in Table 2, we can say that at 20% amount of oily bleaching clay in extraction gasoline, oil and associated oil substances are optimally dissolved and removed from the adsorbent and the adsorbent is completely cleared. When the temperature rises above 60-70 ° S, gasoline begins to evaporate as much as possible and the regeneration process stops. The duration of regeneration of more than 30 minutes is impractical because it leads to excessive energy costs which affects the cost of regenerated finished products [4, p. 451. 5, p. 288].

The author determined the optical characteristics of vegetable oils not purified and purified by adsorbents obtained from natural minerals of Uzbekistan on a CPECORD 50 spectrophotometer. Detri lamps were used in the analysis and 96% alcohol was used with a standard solvent. Indicators of optical characteristics of vegetable oils are given in “table 3”.

Table 3.

Indicators of optical characteristics of vegetable oils.

№	Oil name	Oil color, red units	λ-Wavelength, Nanometer	A- Optical density
1	Sunflower	3	272	0,442
2	Cotton refined deodorized	6	272	1,007
3	Cotton refined deodorized	7	272	1,203
4	Unrefined Cotton Refined	8	272	1,783
5	Unrefined cotton	10	272	8,000
6	Cotton technical	33	272	8,000

According to table 3, we can say that in oils, the more red units there is in color, the greater the optical density indicates the amount of remaining associated coloring substances of vegetable oil which must be cleaned to obtain edible oil.

LIST OF REFERENCES.

1. Aripov E.A. Natural mineral sorbents, their activation and modification. Tashkent, 1970, 240 p.

2. Arutyunyan I.S., Arisheva I.S., Yanova L.I., Zakharova I.I., Melamud N.L. Fat processing technology. Moscow 2001, 320 p.

3.Zaitseva L.V., Nechaev A.P. Fats and oils are modern approaches to the modernization of traditional technologies. Tutorial. M. De Lee plus. 2013. 152 p.

4.Arutyunyan I.S., Kornena E.P., Yanova A.I. and other technology of processing fats. Textbook. 2nd ed. M. Pishchepromizdat. 1998. 451s.

5.Arutyunyan N.S., Korneva E.P., Nesterova E.A. Refining oils and fats. Tutorial. St. Petersburg. GIORD. 2004. 288 p.

UDC 681.3(07)

OPTIMAL PARAMETERS OF REGULATED MAINTENANCE STRATEGY

Banzak G. V.
(OSATRQ)
Cand. Tech. Sci.
Banzak O. V.
(OSATRQ)
Doct. Tech. Sci.

Annotation. A characteristic feature of complex technical objects for special purposes is the presence in their composition of a large number (tens, hundreds of thousands) of different types component parts that have different levels of reliability, different patterns of their wear and tear processes. This feature requires a more subtle approach to the organization and planning maintenance in the course of their operation.

The problem is that in the development of such facilities, all issues related to maintainability and maintenance should be addressed already at the early stages of facility design. If you do not provide in advance the necessary hardware and software for the built-in monitoring of the technical condition (TC) of the facility, do not develop and “build” the maintenance technology into facility, then it will not be possible to realize in the future a possible gain in the reliability of the facility due to maintenance. Since all these issues must be resolved at the stage of object creation (when object does not yet exist), mathematical models of the maintenance process are needed, with the help of which it would be possible to calculate the possible gain in the level of reliability facility due to maintenance, estimate the cost costs required for this. Then, based on such calculations, make a decision on the need for maintenance given type of objects and, if such a decision is made, develop the structure of the maintenance system, choose the most acceptable maintenance strategy, and determine its optimal parameters.

Key words: complex technical objects, maintenance strategies, technical condition, component parts

Introduction. Complex technical objects in modern society are extremely important. We are talking primarily about various radio-electronic complexes for military and special purposes, radar stations, automated control systems (air traffic, energy facilities, etc.). The state's defense capacity, economic security, and the lives of hundreds and thousands of people depend on the level of reliability such facilities.

Such objects belong to the class of recoverable objects of long-term repeated use. They tend to be costly and costly to operate. To ensure the required level of reliability during their operation, maintenance is usually carried out, the essence of which is timely preventive replacement of elements in a pre-failure state.

Main part. The essence of regulated maintenance strategy is that maintenance is carried out at pre-planned times with a given fixed amount of work. At the same time, the timing and scope of maintenance work does not depend on the actual technical condition of the facility. The parameters of the regulated maintenance strategy are:

$N_{\text{то}}$ - number of types maintenance;

$T_{\text{то}\,j}$ and $E_{\text{то}\,j}$ - are the frequency and volume of maintenance j-th type ($j=\overline{1,N_{\text{то}}}$). The scope of maintenance is set $E_{\text{то}\,j}$ here by a set of elements that are subject to maintenance during maintenance of *j*-th type.

Test objects of different structure and reliability were used to check and study the developed models and techniques. The characteristics of test objects are selected in such a way as to cover all typical cases of possible real objects encountered in practice. With the help of test objects, the following sections demonstrate the features of application developed models and their capabilities. This section contains the main characteristics of test objects, as well as the simulation results obtained for them using the MB software.

The Test-1 object is an example of the simplest object with a consistent reliability structure and a structural structure with 6 nesting levels. Consists of 20 elements-INR, which are part of other structural elements of senior levels. INR elements are indicated by circles. All INRs have same reliability characteristics: $T_{ср}$ = 20,000 h; ν = 1. Elements included in the set are marked with shading.

The Test-2 object is an example of a low reliability object that uses redundancy to improve reliability. The three least reliable elements have a reserve: 11 (n = 3), 12 (n = 3) and 131 (n = 2). All other elements are sequential (in terms of reliability) of all the elements included in them. The total number of INR is 900. The elements included in the set of recoverable elements are also marked with shading.

The Test-3 and Test-4 objects are examples of objects that have a single-level design structure. The number of all elements is 50. The elements of objects differ significantly in their level of reliability. Object Test-3 is an example of an object with a high level of reliability, object Test-4 is an example of an object with low reliability. Since the structural structure is one-level, all elements are INR, and all of them are recoverable.

For each of the test objects, a separate database has been created, into which the necessary information about the object is entered. For all IDRs, the coefficient of variation is set equal, equal to 1.

Table 1 shows the main characteristics of the test objects.

Table 1

Test object characteristics

Object	Number of INR	Number of recoverable elements	Mean time to failure, h	Coefficient of variation
Test-1	20	15	4472,1	1,0
Test-2	900	16	745,8	0,726
Test-3	50	50	29930,7	1,0
Test-4	50	50	1783,2	1,0

The values of reliability indicators given in the table (mean time to failure and coefficient of variation) are generated automatically when starting the database program and are displayed on the PC screen. For the Test-2 object, the resulting coefficient of variation is not equal to 1 due to the presence of redundant groups elements in the object.

Test-2 object.

The Test-2 object includes 8 recoverable elements. All of them are potentially serviceable (Table 2).

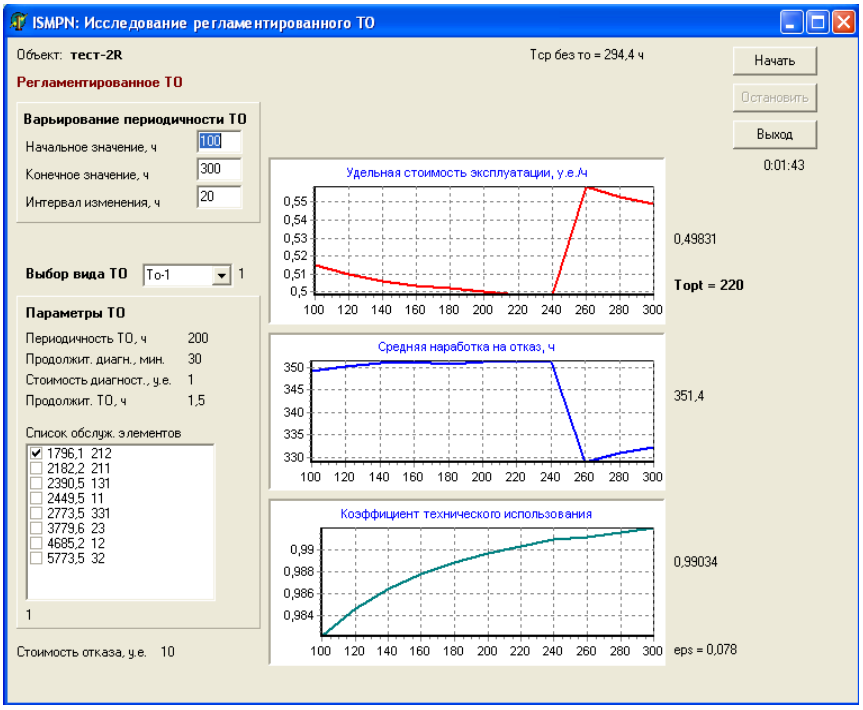

Fig. 1. Results of calculations at the 1st step (object Test-2)

As a result of calculations at the 1st step, we obtain a conditionally optimal solution (see fig. 1):

$$\mathbf{STO}_R^{(1)} = \left\{\left\langle E_{\text{то}1}^{(1)}, T_{\text{то}1}^{(1)}\right\rangle\right\} = \left\{\left\langle \{212\}, 220\text{h}\right\rangle\right\}$$

In this case, the following values of indicators are obtained:

$c_{\text{уд}}^{(1)} = 0{,}49831$ c.u./h; $T_0^{(1)} = 351$ h.; and $K_{\text{ти}}^{(1)} = 0{,}99034$.

Next, we will carry out all the subsequent steps - we will perform calculations with the sequential inclusion of all serviced elements in the set $E_{\text{то}1}^{(k)}$. The results are shown in table 1.

With an increase in the number of serviced elements, we see a tendency for a monotonic increase in the indicator $T_0^{(k)}$ (decrease in indicator $c_{\text{уд}}^{(k)}$), therefore there is no need to introduce the 2nd type of maintenance.

If for the Test-2 object set the required $T_0^{\text{тр}}$ = 600 h, then the optimal parameters of regulated maintenance are:

$$\mathbf{STO}_R^* = \left\{\left\langle\{212, 211, 131, 11, 331\};\ 240\text{h}\right\rangle\right\}. \quad (1)$$

In this case, the following values of indicators are provided:

$T_0(\mathbf{STO}_R^*)$ = 676 h;

$c_{\text{уд}}(\mathbf{STO}_R^*)$ = 0,12009 c.u./h;

$K_{\text{ти}}(\mathbf{STO}_R^*)$ = 0,97564. (ε = 0,116).

Table 2

Calculation results of the conditionally optimal parameters of regulated maintenance for Test-2 object (1 type of maintenance)

Step number k	Service type number j	Conditionally optimal parameters $\left\langle E_{\text{то}\,j}^{(k)}, T_{\text{то}\,j}^{(k)}\right\rangle$		The values of the indicators obtained with conditionally optimal parameters $\mathbf{STO}_R^{(k)}$			
		$E_{\text{то}\,j}^{(k)}$	$T_{\text{то}\,j}^{(k)}$, h	$T_0^{(k)}$, h	$c_{\text{уд}}^{(k)}$, c.u./h	$K_{\text{ти}}^{(k)}$	ε
1	1	{212}	220	351	0,49831	0,99034	0,078
2	1	{212, 211}	240	417	0,40265	0,98720	0,082
3	1	{212, 211, 131}	240	476	0,30026	0,98334	0,090
4	1	{212, 211, 131, 11}	240	546	0,16558	0,97945	0,105
5	1	{212, 211, 131, 11, 331}	240	676	0,12009	0,97564	0,116
6	1	{212, 211, 131, 11, 331, 23}	240	826	0,10196	0,97174	0,127
7	1	{212,211,131, 11, 331, 23,12}	240	874	0,07759	0,96765	0,131
8	1	{212,211,131,11,331,23,12,32}	240	1036	0,07408	0,96367	0,149

Test-3 object.

The Test-3 object is an example of a highly reliable object. The facility includes 50 recoverable items, of which 10 are potentially serviceable.

As a result of calculations at the 1st step, we obtain a conditionally optimal solution (see fig. 2):

$$\mathbf{STO}_R^{(1)} = \left\{\left\langle E_{\text{то}1}^{(1)}, T_{\text{то}1}^{(1)}\right\rangle\right\} = \left\{\left\langle\{1\}, 11000\text{h}\right\rangle\right\}.$$

With these parameters, the following values of indicators are obtained:

$c_{\text{уд}}^{(1)} = 0{,}00205$ c.u./h; $T_0^{(1)} = 11182$ h.; and $K_{\text{ти}}^{(1)} = 0{,}99978$.

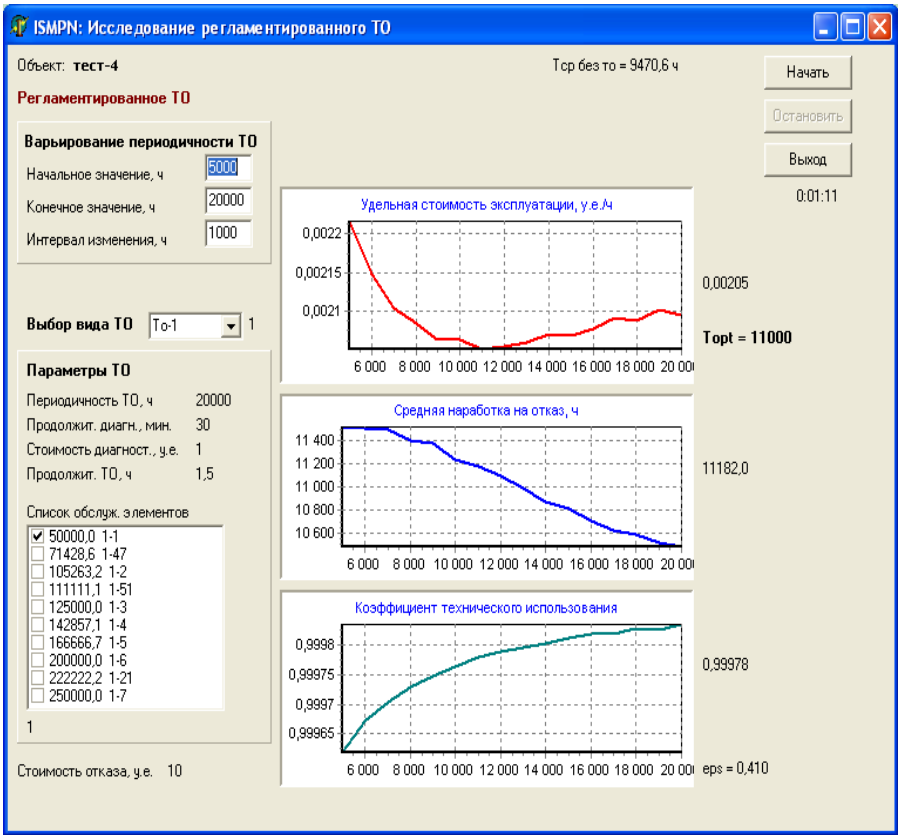

Fig. 2. Results of calculations at the 1st step (object Test-3)

Next, we will make calculations in accordance with the developed methodology. We will make calculations on the assumption that there is 1 type of maintenance, and all elements $E_{\text{то}1}^{(k)}$ from are sequentially included in the set of serviced elements $E_{\text{то}}$. The results are shown in table. 3.

Analysis of the results obtained shows that the indicators $T_0^{(k)}$ and $c_{\text{уд}}^{(k)}$ monotonically improve as the volume of maintenance increases. However, in the last steps (starting from 6th step), the improvement becomes insignificant. This suggests that it is possible to improve solution by introducing 2nd type of maintenance. To test this assumption, we will continue the calculations.

First, according to the results obtained, it is necessary to select and record in the database the optimal parameters of 1st type maintenance.

Table 3

Calculation results of conditionally optimal parameters regulated maintenance for Test-3 object (1 type of maintenance)

Step number k	Service type number j	Conditionally optimal parameters $\langle E_{\text{то}\,j}^{(k)}, T_{\text{то}\,j}^{(k)} \rangle$		The values of indicators obtained with conditionally optimal parameters $\mathbf{STO}_R^{(k)}$			
		$E_{\text{то}\,j}^{(k)}$	$T_{\text{то}\,j}^{(k)}$, h	$T_0^{(k)}$, h	$c_{\text{уд}}^{(k)}$, c.u./h	$K_{\text{ти}}^{(k)}$	ε
1	1	{1}	11000	11182	0,00205	0,99978	0,410
2	1	{1, 2}	11000	12962	0,00188	0,99971	0,457
3	1	{1, 2, 3}	15000	13775	0,00178	0,99970	0,401
4	1	{1, 2, 3, 4}	16000	15009	0,00169	0,99967	0,493
5	1	{1, 2, 3, 4, 5}	16000	16802	0,00160	0,99962	0,539
6	1	{1, 2, 3, 4, 5, 6}	16000	18497	0,00154	0,99957	0,577
7	1	{1, 2, 3, 4, 5, 6, 7}	16000	20446	0,00149	0,99952	0,613
8	1	{1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8}	18000	20976	0,00147	0,99951	0,616
9	1	{1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9}	20000	21338	0,00145	0,99951	0,633
10	1	{1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10}	20000	22715	0,00143	0,99947	0,669

If you set the required mean time between failures $T_0^{\text{тр}}$ = 15000 h, then the following can be taken as the optimal parameters of 1st type of maintenance:

$$\mathbf{STO}_R^* = \left\{\left\langle E_{\text{то}1}^{(5)};\, T_{\text{то}1}^{(5)} \right\rangle\right\} = \left\{\left\langle \{1,\ 2,\ 3,\ 4,\ 5\};\ 16000\text{h} \right\rangle\right\}. \qquad (2)$$

In this case, the following values of indicators will be provided:

$T_0(\mathbf{STO}_R^*)$ = 16802 h;

$c_{\text{уд}}(\mathbf{STO}_R^*)$ = 0,00160 c.u./h;

$K_{\text{ти}}(\mathbf{STO}_R^*)$ = 0,99962. (ε = 0,539)

Parameters (2) will be entered into the database as parameters of the 1st type of maintenance. After that, we will enter the 2nd type of maintenance into the database and introduce one element for it into the set of serviced elements - the next element from $E_{\text{то}}$. This will be item 6 ($E_{\text{то}2}^{(6)}$={6}). After that we will continue the calculations.

According to the methodology, next step will be the 6th step.

As a result of calculations at step 6, we obtain the following conditionally optimal solution (Fig. 3):

$$\mathbf{STO}_R^{(6)} = \left\{\left\langle E_{\text{то}1}^*, T_{\text{то}1}^* \right\rangle, \left\langle E_{\text{то}2}^{(6)}, T_{\text{то}2}^{(6)} \right\rangle\right\} = \left\{\left\langle \{1,2,3,4,5\}, 16000\text{h} \right\rangle, \left\langle \{6\}, 36000\text{h} \right\rangle\right\}.$$

In this case, following values of indicators are obtained:

$c_{\text{уд}}^{(6)}$ = 0,00155 c.u./h; $T_0^{(6)}$ = 18201 h.; and $K_{\text{ти}}^{(6)}$ = 0,99959.

The calculation results in all subsequent steps are shown in table 3. According to the results obtained, it is clear that due to the introduction of the 2nd type of maintenance, it is not possible to improve the indicators $T_0^{(k)}$ and $c_{\text{уд}}^{(k)}$. So, at the 6th step, $T_0^{(6)}$ and $c_{\text{уд}}^{(6)}$ indicators worsen ($T_0^{(6)}$ = 18201 hours instead of 18497 hours, $c_{\text{уд}}^{(6)}$ = 0.00155 instead of 0.00154).

With this in mind, we finally accept as the optimal solution for Test-3 object:

$$\mathbf{STO}_R^* = \left\{\left\langle E_{\text{то}1}^*; T_{\text{то}1}^* \right\rangle\right\} = \left\{\left\langle \{1,\ 2,\ 3,\ 4,\ 5\};\ 16000\text{h} \right\rangle\right\}.$$

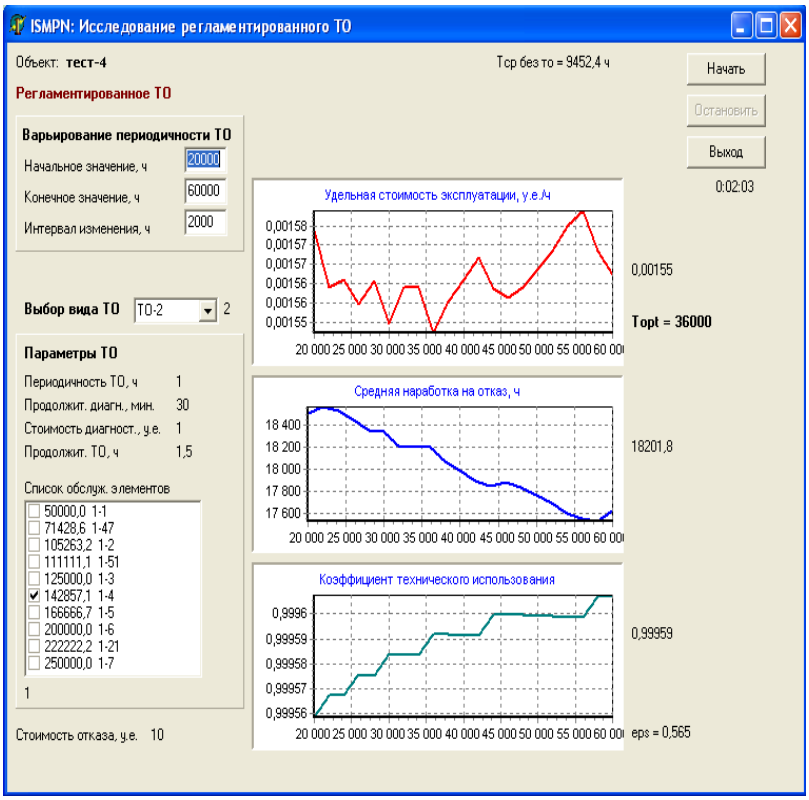

Figure 3. Results of calculations at the 6th step (object Test-3)

Table 4 shows results obtained after completing the first 6 steps. The results presented in the table show that, starting from step 4, the unit cost of operation $c_{\text{уд}}^{(k)}$ begins to increase. This is a sign of the need to enter 2nd type of maintenance.

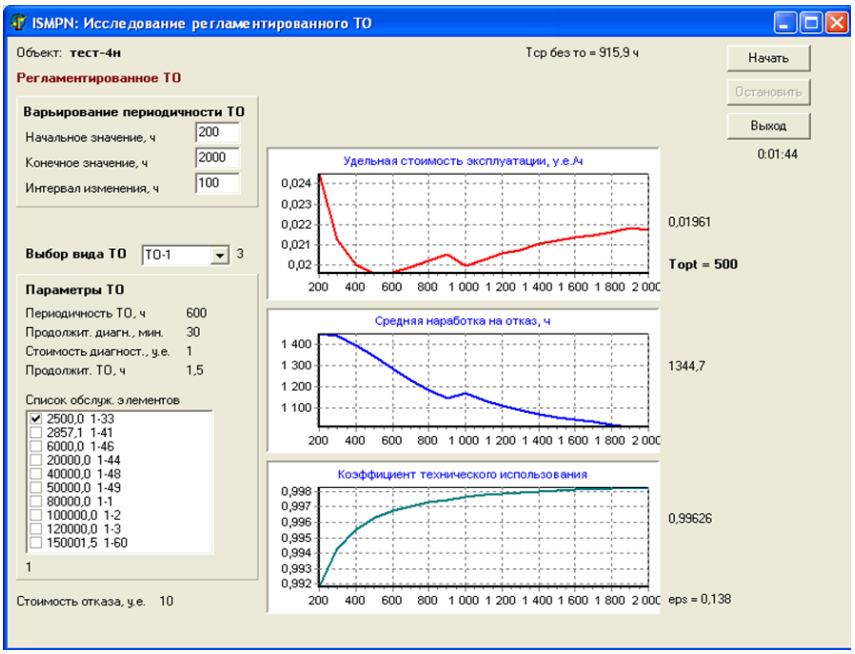

Fig. 4. Results of calculations at 1st step (Test-4)

As optimal parameters of maintenance 1st type, we take the parameters obtained in 3rd step (see table 4):

$$\mathbf{STO}_R^{(3)} = \left\{\left\langle\{1,2,3\}, 600\text{h}\right\rangle\right\}. \qquad (3)$$

Table 5

The results of calculating optimal parameters for one (1st) type of TO (object Test-4)

Step number k	Service type number j	Conditionally optimal parameters $\left\langle E_{\text{то}\,j}^{(k)}, T_{\text{то}\,j}^{(k)}\right\rangle$		The values of indicators obtained with conditionally optimal parameters $\mathbf{STO}_R^{(k)}$			
		$E_{\text{то}\,j}^{(k)}$	$T_{\text{то}\,j}^{(k)}$, h	$T_0^{(k)}$, h	$c_{\text{уд}}^{(k)}$, c.u./h	$K_{\text{ти}}^{(k)}$	ε
1	1	{1}	500	1345	0,01961	0,99626	0,138
2	1	{1,2}	500	2416	0,01468	0,99459	0,195
3	1	{1,2,3}	600	3230	0,01314	0,99388	0,238
4	1	{1,2,3,4}	600	3836	**0,01378**	0,99227	0,260
5	1	{1,2,3,4,5}	1000	2501	**0,01437**	0,99413	0,217
6	1	{1,2,3,4,6}	1000	2637	**0,01499**	0,99315	0,218

With these parameters, indicators are provided:

$c_{уд}^{(3)}$ = 0,01314 c.u./h; $T_0^{(3)}$ = 3230 h.; and $K_{ти}^{(3)}$ = 0,99388.

We enter the parameters of 1st type of maintenance into database and continue the search in order to determine the optimal parameters for 2nd type of maintenance.

Taking into account the already completed 3 steps, we will continue the search starting from 4th step. In fig. 5 shows the screen view after calculations for 2nd type of maintenance in step 4.

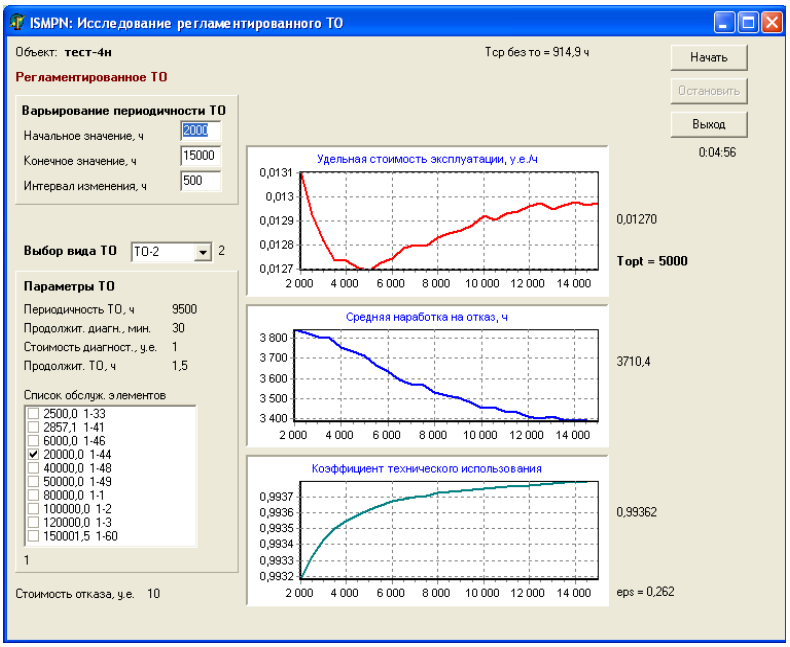

Figure: 5. Results of calculations at the 4th step (object Test-4)

Table 6

The results of calculating optimal parameters for 2nd type of maintenance (object Test-4)

Step number k	Service type number j	Conditionally optimal parameters $\langle E_{то\,j}^{(k)}, T_{то\,j}^{(k)} \rangle$		The values of indicators obtained with conditionally optimal parameters $\text{STO}_R^{(k)}$			
		$E_{то\,j}^{(k)}$	$T_{то\,j}^{(k)}$, h	$T_0^{(k)}$, h	$c_{уд}^{(k)}$, c.u./h	$K_{ти}^{(k)}$	ε
4	2	{4}	5000	3710	0,01270	0,99362	0,262
5	2	{4,5}	5500	4030	0,01239	0,99349	0,273
6	2	{4,5,6}	6000	4287	0,01218	0,99339	0,285
7	2	{4,5,6,7}	7000	4514	**0,01210**	0,99334	0,291
8	2	{4,5,6,7,8}	8000	4592	**0,01205**	0,99321	0,297
9	2	{4,5,6,7,8,9}	8500	4593	**0,01203**	0,99322	0,304
10	2	{4,5,6,7,8,9,10}	10500	4508	**0,01204**	0,99327	0,298

Table 6 shows all the results obtained in the search for optimal parameters for

the 2nd type of maintenance. According to the data obtained, it can be seen that the inclusion of the last elements in the number of serviced during maintenance -2 leads to an insignificant improvement in indicators (this improvement is practically within the statistical error). As a result of calculations for 3 types of maintenance, we received the following solution:

$$\mathbf{STO}_R^{(10)} = \left\{ \langle \{1,2,3\}, 600\text{h} \rangle, \langle \{4,5,6\}, 6000\text{h} \rangle, \langle \{7,8,9,10\}, 22000\text{h} \rangle \right\}. \quad (4)$$

At the same time, indicators are provided:

$c_{\text{уд}}^{(10)}$ = 0,01180 c.u./h; $T_0^{(6)}$ = 4879 h.; and $K_{\text{ти}}^{(3)}$ = 0,99323.

So, we see that the introduction of the 3rd type of maintenance leads to a further improvement in performance in comparison with case of 2 types of maintenance. However, the requirement $T_0^{\text{тр}}$ = 5000 h is not met in this case. Since solution (5) has already used all serviced elements from the set, it can be concluded that with a regulated maintenance strategy, the requirement $T_0^{\text{тр}}$ = 5000 h for Test-4 object is unattainable.

Conclusions. The mode of modeling regulated maintenance was introduced in order to ensure the completeness of analysis possible maintenance strategies of designed facility and predicting the possible gain in reliability and cost of operating the facility through use of strategies for maintenance.

REFERENCES:

1. Forecasting to reliability complex object radio-electronic texnology and optimization parameter their technical usage with use the simulation statistical models: [monography] in English / Sergey Lenkov, Konstantin Borjak, Gennady Banzak, Vadim Braun, ets.; under edition S.V. Lenkov. – Odessa: Publishing house “VMV”, 2014. – 252 p.

2. Jason Brown, Lucas Mol On the roots of all-terminal reliability polynomials / Discrete Mathematics, Volume 340, Issue6, June 2017, pages 1287-1299.

3. Lirong Cui, Yan Li, Jingyuan Shen, Cong Lin Reliability for discrete state systems with cyclic missions periods / Applied Mathematical Modtlling, Volumt 40, Issues 23-24, December 2016, Pages 10783-10799/

UDC 37(091)(100+477)-051:930.2:(076.6)

CHRESTOMATHIE AS A MEANS OF ACTUALIZING THE WORKS OF OUTSTANDING UKRAINIAN AND FOREIGN EDUCATORS

Berezivska Larysa Dmytrivna
Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Corresponding Member of the NAES of Ukraine
Director, Chief Researcher
Department of Pedagogical Source
Studies and Biographistics
V.O. Sukhomlynskyi State Scientific
and Pedagogical Library
of Ukraine of the NAES of Ukraine
Kyiv, Ukraine

Abstract: Chrestomathies are analyzed as a collection of works of Ukrainian and foreign educators, as a means of actualizing their ideas in the educational and scientific space of Ukraine, disclosing a new Ukrainian history of education, introducing little-known or unknown pedagogical works into scientific circulation.

Key words: chrestomathy, collection of pedagogical works, pedagogical biographics, pedagogical source study, Ukrainian and foreign educators.

During the years of Ukraine's independence, scientific and scientific-pedagogical workers have created a number of chrestomathies which are a collection of works by little-known, unknown or well-known educators and educational figures in order to comprehend and actualize their work in the educational and scientific space in the context of the development of the national education system.

Short biographies, little-known or unknown texts of teachers and educators of the second half of the XIX-XX centuries (M. Drahomanov, M. Kostomarov, P. Kulish, O. Konyskyi, P. Yurkevych, B. Grinchenko, V. Naumenko, I. Franko, I.

Ogiyenko, S. Rusova, S. Siropolko, T. Lubenets, S. Yefremov, Ya. Chepiga (Zelenkevych), S. Ananyin, O. Popov, Ya. Mamontov, G. Hrynko, Ya. Ryappo, V. Durdukivskyi, M. Skrypnyk, O. Zaluzhnyi, A. Makarenko, G. Vashchenko, V. Sukhomlynskyi) are presented in the chrestomathy "Little-known primary sources of the Ukrainian pedagogy (second half of the XIX-XX centuries)" (compilers: L. Berezivska, N. Dichek, L. Pyrozhenko, N. Pobirchenko, T. Samoplavska, O. Sukhomlynska (scientific editor), 2003) [5]. It is noteworthy that the publication was created within the framework of the German-Ukrainian project in cooperation with the Working Forum "Ukrayina" (Ukraine) (Forum Chairman – Peter Gilkes) with the support of the Bavarian State Chancellery. It contains official reviews of the book “I am giving my heart to children” by the outstanding Ukrainian educator V. Sukhomlynskyi. The book was not first published in the USSR, but in the German Democratic Republic in 1968, and only then it was published in mass circulation in many countries of the world [5, p. 7].

Analyzing educational publications, it is worth mentioning thematic chrestomathies. Thus, the chrestomathy "Family Pedagogy" (compiled by V. Fedyaeva, 2007) is devoted to the problems of raising children in a family. The first volume of this edition contains brief biographical information about famous Ukrainian educators (K. Ushynskyi, S. Rusova, A. Makarenko, V. Sukhomlynskyi, M. Stelmakhovych), in the second volume – about foreign teachers (Ya. A. Komensky, P. Lesgaft, P. Kapteryev, E. Erickson, M. Mead, F. Aries, I. Kon) and their works on the indicated problem [6].

The works or excerpts from them of foreign (Plato, Aristotle, F. Rabelais, M. Montaigne, T. More, J. A. Comenius, D. Locke, Rousseau, I. G. Pestalozzi, G. Kershenshteiner, D. Dewey, V A. Lay, M. Montessori, etc.) and Ukrainian (G. Skovoroda, K. Ushynskyi, O. Zaluzhnyi, A. Makarenko, I. Sokolyanskyi, G. Grynko, O. Popov, etc.) educators, philosophers about social education are presented in the chrestomathy "History of social education (from ancient times to the middle of the XX century)" (compiled by O. Radul, 2010) [4]. The texts are accompanied by brief information about their authors.

The second part of the textbook "History of Pedagogy: lectures and a chrestomathy" (authors: Ye. Fedorchuk, V. Fedorchuk, 2007) presents works of outstanding foreign (Ya. A. Komensky, J.-J. Russo, J. G. Pestalozzi, A. V. Disterverg, A. Ferries, M. Montessori, E. Kei) and Ukrainian (G. Skovoroda, N. Pyrogov, K. Ushynskyi, A. Makarenko, V. Sukhomlynskyi) educators to familiarize students with them, develop their critical thinking, form pedagogical culture among future teachers [3].

The study guide and chrestomathy by L. Berezivska "Reforms of school education in Ukraine in the XX century: documents, materials and comments" (2011) contains works by S. Rusova, Ya. Chepiga, V. Sukhomlynskyi on the reform of general secondary education [2]. In particular, the publication contains a letter from V. Sukhomlynskyi to M. Khrushchov in 1958, where he highlighted his views on reforming education. For the first time this letter was published by the teacher’s daughter, academician O. Sukhomlynska, in the journal "Sovetskaya Pedagogika" (Soviet Pedagogy) in 1988. Before that, it had been kept in the family's archives for 30 years.

The ideas of the creators of conceptual documents, modern Ukrainian teachers (I. Bekh, N. Bibik, P. Kononenko, V. Kremen, A. Savchenko, O. Sukhomlynska, etc.) in independent Ukraine, in 1991-2017, were presented in the chrestomathy of texts on educational reform in Ukraine: concept programs, projects (1991-2017) (scientific editors: O. Sukhomlynska, L. Berezivska, 2019) [1]. It should be noted that in the author's concepts of the 90s of the twentieth century there is an appeal to the humanistic ideas of the prominent Ukrainian educators of the past, in particular of K. Ushynskyi, S. Rusova, V. Sukhomlynskyi and others. This shows the relevance of their views in the context of the development of the national education system.

So, a chrestomathy as a collection of works or excerpts from them is a means of actualizing the ideas of teachers in the conditions of the Ukrainian statehood, disclosing a new Ukrainian history of education, introducing into scientific circulation little-known or unknown pedagogical works prohibited in the Soviet times. The materials of the chrestomathy can serve in the development of the contents

of academic disciplines: "Pedagogy", "Theory and methods of education", "History of pedagogy", "History of education", "History of educational systems", "State educational policy", writing scientific research in pedagogy and history of education. The analysis of the educational publications, different in contents and volume, showed the absence in the Ukrainian historiography of the chrestomathy "Pedagogical discourse on the reform of general secondary education in Ukraine in the XX – early XXI centuries." The information synthesized in it will contribute to the understanding of the views of the Ukrainian teachers about changes in general secondary education in a certain chronological framework, tendencies in the development of the Ukrainian pedagogical thought. The approaches to ordering the chrestomathy will be covered in subsequent publications.

REFERENCE

1. Antolohiia tekstiv z reformuvannia osvity v Ukraini: prohramy, kontseptsii, proekty (1991–2017): khrestomatiia / NAPN Ukrainy, DNPB Ukrainy im. V. O. Sukhomlynskoho (Anthology of texts on education reform in Ukraine: programs, concepts, projects (1991-2017): reading book/ NAES of Ukraine, V.O. Sukhomlynskyi NSPL of Ukraine.); [Ed.: Sukhomlynska O. V., Berezivska L. D., Havrylenko T. L. and others; scientific editor: Sukhomlynska O. V., Berezivska L. D.]. – Vinnytsia: Tvory, 2019. – 525 p. (Ukr.)

2. Berezivska L. D. Reformy shkilnoi osvity v Ukraini u XX stolitti: dokumenty, materialy i komentari: navch. posib. dlia studentiv vyshch. navch. zakl.: khrestomatiia (Reforms of school education in Ukraine in the XXth century: documents, materials and comments: study guide for students of higher educational establishments: reading book) / L. D. Berezivska ; Institute of Pedagogics of the NAES of Ukraine. – Luhansk : SE «Taras Shevchenko Luhansk National University», 2011. – 384 p.: table (Ukr.)

3. Istoriia pedahohiky: lektsii ta khrestomatiia: navch. posib. (History of pedagogy: lectures and textbook: a study guide) / E. I. Fedorchuk, V. V. Fedorchuk. – Kamianets-Podilskyi: Publisher PE Zvoleiko, 2007. – 320 p. (Ukr.)

4. Istoriia sotsialnoho vykhovannia (z davnikh chasiv do seredyny XX stolittia): khrestomatiia (History of social education (from ancient times to the middle of the XX th century): a reading book) /Ed.: O. S. Radul and others. – Kirovohrad : LLC «Imeks-LTD», 2010. – 464 p. (Ukr.)

5. Malovidomi pershodzherela ukrainskoi pedahohiky (druha polovyna XIX–XX st.): khrestomatiia (Little-known primary sources of the Ukrainian pedagogy (second half of the XIX-XX th centuries): reading book) / [Ed.: L. D. Berezivska, N. P. Dichek, L. V. Pyrozhenko and others]; Scien. ed. O. V. Sukhomlynska. – Kyiv : Nauk. svit, 2003. – 418 p. (Ukr.)

6. Simeina pedahohika: Khrestomatiia. T. 1 (Family pedagogy: Reading book. Vol. 1) /. V. L. Ed. Fediaieva. – Kherson : Publishing house of KhSU. – 452 p., Vol. 2. – 580 p. (Ukr.)

УДК : 387.147.025

WAYS OF OPTIMIZATION IN THE TEACHING OF INFECTIOUS DISEASES IS NOT ALWAYS A GENERALIZATION OF THE INSTITUTION IN DIFFERENT NOSOLOGIES

Bogachyk Nonna Anatoliivna
Ph.D., assistant
Andrushchak Margarita Alexandrovna
Ph.D., assistant
Balaniuk Irina Vladimirovna
Ph.D., assistant
Bukovina State Medical University
Chernivtsi, Ukraine

Abstact. The activity of medical universities and their perfection are always in the center of attention of this state. The large flow of information requires high school teachers to design basic material for students to master these disciplines, so there is a need to find new forms of optimization of the pedagogical process for future professionals, taking into account the subject, theoretical and practical skills. Ways of optimization in the teaching of infectious diseases are diverse, but there is not always a generalization of the institution in different nosologies.

Keywords: lecture, scientific-theoretical foundations, teaching in higher education, rules, medical students.

Despite the fact that significant progress has been made in the study and research of existing infectious diseases, new diseases unknown to mankind, the so-called emergencies (from the English. Emergency - suddenness, unpredictability) are constantly appearing. These are diseases such as: CARS 1 (severe acute respiratory syndrome), CARS 2 (COVID-19), avian influenza caused by A / H5N1 virus,

California influenza caused by A / H1N1 virus, hemorrhagic fever Dengue, Lassa, Marburg, yellow fever, West Nile fever, Zika, Ebola and others [1,2].

But there are re-emergent infections, old ones that can return, and single ones that have previously been a high mortality rate can cause outbreaks from time to time. Ukraine has recently begun a new reform in medicine. Medical schools have started training family doctors, as our medicine needs qualified doctors. Introduced health insurance system Therefore, these issues are relevant today. At the departments of infectious diseases, interns are trained for a year and a half, gain experience in practical skills, are on duty in the hospital with educated doctors, and errors are analyzed at pathological conferences. [1,3].The long-term practice of the staff of the Department of Infectious Diseases has shown that a more informative presentation in textbooks is the visual perception of the material, where we use different nosologies own photos of patients from the bank, and develop different schemes, graphs, comparing with various other textbooks .

When describing this infection, we use two degrees of abstraction. The first - we give a general definition of infection with the inclusion of microbiological, epidemiological, pathoanatomical and clinical data, organized in a logical order (know!). [3-5].The second - in-depth study of the disease, where this clinic is painted in dynamics with an illustration of hours, days, weeks. Each nosological unit is placed on an unfolded sheet and illustrated with either a graph or a drawing. In a clinical picture pay attention to the leading symptoms leading. In addition, when teaching infectious disease use mnemonic techniques, which also contribute to the easy assimilation of the material. Visually, the student is easier to remember, especially when the whole disease in front of the eyes. An example may be a description of typhoid fever. nodes, bacteremia, and clinically manifested by general intoxication, fever, splenohepatomegaly, rash, typhoid status, possible exacerbations and relapses, specific complications, in some cases - long-term bacteriocarriers. Paratyphoid A and B cause S. raratyphi A and B, respectively. [4-6].

The causative agent of typhoid fever - Salmonella typhi, belongs to the genus Salmonella, family Enterobactericeae. This is a gram-negative bacillus, an optional

anaerobic, secretes endotoxin for destruction. Has H, O, Y and antigens. There are more than 100 phagotypes of pathogens. [1,2,5]. Typhoid bacteria grow on simple nutrient media, but better in the presence of bile (Rapoport medium). Relatively stable in the environment.

Epidemiology. The source of the pathogen is a sick person and a bacterium. Patients with typhoid fever secrete the pathogen in the last 2 days of the incubation period, the entire febrile period and the period of convalescence. Of particular importance in the spread of infection are bacteriocarriers. The mechanism of transmission is fecal-oral. [5-7].Ways of transmission - water, food, which are more likely to cause epidemic outbreaks and contact-domestic. The pathogen can be transmitted through flies. Seasonality - summer-autumn. Susceptibility is low. Immunity after the disease is stable.

The incubation period ranges from 7 to 25 days (average 14-21 days). In classic cases, typhoid fever begins gradually. Body temperature reaches a maximum at the end of the week. In fig. 1-6 presents different types of temperature curves. [2,5,7].

During this period, the following symptoms appear: general weakness, headache, insomnia, loss of appetite, constipation, pale face, moderate bloating, strengthening murmur in the ileocecal area. By the end of the week, there are supporting symptoms: dry skin, thickened tongue, with imprints of teeth, covered with grayish-brown plaque, red edge and tip, symptoms of bronchitis, relative bradycardia, pulse dichroism, hypotension, hepatolienal syndrome, positive Padalka symptom. From the 8th day of the disease, fever is constant, intoxication increases, there is a monomorphic rash - single roseola with clear edges, which sometimes protrude above the level of the skin (roseola elevata), localized on the trunk, upper abdomen, "bloom" 2-3 days, disappear without a trace, "pour" new elements, even in the period of reconnaissance. [7].Typhoid conditions may occur: severe headache, confusion, hallucinations, delusions. From the 4-5th week the period of convalescence begins.

It is convenient to systematize the clinic of typhoid fever of any variant using the Wunderlich temperature curve, because according to it all phases of the disease can be schematically divided into weeks taking into account the pathogenesis and morphological changes in the small intestine, entering in the schedule signs of the disease.) [8].

At the beginning and end of the temperature curve there are numbers 14-21, which means: the first - the average incubation period, the second - the term of discharge from the hospital depending on the nature of treatment.

In classic cases, typhoid fever begins gradually. Body temperature reaches a maximum at the end of the week, which corresponds to bacteremia, increasing intoxication of the body and cerebral edema of the lymphatic system of the ileum (st. Incrementi). During this period, there are leading symptoms of the disease, which can be used for early diagnosis of typhoid fever. [6-8].They are written in the schedule of the first week in a logical sequence according to the scheme: the onset of the disease, complaints and objective data. The laboratory researches necessary for confirmation of the diagnosis are defined: the general analysis of blood and crops on blood culture. The terms of receiving the final answer are stipulated. [5.8].

Conclusions

1. Computerization, which entered our lives in a timely manner, plays an important role in deciphering many infectious diseases, and students are subjected to computer testing to assess the acquired material on the following topics: intestinal infections, infections of the respiratory, blood and external integuments.

2. The student thinks clinically in relation to the clinical diagnosis in this situation, the examination plan and treatment tactics. At the end of testing, the teacher conducts an interview with students, analyze possible errors. In addition, our university has created a simulation center, where students from the first year acquire practical skills.

REFERENCES

1. Pedagogical technologies in continuing professional education: Monograph /C.O. Sysoeva, A.M. Aleksyuk, et al .; S.O. Sysoeva. - Kyiv: VIPOL, 2017.

2.Trainev VA Business games in the learning process. Methodological developments and practice. - Moscow .: Ed. Dashkov & K House, 2018.

Dychkivska IM Innovative pedagogical technologies .: Textbook. manual. - K .: Академвидав, 2014.

3.Vdovichin, T.Ya. and Yatsishin, A.V. (2019) The use of open education technologies for informatization of the educational process Information technologies in education: A collection of scientific papers. Issue 16. pp. 134-140

4.Slepak Z. Scientific principles of the pedagogical process in high school / Z. Slepkan. - K .: NPU, 2019. - 239 p. 59

5. Turkot T. Higher Education Pedagogy: A Textbook for Higher Education Students / T.I. Turmeric. - K .: Condor, 2018. - 628 p.

6. Ushkarenko V. Organization of independent work of students / VA Ushkarenko, ND. Smolienko, IV Osadchuk, TI Vinogradova. - Kherson: Iceland, 2019. - 96 p.

7. Fitsula M. Pedagogy of higher education: a textbook / MM Fitsula. - K .: Akademvidav, 2016. - 351 p.

8. Tsehmistrova G. Fundamentals of scientific research: a textbook / GS Tsehmistrova. - K .: Slovo Publishing House, 2014. - 240 p.

UDC 372.862

METHODOLOGY OF FORMATION OF CREATIVE PERSONALITY IN THE SECOND-GRADE STUDENT IN THE PROCESS OF PROFILE LEARNING OF TECHNOLOGIES

Chubar Vasily Vasilievich
K. ped. n., associate professor
Central Ukrainian State
Vladimir Vinnichenko Pedagogical University
Kropyvnytskyi, Ukraine

Abstract. The article is devoted to the problem of formation of creative personality traits in a high school student in the process of specialized training of production technologies. The authors analyzed the scientific and methodological sources on various issues of formation of creative personality traits in high school students; it is offered to improve formation of features of the creative personality at senior pupils by variable use of various forms of interactive technologies.

Key words: profile education, interactive technologies, creative personality, production technologies, and high school students.

Formulation of the problem. The rapid, tangible changes taking place at the present stage in the life of the world community require the training and education of the younger generation, able to quickly and easily adapt to today's conditions, think creatively and achieve significant success in their professional activities. This is facilitated by the improvement and renewal of the education system of the younger generation in accordance with the tasks provided by state documents One of the main ways to implement this problem is the introduction of specialized training in general secondary education, which provides a motivational component for students to educational activities, as it takes into account their needs and interests [1; 2].

Analysis of current research. At the present stage of development of education the problem of profile education is in the center of attention of domestic researchers: V. Kyzenko, S. Trubachev, O. Korsakov, N. Shiyan, O. Bilorikha, N. Vasylenko, V. Volkanova, Y. Gryaznova, I. Yaremko and other.

The concept of «creative personality» in the philosophical, pedagogical and psychological literature has found justification in the works of many scientists, in particular, V. Andreev, D. Bogoyavlenskaya, R. Granovskaya, A. Zak, V. Kan-Kalik, N. Kichuk, N. Kuzmin , A. Luke. S. Sysoeva, V. Tsapka and others. In the creative personality A. Luke identified the following characteristic qualities: «… willingness to take risks, impulsiveness, independence of judgment, uneven success in the study of various subjects, sense of humor, identity, cognitive activity» [3, p. 76]. V. Andreev argued that «… creative personality is a type of personality, which is characterized by a stable, high level of creativity, motivational and creative activity, manifested in organic unity with a high level of creative abilities that allow it to achieve progressive, social and personally significant creative results in one or more activities» [4, p. 56].

Despite the significant results of scientists and teachers-practitioners, the problem of improving the method of forming a creative personality trait in high school students in the process of specialized technology training has not yet been properly solved [5; 6; 7].

The purpose of the article is to find ways to improve the formation of creative personality traits in high school students in the process of specialized training of production technologies through the variable use of various interactive technologies, which has not yet received proper justification in pedagogical science and practice, in formulating conclusions and prospects for further research.

Research methods. The proposed work uses interrelated methods: study, analysis and systematization of philosophical, psychological, pedagogical, educational and methodological literature to find ways to improve the formation of high school creative personality traits in the process of specialized training of

production technologies through variable use of various interactive technologies. Do not have proper justification and application in pedagogical science and practice.

Presenting main material. In the process of finding ways to improve the formation of creative personality traits in high school students, we focus on the position that specialized education is «…a kind of differentiation and individualization of learning», which takes into account educational needs, inclinations and abilities of students and creates optimal conditions for high school students self-determination [2, p. 3]. In this work we operate with the definition that a creative personality is a high school student who «…due to the influence of external factors has acquired the necessary additional motives for the actualization of creative potential, personal formations, abilities that contribute to the achievement of creative results in one or more types of creative activity» [8, p. 22].

To form the creative personality of a high school student, appropriate tools were used to help improve the educational process. The focus was not primarily on the mediocre student, but on each high school student as a person in his or her own uniqueness. The educational process was focused on the student, who consciously relates to cognitive activity. For this purpose, we created appropriate psychological and pedagogical conditions for the creative activity of high school students in the implementation of creative projects according to the following algorithm:

- The activity was not regulated, and its process required the presence of elements of creativity, which provided for the combination, analogy, universalization, random changes, etc.;

- stimulated cognitive interest, which intensified internal stimuli, which formed the desire to penetrate into the essence of what is known, and the will, attention, feelings, search were united and creative activity became a need of the individual.

In the study of the problem were guided by didactic provisions that the effectiveness of the formation of a high school student's creative personality trait will increase if the educational process of specialized training will be variably used the following interactive technologies:

- «… interactive technologies of cooperative learning;

- Interactive technologies of collective and group learning;

- Technologies of situational modeling;

- technologies for processing discussion issues» [9, p. 33].

These technologies were variously used in the implementation of creative projects, which involved the manufacture of new devices and finding ways to improve already known mechanisms and methods of their work, expanding the range and creating advertising products, areas and more. The following interactive technologies were used to form the features of the creative personality of a high school student:

- «Brainstorming» - to put forward creative ideas in the process of solving technical and technological problems;

- «Fantasizing» - to imagine a non-existent product that functions and solves the problem;

- «Focal objects» - to find new ideas for the implementation of a creative project by attaching to the original object properties or features of random objects;

- «morphological analysis» - to highlight in the project its characteristic structural or functional features on which a list of its possible specific options, alternatives and identified features were arranged in the form of a morphological table, sorting through a combination of variants of features listed in the table, found a new solution ;

- «situational modeling» - to create a special learning environment in which high school students solve important problems and overcome real difficulties, experiencing these situations and ways to solve them [10, p. 10–16].

The authors of the article, choosing projects for the implementation of the educational process, took into account that the same project in one student can stimulate the development of creative potential, and in others to inhibit. Accordingly, the distribution of projects took into account the wishes of students, their cognitive abilities, as well as used different types of projects, the implementation of which required the identification of contradictions; problem vision of the task; designing; educational and creative searches, etc. This approach made it possible to involve all

students in the implementation of creative projects and allow each high school student to work at an optimal pace without feeling «intellectual inferiority», and gradually master the creative, generalized techniques of mental activity and methods of various projects.

The process of selecting creative projects was given due attention by teachers, in particular:

- selected projects that required a creative approach to their solution, generalization, systematization of skills and abilities; comparison and analysis; experimentation; search; - created didactic conditions for situational interest, which plays the role of a «trigger» mechanism in cognitive activity;

- Used game moments that stimulated the manifestations of creative abilities and independence of students;

- solving creative tasks.

During the educational process followed the methodically motivated sequence of project implementation:

- analyzed the tasks for project development and found out: what is given, what needs to be found;

- determined the necessary information for project implementation;

- found out whether all the necessary data are given in the task for project development (if not, then determined the ways of finding relevant information);

- planned the sequence of technological operations aimed at project implementation;

- implemented the planned project development algorithm;

- compared the obtained result with the planned one and made the necessary adjustments.

In the process of forming a creative personality, high school students were offered options for tasks for project development, in particular: planning and modeling of the technological process; improvement of object forms and principle of action; use of various interactive methods for solving creative tasks, etc. The

following didactic sequence of solving the educational problem was used for the project implementation:

- Clarification of contradictions, shortcomings, paradoxes, etc.;
- Problem statement (task);
- Analysis of the problem and formulation of hypotheses for its solution;
- Choice of method of solving the problem;
- Analysis of the obtained result (reflections, plans, search for the necessary information, synthesis of new knowledge, search for a new method of solving the problem, etc.);
- Creative implementation of a new method of solving the problem;
- Analysis and theoretical substantiation of the results of the final solution of the problem;
- Experimental verification of the obtained results of creative activity and their practical use.

Different technologies of forming a creative high school student were used taking into account his cognitive abilities through maximum individualization and differentiation of the educational process; cognitive activity was developed on a diagnostic basis. In the course of the experiment, it was taken into account that each teacher has his own system of work, which was formed in professional activity, in particular: his personal set of psychological, semantic, constructive components, research skills, abilities, levels of their manifestation and so on. The teacher's readiness for creative search, the ability to create an atmosphere of creative cognition during the lesson together with high school students depend on his awareness and level of pedagogical competencies, deep interest in the subject and so on. On this basis, technology teachers create conditions to creatively use teaching and educational techniques, combine them, implement modern techniques, and develop new, non-standard methods of activating the cognitive activity of students and more. This process was carried out on the basis of a personal approach in the educational process to each student using the capabilities of subject modules, the development of initiative and creativity and non-standard forms of learning.

The teacher, who developed the creative personality of a high school student, was an innovator, practiced new pedagogical technologies, introduced various innovations into the educational process. Important for the activation of cognitive activity of students, the development of a creative approach to the tasks were problem situations and tasks they faced. Therefore, the teacher streamlined the educational process, was inventive and created an atmosphere of creative search. He realized his pedagogical abilities, developed and strengthened the inner desire for self-improvement; saw the meaning not only in independent creative search, but also in the collective, together with students. During the educational process, he formed in students:

- The culture of the cognitive process;
- Belief in the effectiveness and necessity of knowledge;
- Independence as a means of intellectual development;
- The ability to independently plan their mental activity, is to determine the purpose, to develop a strategy for its implementation, to manage the thought process;
- Didactic methods of thinking: comparison, generalization, classification, causation, etc.;
- Psychological readiness for development, created a situation of success and advancement in creative search using the potential to motivate evaluation.

The formation of the creative personality of a high school student in the process of specialized training of production technologies was realized not only through the use of interactive technologies, but also through a holistic system of organization of the educational process. To do this, they were taught without coercion, they developed a strong interest in knowledge and the need for their independent search. The following factors of self-realization of the high school student's personality were used in the educational process:

- The nature of the relationship that is established between teacher and students;
- Multilevel and differentiated in content organization of the cognitive process;
- Formation of a healthy lifestyle of schoolchildren;

- Development of creative abilities, maximum development of amateur performances, free expression of one's abilities.

This system of work made it possible to form such a personality of a high school student, who in life, communication is able to creatively perceive information, realize it, express thoughts, feelings, defend their opinions.

The formation of a high school student's creative personality traits was carried out in the process of developing the ability to independently solve creative and inventive tasks through the implementation of creative projects, which involved the manufacture of products and their design taking into account design and decorative requirements. Applied arts to increase their competitiveness in implementation. In the process of project implementation, they directed their actions to the formation of students' polytechnic knowledge about the basic, most common and promising production technologies, the basics of modern production and services.

The practical use of interactive technologies to form the creative personality of a high school student helped to create a productive cognitive atmosphere, characterized by novelty, uniqueness, originality, for which the need for creativity was an objective necessity, and creative style - the most characteristic.

Conclusions. In the process of finding ways to improve the formation during the profile training of production technologies in high school students traits of creative personality as a subject of creative social relations and productive creative activity, the following are proposed: approaches to organizing the process of forming creative personality traits; ways of variable use of interactive technologies of formation of the creative personality of the senior pupil which in essence are didactic management of its development, potential creative opportunities which provide successes in creative activity.

The study considers a separate aspect of the problem of forming a high school student’s creative personality trait in the process of specialized training of production technologies. It is desirable to focus further work on finding ways to improve:

- Educational and methodological support of various forms of specialized training of high school students of technology;

- Methodological competence of a technology teacher to interest students, arouse their interest in creative activities, and the desire to test their strength in the chosen field of production.

REFERENCE

1. «Derzhavnyy standart bazovoy i povnoy zahalnoy serednoy osvity». Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayny ot 23 lystopada 2011h №1392 [State standard of basic and full general secondary education. Resolution of Cabinet of Ministers of Ukraine from November, 23 of 2011h № 1392]. Retrieved from http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-p [in Ukrainian].

2. «*Kontseptsiia profilnoho navchannia v starshiy shkol»i. Prikaz MON vid 21 zhovtnia 2013h №1456. [Order Department of education and science from october 21. 2013h № 1456. «The concept of profile training in high school.]. (2013, 21 october) Labor preparation at modern schoo»l, 10, 2-10.* [in Ukrainian].

3. Luk, A.N. (1976). Myshlenie i tvorchestvo *[Thinking and creativity]*. Moscow: Politizdat [in Russian].

4. Andreev, V.I. (1988). Dialektika vospitaniia i samovospitaniia tvorcheskoi lichnosti: Osnovy pedahgohgiki tvorchestva *[Dialectics of education and self-education of a creative personality: Fundamentals of pedagogy of creativity]*. Kazan: Kazanskii universitet [in Russian].

5. Piekhota, O.M., Kiktenko, A.Z., & Liubarska, O.M. et al. (2004). Osvitni tekhnolohiyi. Navchalʹno-metodychnyy posibnyk *[Educational technologies. Training manual]*. Kyiv: A. S. K. [in Ukrainian].

6. Trofimchuk, L.O. (2013). Psykholoho-pedahohichni osoblyvosti rozvytku tvorchykh zdibnostey uchniv.[Psychological and pedagogical features of the development of creative abilities of students.]. *Trudova pidhotovka v suchasniy shkoli – Labor training in a modern school, 1, 14-18* [in Ukrainian].

7. Shadrikov, V.D. (1994). Deyatelnost i sposobnosti *[Activity and abilities.]*. Moscow: Izdatel'skaya korporatsiya «LOGOS» [in Russian].

8. Sysoyeva S.O. (1994). Osnovy pedahohichnoyi tvorchosti vchytelya. Navchalʹnyy posibnyk *[Fundamentals of pedagogical creativity of the teacher. Tutorial]*. Kyiv: ISDOU. [in Ukrainian].

9. Pometun, O.I. & Pyrozhenko, L.V. (2004) Suchasnyy urok. Interaktyvni tekhnolohiyi navchannya: Naukovo-metodychnyy posibnyk. [A modern lesson. Interactive learning technologies: Scientific and methodical manual]. O.I. Pometun (Ed.). Kyiv: A. S. K. [in Ukrainian].

10. Chytak O.M. (2010). Suchasni interaktyvni tekhnolohiyi na urokakh trudovoho navchannya [Modern interactive technologies in labor training lessons.]. *Trudove navchannya v shkoli - Labor training at school, 9 (21), 10-16* [in Ukrainian].

UDC 541.6

QUANTITATIVE RELATIONSHIP BETWEEN ANTIOXIDANT ACTIVITY OF SOME FOOD ACIDS AND PARTICULARITIES OF THEIR ELECTRONIC STRUCTURE: DFT STUDY

Gorinchoy Natalia Nicolaevna
PhD in Chemistry, Leading Researcher
Gorbachev Mikhail Yurievich
Balan Iolanta Ivanovna
PhD in Chemistry, Senior Researchers
Institute of Chemistry
Chisinau, Republic of Moldova

Abstract: Many food acids are well known as effective natural antioxidants which can effectively 'quench' free radicals. As a measure of the antioxidant activity of these derivatives, the rate constants of their reaction with the stable radical DPPH$^{\bullet}$ can be used. We have revealed the electronic factors determining the rate of reaction between the series of these compounds and the free stable radical DPPH$^{\bullet}$, basing on the DFT B3LYP calculations.

Keywords: food acids, QSAR, reaction rate constants, DPPH*, DFT calculations

Introduction One of the most active antioxidant groups of organic compounds is formed by the so-called "food" acids [1]. It is about the derivatives of benzoic and cinnamic acids, whose molecules contain in their benzene cycles some number of hydroxyl and alkoxyl groups. Due to the presence of hydroxyl groups these acids can be also called as "phenolic". In the last years there are a great number of papers describing their antioxidant activity in the model reaction with the stable radical DPPH (see, for instance, the works [2- 7]). These works are mainly devoted to the definition of the relationships between the antioxidant activity of various food acids

and their alkyl ethers and different molecular characteristics of their molecules (including one-particle electronic parameters calculated quantum-chemically [4-7]). However, in the above papers the antioxidant activity of the studied food acids is defined as their concentrations which lead to 50% decrease in the concentration of $DPPH^{\bullet}$. At the same time, it is clear that the adequate description of the antioxidant activity of the given acids must be connected with the reaction rate constants describing their interactions with DPPH (as the time required for their reactions play the crucial role also).

Bearing in mind the above circumstance we have used in our previous work [8] the second order reaction rate constants k describing the interaction of p-coumaric, ferulic, and sinapic acids along with some their methyl ethers with $DPPH^{\bullet}$. The values of the above constants were taken from [9]. It was shown in [8] that all these constants can be calculated basing on the such molecular electronic characteristic of the studied compounds as their HOMO energies E_{HOMO}. It is important to note that the two following equations were received:

$$\log_{10}k = 11.257E_{HOMO} + 68.809 \quad (1) \qquad \log_{10}k = 13.120E_{HOMO} + 57.957 \quad (2)$$

$$R = 0.985 \quad S = 0.320 \qquad R = 0.993 \quad S = 0.226$$

The first equation describes the QSAR between $\log_{10}k$ and E_{HOMO} for the neutral molecules of the studied compounds. The second one presents the similar dependence for their phenoxide anions. One can see, that the statistical parameters R and S of Eq. (2) are better than those of Eq. (1). This fact may be also considered as an indirect evidence in favor of the interaction between the $DPPH^{\bullet}$ and the anionic form of the studied compounds.

In the connection with all the above-mentioned the aim of the present paper was twofold. Firstly, to find an equation which could be applicable for the description of the QSAR between antioxidant activity of some greater series of food acids (including, for example, the such acids as caffeic, syringic, vanillic etc.) against $DPPH^{\bullet}$ and their molecular electronic parameters calculated quantum-chemically; and secondly, to reveal the certain characteristics of the mechanism responsible for the

electron transfer which takes place between the molecules (or the ions) of the antioxidant food acids and the DPPH radical.

All the required calculations were performed using the DFT B3LYP method [10] by means of the GAUSSIAN 09 program package [11]. The calculations included geometry optimization and were done by the usage of the atomic basis set 6-31G(d).

Results and Discussion In order to reveal the main characteristics of the mechanism of the antioxidant action of food acids in their reactions with the stable radical $DPPH^{\bullet}$ we have investigated the six food acids presented in the Table 1. These acids are well known as they are presented in different natural products. The experimental values of their antioxidant activity against $DPPH^{\bullet}$ (their second order reaction rate constants k) were taken from the work [12]. Table 1 contains the decimal logarithms of these constants (see $\log_{10}k_{exp}$). Along with $\log_{10}k_{exp}$ the following (calculated by the DFT method) molecular electronic parameters of these acids and their carboxylic anions are given in Table 1. These are the energies E_{HOMO}, energies E_{OH} of the O-H bonds for their carboxyl groups and the charges Q_H on the hydrogen atoms of the hydroxyl groups in para-positions to ionized groups $–COO^-$ and $–CH=CH-COO^-$ in the carboxylic anions of the considered food acids. In the case of the two (or more) neighboring hydroxyl groups (as it takes place for caffeic, gallic and protocatechuic acids) we have considered the atomic charges on those hydroxyl groups, whose hydrogen atoms do not take part in the formation of the intra-molecular hydrogen bonds. The analysis of the data of Table 1 shows that for the studied food acids and their carboxylic anions the calculated values of the energies of their HOMOs and the bond energies E_{OH} do not correlate with the experimental values $\log_{10}k$. At the same time, one can easily note, that, in the the increase in the positive charges Q_H on the hydrogen atoms belonging to the para-hydroxyl groups of the carboxylic anions is accompanied with the corresponding increase in the values of $\log_{10}k$. The more active food acids possess the higher values of this charge. The following multiple regression analysis allows one to receive the following equation describing the QSAR between $\log_{10}k$ and Q_H:

$$\log_{10}k = 0{,}02127 \cdot \exp(13{,}0854 \cdot Q_H). \quad (3)$$

The values of $\log_{10}k$ calculated by means of Eq. (3) are given in the fourth column of Table 1.

Table 1

To the QSAR (3) for dependence between $\log_{10}k$ and Q_H for the food acids

Acid	k_{exp}	$\lg k_{exp}$	$\lg k_{calc}$	Q_H	E_{OH}	E_{HOMO} (eV)	
	$[Ms]^{-1}$			e	kcal/mol	Neutral acid	Carboxylic anion
Gallic	2854	3.456	3.456	0.389	351.02	-6.230	-0.895
Sinapic	1320	3.121	3.072	0.380	354.72	-5.670	-0.740
Caffeic	1277	3.106	2.915	0.376	354.41	-6.022	-0.731
Syringic	530	2.725	2.839	0.374	351.27	-5.842	-0.928
Protocatechuic	266	2.425	2.459	0.363	354.41	-6.289	-0.861
Ferulic	153	2.189	2.186	0.354	361.87	-5.911	-0.699

In order to understand the characteristics of the mechanism of the electron transfer from the studied food acids to the $DPPH^{\bullet}$ radical, we have to do the following note. In our work [13] it was shown, that the heteroatoms of the $DPPH^{\bullet}$ radical (first of all its hydrazine nitrogen atoms) can be easily protonated (with some energy release). Further, if the positive charge on the above-considered hydrogen atom H of the carboxylic anion of the certain food acid equals to Q_H, so the charge of the rest part of this anion is negative and consists $-1-Q_H$. Obviously, the increase in the absolute value of this negative charge will lead to the corresponding increase in the mutual repulsion between the electrons of the above rest fragment of the considered carboxylic anion. The given repulsion makes easier the electronic transfer from the given anion to the protonated radical $DPPH^{\bullet}$. Therefore, the food acid, whose value $-1-Q_H$ is greater, will possess the higher antioxidant activity. Thus, we can conclude that the mechanism of the antioxidant action of the studied food acids in their reactions with DPPH can be considered as a charge-controlled one.

ConclusionThus, in accordance with our DFT calculations we can determine the following stages of the given mechanism:

1. The electrolytic dissociation of the neutral molecule of the food acid with the corresponding formation of its carboxylic anion.

2. The protonation of the DPPH$^{\bullet}$ radical via one of its hydrazine nitrogen atoms.

3. The formation of the charge transfer complex between the above anion and the protonated DPPH$^{\bullet}$ radical.

4. The transition of one electron from the above anion to the protonated DPPH$^{\bullet}$ radical accompanied with the transformation of DPPH$^{\bullet}$ in diphenyl picryl hydrazine. The last fourth stage leads to scavenging of the free radical under study.

REFERENCES

1. Murcovic M. Phenolic Compounds: Occurrence, Classes, and Analysis, in: Encyclopedia of Food and Health, Reference module in Food Science. – 2016.- p. 346.

2. Brand-Williams W., Cuvelier M. E., Berset C. Use of a Free Radical Method to Evaluate Antioxidant Activity // Lebensm.-Wiss. u.-Technol. – 1995. - vol.28. - No.1. - p. 25-30.

3. Chen J., Yang J., Ma L., Li J., Shahzad N., Kim C.K. Structure-Antioxidant Activity Relationship of Methoxy, Phenolic Hydroxyl, and Carboxylic Acid Groups of Phenolic Acids // Scientific Reports. - 2020. - 10:2611. - p. 1-9.

4. Chen, Y., Xiao, H., Zheng, J., Liang, G. Structure-Thermodynamics-Antioxidant Activity Relationships of Selected Natural Phenolic Acids and Derivatives: An Experimental and Theoretical Evaluation // PLoS ONE. – 2015. - 10(3): e0121276.

5. Velkov Z.A., Kolev M.K., Tadjer A.V., Modeling and Statistical Analysis of DPPH Scavenging Activity of Phenolics // Collect. Czech. Chem. Commun. – 2007. - vol. 72. - No. 11. - p. 1461–1471.

6. Masek, A., Chrzescijanska E., Latos M., Zaborski M. Antioxidant Potential of Hydroxycinnamic Acids in Advanced Oxidation Processes // Int. J. Electrochem. Sci. – 2016. - vol.11. - p. 8848-8860.

7. Horton W., Peerannawar S., Török B., Török M. Theoretical and Experimental Analysis of the Antioxidant Features of Substituted Phenol and Aniline Model Compounds // Structural Chemistry. – 2018. - p. 1-13.

8. Gorbachev M.Yu., Gorinchoy N.N., Balan I. Quantitative Relationship between Antioxidant Activity of 4-Hydroxycinnamic Acid Derivatives and Particularities of Their Electronic Structure: DFT Study // In: Book of Abstracts of III International (XIII Ukrainian) scientific conference "Current Chemical Problems" (CCP-2020), March 25–27, 2020, Vynnitsa, Ukraine. – 2020. - p. 31.

9. Foti M.C., Daquino C., Geraci C. Electron-Transfer Reaction of Cinnamic Acids and Their Methyl Esters with the DPPH* Radical in Alcoholic Solutions // J. Org. Chem. – 2004. - vol. 69. - p. 2309-2314.

10. Lee C., Yang W., Parr R.G. Development of the Colle-Salvetti correlation-energy formula into a functional of the electron density // Physical Review B. – 1988. – vol. 37. - p. 785-789.

11. Frisch M. J., Trucks G.W., Schlegel H.B., et al. Gaussian 09, Revision B.01 // Wallingford, CT: Gaussian Inc. - 2009.

12. Villaño D., Fernández-Pachón M.S., Moyá M.L., Troncoso A.M., García-Parrilla M.C. Radical Scavenging Ability of Polyphenolic Compounds towards DPPH Free Radical // Talanta. – 2007. - vol. 71. - p. 230-235.

13. Gorbachev M.Yu., Gorinchoy N.N., Arsene I. Antioxidant Properties of Dihydroxyfumaric Acid and its Dimethyl Ether: a Comparative DFT Study of their Reactions with the Stable Radical DPPH* // Chemistry Journal of Moldova. – 2015. – vol. 10. – No. 1. – p. 89-94.

UDC 005.7:316.46

PARADOXES OF LEADERSHIP AND THEIR INFLUENCE ON THE MANAGEMENT OF COMPANIES

Hryshchuk Anna
Ph.D., Associate Professor
Khomych Mykola
Student
Ivan Franko National University of Lviv
Lviv, Ukraine

Summary. Issues related to the theory of leadership, namely the nature and impact of leadership paradoxes on the activities of companies are examined. Several reasons for the existence of leadership paradoxes are first considered, including the varied opinions about their impact on employees and companies. Various leadership paradoxes are reviewed, organized around classical theories. They present as a system; which impact and complement each other.

Keywords: leadership, paradox, nature and causes of paradoxes, shared leadership, organizational paradoxes, leadership impact.

Why is leadership is so difficult and incomprehensible? And it must be difficult. If leadership were easy, anyone could do it and we would have a lot fewer problems in our economy and society. We know leadership is difficult too because despite of more than thousands books on leadership over the years, we are still not entirely clear what leadership is, or how it works, or even who leaders are. No wonder leadership is harder than it’s ever been. In the past there was a clear chain of command. Top down directives were the norm. A leader was often at the front of the pack leading the charge. These days you hear about values driven, flat organizations. Business strategies now include transparency, trust and collaboration.

One of problems, we believe, that has so far prevented better understanding of what leadership is, how it works and who leaders are, is that leadership is full of paradoxes. These are features of leadership that defy logical analysis; and, as we and our fellow contributors shall show understanding these paradoxes is also central to the understanding of leadership. Until leadership scholars, consultants, developers and leaders themselves come to with the concept of paradox and incorporate it into thinking and practice, then scholarship will never be able to complete its investigatory task, andleaders will continue to struggle to make a lasting impact on the organizations they are supposed to lead [4].

Leading and managing complex organizations is a challenge that transcends rational management and that requires paradoxical capabilities and behavioral complexity and competencies that distinguish great organizational leaders from others.

The art of managing and leading organizations today lies in embracing incompatible forces, rather than choosing between them. Organizational leaders must learn to deal with ambiguity and paradoxes through a new mindset; one that combines and optimizes rather than splits apart and differentiates. Despite the prevalence of paradox in organizational life, however, the part of our mind that seeks certainty and precision rebels against the very notion of contradiction. In addition, corporate cultures traditionally value such abilities as “making hard choices,” “setting priorities,” and “biting the bullet,” behaviors that eliminate certain alternatives in favor of others.

People tend to think in a dichotomous way, develop discriminatory attitudes and behaviors, and maintain a linear, “either-or” orientation. Meeting the challenge of managing paradoxes requires a dialectical approach that synthesizes and balances between opposite forces. Effective managers often consciously create opposition and subsequent opportunities for new alternatives: From thesis and antithesis, a more powerful synthesis could emerge. The paradoxes should be considered as a system; they impact each other and all need to be balanced simultaneously [5].

So if you walk into a leadership position with the idea of taking power and demanding respect, you'll run head-on into the paradoxes of leadership:

Followers Make the Leader. Leaders cannot force people to follow. Your formal authority as a manager can only force a minimallevel of compliance. Followers choose to follow. So, here's the big question: How do you createrelationship and connection and exert influence so followers decide to follow [1]?

To be humble, you have to be assertive. There is a lot of talk these days about the need to be a humble leader. I agree with most of it. But being humble doesn't mean you always do what everyone asks you to. You aren't the doormat that everyone wipes their feet on. You humbly serve the team in the pursuit of its goals, and to do that right, you have to be assertive.

It's not about a power trip for you, it's about the success of the team. So you guide the actions of the others so that they support that goal. It's OK to insist that a person do the job right because others are depending on them. It's OK to say "no" to something that doesn't help the team accomplish its goal [3].

Great leaders don't motivate anyone. A leader cannot motivate others. A leader can identify the right people for the right project, helparticulate the meaning or the "why" behind a project, and then help align the interests of teammembers and their strengths and ambitions with the project. It is then that people get energized ifthey have the autonomy to do great work together [1].

Leaders who are strong ask for help. The most important leadership question is, "Will you please help me?" When leaders ask this question correctly (from a position of strength-proven ability and trust) it has an infinite, incalculable effect. To understand the effect this question has on people, turn the tables a moment. Pretend a leader genuinely asks you for your help: how do you feel? what does the request say about the way the leader sees you? If you empathize you understand the tremendous impact of a leader's request for help [2].

To get them to do something, you have to do it yourself. When you model the type of behavior you want to see in them, they are more likely to follow your

example. If you want your team to be on time, respectful, and well prepared, do that yourself. If you want to cultivate an environment of honesty, competence, and fun, be that way yourself. One of the most powerful things you can do as a leader is set a positive, personal example of how you want your teammates to act [1].

In the end, successful leadership isn't about parading around, telling everyone what to do. It's about modeling the behavior you want, respecting others, taking the spotlight off of you and putting it on your teammates and the goals of your organization. And through these actions, you will uncover yet another paradox: by not doing what many believe brings greatness as a leader, you can, in time, become a great leader.

REFERENCE

1. Benest F. The Paradoxes of Leadership. Career Compass. № 56.

2. Dwyer, Edward J. The Journal for Quality and Participation. Cincinnati. 17/2. Mar 1994. 46 p.

3. RapidStart Leadership. Leadership Paradoxes: It's Not What You Thought. - 2016.

4. Bolden R., Witzel M., Linacre N. Leadership Paradoxes: Rethinking Leadership for an Uncertain World. 2016.

5. Stroh P., Miller W.W. Learning to thrive on paradox. *Training and Development*. September. 1994. 28-39 p.

UDC 541

RESEARCH FOR POTENTIAL SELECTIVE INHIBITORS OF HUMAN GAMMA GLUTAMYL TRANSPEPTIDASE AND HUMAN GLUTATHIONE-S-TRANSFERASE

Holodaieva Olena
Ph.D., Associate Professor
Donetsk National Medical University
Kropyvnytskyi, Ukraine
Zhurba Kateryna
Student
Kropyvnytskyi, Ukraine

Abstract. Determination of the level of enzymatic activity of human gamma-glutamyltranspeptidase (hGGT1) and human glutathione-S-transferase (hGST T2-2) is important in the diagnosis of a number of diseases and oxidative stress. Most tumors have been shown to produce excessive amounts of hGGT1. In vitro and invivo studies have shown the effectiveness of hGGT1 inhibition on cancer cell growth by increasing cell cycle arrest, which in turn increases sensitivity to standard chemotherapy. Unfortunately,the most potential inhibitors affect other enzymatic pathways of glutathione conversion (GSH) triggering apoptotic processes.

In this work, docking of derivatives of DDB (2S-azanyl-4- [1- (2R-hydroxy-2-oxoethylamino)-1-oxidanylidene-butan-2-yl]oxysulfonoylbutanoic acid) in the active site of hGGT1 and hGST T2-2-complexes has been carried out.

The energy of formation of complexes with hGGT1 and hGST T2-2 has been calculated. Derivatives of the most effective hGGT1 inhibitor and hGST T2-2 complexes were modeled using PcModel. As a result, we have identified a number of compounds that are potentially more effective in inhibiting hGGT1 and selective for hGST T2-2 than currently known DDB inhibitor.

Keywords: docking modeling, human gamma-glutamyltranspeptidase, hGGT1, human glutathione-S-transferase, hGST T2-2, hGGT1 inhibitors, hGST T2-2 inhibitors, glutathione, GSH

Human gamma-glutamyltranspeptidase (hGGT1) (Fig. 1a) and human glutathione-S-transferase (hGST T2-2) (Fig. 1b) play an important role in glutathione metabolism (GSH), affect the redox status of the cell, the development of oxidative stress and apoptosis [1, 2].

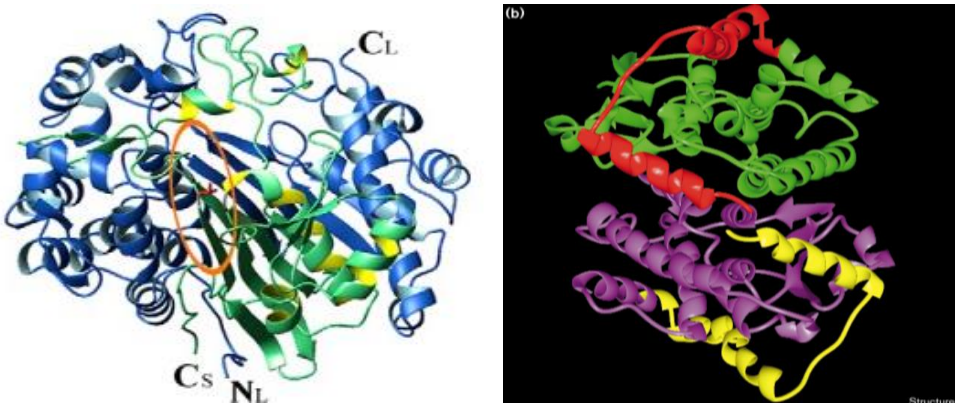

Figure 1. The structure of the enzymes human gamma-glutamyl transpeptidase (a) and human glutathione-S-transferase (b)

Increased levels of human gamma-glutamyltranspeptidase (hGGT1) enzyme activity have been reported in several carcinogenic diseases, such as colorectal, ovarian, liver, and kidney cancer, astrocytic glioma, soft tissue sarcoma, melanoma, and leukemia [3]. It has been found that most tumors produce excessive amounts of hGGT1 [5]. Elevated levels of hGGT1 in malignant tissues are associated with protecting cancer cells from oxidative stress by increasing intracellular GSH levels and thereby supporting their growth and survival [4,6]. Therefore, it is especially important to investigate the level of hGGT1 to suppress the invasive capabilities of metastatic clear cell renal cell carcinoma (ccRCC) and chromophobic renal cell carcinoma (ChRCC), which are aggressive tumors, and the survival rate of patients is extremely low [7]. Inhibition of the hGGT1/GSH pathway is a promising therapeutic strategy to overcome chemoresistance and inhibit tumor progression. However, in most cases, inhibition of hGGT1 is non-selective and inhibits the complex of

enzymes, which involved in GSH metabolism, namely hGST T2-2, and therefore have high toxicity. HGST isoforms reduce the reactivity of a wide range of endo- and xenobiotics by catalyzing their conjugation with GSH [2]. The increased solubility of conjugated products makes them easier to excrete by the cell. As a result, GSTs are involved in the development of cellular resistance to herbicides and drugs, the timeliness of antibiotics.Intensive efforts are being made to detect selective inhibitors of the enzyme hGGT1 [8]. A glutamate analogue, 6-diazo-5-oxo-norleucine (DON), irreversibly inhibits not only hGGT1 but also all-important glutamases, namely hGST T2-2. Such non-selective inhibition makes it too toxic for clinical use as an hGGT1 inhibitor. 2S-azanyl-4-[1-(2R-hydroxy-2-oxoethylamino)-1-oxidanylidene-butan-2-yl] oxyphos-phonoylbutanoic acid (DDB) is also an inhibitor of hGGT1. A computer study has been performed based on the well-known DDB model.

We docked modeling of DDB (compound 1, Fig. 2, Table 1) and its analogues in the active site of the hGGT1-complex [9]. Analysis of complexes of DDB derivatives with hGGT1 obtained by molecular docking showed that the ligands are in the active site near Thr381 and have a similar type of binding. Complexes is stabilized due to hydrophobic interaction and hydrogen bonds between the ligand and the active site. The results of the docking study for DDB derivatives showed a ligand-protein affinity energy of -6.3 -- -6.7 kcal/mol, indicating the formation of stronger complexes of these compounds than DDB -6.1 kcal / mol. DDB and its compounds interact mainly with the hGGT1 protein to form hydrophobic bonds. The inhibition activity increases when introduced into the DDB molecule of ethyl radical (compound 2, table 1).

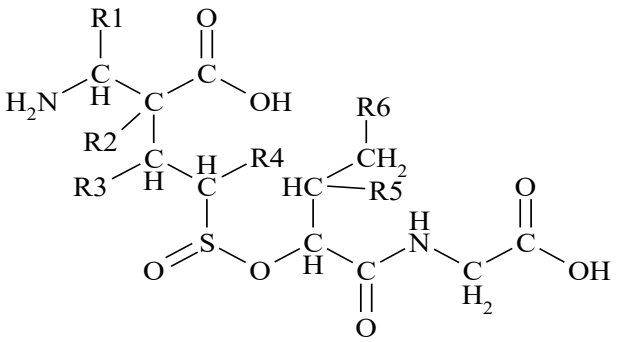

Figure 2. General structure of simulated molecules based on DDB

Table 1

General structure of DDB and modeled derivatives-ligands

№	R1	R2	R3	R4	R5	R6
1	H	H	H	H	H	H
2	H	OH	H	H	Et	H
3	H	H	COOH	H	H	C_5H_9
4	H	H	H	H	H	Ph
5	H	H	H	H	H	п-C_6H_4-NH_2

In this paper, we docked the simulation of the DDB compound in the active site of the hGST T2-2 complex and compared it (fig. 3) with the results of modeling the DDB compound in the active site of hGGT1 obtained earlier [9].

The energy of formation of DDB complexes with hGST T2-2 has been calculated.Derivatives of the most effective inhibitor of hGGT1 and hGST T2-2-DDB complexes were modeled using PCModel8.00.1.

The structure of the protein is taken from the bank of protein models (PDB, structure 4Z9O and 1LJR, respectively).

The PDB files have been modified to PDBQT format using AutoDock Tools. AutoDock Vina software package was used for receptor-oriented docking, calculation of ligand affinity for protein.

The ligand-receptor complexes obtained by molecular docking were evaluated visually and by the value of the binding energy of the hGST T2-2 complex. PyMol Viewer was used to analyze and visualize the results of the study.

The interaction of hGST T2-2-complexes with 5 compounds modeled on DDB has been investigated. Model structures are formed by modifying substituents in inhibitor molecules.

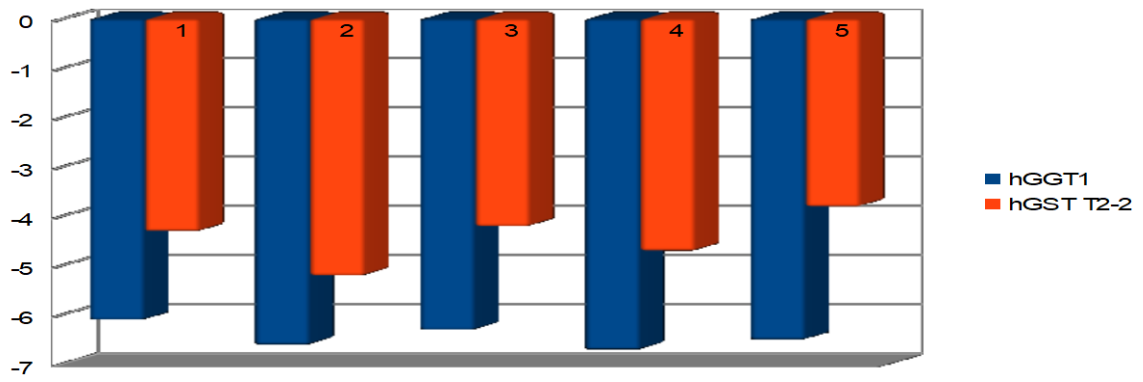

Figure. 3 Diagram of the distribution of affinity energies of ligand-protein complexation of hGGT1 and hGST T2-2 complexes (kcal mol).

Docking of the DDB-hGST T2-2 complex using a spatial grid of size 62, 55, 45 Å (x, y, z) was performed with the participation of all amino acid residues of the protein at the site of binding to the ligand. The distance between the points of the spatial grid was 27.0 Å. The binding site of the two chains is mainly at the base of the molecule and is predominantly hydrophobic in nature. In the case of the enzyme hGST T2-2, the DDB ligand inhibitor and its analogues interact not with the active site but with a narrow tunnel gate containing Lys41, Lys53 and Trp145 residues, leading to the G region of the active site, thereby blocking GSH passage, or large hydrophobic substrates (Fig. 4). All our selected compounds showed high selectivity for hGGT1 (Fig. 3, 4)

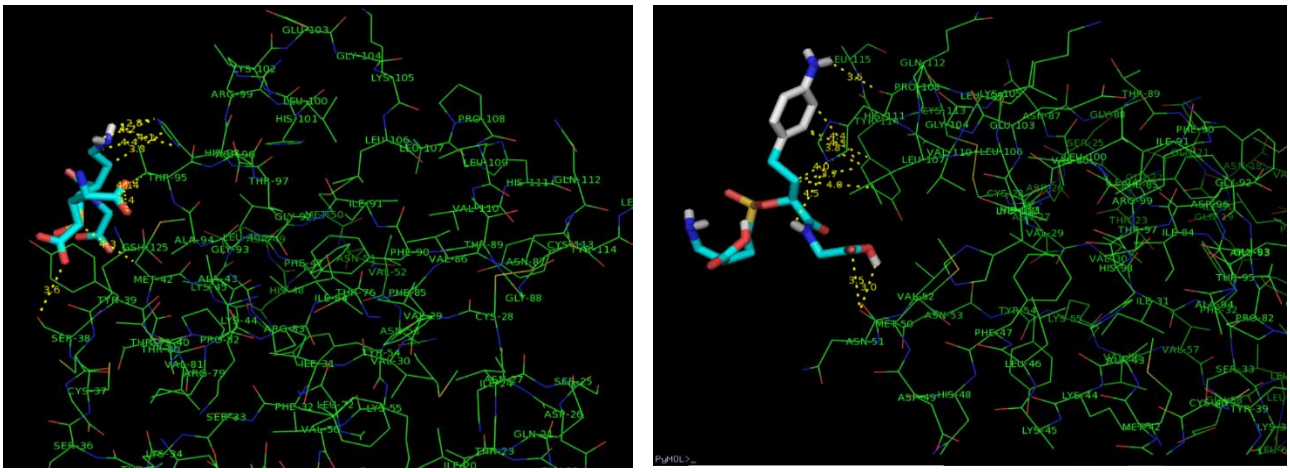

Fig. 4. Visualization of the docking result of molecules 3 and 5 with hGST T2-2

The compounds of our choice would be appropriate for primary (preclinical) toxicity screening and to determine their side effects on the body. The application of Lipinski's rule five to these compounds to assess similarity to drugs (absorption, distribution, metabolism and excretion) did not show any deviation from the rule indicating the potential of selected compounds to become effective drugs.

REFERENCE

[1]. Human theta class glutathione transferase: the crystal structure reveals a sulfate-binding pocket within a buried active site / Rossjohn J., McKinstry W.J., Oakley, Verger A.J. [et al] // Structure. 1998. Vol. 6. P. 309-322.

[2]. Bogaards J.J. Stereoselective conjugation of prostaglandin A2 and prostaglandin J2 with glutathione, catalyzed by the human glutathione S-transferases A1-1, A2-2, M1a-1a, and P1-1 / J.J. Bogaards, J.C. Venekamp, P.J. van Bladeren // Chem. Res. Toxicol. 1997. Vol. 10. P. 310-317.

[3]. Corti A. Gamma-glutamyltransferase of cancer cells at the crossroads of tumor progression, drug resistance and drug targeting / A. Corti, M. Franzini, A. Paolicchi, A. Pompella // Anticancer Res. – 2010. – Vol.30, №. – P.1169–81.

[4]. Terzyan S.S. Structure of 6-diazo-5-oxo-norleucine-bound human gamma-glutamyl transpeptidase 1, a novel mechanism of inactivation / S.S. Terzyan, F. P. Cook, A. Heroux , M.H. Hanigan. // Protein Science. – 2017. – Vol.26, №6. – P. 1196-1205

[5]. Priolo C. Impairment of gamma-glutamyl transferase 1 activity in the metabolic pathogenesis of chromophobe renal cell carcinoma. // C. Priolo, D. Khabibullin, E. Reznik, H. Filippakis, etc // Proc Natl Acad Sci U S A. – 2018. – Vol. 115, №27. - P. 6274-6282.

[6] Hanigan M.H. Gamma-glutamyl transpeptidase: redox regulation and drug resistance. // Adv Cancer Res. – 2014. – Vol. 122. – P.103–41.

[7] Bansal A., Gamma-glutamyltransferase 1 promotes clear cell renal cell carcinoma initiation and progression /A. Bansal, D.J. Sanchez, V. Nimgaonkar, D. Sanchez, etc // Mol Cancer Res. – 2019. – Vol. 17, №9. – P. 1881-1892.

[8] Shimamura Y. Therapeutic Effect of GGsTop, Selective Gamma-glutamyl Transpeptidase Inhibitor, on a Mouse Model of 5-Fluorouracil-induced Oral Mucositis. / Y. Shimamura, I. Takeuchi, H. Terada, K. Makino // Anticancer Res. – 2019. – Vol. 39, № 1. – P. 201-206

[9]. Голодаєва О.А. Журба К.О. Пошук потенційних інгібіторів гама глутамілтранспептидази людини. // Scientific Achievements of Modern Society: тези доп. VI International Scientific and practical Conference, Liverpool, - 2020. - P. 567-570.

UDC 355.359: 519.7

APPROACH TO ASSESS THE CAPACITY TO PROVIDE THE SITUATION CENTER WITH INFORMATION FROM SPACECRAFT

Hudyma Oleh Petrovich
Doctor of Philosophy
Senior researcher
doctoral student at the
Center of military-strategic research
The National Defense Univercity
of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi

Abstract: In the conditions of the emerging hybrid threats in the countries of the world various variant actions on counteraction to it and search of ways of the international collective counteraction to hybrid aggression are worked out. The timeliness of crisis forecasting is influenced by many factors, but one of the main ones is the timeliness and reliability of information. One of the most reliable sources of information is space forces and means. This paper describes an approach to assessing the capacity of a state to provide a situation center with information from spacecraft (national or foreign).

Keywords: situational center, spacecraft, information, capacity, provision, crisis situation

In the context of emerging hybrid threats in the world, various options are being worked out to counter them and find ways to internationally counter hybrid aggression.

Early prevention of a potential crisis is vital. It is impossible to overestimate the importance of correct action at an early stage. But it is extremely difficult to determine exactly how and when it is advisable to intervene in a crisis situation. Making the right decision requires as soon as possible to obtain comprehensive

information about the current situation, and develop an action plan that will allow you to achieve the best results [1, p. 17].

In recent years, many international organizations have made efforts to develop and improve their capabilities in the field of early prevention. For example, the UN has set up its own Early Humanitarian Prevention System, and the European Commission is sponsoring the Conflict Prevention Network. In addition, numerous academic institutions, research centers and NGOs have also achieved significant results in this area. [1, p. 17].

The timeliness of crisis forecasting is influenced by many factors, but one of the main ones is the timeliness and reliability of information. One of the most reliable sources of information is space forces and means.

This paper describes an approach to assessing the capacity of a state to provide a situation center with information from spacecraft (national or foreign).

Problems of information and analytical support of public administration, tools for their adoption and organization of the situation center in terms of the use of mathematical apparatus and the implementation of hardware and software computing systems are considered by the authors in [2, p 56-59; 3, p. 92-105; 4, p. 62-67] and other sources.

In the works [5, p. 5-6; 6, p. 76, 78] identified the main ways to use space data in the interests of the Air Force of the Armed Forces of Ukraine. The issue of assessing the conditions for performing tasks on purpose with the help of satellite data is devoted to the work [7, p. 78-79].

In addition, in the above works, the authors did not pay attention to assessing the ability of a state to provide the situation center with information from space (national or foreign) based on data from the media (Internet sources).

Different sources of information define the concept of the situation center in different ways.

The Situation Center is a special organizational and technical complex equipped with targeted hardware and software and unique information and communication equipment for monitoring the state of national security, preparation

and holding of official meetings and the most trained experts, analysts to develop and adopt key government agencies. management decisions [8, p. 132].

Situational center is a set of specially organized workplaces for personal and collective analytical work of a group of managers [9, p. 6].

The main task of the situation center is to support strategic decision-making based on visualization and in-depth analytical processing of operational information. The effectiveness of situational centers is expressed in the fact that they allow you to connect to the active work of decision-making reserves of figurative, associative thinking. Representation of the situation in the form of images as if "compresses" information, providing a generalized perception of events [9, p. 6].

The situation center is a set of specially organized workplaces for personal and collective analytical work on operational management, control and monitoring of various objects and situations. The main purpose of the situation center is to support decision-making based on visualization and in-depth analytical processing of operational information [10, p. 47-48].

Combines all the above definitions of the task for which the situation center is intended - the development of proposals for certain decisions based on information, its generalization and processing using available analytical and software tools.

As you can see, one of the conditions for the functioning of the situation center is to establish the receipt of the necessary information for decision-making.

The paper considers the sequence of actions (step by step) to determine the capacity to provide the situation center with space information.

The first step is the processing of data from the media (Internet sources) on the activities of a particular state in space and using the method of ontology to structure information (rubrication of textual content).

In the second step. On the basis of structured information, based on the description of the content of the indicator, the method of expert evaluations is the evaluation of indicators q_i , $i = 1..5$, q_i – takes values from 0 to 1 (table 1).

In the third step. On the basis of the obtained expert assessments, a generalized assessment is calculated according to relation (1).

Table 1

Description of indicators

№ s/n	Indicator	Description of the content of the indicator	Weight coefficient, k_i
11.	q_1	Availability of national satellites (by areas remote ground sensing, navigation, communication, etc.)	$k_1 = 1$
2.	q_2	Availability of national centers for receiving and processing space information (stationary, mobile)	$k_2 = 0.9$
23.	q_3	Existence of a national body for coordination of space activities of the country	$k_3 = 0.8$
34.	q_4	Availability of national scientific institutions researching space activities	$k_4 = 0.7$
45.	q_5	Existence of international agreements with the countries of the world on the provision of space information (by areas remote sensing, navigation, communication, etc.)	$k_5 = 0.6$

$$Q = \sum_{i=1}^{n} k_i q_i \qquad (1)$$

where, k_i – weight coefficient; q_i – an indicator that reflects the presence of certain components of the space activities of a particular state.

In the fourth step. The obtained result of the calculation is given in relation to table 2. And a generalized conclusion is made about the capacity (level of capacity) of a country to provide the situation center with information on space (national or foreign).

Table 2

Capacity levels for space information

Capacity levels	Category of information provision of the situation center	The value of generalized evaluation
3	High (fully secured)	$Q = 1.9 - 4$
2	Average (conditionally secured)	$Q = 0.7 - 1.8$
1	Low (insufficiently provided)	$Q = 0 - 0.6$

Thus, the paper proposes an approach to the preliminary assessment of a state's ability to provide the situation center with information from space.

Which will allow for an initial express assessment of the capacity of a particular state on the basis of preliminary information from the media (Internet sources).

In the future, a method of rapid assessment of the ability to provide the situation center with information on spacecraft (national or foreign) will be developed.

LIST OF REFERENCES

1. Kindler John. Predicting the crisis. Crisis management. // NATO Review. - Brussels, 2002. - P. 17-19. Access mode: https://www.nato.int/docu/review/pdf/i4_uk_review.pdf

2. Decision support systems such as situational centers, the contribution of IPMMS of the NAS of Ukraine / G.Ye. Kuzmenko, V.I. Vyun, V.A. Litvinov // Mathematical Machines and Systems. - 2007. - № 3. 4. - P. 53–62.

3. The path from ASUP to situational centers / A.O. Morozov, G.E. Kuzmenko // Mathematical Machines and Systems. - 2008. - № 3. –P. 82–107.

4. Organizational procedures of the situational center / V.V. Vnevskii, S.M. Simonov // Mathematical Machines and Systems. - 2010. - № 4. - P. 62–67.

5. Golkin D.V. Directions of application of information of space systems in the interests of the Air Force of the Armed Forces of Ukraine / D.V. Golkin, G.V.

Chudov, D.V. Karlov // Weapons systems and military information processing equipment. - Kh .: KhUPS, 2007. - № 4 (12). - P. 4-7.

6. Grib D.V. Problems of using satellite data of remote sensing of the Earth for solving problems of aircraft of the Armed Forces of Ukraine / D.A. Grib, D.W. Golkin, D.V. Karlov, G.V. Khudov // Weapons systems and military equipment. - 2008. - № 2 (14). - P. 76-79.

7. Khudov G.V. The use of satellite data in the interests of assessing the fire situation in combat use of aircraft of the Armed Forces of Ukraine / D.A. Grib, G.W. Khudov, O.M. Makovejshuk, D.V. Karlov, D.B. Zhuikov // Information processing systems. - Kh .: KhUPS, 2010. - № 6 (87). - P. 78-80.

8. Hudyma O.P. Unmanned aircraft as a source of information for providing the State defense management system in crisis situations // Collection of scientific papers with proceedings of the international scientific and practical conference: Specialized and multidisciplinary scientific researches. Amsterdam, The Netherlands: 11 dec. 2020. P. 132-135. DOI: https://doi.org/10.36074/11.12.2020.v6.37.

9. Situational centers of public authorities: scientific developments / ed. col .: A.I. Semenchenko, I.V. Klimenkov, A.V. Zhuravlyov and others. Kyiv: NAPA, 2013. 60 p

10. Podlipaev V.O. The use of situational centers based on satellite data in the interests of the Air Force of the Armed Forces of Ukraine / V.O. Podlipaev // Science and Technology of the Air Force of the Armed Forces of Ukraine. - 2011. - № 1 (15). - P. 47-49.

UAC 681.3

USING GOOGLE SHEETS TO ANALYZE ELECTRICITY TARIFFS

Jishkariani Maka
PhD**,** Associate professor
Georgian Technical University
Tbilisi, Georgia.
Tsotskhalashvili Sofio
Doctoral Student
Georgian Technical University
Tbilisi, Georgia

Annotation: The aim of the research is to analyze electricity tariffs using Google Sheets. Consumption tariffs of electricity are compared on the example of Georgia and Denmark. The analysis showed that in case of consuming the same amount of electricity, the Georgian consumer will pay almost 4% of his/her salary, while the Danish consumer will pay only 1% of his/her salary.

Key words: Google Sheets, Economic Analysis, Electricity Tariff.

The modern world has begun to actively use Google Sheets to describe various technological processes or economic analysis. Using of this computer innovation will make the analysis of electricity tariffs much easier. After registering on Google, it is possible to use this application in many ways. After selecting the data in the table, we select the function => Insert, then from the variety of graphs we select the graph or diagram that will make the analysis more visible [1,P.20]. For example, compare the consumption of 250 kWh of electricity per month by the citizens of Georgia and Denmark. If we do an analysis and compare the salaries of the workers, we can see a very big difference between the average monthly salaries of Georgia and Denmark [2,P.263]. In fact, in case of consuming the same amount of electricity, the Georgian consumer will pay almost 4% of his/her salary, while the Danish consumer will pay

1% of his/her salary. Georgian National Energy and Water Regulatory Commission (GNERC) presented electricity consumption tariffs of different countries in 2019 report [3]. Table show that the cheapest tariff is in Azerbaijan (0.1 GEL/kWh) and the most expensive is in Denmark (0.95 GEL/kWh). The prices of electricity are presented in the national currency of Georgia - Georgian Lari (GEL) that is divided into 100 tetri [4]. It should be noted that the tariffs are given without VAT (table 1).

Table 1

Electricity Tariffs of Different Countries

Country	**Tetri/kWh**	**GEL/kWh**
Azerbaijan	10.464	0.10
Ukraine	12.545	0.12
Russia	13.891	0.13
Georgia	18.554	0.18
Armenia	19.704	0.19
Spain	72.913	0.72
Belgium	83.622	0.83
Germany	91.393	0.91
Denmark	95.646	0.95

According to the statistics of Georgia, the average monthly nominal salary of employees was 1129.5 GEL in 2019 [5]. According to the statistics of Denmark average monthly salary of employees was 52655 Danish kroner per month in Denmark in 2019. For example, compare the conventional consumption of 250 kWh of electricity per month by the citizens of Georgia and Denmark (table 2).

Table 2

The Share of Electricity Consumption from Salary

Country	Monthly salary (local currency)	Monthly salary (USD)	Cons. tariffs (GEL/kWh)	Cons. tariffs (USD/kWh)	250 kWh Cons. cost (USD)	Cost share in salary (%)
Georgia	1129.5	351.6	0.18	0.056	14	3.8
Denmark	52655	8319	0.95	0.295	73.75	0.9

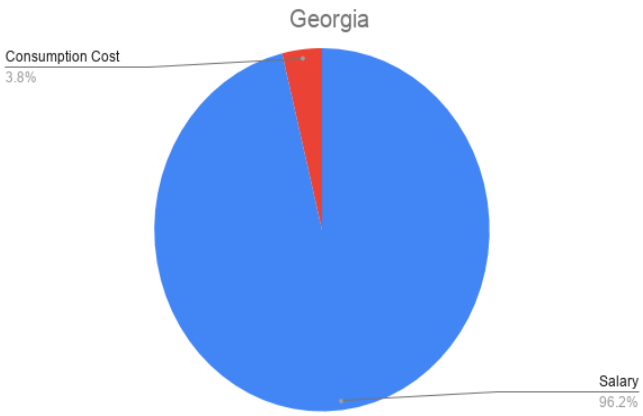

Figure 1. Electricity Consumption Cost and Salary of Georgian Citizens

If we do an analysis and compare the salaries of workers, we can see a very big difference between the average monthly salaries of Georgia and Denmark [6]. In fact, in case of consuming the same amount of electricity, the Georgian consumer will pay almost 4% of his/her salary (figure 1), while the Danish consumer will pay only 1% of his/her salary (figure 2).

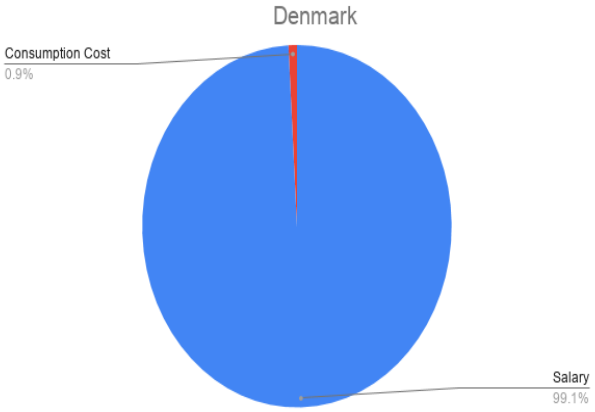

Figure 2. Electricity Consumption Cost and Salary of Denmark Citizens

GNERC presented natural gas tariffs of household category in different countries in 2019 report. The cheapest tariff is in Russia (0.26 GEL/m^3) and the most expensive is in Sweden (4.10 GEL/m^3) (Table 3). It should be noted that Georgia does not have natural gas fields, only the accompanying gas generated during the extraction of oil fields, which cannot be used for technological purposes (to obtain electricity) [7]. The low consumption tariff of natural gas in Georgia (figure 3) is due to the fact that neighboring countries, such as Azerbaijan and partly Russia supply us with so-called ,,Friendly prices'' [8].

Table 3

Natural Gas Tariffs of Different Countries

Country	Tetri/m^3	GEL/m^3
Russia	26.23	0.26
Azerbaijan	34.08	0.34
Georgia	55.13	0.55
Armenia	89.81	0.89
Ukraine	92.64	0.92
United Kingdom	171.06	1.71
France	255.37	2.55
Denmark	296.66	2.96
The Netherlands	319.56	3.19
Sweden	410.47	4.10

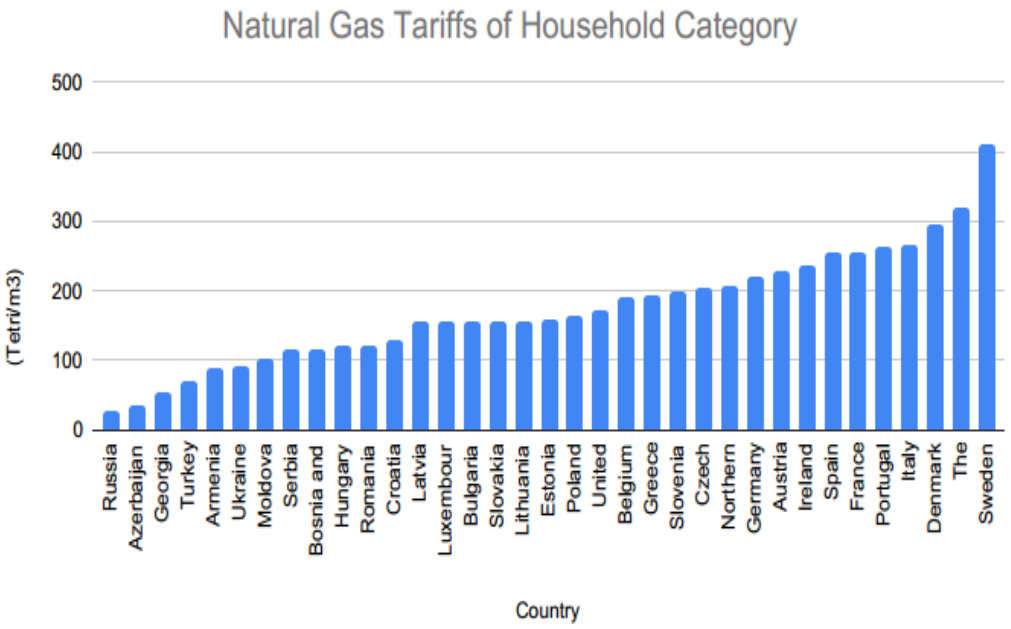

Figure 3. Natural gas Tariffs of Household Category in Different Countries

Georgian National Energy and Water Regulatory Commission (GNERC) recently have approved the rules of the wholesale electricity market. The new regulation sets out the rules of the game for companies to trade on the energy exchange days in advance and on a daily basis [9, P.188]. This means that electricity will be traded on the day before delivery and on an hourly basis that difficult task will simplify the wider use of Google sheets.

REFERENCES

1. Jishkariani M. (2019). Electricity Tariffs in Georgia. Warsaw, Poland: World Science 9(49), Vol.1. doi:10.31435/rsglobal_ws/30092019/6697. P. 20-22;

2. Jishkariani M., Dvalishvili N., Kurakhchishvili L. (2020). Evaluation of Calorific of Municipal Solid Waste (MSW). In: Ghosh S.(eds) Sustainable Waste Management: Policies and Case Studies. Springer, Singapore. doi.org/10.1007/978-981-13-7071-7_23. P.263-265;

3. Jishkariani M.(2019). Establish of Energy Efficiency Passports for Private Property Owners, Small and Medium Businesses. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/335620279_Establish_of_Energy_Efficiency_Passports_for_Private_Property_Owners_Small_and_Medium_Businesses;

4. Jishkariani M.(2020). Safety Rules for Power Engineering Companies. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/342233298_Safety_Rules_for_Power_Engineering_Companies;

5. Jishkariani M.(2020). Failure Mode and Effect Analysis in Energy Companies. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/341914208_Failure_Mode_and_Effect_Analysis_in_Energy_Companies;

6. Jishkariani M.(2020). Fault Tree Analysis (FTA) For Energy Enterprises. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/341494947_Fault_Tree_Analysis_FTA_For_Energy_Enterprises;

7. Jishkariani M.(2020). Risk Management and Losses Calculation in Energy Enterprises. Retrieved fromhttps://www.researchgate.net/publication/341130738_Risk_Management_and_Losses_Calculation_in_Energy_Enterprises;

8. Jishkariani M.(2020). Load Measurement Forms and Reliability of Power Supply Systems.Retrieved fromhttps://www.researchgate.net/publication/340234067_Load_Measurement_Forms_and_Reliability_Of_Power_Supply_Systems;

9. Jishkariani M. Tsotskhalashvili S. (2020). Features of Electricity Pricing in Georgia. Journal ,,Energy''#4(96), the thematic issue ,,Modern Problems of Energy and Ways of Their Solution", part 2. 2020. P.188-190.

UDC 930:(574)

HEROIC PERSONALITY IN THE HISTORY OF THE NATIONAL LIBERATION STRUGGLE

Kabyl Algabek Adilbekuly
doctoral Candidate
South Kazakhstan State Pedagogical University
Shymkent, Kazakhstan

Abstract: The value of the national liberation movement as the beginning of the national, socioeconomic, political and spiritual development is significant. Independence provided us with an opportunity to take a new look at the history pages and evaluate the past of our state objectively. Much attention should be paid to the study of the national liberation movement. The role of the national liberation movement requires in-depth research, improvement of methodology and high-level historiography.

An outstanding personality of the Kazakh people of the XIX century, the leader of the liberation movement who opposed the colonial policy of Russia and Khiva, is batyr Zhankozha Nurmukhameduly. In the first half of the XIX century, Zhankozha Nurmukhameduly and his comrades-in-arms started the fight against the Khiva standing army at that time located between the Amudarya and Syrdarya. In 1856, he became the leader of the armed liberation struggle against the colonial Russian policy. The seizure of Russia's Priaralye lands significantly worsened the situation of the people. Increased taxes, the seizure of irrigated land in favor of non-residents and officials showed the Kazakh peasants that there was no visible difference between the colonial Russian policy and Khivan military. The people who experienced pressure between the officials of the colonial policy, the settlers and the local sultans and bais suffered greatly. During this period, the brave leader of the national liberation movement, batyr Zhankozha Nurmukhameduly, fought for the interests and rights of his people.

Keywords: sovereignty, independence, domestic history, national liberation movements, colonial politics, personality, Zhankozha batyr Nurmukhameduly, works of Russian researchers, tsarist rule, protest, armed fight, death squad.

One of the crucial tasks of a sovereign state that has regained its political independence is a rebirth of its national history. Moreover, true sovereignty is impossible without a civil position of the people living in the territory of this state.

History provides concrete knowledge about the past of the Motherland, forms people's affinity to its past, creates an ability to analyze independently and evaluate the objective criteria on which a person's behavior and activity are based.

Thanks to the effort of Kazakhstani researchers during the years of independence, the national history pages, previously torn out and distorted, have been re-discovered and recovered. At the same time, there are still numerous issues that require a modern re-evaluation based on the new conceptual and methodological approaches.

Among these is a study of the life and activity of the historical figures whose multi-aspect and abundant with important historic events activity evokes feelings of pride and admiration among today's generation and motivates them to do patriotic deeds for the benefit of our Motherland and people.

One of such individuals is Zhankozha Nurmukhamedov (1774-1860), a prominent leader of the national liberation movement of the Priaralye Kazakhs fighting against Khivan and Russian colonialism. Zhankozha Nurmukhamedov was a highly educated person with a brilliant mind and an excellent public speaker. He based his actions on his desire to unite the people and protect it from the invasion of outer enemies.

Meanwhile, his interesting life full of important events and his activity devoted to his people has not been publicized properly.

As mentioned by the famous Russian researcher L.F. Meyer: "Zhankhozha was a simple Kyrgyz by origin, although his father Nurmukhamed had influence in the Kishkene-Chikti tribe. Nurmukhamed had three sons, Bek, Akmurza and the above-

mentioned Zhankhozha; the former was not well-known, and the other two became famous early due to their bravery, and the latter, moreover, by his intelligence and justice during resolving complicated arguments. Moreover, he did his best to encourage his people not to surrender to the Khivans who had been trying to take over the Syra (Syrdarya – K.A.) via Kaip-khan's offspring sultans. This was the continuation of what we saw during Aryngazy's times, but this time, the people were led by the person from within, a simple Kyrgyz (Kazakh – K.A.). His brother was murdered by the Khivans soon after, but he himself moved to the Karakums and completely defeated his pursuers, while being injured 8 times. This brave act strengthened his fame once and for all, many people started coming to him, and soon, in 1835, he was strong enough to lay siege and take the Khivan fortress Babadzhan, this was his revenge for his brother's death. Afterwards, he ruled the Kyrgyzs (Kazakhs – K.A.) totally to his discretion, being distinctively strict, as usual, but fair, judgment; he used capital punishment for bribery and stealing. It should be added that he attempted to unit the Kyrgyzs (Kazakhs – K.A.) in all respects, including by labor, since he cared for agriculture and construction of dams and irrigation canals. His fame was tremendous across the whole steppe" [1, p.65].

Thus, a famous pre-revolution era Russian researcher L.F. Meyer was able, in our opinion, to provide an objective and balance evaluation of the activity of the legendary Kazakh batyr (hero) Zhankhozha Nurmukhamedov. He abode by the principle of peaceful co-existence with the neighboring states by all means and facilitated the development of trade and agriculture in the region.

Another equally famous pre-revolution Russian researcher, one of the first editors of Turkestan News, N.A. Mayev, when describing the relationships of Zhankhozha Nurmukhamedov with the Russian government, notes: “”Realizing that it was beneficial for the Russian management to have national leaders beloved and respected by all Kyrgyzs (Kazakhs – K.A.) on their side, The Orenburg governor N. Obruchev tried to become close with two batyrs famous at the time who were from the Chikli tribe, Zhankhozha and Iset. Both were simple Kyrgyzs, prominent horse riders and the enemies of the sultan and the aristocrats of the steppe in general. The

Orenburg governor N. Obruchev was in quite good relationships with both batyrs in the beginning, and Zhankhozha even helped the Russians during the conquering of the Khivan fortress Dzhan-Kala by the Syrdarya entry. At the same time, the Kokands, being owners of Turkestan, Akmechet (fort Perovskyi), currently the chief town of the district, Perovsk, and a few other fortresses in the middle part of the Syrdarya stream, tried to conquer all Kyrgyzs (Kazakhs – K.A.) who were migrating nearby. Zhankhozha was the implacable enemy of the Kokands who, with the Russian squad's support, conquered the Kokand Koshkurgan fort, destroyed the Kokand squad and forced it to surrender. However, soon the leading sultans' insinuations managed to tarnish Zhankhozha in the Russian government's eyes. At that time, the appointed leading sultan of the Syrdarya Kyrgyzs (Kazakhs – K.A.) was Zhankozha's implacable enemy, sultan Irmukhamed Kasimov. This poisoned the good relationship between Zhankhozha and the Russian government even more, and Irmukhamed' injustice and illegal collections completely set the batyr against the Russians" [2, p. 421].

As a famous Kazakh researcher M.U. Shalekenev points out: "In December 1856, a riot by Syrdarya Kazakhs broke out. The epicenter of the riot was Dzhan Kala, the former Khivan fortress. In mid-1856, Zhankozha united up to 1,500 rebels. He organized several mobile detachments of an average of 150-200 people, which were based near the Russian fortresses of fort No. 1 and fort Perovskyi, and unexpectedly attacked the Syrdarya line" [3, p. 69-70].

According to famous pre-revolution Russian researcher N.A. Mayev: "On Christmas day of 1856, fort No. 1 was completely surrounded by rebellious gangs. Mayor General Fitingof rushed to help the captives, accompanied by a squad of 665 people and armed with three main guns and one rocket machine, and on January 9, 1857, he faced Zhankhozha's crew by the Aryk-Balyk area. The Kyrgyzs (Kazakhs – K.A.) immediately attacked the weak Russian squad, and Zhankhozha led the movement with a white flag in his hands, encouraging the attackers. But when the Russian squad, having withstood almost an entire day of the attack by the hum of the crowd, finally launched an offensive, the Kyrgyzs (Kazakhs – K.A.) could not take it

and dispersed. Zhankhozha's cost them numerous fatalities and injuries, many starved to death or died of other suffering in the middle of the steppe; moreover, up to 21,365 heads of cattle were killed during the gang search and hunt. After this, Zhankhozha's followers moved to the left bank of the Syrdarya, between the lower reaches of the Kuvandarya and Yanydarya and had no power or influence any more. Here the aged Zhankhozha batyr was killed in 1860 by his enemy, sultan Irmukhamed Kasimov, who had attacked his village out of blue" [4, p. 422].

Speaking of the last minutes of Zhankozha Nurmukhamedov's life, a famous pre-revolution Russian researcher L.F. Meyer notes: "Having surrounded Zhankhozha's village, the Kyrgyzs (Kazakhs – K.A.) did not have courage to attack Zhankhozha's hut, so the old man managed to put on his armor and leave the hut prepared, but his horse was not there. Realizing that his time was up, he calmly sat down on a hump and started praying. Ilekei's allies did not dare kill the old man out of superstition, but the sultan (leader) insisted on their shooting him. The Kyrgyz (Kazakh – K.A.) bullets had been ricocheting off the armor for a while, until one of them got stuck in his neck and killed the old man [5, p. 69]. Speaking of the consequences of the national liberation movement of the Priaralye Kazakhs led by Zhankhozha Nurmukhamedov, L.F. Meyer says, "In the whole lower reach of Yanydarya, almost all cattle was killed, and starving people were dragging themselves toward the line, hoping to get something to eat by the Russian forts. Other unlucky victims of robbery left for Khiva" [6, p. 70].

This is how the life of Zhankhozha Nurmukhamedov, a great fighter for freedom and independence of his people, tragically ended. Despite his death, the name of this prominent batyr will forever remain in the memory of today's generation. His numerous deeds for the benefit of his people and Motherland will serve as a unique example for the younger generation passionate about its history.

REFERENCES

1. Л.Ф. Мейер. Киргизская степь Оренбургского ведомства // Туркестанский сборник. Том 22. СПб., 1870. P.65.

2. Н.А. Маев. Очерк истории киргизского народа с 1732 по 1868 гг. // Туркестанский сборник. Том 52. СПб., 1873. P.421.

3. М.У. Шалекенов. Взаимоотношения народов Приаралья в XVIII – XIX вв. Алматы, 1995. P. 69-70.

4. Н.А. Маев. Очерк истории киргизского народа с 1732 по 1868 гг. // Туркестанский сборник. Том 52. СПб., 1873. P.422.

5. Л.Ф. Мейер Киргизская степь Оренбургского ведомства // Туркестанский сборник. Том 22. СПб., 1870. P.69.

6. Ibid. P.70.

FORMATION OF INFORMATION COMPETENCE IN LESSONS BY THE PROJECT METHOD

Khimmataliev Dustnazar Omonovich
Doctor of Education (DSc), Acting Professor
Rakhimboeva Guloyim
student in the field of "Vocational education"
Tashkent Institute of Irrigation Engineers
and mechanization of agriculture
Tashkent city, Uzbekistan

Abstract. The content and structural components of information competence of students during the lessons according to the project method are determined.

Key words: information competence, project method, knowledge-based learning, monitoring.

Formation of information competence when conducting lessons according to the project method. One of the tasks of professional education is the formation of key competencies through the use of innovative technologies. For the formation of information competence, it was necessary to choose a training technology in which students most of the time work independently, learn how to plan, organize, self-control and evaluate their actions and activities in general. Out of the variety of modern educational technologies, I have chosen the project method as the leading technology.

We believe that this technology, like no other, contributes to the formation of information competence. In general, the structural unit of the educational process I organize was the lessons with independent study of the topics of the training course. Each lesson is fixed, in each element there are leading teaching methods and forms (lessons-conversations, lessons with research elements, lessons-investigations, lessons seminars, business and role-playing lessons, integrated lessons, practical

works, lessons-conferences, lessons-consultations , tests, multilevel testing, computer testing, project protection). An important part of the formation of students' information competence is the ability to use the information resources of the Internet.

Monitoring was carried out (the process of tracking the state of an object using continuous or periodically repeating data collection, which is a set of certain key indicators) of the formation of individual skills that are directly related to information competence, such as the ability to compare, establish causal relationships, classify, analyze, conduct analogies, generalize, prove, highlight the main thing, put forward a hypothesis, synthesize. At the same time, she used the following research methods: observation, testing, research of diagnostic tasks, study of student documentation.

The process of developing informational competence of students during biology classes was studied. College biology is taught for one year, so I decided to monitor for one academic year. For this, a monitoring plan has been drawn up. During the year, when conducting lessons according to the project method, a problematic introduction to the lesson topic, joint or independent planning and implementation of a practical task, the method of working in small groups were used; lessons with elements of research. Work with various sources of information, listening to messages, protecting essays, mini-projects.

The group carried out several projects during the year. In conclusion, an open lesson was given with this group with the defense of mini-projects on the issue of wildlife protection. Students collected material from books, magazines, the Internet, and made presentations. The purpose of monitoring: to study the development of information competence, when applying the project method.

Objective: to form the following components of information competence in students:

- search, analysis, selection of necessary information;
- transformation, storage and transmission of information;
- knowledge of information technology.

To determine the level of students' independence manifested during the lessons, criteria were developed for assessing information competence, which were

divided into level III: correspond to the initial (level 1) advanced (level 2) or higher (level 3). Thus, the development of students' knowledge and skills occurs in stages. With a constant increase in the degree of independence of students in their research educational activities.

In the lessons, various forms of teaching students were used: individual, group, steam room, collective. Preferences were given to group and collective, as they are the ones that more than others contribute to the formation of key competencies. The monitoring results were recorded 3 times: in September (input), January (interim) and in April (final). The purpose of input tracking is to identify the level of formation of information competence, i.e. the ability of students to extract, analyze and submit information from various sources, i.e. knowledge of information technology.

In September, students were given the task of preparing essays and reports on given topics. Input control showed that most students are accustomed to receive ready-made information from the teacher, if they find it, then from the indicated sources; students have poor knowledge of information competence and my task was to raise them to a higher level using the project method. Our work was aimed at the independence of students, it was decided in this period (until January) to apply individual and paired methods of work in a group. In January, an intermediate control was conducted to track the components of information competence during the lessons on the project method.

The purpose of intermediate tracking: to identify how students have improved their level of information competence. The result of the intermediate tracking showed that some of the students remained at the first level, so we decided that I would use the group form of work in order to make it easier for weak students to work with friends. their level has not increased. To do this, the entire group was divided into 4 project groups, which were given the theme of the final project. Students had to prepare action plans for the search, analysis and processing of information. The end result should have been projects and presentations. In April, the final control was carried out. The result of the work was students' presentations with mini-projects and presentations.

The project method is well suited for generating competency information. Children do well, remember material better, have mastered many skills.Thus, the essence of the project activities of students is that they in the process of working on a training project comprehend real processes, objects, etc. Such activity involves living specific situations, introduces into the penetration deep into the phenomena, processes. Of course, not all elements of the method can always be manifested. According to the results of monitoring, two students, because of their abilities, could not rise to higher levels, but by using this method, they increase their self-esteem, develop self-expectation of a positive attitude from others, and develop self-leadership.

REFERENCES:

1. Guzeev V.V. Romanovskaya M.B. “Modern technology of vocational education: integrated project training. 2007 year

2. Guzeev V.V. “Planning the outcomes of education and educational technology. " 2008 year

3. Guzeev V.V. "Systemic foundations of educational technology." 2008

4. Dukhanov A.V., Roshchin S.V., Titova O.A., Rozhkova L.I., Prokoshev V.G., Arakelyan S.M. “Modern Education - Modern Methods” 2010

5. “Educational technology of the 21st century: activity, values, success. - M.: Center "Pedagogical Search" 2010

6. Polat E.S., Bukharkina M.Yu., Moiseeva M.V., Petrov A.E. “New pedagogical and information technologies in the education system: Textbook. allowance for students. ped universities and advanced training systems ped.kadrov". 2009 year

УДК 612:57.034:378

FUNCTIONAL STATE OF FIRST-YEAR STUDENTS FROM THE FACULTY OF BIOLOGY CHARACTERIZED BY DIFFERENT CHRONOTYPES

Koba Lilia Vitaliivna
Ph.D., Biology, Associate Professor
Zhuikova Asia Eyvgenivna
Senior Lecturer
Makarova Margarita Olegivna
Master of Science
V. N. Karazin Kharkiv National University
Kharkiv, Ukraine

Abstract. In the current study functional state of the autonomic nervous system and functional capacity of the cardiovascular system have been studied in first-year students with different chronotypes studying at the Faculty of Biology. It has been shown that most of the students with intermediate and moderate evening chronotype and different health state characterized by balanced functional state of the autonomic nervous system or parasympathetic predominance under certain experimental conditions. Functional capacity of the cardiovascular system was evaluated as poor in most of the students and as average in those with intermediate chronotype.

Key words: chronotype, first-year students, functional state, autonomic nervous system, Shtange test, Ruffier test

Undergraduate students in the first and second years of study adapt to organization of educational process in new circumstances. A certain functional condition is formed to correspond to cognitive, psycho-emotional and physical load resulted from learning process. This process is associated with functioning of the body's regulatory systems including the autonomic nervous system (ANS). A special

aspects of educational process in general and in higher education in particular affect cardiovascular system functioning and its functional capacity which, in turn, determines adaptation of the first-year students to studies. Formation of organism functional state depends on its individual characteristics, especially on the chronobiological type. There are very limited data regarding the organism functioning with transitional or intermediate chronotypes.

The aim of the present study was to investigate functional state of first-year students from Faculty of Biology characterized by different chronotypes and health state.

Ninety six first-year students from Faculty of Biology of V.N Karazin Kharkiv National University have been studied. Research was performed in October and November 2018 and 2019 on Wednesdays at 13:40. Neither practical and seminar classes nor tests were included in the schedule of the first-year students that day.

Chronotype of students were determined using Ostberg's test modified by S. Stepanova [1, p. 120], functional state of the autonomic nervous system was identified using Shtange breathing test [2, p. 15], functional capacity of the cardiovascular system was measured according to Ruffier test [3, c. 98]. The questionnaire was used to estimate the presence of chronic disease in examined students.

All students examined were classified into 4 groups according to their health state and chronotype: relatively healthy students with mild evening chronotype (1) or intermediate chronotype (2), students with chronic diseases and mild evening chronotype (3) or intermediate chronotype (4). Given that data were not normally distributed nonparametric statistics was used.

Results and discussion. Balanced functional state of the ANS was identified in 62,5% to 70% of students in each group according to the Shtange test (Fig. 1).

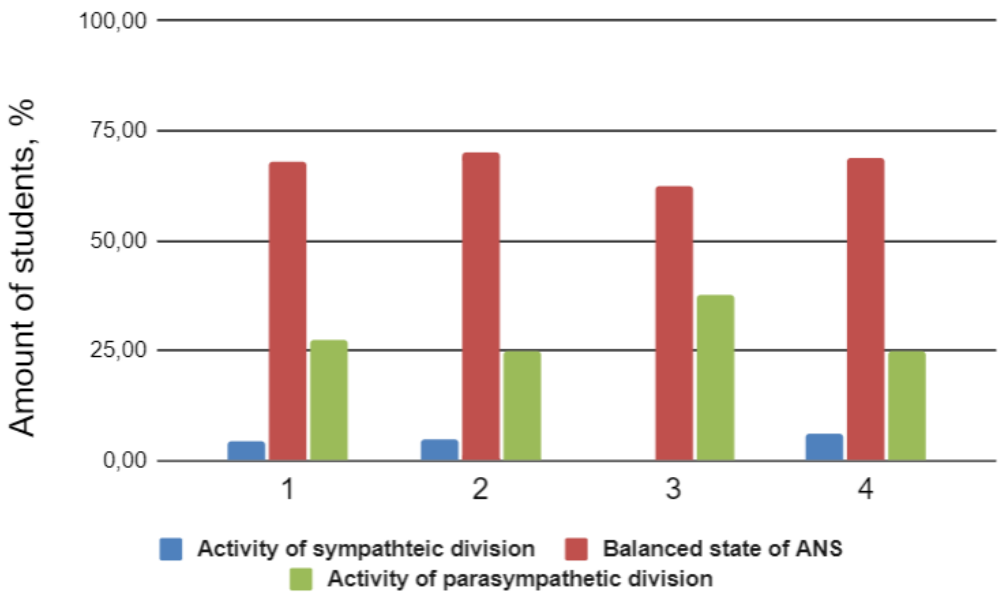

Fig. 1. Distribution of students with different chronotypes and functional state of the ANS according to the Shtange test

Predominance of parasympathetic activity was observed in 25% to 37% of students in each group in the same test. According to the results of the Shtange test in studied groups with intermediate chronotype (groups 2 and 4) as well as in group of relatively healthy students with mild evening chronotype (group 1) there were 1 or 2 students who had increased sympathetic tone. The results of Shtange test indicated that average score of the ANS functional state in all studied groups correspond to balanced one (Table 1). The difference of the ANS functional state based on Shtange test between all groups of students with different chronotypes and health state was not statistically significant (Table 1).

Table 1

The evaluation of the autonomic nervous system's functional state according to the Shtange test in studied groups of students

Calculated values	Statistics	1 n=23	2 n=41	3 n=16	4 n=16
Functional state of the autonomic nervous system according to the Shtange test	$\bar{x}\pm s$ CI	3,09±1,00 1,02-5,16	3,10±0,86 1,36-4,84	3,50±0,73 1,96-5,05	3,25±0,68 1,80-4,70

n – the quantity of the participants, $\bar{x}$ – mean, s – standard deviation, CI – confidence interval with p=0.05

Results of Shtange test in most of investigated students with different chronotypes and health state demonstrate that ANS provides regulation of physiological functioning with no enhancement. This can be explained by the fact that on the day of the experiment students did not perform any tasks requiring their increased cognitive and psycho-emotional involvement. In previous research [4, p. 16] it has been shown that learning capacity of students with intermediate and definite evening chronotype on that day (Wednesday) and at the given time of investigation were not significantly different. The current study revealed no difference in functional state of the ANS between students with moderate evening chronotype and students with intermediate chronotype. These findings indicate that functional state of organism being developed in most of students help them to keep learning capacity during lectures over the day. A most likely reason for increased parasympathetic activity in some of the students could be fatigue development at the time of investigation owing to their personal factors. Students with hypercapnia and increased sympathetic activity according to the results of breath-holding test need to be further investigated using appropriate examination tests and methods. Such a state of the ANS can be caused by its special aspects of functioning at the segmental level and above. This in turn affects some aspects of functioning in students with increased sympathetic activity when performing academic activities in higher education institutions.

According to the mean values of calculated Ruffier index functional capacity of the cardiovascular system has been estimated as average (good) in the group of relatively healthy students with intermediate chronotype and as poor in other groups (Table 2).

Table 2

The evaluation of the cardiovascular system's functional state according to the Ruffier test in studied groups of students

Calculated values	Statistics	1 n=11	2 n=21	3 n=8	4 n=7
Ruffier index value	$\bar{x}$±s	10,18±5,04	9,90±5,39	14,65±8,24	10,06±3,90
	CI	1,06-21,42	1,37-21,17	4,88-34,18	0,51-19,62

n – the quantity of the participants, $\bar{x}$ – mean, s – standard deviation, CI – confidence interval with p=0.05

Statistically significant difference in functional state of the cardiovascular system among all groups of students with different chronotypes and health state was not detected.

Analysis of obtained data indicates that functional state of the cardiovascular system in subjects within certain age and outlined experimental conditions including time of the day does not dependent on their chronotype and health state. Functional state of the cardiovascular system is known to be affected by number of factors [5, p. 37]. Thus, functional state of the cardiovascular system is affected by functional state of autonomic nervous system [6, p. 54] that has been evaluated as balanced or with increased activity of the parasympathetic system. It should be noted that subjects within certain age characterized mainly by poor functional capacity of cardiovascular system. These data reflect low level of physical activity and lack of physical training. Such a functional state of the organism can limit its adaptation and result in worsening of its functioning.

Thus, most of the students with intermediate and moderate evening chronotype and different health state characterized by balanced functional condition of the autonomic nervous system or parasympathetic predominance given the fact that learning conditions did not require enhanced cognitive and psycho-emotional involvement. Functional capacity of cardiovascular system was evaluated as poor in most of students and as average in healthy students with moderate chronotype. These

results can be explained by lack of physical activity in students studying in higher educational institutions.

REFERENCES

1. Степанова С.И. Биоритмологические аспекты проблемы адаптации: монография. – М.: Наука, 1989. – 239 с.
2. Черкасова, В.Г. Методы исследования вегетативной нервной системы: метод. рекомендации. – Пермь: Престайм, 2010. – 24 с.
3. Жаріков О.Й. Тести з функціональної діагностики / О.Й. Жаріков, Ю.А. Іванов, В.О. Куць. – К.: Четверта хвиля, 2015. – 256 с.
4. Коннова С.С. Экологическая оценка адаптивных реакций первокурсников с учетом хронотипа: автореф. дис. канд. биол. наук. – Омск, 2010. – 18 с.
5. Коба Л.В. Біоритмологічні особливості здобувачів вищої освіти / Л.В. Коба, М.О. Макарова // Вісник проблем біології і медицини. – 2019. – №150. – С.35-41.
6. Степанова С.И. Суточные ритмы показателей кардиореспираторной системы человека // Биологические исследования в космической биологии и медицине. Проблемы космической биологии. – 1989. № 64. – С.34-60.

THE BIOPSYCHOSOCIAL DIMENSION OF PLAY ACTIVITY IN CHILD`S HOLISTIC DEVELOPMENT

Kołecka Aleksandra Mariola
Master, neurobiopsychologist,
Polish Association for People
with Intellectual Disability,
Ostróda, Poland

Abstract: The article deals with the topic of fun in relation to the learning process. The basic functions of play and its importance in the holistic development of each person were discussed, especially during childhood. The biopsychosocial dimension of play activity is emphasized. The article aims to indicate fun as an important factor that determines the proper, overall development of the individual, as well as encouraging joint play activity of children with parents, teachers, guardians in order to acquire specific cognitive, emotional and social skills.

Key words: play activity, learning process, holistic development, basic fun functions

Introduction Human development depends on the influence of many different biological, social and psychological factors. It is well known that one of the factors conditioning the proper growth and development of an individual is physical and cognitive activity and social. In this article, I would like to emphasize the role of fun in the child's development process as a variable that allows human formation in a complex biopsychosocial dimension. Play as the basic and spontaneous activity of a child is an opportunity and space for the holistic development of the individual. At the same time, fun directly creates conditions for effective learning, as well as for self-expression, exploring the surrounding world, building relationships with others, discovering own passions and interests1. This understanding of fun should translate into the entire area of upbringing and education of the young individual, you should

accompany man at every stage of his life, opening new perspectives for activity, development and self-knowledge.

Purpose of the article The aim of this article is to present the most important functions of play and its role in the biopsychosocial development of a person. The indicated functions of play demonstrate their role as an important factor conditioning the proper, comprehensive development of an individual. For this reason, it is important to encourage children to play together with their parents, teachers and caregivers in order to acquire specific cognitive, emotional and social skills.

Materials and methods The collection of previous scientific reports and popular literature was analyzed, the assumptions were verified and the references to the function and role of play in human development were verified. Based on the analysis of the collected materials, a clear, summarizing description was developed, showing the biopsychosocial dimension of play activity in the development of a person.

Analysis results and discussion

Definitive meaning of fun. German poet and philosopher Fridrich Schiller wrote that "a man is a man only when he plays". This interesting statement aptly introduces us to the original meaning of fun and refers us to the roots of this concept. The word "fun" is derived from Latin and means "carefree, free movement fun" (Latin: ludus) [4]. In Polish, the definition of fun is associated with the phrase "to entertain", "do something", "labor". Only with the passage of time did the concept of fun receive an emotional color referring to pleasantly spent time, rest and pleasure. Today's understanding of the concept of fun is far from the original definition of fun as "laboring." We currently define fun through the prism of activity undertaken only for pleasure, forgetting about its natural and significant importance in human development, especially in the first years of life. Schiller's quoted statement reveals to us a deeper sense of fun and emphasizes its significant role in the development of a young person, in the process of forming personality and identity. When playing, man discovers himself, faces his face with himself, with his possibilities and incapabilities, with interests and dislikes, he meets with himself, with his own

humanity, but also with other people, with society. The process of learning, shaping personality, and building relationships does not close with age reaching the age of majority or broadly understood maturity, but lasts throughout life. Also, the role of fun does not close at any stage of human development, but accompanies the individual throughout his entire existence, actively interacting with the person. In addition, the fun itself is subject to numerous external influences (social, cultural, environmental) throughout the life of the individual. Therefore, play is a plastic form of activity that undergoes modifications, thus adapting itself to man and responding to his current development needs. According to Anna Brzezińska, "fun is one of the basic forms of human activity at all ages. It appears in various stages of development and plays a different role in them. By contributing to development, it is also subject to development. However, it develops most fully during childhood and is therefore considered to be the kind of activity without which the child's development simply cannot proceed properly" [4].

Functions of play in the child's holistic development. The role of play is associated with the various living spaces of the individual, which is why its multiple functions are distinguished. According to the classification adopted by M. Kwaśniewska, we can distinguish seven basic fun functions [5]. Discussing each of them in turn will highlight the role of fun in the holistic, physical and mental, development of the individual, as well as highlight the multidimensionality of the impact of play on the person and its essence in the learning process.

First of all, fun as a form of learning primarily has an educational function. It serves the development of cognitive processes, stimulation of the senses, improvement of various physical and intellectual skills and abilities. Learning through fun covers all possible areas of human life, enriches the individual not only with the knowledge about himself, his own interests, but also develops understanding of the world, its principles and relations prevailing in society [8]. Any sham or imitation play undertaken by the child enriches his repertoire of behavior with new ways of responding, creates the child's person in relation to specific life situations. Fun allows you to easily absorb messages, expand the child's vocabulary, stimulate

the development of perceptual functions, build the right motivation system based on the internal, creative enthusiasm of the individual. The child's experience, cognition and creative act uses the Montessori method, in which learning, based on action, spontaneous activity, play, supports the child's comprehensive development. Thanks to the adopted assumptions, children develop their individual skills and gain experience in a real assessment of their own abilities and capabilities.

Fun plays an educational role because it creates conditions for people to establish contacts with their closest relatives in their development, as well as to build the ability to engage in interpersonal relationships in the social environment of an individual's life. The fun teaches a young person to enforce basic norms, rules and principles prevailing in a family in a given social group, develops an understanding of social exchange relations and allows them to embed themselves in the complex space of the group. The play prepares a person to take up an active social role, develops personality in terms of responsibility, responsibility, perseverance, resourcefulness and mental resistance to failure. It builds self-esteem, educates people to live in a family, professional, local and national community. It shapes the individual and social identity of the individual. According to the views of the German educator Frederick Fröbel, the child's free activity during play has a positive effect on the development of his feelings, will and character, creating optimal conditions for self-expression. Emphasizing the importance of fun in the educational process and the child's freedom in his activities, Fröbel wrote: "play is the child's life in preschool; so base your educational activity on it, cover the fun and manage it [1]. Freedom of play is the first right. Caring for a child leaves him free to play calmly and rationally and spontaneously play as long as he wants" [7].

Another fun function is compensation (also often referred to as repair, therapeutic, corrective or curative function). Fun is the free activity of an individual, which releases him from tension, negative emotions, releases him from the effects of stress-bearing factors, breaks inhibitions and internal blockades [5]. Play teaches you how to deal with difficult situations and negative emotions. Children have especially a lot of vitality and often imitate adults in playing. Referring to the above, Herbert

Spencer, an English philosopher, created the theory of excess energy, according to which fun would play an important role in satisfying the basic needs of a young person, giving an opportunity to discharge the excess of life force. According to the scholar, the child's energy richness spontaneously pushes them to action, because the excess vital force is an independent source of activity. Compensation closed under this theory would only concern energy expenditure and the regulation of biophysical and mental tensions. The compensatory role of fun, however, covers a broader spectrum of personality and behavior of the child. The Swiss psychologist, Edward Claparède, understood the compensatory function of play as the ability to realize oneself, develop one's personality, passion and interests in such cases where it could not be done through "serious activity" [4]. The theory of substitute function created by Claparède treats fun as a form of compensation for unmet needs, compensation in entertainment activities for non-serious activities. It should be noted that the child, due to his age and activities and duties adapted to him, has particularly few opportunities to undertake these "serious activities". Childhood activity in a world of mature and challenging reality is limited because of the child's physical and mental inability to perform such roles. The inability to fulfill the important roles of the adult world compensates for fun, allowing participation in this world through realized dreams and fantasies [7]. Therefore, play becomes a space to overcome one's own weaknesses and deficiencies, compensates for the deficiencies and unmet needs of man, alleviates the negative impact of the external environment. The child, while playing, learns many different skills at the same time, acquires specific abilities, which leads to a gradual improvement of functions in the cognitive, social and emotional-motivational sphere [4]. The entirety of the activities undertaken contributes to the harmonious development of the young individual and equipping him with the competences necessary for subsequent independent and satisfying life of the individual.

The fun has a projection role, which means the possibility of constant observation of the child's biopsychosocial development, how to respond to various types of stimuli and situations. Projection lets you explore and learn about current

changes occurring in the area of the child's personality and accompany the development of his emotionality [5]. The fun creates conditions conducive to a special socio-emotional exchange between the parent, guardian and child. These are often more secure and free conditions than face-to-face conversation about important matters of a young, developing person. A child feeling situational comfort, in a more free and confident way, can externalize their problems by using a space of fun, half-joke, exchange of views or free observations. For adults (play partners), it makes it easier to see the fears, internal problems and uncertainties that the child struggles with, and gives the possibility of a satisfactory answer to existing needs, eliminating negative emotions and reactions [6].

In addition to projection, fun also serves us a diagnostic function, because it allows you to accurately know the development possibilities of a person, assess needs and deficiencies [5]. Thus, it enables the creation of optimal conditions for harmonious development by taking specific pedagogical and therapeutic interactions to meet the individual needs of the child. The fun teaches the teacher and parent how to deal with the child and how to direct his activities.

Fun also has a relaxing function, giving a sense of pleasure, the ability to regulate internal tensions, and reduce the feeling of fatigue. Activity understood in this way fills the everyday, often monotonous, reality of the individual by introducing elements of entertainment, detachment from rituals and hardships. Karol Büchler, a Viennese psychologist, put forward a bold hypothesis that the most important and basic motivation that induces a child to take up activity is the pleasure found in playing [6]. The theory of functional pleasure developed in later years defined fun as a form of action aimed primarily at obtaining satisfaction and pleasure, while giving the child the opportunity to master various skills in the field of large motor skills (global movements of the whole body), as well as small motor skills (movements of hands and fingers) in handling capabilities [7]. While playing, the child undertakes physical activities in every plane of the body (runs, crawls, jumps, manipulates objects, transfers them from hand to hand, etc.). Movement, on the other hand, was

an important element of every fun, understood as the main source of pleasure, which made playing a great activity [3].

The last function of fun is to prepare a person for life, study, work and broadly understood social activity. The purpose of the play and its main occupation is to practice such activities that will be useful and necessary for the individual in the later years of life. According to Karol Groos, a German scholar who was the creator of the theory of the preparatory exercise, "plays always bring benefits that cannot be calculated. This benefit consists of exercising in advance and of adapting to important life duties under the guise of playing." The period of childhood should therefore be particularly rich in various kinds of experiences and activities, so that proper mental development of the individual is possible, guaranteeing good preparation for life in adulthood. The preparatory function combines all the above-described fun functions, combining them into one specific and transparent goal, which serves to lead the child into the world of adults [7]. On the other hand, he provides adults with a comprehensive range of traits and skills that ensure the construction of appropriate patterns of attitudes and behaviors, good embedding in their social roles, and also condition the proper development of personality and identity.

Play activity as a form of learning on biological, psychological and social dimension. All former "theories of play" placed special emphasis on its biological background. Contemporary theories shift the focus on the qualitative features of fun regarding the development of cognitive, emotional-motivational and social functions. It is emphasized that fun is a form of learning that fully equips the individual and extends his own mental resources. Learning through fun not only allows you to acquire a repertoire of specific skills, but also provides positive experiences, creates conditions for the proper mental development of the child. Learning through fun develops imagination, creative and abstract thinking skills, awakens general mental curiosity, interest in ongoing processes in the world, and complex relationships. The connection between fun and science has been repeatedly emphasized by S. Szuman describing the benefits of play for the child's mental, emotional and social development. "Playing" is your own natural activity that allows your child to gain

experience, knowledge and specific skills [6]. The child undertaking spontaneous activity of play, irrevocably undertakes a certain "learning" of learning. Referring to Szuman's thought, we can say that "at its source and its basis, every fun is an expression of the need to have fun, an activity that updates itself more or less impulsively and spontaneously in various situations; depending on the given conditions, it is something in which the child's initiative and own ingenuity play and should play some important role, but it is also an activity in which the child is working hard and should work to achieve his goals. "Children, spending a lot of time playing, expand the circle of experience, learn to intentionally and effectively act in the environment and react to them. Although the child, especially in the early stages of life, is not aware of the fact that thanks to play and activities undertaken in a spontaneous way, he develops his cognitive and social skills, but he is realistically preparing in this way for the future role of the student. Then, with full awareness, he will be able to attend school using the resources and abilities acquired during childhood plays. Experience gained, observations made and insights, adopted ways of thinking and reasoning condition mental capabilities and provide knowledge necessary in the later stages of life and development. Fun, being a kind of learning, contributes to the child's emotional and social maturity. It can certainly be emphasized after D. B. Elkonin that fun is "a specific form of a child's relationship with society" and teaches how to establish social relations [6]. We can safely say that the best platform for learning and the thread of communication between people, between a child and an adult, is entertainment, fun in its simplest, uncomplicated form [2]**.** Fun is a special form of learning how to build relationships, build a sense of understanding and acceptance. Finally, it is also a form of learning specific social skills, or even individual elementary activities (as in the case of young children), which can be particularly important for a child / student, although they seem to be extremely simple, and for parents or teachers easy to grasp. It should be emphasized that thanks to these simple activities, included in the repertoire of all activities within the framework of everyday play with the child, it is possible to work permanently, personally with the child [4]. During play, parents and guardians have a chance to

look at the child in the most real way, fulfill the previously mentioned functions (educational, educational, compensatory, projection, diagnostic, relaxing, preparatory) and gain a sense of satisfaction from parenthood and professional service. We gain absolute certainty that we have done everything possible to improve the quality of young life.

It is worth noting that fun is a form of science, but it is not a theoretical science. In this sense of the concept, play would be much closer to art than to science. Incorrect understanding of the concept of play results, to a large extent, that many parents have a feeling and belief (quite wrong) that they do not know how to play with their child, that they are unable to introduce the child to the world of learning seen from the side of fun, spontaneous and free activity that would trigger creative processes, develop mental, cognitive and social resources. However, for specialists, the wrong concept of fun can turn into a stream of frustration and irritation, a sense of failure to fulfill the role of a guardian, educator, teacher or therapist. It can finally become a huge burden beyond the daily routine. However, it is worth looking at fun as an ideal tool for shaping a person and as the best conditions for the growth and development of an individual in the area of knowledge and new skills [8]. In addition, according to the literature on the subject, play greatly contributes to the optimization and actual improvement of children's functioning. This means that fun can have a truly therapeutic function, in which a child - growing in conditions that do not fully meet his / her developmental, educational, emotional or social needs - finds a safe and optimal space to learn, activate or meet individual needs [4]. The play can bring current development conditions to the so-called "optimum" beneficial for the child, which harmonizes the process of his development, but also compensates for deficiencies and absorbs the impact of the effects of environmental impacts.

For fun and learning, it is best to use natural circumstances. Every everyday situation can be a great opportunity to have fun, and thus foster the acquisition of new skills. Learning through fun is one of the most convenient forms of shaping new skills in children [5]. This is the simplest form and, as the research says at the time, the most effective. The conscious relaxation of standard teaching principles is part of

the fun. The game does not require the precision of the rules used, it does not provide for the use of specific procedures. It's a skillful way of being with a child and spending time with him. Learning is a natural, spontaneous effect, addition, and at the same time a legitimate fruit, good fun. Play facilitates the generalization of skills - the child likes play, while playing as an act does not require additional reinforcements, because it is a reward in itself (learning rather requires strengthening, e.g. in the form of good grades). Fun is and should be a pleasure, for children and for parents, carers, therapists. Science is connected with making effort, trouble. Learning through fun also often has to face specific challenges. It is known that to master some skills it is necessary to have appropriate cognitive capabilities (e.g. adequate memory capacity, attention) or the occurrence of an appropriate motivating stimulus. Our motivation largely depends on reinforcements and rewards that work for us. The experience of pleasure that comes from play, activities performed together with the child, spontaneously stimulates the desire to repeat it. The children want to play. Taking care of a child is beautiful learning and fun for parents, it is an honor and indescribable satisfaction. It's an affirmation of life.

Conclusion The purpose of fun as a form of learning is to extract, activate and use those resources of the child that he currently possesses and create the basis for further development on them. Play is a special form of learning that allows children to spontaneously receive, process and absorb information. This child "decides" how much knowledge he will get. Fun creates opportunities, does not force successes and effects. Fun, with its natural form, encourages learning and requires it in its own way, but never forces it.

As parents, guardians, teachers or therapists, we must be able to accept the uncertainty of the effects of the learning process, but we cannot be able to give up playing as this original form of learning. We must believe in our own capabilities, which inevitably become an inexhaustible source of opportunities for our children and students. It is worth drawing motivation to search for answers, to find a new way of own development and child development from uncertainty or ignorance. Openness to changes, to new tests, to effort and trouble, to failures and successes builds a real

path of growth and progress in the learning process. Let's remember how many times we got on and off the bike before we learned to ride it. Children need more time more than once. Maybe even more - they need additional side wheels - to maintain a balanced ride, because they will not go alone. It should be remembered, however, that neither a parent nor a therapist can be that "circle", constantly supporting, protecting, maybe even replacing the child's own, undiscovered possibilities. An additional circle is to be mentioned by us, discovered and extracted by parents and therapists, resources, abilities and skills that create the child's own individual potential and are able to self-sustain functions and their further development.

The basic repertoire of parental competences should therefore be associated primarily with the ability to spend time with your child in a useful way, the ability to organize free time in the form of various types of plays, activities performed during daily housework. Parental ability to follow your child is the basis for shaping proper relationships and promotes effective learning.

REFERENCES

1. Bilewicz-Kuźnia, B. (2014). Dar zabawy. Metodyka i propozycje zajęć z dziećmi według założeń pedagogicznych Froebla. Lublin, Pobrano z lokalizacji: www.Froebel.pl

2. Bisson, Ch., Luckner, J. (1996). Fun in Learning: The Pedagogical Role of Fun in Adventure Education. Journal of Experiential Education, issue 19(2), pp. 108-112.

3. Bondarowicz, M., Staniszewski, T. (2016). Podstawy teorii i metodyki zabaw i gier ruchowych. Warszawa, Akademia Wychowania Fizycznego Józefa Piłsudskiego w Warszawie.

4. Chojak, M. (2017). Zabawa jako warunek prawidłowego rozwoju dzieci i przygotowania studentów do zawodu nauczyciela – przykład dobrej praktyki. Lubelski Rocznik Pedagogiczny, issue pp.235-252.

5. Łuszczak, G. (2011). Zabawa – czynnikiem wspomagającym rozwój dziecka w młodszym wieku szkolnym. Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce, pp. 22-29.

6. Przetacznik-Gierowska, M., Makiełło-Jarża, G. (1985). Psychologia rozwojowa i wychowawcza wieku dziecięcego. Warszawa, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, pp. 214-239.

7. Przetacznikowa M., Makiełło-Jarża G. (1977). Psychologia wychowawcza, społeczna i kliniczna. Warszawa. Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, pp. 37-93, 94-148

8. Żebrowska, M. (1986). Psychologia rozwojowa dzieci i młodzieży. Warszawa, PWN, pp. 354-373.

UDK 351

MODEL OF DEVELOPMENT OF THE CONCEPTUAL AND CATEGORY APPARATUS OF THE STATE MANAGEMENT OF THE HEALTHCARE SYSTEM

Krynychko Liliia Romanivna
Candidate of Medical Sciences
Vatanov Andrii Rustamovich
Post-graduate student
Zhytomyr Polytechnic State University
Zhytomyr , Ukraine

Abstract: Research in any field of public administration requires substantiation of the properties of the object as a theoretical basis for the development of innovative approaches to public administration or public policy. Most of these properties follow from the essence of the object. Accordingly, the development of theoretical provisions of public administration of the health care system should take place in the context of the development of the conceptual and categorical apparatus. Today, the development of the conceptual and categorical apparatus in the context of the theory, organization and methodology of public administration in the field of health care has risen in the works of many scientists both in the context of preparing monographic research and in the context of obtaining degrees. However, for the purposes of our own research and taking into account the transformation processes that have taken place in the health care system, this issue is constantly updated.

Keywords: public administration, health care, medical service, public health.

In the context of the object-subject field of the relevant study - public administration of the health care system, the main components of the conceptual and categorical apparatus will be: public administration of the health care system, health

care, public health, medical service. These concepts are interrelated and in some cases follow from each other.

The health care system is a special object of public administration, due to its importance in ensuring the livelihood of society. At the same time this sphere and public administration has significant differences from the other, as related to the sale and to human health and public health in general. The field of health care is related to the state's social function on the one hand and security on the other. In addition, the health care system is at the intersection of the interests of various social institutions and institutions, which determines the need for their regulation in the development of public administration decisions and the formation of public policy. This avoids conflicts of interest and builds social consensus in society.

The variety of approaches to the essence of health care can be explained as follows:

- object-subject field of research. Thus, depending on the object and subject of research, scientists do not give health care certain properties, which as a result lies in their understanding of the content of this concept;

- the purpose and objectives of the study determine the features and vector of development of the health care system. Usually the purpose of the study characterizes the object and the problem that the author is trying to solve;

- interdisciplinarity of health care, determines that health care is characterized by different fields of science (economics, law, medicine, sociology, public administration and others). Depending on the field of science, the content of the concept is determined;

- research methodology. When studying any object, the researcher chooses a set of methods, usually the choice of such methods is subjective, which leads to conclusions about the content of health care.

We believe that the meaning of the term "health care" should take into account all these approaches in order to absorb most of the properties as an object of influence of public administration decisions. Our own integrated approach to the essence of

health care is presented below in the context of establishing the essence of other related concepts.

"One of the most important achievements of science of the XIX-XX centuries was the development of the idea of public (public) health as a set of health of all members of society. While the history of the doctrine of individual health dates back almost two thousand years, originating from the medicine of ancient Greece and ancient Rome, the concept of public health has existed for about two centuries. Its emergence is associated with the French Revolution and some other events of the late XVIII - early XIX centuries "[1].

Public health as a science and practice has developed more in the West. In Ukraine, this concept began to spread not so long ago. Public health can be viewed from both a static and a dynamic perspective. On the one hand, it is the state of public health, and on the other hand, the process of ensuring and studying the health of society. In some cases, public health is seen as a science that studies the health of society and its mechanisms. The concepts of public health and health care are interrelated, and in some cases scientists even consider them synonymous. In our opinion, these concepts are not synonymous, although they follow from each other.

Medical service in its nature and content has an economic essence, but the technology still follows from medicine. If you consider the medical service from the point of view of public administration, you need to consider all possible approaches. In the historical context, the essence of medical services has changed with the change of economic and market relations. However, medical service has always been seen as a useful action for society, the purpose of which is to ensure human health and save lives. It should be emphasized that the medical service cannot be considered only in the context of the service as an economic category, because in some cases the principle of its payment is violated if the service is provided free of charge by public health entities.

In order to develop measures to improve public administration of the health care system, it is necessary to take into account different positions and develop approaches that would correspond to the theory and modern practice of public

administration. Accordingly, we propose the following model for the development of the conceptual and categorical apparatus of public administration of the health care system.

In the study of scientific and reference literature, allowed to form a model of development of the conceptual and categorical apparatus of public administration of the health care system, which provides the following complex approaches to the content of the following categories and concepts:

Health care

- *as a type of public activity* : a set of measures and resources in the spheres of tangible and intangible production, which together constitute a medical service on a paid or unpaid basis to ensure the health of individuals and public health in general through prevention, treatment, maintenance and formation conditions for safe living of society, and which is implemented by public and / or private organizations;

- *as a science* : a system of knowledge about measures of medical, managerial, economic, legal, social, informational nature in ensuring the health of the individual and public health in general;

- *as a sphere of public administration* : it is a sphere of public administration that regulates, organizes, implements and forms resources to ensure activities in the spheres of tangible and intangible production, which together constitutes a medical service on a paid or unpaid basis health in general through prevention, treatment and formation of conditions for safe living in society.

2. Public health:

- *as a science:* a system of knowledge on disease prevention, tools for studying the health of the population and factors influencing it, the formation of preventive measures and directions for the development of health care and resources to improve its quality;

- *as a sphere of social activity* : a set of measures to study the state of health of society, the factors influencing it and the formation of measures to improve the quality and life expectancy of the population.

3. Medical service :

- *theoretical approach* : public benefit for human health (physiological and psychological), which is realized on a paid (private health care) and/or free basis (public health care);

- *practical approach* : a service that consists of a person's legal relationship with health care institutions, prevention, treatment (medical care) and medical care aimed at ensuring human health.

As an object of public administration, the medical service should be considered as: first, the public service provided by public health care institutions; second, the object of state regulation to ensure human health and public health in general .

Thus, the model of development of the conceptual and categorical apparatus of public administration of the health care system provides the following sets of approaches to the content of categories and concepts:

a) health care: *as a type of social activity* (set of measures and resources in tangible and intangible production). collectively provides a medical service on a paid or unpaid basis to ensure the health of the individual and public health in general through prevention, treatment, maintenance and formation of safe living conditions of society, and which is implemented by public and / or private organizations); *as a science* (system of knowledge about measures of medical, administrative, economic, legal, social, informational nature in ensuring the health of the individual and public health in general); *as a sphere of public administration* (a sphere of public administration that regulates, organizes, implements and forms resources to provide activities in the spheres of tangible and intangible production, which together constitutes a medical service on a paid or unpaid basis to ensure individual health and public health in general through prevention, treatment and formation of safe living conditions of society);

b) public health: *as a science* (system of knowledge on the prevention of infusions of the population, tools for studying the health of the population and the factors influencing it, the formation of preventive measures and areas of health care and resources to improve its quality); *as a sphere of social activity* (a set of measures

to study the state of health of society, the factors influencing it and the formation of measures to improve the quality and life expectancy of the population);

c) medical services : *a theoretical approach* (public good to ensure the health (physical and psychological), which is sold on a commercial (private health) and/or no cost (public health care), *a practical approach* (a service that consists of a person's legal relationship with health care facilities, prevention, treatment (medical care) and medical care aimed at ensuring human health).

REFERENCES

1. Gladun Z.S., *State policy of health care in Ukraine* (*administrative and legal problems of formation and implementation*): Monograph - Ternopil, "Economic Thought", 2005 - 460 p.

УДК 517.954

SOLVABILITY OF A NONLOCAL BOUNDARY VALUE PROBLEM FOR A THREE-DIMENSIONAL MIXED TYPE EQUATION

Mustafaeva Yelena Yumiddinovna

Ph.D. in Math, ass.prof.

Aliyev Nihan Alipasha oghlu

Dr. of Math., prof.

Baku State University

Baku, Azerbaijan

Abstract. This work is devoted to the study of the solution of a boundary value problem for a three-dimensional equation of mixed type with nonlocal boundary conditions. In the upper half-space this is an equation of elliptic type, or Laplace's equation, and in the lower half it is of hyperbolic type. Necessary conditions are derived for both elliptic and hyperbolic cases and are regularized by an original scheme.

Keywords. Three-dimensional equation of hyperbolic type, three-dimensional equation of elliptic type, nonlocal boundary conditions, fundamental solution, necessary conditions, regularization.

1.Statement of the problem

Consider the equation

$$sign\, x_3 \frac{\partial^2 u(x)}{\partial x_3^2} + \left(\frac{\partial^2 u(x)}{\partial x_1^2} + \frac{\partial^2 u(x)}{\partial x_2^2} \right) = 0 \qquad (1.1)$$

in three-dimensional domain $D = \{x = (x_1, x_2, x_3) \in R^3\}$ with Lyapunov boundary Γ, convex in direction x_3 with nonlocal boundary conditions:

$$l_i u = \sum_{j=1}^{3} \left[\alpha_{ij1}^{(1)}(x') \frac{\partial u_1(x)}{\partial x_j} \Big|_{x_3=\gamma_1(x')} + \alpha_{ij1}^{(0)}(x') \frac{\partial u_1(x)}{\partial x_j} \Big|_{x_3=\gamma_0(x')} + \right.$$

$$+\alpha_{ij2}^{(2)}(x')\frac{\partial u_2(x)}{\partial x_j}\Big|_{x_3=\gamma_2(x')}+\alpha_{ij2}^{(0)}(x')\frac{\partial u_2(x)}{\partial x_j}\Big|_{x_3=\gamma_0(x')}\Bigg]$$

$$+\alpha_{i1}^{(1)}(x')u_1(x',\gamma_1(x'))+\alpha_{i1}^{(0)}(x')u_1(x',\gamma_0(x'))+$$

$$+\alpha_{i2}^{(2)}(x')u_2(x',\gamma_2(x'))+\alpha_{i2}^{(0)}(x')u_2(x',\gamma_0(x'))=f_i(x'),\ \ i=1,2;\ x'=(x_1,x_2)\in S,\quad (1.2)$$

$$u(x)=\begin{cases}u_1(x),\ x\in D_1, x_3>0,\\ u_2(x),\ x\in D_2, x_3<0,\end{cases}$$

$$u(x)=f_0(x),\ \ x\in L=\overline{\Gamma}_1\cap\overline{\Gamma}_2,\qquad (1.3)$$

where domain $S\subset Ox_1x_2$ is the projection of domain D onto the plane $Ox_1x_2=Ox'$, Γ_1 and Γ_2 are the lower and upper halfsurfaces of boundary Γ respectively, defined as follows: $\Gamma_k=\{\xi=(\xi_1,\xi_2,\xi_3):\xi_3=\gamma_k(\xi'),\ \xi'=(\xi_1,\xi_2)\in S\}$ where $\xi_3=\gamma_k(\xi_1,\xi_2), k=1,2$, are the equations of halfsurfaces Γ_1 and Γ_2 respectively; functions $\gamma_k(\xi'), k=1,2$, are twice-differentiable with respect to both of the variables ξ_1,ξ_2 in domain S; L is the equator connecting halfsurfaces Γ_1 and Γ_2: $L=\overline{\Gamma}_1\cap\overline{\Gamma}_2$.

Let us designate $\Gamma_0=\{\xi=(\xi_1,\xi_2,\xi_3):\xi_3=\gamma_0(\xi')=0,\ \xi'=(\xi_1,\xi_2)\in S\}$. The coefficients $\alpha_{ijp}^{(k)}(x'),\ \alpha_{ip}^{(k)}(x')$, $i,p=1,2;\ j=1,2,3;k=0,1$, satisfy Hölder condition in domain S, the right-hand sides $f_i(x'), i=1,2$, and $f_0(x)$ are continuous functions in S and L respectively.

Linear independent boundary conditions (1.2) “saw” the values of the desired function and its first order partial derivatives on the upper and lower halfsurfaces Γ_1, Γ_2 and Γ_0 (the projection of the domain D onto the plane $Ox_1x_2=Ox'$).

So, for $x_3>0$ we have an equation of elliptic type:

$$\Delta u_1(x)=0,\ x\in D_1,\qquad (1.4)$$

at that $\partial D_1=\Gamma_0\cup\Gamma_1$ where Γ_1 is the upper boundary of the domain D_1, Γ_0 is the lower boundary of и D_1, lying on the plane $x_3=0$ and separating domains D_1 and D_2, and for $x_3<0$ we have an equation of hyperbolic type

$$\frac{\partial^2 u_2(x)}{\partial x_3^2}=\frac{\partial^2 u_2(x)}{\partial x_1^2}+\frac{\partial^2 u_2(x)}{\partial x_2^2},\ x\in D_2.\qquad (1.5)$$

2. Equation of elliptic type

Let us consider equation (1.4):

$$Lu_1 = \Delta u_1(x) = \frac{\partial^2 u_1(x)}{\partial x_1^2} + \frac{\partial^2 u_1(x)}{\partial x_2^2} + \frac{\partial^2 u_1(x)}{\partial x_3^2} = 0, \qquad (2.1)$$

$$x = (x_1, x_2, x_3) \in D_1,$$

with boundary conditions (1.2).

Without restriction of generality, we add another boundary condition on a set of zero measure:

$$u_1(x) = f_0(x),\ x \in \overline{\Gamma}_1 \cap \overline{\Gamma}_2. \qquad (2.2)$$

The fundamental solution of three-dimensional Laplace equation has the form [1, p.202]:

$$U_1(x-\xi) = -\frac{1}{4\pi}\frac{1}{|x-\xi|}. \qquad (2.3)$$

3. Necessary conditions

Multiplying (2.1) by the fundamental solution (2.3), integrating it over the domain D_1 and taking into account that $\Delta_x U_1(x-\xi) = \delta(x-\xi)$ where $\delta(x-\xi)$ is Dirac's δ-function, we get the first necessary condition::

$$u_1(\xi', \gamma_k(\xi')) = (-1)^k \frac{1}{2\pi}\int_S \frac{u_1(x)}{|x-\xi|^2}\cos(\nu_x, x-\xi)\Big|_{\substack{x_3=\gamma_k(x')\\ \xi_3=\gamma_k(\xi')}} \frac{dx'}{\cos(\nu_x, x_3)} + \ldots, k = 0,1, \qquad (3.1)$$

So, we have proved the following statement:

Theorem 3.1. *Let a convex along* Ox_3 *domain* $D \subset R^3$ *be bounded with Lyapunov boundary* Γ. *Then the first necessary condition* (3.1) *is regular*.

Multiplying (2.1) by $\frac{\partial U_1(x-\xi)}{\partial x_i}, i = \overline{1,3},$ and integrating it over domain D_1, we obtain the rest three necessary conditions:

$$\frac{1}{2}\frac{\partial u_1}{\partial \xi_i}\Big|_{\xi_3=\gamma_k(\xi')} = -\int_S \frac{\partial u_1(x)}{\partial x_m}\Big|_{x_3=\gamma_k(x')} \frac{1}{4\pi|x'-\xi'|^2}\frac{K_{im}^{(k)}(x',\xi')}{P_k(x',\xi')}\frac{dx'}{\cos(\nu_x, x_3)} +$$

$$+\int_S \frac{\partial u_1(x)}{\partial x_l}\Big|_{x_3=\gamma_k(x')} \frac{1}{4\pi|x'-\xi|'^2}\frac{K_{il}^{(k)}(x',\xi')}{P_k(x',\xi')}\frac{dx'}{\cos(\nu_x, x_3)} + \ldots, \qquad (3.2)$$

where numbers *i, m, l* make permutations of numbers 1,2,3 and

$$K_{ij}(x,\xi)=\left(\cos(x-\xi,x_i)\cos(\nu_x,x_j)-\cos(x-\xi,x_j)\cos(\nu_x,x_i)\right),$$

$$K_{ij}^{(k)}(x',\xi')==K_{ij}(x,\xi)\Big|_{\substack{x_3=\gamma_k(x')\\ \xi_3=\gamma_k(\xi')}}\ ,\quad k=0,1,$$

$$P_0(x',x')=1,\ \ P_1(x',x')=1+\left(\frac{\partial\gamma_1}{\partial x_1}\right)^2+\left(\frac{\partial\gamma_1}{\partial x_2}\right)^2+2\frac{\partial\gamma_1}{\partial x_1}\frac{\partial\gamma_1}{\partial x_2}\neq 0,$$

three dots in (3.1) and (3.2) is the sum of nonsingular terms and in (3.2) it contains derivatives $\frac{\partial u(x)}{\partial x_l}\Big|_{x_3=\gamma_k(x')}, l=1,2,3; k=0,1$, under the sign of integral.

Теорема 3.2. *Under assumptions of Theorem* 3.1 *the necessary conditions* (3.2) *are singular*.

4. Equation of hyperbolic type

Consider equation (1.5)

$$lu_2(x)=\frac{\partial^2 u_2(x)}{\partial x_3^2}-\left(\frac{\partial^2 u_2(x)}{\partial x_1^2}+\frac{\partial^2 u_2(x)}{\partial x_2^2}\right)=0 \qquad (4.1)$$

in three-dimensional domain $D_2=\{x=(x_1,x_2,x_3),x_3<0\}$ with boundary $\Gamma''=\Gamma_2\cup\Gamma_0$. The fundamental solution of equation (4.1) is [1, p.208]

$$U_2(x-\xi)=\frac{\theta((x_3-\xi_3)-\sqrt{(x_1-\xi_1)^2-(x_2-\xi_2)^2})}{2\pi\sqrt{(x_3-\xi_3)^2-(x_1-\xi_1)^2-(x_2-\xi_2)^2}}. \qquad (4.2)$$

Multiplying (4.1) by (4.2), integrating over domain D_2, and taking into account that $l_x U_2(x-\xi)=\delta(x-\xi)$, we get the first necessary condition distinguishing only singular terms:

$$\frac{1}{2}u_2(\xi)\Big|_{\xi\in\Gamma_0}=-\sum_{j=1}^{2}\int_S\Big(u_2(x',0)\left\{-\frac{1}{2\pi}\frac{(x_j-\xi_j)\delta(-|x'-\xi'|)}{i|x'-\xi'|^2}+\frac{(x_j-\xi_j)\theta((-|x'-\xi'|)}{2\pi i|x'-\xi'|^3}\right\}-$$

$$-\frac{\theta(-|x'-\xi'|)}{2\pi i|x'-\xi'|}\frac{\partial u_2(x)}{\partial x_j}\Big|_{x_3=0}\Big)\cos(\nu_x,x_j)dx'+... \qquad (4.3)$$

and the case when $\xi\in\Gamma_2,\ x\in\Gamma_2$:

$$\frac{1}{2}u_2(\xi',\gamma_2(x'))=-\sum_{j=1}^{2}\int_S\Big(u_2(x',\gamma_2(x'))\times$$

$$\times\left\{-\frac{1}{2\pi}\frac{(x_j-\xi_j)\delta(|x'-\xi'|(K_2(x',\xi')-1))}{|x'-\xi'|^2\sqrt{K_2^2(x',\xi')-1}}+\frac{(x_j-\xi_j)\theta(|x'-\xi'|(K_2(x',\xi')-1))}{2\pi|x'-\xi'|^3\sqrt{(K_2^2(x',\xi')-1)^3}}\right\}-$$

$$-\frac{\theta(|x'-\xi'|(K_2(x',\xi')-1))}{2\pi|x'-\xi'|\sqrt{K_2^2(x',\xi')-1}}\frac{\partial u_2(x)}{\partial x_j}\Big|_{x_3=\gamma_2(x')}\Bigg)\frac{\cos(\nu_x,x_j)dx'}{\cos(\nu_x,x_3)}+\dots, \qquad (4.4)$$

Thus, we have established the following statement:

Theorem 4.1. *Let the domain* $D_2\subset R^3$ *with Lyapunov boundary* Γ'' *be bounded and convex in direction* Ox_3. *Then there holds true* (4.3) and (4.4) *for equation* (4.1).

Multiplying (4.1) by $\frac{\partial U_2(x-\xi)}{\partial x_i}$, $i=\overline{1,3}$, and integrating it over D_2, we obtain the rest necessary conditions:

$$\frac{1}{2}\frac{\partial u_2(\xi)}{\partial \xi_3}\Big|_{\xi_3=0}=\int_S\frac{\partial u_2(x)}{\partial x_3}\Big|_{x_3=0}\frac{1}{2\pi}\frac{\delta(-|x'-\xi'|)}{i|x'-\xi'|}\cos(\nu_x,x_0)dx'-$$

$$-\sum_{j=1}^{2}\int_S\frac{\partial u_2(x)}{\partial x_j}\Big|_{x_3=0}\left\{\left(-\frac{1}{2\pi}\frac{(x_j-\xi_j)\delta(-|x'-\xi'|)}{i|x'-\xi'|^2}+\frac{(x_j-\xi_j)\theta((-|x'-\xi'|)}{2\pi i|x'-\xi'|^3}\right)\cos(\nu_x,x_0)-\right.$$

$$\left.-\frac{1}{2\pi}\frac{\delta(-|x'-\xi'|)}{i|x'-\xi'|}\cos(\nu_x,x_j)\right\}dx'-$$

$$-\sum_{j=1}^{2}\int_S\frac{\partial u_2(x)}{\partial x_3}\Big|_{x_3=0}\left[-\frac{1}{2\pi}\frac{(x_j-\xi_j)\delta(-|x'-\xi'|)}{i|x'-\xi'|^2}+\frac{(x_j-\xi_j)\theta(-|x'-\xi'|)}{2\pi i|x'-\xi'|^3}\right]\cos(\nu_x,x_j)dx'+\dots, \qquad (4.5)$$

$$\frac{1}{2}\frac{\partial u_2(\xi)}{\partial \xi_3}\Big|_{\xi\in\Gamma_2}=\frac{1}{2}\frac{\partial u_2(\xi)}{\partial \xi_3}\Big|_{\xi_3=\gamma_2(\xi')}==\int_S\frac{\partial u_2(x)}{\partial x_3}\Big|_{x_3=\gamma_2(x')}\left\{\frac{1}{2\pi}\frac{\delta(|x'-\xi'|(K(x',\xi')-1))}{|x'-\xi'|\sqrt{K^2(x',\xi')-1}}-\right.$$

$$\left.-\frac{|x'-\xi'|(K(x',\xi')-1)(\theta(|x'-\xi'|(K(x',\xi')-1))}{2\pi|x'-\xi'|^3\sqrt{(K^2(x',\xi')-1)^3}}\right\}\frac{\cos(\nu_x,x_0)}{\cos(\nu_x,x_3)}dx'-$$

$$-\sum_{j=1}^{2}\int_S\frac{\partial u_2(x)}{\partial x_j}\Big|_{x_3=\gamma_2(x')}\left\{\left[-\frac{1}{2\pi}\frac{(x_j-\xi_j)\delta(|x'-\xi'|(K(x',\xi')-1))}{|x'-\xi'|^2\sqrt{K^2(x',\xi')-1}}+\right.\right.$$

$$\left.+\frac{(x_j-\xi_j)\theta(|x'-\xi'|(K(x',\xi')-1))}{2\pi|x'-\xi'|^3\sqrt{(K^2(x',\xi')-1)^3}}\right]\cos(\nu_x,x_3)-\left[\frac{1}{2\pi}\frac{\delta(|x'-\xi'|(K(x',\xi')-1))}{|x'-\xi'|\sqrt{K^2(x',\xi')-1}}-\right.$$

$$\left.\left.-\frac{|x'-\xi'|(K(x',\xi')-1)\theta(|x'-\xi'|(K(x',\xi')-1))}{2\pi|x'-\xi'|^3\sqrt{(K^2(x',\xi')-1)^3}}\right]\cos(\nu_x,x_j)\right\}\frac{dx'}{\cos(\nu_x,x_3)}-$$

$$-\sum_{j=1}^{2}\int_S \frac{\partial u_2(x)}{\partial x_3}\Big|_{x_3=\gamma_2(x')}\left[-\frac{1}{2\pi}\frac{(x_j-\xi_j)\delta(|x'-\xi'|(K(x',\xi')-1))}{|x'-\xi'|^2\sqrt{K^2(x',\xi')-1}}+\right.$$

$$\left.+\frac{(x_j-\xi_j)\theta(|x'-\xi'|(K(x',\xi')-1))}{2\pi|x'-\xi'|^3\sqrt{(K^2(x',\xi')-1)^3}}\right]\frac{\cos(\nu_x,x_j)dx'}{\cos(\nu_x,x_3)}+\dots\ , \qquad (4.6)$$

as well as for $i=1,2$

$$\frac{1}{2}\frac{\partial u_2(\xi)}{\partial \xi_i}\Big|_{\xi_3=0}=\int_S \frac{\partial u_2(x)}{\partial x_3}\Big|_{x_3=0}\frac{1}{2\pi i}\frac{\delta(-|x'-\xi'|)}{|x'-\xi'|}\cos(\nu_x,x_i)dx'+$$

$$-\int_S \frac{\partial u_2(x)}{\partial x_3}\Big|_{x_3=0}\left(-\frac{1}{2\pi i}\frac{(x_i-\xi_i)\delta(-|x'-\xi'|)}{|x'-\xi'|^2}+\frac{(x_i-\xi_i)\theta(-|x'-\xi'|)}{2\pi i|x'-\xi'|^3}\right)\cos(\nu_x,x_3)dx'-$$

$$+\int_S \frac{\partial u_2(x)}{\partial x_i}\Big|_{x_3=0}\frac{1}{2\pi i}\frac{\delta(-|x'-\xi'|)}{|x'-\xi'|}\cos(\nu_x,x_3)dx'+$$

$$-\sum_{j=1}^{2}\int_S \frac{\partial u_2(x)}{\partial x_j}\Big|_{x_3=0}\left(\left[-\frac{1}{2\pi i}\frac{(x_j-\xi_j)\delta(-|x'-\xi'|)}{|x'-\xi'|^2}+\frac{(x_j-\xi_j)\theta(-|x'-\xi'|)}{2\pi i|x'-\xi'|^3}\right]\cos(\nu_x,x_i)-\right.$$

$$\left.-\left[-\frac{1}{2\pi i}\frac{(x_i-\xi_i)\delta(-|x'-\xi'|)}{|x'-\xi'|^2}+\frac{(x_i-\xi_i)\theta(-|x'-\xi'|)}{2\pi i|x'-\xi'|^3}\right]\cos(\nu_x,x_j)\right)dx'-$$

$$-\sum_{j=1}^{2}\int_{\Gamma_2} \frac{\partial u_2(x)}{\partial x_i}\Big|_{x_3=0}\left[-\frac{1}{2\pi i}\frac{(x_j-\xi_j)\delta(-|x'-\xi'|)}{|x'-\xi'|^2}+\frac{(x_j-\xi_j)\theta(-|x'-\xi'|)}{2\pi i|x'-\xi'|^3}\right]\cos(\nu_x,x_j)dx'+\dots \quad (4.7)$$

and for $i=1,2$

$$\frac{1}{2}\frac{\partial u_2(\xi)}{\partial \xi_i}\Big|_{\xi_3=0}=\int_S \frac{\partial u_2(x)}{\partial x_3}\Big|_{x_3=0}\frac{1}{2\pi i}\frac{\delta(-|x'-\xi'|)}{|x'-\xi'|}\cos(\nu_x,x_i)dx'+$$

$$-\int_S \frac{\partial u_2(x)}{\partial x_3}\Big|_{x_3=0}\left(-\frac{1}{2\pi i}\frac{(x_i-\xi_i)\delta(-|x'-\xi'|)}{|x'-\xi'|^2}+\frac{(x_i-\xi_i)\theta(-|x'-\xi'|)}{2\pi i|x'-\xi'|^3}\right)\cos(\nu_x,x_3)dx'-$$

$$+\int_S \frac{\partial u_2(x)}{\partial x_i}\Big|_{x_3=0}\frac{1}{2\pi i}\frac{\delta(-|x'-\xi'|)}{|x'-\xi'|}\cos(\nu_x,x_3)dx'+$$

$$-\sum_{j=1}^{2}\int_S \frac{\partial u_2(x)}{\partial x_j}\Big|_{x_3=0}\left(\left[-\frac{1}{2\pi i}\frac{(x_j-\xi_j)\delta(-|x'-\xi'|)}{|x'-\xi'|^2}+\frac{(x_j-\xi_j)\theta(-|x'-\xi'|)}{2\pi i|x'-\xi'|^3}\right]\cos(\nu_x,x_i)-\right.$$

$$\left.-\left[-\frac{1}{2\pi i}\frac{(x_i-\xi_i)\delta(-|x'-\xi'|)}{|x'-\xi'|^2}+\frac{(x_i-\xi_i)\theta(-|x'-\xi'|)}{2\pi i|x'-\xi'|^3}\right]\cos(\nu_x,x_j)\right)dx'-$$

$$-\sum_{j=1}^{2}\int_{\Gamma_2} \frac{\partial u_2(x)}{\partial x_i}\Big|_{x_3=0}\left[-\frac{1}{2\pi i}\frac{(x_j-\xi_j)\delta(-|x'-\xi'|)}{|x'-\xi'|^2}+\frac{(x_j-\xi_j)\theta(-|x'-\xi'|)}{2\pi i|x'-\xi'|^3}\right]\cos(\nu_x,x_j)dx'+\dots\ , \quad (4.8)$$

$$\frac{1}{2}\frac{\partial u_2(\xi)}{\partial \xi_i}\Big|_{\xi\in\Gamma_2} = \frac{1}{2}\frac{\partial u_2(\xi)}{\partial \xi_i}\Big|_{\xi_3=\gamma_2(\xi')} = \int_S \frac{\partial u_2(x)}{\partial x_3}\Big|_{x_3=\gamma_2(x')}\left\{\frac{1}{2\pi}\frac{\delta(|x'-\xi'|(K(x',\xi')-1))}{|x'-\xi'|\sqrt{K^2(x',\xi')-1}} - \right.$$

$$\left.\frac{|x'-\xi'|(K(x',\xi')-1)\theta(|x'-\xi'|(K(x',\xi')-1))}{2\pi|x'-\xi'|^3\sqrt{(K^2(x',\xi')-1)^3}}\right\}\frac{\cos(\nu_x,x_i)dx'}{\cos(\nu_x,x_3)} -$$

$$-\int_S \frac{\partial u_2(x)}{\partial x_3}\Big|_{x_3=\gamma_2(x')}\left\{-\frac{1}{2\pi}\frac{(x_i-\xi_i)\delta(|x'-\xi'|(K(x',\xi')-1))}{|x'-\xi'|^2\sqrt{K^2(x',\xi')-1}} + \frac{(x_i-\xi_i)\theta(|x'-\xi'|(K(x',\xi')-1))}{2\pi|x'-\xi'|^3\sqrt{(K^2(x',\xi')-1)^3}}\right\}dx' +$$

$$+\int_S \frac{\partial u_2(x)}{\partial x_i}\Big|_{x_3=\gamma_2(x')}\left\{\frac{1}{2\pi}\frac{\delta(|x'-\xi'|(K(x',\xi')-1))}{|x'-\xi'|\sqrt{K^2(x',\xi')-1}} - \frac{|x'-\xi'|(K(x',\xi')-1)\theta(|x'-\xi'|(K(x',\xi')-1))}{2\pi|x'-\xi'|^3\sqrt{(K^2(x',\xi')-1)^3}}\right\}dx' -$$

$$-\sum_{j=1}^{2}\int_{\Gamma_2} \frac{\partial u_2(x)}{\partial x_j}\Big|_{x_3=\gamma_2(x')}\left(\left[-\frac{(x_j-\xi_j)\delta(|x'-\xi'|(K(x',\xi')-1))}{2\pi|x'-\xi'|^2\sqrt{K^2(x',\xi')-1}} + \right.\right.$$

$$\left.+\frac{(x_j-\xi_j)\theta(|x'-\xi'|(K(x',\xi')-1))}{2\pi|x'-\xi'|^3\sqrt{(K^2(x',\xi')-1)^3}}\right]\cos(\nu_x,x_i) - \left[-\frac{(x_i-\xi_i)\delta(|x'-\xi'|(K(x',\xi')-1))}{2\pi|x'-\xi'|^2\sqrt{K^2(x',\xi')-1}} + \right.$$

$$\left.\left.+\frac{(x_i-\xi_i)\theta(|x'-\xi'|(K(x',\xi')-1))}{2\pi|x'-\xi'|^3\sqrt{(K^2(x',\xi')-1)^3}}\right]\cos(\nu_x,x_j)\right)\frac{dx'}{\cos(\nu_x,x_3)} -$$

$$-\sum_{j=1}^{2}\int_S \frac{\partial u_2(x)}{\partial x_i}\Big|_{x_3=\gamma_2(x')}\left[-\frac{(x_j-\xi_j)\delta(|x'-\xi'|(K(x',\xi')-1))}{2\pi|x'-\xi'|^2\sqrt{K^2(x',\xi')-1}} + \right.$$

$$\left.+\frac{(x_j-\xi_j)\theta(|x'-\xi'|(K(x',\xi')-1))}{2\pi|x'-\xi'|^3\sqrt{(K^2(x',\xi')-1)^3}}\frac{\cos(\nu_x,x_j)dx'}{\cos(\nu_x,x_3)}\right] + \dots . \qquad (4.9)$$

So, we have obtained the following:

Theorem 4.2. *Under assumptions of Theorem* 4.1 *the necessary conditions* (4.5)-(4.9) *hold true for equation* (4.1).

The regularization of necessary conditions (3.2), (4.3)-(4.9) was performed by an original method with application of boundary conditions (1.2). The regularized necessary conditions provide Fredholm property and, therefore, the solvability of the problem (1.1)-(1.3).

REFERENCES

[1]. *V.S. Vladimirov* Equations of mathematical physics, Nauka, Moscow, 1976, 480 p.

EFFECTIVE USE OF TECHNOLOGY AND SOFTWARE ACCOUNTING SYSTEMS AND PROSPECTS THEIR DEVELOPMENT

Mironchuk Zoryana
Maletska Olga
Candidate of Economic Sciences, Associate Professors
Lviv National Agrarian University
Lviv, Ukraine

Introductions. New economic relations necessitate significant changes in the accounting system of Ukrainian enterprises. Accounting in market conditions performs the tasks information management, control over preservation of property and strengthening the financial condition enterprise, increase production efficiency and reduce risk of loss funds associated with changes in production conditions, investment in new enterprises and activities.

Aim. Question of the form accounting - one of the main in accounting. Proper understanding and definition of the form accounting is not only theoretical but also great practical importance. This, in turn, makes it possible to establish the basic principles and characteristics of a particular form accounting and find out how positively they affect successful implementation of accounting automation. The form of accounting in the conditions automated information processing is most closely connected with the system accounting data processing, the process of their collection and storage.

Results and discussion. Effective use hardware and software makes it possible to optimize the technological process of automated accounting, the structure and logical sequence which are the form accounting. An integrated accounting system is a set of information, hardware and software and technology, telecommunications, databases and data banks, methods and procedures, management personnel who implement functions of collecting, processing, accumulating and processing information to prepare and make effective management decisions.

Materials and methods. Transition to market conditions requires a revision of a number theoretical and practical provisions of accounting, its organization, as well as methods formation and processing accounting information, based on the existing economic mechanism and capabilities computer technology. In modern conditions for a qualified accountant - the ability to organize accounting and accounting with the use of modern information technology is extremely important.

The functions of accountant include responsibilities related to the implementation computer information system of the enterprise, its maintenance in the current state, ensuring its continuous development and adaptation to the peculiarities enterprise. Accountant at the company is responsible not only for the correctness registration and processing accounting information, but also for the choice accounting technologies, formation of clear and understandable instructions for accounting in each area, which will be used as a basis for technical tasks to build computer information system.

The result of this transformation profession the accountant is his transformation into head of enterprise automation. Use of computer accounting programs allows you to increase the efficiency accounting, increase the level of its detail, strengthen control over accuracy and correctness accounting information at all stages its processing.

On the other hand, computerization accounting can reduce the complexity of individual operations, eliminate duplication information in the accounting of individual transactions, free accountant from the calculation work. Given the undeniable advantages of automated accounting, compared to computerless, we should not forget about the negative aspects automation, which increase the requirements for qualification of accounting staff, cause significant costs for the implementation computer accounting system, necessitate changes in enterprise management, selection new personnel and training already working staff, which causes new costs and may cause certain problems in the enterprise.Integrated accounting systems are built on the basis records, which to some extent reflect information different sections, which integrate into all sections of accounting. Of

course, such software functions in the form a single executable module, which is the core accounting information system.

In the existing integrated systems, developers are trying to achieve the full implementation accounting functions not by dividing accounting into separate areas accounting, but by complicating and specializing procedures for processing accounting entries, which may include a variety additional information needed to reflect the specifics quantitative and sum, inventory accounting, etc. This class of software is designed mainly for small businesses, however, in contrast to the software "mini-accounting", they are characterized by a greater depth of analytical accounting and a developed implementation functions of cost and inventory. Such software includes information systems "Sail", "Integrator", "Infin", etc.

Conclusions. Thus, we can identify following trends in the development of an integrated accounting system: 1) increase processing speed of primary documents by transferring flow the documents from paper to electronic; 2) the transition from working with a separate primary document to group processing documents; 3) integration of heterogeneous systems, devices, technologies registration and processing accounting information. Integration auxiliary systems in one accounting program; 4) active use contactless identification technologies in the accounting process; 5) transition of some areas accounting from automation to automation; 6) use cloud computing in the accounting process; 7) tax accounting on servers; 8) electronic tax administration.

Therefore, use of an integrated form accounting will effectively solve the problem of analytical accounting. If the use of paper forms accounting to increase the level of detail analytical accounting and the list of analytical objects requires an increase in the number accounting staff, then the use of computer technology is possible to keep analytical records with any level of detail and a wide range analytical objects.

UDC 378.018.43:004.75

CLOUD TECHNOLOGIES LMS OPEN EDX FOR ORGANIZATION MOOC

Nahornyi Volodymyr Volodymyrovych
Ph.D., associate professor
Nahorna Nataliia Oleksandrivna
Ph.D., associate professor
Kaplaushenko Tetiana Mykolaivna
Ph.D., a lecturer at the Medical College
Zaporizhzhya State Medical University
Zaporizhzhya, Ukraine

Abstract: the article analyzes the main features of LMS open edX, specifies the specifics and basic approaches to working with the interface and structural components of the system and analyzed massive open online courses (MOOCs).

Keywords: distance learning, massive online courses, MOOC, open edX, open education.

Modern society is characterized by the rapid development of distance education technologies based on the Internet. The growing popularity of this form of education leads to revision of traditional teaching and its modification. One of the most popular distance education is mass open online course (MOOC). Developed with the participation of large universities or financial corporations, MOOCs are an effective tool for the development of independent learning, expanding the educational environment of the university, and retraining employees.

A massive open online course (MOOC /muːk/) is an online course aimed at unlimited participation and open access via the Web [1]. In addition to traditional course materials, such as filmed lectures, readings, and problem sets, many MOOCs provide interactive courses with user forums or social media discussions to support community interactions among students, professors, and teaching assistants (TAs), as

well as immediate feedback to quick quizzes and assignments. MOOCs are a widely researched development in distance education [2]. Early MOOCs (cMOOCs) often emphasized open-access features, such as open licensing of content, structure and learning goals, to promote the reuse and remixing of resources. Some later MOOCs (xMOOCs) use closed licenses for their course materials while maintaining free access for students [3].

The purpose of the article is to analyze the possibilities of LMS open edX for organizing MOOC - open educational courses [4].

At the moment, there are a fairly large number of functioning platforms and systems on which they are presented as separate lectures, lessons, or entire courses. The most famous are the following platforms: Coursera (https://www.coursera.org), edX (https://www.edx.org), Udacity (https://www.udacity.com), MIT Open Course Ware (http://ocw.mit.edu/index.htm), Academic Earth (http://academicearth.org), Khan.

For MOOC, special platforms are used that allow you to place educational materials, control the stages of training, manage groups of students. One of the free popular platforms is Open edX.

The open edX platform includes a functional visual editor. For each of the components of the system, it allows you to customize the visibility, its availability, control conditions.

The main component is called "unit" and is a container for other components.

The most commonly used groups of components include:

– discussions" (forums),

– "problems" (contain various control units,

– "video" (allows you to upload or use links to an external source),

– additional (contains advanced features and components, including the ability to connect external services).

Test items contain two tabs: basic and advanced. The system supports "classic" tests, multi-selection, numeric or text input, the ability to leave feedback, tests for dragging an object.

EdX courses consist of weekly learning sequences. Each learning sequence is composed of short videos interspersed with interactive learning exercises, where students can immediately practice the concepts from the videos. The courses often include tutorial videos that are similar to small on-campus discussion groups, an online textbook, and an online discussion forum where students can post and review questions and comments to each other and teaching assistants. In blended learning models, traditional classes include an online interactive component.

For us, the MOOC format, while foregrounding some long-established debates in e-learning, also provokes what may be new questions about the contemporary project of higher education and its pedagogies.

All of these MOOC platforms appear to justify their status by promoting curricula that are equivalent to campus-based courses, with a strong focus on content delivery and an emphasis on the rigor and formality of their assessment methods. However, some of the most interesting and innovative practices in online education have emerged by challenging these very ideas; loosening institutional control of learning outcomes and assessment criteria, shifting from a focus on content delivery to a foregrounding of process, community and learning networks, and working with more exploratory assessment methods – digital and multimodal assignments, peer assessment and group assignments, for example.

The promotion of self-assessment and open curricula in the 'connectivist' MOOCs, while pedagogically interesting, may not fit so well across other disciplines, and thus it remains on the radical fringes of what the higher education sector might be prepared to more fully endorse.

The question of scale also highlights another core issue we have been concerned with in our conventional online teaching – that of contact and dialogue between tutors and students, and between students themselves. We would hold that this is what drives good online education: contact may be heavily mediated, but it is still there, and it is still the key determinant of generative teaching and high levels of student satisfaction.

How can the notion of ‘contact’ operate with the high enrolment numbers typically participating in MOOC courses? These huge numbers, often in the region of hundreds of thousands, are publicised enthusiastically by Coursera, Udacity and edX alike.

MOOCs have received overwhelming media attention over the last year, and some of the expectations surrounding them are being over-hyped and oversold. But our view is that while MOOCs and the open education movement generally may not achieve everything – the democratisation of education, or the freeing of the world’s knowledge – they can achieve something.

They can open up good teaching and interesting curricula to new groups of learners; they can help draw students into higher education who might otherwise not have ventured there; they can engage unprecedented numbers; and they can be a vehicle to continue to push at our collective notions of what constitutes the educational project.

Online education is a trend-ridden field, and MOOCs might be seen as just another – rather high-profile – piece of ed-tech du jour. However, in their sheer scale, in the rapidity of their rise and in the profound issues they appear to be raising regarding the purposes of higher education and the future of the university, they are clearly something genuinely new, something more than simply modish. For this reason, they are surely worth serious engagement on the part of anyone interested in the digital futures of educational change [5].

There are a huge number of both free and commercial LMS platforms at the moment. Most have similar functionality. They allow you to post educational materials, control, manage user groups.

The open edX system offers ample opportunities for posting educational material, monitoring the progress of a training course, use the expansion of functionality through additional components. Also, open edX has a customized version for mobile devices and an automated system for assembling participant certificates.

REFERENCES

1. Kaplan, Andreas M.; Haenlein, Michael (2016). "Higher education and the digital revolution: About MOOCs, SPOCs, social media, and the Cookie Monster". Business Horizons. 59 (4): 441–50. doi:10.1016/j.bushor.2016.03.008 (https://doi.org/10.1016%2Fj.bushor.2016.03.008).
2. Masson, M (December 2014). "Benefits of TED Talks" (https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/article s/PMC4264800). Canadian Family Physician. 60 (12): 1080. PMC 4264800 (https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4264800). PMID 25500595 (https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/2550 0595).
3. https://www.edx.org/about-us
4. https://www.researchgate.net/publication/336287557_ANALIZ_VOZMOZNOSTEJ_LMS_OPEN_EDX_DLA_ORGANIZACII_MOOC.
5. https://altc.alt.ac.uk/blog/2012/08/mooc-pedagogy-the-challenges-of-developing-for-coursera/#gref.

THE PLANTS OF GARAGUSH MOUNTAIN PRODUCE NECTAR AND FLOWER POWDER

Novruzi Nurlana Azad kızı
Nakhcivan Teachers' Institut,
Nakhchivan city, Azerbaijan,
Talibov Tariyel Huseynali oglu
Nakhchivan Branch of ANAS
Institute of Bioresources

Abstract Based on the results of the research and literature data, it was determined that the existing vegetation in the area of Garagush Mountain of the Daralayaz Range was rich with nectar and pollen plants. The family, genus and species composition of the area vegetation were studied and the results were presented. It has been found that plants which produce nectar and pollen in the area can keep thousands of bee families in the area.

Key words: Nakhchivan Autonomous Republic, Garagush mountain, beekeeping, species composition, nectar, pollen.

Introduction. In the territory of the Nakhchivan Autonomous Republic, the Daralayaz range is distinguished by its position and orographic features. The mountains of the range Anabadgadik (2081 m), Garagush (2600 m), Kecheltepe (2744 m), Teknadag (1949 m), Kukudag (3120 m), Kecheldag (3118 m) and Aghdaban (3093 m) have their own rich biodiversity [2, pp.422-429]. Garagush mountain is surrounded by Anabadgadik on the one side, and Taknadag on the other side. Every year, many bee families are kept in this area, and at the same time the cattle area is used as summer pasture.

Materials and methods. As a research material, plant species which produce nectar and pollen in the existing vegetation in the area of Garagush Mountain were taken and their possibilities for using in beekeeping were studied. As a

methodological tool, I.N Beydem's “Методика фенологических наблюдений при геоботанических исследованиях” and “Методика изучения фенологии растений и растительных сообшеств”, at the same time “Методика полевого исследования сырьевых растении” sources were used [6;7;11].

Experimental Part. According to many researches in the area of Garagush Mountain, it is clear that the existing plants are rich in medicinal, alkaloid, vitamin, resin, rubber, ether, nutrition, nectar, dyes and vaccines, as well as ornamental and fodder plants. Among such useful plants, plants that produce nectar and pollen are not only a natural resource, but also a valuable inexhaustible source of resources. One of the urgent issues of the modern time is to study them with more details, reveal them and make them available to the public.

Relatively honey-bearing plants are considered to be plants used by bees as food for the nectar secreted by their flowers [1, p.29]. Multiple researches conducted in the territory of Nakhchivan Autonomous Republic [3; 4; 14] and literature data [8; 9; 10; 12; 13], the species composition of nectar and pollen-producing plants was investigated and the distribution zones were clarified. It was determined that 364 plant species producing nectar and pollen are spreaded in the territory of the autonomous republic, of which 136 give pure nectar [5].

A.M. Guliyev [1, p.39] divided plants into 3 groups according to their ability to secrete nectar. According to the author, the flowers of plants belonging to the first group secrete more nectar on average in a day, and the sugar in the nectar contanes a high percentage. The flowering of these plants lasts a relatively long time. Each of them has a large number of flowers, and they dominate among other nectar-producing plants because of their dissemination. It is planned to take more than 20 kg of honey from one hectare. The vast majority of nectar-producing plants belong to this group. 20 kg or less of honey is collected from each hectare of plants belonging to the second group. Due to the high content of sucrose in the nectar of plants of the third group, bees collect little or no nectar from such plants. In some species, (cherries, alfalfa, Biberstein currants)both the amount of nectar secreted and the low percentage of sugar in the nectar are included in the list of secondary nectar-producing plants.

There are also many plant species (ordinary quince, blueberry, ordinary peach, etc.) which flowers secrete excessive nectar, but such plants have been included in the list of secondary nectar-producing plants due to both the lack of daily flowers and the short flowering period. In some species (Greek gourd, oriental apple, house apple, ordinary almond, apricot, cherry, cherry, cherry, etc.), although the flowers secrete a lot of nectar but the amount of sugar in the nectar is very low.

It is known that bees collect both nectar and pollen from flowers. Pollen is a main feed for both adult bees and bee larvae. Without pollen, bees will not be able to feed their larvae and, as a result of this they will not have a strong family. It is inferential that the early development stages of bee larvae and in this context, the pollinating plants have great importance especially for hive construction Academician A.M. Guliyev's [1, s. 47] experiments confirmed that pollen is necessary for older bees. He defined that when bees feed only with honey, without pollen, they do not make hives or make wax. Bees cannot build a hive without pollen in their feed when they feed with only honey. Even though there is as much as desired honey in nature, the lack of suitable pollen for bees sometimes leads to the destruction of the entire bee family. Based on the research of A.M Guliyev, [1, s. 70-71] pollen plants used by bees in the territory of the autonomous republic can be divided into 4 main groups.

1. Plants that produce suitable pollen only for using by bees. Bees collect pollen only from them. This group includes the following plants: Tulip - Papaver L., Hypericum - Hypericum L., black cumin - Nigella L., Spiraea - Spiraea L., buttercup - Ranunculus L., Rooster - Adonis L., Goose Onion - Gagea Salisb. , hips - Rosa L., white clematis - Clematis L. and others.

2. Plants that produce more pollen than nectar.Bees mainly collect pollen and small amounts of nectar from these plants. The following plants include this group: allheal - Valeriana L., mallow - Malva L., willow - Salix L., dandelion - Taraxacum Wigg. and so on.

3. Plants that give more nectar than pollen. Honey bees mainly collect nectar and a small amount of pollen. The following plants include this group: barbarea -

Barbarea R.Br., cabbage - Brassica L., blackberry - Rubus L., sunflower - Helianthus L.,echium - Echium L., Stachys - Stachys L., cranberry - Cirsium Hill, cucumber - Cucumis L., melon - Melo Mill., Pumpkin - Cucurbita L., oak - Quercus L. and others.

4. Plants that give the same amount of pollen and nectar. Bees collect the same amount of nectar and pollen from this plant. The following plants include this group: Onobrychis sage (esparset) - Onobrychis Hill, cynoglossum - Cynoglossum L., plum - Prunus L., apple - Malus Mill., Pear - Pyrus L., almond - Amygdalus L., peach - Persica Mill., cherry - Cerasus Mill. and so on.

It should be noted that the plants belonging to the 3rd and 4th groups are more suitable for beekeeping. Because bees can collect both nectar and pollen from plants belonging to these two groups.

Plants that give main nectar and polen: Aceraceae - Aceraceae Juss., Asteria - Asteraceae Dumort., Rosaceae - Rosaceae Adans., Eggplant - Solanaceae Adans., Violets - Violaceae Batsch. Fabaceae - Fabaceae Lindl. Boyaqotukimilər - Rubiaceae Juss., Dalamazkimilər - Lamiaceae Lindl., Caprifoliaceae - Caprifoliaceae Adans. Geranium Adaus - Geraniaceae Adans. Small Asteraceae - Scrophulariaceae Juss., Brassicaceae Burnett - Brassicaceae Burnett, Celery - Apiaceae Lindl., Polygonum R. - Polygonaceae Juss., Capparaceae - Capparaceae Juss., onagraceae - Onagraceae Juss ., buttercup - Ranunculaceae Adans., Carnations - Caryophyllaceae Juss., Orchids - Orchidaceae Juss., Cumin - Berberidaceae Juss., Onions - Alliaceae J.Agardh., Willows - Salicaceae Mirb., Milkweeds - Polygalaceae Hoffmgg, Rhizomes - Boraginaceae Adans., Iris - Iridaceae Juss., Lilies - Liliaceae Juss., Bells – Campanulace are the troughs included in the family. According to the characteristics of nectar secretion in these chapters, Aster L. - Aster, Rosa L. - Hips, Astragalus L. - Beans ,Barbarea R.Br. - Vessel, Centaurea L. - Rose, Cephalaria Schrad. ex Roem. & Schult. - Schultz , Cerasus Mill. - Cherry, Cirsium Hill - Cranberry, Crataegus L. - Hawthorn, Dianthus L. - Carnation, Dracocephalum L. - Dracocephalum, Thymus L. - Thyme, Echinops L. - Echinops, Echium L. - Echium, Epilobium L. - Epilobium, Eryngium L. - Eryngium, Galium L. - Rubia, Geranium L.

- Geranium, Lonicera L. - Lonicera, Lotus L. - bathed, Marrubium L. - Marrubium, Melilotus Hill - Melilotus, Mentha L.- Leaves, Nepeta L. - Catfish, Onobrychis Hill - Esparset, Potentilla L. - Return, Prunella L. - Throat, Ranunculus L. - tadpole, Rhamnus L. - ramnus, Salix L. - Willow, Salvia L. - Sage ,Sideritis L. - sideritis, Campanula L. - Bellflower, Solanum L. - Blueberry, Symphytum L. - Trench, Teucrium L. - Teucrium, Trifolium L. - Clover, Verbascum L. - Gooseberry (Horsetail), Viburnum - wayfaring-tree, Vicia L. - vetch, Viola L. - viola kinds belonging to the species are more predominant.

According to the literature, there are many plants that produce pollen which bees can use. Most of them are widespread in the territory of Nakhchivan AR. All conifers, most types of grains, pollen-bearing plants spread in the territory of the Autonomous Republic, Juncus L. - Liver, Carex L. - Carex, Salix L. - Willow, Populus L. - Poplar, Quercus L. - Oak, Betula L. - Birch , Ulmus L. - Tilia, Corylus L. - Hazelnut, Rumex L. - Alezan, Ranunculus L. - Buttercup, Adonis L. - Rooster, Nigella L. Black cumin, Caltha L. - Calta, Clematis L. - vinca, Papaver L. - Tulip, Barbarea R.Br. - Cauliflower, Brassica L. - Cabbage, Raphanus L. - Radish, Erysimum L. - erysimum, Spirae L.- Spirae, Pyrus L. - Pear, Rubus L. - Blackberry, Fragaria L. - Strawberry, Potentilla L. - Potentilla , Filipendula Mill. - Asparagus, Rosa L. - Rosehip, Prunus L. - Plum, Cerasus Mill. - Cherry, Amygdalus L. - Almond, Persica Mill. - Peach, Crataegus L. - Hawthorn, Malus Mill. - Apple, Linum L. - Linum, Medicago L. - Medicago, Trifolium L. - Clover, Melilotus Hill - Melilotus, Acer L. - Maple, Malva L. -mallow, Hypericum L. - Hypericum, Primula L. - Primula , Echium L. - Echium, Stachys L. – Stachys., Salvia L. - salvia, Cucurbita L. - Pumpkin, Melo Mill. - melon, Achillea L. - coloring, Helianthus L. - Sunflower, Artemisia L. - Wormwood, Cirsium Hill - Crab, Taraxacum Wigg. - Dandelion) and so on. kinds belonging to the species can be shown.

The vegetation formed in the north-western foothills of Garagush Mountain is mainly mountain-xerophytic vegetation, which is found as a dominant vegetation type in Nakhchivan AR, especially in the middle mountain belt. In the mountain-xerophytic vegetation of Nakhchivan, Central Asian type Phrygian vegetation is more

common in phytogenoses. Geophytes are less common in the flora of the Phrygian plant and do not exceed 10%.The most characteristic cenozoic formations of frigans are xerophytic shrubs, semi-shrubs and shrubs. Shrubs, semi-shrubs and bushes Ephedra L. - Bitterness, Astragalus L. - Beans, Acantholimon Boiss. -Acantholimon Boiss, Alhagi Hill. alhagi, Caragana Fabr. - Caragana, Ononis L. - Ononis, Peganum L.- Peganum, Zygophyllum L. - Halmel, Tussilago L.- coltsfoot, Dracocephalum L. – Dracocephalum and so on, species form that belong to the genus.

Here are small-headed astrakanta - Astracantha microcephala (Willd.) Podelch, Gaudin straw valesiaca - Festuca valesiaca Gaudin, Stipa capillata - Stipa capillata L., Separate spruce - Elitrigia trichophora (Link) Nevsky, Yellowcat (L.) Triangular. Astragalus regelii Trautv., South Caucasus esparto - Onobrychis transcaucasica Grossh., Coluteocarpus vesicaria (L.) Holmboe, Prangos acaulis (DC.) Bornm. - Govdeaiz is surprised, Ferula persica Willd.- Ferula persica Willd, Blue black - Medicago caerulea Less. ex Ledeb., and among the various Sovich roses - Centaurea szovitsiana Boiss., Bieberstein mountain mint - Ziziphora biebersteiniana Grossh., Spring cruciferous - Senecio vernalis Waldst. Kit. Attract attention. Until the end of spring and mid-summer, these species form the basis of the fodder base in beekeeping. The geophytes found here include Iris L. - Iris, Merandera Ramond - Merandera Ramond, Gagea Salisb - Onion, Tulipa L. - Tulip, Allium L. - Onion, Ixiolirion Herb. - Ixiolirion, Bellevalia Lapeyr. - Bellevalia, Muscari Mill. - Muscari Mill, Leontice L. - Leontice and others. These are species that bloom in early spring and bear seeds, the leaves and stems dry out, and the bulbs are protected from the ground. As early spring plants, bees can use them in a short time period.

Phytocenoses formed from xerophytic shrubs and a mixture of mountain-steppe vegetation phytocenoses are found in Garagush Mountain above the Phrygian vegetation, in slightly humid places. Today, most of the areas covered by mountain xerophytic vegetation have been replaced by forests and arid sparse forests. Ephemeral and ephemeroids are widespread in the phytocenoses here. This type of plant has a unique species composition, indicator and dominant plants. South Caucasus wolf - Daphne transcaucasica Pobed., Vinegar - Zygophyllum atriplicoides

Fisch. and C.A. May., Common solution - Zygophyllum fabago L., Rabbit-tailed bean (Astragalus lagurus Willd., Thorny camel - Atraphaxis spinosa L., Prickly thorny leaf - Acanthophyllum pungens (Bunge) Boiss., Iiss. Mey., Horned esparset - Onobrychis cornuta (L.) Desv., Kochi thyme - Thymus kotschyanus Boiss. et Hohen., White marigold - Teucrium polium L., Smooth crossing - Michauxia laevigata Vent., Turnefor gundelia - Gundelia tournefortii L. belong to this group. There are almost all of these species in the shallow ravines and slopes created by Khanbulag and other springs at the foot of the Garagush Gag. This type of vegetation plays an important role as a fodder base for beekeeping.

Forest-bush vegetation spreads to the borders of the subalpine belt at an altitude of 1200-2400 m above sea level. Here, Tall Bitter - Ephedra procera Fisch. and C.A. May., Georgian octopus - Lonicera iberica Boiss. et Buhse, Pallas filth - Rhamnus pallasii Fisch. and C.A. Mey., Caucasian hawthorn - Crataegus caucasica C. Koch, High juniper - Juniperus exselsa subsp. polycarpos (C. Koch) Takht., Dog hips - Rosa canina L., Common barberry - Berberis vulgaris L., Greek bird - Sorbus graeca (Spach) Lodd. ex Schauer, Blackberry Rabbit - Cotoneaster melanocarpus Fisch. et Blytt, Wild Pistachio - Pistacia mutica Fisch. and C.A. Mey., Uvaz - Amelanchier ovalis Medic., Fenzil almond - Amygdalus fenzliana (Fritsch) Lipsky, Meyer yulgun - Tamarix meyeri Boiss., Hohanaker yulgun - Tamarix hohenackeri Bunge and others. species are encountered. As can be seen, the forest-bush plant also has a sufficient fodder base for bees.

Subalpine meadows and highland vegetation cover altitudes of 2400-2600 m, together with phytocenoses that form a transition to the subalpine zone after forests. Subalpine meadows start from the upper border of the forest-bush zone, spread along the wet slopes like the top of Mount Garagush, forming wide strips. Although poorly localized in subalpine meadows, there are plant groups called “Hundurotlug”. Cereals to the main senesic generators of phytocenosis in subalpine meadows, TIMOTHY - Phleum pratense L., Cynodon -Cynodon dactylon (L.) Pers., Aeluropus repens (Desf.). etc., Lotus - Lotus corniculatus L., Grass clover - Trifolium pratense L., Grass flower - Lathyrus pratensis L., from other seasons - Plantago lanceolata L.,

Triangular bell - Campanula tridentata Schreb., Hairless licorice - Glycyrrhiza glabra L., etc. , in rocky biotopes Blackbird - Campanula karakuschensis Grossh., Beautiful bald - Hypericum gormosissimum Takht., Black flax - Scrophularia thesioides Boiss. et Buhse, Narrowing globularia - Globularia trichosantha Fisch et. C.A. Mey., Rock rabbit - Cotoneaster saxatilis, there are important species such as Pojark.

R**esult.** Flowering phases in the mentioned vegetation in the area of Garagush mountain are 800-2600 m d.s.h. bee colonies kept here can be provided with pollen and nectar as a continuation. Therefore, it is expedient to keep about a thousand bee families in this zone.

REFERENCES

1.Guliyev A.M. Honey-bearing plants of Azerbaijan. Baku , 2014, 352 s.

2. Geography of the Nakhchivan Autonomous Republic. Physical geography I volume. Nakhchivan: Ajami, 2017, 456 p.

3. Talibov T.H., Ibrahimov A.Sh. Taxonomic spectrum of the flora of the Nakhchivan Autonomous Republic (Higher spore, bare-seeded and covered-seeded plants). Nakhchivan: Ajami, 2008, 364 p.

4. Talibov T.H., Ibrahimov AM, Ganbarli AA, Rosaceae Adans, distributed in the flora of the Nakhchivan Autonomous Republic. Trees and bushes producing nectar and pollen belonging to the season / Prospects for the development of beekeeping in the region (International scientific-practical conference), 2014, p. 56-69

5. Talibov T.H., Ibrahimov AM. Plants of the flora of the Nakhchivan Autonomous Republic producing nectar and pollen. Proceedings of the “II Azerbaijan-Turkey Scientific-Research Cooperation on the Development of Beekeeping ”and the II International Conference of the Council of Young Scientists of the Agrarian Science Center of the ARKTN. 09-11 June 2015, Ganja, 2015, p.103-109

6. Бейдеман И.Н. Методика фенологических наблюдений при геоботанических исследованиях. Москва - Ленинград: АН СССР, 1954, 128 с.

7. Бейдеман И.Н. Методика изучения фенологии растений и растительных сообществ. Новосибирск: Наука, 1979, 155 с.

8. Глухов М.М. Медоносные растения. Москва: Колос, 1974, 304 с.

9. Гроссгейм А.А. Растительные богатства Кавказа. Москва: Изд-во МОИП, 1952, 631 с.

10. Ибрагимов А.Ш. Растительность Нахчыванской Автономной Республики и ее народно-хозяйственное значение. Баку: Элм, 2005, 236 с.

11. Методика полевого исследования сырьевых растении (Кн. ред. М.М. Ильин). Москва - Ленинград: Изд-во АН СССР,1948, 252 с.

12. Прилипко Л.И. Растительные отношения в Нахичеванской АССР. Баку: Элм, 1939, 196 с.

13. Флора Азербайджана. Баку: Изд-во АН Азербайджанской ССР, Том. 1-8, 1950-1961

14. Талыбов Т.Г., Ибрагимов А.М. Хозяйственно-полезные древесные растения Нахчыванской Автономной Республики Азербайджана и перспективы их использования. Hortus Botanicus. Международный электронный журнал ботанических садов 2015, № XXX, с. 2-7. Url: http://hb.karelia.ru

UDC339.13.017

METHODS OF ASSESSING COMPETITIVE COMMODITY

Durru Oguz
South Kazakhstan State
University named M.Auezov
postgraduate student
Higher School of Management and Business
Niyazbekova R. K.
South Kazakhstan State University named M.Auezov
professor
Higher School of Management and Business
Kupeshev A. Sh.
University «Miras», Doctor of Economic Sciences

Annotation: This article discussed the procurement transformation within the commercial and DOD sectors, specifically as it applies to developing procurement strategies and the implementation of commodity strategies as an application of strategic sourcing.

The theoretical framework surrounding the transformation of procurement was discussed, along with its major developments.

Keywords: integration of supply, marketing, finance, conversion strategies

The transformation of the purchasing and procurement function from a passive, administrative, and reactive process to a proactive, strategic, boundary-spanning function was predicted back in the early purchasing literature when Henderson stated that the procurement function would gain increased importance in corporate management.

As we continue into this new millennium, the purchasing and procurement transformation continues to build up steam and reap benefits for leading-edge organizations.

The procurement transformation reflects a new approach to purchasing and procurement that embraces the other supply chain management functions of materials management, logistics, and physical distribution—this new approach has been labeled «supply management» by many organizations and industries.

This supply management focus requires organizations to adopt a strategic orientation to their procurement function and to look more at the total supply chain management process and its effect on the organization's competitive strategy.

More specifically, the supply management focus involves linking the organization's procurement strategy with its corporate competitive strategy. This requires supply managers to become active participants in developing their organization's strategic business plan, which now includes the integration of supply, marketing, finance, and conversion strategies.

Supply management has been described as a new management concept that integrates the company's purchasing, engineering, and quality assurance functions with the supplier, working together as one team early in the procurement process to further mutual goals [1].

The supply function has always existed in all organizations ensuring that all needs are met in terms of quality, quantity, delivery, cost, service, and continuity. However, the traditional view of supply focused more on the function's operational or "trouble avoidance" contribution to organizational objectives.

The new concept described focuses on supply management's strategic contributions to organizational objectives, such as the opportunistic or profit-maximizing aspects. In addition, this concept of strategic supply management differs from the traditional approach in the fact that the organization becomes integrated with selected suppliers, working as one team toward mutual goals.

This concept also differs significantly from the traditional adversarial approach to supply management in which suppliers were kept at an arms-length distance from the organization.

Traditionally, purchasing managers' performance was measured based on their ability to reduce the purchased price of supplies and services, their ability to keep the production line running, and their ability to reduce the cost of the purchasing department.

With the new supply management focus, organizations are looking to the supply management function to focus on value-adding outputs such as quality, total ownership cost, time to market, technology, and continuity of supply.

Other major developments in the transformation of purchasing to supply management include the breaking down of functional walls with the use of cross-functional teams, the development and management of supply chains and supply alliances, the use of electronic procurement systems, and the adoption of strategic sourcing approaches [2].

Strategic sourcing is probably the most significant aspect characterizing an organization's transformation to supply management.

It is also this aspect of supply management which provides some of the most value-added benefits to the organization. Sourcing, one of the major steps in the procurement process, involves the identification and selection of the supplier whose costs, qualities, technologies, timeliness, dependability, and service best meet the organization's needs.

Strategic sourcing involves taking a strategic approach to the selection of suppliers - an approach that is more aligned with the organization's competitive strategy.

Strategic sourcing reflects the integration of procurement or sourcing strategy with corporate strategy.

The integration of procurement and corporate strategy is reflective of the transformation of purchasing to supply management.

One example of strategic sourcing is the commodity sourcing strategy, which focuses on developing a specific sourcing strategy for a category or group of supplies or services [4].

This is just one application of strategic sourcing: the development and application of a carefully crafted strategy for the procurement of quality supplies and services at the lowest cost.

It should be noted that the term «commodity» should not be associated with traditional commodities such as copper, ore, cotton, or barley, nor should it be associated with non-complex supplies or services.

The term «commodity» is used solely to refer to categories or groups of supplies or services.

Corporate procurement strategy and procurement strategy development methods were then discussed, along with the use of commodity strategies and commodity teams as methods for implementing focused procurement strategies.

Commodity sourcing strategy lessons learned, best practices implemented, and recommendations for the Department of Defense were also identified. The implementation of strategic sourcing initiatives within the commercial sector has resulted in significant cost reductions, increases in productivity, quality improvement, and return on investment.

The DOD's strategic sourcing initiatives have also resulted in significant savings, albeit with some obstacles and barriers yet to overcome. Strategic sourcing in the DOD is still in its infancy and has a way to go before it becomes a mature core competency.

As DOD continues to adopt strategic sourcing more adeptly, each military service will successfully be implementing commodity strategies for services and supplies for its specific military department.

This will include conducting spend analysis and commodity management within the specific military service's organizations.

Since commodity strategies focus on leveraging the purchasing power of the entire organization, with all its various geographically separated sub-units, one best

practice involves the development and implementation of common purchasing processes and purchasing tools [3].

The establishment of a standard commodity strategy process and the implementation of spend-analysis tools to determine the what, who, where, and when of organizational spending is certainly a critical success factor in strategic sourcing.

The use of cross-functional teams, more specifically trained and educated purchasing teams, is also considered a critical success factor in implementing commodity strategies.

These teams consist of the various functional representatives having a stake in the item or service being procured.

These team members are educated and multi-skilled in all aspects of the commodity such as requirements analysis, cost analysis, purchasing and supply chain management, and negotiations [4].

Critical to the establishment of cross-functional teams is the inclusion of end-user customers and technical experts in the decision-making process. Such inclusion would more likely affect successful customer participation and collaboration.

Team Sponsorship and Authority Especially critical to the success of commodity teams and commodity strategies is the sponsorship of the strategic sourcing initiative; likewise, the level of authority given to the sourcing team is vital.

The commercial and defense sector's experience indicate that proper governance and strong sponsorship of commodity teams are essential elements to ensuring the success of the commodity strategy [5].

The sponsor's role includes providing goals and resources, as well as being an advocate of the sourcing initiative and knocking down obstacles and barriers.

Equally as critical is the authority given to the commodity team. By being held accountable for meeting the sourcing goals, and by being given the authority to make decisions, the team will keep from becoming a "committee reduced to offering hopeful recommendations.

Requirements Management Commodity strategies involve consolidating all of an organization's requirements for a specific supply or service into one or a few standardized configuration requirements.

This typically receives negative responses and push-back from end-user customers.

This is one area where the team sponsor must take an active role. How an organization manages the specification of the supply or service being procured determines the degree of leverage power that organization has in the marketplace.

REFERENCES

1. G. Cahlink, Seeking Services. Government Executive (August 15, 2004): 46.

2. B.D. Henderson, The Coming Revolution in Purchasing. Journal of Purchasing and Materials Management 11, no.2 , 2015: 44-46

3. K.R. Bhote, Strategic Supply Management: A Blueprint for Revitalizing the Manufacturer Supplier Partnership .New York: AMACOM, 2018

4. D.N. Burt, D.W. Dobler., & S.L. Starling, World Class Supply Management: The Key to Supply Chain Management New York: McGraw-Hill Irwin, 2013

5. D. Nelson, P.E. Moody, and J. Stegner, The Purchasing Machine: How the Top Ten Companies Use Best Practices to Manage Their Supply Chains. New York: The Free Press, 2001

UDC 004.312.42

MULTILATE MEMORY OF ELEMENT

Pavlenko Oleh
Pryshchepa Yevhen
Postgraduates
Tymoshenko Anatolii
Candidate of Technical Sciences, Docent
Institute of Computer Technology, University «Ukraine»
Kyiv, Ukraine

Summary The considered scheme concerns means of computer engineering and automation and can be used at construction of control systems in which the output signal of the selected branch can be adjusted without auxiliary equipment. To expand the capabilities of the storage device with adjustable output signal, the circuits of the bipolar with negative resistance are used.

Keywords: multi-stage memory circuit, bipolar with negative resistance, inverse amplifier.

Introduction There are schemes of many stable storage devices [1-4].

Typically, these circuits are built on potential elements that have a stable output voltage. The following is a diagram of a multi-stable memory element with an adjustable output voltage.

Formulation of the problem The aim of the work is to consider a new circuit of a many stable device with output voltage regulation.

The essence of the operation of this device is that the circuit of the storage device contains several parallel electrical branches, of which only one flows current. When the current changes, the output voltage of the active branch will change. The current can be adjusted with a potentiometer. Due to this property, the device has a positive effect - create different output voltage values of a multi-stable storage device

The operation of this device is illustrated by the drawing. Here, figure 1 shows a schematic electrical diagram trinary flip-flop**.**

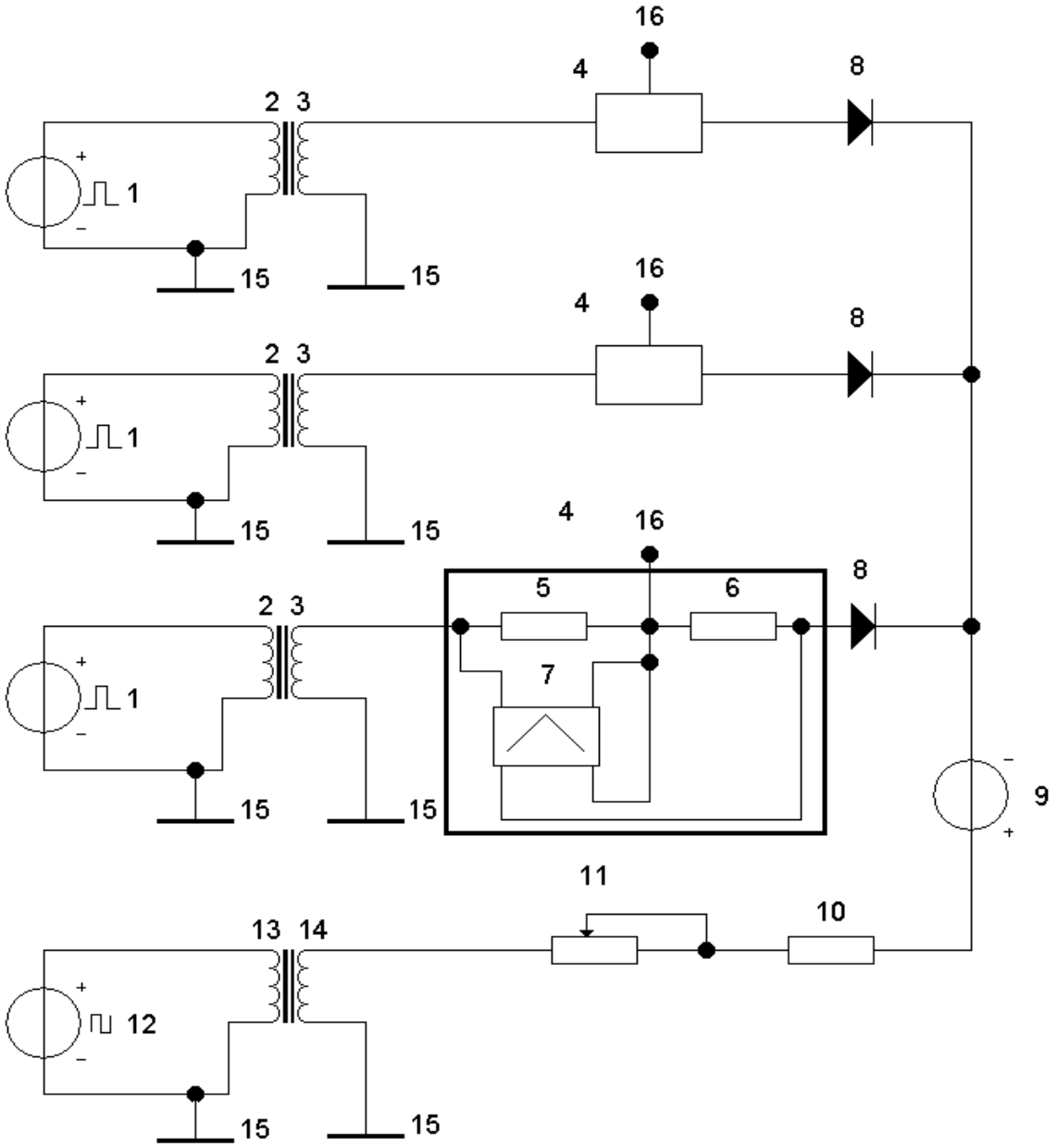

Fig. 1. Many stable memory element

For example the scheme of figure 1 consists in of three electrical branches.

The scheme contains:

1. sources of input signals.
2. input windings of installation transformers.
3. output windings of installation transformers.
4. two-pole with negative resistance.
5. output resistors of the DC amplifier

6. input resistor of the DC amplifier

7. DC amplifiers.

8. diodes.

9. voltage source.

10 resistor with high resistance.

11 variable resistor.

12. device status change generator.

13. the input winding of the clock transformer.

14. the output winding of the clock transformer.

15. common point ("ground ").

16. output poles of the multistage device.

In our example, a multi-state storage device contains three parallel electrical branches. Each branch consists of a secondary winding of the transformer 3, connected in series with a bipolar with a negative resistance 4 and a diode 8. A bipolar with a negative resistance is created by an inverse amplifier 7, an input resistor 6 and an output resistor 5. The cathode of the diode 8 is connected with a negative pole of the voltage source 9, in which the positive pole is connected to a resistor 10 with a high resistance value. The other pole of the resistor 10 is connected to a variable resistance resistor 11. The other pole of the potentiometer 11 is connected via a common precision ("ground") to the secondary winding of the transformer 14, and the primary winding 13 is connected to the state change generator 12. The output signals of the circuit are set at the outputs 16. Each primary winding of the transformer 2 is connected to pulse signal sources 1, which change the state of the multi-state storage device.

Bipolar 4 is a circuit with negative resistance [5]. This circuit in which the voltage drop across the poles is the opposite of the voltage drop of a conventional resistor. The schematic diagram of the bipolar is shown on the lower branch of FIG. 1. The voltage drop across the input resistor 6 and the output resistor 5 are opposite signs. Due to the coefficient of the amplifier 7, the voltage across the resistor 5 must exceed the voltage across the resistor 6 and the diode 8. This creates the effect of

negative resistance. As a result, when the current passes, the voltage at the cathode of the open diode 8 blocks all the cathodes of other diodes. The current of source 9 will flow through only one branch. At the output 16 of this branch there will be a positive potential, and at the neighboring ones - zero. To change the state of the circuit, it is necessary to apply the input signal from source 1 to the branch where there is no current simultaneously with the signal of the state change generator 12. In this case, the current source 9 will flow through the selected branch and block diodes of other branches.

Due to the small difference in the resistance values of the resistors 5 and 6 of the inverse amplifiers 7, this circuit will be set to zero at the initial start without input signals. This creates an additional positive effect: the selection of the zero state of the device.

The current source is voltage source 9 and resistor 10 are connected in series with the variable resistor 11 and the secondary winding of the transformer 14. The primary winding is connected to the state change generator 12. Thus maintain the state of a many stable device with an output signal in only one (any) branch. Thanks to the potentiometer 11, you can change the current of the source 9. Thus, you can change the value of the output voltage 16.

In the absence of input signals and in the presence of clock signals, the device will have a current in the branch in which the diode is open. At the initial inclusion of the circuit, the current of the source 9 will flow through the zero branch. This will correspond to the zero state of the circuit. This expands the functionality of the circuit and creates a positive effect - the ability to change the output signal, automatically set the zero state.

Conclusion

The considered scheme of the multistage device keeps the established state. It does not require decoding the state of the storage device

The state change is performed through the input pulse generator 1 in the presence of a clock source 12.

Thanks to the variable resistor 11, the circuit allows you to adjust the voltage at the output 16.

REFERENCES.

1. Kostenko L. Recalculating schemes on potential elements. // L. Kostenko, T. Semenyuk, A/ Tymoshenko. Coll. KPI Journal. Series "Automation and electrical instrumentation". № 9 1972 Kyiv.

2. Tetelbaum I. Multiphase conversion schemes with state decoding. // I. Tetelbaum, A. Tymoshenko Zb. ”KPI Journal. Ser. Radio Engineering and Electroacoustics” №13 1976 Kyiv.

3. Baxter L Three-bit single trigger 3x2OR-NOT + 3x2I // L. Baxter, K. Baxter, Lexington, Mass. Assignee: Shintron Company, Inc., Cambridge, Mass. U.S. Patent 3,764,919 Oct. 9, 1973 Filed: Dec. 22, 1972.

4. Takashi Nanya. Single-zero three-bit ternary trigger on three 4I-NOT logic elements // Takashi Nanya, Tokyo, Japan Assignee: Nippon Electric Company, Limited, Tokyo, Japan US Patent 3,893,086 July 1, 1975 Filed: Dec. 11, 1973

5. Tymoshenko A. The use of "negative resistance" in models of network analysis problems / A. Tymoshenko, V. Pavlenko, O. Buzovsky. Bulletin of the University of Ukraine, "Informatics, Computer Science and Cybernetics", Kyiv, 2018, № 2 (21/2) p.42 - 46.

УДК 378.091.8:061.2:001.891

FORMATION OF MEDICAL EDUCATION

Protsak Tetiana Vasyluvna
Zabrods`ka Olha Serhiivna
(Chernivtsi, Ukraine)
(Medicine)

Annotation. The need to maintain high competitiveness in the 4-th dynamic labor market also requires instilling the desire and skills for self-learning, self-education and self-improvement throughout an active working life.

It is not news that each student shows different results of his studies, and a number of factors influence this. Therefore, one of the main tasks of a teacher is to provide ways for an effective learning process. There are several areas of productive learning, in particular, the creation of student motivation. That is, it is the teacher’s ability to interest the student in a subject or topic for further study.

Key words: teaching, classes, anatomy, system, student.

Through participation in scientific work, the student develops skills in working with various information sources. There are several areas of productive learning, in particular, this creating motivation for students [1, p.37; 2, p.32]. That is, it is the teacher's ability to interest the student subject or topic for further absorbed study. yet another the starting mechanisms are the creation of conditions for the formation of new motivations; ensuring greater alignment of organizational forms and training tools; intensification of students' mental work due to more rational using the time of the classroom, intensifying the student's communication with teacher and students among themselves [3, p.87; 4, p.43; 5, p.56; 6, p.98].

Modern advances in medicine are impressive: they carry out operations on the brain, heart, transplantation of tissues and severed body parts, blood transfusion, plastic operations, synthesized and successfully applied hormones, vitamins, treat

diseases and prevent many with the help of drugs, use artificial respiration and blood circulation, artificial "kidney". Therefore knowledge of human anatomy and physiology is essential [7, p. 67].

Students should explain the importance of anatomy in the training of a specialist, emphasizing that the knowledge gained about the structure of the human body, its organs and systems are important not only for the development of other biomedical disciplines, but also for future practical work. From the first lessons you need to convince students in the exceptional value of anatomical preparations for the study of anatomy human - the basis of all medicine [8, p. 17; 9, p. 28].

As for each individual case, then it is necessary to apply a specific way to overcome obstacles in the educational sphere. Stimulating and motivating learning techniques will increase interest in learning and awareness of assimilation of educational material, which should have a positive effect on the quality of knowledge assimilation [10, p.65; 11, p.65]. Presence in method structure admission organization reverse; communication determines the controllability of the learning process and provides the possibility of corrective actions directly during its implementation [12, p.21; 8, p.54]. The task of the teacher, as the head of the scientific student circle is, first of all, to promote the formation of students' interest in scientific creativity.

Questions have a special focus variant anatomy. If students have mastered the anatomy of the corresponding organ well or organ systems, they are interested in information about options anatomical structure, while the clarity of presentation is of great importance.

Explaining the material, the teacher can write on the board in English and Latin all nomenclature anatomical terms. Expedient use of original diagrams and drawings [6, p.72].

Thus, there is an urgent need to motivate students to study not only by assessment in practical classes, but also by involvement in scientific research work, encouraging students to take part in scientific conferences and the creation of subject circles. So, anatomy training course person invites members of the circle to accurately study the features of morphology and the functionality of an organ or

organ system, and is also provided the opportunity to engage in independent research, discuss any thematic issues, and all this for the successful achievement of quality knowledge modern student.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Аріщенко АС. Стан розробленості проблеми інклюзивного навчання в Україні та США. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. 2016;47:56-62.
2. Бабінець ЛС, Сопель О, Пашко К. Аналіз чинників розвитку наукового потенціалу в Тернопільському державному медичному університеті. Медична освіта. 2012;1:124-6.
3. Гусакова ІВ. Емпатія у сфері медичної освіти – діагностичні інструменти. Медична освіта. 2013;1:51-3.
4. Калиновська І. Характеристика змісту навчального студентського гуртка «Основи роботи психолога в інклюзивних навчальних закладах». Проблеми підготовки сучасного вчителя. 2019;20:34-7.
5. Кульчинський ВЙ. Формування професіогенезу особистості студентів медичних вузлів України. Медична освіта. 2012;1:36-9
6. Куцик РВ. Дискусійні питання щодо форми і змісту тестування як засобу контролю знань студентів у вищих навчальних закладах медичного профілю. Галицький лікарський вісник. 2012;19(3):72-6.
7. Лепшина С, Миндрул М, Тищенко Е, Обухова Н. Использование интерактивных методов обучения в самостоятельной аудиторной работе студентов медицинского университета. Туберкульоз. Легеневы хвороби. ВІЛ-інфекція. 2012;3:100-5.
8. Муц ЛБ. Застосування педагогічних програмних засобів освіти в навчальному процесі вищої школи. Медична освіта. 2013;1:40-2.
9. Скрипник ЛМ. Переваги та недоліки дистанційної освіти в медицині. Галицький лікарський вісник. 2012;19(4):122-4.

10. Стефанко СЛ. Застосуванння інтерактивних методів навчання у медичних навчальних закладах. Галицький лікарський вісник. 2013;1:115-6.

11. Чулак Л, Бас А, Шутурмінський В, Корчемний В. Медична освіта. 2011;1:11-4.

12. Шержукова ЛА. Рабочий семинар как инновационная форма обучения. Медицинская сестра. 2011;6:45-7.

UDC 676.16

RESOURCE-SAVING TECHNOLOGIES OF PROCESSING OF STORKS OF HERACLEUM SOSNOWSKYI MANDEN

Polutrenko Myroslava Stepanovna
Doctor of Engineering, Professor
Hrytsulyak Halyna Mykhailivna
Ph.D. of Agricultural sciences
Kotsyubynsky Andrey Olegovich
Ph.D.,physical and mathematical sciences, assistant
Savyuk Roman Mykhailovich
student
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas
Ivano-Frankivsk, Ukraine

The main problem of all enterprises of the pulp and paper industry of Ukraine is the lack of raw materials. Countries that do not have significant timber reserves see the use of non-woody vegetable raw materials for the production of paper and cardboard as a promising area of this problem. From an environmental point of view, the use of alternative plant raw materials will reduce the amount of felling.

Air-dried stems were used to study straw pulp Heracleum sosnowskyi Manden. which were harvested in the Ivano-Frankivsk region, after the end of the vegetative period. The proposed conditions of the cooking method, from non-woody vegetable raw materials of Heracleum sosnowskyi Manden allow to obtain packaging material for use in various sectors of the economy.

Key words: Heracleum sosnowskyi Manden, paper, ecology, packaging material, cellulose

The problem of ecology and rational use of resources are of great importance for the country nowadays. In Ukraine, there are dramatic changes in the environment,

and a number of problems, such as air pollution, land degradation, deforestation, the problem of household waste, poor quality water, droughts or floods [1, c. 12].

The society has stirred up reports on the elimination of unauthorized burning of dry grass in the Chornobyl zone [2, c. 2].

Currently, not all fertile soils are fully used for growing crops, but remain weedy perennials, which is a threat of unauthorized arson [3, c. 34].

The burning of dry grass disturbs the upper fertile layer of the soil and pollutes the air. Given the fact that a quarter of the world's chernozems are concentrated on the territory of our state. There are cases when dry grass fires spread to solid waste landfills (as happened recently in the Lviv region near the village of Ternovytsia, Yavoriv district). [4, c. 3; 4, c. 5].

The problem of improper use of man-made soils and perennials causes significant damage to the environment and the state. There is an urgent need to dispose of perennial plants not suitable for fodder production. The most dangerous plant that grows on roadsides, in ravines, on forest edges, natural hayfields and pastures. And even in country areas, where it is considered the number one enemy for the reason that the leaves of Heracleum sosnowskyi Manden. in contact with the human body causes burns, from which watery blisters appear in sunlight. Over time, these blisters disappear, but scars and unpleasant memories remain [5, c. 14; 6, c. 7].

Heracleum sosnowskyi Manden. in recent decades they have become especially popular - they are representatives of invasive, ie introduced species, which are very successfully introduced from the mountains of the Caucasus. All the problems are mainly related to only one species, the "aggressor" along the roads and running fields - Heracleum sosnowskyi Manden [4, c. 9; 7, c.12].

Therefore, the solution to this priority problem will be the use of perennials and Heracleum sosnowskyi Manden. for the manufacture of fibrous semi-finished products. This semi-finished product can be used in various industries, in particular in the paper mill for the manufacture of cardboard containers, office paper and kraft bags [8, c. 4].

This will solve a number of problems, namely:

1. Reduce grass fires in the fields as they will be used.

2. If there is no arson, the air quality will partially improve.

3. Currently, the lion's share for papermaking is wood pulp from coniferous and deciduous trees. By using perennials as an alternative, even in part, you can reduce deforestation.

4. Switching to craft packaging will reduce solid waste pollution [1, c. 3].

At present, domestic enterprises use imported pulp and waste paper for the production of paper and cardboard. Our import dependence in this industry is growing every year, and alternative resources and the use of secondary raw materials (waste paper) are not yet very common. This necessitates the creation of its own raw material base for the pulp and paper industry [9, c. 7].

The main problem of all enterprises of the pulp and paper industry of Ukraine is the lack of raw materials. Countries that do not have significant timber reserves see the use of non-woody vegetable raw materials for the production of paper and cardboard as a promising area of this problem. The world leaders in the use of agricultural waste and annual plants are China, India, Japan and Indonesia [10, c. 25].

Today, there is an active search for alternative sources of raw materials for the pulp and paper industry.

The works of Koptyukh L.A. [5, c. 40], Glushkova T.G. [1, c. 6], Deikun I.M. [6, c. 115] are devoted to the issue of obtaining cellulose from annual plants and its application in paper production. and other leading foreign and domestic scientists. Problems and prospects for the development of the pulp and paper industry of Ukraine have been studied by such scientists as V.A. Barabash [2, c. 50; 10, c.43]. Researchers have created an innovative project that can be used in the future by domestic enterprises for the production of cardboard and paper products. Also issues of this issue were studied by DV and Zinchenko [3, c.12].

At the same time, Ukraine is rich in various annual plants, which are characterized by a high content of cellulose. Agriculture, producing a significant amount of grain, industrial and other crops annually, has resources of by-products.

Of all types of non-woody vegetable raw materials suitable for the production of fibrous semi-finished products are recognized: straw cereals, corn stalks, oilseeds and other industrial crops. Also, it should be noted that this alternative resource is annually renewable. But at present this resource is burned, which has a negative impact on the air and through uncontrolled arson creates a danger to citizens.

Today, the issue of developing new energy-saving and economically inexpensive ways to obtain cellulose from Ukraine's own raw material reserves to replace imported raw materials is becoming relevant.

The purpose of this work is to study the processing technologies of Heracleum sosnowskyi Manden stems [13, c. 4].

In order to assess the suitability and economic feasibility of using annual plants grown in Ivano-Frankivsk region, to obtain pulp, it is necessary to analyze the pulp content, and thus establish the possibility of providing pulp and paper enterprises of Ukraine with their own raw materials. From an environmental point of view, the use of alternative plant raw materials will reduce the amount of felling [14, c. 17].

Air-dried stems of Heracleum sosnowskyi Manden, which were harvested in the Ivano-Frankivsk region after the end of the vegetative period, were used to conduct research with the production of straw cellulose. The chemical composition of Heracleum sosnowskyi Manden stems was performed in accordance with standard TARRI methods [15, c. 4].

As a result of the determinations, the following chemical composition of the studied vegetable raw materials was obtained: cellulose content - 50.1%; lignin - 26.2%; resins, fats and waxes (FW) - 2.0%; pentosans - 21.7%; [16, c. 12].

In a flask with a volume of 2.0 l load 50 g of crushed non-wood raw materials from dried Heracleum sosnowskyi Manden size 2 - 3 cm, which dramatically reduces the time to prepare raw materials for cooking, add water, 1M sodium hydroxide solution and 50% in units. sodium sulfide by weight abs. dry raw materials and so on [18, c. 1].

The obtained fibrous semi-finished product is poured into a mold, the bottom of which is made of metal mesh with a size of 2.5 mm and left until complete

separation of the aqueous phase. Next, the grid with the obtained semi-finished product is transferred to the canvas and dried at room temperature until completely dry. [17, c. 4; 18, c. 1].

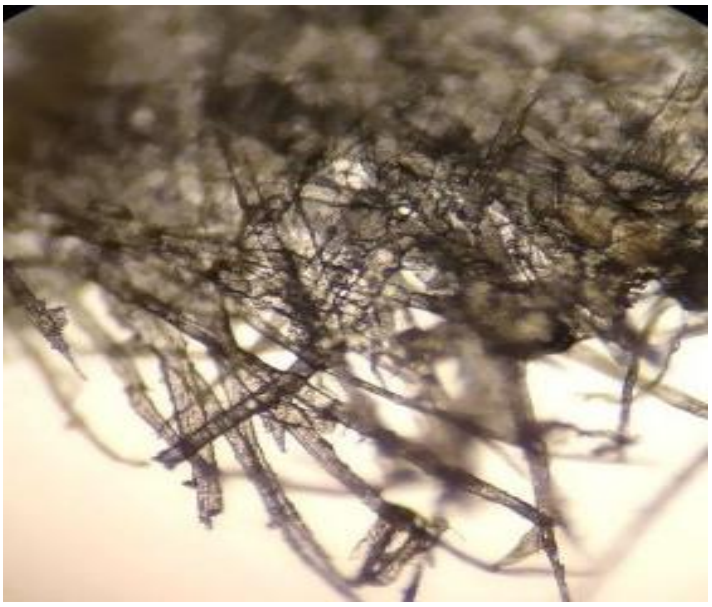

Fig. 1. Samples of the obtained packaging material (under a microscope)

Samples of paper weighing 100 g/m^2 were made from the obtained semi-finished product. Indicators of yield and quality of packaging material are given in table. 1

Table 1. Indicators of yield and quality of packaging material

Indexes	Приклад
The yield of the semi-finished product, %	51
Breaking length, m	2500
Tear resistance, mN	200
Penetration resistance, kPa	150

Also studied the chemical composition of plant raw materials Sosnowski hogweed with other crops Fig.2. According to the obtained research results, the cellulose content in wheat straw is 42.5% in corn straw 41.6%, in sunflower - 40.6% cellulose, which is 1.9% less than in wheat straw. Silphium perfoliatum L contains 22.2% cellulose, miscanthus is 42.9%, which is 7.2% more than Heracleum sosnowskyi Manden

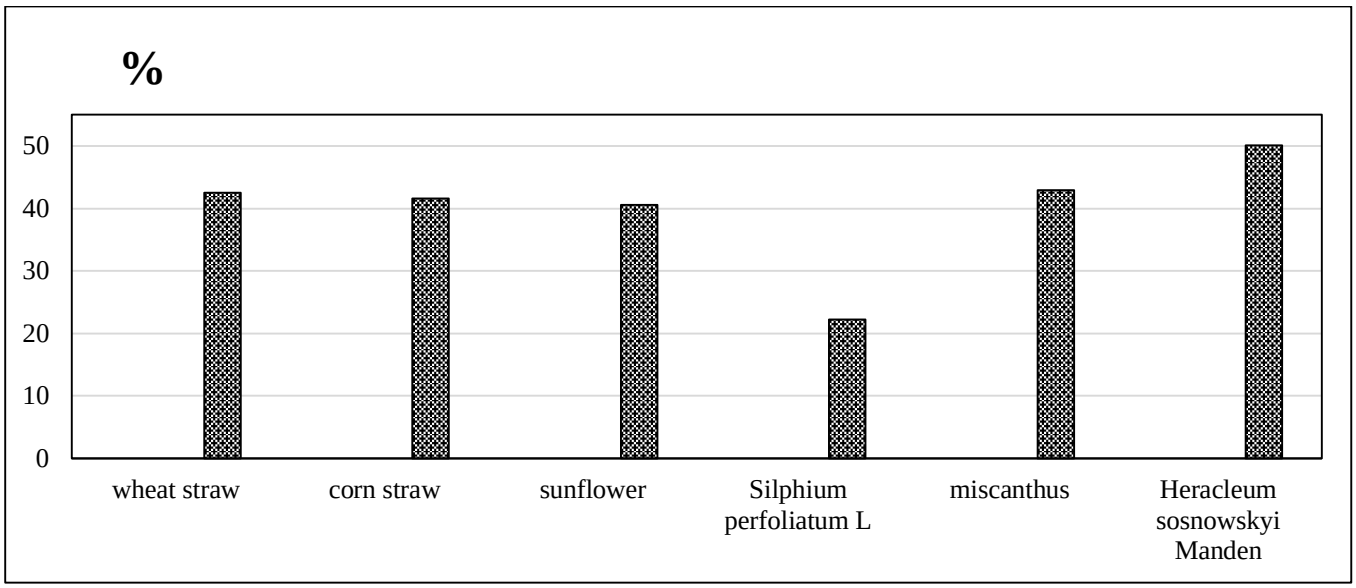

Fig. 2. Cellulose content in plants, %

The proposed conditions of the cooking method, from non-woody vegetable raw materials of Sosnowski's borage allow to obtain packaging material for use in various sectors of the economy.

REFERENCES

1. Глушкова Т.Г. Використання сульфатної листяної целюлози у виробництві різних видів паперу // Науковий журнал "Сборник научных трудов SWorld". – Одеса – 2013 р. –С.6 – 10.

2. Барабаш Б.А. Потенціал недеревної рослинної сировини для виробництва паперу і картону. :Лісове господарство, лісова, паперова і деревообробна промисловість // Міжвідомчий науково-технічний збірник. – К.: КПІ, 2009. -№ 37(1). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http: //nbuv.gov.ua/Portal/natura/lglpdp/2011_37-1-60.pdf.

3. Зінченко Д.В., Дунська А.Р. Проблеми та перспективи розвитку целюлозно-паперової промисловості України в умовах світового ринку // Актуальні проблеми економіки та управління – 2014. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://probl-economy.kpi.ua/pdf/2014-12.pdf

4. Шворoб Г.М. Проблеми і перспективи розвитку целюлозно-паперової промисловості в Україні / [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://irbis-nbuv.gov.ua.

5. Карпунин И.И. Целлюлоза, бумага, картон. 2007. № 7. С.40 – 43.

6. Денисова М. Н. Гидротропная делигнификация недревесного сырья: дис. канд. .техн. наук: 05.21.03.– Б., 2014. – С. 115.

7. Асоціація українських підприємств целюлозно-паперової галузі. URL: http://www.papirandlife.ukr.com.

8. Технология целлюлозно-бумажнего производства. Справочные материалы: в 3-х томах. Т. 1. Сырье и производство полуфабрикатов. Ч. 2. Производство полуфабрикатов. – ВНИБ. – СПб.: Политехника, 2003. – 633 с.

9. Trembus I.V., Trophimchuk J.S., Galysh V.V. Obtaining of pulp from sulnflower stalks with peracids shells // Voprosy khimii i khimicheskoi tekhnologii. – 2018. – № 2. – P. 122 – 127.

10. Барбаш В.А., Трембус І.В., Гапон О.С., Шевченко В.М. Одержання солом'яних волокнистих напівфабрикатів пероцтовим способом делігніфікації // Наукові вісті НТУУ «КПІ». – 2010. – № 3. – С. 42 – 49.

11. Pen R.Z., Karetnikova N.V. Catalyzed delegnification of wood with hydrogen peroxide and peracids (review) // Khimija Rastitel'nogo Syr'ja. – 2005. – № 3. – P. 61 – 73.

12. Fagbemigun T.K., Fagbemi O.D., Otitoju O., Mgbachiuzor E., Igme C.C. Pulp and paper-making potential of corn husk // Int. J. AgriScience. – 2014. – № 4. – P. 209 – 213.

13. Sundquist J., Laamanen L., Poppius K. Problems of non-conventional pulping processes in the light of peroxyformic acid cooking experiments // Paperi ja Puu. – 1988. – № 2. – P. 143 – 148.

14. Kham L., Bigot Y.L., Delmas M., Avignon G. Delignification of wheat straw using a mixture of caroxylic acid and peroxoacids / L. Kham, Y.L. Bigot, M. Delmas, G. Avignon // Ind. Crop. Prod. – 2005. – № 21. – P. 9-15.

15. Test Methods. Atlanta. Georgia. Tappi press. – 2004.

16. Трембус І.В., Соколовська Н.В. Делігніфікація пшеничної соломи в системі CH_3COOH – H_2O – H_2O_2 / Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe East European Scientific Journal, 2018. – № 2(30) (частина 2). – P. 61-66.

17. Ивахненко А.Г. Индуктивный метод самоорганизации моделей сложных систем. – Киев: Наук. думка, 1982. – 296 с

18. Полутренко М.С., Грицуляк Г.М., Коцюбинський А.О., Сав”юк Р.М.Спосіб переробки Борщівника Сосновського для пакувального матеріалу Патент на корисну модель 143822 Україна, МПК (2020.01) D21C3/00. № u202001842; заявл. 16.03.2020; опубл. 10.08.2020.

UDC 615.8

BIODIVERSITY OF S100A8 PROTEIN APPLIED FOR PHTHISIATRY

Popadynets Oleksandr
lecturer
Goriachyi Oleksii
Doctor of medicine, lecturer
Dehtiarenko Tetiana
Doctor of medicine, professor
The state institution South Ukrainian National
Pedagogical University named after K. D. Ushynsky
Odesa, Ukraine

Abstruct. Biodiversity of human S100A8 protein using bioinformatics methods was detected.

Keywords: S100A8, S100A9, inflammation, infection, biomarker

Currently, S100A8 and S100A9 (also known as MRP8 and MRP14, respectively) are Ca^{2+} binding proteins belonging to the S100 family. It is known that they often exist in the form of heterodimer, while homodimer exists very little because of the stability. Furthermore, S100A8/A9 is constitutively expressed in neutrophils and monocytes as a Ca^{2+} sensor, participating in cytoskeleton rearrangement and arachidonic acid metabolism. The interesting fact is that, during inflammation, S100A8/A9 is released actively and exerts a critical role in modulating the inflammatory response by stimulating leukocyte recruitment and inducing cytokine secretion. At the same time S100A8/A9 serves as a candidate biomarker for diagnosis and follow-up as well as a predictive indicator of therapeutic responses to inflammation-associated diseases. As blockade of S100A8/A9 activity using small-molecule inhibitors or antibodies improves pathological conditions in murine models, the heterodimer has potential as a therapeutic target. In earlier publications there was

provided a comprehensive and detailed overview of the distribution and biological functions of S100A8/A9 and highlighted its application as a diagnostic and therapeutic target in inflammation-associated diseases. That's why S100A8 is widely used in phthisiatry, especially for children [1].

The aim of current scientific research was to detect S100A8-like proteins in human and other animals.

Material and methods

Amino acid sequences of S100A8 were obtained from National Centre of Biotechnological Information [2]. Protein domains of S100A8 sequences were detected by DELTA-blast program. Alignment of domains was accomplished by BLAST program.

Results and discussion

As result of alignment there were detected such proteins as S100-A8 isoform d (Homo sapiens), S100-A8 isoform X2 (Gorilla gorilla) S100-A8 isoform X2 (Pongo abelii). Information of biodiversity of human S100-A8 can be applied for usage in pharmacy industry and phthisiatry.

REFERENCES

1. Wang, Siwen et al. "S100A8/A9 in Inflammation." Frontiers in immunology vol. 9 1298. 11 Jun. 2018, doi:10.3389/fimmu.2018.01298

2. https://www.ncbi.nlm.nih.gov/

UDC 629.113

USING OF SOLIDWORKS FOR SIMULATION OF SCREW PULLER OF BEARINGS

Rudyk Oleksandr Yuhymovych
Ph.D., Associate Professors
Kaplun Pavlo Vitaliyovych
Doctor of engineering sciences, Professor
Solovyov Ruslan Volodymyrovych
student
Khmelnytsky National University
Khmelnitsky, Ukraine

Abstract. The application of SolidWorks Simulation is considered for calculations on static strength of a collet of the screw puller of ball radial single-row bearings of a cranked shaft. The results of calculations of the dependence of stresses, displacements, deformation and margin of strength on static loads according to the theory of specific energy of shape change are presented.

Keywords: puller of bearings, collet, SolidWorks Simulation, static strength, stress, displacement, deformation.

Screw pullers are designed for disassembly of assemblies with parts assembled with tension. The variety of such details is big: rolling bearings, various plugs, disks, wheels and other details put with a tension on a shaft or in an opening of the case.

The purpose of the screw-nut gear is to convert rotational motion into translational motion. Transmissions provide:

– a big gain in strength;

– the ability to obtain slow motion;

– greater load-bearing capacity at small dimensions;

– the ability to achieve high accuracy of movements;

– simplicity of a design and production.

Therefore, screw mechanisms have become widespread in the automotive industry.

To prevent the destruction of the rolling bearings to be dismantled, the inner ring of the bearing mounted on the shaft must be gripped, and when pressing the bearing into the housing – the outer.

Consider the stripper of the bearing of the front support of the primary shaft of the transmission of the car "Volga" [1]. In the classic transmission scheme (rear-wheel drive), the bearing of the front support of the primary (drive) shaft of the transmission is located in the recess of the crankshaft. Various devices are used to remove these bearings from the crankshaft.

Volg bearings – 6203 deep groove ball bearings (direction of perceived loads – radial and axial in both directions; axial – up to 70% of unused allowable radial load; can work under axial loads at high speed) are pressed with difficulty.

In such cases it is possible to use the screw device (fig. 1). The collet 2 is inserted into the bearing, the key 3 is put on it and the screw 1 is screwed in. The screw rests on the crankshaft 4 and moves the collet together with the bearing 5 to the left. From the rotation of the collet 2 is held by the key 3.

The variety and complexity of the geometric shapes of the stripper parts require the use of numerical methods, such as the finite element method (FEM) to analyze the stress-strain state. Recognition of the method is explained by the simplicity of its physical interpretation and mathematical form. At present, it is widely recognized as a general method of solving a wide range of problems in various fields of technology.

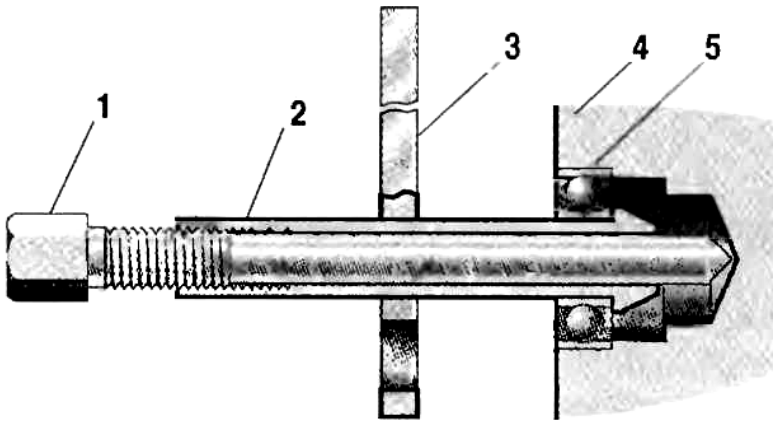

Fig. 1. Crankshaft bearing remover [1]

The essence of FEM is to approximate a continuous medium with an infinitely large number of degrees of freedom by a set of subregions (or elements) having a finite number of degrees of freedom [2, 3]. A relationship is established between these elements.

To model of screw puller of bearings, we use the SolidWorks computer-aided design system, which is designed to solve the problems of hybrid parametric modeling, design of parts, assemblies and products, taking into account the specifics of manufacture.

SolidWorks Simulation [4] – an application to SolidWorks, designed to solve problems in the mechanics of deformed solids using FEM. It is software for calculations on static durability and stability in linear and nonlinear statement, allocation of natural frequencies, optimization of the form of details and assemblages in linear statement, the analysis of fatigue and behavior of a design at falling.

The program uses a geometric part model or SolidWorks assembly to form a computational model. Integration with SolidWorks makes it possible to minimize operations related to specific features of the finite element approximation.

One of the most loaded parts in the screw bearing – collet 2 (fig. 1, 2). Therefore, a static analysis was performed for it: SolidWorks created a geometric model of the collet (fig. 3, a), and SolidWorks Simulation assigned the material from which it is made – steel 45X (DIN 1,7006 – 46Cr2 – fig. 3, b).

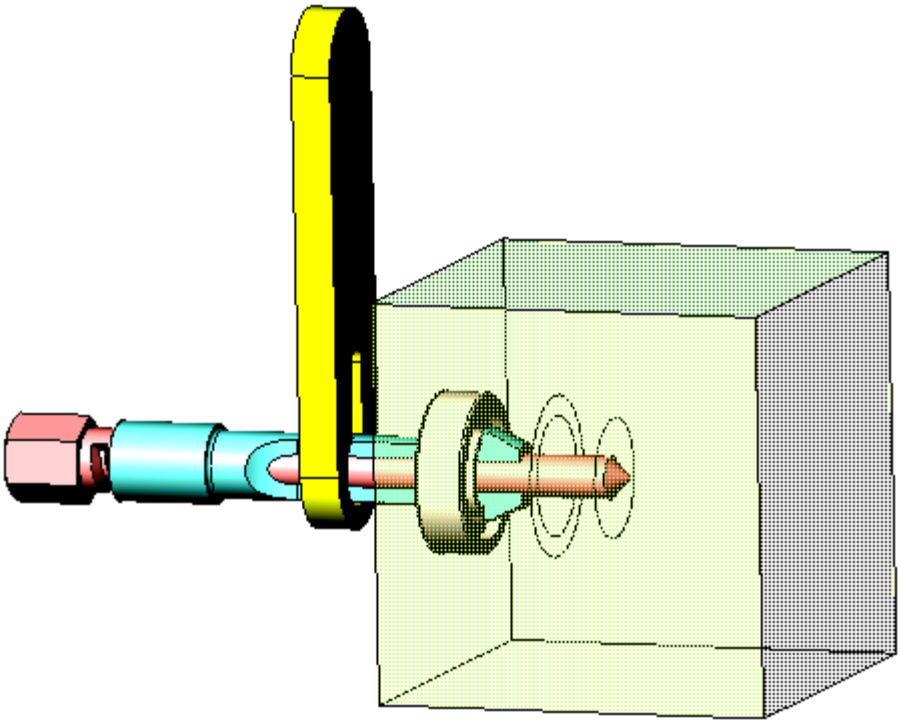

Fig. 2. Screw puller of bearings from a cranked shaft (SolidWorks)

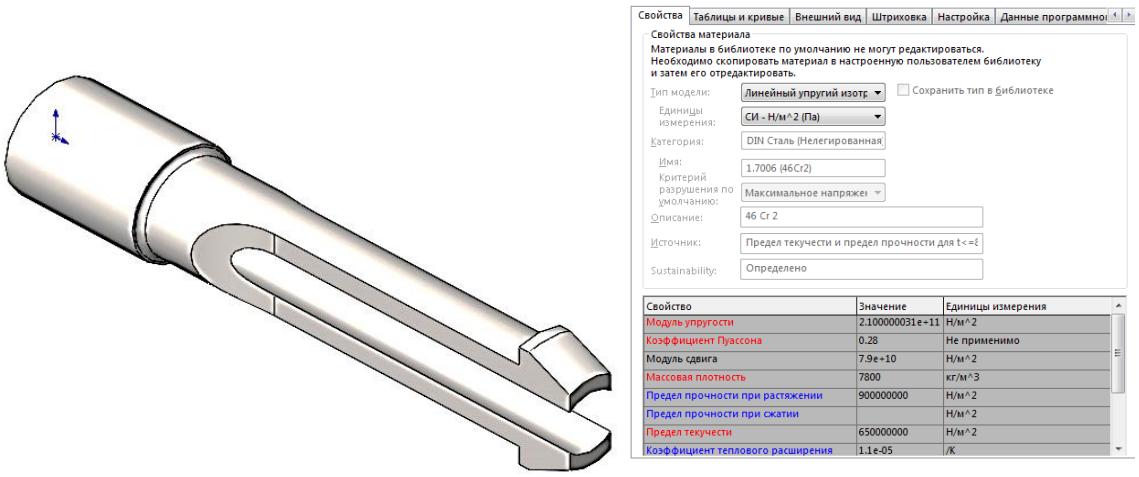

a **b**

Fig. 3. 3D-model of the collet (a) and the purpose of its material (b)

To perform a static analysis, the collet supports were defined (fig. 4, a) and a load was applied to it (fig. 4, b). The division into elements, ie the construction of a grid of finite elements, is the first stage of calculation (fig. 4, c, d): the model is divided into small parts of simple form (elements), connected at common of points (nodes).

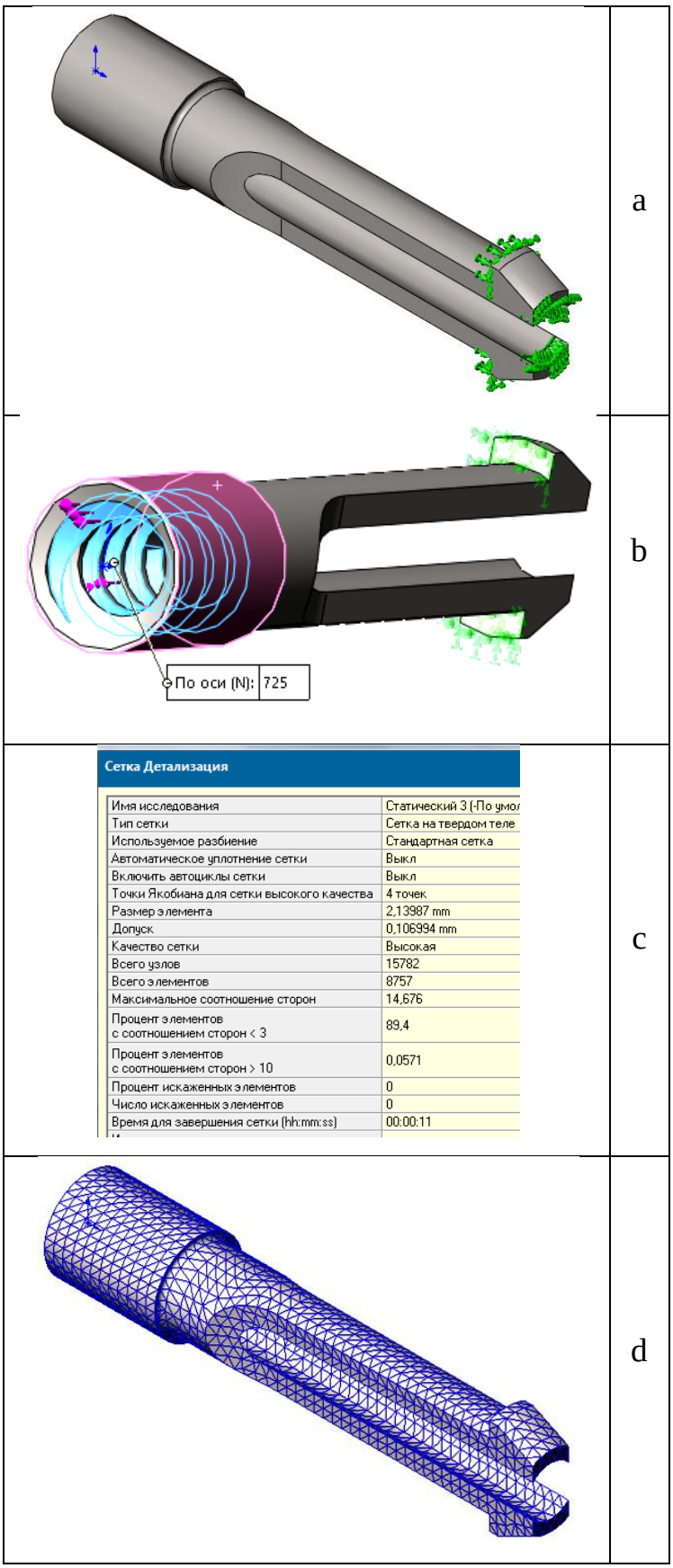

Fig. 4. Definition of collet supports (a), application of load (b) to it, parameters of the grid (c) and its reflection on the solid body (d)

The finite element analysis program considers the model as a network of discrete interconnected elements (grid). The FEM predicts the behavior of the model by comparing the information obtained from all the elements that make up the model.

The following calculations show:

– the maximum stress that occurs in the collet, σ = 354.7 MPa (node 5939 – fig. 5, a);

– the maximum resulting displacement h = 0,008069 mm (node 11974 – fig. 5, b);

– maximum equivalent deformation δ = 0.0001 (element 8241);

– the minimum margin of safety k = 18,32 (node 5939), which is greater than the allowable [k] = 5 [5, 6].

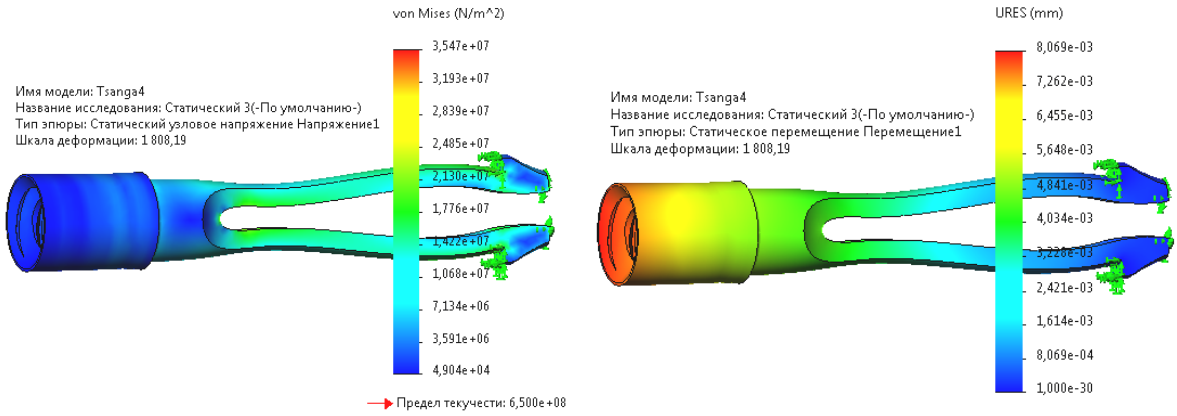

a **b**

Fig. 5. Contour graphs of total stresses von Mises (a) and displacements URES (b) collet

The obtained results confirm the relevance of the study in determining the efficiency of the collet.

LIST OF REFERENCES

1. Твег Росс. Приспособления для ремонта автомобилей / Росс Твег. – За рулем, 2007. – 136 с.

2. Рудик О. Ю. Застосування інформаційних технологій для розрахунку деталей автомобілів [Електронний ресурс] / О. Ю. Рудик, М. А. Гостімський. – Режим доступу: http://elar.khnu.km.ua/jspui/handle/123456789/8357

3. Рудик О. Ю. Організація самостійної роботи студентів з використанням SolidWorks [Електронний ресурс] / О. Ю. Рудик, А. О. Мирошніченко. – Режим доступу: https://cutt.ly/rhMzQIx

4. Рудик О. Ю. Дослідження міцності деталей автомобілів за допомогою SolidWorks Simulation [Електронний ресурс] / О. Ю. Рудик, Г. В. Садовський. – Режим доступу: https://cutt.ly/ThMzEOI

5. Рудик О. Ю. Застосування SolidWorks Simulation для розрахунку захвата знімача підшипників [Електронний ресурс] / О. Ю. Рудик, В. С. Приведенець. – Режим доступу: http://elar.khnu.km.ua/jspui/handle/123456789/6454

6. Рудик О. Ю. Комп’ютерне проектування та моделювання знімача підшипників [Електронний ресурс] / О. Ю. Рудик, С. М. Рогальський. – Режим доступу: http://elar.khnu.km.ua/jspui/handle/123456789/6455

УДК 628.31

STUDY OF POLLUTION OF OILY WATER TO PRESERVE THE WORLD OCEAN

Sviridov Vyacheslav
Ph.D., Acting Associate Professor
Ship Engineering and Energy Department
Kherson branch of the Admiral Makarov
National University of Shipbuilding, Ukraine
Repin Mykola
Uzun Oleksiy
Students Kherson branch of the Admiral Makarov
National University of Shipbuilding, Ukraine

Abstract. The rationale of the study lies in the consideration of the basic requirements of the MARPOL 73/78 Convention on oil waste from ships. The purpose of this study is to analyze the existing methods and technical means for the purification of oily water. The main goal is the selection of reliable ship installations that will ensure the safe treatment of oily water.

Key words: the purpose of the study, oily water, treatment methods, requirements, equipment.

The rationale of the problem and its connection with scientific and technical problems**.** The influence of ship oil pollution on the world ocean is critically displayed in the change of its physical, physicochemical and chemical state, causing a slowdown in the intensity of biological processes in the environment.

MARPOL-73/78 is the main international document that provides measures to reduce and prevent pollution of the marine environment by harmful substances that are transported on ships or generated during their operation.

Humanity entered the 21st century with a long economic crisis, which is based on the population growth, industry, and especially transport, including water transport. All this entails environmental pollution and leads to a progressive ecological crisis. That is why today the problem of protecting the world ocean from any pollution is especially acute.

When oil or oil products hit the surface of the water, complex processes begin to occur there. Some of the oil or oil products begin to evaporate. Some more that remained on the surface of the water begins to move on this surface under the influence of many different reasons, and some more of them pass into the water column, forming dispersed systems of water and oil products.

Analysis of the state of the problem, as well as the ways to solve it, shows: firstly, that over the past 20-30 years, the requirements to the degree of water purification to treatment equipment have grown, and, secondly, this equipment is constantly being improved and modified. Marine oily waters are a complex system in which oil products can be either in the form of a separate layer of different thickness, or in the form of a coarse droplet and emulsified phase. In addition, the water may contain other substances (surfactants, mechanical impurities, metal ions, etc.) that will affect the properties of water as a complex dispersed system.

That is why modern requirements for the degree of purification of ship water containing oil include its so-called deep purification - at the level of separation of the microemulsion. Such treatment can be provided by installations that meet certain requirements.

The purpose of the study and general measures to prevent pollution of the marine environment from ships.

The purpose of this study is to analyze the existing methods and technical means for the purification of oily water. The ship propulsion plant (SPP) is one of the main factors of the negative impact of the vessel on the environment. During its operation, water, contaminated with oil products, are inevitably formed in the bilge space of the vessel. The world fleet uses ship installations for the treatment of waste and oily waters, the action of which is based on the implementation of various

treatment technologies. One of the components of the treatment systems is onshore wastewater treatment facilities of low capacity, which, like ship installations, operate in conditions close to the operation of ships.

However, the practical application of this type of technical means shows the need to continue the search for new technologies and the creation of new technical means of water purification, taking into account the operating conditions of the fleet.

Analysis of the references. Analysis of scientific and technical literature and patent materials shows that the main trends in the development of technologies for the purification of water from oil and oil products, aimed at increasing the reliability of the methods used reducing the cost of manufacturing and operation, improving the quality of purification, simplifying structures, using new high-quality materials. The most promising methods of purification of oil-contaminated wastewater are biotechnological methods based on the use of immobilized bacterial cells.

Methods and modern technical means of purification of oily water.

Methods for oily water treatment:

a) desilting;

b) flotation:

- pneumatic;

- pressure;

c) electrochemical cleaning;

d) absorption;

e) ozonation;

f) biochemical cleaning;

g) liquid-phase oxidation - consists in the oxidation of organic impurities with atmospheric oxygen at a temperature not higher than 350°C

There are also known methods of purification of oil-contaminated waters, both in electric, magnetic, ultrasonic fields and by biochemical methods.

Oil refining equipment is divided according to the cleaning method:

- oil and water separating equipment consists of a separator or their

combination, which ensures that the oil content in bilge water is less than 100 ppm;

- oil-filtration equipment is a combination of devices that ensures that the oil content in bilge water is not more than 15 ppm.

According to the principle of operation, the ship's oil-refining separation plants can be conditionally divided into the following main types:

- gravity (natural sludge) - the most economical, but this type of separation plants does not provide the required quality of treatment;

- flotation (saturation of the purified water with air bubbles, which, when floating up, entrain oil particles with them and form oil-water foam, which is discharged into the holding tank);

- coalescing (enlargement of particles of oil products due to their merging on the material with the subsequent separation of enlarged drops from the surface of the coalescing material, discarding into the holding tank);

- filtration (retention of particles of oil products by a layer of filtering materials);

- centrifugal (separation of particles of different densities under centrifugal forces).

The most modern ozone treatment of oily water is of a more complex technology. One of the solutions to this problem is the use of the purification process of oily water by ozone oxidation at the stage of deep purification. To date, a certain experience has already been accumulated in the use of ozone for the purification of sub-bed water and other categories of waste water containing oil.

In addition, biological methods of purification made a significant breakthrough in the development of purification of oily water as well and they envisage the use of hydrocarbon acidic microorganisms capable of assimilating various hydrocarbons of oil as the only source of carbon. To expand the spectrum of petroleum hydrocarbons oxidized in bioremediation processes, artificial associations are increasingly used, in which microorganisms-destructors differ in the spectrum of consumed substrates. [Dégradation of phénol ..., 2002; Biodégradation of

hydrocarbons ..., Mikeskova, Novotny, Svobodova, 2012]. The undoubted advantages of biological methods are their efficiency, economy, environmental safety and the absence of secondary pollution.

For example, the DEOILER 2000 unit (Canada), developed by NFV "Norddeutsche Filter Vertriebs GmbH", which is one of the leading manufacturers of polluted water purifiers, has decades of experience in the field of oil and oil / fuel removal from bilge water. This unit uses two cleaning methods - sediment and adsorption, with a cleaning level of 4 ... 6 ppm.

Taiko Ship Clean Company (Japan), develops the latest technology of biofiltration equipment for the treatment of both waste and oily waters. Taiko Ship Clean manufactures special equipment for ships and drilling platforms, with purified water levels up to 5 ... 6 ppm. Quality of the purified water is controlled by a certified control device.

Conclusions In order to prevent pollution of the environment, including the aquatic environment, from ships in conformity with the UN Convention on the Law of the Sea and the requirements of the MARPOL 73/78 Convention, the work considers the main methods of cleaning it from oil products. The existing variety of methods (mechanical, chemical, physicochemical and biological) for the purification of hydrocarbon-contaminated ship waste water are considered, the most promising is application of biotechnological methods based on the use of bioreactors with immobilized monocultures or hydrocarbon oxidizing microorganisms.

The study presents a comparative characteristic of the ship's stationary up-to-date equipment for oily water purification.

REFERENCES

[1] A.L. Fock. (2010). Marine engineer: Handbook Team of Authors; Ed. A.L. Fock, Ph.D in techn. sciences, ship chief engineer. - In 3 volumes - V. 2. - Odessa: Phoenix, 1032.

[2] Reshnyak V. I., Leonov V. E. (2011). Strategy for the prevention of pollution of inland waterways and the sea during the operation of ships. *Modern and innovative technologies: collection of studies: Third. Int. Conf.,* Kherson.

[3] Reshnyak V. I. (2011). Prevention of pollution of reservoirs with oily bilge water during the operation of ships and ship power plants: monograph. SPb, SPbGUVK. 207.

[4] Methodology for the development of standards for permissible discharge of substances and microorganisms into water bodies for water users. (2008). *Ministry of Ecology and Natural Resources of Ukraine.*

[5] Reshnyak V.I., Kournikov A.S., Reshnyak K.V. (2010). Investigation of the peculiarities of the oxidation process in the dispersed system "water-emulsified oil products". *Journal of the University of Water Communications. No. 7.*

[6] Dvadnenko M. V., Privalova N. M. (2017). Methods of water purification from oil and oil products pollution *International Journal of Experimental Education.* No. 3-1. 90-91.

[7] Reshnyak V. I. Kournikova A.S., Reshnyak K.V. (2010). Investigation of the peculiarities of the oxidation process in the dispersed system "water - emulsified oil products" *Journal of Water. Communications Institute*. No. 7. 171-178.

[8] Electrifying treatment for shipyard wastewater (2002). *Marine Engineers Review Journal The Institute of Marine Engineers,* London. 14-18.

[9] Giving wastewater the ozone treatment (2001). *Marine Engineers Review Journal, September. The Institute of Marine Engineers,* London 56.

UDC 625.013.96: 381, 191]

COOPERATION BETWEEN CURATOR AND STUDENT SELF-GOVERNMENT AS A FACTOR OF SUCCESSFUL INTERACTION IN REGULATING THE QUALITY OF EDUCATION

Semenenko Svitlana Bogdanivna
PhD, Assistant Professor
Tymofiychuk Inha Romanivna
PhD, Assistant Professor
Slobodian Kseniia Valeriivna
PhD, Assistant Professor
Kovpak Alona Vasylivna
Assistant Professor
Peryzhniak Alla Ivanivna
Assistant Professor
Bukovinian State Medical University Chernivtsi,
Ukraine

Abstract. This article discusses the features of curatorial work that affect the education of students, form effective interpersonal relationships and create a favorable socio-psychological climate in the student group. Thanks to the educational work of curators, individual and group, students are able to learn on the principles of self-government, self-realization as a person, increase their intellectual and spiritual potential.

Key words: curator, student government, education, training, educational process.

Educational work is always aimed at developing and introducing the Bologna process and revising the principles of educating student youth, self-education and self-organization as well as individual responsibility for their direct activities. Student

self-government is an important factor in the upbringing of socially valuable qualities of student youth in their educational activities. Among such socially valuable qualities of student youth we also include social orientation [1, s. 437].

Student government is a form of educational work created on the initiative of students and aimed at developing capacity in various fields. Formation of an active life position, responsibility and other qualities that will help the student in the future and is the main goal of student self-government. The functions of student self-government are aimed at meeting the needs of students in communication, protection of their own interests, achievement of personal goals. Student government systematically, independently, purposefully and independently, which distinguishes it from all other activities [2, s. 13-14].

The curators are faced with the task of forming a spiritual and moral culture at the heart of the modern system of student education. In some modern people, material values often dominate over spiritual ones. It is especially important to develop this awareness during the student years, when young people have an intensive process of development and formation of personality. During this period the curator must help them develop moral norms of behavior in society an active life position, promote the development of their professional skills [3, s. 31-34].

An extremely important aspect of educational work is the preservation and multiplication of traditions and the involvement of students in them. Knowledge of the history of the educational institution helps to form beliefs about the inseparable connection of generations, promotes the education of students in the best traditions of their teachers [4, s. 254-257].

Experience shows that the curator should contribute to helping the adaptation of freshmen, informing about the peculiarities of learning and behavior, relationships in the group, identifying interests and abilities. assistance in organizing free time and leisure, involvement in public life and control over behavior in the hostel, control and stimulation of learning and adherence to the established order, helping students in the formation of collective traditions, greeting students with important events for them,

mutual assistance in difficult life situations, joint visits to various cultural events [5, s. 159].

The curator should pay special attention to educating students in the values of health and a healthy lifestyle, the health of others. Due to this, students get an initial idea of the role of physical culture and sports for human health, knowledge of the possible negative impact of bad habits on health [6, s. 44-46].

A high level of spirituality which will allow the student to achieve maximum success in the future profession, will be the inner core that will help to find the right approach to people. Therefore, the educational process should be carried out in close connection with the educational. Along with obtaining fundamental knowledge the student must form such human qualities as mercy, compassion, kindness. Teachers face the important task of educating not only a competent specialist, but also a spiritually developed person with strong moral views and beliefs. One of the tools available to the teacher for the successful education of the student's compassionate personality is his personal example of behavior and attitude to students [7, s. 541-555].

In the period of adaptation to new living conditions and learning, the curator creates conditions that encourage the individual to open up, to express themselves, to reveal their most characteristic qualities. Under the new requirements, students seek to assert themselves in a new environment, to stand out, to express themselves in their behavior, demonstrating character traits, abilities, interests, values. This behavior is evaluated by others. And thus the status of each student in the group is gradually established, leaders are determined. It is important for the curator to create conditions in which features of the person, its characteristic features are shown. These conditions arise when special moral and psychological situations are created, in fact the qualities of the personality are checked [8, s. 340-348].

An important role in the team is played by informal, personal relationships, which are formed spontaneously on the basis of common interests, sympathy for each other, emotional attractiveness. On their basis, communities are often formed that oppose themselves to the team. Curators and self-government councils should

not allow the team to be divided into closed groups, and conflict situations should be prevented. To form friendly relations in the team it is necessary to use more emotionally rich forms of work with students, to organize evenings, excursions, hikes, amateur performances, to hold sports games and competitions [9, s. 768].

The effectiveness of educational activity, its developmental potential depends significantly on the nature of interpersonal relationships that are formed between the curator and the students. In the educational process it is the social and psychological relationships with students that impose the entire multifaceted system of educational and educational efforts of the curator [10, s. 135-140].

Therefore, educational work must be based on the ideas of humanism, include the education of spirituality, to promote the creative potential of the student, which will allow him in his future work to find a way out of a difficult situation with a non-standard solution. In this case, the most important will be the spiritual values that will have a future professional and specialist, because they will have a very strong impact on the professional development and activities of the student in the future, his attitude to work and professional duty

REFERENCES

1. Andriushkova O. A. Rol samovriaduvannia u formuvanni liderskykh yakostei studentskoi molodi vyshchykh navchalnykh zakladiv // Young Scientist. – 2017. - № 4 (44). – C.437.

2. Polova T. V. Rol studentskoho samovriaduvannia u formuvanni vsebichno rozvynenoi osobystosti // Zbirnyk naukovykh prats. – 2012. - № 4. – C. 13-14.

3. Vlasova O. B. Osoblyvosti roboty kuratora v protsesi adaptatsii studentiv I kursu do umov navchannia u vyshchykh pedahohichnykh navchalnykh zakladakh. // Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. T.H. Shevchenka. – 2012. - Vyp. 97. − S. 31-34.

4. Chebonenko S. O. Zmist roboty kuratora navchalnoi hrupy shchodo formuvannia pozytyvnykh tradytsii v kursantskomu kolektyvi // Visnyk

Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. T. H. Shevchenka. - 2011. − Vyp. 88. - S. 254-257.

5. Tretiak O. S. Zavdannia, funktsii, pryntsypy, komponenty ta styli roboty kuratora akademichnoi hrupy u vyshchomu derzhavnomu navalnomu zakladi // Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy. – 2014. - № 3 (40). – S. 159.

6. Volkovnytska T. M. Kuratorska hodyna yak chynnyk formuvannia profesiinykh yakostei maibutnikh fakhivtsiv sotsialnoi sfery // Visnyk Chernihivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. T. H. Shevchenka. - 2011. - Vyp. 84 − S. 44-46.

7. Semanchyna V. O. Upravlinska kultura kerivnyka zahalnoosvitnoho navchalnoho zakladu ta yii skladovi // Vyshcha osvita Ukrainy u konteksti intehratsii do Yevropeiskoho osvitnoho prostoru: zbirnyk naukovykh prats. - 2015. – Tom I (61). – S. 541-555.

8. Haluziak V. M. Systema osobystisnykh konstruktiv yak chynnyk hotovnosti maibutnikh uchyteliv do produktyvnoho spilkuvannia // Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.Kotsiubynskoho. Seriia: «Pedahohika i psykholohiia». – 2014. - №41. – S. 340-348.

9. Colquitt J. Organizational Behavior: Improving Performance and Commitment in the Workplace // NY: McGraw-Hill. - 2010. – P. 768.

10. Semenenko S. B., Tymofiichuk I. R., Slobodian K. V., Karatieieva S. Y., Marushchak A. V. Features of communication between the teacher and the student in the higher education system // IX Mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia «Topical development of modern science». – 2020. P. - C. 135-140.

УДК 616-008.9

MITOCHONDRIAL DYSFUNCTION ASSOCIATED WITH CHRONIC FATIGUE SYNDROME

Shapoval Olena Vladimirovna
PhD in Medicine, Associate Professor
Shneiderman Sofia Ilinichna
Student
V. N. Karazin Kharkiv National University
Kharkiv, Ukraine

Abstract: This paper aims to discover the ways of improving the health of patients suffering from chronic fatigue syndrome, which comes up because of mitochondrial dysfunction, by interventions based on the function of mitochondria in producing adenosine triphosphate and recycling adenosine diphosphate to replenish the ATP supply in the cell. It is found in the paper that the genetic pathology is the key issue of mitochondrial diseases. In this paper was analyzed the complex of medicines used to correct mitochondrial dysfunction.

Key words: chronic fatigue syndrome, genetic pathology, mitochondria, mitochondrial disease, myalgic encephalomyelitis.

According to the annual statistics, mitochondrial diseases are not common, not widely known and are under discussions and investigations. This is the reason why this pathology can impede the timely diagnostic and correct treatment. There are many chronic illnesses not currently classified as mitochondrial diseases. Examples of such illnesses include bipolar disorder, multiple sclerosis, Parkinson's disease, schizophrenia, depression, autism, and chronic fatigue syndrome, which will be *discussed directly* below.

Objective of the paper is to investigate the reasons of chronic fatigue syndrome emergence and the ways to reduce its influence on the patient's life. Subject-matter

includes chronic fatigue syndrome diagnosis, causes, and potential treatment methods. Object-matter of the research is mitochondria and effects of their pathology. The task is to prove the connection between mitochondrial dysfunction and appearance of chronic fatigue syndrome.

Materials used are scientific journals, articles from e-resources and the materials of the last scientific findings. Methods of research are genetic screening and blood chemistry («ATP profile» test).

It can be started that mitochondria are special organelles that present in all nucleated eukaryotic cells and in almost every cell of the human body. They are responsible for the production of cellular energy in the form of ATP (Adenosine triphosphate).

According to experts, mitochondrial dysfunction can arise because of defects in either mitochondrial DNA or nuclear mitochondrial genes and can appear both in childhood and in adulthood without any specific symptoms or with symptoms affecting an organ or tissue, or the organ systems. The numerous researches have revealed the fact that there is no absolute cure for the mitochondrial disease for the majority of patients with this disease, so the right diagnosis is therefore crucial for the further diagnostics and the clinical observation of affected patients. Moreover, research has established a link between mitochondrial dysfunction and numerous degenerative disorders. Most autoimmune disorders also appear to have a mitochondrial basis to them. In addition to this information, experts have suggested any illness that has symptoms of fatigue or a reduced energy component to it could be related to mitochondria.

We can assume that mitochondrial dysfunction has been hypothesized to occur chronic fatigue syndrome (CFS) - a disease characterized by fatigue, cognitive difficulties, pain, malaise, and exercise intolerance. CFS can also be referred to as myalgic encephalomyelitis (ME) or systemic exertion intolerance disease (SEID).

The underlying cause of the disease known as myalgic encephalomyelitis (ME) or chronic fatigue syndrome (CFS) is unknown, but there are at least two presumable

hypothesis, which can explain this disease. One of the proposed theories is the task of this paper.

A widespread hypothesis (A) is that the metabolism of people with CFS is normal, but the fatigue and other symptoms are due to psychological factors. It is acknowledged that physical fatigue is lack of energy, but mental fatigue is considered to be a subjective sensation characterized by lack of motivation and of mental alertness, even though the brain is a major consumer of resting cellular energy. However, if the metabolism is functioning properly, the fatigue and related symptoms must be due to energy being wasted by the mental and physical processes of stress, exhaustion, tension and depression. Patients should be able to be helped, possibly cured by psychological intervention, e.g. cognitive behavioral therapy.

According to an alternative hypothesis (B), which is being in this paper, there is a metabolic dysfunction, which results in the lack of energy being produced. The main source of energy comes from the complete oxidation of glucose to carbon dioxide and water. In the cytosol of each cell, glucose is broken down in a series of chemical reactions called glycolysis into two molecules of pyruvate, which enter the energy-producing organelles - the mitochondria. Consequently, if the mitochondria are broken, the energy wouldn`t be produced enough, which can lead to general fatigue and can produce other symptoms of CFS.

It has been found that the two hypotheses are not mutually exclusive. Some patients may satisfy both, but there is considerable evidence that mitochondrial dysfunction is discovered in cells of some CFS patients. For example, muscle biopsies studied by electron microscopy have shown abnormal mitochondrial degeneration [2, p. 1-4]. This can be attributed to the fact that one consequence of mitochondrial dysfunction is increased production of free radicals, which cause oxidative damage. Such oxidative damage and increased activity of antioxidant enzymes have been detected in those muscle specimens.

We could also observe a decrease of intracellular pH after moderate exercise and a lower rate of ATP synthesis during recovery was measured [4, p. 3-5]. These observations show the difficulties in recycling of ADP to ATP in the mitochondria.

It is worth noting, that hypothesis B is attractive to scientists because mitochondrial dysfunction in various organs offers possible explanations for many of the other symptoms of CFS and ME.

There is quite significant evidence that the symptoms are caused by dysfunctions on the cellular level. Abnormalities have been seen in immune cells [3, p. 2], brain cells, the thyroid, skeletal muscle cells, and mitochondria. One of genetic research identified seven clinical phenotypes.

According to this, we can identify three distinct clusters of clinical abnormalities that determine CFS [1, p. 21-26]: (a) vascular abnormalities (vascular system), (b) pain and high sensitivities to temperature, light, noise and smells (central nervous system sensitization), and, finally, (c) fatigue and total exhaustion (impaired energy production). Hypothesis B is that the lack of energy in the third cluster originates in the mitochondria of separate cells, but mitochondrial dysfunction can also produce vascular abnormalities and central nervous system sensitization because ATP produced in each cell by its mitochondria is the major source of energy for all body functions, including vascular system, central nervous system, muscles and immune system.

Concerning diagnosing methods, the “ATP profile” test is used by scientists [5]. This test reveals five independent numerical factors from three series of measurements on blood samples of neutrophils.

First of the measure is the rate at which ATP is recycled in cells. Because production of ATP is highly dependent on magnesium status, so the first part of the test studies this aspect.

The second part of the test measures the efficiency with which ATP is made from ADP. If this is abnormal, this could be a result of magnesium deficiency, low levels of Co-enzyme Q10 (Ubiquinone) or low levels of vitamin B3.

The third part is that the protein which transports ATP and ADP across mitochondrial membranes is impaired and this is also the reason of dysfunction.

As it had been investigated, this blood test combines several tests which together assess mitochondrial function and identify where the problem areas with

energy production are. It is exceptionally useful for chronic fatigue syndrome sufferers as it gives clear indications for a further treatment.

Much prominence is given to the methods of treatment and improvement the health of patients suffering from chronic fatigue syndrome (CFS) in the paper. The main medical measures are aimed to optimize the processes of biological oxidation and tissue respiration and correcting the deficit of individual metabolites developing because of mitochondrial dysfunctions.

The research emphasizes the importance of the complex of medicines used to correct the effects of mitochondrial disorders includes mainly four groups of drugs. First group is the medicines, applicable to activate the transfer of electrons in the respiratory chain, namely: Coenzyme Q10 (Ubiquinone), Kudesan and Siccine acid. Second group is the drugs used to the cofactor therapy, namely: Nicotinamide (NAA), Riboflavin (B2 vitamin), *Thiamine (B1 vitamin) and* Thioctic acid. Third group includes the medicine, which corrects the broken metabolism of fatty acids. This is *Levocarnitine or L-karnitine***.** Fourth group includes medicines aimed at preventing oxygen-radical damage of mitochondrial membranes. These are ascorbic acid (C vitamin) and Tocopherol (E vitamin).

The research has revealed that above-mentioned medicines improve the health status of CFS patients, because most patients feel themselves much better with these interventions.

Considering the above-mentioned facts, we can assume that the connection between mitochondrial dysfunction and appearance of chronic fatigue syndrome actually exists. Furthermore, we found the ways to reduce chronic fatigue syndrome influence on the patient’s life with the help of special medicines and drugs. Speaking about the outlook, the developing an effective treatment for mitochondrial disease and for CFS particularly, will depend on the integration of clinical understanding of disease progression, molecular genetic mechanisms, and pathological features in mitochondrial disease.

In can be concluded that further molecular genetics and histopathology studies will find more effective treatment, which could improve the lives of patients with mitochondrial dysfunction.

REFERENCES

1. Bell D. S. (2007) *Cellular Hypoxia and Neuro-Immune Fatigue.*

2. Byrne E, Trounce I, Dennett X. (1998) *Chronic relapsing myalgia (post viral): clinical, histological and biochemical studies.* Available at: https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/3864422

3. Kennedy G, Spence V, Underwood C, Belch JJF. (2004) *Increased neutrophil apoptosis in chronic fatigue syndrome.* Available at: http://jcp.bmj.com/content/57/8/891

4. Lane RJM, Barrett MC, Taylor DJ, Kemp GJ, Lodi R. (2010) *Heterogeneity in chronic fatigue syndrome: evidence from magnetic resonance spectroscopy of muscle.* Available at: https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/9631403

5. The «ATP profile» test [Electronic resource]. – Access mode: http://www.drmyhill.co.uk/

UDC 378.14

WAYS OF SOFTWARE COMPETENCIES FORMATION IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN MODERN CONDITIONS

Shchavinsky Yuriy Vitaliyovych
PhD in Technical Sciences, lecturer
Kuznetsov Valeriy Volodymyrovych
PhD in Military Sciences, head of the chair
Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy
Lviv, Ukraine

Abstract. The article defines the relevance of distance education organization in higher education institutions in modern conditions. The authors have analyzed scientific research on the competence approach to the formation of future specialists' knowledge, skills, and abilities during their training. The expediency of using a virtual learning environment on the MOODLE platform for the formation of competencies distributed across courses has been grounded. The method for automated assessment of competencies during the educational process is proposed.

Keywords: competence, higher education, distance learning, information technology, higher education standards.

Introduction. In the conditions of intensive development of society, the knowledge, skills and abilities formed in the first years of study at a higher education institution may become outdated at the end of training and lose relevance. The dynamics of social and economic processes require a timely response to competencies during the training. This issue has become more acute nowadays due to the Covid-19 pandemic and the transfer of the educational process to distance learning in almost all education institutions in Ukraine and abroad. To improve the mentioned situation, fundamentally new scientific research in education, the

introduction of advanced scientific and educational technologies of distance learning are necessary [1].

The paper aims to determine effective ways of the students' competencies formation in modern conditions.

Materials and methods. The literature and periodicals review on the peculiarities of distance learning in the context of the Covid-19 pandemic has been done to define the ways of forming competencies in current conditions.

The main provisions of the competence approach to modern education have been studied by the following Ukrainian and foreign scientists: V. Yagupov, V. Svystun, V. Bakhrushyn, I. Zymnya, O. Pometun, A. Khutorskyi, S. Vitvytska, J. Raven, B. Bloom, L. Salganik, D. Rychen, Urs. Moser & J. Konstant, M. Sielatycki and others.

The head of the Institute of Innovative Technologies and Educational Content of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Doctor of historical sciences, Professor A. Udod stated that only an education system that meets the challenges of the time and the needs of the individual could realize itself in a continually changing society [2]. Such an education system should be based on the use of modern educational Internet technologies.

Research by foreign scientists [3-6] suggests that students save in 25-60% more material when studying on the Internet and spend 40-60% less time mastering educational material. However, the analysis of educational transfer to distance learning due to the Covid-19 pandemic, conducted in the works [7,8], defined problems in the organization of training. Not all higher education institutions could transfer all their full-time courses to distance learning in a short time. Especially such problems relate to the distance competencies formation and their assessment among students.

Results and discussion. The higher education standards developed in Ukraine are grounded on a competence-based approach and requirements for a specialist based on the Bologna Process and the International Project of the European

Commission “Tuning Educational Structures in Europe” (TUNING). Their essence is seen in the final result of students’ training – competencies formation [9, p. 3].

Competence is a dynamic combination of knowledge, abilities and practical skills; ways of thinking; professional, ideological and civic qualities; moral and ethical values, which determine the ability of a person to successfully conduct professional and further educational activities and is the result of training at a certain level of higher education [article 10, part 1, paragraph 13]. The acquisition of competencies by students of higher education institutions is carried out according to the academic program when conducting various classes. In distance learning, these classes are conducted using the MOODLE platform, Prometheus, such services and social networks as Google, Zoom, Skype, Viber, Telegram, and Messenger.

One of the most common is the MOODLE (*Modular object-Oriented Dynamic Learning Environment*) platform, which is also called a learning management system, course management system, virtual learning environment (VLE), or merely a learning platform. Along with the ability to conduct all types of classes remotely and assess students' knowledge, an essential advantage of the platform (starting from version 3.1) is the ability to form and assess the acquisition of competencies during training. The VLE administrator adds integral, general and special (vocational and subject) competencies from the academic programs into the Moodle competence repository for each major. Access is provided to lecturers of academic subjects (courses) to work with them in the section “Site administration – Competencies”. Further, it is distributed among academic subjects (courses) that form competencies by expert assessments. Using the competence repository, the lecturer can assess competencies remotely, and the students can track their mastering. For example, the acquisition of professional competencies Pc1...Pc12 (fig. 1) is distributed among academic subjects (courses) with indexes PO1…PO7, BC1…BC9, PB1…PB7.

Technical work with the repository of competencies, assignment to academic subjects (courses) and types of educational activities in MOODLE is described in detail in works [11-12] and the reference book posted on the MOODLE website.

Matrix of professional competencies compliance with the components of the academic program

	PO 1	PO 2	PO 3	PO 4	PO 5	PO 6	PO 7	BC 1	BC 2	BC 3	BC 6	BC 7	BC 8	BC 9	PB 1	PB 2	PB 3	PB 5	PB 6	PB 7
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	17	18	19	20
Fc1	+	+	+	+	+			+	+	+					+	+		+	+	
Fc2	+			+				+	+	+					+	+				
Fc3	+							+	+	+	+	+				+	+	+		
Fc4	+			+	+	+		+			+	+	+	+		+	+			
Fc5	+						+	+					+			+				
Fc6							+	+					+			+				
Fc7		+		+															+	
Fc8											+	+					+			
Fc9		+		+															+	
Fc10													+	+		+				
Fc11																				
Fk12							+													+

Fig. 1. Matrix of professional competencies compliance Fc1...Fc12 with the components of the academic program (indices of academic subjects PO1…PO7, BC1…BC9, PB1…PB7)

Today, the problem is to correctly distribute competence acquisition between different academic subjects (courses) in the VLE and the assessment of achievements in distance learning. The following procedure for working in the VLE is proposed to their qualitative assessment using the Moodle competence repository.

Each academic subject's contribution to the competence formation is determined in the form of shared proportion from 0 to 1, using a matrix of program competencies compliance with the academic components (fig. 1). The sum of all shares must be equal to 1. It is the maximum value, which means the full acquisition of competence. This sum is calculated using the following formula

$$Fk_n = \sum_{i=1}^{j} R_j d_j = 1 \,, \qquad (1)$$

where Fk_n – professional (other: Zk_n – general; Sk_n – special) competence, n – competence number;

R_j – the result of competence acquisition of j academic subject (course);

d_j – shared proportion of j academic subject (course).

Since the competence assessment is conducted according to a dichotomous scale ("acquired/not acquired"), it is advisable to determine the overall result of the acquisition by setting the threshold of the obtained value Fk_n (for example, from 0.5 to 1). The minimum threshold value depends on the importance of competence in the future professional activity of the specialist.

The acquisition of the assigned academic subject (course) share S_j of competence R_j is distributed, taking into account the importance by the lecturer who teaches the subject. It also forms a MOODLE course, between specific topics and types of classes and is evaluated when working remotely to the tests and individual tasks. Thus, each task's development ensures the acquisition of a certain percentage of competence, which is assigned to a specific academic subject. The distribution of interest to control acquisition is the responsibility of the lecturer.

Assessment of the acquisition of knowledge, skills, and abilities of each type of task (test) is calculated using the following formula

$$R_j = \frac{\sum_{i=1}^{m} Oz_{ects}}{m*100}, \qquad (2)$$

where Oz_{ects} – grade on the ECTS scale of tasks, tests that determine the acquisition of competence;

m – number of grades.

If tasks and tests are assessed according to the national scale, when calculating Oz_{ects} using formula 2, it is necessary to use the table for converting the national scale to ECTS.

The proposed procedure for working in the VLE will allow automating assessing students' achievements in distance learning.

Conclusions. Thus, one of the most effective ways to form competencies among higher education institutions in modern conditions, taking into account the Covid-19 pandemic, is the use of the MOODLE dynamic learning environment system by higher education institutions research and teaching staff. The use of the competence repository will allow monitoring the process of acquiring readiness for future specialists' professional activity during their training in higher education

institutions. The direction of further research could be the search for a methodology for assessing the compliance of acquired competencies with academic program results.

REFERENCES

1. On the National Strategy for the Development of Education in Ukraine until 2021. Presidential Decree

2. No. 344/2013. [online]. Available: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013

1. On the National Strategy for the Development of Education in Ukraine until 2021. Presidential Decree No. 344/2013. [online]. Available: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013 (дата звернення – 08.12.2020).

2. Удод О. А. Ретроспективи та передумови становлення Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року // Нові технології навчання: Науково-методичний збірник. – К., 2013. – Вип. 78. – С. 23–30.

3. K. T. Chau, W. A. J. W. Yahaya, M. Letchumanan and P. F. Ping, "Extending Physical Multimedia Learning with Cognitive Theory of Multimedia Learning," 2019 IEEE 4th International Conference on Signal and Image Processing (ICSIP), Wuxi, China, 2019, pp. 777-781, doi: 10.1109/SIPROCESS.2019.8868372.

4. S. Winarno, K. S. Muthu and L. S. Ling, "Multimedia teaching and learning for computer networks subject in the direct problem-based learning approach: A pilot study," 2017 International Seminar on Application for Technology of Information and Communication (iSemantic), Semarang, 2017, pp. 48-51, doi: 10.1109/ISEMANTIC.2017.8251842. 217.

5. F. Persia, D. D'Auria and M. Ge, "Improving Learning System Performance with Multimedia Semantics," 2020 IEEE 14th International Conference on Semantic Computing (ICSC), San Diego, CA, USA, 2020, pp. 238-241, doi: 10.1109/ICSC.2020.00050.

6. B. Bao, Y. Xiang, L. Li, S. Lyu, H. Munshi and H. Zhu, "Scalable Cloud Service For Multimedia Analysis Based on Deep Learning," 2018 IEEE International

Conference on Multimedia & Expo Workshops (ICMEW), San Diego, CA, 2018, pp. 1-4, doi: 10.1109/ICMEW.2018.8551579.

7. Basilaia G.Transition to Online Education in Schools during a SARS-CoV-2 Coronavirus (COVID-19) Pandemic in Georgia. Pedagogical Research. Vol. 5, Issue 4. – 2020. Available at: https://www.pedagogicalresearch.com/article/transition-toonline-education-in-schools-during-a-sars-cov-2-coronavirus-covid-19-pandemic-in7937.

8. Mahmood S. Instructional Strategies for Online Teaching in COVID-19. Human Behavior and Emerging Technologies. – 2020, pp. 1-5. doi:10.1002/hbe2.218.

9. Вступне слово до проекту Тюнінг – гармонізація освітніх стурктур у Європі. Електронний ресурс. Режим доступу https://www.unideusto.org/tuningeu/images/stories/documents/General_Brochure_Ukrainian_version.pdf (дата звернення – 03.01.2021).

10. Закон України «Про вищу освіту». Електронний ресурс Режим доступу https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text (дата звернення – 10.01.2021).

11. В. Олійник. Формування професійних компетенцій майбутніх агроінженерів у комп’ютерно орієнтованому середовищі закладу вищої освіти. / Олійник В, Самойленко О., Бацуровська І., Доценко Н. // Information Technologies and Learning Tools. 68. 140. doi: 10.33407/itlt.v68i6.2525.

12. Scherbyna, Alexandre. (2016). Нові засоби для оцінювання компетентностей в moodle. Information Technologies and Learning Tools. 55. 96. doi:10.33407/itlt.v55i5.1435 .

УДК 766+004.92

STYLISTIC AND TECHNICAL FEATURES OF DIGITAL GRAPHICS IN BOOK ILLUSTRATION

Shtets Yuliia Viktorivna
Student
Melnyk Oksana Yaroslavivna
Ph.D., associate professor
Lviv Polytechnic National University
Lviv, Ukraine

Annotation. The article investigates modern book illustration and features of digital graphics use. The question of technical features of work with digital graphics and painting is considered. It is revealed that the tendency of non-photorealistic visualization in the process of illustration today actualizes the search for a unique visual language and style.

Keywords: illustration, digital graphics, digital painting, author's language, style, image, graphic editor.

The development of computer technology has become a significant factor that has influenced the development of innovations in the field of book design and book illustration in particular. Unified standards and common requirements for quality and aesthetic level are increasingly evident in the book design of most countries, while the question of creative handwriting and uniqueness of the author's language as a means of identification in the global world context is acute. The urgency of the topic is due to the lack of scientific works, which comprehensively cover the issue of computer illustrative graphics as an art form; the need to generalize the possibilities of digital graphics in the creation of illustrations and justification of ways to find the author's graphic language and style.

Analysis of publications. Despite the widespread use of digital graphics in modern book design, the problems associated with this phenomenon have not received sufficient coverage in scientific sources. If book graphics (particularly in the historical context) found a scientific interpretation in the publications of N. Aseeva, D. Vyunyk, O. Lagutenko, Y. Herchuk, L. Popova, L. Vladych, O. Ovdienko, A. Shpakov; and in the context of theoretical and practical principles - in the research of N. Goncharova, V. Favorsky, V. Lyakhov, etc., the issues of new technologies in book graphics and related problems need to be explored. The use of computer technology in book design is most often covered in theoretical works of educational nature (manuals, manuals or tutorials), which give clear step-by-step instructions for practical work in a graphic editor and generally convey technical information. Among such publications are the publications of V. Porev, M. Samohvalov, T. Strozott, S.Shliahtina [1; 2; 3; 4] However, in such publications, digital graphics are rarely analyzed in terms of artistic phenomenon. Thus, important issues of style, innovation and authorial language remain unresolved.

The purpose of the article is to identify the characteristics of digital graphics and digital painting as a specific type of fine art, to reveal some technological aspects of creating book illustrations using computer technology.

Today, book illustrators use a synthesis of many styles and techniques. Classical techniques of printing, drawing, graphics (in ink, graphite, watercolor, pastel, colored pencils, mixed media, collage) are still in demand in graphic design. At the same time, digital graphics is increasingly being integrated into the book industry, allowing artists to develop ideas that would be too time-consuming to make by hand. Modern illustration, regardless of technical means, is developing in two directions - the classic approach with a focus on realistic depiction of the plot and innovative, built on the principles of decorativism, conciseness and stylization. The latter offers a departure from traditional schemes and the search for non-figurative means of reproducing reality based on complex decorative ornamentation, minimalist interpretation of the object-image world, the principles of collage and more. This is due to the tendency of contemporary artists to uniqueness and personal identity, to

rethink traditional schemes of the past through the prism of modernity. The freedom of artistic expression of the illustrator is limited by the fact that illustration is not a completely independent genre and is always subject to the content of the author's text and the formal parameters of the book cover. In the case of children's publications, accurate disclosure of the subject of the book is one of the main tasks for the artist. And this "translation" of verbal images by visual imagery requires the manifestation of a number of skills and knowledge, requires precision in the interpretation of content and at the same time overcoming stereotypes, imagination and creativity. In traditional illustration, using the artistic possibilities of graphics and painting - textures and strokes, the artist not only determines the form, but also gives the illustration energy and rhythm, the author's expression. Since the advent of the computer and its use as a technical means of creating illustrations, the emphasis has shifted to the creation of photorealistic images, resulting in artificial, accurate and precise. This fact led to the development of a new direction in computer graphics - non-photographic visualization (Non-Photorealistic Rendering - NPR) [3, p.101]. In general, non-photorealistic visualization is a set of methods that do not involve the physical modeling of objects in an image. In practice, such visualization contains methods of imitation of traditional artistic material styles and means, for example, textures and washes of painting, expressiveness and "sketchiness" of drawing, expression of collage. The main task of non-photorealistic visualization is to combine the beauty and emotionality of traditional art with the speed and flexibility of computer graphics. NPR illustrations are characterized by a synthesis of brightness and color saturation characteristic of computer graphics and the materiality and expression inherent in traditional art techniques. Such illustrations do not require additional processing (digitization, cleaning), which is subject to originals created by hand. The digital means used to create NPR-illustrations are graphic editors, for the so-called digital painting, in particular Adobe Photoshop and Corel Painter, TvistedBrush Pro Studio and ArtRange Studio, and hardware - graphics tablets, the interface of which is designed to work not with a mouse but with a pen [5, p.210]. The pen facilitates the drawing process, and its sensitivity to pressure and tilt of the

hand allows you to create the effects of dynamic strokes and textured strokes. This material involves work in several stages: creating and drawing an image; filling the image with color; use of filters and effects to create the author's language; color correction. Corel Painter allows you to simulate almost all known art techniques, including watercolor, airbrushing, oil and acrylic painting, gouache, pastel, pencil and more. The palette of tools allows you to choose between a variety of brushes, pens, charcoal, pastels, pencils or markers, work with a spatula or sponge, use a spray, and more.

In general, there are many theoretical resources that give clear instructions for using all the features of this program. Using these technical possibilities, the question of composition, style, character of types, interpretation of space and volumes, etc. remains important. Already the first stage of work (creation of a contour, both manually, and by means of Bezier curves) allows to express author's graphic-plastic language, at the expense of various approaches in interpretation of a real form. The stylization of natural and artificial forms through the observance or, conversely, the deformation of the real proportions of objects shows the author's vision and style.

The next step is to fill the outline with color. From a technical point of view, it is the work with one or more colored layers for each image, filled with the main color and nuanced with additional colors and shades. To achieve the NPR effect, you should use brushes of different textures and sizes, while following the unity of means of expression and adherence to a single style direction. It is at this stage that computer graphics acquires the characteristics of digital painting, the general color and texture palette, level of detail and plastic language are determined.

Compliance of computer graphics with the technological requirements of publishers is another advantage. The current state of printing production involves the widest use of computer technology, so the illustration, made by traditional manual techniques, requires a number of computer processing: scanning, color separation, preparation for printing, printing. Often, these steps cause the loss of certain image qualities in the end result. The problem is especially noticeable in the case of poor quality printing. It can be said that many publishers themselves are interested in

originals created with the help of computer programs to simplify the publishing process and prevent a negative result when the circulation. these motifs "feed" commercial illustration, which, despite the ease of creation and printing, is far beyond the art of illustration. At the same time, this problem is not a common problem of all Ukrainian publishing houses. Along with the commercial product, the children's book market offers completely unique publishing products with high-quality illustrative support, executed in the same computer graphics. But the common author's stylistics opposes the commonality of technical means in creating illustrations by professional illustrators. The artistic taste and feeling of the beautiful illustrators are manifested through the original composition and vivid imagery; soulfulness and emotionality, which can arouse the child's spontaneous interest, permeate the formative means and color techniques. The language of drawing, thanks to the original artistic thinking of the author, transmits to the viewer not the technical side of the illustration, but focuses on the plot, characters and images, the overall aesthetics of the composition. The better the illustrator has the technique, the less noticeable it becomes for the viewer. In other words, the illustration acquires a "man-made" look, is endowed with more visual characteristics that detail and explain the picture, give brightness and volume, set the rhythm and dynamics, express the author's message through visual metaphors, compositional accents, and often texture and almost relief, giving the surface tactile specificity. In general, the whole set of the above-mentioned techniques, solved in a specific author's key, allows to avoid impersonality and similarity in computer graphics, and gives it the features of a work of art.

Conclusions. Research has shown that computer graphics offer many opportunities for an illustrator. Speed of work, huge tools and color palette, work with layers, use of textures, filters and effects, the ability to save and refine images at different stages of creation, change lighting, colors, cancel unsuccessful steps create a very comfortable environment for creativity. Imitation of traditional artistic material styles and means, such as textures and washes of painting, expressiveness and "sketchiness" of the drawing, expression of collage significantly enrich the figurative

language of illustrations and contribute to the emergence of new conceptual stylistic devices.

The main task of non-photorealistic visualization is to combine the beauty and emotionality of traditional art with the speed and flexibility of computer graphics. NPR illustrations are characterized by a synthesis of brightness and color saturation characteristic of computer graphics and the materiality and expression inherent in traditional art techniques.

REFERENCES

1. Porev, V. (2004), *The computer graphics: tutorial,* BHV-Peterburg, St. Peterburg, 210 p. [in Russian].
2. Samohvalov, M. (2005), The methods of making Non-Photorealictic Rendering and perspectives of use them in complex sistems, vol. 14, pp. 95-117 [in Russian].
3. Strozott, T. and Shlehtveg, Sh. (2005), Non-Photorealictic computer graphic: modeling, rendering, animation], Kudic-obraz, Moskow, 416 p. [in Russian].
4. Shliahtina, S. (2011) In search of digital painting. KompyuterPress, №. 1. Avalible at: http://compress.ru/article.aspx?id=21928 (acsess May 20, 2020) [in Russian].
5. Hertzmann Aaron. Introduction to 3D Non-Photorealictic Rendering Silhouettes and Outlines / Siggraph 99 Course on NPR. LA, 1999. Aug. – 420 p.

WAYS TO SHAPE THE MORAL CULTURE OF JUNIOR HIGH SCHOOL STUDENTS BY MEANS OF FOLK PEDAGOGY

Slavska Bohdana
Student
Pasieka Nadiia
PhD, Teacher
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
Ivano-Frankivsk, Ukraine

Abstract. In the course of complex political and socio-economic changes, Ukraine has been confronted with a series of problems, conditioned by the degradation of public morality. Material values are becoming a priority for society and spiritual values are declining. There is a growing need for mercy and mutual respect. Indifference and active outbursts of aggression are increasingly rampant in society. People have begun to strive for the cult of money, power and authority, thus masking the weaknesses of their moral upbringing.

We are now experiencing the effects of television exposure with content that contains immoral scenes of violence, erotica, the pursuit of enrichment, soulless and mindless primitive films, or gambling and computer games, losing the interest of our youth in children's literature. It is much easier for contemporary society to create a cult of substitute values: a prestigious position, a reputation, a successful career, power over people, expensive things have become features with which one can distinguish oneself in society.

Everyone is gradually forgetting to nurture a moral culture and basic humanity not only in their children, but also in themselves. It is easier for young parents, for lack of money and time, to give their child a gadget than to read a folk story or talk about the culture of our nation.

Now the development of education in Ukraine has gone far ahead, and so has the question of shaping the moral culture of elementary school students. Formation of

Ukraine as an independent democratic state puts before a pedagogical science and practice the problem of education of morally conscious personality, who is able to realize his rights and freedoms, to improve the life of Ukrainian society, to show the Ukrainian people as a nation, in which one wants to live, develop, study, work and have excellent conditions.

On the formation of universal moral values, such as freedom, conscience, honesty, responsibility, dignity, self-sufficiency will depend on the moral health of the growing personality, its confidence in themselves, their strengths, the ability to develop the Ukrainian state, to defend their own dignity and national interests.

The basic qualities of morality are formed in early childhood on the basis of so-called social inheritance. The role of parents is decisive in this: their behaviour, their purposeful influence on the child's personality. But this role cannot be viewed unilaterally, for much depends on the primary school teacher, who shapes the qualitative and quantitative characteristics of the pupil's morality.

Teachers are always guided by the research materials of their predecessors and refer to the means of folk pedagogy. Ways of forming moral culture of pupils of primary school age by means of folk pedagogy were investigated by such teachers and cultural and educational figures as K. D. Ushinsky, A. S. Makarenko, I. Bartoshevsky, S. Beley, P. Bilanyuk, M. Galushchinsky, J. Dzerovich, M. Choral, A. Lototsky, L. Murovich, Sukhomlinsky, K. Ushinsky, I. Yushchishin, etc., T . Ilyina, I. Kovalchuk, L. Stepanenko, M. Flak, Y. Scherbyak, G. Vasyanovich, M. Stelmakhovich.

The object of the study is the formation of moral culture in elementary school students in the conditions of the New Ukrainian school. The subject of research is the influence of the means of folk pedagogy in the educational process on the formation of morality of a schoolchild. The aim is the theoretical substantiation of the impact of the means of folk pedagogy on the formation of moral culture of elementary school students and their role in the formation of personality.

Research objectives:

– to reveal the content and significance of the concept of morality in the educational process;

– to find the relationship between the formation of the moral culture of the schoolchildren and the curriculum of the New Ukrainian School;

– to clarify the concept of folk pedagogy and influence of its means on moral education of primary school pupils.

Main presentation of the material

Nothing stands still. The world and we are changing. Accordingly changing our views, values, priorities. Every year one generation grows up to replace the other, and comes the understanding that everyone should be taught the laws of knowledge of this world in a different way. Knowledge is passed down through the ages through writings, drawings and so on, and there are things that only humans can teach a person - it is the moral view of everything. The knowledge of morality starts at a young age. As a child we perceive the culture of moral behaviour from parents, relatives, later our vision is shaped by our teachers. It is from their pre-school assets that the moral culture of the students is shaped.

Moral culture is the main component of human spiritual life, which characterizes its achievements in mastering the basics of morality as a set of principles, requirements, norms, rules governing the behavior in all spheres of his life. Morality is a form of social consciousness aimed at asserting the self-value of man, his rights to a dignified and happy life. It is what in real life guides human behaviour.

When we consider morality, we mean it [3, p. 65]:

– first, as a characteristic of a person, a set of his/her moral qualities (truthfulness, honesty, integrity, etc.).

– second, as a characteristic of relations between people, a set of moral norms (requirements, rules, precepts).

Since one lives in and depends on society, events that take place in an individual country and in the world at large force one to reconsider his or her system

of values. Moral relations in society are based on values. Values are what people value most in life, the world around them, people, material and spiritual culture; this is what they especially cherish and why they are most important. Along with the creation of values, the requirements for human behaviour that regulated both the distribution of those values and the relations between people also began to form at the same time. At first, these were rules governing human behaviour and later in science they were called norms. If people are guided by generally accepted moral norms, then they form a moral culture.

When we talk about personal moral culture, we mean [4, p. 40]:

– her knowledge of general moral principles, the ability to "melt" them into beliefs;

– culture of ethical thinking, i.e. the ability to make moral judgements;

– culture of feeling, that is, the ability to empathise and help;

– culture of conduct, i.e. transformation of knowledge of moral principles into everyday norms of actions;

– etiquette - the external manifestation of moral culture, manners of conduct.

Moral culture is formed in the process of moral education since childhood. It is especially important that the moral principles established by the teacher are confirmed by his moral practice meeting the highest criteria of morality.

Moral education in the framework of the New Ukrainian School

The New Ukrainian School Concept on values-based education notes that an educated person can become the worst offender if he or she does not understand and share universal values. The New Ukrainian School will form value attitudes and judgements that serve as the basis for a happy personal life and successful interaction with society. We propose to use the notion of education, "educational process" in its modern sense, encompassing training, education, and development.

The educational process will be an integral part of the whole educational process and will be oriented towards universal values, in particular moral and ethical (dignity, honesty, justice, care, respect for life, respect for oneself and others), social

and political (freedom, democracy, cultural diversity, respect for native language and culture, patriotism, respect for the environment, respect for the law, solidarity, responsibility). The new school will cherish the Ukrainian identity. The new Ukrainian school will educate not only responsibility for oneself, but also for the development and well-being of the country and of all mankind.

The whole school staff will take part in forming the educational environment. An atmosphere of trust, goodwill, mutual assistance and support in case of difficulties in learning and everyday life will be created in the institutions. The New School will work closely with extra-curricular institutions in this endeavour.

Highly qualified psychologists and social pedagogues will help shape the developmental trajectory of each child. Programmes for the prevention of discrimination, violence and bullying will be introduced. Relations between students, parents, teachers, school authorities and other participants in the educational process will be built on mutual respect and dialogue [6, p. 36].

The influence of popular pedagogy on the moral culture of students

Moral culture is the main component of a person's spiritual life, which characterises his achievements in mastering the basics of morality as a set of principles, requirements, norms, rules governing behaviour in all spheres of his life.

The educational process of the New Ukrainian School programme will be an integral part of the whole educational process and will be oriented towards universal values, in particular moral and ethical values (dignity, honesty, justice, care, respect for life, respect for yourself and others), social and political values (freedom, democracy, cultural diversity, respect for mother tongue and culture, patriotism, respect for the environment, respect for the law, solidarity, responsibility). The new school will cherish the Ukrainian identity. The formation of moral culture of schoolchildren is based on the experience of past generations and refers to the means of folk pedagogy.

Based on the research of existing works on folk pedagogy, we conclude that all of its means are divided into three groups:

– the means of material culture - nature, activity

– the means of culture - word, native language, folklore, religion, art, and play.

– means of social and normative culture - tradition, public opinion.

Ways of moral culture formation by folk pedagogy.

Various genres of folklore (tongue twisters, counting rhymes, riddles, songs, poems, proverbs and sayings, fairy tales, games, etc.) are widely involved in folk pedagogy aimed at the practical knowledge of the surrounding objects and phenomena, the formation of first ideas about moral categories and positive behaviour. So, in particular in lessons and educational activities the teacher should offer pupils a number of proverbs and the following options: continue the proverbs; find an extra proverb and justify your answer; determine which character trait the proverb tells about; recall a fairy tale character who had the quality; explain the consequences of negative behaviour; find out which words indicate a negative attitude towards specified behaviour, simulate the situation of possible use of proverbs, create story-drawings. It would be interesting and effective to write short works on the given topic proverbs.

Games in the classroom. Moral and moral education games teach children how to communicate, develop their moral qualities and creative abilities, foster a sense of mutual assistance and cooperation, develop imagination, encourage independence, initiative, improvisation, self-testing. The child actively learns about the world around him/her, the relationships between people, rules and norms of behaviour, himself/herself, his/her capabilities, and is aware of his/her connections with others. Individual characteristics and relationships are best shown in children.

Empathy games which can be used are "The Bears Are Awake", "The Bold Hare", "The Sleeping Kitten", "The Fox Eavesdrops", "The Sun and the Cloud", "The Little Flower Woke Up", "Tsutsenyatko Under the Rain".

Strengthening the pupils' understanding of moral rules is done through didactic games: "What is bad and what is good" - children look at pictures of various situations and assess them. "Magic word" - children stand in a circle and call out "magic words"; "Wise Owl" - children think up some situation in which his or her forest inhabitant is caught up and ask the Owl for advice. "Good Birds" - a child, on behalf of a bird, tells what good deed he or she has done for the forest, for people, for animals.

So, the folk pedagogy realizes itself in appropriate methods and means of upbringing. A diverse arsenal of methods and techniques of folk pedagogy creates a relaxed, natural atmosphere, where the main starting point of upbringing is not an order and compulsion, but self-interest.

Based on the analysis of practice, it is revealed that the means of folk pedagogy have a significant impact on the education of value for themselves and their own moral culture of primary school students because of the specifics of folklore material: tales, legends, stories, proverbs, sayings, riddles, games, customs, traditions and rituals.

Conclusion The study describes the impact of folk pedagogy on the formation of moral culture of primary school students through folklore heritage of Ukrainian culture, because of the diversity of games, foster moral qualities in the child, as well as through the direct influence of the family, spiritual culture and traditions of the nation.

Folk heritage of humanity is a powerful tool in the formation of a truly human and educated personality. The primary school teacher accepting the treasures of this centuries-old source has all the means to ensure the holistic education of the moral culture of the primary school pupils.

REFERENCES

1. Avdiants G. Shaping the Basics of Moral Culture in Younger Students: Essence, Content and Formation. Elementary School. 2010. № 1. pp. 8-9.
2. Bodnar D.M. Genesis of views on issues of moral education of Ukrainian youth in the pedagogical heritage of A.R. Mazurkevich. Problems of modern psychology. 2015 Issue 30. P. 23.
3. Bykova M. M. Means of Ukrainian folk pedagogy as an element of the modern national system of education. Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies. 2014. № 8 (42). pp. 62-68.
4. Sergeeva N.V. Moral and aesthetic education of youth by means of national traditions of the folk calendar. Spirituality of personality: methodology, theory and practice. 2016. Vyp. 4 (51). pp. 35-40.
5. Vashak A. A. Significance of pedagogy of folk studies in modern national system of upbringing. Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies. 2015 № 5 (49). pp. 36-45.
6. The concept of family upbringing in the education system of Ukraine "Happy Family" Kyiv. 2012. P. 11. URL: http: //dspu.edu.ua/native_word/wpcontent/ uploads/2016/04/201370.pdf (Date of reference 10.12. 2019). P 36.

UDC 330.101.52

ASSESSMENT OF THE IMPACT OF RECEIPTS IN NON-STATE PENSION FUNDS ON ECONOMIC GROWTH

Yahabzade Nigar Mirgasim kızı
Doctoral student of UNEC
program Doctor of Economics
Doctor of Philosophy in Economics

Summary This article examines the importance of the mandatory funded pension and the functioning of the private pension system in modern pension systems. The modeling of the process of accumulation of funds of the non-state pension fund of Azerbaijan and its impact on economic growth are considered. It is concluded that it is necessary to develop a private pension system as an effective tool for increasing the level of pension provision for citizens, ensuring the financial stability of the pension system. Measures have been proposed to develop a non-state pension fund in Azerbaijan.

Key words: pension fund, efficiency, coefficient, investment, economic growth, linear, fruit, Hurst index, standard deviation, time series, mathematical model.

Introduction. At the present stage of development of the pension system, one of the most pressing issues is to eliminate the negative consequences of the transformation period in the country's economy and reduce social tension in society. The most important component of the problem is the functioning of the pension system, the quality of which depends on the efficiency of labor reproduction processes, the ability of pensioners to provide a high standard of living, and acceleration of production processes of material and moral values.

Main part. Improvement of the domestic pension system is a priority direction of the social policy of the Republic of Azerbaijan, which is primarily due to the low

level of pension provision for citizens, as well as the continued dependence of the Pension Fund budget. The ongoing changes in macroeconomic and demographic parameters have an impact on the balance of the pension system and require its modernization. At present, the level of pensions of a significant part of the country's population corresponds to the minimum norms that are approved by international standards at least 40% [1, 6, 7]. The most favorable is considered to be the replacement rate of lost earnings at the level of 70%. In this case, all types of pension insurance are included: state, corporate, private. The practice of foreign countries shows that about 30% is replaced by state pensions, and 40% is formed by non-state pension funds [5, p. 81]. In the Republic of Azerbaijan, the replacement rate is significantly lower and in 2020 amounted to 34% [3, 4]. The impossibility of supporting the real size of pensions in modern demographic conditions and the lack of necessary modernization of the pension system create the risk of a decrease in the replacement rate and depreciation of pensions. In this regard, it is necessary to adapt the main parameters of the current pension system to demographic trends and the related transformation of the labor market, to develop the private pension system and corporate pension insurance as an effective source of additional pension provision. It should be noted that one of the prerequisites for introducing a compulsory funded pension system is the experience of using and functioning of a private pension system. The reform of the pension system should be carried out by ensuring the medium and long-term stability of the pension system with a gradual transition to strengthening the role of the funded component of the pension system as a factor in diversifying income sources. According to the Azerbaijan Pension Fund, the pension systems are characterized by the following indicators: PE (t) - the total number of pensioners; PVav (t) - average pension payment, man. The values of these indicators are given in table 1 [10].

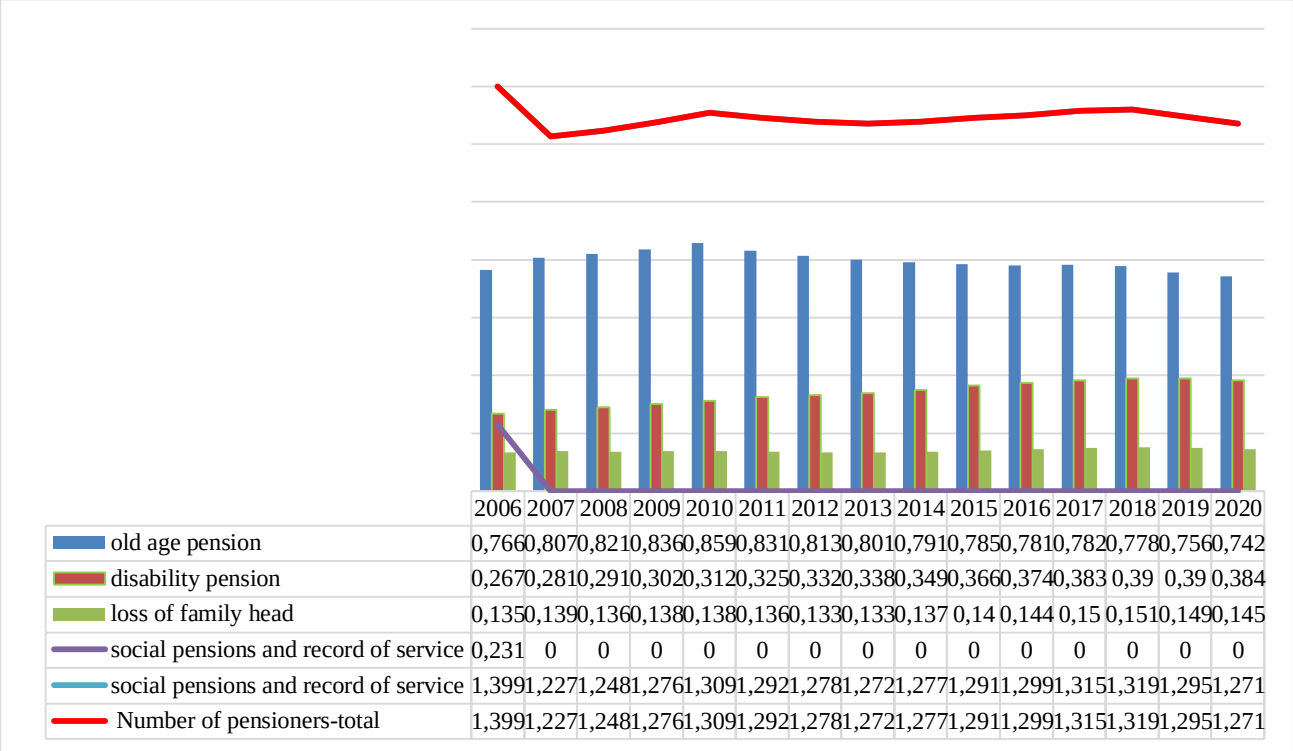

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
old age pension	0,766	0,807	0,821	0,836	0,859	0,831	0,813	0,801	0,791	0,785	0,781	0,782	0,778	0,756	0,742
disability pension	0,267	0,281	0,291	0,302	0,312	0,325	0,332	0,338	0,349	0,366	0,374	0,383	0,39	0,39	0,384
loss of family head	0,135	0,139	0,136	0,138	0,138	0,136	0,133	0,133	0,137	0,14	0,144	0,15	0,151	0,149	0,145
social pensions and record of service	0,231	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
social pensions and record of service	1,399	1,227	1,248	1,276	1,309	1,292	1,278	1,272	1,277	1,291	1,299	1,315	1,319	1,295	1,271
Number of pensioners-total	1,399	1,227	1,248	1,276	1,309	1,292	1,278	1,272	1,277	1,291	1,299	1,315	1,319	1,295	1,271

Figure 1 The main indicators of the pension system of Azerbaijan for 2006-2020

Source. (10) According to the materials prepared by the author.

As can be seen from the graph, the total number of pensioners in 2006-2020. Increased. In 2020, the total number of pensioners decreased by 9,2% or 128 thousand people compared to 2006. The decrease in the total number of pensioners is mainly due to the replacement of social pensioners with social benefits since 2007.

The number of pensioners is 12,7% of the country's population. The issue of their financial support is of particular importance. Among people receiving pension payments, the largest category is made up of old-age pensioners (58,4%). The aging of the nation poses an acute problem for the development of the pension system, since the maintenance of a large social group “pensioners” requires significant financial reserves. Another characteristic feature of the existing pension system in Azerbaijan is the inequality between the size of social benefits and a significant range between the size of social and special pensions. The minimum and average pension in Azerbaijan corresponds to the size of the minimum living basket and does not lead to an increase in social tension. A specific feature of the functioning of the solidarity pension system is its significant dependence on demographic indicators.

The ratio of the number of pensioners to the number of employees by 2030 will increase from 0,43 to 0,49. According to the forecasts of demographers, there will be 160 pensioners for every 100 people working and making contributions. Below in the table. 2 shows the actual demographic indicators and data calculated on the basis of the forecast for their constant coefficients [8].

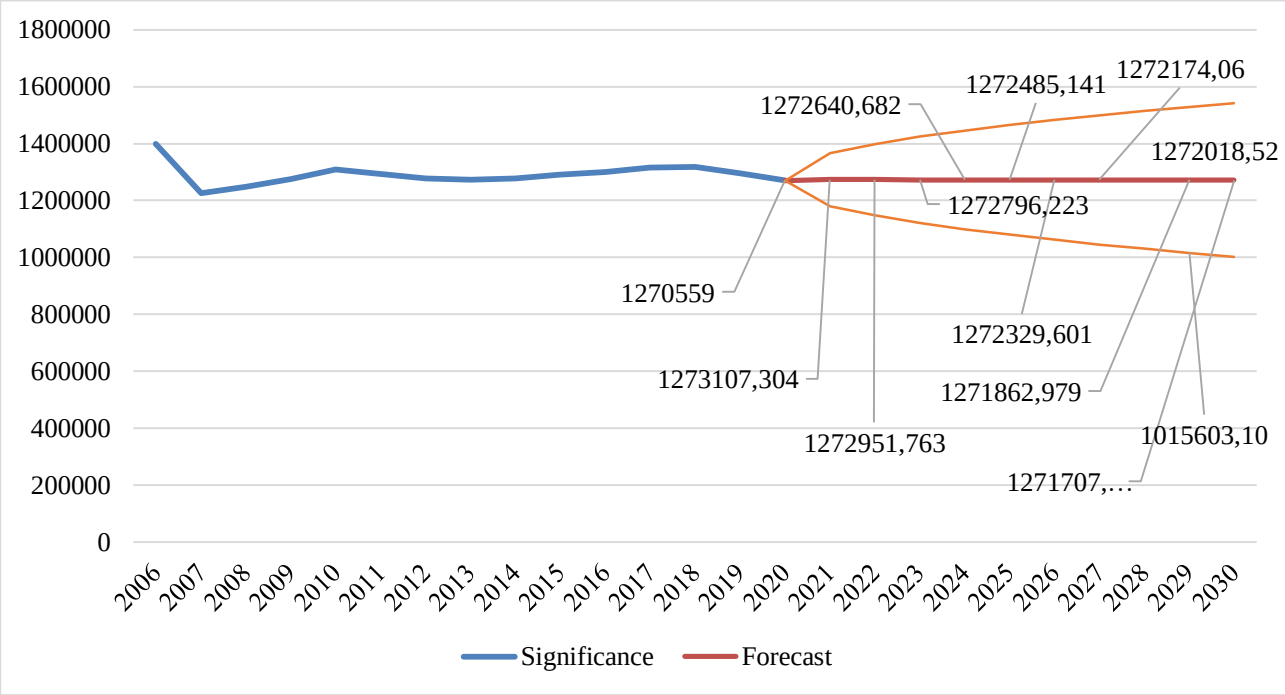

Figure 2 Forecast of the number of pensioners for 2021-2030

Source. (10) According to the materials prepared by the author.

Indicators of the functioning of the state pension fund testify to the trust and growth of the popularity of this type of financial institution. The non-state pension fund in front of other financial institutions has a high level of financial security in fulfilling its obligations to the fund's members. Accumulating savings of fund members form a powerful internal source of long-term financial investments, the amount of savings, allocated to individual pension accounts, have a specific purpose and cannot be. A characteristic feature of the investment activity of the non-state pension fund is conservatism - actions aimed at minimizing the risk of savings of depositors. Modeling the process of accumulation of funds of the non-state pension fund is of particular interest in the framework of studying the effectiveness of the functioning of the financial system. Modern science has a wide range of tools for

studying and forecasting time series, developed a powerful device for economic analysis of time dynamics [6, p. 98-195; 8, c. 52-110].

For analysis, the most relevant models of research and forecasting of processes associated with the accumulation of NPF funds are proposed to apply the mathematical theory of fractals. Modern science widely uses the theory of fractals to study time series with the aim of increasing the reliability of forecasting economic dynamics [2, p. 119-210; 4, c. 64-77; 6, c. 108-123]. During the construction of fractals, the principles of nonlinearity and alternatives to the choice of system development are realized. Nonlinearity in the literal sense means a lot of variance, the choice of an alternative path and a certain rate of evolution, as well as the irreversibility of evolutionary processes. Nonlinearity in mathematical sense means a definite type of mathematical equations (nonlinear differential equations) that contain the desired magnitudes in degrees, greater units or coefficients, depending on the value. That is, fractals are used in that case, when the object has several development options and the state of the system is determined by the position in which it is now this attempt to simulate chaotic development. The fractal structure of an object presupposes the invariability of the degree of complexity of the structure of the object with an increase in the scale of consideration. For the characteristics of the fractal structure are used indicator Hearst (H) and indicator fractal size (D). Having studied the movement of financial flows of NPF, we come to the conclusion that the process of accumulation of funds meets the conditions of similarity and smallness, involving fractal processes. For classification and evaluation of stochasticity and determination of the processes under study, as well as for the purpose of determining the intervals of forecasting, it is recommended to use the indicator Hearst. It has been shown that the Hearst indicator is related to the normalized scale coefficient (R S). for the majority of dynamic ranks there is a true assertion:

$$\frac{R}{S} = (\mathrm{A} \times N)^{\mathrm{H}}$$

where, R / S is the normalized range of the accumulated mean, S is the standard deviation, A is the constant for each specific process, N is the number of

observations, H is the Hurst exponent, and: $0{,}5 < H < 1$, which characterizes the fractal dimension of the process. The traditional interpretation of the Hurst exponent H is that when the value $H > 0{,}5$ is exceeded, the accumulated range grows faster than for a random walk, i.e. the series is more likely to maintain its tendency to change for the sample of the length for which this indicator was calculated, and if $H > 0{,}5$, then the trend is more likely to change. Therefore, the Hurst exponent is often used in the analysis of financial markets to estimate the duration of trends or to estimate the length of the sample over which moving averages should be calculated.

The algorithm for calculating the Hurst exponent is given below.

1. Calculation of the arithmetic mean:

$$\overline{\boldsymbol{X_B}} = \frac{\boldsymbol{1}}{\boldsymbol{n}}\sum_{\boldsymbol{i=1}}^{\boldsymbol{N}} \boldsymbol{x_i}$$

2. Calculation of the standard deviation of the series:

$$\sigma_x = \sqrt{D_s} = \sqrt{\frac{1}{n}\sum_{i=1}^{n} \boldsymbol{n_i}(x_i - \bar{x}_s)^2}$$

3. Calculation of the accumulated deviation of the members of the series from average:

$$Z_U = \sum_{i=1}^{U}(\boldsymbol{x_i} - \overline{\boldsymbol{x}}_{\boldsymbol{s}})$$

4. Calculation of the accumulation deviation:

$$R = max - \min\{Z_U\}$$

5. Calculation of the Hurst exponent:

$log\left(\frac{R}{S}\right) = H * LoqA + H * LoqN$, If we define H here, we get the following expression

$$H = \frac{log\left(\frac{R}{S}\right)}{LoqA + LoqN}$$

Depending on the range that includes the value of the Hurst exponent, there are three main features of the time series. In the event that $0{,}5 < H < 1$ ($1 < D < 1{,}5$), the time sequences refer to trend series, that is, the trend shown by the time series will continue in the future for a certain period of time, and the H has a direct dependence on the strength of the trend (the greater the trend, the higher the H

indicator). If H = 0,5 (respectively, D = 1,5), the values of the series are random, absolutely independent, without any correlation: the top state of the indicator is in no way connected with its future state. The range $H < 0{,}5$ $(D > 1{,}5)$ indicates that the sequence belongs to "antipersistent series", that is, the process will demonstrate in the future a tendency opposite to that which was characteristic of the previous period. Let us apply fractal analysis, in particular, the Hurst stability indicator to study the dynamics of NPF indicators in the country as a whole for the period from 2007 to 2020 (number of observations N = 14), as well as separately NPF. The calculation results are shown in graph 3.

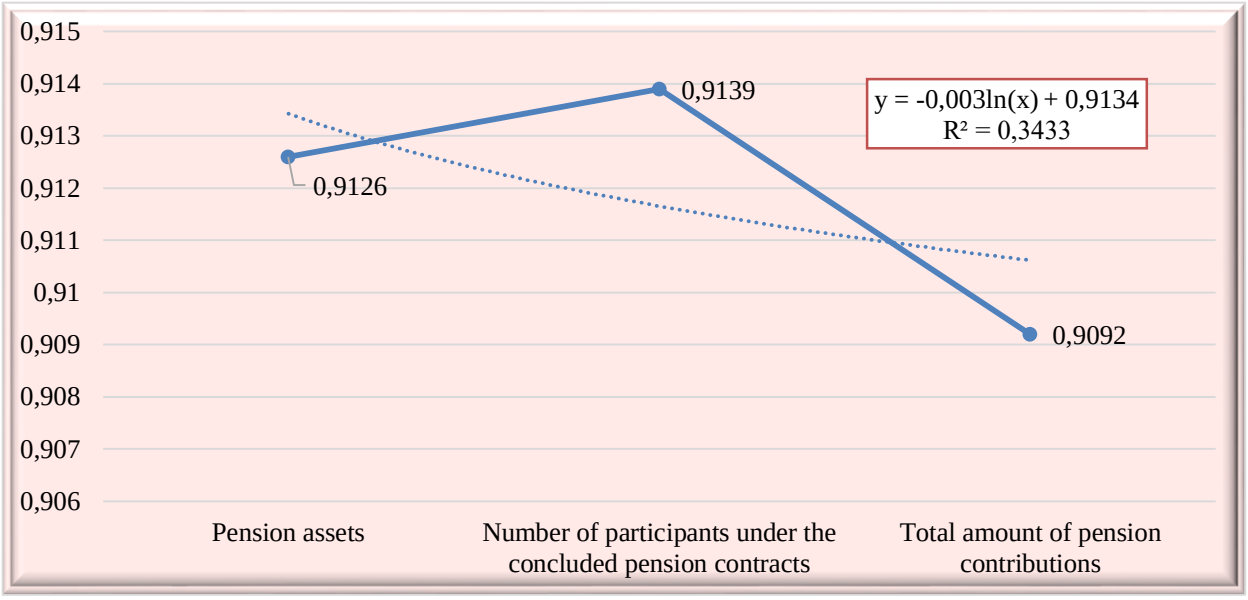

Figure 3 Hurst exponent value Source. Compiled according to the calculations of the author

It should be noted that the volume of investments in this area also stimulates the development of the pension fund market, since the volume of income from work and services in the field of economic activity to a greater extent affects the volume of income of the pension fund.

The development of non-state pension funds also stimulates economic growth by increasing investment in the country. The study showed that there is a strong correlation between these indicators: an increase in pension fund income by 1% leads to an overall increase in investment of 0,29%, which contributes to the country's economic growth.

Conclusions. For all indicators of NPF activity, the Hurst indicator falls within the range that$0{,}5 < H < 1$, that is, all time series do not lie in the so-called trend series, that is, the growth trend is stable and will be demonstrated in the future. It should also be noted that since the value of the Hurst exponent for NPFs in Azerbaijan as a whole does not approach 1, this tendency is strong.

Thus, the use of fractal analysis to study the dynamics of performance indicators of NPFs will make it possible to model chaotic economic processes of changes in financial flows, a significant advantage of this method also arises the possibility of recognizing violations of the dynamics of the process.

The ability to classify time series based on knowledge of the Hurst exponents makes it possible to increase the reliability of predicting the behavior of systems, opens up wide opportunities for modeling time series.

REFERENCES

1. Khankishiyev B.A. Basics of insurance activity. Baku 2006, University of Economics Publishing House, 274 pages.

2. Yadigarov T.A. "Operations research and solution of econometric problems in MS Excel and Eviews software packages: theory and practice". Monograph. Baku, "Europe" publishing house, 2019, -355 pages.

3. Aziz Kutlar, “Applications of panel data econometrics with Eviews”, Istanbul 2017, 152 pages.

4. Khmelevskaya SA Retirement insurance: philosophy, history, theory and practice /Textbook. - M .: Publishing and trading corporation "Dashkov and Ko",2018 - 720p.

5. Kravchenko EV Features of functioning of foreign pension systems in modern conditions // Modern fundamental and applied studies. - 2019. - № 2. - c. 48-51.

6. Абрамов A. E. Institutional Investors in the World: Features of Activity and Development Policy. / in 2 kn .: kn. 1. - M. : Publishing house "Delo" RANHiGS, 2014. - 544 p.

7. Kravchenko EV Modern pension systems: challenges, trends, prospects you // State and municipal management. Learned notes. - 2018. - № 2. - c. 83-91 (84).

8. Пудовкин A.B.World experience in the formation of pension systems and opportunities its use in Russia/author's ref. dis. candid. econ.- Moscow, 2017. 26 p.

9. Pensions in the countries of the world. [Electronic resource]. URL: https://www.nk61.ru/pensiya/pensii-v-stranah-mira.html.

10. https://www.stat.gov.az/source/healthcare/

UDC 577.115; 577.152; 544.431; 547.024; 577.161

KINETIC MODEL OF LIPID PEROXIDATION IN CELL MEMBRANES INVOLVING ANTIOXIDANTS AND COMPLEXES OF CYTOHROM *C* AND CARDIOLIPIN – QUASI-STATIONARY APPROACH

Yaltychenko Olga Vladimirovna
Ph.D., Senior scientific researcher
Kanarovskii Evghenii Yurievich
Scientific researcher
Institute of Applied Physics
MD-2028, Moldova, Kishinev, str. Academy, 5
Gorinchoy Natalya Nikolaevna
Ph.D., Leading scientific researcher
Institute of Chemistry
MD-2028, Moldova, Kishinev, str. Academy, 3

Abstract: The article presents an extended theoretical model describing the kinetics of lipid peroxidation process with the participation of a lipid antioxidant and complexes of cytochrome *c* and cardiolipin. The obtained system of differential equations includes the contributions of reactions on two pathways (enzymatic and non-enzymatic) and consists of four subsystems for: cytochrome *c* and cardiolipin complex, free radicals, oxidation products, and antioxidant. It should be noted that for antioxidants, this kinetic model takes into account the possibility of realizing their antioxidant activity in diverse ways – since, in the general case, antioxidant, besides the direct action in quenching the free radicals on the non-enzymatic pathway, is able to act as a regulator of enzymatic activity, as well as to participate in the reactions on the enzymatic pathway as a competing substrate. In particular, this is very important for α-tocopherol, which has a pronounced membranotropic effect. Also, note that the quasi-stationary approach is proposed to be used here not only for free radicals, but

also for different reaction states in the catalytic cycle of the cytochrome *c* and cardiolipin complex.

Keywords: chemical kinetics, complexes of cytochrome *c* and cardiolipin, peroxidase activity, free radicals, antioxidants.

Physical measurement methods significantly enhance the capabilities of biochemical analysis, and leads to the discovery of new biochemical phenomena, causing an intensive growth of biotechnology. For example, owing to the use of such physical methods as EPR spectroscopy and chemiluminescence analysis, not only the existence of stable complexes of cytochrome *c* (Cyt) and cardiolipin (CL) was discovered, but also the presence of peroxidase activity (PA) in these complexes was proved. The Cyt-CL complexes exhibit PA both *in vivo* - in mitochondrial membranes and *in vitro* - in artificial analogs of cell membranes based on lipid mono- and bilayers (for more details, see reviews [1, 2]). The cell membranes of animals and plants belong to one of the most extensive classes of natural composite biosystems. They are based on a lipid bilayer consisting of various saturated and unsaturated lipids and are nanocomposite lipid-protein systems with an amorphous structure. The investigations of natural composite biosystems (properties, structural features, processes and phenomena in them) are of fundamental importance for medicine and pharmacology, since they stimulate the development and creation of various artificial biocomposite materials with desired properties.

This study contains a theoretical description of the extended kinetic model of the process of lipid peroxidation (LPO), initiated by the Cyt-CL complexes. The general reaction scheme describing the kinetics of LPO with the participation of Cyt-CL complexes, as shown in [2], includes 22 reactions proceeding in two ways: enzymatic and non-enzymatic. Note that the experimental confirmation of the fact that the peroxidase activity of protein molecules Cyt *c* significantly increases when they form complexes with CL was given in [3, 4], and a detailed analysis of the composition, structure, and causes of PA complexes of Cyt-CL is presented in [1-5].

In result of all above, the sought model system of differential equations (DE) system includes four interconnected subsystems: for the enzyme (Cyt-CL complex), free radicals, LPO products and antioxidant (AO). This DE system is basic for performing subsequent simulation – it was first presented in [2] and has the form:

$$\begin{cases} dE_1/dt = k_1XE - k_2XE_1 - k_3SE_1 + k_{8a}P_1E_2 - k_{20}I_1E_1 \\ dE_2/dt = k_2XE_1 + k_3SE_1 - k_4R_0E_2 - k_5SE_2 + k_8P_1E - k_{8a}P_1E_2 + k_{20}I_1E_1 - k_{21}I_1E_2 \\ dE/dt = -k_1XE + k_4R_0E_2 + k_5SE_2 - k_8P_1E + k_{21}I_1E_2 \end{cases} \quad (1)$$

$$\begin{cases} dR/dt = k_3SE_1 + k_5SE_2 - k_6YR + k_7SR_1 + k_9SR_2 - k_{11}R_0R - k_{13}I_1R - k_{16}I_2R \\ dR_0/dt = k_2XE_1 - k_4E_2R_0 - k_{11}RR_0 - k_{22}R_0^2 \\ dR_1/dt = k_6YR - k_7SR_1 - k_{10}R_1^2 - k_{12}P_1R_1 - k_{14}I_1R_1 - k_{17}I_2R_1 \\ dR_2/dt = k_8P_1E + k_{8a}P_1E_2 - k_9SR_2 - k_{15}I_1R_2 - k_{18}I_2R_2 \end{cases} \quad (2)$$

$$\begin{cases} dP_1/dt = k_7SR_1 - k_8EP_1 - k_{8a}E_2P_1 - k_{12}R_1P_1 + k_{14}I_1R_1 \\ dP_2/dt = k_9SR_2 + k_{15}I_1R_2 \end{cases} \quad (3)$$

$$\begin{cases} dI_1/dt = -k_{13}RI_1 - k_{14}R_1I_1 - k_{15}R_2I_1 - k_{20}I_1E_1 - k_{21}I_1E_2 \\ dI_2/dt = k_{13}RI_1 + k_{14}R_1I_1 + k_{15}R_2I_1 - k_{16}RI_2 - k_{17}R_1I_2 - k_{18}R_2I_2 - k_{19}I_2^2 + k_{20}I_1E_1 + k_{21}I_1E_2 \end{cases} \quad (4)$$

here E_1, E_2, and E denote the concentrations of the two active forms and the inactive form of the Cyt-CL complex, respectively, and for the reagent concentrations the following notations are introduced: X=[H_2O_2], Y=[O_2], S=[RH], R_0=[•OO^-], R=[R•], R_1=[ROO•], R_2=[RO•], P_1=[ROOH], P_2=[ROH], I_1=[InH], I_2=[In•].

For the numerical calculations (in the first approximation), the concentrations of the substances [H_2O_2], [O_2] and [RH] are considered to be enough high (i.e., in excess), and so, can be assume: $X=X_0$, $Y=Y_0$ and $S=S_0$. Also, using the matter conservation law for the catalyst, it should be taken into account that: $E_0=E_1+E_2+E$. Then, using the quasi-stationary conditions for the free radicals R_0, R, R_1, R_2, this DE system is converted to a simpler and convenient form for the numerical simulation. Also, the DE system in the absence of the AO can be easily obtained from (1)–(4) if the variables I_1 and I_2 are set equal to zero, such a reduced DE system makes it possible to evaluate the effectiveness of the AO influence on the LPO process by comparing the yields of the LPO products in the presence of the AO and without it.

Here, it should be noted that, according to [2], in connection with the mentioned third way of the regulation of the PA of the Cyt-CL complex (which is possible due to the membranotropic effect), the reactions involving the AO are also possible on the enzymatic pathway of the LPO process (in addition to the standard approach). Thus, in the general case considered in detail in [2] the AO molecule is also the reactant in the reactions of the catalytic cycle (see Fig.1). In such case, the corresponding reactions for the AO, where it and its radical are denoted as InH and In•) are similar to the reactions 3 and 5 for the lipid (see Fig. 1) and are obtained from them by a formal replacement of the symbols RH, R• on InH, In•, respectively. So that, the additional terms (such as $k_{20}I_1E_1$ and $k_{21}I_1E_2$) appear in the DE system (1)–(4) in the corresponding kinetic equations.

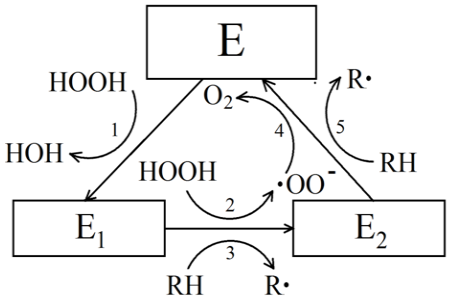

Fig.1. Scheme of reactions of the catalytic cycle for the Cyt-CL complex

The presented here model system of differential equations provides additional opportunities for modeling the antioxidant activity of lipid antioxidants. It takes into account the possibility of a lipid antioxidant participating in reactions along the enzymatic pathway as a competing substrate. In addition, such a lipid antioxidant as α-tocopherol exhibits a membranotropic effect by compaction the lipid layer due to its ability to form complexes with unsaturated lipids, thereby increasing the stability of Cyt-CL complexes and the membrane as a whole. Thus, the discussed kinetic model makes it possible to take into account α-tocopherol, also as a regulator of PA complexes of Cyt-CL, provided that it is included in their composition [2]. This is owing to the fact that α-tocopherol, being a part of the Cyt-CL complexes, due to the membranotropic effect, promotes an increase in the number of lipid molecules in the Cyt-CL complex, and thereby leads to an additional increase in the reactivity of Cyt-CL complexes, since according to [1-4] the reactivity of the Cyt-CL complex

increases in proportion to the number of lipid molecules in its composition (i.e., the kinetic rate constants of the reactions of the enzymatic cycle increase). Another consequence of the compaction of the lipid layer in the Cyt-CL complex is a decrease in diffusion rates for reagents such as H_2O_2 and $\bullet OO^-$, which are involved in the reactions of the enzymatic cycle (reactions 1, 2 and 4 in Fig. 1), which accordingly leads to a decrease in the effective rates of reactions with the participation of H_2O_2 and $\bullet OO^-$. As a result, this model allows one to take into account the influence of the membranotropic effect of α-tocopherol in two ways:

– owing to the reactions of α-tocopherol as a competing substrate on the enzymatic pathway;

– and owing to an increase in the rate constants of reactions 3 and 5 (see Fig. 1) with the participation of lipid molecules (RH), while the values of the effective rate constants of reactions 1, 2, and 4 can be left unchanged (due to the compensative influence of diffusion on the effective rate constants of these reactions). The experimental values of the effective rate constants of the reactions of the enzymatic cycle (without taking into account the influence of α-tocopherol) are given in [1].

In conclusion, we note that for the concentrations of the Cyt-CL complex in its various reaction states (initial state and two activated states), a quasi-stationary approximation can be applied, and to compare this theoretical model with experiment, it is convenient to use experimental data on the antioxidant activity of α-tocopherol and its homologues with a truncated tail obtained in [6]. Thus, this kinetic model makes it possible to analyze the possibilities of realizing various quasi-stationary regimes in the kinetics of LPO with the participation of Cyt-CL complexes and to reveal the role of the lipid antioxidant in the establishment and displacement of these quasi-stationary regimes. On the whole, the given model system provides the extensive opportunities for modeling of the kinetics of the LPO process, so, for example, it allows: to simulate the kinetics of the LPO process involving the complexes formed by cytochrome *c* and various types of cardiolipin molecules, as well as to find some unknown kinetic parameters by comparative analysis of the results of theoretical modeling and available experimental data. It is also important

that using this system it is possible to compare the kinetics of the LPO process both with and without taking into account the antioxidant and thereby for the tested antioxidant to determine its general antioxidant activity and to compare different types of antioxidants by their activity.

REFERENCES

1. Proskurnina E. V., Vladimirov Yu. A. Free radicals as participants in regulatory and pathological processes. *In:* Fundamental Sciences – Medicine. Biophysis. med. technol. / A. I. Grigoriev, Yu. A. Vladimirov (Eds.). – Moscow: MAKS Press, – 2015. – Vol. 1. – P. 38-71. (in Russian)

2. Kanarovskii E. Yu., Yaltychenko O. V., Gorinchoy N. N. Kinetics of antioxidant activity of α-tocopherol and some of its homologues: Part 1. Review: Theoretical model // Surface Engineering and Applied Electrochemistry. – 2018. – Vol. 54. – № 5. – P. 481-497.

3. Belikova N. A., Vladimirov Y. A., Osipov A. N., et al. Peroxidase activity and structural transitions of cytochrome *c* bound to cardiolipin-containing membranes // Biochemistry. – 2006. – Vol. 45. – № 15. P. 4998-5009.

4. Basova L. V., Kurnikov I. V., Wang L., et al. Cardiolipin switch in mitochondria: shutting off the reduction of cytochrome *c* and turning on the peroxidase activity // Biochemistry. – 2007. – Vol. 46. – № 11. – P. 3423-3434.

5. Kapralov A. A., Yanamala N., Tyurina Y. Y., et al. Topography of tyrosine residues and their involvement in peroxidation of polyunsaturated cardiolipin in cytochrome *c*/cardiolipin peroxidase complexes // Biochimica et Biophysica Acta. – 2011. – Vol. 1808. – № 9. – P. 2147-2155.

6. Samhann-Arias A. K., Tyurina Y. Y. and Kagan V. E. Lipid antioxidants: free radical scavenging versus regulation of enzymatic lipid peroxidation // J. Clin. Biochem. Nutr. – 2011. – Vol. 48. – № 1. – P. 91-95.

УДК: 616.34-008.6-07-097-053.31

DISORDERS OF THE FUNCTIONAL CONDITION OF THE INTESTINE IN NEWBORN CHILDREN WITH PERINATAL PATHOLOGY: IMMUNOLOGICAL DIAGNOSTIC INDICATORS

Yurkiv Oksana Ivanivna
c. med. s. PhD, assoc.prof.
department of Patients
Care and High Nursing Educational
Bukovinian State Medical University, Chernivtsi

Abstract. "Health" for a child of any age includes the compliance of development with age standards and the ability to adequately overcome the borderline and pathological conditions characteristic of the body during growth and development. One of the most common pathological conditions of the gastrointestinal tract in newborns is a violation of the composition and function of the microflora of the colon, which occur under the influence of perinatal factors and are a prerequisite for the development of inflammatory bowel disease in the future [1, p.49; 2, p.56]. Preventing the development of infants diseases is the main task of the pediatrician. Therefore, early diagnosis of bowel functional disorders in newborns will increase the effectiveness of treatment of newborn period.

Keywords: immunodiagnostics, newborns, intestines.

Introductions. One of the most common pathological conditions of the gastrointestinal tract in newborns is a violation of the composition and function of the colon microflora, which arise under the influence of perinatal factors and is a prerequisite for the development of inflammatory bowel diseases in the future. Clinical manifestations of disorders of the functional state of the intestine in newborns against the background of perinatal pathology are nonspecific, their severity depends on the duration and severity of disorders, the presence or absence of

background conditions with signs of endogenous intoxication [3, p.49; 4, p.56; 5]. Diagnosis of intestinal disorders is carried out by a detailed study of the anamnesis data, a clinical examination of the child with the identification of local and systemic manifestations of the disease, as well as an in-depth laboratory study.

Alpha-1-antitrypsin (α-1-antitrypsin) and secretory IgA (sIgA) are indicators of the inflammatory process in the intestinal tract [6, p.4]. Increased values are observed during exacerbations, inflammations, systemic diseases. Soluble immunoglobulin A is the most important part of local immunity against intestinal antigens. An increased IgA level confirms an active immune response in the intestinal mucosa, a low level leads to a reduced immune defense with a reduced colonization resistance, in addition, in addition, high antibody titers against food allergens are often found. As part of pre / antibiotic treatment, elevated IgA levels are confirmed only in isolated cases.

Results and discussion. To study the paraclinical diagnostic criteria for the development of gastrointestinal tract disorders, 2 study groups were created: I - 30 newborns with perinatal pathology of varying severity; II - 30 children with the physiological course of the early neonatal period. On days 6-7 in the first group there was a significant increase in the level of alpha-1-antitrypsin 1125.7 ± 56.25 mg / g versus group II 96.5 ± 1.83 mg / g, p> 0.05 which is a marker interstitial loss of protein and indicates an increase in the permeability of the intestinal mucosa. In inflammation, the level of α-1-antitrypsin can triple, as a result of which it is attributed to markers of acute phase inflammation. An increase in the level of albumin in children of group I 55.1 ± 2.76 mg / g versus group II 3.0 ± 0.15 mg / g, p> 0.05 indicates a violation of the processes of parietal absorption, as well as the passage of plasma into the lumen intestines. The level of sIgA in the feces of newborns who had signs of intestinal dysfunction was slightly higher compared to healthy newborns - 534.3 ± 26.72 mg / g and 373.8 ± 18.69 mg / g, p> 0, respectively. 05. Probably, an increase in the sIgA level in newborns with perinatal pathology may be associated with impaired biofilm formation, characteristic of this stage of microbiocenosis formation, with a predominance of opportunistic microflora.

Conclusions. Therefore, early diagnosis of disorders of the functional condition of the intestine in newborns will increase the effectiveness of treatment and prevent the development of diseases in infancy.

REFERENCES.

1. Shadrin O.G. ta in. Funkcional`ne xarchuvannya ta xronichni zapal`ni zaxvoryuvannya ky`shechny`ku u ditej rann`ogo viku. / O.G. Shadrin, R.V. Marushko, T.S. Bryuzgina, V.L. Misny`k, O.V. Mukvich // Sovremennaya pedy`atry`ya 6(34) / 2010, S.- 48-54

2. Shun`ko E.E. Novыj vzglyad na formy`rovany`e эndomy`kroэkology`cheskogo statusa u novorozhdennыx detej //Zh-l prakty`chnogo likarya, 2003, #1-S.54-61.

3. Nezgoda I.I. Dy`sbakterioz ky`shkivny`ka u ditej: problemni py`tannya, suchasni metody` diagnosty`ky` / I.I. Nezgoda, O.M. Naumenko // «Kly`ny`cheskaya y`mmunology`ya, allergology`ya, y`nfektology`ya» - 2011, #5 - S. 29-32.

4. Loboda V.F. Shlyaxy` opty`mizaciyi diagnosty`ky` ta likuvannya xronichnoyi gastroduodenal`noyi patologiyi u ditej / V.F.Loboda, A.Z. My`kolenko // Sovremennыe problemы pedy`atry`y`: nauchno-prakty`cheskaya konferency`ya s mezhdunarodnыm uchasty`em (Krыm. g. Evpatory`ya, 8-9 noyabrya 2007 g.). - 2007

5. Nakaz Ministerstva oxorony` zdorov'ya Ukrayiny` vid 26.05.2010 # 438 "Pro zatverdzhennya protokoliv diagnosty`ky` ta likuvannya zaxvoryuvan` organiv travlennya u ditej".

6. Field SJ. The immunological components of human and their effect on immune development in infants. / Field SJ.// J. Nutr. 2005; 135: 1-4.

УДК: 004.42

РАЗРАБОТКА ПРОГРАММНОГО КОМПЛЕКСА ЦИФРОВОЙ ОБРАБОТКИ СИГНАЛОВ ДЛЯ УВЕЛИЧЕНИЯ ПРОПУСКНОЙ СПОСОБНОСТИ ТЕЛЕКОММУНИКАЦИОННЫХ СИСТЕМ

Абдуллаев Улугбек М.
старщий преподователь
Ташкентский университет
информационных технологий имени
Мухаммада аль-Хоразмий, г. Ташкент
Узбекистан

Аннотация. В статье исследованы вопросы структуры и принципы построения программного комплекса для параллельной обработки сигналов. Представлены алгоритмы и функциональные структуры программ многоадресной и многопроцессорной обработки сигналов, служащих для ускорения вычислительных процессов в цифровых телекоммуникационных системах, а также программ параллельной обработки звуковых сигналов и изображений в гетерогенных вычислительных системах.

Ключевые слова: алгоритмы, телекоммуникация, цифровая обработка, сигналы, математические модели, IP-телефонии, IP-телевидения, видео коммуникаций, онлайн-радио, аудио- и видеохостингов.

В мире особое внимание уделяется проблемам создания математических основ, различных алгоритмов, аппаратных и программных средств распараллеливания процессов вычислений с целью разработки эффективных вычислительных методов и компиляторов программ, так как архитектуры большинства вычислительных систем поддерживают многопоточные вычисления. Также актуальными являются проблемы разработки новых эффективных алгоритмов с использованием численных методов и

инфокоммуникационных технологий для решения задач фильтрации, преобразования и сжатия сигналов на уровне потоков и процессов, а также создания программных средств для реализации алгоритмов в системах с общей и распределенной памятью и в гетерогенных системах телекоммуникации. [1] По проблемам разработки математических моделей, методов цифровой обработки и фильтрации сигналов, разработки параллельных алгоритмов и создания программных средств опережающими темпами ведутся научные исследования в таких развитых странах мира как США, Германия, Великобритания, Канада, Сингапур, Южная Корея, Индия, Китай, Малайзия, Российская Федерация и др.

В нашей Республике проводятся широкомасштабные исследования по расширению сферы услуг телекоммуникаций с предоставлением возможности развития IP-телефонии, IP-телевидения, видео коммуникаций, онлайн-радио, аудио- и видеохостингов, по разработке комплексных информационных систем электронного правительства, по разработке эффективных методов и алгоритмов обработки звуковых сигналов, по сжатию и фильтрации аудио-видеосигналов с целью сокращения объема передаваемого трафика по сети телекоммуникации с использованием современных информационных и коммуникационных технологий.

В Стратегии действий по дальнейшему развитию Республики Узбекистан в 2017-2021 годах определены такие задачи как «... внедрение информационно-коммуникационных технологий в экономике, в социальной сфере и управлении, совершенствование системы «Электронное правительство», повышение эффективности, качества оказания и доступности государственных услуг для населения и субъектов предпринимательства»[1]. При реализации этих задач важными вопросами являются разработка и реализация математических и имитационных моделей систем цифровой обработки сигналов, эффективных вычислительных алгоритмов и программ для процессов предоставления качественных услуг информационными и телекоммуникационными системами.

В стране последовательно ведется работа по развитию современных информационных технологий и коммуникаций, созданию интегрированной системы услуг электронного правительства, внедрению новых механизмов взаимодействия государственных органов с населением.

В то же время ряд системных проблем и недостатков в области управления и внедрения информационных технологий и коммуникаций препятствует быстрому развитию этого сектора и предоставлению качественных информационных услуг.

В частности:[2]

Во-первых, телекоммуникационная инфраструктура неразвита, отдаленные районы страны не обеспечены телекоммуникационными сетями, качество мобильной связи и Интернета не удовлетворяет потребности населения;

Во-вторых, В связи с неэффективной реализацией единого технологического подхода к внедрению информационных технологий и коммуникаций в системе государственного управления ведомственные информационные системы и ресурсы вводятся раздельно, что приводит к их интеграции в единое информационное пространство;

В-третьих, недостаточное внимание уделяется внедрению интегрированных торговых и маркетинговых платформ, интернет-магазинов, платежных систем, а также логистических систем в электронной коммерции, что тормозит развитие экономики и предпринимательства, привлечение иностранных инвестиций;

В четвертый, Плохая организация информационной безопасности и защиты информации в государственных информационных системах и ресурсах увеличивает вероятность несанкционированного доступа к информации, нарушения целостности и конфиденциальности баз данных;

В-пятых, руководители многих государственных органов и организаций работают над повышением качества и скорости предоставления услуг населению, устранением бюрократических процедур, сокращением бумажной

работы, чтобы быть в курсе последних информационных и коммуникационных технологий;

В-шестых, Не принимаются действенные меры по модернизации системы почтовых услуг и логистики, внедрению качественно новых методов работы национального почтового оператора и укреплению его позиций на рынке;

В-седьмых, действующая система подготовки, переподготовки и повышения квалификации в области информационных технологий и связи не учитывает быстрые темпы развития ИТ-технологий, а также необходимость обучения зарубежных стран для внедрения передовых методов обучения.

В восьмой, электронное правительство, электронная коммерция, система предоставления услуг электронного правительства, их прозрачность и открытость, а также система для углубленного изучения и внедрения опыта стран, добившихся больших успехов в развитии телекоммуникационной инфраструктуры.

В результате исследования были выбраны следующие типы вычислительных систем для реализации предложенных методов и параллельных алгоритмов вейвлет-преобразования: вычислительные системы с общей памятью на основе многоядерных процессоров, многопроцессорные и многомашинные кластерные вычислительные системы с распределенной памятью и гетерогенные вычислительные системы на основе графических процессоров. Эти архитектуры вычислительных систем широко используются для обработки больших объемов данных в различных направлениях сферы информационно-коммуникационных технологий. [3]

Эти вычислительные системы позволяют организовать параллельные вычисления на уровне потоков, процессов и программ. В результате повышается производительность системы, сокращается время обработки заданий, снижаются аппаратные и вычислительные затраты. В результате исследований предложены модели параллельного программирования для

систем с общей и распределенной памятью, а также для гетерогенных и кластерных вычислительных систем на основе потоков, директив и задач.

Модели параллельного программирования для систем с общей памятью, построены на основе технологий OpenMP, Cilk++ и TBB. В результате исследований доказано, что предложенные модели параллельного программирования позволяют уменьшить время обработки сигналов по сравнению с последовательными алгоритмами. Модели параллельного программирования для систем с распределенной памятью базируются на технологии MPI, основанной на межпроцессной передаче сообщений, характерной для кластерных вычислительных систем.[4] Данная модель представляет собой реализацию распределенных параллельных вычислений звуковых сигналов и изображений на вычислительном кластере, который состоит из головного узла и вычислительных узлов на основе HPC технологий. В модели параллельного программирования для гетерогенных вычислительных систем предложено использование технологий параллельного программирования OpenCL и CUDA, так как большинство гетерогенных вычислительных систем состоит из графических процессоров (GPU) и/или цифровых сигнальных процессоров (DSP).

Результаты исследований по сравнению производительности моделей и алгоритмов показывает, что время обработки сигналов на графическом процессоре модели Nvidia с использованием программы на основе технологии CUDA меньше, чем с использованием программы на OpenCL.

Кроме того, в результате исследований по определению класса сигналов для цифровой обработки с помощью предложенных моделей и алгоритмов в цифровых системах телекоммуникации выбраны звуковые данные формата WAV в качестве одномерного сигнала и изображения формата BMP в качестве двумерного сигнала. Структура сигналов данных форматов содержит заголовок файла, заголовок сигнала, а также данные звука и изображения.

В вычислениях значения сэмплов звука формирует одномерный вектор, а значения пикселей изображения формирует двумерный массив.

1. Исследованы свойства вейвлет-функций и выявлено, что вейвлет-функции имеют быстрые алгоритмы вычисления вейвлет-преобразований, которые могут быть успешно применены в процессах параллельной и распределенной обработки сигналов.

2. Предложены вейвлет-методы обработки одномерных и двумерных сигналов на основе быстрых алгоритмов Хаара и Добеши на основе лифтинговой схемы и полосовых фильтров. Разработаны графы прямого и обратного вейвлет-преобразования одномерных сигналов на основе вейвлет-функций.

3. Предложены модели параллельного программирования для систем с общей памятью, модели параллельного программирования для гетерогенных вычислительных систем, а также модели параллельного программирования для систем с распределенной памяти и кластерных систем.

4. Разработаны алгоритмы обработки звуковых сигналов на основе одноуровневого и многоуровневого вейвлет-преобразований Хаара для сжатия аудиосигналов и удаление шума из них, алгоритмы обработки изображений на основе многоуровневого вейвлет-преобразования Добеши для сжатия изображений с незначительными потерями.

5. Разработаны модели и структуры системы цифровой обработки звуковых сигналов и изображений для передающей (сжатие) и приемной (восстановление) части цифровых систем телекоммуникации. В зависимости от пропускной способности канала с помощью вейвлет-функций сигналы сжимаются до предельной нормы передачи, сохраняя при этом приемлемое качество.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1.Темирханова М.Ж. Совершенствование планирования информационной технологии при введении учета затрат в туристических компаниях и организация правил в внесении в учет при расчете финансовых результатов. в сборнике: научные исследования в социально-экономическом развитии общества. международная научно-практическая конференция научно-педагогических работников. 2019. с. 438-442.

2. Темирханова М.Ж. Оценка стоимости объектов интеллектуальной собственности в бухгалтерском учете в Республике Узбекистан. В сборнике: Инженерная экономика и управление в современных условиях. Материалы научно-практической конференции, приуроченной к 50-летию инженерно-экономического факультета. Ответственный редактор В.В. Жильченкова. 2019. С. 684-691.

3. Гайибназаров Ш.Г., Темирханова М.Ж. Теоретические основы учета и анализа объектов интеллектуальной собственности при переходе к инновационному развитию. Бюллетень науки и практики. 2019. Т. 5. № 9. С. 290-297.

4. Темирханова М. Ж., Зарипов Х. Б., Ли Ш. Совершенствование цифровой мобильной связи в современном мире // Бюллетень науки и практики. 2020. Т. 6. №7. С. 262-271.

УДК 612.1/.8

ИЗУЧЕНИЕ ИММУННОГО СТАТУСА СПОРТСМЕНОВ В УСЛОВИЯХ ТРЕНИРОВОЧНОГО ПРОЦЕССА

Алибекова Самира Саадат кызы
Ст.преп
Азербайджанская Государственная Академия
Физической Культуры и Спорта
г.Баку, Азербайджан

Аннотация. В работе были проанализированы процессы адаптации к физической нагрузке в различных звеньях иммунной системы. Было показано, что физическая активность вызывает адаптивные изменения в большинстве из исследованных звеньев иммунитета. Большинство изученных в работе показателей характеризуются высокой биологической вариабельностью, что в значительной мере ограничивает их использование в клинической практике. Для оценки влияния физической активности на различные иммунологические показатели была проанализирована степень изменения исследуемого показателя в ответ на физическую тренировку.

Ключевые слова: тренированность, иммунная система, адаптация, интенсивная физическая нагрузка.

Введение. Оценка функционального состояния организма при занятиях спортом имеет большое значение для оптимального построения учебно – тренировочного процесса, обеспечивающего выход спортсменов на высокий уровень функциональной готовности, что наряду с другими факторами, обеспечивает достижение максимально возможного спортивного результата.

Ранее господствовало убеждение, что занятия физкультурой и спортом оказывают однозначно благоприятное воздействие на иммунную систему, способствуют снижению заболеваемости, увеличению продолжительности

жизни. К настоящему времени накоплены сведения о неоднозначном влиянии физических нагрузок при занятиях физкультурой и спортом на иммунитет [5, с.41-45]. Проведенные исследования в целом свидетельствуют о зависимости показателей иммунологической реактивности организма от объема и интенсивности нагрузок. Показано, что при умеренном объеме физических нагрузок, показатели иммунитета повышаются, но, чем больше интенсивность физических упражнений, тем ниже может быть иммунологическая реактивность организма. Вместе с тем, минимальные по энерготратам физические нагрузки оставляют стабильными показатели иммунитета и способствуют стимулирующему влиянию на иммунную систему [7, с.18-21; 3, с.245-247; 6, с.48-51].

Р.С.Суздальницкий и В.А.Левандо (7), рассматривая адаптацию с позиции иммунитета, выделяют четыре фазы иммунологической адаптации. В первой фазе, названной фазой мобилизации, мобилизируются иммунологические резервы организма в ответ на низкоинтенсивные (ЧСС до 160 уд/мин) тренировочные нагрузки. При увеличении интенсивности и объема тренировочных нагрузок отмечается фаза компенсации, при которой физиологическая защита организма остается практически на том же уровне, что и в предыдущей фазе. Третья фаза – фаза декомпенсации, по данным этих факторов наблюдается, как правило, в соревновательном периоде на фоне высокоинтенсивных нагрузок и характеризуется резким снижением иммунитета. После ответственных соревнований, выступающих в качестве стрессорного фактора, возможно наступление функционального паралича иммунной системы. Четвертая фаза наблюдается после значительного снижения тренировочных нагрузок, когда показатели иммунологического и гормонального статуса постепенно восстанавливаются.

Комплексное исследование гуморальных факторов общего и местного иммунитета – достаточно информативный метод исследования иммунологической реактивности организма человека, находящегося в стрессовых условиях, способный своевременно выявить несоответствие

предъявляемых нагрузок функциональным возможностям иммунной системы и сигнализировать о развивающемся срыве адаптивно – приспособительных механизмов [9, с.7-10; 2, с.14; 1, с.40-45; 8, с.200].

Целью работы являлось изучение иммунологических критериев для оценки индивидуальной тренированности при физических нагрузках.

Методы исследования. Исследование проводилось в ходе обычного тренировочного процесса в течение полного цикла, состоящего из четырех недельных микроциклов. Каждый микроцикл состоял из шести тренировочных дней, включающих утреннюю и вечернюю тренировки и дни отдыха. В последний день цикла испытуемые приняли участие в проводимых соревнованиях. В тренировочный процесс включены скоростно – силовая подготовка, тренировки на выносливость и отработку специальной техники. Контроль интенсивности нагрузки определялся методом пульсометрии. В начале и конце цикла было проведено функциональное тестирование. Всем спортсменам было проведено антропометрическое исследование для расчета доли мышечной и жировой тканей. У спортсменов определяли вегетативные показатели, максимальное потребление кислорода в ступенчатом тесте. Была определена ЧСС порога анаэробного обмена (ЧСС ПАНО) и рассчитаны индивидуальные пульсовые зоны. Вся тренировочная деятельность участников эксперимента контролировалась непрерывной пульсометрией. Индивидуальную переносимость физической нагрузки определяли по соотношению времени работы в разных пульсовых зонах во время тренировок на основании данных пульсометрии. Для проведения лабораторных исследований два раза за микроцикл (на первый и пятый день) у каждого участника исследования отбирались два образца венозной крови. Сыворотку крови получили путем центрифигурования (10 мин, 1300 об/мин).

Результаты и их обсуждение. Все участники обследования имели специализированный спортивный стаж не менее трех лет и общее состояние здоровья испытуемых – удовлетворительное. Участники были разделены на две группы: с высокой (I группа) и низкой (II группа) степенью адаптации к

физической нагрузке. Средняя доля работы во 2 – ой и 3 –ей пульсовых зонах составила 10,8% в группе с высокой адптацией и 20,4% в группе с низкой адаптацией, а МПК – 50,7 и 48,4 мл O_2/кг/мин соответственно. По другим физиологическим показателям между группами статистически значимых различий не было выявлено (таблица 1)

Таблица 1

Морфофункциональные характеристики борцов

показатель	спортсмены	
	I группа, n = 5	II группа, n = 6
Возраст, лет	19,0	20,0
Рост, см	171,0	170,1
Масса, кг	63,0	67,2
ЧСС покой, уд/мин	72,0	75,0
ЧСС ПАНО, уд/мин	178,7	173,8
ЧСС ПАНО	187,0	200,0
МПК, мл O_2 /кг /мин	48,3	44,2
Доля мышечной ткани, %	53,4**	49,0**
Доля жировой ткани, %	13,4	17,3

**- $p < 0,05$

На основании морфофункциональных данных была рассчитана массовая доля жировой и мышечной тканей. В группе с высокой переносимостью тренировочных нагрузок массовая доля мышечной ткани была достоверно выше, чем в группе с низкой переносимостью тренировочных нагрузок 53,4% по сравнению с 49,0% ($p < 0,05$).

Доля жировой ткани была выше в группе с низкой переносимостью тренировочных нагрузок и составила 17,3% по сравнению с 13,4% в группе с высокой переносимостью нагрузок. Однако, данные различия не были статистически значимыми.

По основным гематологическим показателям: уровню гемоглобина, количеству эритроцитов, ретикулоцитов и тромбоцитов, а также по уровню

гематокрита группы спортсменов с высокой и низкой переносимостью физических нагрузок практически не различались (таблица 2). Выраженной динамики этих показателей, как в ответ на тренировку, так и на протяжении тренировочного цикла не наблюдалось.

Таблица 2

Основные гематологические показатели борцов

Показатели	Контрольный интервал	Спортсмены	
		I группа, n=5	II группа, n=6
Гемоглобин, г/л	130 – 165	156,4	159,5
Эритроциты, 10^{12} клеток/л	3,90 – 5,62	5,19	5,17
Ретикулоциты, %	2 – 12	4,2	5,2
Тромбоциты, 10^9/л	180 – 400	256	305
Гемотокрит, %	39 – 50	44,7	46,9
Среднее содержание гемоглобина в 1 эритроците, пг	2 – 34	31,4	32,8

Иммунологический анамнез был получен методом опроса спортсменов. По данным анамнеза среди спортсменов простудных заболеваний не наблюдалось, температура тела в период обследования колебалась от37 до 38^{0}С (со слов испытуемых). Статистически значимых различий между группами по данному признаку не обнаружено. Данные анамнеза подтверждаются лабораторными данными (таблица 3). Так в первой группе уроень общего IgE в сыворотке крови спортсменов колебался от 159,3 до 536,7 МЕ/мл, таким образом, все испытуемые из данной группы имели повышенный уровень общего IgE. Во второй группе таких испытуемых не было вообще, и уровень IgE колебался от 12,0 до 95,4 МЕ/мл. Таким образом, группы спортсменов с различной переносимостью тренировочных нагрузок достоверно различались по уровню IgE ($p < 0,05$). В ответ на тренировочную нагрузку изменения уровня IgE в сыворотке крови спортсменов не наблюдалось. За время наблюдения выраженной динамики уровня IgE не зафиксировано ни у одного спортсмена. Повышенного количества эозинофилов в крови не выявлено, также не было

выявлено выраженной динамики количества эозинофилов в ответ на физическую нагрузку [4, с.20-22; 10, с.62-68].

Таким образом, группа испытуемых с высокой переносимостью физических нагрузок имела выраженную склонностьк аллергии в отличии от вротой группы. Также было выявлено незначительное повышение уровня других классов иммуноглобулинов (таблица 3) в группе с высокой переносимостью тренировочных нагрузок. Уровень IgA составил 3,20 г/л против 1,86 г/л, уровень IgM 1,24 г/л против 0,94 г/л и IgG – 13,50 г/л против 12,30 г/л. Несмотря на то, что по уровню IgG различия между группами были статистически значимыми, описанные колебания находились в пределах физической нормы. По уровню С3 и С4 компонентов группы спортсменов не различались. У всех испытуемых эти показатели находились в пределах физиологических норм (таблица 3).

В ответ на физическую тренировку не было обнаружено выраженной динамики показателей гуморального иммунитета. Также не было выявлено существенных изменений этих показателей на протяжении всего периода исследования.

Таблица 3

Результаты иммунологического обследования спортсменов, занимающихся борьбой

Показатели	Контроль	Спортсмены	
		I группа, n=5	II группа, n=6
Общий IgG, г/л	7,0 – 16,0	13,50*	12,30*
Общий IgA, г/л	0,70 – 4,0	3,20	1,86
Общий IgM, г/л	0,40 – 2,30	1,24	0,94
Общий IgE, МЕ/мл	0,10 – 100,0	209,9**	39,3**
С3 компонент комплемента, г/л	0,90 – 1,80	1,25	1,01
С4 компонент комплимента, г/л	0,10 – 0,40	0,24	0,25

Различия между группами: *- $p < 0,05$; **- $p < 0,001$.

До начала тренировок уровень лейкоцитов в крови борцов не различался между группами и составлял $6,2 \cdot 10^9$ клеток/л в I группе и $6,5 \cdot 10^9$ клеток/л во II группе. Выраженной динамики этого показателя на протяжении тренировочного цикла выявлено не было. В ответ на физическую работу через час после окончания тренировки наблюдался умеренный лейкоцитоз в крови спортсменов обеих групп. Количество лейкоцитов возрастало до $7,3 \cdot 10^9$ клеток/л в группе с высокой адаптацией к физической нагрузке и до $9,2 \cdot 10^9$ клеток/л в группе с низкой переносимостью тренировочных нагрузок. Таким образом, средний UET лейкоцитов за весь тренировочный цикл составил $1,3 \cdot 10^9$ клеток/л в группе с высокой переносимостью тренировочных нагрузок и $2,2 \cdot 10^9$ клеток/л в группе с низкой переносимостью тренировочных нагрузок.

Выводы. В ходе исследований были проанализированы процессы адаптации к физической нагрузке в различных звеньях иммунной системы. Было показано, что физическая активность вызывает адаптивные изменения в большинстве из исследованных звеньев иммунитета. Большинство изученных в работе показателей характеризуются высокой биологической вариабельностью, что в значительной мере ограничивает их использование в клинической практике. Для оценки влияния физической активности на различные иммунологические показатели была проанализирована степень изменения исследуемого показателя в ответ на физическую тренировку. Этот динамический показатель, названный индексом одиночной тренировки, позволил количественно оценить степень воздействия физической активности на различные показатели. При анализе реакции сердечно – сосудистой системы на физическую работу используется аналогичный по смыслу показатель, называемый рабочим приростом ЧСС. Индекс единичной тренировки обладает большей чувствительностью и информативностью для решения поставленных задач, чем абсолютные значения изучаемых показателей. В результате проделанной работы были предложены новые подходы к оценке реакции организма спортсмена на физическую нагрузку. Количественная оценка

показателей срочной адаптации иммунной системы позволяет оценить степень переносимости физических нагрузок.

ЛИТЕРАТУРА

1. Агаева С.Е., Алибекова С.С. О взаимосвязи между физической нагрузкой, окислительным стрессом и иммунной реакцией / V Международная научная конференция студентов и молодых ученых «Университетский спорт: здоровье и процветание нации», Казань, 2015. – т.2. – с.40 – 45.
2. Донников А.Е. Использование некоторых маркеров срочной адаптации иммунной системы для оценки переносимости физической нагрузки (методические рекомендации). – М.: ВНИИФК, 2009. – 14 с.
3. Колупаев В.А. Динамика состояния клеточных факторов иммунитета в цикле года у представителей разных видов спорта /В.А.Колупаев, С.Л.Сашенков, И.И.Долгушин // Адаптация биологических систем к естественным и экспериментальным факторам среды. III международная научно – практическая конференция (22 – 23 ноября 2010 года). Челябинск.: изд – во Челябинского Гос.Пед.Университета. – 2010. – с.245 – 247.
4. Сапин М.Р., Ткачцк М.Т. Состояние органов иммунной системы после воздействия интенсивных физических нагрузок и в период восстановления //Вестник Российской АМН. – 2001. - №12. – с.20 – 22.
5. Стернин Ю.И. Особенности регуляции иммунной системы при высокой физической активности /Ю.И.Стернин, Г.Ю.Кнорринг, Л.П.Сизякина // Цитокины и воспаление. – 2007 а. – т.2. – с.41 – 45.
6. Стернин Ю.И., Сизякина Л.П. Некоторые иммунологические показатели при спортивной деятельности // Терра – Медика. – 2007 в. – т.6. – с.48 – 51.
7. Суздальницкий Р.С., Левандо В.А. Новые подходы к пониманию спортивных стрессорных иммунодефицитов // Теория и практика физической культуры. – 2003. – т.1. – с.18 – 21.

8. Таймазов В.А. Спорт и иммунитет /В.А.Таймазов, В.Н.Цыган, Е.Г.Макеева. – СПб, 2003. – 200 с.

9. Фомин Н.А. Состояние клеточных и гуморальных факторов иммунитета у лыжников – гонщиков на различных этапах тренировочного цикла /Н.А.Фомин, В.В.Рыбаков, Л.М.Куликов и др.// Теория и практика физической культуры. – 1997. – т.9. – с.7 – 10.

10. Mackinnon L.T. Immunity in athletes // Int J. Sports Med. – 1997. – vol.18. - №1. – p.62 – 68.

УДК 721.02.28:628.134(476.7)

ПРИЙОМИ РЕВІТАЛІЗАЦІЇ ІНЖЕНЕРНИХ СПОРУД УКРАЇНИ НА ОСНОВІ ВОДОНАПІРНИХ ВЕЖ

Антоненко Ігор Володимирович
старший викладач
Київський національний університет
технологій та дизайну
м. Київ, Україна

Анотація: розглянута адаптація об'єктів індустріальної спадщини з зарубіжної та вітчизняної практики. Проаналізовано та узагальнено прийоми перевтілення інженерних споруд на основі водонапірних веж. Відзначено перспективні напрямки їх реновації та проблемні аспекти.

Ключові слова: водонапірні башти, конверсія, історичне навантаження, інженерні об'єкти, нові функції.

У сучасних містах з'являється все більше супрематичних архітектурних об'єктів з полегшеними конструкціями зі скла, металу і бетону, які є житловими будинками, офісами, торговельними центрами. Однак найчастіше місце для нових будівель звільняють за рахунок знесення будівель, що мають історичну, матеріальну і культурну цінність. Хоча за кордоном вже давно існує ряд усталених термінів, що визначають дії суспільства, влади, архітекторів щодо старих промислових, складських і суміжних об'єктів, які по ряду причин є незатребуваними і порожніми, але які, в той же час, несуть історичне навантаження, володіють просторовим, енергетичним і, найчастіше, містобудівним потенціалом. Ці об'єкти втратили свою початкове функціональне навантаження в зв'язку з технічним прогресом, історичним розвитком, політичними або економічними зрушеннями і з цілою низкою чинників, що відбуваються в житті сучасного суспільства в цілому і в місцях їх «прописки»,

безпосередньо. Зокрема термін «конверсія (conversion)», що описує процес відновлення, реконструкції або перебудови промислових та інженерних об'єктів, складів, доків і т.д., що мають історичне навантаження, з сучасним використанням їх під інші цілі. Такі об'єкти найчастіше стають торговими, виставковими, освітніми, навіть житловими або поєднують в собі ряд різнобічних моно функцій [1, с. 2]. Дане дослідження присвячене одній з таких груп занедбаних і зруйнованих інженерних споруд, як водонапірні вежі.

Індустріальні споруди залежать від транспортних шляхів, кваліфікованих співробітників і зв'язку з місцевим споживчим ринком, тому вони завжди були найпоширенішим типом міських промислових об'єктів. Як правило, індустріальні історичні будівлі були впроваджені в щільну міську забудову. Відповідно, такі об'єкти в процесі конверсії найбільш часто коригують свій зовнішній вигляд і, як правило, стають мультифункціональними після конверсії.

Що стосується баштовидних об'єктів, такі споруди, як силосні і водонапірні вежі, цукрово- і газосховища мають характерні баштові композиції і, як правило, залишаються монофункціональними в ході реконструкції. Один з найбільших в Німеччині газгольдерів в Оберхаузені в 1994 році став виставковим залом. Водонапірна вежа в Києві стала Музеєм Води. Силосні башти в Буффало служать для демонстрації світлових і мультимедійних інсталяцій. Циліндри цукросховищ в Амстердамі стали житловим будинком і банком [6, с. 88].

У типології міських промислових підприємств виділяється два напрямки – раціоналістичний і класичний. У свою чергу раціоналістичний напрям ділиться на три етапи: сер. XIX – поч. XX століть – панування "цегляного" стилю, 1920-1930-і роки – пошуки функціональної і конструктивної доцільності форми в рамках конструктивізму, 1950-1990-і роки – розвиток архітектури підприємств на основі індустріалізації самого промислового будівництва, уніфікації і типізації конструктивних елементів, застосування типових проектів [3, с. 47].

Більшість індустріальних об'єктів – це знакові міські будівлі, інноваційні для свого часу, що змінили класичний міський пейзаж [4, с. 34]. Реєстр індустріальних пам'ятників значно розширюється і стає тематичним. Критеріями відбору стають не тільки архітектурна та інженерна унікальність, а й цілісність комплексу, а також свідоцтва еволюції виробництва. Наприклад на території Великобританії на сьогоднішній день музеєфіковані 124 унікальних об'єкта, що відносяться тільки до залізничної системі (музеї техніки під відкритим небом, архітектурні об'єкти та заповідні залізничні гілки) [5, с. 39].

1. 2. 3. 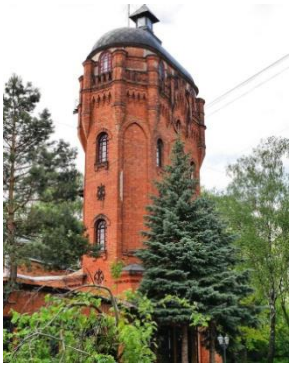

Рис. 1. Водонапірні вежі України:

1 – м. Вінниця (1911 р.); 2 – м. Львів (1894 р.); 3 – м. Житомир (1898 р.)

Що стосується баштових індустріальних споруд, то в маленьких містечках і селищах по всьому світу збереглося їх досить, простих конструкцій і оригінальних форм, що несуть зв'язок часів і здатних образно посилити місцеву ідентичність, навіть не будучи твором архітектури (Рис. 1). Типова і відносно проста об'ємна композиція баштовидних споруд дозволяє дати універсальні конструктивні рішення для елементів, що надбудовуються та вбудовуються, тим самим вивільнивши творчу енергію для реалізації унікальних художніх рішень. Великий фактичний матеріал і необхідність роботи з вітчизняною промисловою спадщиною обумовлюють актуальність даного дослідження.

Конверсія невеликих, окремо розташованих споруд типу водонапірних і силосних веж, димових труб, газгольдерів і маяків має тим більше значення, чим бідніше містобудівне оточення, чим дрібніше населене місце. Обмеженість матеріальних ресурсів і різноманітності морфо-типів забудови в таких

поселеннях вимагає не просто виявлення, а творення домінантних знаків місцевої ідентичності. Таким знаком може успішно послужити спорудження, яке хоч і не володіє очевидними архітектурними гідностями, але принципово відмінне від рядової забудови. Перетворення покинутого, відносно високого орієнтиру в сформованому ландшафті в свою чергу стає ознакою позитивних змін в житті місцевої громади.

Конверсія індустріальних споруд це не тільки збереження архітектурної спадщини, а й брендування міст, їх сталий розвиток, інтеграція в міську тканину неефективно використовуваних зон промислових підприємств. Що стосується прагматичної сторони, то максимальне збереження непрацюючих споруд відповідає доктрині сталого розвитку. Найбільш відчутний екологічний ефект при реконструкції промислових споруд баштового типу – це усунення проблеми демонтажу, вивезення та утилізації великого обсягу конструкцій та будматеріалів. А також скорочення витрат на нове капітальне будівництво.

Якщо сконцентруватися суто на водонапірній вежі – це конструкція досить великих розмірів, яка виконує функцію регулювання всіх операцій водопровідної системи. А саме контролює процес подачі води, її напору, а також витрачання. До того ж водонапірна конструкція здійснює створення запасу водних ресурсів і регулює роботу насоса. Сама водонапірна вежа являє собою монументальну конструкцію, до складу якої входить ємність для збору і накопичення вологи і баштовий стовбур. Коли кількість споживаної води зведено до мінімуму, за допомогою роботи насоса вода починає накопичуватися в резервуарі башти. Якщо виникає потреба у використанні великого обсягу води, відбувається її подача з резервуара, водотоннажність якого, в залежності від конструкції, може доходити до 100 м3. Такі розміри мають, як правило, промислові споруди. Таким чином, вдається уникати критичного дефіциту водних ресурсів.

Водонапірна вежа є досить високою конструкцією, проте зазвичай не перевищує 25 м у висоту. Опора вежі найчастіше виконується зі сталі особливої

міцності, хоча будівельний матеріал для її виготовлення може бути різним (наприклад залізобетон або цегла) [2, с. 10].

Свого часу в кожному цивілізованому місті було по кілька водонапірних веж. А в посушливих країнах водонапірна вежа була епіцентром суспільного життя поселення, його віссю. У місті Афула (Ізраїль) стара водонапірна вежа і тепер сприймається, як домінанта міста. Хоча в наші дні такі об'єкти використовуються все рідше, старіють і руйнуються. Однак зі зростанням чисельності населення міст і попиту на житло, такі об'єкти все частіше пристосовують під приватні апартаменти. Співвідносячи функцію житла з композиційної типологією промислових споруд варто відзначити, що найбільш вдало і раціонально вона реалізується в адміністративних і виробничих приміщеннях міських мануфактур, старовинних портових складах. Але існують і більш рідкісні приклади – розміщення житла в циліндрах газосховищ і цукросховищ, а також перебудова водонапірної башти в готель, офіс, музей та ін. [6, с. 91].

Рис. 2. Водонапірна вежа в Сусті, Нідерланди

Лофтам, що перепрофільовані під житло, властива функціональність планування і пріоритет відкритого, зонованого і добре освітленого простору (властивого модернізму), який парадоксальним чином поєднується постмодерністською умовністю і рівнозначністю всіх функціональних зон всередині інтер'єру. Головні стилістичні риси житлового лофту часто формуються різними декораторськими прийомами, що згладжують автентичну брутальність інтер'єру і додають йому риси традиційного «затишного» житла. Таким чином можна визначити еклектичний характер лофт-стилістики, яка з історичною «чесністю» з'єднує відкриту цегляну кладку, шорсткі бетонні

поверхні і різні індустріальні елементи, історична значимість яких посилюється за допомогою візуального протиставлення сучасним інженерним конструкціям, сучасним меблям, побутовій техніці та фурнітурі. У той же час, емоційний вплив простору житлового лофту може бути розкрито шляхом виявлення і прочитання з'єднаних в ньому архетипів [6, с. 46].

Прикладом може служити водонапірна вежа в Сусті (Нідерланди). Вона була побудована в 1931 році компанією «Arnhem Water Supply» за проектом архітектора Германна Фрідріха Мертенса (Рис. 2). Цегляна вежа розташована в найвищій точці Суста, муніципалітету провінції Утрехт. Особливості розташування дозволили зробити висоту вежі 23,7 м, що нижче більшості інших водонапірних веж Нідерландів. Вежа перестала функціонувати в 1984 р, її нижня частина використовувалася під житло і офіс. У 2002 р. бюро «Zecc Architects» запропонувало реконструювати вежу в ексклюзивну резиденцію. Знадобилося два роки, щоб перетворити пам'ятник архітектури, в приватний будинок. Завдання по створенню нової функціональної схеми було вирішене настільки вдало, що в 2004 р. цей об'єкт в Сусті виграв приз за «кращу реконструкцію водонапірної башти». У спорудженні 9 рівнів – кухня, вітальня, кімнати відпочинку, дитячі, ванна кімната, сауна, домашній офіс на два робочих місця, спальня господарів і тераса на даху, з якої відкривається панорама міста [7].

Рис. 3. Конверсія водонапірної вежі з великою ємністю резервуара під готель «Mövenpick» в м. Гамбург

Також як приклад житлової функції, реалізованої всередині промислового інтер'єру, можна привести готель «Mövenpick» в Гамбурзі (Рис. 3). Унікальність 4-зіркового готелю, розташованого в районі парку Штерншанце полягає в тому,

що він був вбудований в стару водонапірну вежу, створену в 1910 р. арх. Вільгельмом Шварцем (Wilhelm Schwarz) в гамбурзькому парку «Sternschanzenpark». Реконструкція проводилася за проектом відомого арх. Фалька фон Теттенборна. Так як будівлю внесено до реєстру спадщини, зовні вежа практично не змінилася. Але всередині зміни були кардинальними – спочатку був створений бетонний стрижень, в якому розташувалися сходи і ліфтові шахти, потім обладнали 14 поверхів з 16 номерами на кожному [8].

Культурно-дозвіллєва функція передбачає організацію в об'єктах конверсії культурних центрів, бібліотек, творчих студій, клубів. Культурні центри часто діють як виставкові, концертні та театральні майданчики. Тут же можуть знаходитися репетиційна база і балетні класи, художні та музичні гуртки, лекторії, бібліотека. Залежно від наповнення, у них існує той чи інший профіль: культурно-розважальний або освітній. Така функція передбачає використання різних композиційних елементів. Якщо дозволяють простори, тут можуть розміщуватися репетиційні приміщення і естрадні майданчики. Можуть бути задіяні не тільки освітлені приміщення, але і темні відсіки інтер'єрів [6, с. 93].

Рис. 4. Творча студія, місцевість Concepcion (Чилі); арх. Mauricio Pezo і Sofia von Ellrichshausen

Як приклади реалізованої культурно-дозвіллєвої функції можна назвати архітектурну студію в 7-поверхової водонапірній башті в чилійській сільській місцевості Консепсьон (Рис. 4). Двоповерхова конструкція частково занурена в схил пагорба, створюючи великий підвал майстерні і житлові приміщення на першому поверсі. Сама п'ятиповерхова вежа піднімається від його центру,

створюючи суміш побутових приміщень і робочих студій, з'єднаних гвинтовими сходами. Проста прямолінійна сітка визначає розташування приміщень всередині будівлі. Конструкція є монолітним нашаруванням бетону. В інтер'єрі стіни оббиті панелями з пофарбованого дерева, в які вмонтовані оцинковані сталеві рами вікон [9].

Рис. 5. Музей води в Києві (Водно-інформаційний центр)

Поряд з житловою, найбільш часто в колишніх промислових об'єктах баштового типу формується музейно-виставковий функція (музеї, галереї, виставкові центри). Подібне перепрофілювання, як правило, направлено на створення зони руху відвідувачів, хоча формування внутрішнього простору об'єкта залежить від типу музеєфікації (музей виробництва, науковий центр, музей техніки і промислового дизайну, художній музей). Прикладом може служити водно-інформаційний центр або музей води, розміщений в самій старій водонапірній вежі України і в прилеглих до неї резервуарах (1872-1876 рр.), на одному з пагорбів у центральній частині Києва, запущений в експлуатацію в 2003 р. (Рис. 5). Сама вежа (збережена, спочатку їх було дві) була спроектована в 1871 р. військовим інженером Амандом Струве. Споруди музею є фрагментом природно-культурного комплексу парк «Хрещатий». Частина парку свого часу входила до складу Царського саду (нинішній Міський сад). Простір музею являє собою нестандартну «дослідницьку лабораторію» води, організовану на основі чотирьох складових повного циклу кругообігу води в природі [10].

Крім названих напрямів діяльності промислові об'єкти баштового типу можуть також наділятися комерційної, освітньої, адміністративної функціями, і можуть перероблятися під креативні кластери.

Висновки. Такі об'єкти, як водонапірні вежі, які часто мають історичне навантаження, замість використання конверсії просто зносять. Баштові споруди це знакові міські будівлі, їх конверсія має тим більше значення, чим бідніше містобудівне оточення. Найбільшим ефектом реконструкції веж є усунення проблеми демонтажу, вивезення та утилізації великого обсягу конструкцій та будматеріалів. Виразні композиції веж дають можливість широкої інтерпретації історичних інтер'єрів. У процесі реконструкції вежі залишаються монофункціональними. Поряд з житловою, найбільш часто в колишніх промислових об'єктах баштового типу формуються житлова і музейно-виставковий функції. Однак функціональна спрямованість може бути і діловою, комерційною, культурно-дозвіллєвою, освітньою, адміністративною, а також подібні об'єкти можуть перепрофілюватися під арт-кластери.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Чадович, А.А. Сохранение или снос? Компромисс! / А.А. Чадович // Architecture and Modern Information Technologies. – 2013. – №1(22). – URL: https://marhi.ru/AMIT/2013/1kvart13/chadovich/abstract.php. (дата звернення: 29.12.2020)

2. Ондра, Т.В. Новая жизнь старой башни / Т. В. Ондра // Вестник Брестского государственного технического университета. Серия: Строительство и архитектура. – 2015. – № 1. – С. 9–12.

3. Яковлев А.А. Архитектурная адаптация индустриального наследия к новой функции: дис. к-та архитектуры: 05.23.21 – Н. Новгород, 2014 г., с. 47

4. Stratton, M. Industrial buildings: conservation and regeneration.; – NY., 2000. p.34

5. Тютюнник, Ю. Г. Охрана и заповедание индустриальных ландшафтов // География и природные ресурсы. – Киев., 2006. – № 2., С.39

6. Райкин А.А. Архитектурно-художественные особенности ревитализации промышленных объектов: дис. ... кандидата: 17.00.04 / Райкин

А.А.; [Место защиты: ФГБОУ ВПО МГХПА им. С.Г. Строганова], 2016. – 167 с.

7. Дома в водонапорных башнях – свобода взора и фантазии. – URL: https://www.redeveloper.ru/articles/doma-v-vodonapornykh-bashnyakh-svoboda-vzora-i-fantazii.htm (дата звернення: 06.01.2021)

8.Mövenpick.URL:https://www.movenpick.com/ru/europe/germany/hamburg/hotel-hamburg/overview/(дата звернення: 07.01.2021)

9. Дом водонапорная башня – Дом в водонапорной башне – Интервью. – URL: https://akfengroup.ru/raznoe-2/dom-vodonapornaya-bashnya-dom-v-vodonapornoj-bashne-intervyu.html (дата звернення: 07.01.2021)

10. Музей воды (Водно-информационный центр). – URL: http://zametkin.kiev.ua/muzej-vody-vodno-informaczionnyj-czent/ (дата звернення: 08.01.2021)

АНАЛИЗ ПОКАЗАТЕЛЕЙ ГЕМОГРАММЫ У БОЛЬНЫХ С ХРОНИЧЕСКОЙ ИШЕМИЕЙ НИЖНИХ КОНЕЧНОСТЕЙ

Асадов Нодиржин Закирович
Ташкентский педиатрический
медицинский институт

Актуальность: Хроническая ишемия нижних конечностей является прогредиентным процессом и характеризуются прогрессированием атеросклеротических и гемодинамических изменений. В этой связи большую роль имеют методы ранней диагностики, позволяющие прогнозировать исход болезни.

Цель: изучить диагностическую ценность определения форменных элементов лейкоцитарного ряда периферической крови и их соотношения у больных с синдромом критической ишемии нижних конечностей при облитерирующих заболеваниях магистральных сосудов.

Материалы и методы: В исследование включены 56 пациентов с критической ишемией нижних конечностей, находившихся на лечении в отделении интервенционной кардиологии ГУ «Республиканский медицинский научно-практический центр терапии и медицинской реабилитации». Наличие атеросклеротического поражения верифицировалось методами ангиографии и мультиспиральной КТ-ангиографии с дополнительным определением гемодинамически значимых нарушений кровотока методом ультразвуковой допплерографии. Тяжесть ишемии конечности классифицировали по А.В. Покровскому-Фонтейну. Больные были разделены на две группы: Первую группу составили 36 больных с критической ишемией нижних конечностей. В контрольную группу были включены 20 пациентов без признаков критической ишемии нижних конечностей. Определение лейкоцитов в периферической крови проводили с применением стандартных реагентов. Рассчитывали

коэффициент нейтрофилы/лимфоциты. Статистический анализ проводили с применением t-критерия Стьюдента со значимостью $p<0,05$.

Результаты: В первой группе показатель лейкоцитов составил $9,7\pm5,1x10^9$/л, показатель нейтрофилов составил $8,1\pm1,4x10^9$ /л, показатель лимфоцитов - $1,1\pm0,4*10^9$/л. В контрольной группе показатель лейкоцитов составил $7,1\pm3,9*10^9$ /л, показатель нейтрофилов - $4,4\pm1,3x10^9$ /л, показатель лимфоцитов составил $2,1\pm0,1x10^9$/л. Статистически значимых межгрупповых различий не наблюдалось. Отношение нейтрофилов к лимфоцитам в основной группе составил $7,3\pm0,37$, в группе сравнения – $2,4\pm0,35$, $p <0,05$.

Вывод: Помимо современных высокотехнологичных методов диагностики анализ гемограммы имеет существенное значение в диагностике критической ишемии нижних конечностей.

УДК 378

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ВАЖЛИВА ХАРАКТЕРИСТИКА СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ

Байбакова Ольга Олександрівна
кандидат пед. наук, ст. викладач
Ужгородський національний університет
м. Ужгород, Україна
Постолюк Марія Іванівна
кандидат пед. наук, ст. викладач
Тернопільський національний педагогічний університет
м. Тернопіль, Україна

Анотація: В статті розглядаються питання міжкультурної комунікації, актуальність якої зростає в зв'язку з розширенням міжнародних контактів. Аналізуються поняття «міжкультурна комунікація», «міжкультурна комунікативна компетентність». Підкреслюється необхідність володіння сучасними фахівцями вміннями міжкультурної комунікації, міжкультурною комунікативною компетентністю.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, міжкультурна компетентність, взаємодія, вміння, фахівці.

Сьогодні ми є свідками розширення міжнародних контактів, поглиблення міжнародного співробітництва у різних сферах, поступової інтеграції України в світову спільноту, що ставить нові підвищені вимоги до підготовки фахівців, зокрема й іншомовної.

В «Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти» слушно підкреслюється, що оволодіння вміннями іншомовного спілкування допоможе: підготувати усіх європейців до зростаючих потреб міжнародної мобільності і тіснішої співпраці в галузі освіти, культури та науки, торгівлі і промисловості;

сприяти взаємному розумінню і терпимості, повазі до особистості і культурних відмінностей шляхом більш ефективної міжнародної співпраці; підтримувати і розвивати далі багатство і різноманітність європейського культурного життя шляхом глибшого взаємного пізнання національних та регіональних мов, що вивчаються; попереджувати небезпеку, що може бути результатом маргіналізації тих, у кого недостатньо розвинені вміння, необхідні для успішного спілкування в інтерактивній Європі [1, с. 3].

Як відзначає академік В. Кремінь, інтеграція України у світову спільноту потребує досконалого володіння іноземними мовами. Без таких знань долучитися до міжнародного співтовариства буде неможливо [2, с. 5-7], з чим не можна не погодитися.

Дійсно, на сучасному етапі розвитку людської спільноти особливої актуальності набуває необхідність вивчення іноземної мови, яка є засобом міжкультурного спілкування у різних сферах людської діяльності (політика, економіка, культура, освіта, соціальна сфера тощо), засобом взаєморозуміння народів, країн, соціальних систем і узагальнення досягнень національних культур у розвитку загальнолюдської культури, збагачення духовними цінностями, створеними різними народами і людством у цілому, засобом міжкультурної взаємодії.

Проте сьогодні акцент ставиться не тільки на необхідності знання іноземних мов, але й на зв’язку навчання іноземній мові з культурою країни – носія мови, а також на важливості проникнення в цю культуру, толерантному ставленні до неї, що сприяє розвитку в суспільстві соціокультурного розуміння належності до світового співтовариства і готовності до міжнаціонального спілкування суб’єктів, кожний з яких бачить в іншому повноправного партнера ділової взаємодії.

Одним із наслідків глобальних змін у світі стало суттєве посилення інтересу до проблем взаємодії культур та культурної ідентичності народів. В умовах інтенсивного розвитку засобів комунікації міжкультурні контакти значно розширилися. У XX столітті в сферах науки, культури, бізнесу, політики

виникли і розвиваються низка міжнародних проектів. Однак, незважаючи на міжнародну комунікацію, існує багато ситуацій, коли представникам різних культурних груп і співтовариств не вдається досягти згоди з тих чи інших питань. Це відбувається не тільки внаслідок змістових чи принципових розбіжностей в їх позиціях, але й через те, що на ґрунті розходження культурних традицій чи навіть звичок, обумовлених культурною специфікою бачення світу і способів сприйняття та інтерпретації подій, контактуючі сторони не можуть адекватно сприйняти інформацію, не хочуть, а частіше не можуть з об'єктивних причин зрозуміти і прийняти позицію іншої людини. Зазвичай в основі цієї позиції лежать інші культурні цінності, релігійні погляди, спосіб життя. Це перешкоджає взаєморозумінню, а отже, успішному вирішенню найрізноманітніших питань в рамках більш ніж однієї культури (етносу, народу). Таким чином, для щоб взаємодія між представниками різних культур була ефективною, необхідно враховувати принципи і механізми міжкультурної комунікації.

Термін «міжкультурна комунікація» з'явився в науковому обігу в 50-х роках минулого століття. Першими до розробки питання міжкультурного спілкування долучилися науковці в США, де виникла необхідність вивчення проблеми конфронтації різних расових та етнічних груп. Дослідникам вдалося обґрунтувати комплексність феномену людського спілкування загалом, а також значні відмінності в стандартах, цінностях, уявленнях, моделях мислення та поведінки, які властиві представникам різних культур.

На даний час вивченням різних аспектів міжкультурної комунікації займається низка гуманітарних наук: культурологія, комунікативістика, соціологія культури, лінгвокультурологія, етнопсихологія та ін. З'явилися публікації, в яких розглядаються різні проблеми взаємодії культур, проте авторство більшості з них належить вченим-лінгвістам (Т. Астафурова, Ф. Бацевич, М. Галицька, О. Козакова, К. Мальцева та ін.), які зводять весь процес переважно до мовного спілкування. Такий підхід суттєво звужує

реальне поле міжкультурної комунікації, залишаючи поза увагою її культурно-антропологічний аспект, який не менш важливий, аніж лінгвістичний.

У широкому розумінні міжкультурна комунікація – це різноманітні форми взаємодії індивідів, груп або організацій, які належать до різних культур. Вирішальним при цьому є питання значущості культурних відмінностей, їх усвідомлення, розуміння і адекватне врахування в процесі комунікації. Адже головна мета і сенс будь-якого комунікативного процесу – це бажання бути зрозумілим партнером, що передбачає необхідність максимально повно і точно донести свою інформацію, знання і досвід до співрозмовника. А це означає, що ефективність спілкування прямо пропорційна рівню взаєморозуміння між комунікантами.

Вперше поняття міжкультурної комунікації було сформульовано американськими вченими Г. Трейдером і Е. Холлом, які розглядали його як ідеальну мету, до якої повинна прагнути людина у своєму бажанні якнайкраще, ефективніше адаптуватися до навколишнього світу. Е. Холл прийшов до висновку про необхідність навчання культурі спілкування з іншими народами («якщо культура може бути вивчена, то це означає, що вона може викладатися іншим»), тобто першим запропонував зробити міжкультурну комунікацію не тільки предметом наукових досліджень, але й самостійною навчальною дисципліною. На думку вченого, головна мета дослідження проблеми міжкультурної комунікації – це вивчення практичних потреб представників різних культур для їх успішного спілкування один з одним. Він вперше став розглядати спілкування як вид діяльності, який піддається вивченню й аналізу, що дозволило йому надалі розвивати власну комунікативну теорію «культурних моделей взаємодії» [3].

З часом ці положення були поглиблені, до дослідження проблеми міжкультурної комунікації долучилися інші вчені з різних країн, з’явилося кілька наукових напрямків в рамках теорії міжкультурної комунікації (К. Клакхон, Ф. Стродбек, Л. Самовар, Р. Портер, О.Садохін та ін.) [4].

Таким чином, ґрунтуючись на результатах різноманітних досліджень у цій сфері, міжкультурну комунікацію можна розглядати як сукупність різноманітних форм відносин і спілкування між індивідами і групами, які належать до різних культур.

На сучасному етапі міжкультурна комунікація здійснюється в найрізноманітніших сферах: у міждержавних відносинах, підприємницькій, науковій та освітній діяльності, на рівні міжособистісного спілкування. Знання особливостей ведення міжкультурних контактів забезпечує ефективність комунікацій і має велику соціальну значимість, оскільки тісно пов'язане з проблемами біженців, переселенців, а також людей, які виїжджають за кордон на роботу чи постійне місце проживання. Знання закономірностей, стратегій міжкультурної взаємодії дозволяє надавати допомогу при адаптації цих людей в умовах «іншої» культури.

Міжкультурна комунікація характеризується тим, що під час зустрічі з представниками різних культур кожен з комунікантів діє у відповідності зі своїми культурними нормами. При цьому, як відзначають багато дослідників, проблема міжкультурної комунікації не зводиться виключно до мовної проблеми. Знання мови носія іншої культури необхідне, але недостатнє для адекватного взаєморозуміння учасників комунікативного акту. Більше того, міжкультурна комунікація передбачає наявність не тільки розбіжностей між двома різними мовами, а й відмінності при використанні однієї мови.

Діалог, у тому числі діалог культур в різних формах на різних рівнях передбачає принцип терпимості до іншої думки, поведінки, способу життя.

Життєдіяльність людей визначаються існуючими в тій чи іншій культурі нормами, які регулюють людське мислення, поведінку і здійснюють значний вплив на характер сприйняття та міжособистісні відносини. Освіта і виховання, історична пам'ять, традиції і звичаї, правила, які диктуються суспільством, сама мова, якою спілкуються люди, виробляють систему орієнтації, що допомагає їм вирішувати різні життєві ситуації і проблеми.

Тому проблема міжкультурної комунікації яскраво проявляється, зокрема, в багатонаціональному середовищі. Особливу роль вона відіграє в діяльності фахівців, які надають допомогу і підтримку різним категоріям клієнтів у багатонаціональних і поліконфесійних спільнотах. Культурні відмінності можуть бути як всередині країни, так і між країнами; при цьому важливо усвідомлювати, що всі культури мають право на існування, а всі культурні групи мають рівні права.

Для забезпечення ефективної міжкультурної комунікації будь-який фахівець повинен володіти міжкультурною комунікативною компетентністю, тобто йому необхідно мати певний рівень лінгвістичних, соціолінгвістичних, міжкультурних знань та умінь, які забезпечують реальне особистісне, ділове, професійне спілкування в сфері міжнаціональної взаємодії.

Лінгвістичні знання й уміння включають знання й уміння про мову й мовлення, уміння користуватися ними у професійній діяльності: розпізнавати синоніми, антоніми, інтернаціональні слова, слова, схожі з рідною мовою; розкривати значення багатокомпонентних слів і виразів; знаходити способи адекватної передачі значень іншомовних слів на рідній мові; правильно вживати без еквівалентну лексику в мовленнєвих ситуаціях.

Соціолінгвістичні знання й уміння означають здатність використовувати і перетворювати мовленнєві одиниці у відповідності з ситуаціями ділового, професійного, особистісного спілкування, а також передбачають: володіння формами ввічливості мовленнєвого національно-культурного етикету: правильне оформлення (в мовленнєвому плані) ритуалів, які відображають радість, співчуття, вибачення тощо.

Міжкультурні знання й уміння означають певний рівень розуміння і вживання культурних реалій даної країни, зокрема і правил ділової культури, і передбачають: розуміння суті власних культурних установок та їх значення в різних контекстах міжкультурного спілкування; критичний підхід до інтерпретації особливостей ділової поведінки носіїв іншої національної культури; розуміння особливостей невербальної поведінки зарубіжних ділових

партнерів в офіційних ситуаціях спілкування; співставлення і використання прийнятих у світі правил культури телефонної розмови, ділових листів, в тому числі електронних тощо.

Володіння вміннями міжкультурної комунікації не тільки сприяє ефективному міжнаціональному спілкуванню і співробітництву на професійному і особистісному рівнях, але відіграє позитивну роль у забезпеченні загального розвитку фахівців, розширенні їх світогляду, поглибленні знань про навколишній світ, про людей, які розмовляють даною іноземною мовою, їх звичаї, менталітет, особливості національної культури.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Науковий редактор українського видання проф. С.Ю.Ніколаєва.- К.: Ленвіт, 2003. - 273с.

2. Кремінь В.Г. Вища освіта і наука - пріоритетні сфери розвитку суспільства у XXI ст..// Вища школа. – 2002. – №4-5. – С.5-7.

3. Hall E.T. The silent language . – Garden City, N.Y.: Anchor, 1959. – 217 p.

4. Садохин А.П. Межкультурная коммуникация: учебное пособие. – М.: Альфа-М, ИНФРА-М, 2009. – 288 с.

УДК 37.013

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Байназарова Олена Олександрівна
аспірант ДЗВО
«Університет менеджменту освіти»
Україна

Анотація: У статті проаналізовано міжнародну та національну законодавчу базу з питань управління якістю освіти, створення умов для рівного доступу до здобуття повної загальної середньої освіти, запровадження системи забезпечення якості освіти та національної системи моніторингу якості освіти. Розкрито нові підходи до управління якістю загальної середньої освіти та охарактеризовано зміну повноваження органів управління у сфері освіти на регіональному та місцевому рівнях.

Ключові слова: якість освіти, система забезпечення якості освіти, управління якістю загальної середньої освіти, моніторинг якості освіти, рівний доступ до здобуття освіти.

Підвищення якості освіти є одним із пріоритетних напрямів сучасної державної освітньої політики в Україні. У законодавчих документах закріплені правові норми, що передбачають створення системи забезпечення якості освіти та визначають компетенцію органів місцевого самоврядування у цьому процесі.

Аналізу нормативно правового забезпечення управління якістю освіти присвячені дослідження В. Кременя, І. Лікарчука, В. Лугового, Т. Лукіної, В. Лунячека, О. Ляшенка, П. Полянського та ін.

Т. Лукіна пропонує всі нормативно-правові документи поділити на дві категорії:

- документи, що стосуються загальних питань державної політики щодо якості освіти, контролю за її дотриманням, створення механізму проведення цього контролю тощо;

- документи, у яких проголошується створення національної системи оцінювання якості освіти, результативності та ефективності управлінських рішень, тобто системи моніторингу якості освіти України [1, с. 17].

У 1948 році Організацією об'єднаних націй прийнято Загальну декларацію прав людини. У цьому документі закріплено право кожної людини на освіту, а також зазначено, що освіта повинна бути спрямована на всебічний розвиток особистості. З вересня 1991 року до законодавства України ввійшла Конвенція про права дитини, після її ратифікації Верховною Радою України 28 лютого того ж року. Конвенція визначає право дітей на освіту, зокрема обов'язковість і безоплатність початкової освіти та забезпечення доступності до середньої освіти.

Право кожного громадянина України на освіту та обов'язковість загальної середньої освіти закріплено в Конституції України. В основному законі держави передбачено доступність і безоплатність всіх видів формальної освіти та розвиток неформальної освіти. Положення Конституції України стосовно освітньої політики цілковито відповідають вимогам Загальної декларації прав людини, Конвенції про права дитини та іншим міжнародним нормативно-правовим актам, що визначають права людини на освіту.

Створення умов для рівного доступу до здобуття повної загальної середньої освіти в Україні регламентовано законами України «Про освіту» (2017 р., зі змінами), «Про повну загальну середню освіту» (2019 р., зі змінами) та підзаконними актами.

У Законі України «Про освіту» вперше на законодавчому рівні визначено поняття «якість освіти». Якість освіти - відповідність результатів навчання вимогам, встановленим законодавством, відповідним стандартом освіти та/або

договором про надання освітніх послуг [2]. Нормативно-правові засади забезпечення якості освіти закріплені у розділі V Закону України «Про освіту». Запровадження системи забезпечення якості освіти вносить значні зміни у зміст державного нагляду (контролю) в сфері загальної середньої освіти, сприяє підвищенню якості надання освітніх послуг та формуванню довіри суспільства до системи освіти. У системі забезпечення якості освіти виділено три підсистеми (табл. 1).

Таблиця 1

Складові системи забезпечення якості освіти

Назви складових забезпечення якості освіти	Зміст складових забезпечення якості освіти
Система внутрішнього забезпечення якості освіти	стратегія (політика) та процедури забезпечення якості освіти; система та механізми забезпечення академічної доброчесності; оприлюднення критеріїв, правил і процедур оцінювання здобувачів освіти; оприлюднення критеріїв, правил і процедур оцінювання педагогічної (науково-педагогічної) діяльності педагогічних та науково-педагогічних працівників; оприлюднення критеріїв, правил і процедур оцінювання управлінської діяльності керівних працівників закладу освіти; забезпечення наявності необхідних ресурсів для організації освітнього процесу, в тому числі для самостійної роботи здобувачів освіти; забезпечення наявності інформаційних систем для ефективного управління закладом освіти; створення в закладі освіти інклюзивного освітнього середовища, універсального дизайну та розумного пристосування.
Система зовнішнього забезпечення якості освіти	стандартизація; ліцензування освітньої діяльності; акредитація освітніх програм; інституційна акредитація; громадська акредитація закладів освіти; зовнішнє незалежне оцінювання результатів навчання;

	інституційний аудит; моніторинг якості освіти; атестація педагогічних працівників; сертифікація педагогічних працівників; громадський нагляд
Система забезпечення якості в діяльності органів управління та установ, що здійснюють зовнішнє забезпечення якості освіти	політика та процедури забезпечення якості власної діяльності; необхідні ресурси для організації процесів і процедур; зовнішній незалежний аудит діяльності (процесів і процедур) відповідних органів і установ.

Для запровадження системи забезпечення якості в закладах освіти (внутрішньої системи забезпечення якості освіти) необхідно визначити механізми дотримання академічної доброчесності; процедури оцінювання якості освітнього процесу, педагогічної та управлінської діяльності; вимоги щодо створення мотивуючого до навчання та інклюзивного освітнього середовища тощо.

Питання зовнішнього забезпечення якості повної загальної середньої освіти унормовані новим Законом України «Про повну загальну середню освіту». У документі розкриті вимоги до ліцензування освітньої діяльності, ліцензійних умов, відкритості зовнішнього незалежного оцінювання, атестації та сертифікації педагогічних працівників. Проте для подальшого реформування управління якістю освіти, у системі зовнішнього забезпечення якості освіти потребують розробки положення про громадську акредитацію й громадський нагляд та оновлення положення про атестацію педагогічних працівників.

Важливим підґрунтям для формування освітньої політики щодо забезпечення якості освіти стали Укази Президента України. Реформа розпочалася у 2001 році, коли відповідно до Указу Президента України «Про додаткові заходи щодо забезпечення розвитку освіти в Україні» почалася розбудова регіональних центрів моніторингу освіти. В 2002 році у Національній доктрині розвитку освіти якість освіти вперше визначено національним пріоритетом і передумовою національної безпеки держави [3]. В нормативному акті зазначалось, що держава постійно повинна здійснювати моніторинг якості освіти та забезпечувати його прозорість. Важливим аспектом

Указу Президента України «Про невідкладні заходи щодо забезпечення функціонування та розвитку освіти в Україні» було рішення про створення національної системи моніторингу якості освіти на основі критеріїв держав - членів Європейського Союзу. Але систему показників моніторингу якості освіти на загальнодержавному рівні так і не було розроблено.

Роком освіти та інформаційного суспільства в Україні був оголошений 2011 рік згідно з Указом Президента України «Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні». Це був третій нормативний акт Президента України, де йдеться мова про запровадження національної системи моніторингу якості освіти, але суттєвих змін у порівнянні з попередніми періодами не відбулося.

Подальше реформування управління якістю освіти закріплено у Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. Стратегічними напрямами проголошено: модернізація системи управління освітою на засадах інноваційних стратегій; створення сучасних систем освітніх проєктів та їх моніторингу; розвиток моделі державно-громадського управління у сфері освіти [4]. Ключовим документом у забезпеченні проведення системної реформи загальної середньої освіти стала Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. Передбачається, що реалізація Концепції сприятиме подоланню територіальних відмінностей у якості загальної середньої освіти та поліпшенню якості загальної середньої освіти вцілому [5].

Аналіз законодавчих документів засвідчує наявність правових колізій. Так, у Законі України «Про освіту» освіту проголошено державним пріоритетом. Проте, у Стратегії сталого розвитку “Україна-2020” до переліку 10 першочергових реформ, реформа освіти не віднесена. Вона згадується лише серед 60 реформ та програм розвитку держави, а якість освіти - тільки у контексті участі 15-річних школярів у дослідженні PISA.

Нові підходи до управління якістю загальної середньої освіти, що закріплені в новому законодавстві України, є відкритими та демократичними.

В них органічно поєднуються принципи державно-громадського управління та державно-громадського партнерства. Відкритість системи управління освітою передбачає врахування громадської думки, зменшення залежності від впливу посадових осіб, дотримання принципів академічної доброчесності. Вона змінює функції, структуру й принципи регіонального та місцевого управління якістю загальної середньої освіти.

Суттєво змінюються напрями діяльності органів управління у сфері освіти на регіональному та місцевому рівнях. Вони фактично втратили повноваження щодо здійснення контролю за діяльністю закладів освіти. Основним джерелом інформації про стан якості загальної середньої освіти і підставою для прийняття виважених управлінських рішень стають моніторингові дослідження. Тому, важливим є визначення показників для вимірювання якості загальної середньої освіти та ефективності управлінських рішень. У зв'язку з відсутністю підзаконних актів, які регулюють цей напрям управлінської діяльності у сфері загальної середньої освіти, це питання потребує подальших досліджень.

Аналіз нормативно-правової бази показав, що управління якістю загальної середньої освіти в Україні є однією з найважливіших проблем реформування системи освіти. Він свідчить, що нові законодавчі документи проголошують модернізацію освіти та створюють підґрунтя для оновлення системи управління якістю освіти. Проте, якщо своєчасно не будуть прийняті підзаконні акти, закони України «Про освіту» та «Про повну загальну середню освіту» не можливо буде реалізувати в повному обсязі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Лукіна Т.О. Державне управління якістю загальної середньої освіти в Україні: [монографія] / Лукіна Т.О. – К.: НАДУ, 2004. – 292 с.

2. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс] - Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text

3. Національна доктрина розвитку освіти [Електронний ресурс] -

Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text

4. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року [Електронний ресурс] - Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#Text

5. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року [Електронний ресурс] - Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-р/stru

УДК 614.23:616-005:614.252.2:378.09.009.12

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗДОРОВ'Я ТА КУРІННЯ: ПОГЛЯД ЛІКАРІВ

Балашов Костянтин В'ячеславович
Завідувач відділу комунікацій
Кащенко Вікторія Ігорівна
Лікар-інтерн
Національна медична академія
післядипломної освіти
імені П. Л. Шупика
м. Київ, Україна

Анотація: У дослідженні проаналізовані дані загальнонаціонального дослідження, в межах якого були опитані 167 лікарів. Визначені переконання респондентів щодо інституцій та осіб, відповідальних за здоров'я людини. На підставі аналізу відповідей у підгрупах курців та не-курців визначені зв'язки між декларованою відповідальністю та здійсненням прикладних дій, спрямованих на захист здоров'я.

Ключові слова: відповідальність, персональна відповідальність, здоров'я лікарів, куріння, неінфекційні хвороби, профілактика.

Вступ. Питання персональної відповідальності за здоров'я все частіше обговорюється [1, с. 6]. Оскільки епідеміологічні дослідження переконливо довели зв'язок чинників способу життя, зокрема куріння, зловживання алкоголем, відсутності фізичних вправ та надмірої ваги, з виникненням та прогресуванням неінфекційних захворювань (НІЗ), виникає питання про рівень усвідомлення відповідальності особи за рішення стосовно свого здоров'я.

Значення тютюнопаління як фактора ризику захворювань системи кровообігу і передчасної смерті доведено численними дослідженнями і є загальновизнаним фактом. За даними Фремінгемського дослідження, куріння

тютюну вдвічі підвищує ризик розвитку стенокардії та інфаркту міокарда і майже в 5 разів - виникнення раптової смерті від ішемічної хвороби серця [2, с. 409].

Неменш переконливі докази зв'язку куріння тютюну і мозкового інсульту (МІ), причому несприятливий вплив на ризик виникнення останнього не залежить від віку, статі та регіону проживання [3, с. 975].

Припинення тютюнопаління — не лише питання профілактики, його необхідно розглядати як одне із призначень хворому при лікуванні будь-якого захворювання та реабілітації, а медичні працівники повинні бути прикладом для пацієнтів при відмові від тютюнопаління. Відомо, що 2% пацієнтів припиняють палити вже після першої кваліфікованої консультації [4, с.1878].

Оскільки працівники первинних структур охорони здоров'я — терапевти, сімейні лікарі, фельдшери, медичні сестри — найчастіше контактують з пацієнтами, без їх активної участі у профілактиці і лікуванні тютюнопаління неможливо досягти поставленого ВООЗ для всіх країн завдання: збільшити кількість осіб, що не курять, до 80% і зменшити споживання тютюну на 50% [5, с.20].

Мета дослідження: порівняти декларовані переконання лікарів стосовно відповідальності за власне здоров'я з прикладними заходами зі збереження здоров'я на прикладі куріння тютюну.

Матеріал та методи дослідження. Збір матеріалу проводився упродовж осені 2020 р. за допомогою анкетування. Проаналізовано відповіді 167 анкет лікарів із усіх регіонів України віком від 20 до 69 років. У дослідженні взяли участь 88 % жінок та 12% чоловіків.

Респоненти відповідали на питання щодо рівня відповідальності організацій, установ та осіб за здоров'я людини. Оцінка відповідальності здійснювалася за 10-бальною шкалою Лікерта для кожної позиції, де 1 бал – «не несе жодної відповідальності», а 10 балів – «несе повну і безпосередню відповідальність». Всього оцінено 12 позицій та запропоновано дописати свій варіант.

Статистична обробка здійснена за допомогою пакету SPSS v. 23.

Результати й обговорення. Територіально 18,0% лікарів проживає на заході, 7,2% з півдня, 44,3% мешканців півночі, 21,6% зі сходу, у центральному регіоні - 9,0%.

У Києві проживає 22,8% опитаних лікарів, з обласного центру – 24,6%, з міст населенням більше 50 тис. – 13,2%, а менше 50 тис. – 20,4%, 19,2% мешканців сіл або селищ міського типу

Респонденти також поділялись за лікарською категорією: близько третини опитаних мали вищу кваліфікаційну категорію, а 44,9% були лікарями-спеціалістами. 7,2% респондентів здобули науковий ступінь.

У результаті аналізу даних виявлено, що респонденти покладають найбільшу відповідальність за здоров'я на саму особу – медіанний бал оцінки 10 (Табл. 1). Трохи менше відповідальності покладають на лікарів, а також рідних і близьких (медіана 7). Найменшу відповідальність лікарі покладають на громадські організації та волонтерів (медіана 4), ВООЗ та місцеву владу (медіана 5).

Таблиця 1. Оцінка відповідальності за здоров'я людини серед курців та не-курців

Наскільки несе відповідальність за здоров'я людини	**Оцінка відповідальності за здоров'я (за 10-бальною шкалою)**					
	Курці		**Не-курці**		**Разом**	
	Середнє	**Медіана**	**Середнє**	**Медіана**	**Середнє**	**Медіана**
Сама людина	10,00	10,0	9,7	10,0	9,7	10,0
Лікар	7,3	7,5	6,9	7,0	7,0	7,0
Рідні та близькі	7,2	8,0	6,7	7,0	6,8	7,0
Роботодавець	6,9*	7,0	5,7	6,0	5,9	6,0
МОЗ	7,0*	8,0	5,6	6,0	5,8	6,0
Представники медичної науки та освіти	6,5	7,0	5,6	6,0	5,7	6,0
ДОЗ	6,4*	7,0	5,2	5,0	5,4	5,0
Державна влада	6,0	6,0	5,0	5,0	5,2	5,0
Місцева влада	5,7	5,0	5,0	5,0	5,1	5,0
Преса	5,7	6,0	4,9	5,0	5,1	5,0
ВООЗ	5,7	5,0	4,8	5,0	4,9	5,0
Громадські організації, волонтери	5,3*	5,0	3,9	4,0	4,2	4, 0

* встановлена статистично вірогідна різниця з групою не-курців на рівні $p<0,05$ (крім пункту «ДОЗ», за яким імовірність похибки $p=0,05$)

Водночас, 15,6% респондентів курять. Цей факт разом з широкою поінформованістю лікарів про ризики куріння свідчить про неповну відповідність між декларацією про відповідальність за здоров'я та здійсненням прикладних заходів з її реалізації.

Також при аналізі дослідження виявилося, що люди, які курять, більше покладають відповідальності за своє здоров'я на МОЗ, ДОЗ, роботодавця, громадські організації та волонтерів (Табл. 1). Можна припустити, що ця частина опитаних прагне розділити відповідальність з іншими або шукає допомоги у цих організаціях.

Сприяння відмові лікарів від шкідливих звичок потребує комплексного підходу. Окремі можливі заходи описані зокрема у [6, с. 513] та [7 с. 23] і передбачають:

– навчання лікарів здорового способу життя, зокрема спеціальних методик боротьби зі стресом;

– увиразнення позитивних ефектів відмови від куріння;

– сприяння, зокрема, консультативне щодо більш широких змін у способі життя;

– формування здорових середовищ на робочому місці та вдома;

– зміни робочого простору та організаційні зміни, спрямовані на сприяння здоровому способу життя.

Висновки. Основну відповідальність за здоров'я людини, на думку респондентів, несуть сама людина, лікарі, рідні та близькі, роботодавець та МОЗ. Встановлені статистично вірогідні відмінності в оцінці рівня відповідальності за здоров'я серед курців та не-курців: перші вищими балами оцінюють відповідальність за здоров'я роботодавця, МОЗ, ДОЗ та громадських органзацій. Водночас, існує певна дистанція між декларацією відповідальності за здоров'я та практичними діями, спрямованими на його підтримку.

Перспективи подальших досліджень полягають у з’ясуванні ключових детермінант відповідальності та готовності до здійснення практичних дій, спрямованих на захист здоров’я серед лікарів та всього населення України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ :

1.Andersen M. Health, personal responsibility, and distributive justice. //PhD dissertation. - 2013- p. 3-28

2. Mamum A. Peeters A., Barendregt A. The Netherlands Epidemiology and Demography Compression of Morbidity Research Group. Smoking decreases the duration of life lived with and without cardiovascular disease: a life course analysis of the Framingham Heart Study // Eur. Heart J. — 2004. № 25- p. 409–415.

3.Glynn R., Rosner B. Comparison of Risk Factors for the Competing Risks of Coronary Heart Disease, Stroke, and Venous Thromboembolism // Am. J. Epidemiol. — 2005. №162 p. 975–982.

4.C.Butler, R. Pill, Nigel Stott Qualitative study of patients’ perceptions of doctors’ advice to quit smoking: implications for opportunistic health promotion//BMJ-1998. № 316 p.1878-1881.

5.WHO report on the global tobacco epidemic 2019: offer help to quit tobacco use// WHO-2019. p.20-21

6.Рудавка С. І. Соціально-економічні проблеми тютюнопаління в Україні та сучасні підходи у їх вирішенні//Наукові огляди. - 2016. №2- с.513-517.

7. Андрєєва Т., Красовський К. Тютюнопаління серед медичних працівників // Школа охорони здоров'я. - 2007. № 6- с.23-25.

УДК 378

ГУМАНІСТИЧНІ ЦІННОСТІ МОЛОДІ ЯК ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Безбородих Світлана Миколаївна
к.п.н.,
завідувач кафедри туризму,
готельної і ресторанної справи
ДЗ «Луганський національний університет
імені Тараса Шевченка»,
м. Старобільськ, Луганська область, Україна

Анотація: у статті доведено, що орієнтація сучасної освіти на виховання професіоналів потребує не тільки ретельної фахової підготовки студентської молоді, але й вимагає від останніх широкого світогляду, усвідомлення значення гуманістичних цінностей. Визначено, що гуманістичні цінності відображають сукупність значущих норм та ідеалів суспільної й особистої діяльності, які, виступають зразками добра, людяності, визначають поведінку людини, формують позитивне ставлення особистості до навколишньої дійсності.

Ключові слова: гуманістичні цінності, цінність, гуманність, молодь, професійна діяльність.

Майбутнє будь-якої країни значною мірою залежить від того, які цілі, цінності обере для себе прийдешнє покоління. Реформування освітньої галузі покликане сприяти орієнтації молоді на засвоєння найкращих зразків людського ціннісного досвіду, чільне місце серед яких посідають гуманістичні цінності та керування ними у своєму житті й професійній діяльності. У зв’язку з цим орієнтація сучасної освіти на виховання професіоналів потребує не тільки ретельної фахової підготовки студентської молоді, але й вимагає від останніх широкого світогляду, усвідомлення значення гуманістичних цінностей.

Людина є невід'ємною складовою суспільства. Життя людини – це постійний пошук себе, свого призначення та місця в суспільстві. Гуманістичні цінності уособлюють прагнення людини виявляти себе як гармонійно розвинену, соціально активну особистість.

На актуальності проблеми формування гуманістичних цінностей учнівської та студентської молоді наголошується в працях Ш. Амонашвілі, Г. Балла, І. Беха, Г. Жирської, Б. Косова, М. Никандрова, О. Норова, О. Сухомлинської, І. Тимощук, В. Фоменко, О. Ціхоцької та ін.

На наш погляд, гуманістичні цінності мають своєрідний інтегруючий характер.

У філософській та психолого-педагогічній літературі категорія „гуманність" (від *лат.* „humanus" – „людяний") тлумачиться як сукупність морально-психологічних якостей, що виражає одну з найважливіших рис спрямованості особистості – спрямованості на ставлення до людини як до найвищої цінності [1]. Категорія „цінність" була предметом всебічного ґрунтовного розгляду та аналізу багатьох учених в різних сферах науки (В. Бакіров, В. Блюмкін, П. Ігнатенко, М. Каган, А. Кір'якова, А. Миронов, А. Павліченко, С. П'янзін, М. Розов, Ю. Саарнійт, Л. Столович та ін.). Багатоаспектність та різноплановість вищезазначеної категорії зумовлює наявність різних підходів до її трактування і, як наслідок, широкого кола існуючих дефініцій.

Більшістю дослідників [2;3] пропонується такий перелік формування базових гуманістичних цінностей особистості: доброта – здатність підтримати іншу людину в непростих для неї умовах, допомогти їй знайти вихід у скрутній для себе ситуації; толерантність – здатність розуміти, сприймати та поважати інших людей, їх погляди, менталітет, звичаї, культуру тощо; людяність – тип поведінки, що зумовлений ставленням до людини як до найвищої соціальної цінності; громадянськість – здатність особистості керуватися у своїй діяльності інтересами громади та відповідальність за свої вчинки й дії перед державою та суспільством; свобода – можливість людини виявити в професійній діяльності

власний творчий потенціал, актуалізувати свою індивідуальність; чутливість – спроможність особистості ставитися з розумінням до проблем і турбот інших людей; естетичність – спрямованість індивіда на сприйняття та примноження прекрасного; альтруїзм – готовність особистості до надання безкорисливої допомоги іншій людині; справедливість – надання людям рівних можливостей для їх духовного, інтелектуального й фізичного розвитку, неупереджене ставлення до них; креативність – здатність застосовувати в професійній діяльності нових освітніх технологій; моральність – здатність особистості співвідносити свої вчинки з морально-етичними нормами та принципами, бути своєрідним „прикладом для наслідування”; пізнання – націленість індивіда на оволодіння новими знаннями, що уможливлюють розвиток та розкриття позитивних якостей і рис інших людей та допомагають людині мислити критично й самокритично, виробляючи власне об’єктивне ставлення до предметів та явищ навколишньої дійсності, здатність до самостійного вибору.

Визнаючи правомірність вищезгаданих дефініцій, ми цілком погоджуємося з авторами, що цінності можуть бути віднесені до гуманістичних тільки за умови, якщо вони наповнені ідеями добра, людяності, моральності.

Таким чином, під гуманістичними цінностями ми розуміємо сукупність значущих норм та ідеалів суспільної й особистої діяльності, які, виступають зразками добра, людяності, визначають поведінку людини, формують позитивне ставлення особистості до навколишньої дійсності.

На наш погляд, сутність гуманістичних цінностей молоді характеризується такими ознаками: духовний розвиток; людина як найвища соціальна цінність; толерантність; усвідомлення соціальної значущості своєї праці; активна життєва позиція; сприйняття позитивного соціального досвіду людства; усвідомлення моральної відповідальності; схильність до творчості; прагнення до саморозвитку, самореалізації.

Формування гуманістичних цінностей особистості – одне з найважливіших та першочергових завдань державної освітньої політики, тому що особистість, яка зорієнтована на гуманістичні цінності, здатна створювати й

розвивати цінності громадянського суспільства. Орієнтація особистості на засвоєння гуманістичних цінностей допоможе здолати духовну кризу в нашому суспільстві.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Балл Г. О. Психолого-педагогічні засади гуманізації освіти / Г. О. Балл // Освіта і управління. – 1997. – № 3 . – С. 21 – 36.

2. Кузнецова В. Г. Формування гуманістичних цінностей майбутніх учителів : дис. … канд. пед. наук: 13. 00. 04 / Кузнецова Віра Григорівна. – Луганськ, 2001. – 195 с.

3. Ткачова Н. О. Аксіологічний підхід до організації педагогічного процесу в загальноосвітньому навчальному закладі : монографія / Наталія Олександрівна Ткачова. – Луганськ : Луган. нац. пед. ун-т імені Т. Г. Шевченка; Х. : Вид-во „Каравела”, 2006. – 300 с.

УДК 378.011.3-051:7]:37.091.12:005.336.5

ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ СТУДЕНТІВ МИСТЕЦЬКИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ПЕДАГОГІЧНОГО ЗВО

Богута Валентина Миколаївна
к. п. н., доцент
Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка
м. Полтава, Україна

Анотація: У статті розкрито проблему формування педагогічної майстерності майбутніх вчителів освітнього ступеня «бакалавр» спеціальності 014.12 Середня освіта (Хореографія), 014.13 Середня освіта (Музичне мистецтво), 014.14 Середня освіта (Образотворче мистецтво) у процесі фундаментальної професійно-педагогічної підготовки. Представлено змістовий компонент лекційно-практичних занять дисципліни «Основи педагогічної майстерності» із наведенням завдань для формування компетентностей студентів мистецьких спеціальностей відповідно до очікуваних результатів.

Ключові слова: студенти, професійно-педагогічна підготовка, основи педагогічної майстерності, практична складова, очікувані результати.

На сучасному етапі розвитку освіти в Україні провідна роль у реалізації стратегічних освітніх завдань належить працівникам освітньо-виховної та культурної сфери, професійна праця яких у сучасних соціально-педагогічних реаліях значно ускладнюється, оскільки оновлюються її цільові, змістові, методичні, процесуальні параметри. Відповідно суттєво підвищуються вимоги до педагога-початківця як особистості та професіонала, що передбачає якісно інший рівень сформованості мотиваційної сфери, ціннісних орієнтацій, професійно-педагогічного мислення й технологічної культури, творчого потенціалу й здатності до постійного самовдосконалення.

У контексті зазначеного набуває важливого значення фундаментальна професійно-педагогічна підготовка майбутнього вчителя мистецьких спеціальностей відповідно до нових суспільних викликів щодо продуктивної педагогічної діяльності. Відтак, бачиться ймовірним те, що у структурі дисципліни «Основи педагогічної майстерності» варто особливого значення приділяти формуванню у студентів уявлення про цілісну структуру професійної діяльності педагога в сучасних освітніх реаліях, розвиткові педагогічної спрямованості, мислення; виявлення і коригування сформованих стереотипів професійного спілкування, самооцінки; сприяння формуванню гнучкого індивідуального стилю педагогічного спілкування, культури зовнішнього вигляду вчителя, техніки і виразності мовлення, здатності до самоконтролю й саморегуляції на рефлексивній основі.

Вирішення означеної вище проблеми у Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка (Україна) здійснюється через змістовий компонент підготовки студентів освітнього ступеня «бакалавр» зі спеціальності 014.12 Середня освіта (Хореографія), 014.13 Середня освіта (Музичне мистецтво), 014.14 Середня освіта (Образотворче мистецтво), а саме – введення до освітньо-професійної програми обов’язкової дисципліни «Основи педагогічної майстерності» [1; 2; 3].

Очікувані результати навчання з дисципліни передбачають формування таких умінь: 1) конструювати власне педагогічне спілкування, послуговуючись знаннями особливостей цього процесу, його правил, шляхів долання труднощів, уникнення зон утворення бар'єрів спілкування, використовуючи різні елементи педагогічних стилів у залежності від цілей спілкування; 2) оцінювати власну зовнішню виразність, здійснювати доцільне невербальне самовираження, читати невербальну інформацію; 3) розпізнавати та аналізувати стилі педагогічного спілкування, розвивати техніку усного мовлення (якості голосу, інтонацію, дикцію, темпоритм); 4) використовувати прийоми педагогічної взаємодії у спілкуванні, конструювати зміст переконуючого впливу, застосовувати різні види і форми прямого й опосередкованого навіювання;

5) організовувати педагогічну взаємодію у процесі бесіди з учнями (вихованцями) та їхніми батьками з дотриманням вимог педагогічного такту; 6) моделювати педагогічно доцільне розв'язання педагогічних задач та знаходити оптимальну стратегію взаємодії у конфліктній ситуації; 7) користуватися прийомами включення вихованців в активний пізнавальний діалог; 8) аналізувати характер і результати пізнавальної діяльності учнів на занятті за спеціальністю та власну діяльність з погляду її педагогічної доцільності; 9) оцінювати власний рівень готовності до мистецької педагогічної діяльності та проектувати шляхи свого професійного зростання та саморозвитку.

До змістового компоненту дисципліни «Основи педагогічної майстерності» включено теми, що розкривають сутність педагогічної діяльності та педагогічної майстерності вчителя мистецьких дисциплін, її структурних компонентів, роль професійного мовлення та риторичної культури у налагодженні педагогічно доцільного стилю спілкування з суб'єктами освітнього процесу, стратегії та механізми вирішення конфліктних педагогічних ситуацій тощо.

Зважаючи на умови дистанційної організації навчального процесу, особливу увагу приділено практичній складовій опанування основ педагогічної майстерності. Для повнішого розуміння процесуальної компоненти окресленого нами феномену на практичних заняттях студентам пропонується виконання різноманітних завдань, система яких побудована відповідно до логіки формування компетентностей вчителя мистецької діяльності.

Практичне заняття № 1. Тема: «Вступ до педагогічної професії». Завдання: виокремити найважливіші риси ідеального вчителя, вказавши переваги та недоліки професії за спеціальністю, написати есе на тему «Чому я обрав (ла) професію вчителя мистецьких дисциплін».

Практичне заняття № 2. Тема: «Педагогічна техніка». Завдання: за допомогою міміки й жестів виразити різні стани та почуття (спокійний, замріяний, веселий, нервовий, здивований тощо), реакцію на запропоновані

типові ситуації на уроці у школі чи позашкільному творчому об'єднані відповідно до спеціальності.

Практичне заняття № 3. Тема: «Техніка мовлення педагога». Завдання: занотувати систему вправ та підготувати мовленнєвий апарат до вимовляння скоромовок, віршованих рядків із пониженням та підвищенням регістру голосу, різною інтонацією, тембром, озвучення казок, оповідань тощо.

Практичне заняття № 4-5. Тема: «Соціально-перцептивна техніка педагога». Завдання на розвиток уваги: протягом 15 секунд переглянути фото, запам'ятати предмети, що знаходяться на фото та спробувати їх назвати, вказати яких не вистачає. Завдання на розвиток уяви: придумати та намалювати неіснуючий, поки що, пристрій, необхідний у закладі мистецької освіти (відповідно до спеціальності); придумати нові назви дисциплінам, які зараз викладаються у ЗВО (відповідно до спеціальності); обрати будь-яке рутинне заняття, яке вчитель, відповідно до спеціальності, регулярно виконує, придумати й записати спосіб зробити це заняття більш творчим та цікавим.

Практичне заняття № 6. Тема: «Педагогічне професійне спілкування». Завдання: пройти тест на визначення рівня власної комунікабельності, на основі якого скласти програму самовдосконалення із обґрунтуванням висновків. Потренуватися у прийомах педагогічного впливу (авансування, великодушне вибачення, надання права на вільний вибір, концентрація на позитивному, придушення, санкціонування) та сформулювати фрази, що сприяють появі в вихованців прагнення працювати над собою.

Практичне заняття № 7. Тема: «Педагогічна етика». Завдання: ознайомитися з Проектом Етичного кодексу українського вчителя, розробленого Національною експертною комісією України з питань захисту суспільної моралі та написати на нього рецензію; створити 2-3 гри для формування етичних цінностей (добро, зло, честь, гідність) у молодших школярів засобами, відповідно до спеціальності.

Відтак, спираючись на вищевикладене, стає очевидним і повністю сприйнятливим висновок, що на сучасному етапі розвитку освіти в Україні

педагогічна майстерність вчителя, як найвищий рівень педагогічної діяльності, ґрунтується на високому фахово-компетентісному рівні педагога, його загальній культурі, сформованій гуманістичній спрямованості та розглядається як вияв власного «Я» у професії.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Освітньо-професійна програма за спеціальністю 014.12 Середня освіта (Хореографія) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pnpu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/03/opp-2017-bakalavr-014.pdf
2. Освітньо-професійна програма за спеціальністю 014.13 Середня освіта (Музичне мистецтво) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pnpu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/03/op-m-bakalavr-2017-.pdf
3. Освітньо-професійна програма за 014.14 Середня освіта (Образотворче мистецтво) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pnpu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/03/op-om-bakalavr-2017-.pdf

УДК 615.015.11

КВАНТОВО-ХІМІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НОВИХ БІОЛОГІЧНО АКТИВНИХ СПОЛУК РЯДУ 5-ЦИКЛОПРОПІЛ-1,3-ОКСАЗОЛУ

Бондар Олена Сергіївна
к.т.н, доцент
Макей Олександр Павлович
викладач
Ясна Наталія Степанівна
к.фарм.н.
Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т.Г. Шевченка
м.Чернігів, Україна

Анотація: Визначено квантово-хімічні дескриптори нових похідних 1,3-оксазолу з насиченим циклічним замісником у п’ятому положенні циклу, які з ймовірністю від 54 % до 91 % можуть проявляти активність testosterone 17-beta-dehydrogenase (NADP+) inhibitor, nicotinic alpha-6-beta-3-beta-4-alpha-5-receptor antagonist, antiseborrheic, glucan endo-1,6-beta-glucosidase inhibitor, phobic disorders treatment, lysase inhibitor, cognition disorders treatment. ***Кореляційний аналіз показників фармакологічна властивість – енергія дозволив виявити середню кореляцію*** (R^2 = 0,62) ***ймовірності Nicotinic alpha-6-beta-3-beta-4-alpha-5-receptor antagonist від*** електронної енергії хімічних частинок речовини. Визначено, що перспективними для досліджень *in vitro* в якості ***testosterone 17-beta-dehydrogenase (NADP+) inhibitor*** є 5-циклопропіл-1,3-оксазол-2-карбонова кислота та в якості ***cognition disorders treatment*** – 5-циклопропіл-1,3-оксазол-2-метил.

Ключові слова: похідні оксазолу, квантово-хімічні дескриптори, фармакологічна активність.

Похідні оксазолу є перспективним класом сполук для пошуку речовин з біологічною активністю, зокрема антибактеріальною, протигрибковою [1, с. 272-275]. Авторами [2, с. 30] було синтезовано нові похідні 1,3-оксазолу з насиченим циклічним замісником у п'ятому положенні циклу та здійснено прогнозування ймовірної біологічної активності й токсичності. З використанням програми PASS виявлено, що синтезовані речовини з ймовірністю від 54 % до 91 % можуть проявляти активність testosterone 17-beta-dehydrogenase (NADP+) inhibitor, nicotinic alpha-6-beta-3-beta-4-alpha-5-receptor antagonist, antiseborrheic, glucan endo-1,6-beta-glucosidase inhibitor, phobic disorders treatment, lysase inhibitor, cognition disorders treatment [2, с. 30]. Згідно сучасним підходам до обгрунтування біологічної активності, які розвиваються завдяки роботам [3 с. 267, 4 с. 4-6], важливим є проведення квантово-хімічних розрахунків для поясненння закономірностей будова – активність.

Мета роботи – розрахувати квантово-хімічні дескриптори електронної будови похідних 5-циклопропіл-1,3-оксазолу для обґрунтування потенційної фармакологічної активності.

Оптимізація геометрії молекул та обчислення дескрипторів електронної будови проводилась з використанням прорами Hyperchem 8.0. (Hypercube, Inc.) за методом PM3. При розрахунку в якості алгоритму оптимізації молекулярної структури використовували метод сполучених градієнтів Fletcher-Reeves першого порядку, який відноситься до двох крокових градієнтних методів [7, с. 30].

Розраховувалися наступні характеристики молекул: повна енергія в наближенні Борна-Оппенгеймера ($E_{пов}$); сумарна енергія двохатомних взаємодій – енергія атомізації (E_{am}); сума енергій ізольованих атомів (E_A); електронна енергія хімічних частинок речовини ($E_{ел}$); енергія електростатичної взаємодії атомних остовів хімічної частинки (E_{ZZ}); ентальпія утворення (ΔH_f); дипольний момент (D); енергія нижчої вакантної молекулярної орбіталі (E_{LUMO}); енергія вищої зайнятої молекулярної орбіталі (E_{HOMO}).

З використанням програми OSIRIS Property Explorer [5, с. 222; 6] обчислювали Druglikeness та оцінювали ризики прояву побічних ефектів (мутагенність, канцерогенність).

Загальна формула проаналізованих похідних 1,3-оксазолу з замісником R у другому положенні гетероциклічної системи (табл. 1):

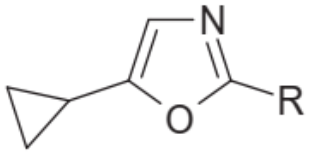

Таблиця 1

Умовне позначення похідних 1,3-оксазолу з відповідним замісником R

Умовне позначення	***1***	***2***	***3***	***4***	***5***	***6***	***7***	***8***
R	H	CH_3	CH_2Cl	CH_2NH_2	CH_2OH	CHO	COOH	$COOCH_3$

Основною характеристикою, що вказує на стабільність хімічної частинки, є повна енергія, яка складається з кінетичної енергії електронів, потенційної енергії взаємодії електронів та ядер, потенційної енергії взаємодії електронів та потенційної енергії взаємодії атомних ядер. Аналіз значень $E_{пов}$ (табл. 2) дозволяє зробити висновок, що всі досліджені похідні 1,3-оксазолу характеризуються достатньо високою загальною енергією, значення якої негативне, що вказує на стабільність цих молекул.

Ентальпія утворення досліджених молекул (ΔH_f) характеризує їх термодинамічну стабільність. Найбільш стабільними є сполуки з метильним (***2***) та хлорометильним (***3***) замісниками, на що вказує невелике та позитивне значення ентальпії утворення. Для цих сполук встановлена найбільша (84,6 % та 91,2 % відповідно [2, с. 30]) порівняно з іншими вірогідність до фармакологічної властивості cognition disorders treatment; також висока вірогідність testosterone 17-beta-dehydrogenase (NADP+) inhibitor (82,3 % та 73,5 %) та nicotinic alpha-6-beta-3-beta-4-alpha-5-receptor antagonist (79,0 % та 80,1 %).

Таблиця 2

Значення квантово-хімічних дескрипторів похідних 1,3-оксазолу

Дескриптор	***1***	***2***	***3***	***4***	***5***	***6***	***7***	***8***
$E_{пов}$, ккал/моль	-29352	-32804	-39749	-36898	-39572	-38852	-45637	-49072
$E_{ат}$, ккал/моль	-1544	-1828	-1806	-1985	-1924	-1806	-1919	-2186
E_A, ккал/моль	-27808	-30976	-37943	-34912	-37648	-37045	-43718	-46886
$E_{ел}$, ккал/моль	-128482	-156081	-186505	-185746	-189439	-178560	-214464	-246060
E_{ZZ}, ккал/моль	99130	123277	146756	148848	149866	139708	168827	196988
ΔH_f, ккал/моль	18,363	9,431	8,435	17,388	-26,610	-13,406	-66,030	-58,563
D	2,090	1,960	2,077	1,493	1,432	2,295	3,906	3,833
E_{HOMO}, еВ	-9,578	-9,350	-9,572	-9,356	-9,419	-9,814	-9,919	-9,854
E_{LUMO}, еВ	0,144	0,166	-0,222	0,134	0,146	-0,702	-0,751	-0,666

Кореляційний аналіз показників фармакологічна властивість – енергія дозволив виявити середню кореляцію ймовірності nicotinic alpha-6-beta-3-beta-4-alpha-5-receptor antagonist від електронної енергії хімічних частинок речовини (R^2 = 0,62) та від енергії електростатичної взаємодії атомних остовів хімічної частинки (R^2 = 0,48).

Значення дипольних моментів ***похідних*** 1,3-оксазолу (табл. 2) вказуть на асиметричність електронної будови і потенційну реакційну здатність молекул. Це зумовлено наявністю в циклі атомів Нітрогену та Оксигену з неподіленими парами електронів, які можуть бути донорами електронів і виконувати роль активного центра. Сполука з найбільшим дипольним моментом (***7***) має найбільшу вірогідність (89,5 %) до фармакологічної властивості *testosterone 17-beta-dehydrogenase (NADP+) inhibitor; у той же час потенційна активність до cognition disorders treatment та до phobic disorders treatment, яка притаманна іншим дослідженим сполукам, відсутня.*

Для оцінки електрофільних/нуклеофільних властивостей молекул **п***роведені розрахунки енергій електронних орбіталей. Встановлено, що*

значення енергій вищої зайнятої молекулярної орбіталі (E_{HOMO}*) знаходяться в межах -9,350 … -9,919 еВ, а енергії нижньої вакантної молекулярної орбіталі (*E_{LUMO}*) в межах -0,751… +0,166 еВ відповідно (табл. 2). За знаком* E_{LUMO} *сполуки* 3, 6-8 *можна віднести до електрофільних реагентів, а сполуки* 1, 2, 4 *та* 5 *до нуклеофільних. Значення різниці енергій* E_{HOMO} *та* E_{LUMO} *дозволяє віднести похідні 1,3-оксазолу до жорстких реагентів.*

Основними адсорбційно-реакційними центрами в молекулах досліджених сполук є атоми Нітрогену та Оксигену оксазольного циклу. Розрахунок зарядів на зазначених атомах показав, що атом Нітрогену у всіх сполуках має позитивний заряд, найбільший – у сполуці ***1*** (+0,124). При введені замісників в оксазольний цикл, відбувається перерозподіл електронної густини, що викликає зменшення заряду на цьому атомі до +0,068 при введенні карбоксильної (***7***) та до +0,032 – метилкарбоксильної групи (***8***). При цьому спостерігається зміна негативного заряду на атомі Оксигену з -0,084 (***1***) до -0,038 (***7***), та до -0,046 (***8***).

Подібність досліджених сполук до існуючих фармакологічних препаратів, навіть за позитивного значення Druglikeness для речовин ***1, 2, 4 – 6*** (табл. 3), достатньо низька; для сполук ***3, 7, 8*** – не притаманна. У той же час для сполуки ***3*** з хлорометильним радикалом встановлено вірогідність прояву мутагеної активності.

Таблиця 3

Прогнозна оцінка подібності *похідних* **1,3-оксазолу до існуючих фармакологічних препаратів**

Показник	***1***	***2***	***3***	***4***	***5***	***6***	***7***	***8***
Druglikeness	0,47	0,33	-0,74	0,73	0,24	0,19	-1,55	-1,01

Таким чином, серед нових похідних 1,3-оксазолу з насиченим циклічним замісником у п’ятому положенні циклу перспективною для досліджень *in vitro* в якості *testosterone 17-beta-dehydrogenase (NADP+) inhibitor* є 5-циклопропіл-1,3-оксазол-2-карбонова кислота та в якості *cognition disorders treatment* – **5**-циклопропіл-1,3-оксазол-2-метил.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Swellmeen L. 1,3-Oxazole derivatives: A review of biological activities as antipathogenic // Der Pharma Chemica. − 2016. − Vol. 8(13). − P. 269-286.

2. Голуб І.В., Макей О.П., Ясна Н.С., Янченко В.О. Похідні 5-циклопропіл-1,3-оксазолу та їх ймовірна біологічна активність. // Фундаментальні та прикладні дослідження в сучасній хімії та фармації: матер. VII Міжнародної заочної науково-практичної конференції молодих учених. Ніжин − 2020 р. − С. 29-32.

3. Омарова Р.А., Оспанова А.К., Искакова М.К., Савденбекова Б.Е. Квантово-химическое обоснование биологической активности имидазола и его производных // Вестник КазНМУ. − 2018. − №2. − С. 264-269.

4. Квантово-хімічні основи фармакокінетики (огляд літератури та власні дослідження) / Чекман І.С., Горчакова Н.О., Небесна Т.Ю., [та ін.] // Лікарська справа. – 2012. – № 3/4. – С. 3–13.

5. Ajay Kumar T.V, Kabilan S., Parthasarathy V. Screening and Toxicity Risk Assessment of SelectedCompounds to Target Cancer using QSAR and Pharmacophore Modelling // International Journal of PharmTech. − 2017. − Vol.10, No.4. − P. 219-224.

6. Organic Chemistry Portal. Available at http://www.organic-chemistry.org/prog/peo/

7. Туровська О.М., Туровський М.А. Практикум з квантової хімії: навчально-методичний посібник – Донецьк: ДонНУ, 2007. – 81 с.

УДК69:002;69.059

ІНФОРМАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ СИСТЕМИ ДІАГНОСТИКИ ТЕХНІЧНОГО СТАНУ БУДІВЕЛЬ НА ОСНОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ МІКРОСЕЙСМІЧНИХ КОЛИВАНЬ

Бородавка Євгеній Володимирович
професор, доктор технічних наук
Горда Олена Володимирівна
доцент, кандидат технічних наук
Яценко Максим Ігорович
Пороховник Дмитро-Орест Ігорович
Камінський Андрій Юрійович
студенти
Київський національний університет
будівництва та архітектури
Київ, Україна

Анотація: Більшість будівель обстежується так званим класичним методом, який передбачає визначення міцнісних характеристик конструкцій, фіксація наявних дефектів і пошкоджень, заміри відхилень від номінальних. Для оцінки загального стану несучої здатності будівлі отримання даних деколи недостатньо. Потрібна детальна обробка отриманих даних з побудовою математичної моделі будівлі з урахуванням всіх фактичних параметрів конструкцій. Робота досить трудомістка і відповідно дорога, так отриманий результат не буде відповідати фактичному стану обстежувального об'єкту, тому що практично неможливо виявити всі дефекти і врахувати це в розрахунках.

Ключові слова: будівля, фундаментна конструкція, експертна система, резонанс, частота власних коливань, модель коливань.

Технічний стан будівель повністю залежить від цілого ряду таких факторів, як виробнича середовище експлуатації, природно-кліматичні впливи. Важливим фактором є підтримання будівлі в працездатному стані, для забезпечення необхідне виконання цілого комплексу заходів, у тому числі своєчасне виявлення дефектів конструкцій для вжиття заходів щодо усунення як самого дефекту, так і причин виникнення.

Крім традиційного класичного методу обстеження конструкцій, існує метод системи діагностики будівель з застосуванням мікросейсмічних впливів.

В сейсмології для оцінки реакції будівель на сейсмічні хвилі широко застосовуються моделі лінійних систем з однією або декількома ступенями свободи. При цьому кожному ступеню свободи в моделі лінійної системи відповідає своя резонансна частота загасання. Жорсткі будівлі мають одну частоту власних коливань, домінуючу над іншими, і зазвичай будівлю описують двома цифрами: частотою власних коливань і загасання. Саме ці параметри використовуються для грубої оцінки реакції будівель на сейсмічні хвилі і їх сейсмостійкості.

Абсолютно ясно, що опис будівлі двома або навіть декількома цифрами далеко не повно характеризує його сейсмостійкість. Отримання резонансних частот і загасання в моделі лінійної системи для будівлі в цілому вимагає мінімум спостережень і витрат на обробку. Непотрібно відволікатися на опис широко відомих методик експериментального визначення згаданих характеристик будівель. Зазначимо лише, що в існуючому підході в описі будівлі резонансними частотами і загасанням для цих частот закладено припущення, що частотна характеристика між конструкцією і верхнім поверхом повністю характеризує будівлю, а це означає, що конструкція має рівномірні у своєму обсязі характеристики по міцності і жорсткості. Така методика не передбачає наявності в будівлі елементів конструкцій з різною міцністю і надійністю.

При детальному обстеженні повинні бути вивчені не тільки частоти власних коливань, але і особливості реакції на сейсмічні впливи окремих

елементів будівель з метою виявлення слабких місць і дефектів, що виникають при тривалій експлуатації, а також при будівництві.

Для детального сейсмічного обстеження будівлі потрібні детальні спостереження в його обсязі. Ідеальним випадком є встановлення по всім поверхам трикомпонентних сейсмоприйомників з кроком в перші одиниці метрів і запис сейсмічних подій такою мережею спостережень. При наявності таких матеріалів можна ставити завдання щодо всебічного детального вивчення особливостей поведінки будівлі при сейсмічних впливах і виявлення ослаблених елементів конструкцій з метою видачі рекомендацій по їх посиленню. Провести такого типу спостереження досить важко. Потрібно калібрована апаратура, що має декілька сотень сейсмічних каналів.

В якості джерел коливань, що діють в будь-який заданий момент, розглядалися мікросейсми, які завжди присутні і сейсмічні коливання в будівлі, які є реакцією на вплив що приходить.

Проте, коливання будівель досить добре описуються моделлю лінійної системи. Це виражається в наявності частотної характеристики щодо досліджувального об'єкту резонансів (частот власних коливань). Саме на цих частотах відбувається посилення коливань, що приходить від низу до верху, і зовнішні сейсмічні впливи, що мають в собі ці частоти, найбільш небезпечні для таких будівель.

Під впливом мікросейсм будь-яка будівля постійно знаходиться в коливальному процесі. Для детального обстеження будівлі з використанням мікросейсм ідеально реалізувати щільну систему одночасної реєстрації коливань (рис. 1), але це не представляється можливим. Розглянемо іншу систему спостережень та її можливості. Одночасна реєстрація коливань будівлі під впливом мікросейсм ведеться в опорній точці і *i*-ой точці (групі точок), потім *i*-оя точка (група точок) змінює своє положення і знову проводиться реєстрація сейсмічних коливань одночасно з опорною точкою (рис. 2).

Такими спостереженнями можна детально покрити досліджувальний об'єкт з малоканальною апаратурою. Завдання полягає в тому, як перетворити

різночасові спостереження в різних точках будівлі в запис стоячих хвиль на всієї системі спостереження.

В основу алгоритму, отримання з різночасових спостережень в будівлі з однією опорною точкою даних реєстрації одного і того ж коливального процесу в різних точках, закладемо наступні припущення про моделі процесу коливань в будівлі:

1. При впливі мікросейсмічних коливань на будівлю формуються відмінності у ньому стоячих хвиль, зареєстрованих в двох довільних точках, що описуються лінійною системою, характеристика якої не залежить від часу.

2. При впливі мікросейсмічних коливань на будівлю відмінності хвиль, зареєстрованих в двох довільних точках, не можуть бути описано лінійною системою, характеристика якої не залежить від часу.

3. Лінійні зв'язки в змінах стоячих хвиль, зареєстрованих в двох точках, що існують для кожної пари однойменних компонент реєстрованих коливань.

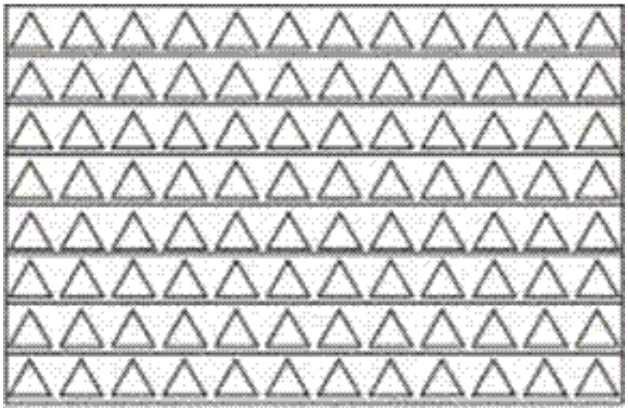

Рис. 1. Необхідна повна система спостережень

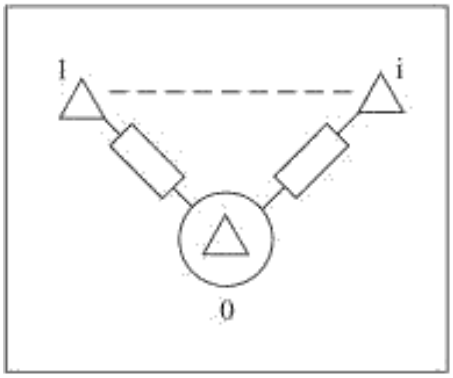

Рис. 2. Система одночасної реєстрації в опорній точці 0 і деякій кількості *i*-их точок

Ці припущення дозволяють скласти модель коливань зв'язку, що реєструються в двох різних точках будівлі (рис.3).

Моделі реєстрованих коливань в опорній *i*-ої точці, можна записати в наступному вигляді:

$$\overline{F_0}(t) = F_0(t) + W_0(t), \quad \overline{F_t}(t) = F_0(t) \times h_{0i}(t) + W_t(t), \tag{1}$$

де $h_{0i}(t)$ – імпульсна характеристика лінійної системи, що описує зв'язок між коливаннями точок *0* та *i* на обстежувальному об'єкті; $W_t(t)$ – коливання в точках *0* та *i*, не мають лінійної зв'язку один з одним.

У такому поданні коливання різних точок об'єкту мають дві складові: першу – пов'язану із загальним процесом реакції об'єкту на сейсмічні впливи і має лінійні зв'язки з коливаннями від точки до точки; другу – коливання в точках, які не мають лінійного зв'язку з загальними коливаннями. До другої складової відносяться сейсмічні коливання від локальних джерел всередині будівлі і нелінійні ефекти поширення коливань.

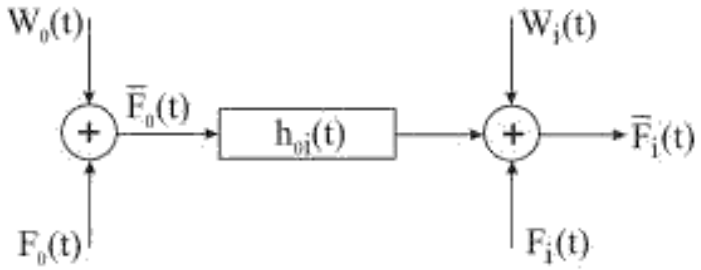

Рис. 3. Модель лінійного зв'язку хвильових полів у двох точках об'єкту

Для вибраної моделі процесу коливань з незалежними компонентами в будівлі з'являється можливість отримати одночасні записи стоячих хвиль різночасних, послідовних спостережень з опорною точкою. Процедура обробки в такому випадку зводиться до наступних операцій.

1. Знаходження частотних характеристик лінійних систем $h_{0i}(\omega)$ (спектральний еквівалент $h_{0i}(t)$), мікросейсмічних коливань в тих точках, що описують зміну коливань від опорної точки *0* до *i*-ої за даними одночасної реєстрації.

2. Запис або формування незалежної реалізації процесу коливань опорної точки при сейсмічному впливі на досліджувальний об'єкт.

3. Перерахунок стоячих хвиль з опорної точки з використанням $h_{0i}(\omega)$ (перехідними характеристиками) у всі точки об'єкту, що обстежується.

Ключовим питанням розглянутої схеми обробки є задача визначення $h_{0i}(\omega)$ з необхідною точністю матеріалів за різночасовою реєстрації мікросейсмічних коливань з опорною точкою. Відповідно до обраної моделі, маючи трикомпонентні запису, можна вести обробку по кожній компоненті незалежно один від одного. Розглядаючи модель сигналів, що реєструються в двох точках будівлі на однакових компонентах, можна спостерігати, що завдання визначення $h_{0i}(\omega)$ зводиться до визначення характеристики лінійної системи за сигналами на її вході і виході, зареєстрованих на фоні шумів. Будемо шукати характеристику $h_{0i}(\omega)$ у вигляді оптимального фільтру Вінера, що перетворює сигнал $\overline{F_0}(t) = F_0(t) + W_0(t)$ в запис стоячої хвилі в точці *i*:

$$h_{0i}(\omega) = \frac{\sum_{j=1}^{n} \overline{F_i}(\omega)\overline{F_0}(\omega)}{\sum_{j=1}^{n} \left|\overline{F_i}(\omega)\right|^2}. \qquad (2)$$

Дана формула дозволяє вести розрахунок характеристики фільтру з похибкою, яка залежить від параметрів зареєстрованої реалізації природних коливань обстежувального об'єкту. Такими параметрами є: крок дискретизації реєстрованих коливань за часом Δt; довжина одиничного блоку *T*, на які розбита запис природних коливань; кількість блоків у записі *n*. Вибір перших двох параметрів не викликає труднощів. Крок дискретизації пов'язується з частотним діапазоном, у якому вивчається реакція об'єкту на сейсмічні дії. Довжина одиничного блоку пов'язана з необхідною роздільною здатністю спектрального аналізу $\Delta f = 1/T$. Для обстеження об'єктів, що мають цілий ряд ступенів свободи при описі лінійної моделі і цілий ряд резонансних областей в

частотній характеристиці, вимагається дозвіл, що пов'язаний з шириною цих резонансних областей і відстанями по частоті між ними. Складніше питання про кількість блоків. Розрахунок за формулою (2) - лише оцінка характеристики фільтру, похибка якої залежить від кількості блоків *n* і співвідношення енергії шумів і корисних сигналів в моделі (1), тобто фактично від того, якою мірою зміна коливань від точки до точки описується лінійною системою.

Для оцінки кількості блоків, необхідних для забезпечення заданої похибки фільтру, потрібно вивчення працездатності вибраної моделі змін коливань в об'єкті від точки до точки. Для вивчення цього питання можна застосувати спектр когерентності.

Отримані результати обстеження конструкцій за допомогою методики мікросейсмодіагностуванні дозволяють виявити найбільш «ослаблені» місця в конструкції будівлі, в яких проводиться точкове обстеження класичним методом. В якості прикладу наведено один з виконаних результатів обстеження. На конкретному прикладі можна з великою часткою впевненості говорити про доцільність застосування методики мікросейсмодіагностування конструкцій будівель спільно з класичним методом обстеження.

Отримані результати обстеження дозволяють отримати найбільш повну картину стану будівлі, що значною мірою полегшує розробку проектів відновлення несучої здатності як окремих конструкцій, так і для будівлі в цілому.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Olexander Terentyev, Olexander Poltorak. Development of models and methods for determining the physical deterioration of items for the task of diagnostics of technical condition of buildings and structures. Scientific Journal «ScienceRise» №8/2(25), August 2016. P. 14-19.

2. Olexander Terentyev, Olexander Poltorak. Risk assessment of delayed damage diagnostics of technical condition of building structures. Scientific Journal «ScienceRise» №2(31), February 2017. P. 42-45.

3. Моделі, методи та інформаційна технологія діагностики технічного стану будівельних конструкцій і споруд: монографія / В.М. Міхайленко, О.О. Терентьєв, Є.Є. Шабала, К.І. Київська, Є.В. Горбатюк. Київ: ЦП «Компринт», 2017. 161с.

4. Evaluation methods of the results of the scientists' research activities based on citation analysis of publications / A. Biloshchytskyi, A. Kuchansky, Yu. Andrashko, S. Biloshchytska, O. Kuzka, O. Terentyev. Eastern-European Journal of Enterprise Technologies ISSN 1729-3774 № 3/2 (87), March 2017. P. 4-10.

5. Terentyev O., Grigorovskiy P., Mikautadze R. Development of the technique of expert assessment in the diagnosis of the technIcal condition of buildings. Technology audit and production reserves, № 2/2(40)/2018, 2018. P. 10-15.

6. Моделі та методи інформаційної системи діагностики технічного стану об'єктів будівництва: підручник / В.М. Міхайленко, І.В. Русан, П.Є. Григоровський, О.О. Терентьєв, А.Т. Свідерський, Є.В. Горбатюк. Київ: ЦП «Компринт», 2018. 325с.

7. Аналіз сучасних інформаційних технологій системи діагностики технічного стану будівель і споруд / Терентьєв О.О., Київська К.І., Доля О.В., Горбатюк Є.В. Київ: Управління розвитком складних систем, збірник наукових праць, випуск 36/2018, КНУБА, 2018. С. 100-107.

8. Інтелектуальні інформаційні системи і технології діагностики технічного стану будівель: навчальний посібник / О.О. Терентьєв, І.В. Русан, Є.В. Бородавка, Є.В. Горбатюк, К.І. Київська. Київ: ЦП «Компринт», 2019. 121с.

9. Методи та моделі пошкодження автоматизованої системи діагностики технічного стану об`єктів будівництва / Терентьєв О.О., Горбатюк Є.В., Доля О.В., Київська К.І., Азенко В.В., Бородиня В.В. Київ: Управління розвитком складних систем, збірник наукових праць, випуск 38/2019, КНУБА, 2019. С. 82-91.

10. Oleksandr Terentyev, Svitlana Tsiutsiura, Tetyana Honcharenko, Tamara Lyashchenko. Multidimensional Space Structure for Adaptable Data Model.

International Journal of Recent Technology and Engineering (IJRTE) ISSN: 2277-3878, Volume-8 Issue-3, September 2019. P. 7753-7758. DOI:10.35940/ijrte.C6318.098319.

11. Інтегровані моделі та методи автоматизованої системи діагностики технічного стану конструкцій будівель та споруд: підручник / О.О. Терентьєв, І.В. Русан, Є.В. Горбатюк, І.С. Івахненко, О.В. Петроченко, О.П. Куліков. Київ: ЦП «Компринт», 2019. 240с.

12. O.O. Terentyev, P.E. Grigorovskiy, A.A. Tugaj, O.V. Dubynka. Building a System of Diagnosis Technical Condition of Buildings on the Example of Floor Beams Using Methods of Fuzzy Sets. Proceedings of the 2nd International Conference on Building Innovations, June 14, 2020. P. 729-739.

УДК 34

ПРАВОВА СИСТЕМА ЗАХИСТУ ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ ЗА ЧАСІВ НЕЗАЛЕЖНОСТІ УКРАЇНИ

Булавіна Світлана Євгенівна
к.істор..н., доцент
Козлюк Мар`яна Василівна
Головний спеціаліст сектору
Документування у Волинській області
Відділу організаційної роботи
документування та контролю
ЗМУМЮ (м.Львів)
Луцьк, Україна

Аннотація: у статті подано короткий аналіз розвитку правової системи захисту державної таємниці надав змогу визначити напрями подальшої роботи, що полягають у нормативно-правовому визначенні та забезпеченні державою пріоритетів розвитку системи захисту державної таємниці; забезпеченні захисту всього національного інформаційного простору; поєднанні гарантування інформаційної безпеки України з гарантуванням захисту державних секретів тощо.

Ключові слова: Україна, захист, таємниця, секретність, державна, закон.

Питання захисту державної таємниці має надважливе значення для будь-якої світової держави, в Україні ж ця проблема набуває нового актуального звучання.

В інформаційному просторі України державна таємниця почала займати менш значну частку, на відміну від тієї кількості інформації, що була засекречена в часи СРСР (лише за перші часи незалежності було розсекречено понад 100 тис. документів). На сьогодні маємо нову хвилю розсекречування,

зокрема масив розсекречуваних архівних документів КДБ СРСР стрімко зростає. Але питання захисту державних секретів, в умовах посилення міждержавних зв'язків, існування конкурентної боротьби за сфери впливу на міжнародній арені, тотального використання новітніх технологій, становлення економічних ринків, залишаються важливими для захисту національних інтересів України.

Прийнятий у 1996 році Основний Закон України у ст. 17 встановлює, що захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу [1].

У ст. 34 Конституції України проголошено право кожного вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію.

Разом із цим право доступу до інформації, передбачене у Конституції й інших нормативно-правових актах, не є абсолютним, оскільки законодавством встановлено, як і у попередні періоди, обмеження на доступ до певних видів інформації.

Чинне законодавство забезпечує захист інформації, утвердження інформаційного суверенітету України, її права на встановлення особливого порядку користування і розпорядження будь-якою інформацією з обмеженим доступом.

Після проголошення незалежності нашої держави, Верховною Радою України було прийнято Закон України від 2 жовтня 1992 р. № 2657 «Про інформацію» [2], що став нормативно-правовим актом, який регулює, серед іншого, суспільні відносини, пов'язані з віднесенням інформації до державної таємниці, засекречування, розсекречування її матеріальних носіїв та охороною державної таємниці з метою захисту національної безпеки України, визначаючи при цьому основи державної інформаційної політики.

Так, ст. 21 «Інформація з обмеженим доступом» визначає, що такою є конфіденційна, таємна та службова інформація.

Предмет нашого дослідження обмежений лише таємною інформацією. За своєю природою таємниця є одним з важливих інститутів права, що дозволяє встановити міру інформаційної захищеності, оптимально співвіднести інтереси особи, суспільства і держави, визначити кордони і межі дозволеного втручання в межах закону в сферу приватного і особистого інтересу [3, с. 61].

Прийнятий у 1994 р. Закон України «Про державну таємницю» своїми нормами визначив особливий порядок правового регулювання державної таємниці [4]. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про державну таємницю» державна таємниця (секретна інформація) – вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані у порядку, встановленому цим Законом, державною таємницею і підлягають охороні державою. Ст. 8 Закону визначає перелік інформації, що може бути віднесена до державної таємниці у перелічених вище сферах.

Розширений перелік таємної інформації міститься у Зводі відомостей, що становлять державну таємницю (далі – ЗВДТ) – акті, в якому зведено переліки відомостей, що згідно з рішеннями державних експертів з питань таємниць становлять державну таємницю у визначених Законом «Про державну таємницю» сферах [4].

ЗВДТ є єдиною формою реєстрації таких відомостей в Україні. З його моменту опублікування держава забезпечує захист і правову охорону відомостей, які зареєстровані в ньому [5]. ЗВДТ формується органами СБ України на підставі рішень державних експертів з питань таємниць – посадових осіб, уповноважених здійснювати віднесення інформації до державної таємниці у визначених сферах, зміни ступеня секретності цієї інформації та її розсекречування; а у випадках, передбачених ст.12 Закону України «Про державну таємницю», – на виконання рішень суду.

У ЗВДТ відомості, що становлять державну таємницю розміщені за сферами та подані у вигляді таблиці, де визначено:

1 – номер статті ЗВДТ;

2 – зміст відомостей;

3 – ступінь секретності;

4 – строк рішення про віднесення інформації до державної таємниці;

5 – суб'єкти режимно-секретної діяльності, державними експертами яких прийняті рішення про віднесення інформації до державної таємниці.

На сьогодні, як і раніше, Законом визначено три ступені секретності, що визначають рівень охорони державою інформації: «особливої важливості», «цілком таємно», «таємно». Рішення про віднесення інформації до державної таємниці діє впродовж певного терміну: для інформації «особливої важливості» — не більше 30 років, для інформації «цілком таємно» — 10 років, для інформації «таємно» — 5 років.

Після закінчення терміну дії режиму секретності експерт з питань таємниць робить висновок про відміну рішення щодо віднесення відомостей до державної таємниці або приймає рішення про продовження терміну дії вказаного рішення в межах вищезазначених термінів. У той же час необхідно відзначити, що встановлювати більш тривалий термін дії рішень може Президент України за власною ініціативою або на підставі пропозицій державних експертів з питань таємниць, або за зверненням органів державної влади, органів місцевої самоврядності, підприємств, організацій або громадян [5].

Основним критерієм віднесення інформації до державної таємниці залишається те, що її розголошення завдаватиме або може завдати шкоди інтересам національної безпеки України. На наше переконання, оцінку такій інформації слід давати критично, враховуючи сучасні умови та зважаючи на історичний досвід, аби не довелося засекречувати цілі масиви інформації як такі, що гіпотетично можуть нашкодити безпеці України.

Водночас, забороняється відносити до державної таємниці будь-які відомості, якщо цим звужуватимуться зміст і обсяг конституційних прав та свобод людини і громадянина, які є невідчужуваними та непорушними, згідно ст. 21 Конституції України, або завдаватиметься шкода здоров'ю та безпеці населення.

Так, згідно зі ст. 8 Закону України «Про державну таємницю» до державної таємниці не може відноситися інформація:

- про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, про вплив товару (роботи, послуги) на життя та здоров’я людини;

- про аварії, катастрофи, небезпечні природні явища та інші надзвичайні події, які сталися або можуть статися і загрожують безпеці громадян;

- про стан здоров'я населення, його життєвий рівень, включаючи харчування, одяг, житло, медичне обслуговування та соціальне забезпечення, а також про соціально-демографічні показники, стан правопорядку, освіти і культури населення;

- про факти порушень прав і свобод людини і громадянина про незаконні дії державних органів, органів місцевого самоврядування та їх посадових і службових осіб та інша інформація, доступ до якої відповідно до законів та міжнародних договорів, згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою України, не може бути обмежено [4].

Кримінально-правовий захист інформації, що має статус державної таємниці, знайшла відображення у Розділі I Особливої частини КК України (прийнятому 5 квітня 2001 р.) «Злочини проти основ національної безпеки України».

Крім Розділу I Особливої частини КК України, кримінально-правовий захист та охорона суспільних відносин щодо державної таємниці здійснюється також на підставі положень Розділу XIV Особливої частини КК України «Злочини у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації» [7].

У чинному КК України відповідальність за посягання на державну таємницю, за порушення встановленого порядку її збереження передбачена у п'яти статтях, зокрема:

- державна зрада (ч.1 ст.111);
- шпигунство (ст.114);
- розголошення державної таємниці (ст. 328);
- втрата документів, що містять державну таємницю (ст.329);
- розголошення відомостей військового характеру, що становлять державну таємницю, або втрата документів чи матеріалів, що містять такі відомості (ст.422).

Короткій аналіз зазначених кримінально-караних діянь дали змогу дійти висновку, що ознаками державної таємниці в законодавстві про кримінальну відповідальність є наступні: кримінальний закон охороняє лише суттєву для держави інформацію; суб'єктами кримінально-правових відносин, пов'язаних з охороною державної таємниці, можуть бути особи, кому така таємниця довірена або стала відома по службі чи роботі; склад злочинів переважно є формальним, що склалося історично. У січні 2011 року було прийнято Закон України «Про доступ до публічної інформації», який вніс низку точностей до законодавства, визначивши у ст. 6 в якості публічної інформації з обмеженим доступом – конфіденційну інформацію, таємну інформацію та службову інформацію [8].

До того часу поняття інформації з обмеженим доступом було законодавчо не визначене, а науковці робили висновок, що інформацію з обмеженим доступом становлять відомості конфіденційного або таємного характеру, правовий статус яких передбачений законодавством України і доступ до яких обмежений власником таких відомостей. Прийнятий Закон визначив, що інформація з обмеженим доступом (у трьох її формах) охороняється різноманітними правовими засобами, в тому числі шляхом встановлення та реалізації кримінальної відповідальності за порушення правил її використання.

При цьому, відповідно до норм зазначеного Закону, конфіденційна інформація – інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень, та яка може поширюватися у визначеному ними порядку за їхнім бажанням відповідно до передбачених ними умов (зокрема, може ставитися позначка «особисто»).

Службова інформація – інформація: що міститься в документах суб'єктів владних повноважень, які становлять внутрівідомчу службову кореспонденцію, доповідні записки, рекомендації, якщо вони пов'язані з розробкою напряму діяльності установи або здійсненням контрольних, наглядових функцій органами державної влади, процесом прийняття рішень і передують публічному обговоренню та/або прийняттю рішень; та зібрана в процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, у сфері оборони країни, яку не віднесено до державної таємниці (має гриф ДСК –«для службового користування» . Таємна інформація – інформація, доступ до якої обмежується відповідно до ст. 6 Закону, розголошення якої може завдати шкоди особі, суспільству і державі. Таємною визнається інформація, яка містить державну, професійну, банківську таємницю, таємницю досудового розслідування та іншу передбачену законом таємницю. (ст. 8) [8].

Правову систему захисту державної таємниці, окрім цілої низки норм зазначених і інших нормативно-правових актів, що сформувалися в інститут державної безпеки, також складають органи, що забезпечують такий захист.

Так, державну політику щодо державної таємниці як складову засад внутрішньої та зовнішньої політики визначає Верховна Рада України. Президент України, забезпечуючи національну безпеку і її складову – інформаційну безпеку, видає укази та розпорядження з питань охорони державної таємниці. Рада національної безпеки і оборони України координує та контролює діяльність органів виконавчої влади у сфері охорони державної таємниці.

Кабінет Міністрів України спрямовує та координує роботу міністерств, інших органів виконавчої влади щодо забезпечення здійснення державної політики у сфері охорони державної таємниці.

Центральні та місцеві органи виконавчої влади, Рада міністрів Автономної Республіки Крим та органи місцевого самоврядування здійснюють державну політику у сфері охорони державної таємниці в межах своїх повноважень, передбачених законом. Спеціально уповноваженим органом державної влади у сфері забезпечення охорони державної таємниці є СБ України, яка формує та публікує в офіційних виданнях ЗВДТ, займається безпосередньо захистом державної таємниці в особі уповноважених органів. СБ України має право контролювати стан охорони державної таємниці в усіх органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях, а також у зв'язку з виконанням цих повноважень одержувати від них інформацію з питань забезпечення охорони державної таємниці.

Органи державної влади можуть створювати галузеві або відомчі розгорнуті переліки відомостей, що становлять державну таємницю, а також створювати міжгалузеві або міжвідомчі розгорнуті переліки відомостей, що становлять державну таємницю. Підприємства, установи та організації незалежно від форм власності, що проводять діяльність, пов'язану із державною таємницею, за ініціативою та погодженням із замовником робіт, пов'язаних з державною таємницею, можуть створювати власні розгорнуті переліки відомостей, що становлять державну таємницю. Такі переліки погоджуються із СБ України та затверджуються державними експертами з питань таємниць та реєструються у СБ України.

З метою охорони державної таємниці можуть впроваджуватися такі заходи:

- єдині вимоги до виготовлення, користування, збереження, передачі, транспортування та обліку матеріальних носіїв секретної інформації;

- дозвільний порядок провадження органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями діяльності, пов'язаної з державною таємницею;

- обмеження оприлюднення, передачі іншій державі або поширення іншим шляхом секретної інформації;

- обмеження щодо перебування та діяльності в Україні іноземців, осіб без громадянства та іноземних юридичних осіб, їх доступу до державної таємниці, а також розташування і переміщення об'єктів і технічних засобів, що їм належать;

- особливості здійснення органами державної влади їх функцій щодо органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, діяльність яких пов'язана з державною таємницею;

- режим секретності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, що провадять діяльність, пов'язану з державною таємницею;

- спеціальний порядок допуску та доступу громадян до державної таємниці.

Можна сказати, що з історичної точки зору такі заходи впроваджуються не вперше.

Таким чином, аналіз попередніх розділів дослідження, що описують історію питання, і досвіду правового захисту державної таємниці на сучасному етапі приводить до думки, що в усі часи одним з пріоритетних завдань держави був захист державної таємниці. Сьогодні в Україні в інтересах захисту державної таємниці встановлена загальнодержавна система організаційно-правових, інженерно-технічних, криптографічних та оперативних заходів [4; 9, с. 39]

Таким чином, можна зробити висновок, що захист державної таємниці – сукупність організаційно-правових, інженерно-технічних, криптографічних та оперативно-розшукових заходів, спрямованих на недопущення та запобігання розголошенню секретної інформації та втратам її матеріальних носіїв.

Внаслідок проведеного дослідження, на основі аналізу історичних джерел, наукової літератури та положень нормативно-правових актів, визначено поняття «правова система захисту державної таємниці».

Так, правова система захисту державної таємниці – це комплекс правових норм, що сформувалися в окремий правовий інститут, та організаційно-правова, інженерно-технічна, криптографічна та оперативно-розшукова діяльність системи органів, спрямована на недопущення та запобігання вчинення правопорушень, пов'язаних з порушенням режиму забезпечення захисту державної таємниці України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96 // Відомості Верховної Ради. – 1996. – № 30. – С. 141.
2. Про інформацію : Закон України : від 2.10.1992 р. № 2657-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.
3. Паршин С.М. Тайна в уголовном законодательстве : дис. канд. юрид. наук: 12.00.08 / Сергей Михайлович Паршин. – Н. Новгород, 2006. – 207 с.
4. Про державну таємницю : Закон України : від 21.01.1994 р. № 3855 // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 16. – Ст. 93.
5. Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю : Наказ СБ України : від 12.08.2005 р. № 440 (із змінами від 13.03.2014 р.).
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. №8073-Х // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1984. – додаток до № 51 (із змінами від 05.02.2015 р. // Відомості Верховної Ради України. –п 2015. – № 13. – Ст.92.).
7. Кримінальний кодекс України Відомості Верховної Ради. – 2001. – № 25-26.

8. Про доступ до публічної інформації : Закон України : від 13.01.2011 р. № 2939-VI // Відомості Верховної Ради України. –2011. – № 32. – Ст. 314.

9. Благодатний А.М. Деякі проблеми адміністративної відповідальності за порушення законодавства про державну таємницю // Збірник наукових праць. – Київ. – 2002. – № 16.

УДК: 378:373.011.3-051-047.22:612.821

ФОРМУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІСТОРІЇ ТА ПРАВА В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Булиніна Оксана Дмитрівна
магістр, асистент
Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна
Булинін Владислав Олександрович
аспірант
Українська інженерно-педагогічна академія
м. Харків, Україна

Анотація: Аналіз відповідей респондентів дає підстави стверджувати, що в судженнях абітурієнтів і студентів прослідковується єдиний підхід до питань щодо заробітної плати, сім'ї та друзів. Обидві категорії опитаних погано уявляють собі умови праці фахівця з історії та права. Опитування вчителів-практиків показало, що на їхню професійну спрямованість впливають такі фактори, як заняття улюбленим видом діяльності, колектив, заробітна плата, матеріально-технічне забезпечення. Помітним є той факт, що респондентів-учителів слабо мотивують такі чинники як престижність професії та думка родини.

Ключові слова: педагогічна майстерність у майбутніх педагогів, педагогічне спостереження, педагогічне дослідження, анкетне опитування.

Сучасний рівень розвитку суспільства, освіти та науки висуває високі вимоги до компетентності фахівців різних напрямів, що потребує суттєвих змін у професійній підготовці. Особливо відчутні потреби вдосконалення педагогічної освіти, зокрема навчання майбутніх учителів історії та права.

Конкуренція на ринку праці передбачає перехід до ефективніших форм реалізації прогресивних ідей гуманістичної парадигми освіти у практиці загальноосвітньої школи, що вимагає підготовки висококваліфікованих учительських кадрів.

Суспільно-політичні зміни, що відбулися в Україні, суттєво змінили сутність професійної діяльності вчителів історії та права. Водночас, традиційні зміст, форми і методи їхньої підготовки не повністю відповідають вимогам сьогодення, не сприяють формуванню вчителя як активної, творчої особистості. Тому винятково важливого значення набуває модернізація процесу навчання вчителів історії та права у закладах вищої освіти, де відбувається опанування студентами комплексом знань, умінь і навичок, їхній професійний розвиток, формуються інтереси, професійні мотиви та ціннісні орієнтації, що завершується виробленням професійно-педагогічної позиції. На ЗВО (заклад вищої освіти) покладається відповідальність за підготовку нового покоління педагогів, зміст і рівень кваліфікації яких адекватні інноваціям, що відбуваються в галузях історії, права та освітньої діяльності.

Сьогодні в теорії і практиці вищої педагогічної освіти накопичено значний досвід, який охоплює багато аспектів професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів. В останні десятиліття у вітчизняній та закордонній педагогіці приділяється велика увага неперервній педагогічній освіті [1, с. 80], педагогічної майстерності [2, с. 110]. Особлива увага приділяється питанням самоосвіти, самоактуалізації, самовдосконалення майбутніх педагогів [3, с. 15].

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про увагу науковців до таких аспектів підготовки майбутнього вчителя: формуванню педагогічної творчості [4, с. 25], формування професійної компетентності майбутніх учителів [5, с. 15].

Науковці підкреслюють високу ефективність сучасних методів навчання у історичній та правовій освіті, проте їх застосування для вивчення педагогічних дисциплін висвітлено недостатньо. Проблема підвищення

ефективності професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів історії та права в педагогічних закладах вищої освіти (ЗВО) залишається малодослідженою. Водночас, ще менш вивченими є особливості навчання майбутніх учителів у ЗВО галузей історії та права. Попри педагогічну спрямованість цих закладів, чинна система професійної підготовки в них спрямована більшою мірою на розвиток педагогічної майстерності та загальнонаукового компоненту освіти майбутніх учителів історії та права, що не забезпечує випускникам рівня педагогічної компетентності відповідно соціального запиту.

Отже, незважаючи на значення проведених наукових пошуків, проблема професійної підготовки майбутніх вчителів історії та права у закладах вищої освіти (ЗВО) недостатньо досліджена в теоретичному аспекті, а традиційна система освіти не в змозі забезпечити органічне входження нової генерації вчителів у складне та швидкозмінне поле різнопланових потреб освітньої діяльності в сучасній школі.

Мета педагогічного дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні, розробці й частковій експериментальній перевірці розробленого дослідницького інструментарію оцінювання мотиваційно-ціннісної складової особистісного компонента педагогічної майстерності майбутніх учителів історії та права.

Матеріали та методи дослідження. Для дослідження були обрані 50 вступників у Харківському національному педагогічному університеті ім. Г.С. Сковороди (ХНПУ), 50 студентів ІІІ курсу історичного та юридичного факультетів та 50 вчителів-практиків, які проходили підготовку в інституті підвищення кваліфікації, перепідготовки (ІПКП) ХНПУ зі 014 спеціальностей “Середня освіта (Історія) та 081 Право”, які дали добровільну письмову інформовану згоду на участь у дослідженні.

Для вирішення завдань були використані теоретичні (вивчення, аналіз і узагальнення наукової, психолого-педагогічної та навчально-методичної літератури з проблеми дослідження) та емпіричні (тестування студентів для

визначення рівня теоретичної підготовки з питань формування педагогічної майстерності у майбутніх педагогів; бесіда, педагогічне спостереження, анкетне опитування студентів, моніторинг, вивчення та узагальнення педагогічного досвіду) методи дослідження.

Результати дослідження оброблялися параметричними та непараметричними методами математичної статистики з коефіцієнтом достовірності $P < 0,05$.

Результати дослідження. Респондентам пропонувалося проранжувати соцієтарні та інтерперсональні фактори за їх впливом на професійну спрямованість. Установлено, що в абітурієнтів вибір професії зумовлюють такі фактори, як навчальний колектив, особистість педагога (вчителя історії та права), престижність занять історією та правом. Ця група факторів, як правило, має прояв у процесі занять обраним видом діяльності.

Цікавим є той факт, що на професійну спрямованість абітурієнтів слабо впливають такі фактори, як статус педагога в суспільстві, сім'я, друзі. Аналіз суджень респондентів показав, що на професійну спрямованість впливає безпосереднє оточення у процесі занять історією та правом: колектив, особистість викладача, престижність занять правом та історією, заробітна плата. Безперечно, що кваліфікація юриста та історика абітурієнтів дещо підсилює професійну мотивацію, але разом з тим вона не є основним фактором. У зв'язку з цим установлено, що на думку студентів головною для майбутнього фахівця у галузі історії та права є педагогічна (фахова) майстерність [6, с. 25]. Водночас, вважаємо, що основним показником компетентності випускників є засвоєні способи педагогічної діяльності. Це стосується всіх фахівців галузі, а не лише вчителів історії та права. Тому лише підвищення педагогічної майстерності студентів ні в якому разі не може бути метою професійної освіти у профільних ЗВО [2, с. 112]. Окрім цього, є дані про те, що з кожним курсом значна кількість студентів у силу різних обставин припиняє свої заняття історією та правом [7, с. 38]. Можна стверджувати, що група факторів,

пов'язаних з удосконаленням в обраному виді діяльності, часто знижує ефект професійно-мотиваційних впливів.

Виявлено також, що на студентів ЗВО галузей історії та права менший вплив здійснюють такі фактори як вплив сім'ї, друзів і статус фахівців у суспільстві. Відповіді студентів свідчать про те, що вони слабо усвідомлюють соціальну значимість обраної професії. Одержані дані підтверджують точку зору І. Підласого про те, що переважна більшість студентів, які навчаються у ЗВО, невиразно уявляють свою майбутню професію [8, с. 236].

Аналіз відповідей респондентів дає підстави стверджувати, що в судженнях абітурієнтів і студентів прослідковується єдиний підхід до питань щодо заробітної плати, сім'ї та друзів. Обидві категорії опитаних погано уявляють собі умови праці фахівця з історії та права. Опитування вчителів-практиків показало, що на їхню професійну спрямованість впливають такі фактори, як заняття улюбленим видом діяльності, колектив, заробітна плата, матеріально-технічне забезпечення. Помітним є той факт, що респондентів-учителів слабо мотивують такі чинники як престижність професії та думка родини.

Звернемо увагу на цікаву тенденцію, виявлену під час опитування студентів і вчителів-практиків. Виявлено прагнення до самореалізації в студентів у межах їх діяльності (досягнення результату в професії), а у вчителів – у процесі виконання професійної діяльності. Потреба самовираження у цієї діяльності вказує на недостатній рівень сформованості у студентів професійно-педагогічної спрямованості під час навчання у ЗВО. Налаштованість на самореалізацію, виявлену у вчителів-практиків, необхідно розвивати вже в період професійної підготовки.

Висновки:

1. На думку студентів головною для майбутнього фахівця у галузі історії та права є педагогічна майстерність, але вони слабо усвідомлюють соціальну значимість обраної професії.

2. В судженнях абітурієнтів і студентів прослідковується єдиний підхід до питань щодо заробітної плати, сім'ї та друзів, але вони погано уявляють собі умови праці фахівця з історії та права.

3. Виявлено прагнення до самореалізації у студентів в межах їх діяльності (досягнення результату в професії), а у вчителів – у процесі виконання професійної діяльності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гуревич Р. Неперервна освіта педагога: мотиваційні чинники /Р. Гуревич, А.Коломієць // Професійна освіта: педагогіка і психологія: польсько-українскьий журнал / за ред. Т. Левовацького, І. Вільш, І. Зязюна, Н. Ничкало. – Ченстохова – Київ: AJD, 2003. – IV. – С. 75-84.

2. Зязюн І.А. Процеси модернізації сучасної педагоігчної освіти в Україні / І.А. Зязюн // Професійна освіта: педагогіка і психологія: польсько-українскьий журнал / за ред. Т. Левовацького, І. Вільш, І. Зязюна, Н. Ничкало. – Ченстохова – Київ: AJD, 2006. – VIII. – С. 105-115.

3. Шестакова Т.В. Формування майбутніх педагогів до професійного самовдосконалення: автореф. дис..канд. пед. наук: 13.00.04. – Київ, 2006. – 22 с.

4. Мартишина Н.В. Становление и развитие творческого потенциала педгога в системе непрерывного педагогического образования: автореф. дис. на соискание уч. степени доктора пед. наук: спец. 1300.01 „Общая педагогика, история педагогики и образования" / Н.В. Мартишина. – Рязань, 2009. – 40 с.

5. Подобєдова Т.Ю. Підготовка майбутніх учителів гуманітарного профілю до педагоігчного проектування: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04. – Луганськ, 2005. – 21 с.

6. Богданова І.М. Професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів на основі застосування інноваційних технологій: автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.04/ І.М. Богданова. – К., 2003. – 38 с.

7. Боровська І.М. Зростання ролі історичних знань у процесі формування професійної культури вчителя / І.М. Боровська // Формування професійної

культури вчителя в контексті інтеграції України в європейський освітній простір: матеріали регіон. наук.-практ. семінару, [22-23 травня 2007 року] /Міністерство освіти і науки України, Тернопільський НПУ імені Володимира Гнатюка. – Тернопіль, 2017. – С. 37–39.

8. Подласый И.П. Педагогика. Новый курс: учеб. для студ. пед. вузов: в 2 кн. / И.П. Подласый. – М.: ВЛАДОС, 1999. - Кн. 1: Общие основы. Процесс обучения. – 576 с.

НАРАТИВ УЧНІВСЬКОГО БУЛІНГУ В УМОВАХ КАРАНТИННИХ ОБМЕЖЕНЬ

Бутузова Лариса Петрівна
к.психол.н., доцент
Бондар Валерія Олександрівна
магістрантка навчально-наукового інституту
іноземної філології
Житомирський державний університет
імені Івана Франка

Анотація: У статті проаналізовано види та прояви кібербулінг в середовищі сучасних школярів. Розкрито специфіку, прояви та форми кібербулінгу в умовах карантинних обмежень шкільної освіти. Наведено дані дослідження частоти, мотивації та чинників кібербулінгу сучасних школярів.

Ключові слова: булінг, кібербулінг, агресія, цькування школярів, ізоляція.

Актуальність дослідження. У шкільні роки знущання є одним з найбільш поширених проявів насильства в середовищі однолітків. Так, за даними ВОЗ, за рівнем агресії підлітків Україна посідає четверте місце в Європі після Росії, Албанії та Білорусі, а за даними дослідження ВГО «Жіночий консорціум України», – від 24% до 37 % дітей в школах потерпають від насильства, пік якого фіксують серед підлітків 12-14 років [4]. Віднедавна в українському праві закріплено поняття булінгу та передбачено відповідальність не лише за вчинення, а й за приховування випадків цькування [5].

У зв’язку з кардинальними змінами у очних формах загальної освіти у 2020 році, пов’язаних з обмеженням контактів в період пандемії COVID-19, логічно припустити, що змінилася не лише учбова взаємодія школярів, але й трансформувалися форми та прояви шкільного булінгу. Тому доцільним є

вивчення видозміни проявів кібербулінг в освітньому середовищі сучасних українських реалій.

Метою статті є наратив трансформації явища булінгу, зокрема кібербулінгу, у зв'язку з вимушеною ізоляцією через пандемію COVID-19.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Цькування є не новою проблемою для шкіл в усьому світі. В останні десятиліття у суспільстві посилився інтерес до цього феномену як специфічного явища шкільного насильства, до психологічних чинників, наслідків та вразливості учасників булінгу. Майже всі дослідники визначають булінг як довготривалу та систематичну агресію у її фізичних і словесних формах (Е. Пелігріні, С. Салмівалі); деструктивну взаємодію (Р. Дж. Хезлер), частину соціального життя групи (Е. Роланд), неодноразовий напад – соціальний або вербальний – з боку тих, хто має вищий статус (В. Бесаг); тривале, усвідомлене насильство спрямоване проти людини, яка не в змозі захиститися у фактичній ситуації (Д. Лейн) [3]. Ретроспективний аналіз уявлень майбутніх педагогів про шкільний булінг (Л.П.Бутузова, 2018) засвідчив, що 89% опитаних студентів зустрічалися зі шкільним булінгом в учнівському віці. При цьому більшість респондентів (87%) описувала знущання у системі "учень-учень"; 31 % - ознаки булінгу в системі "педагог-учень". Зафіксовано спогади про випадки знущання у системах «батьки-батьки» (0,6%), "батьки учня – однокласник дитини" (0,7%), «учні-персонал школи (прибиральниці та вахтер)» [2]. Вивчено поведінковий, когнітивний і емоційний компонент у ставленні до феномену булінгу у педагогів сучасної освітньої організації (О.А.Асмаловська, Н.С.Бобровникова, 2020) [1]. Це ще раз вказує на поширеність цього явища у різних площинах освітніх стосунків.

Підлітковий булінг має широке поширення в освітніх організаціях різних країн. Г.Солдатова (2012) під феноменом булінг розуміє "навмисну систематичну агресивну поведінку, що відрізняється нерівномірністю соціальної влади і фізичної сили" [9]. Більшість сучасних науковців виділяють чотири базові ознаки булінгу: негативна та агресивна поведінка; її регулярність

та повторюваніст; умисність; дисбаланс влади й сил учасників булінгу [6], [11]. Різні аспекти шкільного булінгу вивчалися українськими дослідниками (Губко А.А., 2013; Ожийова О.М., 2012 та ін..) Водночас нами не було знайдено досліджень, які б вивчали особливості трансформації феномену булінгу в освітньому середовищі у зв'язку з вимушеною ізоляцією під час пандемії COVID-19 та вимушеним переходом освітніх систем на дистанційні та змішані форми навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін "булінг" було запропоновано Д. Ольвеусом як опис "виду насильства, що передбачає агресивне переслідування одного з членів групи [12]. У роботах Д. Ольвеуса, Е. Роланда, П. Сміта та ін.. описано такі види булінгу: фізичний, вербальний та соціальний. Очевидно, що в умовах ізоляції зменшилася частота фізичного булінгу, однак вербальний та соціальний набув ширшого поширення. Словесні образи, погрози, ворожі насмішки або жарти, принизливі обзивання, дошкуляння, жорстока критика, висміювання, агресивні зауваження, повідомлення з погрозами застосування насилля, поширення неправдивих обвинувачень, ворожих чуток та пліток – це прояви вербального булінгу. Соціальний булінг проявляється в систематичному приниженні почуття гідності потерпілого шляхом ігнорування, ізоляції, уникання, виключення з групових чатів, маніпуляцій, залякування, шантажу жертви.

В контексті предмету нашого дослідження розглянемо переважно трансформацію булінгу в умовах карантинної ізоляції, який набув форми кібербулінгу. У зв'язку зі звуженням простору реальної взаємодії та занурення підлітків в інтернет, все більше підлітків зіштовхнулися з ним. Здебільшого це пов'язано з тим, що в інтернеті можна створити "фейковий" аккаунт, який через свою анонімність приваблює вияв насилля у мережі.

Кібербулінг — це форма агресії, що передбачає жорстокі дії з метою дошкулити, нашкодити, принизити людину з використанням інформаційно-комунікаційних засобів: мобільних телефонів, електронної пошти, соціальних мереж тощо.

До найпоширеніших форм та засобів кібербулінгу належать [9]:

– використання особистої інформації (зламування особистих сторінок в соціальних мережах з подальшим переслідуванням);

– анонімні погрози (надсилання листів на електронну пошту своєї жертви з повідомленнями загрозливого змісту);

– хеппіслеппінг (зйомка та викладання відеороликів з постановочним та реальним насиллям, булінгом);

– обмовляння або зведення наклепів з використанням комп'ютерних технологій (поширення принизливої, неправдивої інформації (текстів, змонтованих фото, пісень, що змальовують жертву у шкідливій манері);

– тролінг (розміщення на форумах, у блогах провокаційних повідомлень із метою викликати флейм, тобто конфлікти між учасниками, взаємні образи).

– флеймінг (провокативна манера обміну короткими, гнівними і запальними репліками між кількома учасниками засобами комунікаційних технологій).

– онлайн-грумінг (побудова дорослим (групою) в мережі довірливих стосунків із дитиною (підлітком) із метою отримання їх інтимних фото/відео та подальшим її шантажуванням про розповсюдження цих фото);

– секстинг (обмін власними фото/відео/текстовими матеріалами інтимного характеру, із застосуванням сучасних засобів зв’язку) [7].

Задля емпіричного вивчення досліджуваного феномену було проведено анонімне анкетування в мережі, яке охопило 35 школярів віком 11-16 років. Анкета містила 17 запитань про булінг та його прояви у підлітковому віці. 43% опитаних вказали на те, що за останній рік ставали учасниками булінгу. З кібербулінгом в 2020 році мали справу 34% школярів, а фізичному піддалися 9%. Аналіз показав, що останнім часом підлітки більше схильні до морального булінгу в інтернеті: від тролінгу до хеппіслеппінгу. У всіх опитуваних є своя сторінка в соціальній мережі, майже половина знайомляться в інтернеті. Підлітки завантажують дуже багато особистої інформації про себе, проте мало

замислюються про те, що ця інформація може бути використана для шантажу, залякування та інших видів булінгу.

За останній рік, у зв'язку з необхідністю обмеження соціальних контактів через пандемію COVID-19, кібербулінг за частотою прояву знаходив свій вияв у: відправці систематичних погрозливих, образливих повідомлень; створенні спільнот з метою цькування та впливу на школярів; пропозицій проголосувати "за" чи "проти" когось в образливому опитуванні; розповсюдженні (спаму) відео та фото порнографічного характеру; створенні підробних сторінок у соцмережах та систематичне користування такими сторінками. Цькування може відбуватися в будь-який час доби.

Мотивами кіберцькування, на думку підлітків, ставали: заздрість (42%); помста (коли жертва стає жорстокішою, намагаючись покарати обвинувачів за свої власні страждання) (17%); самоствердження в колективі (33%); прагнення бути в центрі уваги, виглядати жорстоко(8%); бажання протистояти супернику, який намагається його принизити (8%). На думку підлітків, до кібербулінгу спонукають хибні установки про несерйозність булінгу: хочуть "просто пожартувати" або подуріти (74%), або ж "просто спробувати", "перевірити" (20%); помста за щось (17%). При цьому 34% опитаних школярів вказали на відсутність у них мотивів для кіберцькування.

Причини цькування, на нашу думку, умовно можна розділити на кілька груп: *педагогічні* (мікроклімат класу, школи, позиція вчителя); *психологічні* (характерологічні особливості особистості агресорів (нарцисичний радикал) і постраждалих (депресивний та мазохістичний радикал); наростання тривоги з приводу ймовірності захворіти; зміщення наростаючої агресії на доступний об'єкт); *соціальні* (насилля в родинах, яке зросло у зв'язку з необхідністю перебування у замкненому просторі ізоляції; пропаганда домінантної і агресивної поведінки в комп'ютерних іграх, соціальних мережах, інтернеті); *сімейні* (нестача батьківської любові та уваги, фізична і словесна агресія з боку батьків, надмірний контроль та критика).

Трансформація булінгу у площину кібербулінг асоціюється з анонімним викидом агресії на знайомого чи незнайомого, де булер все більше укріплюється у вірогідній безкарності за такі дії. Хоча з іншого боку, в інтернет фіксує та зберігає докази цькування.

В період дистанційного навчання, школярі через постійне перебування вдома у поєднанні з сепараційними процесами, все більше конфліктували з батьками (43% опитаних). Загострення тривоги та обмежене пересування призвело частину підлітків до невдоволеності та пошуку способів подолання своїх проблем через інтернет та соціальні мережі.

Однією з переваг булінгу в інтернеті для агресора є почуття безкарності. Наживо постраждалий може залучити сторонніх людей або дати фізичну відсіч, тоді як анонімне цькування на фізичній дистанції розв'язує агресорові руки. Для кіберагресора не обов'язково володіти фізичною силою і авторитетом, щоб відчувати свою перевагу. Потенційний булер — це особа з низькою самооцінкою, яку він або вона намагається підвищити, принижуючи інших; має вираження прагнення бути в центрі уваги будь-якою ціною через вираженість нарцисичних рис характеру; з підвищеною агресивністю, схильністю до домінування і маніпулювання. При цьому матеріальні статки родини кривдника не мають диференціюю чого значення.

Постраждалі досить часто характеризуються: наявністю фізичних вад або особливостями розвитку; невпевненістю в собі, стриманістю, тривожністю, заниженою самооцінкою; соціальним статусом «знехтуваного» чи «вчительського улюбленця» тощо. Маркерами того, що підліток став учасником кібербулінг можуть стати такі ознаки: зміна настрою після користування соціальною мережею, або після спілкування з кимось; істеричні реакції на звернення; постійне перебування у віртуальному спілкуванні; погіршення здоров’я, безсоння.

Свідки є найобширнішою категорією учасників цькування, які за своєю психологічною позицією можуть бути на боці постраждалого, булера чи в позиції пасивного спостерігача. Свідками в кібербулінзі у віртуальному

просторі є інші учасники спільнот, створені задля цькування. Однак, при систематичних погрозливих особистих повідомленнях свідки будуть відсутні.

Оцінюючи наслідки булінгу зауважимо, що деструктивні психологічні наслідки цькування відчувають на собі не лише постраждалі, але й кривдники та свідки. Наслідки кібербулінгу бувають дуже важкими, в їх список можуть входити: не тільки негативні емоції (сором, страх, тривога), але і дуже трагічні завершення (спроба та доведення до самогубства). Також наслідками можуть бути: схильність до психосоматичних проявів, агресивної поведінки, соціальної тривожності, замкненість в собі.

Складність кібербулінгу — відсутність зворотного зв'язку. В звичайному ”очному” булінгу агресор бачить вразливість жертви і може в якийсь момент зупинитися, не доводячи до руйнівних наслідків. А в інтернеті не видно, що відбувається з іншого боку, і агресор не знає, коли потрібно вчасно припинити. Тому агресія онлайн може бути надмірною і небезпечнішою.

В процесі роботи були розроблені рекомендації батькам, щодо превенції кібербулінг:

1. тримати комп'ютер у загальнодоступній зоні будинку та слідкувати за їх онлайн-використанням;
2. бути обізнаним у роботі різних програм та сайти соціальних мереж;
3. попросити своїх дітей показати свої сторінки профілю;
4. регулярно говорити з дітьми про проблеми в інтернеті та дати їм знати, що вони можуть звернутися до за допомогою, якщо їх щось засмучує;
5. будувати довірливі стосунки зі своїми дітьми;
6. встановити тимчасові обмеження, пояснивши причини і обговоривши правила онлайн-безпеки і використання інтернету;
7. обговорити конструктивні реакції на будь-які образливі повідомлення або коментарі в інтернеті. Якщо це трапилося - не видаляти ці повідомлення, а зібрати доказову базу цькування (роздрукувати усі повідомлення, включаючи адреси електронної пошти);

8. не звинувачувати своїх дітей, якщо над ними знущаються, а бути прихильними і розуміючими; з'ясувати, як довго триває залякування;

9. відмовитися від погроз відібрати у дітей телефон або комп'ютер, якщо вони прийдуть з проблемою, оскільки це змушує їх бути ще прихованішими.

Школярі й самостійно можуть протистояти кібербулінгу:

– не відповідаючи на електронні листи, повідомлення додатків або текстові повідомлення;

– не стаючи співучасниками, передаючи будь-які повідомлення іншим;

– зберігаючи докази кіберцькування (скріншоти, друк повідомлень тощо) та залучаючи дорослих до зупинки кібернасилля;

– звертатися за допомогою до дорослого (батьків, вчителя) задля вирішення проблеми.

Висновки. В умовах карантину та вимушеної ізоляції все більше підлітків зіштовхуються з таким видом знущань як кібербулінг. Існує декілька найпоширеніших форм кібербулінгу: використання особистої інформації, анонімні погрози, хеппіслеппінг, обомовлення або зведення наклепів, тролінг, флеймінг, онлайн-грумінг, секстинг. 34% опитаних школярів зіштовхнулися з ними через карантинні обмеження.

Кібербулінг за частотою прояву знаходив свій вияв у: відправці систематичних погрозливих, образливих повідомлень; створенні спільнот з метою цькування та впливу на школярів; пропозицій проголосувати “за” чи “проти” когось в образливому опитуванні; розповсюдженні (спаму) відео та фото порнографічного характеру; створенні підробних сторінок у соцмережах та систематичне користування такими сторінками. Мотивами кіберцькування найчастіше ставали заздрість, самоствердження в групі, помста, прагнення бути в центрі уваги та виглядати домінантно-жорстоко, протистояння супернику. Більшість школярів знецінюють наслідки кібербулінг, трактуючи його як «своєрідний жарт».

Серед причин кібербулінг виділено педагогічні, психологічні, соціальні та сімейні конструкти. Розроблено рекомендації батькам щодо превенції кібербулінгу та шляхи самостійного протистояння підлітків його поширенню.

Перспективу вивчення досліджуваної проблематики вбачаємо у вивченні психологічних механізмів віктимізації сучасних школярів та розробці комплексної системи рекомендацій щодо превенції кібербулінг в освітньому середовищі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1 Асмаловская О.А. Бобровникова Н.С. К вопросу об изучении особенностей отношения к булингу педагогов // Colloquium-journal. 2020. №22 (74). Режим доступу: https://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-ob-izuchenii-osobennostey-otnosheniya-k-bullingu-pedagogov-1/viewer

2 Бутузова Л.П. Психологічний ретроспективний аналіз уявлень майбутніх педагогів про шкільний булінг // Вісник Київського інституту бізнесу та технологій. – № 3 (37). – 2018. – С.3-8.

3 Губко А.А. Шкільний булінг як соціально-психологічний феномен // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Сер. : Психологічні науки. – 2013. – Вип. 114. – С. 46-50. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VchdpuPH_2013_114_12

4 Дубровська Є., Ясеновска М., Алєксєєнко М. Насильство в школі: аналіз проблеми та допомога, якої потребують діти та вчителі у її розв’язанні. – К.: ВГО «Жіночий консорціум України», 2009. – 34 с.

5 Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)»// Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 5, ст.33. - Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19#Text

6 Ожийова О. М. Шкільне насильство: сутність, види, профілактика: автореф. дис. … канд. соціол. наук: спец. 22.00.04 / О. М. Ожийова; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2012. – С. 10–20

7 Петросянц В. Р. Проблема буллинга в современной образовательной среде // Вестн. ТГПУ. – 2011. – Вып. 6 (108). – С. 151–154.

8 Система захисту дітей від жорстокого поводження: навч.-метод. посіб. / Л. Волинець, Т. Дорошок, М. Євсюкова та ін.; [ред.3: К. Левченко, І. Трубавіна] ; Держ. соц. служба для сім'ї, дітей та молоді. Міжнар. жіночий правозахисн. центр «Ла Страда Україна».–К.: Держсоцслужба, 2005. –395с.

9 Солдатова Г. Буллинг в России становится серьезной проблемой общения в сети // Агрессоры и жертвы. – 2012. – № 11. – С. 42-51.

10 Стельмах С. Булінг у школі та його наслідки / С. Стельмах // Гуманізація навчально-виховного процесу: збірник наукових праць / [За заг. ред. В. І. Сипченка]. – Вип LVI. – Слов'янськ: СДПУ, 2011. – С. 431-440.

11 Devoe J. F. Student Reports of Bullying: Results From the 2001 School Crime Supplement to the National Crime Victimization Survey / J. F Devoe, S. Kaffenberger – U.S. Department of Education, National Center for Education Statistics. Washington, DC: U.S. Government Printing Offic. – 2005. – 310 p.

12 Olweus D. Bullying at school: tackling the problem (2001) // Research Centre for Health Promotion, University of Bergen // www.oecd.observer.org

УДК 377:159.9

ОСНОВНІ ФОРМИ І ЗАСОБИ ВИХОВАННЯ МОРАЛЬНИХ ЯКОСТЕЙ У СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІКО-ПРАВОВОГО КОЛЕДЖУ

Варнавська Інна
кандидат педагогічних наук, доцент
в.о.завідувача кафедри професійної освіти
Херсонський державний
аграрно-економічний університет

У статті розглянуто специфічні складові морального виховання як цілісного процесу педагогічної організації життя підлітків. Визначено аспекти, які забезпечує подібне виховання у суспільних взаєминах. Виділено важливі форми виховання моральних якостей і форми організації виховної діяльності. Доведено, що моральна людина сприймає норми, правила і вимоги як власні погляди і переконання, як звичні форми поведінки.

Ключові слова: моральні якості, моральна виховання, форми виховання, засоби виховання, економічно-правовий коледж

Моральне виховання – це цілеспрямований і систематичний вплив на свідомість, почуття і поведінку особистості з метою формування у неї моральних якостей, які відповідають вимогам суспільної моралі» [8]. Поняття «моральне виховання» пронизує все життя і діяльність людини. Так, Василь Сухомлинський, розробивши виховну систему про всебічний розвиток особистості, вважав, що її основна ознака – моральне виховання. «Серцевина морального виховання – розвиток моральних почуттів особистості» [9]. Подібне виховання буде ефективним тільки як цілісний процес педагогічної організації всього життя підлітків: діяльності, відносин, спілкування з урахуванням їх вікових та індивідуальних особливостей. Організація морального виховання особистості громадянина України, морального укладу

життя студентів здійснюється на підставі: морального прикладу педагога; соціально-педагогічного партнерства; індивідуально-особистісного розвитку; інтегративності програм духовно-морального виховання; соціальної затребуваність виховання.

Про моральному прикладі викладача зазначав Дістервег А., вважаючи, що «всюди цінність навчального закладу дорівнює цінності її викладача». Моральність якого, моральні норми, якими він керується у своїй професійній діяльності і життя, його ставлення до педагогічної праці, учням, колегам – все це має велике значення для морального виховання учнів. «Виховні програми не будуть ефективними, якщо педагог не є прикладом моральної і громадянської особистісної поведінки» [6]. Усі ці аспекти необхідно враховувати у викладанні в економіко-правових коледжах.

В умовах сучасності необхідно здійснювати соціально-педагогічну партнерство – без нього суб'єкти освітнього процесу не здатні забезпечити повноцінне виховання моральних якостей студентів економічних спеціальностей. Однак, щоб вирішити подібні завдання необхідно вибудовувати тісні партнерські відносини з усіма суб'єктами соціалізації: сім'єю, громадськими організаціями, традиційними українськими релігійними об'єднаннями, установами додаткової освіти, культури і спорту, ЗМІ. Організація соціально-педагогічної партнерства здійснюється при узгодженні соціально-виховних програм загальноосвітніх установ та інших суб'єктів соціалізації на основі національного виховного ідеалу і базових національних цінностей.

Моральне виховання, особливо – виховання моральних якостей студентів перших курсів економіко-правових закладів, повинні інтегруватися в основні види діяльності підлітків: урочну, позаурочну, позааудиторну і суспільно корисну. Виховання моральних якостей перетворюється у виховне завдання, щоб його вирішити навчаються разом із педагогами, батьками звертаються до змісту історії України, українського народу, своєї сім'ї, роду; життєвого досвіду своїх батьків, предків; традиційних української релігій; творів літератури і

мистецтва, кращих зразків вітчизняної і світової культури; періодичної літератури, ЗМІ, що відображають сучасне життя; українського фольклору; суспільно корисної та особистісно значущої діяльності; навчальних дисциплін.

Базові цінності не можна вкласти в зміст окремого навчального предмета, форми або виду освітньої діяльності. Вони є складовими у всьому змісті освіти, укладі шкільного життя, діяльності підлітків. Система базових моральних цінностей створює єдину смислову основу простору подібного виховання особистості. У цьому просторі немає бар'єрів між окремими навчальними предметами, між школою і сім'єю, школою і суспільством, школою і життям [5]. Принцип соціальної затребуваності передбачає, що виховання, має бути затребуваним в житті дитини, його сім'ї, інших людей, суспільства. Соціалізація і своєчасне соціальне дозрівання підлітків відбуваються за допомогою його добровільного і посильного включення у рішення проблем дорослого співтовариства. Повноцінне моральне виховання полягає не в інформуванні навчається про цінності, а відкриває перед ним можливості для морального вчинку.

Моральне виховання буде актуальним для того, хто навчається, якщо воно з'єднується із реальними соціальними проблемами, які необхідно вирішувати під час морального вибору. Результатом морального виховання є моральна вихованість, яка виражається в цінних для суспільства властивості і якості особистості, виявляється у взаєминах, діяльності, спілкуванні. Про моральної вихованості свідчить глибина морального почуття, здатність до емоційного переживання і співпереживання, страждання і співчуття, сором і співчуття. Моральна вихованість характеризується зрілістю моральної свідомості: моральної освіченістю, здатністю аналізувати, судити про явища життя з позицій морального ідеалу, здатності давати їм самостійну оцінку.

Моральна вихованість – це стійкість позитивних звичок і норм поведінки, культура відносин і спілкування в умовах студентського колективу. Про моральної вихованості свідчить наявність сильної волі, здатність здійснювати морально-вольової контроль і самоконтроль, регуляцію поведінки [7].

Моральною варто вважати такого студента, для якого норми, правила і вимоги виступають як його власні погляди і переконання, як звичні форми поведінки. Отже, моральність не має нічого спільного із механічним виконанням, вимушеним тільки зовнішніми вимогами певних суспільством моральних норм і правил.

У програмах морального виховання, наприклад – виховання моральних якостей, повинні передбачати добровільне включення студентів у рішення реальних соціальних, екологічних, культурних, економічних та інших проблем сім'ї, школи, села, району, міста, області, країни. Традиційними і зарекомендованими формами соціалізації вважаємо молодіжні рухи, організації, спільноти, які повинні мати історично і соціально значимі цілі і програми їх досягнення. Організація виховного процесу в системі «навчальний заклад – родина – соціум» вимагає від педагогів, здатності не тільки вчити, а й виховувати учнів. Суспільство зацікавлене у вихованні високоморального, відповідального, творчого, ініціативного, компетентного громадянина. Так, у сфері суспільних відносин моральне виховання студентів економічних спеціальностей повинно забезпечити:

• усвідомлення себе громадянином України на основі прийняття спільних національних моральних цінностей;

• мобільність підлітків протистояти зовнішнім і внутрішнім викликам;

• розвиненість почуття патріотизму і громадянської солідарності;

• усвідомлення безумовної цінності сім'ї як першооснови нашої приналежності до українського, Батьківщині;

• розуміння і підтримку таких моральних складових сім'ї, як любов, взаємодопомога, повага до батьків, турбота про молодших і старших, відповідальність за іншу людину;

• дбайливе ставлення до життя людини, турбота про продовження роду;

• духовну, культурну і соціальну спадкоємність поколінь.

«У сфері державних відносин моральне виховання студентів повинно сприяти: формування мотивації до активного і відповідальної участі в

суспільному житті, формуванні влади і участі в державних справах; підвищення довіри до державних інституцій з боку громадян і громадських організацій; підвищення ефективності зусиль держави, спрямованих на модернізацію країни; зміцненню національної безпеки» [6].

Виховання моральних якостей включає: формування свідомості зв'язку з суспільством, залежно від нього, необхідність узгоджувати свою поведінку з інтересами суспільства; ознайомлення із моральними ідеалами, вимогами суспільства, розуміння їх правомірності та розумності; перетворення моральних знань у моральні переконання, створення системи цих переконань; формування стійких моральних почуттів, культури поведінки, яка є важливим проявом поваги людини до інших людей; формування моральних звичок.

Процес виховання здійснюється у різних формах за допомогою різноманітних виховних засобів. Форми виховання моральних якостей у залежності від кількості студентів поділяються на такі групи:

1) залучена вся група – фронтальна робота;

2) залучено кілька студентів – групова робота;

3) залучені окремі студенти – індивідуальна робота.

Індивідуальні форми роботи дозволяють враховувати особливості внутрішнього світу, умов життя підлітка [10]. Залежно від методів виховання існують такі форми організації виховної діяльності:

1) словесні – зборів, збори, лекції, доповіді, диспути, зустрічі;

2) практичні – походи, екскурсії, спартакіади, олімпіади і конкурси;

3) наочні – шкільні музеї, виставки різних жанрів, тематичні стенди [1].

Одним із засобів виховання моральних якостей у підлітків є використання створених в культурі на різних етапах історичного розвитку моральних ідеалів, тобто зразків моральної поведінки, до якого прагне людина. Моральні ідеали формуються як узагальнена система поглядів і переконань, в якій людина виражає своє ставлення до навколишнього його природного і соціального середовища і центрується навколо людини. У процесі виховання моральних якостей студентів застосовують такі виховні засоби:

• художня література, образотворче мистецтво, музика різних напрямів, театральне мистецтво. Ця група засобів морального виховання, дозволяє емоційно забарвити моральні явища, виховує почуття;

• природа. Спілкування із природою дозволяє виховувати почуття гуманності, бажання піклуватися про слабких, формувати впевненість у собі;

• гра, трудова діяльність, навчання, спілкування дозволяють оцінити вплив морального впливу на підлітків в процесі його спілкування з іншими школярами і з дорослими;

• навколишнє атмосфера доброзичливості, любові. В умовах доброзичливих взаємин, душевного тепла, взаєморозуміння і людяності відбувається виховання особистості школяра в дусі гуманізму;

• навколишнє оточення – засіб виховання моральних почуттів і моральної поведінки.

Методи виховання моральних якостей – це інструмент в руках викладачів, куратора. Методи виконують функції організації процесу морального виховання особистості, управління цим процесом. За їх допомогою здійснюється цілеспрямований вплив на студентів, організується і спрямовується їх життєдіяльність, збагачується їх моральний досвід [2].

Нам імпонує думка Мар'єнка І.С., який назвав такі групи методів виховання моральних якостей, як методи привчання і вправи, стимулювання, гальмування, самовиховання, керівництва, пояснювально-ілюстративні і проблемно-ситуативні. У процесі виховання моральних якостей широко застосовуються вправу і переконання [7]. Вправа – забезпечує вироблення і закріплення необхідних навичок і звичок, використання навичок і звичок на практиці. Мета цих вправ – формування і розвиток особистості, формування поглядів і переконань, збагачення почуттів. Переконання спрямоване на формування етичних понять, роз'яснення моральних принципів. Цей метод знаходить своє вираження у роз'ясненні норм і правил поведінки. З метою переконання найбільш ефективно працюють література, кінофільми, інформація зі ЗМІ.

Для активізації встановлення єдності переконань і поведінки особистості використовується проблемно-ситуаційний метод. Цей метод спонукає особистість систематизувати засвоєні моральні знання, співвідносити їх з поведінкою. Він активізує процес мислення, викликає переживання, мобілізує волю [3].

Самостійне виправлення моральних проблем у різних життєвих ситуаціях дозволяє встановлювати зв'язок між вчинками і якостями особистості, простежувати характер її розвитку, визначати перспективу в становленні особистості, формувати позитивні мотиви, узагальнювати моральні знання і вміння. Цей метод включає такі прийоми: постановку моральних завдань, створення проблемних ситуацій, завдання на самостійне продовження і закінчення моральної завдання відповідно до прогнозованого початку.

У роботі із студентами економіко-правового коледжу варто використовувати такі групи методів:

• «методи формування свідомості (розповідь, пояснення, роз'яснення, лекція, етична бесіда, умовляння, навіювання, диспут, доповідь, приклад);

• методи організації діяльності і формування досвіду поведінки (вправа, доручення, виховують ситуації);

• методи стимулювання (заохочення, покарання)» [11].

У процесі виховання моральних якостей у підлітків застосовуються і методи (допоміжні) як заохочення і покарання. Вони служать для схвалення позитивного і засудження негативних вчинків і дій. Дієвим методом морального виховання є особистий приклад, який має великий вплив на свідомість і поведінку, на формування морального обличчя [10].

Для визначення рівня вихованості моральних якостей студентів необхідно порівняти відповіді, судження, усні і письмові висловлювання школяра з проблеми морального вибору. Під час діагностики заповнюється індивідуальна карта педагогічного спостереження за кожним студентом, куди вносяться дані, отримані різними методами. Індивідуальна карта, що містить в собі письмове фіксування якісних і кількісних змін у змісті і структурі ідеалу, ступеня його

дієвості, в ціннісних орієнтаціях особистості, надає можливість накопичувати і зіставляти інформацію про школяра і дозволяє помітити динаміку в його моральному розвитку.

Виділимо п'ять рівнів вихованості моральних якостей студентів економічних спеціальностей. Критерії для виділення рівнів вихованості моральних якостей у підлітків:

1) правильне і повне уявлення про моральні якості, які виражають усталену думку про моральних якостях особистості;

2) наявність моральних якостей, що відображають основні моральні цінності і загальнозначущі людські якості;

3) ступінь дієвості моральних якостей;

4) вияв єдності моральних переконань, що відбиваються в змісті моральних якостей і поведінці;

5) вияв моральної стійкості;

6) перевага духовних цінностей над матеріальними.

Дієвість методів виховання моральних якостей у старших підлітків залежить від дотримання таких педагогічних умов:

- коли вибір методів морального виховання визначається метою і завданнями, що присутні на цьому етапі навчання;

- коли вибір методів морального виховання здійснюється з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей, життєвого досвіду підлітків;

- коли вони застосовуються у виховній роботі не ізольовано, а в тісному взаємозв'язку.

Моральне виховання ефективне тоді, коли його результатом стає моральне самовиховання і самовдосконалення. Таким чином, моральне виховання, здійснюване в коледжу, громадських організаціях, позашкільних установах і сім'ї, забезпечує формування любові до Батьківщини, дбайливого ставлення до всього різноманіття власності і творчого ставлення до праці. Його результатом є колективізм, здоровий індивідуалізм, уважне ставлення до людини, вимогливість до себе, високі моральні почуття патріотизму, поєднання

громадських і особистих інтересів, глибина морального почуття, здатність до емоційного переживання, страждання, сором і співчуття. Така особистість характеризується зрілістю моральної свідомості: моральної освіченістю, здатністю аналізувати, судити про явища життя з позицій морального ідеалу, давати їм самостійну оцінку. Моральна людина сприймає норми, правила і вимоги як власні погляди і переконання, як звичні форми поведінки.

Отже, методи виховання моральних якостей – це своєрідний інструмент в руках викладача, куратора. Вони виконують функції організації процесу морального виховання особистості, управління цим процесом. За допомогою методів морального виховання здійснюється цілеспрямований вплив на студентів, організується і скеровується їх життєдіяльність, збагачується їх моральний досвід. Групи методів виховання моральних якостей: методи привчання і вправи, стимулювання, гальмування, самовиховання, керівництва, пояснювально-ілюстративні і проблемно-ситуативні. У процесі виховання моральних якостей у студентів широко застосовуються такі методи як: вправу і переконання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бабанский Ю.К. Педагогика. Москва: Просвещение. 1988. 479 с.
2. Библер В.С. Нравственная культура. Современность (философские размышления о жизненных проблемах). Москва: Знание, 1990. 64 с.
3. Болдырев Н.И. Нравственное воспитание школьников: Вопросы теории. Москва: Педагогика, 2000. 181 с.
4. Варнавська І.В. Морально-психологічна готовність фахівців з обліку й оподаткування до професійної діяльності / І.В.Варнавська // Virtus: Scientific Journal / Editor-in-Chief M.A. Zhurba – April # 33, 2019. – P.71-73.
5. Иванова Г.П. Освоение нравственных ценностей учащихся общеобразовательных школ в современных условиях: монография. Москва: Социум, 2001. 160 с.

6. Кожевников А.Ю., Линдберг Т.Б. Мудрость великих педагогов. Москва: Абрис/ОЛМА, 2017. 256 с.

7. Марьенко И.С. Основы процесса нравственного воспитания школьников. Москва: Просвещение, 1980. 183 с.

8. Ожегов С.И. Словарь русского языка. Москва: Рус. яз., 1984. 816 с.

9. Сухомлинский В.А. Избранные педагогические сочинения. М.: Просвещение, 1980. 290 с.

10. Щукина Г. И. Актуальные вопросы формирования интереса в обучении: учеб. пособие. Москва: Просвещение, 1984. 176 с.

11. Щукина Г. И. Педагогические проблемы формирования познавательных интересов учащихся. Москва: Педагогика, 1988. 208 с.

УДК 378.091

СУТНІСТЬ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ

Варга Наталія Іванівна
аспірант ДВНЗ
«Ужгородський національний
університет», м. Ужгород, Україна,

Анотація. У статті проаналізовано деякі наукові підходи до поняття дослідницької компетентності викладача вищої школи – системний, знаннєвий, процесуально-технологічний, компетентнісний, функціонально-діяльнісний, ціннісний. Обґрунтовано, що дослідницька компетентність викладача закладу вищої освіти є невід'ємною складовою професійної компетентності педагога і передбачає здатність виконувати педагогічні дослідження, володіючи при цьому певними дослідницькими вміннями і способами виконання дослідницької діяльності.

Ключові слова: педагогічне дослідження, дослідницька компетентність, наукові підходи, викладач вищої школи.

Необхідність науково-дослідницької діяльності в роботі викладача вищої школи зумовлює сформованість у нього дослідницької компетентності. Відтак, найбільш важливими якостями майбутнього професіонала є не тільки набір знань, умінь і навичок, а компетентність, як актуальна якість особистості, що визначається сукупністю компетенцій. Так, в останні роки активно формується нова освітня парадигма, в межах якої якість сучасної освіти і результат надання освітньої послуги визначається тим, наскільки у випускника ЗВО сформована певна компетентність. Тому в освітньому просторі відбувається перехід до компетентнісного навчання і зростання значення компетентнісного підходу в підготовці майбутніх фахівців.

Зауважимо, що компетентнісний підхід набув поширення наприкінці 60-70-х років минулого століття у зарубіжній вищій школі (зокрема, у США) і наприкінці 80-х років – у вітчизняній. Як зазначають дослідники (Л. Антонюк, Н. Василькова, М. Житник, Г. Єльникова, Н. Ничкало, В. Турчанінова) на зміну традиційній парадигмі (знання, вміння та навички) пропонується використовувати принципово нову, компетентнісну парадигму вищої освіти (Competence – basededucation), яка базується на формуванні в студентів певних компетенцій та діагностуванні рівня компетентності фахівців-випускників ЗВО як результату вищої освіти [1, с. 10]. Зазначене відповідає принципам Болонського процесу, які спрямовані на формування єдиного європейського простору вищої освіти і створення загальноєвропейської системи забезпечення якості вищої освіти.

Вважається, що термін «компетентність» у науковий обіг увів у 1959 р. Р. Уайт, щоб описати ті особливості фахівця, які найбільш тісно пов'язані з «ефективним» виконанням роботи на основі здобутої освіти і сформованої в процесі професійної підготовки мотивації [2].

Відповідно до цього наукового підходу, американський дослідник Д. Мак-Келанд розробив компетентнісні тести визначення ефективності роботи працівників, а згодом описав характеристики (компетенції), необхідні для такого виконання роботи. На основі проведених спостережень і досліджень Д. Мак-Келанд робить висновок, що компетентність є поведінковою характеристикою і може бути сформована через навчання і розвиток [3].

З кінця 90-х рр. XX ст. навчання на основі компетентнісного підходу стало широко розповсюдженим у США. У цей період поняття компетентності стало більш широким за рахунок включення в неї, поряд із поведінковими характеристиками, фахових знань, умінь і навичок. Отож, значна частина американської літератури стала концентруватися на пов'язаних з діяльністю (функціональних) компетенціях [4].

Вітчизняна дослідниця Г. Єльнікова аналізує професійні компетентності, необхідні для успішної професійної діяльності науково-педагогічних

працівників. Компетентнісна модель педагогів містить такі складові: базові компетентності, які визначаються такими компетенціями, як: фахова, соціальна, загальнокультурна, здоров'язберігаюча, громадянська та інформаційна; загально-фахові компетентності (когнітивні (базові, методологічні), функціональні (проектувальні, організаційні, управлінські, дослідницькі, виконавські), особистісні (професійні, креативні, комунікативні), спеціально-фахові компетентності (специфічні для кожної категорії науково-педагогічних працівників) [1]. Щодо академічного профілю викладача вищої школи, то група авторів (Л. Хоружа, М. Братко, О. Котенко, О. Мельниченко, В. Прошкін) виокремлюють такі компетентності, як: дослідницька, міжнародної кооперації, наукового «PRу», методологічна, академічної доброчесності [5].

Отже, необхідною компетенцією викладача вищої школи є дослідницька, сутність якої визначається як здатність до творчого пошуку, творчого навчання студентів шляхом опрацювання й впровадження у практику більш досконалих методів та прийомів, засобів та форм навчання й виховання; наукового аналізу й узагальнення свого педагогічного досвіду; дослідницької діяльності на шляху подальшого удосконалення навчально-виховного процесу; готовність до сміливого експерименту, педагогічного ризику, активного пошуку й відстоювання істини.

Щодо дослідницької компетентності, то існує кілька підходів до визначення цього поняття – системний, знаннєвий, процесуально-технологічний, компетентнісний, функціонально-діяльнісний, ціннісний. В межах системного підходу дослідницьку компетентність розглядають як «складову професійної компетентності» (В. Адольф, Л. Голуб, А. Деркач), як «невід'ємний компонент загальної та професійної освіти». Дослідницька компетентність визнається вченими однією з ключових.

Дослідницька компетентність з позицій процесуально-технологічного підходу розглядається як володіння людиною відповідними дослідницькими компетенціями [6]. Слід зазначити, що дослідницька компетенція в цьому підході пояснюється як сукупність знань у певній галузі науки, сукупність

методів для здійснення дослідницької діяльності. Згідно зі знаннєвим підходом дослідницька компетентність – це сукупність знань, умінь і навичок, необхідних для виконання дослідницької діяльності (Е. Зеєр, П. Ставський, М. Скаткін, О. Шахматова). Інше визначення подається представниками функціонально-діяльнісного підходу (Б. Ананьєв, А. Деркач, А. Лук, Л. Кохен, А. Маркова, В. Шадриков та ін.). З позиції цього підходу дослідницька компетентність розглядається як сукупність особистісних якостей, необхідних для ефективної дослідницької діяльності і ототожнюється з «функціональною компетентністю» [7].

Так, американський вчений Л. Кохен визначає дослідницьку компетентність як інтегровану динамічну властивість людини, яка виражається в єдності психологічної, науково-педагогічної і практичної готовності до діагностично-аналітичної та проектної діяльності, виконання науково-дослідної діяльності та впровадження результатів досліджень у свою практичну роботу [8].

В межах компетентнісного підходу дослідницька компетентність містить функціонально-діяльнісний та особистісний аспекти. Виходячи з цього, дослідницької компетентність характеризується здібностями студентів адаптуватися в умовах дослідницької діяльності, самореалізовувати свій особистісний потенціал у професійній сфері, продовжувати свою освіту, встановлювати міжособистісні, ділові, професійні, соціальні зв’язки. Дослідницька компетентність за Д. Андріссеном представляється як специфічна якість, необхідна для високоосвічених фахівців (і не тільки в галузі освіти). Таким людям потрібно мислити і працювати з допитливою позицією, використовувати існуючі наукові доробки і самостійно виконувати невеликі дослідження [9]. Складовими дослідницької компетентності автор визначає дослідницьку позицію, вміння застосовувати результати досліджень, здатність проводити самостійні дослідження, прагнення до розвитку себе як дослідника.

Підкреслимо, що дослідницька компетентність педагога має перетворювальний характер. З огляду на це, дослідники визначають її як

здатність і готовність особистості освоювати і отримувати нові знання, переносити контекст діяльності з функціонального до перетворювального. Для здійснення цих дій необхідна сукупність особистісних якостей, за допомогою яких людина стає активним суб'єктом діяльності [1; 4; 9]. У нашому дослідженні значний інтерес представляє дослідницька компетентність викладача вищої школи, яка визначає шлях його оволодіння спеціальними знаннями і досвідом дослідницької діяльності. Поняття дослідницької компетентності педагога можна пов'язати із здатністю вирішення творчого, дослідницького завдання, яка передбачає освоєння основних етапів діяльності, характерних для дослідження в науковій сфері.

Представники ціннісного підходу (М. Шашкін і А. Багачук) зазначають, що в основі визначення дослідницької компетентності педагога лежить інтеграційна характеристика особистості, яка передбачає володіння методологічними знаннями, технологією виконання дослідницької діяльності, визнання її цінності і готовність до виконання у професійній діяльності. З цього випливає, що дослідницька компетентність є професійною цінністю викладача. Вона передбачає наявність у педагога ціннісного ставлення до дослідницької діяльності. Найбільш доцільним нам представляється системний підхід. На нашу думку, викладача вищої школи повинен володіти дослідницькою компетентністю як невід'ємною складовою професійної компетентності і, не претендуючи на масштабні наукові дослідження, виконувати педагогічні дослідження, володіючи при цьому дослідницькими вміннями і способами виконання дослідницької діяльності на рівні технології.

Отже, доходимо висновку, що дослідницька компетентність викладача вищої школи – це інтегральна якість особистості, яка відображає єдність теоретичної і практичної готовності педагога до науково-дослідницької роботи, спрямованої на перетворення педагогічної практики і передбачає здатність до самостійного, відповідального, ініціативного вирішення дослідницьких завдань у професійній діяльності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Єльникова Г.В. Компетентнісний підхід до моделювання професійної діяльності керівника вищого навчального закладу. *Теорія та методика управління освітою*. 2010. №4. С. 10–14.

2. White R. W. Motivation reconsidered: the concept of competence. *Psychological Review*. 1959. P. 333.

3. McCelland D. C. Testing for competense rather than for «intelligenca». *American Psychologist*, №28, 1973. 143 p.

4. Spencer L.M., Mc Clelland D.C., Kelner S. Competency Assesment Methods. Boston, M.A.: Hay/McBer, 1997.

5. Компетенції викладачів вищої школи в добу змін: діагностика та аналітика (за результатами дослідження в Київському університеті ім. Бориса Грінченка) / Хоружа Л., Братко М., Котенко О., Мельниченко О., Прошкін В.; [за наук. ред. д-ра пед. наук, професора Л. Хоружої]. Київ: Київський ун-т імені Бориса Грінченка, 2018. 92 с.

6. Повідайчик О.С. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх соціальних працівників до науково-дослідницької діяльності: дис. докт. пед. наук. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Тернопіль: ТНПУ. 570 с.

7. Шадриков В.Д. Новая модель специалиста: инновационная подготовка и компетентностный подход. *Высшее образование сегодня*. 2004. №8. С. 27.

8. Cohen L. Research Methods in Education. sixth edition. New York: Routledge. 2007.

9. Andriessen D. Praktisch Relevant én Methodisch Grondig? Dimensies van onderzoek in het HBO (Practically Revelant and Methodically Thorough? Dimensions of research in higher professional education). Utrecht: Hogeschool van Utrecht. 2014. 68 p.

УДК 330

ЕВОЛЮЦІЯ ПОГЛЯДІВ НА РОЛЬ КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ В УПРАВЛІННІ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Верховод Ірина Сергіївна
к.е.н., доцент
Худяк Ксенія Володимирівна
студентка
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
м. Мелітополь, Україна

Анотація. У статті розглянуто еволюційні етапи, сутність та сучасні визначення корпоративної культури. Окреслено основні положення в управлінні її формуванням і розвитком.

Ключові слова: корпоративна культура, управління, персонал.

Актуальність проблематики формування і розвитку корпоративної культури зумовлена з одного боку, вагомим значенням корпоративної культури серед чинників адаптації сучасних компаній до умов висококонкурентних ринків, з іншого – специфічністю ідеології, цінностей і настанов вітчизняного бізнесу, великою поширеністю таких рис стихійно сформованої корпоративної культури, які стають перешкодою активізації інноваційної діяльності, спонукають до вибору моделі розвитку бізнесу, заснованої на заниженні рівня оплати праці й послабленні вимог до динамічності розвитку організаційно-технічного рівня підприємства, зумовлюють стагнацію попиту на кваліфіковану працю й зниження значення професійної майстерності в системі чинників соціальної мобільності.

Відповідно, поглиблення знань про інструменти управління формуванням і розвитком корпоративної культури, сферу їх застосування, інформаційне та

організаційне забезпечення процесу їх використання здатне посприяти зростанню ефективності менеджменту на підприємствах, усуненню ідеологічних, культурних та соціально-психологічних обмежень, що перешкоджають розвитку бізнесу.

В наукових і навчальних джерелах перші згадки про організаційну і корпоративну культуру пов'язують ще з роботами відомих інженерів соратників Г. Форда, що стали засновниками «школи наукового управління» (Ф.У. Тейлор, Г. Гант, Кнеппель та інші, [1, 8, 9]). Отже практично із початком систематизації знань про закономірності управлінської діяльності та принципи ефективного управління, об'єктом уваги науковців і менеджерів стали ті риси персоналу та його діяльності, що відрізняли одну організацію від іншої не за технічними, організаційними, чи структурними ознаками, а за специфічними рисами свідомості, цінностей, мислення, ставлення працівників до своїх професійних обов'язків та своєї організації. Власне коли в фокус уваги дослідження потрапляють ті способи, якими працівник, як індивідуальність, (а не безособистісний виконавець трудових регламентів) узгоджує власні знання, вміння, схильності, пріоритети й переваги з вимогами організації, виникає той напрям менеджменту, що на сучасному етапі розвитку визначається як концепція корпоративної культури. Отже, корпоративна культура виникає як середовище, в якому працівник узгоджує специфіку своєї індивідуальної свідомості з правилами прийняття рішень в організації, адаптує свої особисті цінності до пріоритетів її діяльності, виражає своє ставлення до її цілей та засобів їх досягнення.

Проте на початку XX ст., в процесі становлення і поширення в господарську практику наукового управління, організаційна і корпоративна культура розглядались в контексті дуже несхожому на сучасний. Провідним завданням тогочасного управління було мінімізувати вплив людської особистості на перебіг і результати виробничого процесу. Ідеальним вважалось виробництво, в якому людська індивідуальність повністю нівелювалась виконанням стандартних і жорстко регламентованих процедур, а головним

чинником ефективності процесу праці було наближення до деякої «нормалі трудового процесу», тобто сукупності організаційно-технічних параметрів, що дозволяли оптимально поєднувати «стандартного виконавця» із стандартною технікою за наперед заданою технологією. В межах такої концепції управління, єдине значення корпоративної культури – запобігати відхиленням від нормального трудового процесу, що можуть виникнути через неналежне виконання професійних обов'язків виконавця. Для типового пересічного працівника ініціатива, творчість та те, що сучасні управлінці називають «схильність до інновацій» і трактують як одне з провідних джерел формування конкурентних переваг організації, були не потрібними та й просто небажаними [8]. Отже значення корпоративної культури в межах школи наукового управління зводилось до зменшення поширеності випадків порушень трудової й технологічної дисципліни. Тоді єдиний механізм впливу корпоративної культури на показники господарської діяльності підприємства обмежувався зв'язком «вища якість корпоративної культури – менші втрати від порушень трудової і технологічної дисципліни» та «вища якість корпоративної культури – менші витрати на досягнення бажаного рівня дотримання норм трудового регламенту».

В роботах представників «школи наукового управління» не використовувався і власне термін «корпоративна культура». Замість нього вживались «організаційна культура» та «корпоративний дух» [5].

Властива «школі наукового управління» трактовка корпоративної культури відповідала типовим організаційно-технічним умовам індустріального виробництва того періоду: домінувала переважно фізична праця, оптимальні параметри процесу праці та її результатів було легко формалізувати та контролювати, «ідеальний працівник» – це такий, який здатен точно виконувати навіть складний регламент трудового процесу з максимальною інтенсивністю. Це не означає повну відсутність елементів творчості та ініціативи в діяльності персоналу, проте свідчить про їх недостатню поширеність, щоб зробити виправданим застосування концепції управління,

орієнтованої на творчість, ініціативу та самостійність переважної більшості працівників організації. Інженери і менеджери доби Г. Форда також заохочували ініціативу найманих працівників, створювали перші для свого часу «канали руху інформації» від робітників до керівництва, прагнули залучати працівників різних кваліфікаційних рівнів до прийняття управлінських рішень (згадки про це містяться, наприклад, в [9]), проте все це було лише невеликим додатком до головного і явно домінуючого призначення управління виробництвом – дотримуватись регламентів трудових процесів. Зміна таких регламентів (в нормі) відбувалась за рішенням керівництва відповідного рівня, висока спеціалізація робила переважну більшість працівників компетентними з дуже обмеженого кола питань, базовий рівень кваліфікації типового робітника зумовлював дуже помітний розрив в знаннях між ними і менеджерами та інженерами. Відповідно й творчість, ініціатива, інноваційність, були досить «сконцентровані» на верхніх рівнях ієрархії організації, а для більшості організаційна ідеологія, відносини, цінності, норми і правила поведінки передбачали пріоритет саме виконавської дисципліни, як важливого важеля усунення відхилень від «нормалі трудового процесу».

Проте технологічний розвиток, зростання інтенсивності конкуренції, збільшення значущості працівників (як належних до вищих, не чисельних кваліфікаційних груп, так і представників тих, на які припадала переважна більшість загальної чисельності персоналу) для збереження конкурентоспроможності фірми, а тим більше – для отримання конкурентних переваг і формування позитивного іміджу компанії, зумовлюють нову роль «типового» працівника в роботі компанії. Переважно інтелектуальна праця, ініціатива, вагомий вплив індивідуальності працівника на перебіг та результати трудових процесів стають рисами діяльності все більшої частки персоналу. Такий комплекс технологічних, структурних та інституціональних змін в економіці роблять виправданим поширення нового ставлення до працівника. В межах такого ставлення, культурні аспекти трудових процесів, ідеологія, цінності та зразки поведінки в організації набувають вагомого значення саме як

чинники максимального використання людського потенціалу, примушують ставитись до виробничого середовища як до сфери реалізації (а також формування і розвитку) індивідуального трудового потенціалу людини.

Теоретичні основи для поширення управління, однією з провідних цінностей якого є соціально-психологічна атмосфера в трудовому колективі, цінності та настанови виконавців трудових процесів були закладені в роботах Е. Мейо та Дж. Хомонс [8].

Вони показали, що «нематеріальні» чинники продуктивності праці, до яких традиційно відносять корпоративну культуру сучасні дослідники, можуть виявлятись більш впливовими ніж організаційно-технічні, які традиційно вважались провідними в межах «теорії наукового управління». Отже з 30-их років XX ст. в розвинутих країнах особистісні риси персоналу, їх кваліфікація та ставлення до праці почали перетворюватись на провідне джерело конкурентних переваг компанії, на основу формування її іміджу в очах споживачів продукції та партнерів [10, 11].

Надалі, поширення творчої, інтелектуальної праці, зростання середнього освітньо-кваліфікаційного рівня працюючих, посилення динамічності ринків, технологій, форм організації виробництва зумовили подальшу трансформацію домінуючої концепції управління виробництвом, що супроводжувалась зростанням значущості культурних аспектів діяльності організацій, витісненням соціально-психологічними чинниками «традиційних» важелів впливу на трудову поведінку. Наприклад, теорія трудової мотивації Ф. Герцберга відносила заробітну плату до «гігієнічних» факторів», що неспроможні мотивувати до тривалого зростання трудових зусиль і кваліфікації. Такі фактори мають лише деструктивний, дестимулюючий потенціал, що реалізується в разі недостатності розмірів заробітної плати для компенсації зусиль, які необхідні для дотримання бажаних параметрів трудових процесів. Відповідно, було обґрунтовано зростання вагомості нематеріальних чинників мотивації персоналу до нарощення трудових зусиль та кваліфікації. Провідне місце в системі таких нематеріальних мотиваційних чинників обіймає

організаційна культура, яка втілює узагальнюючу характеристику середовища людської взаємодії, що формується в межах компанії і проявляється в низці рис і характеристик діяльності її персоналу [2, 3].

Сучасні визначення організаційної культури підкреслюють її складну внутрішню структуру та цілу систему зовнішніх проявів, що опосередковує зв'язок між особистими цілями і цінностями працівників й організаційними цілями й способами їх досягнення.

Зокрема, визначення, що перебувають в руслі провідного напряму сучасної науки зведені нами до таблиці 1.

Всі оброблені нами визначення підкреслюють належність цінностей персоналу до складу корпоративної (організаційної) культури. Практично всі згадують також «переконання», «норми поведінки», «настанови». Лише одне визначення (А. Грішнової) містить згадку про технології взаємовідносин, що на нашу думку, дискусійно, бо культура виникає і проявляється саме там, де наявна технологія залишає невизначений вибір, де можлива альтернативна в межах наявної технології.

Таблиця 1

Поняття, що відображає корпоративну культуру, у визначенні різних авторів

Автор	Визначення
Е. Шейн [13, с.31-32].	Корпоративна культура – це система колективних базових уявлень, які набуваються групою при вирішенні проблем адаптації до зовнішнього середовища і внутрішньої інтеграції, що довели свою ефективність і тому розглядаються як цінність і передаються новим членам групи в якості правильної системи сприйняття, мислення і відчуття відносно названих проблем.
К. Камерон, Р. Куїнн [7, с. 45]	Організаційна культура проявляється в тому, що є для організації цінним, які є стиль її лідерства, мова і символи, процедури і повсякденні норми, а також в тому, як визначається успіх.
Співак В. [14, с. 13]	Корпоративна культура – це система матеріальних і духовних цінностей, проявів, які взаємодіють між собою і є притаманними даній корпорації, відображають її індивідуальність та сприйняття себе та інших в соціальному і

	матеріальному середовищі та проявляються у поведінці, взаємодії, сприйнятті себе і оточуючого середовища.
Г. Хаєт [6, с. 11]	Корпоративна культура – це система цінностей, переконань, вірувань, уявлень, очікувань, символів, а також ділових принципів, норм поведінки, традицій, ритуалів і т. д., які склались в організації та її підрозділах за час діяльності та які приймаються більшістю співробітників.
Захарчин Г. [4]	Організаційна культура – система взаємовідносин, які склалися в організації на основі прийнятих цінностей, базових уявлень і норм поведінки, необхідних для виконання її місії.
Грішнова О.А., Нацевич [3]	Корпоративна культура - це добре сформована, стійка система провідних переконань, принципів і технологій взаємовідносин у життєдіяльності підприємства.
Харчишина О.В. [12, с. 151]	Організаційна культура – це базовий елемент внутрішнього середовища організації, який забезпечує оптимальну внутрішню інтеграцію та зовнішню адаптацію і виступає інтегральною характеристикою рівня її розвитку; формується в результаті міжособистісної взаємодії членів організації в процесі її еволюційного розвитку та цілеспрямованого впливу керівництва; включає імпліцитну (переконання, цінності, принципи, соціально-психологічний клімат) та експліцитну (документально-нормативне забезпечення управління, символи, традиції, імідж, бренд) складові.
Кицак Т. Г. [15]	Корпоративна культура – це складна та багатоаспектна система цінностей, переконань, ділових принципів, норм поведінки, традицій, що стає важливим нематеріальним ресурсом підприємства, оскільки забезпечує соціальні зв’язки, комунікативно-інформаційне спілкування і істотно впливає на ефективність та конкурентоспроможність підприємства.

Побудовано авторами за джерелами [13], [7], [14], [6], [4], [3], [12], [15].

Узагальнюючи результати аналізу сучасних визначень корпоративної культури ми підкреслимо такі важливі для нашого дослідження управління її формуванням і розвитком положення.

1. Корпоративна культура, з одного боку, базується на духовній і матеріальній культурі певного суспільства, з іншого – виражає специфіку певної організації. Власне, виходячи з самого терміну «організаційна культура», вона має «надавати організації унікальність і неповторність». У визначенні цих характеристик використовуються такі терміни, як особлива «внутрішня атмосфера», «психологічне поле компанії», «психологічний клімат», «характерні риси» тощо» [5]. Отже, можна сказати, що організаційна

культура – це специфічний спосіб трансформації культури національної, її адаптації до внутрішніх і зовнішніх умов діяльності компанії та цілей її функціонування.

2. Корпоративна культура, з одного боку, залежить від кожного окремого працівника, з іншого, визначається і проявляється лише стосовно всього трудового колективу разом, вона проявляється і класифікується лише як інтегральна властивість організації як цілого, з урахуванням складної взаємодії її складових: субкультур окремих професійно-кваліфікаційних груп, працівників, чинних засобів регламентації трудової діяльності, важелів свідомого формування і розвитку корпоративної культури. Відповідно, стосовно корпоративної культури дуже складно порівнювати витрати на її формування з вигодами, що отримує фірма та окремі групи персоналу від таких витрат.

3. Корпоративна культура тим важливіша, чим складніше формалізувати і регламентувати трудові процеси і та їх результати. Для робітника, що виконує стандартні трудові операції, результатом яких виступають продукти, відповідність яких вимогам легко контролювати (наприклад, деталі, що виготовляє верстатник, цегляна кладка, яку робить муляр тощо) корпоративна культура не так важлива як для дизайнера, фінансового аналітика, інженера, результати роботи яких дуже важко оцінити, а іноді й зовсім неможливо, бо остаточну оцінку може дати лише споживач продукції. Відповідно, вплив корпоративної культури стає тим більш значущим, чим більше самостійності і впливовості мають працівники компанії щодо результатів її діяльності, чим більш рівномірно розподілені знання про продукт та процеси його створення по ієрархічних рівнях компанії, чим менше сконцентровані функції прийняття важливих рішень на вищих рівнях управління, чим важливіше для компанії, щоб діяльність кожного працівника була спрямована на задоволення потреб споживачів із мінімальними витратами ресурсів, а не на дотримання формальних регламентів і правил, що поширено не можуть встигати за актуальними вимогами, заданими жорсткою конкуренцією на ринку.

4. Серед вчених поширені різні погляди на співвідношення термінів «організаційна» і «корпоративна» культура. Деякі вважають їх синонімами, деякі розрізняють їх за сферою і методами впливу на діяльність організації. Ми схильні вважати їх близькими за значенням, а відмінності терміну «корпоративна культура» пов'язувати з прагненням відобразити специфіку організаційної культури корпорацій (додаткові групи зацікавлених осіб «стейкхолдерів», додаткові цільові показники діяльності, пов'язані з ринковою вартістю акцій, складна система менеджменту, що формується під дією поділу сфер впливу між групами акціонерів тощо).

Вітчизняні дослідники відзначають, що сучасні організації в Україні «приділяють більше уваги «середньому» рівню культури, намагаються зробити їх більш помітним і привабливим для зовнішнього спостерігача. Адже корпоративна культура все частіше використовується як інструмент зв'язків з громадськістю». Ми схильні додати, що така фрагментарність формування корпоративної культури свідчить про недостатню увагу до її здатності виконувати весь комплекс притаманних для неї функцій, прояв недостатньої уваги до формування корпоративної культури як важелю підвищення організаційно-технічного рівня організації та ознака того, що організаційна культура досі поширено використовується виключно в демонстративних цілях, стає елементом реклами, створення «іміджевих ілюзій». Давно відома гіпотеза, що знайшла навіть емпіричне підтвердження в низці досліджень галузевої економіки розвинутих країн, про те, що витрати на рекламу (оцінені як частка операційних витрат на виробництво і збут) зворотно корелюють з витратами на дослідження і розробки (оціненими аналогічно як частка сукупних витрат на виробництво і збут продукції). Іншими словами, що фірми, схильні витрачати більше на рекламу, водночас, менш схильні витрачати на поліпшення продуктів і технологій і навпаки – фірми більш активні щодо поліпшення технологій і продуктів менш активні щодо реклами своєї пропозиції.

Приблизно те саме, на нашу думку, можна спостерігати в сучасній Україні: справжня корпоративна культура, на нашу думку, формується, як би

парадоксально це не звучало, значною мірою, як «побічний результат» цілеспрямованої діяльності підприємства з реалізації своєї місії. Управління формуванням і розвитком корпоративної культури тоді має об'єктивні підстави, а спрямованість корпоративної культури на зростання ефективності сприймається персоналом не як зовнішній і штучний елемент, а як неодмінна складова їх участі в житті свого підприємства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Taylor, Frederick Winslow. The Principles of scientific management. Harper & Row, 1910.

2. Грачев М.В. Суперкадры: управление персоналом и международные корпорации. М.: Дело, 1993.

3. Грішнова О.А., Нацевич А.О. Особливості регулювання соціально-трудових відносин в процесі санації підприємства // Вісник Хмельницького національного університету. – 2011. - №2, том 3. - С. 214-220.

4. Захарчин Г.М. Інформаційне забезпечення процесу формування організаційної культури на підприємстві / Г.М. Захарчин // Науковий економічний журнал «Актуальні проблеми економіки». – 2009. – №10 (100). – С. 212-219.

5. Ліфінцев Д. С.Методичні основи оцінки впливу корпоративної культури на діяльність організації / Д. С. Ліфінцев. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=635

6. Навчальний посібник. Під заг. ред. Г.Л. Хаєта – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 403 с.

7. Овчаренко А. О. Комплексна діагностика корпоративної культури в умовах інтернаціоналізації бізнесу (за методикою Камерона К. і Куінна Р.) / А. О. Овчаренко // Економіка: проблеми теорії та практики: Збірник наукових праць. – Випуск 236: В 5 т. – Т. IV. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2008. – С. 878-884.

8. Питерс Т., Уотермен Р. В поисках эффективного управления. М.: Прогресс, 1986.

9. Риггс Дж. Современные производственные системы: Планирование, анализ, контроль. М.: Мысль, 1976.

10. Травин В.В., Дятлов В.А. Основны кадрового менеджмента. – М.: Дело, 1995.

11. Управління персоналом: корпоративна культура і управління. URL: http://www.rusnauka.com/CCN/Economics/10/ − Last access: 02-09-2008. − Title from the screen.

12. Харчишина О. В. Мотивація персоналу на основі теорії організаційної культури / О. В. Харчишина // Економіка. Управління. Інновації. – 2014. – № 1 (11). URL: http://eprints.zu.edu.ua/11834/1/eui_2014_1_106.pdf

13. Шейн Э.Х. Организационная культура и лидерство / Э.Х. Шейн. – СПб. : Питер, 2002. –336 с.

14. Спивак, В. А. Корпоративная культура: Теория и практика / В. А. Спивак. – : Питер, 2001. – 352 с.

15. Кицак Т.Г. Корпоративна культура як чинник конкурентоспроможності підприємства / Т.Г. Кицак // Теоретичні та прикладні питання економіки: [зб. наук. праць]. – 2004. – №4 – С.185 – 190.

УДК 821.131.1

ГУМАНІСТИЧНІ ІДЕЇ ЗБІРКИ ДЖ. БОККАЧЧО «ДЕКАМЕРОН»

Вечірко Оксана Леонідівна
к.ф.н., доцент
Центральноукраїнський державний
педагогічний університет ім.В.Винниченко м.Кропивницький

Анотація: У статті розглянуто творчість письменника італійського Відродження Джованні Боккаччо в контексті гуманістичного світогляду ренесансної доби, розкрито художні особливості та проаналізовано головні ідеї новелістичної збірки «Декамерон».

Ключові слова: доба Відродження, гуманізм, культ людини, «Декамерон».

Епоха Відродження – важливий етап в історії становлення людської цивілізації: культурне піднесення європейського життя, розвиток літератури та мистецтва демонстрували вражаючі досягнення. Ця епоха подарувала світу Данте Алігієрі, Джованні Боккаччо, Франческо Петрарка, Вільяма Шекспіра.

В епоху Відродження було сформовано гуманістичну філософію Ренесансу, яка надавала великої уваги людині, звеличуючи її як найпрекрасніше творіння Бога. Отже, ідеологічною основою Відродження став гуманізм, головний зміст якого – культ людини, поставленої у центр Всесвіту. Цей феномен італійської культури у різний час досліджували Брагіна Л. [2], Сабадаш Ю. [4]. «Гуманізм (лат. китапиз – людський, людяний) – в етичному плані – моральний принцип, основою якого є переконаність у безмежних можливостях людини та її здатності до удосконалення, вимога свободи й захисту гідності особистості, ідея про право людини на щастя. Вужче – людяність, увага й любов до людини, готовність їй допомогти. У філо-

софському розумінні – це історично змінна система поглядів, сталим складником якої є визнання цінності людини як особистості, її права на свободу, задоволення духовних і матеріальних потреб, розвиток здібностей» [3, с.171-172].

Гуманізм – ідейна основа всіх форм духовної культури Ренесанса, а основоположниками нової світоглядної системи стали італійці. Так, поклоніння Франческо Петрарки перед людьми античності (Сципіоном, Цицероном, Брутом й ін.) було викликане тим, що громадяни Римської республіки успішніше за інших культивували в собі найціннішу людську якість, яку Петрарка називав неперекладним латинським словом "Humanitas". Італійський поет створив програму формування, розвитку і реалізації "Humanitas" сучасності. Однодумцем і послідовником засновника гуманістичної культури був відомий флорентійський письменник Джованні Боккаччо. Найвищим етапом у творчій еволюції італійського митця став «Декамерон», збірка новел, якою починається історія жанру художньої реалістичної новели в Європі. На думку Ю.Сабадаш, «до гуманістичного відкриття світу й людини Боккаччо прийшов власним шляхом – не стільки в результаті нового прочитання *класиків,* скільки під впливом сприйняття тогочасної дійсності Неаполя, міста, в якому він прожив понад 12 років. Саме Неаполь, з його багатством і убозтвом, спонукав Боккаччо замислитися над роллю, яку відіграють у житті людини розум, великодушність, мужність, доля, випадок, а також прищепив йому ту любов до романтики, що складає одну з найпривабливіших рис його кращих творів, і перш за все «Декамерона» [5, с.188].

«Декамерон» складається із 100 новел поєднаних сюжетно оповіданнями-обрамленнями, якими починається і закінчується книга. Це опис чуми, що охопила Флоренцію у 1348 році. Десять молодих людей – сім жінок і троє юнаків, зустрівшись одного дня у церкві, домовились покинути зачумлене місто і оселитися на віллі поблизу Флоренції. Протягом 10 днів молоді люди розповідають новели – кожний щодня по одній. Звідси і назва збірки «Декамерон», що означає десятиденник.

Боккаччо цим твором увів у художню практику композицію обрамлення. Обрамлення у «Декамероні» подвійне. Першу раму «Декамерона» становить словесний простір авторського «я». Вона складається: із авторського «Вступу», у якому письменник розповідає про своє кохання; новели «про гусинь», яку розказано на початку 4 дня; завершується 1 рама «Післямовою автора».

Демократизм «Декамерона» розкривається чи й не з перших рядків: «Спочувати чужому горю - притаманна людям річ; усім воно пристало, а найпаче тим, що самі утіхи потребували і в інших її знаходили. Як хто коли шукав того спочуття і мав із нього радість і одраду, то і я того десятка» [1, с.214].

У другій рамі «Декамерона» спостерігається зміна авторського «я» уведенням веселої і по-новому куртуазної кампанії, яку складають 10 молодих людей, що, по-суті, є оповідачами у «Декамероні».

На початку першого дня об'єктом спогадів став історичний об'єктивний факт - велика суспільна катастрофа – чума, що сталася у Флоренції у 1348 р. Своєрідна художня ситуація відтворена Боккаччо. Ця весела кампанія на загальному фоні чуми є символом перемоги життя над смертю. Автором показано, що радість життя – їжа, вода, сукупність знаходяться у безпосередньому сусідстві зі смертю. Чума мовби розв'язала звірячий інстинкт і вивернула світ навиворіт: «Шкода й казати, що один городянин сахався другого, сусіди сливе не дбали одне про одного, родичі або зовсім не родичалися, або бачились у рідку стежку, та й то оддалеки; лихо такого жаху нагнало в серця людські, що брат цурався брата, дядько небожа, сестра брата, а часто-густо й жінка чоловіка, ба й гірше ще од того, що й віри не йметься, – батьки та матері гидували за дітьми рідними ходити, ніби вони не їхні були. Через те чоловікам і жінкам, котрі захворювали (а було їх безліченна безліч), не лишалося іншої ради, як сподіватись на милосердя друзів, яких було не густо, або на корисливість слуг, що надились на велику аж надто платню, – та й тих уже ставало обмаль, і були то люди грубої вдачі, незвиклі до такої служби; вміли хіба що подати щось там – обминали недужних, гидуючи ними та

речами їхніми, тим-бо сподівалися зберегти власне здоров'я. Були такі, що вважали за найліпший спосіб проти лиха жити помірковано і стерегтися всякої надмірності; зберуться, було, невеличкою громадкою та й живуть окремо од інших, замкнувшися з вигодою в якомусь домі, де немає болящих, і заживаючи щонайвиборніших потрав та щонайдобріших вин, але з великою здержливістю, не вкидаючися в ласунство; нікого не допускають, було, щоб говорив їм про те, що діється в місті, про заразу і смерть, проводячи час за музикуванням та всілякими скромними розвагами» [1, с.220-221].

Картини чуми будуються автором так, щоб стала очевидною історична безвихідь ситуації, яка склалася у Флоренції. Ітак, кампанія молодих флорентійців – це гуманістичне товариство, нормальне і природнє, що одразу встановлює людські цивілізовані закони. У творі воно протиставлене чумі. Покинувши Флоренцію, це маленьке суспільство одразу встановлює всі моральні і соціальні зв’язки, які знищила чума. Причому, створюючи державний устрій декамеронівського суспільства, Пампінея скаже: «А щоб кожен міг зазнати і ваготи турбот, і втіхи од старшинування, і щоб нікого не брали дурно завидки ні на те, ні на те, вважаю я, що найкраще нам усім по черзі мати на один день сей тягар і сю шанобу. Первого оберемо гуртом, а потім старший чи старша, як заходитиме вечір, буде призначати собі заміну – кого захоче. Отсей старший нехай і порядкує всім у часі свого панування і вказує по своїй уподобі, де нам жити і що робити» [1, с.229]. Таким чином – це маленьке товариство, то республіка гуманістів, її основа свобода, а мета – радісна насолода життям. Насолода ця природня, але благопристойна і інтелігентна.

Зміст «Декамерона» – це справжня енциклопедія Нового часу. Новели збірки не моралістичні, а по-ренесансному повчальні. Навчають вони мистецтву життя, а не мистецтву умирати, на відміну від літератури середньовіччя. Ідеал гуманістичної культури – всебічно розвинена людська особистість, здатна насолоджуватися природою, коханням, мистецтвом, спілкуванням з друзями, саме такими постають герої на сторінках знаменитої новелістичної збірки італійського митця Джованні Боккаччо.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Боккаччо Джованні. Декамерон. [З італ. перекл. М. Лукаш]. – К.: Просвіта, 2006. – 896 с.

2. Брагина Л.М. Итальянский гуманизм эпохи Возрождения. Идеалы и практика культуры. – М.: Изд-во МГУ, 2002. – 384 с.

3. Літературознавчий словник-довідник / Р.Т. Гром'як, Ю.І. Ковалів та ін. – К.: ВЦ. «Академія», 1997. – 752 с.

4. Сабадаш Ю. Гуманізм як феномен італійської культури: монографія/ Ю. Сабадаш – К.: ДАКККіМ, 2008. – 361 с.

5. *Сабадаш Ю. Гуманістична парадигма у спадщині Джованні Боккаччо* // Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури. – 2015. – Вип. 34. – С. 184 –193

6. Хлодовский Р. Декамерон: поэтика и стиль. – М.,1982.

УДК 51-8

РАЗВИТИЕ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО КОЛЛЕДЖА ПРИ ИЗУЧЕНИИ ДИСЦИПЛИНЫ «ТОНКМ С МП»

Вильде Виктория Викторовна

м.п.н.

Преподаватель

Омский педагогический колледж №1

г. Омск, Россия

Аннотация: В данной статье автор рассматривает подходы к развитию информационно-коммуникационной компетентности будущих педагогов с учетом требований федерального государственного образовательного и профессионального стандартов, включающих себя стандарты WorldSkills Russia. Раскрывает пути применения современных интерактивных программ при подготовке урока математики в начальной школе.

Ключевые слова: компетентный педагог, стандарты WorldSkills Russia, ИКТ-компетентность, Интерактивные кубы iMO-LEARN, сервис Learning Apps, Smart, Learning Suite Online.

Одним из актуальных направлений модернизации российской системы образования является цифровая трансформация образовательной среды. В связи с этим происходят кардинальные трансформации в структуре образовательного процесса, в организации продуктивного педагогического взаимодействия с учащимися через применение инновационных методик использования информационно-коммуникационных технологий (ИКТ). Эти трансформации подразумевают изменения в квалификационных требованиях к современному педагогу, новые подходы к формированию его профессионального облика.

Анализ требований федерального государственного образовательного стандарта (ФГОС), профессионального стандарта, а так же оценочной документации для демонстрационного экзамена по стандартам WorldSkills Russia, позволил сделать вывод о том, что компетентный педагог должен обладать не только профессиональными знаниями умениями, но и уметь принимать решения в нестандартных ситуациях, уметь оптимально применять современные технологии обучения и воспитания, вербальные и невербальные коммуникационные методы для привлечения обучающихся в образовательный процесс, безопасно ориентироваться в цифровом пространстве [1, с.12].

Таким образом, одной из задач подготовки будущих специалистов - учителей начальных классов является формирование профессиональной информационно-коммуникационной компетентности. Сформированность ИКТ-компетентности у будущих педагогов выражается в эффективном использовании в образовательном процессе средств ИКТ. Данную компетентность можно рассматривать как обязательную составляющую профессиональной, педагогической, проектной и исследовательской деятельности будущего педагога. Современный учитель начальных классов, обладая сформированной ИКТ-компетентностью, может успешно применять средства ИКТ при построении любого типа урока в начальных классах, в особенности уроков математики.

Реализация данной задачи в колледже достигается преимущественно в рамках изучения учебной дисциплины «ТОНКМ с МП». Непрерывное развитие информационных технологий требует обновления содержания курса, изучения опыта применения интернет технологий в образовании. В связи с этим, содержание образовательной программы учебной дисциплины «ТОНКМ с МП» было расширено за счет включения в темы занятий изучения элементов программ: Интерактивные кубы iMO-LEARN, сервис Learning Apps, Smart Learning Suite Online. Изучение элементов данных сервисов позволит сформировать у студентов понимания о возможностях использования интерактивных технологий в профессиональной деятельности [2, с. 6].

Результаты освоения студентами данной темы можно представить следующим образом (табл. 1).

Таблица 1

Требования к результатам освоения дисциплины ТОНКМ с МП

Знать		**Уметь**	
З1	Интерактивные кубы «iMO-LEARN»	У1	Составлять технологическую карту урока математики в начальных классах с применением интерактивных кубов iMO-LEARN.
З2	Сервер с мультиактивными приложениями «Learning Apps»	У2	Подбирать необходимые шаблоны интеллектуальных интерактивных заданий, создавать аккаунты с учебными заданиями для учеников.
З3	программное обеспечение «Smart Learning Suite Online»	У3	Разрабатывать урок с возможностью удаленного подключения учащихся с возможностью принимать самое активное участие в обсуждении, решении задач и выполнении заданий в режиме реального времени.
ОК 08. Использовать средства физической культуры для сохранения и укрепления здоровья в процессе профессиональной деятельности и поддержания необходимого уровня физической подготовленности. ОК 09. Использовать информационные технологии в профессиональной деятельности ПК 1.1. Определять цели и задачи, планировать уроки. ПК 1.2. Проводить уроки. ПК 1.3. Осуществлять педагогический контроль, оценивать процесс и результаты обучения. ПК 2.6. Осуществлять педагогическую деятельность по проектированию и реализации внеурочной деятельности и общения обучающихся.			

Специфика организации учебных занятий в рамках освоения темы-модуля учитывала все критерии оценочных материалов демонстрационного экзамена Worldskills Russia [3, с. 26] и выражалась в комплексном использовании различных форм учебно-познавательной деятельности студентов, реализованных с использованием коммуникационных технологий: индивидуальная, групповая (совместная работа в режиме реального времени. Например, при разработке уроков с применением интерактивных кубов «iMO-LEARN» на уроке математики (рис. 1), студенты учились применять развивающие упражнения: «Змейка», «Составь пример», «Собери мостик» итд. [4].

Рис. 1. Применение iMO-LEARN на уроке математики

Изучение возможностей Smart Learning Suite Online (рис. 2) стало особенно актуальным в связи с переходом на дистанционное обучение в период карантина [6]. С помощью данной платформы студенты учились разрабатывать уроки математики с возможностью дистанционного участия учеников в режиме реального времени.

Рис. 2. Применение Smart Learning Suite Online при изучении таблицы умножения

Работа с сервером «Learning Apps» (рис. 3) позволила изучить шаблоны мультиактивных приложений для создания интеллектуальных интерактивных заданий по математике [5]. Студенты учились создавать аккаунты с учебными заданиями для учеников начальных классов.

Рис. 3. Применение Learning Apps при решении математического кроссворда

Изучение данных программ выявило положительную динамику мотивации студентов в использовании ИКТ - технологии в образовательной практике, определила область научных интересов в будущих исследованиях, ориентировала на самостоятельное изучение опыта использования современных научных разработок (Рис. 4).

Рис. 4. Применение интерактивных технологий в начальной школе

Изучение данных тем в программе учебной дисциплины «ТОНКМ с МП» способствовало более полному формированию ИКТ-компетентности будущих педагогов, готовности решать профессиональные задачи в области формирования информационно-образовательной среды, заложило фундамент

для дальнейшей профессиональной деятельности студентов в условиях расширения требований к профессиональным компетенциям педагога.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Федеральный государственный образовательный стандарт среднего профессионального образования по специальности 44.02.02 Преподавание в начальных классах – 2015.– 63с.
2. Проект актуализированного профессионального стандарта педагога начального общего, основного общего, среднего общего образования – 2019.– 24с.
3. Оценочные материалы для демонстрационного экзамена по стандартам WorldSkills Russia по компетенции «Преподавание в младших классах» в 2019 году– 2019.– 75с.
4. Фрагменты упражнений с применением интерактивных кубов на уроках математике // https://www.youtube.com/watch?v=jCPl5oL3gpw
5. Как создавать упражнения по математике в сервисе LearningApps // https://teachbase.ru/obuchenie/kak-sozdavat-zadaniya-v-servise-learningapps
6. Smart Learning Suite Online для дистанционного обучения математике в начальной школе // http://www.printlux.by/articles/2049

ПАРАДИГМАЛЬНІ КОНЦЕПТИ ТА ПРИПИСИ ПОСТРАДЯНСЬКИХ ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ГЕНЕЗИСУ ФІЛОСОФСЬКОЇ ДУМКИ В УКРАЇНІ ПЕРІОДУ 1960-Х – ПОЧАТКУ 1990-Х РР.

Вілков В. Ю.
к.ф.н., доцент,
старший науковий співробітник
філософського факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
Київ, Україна

Анотація. У статті на основі вивчення великої кількості наукових публікацій останніх десятиріч із позицій сучасного сцієнтизму, застосування принципу історизму, методів системного, компаративного та контент-аналізу визначено парадигмальні варіанти інтерпретації або теоретичного моделювання феномену радянської філософії, які були розроблені в дискурсі історико-філософських розвідок в Україні доби незалежності.

В результаті такого аналізу систематизовано й охарактеризовано ідейно-теоретичні й методологічні установки, способи аргументації, ціннісні й політико-ідеологічні уподобання, які у їх єдності утворюють систему координат та приписів, визначають дослідницьку позицію, задають інтенції науковому пошуку. Таким чином, значною мірою зумовлюють упереджений або неангажований підхід представників українського пострадянського співтовариства філософів до теоретичної реконструкції, характеру оцінок об’єктивних та суб’єктивних чинників розвитку, або навпаки, стагнації, розуміння атрибутивних ознак, основних функцій, ступеню ідеологічної залежності та взаємозв’язку зі світоглядом тієї багатовимірної системи

філософського знання та пізнання, що існувала в Радянському Союзі та в Україні протягом другої половини XX століття.

Ключові слова: філософська думка в УРСР, марксизм-ленінізм, радянська філософія, філософія в СРСР, пострадянській історико-філософській українській дискурс, парадигмальні приписи пострадянських історико-філософських досліджень генезису філософської думки в Україні

У нинішньому українському співтоваристві філософів, насамперед, серед представників такої галузі, як «історія філософії», з різною інтенсивністю, але багато років триває дискусія: була власне філософія в умовах радянської соціально-політичної системи чи ні. Відповідно, виникають та актуалізуються питання про те, якою вона була. Чи можна її вважати самодостатнім феноменом із власним предметним полем, методологією, джерелами саморозвитку, незалежно від офіційної, державної комуністичної ідеології та сукупності тих інститутів у Радянському Союзі, що її розробляли, запроваджували, поширювали та контролювали? А з іншого боку, припустимо чи ні розглядати марксистсько-ленінське філософське вчення як «професійну філософію», як особливу галузь пізнання покликанням якої було не тільки «теоретичне обґрунтування пролетарського світогляду і забезпечення перемоги марксизму та комунізму (виокремлено нами. – *авт.*)» [1, с. 50].

Вкрай невизначеними для істориків філософії стали й проблеми, що стосуються з’ясування того, які існували або які можливо хоча б умовно виділити у структурі філософського знання та досліджень того періоду окремі школи, напрямки, галузі, парадигми, провідні неординарні та ідейно впливові постаті тощо.

Крім того, враховуючи політико-ідеологічну мінливість та теоретико-методологічну поліваріантність пострадянського історико-філософського українського дискурсу та специфіку сучасних парадигмальних наративів, навіть до цього часу залишилася нерозв’язаною проблема – як узагальнено іменувати сукупність усіх, причому доволі концептуально, ідеологічно та світоглядно

несумісних філософських напрацювань в СРСР періоду другої половини 1960-х – початку 1990-х. Оскільки одні з них (абсолютна більшість) однозначно ідейно-теоретично та методологічно належали пануючої парадигмі марксизму-ленінізму як такому філософському вченню та політико-ідеологічній доктрині, на які спиралася та які всіляко підтримувала партійно-державна влада в країні Рад, а інші (менш значна частина чи взагалі унікальні, окремі випадки) являли собою філософські та суспільно-політичні розвідки, ідеї, концептуальні конструкти тощо радянських інтелектуалів, які намагалися в той чи інший спосіб, у відкритій або в замаскованій формі опонувати компартійній доктрині, поставити під сумнів її ідеологічні імперативи та світоглядні установки, ревізувати канонізовану радянським дослідниками аксіоматику «класиків марксизму», критикувати догматизм офіційної філософії в Радянському Союзі.

Щодо вище згаданого, то тут необхідно зазначити, що нині чимала частина українських філософів (які можуть бути ідейно-теоретично позиціоновані як *нігілісти* або *радикальні скептики*) застосовує типову уніфікуючу та, визнаємо, значною мірою ідеологічно ангажовано маркуючу назву (поняття, концепт) «*радянська філософія*». Причому деякі з них уживають таке позначення виключно в лапках, тим самим підкреслюючи, що за радянських часів те, що однозначно вважалося філософією, нею маже не було (зокрема: Г. Аляєв, В. Гусєв, А. Лой, С. Пролеєв).

Значно меншу частину представників пострадянського українського філософського співтовариства можна зарахувати до загальної (хоч і ніяк не консолідованої) групи *реалістів.* Всі вони, незважаючи на теоретико-методологічні, світоглядні, ідеологічні розбіжності та суперечки доволі умовно, посутньо формально згуртовані на основі однієї спільної ідеї або переконання, що *філософська наука/думка в СРСР* все ж таки була. А при розгляді та інтерпретації цього складного та історично мінливого феномену багато хто з них використовує, на нашу думку, більш коректну, адекватну та інструментально ефективну для історико-філософських досліджень назву – «*філософія в СРСР*».

До речі, протягом двох останніх десятиліть в Україні дискусія навколо інтерпретації природи та статусу радянської філософії (філософії в СРСР) часто-густо проходила у формі відкритих або закамуфльованих суперечок, зіткнення оціночних позицій членів професійного співтовариства з питання того, що таке «радянська марксистська світоглядна філософія» і яке її науково-філософське, духовно-культурне, суспільне тощо значення. Причому під такою узагальненою назвою, як «світоглядна філософія», головним чином і розумілася більша частина тих новаційних (неортодоксальних, а іноді ревізіоністських) філософських розвідок, які здійснили провідні українські філософи в другій половині XX століття, насамперед, засновники та адепти так званої «Київської філософської школи».

Оцінюючи переваги та недоліки наявного в сучасній вітчизняній науковій літературі категоріального апарату для дослідження радянської філософської спадщини, можна визнати, що такий концепт як «*філософія в СРСР*» (та, відповідно, аналітичний підхід, вихідну дослідницьку установку чи ідейну позицію) можна вважати більш точним та евристичним. Якраз він і дозволяє розглядати весь комплекс філософських напрацювань декількох післявоєнних десятирічь (особливо від початку 1960-х років) у Радянському Союзі (філософського та суспільно-політичного знання, методології, напрямків досліджень, предметного поля, тематики тощо) не як щось монолітне, цілісне, концептуально та ідеологічно єдине, до того ж, позбавлене розвитку, а передбачає й дає можливість розмежувати – як мінімум – *три складники*.

Перший – це той стандартизований комплекс філософських ідей та інтерпретацій (так званих догматів марксизму-ленінізму), який підтримувала чинна влада, визнавала своїм науковим, світоглядним та ідеологічним знаряддям, поширювала через систему освіти й пропаганди. *Другий* – той, що умовно утворювався із праць та ідей (навіть класиків марксизму К. Маркса, Ф. Енгельса, Г. В. Плеханова, В. І. Леніна), що в той чи інший період радянської історії суперечили або змістовно не відповідали канонам «єдино правильного марксистсько-ленінського вчення» та «ідеологічній доктрини

партії комуністів», яка виконувала роль офіційної державної ідеології. Такі філософські ідеї намагалися не помічати, не згадувати, не коментувати ні ідеологи-теоретики від правлячої партії, ні інституціоналізована філософська спільнота. І *третій* – позасистемні філософські й соціально-політичні розвідки, текстуально оприлюднені (частково шляхом «самвидаву») роздуми нечисленних опонентів та критиків парадигмального, стандартизованого в СРСР (на той чи інший час) марксизму-ленінізму, його доктринальних постулатів, що мали філософсько-науковий, світоглядний і політико-ідеологічний характер.

Причому, тут необхідно розуміти, що визнаючи безсумнівну тотальну залежність офіційної філософії в СРСР, радянського марксизму від компартійної, одержавленої ідеології (з її жорсткою системою суспільно-політичних та світоглядних цінностей, ідеалів, настанов) та стратегій владних інституцій, треба визнати й те, що вони самі були її заручниками. По-перше, змістовно. Особливо від тих базових постулатів марксизму, що були сформульовані у працях К. Маркса, Ф. Енгельса, В. І. Леніна (а декілька десятиліть – І. В. Сталіна). По-друге, марксистсько-ленінська філософія забезпечувала ідеології РСДРП(б) – РКП(б) – ВКП(б) – КПРС та їх державній владі легітимацію, апологію, сприйняття і підтримку від різних за ідентичністю, ментальністю та соціальним положенням громадян всередині країни. По-третє, вона (як суспільно-політична теорія, ідеологема та сукупність світоглядних установок) активно допомагала (нерідко ефективно) ідейно впливати на фундаментальні й радикальні перетворення у світі (геополітичні, державно-політичні, соціально-економічні, етнонаціональні, духовно-культурні тощо).

Концептуально оцінюючи ефективність та евристичність сучасного історико-філософського аналітичного інструментарію необхідно визнати, що значною перевагою застосування концепту «*філософія в СРСР*» – замість уніфікуючого, такого, що неминуче призводить до теоретичних спрощень, навіть примітивізму та упередженості поняття «*радянська філософія*» – є те, що він як дослідницька платформа та загальна настанова (система координат

теоретичного моделювання) та підхід до систематизації дозволяє виокремлювати та конкретно-історично розглядати сутність та етапи генезису філософії в Радянському Союзі. Більше того, лише на теоретико-методологічних засадах такого підходу (відповідно, за допомогою багатомірних сенсів-значень цього поняття) і виникає можливість розмежовувати ортодоксальний радянський марксизм (що мав офіційну назву «марксизм-ленінізм») та його альтернативи, які утворювалися, по-перше, у ньому самому як свідома або прихована (іноді майже чітко неусвідомлювана самими авторами) опозиція, ревізія, очищення від схоластики та догматики (наприклад, чергові спроби «ленінізації» марксистської філософії радянського типу за часів «хрущовської відлиги», а потім «перебудови»); по-друге, розглядати та оцінювати характер і впливи тих ідей та праць, метою яких ставала боротьба з догматичними теоретичними конструктами та постулатами, застарілими методологічними настановами філософських розвідок та, особливо, ідеологічними та світоглядними імперативами філософського офіціозу (включно з його декларативними пропагандистськими штампами). Це і так званий дисидентський рух, і загорнуті в марксистсько-ленінські обгортки публікації, спрямовані на пробудження етнонаціональної самосвідомості та ідентичності, і, насамперед, «світоглядно-антропологічний поворот» в системі інституціолізованих філософських досліджень, що почали перетворюватися на впливові духовно-культурні явища в Україні з середини 1960-х.

Аналізуючи сучасні, доби незалежності інтерпретації процесів розвитку та специфіки атрибутивних ознак філософської думки в Україні (УРСР) радянської доби другої половини XX століття, ключові ідейно-теоретичні та ідеологічні установки представників двох найбільш впливових та протилежних підходів (пострадянських *нігілістів* та *реалістів*) треба також зазначити, що, і цілеспрямоване (у руслі декомунізації), і спричинене історико-філософською недосвідченістю, заперечення наявності філософії в СРСР як галузи гуманітарного пізнання, що не являлася абсолютно покірною служницею політичної ідеології або тільки теоретичною формою комуністичних

світоглядних уявлень, полягає в тому, що, якщо намагаються довести чи просто безапеляційно проголошують, що її не було (як це роблять представники *нігілістичного* або *радикально-скептичного* підходів) [див., наприклад: 3, с. 47-50; 7, с. 208-216], то це неодмінно призводить лише до одного – до необхідності погодитися з тим, що філософія (у її класичному розумінні) могла та може існувати і здатна розвиватися тільки в умовах західної суспільно-політичної та духовно-культурної моделі світобудови, лише в політико-правових реаліях демократичної (в ідеалі – максимально ліберальної) політичної системи/режиму. Причому, одним із ключових елементів в системі аргументації прихильників *нігілістичного* ставлення до феномену «радянська філософія» («філософія в СРСР») нині все частіше стає те, що будь-які реформаторські процеси в ній (зокрема, оновлення тематики, проблематики чи методології досліджень, появу нових течій, напрямів, підходів, наукових шкіл, концептів, зміну ідейно-теоретичних та ідеологічних акцентів, трансформацію сенсів-значень понять тощо) розцінюють не інакше як наслідок виконання представниками інституціоналізованого в Країні Рад філософського співтовариства замовлення-наказу її диктаторської, тоталітарної, ідеократичної влади. Або ж (як мінімум) як безпосередній «результат квазіфаустівських загравань» радянських філософів-марксистів «із тоталітарною ідеологією (виокремлено нами. – *авт.*)» компартії [6, с. 130], що була офіційною державною ідеологією в Радянському Союзі.

А загалом (якщо вкрай лаконічно та схематично, враховуючи обмежений обсяг висвітлення проблеми в статейному форматі), серед найбільш популярних, нібито «безсумнівних фактів», як набору «незаперечних аргументів» для категоричних висновків про те, що філософії в Радянському Союзі – як незалежної від компартійної влади та її ідеологічної доктрини самодостатньої галузі знання, пізнання, типу вільного критичного рефлективного мислення із власною мовою тощо, які б відповідали класичним стандартам і функціям філософських теорій, так само як світовому рівню метафізичності та новаційності вчень (шкіл, течій, напрямів, концепцій і т. п.) –

не існувало та й взагалі не могло бути, в українському пострадянському філософському співтоваристві можна визнати наступні.

Перший із них – це однотипні висловлювання численних дослідників про те, що марксизм-ленінізм (*радянська філософія*) був усього лише набором абстрактних, формально – за їх стратегічними цілями та змістом – філософських постулатів, головним призначенням яких було не забезпечення вільного від ідеологічного впливу, ідеократичного підпорядкування «раціонально-критичного мислення», «пошуку істини», «метафізичних розмислів чи промислювання» і т. п., а покірне служіння політичним та ідеологічним цілям компартійної влади й загалом радянській суспільно-політичній системі. Тобто «радянська філософія» (особливо діамат та істмат) здебільшого займалася не вирішенням актуальних філософських проблем, а виконанням системотвірної функції – базової складової частини, теоретичного підґрунтя, своєрідної науково-філософської обгортки чи форми прояву марксистсько-ленінської ідеології. *Тож радянська філософія та марксистсько-ленінська ідеологія – це одне й те саме*. Оскільки перша є ідейно-теоретичною квінтесенцією другої. Навіть більше, за допомогою засобів і принципів наукового теоретизування, завдяки авторитету наукового знання в суспільстві філософія в СРСР сприяла легітимізації ідеології КПРС, забезпечувала апологію як власне комуністичної доктрини, так і практики її втілення в реальність.

Другий, нині доволі впливовий у філософії й політології *антисцієнтистський підхід*, який застосовується для доказу нефілософської природи філософії в СРСР, *базується на протиставленні науки і філософії*. За своєю природою аргументація його прихильників – це не більше як переконання в тому, що: перед наукою й філософськими розвідками стоять зовсім різні, майже несумісні завдання й цілі; вони використовують свій специфічний категоріальний апарат; не можуть застосовувати однакові методи пізнання й теоретичного моделювання реальності; для них потрібні й особливі критерії верифікації пізнаваного; у системах наукового й філософського знання

та пізнання альтернативне значення мають цінності та норми (моральні, естетичні, правові, суспільно-політичні тощо). А визначальний аргумент такого підходу доволі простий. Якщо радянські філософи неодмінно заявляли про те, що «філософія марксизму-ленінізму» є суто науковою, «ґрунтується на досягненнях усіх природничих, суспільствознавчих і гуманітарних наук»; до того ж і вона сама – «наука про найбільш загальні закони руху та розвитку природи, суспільства й мислення» [див., наприклад: 9, с. 159] (а загальновизнано, що відкриття законів та закономірностей є призначенням, суттю винятково науки, її атрибутивною ознакою, яка відмежовує наукове пізнання від решти його форм, включно з філософією), то і претензії будь-якої філософської концепції бути суто науковою автоматично позбавляють її права іменуватися філософією, претендувати на роль чи статус філософського вчення. А кредо такого варіанту нігілізму стосовно радянської філософії чітко висловив, наприклад, такий українській історик філософської думки, як В. І. Гусєв, заявивши, що «філософія, яка стає наукою, перестає бути філософією (виокремлено нами. – *авт.*)» [4, с. 19].

І нарешті, доказова база менш поширеного, але радикального-критичного підходу для тих концептуальних реконструкцій радянської філософії, які завершуються однозначним висновком про те, що вона є прикладом «*псевдофілосфії*», «*нефілософії*», навіть «*антифілософії*» (і насправді для цього є певні раціональні підстави, зокрема, констатація ще в сталінському нарисі «Про діалектичний та історичний матеріалізм» (перше видання – 1938 р.) того, що «діалектичний матеріалізм» є «світоглядом марксистсько-ленінської партії») [8, с. 253], ґрунтується *на принциповому протиставленні філософії і світогляду*. Тобто деякі представники філософського загалу виходить із чіткої настанови: *оскільки філософія і світогляд представляють собою зовсім різні за своєю природою й функціями суспільні й духовно-культурні феномени, то й радянська філософія*, «*запропонувавши себе суспільству*» (хай і за рахунок дистанціювання від марксистсько-ленінської, партійної ідеології протягом 1960–1980-х) *як світогляд* (та ще й насичений профетичними й пафосними

ілюзорними цінностями й ідеалами комуністичного майбутнього), узагалі *перестала виконувати роль філософії. Вона майже самоліквідувалася як філософія* [див, зокрема: 5, с. 103-130; 6, с. 25-28].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Аляєв Г. Біля витоків радянської філософії. Богданов contra Ленін: наука проти віри? // Філософська думка, 2009. № 3. – С. 40-52.
2. Андропов Ю.В. Учение Карла Маркса и некоторые вопросы социалистического строительства в СССР. – М.: Издательство политической литературы, 1983. – 31 с.
3. Вілков В.Ю. Феномен «радянська філософія»: парадигмальні підходи до теоретичних реконструкцій в історико-філософських розвідках в Україні пострадянської доби та евристичні ідейно-теоретичні установки його дослідження // The scientific heritage. – 2020. – № 46. Vol. 5. – С. 46-59.
4. Гусєв В. Ув'язнена філософія: діамат та істмат vs червоний позитивізм та червоний екзистенціалізм // Філософська думка. – 2009, № 3. – С. 16-20.
5. Лой А. «Філософія-покруч» // Філософська думка, 2009, № 3. – С. 25-29.
6. Лой А. Філософія та світогляд у пізньому марксизмі // Пізній радянській марксизм та сьогодення: Філософсько-антропологічні студії'. – К.: «Стилос», 2003. – С. 103-130.
7. Мінаков М. Невловима впливовість тоталітаризму: радянська філософія і сучасний інтелектуальний ландшафт // Україна модерна. – 2009, №3 (14). – С. 207-227.
8. Сталин И. В. О диалектическом и историческом материализме // Сочинения. – Т. 14. – М.: Издательство «Писатель», 1997. – С. 253-282.
9. Философский энциклопедический словарь. – М.: Сов. Энциклопедия, 1983. – 840 с.

ТОВАРОЗНАВЧИЙ АНАЛІЗ ЗАСОБІВ ДЛЯ ВИМІРЮВАННЯ АРТЕРІАЛЬНОГО ТИСКУ ПРИ ВИВЧЕННІ МЕДСЕСТРАМИ БАКАЛАВРАМИ ДИСЦИПЛІНИ «МЕДИЧНЕ ТА ФАРМАЦЕВТИЧНЕ ТОВАРОЗНАВСТВО»

Вільгусевич Валентина Федорівна
кандидат медичних наук, доцент
Щигорцова Олена Вікторівна
викладач медичного та фармацевтичного товарознавства
Клименкова Світлана Валеріївна
викладач клінічної фармакології з токсикологією
здобувач освіти
Бобрик Володимир Павлович
Кам'янський медичний коледж
м. Кам'янське, Україна

Аннотація: контроль рівня артеріального тиску має велике значення, адже завдяки визначенню його показників можливо знизити ризик виникнення ускладнень гіпертензії: гіпертонічної хвороби серця, інфаркту міокарда та інсульту; поліпшити якість життя та зберегти працездатність. Для визначення і контролю артеріального тиску використовують тонометри. Знання товарознавчого аналізу тонометрів допомагають медичним сестрам управляти якістю товарів та проводити основні товарознавчі операції медичних товарів в закладах охорони здоров'я.

Ключові слова: серцево-судинні захворювання, гіпертензія, артеріальний тиск, тонометр, сфігмоманометр, тони Короткова, товарознавчий аналіз.

Провідною причиною смертності населення всього світу є серцево-судинні захворювання. Найбільш поширеним фактором ризику для розвитку

серцево-судинних захворювань є артеріальна гіпертензія. За оцінками Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) 17,5 млн людей щороку помирають від інфаркту та інсульту, однак наукові дослідження свідчать, що до 80% таких смертей можна уникнути, якщо контролювати артеріальний тиск [2]. Артеріальний тиск, один з найважливіших показників здоров'я людини, показує силу тиску крові на стінки артерій. Тиск крові у момент максимального скорочення серця називається систолічним тиском. Діастолічний тиск - це рівень тиску крові на стінки артерій у момент максимального розслаблення серця. Нормальний артеріальний тиск забезпечує людині якість життя.

Стандарти нормального артеріального тиску визначені класифікацією ВООЗ. Найчастіше зустрічається відхилення від нормальних показників у бік завищення, тобто гіпертензія. Для своєчасного виявлення артеріальної гіпертензії, проведення заходів первинної та вторинної профілактики, призначення адекватної медикаментозної терапії, затримання прогресування захворювання необхідно постійно контролювати артеріальний тиск [2]. Прилад, за допомогою якого вимірюється артеріальний тиск, називається тонометром, а ще сфігмоманометром.

Вітчизняний ринок медичних товарів забезпечений 322 видами тонометрів: автоматичними, напівавтоматичними, механічними, тонометрами на зап’ястя [2].

Країни-постачальники засобів для вимірювання артеріального тиску. З Японії найбільше до нашої країни постачають автоматичних і напівавтоматичних тонометрів та тонометрів на зап’ястя. З Сінгапуру найбільшу кількість постачають механічних тонометрів [2].

За сучасними уявленнями ідеальний тонометр має з точністю вимірювати артеріальний тиск, саме точність показників є ключовим критерієм вибору тонометра. Крім того, вони повинні бути зручними та надійними у використанні [2].

Для підвищення профілактичних заходів у зв’язку із розповсюдженням серцево-судинних захворювань, вчасного виявлення патології та для

правильного лікування вже наявного захворювання медичній сестрі необхідні знання товарознавчого аналізу засобів для вимірювання артеріального тиску.

Саме на практичних заняттях медичного та фармацевтичного товарознавства бакалаври медсестринства навчаються проводити товарознавчий аналіз товарів медичного призначення. Формування при навчанні у майбутніх фахівців необхідних компетентностей допоможуть медичним сестрам управляти якістю товарів та проводити основні товарознавчі операції медичних товарів в закладах охорони здоров’я.

Артеріальний тиск вимірюється двома способами:

1. Аускультативним – характерний для механічних приладів, коли пульс прослуховується з допомогою фонендоскопу.

2. Осцилометричний метод виводить результат вимірювання на екран автоматичного приладу.

Типи тонометрів. Тонометри класифікуються за способом накачування повітря і обробки інформації.

Механічні тонометри (сфігмоманометри). Аускультативний метод реєстрації артеріального тиску був винайдений в 1905 році російським хірургом Н. С. Коротковим. В даний час Всесвітня організація охорони здоров'я прийняла методику як референтний спосіб неінвазивного (без впливу хірургічними інструментами) визначення артеріального тиску. В його основі лежить вислуховування звуків в організмі, що з'являються при певних умовах.

Класифікація:

1) ртутний механічний тонометр прилад *Рівaрочі* першопроходець в області вимірювання артеріального тиску. Завдяки застосуванню в ньому ртутного манометру величиною артеріального тиску до сьогодні служать міліметри ртутного стовпчика;

2) мембранні механічні тонометри, у яких стрілка на шкалі манометра рухається за допомогою тиску на неї тонкої пластини-мембрани.

Механічний прилад (сфігмоманометр) складається з:

— манжети, яка одягається на плече (між ліктьовим і плечовим суглобом);

— помпи – нагнітача (гумова груша з клапаном), яка накачує повітря у манжету;

— манометра (ртутного або мембранного), який показує тиск повітря в манжеті;

— фонендоскопа (стетоскопа) для прослуховування характерних шумів (тони Короткова);

— гумові трубки для проходження повітря.

Порядок вимірювання.

1. Протягом усієї процедури мембрана стетоскопа прикладена до внутрішньої частини згину ліктя.

2. Манжета щільно фіксується на руці, після цього в манжету нагнітається повітря до повного стискання артерії. Цей момент можна визначити щодо повного припинення звуків, потік крові припинений. Потім тиск підвищують ще на 30 - 40 мм рт. ст. (Для підвищення точності вимірювання).

3. Після цього повітря починають повільно випускати (зі швидкістю приблизно 2 мм рт. ст. у секунду). Артерія відкривається, струм крові відновлюється. У цей момент з'являються перші шуми, тиск на манометрі відповідає систолі (верхньому) тиску.

4. Тиск продовжує знижуватися, завихрення крові при малому просвіті артерії створюють характерні звуки (ті самі шуми Короткова).

5. Артерія повністю відкривається, шуми зникають. На манометрі відзначається діастолічний (нижній) тиск.

Механічний (ртутний) тонометр не визначає рівень артеріального тиску, він лише показуює рівень тиску повітря у манжеті. Артеріальний тиск визначає людина за звуковим методом Короткова за допомогою стетоскопа. Механічні тонометри з ртутним манометром вийшли з виробництва через небезпеку

застосування ртуті. Механічні мембранні манометри є максимально точними і відносяться до професійних. Тони судин прослуховуються за допомогою фонендоскопу.

Переваги сучасних манометрів:

— зручні навіть для літніх людей;

— легкі і компактні;

— мають додаткові функції (показник аритмії, пам'ять кількох вимірювань, календар, годинник)

— допускають похибки до 5 мм рт. ст.;

— обмежений термін служби.

Електронні тонометри.

Класифікація:

1. Напівавтоматичні
2. Автоматичні

В їх складі:

— електронний блок з дисплеєм;

— манжета на плече або зап’ястя;

— гумові трубки;

— елементи живлення та/або мережевий адаптер.

В основі роботи електронних тонометрів лежить осциллометричний метод вимірювання артеріального тиску.

Осциллометричний метод вимірювання був оприлюднений ще у 1876 році. Його суть полягає у спостереженні за коливаннями тиску в манжеті тонометра, яке виникає при проходженні крові через здавлену ділянку артерії. У цьому випадку фонендоскоп не потрібен. У сучасному варіанті використовується сфігмоманометрична манжета із вбудованим електронним датчиком, який оцінює коливання тиску у манжеті. Автоматична система аналізує їх і переводить у числові значення. Залежно від встановленого функціоналу можна отримати показники тиску, частоту серцевих скорочень,

відомості про наявність аритмії. Показання можуть зберігатися у пам'яті для подальшого аналізу і тривалого моніторингу.

Електронний прилад може бути повністю *автоматичним*. У цьому випадку повітря у манжету накачується електричним компресором і автоматично скидається. Функція пацієнта - надіти манжету, натиснути кнопку включення і отримати результат. У *напівавтоматичних* моделях принцип роботи той же, але немає компресора, повітря накачується помпою вручну. При досягненні необхідного тиску повітря автоматично скидається.

Принцип дії *тонометра на зап'ястя* нічим не відрізняється від моделей з кріпленням манжети на плече. Просто у цьому випадку показання знімаються з променевої артерії. Вона тонша і амплітуда пульсової хвилі менше. Тому зап'ястні моделі більш вимогливі до дотримання правил вимірювання.

Переваги тонометра на зап'ястя:

— зручний завдяки малому розміру і легкості;

— можливість користуватись, не роздягаючись, навіть під час руху;

— широкий набір функцій.

Недоліки тонометра на зап'ястя:

— вікові обмеження завдяки зношуванню судин зап’ястя;

— вимагає дбайливого ставлення;

— має високу похибку використання під час руху;

— висока ціна.

Осциллометричний спосіб дозволяє скоротити до мінімуму вплив людського фактору на точність вимірювання. За умови дотримання усіх правил і рекомендацій щодо вимірювання артеріального тиску, неточність показань зводиться до електричної похибки приладу.

Асортимент тонометрів на вітчизняному фармацевтичному ринку досить насичений та різноманітний. Вибір залежить від практичного використання. Механічні манометри найчастіше вибирають заклади охорони здоров’я. Напівавтомати та плечові автомати підходять особам старше 40 років. Для молоді пріоритетні зап’ястні тонометри. Для осіб з захворюванням серцево-

судинної системи важлива фіксації різних показників, яку надають автоматичні тонометри з необхідним набором функцій.

Висновки: Знання товарознавчого аналізу засобів для вимірювання артеріального тиску на практичних заняттях з дисципліни «Медичне та фармацевтичне товарознавство», додають здобувачам вищої освіти бакалаврського рівня до своїх знань нову інформацію, й нові управлінські та просвітницькі навички, які формують компетентності, відповідні рівню освіти.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Гридасов В.І., Оридорога П.М., Винник *О.В.* Фармацевтичне і медичне товарознавство. — Харків: Вид-во НФАУ “Золоті сторінки”, 2002.
2. Равлів Ю.А., Мах В.Р., Товарознавчий аналіз вітчизняного ринку засобів для вимірювання артеріального тиску. *Медсестринство: журнал* 2020. №2. С. 54-56.
3. І. І. Баранова, С. М. Коваленко, Д. В. Семенів та ін. Медичне та фармацевтичне товарознавство. - Харків: НФаУ: Золоті сторінки, 2017. – Ч. 1. – 320 с.
4. Медичне та фармацевтичне товарознавство: практикум: навчальний посібник (ВУЗ III—IV р. а.)/В.Г. Дем'яненко, В.А. Афанасьєва, А.В. Проскочило і др.; за ред. В.Г. Дем’яненко – К.: ВСІ «Медицина»,2010.–296с.

УДК:373.04:786.2.071.2:159.952

ВПРОВАДЖЕННЯ ПРИНЦИПІВ КУЛЬТУРНОГО РЕЛЯТИВІЗМУ У ПРОЦЕС ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ УЧНІВ СЕРЕДНІХ КЛАСІВ ДО МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Власенко Елеонора Анатоліївна
старший викладач
Малахова Ангеліна Валеріївна
Студентка
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
м. Мелітополь, Україна

Анотація: у публікації розглядається процес міжкультурної комунікації як важливого складника загальнокультурної компетентності особистості , в цьому контексті акцентується увага на концепції культурного релятивізму, основоположною ідеєю якого є визнання самостійності і повноцінності кожної культури, та його принципах, котрі утверджують повагу і терпимість до норм, цінностей і поведінки інших народів та їхніх культур, формують повагу до культури кожного народу. У якості практичного впровадження принципів культурного релятивізму у освітнє середовище закладу загальної середньої освіти застосована форма творчого арт-проекту полікультурного змісту, відмінністю якого є актуалізація спільних моральних та культурних цінностей у різних народів, а результатом - активізація процесу інкультурації, засвоєння культурних патернів та формування готовності до міжкультурної комунікації

Ключові слова: культура, комунікація, міжкультурна комунікація, культурний релятивізм, полікультурне середовище, культурний патерн.

XXI століття - це століття мультикультурного діалогу. В умовах сьогодення здатність до комунікації у полікультурному середовищі стає важливим складником загальнокультурної компетентності як у професійній, так і у особистісній сфері. Розуміння того як культура впливає на вербальну мову і невербальне поведінка, а також на наше сприйняття і інтерпретацію інших людей, стає запорукою успішного спілкування в міжкультурних відносинах. Міжкультурна комунікація є ключовим поняттям міжкультурного підходу в освіті, який передбачає вивчення особливостей різних країн, їх культури, традицій та звичаїв \. У наукових дослідженнях це поняття висвітлюється у площині взаєморозуміння між людьми (Л. Афанасьєва, А. Бекетова, Л. Майковська та ін..). Інша точка зору розкриває міжкультурну комунікацію я взаємодію культур (І. М'язова, І. Муратов, О. Садохін та ін..). Автори Н Семеняченко., В. Компанієць, В.Черкасов вбачають зміст міжкультурної комунікації у спілкуванні представників різних культур. У названих підходах прослідковується спільне змістове поле - *взаємність*, тобто всі учасники комунікативного акту спрямовані саме на досягнення цілей спілкування. Таким чином - міжкультурна комунікація - це сукупність процесів взаємодії між людьми, які належать до різних культур та спілкуються різними мовами.

Для ефективності названого процесу велике практичне значення мають принципи «культурного релятивізму» (Франц Боас, 1938), що будуються на постулатах про повагу і терпимість до норм, цінностей і поведінки інших народів та їхніх культур, формують повагу до культури кожного народу, виховуючи в людині вміння зрозуміти культуру іншого зсередини, усвідомити її зміст. Основною ідеєю культурного релятивізму є визнання самостійності і повноцінності кожної культури, тобто традиції однієї культури не можуть розглядатися як нижчі або вищі по відношенню до культурних традицій інших товариств [1] .

Культурний релятивізм заперечує етноцентризм і визнає всі культури унікальними системами цінностей. Виходячи з концепції культурного релятивізму, будь-яке окремо взяте явище культури не можна правильно

оцінити, інтерпретувати або аналізувати поза зв'язком з його контекстом, тобто з тією культурою, всередині якої воно зародилося і існує. [2, с. 7]. Принципи культурного релятивізму мають велике практичне значення для ефективної міжкультурної комунікації.

Музичне мистецтво як універсальний носій культурного релятивізму та дієвий засіб спілкування людей має невичерпні можливості у формуванні готовності особистості до міжкультурної комунікації. Як хранитель і канал передачі різноманітної художньої інформації, музика має величезний естетичний вплив на свідомість та світогляд людини [3, с. 14]. Питання позитивного сприйняття музичного мистецтва і особливо його фольклорного напрямку відображене у науковому доробку провідних педагогів та музикантів таких як Н.Вишнякова, Г.Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, та інші.

У контексті культурного релятивізму важливу роль відіграє толерантне сприйняття культурних цінностей різних народів та здатність ефективно взаємодіяти з представниками інших культур. Показовим у цьому є полікультурне середовище міста Мелітополя та участь міста у програмі Ради Європи «Інтеркультурні міста» у площині міжкультурної стратегії розвитку. Розвинута поліетнічність даного регіону відображається на всій культурі та побуті міста. У Мелітополі діють ансамбль болгарської пісні «Балкани», колектив чеської громади «Богемія», німецький ансамбль народної творчості «Едельвейс», мистецькі дитячі колективи грецької, караїмської, грузинської, польської, єврейської, білоруської та інших громад. Полікультурне середовище міста яскраво представлене у в закладах середньої освіти, де у кожному класів навчаються діти різної етнічної приналежності. Зрозуміло, що в таких умовах виникають проблеми взаємної адаптації представників різних національностей. Саме тому у Мелітопольському регіоні приділяється велика увага формуванню міжкультурної комунікації [4, с 16-17].

Для впровадження принципів культурного релятивізму у освітнє середовище закладу загальної середньої освіти в процесі формування готовності учнів середніх класів до міжкультурної комунікації ми використали

форму творчого Арт-проєкту, в якому колективна діяльність планується на основі конкретної справи з урахуванням творчого підходу до її здійснення [5]. Змістовою складовою проекту були твори народного мистецтва поліетнічного регіону Мелітопольщини (українського, болгарського, польського, караїмського, кримсько-татарського, грецького, чеського та інших). Кожен з етапів підготовки проекту мав проміжну мету, підпорядковану головній меті проекту - формуванню готовності учнів до міжкультурної комунікації.

Відмінністю проекту була актуалізація спільних моральних та культурних цінностей у різних народів, що активізувало процес інкультурації та засвоєння культурних патернів (зразків культури як власного народу так і інших культур, спорідненість з етнонаціональним досвідом поліетнічної спільноти, усвідомлення певних стереотипів поведінки та традицій, що склалися у народному досвіді побутування). Важливим підсумком проєкту стала активна командна робота учнів для презентації здобутків фольклорного мистецтва різних національностей, що сприяло активізації культурної взаємодії у сумісних діях представників кількох різних культур та формуванню міжкультурної компетентності, толерантності та адекватного взаєморозуміння різних національних культур.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Семеняченко Н. П. Актуальность проблем межкультурной коммуникации в современных условиях [Электронный ресурс] / Н. П. Семеняченко. – Режим доступу : http://konf2013.afurgi.ru/stat/semenychenko2.pdf (дата звернення: 12.01.2021).

2. Цимбал Д.В. Міжетнічна взаємодія в умовах великого міста: автореф. дис.. на здобуття наукового ступеня канд. соціологічних наук за спеціальністю 22.00.04 – спеціальні та галузеві соціології. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 2005. – 14 с.

3. Українське мистецтво у полікультурному просторі. [навч. посібник. за ред. О.П.Рудницької]. – К.: ЕксОб. 2000. – 205 с.

4. Афанасьєва Л. Міжкультурний діалог в контексті єднання України / Л. Афанасьєва, Є. Музя, К. Колева, Р. Олексенко // Українознавчий альманах. - 2017. - Вип. 21. - С. 15-20.

5. Муратов, А. Ю. Использование проектного метода для формирования межкультурной компетенции [Электронный ресурс] // Интернет-журнал «Эйдос». – 2005. Режим доступа: http://www.eidos.ru/journal/2005/0523.htm (дата звернення: 06.01.2021).

УДК: 78.40.78.2 :785.72

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ВИКОНАВСЬКОЇ УВАГИ СТУДЕНТІВ ПІАНІСТІВ У ПРОЦЕСІ КОНЦЕРТМЕЙСТЕРСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ

Власенко Елеонора Анатоліївна
старший викладач
Трушкіна Марина Віталіївна
Студентка
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
м. Мелітополь, Україна

Анотація: у статті висвітлено процес розвитку виконавської уваги студента-піаніста у процесі концертмейстерської підготовки, визначено структуру виконавської уваги що містить мотиваційний, когнітивний, емоційний та дієво-практичний компоненти і відповідні критерії та показники, зазначається що ефективність концертмейстерської підготовки студента-піаніста підвищується за рахунок застосування комплексу комплементарно поєднаних методів.

Ключові слова: увага, виконавська увага, концертмейстерська підготовка, структура виконавської уваги, методи концертмейстерської підготовки.

В основі успіху будь-якої діяльності знаходиться цілий комплекс складових, серед яких значну роль грає розвиненість уваги особистості. Проблема вивчення і способів активізації уваги завжди викликали науковий інтерес, оскільки саме увага сприяє найбільш продуктивному засвоєнню знань, умінь, навичок та формуванню професійних компетентностей. Значна кількість

робіт у галузі музичної педагогіки присвячена специфіці музично-виконавської та концертмейстерської діяльності, а також особливостям роботи з музикантами-виконавцями на усіх етапах становлення (Л. Арчажникова, Л. Бочкарьов, А. Готсдинер, М. Жижина, О.Кубанцева, В. Петрушин та ін.). У цих роботах розвиток виконавської уваги розглядається як багатоетапний, цілеспрямований, організований і мотивований процес, професіоналізації уваги, що включає вольовий, емоційний, когнітивний, соціальний, мотиваційний і інші компоненти.

Особливе значення увага має для діяльності піаніста-концертмейстера. Специфіка роботи концертмейстера вимагає від нього особливого універсалізму, мобільності, уміння у разі потреби перемкнутися на роботу з учнями різних спеціальностей. Для того, щоб зрозуміти художню сутність твору, треба уміти швидко освоювати музичний текст, охоплюючи його комплексно. Навчитися зором, охоплювати музичний текст, відразу зрозуміти будову твору, його структура, художню ідея і, відповідно, його темп, характер, спрямованість образного розвитку, темброво-динамічне рішення. Концертмейстер повинен живити особливу, безкорисливу любов до своєї спеціальності, яка (за рідкісним винятком) не приносить зовнішнього успіху - оплесків, квітів, почестей і звань. Він завжди залишається «у тіні», його робота розчиняється в загальній праці усього колективу. «Концертмейстер - це покликання педагога, і праця його за своїм призначенням схожа на працю педагога» [1, с. 34].

Виконавська увага музиканта базується на мотивації, сприяє актуалізації знань, практичних уміння, а також активізує емоційний компонент для передачі емоцій як основного змісту музики. Виходячи з цього, ми визначили структуру виконавської уваги, що містить мотиваційний, когнітивний, емоційний та дієво-практичний компоненти і відповідні критерії .

Мотиваційний компонент спонукає до виконавської діяльності. Реалізація цього компонента формує професійні потреби, спрямовані на оволодіння виконавськими знаннями, уміннями, навичками, необхідними для здійснення

майбутньої професійної діяльності. Відповідно мотиваційному критерію відповідають наступні показники: а) наявність потреби у виконавській діяльності; б) можливість самовираження за допомогою виконання музики на сцені; в) естрадне хвилювання у формі підйому.

Когнітивний компонент містить необхідний для виконавської і концертмейстерської діяльності комплекс загальногуманітарних, музично-теоретичних, музично-історичних, методичних знань. Когнітивний критерій відображається у таких показниках: а) знання основних стилів музичного мистецтва, художньої спрямованості і основної ідеї музичних творів; б) розуміння особливостей художньо-виразних засобів, музичної мови різних композиторів; знання способів втілення виконавських завдань. Відповідність цьому критерію досягається методами семантичного аналізу фортепіанної партії і уявної оркестровки фортепіанної фактури при вивченні акомпанементів.

Емоційний компонент інтегрує потребу виражати свої емоції через музику і розуміння емоційно-образного змісту. Емоційний критерій має наступні показники: а) зацікавленість студента у виконавській діяльності; б) захопленість процесом роботи над музичним твором; в) творчий підхід до інтерпретації; г) емоційна чуйність на музику.

Дієво-практичний компонент є втіленням виконавської технології, тобто володіння технічними (у широкому сенсі) уміннями і навичками, необхідними для інструментально-виконавського втілення музичних образів. Дієво-практичному критерію відповідають показники: а) рівень технічної підготовки студента; б) уміння швидко орієнтуватися в сценічній ситуації.

Ефективність процесу концертмейстерської підготовки студента-піаніста можна підвищити, застосовуючи визначений нами комплекс методів серед яких:

1. Метод семантичного аналізу фортепіанної партії - його зміст ґрунтується на семантиці як науці, що вивчає відношення мовних виразів до позначених об'єктів і їх змісту. При комплексному підході до прочитування нового музичного тексту головним завданням являється правильне розчленовування тексту на комплекси звуків, що утворюють в сукупності

осмислене поєднання. Одноразове охоплення таких зв'язаних звуків викликає слухове уявлення, яке закріплюється в музичній пам'яті. В процесі семантичного аналізу об'єктом дослідження стає музичний текст, сприйняття і інтерпретація якого вимагають від виконавця-концертмейстера глибоких знань жанрово-стильових особливостей музичного мистецтва і грамотного прочитання усіх рівнів (одиниць) музичного тексту: мотивно-фразувальних, інтонаційних, метро-ритмічних тощо, при цьому студент повинен навчитися самостійно знаходити виконавські прийоми, що відповідають стилістичним особливостям музичної мови виконуваного твору [2, с. 52-55]**.** Практичне втілення названого методу передбачало «занурення в музичний матеріал», тобто вивчення історії написання музичного твору, стилістичні особливості композиторської мови. Далі студенту пропонувалось провести детальний аналіз семантичних одиниць, який дозволяє збудувати виконавську концепцію твору. На основі короткої анотації студент-концертмейстер проводив презентацію цього музичного твору для студента-соліста. Презентація була яскравою і образною розповіддю про виконуваний твір, прослуховуванням в звукозаписи різних виконавських трактувань і їх порівняльний аналіз. Слід наголосити на тому, що даний метод спрямований на розвиток переважно *когнітивного* та *емоційного* компонентів виконавської уваги.

2. *Метод уявної оркестровки фортепіанної фактури при вивченні акомпанементу* - спрямований на формування фортепіанно-звукової культури і досягнення оркестрового звучання в фортепіанних акомпанементах, що найбільш відповідає природі звуку соліста, а також на розвиток важливого для професійної діяльності музиканта тембрового слуху студента. Він також сприяє збагаченню знань про різні тембри оркестру, дозволяє студентові більш глибоко знайомитися з оперною і симфонічною музикою. При читанні акомпанементу з листа, окрім уміння розчленувати фактуру твору на гармонійні і мелодійні комплекси, важливо відчути характерність, властиву різним композиторським стилям. Наприклад, для музики Бетховена типова побудова акомпанементу на ходах по звуках акордів і діатонічних гамм.

Розкриваючи романс Брамса, концертмейстер може передбачати звукові і аплікатурні поєднання, які характерні для фактури цього композитора, зокрема терції і сексти. Музика В.Моцарта вирізняється кришталевою ясністю: його поліфонія прозора, фактура ясна, ритм визначений, стабільний. Для романсових акомпенементів С. Рахманінова характерна густа фактура, велика кількість підголосків, полі ритмічні поєднання, що підкреслюють стан емоційної напруги [3, с.88-93]. Щоб опанувати композиторський стиль і не бути захопленим зненацька при грі з листа нового його твору, піаністові необхідно розширювати виконавський кругозір та зіграти д багато його творів. Цей метод сприяє розвитку переважно *когнітивного* і *дієво-практичного* компонентів виконавської уваги.;

3. *Метод рефлексії власного виконавського досвіду* - сприяє розвитку усіх компонентів виконавської уваги студента-піаніста, особливо *мотиваційного*. Рефлексія власного виконавського досвіду як частина професійної рефлексії учителя-музиканта дозволяє: по-перше, аналізувати конкретні сценічні ситуації, пов'язані вдалими моментами сценічних виступів;- по-друге, знаходити причини виникнення в процесі виконання труднощів; по-третє, активізувати знання, уміння і навички в їх неповторному індивідуальному забарвленні; по-четверте, сприяє адекватній самооцінці студента-піаніста [4, с. 68].

Оскільки концертні виступи студентів, зазвичай обмежуються заліками та іспитами, то з метою збільшення можливостей виконання музики перед слухацькою аудиторією доцільно ввести в практику уроки-концерти, на які у кінці кожного місяця запрошувати студентів з інших факультетів. Виконуваний репертуар (звичайний 2-3 твори з розучуваної програми) може оголосити сам студент, що надасть йому можливість адаптуватися до сценічної ситуації. Присутність слухачів максимально наближає урок до концертної обстановки. На завершення уроку-концерту студентам пропонується проаналізувати свій виступ, а також оцінити виступ партнера по сцені за наступними параметрами: переконливість трактування творів різних жанрів, форм і стилів; передача

цілісності музичного образу; достатнє в технічному відношенні володіння фортепіанною партією і знання партії соліста; ансамблева синхронність (ритм, штрихи, агогіка, динамічний баланс, артистизм виконання)..

4. *Метод саморегуляції творчого естрадного самопочуття* - спрямований на розвиток переважно *мотиваційного компонента* виконавської уваги і полягає в пошуку шляхів досягнення оптимального концертного стану. Він дозволяє підібрати з переліку прийомів, що запобігають негативним проявам естрадного хвилювання (Л. Бочкарьов, А. Готсдинер, В. Петрушин та ін.), найбільш відповідні для кожного студента.

Цей метод застосовувався для подолання стану тривожності, який часто виникає у студента в сценічній ситуації. При щоденних домашніх заняттях студентові пропонувалося, після ретельного опрацьовування деталей твору, обов'язково програвати програму від початку до кінця в концертному варіанті (без зупинок), уявляючи, що він грає в концертному залі, у присутності публіки. Пропонувалося також навмисно міняти освітлення, висоту підставки і т. п. для вироблення швидкої адаптації до різних умов, що зустрічаються в практиці роботи концертмейстера.

Окрім прийомів, загальних для виконавців різних спеціальностей і рівня підготовленості, ми дозволили собі розробити і запропонувати ряд прийомів для саморегуляції сценічного самопочуття, специфічних для студентів - майбутніх педагогів-музикантів: а) попередня адаптація до конкретних сценічних умов (акустики приміщення, кількості і розташування партнерів, освітлення, висоті стільця); б) застосування різних форм взаємодії з партнером: управління, наслідування, діалог; заняття на різних роялях і піаніно для вироблення швидкої адаптації до їх особливостей.

Означені методи, за нашим переконанням необхідно застосовувати в комплексі, оскільки вони комплемент пов'язані між собою.

Підсумовуючи зазначимо, що виконавська увага в діяльності концертмейстера розглядається як багатоплощинний феномен професійної майстерності піаніста, оскільки в процесі акомпанування солістові увага

розподіляється не лише між двома власними руками, але й спрямовується на соліста. Процес концертмейстерської підготовки майбутніх педагогів-музикантів, в якому ставиться завдання розвитку виконавської уваги, необхідно будувати на основі розроблених методів

Дослідження не вичерпує усіх аспектів даної теми та може бути продовжене в наступних напрямках: вивчення процесу формування виконавської уваги учнів та студентів в середній ланці музично-педагогічної освіти; актуалізація розвитку виконавської уваги студентів у процесі саморегуляції негативних наслідків естрадного хвилювання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кубанцева Е.И. Концертмейстерский класс: [монография]. М. Издательский центр «Академия», 2002. – 397 с.

2. Стотика І.Г., Власенко Е.А., Сопіна Я.В., Стотика О.В. Теорія і практика акомпанементу: навчально-методичний посібник. _ Мелітополь: МДПУ ім. Богдана Хмельницького, 2018.- 127 с.

3. Шендерович Е.М. В концертмейстерском классе: Размышления педагога./ Е.М Шендерович. – М.: Музыка, 1996. – 207 с.

4. Жижина М.В. Внимание музыканта-исполнителя. / М.В. Жижина - Саратов: Изд-во Сарат. пед. ин-та, 2000. -123 с.

УДК 811.161

ПОРІВНЯННЯ ЯК СТИЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ІНДИВІДУАЛЬНО-АВТОРСЬКОЇ КАРТИНИ СВІТУ

Волкова Ірина Вікторівна
доцент, к. філол.н,
Масло Ольга Володимирівна
доцент, к.флол.н.,
доценти кафедри
української лінгвістики, літератури
та методики навчання;
Курилець Даніель Владиславович
студент IV курсу
психолого-педагогічного факультету,
Комунальний заклад
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
м. Харків, Україна

Анотація:. У статті досліджено порівняння як елемент, який фіксує ментальні елементи картини світу, і як один із компонентів вираження мовної картини світу художнього тексту. На прикладі тексту роману Володимира Лиса «Століття Якова» доведено ефективність художнього порівняння як стилістичної характеристики індивідуально-авторської картини світу.

Ключові слова: компаративні конструкції, види порівнянь, авторська картина світу, ідіостиль, ціннісна картина світу.

Вступ. Порівняння входять до системи понять, за допомогою якої носії мови сприймають, класифікують та інтерпретують світ. Ця система є складником мовної картини світу, можливість пізнати яку нам дає краще

розуміння специфіки будь-якої мови, розуміння системи уявлень народу, його самобутності й ментальності, у художньому тексті може бути схарактеризоване як стилістична характеристика індивідуально-авторської картині світу.

Метою є схарактеризувати порівняння як стилістичну характеристику індивідуально-авторської картині світу роману «Століття Якова» В. Лиса.

Матеріали і методи. У роботі використано поширені в сучасному мовознавстві **методи**: описовий – при з'ясуванні місця порівнянь у системі образних засобів мови; контекстуальний – для уточнення значення певних мовних одиниць; метод дистрибутивного аналізу – для уточнення ролі мовного оточення для вираження порівняння; концептуальний метод – для дослідження когнітивного та прагматичного рівнів компаративів. Проведений комплексний аналіз дає змогу глибше пізнати своєрідність мови творів Володимира Лиса, з'ясувати особливості використання порівняльних засобів, їхні потенційні функційні та стилістичні можливості в плані національної специфіки.

Результати і обговорення. У мовознавстві природу порівняльних конструкцій було проаналізовано в кількох аспектах: граматичному (Ю. Маковецька-Гудзь [15], І. Кучеренко [13] та ін.), фразеологічному (В. Огольцев [21], К. Мізін [18] та ін.), ономасіологічному (Л. Олексишина [22] та ін.), функціонально-стилістичному (Л. М'яснянкіна [20], Т. Коваль [11] та ін.). Порівняння як експресивний засіб розглядали у своїх працях В. Яригіна [32], Л. Гололюх [4], О. Сухолитка [27] та ін.

На нашу думку, аналіз порівняльних одиниць стилістичної характеристики індивідуально-авторської картини світу дає ключ до розуміння пізнавальної та комунікативної функції елементів їхньої структури. Такий аналіз можливий завдяки вербалізації мовцями за допомогою порівняльних конструкцій певної культурно-національної інформації.

Із погляду узуальної асоціативності, мовознавці поділяють порівняння на мовні та мовленнєві (К. І. Мізін [18], Н. С.Хижняк [29, с.7] та ін.). Мовні – це так звані усталені порівняння. Мовленнєві – авторські, які створюють ідіостиль письменника, а також дозволяють краще зрозуміти задум автора.

Нині лінгвісти наполягають на тому, що на ступінь прагматичної значущості певною мірою впливає наявність у структурі слова певних сем: оцінної, емоційної, експресивної, стилістичної [12, с. 75]. Прагматичну значимість компаративів пов'язуємо з різними типами контекстів різними типами інформації. Художні ж тексти відіграють тут особливу роль.

Аналіз значущості порівнянь допомагає докладніше розкрити специфіку функціонування конкретного порівняння (компаративної одиниці) під кутом утілення авторського задуму. Відзначимо, що компаративи частіше застосовують для виявлення в певному об'єкті тих ознак, які звичайно залишають поза увагою. Порівнянням відведено окреме місце при дослідженні мовної картини художнього тексту, адже їх детальний аналіз дозволяє говорити про роль окремих об'єктів або явищ навколишньої дійсності в концептуалізації світу, об'єктивованій засобами мови [12, с. 75].

Вивчення специфіки порівнянь у мові художнього тексту набуває особливої дослідницької ваги. Це пов'язано з тим, що у творі емоційно-оцінний характер порівнянь може бути виявлений максимально повно, він здатен фіксувати ментальні елементи картини світу. На думку Г. Ковальової, порівняння є одним із засобів маніпулятивного впливу на учасників діалогу, з одного боку, і на читача, з другого [12, с. 75]. Завдяки компаративним конструкціям людина формує власну асоціативно-образну оцінна модель світу, підвищує рівень інформованості про довкілля. Отже, порівняння має роль емоційного показника авторського ставлення до зображуваного і є важливим елементом при передаванні авторської картини світу.

Ми згодні з думкою про те, що «експресивні засоби виступають специфічними актуалізаторами тексту, розширюють можливості асоціативного сприйняття повідомлення, його інтерпретації та суб'єктивного осмислення» [7, с. 6]. Це повною мірою стосується порівняння як одного з компонентів вираження мовної картини світу художнього тексту.

Мовознавці пропонують різні класифікації порівнянь. На нашу думку, класифікувати порівняння можна, ураховуючи як лексико-семантичний, так і

синтаксичний рівні мови.

Зауважимо, що в досліджуваному творі художній образ часто будується на використанні подібності між двома далекими один від одного предметами: *Сама схожа на струнку доладну ялинку* [13 с. 56]; *Над селом пливли велетенські журавлі – білі хмари* [13, с. 151]. Як бачимо, що актуалізація образного компонента значення за допомогою художнього порівняння відбувається за умови гетерогенності його компонентів, яка зумовлюється тим, що суб'єкт та об'єкт порівняння належать до різних категоріальних областей та представлені словами різних лексико-семантичних груп (назва істоти / назва неістоти, абстрактна назва / конкретна назва тощо).

Як бачимо з наведених нижче прикладів, часто виникає певна асиметрія між двома компонентами порівняння: Ну ти дайош, дєд! Прям ковбой какой-то! [13, с. 25]; Бо вона, цяя дівка, як наполохана пташка, що звідкілясь прилетіла налякана, мовби з пазурів шуліки вирвана, і тилько на сідало сіла й заспокоїлася [13 с. 71] – неістота / неістота чи істота / істота. Це актуалізує образний компонент значення, який пов'язаний з відчуттями, емоціями, що викликає цей об'єкт. Наведені приклади свідчать про відображення у мові певних рис мовної особистості. Тут на перший план виходить аспект антропоцентризму, який є центральним у багатьох сучасних лінгвістичних працях.

На наш погляд, вибір автором порівняння зумовлений людським досвідом, вибірковістю сприйняття, наданням переваги певним культурним факторам, принципом зрозумілості. Індивідуальний досвід людини тісно пов'язаний з уявленням про "добро" і "зло", "погане" і "добре", "гарне" і "потворне", що вводить у змістову структуру компаративної конструкції такі компоненти, як оцінність, експресивність, емоційність: Кожну рисочку вивчив на її обличчі, овальному, засмаглому, на сонце схожому, а тепер побачив дві диньочки груденят – сліпучо-білих, тоже два ясних сонця, під правою цицькою родимочку, схожу на маленького павучка, вперше побачив. А не знав, ой, не знав до цих пір цієї дівчини… Ніби двері розчинив у цілий світ, а там…

Морозом війнуло…[13, с. 28]; Дивився старий жид, мовби справдешній пророк чи апостол із Старого Завіту [13, с. 51] тощо. Як бачимо з наведених прикладів, порівняння нерозривно пов’язане з ціннісною картиною світу, його аналіз дає змогу виявити місце тих чи інших об’єктів у мовній картині світу. Ця інформація відображає авторське бачення довкілля та узгоджується з індивідуальною моделлю світу письменника.

Із наведених прикладів порівнянь стає зрозуміло, що вони виконують дві основні функції в тексті твору: логіко-інтелектуальну та емоційно-експресивну. Тож мають змістову та експресивну складові.

Проведений аналіз свідчить про ефективність художнього порівняння як засобу актуалізації мовних одиниць. Кількісне зіставлення вибірки порівнянь досліджуваного матеріалу свідчить про перевагу гетерогенних порівнянь. Порівняння має широкі можливості для вивчення засобів вербальної репрезентації мовної картини світу автора як організуючого ядра твору.

Досить часто (90%) у якості об'єкта порівняння виступає концепт "людина" (її зовнішність, фізичний стан, дії, психологічна характеристика і соціальний статус тощо). Концептосфера "природа" також об’єднує велику кількість порівнянь: Сказала, немовби не до нього, якось так, ніби до маленької дитини звертаючись [13, с. 29]; Його слова про любов до Улянки відлітали кудись за вітром, що наче блукалець-гуляка забіг цієї миті до саду [13, с. 30]; Сама схожа на струнку доладну ялинку [13, с. 56] тощо. Характеристика героїв стає більш яскравою за рахунок порівнянь, водночас автор дає своєрідний натяк, як саме читачеві сприймати оточуючу дійсність.

Аналізований нами матеріал засвідчує наявність переважно антропоцентричних порівнянь, що характеризують зовнішність, мову, емоційний і психологічний стан героїв, їх поведінку, дії, життєві цінності тощо. З огляду на це, ми вичленовуємо такі групи антропоцентричних порівнянь:

1. Такі, де предметом порівняння є зовнішність людини (загальне враження від зовнішності, риси обличчя, очі, одяг, хода тощо). Наприклад: *Очі ж сусідки як два великі баняки поробилися* [13, с. 116]; *У темряві біліли, наче*

просвічуючи ніч, дівочі тіла [13, с. 77]; *... казали, що такі бідні, аж сині, аж світяться, як блощиці в темряві* [13, с.104]; *… виходить пані-пава, розкішна, ніби з казки* [13, с. 108] тощо.

2. Такі, де предметом порівняння є поведінка, дії, характер. Наприклад: *На кішку, що от-от пазурі випустить, схожа* [13, с.71]; *І тоді Зося, наче розлючена тигриця, кинулася на нього й почала бити своїми маленькими кулачками* … [13, с. 111];

3. Такі, де предметом порівняння є почуття, відчуття, внутрішній емоційний світ. Наприклад: *Далі вже Яків пам'ятав, як у тумані* [13, с.76]; *Потап остовпів. Як соляний стовп стояв. Яків усміхнувся і пішов. Мовби не коня, а себе самого там покидав* [13, с. 105] тощо. До компаративів цієї групи відносимо також приклад порівняння почуттів дівчини, аналогічних до тих, що відчувала пташка. Цей приклад являє собою цілий текст, що описує умови виникнення почуття, аналогічне до якого відчуває, на думку героя, молода дівчина.

За нашими спостереженнями, в аналізованому тексті найбільше компаративів саме цих трьох вище описаних груп. Вони активно функціонують в аналізованому творі, безпосередньо характеризують почуття, емоційний стан героїв – любов, гнів, сором, страх, сум тощо, тісно пов'язані з внутрішнім світом.

4. До окремої групи відносимо антропоцентричні порівняння, де зіставлення відбувається із предметами побуту, іграми, тваринами тощо. Наприклад: *Він так ще раз кресонув сірими очима — блищали, мов край добре нагостреної коси, — що Якову на душі враз мулько стало, за плечима по спині цівка поту побігла, а за нею друга – під правою пахвою* [13, с. 145]; *Зося тепер доволі часто сварилася з свекрухою, а потім обіймалася й перепрошувала маму Параску солодкими, схожими на швидке куряче сокоріння словами* [13, с. 145].

В. Лисом також використано розгорнуте порівняння як конструкцію, що містить у межах одного речення кілька елемеентів, які зіставляються на основі різних ознак або уточнюють одна одну. Серед них є такі:

1. Монопредикативні конструкції:

а) один суб'єкт чи один об'єкт*: Хтось закричав, натовп хитнувся, мов одна велетенська хвиля* [13, с. 39]; *З виду, як трясця, не інакше – наркоман* [13, с. 78–79]; *... обличчя у головного поляка ясніє, висіює, ніби начищена салдацька бляха ...* [13, с. 36] тощо;

б) сполуки з орудним порівняльним: *Став мовби тоже дівчинкою, тилько соромливою* [13, с. 52]; *Птах угорі зновика завмирає. Мовби справді прицілюється, аби каменем шугнути вниз* [13, с.59].

2. Біпредикативні конструкції (містять у своїй структурі два суб'єкти порівняння і два об'єкти порівняння): *Голос із минулого, далекий, наче луна, що прилетіла із-за лісу. І гострий, мов лезо ножа, що розрізує йому горло. Навпіл* [13, с. 48]; *Потім був червоний кінь, на якого її підсадили дужі й також грубі руки. Хоча руки були не грубими, а мовби... Мовби бережними, так піднімають і ставлять кудись, Зося могла б заприсягнутися, крихку порцеляну, вазу, боячись, аби вона не розбилася* [13, с. 122]; *Зводиться спершу на коліна, потім на повен зріст. Йде, хитаючись, наче п'яний, униз. По ньому стріляють, але не влучають. Мовби граються*. Така конструкція є менш продуктивною в порівнянні з попередньою.

3. Поліпредикативні конструкції менш поширені: *Він таки удатний був парубок: високий, не те, щоб вельми, але вищий за багатьох ровесників, худий, али міцний, лице у тибе, казала мама Параска, сину, якби молоком щодень вмиване, руки довгі й жилаві, смішок у сірих очах, з блиском і затятістю пов'язані* [13, с. 129].

Улянка тогдішня йому завше на вишеньку молоденьку схожою була і на ялинку водночас – їх обох батько посадив у двадцять п'ятім році коло вулиці по краях городу – тяглися теї деревця до неба й мовби хотіли гілляччям світ довколишній пригорнути – кожна по-своєму. Очі неїни паволокою-туманцем затягнуті, пропікали наскрізь і зразу за віями ховалися од свої допитливості дівочої [13, с. 26]. Наведений приклад являє собою портрети героїв, що

розташовані поряд у тексті твору, тобто входять до певною мірою закінченого уривку, тому віднесений нами до такого типу порівнянь.

Безсполучникові моделі є рідковживаними. Ми можемо їх ілюструвати лише прикметниковими зворотами та прикладками: *Кожну рисочку вивчив на її обличчі, овальному, засмаглому, на сонце схожому, а тепер побачив дві диньочки груденят – сліпучо-білих, тоже два ясних сонця, під правою цицькою родимочку, схожу на маленького павучка, вперше побачив. А не знав, ой, не знав до цих пір цієї дівчини…* [13, с. 28]; *… сплеснула руками-цурпалками* [13, с. 25]; *… виходить пані-пава…* [13, с. 108]; *гостя-пава* [13, с. 109]; *сміхом-дзвіночком* [13, с. 146]; *фана-огир* [13, с. 69]. Слід зазначити, що прикладка рідко виконує в аналізованому тексті функцію порівняння. Нами зафіксовано лише 6 таких прикладів.

Невелику кількість безсполучникових порівнянь у вибірці можна пояснити тим, що вони не характерні для української мови. Найчастотнішими в досліджуваному матеріалі є сполучникові моделі порівнянь, що містять іменники та особові форми дієслів та являють собою монопредикативні сполучникові порівняльні конструкції.

Отже, порівняння як особливий прийом віддзеркалення в мові об’єктивної реальності і спосіб її пізнання вимагає дослідження його стилістичних функцій у сучасній прозі. Порівняння – один з основних прийомів пізнання світу, його традиційно вважають найпростішим мовним засобом образності. Проведене дослідження порівнянь аналізованого твору доводять спроможність української мови відображати все розмаїття внутрішнього світу людини. Порівняння є ефективним засобом актуалізації мовних одиниць. Найбільш ефективними є гетерогенні порівняння.

Порівняння має широкі можливості для вивчення мовної картини світу автора як організуючого ядра твору. Вибір автором порівняння зумовлений людським досвідом, вибірковістю сприйняття, наданням переваги певним культурним факторам, принципом зрозумілості.

Порівняння нерозривно пов'язане з ціннісною картиною світу, його аналіз дає змогу виявити місце тих чи інших об'єктів у мовній картині світу. Ця інформація відображає авторське бачення довкілля та узгоджується з індивідуальною моделлю світу письменника.

Аналізований нами матеріал засвідчує наявність переважно антропоцентричних порівнянь, що характеризують зовнішність, мову, емоційний і психологічний стан героїв, їх поведінку, дії, життєві цінності.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРИ

1. Маковецька-Гудзь Ю. А. Семантико-граматичні моделі художніх порівнянь (на матеріалі української поетичної мови 70-90-х років XX століття) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.01. – Київ, 2010. – 20 с.
2. Кучеренко І. К. Порівняльні конструкції мови в світлі граматики. – Київ: в-во Київ. ун-ту, 1959. – 108 с.
3. Огольцов В. М. Устойчивые сравнения в системе русской фразеологии / В. М. Огольцов. – М.: Либроком. – 2010. – 178 с.
4. Мізін К. І. Усталені порівняння англійської, німецької, української та російської мов крізь призму часового коду культури: зіставно-лінгвокультурологічний аспект // Вісник Луганського національного університету : серія Лінгвістика. – 2013. – № 2 (29).– С. 13–18.
5. Олексишина Л. Г. Лексико-семантичні та стилістичні особливості зоонімних художніх порівнянь німецької мови: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.04. – Львів, 2004. – 20 с.
6. М'яснянкіна Л. І. Порівняння в ідіостилі М. О. Шолохова: функціонально-семантичний і прагматичний аспекти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.02. – Запоріжжя, 2011. – 20 с.
7. Коваль Т. Л. Засоби експресивізації українського газетного дискурсу початку XXI ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01. – Запоріжжя, 2011. – 19 с.

8. Яригіна В. В. Порівняння та перифрази як засоби вираження емоційно-експресивного забарвлення в українських проповідях // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна : серія філологія. – 2008. – № 836. – Вип. 54. – С. 45–47.

9. Голоюх Л. В. Порівняння як структурно-стилістичний компонент художнього тексту (на матеріалі української художньої прози) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.01. – Київ, 1996. – 20 с.

10. Сухолитка О. Образно-асоціативне порівняння у творах Валерія Шевчука. Лінгвістичний аналіз // Актуальні проблеми сучасної філології : Мовознавчі студії : зб. наук. праць. – Рівне : РДГУ, 2001. – Вип. 9. – С. 72–78.

11. Хижняк Н. С. Відтворення асоціативного поля порівняння в іспано-українському художньому перекладі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.16. – Київ, 2012. – 20 с.

12. Ковальова Г. Світоглядні домінанти українців у компаративних моделях: семантика й прагматика порівняння // Український світ у наукових парадигмах : Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. – Харків: ХІФТ, 2014. – Вип. 1. – С. 74–80.

13. Лис В. Століття Якова. – Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2015. – 240 с.

УДК 633.1:[547.962.6-021.146.4:664.6/.7]

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ НІШЕВИХ КУЛЬТУР У ВИРОБНИЦТВІ БЕЗГЛЮТЕНОВОЇ ПРОДУКЦІЇ

Войтовська Вікторія Іванівна,
к. с.-г. наук, ст. науковий співробітник,
Інститут біоенергетичних культур і
цукрових буряків НААН України
вул. Клінічна, 25, м. Київ, 03110, Україна
Євчук Яна Валеріївна,
кандидат технічних наук, доцент
Уманський національний університет
садівництва, вул. Інститутська, 1, м. Умань,
Черкаська обл., 20305, Україна
Третьякова Світлана Олексіївна,
к. с.-г. наук, доцент
Уманський національний університет
садівництва, вул. Інститутська, 1, м. Умань,
Черкаська обл., 20305, Україна
Свідельська Надія Миколаївна,
науковий співробітник,
Інститут біоенергетичних культур і
цукрових буряків НААН України
вул. Клінічна, 25, м. Київ, 03110, Україна

Анотація. Представлено і оцінено доцільність використання нішевих культур у виробництві безглютенової продукції. Досліджено та встановлено, що для отримання безглютенових виробів спеціального призначення можливо використовувати нішеві культури та продукти їх переробки, як для розширення хлібобулочного асортименту так і в кондитерській продукції.

Ключові слова: целіакія, нішеві культури, хлібобулочні вироби, асортимент, продукти переробки.

Мета досліджень дослідити значення і потенціал нішевих культур та оцінити доцільність їх використання у розширенні хлібобулочного асортименту та в кондитерській продукції.

Вступ. Здебільшого в Україні вирощують зернові культур, переважно пшеницю, кукурудзу та ячмінь, які спрямовують на виготовлення продуктів харчування, кормів для тварин і експорту. Також вітчизняному агросектору притаманне домінування виробництва технічних культур. Однак вирощування монокультур в умовах кліматичних змін та виснаження існуючих ресурсів потребує диверсифікації виробництва [1].

Кліматичні зміни сьогодні істотно впливають на вирощування, з кожним роком посилюються посухи, що підвищує ризики вирощування традиційних сільськогосподарських культур. Тому, в сівозміни потрібно включати стійкі до посух культури, які у посушливі періоди зможуть замінити традиційні. Саме таку функцію виконують зернові та зернобобові нішеві культури. Однак питання ефективності та перспектив їх виробництва наразі зберігає свою дискусійність.

Термін "нішеві культури" з'явився в аграрному лексиконі не так давно, хоча ці культури вироблялися в Україні здавна, у невеликій кількості та переважно для особистих потреб. Не існує єдиної думки щодо того, які культури вважати нішевими. У сільськогосподарському виробництві нішевими називають культури, які використовують у сівозміні як попередники основних культур, а також культури-замінники для пересіву загиблих зернових чи олійних культур. Вони, як правило, не є біржовими і розраховані не на масового споживача, тому мають обмежений попит і низьку цінову еластичність попиту. На ринку нішевими називають культури, на які мають ситуативний або постійний підвищений комерційний або соціальний попит, або продукцію, якої потребує вузький сегмент споживачів, тобто іншими словами

«Під поняття „нішеві культури“ підпадають усі культури, які можна у нас вирощувати і на які є попит на ринку, але обсяг виробництва їх невеликий [1-3].

У наших умовах до нішевих культур, наприклад, можна віднести як ягоди, горіхи або мускусний гарбуз, льон, шафран, часник, так і екзотичні або традиційні, однак малопоширені, злаки (просо, сорго, спельту, жито, кіноа тощо), бобові, органічні продукти. Проте більшість науковців відносять до нішевих культур жито, овес, гречку, сорго, просо, квасолю, горох, вику, люпин, нут, льон-кудряш, гірчицю, льон –довгунець, коноплі, сочевицю, коріандр та рослини лікарські та ефіроолійні [4;5]. Існує думка, що перспективними для вирощування нішевими культурами можуть бути амарант, еспарцет, тмин, арахіс тощо.

Важливою особливістю нішевих культур є і те, що вони, як правило, досить ресурсовитратні у вирощуванні їхнє виробництво у більшості випадків складно або неможливо масштабувати. Малі суб'єкти господарювання цілком спроможні застосовувати ті агрономічні заходи, що спрямовані на максимальне розкриття і реалізацію потенціалу земельної ділянки, рослини, тварини, до яких не вдаватимуться агрохолдинги.

За умов складної конкурентної боротьби з агрохолдингами рішенням для малих господарств може стати орієнтування на отримання прибутку не стільки від обсягів, скільки від якості й ексклюзивності товару, що і формуватиме їх конкурентні переваги на внутрішньому та зовнішньому ринках. Із наведених продуктів найбільшими темпами на світовому ринку зростає попит на квасолю, горох, часник, нут, спаржу. На думку вітчизняних вчених і аналітиків ринку, нішеві культури спроможні значно диверсифікувати зерново-олійний напрям, знизити домінування у сівозміні соняшнику та ріпаку, вирощування яких понад нормативні межі значно виснажує верхні шари ґрунту [2; 6-8].

Проблеми та особливості розвитку виробництва та ринку нішевих культур вивчали Б. Супіханов, Ю. Кернасюк, Є. Малишко та ін. Деякі аспекти виробництва нішевої продукції на основі використання принципів

природокористування та інноваційно –інформаційної економіки відображені у роботах П. Скрипчука, В. Пічури, В. Рибака [1;6-9].

Зацікавленість нішевими культурами зросла попри їх дискусійні недоліки в зв'язку із відсутністю у них глютену. Ця особливість дозволяє використовувати їх не тільки у споживанні, але і істотно розширити сортимент хлібобулочних і кондитерських виробів.

Незбалансованість харчування людей, низька якість і сумнівні хімічні добавки спричиняють порушення обміну речовин, що призводить до більш серйозніших наслідків зокрема такої хвороби як целіакія. Целіакія – (глютенова ентеропатія) – це аутоімунне захворювання, яке уражує тонкий кишечник генетично схильних осіб унаслідок споживання токсичного для них протеїну злакових – глютену, що міститься найбільше у пшениці [10;11]. Люди із захворюванням цеалікія повинні суворо дотримуватись дієти та вживати беглютенові вироби, які в нашій країні представлені здебільшого іноземними виробниками та високими цінами [12-13]. Тому, використання нішевих культур у розширені сортименту безглютенового напряму надзвичайно актуально.

Використання сорго дозволяє отримувати різні хлібобулочні вироби. Ця культура посухостійка і витримує мінливі кліматичних умови. За хімічними складовими зерно і борошно сорго містять високий вміст білків і вуглеводів[14 –19]. Такими ж показниками можна і охарактеризувати і сориз, хоча площа цієї культури зовсім незначна [20].

На противагу сорго гречка – примхливіша до погоди, з достатньо високими вимогами до ґрунтів, однак потребує мінімальних затрат на вирощування. Крім того, вона дієтична та її використання дозволено практично усім без обмежень. Містить вітаміни B_1, B_2, B_6, B_9, E, PP, а також мікро – та макроелементи – калій, кальцій, натрій, сірку, фосфор, магній, залізо, мідь, фтор, цинк, марганець, кобальт та фолієву кислоту [21].

Овес незамінна дієтична, стійка і невибаглива культура (овес має бути вирощений так, щоб не перезапилитися зі злаками, які містять глютен). Вміст амінокислот (лізину, триптофану, аргініну і ін.) та цінних вітамінів B_1, B_2

дозволяють використовувати цю культуру, як для розширення сортименту так і для кондитерської продукції. Безглютенове вівсяне борошно ідеальне серед зернових для солодкої випічки, бо не надає додаткового присмаку. Наприклад, комбінація вівсяного з кукурудзяним дуже хороша для тортів і тістечок [22 – 24].

Просо містить білки, клітковину, вітаміни групи В і Е, макро і мікроелементи такі як: кальцій, залізо, калій, кремній, магній. Культура безвідходна, зерно використовують для виробництва пшона, солому та лузгу – на корм жуйним тваринам [25].

Головними продуцентами насіння льону є 3 найбільших регіони світу: Північна Америка – 38,9%; Азія – 36,6 і Європа – 19,4%. Окрім лляної олії, отримують і борошно, яке в подальшому різнопланово використовують. Зокрема у косметології, медицині та виробництві і розширенні хлібобулочних виробів спеціального призначення. Льон можна вирощувати в різних природно-кліматичних зонах України, він стійкий до посухи, є альтернативою у сівозмінах ярому ріпаку та соняшнику. Завдяки короткому вегетаційному періоду льон можна збирати наприкінці липня і використовувати як попередник озимих культур. Цінний хімічний склад дозволяє не тільки поліпшувати продукцію, але і збагачувати нутрієнтами продукцію харчування [26].

Зернобобові залишаються важливим джерелом харчового білка та цінними культурами у сівозміні. Тому виробники повернулися до них цілком закономірно, адже вони вигідні не лише з економічної чи продовольчої точок зору, а й з агрономічної.

Однією із зернобобових культур, що не набула широкого поширення в регіонах України, є нут, що виступає найкращим попередником під пшеницю, збагачуючи ґрунти азотом. Нут теплолюбніший, ніж горох і сочевиця, стійкий до посух та невибагливий до родючості ґрунту. Саме тому це перспективна культура для південно-східних районів, де інші зернобобові культури низьковрожайні.

Однією з найбільш уживаних бобових культур є квасоля, яку відносять до жаростійких культур. Вирощують її у нас в основному дрібні або середні фермерські господарства. Попит на цю культуру стабільний, а якість української квасолі задовольняє споживачів.

Світовий ринок квасолі становить 9 млн т бобів. Основними країнами – постачальниками квасолі є Ефіопія, Китай, Аргентина, Канада, США. Світова посівна площа культури становить близько 20 млн га [1, 25].

Протягом останніх двох років Україна різко наростила обсяги експорту квасолі, а у 2020 р. площі посівів під квасолею зросли до 75–85 тис. га [27]. Розраховуючи рентабельність нішевих культур, провідні світові аналітики визначили, що квасоля стала лідером.

Бобові борошна містять білки, жири, вуглеводи, величезну кількість вітамінів: бета-каротин, вітаміни А, В1, В2, В5, В6, В9, С, Е, К і РР, мікроелементи (калій, кальцій, магній, цинк, селен, мідь і марганець, залізо, хлор і сірка, йод, молібден, бор і ванадій, олово і титан, кремній, кобальт, фосфор і натрій). Ці види борошна можна використовувати для приготування різноманітних видів хліба, коржів, супів, і для панірування [1;2;25].

Гірчиця біла, яка дає можливість збільшити виробництво рослинних олій без погіршення стану ґрунтів. Гірчиця сприяє збільшенню урожайності решти культур у сівозміні. Природно кліматичні умови дозволяють вирощувати її практично в усіх регіонах. Гірчицю широко використовують у багатьох галузях народного господарства – харчовій (олія, насіння), фармацевтичній (порошок) промисловості, а також у тваринництві (зелена маса). Вона має значний попит у країнах Європи [28].

Виробництво нішевих культур, як і традиційних, має свої переваги і недоліки. До переваг можна віднести: високу рентабельність нішевих культур; урізноманітнення сівозміни та, як наслідок, покращення фітосанітарного стану на полях і стану ґрунтів (особливо, якщо йдеться про вирощування бобових культур); диверсифікацію виробництва як спосіб зменшити фінансові ризики підприємства на випадок неврожаю основних культур у господарстві.

До недоліків слід віднести: високу вартість посівного матеріалу та технологій вирощування; нестабільність попиту на більшість нішевих культур; складність пошуку ринку збуту нішевої продукції; те, що реальна рентабельність може виявитись нижчою за очікувану.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Супіханов Б. К. Нішеві культури. Вісник аграрної науки. 2017. № 4. С. 58–64.

2. Удова Л.О., Прокопенко К.О. Нішеві культури – нові перспективи для малих суб'єктів господарювання в аграрному бізнесі. Економіка і прогнозування. 2018, № 3. С. 102 –117.

3. Semenova A. Gluten –free bakery products / A. Semenova, Ju. Prikhodko // 8th Central European Congress on Food 2016 – Food Science for Well –being (CEFood 2016), 23–26 May 2016 p. : Book of Abstracts. – Kyiv: NUFT, 2016. – P. 146.

4. Дробот В.І. Інноваційні технології дієтичних та оздоровчих хлібобулочних виробів: монографія. К.: Кондор - Видавництво, 2016. С. 1 –84.

5. Нішеві культури: "за" та "проти". Зважитися на вирощування чи триматися традиційних культур? Суперагроном. URL: https://superagronom.com/blog/250 –nishevi –kulturiza –ta –proti –zvajitisya –na –viroschuvannya –chi –trimatisya –traditsiynih –kultur

6. Малишко Є. Нішеві культури: боротьба за фермера. Агробізнес сьогодні. URL: http://agro –business.com.ua/agro/ekonomichnyi –hektar/item/7920 –nishevi –kultury –borotba – za –fermera.html

7. Скрипчук П., Пічура В., Рибак В. Аспекти виробництва нішевої продукції на засадах економіки природокористування. Збалансоване природокористування. 2017. № 3. С. 18–26.

8. Кернасюк Ю. Експортний тренд – нішеві культури. Агробізнес сьогодні. URL:http://agro –business.com.ua/agro/item/527 –eksportnyi –trend –nishevi –kultury.html

9. Як ідеально поєднати нішеві й основні культури. AgroReview. URL: https:// agroreview.com/news/yak –idealno –poyednaty –nishevi –j –osnovni –kultury

10. Губська О.Г. Целіакія. Про проблеми діагностики і лікування цієї хвороби в Україні / О.Г. Губська // Харчова та переробна промисловість. 2008. №7.

11. Губовська О.Ю. Целіакія: поширення, особливості клінічного перебігу, діагностики, лікування та одужання хворих: автореф. дис..док. мед. наук.: 14.01.36. Київ, 2009. 34с.

12. Бабіч О.В. Розроблення технології «безглютенового» печива для хворих на целіакію: автореф. дис.к.т.н.: 05.18.01 «Технологія хлібопекарських продуктів та харчових концентратів» / О.В. Бабіч. К., 2006.

13. Одержання і шляхи використання борошна з зернових сумішей / О. В. Богомолов, Ю. В. Чудік, О. М. Сафонова, В. І. Ірклієнко // Хімія, хімічні технології та екологія : Вісник ХДПУ. Зб. наук. пр. Випуск 123. – Харків : ХДПУ, 2000. – С. 107 –112.

14. Khalil, J. K. Chemical composition and nutrition quality of sorgum flour and bread / J. K. Khalil, W. Sawaya, W. Safi. // Food Chemistry. – 1984. – № 34. – Pp. 141 – 142.

15. Третьякова С.О., Войтовська В.І., Євчук Я.В., Кононенко Л.М. Порівняльна оцінка хімічного складу цільнозернового борошна сорго зернового (Sorghum bicolor) і чіа (Salvia hispanica). Агробіологія = Agrobiology: збірник наукових праць. № 2 (161) 2020. Білоцерківський національний аграрний університет. Біла Церква: БНАУ, 2020. С. 168 –177. DOI: https://doi.org/10.33245/2310-9270-2020-161-2-168-177

16. Tretiakova S. O., Voitovska V. I., Kononenko L., Kononenko S., Samoilenko V. Prospects for the use of whole grain sorghum flour (*Sorghum bicolor*) for production of gluten-free//European scientific discussions. Abstracts of the 1st International scientific and practical conference. Potere della ragione Editore. Rome, Italy. 2020. Pp. 15 –20. URL: https://sci – conf.com.ua/i –mezhdunarodnaya –

nauchno –prakticheskaya –konferentsiya-european – scientific –discussions –28 –30 –noyabrya –2020 –goda –rim –italiya –arhiv/.

17. Сторожик Л.І., Войтовська В.І., Завгородня С.В., Третьякова С.О. Хімічна складова насіння сорго зернового *(Sorghum bicolor)* залежно від біологічних особливостей гібридів// Збірник наукових праць. –У.: УНУС, 2020. – Вип. 96, ч. 1 : Агрономія. – С. 149 –166. DOI: 10.31395/2415 –8240 –2020 –96 – 1 –149 –166

18. Tretiakova S. O., Voitovska V. I., Kononenko L., Kononenko S., Samoilenko V. Prospects for the use of whole grain sorghum flour (*Sorghum bicolor*) for production of gluten-free//European scientific discussions. Abstracts of the 1st International scientific and practical conference. Potere della ragione Editore. Rome, Italy. 2020. Pp. 15 –20. URL: https://sci – conf.com.ua/i –mezhdunarodnaya – nauchno –prakticheskaya –konferentsiya –european – scientific –discussions –28 –30 –noyabrya –2020 –goda –rim –italiya –arhiv/.

19. Любич В.В., Войтовська В.І., Третьякова С.О., Климович Н.М. Біохімічна складова борошна із зерна різних гібридів кукурудзи і сорго // Збірник наукових праць. –У. : УНУС, 2020. – Вип. 97, ч. 1 : Агрономія. – С. 164 –171. DOI: 10.31395/2415 –8240 –2020 –97 –1 –164 –171

20.Третьякова С. О., Войтовська В. І., Кононенко Л.М. Перспективи і доцільність вирощування соризу (*Sorghum orysoidum*) в Правобережному Лісостепу України//Fundamental and applied research in the modern world. Abstracts of the 3rd, International scientific and practical conference. BoScience Publisher. Boston, USA. 2020. Pp.577-582.

21. Ринок потребує нішевих культур! Агропрофі. URL: http://www.agroprofi.com.ua/ statti/1341 –rinok –potrebue –nishevikh –kultur

22. *Войтовська В. І., Третьякова С. О., Кононенко Л. М., Мазур Р. С.* Депонування колекції вівса в умовах in vitro // Topical issues of the development of modern science. Abstracts of the 10th International scientific and practical conference. Publishing House “ACCENT”. Sofia, Bulgaria. 2020. Pp. 21 –27. URL: https://sci –conf.com.ua.

23. Войтовська В. І., Третьякова С.О., Ворожко С.П., Нечепоренко Л.П. Врожайність вівса плівчастого *(Avena sativa L.)* і голозерного *(Avena nuda L.)* залежно від сортових особливостей та норми висіву в умовах Правобережному Лісостепу України// Dynamics of the development of world science. Abstracts of the 9th International scientific and practical conference. Perfect Publishing. Vancouver, Canada. 2020. Pp. 395 –407. URL: https://sci –conf.com.ua.

24. Сторожик Л.І., Войтовська В.І. Створення та збереження колекції вівса за використання біотехнологічного методу. Агробіологія (http://agrobiologiya.net.ua/) Збірник наукових праць № 1 (138) 2018 Біла Церква 2018. С.50-59.

25. Войтовська В. І., Третьякова С. О., Євчук Я. В., Кононенко Л. М. Безглютенові види борошна та їх використання у виробництві харчових виробів спеціального призначення // The world of science and innovation. Abstracts of the 6th International scientific and practical conference. Cognum Publishing House. London, United Kingdom. 2021. Pp. 431-442. URL: https://sci –conf.com.ua/vi – mezhdunarodnaya –nauchno –prakticheskaya –konferentsiya – the –world –of – science –and –innovation –14 –16 –yanvarya –2021 –goda –london – velikobritaniya –arhiv/.

26. Льон-кудряш. DSV-Ukraina. URL: https://www.dsv - ukraina.com.ua/andere –kulturen/anbauvorteile

27. Крупа О.М., Ясіновська І.Ф. Вирощування квасолі – новий тренд у сільськогосподарському виробництві. Нетрадиційні види сільськогосподарського виробництва: відродження та розвиток: матеріали круглого столу / Львівський НАУ. Львів, 2016. С. 12– 16.

28. Витрати на виробництво продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах / ДССУ.URL: http://www.ukrstat.gov.ua/

УДК 347.462.4

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОГОВОРУ КОМІСІЇ З АГЕНТСЬКИМ ДОГОВОРОМ ТА ДОГОВОРОМ ДОРУЧЕННЯ

Грибачова Ірина Петрівна
к.ю.н., доцент кафедри
кримінально-правових дисциплін та судочинства
Навчально-наукового інституту права
Сумського державного університету

Анотація. Посередницькі, довірчі послуги передбачають наявність різних за обсягом та змістом договірних конструкцій. Дослідження істотних особливостей договорів комісії, доручення та агентського договору в контексті порівняльної характеристики дає можливість обирати найбільш зручну модель посередницької діяльності та може бути предметом подальших наукових праць.

Ключові слова: посередницька діяльність, договір комісії, договір доручення, агентські правовідносини, істотні умови, агент, принципал, комісіонер, повірений.

Основними договорами в наданні посередницьких послуг виступають договір комісії, доручення та агентський договір. Посередницькі послуги дуже часто застосовуються в господарській практиці, тому правовий аналіз таких договорів є дуже актуальним, як з наукової, так і практичної точки зору.

Правова конструкція посередницьких договорів виникла ще в давньоримському праві. Найбільш схожим за правовою моделлю до сучасного договору комісії вважався оціночний договір (contractus aestimatorius). Особливістю contractus aestimatorius було те, що за ним річ передавалася однією стороною іншій для продажу за заздалегідь визначеною ціною для того, щоб той, хто її одержав, або передав вартість (оцінку) речі, або повернув саму річ. З моменту отримання вартості речі, особа, що її передала, втрачала на неї право

власності [1, с. 9]. Пізніше з contractus aestimatorius виділився самостійний безіменний контракт aestimatum (комісія), за яким одна сторона надавала певну річ у власність іншій стороні з тим, щоб остання продала її за призначену ціну і повернула отримані кошти [2, с. 398–399]. Також активно розвивався інститут представництва, як прямого, так і непрямого, про який Г. Ф. Шершеневич писав, що купець з особи, яка купувала і реалізовувала товари самостійно і лише на крайній випадок використовувала для цього помічників, поступово перетворився на довірителя, тобто особу, яка довіряла реалізацію своїх товарів іншій особі, що везла їх разом зі своїми товарами в інші країни, продавала їх там, а після повернення надавала купцеві звіт і розраховувалася з останнім [3, с. 265]. Таким чином посередницькі договори комісії, доручення, агентські договори пройшли випробування часом та закріпились в законодавстві багатьох європейських країн. Але в той же час, деякі науковці не розрізняють ці договори, вказуючи, що матеріальні відносини, які регулюються за допомогою агентських відносин, договорів доручення та комісії, значних відмінностей не мають, та у кожному з цих договорів одна особа досягає певної економічної мети за допомогою іншої (посередника), яка діє в інтересах, під контролем та за рахунок особи, що надає відповідне доручення [4, с.10]. На нашу думку, ці договори мають свою специфіку та відмінні особливості, їх дослідження є важливим для правового застосування при виборі моделі господарських правовідносин.

В Цивільному кодексі України відображено класичне визначення договору комісії, відповідно до якого одна сторона (комісіонер) зобов’язується за дорученням другої сторони (комітента) за плату вчинити один або декілька правочинів від свого імені, але за рахунок комітента (ст. 1011 ЦК України) [6] . Істотним ознаками, які відрізняють договір космісії від інших схожих договорів посередництва є те, що комісіонер вчиняє правочини за договором комісії від свого імені та за рахунок комітента. Цей договір завжди є оплатним, так як передбачена обов’язкова винагорода комітента (комісійна плата), навіть якщо вона в договорі не передбачена, то в силу ч. 3 ст. 1013ЦК України після

виконання договору комісії, комісійна плата виплачується виходячи зі звичайних цін на такі послуги. За суб'єктним складом комітентом може бути будь яка фізична, або юридична особа, а комісіонером повинен бути суб'єкт господарювання, про що зазначено в «Правилах комісійної торгівлі непродовольчими товарами, затверджених» наказом Міністерства зовнішніх економічних зв'язків України від 13.03.1995 р. № 37 [5]. Також важливою ознакою цього договору є те, що у разі придбання комісіонером майна за рахунок комітента, воно є власністю останнього.

Договір комісії має особливий інтерес для комітента і в силу того, що контрагентом третьої особи стає зазвичай професійний учасник відповідного ринку - комісіонер. Саме тому, є підстави вважати його таким, що має необхідну ділову репутацію. Таким чином комітент отримує можливість розширити свої підприємницькі зв'язки, користуючись при цьому перевагами торгового імені комісіонера. Так як комісіонер вступаючи в господарські правовідносини діє від власного імені, контрагенти можуть не здогадуватись, що вони працюють з посередником. Як правило, договір комісії опосередковує відносини, по наданню торговельних послуг шляхом вчинення угод однією особою для другої, тобто торгове посередництво. Договір має широку сферу застосування у внутрішньому, а також і у зовнішньому оборотах. Він укладається комісійними магазинами з громадянами на продаж у порядку роздрібної торгівлі товарів широкого вжитку, антикваріату. Організації споживчої кооперації укладають договори комісії з виробниками щодо продажу залишків сільськогосподарської продукції. Договори на комісійних засадах укладаються також з підприємствами, товарними біржами для реалізації матеріалів, устаткування тощо. Шляхом договору комісії виробничі кооперативи та громадяни, які займаються підприємницькою діяльністю, реалізують товари, що виготовляються ними, через комісійні магазини державної торгівлі, споживчої кооперації. Комісійна форма відносин використовується і в зовнішньоекономічній діяльності, коли зовнішньоторговельні об'єднання виконують комісійні доручення організацій

на закупівлю імпортних товарів за кордоном на здійснення комісіонером певних дій по дорученню і на користь комітента.

Дуже схожим за юридичним призначенням є агентський договір, але він має суттєві відмінності. В Цивільному кодексі України агентський договір відсутній, а ст. 243 ЦК України вказує на можливість комерційного представництва, де в п. 4 зазначеної статті вказується, що особливості комерційного представництва в окремих сферах підприємницької діяльності встановлюються законом [6]. Господарський кодекс України в главі 31 розкриває поняття комерційного посередництва через агентську діяльність. В науковому середовищі та практичній діяльності дуже часто підміняють поняття «комерційне представництво» та «комерційне посередництво» Детально проаналізувавши ці поняття, ми дійшли висновку, що комерційне посередництво є ширшим поняттям і включає комерційне представництво. Так як комерційне посередництво – це вид підприємницької діяльності, яка полягає в наданні послуг в укладенні угод чи сприянні їх укладенню, то комерційне представництво можна розглядати як окреме повноваження представника, яке може бути обмеженим за змістом або строком, відповідно до умов договору.

Відповідно до ст. 297 Господарського кодексу України під агентським договором розуміється договір, за яким одна сторона (комерційний агент) зобов'язується надати послуги другій стороні (суб'єкту, якого представляє агент) в укладенні угод або сприяти їх укладенню (надання фактичних послуг) від імені цього суб'єкта та за його рахунок [7]. На перший погляд, агентський договір дуже схожий з договором комісії, хоча в обох цих договорах представник діє в інтересах та за рахунок принципала, але суттєвою відмінністю є те, що в договорі комісії комісіонер виконує зобов'язання від свого імені, але за рахунок і в інтересах комітента, а в агентському договорі агент діє від імені принципала і сприяє йому у здійсненні підприємницької діяльності шляхом консультування та залучення контрагентів з наступним супроводженням в укладенні господарських договорів, при цьому сам агент договори з третіми особами не укладає, тим більше, що йому заборонено це

робити відповідно до ч.3 ст. 295 ГК України. Отже, комерційні агенти не несуть відповідальності за зобов'язаннями, викладеними в договорах, укладанню яких вони посприяли, а всі претензії по виконанню цих договорів буде приймати принципал. Комерційні агенти несуть відповідальність лише перед принципалом за порушення умов агентського договору. Агентські відносини виникають на підставі агентського договору, а також у разі схвалення угоди, укладеної комерційним агентом без повноваження на її укладення або з перевищенням повноважень (ст. 298 ГК України) [7]. Така підстава, виникнення посередницьких правовідносин, як «схвалення угоди» присутня лише в агентських правовідносинах і не може вважатись підставою виникнення комісійних відносин.

Договір доручення є підставою виникнення представницьких правовідносин, і повноваження представника оформлюється довіреністю. За договором доручення одна сторона (повірений) зобов'язується вчинити від імені та за рахунок другої сторони (довірителя) певні юридичні дії. Правочин, учинений повіреним, створює, змінює, припиняє цивільні права і обов'язки довірителя (ст. 1000 ЦК України) [6]. Договір доручення відрізняється від договору комісії, передусім тим, що повірений діє не від свого імені, як в договорі комісії, а від імені довірителя на підставі довіреності. Також обсяг повноважень повіреного не обмежується правочинами (в порівнянні з повноваженнями комісіонера), а також може включати здійснення певних юридичних дій (здійснення реєстраційних дій, представництво інтересів, тощо).

Таким чином, дослідження істотних умов та правових особливостей посередницьких договорів дає змогу оцінити можливості діючих посередників з метою ідентифікації їх повноважень та обрання найбільш зручної моделі здійснення господарської діяльності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Сибіга О.М. Договір комісії за Цивільним кодексом України. монографія : монографія / О. М. Сибіга. — Х. : Право, 2010. — 184 с.

2. Римское частное право [Текст] : учеб. для вузов / под ред. И. Б. Новицкого, И. С. Перетерского. — М. : Юриспруденция, 2005. — 448 с.

3. Шершеневич, Г. Ф. Курс торгового права [Текст] : в 4 т. / Г. Ф. Шершеневич. — М. : Статут, 2003. — Т. 2 : Товар. Торговые сделки. — 544 с.

4. Панченко А. М. Вдосконалення господарсько-правового регулювання інституту комерційного посередництва: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.04 / А. М. Панченко. – Наук. Міжрегіон. акад. упр. персоналом. К., 2011. 18 с.

5. Правила комісійної торгівлі непродовольчими товарами : Наказ Міністерства зовнішніх економічних зв’язків України від 13.03.1995 р. № 37 // URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0079-95#Text

6. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV // URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text

7. Господарський кодекс України 16 січня 2003 року № 436-IV // URL :https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text

УДК 5527

ТРИ ЕТАПИ РОБОТИ В КЛАСІ СОЛЬНОГО СПІВУ МИСТЕЦЬКОЇ ШКОЛИ ВИКЛАДАЧА-МЕТОДИСТА Н. Г. ГОРБОВОЇ

Горбова Наталія Геннадіївна,
викладач-методист вищої категорії,
завідуюча вокально-хорового відділу
Нетішинської школи мистецтв
м.Нетішин Хмельницької області,
Україна

Анотація: Викладач-методист Нетішинської школи мистецтв пояснює власну систему роботи в класі сольного співу, яка складається з трьох етапів, як складова початкової мистецької освіти, у доступній формі вирішує педагогічну проблему – зацікавити дітей мистецтвом академічного вокалу.

Ключові слова: система роботи, зацікавити, академічний вокал.

Система роботи вокального класу викладача-методиста Нетішинської школи мистецтв Наталії Геннадіївни Горбової складаєтьсь з трьох етапів:

1. Перший етап: розроблена «Вокальна Абетка» для дітей 4-5 років, яка яскраво, стисло, чітко вмістила основні елементи роботи на початковому етапі: чудові пісні, вірші, загадки, кольорові малюнки, скоромовки, артикуляційні вправи, вправи на дихання, творчі завдання.
2. Другий етап: методична розробка «Ноти знаю я усі» для дітей 6-7 років. Це фундамент роботи вокального класу, де опрацьовується кожна нота, здійснюється робота з розвитку почуття метро-ритму, стійке інтонування, вміння транспонувати, втілюється система вірного дихання. За основу взяті найкращі зразки світової музики (інструментальні твори Й. Гайдна, В. Моцарта, Л. Бетховена, П. Чайковського, Ф. Шопена). Тексти українською мовою написала викладач-методист Н. Г. Горбова.

3. Третій етап: методичний прийом «Асоціації» – система вправ на дихання та вокальних вправ для учнів старших класів [2]. Вершина роботи – оперні вистави у виконанні колективу «Дитяча опера» під керівництвом викладача-методиста Наталії Геннадіївни Горбової. Наприклад, опера для дітей на музику Дж. Перголезі «Сім нот і старовинний гавот». Лібрето українською мовою написала викладач-методист Н. Г. Горбова. В репертуарі колективу – дитячі опери М.Лисенко «Коза-дереза», «Пан Коцький» та інші.

Робота викладача вокалу – це постійний творчий пошук, його інтуїція, музичне та педагогічне натхнення, добір найкращих методів викладання, індивідуальний підхід до кожного учня.

Посібник “Вокальна абетка” розроблений для практичного навчання вокалістів на початковому етапі музичної освіти. Широко представлена ілюстративна частина, що допомагає більш образному сприйняттю матеріалу. Посібник пройшов випробування з 2003 року у підготовчої групі Нетішинської школи мистецтв. Його зміст постійно вдосконалюється, форма залишається незмінною. Символічно, що мелодична лінія вправи ноти «До» побудована на одній ноті, «Ре» – на двох (до, ре), «Мі» – на трьох (до, ре, мі). Так поступово нота за нотою учні оволодівають нотною грамотою. (Мал.1, 2) А ще учні виконують творчі завдання (придумати слова, де зустрічається склад-нота «до», «ре», «мі»…), малюють, вирізають, приклеюють, співають, грають на різних інструментах (барабан, трикутник, піанола, ксилофон).

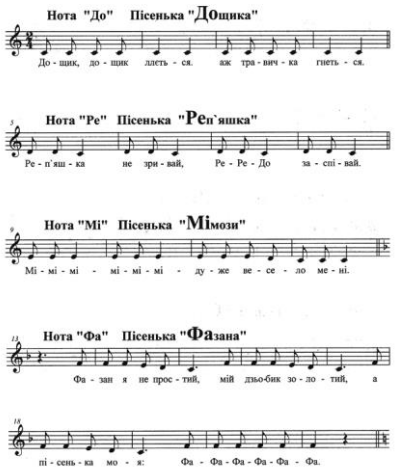

Мал.1

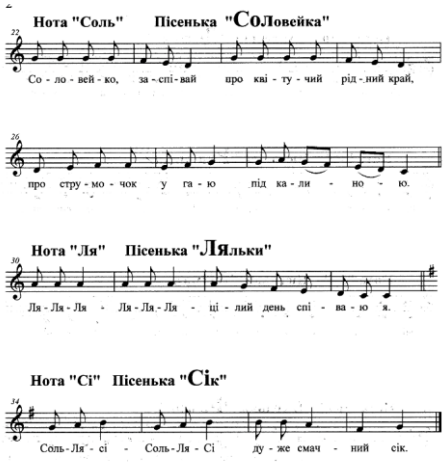

Мал.2

Результати роботи свідчать:

– зацікавленість учнів уроками вокалу та вокального ансамблю стабільна;

– процес оволодіння нотною грамотою прискорюється;

– інтонаційні навички учнів підготовчої групи стійки;

– учні підготовчої групи вміють впевнено транспонувати невеличкі мелодії;

– до кінця учбового року всі “гудошники” розуміють звуковисотність;

– завдяки вірної природної постанови голосу детонація зменшується до 5%.

Музичний репертуар – один із вирішальних факторів виховання музиканта. Адже вдало підібрані музичні твори допоможуть швидко закріпити й удосконалити технічно-виконавську майстерність вокаліста, виховувати його зацікавленість до уроків, до творчої та концертної роботи, дадуть змогу розвинути музичну культуру й естетичний смак. Як зробити так, щоби діти із задоволенням відвідували уроки, змогли оволодіти необхідними навиками, а викладачі вирішували складні навчальні задачі просто та легко? На допомогу приходять класичні мелодії, де у перекладі з латинської «Classicus» – зразковий. Чому я вибираю класику? Класика – музика минулого, що витримала випробування часом. Класична музика збагачує нас духовно та надихає на творчість, позитив, прищеплює добрий смак. У класики є логіка, та немає примітиву. Тому, в мене виникла ідея для учнів молодших класів: кожна нота крім висоти, має свій характер, тому я склала невеличкі віршики та постаралась знайти таку музичну тему, яка би відповідала змісту та характеру кожної з семи нот. Класичні мелодії я використовувала без змін, так як їх написав композитор. Шедеври світової музики, коли їх можна проспівати, врізаються в душу дитини і залишаються у пам’яті на все життя!

Рис.3

Нота «До» танцює чудовий старовинний менует композитора В. Моцарта. У віршику я постаралась дати багато слів, де зустрічається склад із назвою «ДО»:

«ДО» – дивний дощик до-до-до.

«ДО» – дзвінко стукав у вікно.

«ДО» у чудовому дуеті лунає в менуеті.

«ДО» – дивний дощик до-до-до.

«ДО» докучає довго.

«ДО» у чудовому дуеті лунає в менуеті.

Крім вокального виконання, застосовую методичний прийом: додати ударну оркестрову групу (бубон, кастаньєти, ложки), простукати першу сильну долю, або ритмічний малюнок, або тільки склад «до».

Нота «Ре» як би «реве» в басовому регістрі, як ведмедик. Чому він реве? Тому що голодний. Необхідно було підібрати трагічну тему, навіть темну, тому що наш ведмедик злий та голодний. Для цього краще підійшла мелодія П. Чайковського з опери «Пікова дама»:

«Ведмедик дуже зголоднів,

меду захотів,

вулика розворушив,

бджілок розлютив.

І ось він плаче та реве:

«Ре-ре-ре-ре-ре».

Майже так, як нота «РЕ»

Ре-ре-ре-ре-ре».

Малеча показує ноту «ре» в контр-октаві на фортепіано. Застосовую методичний прийом «театралізація», в якому використовується плюшевий ведмедик, дерев'яна ложка, діжка меду, іграшка-бджілка.

Нота «Мі» – це, звичайно, «Місяць» та найкраща мелодія композитора Л. Бетховена «Місячна соната», де дуже зручно працювати над легато:

«Місяць мій зрозумій –

Співи солов'їні – «Мі» на першій лінії».

Нота «Фа» – це «Прелюдія» Ф. Шопена ор. 28 №7. У віршику я намагалась максимально використати склад із назвою «Фа»:

«ФАрбує все жираФА:

Ось кольорова шаФА,

І дуже ФАйна арФА,

Немає тільки шарФА.

Гримлять ФАнФАри «ФА»

ФАантазії строФА.

Чудова нота «ФА» –

ФАантазії строФА».

Коли мелодія прелюдії піднімається досить високо, ми співаємо партію другого голосу, що дуже корисно для розвитку гармонічного слуху.

Мелодію ноти «Соль» співаємо ніжно, чисто, не штовхаючи звуки, як «Соловейко» у композитора Олександра Аляб'єва:

«Надзвичайна в мене роль –

Заспівати ноту «СОЛЬ».

Наступна нота «Ля». Звичайна мажорна, потім паралельна мінорна гама рухаються вниз і перетворюються на чудову мелодію! Композитор Петро Чайковський задав їй інший ритмічний малюнок, і ми насолоджуємося Adagio з балету «Лускунчик»:

«Ніжно співає нота «Ля»,

Коли в цвіту уся земля».

Нота «Сі» остання, вона, як би сидить велично зверху на троні. Таку я знайшла величну, піднесену, урочисту за характером тему у композитора Георга Фрідріха Генделя. Це Hallelujah з ораторії «Messiah»:

«Сіла зверху нота «Сі».

Алілуя, Алілуя, Алілуя.

Ноти знаю я уСі.

Алілуя, Алілуя, Алілуя».

У роботі з маленькими учнями-вокалістами я використовую наступні ігрові прийоми: «Маска», «Нотний стан – долоня» [1], «Мозковий штурм – транспозиція». Традиційні вокальні вправи я постійно чергую з «мозковим штурмом». Це розвиває музичний слух, увагу, поліпшує написання диктантів на уроках сольфеджіо. Перевірка знань відбувається у формі «Кросворду» (Мал.3).

Якщо викладач творчо підходить до вирішення складних питань, тоді в очах учня буде живий інтерес, робота буде приносити радість, буде цікаво на уроці всім. Учням вокального класу викладача-методиста Натілії Геннадіївни Горбової по силах постановка оперних вистав, про що свідчать результати конкурсів (Володар Гран-прі конкурсу «Золота масочка», I-II місця міжнародних конкурсів м. Санкт-Петербург,

м. Кам’янець-Подільський).

ЛІТЕРАТУРА

1. Г. Струве Хорове сольфеджіо. М., 1994

2. І. Францескевич "Джерело пісень" Одеса, 2008, «Школа асоціативної техніки вокалу» inna.frantseskevich@gmail.com

УДК 338.242:330.322

ФОРМУВАННЯ МОДЕЛІ КРЕДИТНО-ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

Гончар Світлана Йосипівна
аспірантка кафедри
менеджменту і міжнародного підприємництва,
Національний університет
«Львівська політехніка»,
м. Львів, Україна

Анотація: Запропоновано модель кредитно-інвестиційної політики в національній економіці, яка враховує особливості реалізації високоприбуткових та соціально орієнтованих інвестиційних проектів шляхом їх розподілу на окремі етапи при визначенні цільових галузей виробництва для реалізування інвестиційних проектів та забезпечення фінансування інвестиційних проектів обох категорій. Доповнено перелік інструментів державного регулювання кредитно-інвестиційної діяльності.

Ключові слова: кредитна політика, інвестиційна політика, модель кредитно-інвестиційної політики, інвестиційні ресурси, кредитно-інвестиційна стратегія.

На сьогодні в Україні переважає експортно-сировинна модель національної економіки, оскільки в основному експортується саме сировина, значна кількість природних ресурсів, які є в Україні просто експортуються в інші країни в необробленому вигляді без доданої вартості. В той же час в Україну імпортується значна кількість готової продукції, виготовленої в тому числі з вітчизняної сировини. Вирішення цієї проблеми та перехід на більш ефективну модель дозволить значно підвищити рівень національної економіки та торгівельний баланс. В різних країнах використовуються ті чи інші

інструменти та моделі кредитно-інвестиційної політики і зазвичай це не одна модель, а поєднання різних. Тому в роботі досліджено існуючі моделі іноземних країн та сформовано модель, яка, на наш погляд, в існуючих умовах буде найбільш ефективною для національної економіки (рис. 1).

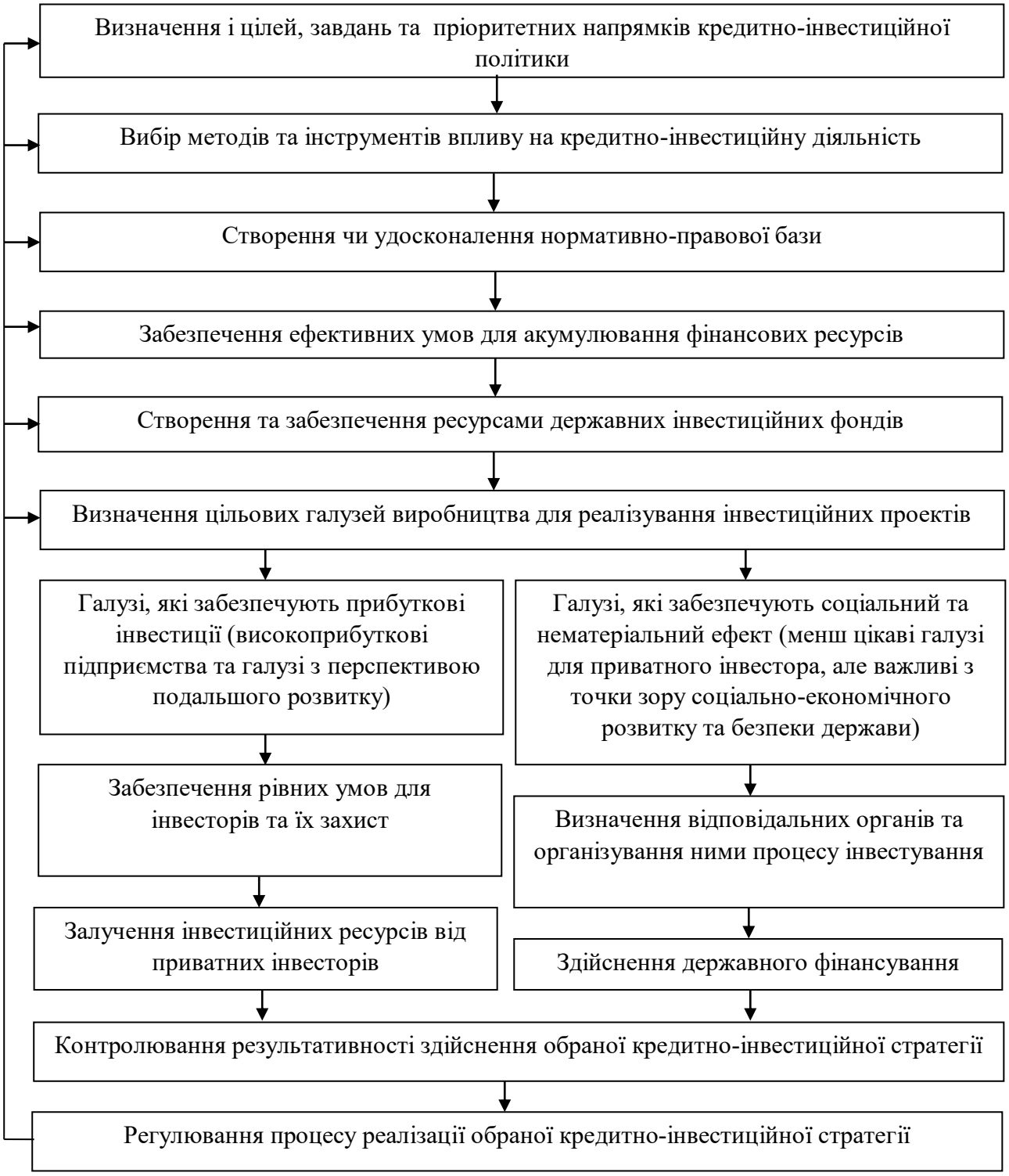

Рис. 1. Модель кредитно-інвестиційної політики в національній економіці

Оскільки кредитно-інвестиційна політика є частиною економічної політики держави, то цілі та пріоритетні напрямки мають не виходити за рамки цілей економічної політики та в загальному сприяти розвитку національної економіки, не суперечити державним інтересам [1].

До цілей кредитно-інвестиційної політики пропонуємо включити наступні:

1. Розвиток переробних підприємств для сировини, яка на сьогодні експортується в необробленому вигляді, на чому держава втрачає значні ресурси у формі доданої вартості.
2. Імпортозаміщення – за рахунок іноземних інвесторів дозволить відкрити виробництва товарів, які на сьогодні імпортуються, в Україні.
3. Забезпечення сприятливих умов для розвитку наукомістких та високотехнологічних виробництв.
4. Розвиток соціальної інфраструктури, яка є некомерційною та не привабливою для зовнішніх інвесторів.

Усі ці цілі можливо досягти шляхом поєднання різних методів та інструментів державного регулювання, інвестиційною політикою та державними і приватними інвестиціями як внутрішніх, так і іноземних інвесторів.

Пшенична В.П. [2; 3] пропонує до інструментів державного регулювання інвестиційними процесами включити адміністративні, інституційні та економічні. Кожну з цих категорій ми пропонуємо доповнити запропонованими нами інструментами, які безпосередньо можна використовувати для впливу на кредитно-інвестиційну діяльність.

До адміністративних інструментів відносяться:

- нормативно-правове регулювання, яке є надзвичайно важливе для приватних інвесторів, які потребують простої, продуманої та дієвої нормативно-правової бази, яка забезпечить чіткі «правила гри» на ринку та у процесах інвестування чи кредитування;

- стандартизація та ліцензування, що допоможе захистити від продукції низької якості та спростить вихід на зовнішні ринки для вітчизняних підприємств;

- створення консультаційної ради щодо управління інвестиційною діяльністю державних підприємств

- високі штрафні санкції за порушення умов у процесах інвестування чи кредитування.

До інституційних інструментів належать:

- визначення та формування органів державної влади, на яких буде покладено відповідальність за реалізацію кредитно-інвестиційної політики;
- розроблення кредитно-інвестиційних програм та формування прогнозів;
- забезпечення підтримки об'єднань інвесторів, підприємців тощо;
- створення інформаційних систем та забезпечення рівноцінних можливостей доступу до необхідної для інвесторів та підприємців інформації – Єдина база;
- освітні програми – реалізування програм з підвищення фінансової та технічної освіченості населення;
- забезпечення ефективної інфраструктури, що уможливить реалізування фандрайзингу та венчурної діяльності;
- формування довіри до держави та фінансово-кредитних інституцій.

Економічні інструменти державного регулювання інвестиційними процесами:

- податкова політика, яка сприятиме залученню інвестицій;
- амортизаційна політика;
- державне регулювання облікової ставки та умов кредитування;
- валютний, митний та зовнішньо торгівельний режими;
- державні гарантії.

Забезпечення ефективних умов для акумулювання фінансових ресурсів включає:

- розвиток кредитної інфраструктури;

- зменшення відсоткових ставок по кредитах;

- стимулювання населення до заощаджень та підвищення фінансової грамотності з метою залучення коштів населення до інвестиційних процесів.

Створення та забезпечення ресурсами державних інвестиційних фондів, які будуть активно залучатися для державного інвестування у соціальні та інфраструктурні інвестиційні проекти тощо, які потребують інвестицій, але не є привабливими для приватного інвестора.

Вибір пріоритетних галузей виробництва для залучення інвестиційних ресурсів повинен відбуватись відповідно до економічної політики та цілей держави. Потрібно розподіляти інвестиційні ресурси між різними галузями таким чином, щоб більш інвестиційно привабливі об'єкти та проекти інвестувались за рахунок приватних інвесторів різного рівня. А соціально важливі для розвитку держави, але менш привабливі саме з інвестиційної точки зору повинні в першу чергу забезпечуватися державними інвестиціями.

Держава повинна мінімально втручатись в процес інвестування та розподіл інвестицій, у вибір інвестиційних об'єктів приватними інвесторами тощо. Але, відповідно до того, як розподіляються інвестиційні ресурси, необхідно регулювати рівномірний розподіл інвестиційних ресурсів між регіонами з метою забезпечення рівномірного розвитку регіонів. Також доцільно стимулювати інвестиції у менш інвестиційно привабливі галузі. А також потрібно залучати інвестиції з державного та місцевих бюджетів для забезпечення довгострокових соціально важливих галузей.

Високоприбуткові підприємства та галузі з перспективою подальшого розвитку не потребують стимулювання інвестицій, проте держава повинна забезпечити рівні умови для інвесторів та захист інвестицій. З метою залучення інвестиційних ресурсів від приватних інвесторів та для зниження порогу входу в інвестиційний процес, доцільно забезпечити єдину систему з доступом для усіх потенційних інвесторів, де буде можливість побачити усі можливі варіанти інвестицій та вільно обрати для себе бажаний об'єкт інвестування.

Для забезпечення інвестування менш цікавих галузей для приватного інвестора, але важливих з точки зору соціально-економічного розвитку та безпеки держави в першу чергу після їх визначення потрібно призначити відповідальний орган, який буде організовувати процес інвестування, визначати та розподіляти необхідні обсяги інвестицій між усіма об'єктами інвестування тощо. А наступним етапом є здійснення державного фінансування необхідних об'єктів.

Етап контролювання ефективності здійснення обраної кредитно-інвестиційної стратегії передбачає порівняння реальних показників та цілей із плановими та визначення їх розбіжностей. А на етапі регулювання відповідно відбувається перехід на один із попередніх етапів для виправлення помилок та для корегування кінцевого результату.

Дана модель дозволить забезпечити ефективніший процес кредитно-інвестиційної діяльності шляхом формування єдиної кредитно-інвестиційної політики.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Сержанов В.В. Державна інвестиційна політика національної економіки // Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора наук. - Національна академія управління. - 2018. – 460 с.

2. Пшенична В.П. Особливості формування та розвитку механізму реалізації державної інвестиційної політики в Україні // Економіка та держава. – 2010. - № 6. - С. 59-61.

3. Пшенична В.П., 2010. Формування моделі реалізації державної інвестиційної політики економічного зростання України // Ефективна економіка. – 2010. - № 9. Режим доступу: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=328

УДК 340.07

РОЗВИТОК КИЇВСЬКОЇ ДЕРЖАВИ ЗА ЯРОСЛАВА МУДРОГО

Головко Світлана Григорівна
к.і.н., доц.
Якименко Павло Павлович
Студент Юридичного факультету
Національний авіаційний університет
м. Київ, Україна

Анотація: розглянуто період становлення і розвитку Київської держави; проаналізована реформаторська діяльність великого князя Ярослава Мудрого у Київській Русі; досліджено зміст збірки норм давньоруського права «Руська Правда».

Ключові слова: Ярослав Мудрий, Київська Русь, великий князь, реформування, Руська Правда, Європа.

Київська Русь – ранньофеодальна держава IX – початку XIII ст., яка виникла в Східній Європі унаслідок об'єднання східнослов'янських племен. Вона охоплювала величезну територію та була однією з найбільших держав Європи. В історії її становлення і розвитку значне місце займає період князювання Ярослава Мудрого, який усі зусилля спрямовував на продовження справи батька Володимира Великого, а саме: посилення єдності, централізації держави, її європеїзація [1, с. 8].

Великий князь Ярослав найбільше запам’ятався своїми унікальними на той час реформами та мудрістю, якою завоював повагу. Період його діяльності позначився суттєвим посиленням держави, зміцненням кордонів Київської Русі, інтенсивною розбудовою і розвитком міст, піднесенням ремесел і сільського господарства, міських та сільських промислів, внутрішньої та зовнішньої торгівлі. Князь був унікальним дипломатом. Найактивніше міжнародні зв’язки

Ярослав налагоджував із Францією, Угорщиною, Польщею, Скандинавією, Візантією тощо. Ці успіхи сприяли зростанню авторитету держави у світі та поклали початок династичним зв'язкам Ярослава Мудрого з панівними династіями середньовічної Європи. Така далекоглядна зовнішня політика великого князя зміцнила позиції Русі, яка досягла найбільшої могутності, перетворившись на впливову силу як на Заході, так і на Сході [1, с. 8].

Київський князь Ярослав мав намір підняти культурний рівень держави, перетворити Київ на «Візантію». Він продовжив реформу, розпочату Володимиром Великим, і масово поширював християнство, будуючи церкви, пам’ятники, бібліотеки, школи тощо. Таким чином, Ярослав Мудрий зробив дві великі справи: значно посилив християнство та прискорив культурний розвиток держави. Нестор Літописець у «Повісті минулих літ» зазначав, що «заложив Ярослав … також церкву святої Софії, Премудрості Божої, митрополію, а потім церкву на Золотих воротах, кам’яну, Благовіщення Святої Богородиці; … спорудив церкву Благовіщення на воротах, щоб давати завше радість городу сьому Святим Благовіщенням Господнім і молитвою Святої Богородиці та Архангела Гавриїла; після цього монастир святого Георгія і монастир святої Орини» [2]. 1051 року у Київській державі було обрано першого митрополита Іларіона. Це остаточно закріпило християнство у Київській Русі як державну релігію, почався новий етап розвитку релігійної культури, а це, в свою чергу, суттєво вплинуло на могутність та авторитет держави на міжнародній арені.

У Київській державі залишалися ще не врегульованими питання приватної власності, майнової нерівності та відносин у суспільстві, а регламентування всіх відносин базувалося на звичаях. Важливим державним заходом Ярослава Мудрого було започаткування першого писаного зводу законів – «Руської Правди». Джерелами її створення були норми давньоруського звичаєвого права. Ця збірка права узагальнила правові норми для громадян усієї держави, узаконила зміни, які відбувалися у суспільстві та державі. За редакціями «Руська Правда» поділялась на коротку, розширену, скорочену. Коротка редакція складається з Правди Ярослава, Правди

Ярославичів, Покону вирного та Уроку мостникам [3]. У Правді Ярослава предметом правового захисту виступає життя і недоторканність феодалів, регулюються питання власності, володіння, спадкоємності. Правда Ярославичів спрямована на захист князівського маєтку і князівської земельної власності. Покон вирний стосувався питань розподілу надходжень від сплати штрафів за злочини. Урок мостникам регулював питання ремонту мостів і доріг. Відповідно до норм «Руської Правди» суб'єктами права власності були князі, бояри, дружинники, духовенство, ремісники, купці, смерди. Власник мав право розпоряджатися майном, укладати договори, отримувати доходи з майна, вимагати захисту належного йому майна у випадку порушень із боку інших осіб на це майно тощо.

Отже, період володарювання Ярослава Мудрого став часом величі Київської держави. Великому князю вдалося розширити межі своєї держави, дбаючи про зміцнення її міжнародного авторитету та внутрішнього розквіту. Збірка права «Руська Правда» справила неабиякий вплив на подальший розвиток вітчизняного права та права інших держав. Вона є підтвердженням того, що засновники української державності в особі великого князя Ярослава Мудрого були носіями високої правової культури.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Камінська О.А. Основні напрями зовнішньої політики Київської Русі за часів правління Ярослава Мудрого // Правові новели. Науково-виробничий журнал. – 2019. – № 2. – С. 7-10.

2. Нестор Літописець. Повість минулих літ. URL: https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=13465.

3. Руська Правда – видатний політичний документ в історії України. URL: https://osvita.ua/.

УДК 811

ЗАСОБИ РЕАЛІЗАЦІЇ МОДАЛЬНОСТІ В ТЕКСТАХ АНГЛОМОВНОГО ДИПЛОМАТИЧНОГО ДИСКУРСУ

Гольцова Маріанна Геннадіївна
к.ф.н., доцент кафедри
романо-германських мов і перекладу
Національний університет
біоресурсів та природокористування України
м. Київ, Україна
Дяченко Юлія Володимирівна
студентка,
Національний університет
біоресурсів та природокористування України
м. Київ, Україна

Анотація: Метою пропонованої роботи є висвітлення теми реалізації модальності в англомовному дипломатичному дискурсі. У науковій роботі досліджено засоби модальності в текстах англомовного дипломатичного дискурсу, серед яких виділяємо модальні дієслова *shall, should, may, must, will, would.* У статті приділено особливу увагу основним значенням цих модальних дієслів у англомовних дипломатичних текстах.

Ключові слова: дипломатичний дискурс, модальність, модальне дієслово.

Головною рисою дипломатії є вміння знаходження шляхів для вирішення проблем. Вивчення мови дипломатії, особливостей дипломатичної лексики, дипломатичного протоколу постає вкрай важливою та перспективною проблемою, оскільки від майстерного володіння мовою дипломатії, точності,

влучності, коректності висловленого, адекватності сприймання великою мірою залежить успіх місії дипломата.

У сучасному глобалізаційному світі, який характеризується тенденцією до постійного розширення економічних, політичних, культурних тощо зв'язків, проблема коректності й відповідності офіційно-ділових документів стилістичним нормам є актуальною. Дослідженням англомовних текстів установчих документів міжнародних організацій займалася Кучик Г.Б. [1]. Судус Ю.В. уперше здійснила спробу комплексного прагматичного аналізу та класифікації дискурсивних тактик, що реалізують стратегію дискредитації у мовленні дипломата [2]. Бєлова С.Є. проаналізувала особливості непрямих відповідей адресата в побутовому та інституціональному типах дискурсу [3]. Кащишин Н.Є. розкрила поняття дипломатичного дискурсу [4], проаналізувала кореляцію регістрів та жанрів англомовного дипломатичного дискурсу [5], дослідила особливості перекладу англійських дипломатичних термінів українською мовою [6]. Пономаренко О.В. розмежувала поняття політичного та дипломатичного дискурсу [7]. Скрябіна В. Б. дослідила лінгвістичні аспекти персуазивності в дипломатичному дискурсі [8].

Дипломатичний документ включає в себе: ряд протокольних формул, смислове ядро, аргументаційну частину та викладення фактів. Характерною особливістю стилю, що притаманний дипломатичним документам, варто зазначити імперативність. Головним чином вона виражається за допомогою модальних дієслів.

У дипломатичних документах спостерігаються модальні дієслова *shall, should, may, must, will* та *would.* Їхніми основними функціями є вираження наміру, рішучості та зобов'язання. Найбільш уживаними модальними дієсловами є *will, would* та *shall.*

Модальні дієслова мають свої певні особливості, які виникають не лише через їхнє традиційне використання в деяких видах документів, але і через семантичні відтінки, яких ці дієслова набувають. Наприклад, основне значення дієслова ***shall*** передає значення зобов'язаності, примусу, наказу, але водночас

воно може вживатися у формі майбутнього часу. Таке трапляється не часто, але варто пам'ятати, що бувають випадки, наприклад: *Dear Madam Ambassador, I have the honor to inform you that I shall be leaving Ukraine on Sunday 8 June 2018, and shall return to Ukraine on Wednesday 18 June 2018* (VN, IR).

Модальне дієслово ***shall*** здебільшого використовується в таких дипломатичних документах як меморандуми, вербальні ноти, комюніке. Однією з визначальних граматичних особливостей юридичних документів є використання складних модальних присудків ***shall+Infinitive***:

- *Mr. Hemans shall express the assurance of the lively interest* (VN, IR).

- *He shall enjoy personal inviolability and shall not be liable to any form of arrest or detention* (AofA, IR).

- *This group shall comprise senior diplomats appointed by the Secretary General* (VN, IR).

Основне значення модального дієслова ***may*** – вираження дозволу на виконання певної дії. У таких випадках в документах дипломатичного стилю дієслово ***may*** наближується за значенням до ***shall.*** За допомогою дієслова ***may*** виражається можливість виконання або невиконання певної дії, що залежить від обставин, які здебільшого вказані в тексті.

Дієслово ***may/might*** використовується для вираження припущення або навіть певної впевненості (малоймовірної) дії:

- *A diplomatic bag may be entrusted to the captain of a commercial aircraft scheduled to land at an authorized port of entry* (AofA, IR).

Модальне дієслово ***must*** вживається для точного вираження повинності, припущення або заборони:

- *In order to strengthen public confidence and for the EU to reinforce the role of Ukraine as a trading partner in the electricity market, Ukraine must meet internationally recognized nuclear safety and environmental standards* (MofU, IR).

Дієслово ***should*** в документах може виступати як синонім дієслів ***shall*** в значенні зобов'язання:

- *Considering, in connection to the above, that the EIB and the EBRD should be closely involved in the implementation of this Memorandum* (MofC, IR).

Модальні дієслова ***will*** та ***would*** використовуються в дипломатичних документах здебільшого як модальні дієслова, які виражають намір, рішучість або готовність до певних дій. Використання дієслова ***will/would*** для вираження повторюваної дії, що стала нормою, є особливо характерним для таких видів документів, як меморандуми та агремани:

- *The ongoing extension of the Odessa-Brody oil pipeline to Poland would open a new major transit route for EU oil imports from the Caspian basin and the international market* (MofU, IR).

- *Both sides further recognise the importance of developing a roadmap for increasing co-operation in energy efficiency that will also address the promotion of renewable energies* (MofU, IR).

Отже, можна зробити висновок, що в англомовному дипломатичному дискурсі найбільш уживаними модальними дієсловами є *will/would* , що виражають намір та рішучість, також модальне дієслово *shall* та *should* у значенні зобов'язання. Модальне дієслово *may* використовується при реалізації значення припущення та невпевненості. Загалом, модальні дієслова є маркерами дипломатичного підстилю, що виокремлюється з офіційно-ділового стилю.

Перспективами подальших досліджень є вивчення специфіки відтворення мовностилістичних засобів, які сприяють виокремленню дипломатичного мовлення в системі офіційно-ділового стилю мови.

Список джерел ілюстративного матеріалу

(MofU) — Memorandum of understanding between the European Parliament and the Verkhovna Rada of Ukraine on a joint framework for Parliamentary support and capacity building. URL: http://www.europarl.europa.eu/ the president/resource/static/ files/ mou_epvru_030715.pdf

(MofU) — Memorandum of understanding on cooperation in the field of energy between the European Union and Ukraine. URL: https://ec.europa.eu /energy/sites/ener/files/documents/mou_strategic_energy_partnership_en.pdf

(UNCM) — United Nations Correspondence Manual. New York, 2000. URL: http://archive.unu.edu/hq/library/resource/UN-correspondence-manual.pdf

(MofC) — Memorandum of cooperation between the Constitutional Court of Ukraine and OSCE Project Coordinator in Ukraine. URL: http://www.osce.org/ odihr/342971?download=true

MofU — Memorandum of Understanding Between the United Nations and the Republic of Iraq on Inspections. URL: http://archive.unu.edu/hq/ library/resource/UN-correspondence-manual.pdf

(NV) — NOTE VERBALE. URL: http://archive.unu.edu/hq/li brary/resource/UN-correspondence-manual.pdf

(AofA) — Application of Agreement. URL: http://www.un.org/ en/documents/index.html

(LC) — Letter of Credence. URL: http://archive.unu.edu/hq/ library /resource/UN-correspondence-manual.pdf

(VN) — Verbal note. URL: https://www.state.gov/ documents/ organization/ 92637.pdf

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кучик Г. Б. Структурно-семантичні та дискурсні особливості англомовних текстів установчих документів міжнародних організацій. Дис. Львів, 2016. 212 с.

2. Судус Ю. В. Мовленнєві тактики реалізації стратегії дискредитації в англомовному дипломатичному дискурсі. Дис. Запоріжжя, 2018. Автореферат. 21 с.

3. Бєлова С. Є. Структурно-семантичні та лінгвопрагматичні особливості непрямих відповідей адресата в різних типах англомовного

дискурсу: дис...канд. філол. наук: 10.02.04 / Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна. - Х.,2017. – 20 с.

4. Кащишин Н. Є. Генеза та функціонування терміносистеми англомовного дипломатичного дискурсу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / Н. Є. Кащишин. – Львів, 2013. – 20 с.

5. Кащишин Н. Є. Диференціація таксономічних одиниць англомовного дипломатичного дискурсу / Н. Є. Кащишин // Східноєвропейський журнал психолінгвістики. – Том 1.− Ч. 2. − 2014. – С. 54-62.

6. Кащишин Н. Особливості перекладу англійських дипломатичних термінів українською мовою. URL: http://www.lnu.edu.ua/faculty/inomov.new/ Foreign_Philology/Foreign_Philology/Foreign_Philology_123/articles/ Kashchyshyn.pdf.

7. Кравченко Н. К. Интерактивное, жанровое и концептуальное моделирование международно-правового дискурса. Киев: Реферат, 2006. 320с.

8. Скрябіна В. Б. Лінгвістичні аспекти персуазивності в дипломатичному дискурсі / В. Б. Скрябіна // Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти. - 2018. - Вип. 2. - С. 265-274. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/irtpa_2018_2_26.

АНАЛІЗ ЗМІН РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ Й ТУРИСТСЬКИХ ФОРМАЛЬНОСТЕЙ ВНАСЛІДОК ПАНДЕМІЇ КОРОНАВІРУСУ COVID-19

Гурова Дар'я Дмитрівна,
к.геогр.н., доцент
Цвілий Сергій Миколайович,
к.е.н., доцент
Кукліна Тетяна Сергіївна
к.е.н., доцент
Журавльова Світлана Миколаївна
к.е.н., доцент
Національний університет «Запорізька політехніка»
Запоріжжя, Україна

Анотація: У статті розглянуто вплив пандемії коронавірусу COVID-19 на туристичну індустрію світу. Висвітлено зниження міжнародних прибуттів за туристськими регіонами, кількості авіабронювання та заповнюваності готелів. Проаналізовано зміни медичних формальностей через пандемію коронавірусу. Розглянуто карантинні обмеження головних туристських країн Європи. Продемонстровано важливість вакцинації для подальшого розвитку туризму.

Ключові слова: туризм, коронавірус, формальності, карантинні обмеження, ЄС, вакцинація

Туризм на початку XXI століття став однією з найважливіших та найбільш динамічною галуззю світового господарства. Сучасна туристична індустрія займає важливе місце у міжнародних економічних зв'язках та впливає на розвиток економіки окремих країн та світового господарства в цілому. Науковці вже давно обговорюють *«туристичну революцію»* – справжній переворот в індустрії. Адже ріст кількості туристів у світі за останні десятиліття

перевищував всі прогнози. Усього п'ятдесят років тому міжнародні подорожі здійснювали лише 25 мільйонів людей на всій планеті. З того часу кількість туристів збільшилася в понад 40 разів.

У 2019 у всіх регіонах спостерігалося зростання міжнародного туризму. Проте невизначеність навколо Brexit, крах туроператора Thomas Cook, геополітична і соціальна напруженість і спад світової економіки спільно сприяли уповільненню зростання в 2019 році в порівнянні з винятковими темпами в 2017 і 2018 роках. Даний процес головним чином торкнувся розвинених країн і особливо Європи і Азіатсько-Тихоокеанського регіону.

У 2020 році ЮНВТО прогнозувало зростання міжнародного туризму від 3% до 4%, очікувалося, що великі спортивні події, включаючи Олімпійські ігри в Токіо, і культурні події, такі як ЕКСПО-2020 в Дубаї, матимуть позитивний вплив на розвиток даного сектора. Але несподівано світ зіткнувся із пандемією корона вірусу COVID-19. Вперше коронавірус виділено в 1965 році англійськими вірусологами Д. Тайрелом та М. Біноєм. Зазвичай, такі віруси не несуть загрози для людей. Проте коронавіруси можуть швидко мутувати та ставати небезпечними. Так, наприклад, вірус SARS-CoV у 2002-2003 роках викликав спалахи гострого распіторaторного сидрому (летальність – 9% від усіх інфікованих), а вірус MERS-CoV у 2012 році спричиняв близькосхідний респіраторний синдром (летальність 35%) [1]. Новий штам коронавірусу може викликати тяжку форму пневмонії. Перебіг хвороби залежить від імунітету людини. Більшість людей, які померли внаслідок зараження вірусом, мали проблеми зі здоров'ям. Серед померлих багато людей літнього віку з хронічними захворюваннями. Основне занепокоєння викликає діапазон вираженості симптомів: деякі люди мають легкі симптоми, інші – тяжко хворіють. Це ускладнює встановлення справжньої кількості заражених та швидкості передачі вірусу від людини до людини.

З метою запобігання розповсюдження корона вірусу, в більшості держав світу був запроваджений карантин і обмеження на відвідування країн іноземцями. На даний момент політичні рішення країн світу щодо реакції на

пандемію діляться на дві групи. Перша – ізоляція хворих та заражених домогосподарств без запровадження карантину і припинення пересування громадян. Друга – більш жорсткі заходи, запровадження карантину, обмеження пересування громадян, закриття публічних закладів аж до повного припинення будь-якої ділової чи соціальної активності. Наразі уряди більшості країн обирають другий варіант дій, тобто суворі заходи контролю та обмеження. Разом з тим, подібні жорсткі заходи мають дуже високу економічну ціну. Альтернативою економічно і соціально проблемним заходам жорсткого реагування може бути або загальна вакцинація населення, або концепція вироблення «колективного імунітету», або вироблення нової моделі суспільної організації життя і праці – «віртуальної політики і економіки», «соціального дистанціювання», «віддаленого режиму роботи і доступу» [2].

Через карантинні обмеження міжнародні прибуття туристів за 6 місяців 2020 року зменшилися на 56% (відповідно до того ж періоду минулого року). У травні місяці міжнародні прибуття зменшились на 98% на тлі заходів щодо стримування поширення пандемії COVID-19. Це становить на 300 мільйонів менше міжнародних туристів, що означає втрату 320 мільярдів доларів США надходжень від міжнародного туризму (доходи від експорту).

Якщо дивитися за регіонами, то Азіатсько-Тихоокеанський був першим регіоном, який постраждав від впливу пандемії. Спостерігалося 60% зменшення кількості прибулих у січні-травні 2020 р. Європа зафіксувала друге найсильніше зниження – 58% менше прибулих, за ними йде Близький Схід (-51%), Америка та Африка (обидва -47%) (див. рис. 1).

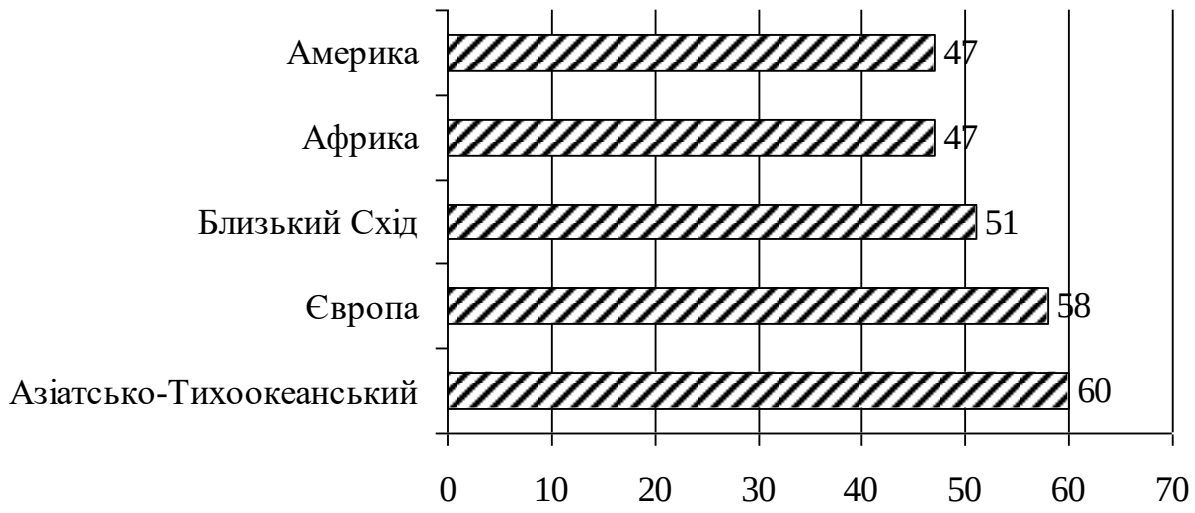

Рис. 1. Зниження кількості туристських прибуттів за регіонами, % [3]

Туризм демонструє ознаки поступовості та обережності, зміну тенденції у країнах Північної півкулі на літні пікові місяці, що відображається у поступовому скасування обмежень на поїздки в кількох країнах, зокрема в Європі, відновлення деякої кількості міжнародних рейсів та перезапуск деяких внутрішніх та внутрішньорегіональних ринків. Однак індекс довіри ЮНВТО знизився до мінімальних рекордів, як для оцінки періоду січень-червень, так і для усього 2020-го року.

Більшість експертів групи ЮНВТО очікують, що міжнародний туризм відновиться до другої половини 2021 року, але останні місяці 2020 р. показують збільшення кількості хворих на коронавірус, тобто погіршення ситуації та введення нокдаунів у більшості країн Європи. Експерти також згадують про відсутність достовірної інформації та погіршення економічного середовища як факторів, які позначилися на довірі споживачів туристських послуг. Також прогнозується, що внутрішній туризм відновиться швидше. Експерти також згадали про зміни у поведінці споживачів, наприклад поїздки ближче до дому або близькість подорожі, бронювання ближче до вильоту дати поїздки або перевага подорожі на машині.

Дані IATA показують, що міжнародний пасажирський попит , який вимірюється в доходах пасажирських кілометрів (RPK) в травні скоротилися майже до 100% у річному обчисленні. Міжнародний попит знизився на 55% у

січні-травні 2020 р. Світовий попит на пасажироперевезення впав швидше, ніж пропускна здатність, незважаючи на скасування рейсів та заземлення літаків. Місткість (у доступних місцях-кілометрах) у всьому світі в травні 2020 року, за оцінками, знизилася на 86% у порівнянні з попереднім роком за даними ІКАО [3].

Попит на внутрішні авіаперевезення показав ранні ознаки відновлення. За даними IATA, внутрішні RPK скоротилися у травні на 79% у порівнянні з попереднім роком, порівняно з 86% у квітні, з покращенням китайського ринку та ринку США. Дані ForwardKeys показують величезне 99% щорічне падіння міжнародних авіаквитків між 6 січня та 19 липня 2020 року для проїзду в будь-яку дистинацію та будь-який період року. Дані вказують на скасування бронювання авіаквитків, починаючи з березня 2020 р. Азіатсько-Тихоокеанський регіон зазнав найбільшого падіння (-105%). Бронювання з Америки та Європи (обидва -97%), дані, які зафіксували Африка та Близький Схід (-85%) (див. табл. 1.).

Таблиця 1

Зниження бронювання авіаквитків з березня 2020 р. [3]

Регіон	Зниження бронювань, %
Азіатсько-Тихоокеанський	-105,4
Європа	-96,7
Америка	-97,3
Африка та Близький Схід	-84,8
Світ в цілому	-99,0

За даними STR, готельна індустрія продовжувала страждати від значних двозначних знижень у трьох показниках, а саме: дохід за доступне приміщення (RevPAR), середньодобова норма (ADR) та заповнюваність. Заповнюваність у травні досягла антирекорду – мінімум 13% в Європі, 14% в Африці, 15% в Центральній та Південній Америці, 33% у Сполучених Штатах. Держав, і 36% як в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні та і на Близькому Сході [4].

Як повідомляється у випуску ЮНВТО «Барометр світового туризму» за

липень 2020 року, перспективні сценарії вказують на можливе зниження на 58%, 70% або до 78% міжнародних прибуттів у 2020 році [3]. В основному це залежить від стримування пандемія, тривалості подорожей та обмеження, поступового відновлення кордонів, хоча і невизначеність залишається достатньо високою.

Вже восени пандемія коронавірусу і спроба запобігти або хоча б послабити другу хвилю заражень змусила країни-члени Євросоюзу істотно обмежити в'їзд на свою територію. На даний момент це дозволено, як правило, тільки громадянам ЄС або власникам дозволу на проживання у державах Євросоюзу і Шенгенської зони. Громадяни більшості країн, що не входять до складу ЄС або Шенгенської зони, повинні мати вагомі причини для в'їзду.

За даними Всесвітньої організації туризму, яка існує під егідою ООН, до десятки найулюбленіших туристичних цілей входять п'ять європейських держав: Німеччина, Франція, Іспанія, Італія і Великобританія. З початку пандемії коронавірусу в'їзд до цих країн як і раніше сильно обмежено.

1 жовтня ФРН скасувала загальне попередження про поїздки до 160 країн у зв'язку з пандемією коронавірусу. З цього моменту ситуація в кожній країні і, відповідно, попередження про в'їзд на її територію розглядатиметься окремо. Що стосується безперешкодного в'їзду до Німеччини, з 9 жовтня він дозволений громадянам Австралії, Канади, Нової Зеландії, Таїланду і Уругваю. Обмеження на в'їзд також можуть бути зняті для Китаю, Південної Кореї і Японії – але тільки за умови, що німцям також буде дозволено вільний в'їзд до цих країн.

Громадяни інших країн, що не входять до складу ЄС і Шенгенської зони, в тому числі, України, як і раніше можуть в'їхати до Німеччини лише за наявності вагомих підстав. Серед них – навчання, професійна діяльність у критично важливих для економіки Німеччини галузях, лікування у ФРН, сімейні причини (народження дитини, весілля, похорон члена сім'ї, догляд за родичами) [5].

Франція, яка посідає перше місце у світі за кількістю в'їзних туристів, продовжує жорстко обмежувати правила в'їзду в країну. На сьогодні країна відкрита для громадян ЄС і Шенгенської зони, а також громадян Австралії, Канади, Грузії, Ісландії, Японії, Південної Кореї, Таїланду, Тунісу, Монако, Швейцарії, Великобританії та Уругваю. Громадянам інших країн, що не входять до складу Євросоюзу, для в'їзду до Франції необхідні вагомі причини – подібні до тих, які діють у Німеччині.

Уряд Італії 7 жовтня ухвалив рішення продовжити режим надзвичайного стану в країні до 31 січня 2021 року. В'їзд до Італії для зарубіжних громадян – в тому числі, з низки країн Євросоюзу – як і раніше сильно обмежений. Право безперешкодного в'їзду є тільки у громадян Сан-Марино і Ватикану. Жителі інших країн ЄС при перетині італійського кордону повинні заповнити форму із зазначенням особистих даних і мети поїздки. Громадянам Бельгії, Франції, Великобританії, Нідерландів, Чехії та Іспанії необхідно також пред'явити негативний результат ПЛР-тесту на коронавірус, отриманий мінімум за 72 години до в'їзду в Італію [5].

У список країн, громадянам яких дозволено в'їзд в Іспанію, крім держав ЄС і Шенгенської зони, входять Австралія, Канада, Китай, Південна Корея, Грузія, Японія, Нова Зеландія, Руанда, Таїланд, Туніс і Уругвай. Для громадян з інших країн світу в'їзд в Іспанію тимчасово обмежено. Виняток зроблено для найближчих членів сімей іспанських громадян, медиків, які прибувають на роботу, військовослужбовців і членів гуманітарних організацій, які виконують службові обов'язки. Студенти, які навчаються в Іспанії або в іншій країні Євросоюзу і Шенгенської зони, можуть в'їхати в Іспанію за 15 днів до початку семестру – за наявності відповідної візи і медичної страховки.

В'їзд на територію Великобританії громадянам з більшості країн дозволено, але вони повинні пройти 14-денний карантин. Уряд склав список так званих туристичних коридорів – держав, туристи з яких не повинні дотримуватися двотижневої самоізоляції. Список регулярно оновлюється на офіційному сайті уряду Великобританії. Україна в нього не входить. Але 14

грудня 2020 року влада Великої Британії повідомила, що в результаті секвенування вірусного геному виявлено новий варіант SARS-CoV-2, носіями якого є не менше 1000 людей (станом на 13 грудня). Зараз тривають дослідження для розуміння його впливу на клінічну картину та громадське здоров’я. Деякі з цих мутацій вже були виявлені в інших регіонах світу, але про таке їх поєднання за межами Великої Британії поки не повідомляли. У січні 2021 р. близько 30 країн Європи вже припинили сполучення з Великою Британією, аби запобігти поширенню нового штаму вірусу.

Вирішення проблеми поширення коронавірусу уряди країн вбачають у масовій вакцинації населення. У грудні 2020 р. вакцина Pfizer отримала дозвіл на використання у США та низці інших країн і таким чином розпочалась масова вакцинація. Розробка та вдосконалення вакцини – критично важливе завдання для системи охорони здоров'я. Починаючи із квітня 2020 року різними медичними установами та фармацевтичними компаніями розроблялися та тестувалися понад 40 препаратів, що потенційно мають захистити від COVID-19. На сьогоднішній день існує кілька вакцин від корона вірусу: Pfizer-BioNTech, Moderna, Oxford Uni-AstraZeneca, Sputnik V тощо. З кінця грудня країни ЄС розпочали вакцинацію населення, широка вакцинація в ЄС стартуватиме не раніше 2021 року, коли країни матимуть достатній запас вакцин. На тлі останніх подій деякі авіакомпанії світу заявили, що перевозитимуть лише тих пасажирів, які матимуть сертифікат щеплення від COVID-19.

План вакцинальної кампанії проти COVID-19 передбачає, що в Україні буде зроблено щеплення понад 400 тис. медичних працівників, майже 10 млн. літніх осіб, понад 1,4 млн. працівників освіти та представникам інших пріоритетних груп. Світовий попит напевне переважатиме можливості виробляти вакцину протягом всього 2021 та 2022 років. Тому постає необхідність визначення тих груп населення, які можуть отримати вакцини першими.

Отже, пандемія коронавірусу COVID-19 – це найбільше випробування, з яким зіткнувся світ із часів Другої світової війни. З'явившись в Азії наприкінці минулого року, вірус поширився на кожен навіть на Антарктиду. Після спалаху коронавірусної інфекції прогнозовані показники на 2020 рік знижувалися кілька разів, що було спричинено високим рівнем невизначеності. Поточні сценарії вказують на падіння обсягу прибуттів міжнародних туристів до 58 – 78 % за рік, що залежить від швидкості поширення коронавірусної інфекції та тривалості дії обмежень і закриття кордонів. При цьому перспективи подальшого розвитку подій залишаються незрозумілими. Попереду світ усе ще чекають серйозні проблеми, починаючи з невизначеної тривалості періоду пандемії та завершуючи обмеженнями на пересування, і все це в контексті глобальної економічної рецесії. Країни в усьому світі впроваджують широкий ряд заходів для мінімізації наслідків пандемії COVID-19 і стимулювання відновлення туристичного сектора.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. SARS і COVID-19: як стримали коронавірус у 2003 році і чому це не вдалося у 2020-му. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/why-was-the-2003-sars-epidemic-so-deadly/30554561.html (дата звернення 14.01.2021).

2. Як борються з COVID-19 у світі: варіанти урядових рішень. URL: http://icps.com.ua/yak-boryutsya-z-covid-19-u-sviti-varianty-uryadovykh-rishen/ (дата звернення 14.01.2021).

3. World Tourism Barometer. Vol. 18. Issue 4. July 2020 Update. 10 p.

4. Travel Trend Report 2020/21. URL: https://www.reportlinker.com/market-report/Travel-Services (дата звернення 15.01.2021).

5. Куди в Європі можна (і не можна) поїхати під час пандемії: питання, відповіді, посилання. URL: https://www.dw.com/uk/kudy-u-ievropi-mozhna-i-ne-mozhna-poikhaty-pid-chas-pandemii-pytannia-vidpovidi-posylannia/a-55276391 (дата звернення 15.01.2021).

УДК 616

ОЖИРІННЯ-ЕСТЕТИЧНИЙ НЕДОЛІК ЧИ МЕДИЧНИЙ ДІАГНОЗ?

Гусак Яна Юріївна

Сідельнікова Інна Юріївна

Викладачі

Полтавський базовий медичний фаховий колледж

Полтавської обласної ради

м.Полтава,Україна

Анотація: У статті наведено огляд актуальності і значимості проблеми ожиріння і зайвої ваги, факторів ризику і його наслідків для людини та супутні захворювання, які тісно пов'язані з ожирінням, необхідність і важливість профілактики та попередження ускладнень, комплексність лікування.

Ключові слова: ожиріння, профілактика, харчування, спосіб життя, супутні захворювання, цукровий діабет, лікування.

Ожиріння і надлишкова вага є актуальною і важливою медико-соціальною проблемою сучасного світу. Згідно статистичних даних в Україні близько 30% працездатного населення має ожиріння, кожен четвертий житель зайву вагу. Ожиріння є не тільки естетичною проблемою, а захворюванням яке потребує комплексних профілактичних та лікувальних заходів. Серед факторів, які сприяють його виникненню виділяють генетичну схильність, гіподинамію, нераціональне харчування з переважанням жирної висококалорійної їжі, психоемоційне перенавантаження, ендокринні порушення, гормональний дисбаланс, порушення режиму сну.

Ожиріння це хронічне, мультифакторне захворювання, яке характеризується надмірним відкладенням жирової тканини в організмі людини і від його наслідків надзвичайно висока смертність, що вимагає об'єднання зусиль лікарів різного профілю і органів охорони здоров'я для своєчасного

виявлення та попередження потенційних ризиків. Значимість проблеми ожиріння визначається загрозою інвалідизації пацієнтів молодого віку і зниженням загальної тривалості життя, що пов'язане з розвитком тяжкої супутньої патології. До неї можемо віднести: цукровий діабет 2 типу, дисліпідемію, артеріальну гіпертензію, атеросклероз і пов'язані з ним захворювання, репродуктивну дисфункцію, остеохондроз, захворювання суглобів, зниження опірності організму до інфекційних захворювань, крім того значно зростає ризик ускладнень при оперативних втручаннях і травмах. Особливо небезпечним є абдомінальний тип ожиріння його локалізація зосереджується в більшій мірі в ділянці живота, вісцеральний жир є не лише енергетичним резервом, а виділяє гормони, які є предиктором кардіометаболічних порушень. Абдомінальне ожиріння є основною складовою метаболічного синдрому. Незважаючи на глобальну проблему ожиріння сучасний стан його лікування залишається незадовільним.

Лікування ожиріння має бути комплексним і безперервним після досягнення зниження ваги зусилля лікаря і пацієнта мають бути направлені на підтримання ефекту і попередження рецидиву захворювання, адже дійсно ожиріння максимально схильне до рецидивів. На жаль в Україні немає спеціальних програм по профілактиці ожиріння ця відповідальність лягає на кожного пацієнта особисто. Але є державні програми які почали реалізовуватися для профілактики таких захворювань як гіпертонічна хвороба, інсулінонезалежний цукровий діабет, ішемічна хвороба серця, патогенез цих захворювань дуже тісно переплітається з патогенезом ожиріння. Було б доречно уже зараз створювати програми для профілактики надмірної маси тіла як невід'ємну частину програм по попередженню гіпертонічної хвороби, ішемічної хвороби серця, цукрового діабету 2 типу. Щоб не допустити розвиток вищеописаних недуг ,які провокує ожиріння потрібно вчасно звернутися до лікаря і лікувати першопричину- ожиріння. Підхід до лікування має бути комплексним і включає в себе повне обстеження стану організму та виявлення причин надмірної ваги, розробку індивідуальної програми поступового але

стабільного лікування(фізична активність, дієта, медикаментозна терапія),лікування супутніх захворювань, профілактику збільшення маси тіла і підтримку на досягнутому рівні.

Як і будь-яке хронічне захворювання краще попередити ніж лікувати. Профілактика ожиріння і надлишкової маси тіла є активний спосіб життя, необхідно поєднувати кардіотренування, планки, інтервальні тренування, силові вправи ,більше ходіть чи їздіть на велосипеді замість користування транспортом та ліфтом. Адже рух це не тільки життя, але це краса, здоров'я і стрункість. Не забувайте про щоденні прогулянки на свіжому повітрі, так як надходження додаткових порцій кисню в організм сприяє активізації обміну речовин.

Необхідно щоб всі лікарі розуміли, що ожиріння-серйозне захворювання і вважали обов'язковим заходом включати в свої задачі заходи спрямовані на профілактику і лікування цього захворювання століття. Профілактика ожиріння являється однією із першочергових принципів оздоровлення нашого суспільства, так як причина високої смертності людей з надмірною вагою є не саме ожиріння, а його тяжкі супутні ускладнення. Тому боротьба з ожирінням чи зайвою вагою-це боротьба всього людства в цілому і кожної людини зокрема.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Бондар П.М. Метаболічний синдром //Лікування та діагностика.-2001-2001-№4.-С.22-28.

2.Тронько М.Д., Лучицький Є.В., Паньків В.І., Ендокринні аспекти метаболічного синдрому.-Київ-Чернівці,2005.-184с.

УДК 330.341.1.011 (477)

ІМПЕРАТИВИ, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ

Гусєв Вячеслав Олександрович
к.е.н., с.н.с., професор
Гаврилюк Володимир Анатолійович
Магістр
публічного управління та адміністрування
Національна академія державного управління
при Президентові України

На основі аналізу системних та інтегративних властивостей інноваційних процесів обґрунтовано, що ефективна підтримка їх розвитку та широкомасштабного поширення має бути здійснено інституціональним середовищем у форматі національної інноваційної системи (НІС), яка виступає ефективним засобом утвердження інноваційної моделі розвитку національної економіки. Проаналізовані імперативи формування, проблеми функціонування НІС України і запропоновані концептуальні засади її розвитку.

Ключові слова: інноваційна модель розвитку, інноваційний процес, національна інноваційна система

Утвердження інноваційної моделі розвитку національної економіки, що неодноразово декларувалось у програмних документах президентів та урядів України з 2000 року і проголошувалось принципом курсу соціально-економічного розвитку України і стратегічного курсу інтеграції України до Євросоюзу, а також імперативом забезпечення виходу України на траєкторію сталого розвитку вимагає проведення ефективної державної інноваційної політики, яке має спиратися на відповідне інституціональне середовище та необхідне ресурсне забезпечення.

З утвердженням інноваційної моделі розвитку національної економіки пов’язано досягнення наступних основних цілей, які визначають суспільний прогрес та місце України у світовій спільноті:

– підвищення конкурентоспроможності національної економіки на основі її інноваційної реструктуризації, яка включає технологічну реструктуризацію у напряму її просування до передових технологічних укладів (за сучасною хронологією – п’ятого та шостого, базовими технологіями якого є інтелектуальні, інформаційні та комунікаційні технології, космічна техніка, “штучний інтелект”, біотехнології, нанотехнології та генна інженерія, мембранні та квантові технології, робототехніка, нові матеріали);

– вихід країни на траєкторію сталого інноваційного розвитку у стислий історичний період (25 – 30 років), за прикладом таких колишніх аграрних країн з сировинним експортом як Ірландія, Республіка Корея, Фінляндія тощо.

– інтеграція України до угрупування технологічно розвинених країн світової спільноти через включення в передові глобальні технологічні ланцюги.

Сутністю інноваційної моделі розвитку економіки, яка стала пануючою доктриною економічного зростання в економічно та технологічно розвинутих країнах світу, є широкомасштабне введення у господарський обіг через інноваційні процеси таких продуктів інтелектуальної праці, як передові технології, науково-технічні розробки та інші об’єкти прав інтелектуальної власності з метою їх комерціалізації або отримання соціально-економічного ефекту, а також запровадження ефективних організаційно-управлінських рішень. Хід інноваційного процесу пов’язаний з науковою, науково-технічною, виробничою сферами та спрямований до сфери споживання. У своєму ході інноваційний процес охоплюється складним комплексом суспільно-виробничих, правових, товарних, фінансово-кредитних відносин між суб’єктами процесу, пов’язаних з етапами повного циклу його відтворення: ***наука - (інтелектуальний продукт, об'єкт прав інтелектуальної власності) – трансфер продукту – виробництво - (інноваційний продукт) - ринок споживання,*** що загалом обумовлює багатомірність процесу. Завдяки

об’єктивному феномену глобалізації окремі етапи інноваційного процесу можуть бути реалізовані за межами контуру національної економіки [1].

В інноваційній моделі розвитку економіки інноваційна діяльність як вид інвестиційної діяльності, спрямована на впровадження у виробництво та комерціалізацію результатів проведених наукових досліджень, науково-технічних розробок для запровадження передових новітніх технологій, випуску на їх базі та просування на ринок нових конкурентоздатних товарів та послуг, набуває якості цілеспрямованих та відтворюваних на систематичній основі широкомасштабних інноваційних процесів в усіх галузях національної економіки, але з перевагою їх генезису у лідируючих наукоємних галузях, які складають ядро передового технологічного укладу у структурі національної економіки. Для розвинених країн світу це п’ятий технологічний уклад та утворення зародків шостого технологічного укладу.

З визначальних властивостей та характеристик інноваційного розвитку випливають такі положення, які і мають стати імперативами у формуванні стратегії запровадження інноваційної моделі розвитку:

– інноваційний процес є базовим, системоформуючим, багатовимірним та ізоморфним елементом інноваційної моделі розвитку, а також детермінантом якісних та кількісних змін сфер його перебігу;

– поширеність інноваційних процесів, глибина та якість викликаних ними змін у сферах діяльності суспільства має стати виміром утвердження моделі інноваційного розвитку національної економіки;

– хід інноваційного процесу має бути забезпечений відповідно до його етапів фінансовими, інвестиційними, матеріально-технічними, кадровими та інформаційними ресурсами, причому останні відіграють роль інтегративного фактору етапів процесу;

– в інноваційному процесі мають поєднатися підприємницька активність із заходами його державної підтримки, що робить сам процес об’єктом моніторингу та регуляції державної інноваційної політики.

З позиції системності інноваційного процесу його генезис та розвиток має відбуватися у певному інституціональному середовищі, що за умов цілісності цього середовища, взаємоузгодженої дії його складових та скоординованих між ними зв'язків, ототожнюється з національною інноваційною системою (НІС). Введення в категоріально-понятійний апарат інноваційної економіки поняття НІС виявилося продуктивним у сучасних наукових підходах до проблеми формування державою сприятливого до інноваційних процесів інституціонального середовища [2].

НІС включає в себе законодавчо встановлений комплекс правових, економічних, організаційних, логістичних та інших механізмів державної підтримки та стимулювання інноваційних процесів на кожному з її етапів, включаючи просування виробленої продукції на ринок, а також структуру інститутів та інфраструктури, яка має задіяти ці механізми у відповідних сферах науково-технічної, виробничої діяльності та у ринковому секторі. Інституційна структура НІС має включати: наукові установи (генерація науково-технічних розробок, маючих ознаки інноваційних продуктів і перспективи їх випуску); інноваційні підприємства, тобто підприємства, які запроваджують випуск інноваційної продукції; заклади вищої освіти (підготовка кадрів для забезпечення інноваційних процесів); розвинену інноваційну інфраструктуру підтримки генезису інноваційних процесів, яка включає технопарки, наукові парки, індустріальні парки, консалтингові та інжинірингові фірми, інноваційні кластери тощо; спеціалізовані банківські і небанківські фінансово-кредитні установи, інноваційні та венчурні фонди, що забезпечують інвестиційними та фінансовими ресурсами реалізацію інноваційних процесів.

Системоформуючими чинниками в НІС виступають центральні органи державної виконавчої влади, на які покладені завдання проведення інноваційної політики на загальнодержавному та галузевому рівнях.

У НІС інноваційні процеси мають генеруватися та розвиватися найбільш інтенсивно, об'єктивно відповідаючи динамічним змінам рівня суспільних потреб та безпосередньо формуючи ці потреби. При цьому розвиток

інноваційних процесів визначається структурною повнотою та розвиненістю НІС, а також спроможністю самої системи до продукування перспективного для комерціалізації інтелектуального продукту, його подальшого ефективного трансферу до сфери виробництва для промислового засвоєння як конкурентоспроможної продукції або впровадження передової технології та просування цієї продукції або технології до розвиненого ринку споживання.

В контексті розгляду НІС як ефективного засобу утвердження інноваційної моделі розвитку економіки, в якому закладені принципи синергетичного підсилення та саморозвитку, розбудова і розвиток НІС стає пріоритетним напрямом проведення державної інноваційної політики, яка за теперішніх умов потребує суттєвого удосконалення.

Для теперішнього стану НІС України характерним є її структурна та функціональна неповнота, просторова неоднорідність, а також структурна деформованість її складових та, в певній мірі, відсутність внутрішніх координаційних зв’язків. Це призводить до неузгодженої дії механізмів підтримки інноваційних процесів, неефективного використання усіх ресурсів їх підтримки.

1. Структурна та функціональна нерозвиненість НІС проявляється найбільш за все в її інституціональному секторі, для якого характерним є :

– неповнота інноваційного законодавства в частині визначення правових, економічних та організаційних основ державного регулювання розвитку інноваційних процесів, розширення механізмів і форм їх державної підтримки, а також трансферу технологій, включаючи трансфер технологій “подвійного використання” і пов’язаних з трансфером процедур оцінки та введення в господарський обіг об’єктів інтелектуальної власності у сфері науки і технологій, зокрема, регулювання питань правової охорони та подальшого залучення до господарського обігу наук об'єктів, створених за рахунок коштів державного бюджету та державних цільових фондів;

– нерозвиненість комплексу фінансово-кредитних установ банківського та небанківського секторів (спеціалізовані банки розвитку та реконструкції,

інноваційні, венчурні та лізингові фонди тощо), який в рамках функціонування НІС повинен забезпечувати сприятливі умови для інвестиційної та фінансово-кредитної підтримки інноваційних процесів шляхом залучення відповідних ресурсів;

– відсутність певної цілісності структури інституціонально-спроможних державних інституцій для підтримки та регулювання інноваційних процесів, а також розвиненої інфраструктури підтримки інноваційних процесів, до якої входять технологічні парки, інноваційні бізнес-інкубатори, консалтингові та інжинірингові підприємства, інформаційні мережі, сфера раціоналізаторської та винахідницької діяльності;

– деформованість структури вітчизняного значного науково-технічного потенціалу, який сконцентрований на початкових стадіях циклу інноваційного процесу і сформований, як розвиненою мережею науково-дослідних установ (включає станом на 2018 рік 1479 наукових організацій, переважно академічного сектору), а також численними науковими школами за передовими напрямами розвитку науки, техніки та технологій і які мають світове визнання. При цьому науково-технічний потенціал залишається нерозвиненим в сегментах наукового та інжинірингового супроводження певних пріоритетних напрямів технологічного розвитку промислового комплексу.

2. Неоднорідність, структурна та регіональна деформованість НІС, яка проявляється у сфері виробництва і пов’язана з наявністю у його структурі контурів технологічної різноукладності при домінуванні індустріальних укладів (четвертого та переважно третього) обумовлює низьку конкурентоспроможність вітчизняного промислового комплексу та в усій національній економіці в цілому. Крім того, нерівномірність розміщення індустріального комплексу призводить до надмірного техногенного навантаження в окремих регіонах України.

3. Відсутність орієнтованості у зв’язках НІС, яка обумовлена приниженням планових начал у її діяльності, нерозвиненості програмно-цільових та проблемно-орієнтованих підходів призводить до порушення

координації функціонування НІС в цілому. Слідством цього є відсутність підтримки та розвитку інноваційних процесів за визначеними законодавством пріоритетними напрямами розвитку науки і техніки, а також за пріоритетами інноваційної діяльності безпосередньо спрямованих на інноваційну технологічну реконструкцію реального сектору економіки.

Про нерозвиненість НІС та її функціональну недостатність щодо інтенсифікації розвитку інноваційних процесів свідчать статистичні дані про незначні масштаби інноваційної діяльності в Україні. Зокрема, обсяг видатків на інноваційну діяльність за останні роки не перевищував 0,3% від ВВП і тільки 16,5% до загальної кількості промислових підприємств займалися інноваційною діяльністю у 2019 році, тоді як, навпаки, в розвинутих країнах світу відсоток інноваційно-активних підприємств досягає 70% [3]. Низьким є якісний рівень запроваджених інновацій. За останні роки в Україні фактично не було впроваджено ні однієї інновації загальнодержавного масштабу (макротехнології) та галузеутворюючого масштабу (галузевої технології), а також не було впроваджено інновацій, які формують ядро передового технологічного укладу, спостерігається незначна кількість інноваційної продукції, що відрізняється принциповою новизною. Переважна більшість інновацій є ”продукційними”, носять локальний характер та їх значення не виходить за межі окремих виробництв.

Перелік основних вад та негативних тенденцій стагнації, притаманних НІС на теперішній момент, можна продовжити, але НІС має також перспективи свого розвитку, які зумовлені:

– висококваліфікованими трудовими ресурсами, а також добре розвинутою системою закладів вищої освіти, які мають потенційні можливості здійснити підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації спеціалістів за усіма пріоритетними напрямами розвитку науки і техніки та забезпечити кваліфікованим персоналом усі ланки інноваційного процесу;

– попри зазначеним негативним тенденціям Україна залишається спроможною у сфері науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт

проводити повний цикл власних досліджень за більшістю наукових напрямків та до акумуляції світових передових наукових досягнень, про що свідчать вагомі результати фундаментальних та прикладних наукових досліджень, а досягнення вітчизняної науки у дослідженнях та розробках таких пріоритетних науково-технологічних проблем як аерокосмічні системи, “штучний інтелект”, кібернетичні системи, наноелектроніка, фізіологія людини та інші мають світовий рівень і перспективу для їх комерціалізації;

– наявністю окремих високотехнологічних виробництв в аерокосмічній, суднобудівної, енергетичного машинобудування галузях тощо, які здатні виробляти сучасну наукомістку продукцію, серед якої двигуни для літаків та вертольотів, матеріали, унікальні вироби енергетичного машинобудування; медичні препарати, окремі типи зброї та озброєння тощо, які за своїми характеристиками не поступаються або часто-густо перевищують кращі світові аналоги.

У цих зазначених і достатньо розвинених сегментах НІС формується людський фактор (мається на увазі сфера освіти), продукується інтелектуальний ресурс, який формує ключовий фактор передового технологічного укладу.

Разом це складає базу для руху національної економіки за таким світовим мегатрендом як "Індустрія 4.0".

Це призводить до висновків, що розбудова НІС має починатися з цих розвинених її сегментів та саме до них мають бути спрямовані державна підтримка, необхідні інвестиційні, фінансові, організаційні ресурси.

У ході подальшого розвитку НІС України повинні бути вирішені наступні проблеми:

1. Формування НІС здійснювати у вигляді оптимальної цілісної системи державних органів, а також організацій, підприємств, установ державної і недержавної форми власності, громадських професійних організацій при забезпеченні умов структурної повноти їх юридичної відокремленості, повноважень та функцій у сфері інноваційної діяльності на

загальнодержавному, галузевому та регіональному рівнях. НІС має включати розвинену мережу інноваційних центрів трансферу технологій, інформаційних центрів (функції діяльності зазначених центрів мають виконувати за теперішніх умов регіональні центри науково-технічної та економічної інформації), інноваційних бізнес-інкубаторів, технопарків, інжинірингових та консалтингових підприємств, а також інші інноваційні структури підтримки та супроводження інноваційної діяльності.

Крім того, НІС повинна охоплювати розвинену мережу банківських та небанківських установ, зокрема – венчурних фондів, галузевих і регіональних інноваційних та лізингових фондів, спеціалізованих на фінансових послугах у сфері інноваційної діяльності. Ядром національної інноваційної системи має стати уповноважений центральний орган виконавчої влади з реалізації державної політики у сфері наукової, науково-технологічної, інноваційної діяльності та інтелектуальної власності. На цей, як інституціонально спроможний і уповноважений державний орган, мають бути покладені відповідні функції та завдання щодо забезпечення концентрації організаційних зусиль і виділених державних фінансових ресурсів, а також безпосередньої координації залучених інвестиційних ресурсів за визначеними чинним законодавством пріоритетними напрямками науково-технічного та інноваційного розвитку країни.

За умови цілеспрямованої за визначеними пріоритетами інноваційного розвитку координації функціонування НІС з боку уповноваженого центрального органу виконавчої влади, саме така система спроможна виконати широкомасштабні завдання інноваційної реструктуризації економіки на макро та мікрорівнях та забезпечити розширену відтворюваність інноваційних процесів.

2. Удосконалення на основі проблемно-орієнтованого підходу організаційно-функціональної структури науково-технічного потенціалу за напрямами: оптимізації мережі державних науково-дослідних установ, створення нових проблемно-орієнтованих прогресивних організаційних

науково-виробничих та інноваційних структур, розширення недержавного сектору науково-технічної та інноваційної діяльності.

3. НІС має сприяти становленню ефективно працюючих у сфері інноваційної діяльності (за світовим досвідом) транснаціональних вертикально-інтегрованих структур як промислово-фінансових груп на галузевому рівні та горизонтально-інтегрованих структур як промислових кластерів на регіональному рівні, які повинні стати центрами трансферу передових технологій, а також залучення інвестицій та венчурного капіталу;

4. Інтегративним, когнітивним фактором інноваційних процесів та НІС в цілому виступає інформаційний ресурс. Тому, особливо актуальним, є створення ефективної системи інформаційного забезпечення процесів інноваційного розвитку економіки, для чого доцільним є розроблення та реалізація концепції єдиного інформаційного середовища для усіх суб'єктів інноваційної діяльності, а також забезпечення формування, підтримки та розміщення в мережі Інтернет інформаційних банків, баз даних усіх пропозицій інноваційних проектів та інших даних за основними складовими інноваційних процесів та їх учасників.

У форматі НІС мають бути також розв'язанні наступні системні завдання, які і є передумовами становлення моделі інноваційного розвитку національної економіки:

– забезпечення тісної інтеграції освіти, науки, виробництва, фінансів, з метою сприяння розвитку інноваційних процесів, зокрема, необхідно розробити та впровадити дієві схеми вертикальної та горизонтальної інтеграції підприємств, наукових установ та фінансово-кредитних установ для організації розробки, виробництва та випуску високотехнологічної і наукомісткої продукції;

– організація державної підтримки інноваційної діяльності малих та середніх підприємств, насамперед як структур, що відзначені підвищеною мобільністю та оперативністю прийняття управлінських рішень, ефективною здатністю до розроблення та впровадження наукомісткої продукції;

– підвищення активності людського мотиваційного фактору в інноваційних процесах на основі сформованої інноваційної культури, а також індивідуальної та корпоративної у суб’єктів інноваційної діяльності через систему підготовки та перепідготовки кадрів, запровадження інтегративних навчальних програм з інноваційного менеджменту у форматі дистанційного навчання;

– активізація залучення іноземних інвестицій до інноваційної сфери діяльності шляхом надання спеціального правового режиму пільгового оподаткування виготовленої інноваційної продукції за інвестиційно-інноваційними проектами, що реалізуються у спеціальних (вільних) економічних зонах, територіях пріоритетного розвитку, технологічних парках;

– безпосередня державна підтримка високотехнологічного експорту шляхом запровадження механізмів державного експортного кредитування та заохочення надання експортних кредитів комерційними банками по відношенню до виробників високотехнологічної продукції. а також надання інституційної, інформаційної підтримки експортерам високотехнологічної продукції вітчизняного виробництва.

Подальшою перспективою розвитку НІС в умовах об’єктивного процесу глобалізації має стати входження НІС до глобальної інноваційної мегасистеми через приєднання НІС до глобальних технологічних ланцюгів. Прогнозування такої перспективи ґрунтується на процесах інтеграції НІС країн Євросоюзу з метою створення єдиного науково-технологічного та інноваційного простору.

Звідси випливає, що формування ефективно функціонуючої НІС має забезпечити не тільки становлення інноваційної моделі розвитку, але й реальну перспективу для України бути рівноправним суб’єктом глобальних інноваційних процесів, а не їх об’єктом.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гусєв В. О. Утвердження парадигми сталого інноваційного розвитку в Україні / в кн. Сталий розвиток — XXI століття: управління, технології, моделі. Дискусії 2017: колективна монографія /Андерсон В.М., Балджи М.Д., Баркан В.І. [Гусєв В.О. та ін.]; НТТУ «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»; Вища економіко-гуманітарна школа / за наук. ред. проф. Хлобистова Є.В.- Київ, 2017.— С. 29 – 45.

2. Андрощук Г.О. Національні інноваційні системи : еволюція, детермінанти результативності : монографія / Г. О. Андрощук, С. А. Давимука, Л. І. Федулова. – К. : Парлам. вид-во. 2015. – 512 с.

3. Аудит української економіки : Кабінет Міністрів України. [Електронний ресурс]. Режим доступу : https:// www. kmu.gov.ua

УДК 792.54 Донець-Тессейр (477) “19”

СИНТЕЗ ТРАДИЦІЙ УКРАЇНСЬКОГО ТА ІТАЛІЙСЬКОГО ОПЕРНОГО СПІВУ У ВИКОНАВСЬКІЙ ШКОЛІ МАРІЇ ДОНЕЦЬ-ТЕССЕЙР

Давлатова Тамара Ілхомжонівна
Аспірант
Київський університет імені Бориса Грінченка
м. Київ, Україна

Анотація. Однією з видатних діячів української музичної культури, яка зробила вагомий внесок у розвиток саме вокального виконавства стала Марія Донець–Тессейр. Її діяльність – явище унікальне в українській музичній культурі. М. Донець-Тессейр створила виконавську школу, поєднавши традиції укранського та італійського оперного співу.

Ключові слова: педагогічні принципи, вокальна педагогіка, виконавська школа , українське вокальне мистецтво.

Марія Донець-Тессейр — видатна українська оперна співачка та вокальний педагог, професор Київської Консерваторії, заслужений діяч мистецтв УРСР, Народна артистка УРСР. Розпочала свій творчій шлях як оперна співачка, її виконавська діяльність охоплює 1914-1948 роки [4].

Закінчивши виконавську кар’єру, М Донець-Тессейр присвятила себе вокально-педагогічній діяльності. За час роботи у Київській консерваторії імені П. І. Чайковського вона виховала плеяду видатних оперних співачок. Серед них: Є. Мірошниченко, І. Маслєннікова, М. Звєздіна, Г. Деомидова, Т. Пєтрова, Н. Куделя, В. Вотріна, М. Міщенко, А. Савченко, М. Малій, Р. Науменко та багато інших [2].

Як відомо, М Донець-Тессейр навчалась в класі відомого співака і педагога Олександра Мишуги, потім поїхала до Мілану, де вступила до консерваторії у клас відомого педагога Вітторіо Ванцо. О. Мишуга залишив

яскравий слід в українському мистецтві не тільки як вокаліст, але й педагог. Власний співочий досвід та глибоке відчуття українського співацького стилю стали основою його власного педагогічного методу, який згодом творчо розвинула у своїй вокально-педагогічній діяльності М. Донець-Тессейр [3].

У класі вокального педагога В. Ванцо, М. Донець-Тессейр досягла значних результатів, які дозволили їй дебютувати в Італії. Викладач наряду з вокальними вправами давав співати й арії старовинного італійського «bel canto», а також арії композиторів-веристів. Саме під час навчання у В. Ванцо співачка опанувала усі основи рухливості голосу та елементи колоратурної техніки [1].

Між вокальними методами двох викладачів була велика відмінність. О. Мишуга акцентував свою увагу насамперед на тембральній природності та ліричності голосу. В. Ванцо вимагав більш точного «оркестрового» звучання. Використавши найкращі досягнення двох вокальних шкіл, М. Донець-Тессейр створила свій метод виховання віртуозної техніки легких голосів. Цей метод став одним з провідних у підготовці колоратурних сопрано у Радянському Союзі [1].

У класі М. Донець-Тессейр учні співали вправи як на техніку legato так і staccato, розспівуючи різноманітні голосні. Іноді використовувались вправи з різними складами. Співати гамми вона радила на складах до-до-до, щоб привчити до точності й чіткості кожного звуку. Роботу над гамами М. Донець-Тессейр поєднувала з арпеджіо, проте великі арпеджіо, діапазоном на півтори октави, дозволяла співати лише переконавшись, що діапазон учня вже достатньо розвинутий [3].

Значну увагу викладачка приділяла розвитку засобам вокальної виразності, таким як трель, філіровка звуку, контрастне поєднанню forte та piano. Дуже важливим для розвитку співацького голосу вважала опанування технікою дихання. Для оволодіння технікою звукоутворення М. Донець-Тессейр застосовувала систему спеціальних вправ, які тренували дихальні м'язи усього вокально-артикуляційного апарату, допомагали налаштувати голос та

збагатити його за рахунок резонування в грудному і головному регістрах для однорідності звучання голосу на всьому діапазоні [3].

Виходячи зі свого власного сценічного досвіду співачки, М. Донець-Тессейр приділяла велику увагу вихованню співака-артиста, щоб максимально розкрити акторські можливості учня наряду з розвитком природних даних, вокальної техніки, а також сформувати артистичну індивідуальність. Для досягнення цих завдань вона використовувала велику кількість вокальних вправ всесвітньо відомих авторів, своїх власних вправ і вправ своїх вокальних педагогів О. Мишуги та В. Ванцо [1].

Висновки. М. Донець-Тессейр зробила вагомий внесок у формування національної вокальної школи. Особливої уваги потребує вивчення її методики виховання співаків. М. Донець-Тессейр поєднала педагогічні принципи виховання представників італійської та української вокальних шкіл у своїй викладацькій діяльності. Вправи для розвитку техніки легких жіночих голосів та науково-методичні записки мають велике педагогічне значення як для вокалістів-початківців, так і для досвідчених виконавців та педагогів.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Вотріна В. Мистецтво співу і вокальна методика М. Е. Донець-Тессейр / В. Вотріна. – К.: НМАУ, 2001. – 272 с.

2. Гнидь Б. Виконавські школи України / Б. Гнидь. – К.: НМАУ, 2002. – 95с.

3. Дмитриєв Л. В классе профессора М. Э.Донец-Тессейр / Л. Дмитриев. – М.:Музыка, 1974. –64 с.

4. Михайлова Т. Виховання співаків у Київській консерваторії: Хронологічний огляд з 1863 по 1963 рік / Т. Михайлова. – К.: Музична Україна, 1970. – 128 с.

УДК: 373.24

ВИКОРИСТАННЯ ПАЛЬЧИКОВИХ ІГОР У ПРОЦЕСІ РОЗВИТКУ ДРІБНОЇ МОТОРИКИ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Деснова Ірина Сергіївна
канд. пед. наук, доцент
Інститут педагогічної освіти та менеджменту

Анотація: У статті розкривається проблема розвитку дрібної моторики у дітей молодшого дошкільного віку. Автором статті пропонується у якості засобу розвитку дрібної моторики дітей молодшого дошкільного віку використовувати пальчикові ігри. Зазначені вимоги до проведення пальчикових ігор з молодими дошкільнятами.

Ключові слова: пальчикові ігри, дрібна моторика, молодший дошкільний вік.

Постановка проблеми. Підґрунтям повноцінного та всебічного розвитку кожного суб’єкта виступає його рухова активність. Здійснення точних та плавних рухів м'язами рук, вміння контролювати та спрямовувати рухи складають підґрунтя будь-якої діяльності людини. Дрібна моторика являє собою комплекс скоординованих дій нервової, м'язової та кісткової систем, яка часто у взаємодії із зоровою системою здійснює дрібні та точні рухи пальцями рук та ніг. Складність та системність такого процесу обумовлює виокремлення дрібної моторики у якості одного з найважливіших критеріїв повноцінного психічного розвитку дитини.

У період дошкільного дитинства формується низка життєво важливих психічних якостей, активно здійснюється визрівання кістково-м'язової та нервової систем, які знаходяться у тісному взаємозв'язку. Тому саме дошкільний вік є тим віковим періодом, коли слід м'яко впливати на покращення стану моторної сфери дитини. Проте якщо загальні моторні рухи

всього тіла та рухова активність дитини цього віку складають передумови у першу чергу для здійснення фізичного розвитку та зміцнення її здоров'я. Тоді як дрібно моторні рухи якісно впливають на покращення стану психічного розвитку.

Рівень розвитку сили, швидкості й точності дрібно моторних рухів, пальцевої вправності виявляється у вигляді здатності дитини дошкільного віку здійснювати складні маніпуляції з дрібними предметами. Так, дитина з достатнім рівнем пальцевого праксису має більш сприятливі умови до розвитку логічного мислення, якісно покращується функціонування таких психічних процесів як пам'ять, мовлення, увага тощо. Але недостатня розвиненість дрібно моторних рухів у дітей дошкільного віку обмежує можливості дитини в набутті нею навичок самостійності та самообслуговування, ускладнює процес маніпуляції різноманітними дрібними предметами, обмежує можливості дитини у деяких видах ігрової діяльності.

Мета статті – обґрунтувати необхідність застосування пальчикових ігор у розвитку дрібної моторики дітей молодшого дошкільного віку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теоретичних положень стосовно розвитку дрібної моторики рук у дітей дошкільного віку приділяли увагу І. Волкова, О. Жукова, К. Крутій, В. Ліщук, Л. Савіна, О. Яловська та інші науковці. Переважна більшість дослідників вважає, що використовувати допоміжні засоби у розвитку дрібної моторики дітей слід розпочинати ще на ранніх етапах розвитку дитини. Проте найбільш сенситивним періодом для моторного розвитку рук дитини є молодший дошкільний вік. Адже саме в цьому віковому періоді діти активно засвоюють та вдосконалюють нові моторні рухи, вдосконалюється координація рухів та зорово-просторове сприйняття, що сприяє більш точному самостійному відтворенню рухів, які демонструє вихователь.

Пальчикові ігри являють собою цікаві та веселі вправи для пальців рук дитини, які супроводжуються інсценуванням будь-яких віршів, історій, казок. Пальчикові ігри виступають важливою складовою освітньої роботи з розвитку

дрібної моторики рук у дітей молодшого дошкільного віку. Пальчикові ігри дуже емоційні і захоплюючі. Сюжети пальчикових ігор відображають реальність навколишнього світу – предмети, тварин, людей, їх діяльність, явища природи. Багато ігор вимагають участі обох рук, що дозволяє молодшим дошкільнятам засвоїти поняття «справа», «зліва» «вгору», «вниз».

Для розвитку дрібної моторики рук в молодшому дошкільному віці можна використовувати різноманітні пальчикові ігри, які вирішують безліч завдань у розвитку дитини. Під час виконання пальчикових ігор молодші дошкільнята активізують власну моторику рук, що в свою чергу сприяє виробленню точності і спритності рухів, вміння координувати і регулювати власні дії, зосереджувати увагу на конкретному виді діяльності. У дітей покращуються такі фізичні якості пальців як гнучкість і рухливість, зменшується скутість дрібно моторних рухів. Такі позитивні зміни в подальшому сприяють формуванню у дошкільників навичок письма в більш невимушеній формі. Використання різноманітних пальчикових ігор активізує інтелектуальну діяльність мозку, розширює словниковий запас, розвиває спритність і координацію пальцевого праксису, сприяє формуванню стійкого позитивного настрою, адаптує руку дитини до точних і цілеспрямованих дій.

О. Жукова вважає, що пальчикові ігри відображають реалістичні сюжети навколишнього світу, а мовний супровід пальчикових ігор різноманітними жанрами художньої літератури (загадками, вірші, потішки) формують у дітей молодшого дошкільного віку правильність вимови, вдосконалюють фонематичний слух, ритм дихання, розвивають почуття ритму. Здатність пальців рук до дотику служить джерелом стимуляції різних відділів кори головного мозку, підвищує активність мовних зон і стимулює розвиток звукової культури мовлення [1, с. 36].

Пальчикові ігри також впливають на пластичність пальців рук, при цьому кисті стають податливими. Як наслідок діти стають здатними здійснювати дрібні моторні руху, які становлять основу образотворчої діяльності, а в подальшому майбутньому створюють передумови для успішного оволодіння

процесом письма. К. Крутій характеризує пальчикові ігри як комбінування пластичності кистей і пальців рук з виразним інтонуванням, як постановку театру за допомогою пальців і кистей рук. Пальчикова гра впливає не тільки на виразність мови, а й на прояв дітьми творчих здібностей [2, с. 64].

Пальчикові ігри також є винятковим засобом стимуляції тонкої моторики та мовлення дитини в їх єдності і взаємозв'язку. Розучування текстів з використанням дрібно моторних рухів стимулює розвиток мовлення, просторового мислення, уваги, уяви, розвиває швидкість реакції і емоційну виразність. Вірші привертають увагу молодших дошкільнят і легко запам'ятовуються. Ритм та особлива побудова слів впливають на дітей заспокійливо, знижуючи рівень гіперактивності. При систематичному повторенні віршів і одночасному здійсненні рухів пальцями у дітей покращується звуковимова, вміння чітко, швидко і ритмічно промовляти слова, вдосконалюється запам'ятовування інформації, здатність координувати рухи із мовленням. Отже, систематичне застосування пальчикових ігор у розвитку тонких рухів пальців, підвищує працездатність головного мозку, даючи потужний поштовх дитині до пізнавальної та творчої активності.

І. Волкова вважає, що під час застосування пальчикових ігор у розвитку дрібної моторики дітей молодшого дошкільного віку слід дотримуватися низки принципів. Так, пальчикові ігри не повинні проводитись з дітьми з примусу. Під час використання пальчикових ігор у молодших дошкільнят повинен бути позитивний емоційний настрій. Ігрові вправи повинні відповідати рівню дрібно моторного розвитку дітей і ускладнюватися відповідно до набутих дітьми можливостей. Для досягнення позитивної динаміки у розвитку дрібної моторики рук, проведення пальчикових ігор має бути регулярним. Для зняття надмірної м'язової напруги, передувати і завершувати проведення пальчикових ігор необхідно вправами на розслаблення м’язів рук [3, с. 8]. Наприклад, вихователь може проводити з дітьми почергове прогладжування кожної руки, починаючи від кінчиків пальців до долоні, легке встряхування, змахування рук.

Пальчикові ігри дуже різноманітні за змістом: ігри-маніпуляції, сюжетні пальчикові ігри, кінезіологічні пальчикові ігри, пальчикові ігри з елементами масажу. Так, до пальчикових ігор-маніпуляцій відноситься «Сорока-ворона», «Пальчик-пальчик, де ти був?», «Печу, печу хлібчик», «Ми ділили апельсин ..», «Цей пальчик хоче спати», «Моя сім'я», «Раз, два, три, чотири, хто живе в моїй квартирі?», «Пальчики пішли гуляти» та інші. Такі ігри дитина може здійснювати самостійно або за допомогою дорослого. Сюжетні пальчикові ігри «Пташки», «Гриби», «Ялинка», «Розпускаються квіти», «Граблі» приваблюють молодших дошкільнят своїм сюжетом, а також при колективному програванні викликають у дітей емоційний відгук. Пальчикові ігри кінезіологічної спрямованості «Кулак-долоня-ребро», «Горизонтальна вісімка», «Калачі» підвищують гнучкість, спритність, синхронність і точність моторних рухів рук дитини. У пальчикових іграх з елементами масажу застосовуються традиційні для масажу рухи – розтирання, натискання, розминання, пощипування (від периферії долоні до центру). Наприклад, «Помиємо ручки під гарячим напором води», «Одягаємо рукавиці», «Ми капусту солимо», «Зігріємо ручки», «Молоток» та інші.

Як зазначає Л. Савіна, пальчикові ігри на заняттях можуть включати: організаційний момент (підготовка дітей до теми заняття; знайомство з новим матеріалом через гру), фізичну паузу (підготовка до виконання графічних завдань); закріплення матеріалу (повторення отриманих знань). Персонажі і образи пальчикових ігор повинні відповідати темі заняття і допомагати дітям із задоволенням запам'ятовувати необхідний матеріал [4, с. 19]. У зміст пальчикових ігор включаються рухи для розвитку кистей рук, статичні вправи для пальців і динамічні вправи для пальців. Так, дії кистей рук розвивають здатність до виконання тонких і диференційованих рухів, навчають дитину напрузі і розслабленню м'язів, розвивають вміння зберігати положення руки певний час, навчають молодших дошкільнят навичкам переключення з одного виду діяльності на інший. Статистичні рухи для пальців рук вдосконалюють набуті раніше навички, сприяють розвитку гнучкості і спритності пальцевих

рухів. Динамічні рухи пальців забезпечують розвиток точності і координованості дій, вдосконалюють дії зі згинання та розгинання пальців рук, навчають протиставляти великий палець іншим.

Т. Пилипчук вважає, що будь-яка пальчикова гра повинна починатися з масажу пальчиків і долонь дитини. Масаж підвищує рухливість пальчиків дитини в процесі гри, активізуючи при цьому рухові центри кори великих півкуль головного мозку. Час, відведений на масаж, коливається в межах до трьох-чотирьох хвилин. В процесі проведення масажу можуть застосовуватися різного виду прогладжування, легкі і плавні рухи, розведення і зведення кистей рук. Молодших дошкільників можна навчити прийомам самостійного масажу, представлених такими вправами як: здійснювати рухи долоньками вниз-вгору, імітуючи ковзаючи рухи; легкими і плавними рухами доторкатись однією рукою пальців і долонь іншої руки; упродовж 10–15 секунд активно розтираючи змінювати положення рук; інтенсивно розтирати по черзі кожен палець, пересуваючи робочою рукою від кінчиків пальців до долоні; активно стискати і поступово розжимати кисті рук; проводити легкі струшування рук до їх максимального розслаблення [5, с. 32]. Масажні рухи створюють підґрунтя для поліпшення функціонування м'язової діяльності, посилюючи передачу нервового збудження між нейронними центрами. Проведення масажу кистей і пальців рук може здійснюватися з різною інтенсивністю. Так, у разі застосування швидкого масажу підвищується рівень збудливості нервової системи. У ситуації застосування легких погладжуючих рухів збудливість нервових центрів кори навпаки знижується і відбувається м'язове розслаблення. Якщо техніки масажу виконуються із середньою інтенсивністю, то зазначені прийоми викликають заспокійливий ефект. Будь-який вид масажу сприяє зниженню стомлюваності дитини, підвищує рівень фізичної і розумової активності, створює відчуття легкості і бадьорості.

О. Узорова та О. Нефьодова пропонують використовувати такі загальні прийоми масажу пальчиків, що сприяють розвитку дрібної моторики: прогладжування кисті рук; розтирання пальчиків від кінчиків до основи із

застосуванням невеликої сили для збільшення чутливості; легке натиснення на верхню фалангу пальчика; розтирання по колу від кінчика до долоньки; взяти пальчик за верхівку і тихенько обертати за годинниковою стрілкою [6, с. 67].

Масажний прийом прогладжування необхідно виконувати у певному темпі спокійно, легко і вільно здійснюючи ковзання по шкірі дитини кінчиками пальців або долонею. Прогладжування можуть бути прямолінійними, спіралевидними, зигзагоподібними, поперемінними, поздовжніми, колоподібними і комбінованими. Ще одним масажним, прийомом, який часто використовується в пальчикових іграх, є розтирання. На відміну від прогладжування під час цього прийому виконується натиснення на поверхню шкіри і рука не ковзає по ній, а як би трохи зрушує шкіру, утворюючи попереду складку. Розтирання проводиться подушечками пальців або долонею і також буває зигзагоподібним, спіралевидним і прямолінійним. Застосування даних прийомів у процесі проведення пальчикових ігор сприяє підвищенню гнучкості, спритності, синхронності і точності моторних рухів.

О. Яловська зазначає, що пальчикові ігри з молодшими дошкільнятами потрібно проводити в уповільненому темпі в кількості від трьох до п’яти разів спочатку задіюючи одну руку, потім другу. По завершенню пальчикових ігор проводяться вправи одночасно з двома руками. При цьому інструкції дитині даються доброзичливим і спокійним тоном. Спочатку використовуються найбільш прості пальчикові ігри, які поступово ускладнюються [7, с. 113]. Під час обирання пальчикової гри слід віддати перевагу тій, в якій рівномірно розподіляється тонус в кисті і пальцях з чергуванням стиснення, розгинання і розслаблення.

Висновок. Отже, пальчикові ігри є цікавими й веселими вправами для пальців рук дитини, які супроводжуються інсценуванням будь-яких віршів, історій, казок. Застосування пальчикових ігор у роботі з дітьми молодшого дошкільного віку сприяє виробленню точності і спритності рухів, вміння координувати і регулювати власні дії, зосереджувати увагу на конкретному виді

діяльності. Кисті і пальці рук набувають оптимальної гнучкості і рухливості, знижується рівень скутості рухів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Жукова О. П. Дошкольный возраст : о развитии ручной умелости / О. П. Жукова. – Текст : непосредственный // Дошкольное воспитание. – 2006. – № 11. – С. 14–16.

2. Крутій К. Л. Підготовка руки дитини до письма // Стежинки у Всесвіт : програма для дітей п'ятирічного віку /автор. кол., наук. кер. К. Л. Крутій. – Запоріжжя : ТОВ "ЛІПС" ЛТД, 2011. – С. 64 – 65.

3. Волкова І. Пальчикові ігри. Для всіх вікових груп / І. Волкова. – Харків : Ранок, 2017. – 64 с.

4. Савіна Л. П. Пальчикова гімнастика для розвитку мовлення дошкільнят / Л. П. Савіна. – Київ : Школа, 2001. – 48 с.

5. Пилипчук Т. М. Пальчикові казочки для дітей раннього та молодшого дошкільного віку / Т. М. Пилипчук // Дошкільний навчальний заклад. 2016. № 7. С. 31–37.

6. Узорова О. В. Пальчикова гімнастика / О. В. Узорова, О. О. Нефьодова. – Київ : Школа, 2003. – 127 с.

7. Яловська О. О. Пальчики дошкільнят : розвиваємо руку – розвиваємо мозок / О. О. Яловська. – Тернопіль : Мандрівець, 2011. – 228 с.

УДК 35.352/353

ОСОБЛИВОСТІ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПОСАДОВИХ ОСІБ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ

Дзега Володимир
аспірант кафедри
парламентаризму та політичного менеджменту
НАДУ Президентові України

У статті досліджено особливість вітчизняного та європейського досвіду з питання вдосконалення організаційної компетентності посадових осіб місцевого самоврядування в умовах децентралізації влади. Проаналізовано питання необхідності формування нової системи місцевого самоврядування як інструменту подолання загальноекономічної і політичної кризи. Обґрунтовано впровадження нової більше ефективної системи організаційної компетентності посадових осіб в умовах децентралізації влади. Виокремлено стадії впровадження вдосконалення організаційної компетентності. Сформовано визначення поняття "організаційної компетентності" як нової системи місцевого самоврядування в Україні. В наш час, існуюча організаційна компетентність посадових осіб, в цілому, залишається неефективною, вона поєднує змішання інститутів радянської доби і інститути нової генерації які були сформовані у період незалежності. Дана система є доволі незавершеною, суперечливою, відірваною від людей і громіздкою. Як результат - організаційна компетентність посадових осіб місцевого самоврядування взяло на себе роль гальма у процесі проведення соціальних, економічних, політичних реформ.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.

Особливістю вдосконалення організаційної компетентності посадових осіб місцевого самоврядування в умовах децентралізації влади є поетапне

реформування, яке буде запорукою впровадження вдосконалення і формування оновленої системи в умовах децентралізації влади. Її першочерговою метою буде формування вдосконаленої системи управління, яка буде близькою до потреб і запитів людей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання особливості вдосконалення організаційної компетентності посадових осіб місцевого самоврядування в умовах децентралізації влади досліджували В.А. Гошовська [10], Л.І.Даниленко [10], П.В.Ворона [9], А.П.Лелеченко [12], С.В.Краснопьорова[13], В.С.Куйбіда [11], А.Ткачук [16] та ін.

Так на думку П.В.Ворони, для посадової особи місцевого самоврядування як представника органу місцевого самоврядування важливо вміти володіти не тільки професійною компетентністю, а й компетентністю взагалі. В.С.Куйбіда дає таке визначення: «Професійна компетентність посадової особи місцевого самоврядування - це її здатність ухвалювати обґрунтовані рішення, в рамках своєї компетенції щодо ефективної діяльності органу місцевого самоврядування, основою якої є професійні управлінські компетенції» [14, с. 58]. Професійну діяльність старости, сільського голови, інших посадовців МС пов’язано з багатоаспектністю їхніх обов’язків та актуалізацією нової управлінської парадигми, яка, на думку В.А.Гошовської та Л.І.Даниленко, пов’язана з лідерством і «передбачає появу нових організаційних структур, нових моделей поведінки, нових процедур (передусім, щодо процесу прийняття рішень), нових принципів і цінностей як основи управлінської діяльності»[10].

Цікавою для розкриття організаційно-управлінського аспекту нашої роботи є ідея випереджального розвитку місцевого самоврядування (С.В.Краснопьорова). Для впровадження такої концепції місцевого самоврядування знадобляться такі перетворення, а саме: функціональне розмежування; структурні коригування; внутрішня організаційна модернізація; демократизація управління; фінансова децентралізація.[13].

Відповідно, метою статті є аналіз діючої системи організаційної компетентності посадових осіб місцевого самоврядування, пошук та систематизація напрямів, шляхів удосконалення організаційних компетентностей посадових осіб місцевого самоврядування в контексті децентралізації.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

В даній статті розглядається організаційна компетенція посадових осіб місцевого самоврядування як унікальна організаційна система, система технологій і методів керування.

За допомогою реформування планується розв'язати ряд важливих завдань:

– впровадження більш ефективної організації посадових осіб на місцевому рівні управління;

– вдосконалення сучасної системи місцевого самоврядування в умовах децентралізації;

– запровадження нової ідеології функціонування місцевого самоврядування, в першу чергу, направлену на забезпечення реалізації прав і свобод громадян, надання державних та громадських послуг;

– організація на нових засадах служби в органах місцевого самоврядування в умовах децентралізації;

– створення сучасної системи підготовки та перепідготовки управлінських кадрів.

Дана реформа з вдосконалення організаційної компетентності посадових осіб місцевого самоврядування повинна бути впроваджена у кількох напрямках:

1. Створення нової сучасної правової бази, яка буде регламентувати місцеве управління в Україні.

2. Формування інститутів, організаційних структур, інструментів здійснення.

3. Кадрове забезпечення, оновлення вже існуючої кадрової політики.

4. Зміцнення та формування нових фінансових і економічних основ.

5. Наукове та інформаційне забезпечення, формування механізмів інформаційного моніторингу.

Організаційною компетентністю є сукупність знань, вмінь, навичок, яка допомагає при збиранні, аналізі інформації, прийняттю політичних та управлінських рішень, допомагає комунікації та особливостям роботи з людьми, вирішенню конфліктних ситуацій, кінцевою метою якої є вирішення стратегічних завдань з мобілізацією необхідних ресурсів.

Поміж названих вмінь також можна відокремити такі вміння, як:

– комунікативна компетентність;

– компетентність володіння технологіями прийняття політико-управлінських рішень;

– компетентність в управлінні конфліктами.

Організаційна компетентність посадової особи місцевого самоврядування передбачає наявність комунікативних умінь і навичок здійснювати соціальну взаємодію, що забезпечують результативність та ефективність вирішення професійних завдань, встановлювати адекватні міжособистісні та конвенціональні стосунки в різних ситуаціях.

Політика яка має свій напрям на реформування місцевого самоврядування спирається, в першу чергу, на інтереси жителів територіальних громад. Тобто спрямована на органам місцевого самоврядування вагомої частини повноважень, ресурсів та відповідальності. З 2014 року почало формуватись законодавче підґрунтя для зміни системи влади та її територіальної основи на всіх рівнях.

Саме у 2014 році була розроблена і прийнята Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади. Після чого був затверджений План заходів щодо її реалізації.

Для реалізації положень Концепції та завдань Плану заходів, необхідно було в першу чергу внести відповідні зміни до Конституції України, а також

сформувати пакет нового законодавства, чого й було досягнуто у 2020 році. На жаль, зміни до Конституції України не були прийняті парламентом. А вони (зміни) перш за все мали вирішити питання утворення виконавчих органів обласних рад, реорганізації місцевих державних адміністрацій в органи контрольно-наглядового типу, дати чітке визначення адміністративно-територіальної одиниці - громади.

Тому з 2014 року і до сьогодні реформа відбувається в межах чинної Конституції.

За даний час було сформовано і впроваджено в дію засади основного пакету нового законодавства, було впроваджено першочергові законодавчі ініціативи, а саме:

- Закон про внесення змін до Бюджетного кодексу України.
- Закон про внесення змін до Податкового кодексу України.
- Закон 562-IX від 16.04.2020 р. «Про добровільне об'єднання територіальних громад», який надав змогу розпочати формування спроможного базового рівня місцевого самоврядування.
- Закон №1009-IX "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування окремих питань організації та діяльності органів місцевого самоврядування та районних державних адміністрацій" (законопроект №3651-д). 6 грудня 2020 Закон набув чинності. Нагадаємо, він дає можливість працювати новообраним органам місцевого самоврядування громад і районів: врегульовує питання правонаступництва комунального і державного майна, бюджетних ресурсів, прав та зобов'язань. Крім того, Закон дає змогу створити районні державні адміністрації в нових районах.

Закон України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо приведення у відповідність положень бюджетного законодавства у зв'язку із завершенням адміністративно-територіальної реформи».

Закон України «Про внесення змін до Закону України "Про місцеві державні адміністрації" та деяких інших законодавчих актів України щодо реформування територіальної організації виконавчої влади в Україні» (№4298)

Триває обговорення у Верховній Раді України Проекту Закону «Про внесення змін до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» та деяких інших законодавчих актів України щодо децентралізації та розмежування повноважень органів місцевого самоврядування»

Законодавчо запроваджено також інститут старост в об'єднаних територіальних громадах. На жаль, до питання функціоналу, процедури обрання старост апологети реформи підійшли суто формально, не врахувавши думок експертів та громадськості. Тому у грудні 2020 року група народних депутатів зареєструвала Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо розвитку інституту старост №4535. За словами одного з авторів проекту, народного депутата Віталія Безгіна, це технічний, але необхідний законопроект. Він передбачає, що староста більше не входить у виконком за посадою, проте матиме широкий набір повноважень – зокрема, гарантовано зможе виступати у виконкомі, на засіданнях ради, в інших органах, утворених радою громади. Також, за законопроектом, голова громади буде зобов'язаний обговорювати з громадою всі кандидатури на посаду старости, тобто публічні консультації стануть обов'язковими. Крім того, у громадах не буде величезних або дуже дрібних старостинських округів. Критерій з кількості населення старостинського округу - 1500 осіб, що співвідноситься з найменшою громадою. При цьому, «законопроект надає право робити винятки з цього положення (для гірських або територій з низькою щільністю населення, наприклад), тому громади можуть сформувати і менші округи, однак занадто великими їх зробити вже не вдасться», - повідомив Віталій Безгін. Законопроект також конкретизує «представницький» мандат старости і чітко вказує, що він не може суміщати свою діяльність з іншою посадою - бути депутатом районних, обласних рад, мати іншу оплачувану роботу тощо [17].

У 2020 році ОТГ отримали у комунальну власність 2 млн.га земель сільськогосподарського призначення за межами населених пунктів.

Закон № 1508-VII від 17.06.2014 р. «Про співробітництво територіальних громад», який допоміг створити механізми вирішення спільних проблем громад. Даними механізмами скористалися 975 громад. Закон № 156-VIII від 05.02.2015 р. «Про засади державної регіональної політики». Державна підтримка регіонального розвитку та розвитку інфраструктури громад зросла майже у 39 разів: з 0,5 млрд.грн. до 19,37 млрд.грн. Реалізовано більше 10 тисяч проектів.

Пакет законів щодо розширення повноважень органів місцевого самоврядування та оптимізації надання адміністративних послуг дозволив делегувати органам місцевого самоврядування відповідного рівня повноваження з надання базових адміністративних послуг. Сесілія Крун, керівниця напряму міжнародного співробітництва Посольства Швеції, співголова Секторальної робочої групи відзначила: «Ми раді визнати, що, незважаючи на пандемію COVID та її кардинальні наслідки для соціально-економічної ситуації, триваючий військовий конфлікт, неспокійне політичне середовище, місцеві вибори в жовтні тощо, у 2020 році децентралізація добре просунулася і набрала обертів, і зміни вже є незворотними. Завершення адміністративно-територіальної реформи, зі створенням 1469 громад та 136 районів, є головним досягненням та важливою віхою» А В'ячеслав Негода, співголова секторальної робочої групи «Децентралізація та регіональний розвиток» (Блок: Децентралізація), заступник Міністра розвитку громад та територій України акцентує увагу на підготовці проекту закону про місцеве самоврядування, щодо якого зараз тривають консультації з асоціаціями органів місцевого самоврядування, експертами, народними депутатами. Також нагадав, що в парламенті - на розгляді законопроект про місцеві державні адміністрації. А найближчим часом Уряд планує розглянути та направити до парламенту законопроект про порядок вирішення питань адміністративно-територіального устрою [17]..

Нова законодавча база значно посилила мотивацію до міжмуніципальної консолідації в країні, створила належні правові умови та механізми для

формування спроможних територіальних громад сіл, селищ, міст, які об'єднують свої зусилля у вирішенні нагальних проблем. Також вже виправдала себе нова модель фінансового забезпечення місцевих бюджетів, які отримали певну автономію і незалежність від центрального бюджету.

Успіхи реформи першого етапу свідчать правильності шляху.

Є очікування, що 2021 рік стане ключовим у питанні формування базового рівня місцевого самоврядування. Це створить стійке підґрунтя для наступних кроків реформи місцевого самоврядування, а також сприятиме прискоренню реформ у сфері охорони здоров'я, освіти, культури, соціальних послуг, енергоефективності та інших секторах. Наступним кроком пропонується внести зміни до Конституції щодо децентралізації, які необхідні для подальшого просування реформи та її завершення.

Висновки. Високий рівень запиту щодо вдосконалення організаційної компетентності посадових осіб місцевого самоврядування в умовах децентралізації влади, яка повинна постійно трансформуватись і модернізуватись; яка диктує потребу в обґрунтуванні проблем, що потребують вирішення. Серед проблем головну роль займає забезпечення якості змін, які стосуються організаційної компетентності і яка формує репутацію й авторитет влади в цілому. Тому посадові особи повинні володіти низкою компетентностей які забезпечують високий рівень ефективності та результативності діяльності посадових осіб, легітимність органів влади, відновлять довіру населення до своїх представників. У зв'язку з необхідністю розв'язання повсякденних проблем конкретної територіальної громади та реаліями розвитку країни в цілому важливого значення набуває постійне вдосконалення організації діяльності ОМС.

Перспективи подальших наукових розвідок. Сучасні тенденції спонукають ради, посадових осіб по-новому підходити до вже набутого досвіду організації роботи, вдосконалювати його, застосовувати нові форми взаємодії з територіальною громадою, опрацьовуючи спільні підходи й узгоджуючи дії під час вирішення актуальних завдань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон 562-IX від 16.04.2020 р. «Про добровільне об'єднання територіальних громад». - Набрання чинності відбулось 14.05.2020 р.

2. Закон № 1508-VII від 17.06.2014 р. «Про співробітництво територіальних громад». - Відомості Верховної Ради (ВВР). - 2014. - № 34. - 1167 с.

3. Закон № 156-VIII від 05.02.2015 р. «Про засади державної регіональної політики». - Відомості Верховної Ради (ВВР). - 2015. - № 13. - 90 с.

4. Андрійчук Ю. Реформування системи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: організаційно-правове забезпечення [Текст]. - 15.03.2019 р. - С. 5-9.

5. Баймуратов М. Децентралізація публічної влади та права людини в місцевому самоврядуванні: питання взаємозв'язку та взаємообумовленості. - Львів: Вид-во ЛРІДУ НАДУ. - 2019. - С.9-15.

6. Батанов О.В.Правові акти місцевого самоврядування: нариси про юридичну природу [Текст] : монографія / О. В. Батанов, В. М. Бесчастний, Ю. В. Делія ; Донец. юрид. ін-т Луган. держ. ун-ту внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. - Донецьк : [ДЮІ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка], 2010. - 234 с.

7. Борденюк В.І. Місцеве самоврядування та державне управління: конституційно-правові основи співвідношення та взаємодії: Монографія. - К.: Парламентське вид-во, 2007. - 576 с.

8. Ворона П. В. Місцеве самоврядування і політичні партії в Україні : [монографія]/Ворона П. В.- Х. : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2008. - 184 с.

9. Ворона П. В. Місцеве самоврядування України в контексті розвитку представницької влади : монографія/П. В. Ворона. - Полтава: ПУЕТ, 2012. - 341 с.

10.Гошовська В.А., Даниленко Л. І. Інструментальний підхід до розвитку лідерства публічних службовців України. Інституціоналізація публічного управління в Україні в умовах євроінтеграційних та глобалізаційних викликів : матеріали щоріч. Всеукр. наук.-практ. конф. за міжнар. участю (Київ, 24 трав.

2019 р.) : у 5 т. / за заг. ред. А. П. Савкова, М. М. Білинської, О. М. Петроє. – Київ : НАДУ, 2019. – Т. 5. – 94 с.

11.Куйбіда В.С. Організаційно-правові аспекти місцевого самоврядування в Україні [Текст] : [навч. посіб.]/Куйбіда В. С.; Відкр. міжнар. ун-т розв. людини «Україна», Вища шк. політ. лідера. - К.: [Ун-т «Україна»], 2011. - 158 с.

12. Лелеченко А. П. Децентралізація в системі державного управління в Україні: теоретико-методологічний аналіз: дис. канд. наук з держ. упр.: 25.00.01/ А. П. Лелеченко; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. - К.,2006.-194 с.

13.Краснопьорова С.В. Теоретико-методологічний зміст професіоналізації служби в органах місцевого самоврядування : монографія / С. В. Краснопьорова. - К. : НАДУ, 2010. - 268 с.

14. Місцеве самоврядування в умовах децентралізації влади в Україні: Колективна монографія / Кол. авт.; за заг. ред. Р. М. Плюща. - К.: РІДНА МОВА, 2016. - 744 с.

15. Правове забезпечення державного управління і місцевого самоврядування [Текст]: навч.-метод. посіб./М. П. Іщенко, Б. М. Гук ; Черкас. нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. - Черкаси: [Вид. від. ЧНУ ім. Б. Хмельницького], 2011. - 228 с.

16. Питання правового забезпечення модернізації державного управління та місцевого самоврядування в Україні. / ред. Т.В. Мотренко,, В.Є. Воротін. - К. : Інститут законодавства ВРУ, 2017. - 197 с. - (Сер.: Законодавчі аспекти державного управління та місцевого самоврядування. – Вип. 1).

17. Прес-центр ініціативи «Децентралізація». URL: view-source:https://decentralization.gov.ua/project

18. Ткачук А. Про якірну точку та можливості сільського розвитку/ [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://www.csi.org.ua/pro-yakirnu-tochku-ta-mozhlyvosti-silskogo-rozvytku/.

УДК 378.147:811.111

ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД У НАВЧАННІ АНГЛОМОВНОГО ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОГО ПИСЬМА

Дичка Наталія Іванівна
кандидат педагогічних наук, доцент, доцент.
Національний технічний університет України
“Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського”

Анотація. Стаття присвячена розгляду особистісно-орієнтованого підходу у навчанні англомовного професійно орієнтованого письма. Підхід передбачає організацію процесу навчання з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей студентів комп’ютерних спеціальностей (мислення, пам'ять, сприйняття, увага, інтелект, інтереси), урахування мотиваційних, інтелектуальних та інших загальних та спеціальних здібностей студентів, факторів професійної підготовки.

Ключові слова: особистісно-орієнтований підхід, професійно орієнтоване письмо, логічне мислення, студенти комп’ютерних спеціальностей, пам'ять.

Особливого значення у навчанні англомовного професійно-орієнтованого письма набуває особистісно-орієнтований підхід (learner-centered), обґрунтований науковцями: С.Л. Рубінштейн [7], І.О. Зимня [4], Л.С. Виготський [3], Б.Г. Ананьєв [1], О.М. Леонтьєв [5]. В основі навчального процесу має бути суб’єкт навчання та його самостійна, самокерована, продуктивна навчальна діяльність. Особистісно-орієнтований підхід передбачає організацію процесу навчання з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей студентів комп’ютерних спеціальностей (мислення, пам'ять, сприйняття, увага, інтелект, інтереси), урахування мотиваційних, інтелектуальних та інших загальних та спеціальних здібностей

студентів, факторів професійної підготовки, з метою розроблення системи вправ для навчання професійно-орієнтованого письма.

Отже, з позицій особистісно-орієнтованого підходу до навчання професійно-орієнтованого англомовного письма з елементами дистанційного навчання необхідно врахувати індивідуально-психологічні особливості студента комп’ютерної спеціальності, до яких відносимо його мислення, пам'ять, сприйняття, увагу, інтелект, мотиви навчання та інтереси.

Студентський вік (18-23 роки) є особливим періодом в житті людини, час найскладнішого структурування інтелекту. Більшість психологів стверджують, що низка психічних функцій (мислення, сприйняття, увага, пам'ять тощо) досягає свого найвищого розвитку саме в студентському віці. Б. Г. Ананьєв виділяє цей віковий період як центральний період активного розвитку сенсорно-перцептивних, мнемічних, психомоторних функцій і функцій мислення, а також як час інтенсивного формування спеціальних здібностей у зв’язку з професіоналізацією [1].

Студенти володіють складними розумовими операціями (аналізом, синтезом, порівнянням, узагальненням, систематизацією, абстракцією, конкретизацією), мають досить багатий понятійний апарат. У студентському віці (18 – 23 роки) низка різних психічних функцій (мислення, пам'ять, сприйняття, увага) виступає у вигляді ланцюга зв’язків.

Розглянемо кожну з цих психічних функцій і її роль у процесі навчання студентів комп’ютерних спеціальностей.

М.Л. Смульсон характеризує мислення юнаків здатних до оволодіння комп’ютерними спеціальностями, як творче, логічне з перевагами понятійного, рефлексивне (усвідомлене), гнучке, стратегічне, оперативне [9]. І. М. Осмоловська зазначає, що індивідуумів з логічним мисленням, схильних до природно-математичних наук, та студентів з образним мисленням, схильних до гуманітарних наук, можливо навчати однаково, але це знизить освітній процес [6].

У роботі Л.В. Бондар розглянуті стилі навчання студентів та визначений тип інтелекту студентів технічних спеціальностей. Результатами її дослідження є те, що у студентів технічних спеціальностей тип інтелекту – логіко-математичний, і домінують аналітичні стилі навчання (методичний рефлексивний та методичний прагматик), які характеризуються переважанням абстрактного підходу в процесі сприймання, обробки та ре/продукції навчального матеріалу, надмірною деталізацією під час сприймання тексту, схильністю до запам’ятовування на основі диференційованості ознак, контрастивного аналізу, встановлення логічних зв’язків між елементами мови [2].

Розвиток мислення тісно пов'язаний з розвитком пам’яті: у 19 років мнемічні функції розвиваються швидше за логічні, тоді як у 20 років спостерігається протилежний процес. Тобто саме у студентському віці відзначається найвища активність пам’яті, але спостерігається суперечність між мнемічним і логічним розвитком. Оскільки наша методика розрахована на 4-й курс студентів комп’ютерних спеціальностей (вік – 20-21 років), то у студентів можливості логічних перетворень засвоєного матеріалу зростають, а здатність надовго запам’ятовувати тимчасово послаблюється.

Отже, студенти четвертого курсу намагаються перетворити механічне запам’ятовування на логічно організовану мнемічну діяльність. Ефективність запам’ятовування студентами залежить від того, як організовано матеріал, який потрібно запам’ятати, як вони опанували способи запам’ятовування.

Американський учений Г. Рейнерт виділяє чотири основні види пам’яті: зорову, слухову, кінестетичну та образну, які й впливають на вибір методів і засобів навчання [8]. Б.Г. Ананьєв стверджує, що у студентському віці зорова пам’ять є дещо сильнішою, ніж слухова та кін естетична [1]. Тому більшість студентів комп’ютерних спеціальностей вважають найзручнішою формою представлення навчального матеріалу-письмову, що створює зорову опору.

Чим більше можливості у студента отримувати зорову, слухову, текстову інформацію, повторно звертатися до них, повторювати, тим більше інформації зчитується в образну (іконічну) пам’ять.

Образна пам’ять – це зберігання зорових вражень. Вона швидкоплинна – декілька мілісекунд. Вона точна, має фотографічну чіткість, здатність до підсумовування інформації [1]. Саме образна пам’ять дозволяє студенту запам’ятовувати навчальну інформацію в малюнках, образах, схемах і таблицях, відбирати потрібну інформацію для подальшої обробки. Тому, навчання писемному мовленню з використанням дистанційних технологій сприятиме логічному запам’ятовуванню студентами матеріалу, розвиватиме образну пам'ять.

Дистанційні навчальні технології допомагають збільшити обсяг сприйняття інформації. Під сприйняттям розуміють здатність людини знаходити і інтерпретувати сенсорні стимули (слухові, зорові). Канали сприйняття ґрунтуються на фізичних способах або стилях сприйняття – зорово-сприймаючий (візуали), слухо-сприймаючий (аудіали), моторний (кінестетики).

Немає чистих візуалів, аудіалів або кінестетиків. Ми завжди користуємось всіма видами чуттів. Просто який-небудь спосіб сприйняття для кожного зручніший.

Використання елементів дистанційного навчання дає можливість впливати на всі види чуттів. Також слід зазначити, що у студентів комп’ютерних спеціальностей є особлива схильність до структурного сприйняття. Структурування виявляється в усіх сферах життя програмістів. Будь-який професіонал, і програміст зокрема, є “цільною людиною, яка відбиває структуру професії в структурі свого власного досвіду і бачить світ крізь призму професійного бачення і професійних структурацій”.

У студентському віці важливу роль відіграє фактор уваги, але сталість уваги підвищується лише з 22-х років, що свідчить про важливість цілеспрямованої роботи над організацією уваги студентів в навчальному процесі. Дистанційні технології привертають увагу студентів, оскільки вони

мають широкий спектр використання мультимедії (захоплюють погляд студента), підтримують швидкий зворотній зв'язок з викладачем, зручні у використанні.

Можна зробити висновок, що у студентські роки такі функції як пам'ять, мислення, сприйняття, увага знаходяться на піку свого розвитку, тому впливаючи на них та розвиваючи їх створюється можливість студентам краще засвоювати навчальний матеріал. А використання елементів дистанційного навчання дозволяють нам це робити.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Ананьєв Б.Г. К психологии студенческого возраста/ Б.Г. Ананьєв//Современные психолого-педагогические проблемы высшей школы. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1974. – Вып.2. – с.3-15
2. Бондар Л.В. Методика навчання французького професійно спрямованого монологічного мовлення студентів технічних спеціальностей з урахуванням їх навчальних стилів: дис… канд.. пед. наук : 13.00.02 /Бондар Леся Вікторівна. – К., 2011. – 337 с.
3. Выготский Л. С. Педагогическая психология / Под ред. В. В. Давыдова. – М. : Педагогика-Пресс, 1996. – 536 с. – (Психология : Классические труды).
4. Зимняя И. А. Педагогическая психология : учебник для студ. вузов, обучающихся по пед. и психологическим направлениям и специальностям / Зимняя И. А. – 2 изд., доп., испр. и перераб. – М. : Логос, 2001. – 383 с. – (Учебник для XXI века).
5. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. / Леонтьев А. Н. – 2-е изд. – М. : Политиздат, 1977. – 304 с.
6. Осмоловская И. М. Как организовать дифференцированное обучение / И. М. Осмоловская. – М. : Сентябрь, 2002. – 160 с.

7. Рубинштейн С. Л. Избранные философско-психологические труды. Основы онтологии, логики и психологии / Рубинштейн С. Л. – М. : 1997. – 463 с. – (Серия «Памятки психологической мысли»).

8. Reinert H. One picture is worth a thousand words? Not necessarily! / H. Reinert// The Modern Language Journal. – 1976. Vol. LX. - № 4. – p. 160-167.

9. Смульсон М. Л. Психологія розвитку інтелекту. Монографія. – К.: Нора-Друк, 2003. – 298с.

УДК 330

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ ГОСУДАРСТВА: НАЛОГОВАЯ СТРАТЕГИЯ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Дмитриченко Лилия Ивановна,
д.э.н., профессор.
Шумакова Юлия Владимировна,
аспирант.
Донецкий национальный университет,
г. Донецк

Аннотация. В статье исследованы концептуальные основы обеспечения экономической безопасности государства, в частности, показана роль инвестиционной деятельности хозяйствующих субъектов в этом процессе. Аргументирована необходимость использования стимулирующего налогового механизма инновационного направления инвестиционной политики государства. Подчеркнуто, что от чётко сформулированной государственной стратегии развития инвестиционных процессов и механизмов реализации стратегических целей инвестиционной деятельности зависит экономическая безопасность государства во всех аспектах её проявления и, как следствие, социально-экономическое благосостояние общества.

Ключевые слова: государство, инвестиционная деятельность, инвестиционные ресурсы, инновационное развитие; стимулирующий налоговый механизм, хозяйствующие субъекты, экономическая безопасность.

Социально-экономические процессы, происходящие в современном обществе на глобальном уровне, требуют от правительств национальных государств серьёзных мероприятий по обеспечению экономической безопасности станы. Известно, что основой решения любой проблемы (а тем более такой всеобъемлющей, как экономическая безопасность государства)

является ресурсная база. Её главная составляющая – инвестиции. Активизация инвестиционной деятельности экономических субъектов представляется базовым фактором укрепления экономики страны в целом, условием формирования прогрессивной структуры национального хозяйства (как основы роста благосостояния граждан), необходимой компонентой укрепления обороноспособности страны. В конечном итоге это создаёт прочную платформу устойчивого социально-экономического и политического положения как внутри государства, так и на международной арене. Это предопределило актуальность исследуемой проблемы.

В рамках данной статьи дать глубокое концептуально-методологическое обоснование государственной инвестиционной стратегии в полном объёме невозможно. Поэтому ограничимся целью обосновать некоторые концептуальные положения государственной налоговой стратегии развития инвестиционной деятельности и инвестиционных процессов, как фактора обеспечения экономической безопасности государства.

Практическая значимость и многоаспектность проблемы обусловила её активное обсуждение в научной литературе. Подчеркнём, что проблема инвестиционной деятельности и механизмов её активизации рассматривается и на микро-, и на макроуровне.

Так, В.Варфоломеев и А.Игишев комплексно исследуют вопрос инвестиционной политики государства. Учёные анализируют государственную инвестиционную политику относительно ценных бумаг и вопрос эффективности их размещения; обсуждают политику налоговых ставок по государственным ценным бумагам и корпоративным облигациям; большое внимание уделяют вопросам налогообложения иностранного капитала; подчёркивают важность контроля и рационального распределения инвестиционных ресурсов [1, с.72-26].

В.Клементьева анализирует вопросы правового регулирования инвестиционной деятельности, в частности в законодательстве Российской Федерации [2, с.133-134].

И.Карданова оценивает государственную инвестиционную политику как таковую и в частности – инвестиционную политику России [3, с.37-42].

И.Николаев оценивает фискальную (налоговую) нагрузку на российскую экономику [4].

Е.Балацкий исследует проблему фискальных противоречий [5, с. 61-64].

На страницах электронных журналов размещаются практические руководства по обеспечению эффективного размещения инвестиционных ресурсов [6, с.133-134].

Несмотря на то, что в научной литературе раскрыт широкий спектр проблем инвестиционной деятельности и её налогового регулирования, за бортом анализа остаётся проблема налогового механизма обеспечения экономической безопасности государства. А между тем налоговый механизм (особенно его стимулирующая модель) является одним из самых действенных механизмов развития производительных сил общества (основы экономической безопасности государства). Стимулирующий налоговый механизм обеспечивает расширение предпринимательского поля и, как следствие – рост доходов предпринимателей, увеличение поступлений в бюджет, формирование ресурсной базы экономической безопасности государства.

Активизация инвестиционной деятельности касается не только отдельных хозяйствующих единиц, но и непосредственно государства, как субъекта экономических отношений:

- прерогатива хозяйствующих субъектов – эффективная инвестиционная деятельность;

- прерогатива государства – обоснование и использование механизма, способствующего активизации и эффективности инвестиционной деятельности этих субъектов.

Таким образом, решение этой многоаспектной проблемы состоит в поиске инвестиционных ресурсов, механизмов их накопления и механизмов эффективного использования, обеспечивающих инновационную модель развития страны.

Известно, что государственная политика в области инвестиционной деятельности реализуется по нескольким направлениям, основными из которых, на наш взгляд, являются следующие:

- формирование и развитие правовой базы инвестиционной деятельности, в том числе – правовых основ кредитования;

- механизмы привлечения инвестиций (как внутренних, так и иностранных);

- поддержка и стимулирование предпринимательства (малого и среднего бизнеса);

- активизация отношений государства с частными предпринимателями, в том числе посредством механизма государственно-частного партнёрства.

Представляется, что государство остаётся системообразующим субъектом рыночных отношений (в силу своей сути и функций), поэтому необходимо обоснование целостной концепции (стратегии) активизации инвестиционной деятельности хозяйственных агентов на всех уровнях экономики. Именно от государственной стратегии развития инвестиционных процессов, от механизмов реализации стратегических целей инвестиционной деятельности, от условий и рычагов регуляторной политики государства зависит успех этой стратегии. Следствием успеха является социально-экономическое развитие государства и политическая стабильность в обществе.

Наша точка зрения по этому вопросу основана на следующих методологических положениях:

- во-первых, *инвестиционная деятельность* – это совокупность производственных отношений по поводу накопления и использования инвестиционных ресурсов на различных уровнях и в различных сферах экономики;

- во-вторых, *инвестиционные процессы* формируются вследствие инвестиционной деятельности;

- в-третьих, материальной основой инвестиционной деятельности и инвестиционных процессов являются *инвестиции* – совокупность

материальных и интеллектуальных ресурсов (в денежной и натуральной форме), обеспечивающих инвестиционную деятельность (следовательно – непрерывность общественного производства) и формирующих инвестиционные процессы;

- в-четвёртых, *стратегия инвестиционной деятельности государства* априори должна быть направлена на обеспечение социально-экономического роста и развития страны, как основы экономической безопасности и политической стабильности в государстве:

- в-пятых, бесспорно, что инвестировать необходимо в отрасли, дающие наибольший социально-экономический эффект. Сегодня речь идёт об инвестиционной деятельности инновационного характера;

- в-шестых, инвестируя, можно не получить ожидаемый эффект, поэтому вопрос инвестиционной стратегии особенно актуален не только в аспекте прогнозирования результатов инвестирования, но в вопросе обоснования механизма инвестиционной деятельности;

- в-седьмых, в механизмах инвестиционной деятельности важную функцию выполняет государственная налоговая политика. Она должна быть ориентирована на стимулирование инвестиционной деятельности, обеспечивающей активный процесс накопления (расширенного воспроизводства интенсивного типа) в стране. Только на такой основе можно обеспечить экономическую безопасность государства.

Концептуальная схема стимулирующего налогового механизма обеспечения экономической безопасности государства представлена на рисунке 1.

Логическое обоснование этой схемы следующее:

- несмотря на многообразие ресурсной базы обеспечения экономической безопасности государства (денежные средства, уровень образования граждан, интеллектуальные способности экономических субъектов, способность к предпринимательской деятельности и т п.), исходным ресурсом (в условиях рыночных отношений) являются инвестиции в денежной форме;

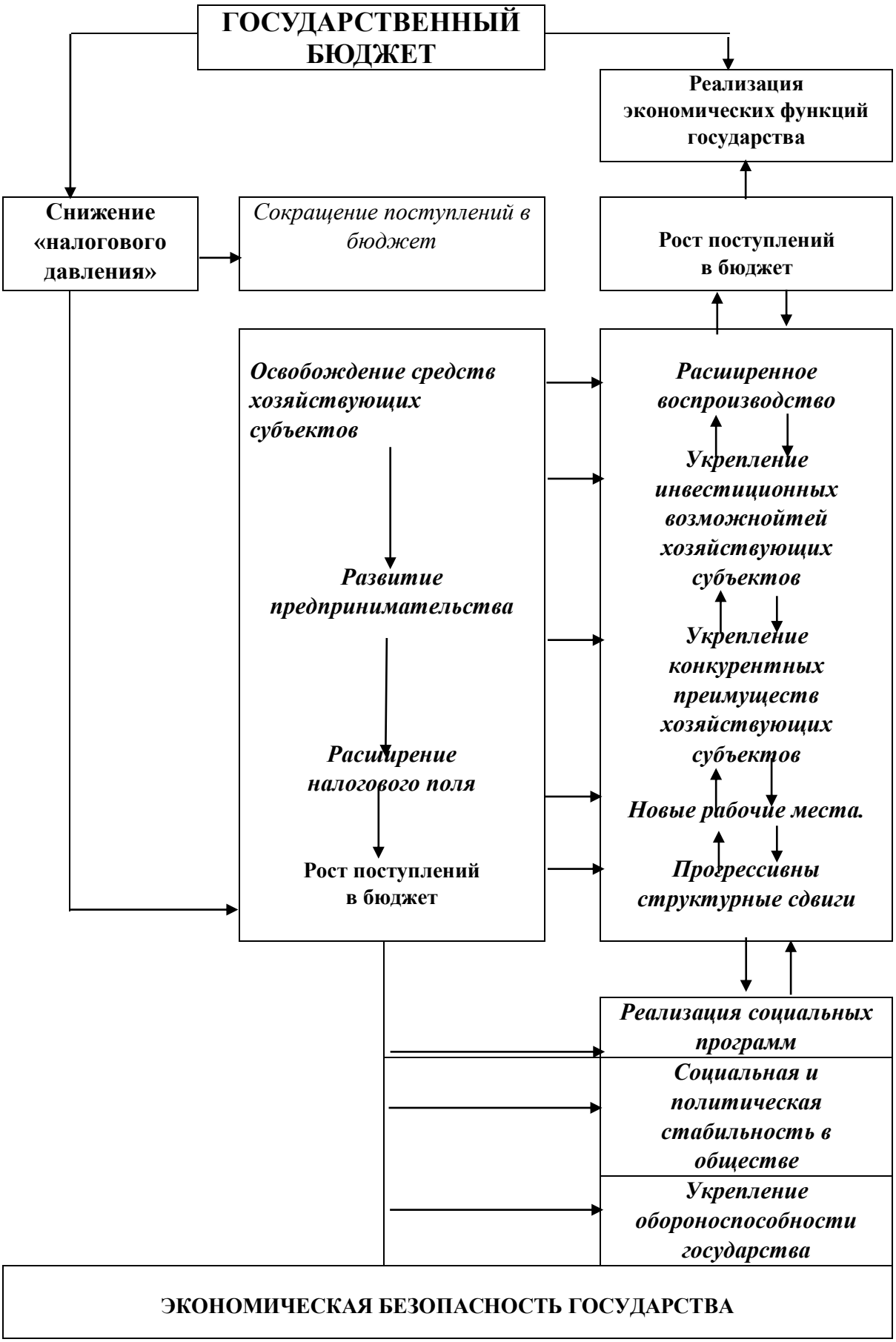

Рис. 1. Концептуальная схема стимулирующего налогового механизма обеспечения экономической безопасности государства

- денежная форма инвестиций – это начальная форма кругооборота промышленного капитала, т.е. капитала, функционирующего во всех сферах материального производства;

- денежная форма инвестиций обусловливает формирование интеллектуального ресурса расширенного воспроизводства интенсивного типа (известно, что инвестиции в образование – самые эффективные инвестиции);

- реализация интеллектуального ресурса – развитие производительных сил общества проявляется в росте экономики, активизации предпринимательства, в накоплении (расширенном воспроизводстве);

- накопление денежных ресурсов на макро- и микроуровне обеспечивает стимулирующая налоговая политика государства: снижение налогового пресса по форме ведёт к уменьшению налоговых поступлений в бюджет, а по сути обеспечивает рост налоговых поступлений в бюджет (за счёт расширения налогового поля), а также увеличение доходов экономических субъектов. В результате растут инвестиционные способности государства и предпринимателей, что и является ресурсной базой обеспечения экономической безопасности государства.

В заключение подчеркнём, что предложенная концептуальная схема стимулирующего налогового механизма обеспечения экономической безопасности государства чётко отражает «*двойной эффект*» стимулирующего налогового механизма (это видно на представленном рисунке).

«Первый эффект» проявляется в следующем: снижение налогового пресса ведёт к освобождению налогооблагаемых средств хозяйствующих субъектов, к развитию предпринимательства и расширению налогового поля, в результате чего происходит рост налоговых поступлений в бюджет.

«Второй эффект» обнаруживается в том, что рост налоговых поступлений в бюджет обеспечивает прогрессивные структурные сдвиги, способствует организации новых рабочих мест, укреплению конкурентных преимуществ хозяйствующих субъектов, укреплению инвестиционных возможнойтей хозяйствующих субъектов и расширенному воспроизводству.

Это усиливает действие стимулирующего налогового механизма и снова-таки способствует росту налоговых поступлений в бюджет.

В целом стимулирующий налоговый механизм обеспечивает возможность реализации социально-экономических функций государства от развития материальной основы общества, его производительных сил – до укрепления обороноспособности страны, повышения её авторитета на международной арене и обеспечения экономической безопасноти.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Варфоломеев В.А. Инвестиционная политика Российской Федерации в 2017-2020 годы / В.А.Варфоломеев, А.В.Игишев // Экономика и бизнес, 2020. – № 67 . – С. 72-76.

2. Клементьева В.Е. Правовое регулирование инвестиционной деятельности в законодательстве РФ // Актуальные вопросы науки. – 2018. – № 39. – С. 133-134.

3. Карданова И.А. Состояние государственной инвестиционной политики в России / И.А.Карданов // Актуальные проблемы экономики, социологии и права. – 2017. – № 2. – С. 37-42.

4. Николаев И.А. Оценка фискальной (налоговой) нагрузки в российской экономике / И.А.Николаев // Российский союз промышленников и предпринимателей. – 2018. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://рспп.рф/position/view/65 (дата обращения: 15.01.2021).

5. Балацкий Е.В. Зона фискальных противоречий // Энциклопедия теоретических основ налогообложения / Под ред. И.А. Майбурова, Ю.Б. Иванова. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2016. – С.61–64.

6. 15 избранных статей об инвестициях для достойного финансового будущего. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://journal.tinkoff.ru/newsletter/invest-2019/ (дата обращения: 19.01.2021).

УДК 376.011.3-051-056.264:811.161.2'221.24

ВПЛИВ ВИКОРИСТАННЯ ПЕДАГОГАМИ ЖЕСТОВОЇ МОВИ НА РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ

Дмітрієва Оксана Іванівна,
к. пед.н., доцент
Кам'янець-Подільський національний
університет імені Івана Огієнка,
м. Кам'янець-Подільський, Україна,

Анотація: у статті представлено результати дослідження впливу використання жестової мови педагогами спеціального закладу середньої освіти на розвиток особистості учнів з порушеннями слуху; визначено, що труднощі розвитку особистості молодших школярів з порушеннями слуху виникають, в тому числі, через недостатній рівень використання педагогами жестової мови.

Ключові слова: розвиток, особистість, молодші школярі з порушеннями слуху, педагоги, жестова мова.

Вступ. Однією з найактуальніших проблем сучасної педагогіки і психології є проблема становлення та розвитку особистості. Сьогодні українська держава надає особливої уваги вирішенню проблем, пов'язаних із створенням умов для становлення та розвитку творчої, самостійної особистості, здатної спілкуватися та діяти, бути відповідальною та толерантною, адекватно реагувати на виклики сьогодення та приймати рішення. У Державній національній програмі «Освіта (Україна XXI століття)», Законі України «Про освіту», Державному стандарті початкової освіти визначено, що розвиток гармонійної особистості дитини є пріоритетним, наголошується на необхідності формувати у зростаючої особистості основ активної життєвої позиції,

розвивати елементарну соціальну компетентність, здатність бути толерантною, доброзичливою.

У психолого-педагогічних джерелах проблему становлення особистості у період дитинства досліджували І. Бех (особистісно-орієнтоване виховання дитини), Л. Божович (концепція формування особистості у дитячому віці), Г. Костюк (теорія особистості за принципом розвитку), О. Леонтьєв (особистість у загально-психологічній теорії діяльності), Я. Коменський, А. Макаренко, Й. Песталоцці, В. Сухомлинський (теорії гуманістичної педагогіки в галузі дошкільного та початкового виховання) класичні підходи до формування моральних якостей особистості (І. Бех, Л. Виготський, О. Запорожець, В. Котирло), С. Рубінштейн (особистість у філософсько-психологічній концепції).

За віковою періодизацією, прийнятою українськими педагогами і психологами, час життя дітей від шести до одинадцяти років називається молодшим шкільним віком. При визначенні його меж враховують особливості психічного і фізичного розвитку дітей, береться до уваги перехід від ігрової до учбової діяльності, яка стає у цьому віці провідною [2, с. 114].

Мета роботи. Метою статті є представлення результатів дослідження впливу використання педагогами спеціального закладу загальної середньої освіти жестової мови на розвиток особистості молодших школярів з порушеннями слуху.

Матеріали і методи. Нами було проведено дослідження, у якому брали участь 7 учнів з порушеннями слуху 1-го класу, 11 учнів з порушеннями слуху 2-го класу, 16 педагогів, які працюють з молодшими школярами з порушеннями слуху. Методами дослідження були обрані спостереження за взаємодією школярів з педагогами та опитування учнів та педагогів.

Результати і обговорення. Вступ дитини до школи – важлива подія у її житті. Діти по-різному переживають її залежно від психологічної готовності. Більшість дітей охоче включається у навчальну діяльність, що стає провідною у їхньому житті. Перехід дітей на положення школярів зобов’язує їх вчасно

вставати, приходити до школи, дотримуватися правил шкільного життя незалежно від того, хочеться чи не хочеться це робити, виконувати обов'язкові завдання, долати труднощі у роботі тощо. Успіхи та невдачі дітей у навчанні перебувають під постійним контролем учителя, батьків, вихователів та ін. На перший план в організації поведінки молодших школярів виступають вимоги закладу освіти, педагогів.

Майже усі діти приходять до школи з прагненням вчитися, вони ставляться до учіння, як до серйозної, суспільно важливої діяльності. У перші дні навчання у закладі середньої освіти майже кожна дитина намагається сумлінно ставитися до навчання. Майже у кожної дитини на цей час виникає певне уявлення про ідеального учня. Щоправда, цей ідеал ще не досить чіткий, але він відіграє важливе значення у механізмі ставлення учнів до навчання. Проте, через деякий час ставлення окремих учнів до школи змінюється. У окремих педагогів значна частина учнів класу через три-чотири місяці починає виявляти байдужість до школи, небажання відвідувати її. Основною причиною цих негативних явищ є недосконалість організації освітнього процесу, яка виявляється, зокрема, у недостатній активізації учбової діяльності учнів, зокрема, їх мисленні, у надмірному захопленні вправами, спрямованими на формування різних навичок. У 1-2 класах діти виконують так вправи з інтересом, у 3-му класі вони уже починають нудитися ними. Для зміцнення позитивного ставлення учнів до школи важливо зважати на індивідуальні відмінності учнів, пам'ятаючи, що серед них є впевнені і невпевнені у своїх силах, що є діти, які намагаються виявляти активність, демонструючи цим ставлення до школи і вчителя, але є такі, які прагнуть бути непоміченими у класі, чітко не виражають своє ставлення до школи (Л. Божович та ін.).

Варто зауважити, що розвиток особистості дітей з порушеннями слуху відбувається у складних умовах, пов'язаних з труднощами у спілкуванні з оточуючими людьми, з уповільненням процесу переробки інформації, із збідненим і обмеженим досвідом, з обмеженими можливостями спонтанного засвоєння соціального досвіду[1]. Ми припускаємо, що труднощі розвитку

особистості молодших школярів з порушеннями слуху виникатимуть, в тому числі, через недостатній рівень комунікації з педагогами.

Результати спостереження за взаємодією педагогів з молодшими школярами з порушеннями слуху засвідчили, що діти є дуже емоційними, доброзичливими, позитивно налаштованими на спілкування. Проте чітко простежувалась тенденція прагнення більшості дітей (83%) до взаємодії саме з тими педагогами, які володіють жестовою мовою і у яких не виникає перешкод у процесі навчально-виховної та комунікативної співпраці. Разом з тим, на пропозицію поспілкуватися з частиною педагогів діти реагували неохоче, пояснюючи це так: «він (вона) не розуміє мене», «говорити багато, я не розумію», «не треба, краще йдемо до…»(називаючи іншого педагога). У 17% дітей не виникало такої реакції. Причиною цього був кращий стан слуху та вищий рівень мовленнєвого розвитку учнів, їм доступно було спілкуватися за допомогою усного мовлення, для якого, все ж, були характерні неузгодження відмінкових закінчень, використання непоширених речень, сплутування фонем, неправильні закінчення слів (рис. 1):

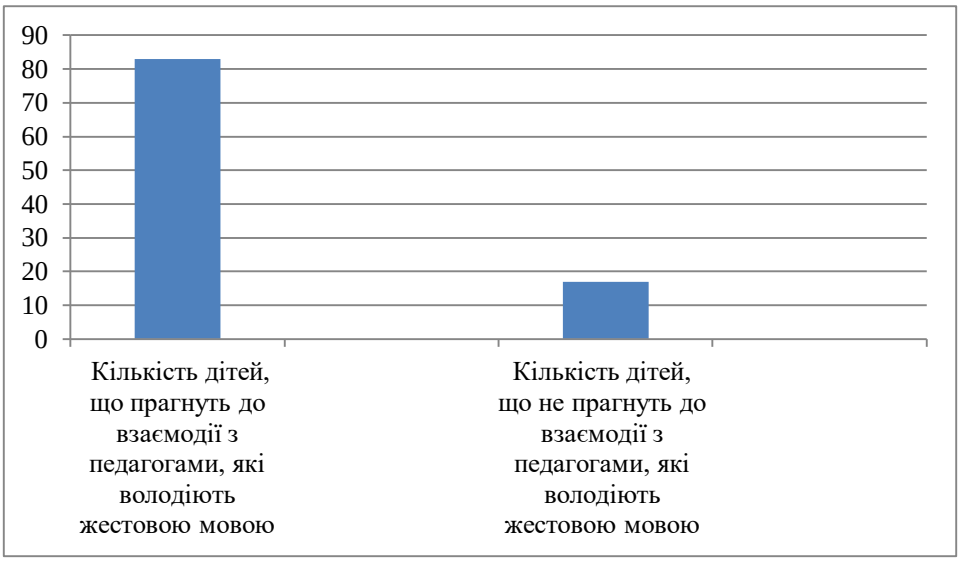

Рис. 1. Результати спостережень за взаємодією учнів з педагогами

Опитування педагогів, які викладають у молодших класах засвідчило, що дітям набагато легше засвоювати навчальний матеріал, якщо нові поняття, терміни, незрозумілі слова вчителі можуть пояснити за допомогою жестової мови і можуть самі зрозуміти запитання, які їм ставлять діти за допомогою неї.

Разом з тим, більша частина педагогів (69%) визнали, що недостатньо володіють знаннями української жестової мови, що викликає певні труднощі у навчальному процесі та під час спілкування з дітьми. Зокрема, вчителі та вихователі зазначили, що особливо відчутні такі труднощі, коли виникає конфліктна ситуація, у якій потрібно знайти швидке вирішення, а можливості вияснення усіх обставин ситуації обмежені внаслідок недостатнього володіння засобами комунікації, які є зрозумілими для дітей,а також під час виховних занять, які несуть емоційне навантаження і покликані виховувати особистісні якості дітей, сприяти їх формуванню та розвитку (рис. 2):

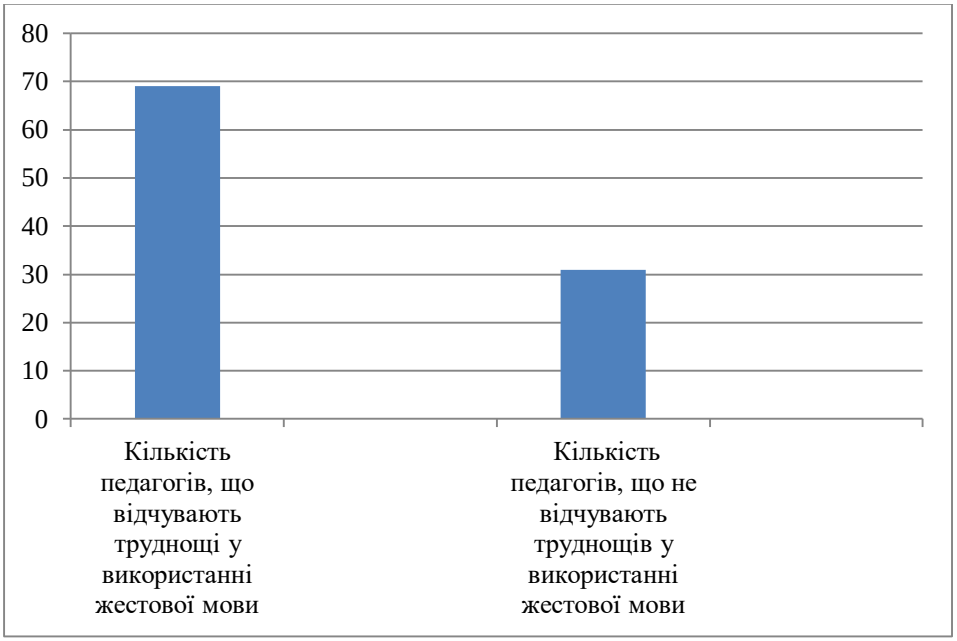

Рис. 2. Результати опитування педагогів стосовно труднощів у використанні жестової мови

Результати проведеного дослідження повністю підтверджують наші власні розвідки (2013) та дослідження інших науковців, проведені та опубліковані у 2006 р. [3, с.70].

Висновки. Таким чином, можна зробити висновок, що недостатній рівень володіння засобами комунікації дітей з порушеннями слуху, зокрема, жестовою мовою, негативно впливає на ефективну діяльність педагогів спеціального закладу середньої освіти щодо розвитку особистості молодших школярів з порушеннями слуху.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Богданова Т.С. Сурдопсихология. М.: Академия, 2002. – 224 с.

2. Вікова та педагогічна психологія : Навч. посіб. / О.В.Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В.Огороднійчук та ін. К.: Просвіта, 2001. – 416 с.

3. Дмітрієва О.І. Формування правосвідомості старшокласників з порушеннями слуху : монографія / О.І.Дмітрієва. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2018. – 172 с.

УДК : 378.016:004:338.48

ТРЕНДИ ОСВІТИ: ВИКОРИСТАННЯ QR-КОДІВ ПРИ ВИКЛАДАННІ ДИСЦИПЛІН СФЕРИ ОБСЛУГОВУВАННЯ

Добровольська Світлана Ярославівна,
к.геогр.н.
Рунців-Королюк Оксана Іванівна,
к.геогр.н.
Галицький коледж імені В'ячеслава Чорновола
м. Тернопіль, Україна

Анотація. У статті описаний сучасний засіб інформаційно-комунікаційних технологій - використання інтернет технологій QR-кодів та сервісу Mentimeter на заняттях з дисциплін сфери обслуговування; здійснено огляд переваг QR-кодування у навчальному процесі, а також програм для зручного створення та сканування кодів такого типу; описані способи використання QR-кодів та сервісу Mentimeter.

Ключові слова: навчальний процес, пізнавальна діяльність, інформаційно-комунікаційні технології, інтернет технології, QR-код, сервіс Mentimeter.

Використання інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі є актуальним у сучасній освіті. Сьогодні практично кожен педагог може підготувати й провести заняття з використанням інформаційних технологій. Такі заняття є достатньо сучасними, інформативними та інтерактивними, що дозволяє значно економити час для усіх учасників освітнього процесу, студенту працювати в своєму темпі, а педагогу дозволяє реалізовувати студентоцентроване навчання, здійснювати індивідуальний підхід, здійснювати діагностику якості знань. Використання інтернет технології

QR-кодів, сервісу Mentimeter на заняттях в освітньому процесі сприяє розвитку студентів пізнавальної діяльності.

Використання QR-кодів в освітній діяльності було предметом дослідження М. А. Умрик, В. В. Нагороднюк, Н. А. Курганова, Ю. А. Нацкевич, О. С. Воронкіна, П. В. Бєльчева, П. Є. Демченка, А. Г. Баданова.

QR-код (англ. Quick response – швидкий відгук) – матричний код (двовимірний штрих-код), розроблений і представлений японською компанією “Denso-Wave” в 1994 році.

QR-код (з англійської *Quick Response Code «швидкий відгук»*) – це графічне зображення, в якому зашифрована певна інформація, посилання на сайт чи окрему його сторінку [1].

Такі графічні позначки є вдосконаленням лінійних штрих-кодів. Однак на відміну від них, QR-коди дозволяють отримати миттєвий доступ до будь-якої інформації з мережі інтернет за допомогою смартфонів [1].

Принцип такого кодування було створено японською компанією Denso-Wave в 1994 році. Такі коди спершу призначалися для потреб машинобудування, наразі вони використовуються практично повсюдно [1].

QR-код володіє такими беззаперечними перевагами як легке зчитування сканерами, яке можливе за допомогою звичайної камери типового смартфона, а швидке розпізнання закодованої інформації за здійснюється допомогою відповідного програмного забезпечення. А оскільки сучасна молодь практично не уявляє життя без смартфона, то залучення даної технологій у навчальний процес з використанням мобільного телефону на заняттях додатково заохотить студентів до вивчення навчальних дисциплін.

Інтернет технологія QR-кодів дає можливість викладачу зробити заняття більш інноваційним, захоплюючими та ефективними. Завдяки інформації з використанням QR кодів студенти вивчають дисципліни сфери обслуговування в контексті цілісної наукової картини світу, інтегруючи і поєднуючи інформацію з іншими суміжними науками. Використовуючи дану технологію студенти у цікавій і доступній формі самостійно опрацьовують новий матеріал,

закріплюють вивчений матеріал, використовують різні ігрові методи та прийоми для узагальнення і закріплення знань з певних тем, а також для перевірки знань тощо.

Із залученням QR-кодів можна зашифровувати та отримувати швидкий доступ фактично до будь-якої інформації у мережі інтернет: відео на YouTube, певної геолокації на Google картах, e-mail, посилання на сторінку профілю у соціальних мережах, аудіофайл, книгу тощо. Або у такий спосіб може бути закодовано невеличкий текст чи номер телефону, який можна «зчитати» навіть без доступу до мережі інтернет [1].

Переваги використання QR-кодування:

- **швидко:** дозволяє отримати миттєвий доступ до закодованої інформації;
- **зручно**: вміщує великі об'єми відомостей у невеликому зображенні (4296 символів, а це більше, ніж 2 аркуші машинописного тексту);
- **просто:** розміщувати код можна на будь-якій рівній поверхні (аркуш, стіна, підлога, бетоноване шкільне подвір'я тощо) [1].

За допомогою QR кодується інформація набагато більшого обсягу, ніж у звичного штрих-коду, а для декодування можуть бути використані особисті девайси студентів зі встановленою програмою зчитування кодів, що значно полегшує роботу в аудиторії. Для того щоб декодувати інформацію, треба лише на кілька секунд піднести камеру смартфона з встановленою програмою до його зображення. Програма здійснить дешифрування, а потім запропонує виконати певну дію, передбачену у вмісті коду. Зчитану інформацію можна зберегти на своєму девайсі, перейти за посиланням або, якщо закодований номер телефону, зателефонувати [2].

У нашій практиці QR-коди на заняттях з дисциплін сфери обслуговування використовуємо:

- для посилання на ресурс Інтернету, потрібний для навчання: відео з YouTube, локацію на Google картах, файл з хмари (Google, Microsoft), профіль в соцмережах, телефонний номер або e-mail [3];

– кодування завдань для групової чи індивідуальної роботи;

– розміщення посилань на мультимедійні джерела і Інтернет ресурси, що містять додаткову інформацію з певної теми;

– для перевірки знань, умінь, навичок, кодуючи тести, кросворди, сканворди та ігрові прийоми;

– кодування посилань на домашні завдання чи практичні, лабораторні роботи (наприклад, якщо їх виконання передбачає використання Google-форми, Google-диску тощо);

- для посилання на кейси \ завдання в електронних курсах (в освітньому е-середовищі);

- як елемент квест-занять, проведення квесту, які зашифровуються у вигляді відповідного QR-коду;

- оголошення та інструкції на стендах, дошках оголошень [3];

- на коди екскурсійних об'єктів (музей, зоопарк, місто), ресторанів (меню), послуг закладів розміщення тощо;

- розміщення кодів з посиланнями доступу до електронної версії підручника, посібника тощо.

Онлайн сервіс Mentimeter дає можливість організації швидкого опитування та отримати зворотній зв’язок від значної частини аудиторії. Сервіс Mentimeter дозволяє швидко і просто згенерувати: опитування (рис.1, 2) QR код з посиланням на швидке опитування, отримати динамічну діаграму уподобань, експорт результатів опитування (рис. 3, 4).

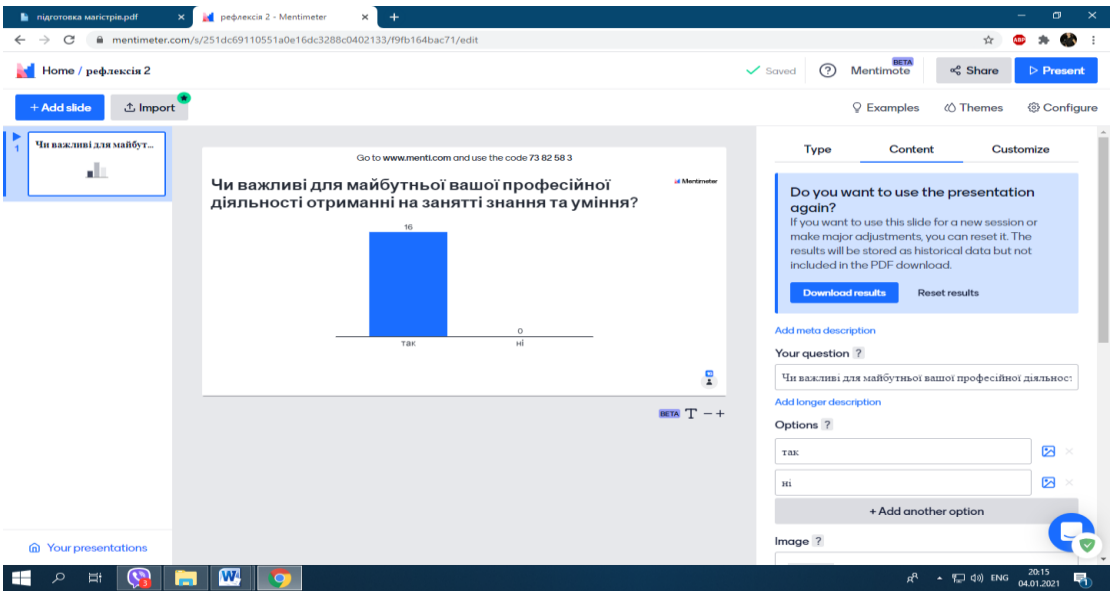

Рис.1 Опитування студентів №1

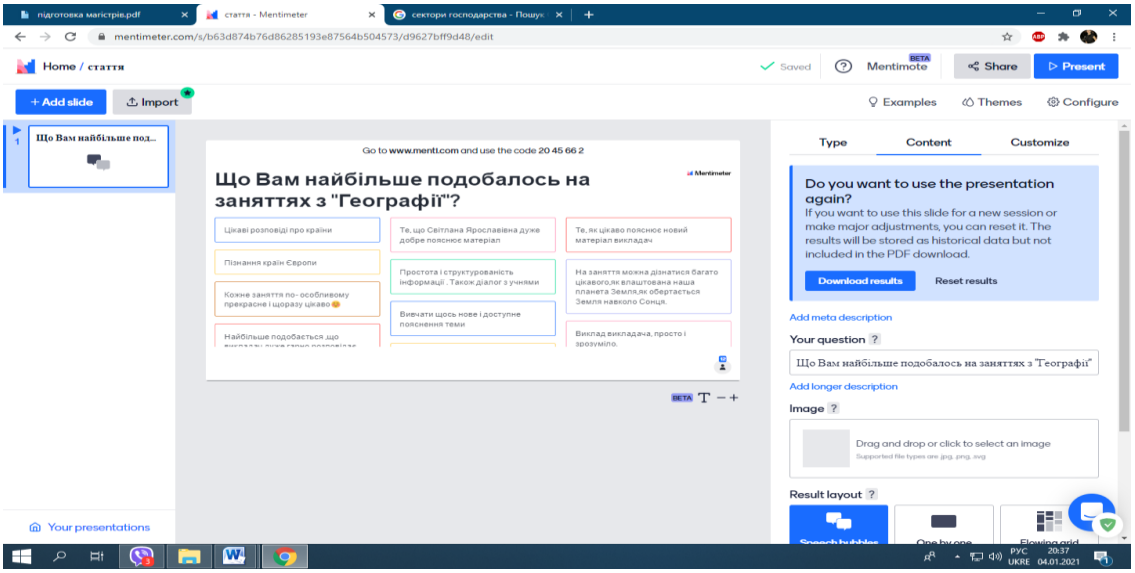

Рис. 2. Опитування студентів №2

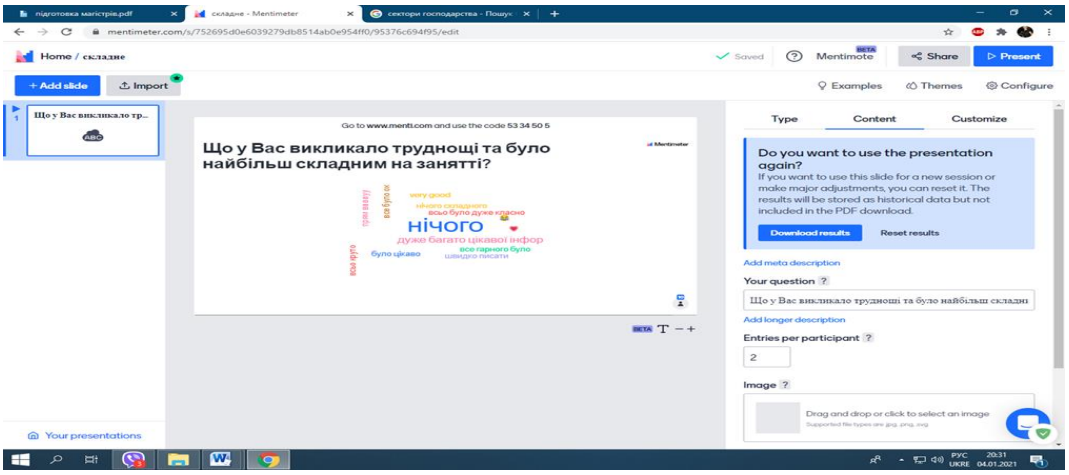

Рис 3. Експорт результатів опитування №1

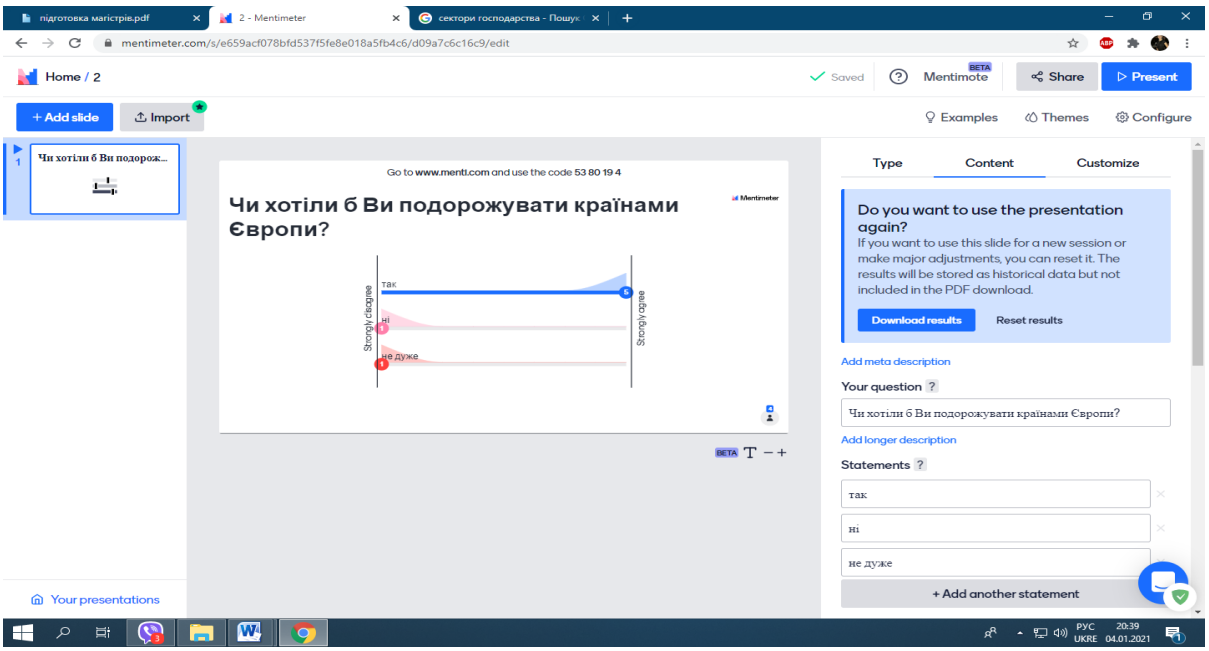

Рис. 4. Експорт результатів опитування №2

Активне використання педагогами QR-кодів, сервісу Mentimeter у навчальному процесі вагомо підвищує навчальну мотивацію щодо освоєння нових інформаційно-комунікаційних технологій. Також дана технологія допомагає ефективно закріпити та поглибити фахові знання студентів та продуктивно організувати навчальний процес .

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Тренди освіти: як використовувати QR-коди у навчанніі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://naurok.com.ua/post/trendi-osviti-yak-vikoristovuvati-qr-kodi-u-navchanni

2. Демченко П.Є. Використання QR-кодів при викладанні дисциплін загальнотехнічого циклу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://fitu.kubg.edu.ua/images/stories/Departments/kitmd/Internet_conf_17.05.18/s1/1_Demchenko.pdf

3. Що таке QR-код та як його використовувати вчителю? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://teach-hub.com/scho-take-qr-kod-ta-yak-joho-vykorystovuvaty-vchytelyu/

УДК 373

ТВОРЧІСТЬ ЯК КОМПОНЕНТ САМООЦІНКИ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Дубровська Лариса Олександрівна,
к.п.н., доцент
Дубровський Валерій Леонідович,
старший викладач
Бутенко Світлана Василівна
Студентка
Ніжинський державний університет
імені Миколи Гоголя
м.Ніжин, Чернігівська обл., Україна

Анотація: У статті розглянуто та розкрито поняття творчості, як компонента самооцінки здібностей учнів молодшого шкільного віку. Визначено рекомендації вчителям та батькам, за для створення креативного, творчого процесу розвитку здібностей та формування повноцінної та ґрунтовної самооцінки учня.

Ключові слова: творчість, самооцінка, здібності, учень молодшого шкільного віку.

Сучасне навчання в Новій українській школі створює умови для творчого розкриття дитини й це виступає, як один з компонентів розвитку учня в навчально-виховному процесі. В цілому здібності молодшого школяра - це система різноманітних якостей та вмінь, що в комплексі формують особистість і надає можливість школяру випрацьовувати таке вміння, як самооцінка.

Як відомого, з наукових данних, молодший шкільний вік, включає в себе такий віковий період дитини - від 6-7 до 10-11 років. Основним видом діяльності дитини постає – системна та цілеспрямована діяльність – навчання у

початкових класах. І в цей час творчість дитини розкривається з різних сторін, адже з'являється новий механізм життєдіяльності учня, постає нова цікава соціальна ситуація розвитку особистості, адже відбувається перехід від ігрової до більш навчальної діяльності.

Учень молодшого шкільного віку, виконуючи нову суспільну для себе роль - навчання, формує свою самооцінку, адже він починає осмислювати ситуацію та аналізувати різні види роботи. Виходячи з цього, не даремно, Д. Ельконін зазначав: «Навчальна діяльність є суспільною за своїм змістом, адже у ній відбувається засвоєння усіх надбань культури та науки, нагромаджених людством, суспільною за своїм сенсом, суспільною за своїм виконанням, вона є провідною у молодшому шкільному віці, у період її формування».

Період становлення та розвитку учня, молодшого шкільного віку, включає в себе певні компоненти, що сприяють розвитку самооцінки та творчого потенціалу школяра, тож до них відносяться: адаптація, індивідуалізація та інтеграція. Такі компоненти постають невід'ємними складовими у розвитку творчості, а також є фундаментом у створенні та ствердженні самооцінки учня [1, с. 292-295].

Тож, виходячи з важливості творчості, як компоненту самооцінки учня молодшого шкільного віку, ми проаналізували різнопланові поняття тому, на нашу думку, більш доцільними та коректними визначеннями поняття творчості та самооцінки – є:

Творчість – це діяльність, завдяки якій народжується нова матеріальна чи духовна цінність для людини, що в свою чергу впливає на формування та розвиток самооцінки [2, с. 1-2].

Підґрунтям самооцінки особистості більше виступають творчі здібності, які розкриваються в дитини протягом її діяльності. У свою чергу, творчі здібності – це складні психолого-педагогічні явища, які насамперед створює вчитель: враховуючи індивідуальність кожного добирає доречний та цікавий матеріал. При цьому потрібно враховувати вчителям певні критерії у своїй

роботі, адже вони, як було зазначено вище, є сталими компонентами для творчого розвитку школярів.

Критерія ефективності інноваційної та творчої діяльності вчителя виступають:

1) творче сприйняття та розкриття педагогічних інновацій;

2) творча активність;

3) методологічна і технологічна готовність до введення інновацій та їх креативне використання;

4) педагогічне інноваційне мислення;

5) культура спілкування [3].

Самооцінка – психологічно-особистісне утворення, яке надає людині можливість оцінити свій фізичний та духовний стан, свої можливості, спрямованість, активність, суспільну значущість, свої відносини із зовнішнім світом, іншими людьми та соціальними групами.

Ці поняття поєднуються і є невідривною частиною під час навчання учня в Новій українській школі.

Аналізуючи питання розвитку школяра, творчість виступає домінантною ознакою, яка виявляється і в навчальній і виховній діяльності. Як зазначав видатний психолог Абрахам Маслоу: « Креативність від народження властива кожному, але більшість втрачає її під впливом середовища. Ось чому так важливо розвивати творчість у дітей та дати їм зрозуміти, що це – природна здатність людини, яка розширює наші можливості та допомагає нам у повсякденному житті.».

Усвідомлення самооцінки, а особливо прояв якісних творчих здібностей молодших школярів у навчальній діяльності. розкривається за умов наявності та усвідомленості учнями найважливіших чинників розвитку самооцінки - це розуміння та усвідомлення учнями критеріїв зовнішньої оцінки вчителя та ровесників. Адже це є соціальним компонентом самооцінки творчих здібностей учня, що позначається у прояві визнання, похвали, допомозі, співпраці, активності та завзятості учня або учениці [4, с. 26-30].

У свою чергу діяльнісним компонентом самооцінки творчих здібностей учня постає рівень рефлексійних дій, вмінь та операцій під час діяльності учня, тобто конструювання чогось, малювання, створенню, ліплення та інші види творчих поривань учня.

Повне розкриття потенціалу самооцінки творчих здібностей учня молодшого шкільного віку забезпечується вчительською діяльністю, а особливо соціального направлення: конструктивною критикою, професійним рівнем соціальної рефлексії, ціннісною підтримкою, ціннісним життєвим обміном досвіду, усвідомленням критеріїв визнання, соціальною взаємною активністю та співробітництвом.

Діяльнісним проявом: високим рівнем рефлексії здібностей на основі побачених вмінь, дій та операцій, розкриття та практичний показ суб'єктних цінностей, усвідомлення можливостей розвитку власних здібностей, активна інтелектуальна активність. Створення діяльнісних і моральнісних умов розвитку здібностей школярів, взаємозумовленість яких забезпечує суб'єктну активність у саморозвитку творчих здібностей особистості.

І найголовнішого творчого прояву: креативність, варіативність, альтернативність у розвитку здібностей, можливість обміну та змішаності, а найголовніше це творча підтримка злетів та падінь [5, с. 85-87].

Творчість – один із компонентів самооцінки здібностей учнів молодшого шкільного віку і важливо вбачати також критерії творчості в учбовій діяльності, які є знаковим компонентом у позитивній та якісній самооцінці школярів.

У навчальній діяльності, відомі науковці - М.С. Бургін, В.І. Слободчиков, В.О. Моляко, Г.А. Цукерман, А.З. Рахімов, виділяють такі критерії творчості:

– суб'єктивно відкриті знання;
– ціннісне ставлення до засвоєння нових знань;
– суб'єктивна зацікавленість;
– можливість вільного вибору завдання;
– самостійність мислення;
– високий рівень рефлексивності поряд із високим рівнем

суб'єктності в учбовій діяльності;

– відсутність вимоги орієнтуватися на зразок;

– евристична інтелектуальна активність;

– оригінальність у вирішенні навчальних завдань.

Тому структуруючи значимість творчості у самооцінці школяра важливо враховувати вище зазначені критерії, адже розглядаючи самооцінку учня молодшого шкільного віку через взаємозв'язки соціального, діяльнісного, розвивального, творчого та ціннісно-регулюючого компонентів можна зазначити, що вони є важливими функціональними компонентами, які сприяють формуванню: соціального визнання, діяльнісного підходу, рефлексивності, саморозвитку та творчому розкриттю особистості [6, с. 79-83].

Самооцінка учнів молодшого шкільного віку є динамічної і з часом вона стає внутрішньою позицією тобто мотивом поведінки, який впливає на спосіб життя, вид діяльності, бажання та всі риси характеру дитини.

Тому для поліпшення умов формування адекватної та творчої самооцінки у дітей розроблено рекомендації для вчителям та батькам:

Рекомендації для педагогів: – оцінка вчителя повинна стимулювати та сприяти направленню дитини на учбово-пізнавальну, а головне творчу діяльність;

– учитель повинен надавати змістовну та чітку оцінку роботі учня;

– оцінка вчителя повинна супроводжувати діяльність дитини від початку до завершення певного виду роботи;

– у навчальній діяльності вчителю необхідно порівнювати дітей, які мають приблизно однакові здатності, але досягають різних результатів через різне відношення до навчання;

– вчитель повинен зацікавлювати та творчо підходити до всіх процесів роботи;

– необхідно використовувати фідбеки – відгуки, при цьому чітко та конкретно зазначати позитивні та негативні моменти у роботі учня;

– сприяти вмінню самостійному оцінюванню власних робіт учнів та

своїх однолітків;

– можливий варіант створенню спеціальних блокнотів або зошитів, у яких учні за спеціальною схемою роблять записи, аналізуючи й оцінюючи свою роботу на уроці, визначаючи міру засвоєння матеріалу, ступінь його складності, виділяючи найбільш важкі моменти у роботі;

– необхідно використовувати різнопланову похвалу у роботі з дітьми.

Рекомендації для батьків:

– постійно прагнути знаходити час для спілкування та роботи з дітьми;

– показати дитині, що батьки розуміють та сприймають почуття та емоції дитини, а також вміти їх трактувати та пояснити інші варіант людських почуттів;

– сприймати думку дитини та вміти знаходити спільно альтернативні варіант, що підходять обом сторонам;

– прагнути завжди показувати дітям свою любов;

– не боятися встановлювати обмеження, адже це допоможе дитині розуміти певні кордони та знати, що навколишній світ непередбачуваний і має безліч різнопланових сторін;

– хвалити дитину за конкретні вчинки;

– для легкого взаємопорозуміння використовувати рольові ігри, адже це сприятиме підвищенню самооцінки та спроможність дитини діяти у різних життєвих обставинах;

– поважати та допомагати вирішенню ситуацій самостійно дитиною;

– пояснити дитині, що в усіх іноді трапляються невдачі, але є можливість творчо та креативно підійти до проблеми;

– допомогти дитині відчути її значимість та важливість;

– ставитися з повагою до індивідуальних особливостей дитини;

– уникати порівняння своєї дитини з іншими, а особливого їх творчого потенціалу та висвітлення компонентів самооцінки особистості;

– дбайливо ставитися до внутрішнього світу дитини, поважати її інтерес та сприяти гармонійному творчому розвитку;

– займати місце дитини та створювати ситуацію, де дитина може бути на місці дорослого [7].

Отже можемо дійти висновку, що важливо, під час розвитку та навчання дитини, творчо розвиватися вміти правильно самооцінювати власні можливості, адже недоцільно побудована система розвитку дитини може викликати труднощі, а недооцінка ролі та становища дитини у школі, а особливо у розвитку творчих здібностей та їх самооцінки, призводить до знецінення та відбиває бажання дитини розвиватися та прагнути розкрити свою особистість у різних навчально-виховних аспектах. Тому важливо вчителям та батькам створювати комфорті умови для розвитку творчості дитини, адже високий рівень розвивально-творчого потенціалу діяльності школяра забезпечує доцільному та змістовному вмінню критично підходити до самооцінку себе в усіх аспектах.

Тому ми запевняємо, що творчість – це головний компонент самооцінки та самосвідомості потенціалу школяра, що характеризується емоційно насиченими оцінками самого себе як особи, власних здібностей, нестандартних креативних якостей і вчинків, творчих нахилів та вмінь.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Хомич І.С. Самооцінка дитини молодшого шкільного віку як передумова забезпечення контролю за діяльністю з точки зору нормативних критеріїв/ І.С.Хомич // Збірник наукових праць РДГУ. Випуск 8, 2017. – С. 291-295.

2. Данько Н. Розвиток творчих здібностей молодших школярів [Текст] / Наталія Данько // Початкова школа. – 2013. – № 4. – С. 1-2.

3. Державний стандарт початкової загальної освіти [Електронний ресурс] // Верховна Рада України, 2019 -, - Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text, вільний. - Загл. з

екрану. (16.08.2019).

4. Бабаян Ю. О., Тимченко Н. А. Особливості формування самооцінки молодшого школяра // збірник наукових праць. Психолог і ч н і науки. – Миколаїв, 2014. - Випуск 2.12 (103) – С.26-30

5. Павленко О. В. Проекція моральності на процес творчості молодших школярів / О. В. Павленко // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Випуск 38. Серія : Педагогічні науки : [збірник]. – Чернігів : ЧДПУ, 2006. – № 38. – С. 85-89.

6. Сметанюк С. Розвиток творчих здібностей учнів молодших класів // Молодший школяр: проблеми розвитку: Зб. наук. Ст.. – Івано-Франківськ, 2006. – С. 78 – 84.

7. Рекомендації щодо формування самооцінки учнів для вчителів та батьків [Електронний ресурс] // StartPedahohika Основи педагогіки та виховання, 2021 -, - Режим доступу: http://www.startpedahohika.com/sotems-866-1.html, вільний. - Загл. з екрану. (2021).

УДК 621.646.21

УДОСКОНАЛЕНИЙ РЕГУЛЯТОР ТИСКУ РІДИНИ

Дуганець Віктор Іванович
д.пед.наук, професор
Пукас Віталій Леонідович
к.т.н., асистент
Майсус Василь Володимирович
асистент
Олексійко Сергій Леонідович
асистент
Подільський державний аграрно-технічний університет
м. Кам'янець-Подільський, Україна

Анотація: У статті запропоновано вдосконалену конструкцію регулятора тиску рідини, що належить до засобів систем автоматики, а також може бути використана переважно в системах гідромеханічного типу для автоматичного підтримання необхідного тиску робочої рідини з метою забезпечення нормального функціонування агрегатів автоматики, які працюють в неусталених перехідних режимах. Представлено будову і принцип дії удосконаленої конструкції регулятора, а також обґрунтовано техніко-економічні показники. Застосування удосконаленого регулятора дозволить підвищити точність дозування рідини, розширити область його використання.

Ключові слова. Регулятор тиску, робоча рідина, агрегати автоматики, регулюючий клапан, чутливий елемент, перетворювач, диференціатор.

Майже вся сучасна техніка, машини і механізми різних галузей промисловості, будівництва, транспорту та аграрного сектора обладнані гідравлічними приводами, до складу яких входять регулюючі пристрої з дросельними системами і насосами постійної та змінної продуктивності, а

також автоматичними регуляторами, які забезпечують стабільність встановленої дроселем швидкості подачі робочої рідини незалежно від коливань навантаження (сил тертя, різання та ін.), що діють на робочий орган.

Реакція гідравлічної системи з автоматичним регулятором на зміну тиску в системі чи зміну площі відкриття дроселя повинна бути прогнозованою. Тобто, час регулювання, коливальність, перерегулювання змінних стану системи керування мають знаходитися в конкретно встановлених межах. Регулятори тиску рідини можуть мати досить широкий спектр різновидів, бути різними за конструкцією та відповідати таким вимогам: автоматично змінювати подачу насоса у відповідності із сигналом керування; стабілізувати, в разі необхідності, величини потоку, що надходять до виконавчого органу у робочому режимі; забезпечувати в режимі перенавантаження величини потоку тільки в систему керування насосом; балансувати відповідність потужності, яку споживає гідросистема до тієї, що розвиває насос; забезпечувати роботу гідравлічних систем у режимі постійної потужності; та ін., [1, 2]

На сучасному етапі розвитку гідросистем енергетичних засобів постійно ведуться роботи зі створення нових та удосконалення вже існючих регуляторів тиску рідини, які б повністю відповідали поставленим вимогам.

Відомий, найбільш близький за суттю і технічною реалізацією, регулятор тиску рідини містить корпус, чутливий елемент у вигляді сильфона, розміщеного в ньому, з торцевими фланцями, один з яких через пружину з’єднаний з корпусом і штуцером командного сигналу, а другий – з виконавчим клапаном з осьовим отвором зворотного зв’язку, вхідний штуцер підведення рідини, сідло взаємодіюче з клапаном, а також штуцер вихідної рідини з вихідної порожнини, утвореної корпусом, сідлом і торцевим фланцем, сполученої за допомогою осьового отвору клапана із чутливим елементом [3].

Однак, недоліком відомого регулятора є низькі динамічні показники регулювання, обумовлені закладеним в ньому принципом переміщення регулюючого клапана тільки за сигналами, пропорційними поданому вхідному тиску, що в перехідних режимах понижує точність функціонування агрегатів

автоматики і обмежує область його застосування.

Отже, відомий регулятор має низьку точність функціонування систем гідроавтоматики і обмежену область його застосування.

Тому, з метою підвищення точності функціонування і розширення області застосування, пропонується удосконалення відомого регулятора тиску рідини, суттєві ознаки якого полягають у формуванні переміщення регулюючого органа за сигналами пропорційними відхиленню вхідного тиску і додаткового – швидкості (першій похідній) його відхилення [4].

Це реалізується шляхом установки в циліндричному корпусі між клапаном і чутливим елементом зворотного зв'язку додаткового перетворювача вихідного тиску з диференціатором його сигналів. Перетворювач виконаний у вигляді першого і другого сильфонів, одними торцями зв'язаними із спільним рухомим фланцем, другими торцями перший сильфон зв'язаний з нерухомим фланцем, а другий сильфон – з осьовим фланцем з'єднаним за допомогою діаметрально розміщених радіальних стержнів з осьовими отворами з корпусом в місцях їх з'єднання. До осьового фланця одним торцем приєднаний, розміщений в другому сильфоні, внутрішній сильфон, другий торець якого з'єднаний з фланцем, який тягами зв'язаний із спільним рухомим фланцем. Вихідна порожнина регулятора, утворена циліндричним корпусом, його торцевим фланцем і сідлом, з першим сильфоном сполучена через жорстку гідролінію і регульований дросель, а з другим сильфоном – через жорстку і гофровану гідролінії безпосередньо. Порожнина внутрішнього сильфона через отвори радіальних стержнів і корпуса постійно сполучена з атмосферою. При цьому перепускний клапан з чутливим елементом зв'язаний за допомогою штока, який проходить через осьові отвори сідла, нерухомого фланця першого сильфона, спільного фланця першого і другого сильфонів, а також фланці внутрішнього сильфона.

При такому технічному рішенні у випадку різкого підвищення тиску у вихідній порожнині регулятора, через наявність дроселя, затримання зв'язаних між собою тягами спільного фланця першого і другого сильфонів, а також

фланця внутрішнього сильфона, зменшить об’єм другого сильфона і відповідно підвищить в ньому і в порожнині чутливого елемента тиск, забезпечуючи можливість, змінюванням вихідного переміщення перепускного клапана, пропорційно змінювати вихідний тиск. В результаті одержане переміщення клапана буде складатися з двох переміщень: - першого переміщення, пропорційного змінюванню вхідного тиску і другого переміщення, пропорційного швидкості (першій похідній) його змінювання, що підвищить швидкодію переміщення регулюючого клапана, а отже динамічні показники і точність функціонування агрегатів із системами гідроавтоматики, що розширить область застосування запропонованого регулятора.

На представленому рисунку схематично показано принципову схему запропонованого регулятора тиску рідини (рис.1).

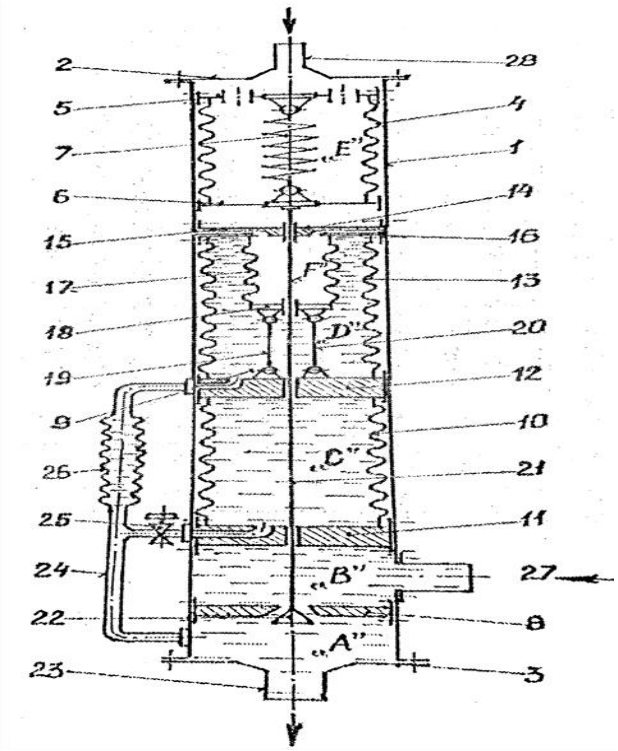

Рис. 1. Удосконалений регулятор тиску рідини: 1 – корпус, 2 – торцевий фланець, 3 – фланець вихідної порожнини, 4 - сильфон, 5, 6 – фланці, 7 – пружина, 8 – сідло, 9 – перетворювач, 10, 13, 17 – сильфони, 11, 14, 18 – фланці нерухомі, 12 – рухомий фланець, - 15, 16 – стержні, 17 - диференціатор, 19, 20 – тяги, 21 – шток, 22 – клапан, 23, 24, 26, 27, 28 – гідролінії, 25 – дросель.

Регулятор тиску рідини містить циліндричний корпус 1 з торцевими фланцем 2 командного тиску і фланцем 3 вихідної порожнини, між якими установлені чутливий елемент виконаний у вигляді сильфона 4 командного тиску з фланцем 5 з отворами, з'єднаним з корпусом 1 і фланцем 6, зв'язаними між собою відновлювальною пружиною 7, а також сідло 8 жорстко з'єднане з корпусом. Між фланцем 6 і сідлом 8 додатково установлений перетворювач 9 сигналів тиску.

Перетворювач з диференціалом проходящих через нього сигналів тиску, який включає перший сильфон 10 з'єднаний одним торцем з нерухомим фланцем 11, а другим торцем – із спільним рухомим фланцем 12, зв'язаним із одним торцем другого сильфона 13, другий торець його – з вихідним осьовим нерухомим фланцем 14, з'єднаним діаметрально розміщеними радіальними стержнями 15, 16 з осьовими отворами з корпусом в місцях їх з'єднання, а також з одним торцем внутрішнього сильфона 17 диференціатора, установленого в другому сильфоні 13, другий торець сильфона 17 – з фланцем 18 зв'язаним тягами 19, 20 із спільним рухомим фланцем 12.

Фланець 6 за допомогою штока 21 з'єднаний з перепускним клапаном 22, взаємодіючим із сідлом 8, а клапан проходить через осьові отвори безпосередньо сідла 8, нерухомого фланця 11, а також фланців 12, 14 і 18 сильфонів.

Корпус 1 з фланцем 3 і сідлом 8 утворюють першу вихідну порожнину «А», а з нерухомим фланцем 11 і сідлом 8 – другу вхідну порожнину «В», перший сильфон 10 з фланцями 11, 12 – третю порожнину «С», другий сильфон 13 з фланцями 12, 18, 6 корпусом 1, осьовим фланцем 14 і сильфоном 17 – четверту порожнину «D», сильфон 4 з фланцями 5,6 – п'яту командного тиску порожнину «Е», а сильфон 17 з фланцями 14, 18 – шосту порожнину «F».

Вихідна до споживачів рідини порожнина «А» сполучена гідролінією 23, через жорстку гідролінію 24 і регульований дросель 25 – з третьою порожниною «С», а жорсткою 24 і гофрованою 26 гідролініями – з четвертою порожниною «D» безпосередньо. Друга вхідна порожнина «В» гідролінією 27

сполучена з джерелом тиску, п’ята порожнина «Е» через вхідну гідролінію 28 – з гідролінією джерела командного тиску, а шоста порожнина «F» – через отвори в радіальних стержнях 15, 16 і корпусі 1 в місцях їх з’єднання – з атмосферою.

Працює запропонований регулятор наступним чином.

Перед початком роботи через гідролінію 28 в порожнину «Е» сильфона 4 подається газ заданого командного тиску, який далі, долаючи зусилля опору відновлювальної пружини 7, переміщує фланець 6 вниз, а разом з ним через шток 21 перепускний клапан 22 відносно сідла 8, забезпечуючи через вхідну гідролінію 27 і порожнину «В» від джерела поступання, під командним тиском, рідини у вихідну порожнину А», з якої вона через гідролінію 23 далі поступає за призначенням, при незмінному тиску в порожнинах «С», «D», «Е».

У випадку різкого підвищення тиску в порожнині «А», викликаного збільшеною подачею рідини від джерела, або зменшеною витратою її споживачами, вона під тиском з порожнини «А» буде поступати жорсткою гідролінією 24 і через дросель 25 в порожнину «С», а через жорстку гідролінію 24 і гофровану 26 – у порожнину «D». Однак, через наявність дроселя 25 тиск в порожнині «С» наростатиме повільніше, ніж в порожнині «D», від чого спільний рухомий фланець 12 опуститься вниз і через тяги 19, 20 за собою перемістить зв’язаний ним фланець 18, зменшуючи об’єм порожнини «D» і відповідно підвищуючи в ній тиск робочої рідини, який діючи на рухомий фланець 6 регулюючого органа різко підніме його догори, а разом з ним через шток 21 перепускний клапан 22, при цьому зменшуючи прохідний отвір для рідини між ним і сідлом 8 за рахунок додаткового переміщення фланця 6 і клапана 22. В результаті відбувається гідравлічне додавання двох переміщень, тобто вихідний сигнал із перетворювача 9 буде складатися із переміщення, викликаного змінюванням вхідного тиску (переміщення фланця 14 через безпосереднє підвищення тиску в порожнині «D») і переміщення, викликаного швидкістю (першою похідною) змінювання тиску (переміщення фланця «18» і додаткового збільшення через це тиску в порожнині «D».

Результуюче переміщення фланця 6 через шток 21 викличе різке переміщення догори клапана 22. При цьому шток 21 буде переміщатися до тих пір, поки не займе положення пропорційного поданому вхідному тиску, з точністю до статистичної помилки, при зникненні до нуля складової пропорційної швидкості (першій похідній) змінювання тиску у вихідній порожнині «А».

У випадку різкого зменшення вихідного тиску в порожнині «А» описаний регулятор тиску буде працювати аналогічно з тією лише різницею, що вихідні переміщення його рухомих деталей будуть направлені в протилежний бік.

Таким чином, складова переміщення клапана 22, пропорційна змінюванню швидкості вхідного тиску, підвищить його швидкодію і динамічну точність функціонування регулятора, зменшуючи при цьому час перехідного процесу і максимальне відхилення регульованого параметра, а зворотний зв'язок за положенням клапана забезпечить його однозначну установку, що відповідатиме командному тиску.

При розрахунку регулятора тиску рідини необхідно визначити основні його характеристики [5].

Розхід рідини визначаємо за формулою [6]:

$$Q = \mu F \sqrt{\frac{2}{\rho}(p_1 - p_2)}, \qquad (1)$$

де μ - коефіцієнт розходу (0,5…0,6);

F – площа поперечного перерізу вхідного каналу регулятора;

ρ - густина робочої рідини;

p_1, p_2 - тиск в порожнинах нагнітання і зливу в регуляторі відповідно.

Поперечний переріз отвору регулятора визначаємо за формулою:

$$\delta = h \sin\frac{\alpha}{2}, \qquad (2)$$

де h – радіальне переміщення;

α – кут конусності гнізда посадки.

Поперечний переріз отвору регулятора визначаємо за формулою запірно-регулюючого елемента:

$$F = 2\delta l, \qquad (3)$$

$$l = \pi(d_1+d_2), \qquad (4)$$

де d_1, d_2 – діаметри запірно-регулюючого елемента.

Тоді площа поперечного перерізу вхідного отвору визначиться за формулою:

$$F = 2\pi h \sin\frac{\alpha}{2}(d_1+d_2). \qquad (5)$$

При розрахунку регулятора тиску рідини варто передбачити балансування відповідності потужності гідравлічної системи для забезпечення її роботи на всіх необхідних режимах - від холостих ходів до короткочасних перенавантажень.

Отже, застосування запропонованого регулятора тиску рідини, в порівнянні з уже відомим дасть можливість: підвищити точність підтримання заданого тиску рідини на виході з регулятора, при його змінюванні на вході від джерела подачі, а на виході від споживачів, викликаного перемінним споживанням ними рідини, за сигналами пропорційними змінюванню і швидкості змінювання тиску, що підвищить роботоздатність і ефективність використання агрегатів з гідравлічними системами автоматики, працюючих переважно в неусталених (перехідних) режимах; розширити область застосування запропонованого регулятора.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бурєнніков Ю.А., Козлов Л.Г., Репінський С.В. Удосконалення схем регуляторів подачі насосів гідросистем, чутливих до навантаження, та їх статичні характеристики. // Вісник ВПІ. – 2004. – No5. – с. 88-92.

2. Козлов Л.Г. Вдосконалення систем керування гідроприводів з LS-регулюванням. – Дис. канд. техн. наук: 05.02.03. – Вінниця, 2000.

3. Беляев Н.М., Уваров Е.И., Степанчук Ю.М. Пневмогидравлические системы. Расчет и проектирование. – М.: Высш. шк., 1988, с. 37-38.

4. Пат. 141074 Україна, МПК (2006.01) G05D 16/08. Регулятор тиску рідини / Дуганець В.І., Божок А.М., Майсус В.В., Олексійко С.Л., Волинкін М.П., Пукас В.Л. Заявл. 27.01.20; Опубл. 10.07.2020. Бюл. № 13. – 6 с.

5. Сыркин В.В., Трейер В.А. Исследование работы регуляторов давления повышенной герметичности в условиях вибрационных нагрузок // Вестник машиностроения. 2014. №5. С. 29-32.

6. Никитин Г.А., Комаров А.А. Распределительные и регулирующие устройства гидросистем. - М.: Машиностроение, 1965. С.181.

УДК 37:07

ОНТОЛОГІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УПРАВИТЕЛЯ З ПЕРСОНАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Журавська Ніна Станіславівна,
д.пед.н., професор
Ящук Сергій Петрович
к.пед.н.,
Холдеєва Анна Євгенієвна
Магістр
Національний університет біоресурсів і
природокористування України
м. Київ, Україна

Анотація: Розглядається трактування поняття «засади» в сучасній науці Акцентується увага на методологічному аспекті цього поняття. Обрунтовано, що у світлі сучасних педагогічних вчень розбудова системи освіти на компетентнісно орієнтованій основі зумовлена декількома чинниками: по-перше, переходом світової спільноти до інформаційного суспільства; по-друге, особистісно орієнтованм освітнійм процесом; по-третє, актуалізацією проблеми надання молодій людині елементарних можливостей інтегруватися в різні соціуми, самовизначатися в житті.

Ключеві слова: засади, методологічний аспект, компетентність, управитель із персоналу, компетентнісний підхід.

Термін «засада» визначається як «основа чогось», «вихідні, головні положення, принципи; основи світогляду, правила поведінки», «способи, методи здійснення чого-небудь» [1]. За словником синонімів української мови встановлено, що поняття «засади» та «основи» є синонімічними, тобто одиницями з тотожною предметно-поняттєвою віднесеністю. «Основи наук –

найважливіші факти, поняття, закони, теорії, методи науки; …основи наук створюють умови для наступного професійного навчання молоді, для поглибленого вивчення наук у повнішому обсязі у вищих навчальних закладах» [1]. Категорія «засади» є загальнонауковою і може розглядатися з позиції різних наук, зокрема й управління підприємством. Отож засади – це вихідні, основні положення науки.

У широкому сенсі методологічні засади містять комплекс поглядів, уявлень, ідей, спрямованих на тлумачення і пояснення будь-якого явища, у вузькому і спеціальному сенсі є вищою, найрозвиненішою формою організації наукового знання, що дає цілісне уявлення про закономірності й істотні зв'язки визначеної галузі дійсності – об'єкта дослідження. За своєю будовою теоретичні засади є внутрішньо диференційованою, але цілісною системою знань, яку характеризують логічна залежність одних елементів від інших. У процесі застосування методологічних засад сформоване знання опосередковується різними проміжними ланками, конкретизується факторами, що припускають живе, творче мислення, але мобілізують також всі можливі способи орієнтації в конкретній ситуації. Дієве застосування теоретичних засад вимагає опори на безпосереднє сприйняття досліджуваного об'єкта, використання практичного досвіду, включення емоційних і естетичних моментів свідомості, активізації здібностей творчої уяви [2, с. 81].

Поєднання теоретичних та методологічних засад зумовлено потребами теорії і практики отримання науково достовірних знань про реальний стан сформованості професійної компетентності управителя з персоналу, структури і системи: цільові установки діяльності підприємства, прогнозування результату, механізми досягнення мети і досягнення результатів, морально-психологічний клімат закладу, соціокультурний імідж.

У нашому дослідженні методологічні засади формування професійної компетентності управителя з персоналу визначено з урахуванням результатів аналізу психологічної, педагогічної, фахової літератури, стану управління

персоналом підприємства на основі компетентнісного підходу, а також особливостей підприємства.

Відповідно до мети дослідження, виділено такі методологічні засади формування професійної компетентності управителя з персоналу: онтологію, структуру, організаційні умови, стан управління персоналом підприємства на основі компетентнісного підходу, а також особливостей підприємства.

Більшість дослідників схильні до думки, що перехід до компетентністного підходу – забезпечення можливості випускника вищого навчального закладу відповідати новим запитам ринку, мати відповідний потенціал для практичного вирішення життєвих проблем, пошуку свого «Я» у професії, у соціальній структурі [3, с. 34].

Цей підхід у наш час, на думку Е. Зєєр, Е. Симанюк, є не прийнятним у зв'язку із необхідністю підвищення якості освіти. Варто враховувати, що якість освіти залежить не тільки від процесу засвоєння знань, умінь і навичок, а й від процесу становлення студента як суб'єкта різноманітних видів і форм діяльності. Розвиток суспільства вимагає від вищої школи формування, у першу чергу, професійної компетентності фахівців, тому процес навчання має бути побудований на компетентнісній основі. Це зумовило перехід професійної освіти від «ЗУНівського підходу» до компетентнісного, у якому висуваються вимоги до забезпечення у сучасній науковій рефлексії підготовки фахівців у рамках сформованості їх професійних якостей, поведінкових актів та виконавчих дій на рівні посадових вимог можливого працевлаштування і, в той же час, на рівні вимог наступного освітнього рівня (у разі продовження освіти) [4, с. 23].

Варто підкреслити, що компетентнісному підходу в освіті сьогодні приділяють належну увагу, оскільки про компетентності педагогічна громадськість заговорила у зв'язку з модернізацією освіти, а результати професійної підготовки фахівців оцінюються через сукупність певних компетентностей, які формуються, актуалізуються й активізуються в діяльності.

Компетентнісний підхід виступає як основний цілепоказник в освіті, а компетентності і компетентність стверджуються як нові цільові категорії, що означають зрушення професійної освіти від предметноцентричної орієнтації освітнього процесу до його спрямованості на особистість [5, с. 2].

Дослідник І. Загашев вбачає сутність компетентнісного підходу у цілеспрямованому розвитку системи характеристик, які уможливлюють ефективне вирішення професійних завдань працівником [6, с. 306-313]. Компетентністний підхід, за визначенням О. Пометун, – це підхід, що акцентує увагу на результатах освіти, які визнаються вагомими за межами системи освіти, висуває на перше місце не інформованість людини, а її вміння розв'язувати практичні проблеми [7, с. 746-761].

На думку О. Овчарук, у підготовці фахівців компетентнісний підхід передбачає не просту передачу знань та вмінь від викладача до студента, а формування в майбутніх випускників професійної педагогічної компетентності [8, с. 333–339].

Отже, ідея компетентнісного підходу – одна із відповідей на запитання, який результат освіти необхідний особистості і сучасному суспільству. У процесі розв'язання цього завдання вирішується проблема формування професійної компетентності фахівця, що передбачає посилення практичної спрямованості освіти за умови збереження її фундаментальності.

Важливо констатувати, що компетентнісний підхід не є новою категорією у сфері освіти. І. Зимня відзначає, що «засновником компетентнісного підходу був Аристотель, який вивчав можливості стану людини, що позначається грецьким «atere», – «сила, яка розвивалася і удосконалювалася до такої міри, що стала характерною рисою особистості» [7, с. 746-761].

Дослідник В. Аніськін умовно виділяє три етапи становлення компетентнісного підходу в освіті: 1) перший етап – з 1960 до 1970 року (характеризується введенням у науковий апарат категорії «компетенція», створенням передумов для розмежування понять компетенція/компетентність, появою поняття «комунікативна компетентність» за Д. Хаймсом); 2) другий

етап – із 1970 до 1990 року (характеризується використанням категорії «компетенція/компетентність» в теорії і практиці навчання іноземної мови, а також професіоналізму в управлінні, керівництві, менеджменті, в навчанні спілкуванню і комунікацій, а також розробкою і початком широкого використання категорій «компетентність» і «соціальна компетенція / компетентність» за Дж. Равеном); 3) третій етап – із 1990 року (характеризується дослідженням компетентності як наукової категорії стосовно освіти і всебічного розгляду професійної компетентності вчителя в загальному контексті психології праці за А. Марковою) [6, с. 306-313].

Уваги заслуговують дослідження цієї проблеми науковцями у 80-90-і роки XX століття, які продовжилися у галузі сучасної педагогіки, педагогічній і соціальній психології, педагогічному менеджменті тощо. Орієнтація на компетентнісний підхід, а саме на засвоєння умінь, способів діяльності була провідною в роботах таких педагогів, як К. Білової, І. Лернера, В. Краєвського та їх послідовників. У вітчизняній науці цей підхід представлений у працях Б. Вульфсона, Д. Гришина, О. Дубасенюк, В. Лозової, О. Подмазіна, А. Хуторського тощо.

Здійснивши детальний аналіз наукової літератури, ми з’ясували, що компетентнісний підхід вчені визначають як: нову парадигму формування фахівців, що передбачає включення в систему комплексної стандартизації якості вищої освіти таких новоутворень, як конкурентоспроможність і конкурентноздатність; поступову переорієнтацію домінуючої освітньої парадигми з переважаючою трансляцією знань і формування навичок до створення умов для оволодіння комплексом компетентностей; надання переваги не поінформованості студента, а його вмінню вирішувати проблеми; пріоритетну орієнтацію на цілі (вектори) освіти, якими є научуваність, самовизначення (самодетермінація), самоактуалізація, соціалізація, розвиток індивідуальності; систему характеристик працівника, які забезпечують можливість ефективно вирішувати не тільки актуальні, а й потенційні професійні завдання.

Перетворення нинішнього етапу розвитку науки пов'язане зі зміною спрямування з техногенно-економічного напряму на гуманістично-екологічний і ґрунтується на поглибленому міждисциплінарному вивченні тенденцій розвитку освіти у загальнонауковому аспекті. Отже, готовність управителя з персоналу до континуального (безперервного) оновлення індивідуально-професійного ресурсу протягом професійного шляху, фахового становлення і самореалізації визначають сучасний зміст компетентнісного підходу.

Компетентнісний підхід, у нашому розумінні, повинен забезпечити перетворення суб'єкта учіння у суб'єкт практичної діяльності для цілеспрямованого перетворення дійсності. Йдеться про перетворення у двох формах: суб'єкт-об'єктній (професійна компетентність), і суб'єкт-суб'єктній (комунікативна компетентність).

Важливо зазначити, що практика (як доцільна діяльність) виступає цілісною системою дій. До її структурних компонентів належать: потреби, мета, мотиви, предмет, на який спрямована діяльність, засоби, за допомогою яких досягається мета, і результат діяльності. Ці компоненти можуть перетворюватися один в одного, в чому й полягає динамічність практики. Характерною особливістю практичної діяльності є її предметність. Розвиток предметного змісту забезпечує появу в особистості відображення дійсності у вигляді образів [2, с. 7-56]. На рівні компетентнісного підходу вузьке розуміння єдності знань і практики для їх застосування у розв'язанні прикладних завдань має замінитися на реалізацію ідеї, згідно з якою кінцевою метою пізнання є практичне перетворення дійсності для задоволення матеріальних і духовних потреб людини і суспільства.

Отже, якщо за діяльнісного підходу практика виступає засобом формування знань у формі переконань, то за компетентнісного – ця формула змінюється: навчальні надбання стають засобом формування досвідченої або компетентної людини. Культурологічний підхід націлює на розгляд процесу формування професійної компетентності фахівця як підсистеми культури, механізму культурогенезу. Результатом взаємодії культури і процесу набуття

професійної компетентності стає поява нового типу суб'єкта культури, особистості, здатної не тільки ефективно діяти у межах існуючої культурної реальності, а й створювати культурні програми для майбутнього; має автономну рефлективну свідомість, здатність до самоорганізації; домінуючими цінностями вважає свободу і вибір; сприймає культурну конвергенцію та діалог культур.

Одним з найбільш продуктивно розроблених підходів до навчання мови вважається комунікативний підхід (Н. Богданець, І. Зимня, Є. Пассов ін.). Комунікативність як провідний напрям виокремився у психолого-педагогічних і методичних дослідженнях останнього десятиліття. Поява цього підходу зумовлена об'єктивною необхідністю, оскільки виразною стала невідповідність між традиційними методами і новою метою. Основним методом навчання людини впродовж життя має стати самостійна пізнавальна діяльність. Сформувати або розвинути її можна тільки в умовах такої підготовки, за якої майбутній управитель з персоналу вбачатиме особистісний сенс у навчальній інформації. Тому професійна освіта повинна бути не академічною, спрямованою на передачу готових знань, а контекстною, яка «вчить вчитися», здобувати знання і застосовувати їх у ситуаціях, що імітують професійні; зорієнтована на досягнення певних результатів (компетенцій), набуття значущих компетентностей [7, с.746-761].

Оволодіння компетентностями передбачає набуття досвіду діяльності (когнітивного, методологічного, ціннісно-смислового). За таких умов процес самоформування фахівця перетворюється на процес формування досвіду обраної діяльності через трансформацію особистісних якостей (ставлень, установок, мотивації, позиції, спрямованості). Оскільки кожна компетентність характеризується практико-орієнтованою дієвістю, то її сформувати можна тільки шляхом включення суб'єкта підготовки у відповідну діяльність, яка визначатиме не лише знання про її окремі дії, а дозволить фахівцю приймати самостійні рішення, перевіряти їх результативність, нести відповідальність за якість виконаної роботи, творчо підходити до будь-якої справи, постійно

вчитися. Усе це свідчить, що в процесі підготовки та самореалізації компетентнісного фахівця формується професійна індивідуальність, професійна зрілість, професійне мислення; емоційно-ціннісного – інтерес, задоволення від процесу праці, самостійність, відповідальність; мотиваційного – орієнтація на успіх, якісна самореалізація. Отже, компетентності є наслідком процесів навчання, які представляють узгодженість їх результатів з особистісними, соціальними та методичними здібностями у певних навчальних і професійних ситуаціях [9, с. 200-217]. Набуття досвіду вимагає управління підприємством з боку фахівця не тільки індивідуально виконуваною діяльністю, а й взаємодією в системі «управитель-клієнт». Участь у спільній колективній праці поліпшує управлінську діяльність і підвищує мотивацію суб'єктів пізнання, в результаті чого виникають реальні умови для формування ключових компетентностей управителя з персоналу в контексті реалізації компетентнісного підходу.

Висновки. Аналіз методології дослідження проблеми формування професійної компетентності управителя з персоналу підприємства показав, що методологічні засади поєднують різні наукові підходи – системний, компетентнісний, особистісно орієнтований, культурологічний, діяльнісний, комунікативний – та принципи: діяльності, фундаментальності, соціокультуродоцільності, ціннісного ставлення до української мови, професійної спрямованості, практикоорієнтованості, науковості, діалогічності, лідерства, оптимізації процесу управління підприємством на основі компетентнісного підходу.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРИ

1. Верховна Рада України. (2017, Верес. 05). *Закон № 2145-VIII, ст. 380 «Про освіту»* [Електронний ресурс]. Доступно: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text

2. Мартинець Л. А. Управлінська діяльність керівника навчального закладу. Вінниця, Україна, 2018. 196 с.

3. Єльникова Г. В. Наукові основи управління. Харків, Україна: ХДПІ, 2011. 170 с.

4. Ніколаєнко С. М. Теоретико-методологічні основи управління інноваційним розвитком системи освіти України. Київ, Україна: Київ. Нац. тор.-екон. ун-т, 2008. 419 с.

5. Журавська Н. С. Організація самостійної роботи студентів сільгосптехнікумів (на матеріалах предметів агрономічного циклу). Київ, Україна: НАУ, 1995. 24 с.

6. Ящук С. П. Впровадження європейського досвіду підготовки фахівців соціальної сфери у систему вищої освіти України. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвуз. збірник наук. праць молодих вчених Дрогобицького ДПУ ім. І.Франка. Категорія Б: у галузі педагогічних наук*. 2020. Вип. 28.Т.4. С. 306-313.

7. Ящук С. П. Управління освітою як стратегічний ресурс: зарубіжний досвід» / С. П. Ящук, Н. С. Журавська. *Vector of modern pedagogical and psychological sciencein Ukrain eand eucountries*: collective monograph. P. 2. Cuiavian University in Wloclawek - Riga : Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2020. P. 746-761. [Електронний ресурс]. Доступно: https://doi.org/10.30525/978-9934-588-37-2.2.21

8. Ящук С. П. Формування професійно-правової компетентності студентів, *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Педагогіка, психологія, філософія»,* № 253, с. 333–339. 2016.

9. Markina I. The formation of the adaptive model of educational management in the sphere of higher education» / I. Markina, N. Zhuravska, S. Yashchuk, T. Opaliukd, N. Karapuzova. *International Journal of Innovation, Creativity and Change*. Volume 11, Issue 5, 2020. S. 200-217. [Електронний ресурс]. Доступно:https://www.ijicc.net/index.php/ijicc-editions/2020/156-vol-11-iss-5

УДК 621.891

ВНЕШНЕЕ ТРЕНИЕ ФРИКЦИОННЫХ УЗЛОВ ТОРМОЗОВ

Журавлев Дмитрий Юрьевич
к.т.н., доцент
Ивано-Франковский национальный
технический университет нефти и газа
г. Ивано-Франковск, Украина

Аннотация. В материалах доклада рассмотрено трибологические подсистемы различных типов фрикционных узлов тормозов, основные факторы определяющих их энергонагруженность, а также структурную прсиспособленность трущихся материалов узлов трения.

Ключевые слова: фрикционный узел, внешнее трение, трущиеся материалы, структурная приспособленность, неравновесная термодинамика.

Введение. Общей целью управления поверхностной прочностью во всех случаях является обеспечение диапазона нормального трения без повреждаемости, достижение рациональных параметров трения и минимизация износа в этом диапазоне.

Схемы напряженно-деформируемого состояния при объемном и поверхностном разрушениях совершенно различны. В первом случае поле напряжений на микроскопическом уровне распределяется в зависимости от характера расположения несовершенств структуры, являющихся концентраторами напряжений, что с учетом анизотропии кристаллической решетки приводит к резко негомогенной пластической деформации. При этом в материале «работает» лишь незначительная его часть, а остальная практически бездействует [1].

Трибологические подсистемы различных типов фрикционных узлов тормозных устройств. Прежде чес приступить к рассмотрению

трибологических подсистем различных типов фрикционных узлов тормозных устройств остановимся на их конструктивных особенностях.

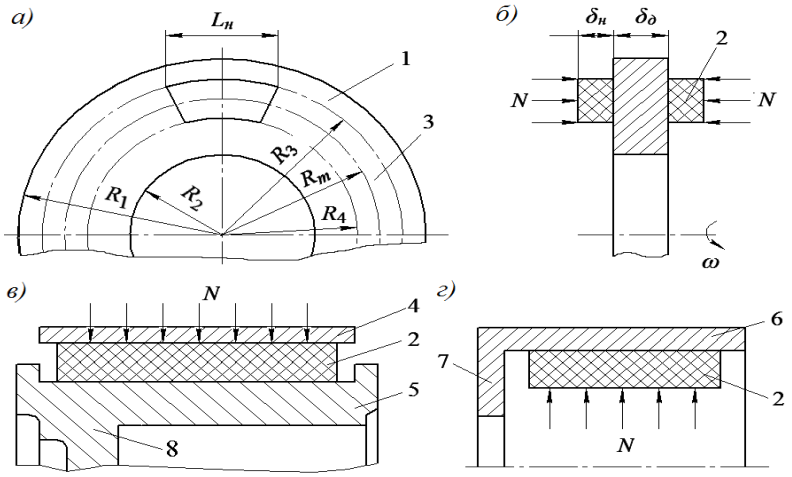

Рис. 1 *а, б, в, г*. Схемы различных типов фрикционных узлов тормозных устройств: *а, б* – дисково-колодочного (продольный и поперечный разрез): *в* – ленточно-колодочного (поперечный разрез); *г* – барабанно-колодочного (поперечный разрез)

На рис. 1 *а, б* показаны пары трения дисково-колодочного тормоза. Пары трения состоят из фрикционных накладок 2, которые находятся в неподвижных тормозных колодках. При фрикционном взаимодействии рабочих поверхностей накладок 2 с вращающимся тормозным диском 1 под действием нормального прижимного усилия *N* образуется беговая дорожка трения диска 3.

На рис. 1 *в* проиллюстрирован фрикционный узел ленточно-колодочного тормоза буровой лебедки. При затягивании тормозной ленты 4 под действием нормального прижимного усилия *N* рабочая поверхность фрикционной накладки 2 взаимодействуют с беговой дорожкой трения обода шкива 5. Последний с помощью крепежного выступа 8 соединяется с фланцем барабана с канатом. Таким образом реализуется фрикционное взаимодействие пар трения ленточно-колодочного тормоза [2].

Фрикционный узел барабанно-колодочного тормоза автомобиля представлен на рис. 1.3 *г*. Узел содержит обод тормозного барабана 6 с фланцем 7, а также фрикционные накладки 2, находящиеся на тормозных колодках. При разжатии последних в их носочной и пяточных частях рабочие поверхности

Таблица 1

Подсистемы различных видов тормозных устройств

Виды тормозных устройств	*I**	Первая	Вторая	Третья	Четвертая
		Торцевые поверхности поясов трения диска, взаимодействующие с фрикционными накладками.	Торцевые и боковая поверхности диска, взаимодействующие со скоростными токами омывающей среды	Тело сплошного диска или развитые поверхности самовентилируемого диска	Поверхностные и приповерхностные слои трибосопряжения «диск – накладки колодок»
	*II**	Рабочая поверхность тормозного барабана, взаимодействующая с накладками.	Наружная поверхность обода барабана, взаимодействует со скоростными токами омывающей среды.	Поверхностные и приповерхностные слои трибосопряжения «барабан - накладки».	Взаимодействие обода барабана с его боковой стенкой.
	III	Рабочая поверхность тормозного шки-ва, взаимодействуюет с накладками.	Внутренняя поверхность обода шкива, взаимодействует со скоростными токами омывающей среды.	Поверхностные и приповерхностные слои трибосопряжения «шкив – накладки».	Взаимодействие обода шкива с его крепежным выступом.

*Примечание: *I, II, III* – дисково-, барабанно и ленточно-колодочные тормозные устройства.

накладок 2 фрикционно взаимодействует с внутренней (рабочей) поверхностью обода тормозного барабана 6.

Рассмотрим фрикционные пары различных видов тормозных устройств как трибосистемы с ее составляющими - подсистемами. Остановимся на

наиболее характерных подсистемах согласно табл. 1 [3]. В правильно спроектированном металлическом фрикционном элементе любого вида тормозного устройства должны строго выдерживаться отношения площадей между матовыми и полированной (рабочей) поверхностью. При этом увеличение матовой поверхности достигается за счет наружных развитых поверхностей (в барабанно- и ленточно-колодочных тормозах - оребрение, дефлекторы, канавки, выступы и т. д.), а в дисково-колодочных тормозах - внутренние развитые поверхности в самовентилируемых дисках (выступы, полуребра, ребра, каналы и т. д.). Такой подход связан с интенсификацией вынужденного охлаждения металлических фрикционных элементов, которые являются аккумулятором тепловой энергии в любом виде тормозного устройства. Поэтому вторая и третья подсистемы различных видов тормозных устройств рассматриваются с точки зрения взаимодействия металлических фрикционных элементов со скоростными токами компонентов омывающей среды, направленных на снижение их энергонагруженности (табл. 1) [4].

Одновременно с вынужденным охлаждением в ленточно- и барабанно-колодочном тормозе необходимо обратить внимание на кондуктивный вид теплообмена в сопряжениях «обод шкива - крепежный выступ» и «обод барабана - боковая стенка». Дело в том, что крепежный выступ существенно влияет на циркуляцию основных и дополнительных токов в ободе шкива. Что касается боковой стенки, то она играет существенную роль в формировании термостабилизационного состояния обода (см. в табл. 1 четвертую подсистему).

Основные факторы, определяющие протекание процессов, явлений, и эффектов внешнего трения фрикционных узлов тормозов. Факторы, определяющие развитие процессов, явлений и эффекты при внешнем трении, могут быть разделены на четыре группы: внешние механические воздействия; среда (твердая, жидкая, газообразная); материалы, их структура и свойства; последствия, вызванные действием трех групп на пару трения тормоза. К факторам основной группы внешних механических воздействий относятся вид трения, скорость относительного перемещения, нагрузка и характер ее

приложения, а также производный от них фактор – температура поверхности трения. При изменении факторов внешних механических воздействий на поверхностях трения возникают различные процессы, для которых характерно чередование явлений схватывания, окисления, развитие усталости металлов, абразивного действия.

Среда (твердая, жидкая и газообразная) существенно влияет на напряженно-деформированное состояние в зоне контакта и придает ряд особенностей всем процессам поверхностного разрушения при трении. Природа материалов также влияет прямо или косвенно на развитие или торможение этих процессов. Обобщение большего числа экспериментальных результатов различных авторов по изучению влияния внешних воздействий на интенсивность износа и динамических коэффициентов трения показывают, что существует общая закономерность электротермомеханического трения и изнашивания. Суть ее заключается в наличии трех областей: минимального трения и изнашивания (нормальный процесс); переходных процессов при малых значениях параметров внешних воздействий; критических состояний перехода к усиленному разрушению (повреждаемость) или возрастанию сил трения.

В табл. 2 приведены основные характеристики, параметры и условия в полях взаимодействия металлополимерных пар трения.

На основании обобщения представленного материала и введение в него новых идей и гипотез применительно к различным полям взаимодействия металлополимерных пар трения тормозов сформирована таблица. В ней приведены приведены основные и дополнительные характеристики, параметры и условия в полях взаимодействия металлополимерных пар трения тормозных устройств. Представленная таблица не претендует на полную информацию о полях взаимодействия. Однако она служит отправным рубежом для дальнейшей

Таблица 2

Основные и дополнительные характеристики, параметры и условия в **полях взаимодействия металлополимерных пар трения**

Поля взаимодействия	Характеристики, параметры и условия	
	Основные	Дополнительные
Механическое	Удельные нагрузки; деформации; напряжения; прочность; твер-дость; градиент механических свойств.	Условия: независимости поля; распределения удельных нагрузок.
Тепловое	Температуры: вспышки, поверхностная и объемная; тепловой поток и коэффициенты его распределения; темпы нагревания и охлаждения; градиенты температуры.	Условия: термического сопротивления; подвода и распределения тепловых потоков; теплообмена при омывании средой; возникновения эффектов Пельтье, Томпсона и Зеебека.
Электрическое	Токи*: I_T, I_{CK}, I_{TC}, I_M, $I_Д$; энергия: W_M, $W_П$; разность потенциалов $\varphi_1 - \varphi_2$.	Токи I_a, I_r; диэлектричес-кие потери $\mathrm{tg}\delta_1 = I_a / I_r$.
Электромагнитное	Напряженность электрического поля E; магнитная индукция B; ε и μ - диэлектрическая и магнитная проницаемость среды; потенциалы электрического (φ) и магнитного (A) полей; фазовая скорость волны.	Условия: электромагнит-ного сопротивления; соблюдения уравнений Максвелла и преобразования Лоренца.
Химическое	Реакции и их скорости: окисления, восстановления, коррозии, катализу, гальвани-ческие, хемосорбция: кова-лентная, ионная и физическая сорбция; деструкция припо-верхностного слоя; фазовые переходы I-го и II-го рода; химический потенциал	Переходные процессы между скоростями доставки и потребления активных компонентов среды в зону трения; конвективные процессы теплообмена.

* **Примечание:** I_T, I_{CK}, $I_Д$ ~ суммарные токи: термический; возникающие за счет трения и контактного взаимодействия; обусловленные сорбционно-десорбционными процессами в приповерхностных слоях накладки при температуре выше допустимой для его материалов; I_{TC}, I_M - составляющие суммарные тока: возникающие за счет трения скольжения; образованные движением заряженных частиц массопереноса; I_a, I_r - токи: активный и реактивный, где e - заряд электрона; n_0 и p_0 - концентрация электронов и дырок

в объеме полупроводника; *к* - постоянная Больцмана.разработки теории поля применительно к парам трения тормозных устройств, закладывая фундамент новому перспективному направлению в науке.

Структурная приспособляемость внешнего трения фрикционных узлов тормозов. Природа явления структурной приспосабливаемости показывает, что при этом явлении проявляются минимальные принципы в форме минимизации эффективного объема всех видов взаимодействия среды при трении в полях: механическом, тепловом, электрическом, электромагнитном и химическом.

Согласно рис. 2 сущность явления структурной приспособленности состоит в том, что при его реализации происходят скачки, как масштабный, так и потенциальный: все взаимодействия трущихся твердых тел и среды локализуются в тонкопленочном объекте – вторичных структурах.Это происходит от того, что при одном и том же наборе однозначностей и граничных условий неравновесная система может переходить к разным состояниям. Причиной тому могут быть флуктуации, малые неоднородности, дефекты или другие случайные факторы.

К какому состоянию перейдет конкретная система, в общем случае предсказать невозможно. Новые состояния, достигаемые таким образом, являются часто «упорядоченными состояниями», которые обладают пространственной временной организацией. Вихри в омывающих потоках жидкости и воздуха, а в то же время в металлическом фрикционном элементе все атомы смещаются, отдельные блоки кристаллической фазы поворачиваются вокруг центров тяжести. Согласно теории дислокаций большая пластическая деформация аморфных материалов реализуется через ротационные моды.

Следовательно, имеются два вида облегченной обратимой пластической деформации – ротационный и в результате переползания. Фундаментальное свойство неравновесных систем проявляется в способности переходить в упорядоченное состояние в результате флуктуаций – т. е. осуществлять «порядок через флуктуации».

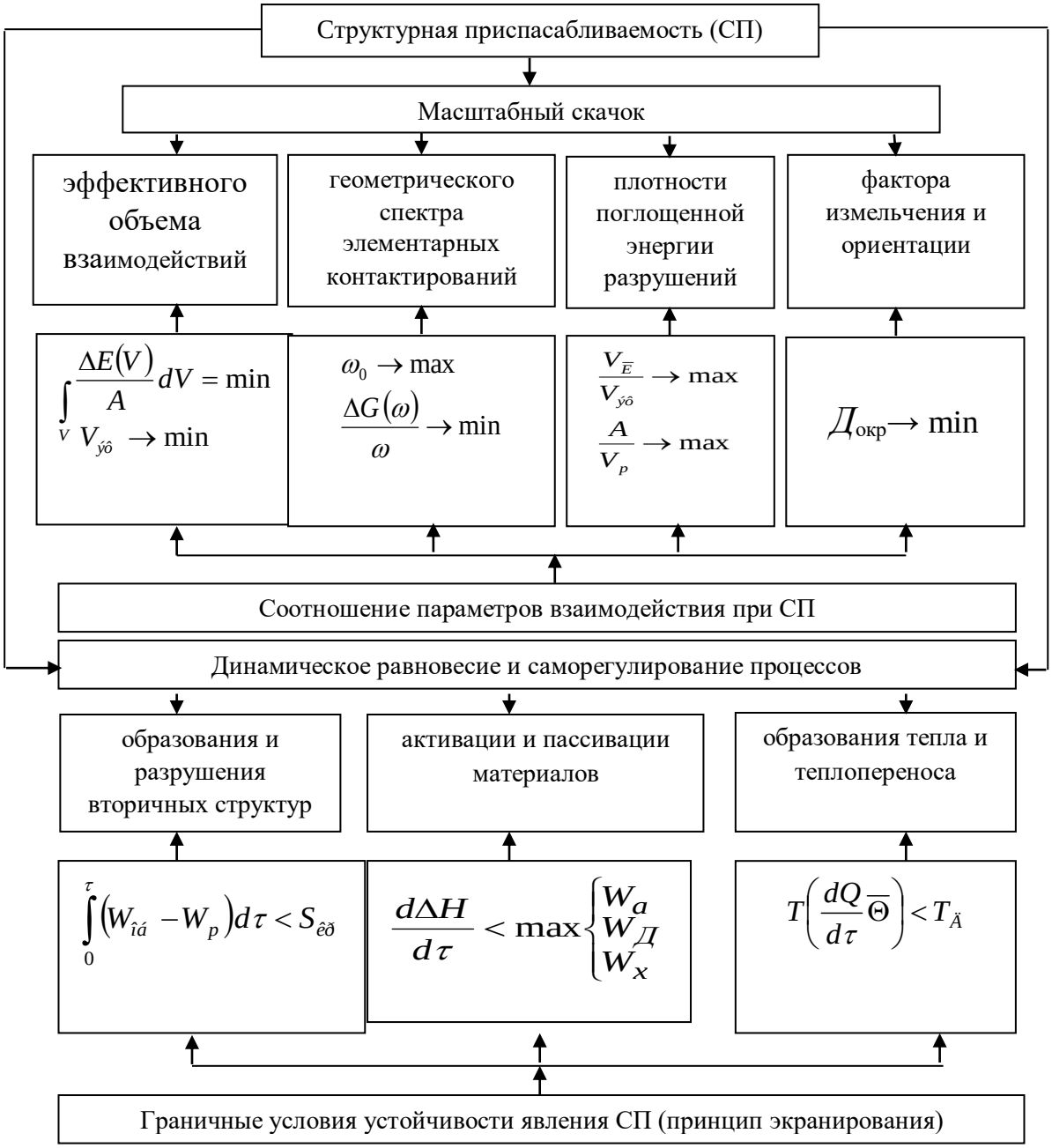

Рис. 2. Физическая модель структурной приспосабливаемости материалов при трении

теплообразование; $\overline{\theta}$ - теплофизические константы трибосистемы; T_0 – температуры деструктивных процессов (десорбции, химического разложения и т. п.).

На рис. 2 приведены следующие обозначения: ΔE – элементарная энергия; V – объем выполняющий работу A; ω_0 – нижняя высокая частота спектра; ΔG (ω) – амплитудные значения спектра или его энергия,

соответствующая частоте ω; $V_{эф}$ – эффективный объем взаимодействий; $V_р$ – объем разрушенного материала, $V_{\overline{E}}$ - объем материала, поглотившего энергию $\overline{E}$, близкую к предельной; $Д_{окр}$ – дисперсия области корегентного рассеивания; $W_{об}$, $W_р$ – ограничения на скорости образования и разрушения вторичных структур; $S_{кр}$ – пассивированная площадь поверхности трения; $\frac{d\Delta H}{d\tau}$ - приращение энтальпии трансформируемого объема $V_{эф}$; одна из скоростей возможных пассивирующих процессов (адсорбции $W_а$, диффузии $W_д$, химических реакций $W_х$ и т.п); T – температура поверхностей трения; $\frac{dQ}{d\tau}$ -

Характеристики внешней среды могут расширять или сужать диапазон явления структурной приспособленности и менять уровень нормального трения и износа.

При явлении структурной приспособляемости минимальные принципы термодинамики проявляются в форме минимизации эффективного объема всех видов взаимодействия при трении, их локализации в тонкопленочном объекте, способном поглощать максимальную энергию до разрушения. Экспериментально установлено, что удельная работа разрушения при явлении структурной приспособляемости на несколько порядков выше, чем при других процессах трения.

Таким образом, основной прикладной целью управления при эксплуатации пар трения тормозных устройств наземного и воздушного транспорта является расширение границ явления структурной приспособляемости материалов при трении и получение рациональных параметров электротермомеханического трения и износа.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Костецкий Б. И. Поверхностная прочность материалов при трении / Б. И. Костецкий // К.: Техника, 1976. – 296 с.

2. Проектный и проверочный расчет фрикционных узлов ленточно-колодочных тормозов буровых лебедок / А. Х. Джанахмедов, Д. А. Вольченко, Д. Ю. Журавлев [и др.]; под общей редакцией академика А. Х. Джанахмедова. Стадарт. - Баку: "Апострофф" -2016. -312 с.

3. Диплом №482 на открытие "Явление массопереноса продуктов трения в металлополимерных парах" авторов: А. Х. Джанахмедова, А. И. Вольченко, Э. С. Пирвердиева, Д. А. Вольченко, Э. А. Джанахмедова, Н. А. Вольченко, Д. Ю. Журавлева. - Москва. Регистрационный №618 от 27.02.2015 г.

4. Трибология. Электротермомеханические основы, анализ и синтез на нано-, микро- и миллиуровнях и технические приложения: учебник для вузов / А. И. Вольченко, М. В. Киндрачук, Д. Ю. Журавлев [и др.]; под ред. А. И. Вольченко. - Киев; Краснодар, 2015.-371 с.

УДК 811.161.2‘271‘36‘373:654.197

МОВНІ ДЕВІАЦІЇ В ТЕЛЕДІАЛОГАХ-ІНТЕРВ’Ю РАНКОВИХ ШОУ-ПРОГРАМ

Завальнюк Інна Яківна,
доктор філологічних наук, професор,
декан факультету філології й журналістики
імені Михайла Стельмаха
Мельник Ганна Григорівна,
студент-бакалавр
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
м. Вінниця, Україна

Анотація: У статті висвітлено проблеми функціонування мовних девіацій у текстах мовленнєвого жанру «теледіалог-інтерв’ю» як жанру, що демонструє усне спонтанне мовлення. Визначено й схарактеризовано специфіку телевізійного діалогу як розмовного жанру українського телевізійного дискурсу. Виокремлено тематичні групи мовних девіацій, що представлені в теледіалогах-інтерв’ю ранкових шоу-програм, обґрунтовано причини й шляхи їхнього виникнення.

Ключові слова: теледіалог-інтерв’ю, жанр, мовні девіації, мовна норма, телевізійний дискурс.

Жанр «інтерв’ю» започаткований задовго до появи друкованих та електронних засобів масової інформації. На його становлення й розвиток упливали соціально-політичні та культурно-історичні умови. Біля витоків жанру – суспільний інтерес до думок конкретної особистості, що має значний авторитет і помітну політичну, наукову, фінансову тощо вагу. Однак лексичні параметри українського телевізійного мовлення у жанрі «теледіалог-інтерв’ю»

досі не потрапляли до кола лінгвістичних досліджень. Існує також потреба вивчення мови телевізійних інтерв'ю в динаміці її розвитку й реального функціонування, що зумовлено важливістю суспільної функції, яку виконує українська літературна мова в новітньому інформаційному просторі.

Аналізу лінгвістичних особливостей телевізійного мовлення присвячені праці Г. Денискіної, Б. Зільберта, О. Лаптєвої, М. Прожогіної, С. Светани, О. Суської, О. Стишова та ін. Закономірним продовженням їхніх досліджень є вивчення мовних характеристик різних типів діалогічного дискурсу у сфері телевізійних засобів масової інформації. Теледіалог-інтерв'ю належить до особливого різновиду телевізійного дискурсу, що ґрунтується на безпосередній мовленнєвій узаємодії його учасників.

Мета статті – визначити жанрові та мовні особливості жанру «теледіалог-інтерв'ю», зокрема мовні девіації в репліках журналістів і респондентів ранкових шоу-програм «Сніданок з 1+1» і «Світанок» телеканалів «1+1» та «ВІТА».

Термін «інтерв'ю» походить від англійського *interview* (зустріч, бесіда) і визначається у фаховій літературі як жанр публіцистики, що репрезентує розмову журналіста з політичним, громадським або іншим діячем з актуальних питань [3, с. 136].

Якщо звернутися до семантики англійського слова «інтерв'ю», то воно складається з префікса *inter*, що має значення взаємодії, узаємоспрямованості, і слова *view*, одне зі значень якого – погляд, думка. Отже, інтерв'ю для журналіста – це, з одного боку, спосіб отримання інформації шляхом безпосереднього спілкування з людиною, яка володіє цією інформацією, а з іншого – жанр у формі бесіди, діалогу, у якому журналіст на екрані за допомогою заздалегідь підготовлених питань якомога глибше й послідовніше намагається розкрити тему обговорення, представити особистість гостя. Отже, інтерв'ю співвідноситься з поняттям «розмови» і поняттям «бесіди», а «форма питань і відповідей» наближає його до поняття «діалогу».

Мовленнєвий жанр «теледіалог-інтерв'ю» вирізняється складною структурою і поліваріативністю (різноманітні стилі, жанри, змішування сучасної української літературної мови та розмовної, діалекти й соціолекти та ін.). Усі мовні характеристики та позалінгвістичні компоненти мовлення сприяють успішному чи неуспішному перебігу інтерв'ю. Із широкого спектра можливих засобів вербальної та невербальної комунікації мовці найчастіше обирають найбільш придатні на момент мовлення засоби [1, с.80].

Теледіалог-інтерв'ю як мовленнєвий жанр ранкових телешоу характеризується активним використанням лексико-граматичних засобів, що репрезентують усне спонтанне висловлення. Лексичні засоби, які трапляються в цьому різновиді інтерв'ю, різнорідні й належать до основного лексикону сучасних носіїв мови. Однак культура мовлення журналіста передбачає дотримання мовних норм вимови, наголосу, слововживання й побудови висловів, точність, ясність, чистоту, логічну стрункість, багатство та доречність мовлення, а також дотримання правил мовленнєвого етикету.

Недосягнення журналістом комунікативної мети, відсутність взаєморозуміння та згоди між учасниками спілкування кваліфікуємо як мовні девіації. Причини виникнення комунікативних бар'єрів і труднощів з'являються під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників. Нерідко причиною комунікативних девіацій стають мовні засоби: невдало або неправильно використані слова, неточності у слововживанні, недоречності в доборі лексем, описки, обмовки, що порушують лексичні, граматичні та інші норми, перекручені синтаксичні конструкції, неповні речення, що їх уживають адресанти в незрозумілій для адресатів ситуації [2, с. 52].

В усному жанрі «теледіалог-інтерв'ю», який є різновидом комунікації в телепубліцистиці, що орієнтується на літературний стандарт, під впливом поетики повсякдення, відкритої форми обговорення різноманітних тем, невимушеної форми коментування зі збереженням індивідуальних особливостей вербального самовираження комунікантів, утверджується традиція побутування правдивої мови респондентів. Це призводить до

виникнення чималої кількості мовних девіацій, які є дзеркалом повсякденно-побутової культури сучасників і відтворюють реальну мовну картину українського світу з поєднанням усно-розмовних ознак.

Лексичні девіації. В усному спонтанному висловленні під час телеефіру як інтерв'юери, так і інтерв'юйовані допускають уживання русизмів: *Про чоловіків костюми в стилі фільму «Гострі* ***козирьки****» / тобто все-таки трохи ретро* [4]; ***Тоїсть*** *в чому / от хто передивиться передачу / ми не говорим про інвалідність* [5]; *І освоїтись / і було багато тексту /* ***нада*** *було його вчити* [5]; *Саме / е-е / саме з такими* ***запросами*** *телефонують на гарячу лінію* [6]; *Ми говоримо про те / що / а-а / якщо ми прив'язуємось до кількості* ***захворівших*** */ то ми повинні говорити / виходячи з нашої готовності / нашої медичної системи / то ми повинні говорити там / біля 20 тис. хворих* [7]; *На сьогоднішній день в договорі це була наша пропозиції / наше наполягання в перемовинах з китайською стороною / що в нас повинно бути не менше* ***семидесяти*** *відсотків* [7]; *Люди просто то якось смущаються, стісняються / ну // тобто вони не розповідають всю правду* [7]; *Хоча бувають* ***случаї*** */* ***канєшно*** */ що вийдеш в піжамі і тапках і найдеш собі прекрасного принца* [8]. Такі слововживання не пов'язані з ареальною характеристикою мови учасників діалогу, оскільки їх зафіксовано в представників центральних регіонів держави, які виступали в ролі експертів із різних питань в аналізованих теледіалогах-інтерв'ю. Це стосується передусім книжних слів і стереотипних зворотів, уживаних мовцями в професійному повсякденні.

Спостерігаємо також грубе порушення лексичних норм, пов'язане із засвоєними в російськомовному форматі фразеологізмами, кліше, сталими сполученням слів, напр.: *Ну / це* ***мається на увазі*** (нормативно *йдеться про*) *такі / білі сукні а-ля халати там / білі костюми / тобто все так / що нам нагадує цю лікарську тему* [4]; *Не хочеться* ***піднімати цю тему*** (правильно *порушувати тему*) */ але я вам пораджу на майбутнє / дійсно / про це поговорити* [4]; *Він / до речі /* ***не чуючий тему*** (замість *який не чує*) *абсолютно хлопчик / він навчається в Києві в спеціалізованій школі* [5]; *Уряд Франції / який*

зіштовхнувся (відповідно до мовної норми *стикнувся*) *зі схожою проблемою* [6]; ***На сьогоднішній день*** (правильно *на сьогодні*) *продовжують відкриватися притулки* [6]; ***З точки зору*** (нормативно *з погляду, з позиції*) *вірусології порівнювати їх некоректно* [6]; *Ми хочемо далі повернутися до адаптивного карантину / коли* ***в залежності від*** (замість *залежно від*) *епідеміологічної ситуації ми визначаємо* ***той чи інший*** *рівні* (відповідно до норми *той чи той*) [7].

Зауважимо, що потенційно будь-яке слово в умовах контактування близькоспоріднених мов, нестійкої культуромовної навички в мовців може бути спотворене в усному спонтанному висловленні. Проте варто зазначити, що в мовленні ведучих телепрограм цей процес контрольований, такі випадки зафіксовано лише спорадично.

Граматичні девіації. Під впливом ситуативного чинника адресанти теледіалогів припускаються різних граматичних неточностей:

а) порушення узгодження в роді між членами речення: *Кожна* ***людина*** *може зайти і вибрати все / шо* ***йому*** *подобається* [4]; *Дуже часто роблять якісь такі окремі речі для діток з інвалідністю / ми вважаєм / що це неправильно / що це не є інклюзія / тому ця передача / це* ***пізнавально-розважальне телепроект*** [5]; *І ми розробили такі листівочки /* ***зі зворотнього сторони*** *описується / що таке дактильна абетка / що таке абетка Брайля* [5];

б) труднощі узгодження іменника з числівником: *Сегрегація / це* ***два*** *окремих* ***майданчика*** [5]; *Лише фонд народонаселення відкрив їх десять у* ***вісьми регіонах*** */ найгарячіших регіонах / регіонах / де величезні показники по насильству* [6]; *І* ***третя*** *лише* ***частина*** *серед них* ***звертаються*** *по допомогу і говорять про те / що в них в сім'ї / що вони стали жертвами насильства* [6]; *На сьогоднішній день в договорі це була наша пропозиції / наше наполягання в перемовинах з китайською стороною / що в нас повинно бути не менше* ***семидесяти відсотків*** [7];

в) пропуск членів речення, що спричинює контамінацію його частин: *Ми* ***говоримо про що воно буде відбуватися згідно з нашим планом*** [7]; *От*

придбала панянка сукню за п'ятсот гривень / ***але шо зробити щоб вона не прийшла / до ресторану / а там ще п'ять таких*** [4].

Орфоепічні девіації. Слабка норма усної мови – наголошування слів. Спостережено, що журналісти та гості неправильно наголошують іменники: *А в світі цей* ***покАзник*** *сягнув шестисот дев'яноста тисяч осіб* [7]; *В Україні розвинута досить широка / хороша така* ***мережА*** *лікувальних закладів / де людина може отримати антиретровірусну терапію* [7]; *В такому* ***випАдку*** *ми будемо далі приймати рішення* [7]; прикметники: *На* ***НОвий*** *рік всі намагаються блищати / думаю / ось навіть ми трохи пробували* [4]; *Взагалі термін дуже довгий і не* ***зручнИй*** [5]; *Так* ***покрокОва*** *схема / що робити* [6]; прислівники: *Інклюзія / це коли всі* ***разОм*** */ от тут зображено дитячий майданчик / і всі граються* ***разОм*** [4]; дієслова: *В тренді* ***будЕ*** *рожевий* [4]; *До речі / стосовно жестової мови / у нас є ці листівки / які ви* ***принЕсли*** [5]. Також зафіксовано випадки порушення орфоепічної норми в іменниках середнього роду на **-ання**, оскільки мовці виділяють не кореневі голосні, а закінчення, пор.: *Найдивакуватіше / найдивніше / що в XXI столітті могло статися після цього / це навіть не оця історія лікаря в прямому ефірі / а реакція / чим обернулося для нього таке* ***зізнаннЯ*** [7].

Отже, теледіалог-інтерв'ю як жанр демонструє розмовно-літературний різновид усного мовлення. Його спонтанність призводить до збільшення кількості девіативних процесів. Тому варто приділяти постійну увагу вдосконаленню мовних навичок журналістів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Цвик В. Л. Телевизионная журналистика: История, теория, практика: Учебное пособие. Москва : Аспект Пресс, 2004. 382 с.

2. Мальцева В. А. Общение как воздействие и диалог. *Вестник Челябинского государственного университета.* Филология. Искусствоведение. Вып. 15(93). Челябинск: ЧелГУ, 2007. С. 79–87.

3. Сайфуліна О. С. Подолання комунікативних девіацій як засіб підвищення культури мовлення на заняттях з української мови (за професійним спрямуванням). *Збірник наукових праць ДонНАБА.* 2017 (10). Вип. №4. Т. 2. С. 51–54.

4. Текст ранкового шоу «Світанок». У студії: С. Теренчук, дизайнер одягу. Ведучі – А. Пальчевська, Ж. Варєніков (31.12.20). Джерело запису – Телеканал «ВІТА» (https://vitatv.com.ua/programs/rankove-shou-svitanok/rankove-shou-svitanok- vid-31122020-perednovorichniy-vipusk).

5. Текст ранкового шоу «Світанок». У студії: О. Чорнобривенко, координатор проєкту «Дитляндія»; Я. Верба, співведуча проєкту «Дитляндія». Ведучі – Т. Казка, О. Бойцун (15.06.20). Джерело запису – Телеканал «ВІТА» (https://vitatv.com.ua/programs/svitanok/den-zakhistu-lyudey-povazhnogo-viku-svitanok-za-15-chervnya-2020-roku).

6. Текст ранкового шоу «Сніданок з 1+1». У студії: М. Єфросиніна, телеведуча, засновниця серії благодійних заходів «Charity Weekend», Почесний Посол Фонду ООН у галузі народонаселення в Україні. Ведучі – Л. Барбір, Р. Сенічкін (24.10.20). Джерело запису – Телеканал «1+1» (https://www.youtube.com/watch?v=OGxPS3QpLEY).

7. Текст ранкового шоу «Сніданок з 1+1». У студії: М. Степанов, Міністр охорони здоров'я України. Ведучі – Л. Барбір, Р. Сенічкін (13.01.21). Джерело запису – Телеканал «1+1» (https://www.youtube.com/ watch?v=84v_dvowPQw).

8. Текст ранкового шоу «Сніданок з 1+1». У студії: І. Карпа, українська письменниця. Ведучі – Л. Барбір, Є. Гордеєв (14.09.20). Джерело запису – Телеканал «1+1» (https://www.youtube.com/watch?v=o7rRpl1IIaU).

УДК 342.553

ЛЮДСЬКИЙ ВИМІР ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Заставна Ольга Петрівна,
к.ю.н., викладач
Поруцька Вікторія Романівна,
студентка
Галицький коледж імені В'ячеслава Чорновола,
м. Тернопіль, Україна

Анотація. Стаття присвячена дослідженню та оцінці запровадження реформи децентралізації в Україні, аналізу законодавчих змін до Конституції і окремих законів, та висвітлено різні аспекти впливу процесів децентралізації на забезпечення прав та свобод людини і громадянина. На основі дослідження запропонована оптимальна форма децентралізації для України.

Статья посвящена исследованию и оценке внедрения реформы децентрализации в Украине, анализа законодательных изменений в Конституцию и отдельных законов, и освещены различные аспекты влияния процессов децентрализации на обеспечение прав и свобод человека и гражданина. На основе исследования предложена оптимальная форма децентрализации для Украины.

The article is devoted to the study and evaluation of the implementation of decentralization reform in Ukraine, analysis of legislative changes to the Constitution and individual laws, and highlights various aspects of the impact of decentralization processes on human and civil rights and freedoms. Based on the study, the optimal form of decentralization for Ukraine is proposed.

Ключові слова: права і свободи людини та громадянина, децентралізація, захист прав людини, інститут префекта, реформування органів місцевого самоврядування.

Конституція України, як основоположний законодавчий акт, забезпечує непорушність та захист порушених прав і свобод людини та громадянина. Головною її функцією є недопущення концентрації влади в одних руках, адже це призведе до зловживання владними повноваженнями. Запобіжним заходом концентрації влади є її поділ. Одним із таких інструментів виражає децентралізація влади, яка поєднує в собі різноманітні правові принципи та інструменти.

Метою статті є розкриття сутності децентралізації публічної влади у світлі прав і свобод людини та громадянина. Визначення чи не порушуються основні права і свободи у реалізації реформи децентралізації. Дослідження впливу процесів децентралізації на забезпечення прав та свобод людини та громадянина.

Проблемами децентралізації, конституційної реформи займалися такі провідні вчені, як О.Л. Копиленко, М.О. Баймуратов, В.Г. Гройсман, М.В. Буроменський, І.О. Кресіна, О.В. Батанов та інші [8, с. 106].

Існує думка, що дотримання прав людини це завдання, вирішення якого покладене на центральну (національну) владу, тобто на парламент, уряд, тощо. Такому уявлення передувала висока централізація державної влади. Але у переважній більшості випадків захист прав і свобод людини та громадянина, в тому числі і порушення цих прав залежить від місцевої громади та органів місцевого самоврядування. Процес децентралізації який розпочався у 2014-му році, після Євромайдану, та отримав назву «Національний проект «Децентралізація» [2, с.1] ще більше підвищив роль органів місцевого самоврядування у дотриманні прав людини.

Спочатку розглянемо, що являє собою децентралізація. Децентралізація – це процес перерозподілу повноважень від центрального управління до місцевого [7, с.106]. Тобто це передача значних повноважень та бюджетів від державних органів органам місцевого самоврядування. Це існує для того щоби якомога більше повноважень мали ті органи, що ближче до людей, де такі повноваження можна реалізовувати найбільш успішно, але це вимагає

проведення не лише адміністративної децентралізації, а й політичної, фінансової, економічної, екологічної тощо.

В іноземній практиці знаходить своє місце деволюція. Деволюція є більш інтенсивною формою децентралізації, за якої центральний уряд передає повноваження у прийнятті рішень, фінансуванні та управлінні органам місцевого самоврядування. Останні мають свою визначену законом юрисдикцію на виконання повноважень, в межах котрих вони виконують суспільні функції для своїх виборців, яким вони підзвітні. В Україні ця форма поки що не знайшла свого реального втілення [7, с.106].

Делегування надання послуг означає, що певні послуги органи місцевого самоврядування вимушені надавати та оплачувати зі свого бюджету. Це значить, що центральний уряд доручає органам місцевого самоврядування надавати певні послуги без фінансування з Державного бюджету. Так, наприклад, у деяких країнах органи місцевого самоврядування платять за утримання закладів освіти та надання первинних медичних послуг [7, с.106-107]. Однак, на даний час не всі органи місцевого самоврядування та територіальні громади в України належною мірою не можуть забезпечити самостійну оплату соціально важливих послуг. Допомога в фінансуванні місцевих органів з Державного бюджету в Україні є необхідною.

Для того щоб права людини стали ціннісною основою для побудови взаємовідносин на місцевому рівні важливим елементом щодо захисту прав людини відіграватимуть неурядові організації в котрих спостерігатися поступово стає так зване «приземлення» прав людини до рівня місцевих громад. Це в свою чергу означає, що відповідальність місцевої влади перед громадами буде підвищена, а громади будуть брати участь у моніторингу діяльності місцевого самоврядування з позицій дотримання прав людини [1, с.78] .

Українське законодавство передбачає широкий спектр для впливу місцевої громади на владу, однак ці можливості не використовуються в повному обсязі місцевою громадою, тобто самими громадянами, а органи

місцевого самоврядування не мають чіткого механізму захисту і реалізації прав громадян, та достатнього досвіду щодо проведення такої діяльності.

В умовах децентралізації для держави все ж таки залишається в пріоритеті збереження та захищення прав і свобод громадян. Під час проведення різного роду реформ, дуже важливо, не допустити будь якого обмеження прав людей та погіршення можливості їх захисту. Таке погіршення в свою чергу призведе до порушення основоположних норм Конституції України, які в свою чергу створені для того, щоб гарантувати права громадянам та захищати людину в цілому.

Процес здійснення влади означає реагування на запити і потреби, що виникають у суспільстві, базуючись на інтересах окремо взятих фізичних і юридичних осіб. Так само, на процес реалізації установчої влади поширюються вимоги прозорості і наглядності. Тобто у процесі внесення змін до конституції чи проведенні реформ має бути долучене максимально широке коло експертного середовища та всі суспільно значимі зрізи громадськості у площинах: наукові і навчальні заклади, громадські об'єднання, громади, регіони, держава; між конституційними органами влади [2, с.79].

Після того, як з органів прокуратури зняли контрольні повноваження щодо порядку та строків розгляду звернень громадян суб'єктами владних повноважень важливу і ключову роль почали відігравати Уповноважені Верховної Ради України з прав людини котрі свої представництва омбудсмена мають в кожному регіоні України [1, с.78]. У відповідності до ст.4 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» [3, с. 2] уповноважений є посадовою особою, статус якої визначається Конституцією України, цим та іншими законами України.

Згідно до законодавства Уповноважений Верховної ради з прав людини здійснює свою діяльність незалежно від інших органів державної влади. Його діяльність доповнює і ніяк не відміняє компетенцію інших органів державної влади, в тому числі і органів місцевого самоврядування щодо здійснення діяльності захисту прав і свобод людини та громадянина.

Проаналізувавши документ «Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади України» (далі – Концепція), що була затверджена Розпорядженням Уряду від 1 квітня 2014 року № 333-р, то стосовно сфери забезпечення прав і свобод громадян в тексті Концепції зазначалось, що у більшості територіальних громад органів місцевого самоврядування не забезпечують створення та підтримку сприятливого життєвого середовища, необхідного для всебічного розвитку людини, її самореалізації, захисту її прав; швидкого розв'язання потребує проблема нерозвиненості форм прямого народовладдя, неспроможності членів громад до солідарних дій, спрямованих на захист своїх прав та інтересів; потребує правового забезпечення права на місцевий референдум [4, с.3].

За текстом Концепції, в системі органів виконавчої влади залишився інститут органів загальної компетенції – місцевої державної адміністрації. Однак помінялися її функції на координаційні та контрольно-наглядові. Але питання забезпечення прав і свобод органами виконавчої влади регіонального рівня, їх ролі в цьому процесі та порядок їхньої взаємодії з органами місцевого самоврядування окремо в Концепції не розглядались [1, с.79].

Важливим питанням є також аналіз блоку змін до Конституції та нової редакції Закону України «Про місцеві державні адміністрації», де пропонується скасувати місцеві державні адміністрації, а замість них впровадити інститут префекта, що призначається Президентом України за поданням КМУ це нововведення передбачає посилення інституту Президента на місцях. Префект перед тим, коли його призначають має пройти конкурсний відбір за результатами якого він потрапляє в кадровий резерв префектів. Раз на три роки префект проходить обов'язкову ротацію в інші області.

Введення інституту префекта збільшить ефективність державного апарату в Україні, адже зараз існує проблема в тому, що дуже часто на важливі посади призначаються куми та земляки, тобто діють правила так званої «політичної подяки». Така діяльність також охоплюється терміном «непотизму», тобто надання родичам, або знайомим посад незалежно від їхніх професійних

здібностей, це у свою чергу призводить до того, що важливі державні посади займають некомпетентні люди.

Створення інституту префектів для нагляду за дотриманням Конституції та законів України органами місцевого самоврядування передбачене проєктом закону «Про внесення змін до Конституції України № 2217а (щодо децентралізації влади)» [5].

Законопроєкт передбачає впровадження замість голів місцевих державних адміністрацій інституту префектів, який запозичений з французького права.

Конституційні новели викликали чимале занепокоєння в експертному середовищі, в представників громадськості та багатьох народних депутатів. Тому сподіваємося, що профільний закон про префектів розвіє ці побоювання, деталізувавши форми та порядок реалізації префектами їхніх повноважень [6, с.1].

Інститут префектів з'являється, відповідно до законопроєкту, після набуття чинності змін до Конституції щодо децентралізації й, відповідно, після ліквідації місцевих державних адміністрацій.

Головною метою введення інституту префекта – є здійснення ним нагляду за додержанням конституційності та законності прийняття рішень органів місцевого самоврядування [1, с.76]. Префект не належить до політичних посад, не залежить від місцевих політичних еліт, є державним службовцем і не змінюється зі зміною уряду і президента. Можна сказати, що введення такого інституту покращить механізм контролю за законністю діяльності органів місцевого самоврядування та захисту прав громадян, оскільки буде визначена окрема особа, яка буде здійснювати таку діяльність.

Перфект має такі повноваження у відносинах з органами місцевого самоврядування (ОМС): оприлюднює повідомлення про зупинку акту ОМС; не може оцінювати ефективність та доцільність рішень ОМС; зупиняє дію незаконних актів ОМС і водночас звертається до суду; не ухвалює остаточного рішення про законність актів ОМС, це може вирішувати виключно суд; може

порадити місцевій раді привести своє рішення у відповідність до Конституції та законів; наглядає за конституційністю та законністю рішень ОМС; має менше повноважень, ніж нинішні місцеві держадміністрації [1, с.79].

Префект згідно із законопроєктом набуває прерогатив щодо зупинення дії актів органів місцевого самоврядування з одночасним оскарженням їх до адміністративного суду. Однак, це доволі сумнівне вирішення проблеми. Кращим варіантом було б віддати питання про зупинення дії актів органів місцевого самоврядування на розсуд адміністративного суду у разі, якщо би ці акти грубо порушували права і свободи людини, державний суверенітет і територіальну цілісність [6, с.310].

Також законопроєкт № 2217а передбачає реконструкцію місцевого самоврядування, запроваджуючи регіональні та субрегіональні установи виконавчі комітети відповідно при обласних і районних радах. Загалом даний законопроєкт ставить вельми далекосяжну мету, яку, як свідчить іноземний досвід складно реалізувати за декілька років [6, с.312]. Наприклад, у Франції адміністративно-територіальна реформа спонукала Шарля де Голля піти у відставку, оскільки французи, на його думку, недостатньо підтримали законодавчі ініціативи. Починаючи з 1968 року французи вийшли на фінальний етап реалізації цієї реформи лише десь у 1986 році із запровадженням нового адміністративного рівня – департаментів, а також регіональних урядів, утворюваних відповідними радами [9, с.115]

Нова модель організації місцевого самоврядування передбачає, що у власність територіальних громад будуть передані землі, рухоме та нерухоме майно, комунальні об’єкти, природні ресурси. Окрім того, завдяки децентралізації в руках громад мають опинитися бюджетні ресурси. Це сприятиме утворенню спроможних територіальних громад, здатних брати на себе відповідальність та самостійно вирішувати питання місцевого значення [7, с.108].

Сьогодні місцеве самоврядування в Україні є дещо обмежене в ресурсах, а саме: не діє принцип повсюдності місцевого самоврядування, згідно з яким

юрисдикція громади поширюється на всю територію розселення її жителів, яка включає не лише землі населеного пункту, а всі землі, які необхідні для нормальної життєдіяльності громади. Тому багато що залежатиме від конкретизації конституційних принципів у поточному законодавстві. Така конкретизація має бути спрямована на реалізацію прав людини і основоположних свобод. Це є основним критерієм здійснення ефективності реформи місцевого самоврядування. В організаційному аспекті це означає передачу основних владних повноважень на місцевих рівень влади – громади.

Отже, проаналізувавши законодавчі акти, які висвітлюють зміни до Конституції у сфері побудови нового адміністративного поділу та створення нових інститутів органів місцевої влади в процесі проведення реформи децентралізації, можна зробити висновок про те, що нововведення збільшать ефективність діяльності місцевих органів, це у свою чергу збільшить рівень захисту і забезпечення прав та свобод громадян. Однак варто зазначити, що Україні необхідно провести збалансовану децентралізацію, яка б характеризувалася реальною самостійністю місцевих органів самоврядування, а державні органи мали б певні контролюючі функції в окремих сферах загальнодержавного значення, як оборона та безпека. Що стосується контролю за дотриманням Конституції та законодавства держави, то цю функцію мають виконувати органи конституційного контролю та судові, причому слід громадянам та особам надати можливість ініціювати дану перевірку місцевих актів та діяльності органів місцевого самоврядування на відповідність Конституції. Також важливим є те, що за сучасних умов пріоритетним напрямком діяльності органів місцевого самоврядування стає функція соціального захисту населення, спрямована на задоволення соціальних потреб членів суспільства у сфері культури, освіти, охорони здоров’я, соціального забезпечення, охорони праці, сім’ї через покращення рівня життя населення, боротьбу з бідністю, безробіттям, забезпечення достатнього життєвого рівня, особливо для соціально незахищених верств населення. Але ефективність та повнота реалізації прав та свобод особами залежить від того, які саме з цих

прав буде передано на місцевий рівень, та з яким об'ємом фінансування. Повнота та своєчасність виконання цих функції можлива лише за умов, якщо передача державних повноважень буде повністю забезпечена матеріальними і фінансовими ресурсами, особливо в сучасних кризових умовах.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрейків В.В. Особливості реалізації захисту прав людини і громадянина в умовах децентралізації *Проблеми реалізації та захисту прав людини і громадянина в умовах розвитку правової держави* : *Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 10-12 грудня 2019 р.).* За заг. ред. В.І. Андріїва, Ю.А. Коверко. Львів : «ГАЛИЧ-ПРЕС», 2019. с. 78–79 URL: https://lvet.edu.ua/images/step/2020/02/18/zbirnyk%20tez.pdf#page=78 (дата звернення 13.01.2021 р.).
2. Реформа децентралізації на Львівщині. URL: https://lviv.legalaid.gov.ua/ua/reforma-detsentralizatsii-na-lvivshchyni . (дата звернення 13.12.2020 р.).
3. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Закон України від 23.12.1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-вр. (дата звернення 13.01.2021 р.).
4. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади Україні. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 №333-Р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text (дата звернення 13.01.2021 р.).
5. Хто такі префекти та чим вони відрізнятимуться від голів ОДА URL: https://www.slovoidilo.ua/2019/04/17/infografika/polityka/xto-taki-prefektyta-chym-vony-vidriznyatymutsya-holiv-oda. (дата звернення 13.01.2021 р.).
6. Савчин М. В. Децентралізація влади та права людини і основоположні свободи URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/. (дата звернення 13.01.2021 р.).

7. Хоббі Ю. С. Вплив процесів децентралізації на забезпечення прав та свобод людини і громадянина *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2015. Вип. 35(1.1). С. 105-109. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2015_35%281.1%29__28. (дата звернення 13.01.2021 р.).

8. Кресіна І.О. Вплив децентралізації на ефективність публічної влади. *Віче*. 2015. № URL: http://www.viche.info/journal/4776/. (дата звернення 13.01.2021 р.).

9. Kuhlmann Sabine: Decentralization in France: Hrvatska i komparatyvna javna uprava, god. 11. (2011.), br. 2., str. 311–336.

УДК 37.02:378:63

ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНІСНО-СВІТОГЛЯДНИХ ПРОФЕСІЙНИХ ЯКОСТЕЙ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ФІЗИКИ ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ АГРОІНЖЕНЕРІВ

Збаравська Леся Юріївна
доцент, кандидат педагогічних наук,
завідувач кафедри фізики,
охорони праці та інженерії середовища
Подільський державний аграрно-технічний університет
м. Кам'янець-Подільський

Анотація. Стаття присвячена огляду теоретичних положень, які складають основу концепції навчання з фізики студентів аграрно-технічних навчальних закладів. Описана апробована методика проведення лекційних занять та встановлені інтегративні зв’язки фундаментальності і професійної спрямованості навчання фізики. Визначено основні способи підвищення професійних знань студентів при вивченні курсу фізики. Доведено, що використання професійно спрямованого матеріалу сприяють формуванню системи фізичних знань студентів, а також придбання різних практичних навичок і умінь. Впровадження в навчальний процес професійної компетентності стимулюють пізнавальний інтерес до вивчення фізики як науки, дозволяють краще засвоювати матеріал інших дисциплін природничо-наукового циклу, розвивають їх пізнавальні та творчі здібності, впливають на формування стійких мотивів до отримання знань зі спеціальних дисциплін.

Ключові слова: фізика; лекція; навчальний процес; практичні заняття; фундаментальність; професійна спрямованість.

Сучасний рівень життя висуває підвищені вимоги до якості освіти у будь-яких сферах діяльності. У системі європейської освіти велика увага приділяється фундаментальним дисциплінам. Фізика посідає важливе місце у фундаментальній підготовці фахівців вищих аграрно-технічних навчальних закладів і є суттєвою базою для успішного засвоєння спеціальних дисциплін.

Для виявлення рівня підготовки студентів інженерних спеціальностей з фізики нами було проведено експериментальне дослідження, яке показало, що курс фізики у вищому аграрно-технічному навчальному закладі з фундаментального перетворився на загальноосвітній предмет. Студенти не усвідомлюють мету навчання фізики, як фундаменту майбутньої професійної діяльності, не можуть трансформувати знання, які отриманні на заняттях з фізики, на дисципліни професійно-практичної підготовки та загальнотехнічного циклу, а також під час виконання курсових робіт та дипломного проектування [1].

Концепція інтеграції фундаментальності і професійної спрямованості навчання студентів вищих аграрно-технічних навчальних закладів не протирічить концепції фундаментального природничо-наукового курсу і повинна сприяти вирішенню питань відношення фундаментальної і професійної спрямованості складових освіти, досягнення цілісності освіти, об’єктом якого є підготовка інженера. Тому, саме професійна діяльність фахівців задає і визначає мету навчання всіх навчальних дисциплін, в тому числі і курсу фізики як основи фундаментальної наукової підготовки інженерів. Необхідно визначити та науково обґрунтувати зміст фундаментальної та професійно спрямованої підготовки з фізики майбутнього фахівця, головним критерієм яких повинен виступити придбаний у процесі фахової підготовки здатність інженера до подолання професійних труднощів – що і буде головним завданням нашого дослідження.

Курс фізики для інженерних спеціальностей аграрно-технічних навчальних закладів є основою фізики – науки, в зміст якої входять факти, поняття, величини, закони, теорії, фізична картина світу, методи фізики і

практичне застосування фізики. Факти, поняття та закони теорії курсу фізики повинні бути подані студентам в систематизованому вигляді відповідно з дидактичними принципами систематичності і послідовності викладу знань. Необхідність структурування фізичних знань визначається не тільки принципом систематичності навчання. Більший обсяг знань і відсутність можливостей для збільшення часу вивчення матеріалу, який відображає професійну спрямованість курсу фізики, вимагає щільного відбору і систематизації навчального матеріалу. При цьому курс фізики повинен задовольняти дві вимоги: бути наближеним до агроінженерних спеціальностей і залишатися єдиним, цілісним курсом, що становить основу науково-природничого світогляду майбутнього інженера

Для студентів, які вивчають технічні науки, єдина можливість вказати, як пов'язані між собою різні галузі науки і техніки, це вивчення курсу фізики. Водночас це і єдина можливість ознайомитися з новими досягненнями фізики та їх впливом на інші галузі науки і сільськогосподарської техніки. Фізика розкриває взаємний зв'язок явищ природи на підставі різнобічного і точного вивчення фізичних законів. Посилення зв'язку фізики зі сучасними агротехнічними досягненнями значно піднімає фізику як могутній засіб освітнього і виховного впливу на майбутніх фахівців. Завданням викладача буде не тільки ознайомити студентів із фізичними явищами, що по суті вже зроблено в школі, а й навчити їх розбиратися в складному комплексі навколишніх явищ, домагатися глибокого, чіткого і правильного розуміння тих явищ та процесів, що спостерігаються в побуті, виробництві й у новітніх досягненнях агротехнологій.

Матеріал курсу фізики групується навколо фізичних теорій. Такий підхід до відбору змісту навчального матеріалу і його структурування є, на наш погляд дуже плідним. Групування матеріалу навколо фізичних теорій дозволяє передати студентам в узагальненому вигляді визначену кількість знань і використовувати її для об'єднання і переказування явищ і процесів, тобто формувати у них теоретичне мислення і науковий світогляд. Виділення теорії в

якості провідної структурної одиниці навчального матеріалу відкриває великі можливості для цілеспрямованого добору конкретного навчального матеріалу.

Таке структурування навчального матеріалу дозволяє виділити в ньому варіативну та інваріантну частини і визначити місце професійно спрямованого матеріалу.

До інваріантної частини віднесемо матеріал, який повинні знати всі студенти аграрно-технічних навчальних закладів, які вивчають фізику:

- фундаментальні досліди, які входять в емпіричний базис,
- моделі, поняття і величини, які складають основу теорії,
- повністю ядро теорії,
- деякі найбільш важливі висновки і практичні застосування.

Зміст варіативної частини направлений на формування технічних знань і вмінь студентів на міжпредметній основі з врахуванням того виробництва, з яким студенти будуть пов'язані в своїй професійній підготовці або майбутній трудовій діяльності. Саме через зміст цього матеріалу і здійснюється принцип професійної спрямованості навчання. На цьому етапі існує реальна можливість залучення професійного матеріалу, який пов'язаний з майбутньою діяльністю фахівця, що дозволить збудити визначену мотивацію і інтерес до вивчення матеріалу, активізувати роботу студентів. Найбільшою мірою професійно спрямований матеріал може вивчатися при розгляді наслідків теорій, їх практичного застосування.

Для визначення змісту варіативної частини (професійно спрямованого матеріалу) необхідно, враховуючи принцип інтеграції фундаментальності і професійної спрямованості:

1. Підібрати об'єкти і технологічні операції з якими прийдеться працювати майбутньому фахівцю-аграрію.

2. Виділити ті технологічні операції і похідні процесу, під час виконання яких використовуються закони фізики.

3. Відібрати професійний матеріал, таким чином, щоб він чітко виділяв і закони фізики, тобто давав найбільш яскраву картину застосування того або іншого закону або явища.

4. При доборі професійного матеріалу ні в якій мірі не допускати того, щоб він заміняв матеріал курсу фізики, а був допоміжною частиною при поясненні того чи іншого явища чи закону фізики, тобто прикладний матеріал повинен бути тісно пов'язаний з фізичною теорією.

Уже на перших лекціях для інженерно-технічних спеціальностей по темі «Механіка» в процесі розглядання рівномірного і нерівномірного рухів студенти дізнаються на яких швидкостях виконуються сучасними сільськогосподарськими машинами такі роботи, як оранка, боронування, лущення, прикочування ґрунту, посів зернових культур. При цьому роблять розрахунки швидкості руху комбайнів, тривалість збирання й інші показники. Явище інерції в сільськогосподарській техніці ілюструється, наприклад, на роботі повітроочисника тракторних і автомобільних двигунів. Повітря, що всмоктується, доходячи до нижнього кінця трубки повітроочисника, різко змінює свій напрямок. При цьому більш важкі частинки пилу, що містяться в повітрі продовжують рухатися за інерцією прямолінійно і потрапляють у масляний фільтр, наявний на дні повітроочисника.

При вивченні інших тем курсу фізики, наприклад коливального руху, також є можливість розглянути застосування здобутих знань на прикладах об'єктів професійної діяльності студентів. Так додавання гармонічних коливань можна розглядати при русі ножів в сінокосилках, зерноочисних, сортувальних машинах, соломотраси в комбайнах та ін. Так для опису траєкторії руху матеріальної точки можна розглядати прямолінійний і поступальний рух по полю плугів, боронів, культиваторів, сівалки. Під час вивчення обертального руху розглядаються приклади механізмів та агрегатів, які здійснюють такий рух та визначаються основні характеристики такого руху (рис 1).

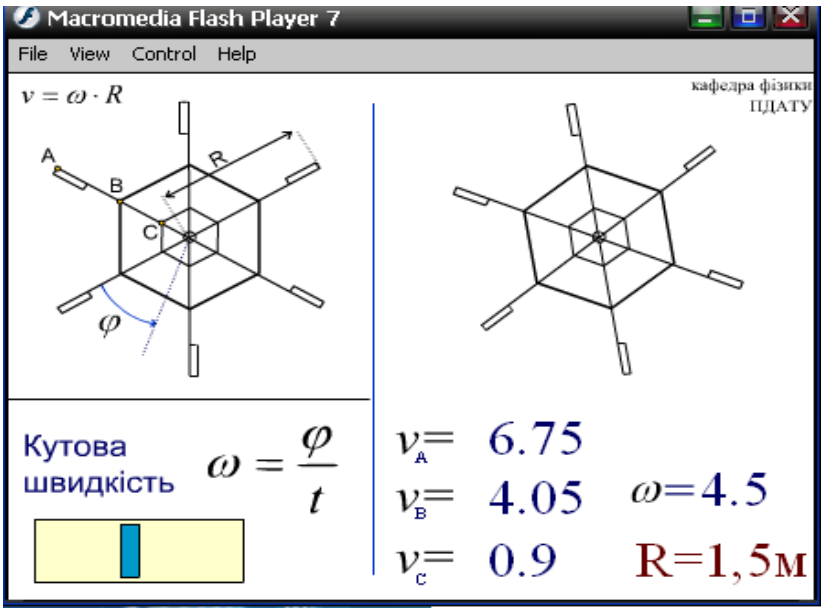

Рис. 1. Професійно спрямоване завдання під час вивчення теми «Обертальний рух»

Під час розгляду агрегатного стану речовини і газових законів викладають основи технології поділу біогаза (продукту анаеробного зброджування органічних відходів підприємств харчової промисловості і свинарських ферм) на компоненти метан і вуглекислий газ методами кріодистиляції й адсорбції. При цьому підкреслюється важливість рішення екологічної проблеми зниження викидів парникових газів в атмосферу.

Фізику електричних явищ ілюструють на багатьох практично використовуваних у сільському господарстві приладах і технологіях. Під час вивчення фізики магнітних явищ звертається увага студентів на електромагнітні сепаратори, що застосовуються у млинах і тваринницьких фермах із метою очищення зерна і сипучих кормів від небажаних металевих решток.

Приклади застосування світлових явищ у сільському господарстві не менш важливі: точні виміри земельних ділянок із використанням геодезичних приладів, спеціальні лінзи для виявлення хлібних кліщів. Підкреслюється важливість опромінення тварин ультрафіолетовими промінням для уникнення бракування вітаміну D. Інфрачервоні промені використовуються для сушіння деревини, зерна, овочів, сіна, а також для боротьби з комірними шкідниками.

Останнім часом приділяється увага практичному використанню атомної і ядерної фізики в сільському господарстві. Так «мічені атоми» дають можливість простежити шляхи руху мікроелементів добрив у грунт і рослини, процес засвоєння кормів тваринами, ступінь спрацювання деталей сільськогосподарських машин. Передпосівне опромінення насінь, боротьба зі шкідливими комахами радіаційним методом, опромінення малими дозами яєць на птахофабриках, що забезпечує приріст живої маси і збільшення яйценосності курей, радіаційна стерилізація готової продукції знаходять усе більше поширення на практиці. Слід зазначити, що обов'язковою темою цього розділу є екологічні аспекти застосування атомної енергії в сільському господарстві й уроки Чорнобиля.

Перед вищою школою стоїть ще одна найважливіша задача – підготовка студентів до практичної діяльності. Зокрема, у викладанні фізики важливий тісний взаємозв'язок теорії і практики, що сприяє усуненню формалізму в знаннях, наближає до майбутньої професії, дає практичні навички, що повинні допомогти молодому фахівцю розібратися в тих виробничих процесах, з якими він зустрінеться, упевнено включитися в роботу і знаходити правильні шляхи для раціоналізації й удосконалювання тієї справи, якій він вирішив себе присвятити [2].

Зміст практичних занять з фізики має бути логічно пов'язаний з лекційним курсом. На лекціях студенти ознайомлюються з основами фізичних знань в загальному вигляді, засвоюють матеріал, а на практичних заняттях вони поглиблюють, розширюють і деталізують ці знання, оволодівають матеріалом на більш високому рівні. Очевидно, що на практичних заняттях необхідно розв'язувати задачі професійно спрямованого змісту, безпосередньо пов'язані із ситуаціями у сільському господарстві, які ілюструють конкретні приклади застосування фізичних законів у аграрно-технічній сфері. Тому практичні заняття є найважливішою формою організації навчального процесу при підготовці з фізики у вищому аграрно-технічному навчальному закладі, а

розв’язування професійно орієнтованих фізичних задач є однією з найважливіших ділянок роботи в системі вивчення фізики.

Отже, в процесі навчання фізики студентів вищих аграрно-технічних навчальних закладів необхідно орієнтуватися на принцип інтеграції фундаментальності і професійної спрямованості. Саме взаємозв’язок фундаментальних і професійно спрямованих знань під час викладання загальнонаукових дисциплін, а особливо фізики, має сприяти об'єднанню цих дисциплін із спеціальними дисциплінами. Таким чином, процес підготовки фахівців у вищому аграрно-технічному навчальному закладі повинен будуватися як комплексна цільова програма, а не як сума незалежних один від одного автономних дисциплін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бендера І.М. Теорія і методика організації самостійної роботи майбутніх фахівців з механізації сільського господарства у вищих навчальних закладах: Автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.04 /Ін-т педагогіки АПН України. – К., 2009. – 42 с.

2. Збаравська Л.Ю. Збірник задач з фізики з професійним спрямуванням/ Л.Ю. Збаравська, І.М. Бендера, С.Б. Слободян – Кам’янець-Подільський: Видавець ПП Зволейко Д.Г., – 2010. – 64с.

УДК 37.014.542

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЦІЛІСНОСТІ СВІДОМОСТІ ПІДЛІТКІВ

Ільченко Віра Романівна,
доктор педагогічних наук, професор,
дійсний член НАПН України, завідувач
відділу інтеграції змісту загальної середньої освіти
Гуз Костянтин Жоржович,
д. п. н., провідний науковий співробітник
відділу інтеграції змісту загальної середньої освіти
Олійник Ірина Миколаївна,
канд. пед. наук, старший науковий співробітник
відділу інтеграції змісту загальної середньої освіти
Інститут педагогіки НАПН України,
м. Київ, Україна

До 14-15 років формування фундаментальних структур мислення учнів закінчується. Важливо хоч до цього часу створити в процесі навчання умови формування цілісності свідомості, цілісності мислення, цілісності змісту освіти, який засвоює учень в процесі навчання. Від цього залежить формування рівнів інтелекту, соціальної зрілості, образу світу суб'єктів навчання, модель світу суспільства і існування цивілізації (В. Базарний).

Ключові слова: педагогічні умови, цілісність свідомості, зміст освіти, інтелект, соціальна зрілість учнів, образ світу учня, модель світу суспільства.

«Розум дитини можна впорядкувати тільки зримими законами природи» - з цієї думки Я.А. Коменського має починатися планування навчального процесу, перш за все в дитячому садочку, в 1-6 класах загальноосвітньої школи

і 7-11 кл. Навчальний процес має включати заняття в середовищі життя дитини – довкіллі, з яким учень пов'язаний обміном речовин, енергії, інформації.

Найзагальніші з цих зв'язків, втілені в загальних закономірностях природи [2, с. 13-20] учень має «відкривати» під керівництвом вчителя на уроці серед природи, пояснювати явища, стан об'єктів, які йому зустрічаються в природному, соціальному, створеному людиною предметному довкіллі, об'єднувати їх в цілісність і «зцілювати» своє дитинне, малозв'язне мислення, перетворюючи його в розум соціально зрілої особистості. На важливу роль у цьому процесі вказував і П.Ф. Каптєрєв, підкреслюючи, що малозв'язне дитинне мислення можна перетворити в розум соціально зрілої особистості тільки систематизацією знань, а система – закономірно пов'язані елементи.

До пізнання природи закликав і слов'янський Сократ Григорій Сковорода: «Пізнай природу, пізнай свій народ, пізній себе».

Навчальний процес у дошкіллі та 1-6 класах загальноосвітньої школи має забезпечити пізнання дитиною природи, звичаїв свого народу для «вирощення» свого життєствердного національного образу світу – вихідного пункту і результату пізнавального процесу [3, с. 102-120].

Образ світу – основна освітня характеристика суб'єкта навчання, особистісно значима складова наукової картини світу, що формується в навчальному процесі, який обумовлює цілісність свідомості суб'єкта навчання.

Серед відомих педагогам моделей освіти можна порекомендувати модель освіти для сталого розвитку «Довкілля», навчально-методичне забезпечення якої (дошкілля, 1-11 кл.) перевірене у Всеукраїнському експерименті (1996-2000 рр.) і яка рекомендована МОН України до використання в навчальних закладах [4, с. 17-18].

У 2014 р. на Міжнародній виставці «Сучасні заклади освіти» за модель освіти для сталого розвитку «Довкілля» Інститут педагогіки НАПН України нагороджений золотою медаллю (керівники розробленням, апробацією і впровадженням моделі – це співробітники Інституту педагогіки, відділу інтеграції змісту загальної середньої освіти). Модель народилась і розроблена

на Полтавщині з ініціативи дирекції авторської школи «Формування цілісної свідомості ділової людини» (СШ 37 м. Полтави, директор Олег Писанський, заступник директора Ольга Вовк – 1990 р.); розповсюдилась в школи Полтавської, Дніпропетровської, Київської областей, була сприйнята 5000 шкіл України, школами Росії, Білорусі під назвою «Образовательная модель «Логика природы» [2; 5]. Всеукраїнські, Міжнародні конференції, які систематично проводились під керівництвом розробників моделі на базі Полтавського ОІППО ім. Остроградського, сприяли поширенню ідей про педагогічні умови формування цілісності свідомості учнів, природовідповідно високих рівнів інтелекту, рівнів соціальної зрілості, підвищення рівнів фізичного і психічного здоров'я дітей, мотивації їх навчання. Матеріали учасників понад 20 конференцій опубліковані в збірниках наукових праць (академіків, докторів і кандидатів наук – педагогічних, психологічних, філософських). Навчально-методичне забезпечення, збірники видавались видавництвом «Довкілля-К» (гол. редактор К.Ж. Гуз) можна знайти на сайті Громадської організації «Освітній центр «Довкілля» (http://www.dovkillya.org.ua), опис моделі «Логіка природи» наявний в «Энциклопедия образовательных технологий» [5, с. 480-481].

До уваги всіх, хто зацікавиться технологією формування життєствердного національного образу світу, моделлю освіти для сталого розвитку «Довкілля» як національного аналогу STEM-освіти: інформацію можна знайти в групі ФБ «Педагогічний лікбез»; в соцмережі, подана інформація бібліотекою ім. В.І. Вернандського в публікації «Світові тенденції – перспективи вітчизняної освіти»; педагогів і батьків може зацікавити книга «Грамматика любви» [6].

Зацікавлені піднятими в статті питаннями знайдуть дані про результати порівняння дослідження психологами інтелекту довкілят (1-6 кл.) і учнів, які навчалися за традиційною моделлю освіти [2, с. 231]. Співавтор статті заставляла дослідників повторювати вимірювання, бо не могла повірити, що може бути така різниця в інтелекті, поки керівник психологів проф. В.Ф. Моргун [2, 23-30] не показав їй сторінку з книги Д. Ховарда «Тотальная

интеграция»: «Измерив IQ у наших детей, мы испугались – так он был высок». Педагоги-соціологи вимірювали індекс соціальної зрілості і довели, що навіть після 6 класу, коли предмет довкілля учні вже закінчили вивчати, індекс соціальної зрілості (термін канд. пед. наук Лебедика М.П., керівника групи педагогів-соціологів) [7, с. 15] продовжує зростати, у випускників він у 2-2,5 рази вищий, ніж у випускників, що навчаються за традиційною моделлю освіти. Досліджувалося ставлення педагогів, батьків, дітей до моделі «Довкілля» [2, с. 210-217]. Звернемо увагу на думку дітей про модель освіти «Довкілля», яка відрізняється від традиційної моделі систематичним формуванням цілісної наукової картини світу, її особистісно значимої складової – образу світу дітей, систематичними уроками серед природи, які рекомендується проводити по можливості згідно народного календаря. Це не релігійна пропаганда. Ще волхви визначали дні, в які не слід дітей тримати у приміщенні. Вони в ці дні можуть бути єдиним цілим із природою, яка їх народила, щоб рости здоровими, розумними і любити свою ба́тьківщину, берегти її для наступних поколінь. Після прийняття християнства цим дням надано імена святих, з якими вони ввійшли в народний календар.

При підведенні підсумків експериментальної перевірки «Довкілля» учні писали контрольні роботи, відповідали на запитання, складені комісією МОН. На одне із запитань: «Які предмети з розкладу ви б поставили на перше місце і чому?» випускники початкової школи різних шкіл з різних областей відповіли: «На перше місце я поставлю уроки довкілля, фізкультури і праці. Бо на довкіллі я набираюсь розуму, на фізкультурі зміцнюю здоров’я, а на праці роблю корисні речі» [3]. На уроках серед природи у дітей найбільш ефективно «вирощується» необхідний їм життєствердний національний образ світу. Серед тисяч образів світу, учнів різних класів, які пройшли перед дослідниками «Довкілля», не зустрічалось двох однакових, як не зустрічається двох однакових відбитків пальців у людей. Педагоги відмічають, що модель освіти для сталого розвитку «Довкілля» по багатьох позиціях пересікається з моделлю STEM-освіта [6, с. 130]. Тепер щодо сприяння поповнення життєствердної

моделі світу суспільства завдяки представникам з життєствердним національним образом світу? Якщо зміст освіти фрагментарний, технологія формування життєствердного образу світу в навально-методичному забезпеченні відсутня, в учнів стихійно формується агресивний чи деструктивний образ світу, школа тиражує напівлюдей з глибоко сегментованою свідомістю, яка легко піддається програмуванню [1], випускники школи поповнюють суспільство з агресивною чи деструктивною моделлю світу, яке приречене.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Базарный В. Главная опасность для цивилизации / В. Базарный // Народное образование. — 1998. — № 9-10. — С. 157-165.
2. Ильченко В. Р. Образовательная модель «Логика природы»: Концептуальные основы интеграции естественнонаучного образования / В.Р. Ильченко, К.Ж. Гуз. — М.: Народное образование. Школьные технологии, 2003. — 206 с.
3. Гуз К.Ж. Теоретичні та методичні основи формування в учнів цілісності знань про природу / К.Ж. Гуз . — Полтава: Довкілля-К, 2004. —472 с.
4. Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки. — 2001. — Січень. — С. 8-17.
5. Селевко Г.К. Энциклопедия образовательных технологий / Г.К. Селевко: В 2 т. Т. 1. М.: НИИ Школьных технологий, 2006. — 816 с. (Серия «Энциклопедия образовательных технологий».)
6. Грамматика любви : [науково-публіцистичне видання] / укладач В.Р. Ільченко; під редакцією В.Р. Ільченко та В.А. Продаєвича – Полтава, Одеса: 2017 – 304 с. [Електронний ресурс] / Режим доступу: https://www.facebook.com/groups/778488685585903/files/].
7. Лебедик М. П. Технологія атестації цілісного розвитку особистості на основі оцінок соціальної зрілості учасників педагогічного процесу: Монографія. — Полтава : РВВ ПУСКУ, 2003. — 305 с.

УДК 1(091)

ХИТКІСТЬ ЛЮДИНИ В (ПОСТ)КОВІДНОМУ СВІТІ

Карпова Світлана Геннадіївна,
канд. філос. наук, доцент
доцент кафедри філософії
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара,
м. Дніпро, Україна

Анотація: Аналізується вплив пандемії Covid-19 на фрустраційні настрої в культурі і соціумі загалом, та в плані «хиткості людини». Також аналізується, як «ковідний дискурс» змінює антропологічне та соціальне питання; звертається увага на загостренні питання біобезпеки та актуалізації мультидисциплінарного дискурсу.

Ключові слова: біобезпека, гіперреальність, мультидисциплінарний дискурс, пандемія Covid-19, «хиткість людини».

У 60-ті роки XX ст. французький філософ Е. Левінас писав, що «Криза гуманізму в нашу епоху виникає, безсумнівно, з досвіду людської безуспішності, яку видає і саме розмаїття наших засобів діяльності, і розмах наших зазіхань(….)нісенітниця, до якої призводять провали великих починань (політика і технологія заперечують в них під кінець задуми, ними ж рушійні), дає нам урок хиткості людини, іграшки своїх же творінь» [1, с. 195]. І як це не дивно сьогодні, більш ніж п’ятдесят років тому, ці положення Левінаса як ніколи стають актуальними в (пост)ковідному світі.

Так, з одного боку, зрозуміло, що і зараз, і після пандемії, спричиненої коронавірусом SARS-Cov-2 вже не буде того бачення та переживання людини, взаємодії людина-людина та людина-суспільство, як це було наприкінці XX–початку XXI ст. Вже зараз відбуваються зміни, і надалі ця тенденція, думаю,

збережеться, а «хиткість людини» стане глобальною характеристикою що, можливо, назавжди трансформує етичне, антропологічне, соціальне, економічне, політичне та інші буття.

Фрустраційні настрої в культурі будуть ще більше поглиблюватися насамперед тому, що ілюзія контролю над процесами не буде знаходити своє дієве втілення. Так, як ніколи сьогодні «…турбота про самого себе стає трагікомічною, а домагання розумної тварини на виділення місця в космосі і на свою здатність панувати над цілісністю буття і об'єднувати її в самопізнанні – ілюзорними» [1, с. 196].

Так, унеможливлюється не лише «турбота про себе», але й турбота про Іншого, що врешті-решт призводить до кризи людини та поглиблює політичну кризу. Італійський філософ нещодавно позначив це через інтерпретацію взаємодії «людина» – «маска» – «обличчя». Д. Агамбен в рубриці «Країна без обличчя» в жовтні 2020 р. пише, що «... країна, яка вирішує відмовитися від власного обличчя, всюди закривати обличчя своїх громадян масками, є країною, яка стерла з себе всі політичні виміри… (...) тепер переміщуються ізольовані один від одного люди, які втратили безпосередню і чутливу основу своєї спільноти і можуть тільки обмінюватися повідомленнями, адресованими імені без обличчя» [2].

І в цьому сенсі італійський філософ як ніколи близький до ідей, озвучених свого часу Е. Левінасом (який сформулював свій концепт «Лік Іншого», хоча спочатку і в іншому, постконцлагерному сенсі).

І тут дивно навіть не те, що Д. Агамбен приходить до висновку, наведеного вище. А те, що не дивлячись на сформульовані свого часу положення М.Бердяєва, а потім Е. Левінаса, М. Фуко та більшості філософів XX ст. і постфілософов кінця XX – початку XXI ст., ще залишалися оптимістичні мислителі, які вважали, що можливий позитивний вихід з кризи гуманізму, і що людина (або навіть вже його привид) ще не розвіявся як радіаційний туман в сонячну погоду і все ж можливий концептуально, і не тільки. Але цей фруструючий оптимізм Джорджо Агамбена розбивається,

наштовхнувшись на скелю ковідної реальності. І такого роду висловлювання, які за допомогою «ковідного дискурсу» озвучуються сучасним мислителями і здаються наївним і суперечливими, але, по суті, вони загострюють і знову актуалізують людину в її кризовій різноманітності і повноті. І чим далі світове співтовариство знаходиться в умовах пандемії, тим чіткіше не тільки у більшості в науковому співтоваристві, а й у звичайної «пересічної людини» (висловлюючись словами Х.Ортега-і-Гассета) виникає стійке відчуття глобальних змін (не лише економічних, політічніх та ін., що лежать на поверхні «постковідного синдрому»), но в першу чергу соціальних та суб'єктних. Пізніше (наприкінці листопада 2020 р.) італійській філософ позбудеться оптимізму: «Ми не шкодуємо про цей світ, який закінчується, у нас немає ностальгії за ідеєю людського і божественного, яку безжалісні хвилі часу стирають, як пісок на березі історії.

Але з такою ж рішучістю ми відкидаємо оголене, німе і безлике життя і релігію здоров'я, які пропонують нам уряд. Ми не очікуємо нового бога або нової людини – швидше ми шукаємо тут і зараз, серед оточуючих нас руїн, скромну, більш просту форму життя, яка не є міражем ...» [3]. Та метафора, що її формулює Агамбен (і в цьому він близький до ідеї, свого часу сформованої М.Фуко), незважаючи на свій потенційний оптимізм, все ж таки в сучасних, ковідних умовах залишається поки «міражем» без потенційного визначення.

Тому вже насьогодні проблема постає навіть не в тому, щоб зафіксувати кризовий, «хиткий» стан в якому опинилася як окрема людина, так і людство в цілому часів теперішньої пандемії. Проблема стає більш глобальною в тому сенсі, що набуває з одного боку більш екзистенційного значення за рахунок не лише суто медичного, а вже мультидисциплінарного дискурсу.

І ця тотальність лише посилює відчуття наближення смерті фізичної та метафізичної. Крім того, апатія як характерний побічний ефект, що часто супроводжує та стає характерним пост-станом тих, хто поборов коронавірусну інфекцію лише поглиблює психологічне напруження у локальному та глобальному суспільстві.

Також додаються політичне та економічне обмеження, – складові, які часто грають на посилення негативного сприйняття всієї ситуації та можливого виходу з того, що відбувалося та відбувається, а також відбудеться. А це, в свою чергу, фіксує не лише топологічну, але ще і темпоральну проблему, що посилюється додатково екзистенційним значенням, яке було зазначене вище. Тут важливим аспектом, що впливає на екзистенцію (пост)ковідної реальності стає мультидисциплінарність кризи, що охоплює всі сфери людської діяльності, а біобезпека стає загальним пріоритетом (навіть вище, ніж етичний), що домінує у всіх дискурсах діяльності людини та суспільства. І можна в даному контексті безумовно погодитися з ідеєю сучасного італійського філософа Агамбена, який, аналізує соціально-гуманітарні дискурси, пов'язані з пандемією коронавірусу і позначає, що «Після того, як політика була замінена економікою, тепер, щоб керувати, вона також повинна бути інтегрована з новою парадигмою біобезпеки, заради якої повинні бути принесені в жертву всі інші потреби» [4].

Проблема тут в тому, що навіть сама ідея безпеки здоров'я, а також її втілення, стали з одного боку зручним інструментом маніпуляції і навіть створення специфічної, пандемічної гіперреальності з боку політичного, економічного та ін., і за всім цим ще більше загострилось питання можливості співіснування людина–суспільство, людина–людина, та інші базові для соціальної філософії дискурси.

Таким чином, враховуючи все вищезазначене, мультидисциплінарність проблемного поля та те, що з цього логічно випливає, стає важливим визначенням навіть не реальності часів пандемії, а того, що робити в постковідній реальності надалі. І багато в чому це залишається питанням, неможливим для вирішення сьогодні, що стає однією з причин виникнення коронавірусної гіперреальності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Левинас Э. Гуманизм другого человека // Э.Левинас. Время и другой. Гуманизм другого человека. СПб.: Высшая Религиозно-Философская Школа, 1998, С.123-245.

2. Agamben G. Un paese senza volto (8 ottobre 2020). – Режим доступу: https://www.quodlibet.it/giorgio-agamben-un-paese-senza-volto).

3. Agamben G. Sul tempo che viene (23 novembre 2020). – Режим доступу: https://www.quodlibet.it/giorgio-agamben-sul-tempo-che-viene)

4. Agamben G. Biosicurezza e politica. – Режим доступу: https://www.quodlibet.it/giorgio-agamben-biosicurezza

УДК: 658.1(657)(575.1)

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ МЕТОДИКИ ОРГАНИЗАЦИИ ФИНАНСОВОГО УЧЕТА В ТУРИСТИЧЕСКИХ КОМПАНИЯХ

Каримов Акрам Аббасович
Профессор кафедры «Бухгалтерский учет»
Ташкентского финансового института
Темирханова Муътабар Жураевна
Доцент кафедры «Бухгалтерский учет»
Ташкентского финансового института

Аннотация. Данная статья раскрывает вопросы соверешнствование методики организации финансового учета в туристических компаниях исследованы особенности формирования политики ведения учета в субъектах предпринимательства, занимающихся туристической деятельностью, вопросы совершенствования порядка организации и ведения финансового учета и формирования финансовых результатов учета национальной туристической продукции.

Ключевые слова. Финансовый учет, статистический анализ, финансовые отчеты, туристические услуги, структура управления.

Введение. Организация и эффективное ведение финансового учета на предприятиях сферы туризма, составление финансовых отчетов, отображающих надежные сведения об информации приобретают новизну и особенности для сегодняшней практики. С этой точки зрения указывается возможность выделения отдельных аспектов общего бухгалтерского учета при организации бухгалтерского учета в данной сфере. Кроме того, в результате предложения брендов ведущих гостиниц и приведения процессов учета гостиничных хозяйств в соответствие с международными стандартами является причиной повышения степени международной интеграции туристических компаний. С

учетом вышеизложенного научный подход по составлению финансовых отчетов и ведения учета в туристических компаниях является основой для выбора темы исследования.[1]

Соверешнствование методики организации финансового учета в туристических компаниях исследованы особенности формирования политики ведения учета в субъектах предпринимательства, занимающихся туристической деятельностью, вопросы совершенствования порядка организации и ведения финансового учета и формирования финансовых результатов учета национальной туристической продукции.

Результаты исследования показывают, что практически во всех туристических компаниях, действующих в республике в различной степени разработана учетная политика. Однако невозможно считать их совершенными и мы не можем сказать, что они полностью приведены в соответствие с международными стандартами (МСБУ). На сегодняшний день единственным документом для составления учетной политики является Национальный стандарт бухгалтерского учета (НСБУ) №1 «Учетная политика и финансовая отчетность». На международном уровне таким документом является Международный стандарт бухгалтерского учета (МСБУ) №8 “Учетная политика, изменения в бухгалтерских оценках и ошибки”.[2]

Целью исследования является раработка научных, методических и практических предожений по совершенствованию финансового учета и отчетности в туристическихкомпаниях республики, действующих в сфере туризма.

Следует особо отметить, что в международном стандарте дана общая хаарктеристика не только по формированию учетной политики, но и по отображению сфедений об ошибках и изменениях в расчитанных оценках, однако это не учтено в нашей практике. Также, учетная политика в деятельности туристических предприятийпоказывает недостаточность требований к их качеству и содержанию,несоответствующей организаций учета в условиях модернизации и диверсификации национальной экономики.

По нашему мнению, учетная политика становится одним из необходимых инструментов правильной организации финансового учета в туристических предприятиях, своевременного определения себестоимости предоставляемых услуг и принятия эффективных управленческих решений, своевременного учета поступления денежных средств, в частности,учета валютных операций, командировочных расходови другой дебиторской и кредиторской задолженности, учета различных инвестиций в отрасль. Следовательно, считаем целесообразным разработать эффективную учетную политику формирования туристических услуг под брендом “Uzbekistan”, способных конкурировать с мировыми туристическими брендами (“Третьяковская галларея”-Россия,«Welcome to Great Britain»- Великобритания, «España - I need Spain»-Испания, «Visit Finland»-Финландия, «Кивиана»-Новая Зеландия, «Lithuania - Real is beautiful»-Литва, Rio 2016- Бразилия).[3]

Понятию учетная политика предприятий, действующих в сфере туризма, дано следующее определение: “Учетная политика это–комплекс приемлемых методов и правил, принятых руководством предприятия, основываясь на альтернативные принципы и правила организации и ведения финансового учета и составления финансовой отчетности в туристических предприятиях”.

Как показывают исследования, на практикеструктура учетной политики в туристических предприятиях ограничивается лишь только полным копированием национального стандарта НСБУ-1 “Учетная политика и финасовая отчетность” по объектам бухгалтерского учета. С учетом этого нами предложены общие аспекты, которые необходимо отобразить в учетной политике туристических компаниях.

По нашему мнению, формирование конкретных указаний по принципам организации отдела бухгалтерского учета и ведения финансовго учета, методах налаживания документооборота и обслуживания клиентов с учетом особенностей деятельности туристических компаниях имеет важное значение.

Результаты исследования показывают, что на должности главного бухгалтера должны работать, как указано взаконах, специалисты с высшим

образованием.Тем не менее, на данный моммент большинство бухгалтеров данной сферы в более чем 430 туристических компаниях в нашей стране не имеют высшего образования.[4] Если туристическаякомпания должна пройти обязательную аудиторскую проверку, то в этом случае руководитель предприятия должен обеспечить ежегодное повышение квалификации своих бухгалтеров.

По нашему мнению, хотя и в действующем законодательстве о бухгалтерии и аудита не предустмотрена обязательность проведения аудиторских проверок для туристических компаниях, целесообразно ввести службу внутреннего аудита для контроля правильного и надежного формирования финансовой информации. Это обеспечит полное соблюдение принципов нейтральности финансовой отчетности предвидения (осторожности) финансового учета в туристических предприятиях.[5]

В соотвествии с Инструкцией по применению НСБУ-21 Республики Узбекистан предусмотрено, что в счете 8710-“Учет нераспределенной прибыли (непокрытого убытка)” ведется учет нераспределенной прибыли (непокрытого убытка) туристических предприятий за отчетный период. Следовательно, туристические предприятия могут распределять определенную часть чистой прибыли по ежемесячно или по квартальным и годовым результатам между учредителями. В этих целях мы предлагаем ввести в данный счет рабочий счет 8711-“Распределение чистой прибыли”.[6]

Это даст возможность формированию сведений о надлежащей к распределению части вышеуказанного счета 8710-“Нераспределенная прибыль (непокрытый убыток) отчетного периода”.

Исследования показали, что целессобразно формулировать получение доходов по роялти в туристических предприятиях. Такие доходы возникают при использовании патентов, торговых марок, авторского праваи компьютерных программ. При этом доходы в виде роялти (проценты, рента и другое) признаются в периоды использования активов (Дебет 4850 “Получаемый роялти” Кредит 9510 “Доходы в виде роялти”). Туристическое

предприятие имеет право передать право по представлению туристических услуг (патент или лицензию), полученное на основе договоров другим предприятиям, начинающим свою деятельность в этой сфере. В результате предприятие будет иметь возможность увеличения своих доходов от финансовой деятельности вне своей основной деятельности.

Выводы. В результате исследований по совершенствованию финансового учета и отчетности в туристических предприятиях предлагаются следующие выводы и рекомендации:

Даны предложения по введению соответствующих изменений по структурной части бухгалтерского баланса в целях обеспечения пользователей надежными и обоснованными сведениями о финансовой деятельности туристических компаний. Сведения, сформированные на основе этого предложения послужат, чтобы сведения об активах и обязательствах туристических компаний будут использованы для оценки ликвидности и платежеспособности предприятия.

При определении коэффициента рентабельности активов туристических предприятий рекомендуетсяне показатель прибыли до налогообложения, а расчитывать в отношении чистой прибыли. Это даст возможность формирования финансовых результатов туристического предприятия и точной оценки предприятий данной сферы. Кроме того, рекомендуется рассчитать общий доход туристических компаний в показателях, характеризующих деловую активность.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Темирханова М.Ж. Оценка стоимости объектов интеллектуальной собственности в бухгалтерском учете в Республике Узбекистан. В сборнике: Инженерная экономика и управление в современных условиях. Материалы научно-практической конференции, приуроченной к 50-летию инженерно-экономического факультета. Ответственный редактор В.В. Жильченкова. 2019. С. 684-691.

2. Темирханова М.Ж., Бакирова М.Ш.К. Совершенствование бухгалтерского учета и аудита объектов интеллектуальной собственности. В сборнике: Научные исследования в социально-экономическом развитии общества. Международная научно-практическая конференция научно-педагогических работников. 2019. С. 443-447.

3. Темирханова М.Ж.Совершенствование планирования информационной технологии при введении учета затрат в туристических компаниях и организация правил в внесении в учет при расчете финансовых результатов. В сборнике: Научные исследования в социально-экономическом развитии общества. Международная научно-практическая конференция научно-педагогических работников. 2019. С. 438-442.

4. Темирханова М.Ж. Проблемы в совершенствовании приближения к международным стандартам отчетности финансовых результатов в туристических компаниях. Калужский экономический вестник. 2018. № 4. с. 59-61.

5. Темирханова М.Ж. Организация учета обязательств в туристической фирме. Экономика и предпринимательство. 2016. № 11-2 (76). с. 879-882.

6. Арзуманян С.Ю. Развитие кредитных взаимоотношений банка с потребительской кооперацией (на материалах Республики Узбекистан) автореферат дис. ... кандидата экономических наук / С.-Петерб. ун-т экономики и финансов. Санкт-Петербург, 1992

УДК 316.43

ПРИНЯТИЕ УПРАВЛЕНЧЕСКИХ РЕШЕНИЙ

Касенова Лейла Галимбековна
к.п.н., доцент
Жумашев Алмаз Талгатович
магистрант,
Казахский университет экономики
финансов и международной торговли
Казахстан, г.Нур-Султан

Аннотация Принятие эффективных управленческих решений является одним из основных критериев успеха организации. Насколько необычны, оригинальны и креативны будут решения, настолько успешно будет развиваться сама организация. Поэтому процесс принятия и реализации управленческих решений является одним из главных моментов для предприятия.

Ключевые слова: менеджмент, менеджер, руководитель, управленческое решение, информация.

Существует метод состоит в том, чтобы контролировать комбинацию порядка предмета и прямого действия, выбирать анализ общей ситуации, выбирать метод и принимать немедленные меры, а затем реализовывать его.

Если мы оглянемся на историю, то сама теория принятия управленческих решений только родилась и начала быстро развиваться в 1940-х годах. Но в 1950-х и 1960-х эта теория была переосмыслена и предложена в специальных дисциплинах управления, системного анализа, исследований и операций.

Последний аспект любого процесса управления - это решение лидера, потому что именно эта функция пронизывает все процессы управления, формируя реальную цель. Поэтому их достижения чрезвычайно важны для

понимания первостепенной важности этого успешного процесса принятия решений по искусству управления, и это необходимо понимать. Своевременность, правильность и безопасность.

При выборе эффективных и правильных методов управления используйте эти методы вместе: организацию, право, экономику, логику, психологию, информацию, технологию и т. д.

Следовательно, процесс принятия решения является ничем иным, как влиянием субъекта на объект управления, что в конечном итоге приводит к достижению ранее поставленных целей.

Можно выделить следующие стадии: подготовка, принятие и реализация решения.

На первом этапе подготовки - собирать и обрабатывать необходимую информацию, проводить экономический анализ в соответствии с ситуацией, а затем формировать проблему, которую необходимо решить.

На втором этапе разрабатываются потенциальные решения проблем, а также альтернативные решения: установление стандартов, выбор наилучшего решения на его основе, а затем принятие прямых мер.

На последнем этапе выбирают соответствующие решения и принимают меры, чтобы довести их до исполнителя, вносить изменения, контролировать весь процесс выполнения для достижения лучших результатов.

Вы должны помнить все решения, принятые лидером, должны основываться на прогнозируемой и достоверной информации.

С точки зрения технологии управления решениями возникает следующий принцип: каждый руководитель, принимающий управленческое решение, должен подчиняться другому старшему руководителю, который также принимает управленческие решения на своем уровне.

По сути, в нашем современном мире управленческий персонал любой компании использует различные системы и методы. «Коллективное сознание» является важным внешним фактором, его основными характеристиками являются личные качества подготовки и непосредственного процесса принятия

решений, мудрость управления, профессионализм и многие другие качества каждого участника.

Любой лидер, который принимает это решение или ведет, должен следовать непоколебимому принципу - решение должно быть направлено на организацию, команду или конкретного человека, чтобы мотивировать и точно влиять на их интересы. Бывает, что решение разумное, правильное и инновационное, но не может быть воспринято. Однако даже в этих условиях лидеры также должны использовать методы интерпретации и обучения для достижения эффекта понимания и проведения инновационной работы с общественным мнением.

Поскольку все решения принимаются людьми, а вся организация представляет собой сложную систему, на эффективность процесса принятия управленческих решений влияет множество факторов.

Эффективность процесса основан на личных оценках и субъективной ценности заработка, важных и качественных решениях, которые играют роль в компасе и помогают сделать правильный шаг в правильном направлении. Следует отметить, что помимо системы личных ценностей лидера важную роль играет также ценность предприятия для предприятия.

Второй фактором в принятии решений. Этот фактор включает такую вещь, как «риск», который не создает опасности, но в любом случае уровень, на котором менеджер может предсказать конкретный результат, обычно делится на условия неопределенности, прямые риски и детерминированные условия.

Третий фактор - недостаток информации. Информация необходима для прояснения определенных ситуаций, проблем, целей. Оно может быть дорогостоящим или недоступным, поскольку в его стоимость входит время сотрудников и менеджеров, а также различные расходы, связанные с привлечением внешних консультантов, анализом рынка и многими другими факторами. Поэтому лидеры сталкиваются с проблемой выявления существующей и актуальной информации, которая также важна для решения проблем.

Например, если у компании в настоящее время нет достаточных средств для получения какой-либо информации, это может стать критически важным для будущего, благодаря более качественной информации ее прибыль будет выше.

Четвертый фактор - фактор, ограничивающее поведение. Менеджеры часто чувствуют и реагируют на серьезные проблемы. Это может привести к непоследовательному или даже противоречивому поведению среди других менеджеров. В этом случае мы можем говорить о противостоянии в принятии решений внутри организации и межличностном общении.

Пятый фактор - это негативные последствия. Вышеупомянутый процесс принятия решений является творческим. Чтобы максимизировать выгоды, руководство должно правильно сравнить плюсы и минусы всех аспектов процесса принятия решений.

Шестой и последний фактор - это взаимозависимость решений. Все решения пересекаются, имеют что-то общее. Поэтому необходимо решить некоторые важные и неважные проблемы.

Принятие управленческих решений является выбором альтернатив проблемы. Руководство должно не только принять решение, но и ускорить процесс.

Решение может быть не полным, но частично успешным. В случае неудачи вам необходимо спланировать план действий заранее.

Творчество играет особую роль в принятии решений. На основании результатов отдельных исследований доля творчества варьируется в зависимости от типа решаемой задачи.

В целом, мы можем сделать вывод, что управленческие решения - это множество вариантов. Необходимость принятия решений может быть поддержана только целенаправленным и сознательным характером менеджера.

Управленческие решения могут быть приняты группой людей.

Степень и характер принятия решений во многом зависят от целостности и достоверности информации. Это напрямую влияет на то, как принять это решение: в условиях определенности, риска или неопределенности.

Процесс принятия решений не является легким. Следует помнить, что процесс принятия решений представляет собой циклическую последовательность шагов и действий, направленных на решение проблем.

БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЙ СПИСОК:

1. Белов, П. Г. Управление рисками, системный анализ и моделирование. Учебник и практикум. В 2 томах (комплект) / П.Г. Белов. - М.: Юрайт, 2015. - 736 с.

2. Брусенцова Л.С., Марваров Д. Творчество в структуре профессиональной деятельности руководителей // Проблемы внедрения результатов инновационных разработок. - Уфа: Аэтерна, 2017. с. 104-107 3. Тебекин, А. В. Методы принятия управленческих решений. Учебник / А.В. Тебекин. - М.: Юрайт, 2015. - 432 с.

4. Трофимов, В. В. Методы принятия управленческих решений / В.В. Трофимов, Л.А. Трофимова. - М.: Юрайт, 2013. - 336 с.

СЬОГОДЕННЯ НАВЧАННЯ НА КЛІНІЧНІЙ КАФЕДРІ В МЕДИЧНОМУ ВНЗ

Каспрук Наталія Михайлівна
К.мед н., доцент
Буковинський державний медичний університет

Ключові слова: дистанційне навчання, вищий медичний заклад, особливості організації.

Вступ. Всесвітня пандемія й пов'язані з нею карантинні заходи поставили перед навчальними закладами нові завдання. Безпрецедентність ситуації полягає в тому, що дистанційне навчання в умовах карантину є єдиною можливою формою освітнього процесу. Оскільки передбачити тривалість пандемії, і терміни повернення до очної форми навчання наразі неможливо, абсолютна більшість закладів освіти, в тому числі й медичних, віддала перевагу дистанційній формі навчання. Найбільші труднощі при цьому виникли в освітніх напрямах, що пов'язані із набуттям практичних навичок.

Не змінюючи основного змісту освітньої діяльності медичних фахівців, що визначено галузевими стандартами вищої медичної освіти [5, с.2], в умовах сьогодення дистанційна освіта стає найважливішою складовою медичної вищої освіти та несе в собі вагомий психолого-педагогічний потенціал.

Головними принципами освіти – «онлайн» стають наступні: максимальне залучення всіх учасників освітнього процесу, чітке дотримання комунікації за встановленим внутрішнім регламентом, уніфікація вимог до кінцевого результату оволодіння знаннями, відповідна технічна та методологічна, постійний моніторинг та оцінювання курсу дистанційного навчання, наявність зворотного зв'язку між всіма учасниками процесу навчання.

Мета роботи – висвітлити проблематику організації основних форм оволодіння професійними знаннями та навичками в ВМНЗ в умовах дистанційного навчання.

Результати дослідження. Якщо розглядати результати навчання у вищому навчальному закладі як сукупність окремих складових: отримання теоретичних знань, набуття практичних вмінь, формування навичок, а також ступінь готовності до самостійної професійної діяльності, то стає зрозумілим, що кожна з складових залежить від зацікавленості студента та можливостей для забезпечення всіх форм освітньої діяльності. Пошук стандартів вищої медичної освіти є оптимальною стратегією досягнення концептуально нового рівня якості підготовки майбутніх фахівців, основою якого є підготовка медичних працівників відповідно до загальноприйнятих міжнародних норм викладання з урахуванням особливостей та інтересів національної системи охорони здоров'я [2,с.6]. Вищі навчальні заклади постійно працюють над удосконаленням можливостей опанування випускниками високого рівня знань [4,с.109].

Процес організації роботи студента, вимагає від викладача акцентування уваги на конкретній меті навчально-пізнавальної роботи, визначення пріоритетів та оптимального обсягу навчального матеріалу. В процесі дистанційного навчання необхідно враховувати його специфіку для кожної конкретної медичної дисципліни.

Будь-яка форма навчання, у тому числі дистанційна, вимагає створення психологічної бази, без якої також не можна говорити про якість навчального процесу. Дистанційна освіта (ДО) стає гнучкою, масовою, набуває все більше нових ефективних ланок, в порівнянні з традиційною. З однієї сторони, ДО позитивно впливає на особистість. Особливе місце тут посідає формування інформаційної культури, яку можна представити як систему, що складається з чотирьох базових компонентів, а саме: культури організації подання матеріалу, швидкого сприйняття, обробки та можливості, для початку, тренувального використання інформації; культури якісного використання можливостей

сучасних інформаційних технологій; культури використання засобів навчання для здійснення спілкування [1,с.45].

Проте, слід враховувати й ряд проблем ДО, які потребують уваги та вирішення, вважаючи на їх можливий негативний вплив. Зокрема це стосується особливості спілкування, адже дистанційне спілкування часто сприймається користувачем як «знеособлене», що вимагає дещо більшого самоконтролю, ніж при спілкуванні віч-на-віч, але, нажаль, може «знімати» ряд соціально - прийнятних обмежень. Тут встає питання «етики дистанційного спілкування» [8,с.2]. Окрім того, орієнтованість на технічні засоби, на віртуальне середовище, постійна концентрація на екрані монітора, не може не відобразитися на внутрішньому стані учасників спілкування. Існування та успішне функціонування в новому психологічному середовищі висуває низку специфічних вимог: уміння виділити й відфільтрувати інформацію з великого інформаційного потоку, здатність аналізувати, точно і грамотно формулювати повідомлення або запити, уміння розподіляти навантаження та швидко обробляти одержану інформацію.

Важливим, вважаємо, удосконалення різних варіантів та методів контролю (тести різних рівнів, клінічні задачі, самостійне моделювання студентом клінічних ситуацій на запропоновану тему, ролеві завдання тощо), а також різні моделі навчально-методичного забезпечення (основні теми в тезах, схемах, таблицях, презентаціях, відеороліках). Проблемними та обмеженими тут стають можливості контролю 3-го рівня засвоєння матеріалу (на рівні «вміти» застосовувати практичної навички на практиці).

Однією з найбільш популярних, у студентів залишається така форма самостійної роботи, як реферування - письмовий огляд наукових та науково-популярних джерел з обраної теми та стислий виклад у письмовому вигляді змісту опрацьованої літератури.

Найвищу оцінку за таку роботу студент отримує, якщо робота не тільки висвітлює актуальну наукову інформацію, а й дає можливість скласти уяву про відношення студента до проблеми. Така форма роботи демонструє вміння

дослідника самостійно шукати, аналізувати, класифікувати та узагальнювати інформацію. Тобто це творча робота, що засвідчує базові знання з певної теми, розуміння основних підходів до вирішення конкретної проблеми, відображає власні погляди майбутнього лікаря.

На нашій кафедрі тему реферату студент вибирає відповідно до рекомендацій викладача або ж самостійно, з урахуванням власного рівня базових знань, а також маючи на увазі можливість подальшого використання реферату для виконання конкурсних робіт (участь в студентських конференціях).

Однією з рис навчального процесу в умовах ДО, є активне використання всіх можливостей сучасних гаджетів. Зокрема комп'ютер дозволяє забезпечувати й контролювати індивідуальний темп навчальної діяльності майже в любому місці (доступність інтернету), студент має можливість самостійно обирати момент переходу до наступної порції навчальної інформації, задавати швидкість подання завдань.

Також сучасні інформаційні технології дають можливість обирати ступінь складності навчального завдання, спробувати свої сили на різних рівнях складності та врахувати можливі власні прогалини у засвоєнні навчального матеріалу. Отже, самооцінка залишається важливим структурним компонентом мотиваційної діяльності, яка формується в процесі діяльності та міжособистісної взаємодії [2,с.34., 5,с.120].

Ще однією з проблем, яку слід мати на увазі, це необхідність формування завдання таким чином, щоб виконавець не мав можливості обмежитись плагіатом, а крок за кроком виконував самостійний аналіз, порівняння, формулював висновки, а викладач, в свою чергу, адекватно оцінював таку роботу. Виразний план, що постійно контролюється викладачем, дозволяє раціонально структурувати самостійну роботу, зосередитися на найсуттєвіших питаннях.

Результати роботи над навчальним матеріалом дисципліни (теми) подаються на перевірку у вигляді звітів з курації хворих, презентацій, рефератів

тощо. Використовується також таки варіанти контролю, як співбесіда за матеріалами теми; «бліц-опрос»; письмове фронтальне опитування; розв'язування ситуаційних задач та тест-контроль; моделювання клінічної ситуації зі складанням планів діагностики, лікування та реабілітації тематичного хворого. Викладач спрямовує свої зусилля на виявлення якості засвоєння навчального матеріалу, ступеня відповідності отриманих умінь і навичок цілям та завданням навчальної дисципліни.

Також викладач визначає ефективність організаційних форм, методів і засобів навчання, діагностує рівень готовності студентів до сприйняття нового матеріалу.

Висновки. Технології віддаленої взаємодії учасників освітнього процесу, що застосовуються при ДО, не дозволяють здобувачам освіти повноцінно набути необхідних компетенцій у таких напрямах, як оволодіння практичними навичками 3-го рівня засвоєння матеріалу унаслідок обмеженості технічних можливостей, серед яких – неможливість тактильного контакту.

Вказане означає, що проблеми ДО у сфері медицини не дозволяють говорити в позитивному ключі про її перспективність в повному обсязі на тривалий час. Проте, запровадження інноваційних технологій та інтерактивних методів, комп’ютерних web-порталів скеровують розвиток змісту, методів та форм організації самостійної пізнавальної діяльності студентів у площину інтелектуальної самостійності, спрямованої на результат навчання.

Особливості ДО сприяють виробленню потреби до постійної роботи над собою, розширенню світогляду. Успішний результат процесу ДО може бути забезпечений за умов цілеспрямованого здійснення планування, організації, регулювання та контролю знань із урахуванням індивідуальних особливостей студентів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.

1. Биков В.Ю. Дистанційне навчання в країнах Європи та США і перспективи для України /В.Ю. Биков //Інформаційне забезпечення навчально-виховного процесу: інноваційні засоби технології: монографія/ [В. Ю. Биков, О. О. Гриценчук, Ю. О. Жук та ін.]; Академія педагогічних наук України, Інститут засобів навчання. – К.: Атіка, 2005. –140С.

2. Москаленко В.Ф. Модернізація навчальних планів і програм підготовки лікарів відповідно до нової парадигми розвитку Європейського освітнього простору / В.Ф. Москаленко, П.О. Яворівській, І.Є. Булах та ін. // Матеріали ювілейної Всеукраїнської навчально-наукової конференції з міжнародною участю «Кредитно-модульна система організації навчального процесу у вищих медичних (фармацевтичному) навчальних закладах України на новому етапі», 18-19 квітня, 2013, Тернопіль. – Тернопіль: ТДМУ, 2013. – Ч. 1. – С. 25-28.

2. Журавська Л. М. Концептуальні умови управління самостійною роботою студентів у ВНЗ / Журавська Л. М. // Освіта та управління. –Т. 3. – 1999. –№2.

3. Морозова О. М. Пошук стандартів вищої медичної освіти для вдосконалення системи охорони здоров’я /О.М. Морозова, Л. В. Батюк, В. Г. Кнігавко // Актуальні питання якості медичної освіти : матеріали XIII Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (з дистанційним під’єднанням ВМ(Ф)НЗ України за допомогою відеоконференц-зв’язку). –Тернопіль, 2016. –Т.1. – С. 109–110.

4. Про затвердження Положення про спеціалізацію (інтернатуру) випускників вищих медичних і фармацевтичних закладів освіти III-IV рівня акредитації медичних факультетів університетів: Наказ Міністерства охорони здоров’я України від 19.09.1996р. № 291 [Електронний ресурс]. –Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0696-96/p2.

5. Реальність, проблеми, шляхи вдосконалення навчального процесу в умовах кредитно-модульної системи / І.С. Шпонька, Г.С. Короленко, В.О. Бондарєва, П.О.Гриценко, О.А.Алєксєєнко, І.О.Мальцев, С.М.Чекан//Матеріали

Всеукраїнської навчально-наукової конференції з міжнародною участю «Досягнення і перспективи впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих медичних (фармацевтичному) навчальних закладах України на новому етапі». – Тернопіль: ТДМУ, 2014. – Ч. 1.– С. 120-122.

6. Фролов И. Т. Философский словарь: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://bookre.org/reader?file=634254&pg=345

7. Правила общения в сети Інтернет / Личный сайт учителя – режим доступу: http://inforat2015.moy.su/blog/pravila_obshhenija_v_seti_internet/2015-10-29-2

8. Трубицына Е.В. Два подхода к определению информационно-образовательнойсреды [Электронный ресурс] / Е.В. Трубицына // Конференция «ИТО-Марий Эл-2009». –Режим доступа: http://ito.edu.ru/2009/MariyEl/I/Ia.

УДК 321.011.5

ОСНОВНЫЕ ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ КОНЦЕПЦИИ ГРАЖДАНСКОГО ОБЩЕСТВА В ПОЛИТИЧЕСКОЙ НАУКЕ

Керимкул Жанар Сейиткызы
докторант кафедры
политологии ЕНУ им. Л.Н. Гумилева
г. Нур-Султан, Казахстан

Аннотация В статье рассмотрены теоретические аспекты к изучению понятия «гражданское общество». Автором выделены ключевые концепции гражданского общества, которые выдвигались философами-мыслителями разных исторических периодов. В работе сделан акцент на либеральной, позитивно-либеральной, марксисткой и социал-демократической концепциях гражданского общества с выявлением их особенностей.

Ключевые слова: гражданское общество, концепции гражданского общества, теория гражданского общества

На сегодняшний день вопросы развития институтов гражданского общества представляют особую актуальность во всем мире. Гражданское общество через активное участие и вовлеченность в общественно-политическую жизнь страны может оказывать влияние на принятие государственных решений. Уровень развития гражданского общества, а также эффективность диалога между гражданами и государственными органами является показателем продвижения демократических принципов.

Понятие «гражданское общество» является достаточно емким и обширным, вбирая в себя ряд концепций и теоретических подходов. Поэтому данное понятие требует рассмотрения через призму многовековой истории развития политической мысли. На сегодняшний день гражданское общество обозначает коллективную общность, существующую отдельно от государства.

И в таком значении термин рассматривается с позиций консервативной, либеральной и социалистической политических концепций, окончательно сформировавших в XIX-XX вв.

Однако ученые сходятся во мнении, что истоки понятия «гражданское общество» уходят корнями в историю Древнего мира, неразрывно связывая формирование гражданского общества с возникновением государства. Античные мыслители, согласно экспертным мнениям, не разделяли понятия общества и государства, а напротив, отожествляли их. В трудах Аристотеля и Платона содержатся первые представления о гражданском обществе.

Понятие «гражданское общество» стало одним из центральных политических идей Нового времени в Европе. В XVII веке, по мнению исследователей, происходит процесс дифференциации общества от государства. Этому способствует изменение характера государства, которое перестает быть всеохватывающим, наделяя человека правами и свободами, это способствует его обособлению и автономности. Разграничение линий между государством и обществом возникает в это время из стремления индивидов к независимости от государства, и в то же время, сохраняется необходимость в государстве как в гаранте обеспечения целостности общества, согласовании и устремлений отдельных людей.

В данном контексте важно выделить политико-философские идеи Т. Гоббса, Дж. Локка и Ж.-Ж. Руссо о происхождении государства. Как известно, они являются приверженцами договорной теории государства, которая утверждает, что государство возникло вследствие заключения так называемого общественного договора между людьми, которые объединились для обеспечения коллективной безопасности, при этом уступая государству часть своих прав и подчиняясь ему.

Данные мыслители заложили основу либеральной трактовки гражданского общества, которая характеризуется введением понятия «гражданское общество» для отражения исторического развития человеческого общества. В данной теории человек без цивилизации и государства находится в

состоянии «войны всех против всех», где происходит хаос вражды и непрерывных войн. Этому противопоставляется установленный цивилизованный порядок взаимоотношений людей. Томас Гоббс считал это состояние возможным при создании государства. Он отмечал, что «вне государства – владычество страстей, война, страх, бедность, мерзость, одиночество, варварство, дикость, невежество; в государстве – владычество разума, безопасность, богатство, благопристойность, изысканность, знание и благосклонность» [1]. Важно отметить, что Т.Гоббс также отожествлял понятия «государство» «общество». При этом он подчеркивал, что область государственной власти не ограничена. Исследователи отмечают в качестве особенности его теории то, что государство, обеспечивающее безопасность, рассматривается как обладатель монопольного права принимать решения для сохранения или восстановления мира внутри государства и за ее пределами [2].

Несмотря на видимое сходство во взглядах Т.Гоббса и Дж.Локка, исследователи именно данный аспект выделяют в качестве различия. Дж.Локк в своих трудах высказывал мысль о несовместимости абсолютной власти с личными свободами. Джон Локк в своих трудах отмечает, что через общественный договор люди создают гражданское общество. Он обозначает свободу личности как высшую ценность и рассматривает личность выше общества и государства. И важным аспектом является то, что в качестве основы свободы личности он рассматривает частную собственность [3].

Частную собственность как причину социального неравенства, вследствие, основу гражданского общества рассматривал также Ж.-Ж. Руссо [4]. Исследователи выделяют его теорию корпоративной демократии, продвигающую новые взгляды на соотношение государства и общества. Он также был сторонником договорной теории создания государства, и предполагал, что государство возникает как результат соглашения между «богатыми и бедными» слоями населения [5]. И оно должно порождать не конфликт данных групп, а демократический способ самоорганизации населения. При этом права всех людей, вступающих в «договор», отчуждаются

в пользу общественных интересов в целях обеспечения безопасности данного сообщества. И каждый человек получает гражданскую свободу и право на собственность.

Необходимо выделить идеи мыслителя эпохи Просвещения Т. Пейна о делегировании власти государству для всеобщего блага [6]. В своих работал он решительно продвигал ограничение государственной власти в интересах гражданского общества.

Основателем позитивно-либеральной парадигмы считается Г.В.Ф. Гегель. В его трактовке гражданское общество предстает в виде совокупности индивидов, удовлетворяющих с помощью труда свои повседневные потребности. Также, как и Дж. Локк и Ж.-Ж. Руссо, он особое внимание уделил роли частной собственности, считая ее основой гражданского общества. Важно отметить, что по Г.В.Ф. Гегелю, движущей силой исторического процесса является, прежде всего, государство, а не гражданское общество. Определяя взаимосвязь государства и гражданского общества, он отмечал, что государство является воплощением «Мирового Духа», который является основой развития всего и вся, а гражданское общество олицетворяет «Идею». Он считал, что гражданское общество и индивид подчинены государству, потому что государство интегрирует отдельных индивидов и их группы в органическую целостность, задавая смысл их жизнедеятельности [7].

Примат государства по отношению к гражданскому обществу был связан с тем, что, как считал Гегель, основой развития всего и вся выступает «Мировой Дух», «Абсолютная Идея». Именно государство воплощает «Мировой Дух», а гражданское общество есть «инобытие» Духа-Идеи.

Государство, но Гегелю, олицетворяет все добродетели. Оно наиболее совершенное воплощение мировой саморазвивающейся идеи, самого могучего проявления человеческой личности, всеобщности политического, материального и духовного начал. Государство защищает человека от случайностей, обеспечивает справедливость и реализует всеобщность интересов. Опасность существования всеобъемлющего государства состоит в

том, что оно поглощает гражданское общество и не стремится гарантировать гражданам их права и свободы.

Карл Маркс, напротив, считал гражданское общество основой человечества и движущей силой исторического процесса. Положения марксизма происходили от материалистического понимания истории, согласно которому развитие общества является результатом развития материальных условий жизнедеятельности людей. Совокупность экономических, производственных отношений индивидов (отношения, в которые они вступают между собой в процессе производства) и соответствующие им производительные силы (средства производства, рабочая сила и объекты приложения труда) составляют базис общества.

Экономический базис обусловливает надстройку, политические институты (в том числе государство), право, мораль, религию, искусство и т.д. Государство и политика являются отражением производственных отношений. Следуя тезису о зависимости надстройки от базиса, Маркс считал государство инструментом политического господства класса, обладающего средствами производства. Поэтому буржуазное государство является, по Марксу, механизмом реализации и защиты интересов экономически господствующего класса собственников: промышленников, финансистов, землевладельцев и т.д. В таком государстве гражданами оказываются имущие классы и социальные группы. И государство, реализуя их волю, препятствует свободному развитию людей и регулирует гражданское общество. Устранение разрыва между государством и гражданским обществом К.Маркс видел через коммунистический строй [8].

Необходимо также выделить социал-демократическую концепцию, основанной на признании политики сердцевиной гражданского общества. С помощью инструментов власти политика охватывает общественную жизнь, оказывает влияние на формирование гражданского общества. Социал-демократы считают обязательным государственное регулирование экономических, социальных и других процессов.

По мнению ученых, начало формированию современного понимания понятия «гражданского общества» было положено в первой половине XIX века А.Токвилем. Он выступал противником монополизации власти как государством, так и гражданским обществом. В качестве механизмов сдерживания государственного деспотизма Токвиль предлагал реализацию принципа разделения властей в политической сфере и развитие гражданских ассоциаций в публичной сфере (научных, литературных, просветительских, религиозных и др.) [9].

Также важно выделить вклад в развитие концепции гражданского общества мыслителя XX века Ю.Хабермаса. Он понимает гражданское общество как общественную сферу, расположенную между личностью и государством, где осуществляется их коммуникация. В начале 1960-х годов Хабермас выдвинул понятие, ставшее вскоре ключевым для социальной теории и объяснительных моделей формирования гражданского общества — понятие публичности (общественности) [10].

Таким образом, в разные исторические периоды понятие гражданского общества претерпевало существенные изменения. Это связано с тем, что, прежде всего, происходили перемены в структуре самого общества, появилась стратификация общества, были изменения в государственном устройстве, также существенна роль индустриальных процессов, экономического роста и многих других общественно-политических процессов. В качество ключевых аспектов, лежащих в основе данных теоретических концепций, является соотношение государства и гражданского общества, а также власть государства и гражданского общества.

На сегодняшний день с развитием и продвижением демократических принципов институты гражданского общества приобретают новое значение, выступая в качестве одного из основных элементов демократии. Гражданское общество рассматривается экспертами в контексте влияния на устойчивость политической системы [11].

Целью гражданского общества, согласно новым концептуальным подходам, становится представление и защита интересов каждого члена общества, а также общественный контроль за деятельностью государственных органов, воздействие на принятие политических решений. Гражданское общество через свое активное вовлечение в общественно-политическую жизнь, обеспечение реакции и обратной связи на политику государства по всем направлениям деятельности оказывает воздействие на принятие политических решений.

Согласно современной концепции, гражданское общество включает в себя совокупность существующих независимо от государства общественных отношений, и его политическим фундаментом выступает правовое государство и демократическое устройство. Оно полноценно формируется и развивается только в условиях демократии, которая предполагает возрастание значения человеческой личности, верховенство закона, наличие у граждан возможностей и механизмов обеспечения, соблюдения и защиты своих прав и свобод, экономическую самостоятельность на базе частной собственности, многообразие форм самореализации индивидов, конструктивное взаимодействие государства с максимально возможным количеством граждан и организаций гражданского общества. Таким образом, для развития гражданского общества необходим ряд факторов, ключевым из которых выделяется создание политико-правовых условий.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Гоббс Т. О гражданине. Избр. произв. Т.1. М.: Мысль, 1965. С.364.
2. Гоббс Т. Левиафан, или материя, форма и власть государства церковного или гражданского // Гоббс, Т. Соч.: в 2 т. – М., 1991. – Т. 2.
3. Локк Дж. Два трактата о правлении // Соч.: в 3 т. Т. 3. М.: Мысль, 1988. С. 334.
4. Руссо Ж.-Ж. О причинах неравенства. – М., 1907. – С. 68.
5. Руссо Ж.-Ж. Об общественном договоре. – С. 12–13.

6. Пейн Т. Права человека // Американские просветители. Избр. произведения. – М., 1969. – Т. 2. – С.64.

7. Гегель Г. Философия права. М.: Мысль, 1950. – С. 279–280.

8. Маркс К. К критике политической экономии. Предисловие // Маркс К., Энгельс Ф. Соч. – Т. 12. – С. 710.

9. Токвиль А. Демократия в Америке. М., 1992. – С. 381.

10. Туманова А.С. Концепции гражданского общества западных обществоведов XX века. // Гражданское общество в России и зарубежом. – №1, 2013. – М. – С. 10-15.

11. Гражданское общество Республики Казахстан: политологический анализ молодежной составляющей: автореферат диссертации на соискание ученой степени д.полит.н.: 23.00.02: защищена 27.06.2008 / Калашникова Н.П. ; КазНУ им. Аль-Фараби. - Астана, 2008.

УДК 378.147.31

ВИБІР ФОРМАТУ ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ ПРИ ДИСТАНЦІЙНОМУ НАВЧАННІ

Кременська Лілія Вікторівна
к.б.н., доцент
Криклива Світлана Дмитрівна
к.б.н., доцент
Бобровська Олена Анатоліївна
к.б.н., доцент
Паламарчук Ольга Всеволодівна
к.б.н., доцент
ВНМУ ім. М.І. Пирогова
Вінниця, Україна

Анотація: В умовах дистанційного навчання важливо знати який формат викладення матеріалу є більш ефективним для студентів. В результаті анкетування було з'ясовано, що переважна більшість респондентів (76 %) вважають відеолекції на сайті університету кращим форматом для навчання, так як є можливість повторно прослуховувати лекційний матеріал, а 24 % респондентів вважають більш доцільним застосування онлайн лекцій в реальному режимі часу, так як можливість спілкування з викладачем та отримання пояснень до незрозумілого матеріалу.

Ключові слова: дистанційне навчання, відеолекція, студенти, анкетування, онлайн лекція.

Дистанційне навчання – це спосіб отримання освіти з використанням комп'ютерних та сучасних інформаційних технологій, що дає змогу навчатися на відстані. З розвитком мережі інтернет стало можливим пересилати необхідну інформацію з одного кінця світу в інший та вільно вести дискусії з іншими

користувачами мережі в online режимі. Тому поява дистанційної освіти не випадкова, це закономірний етап розвитку та адаптації освіти до сучасних умов, особливо тепер, в умовах пандемії Covid -19, що охопила увесь світ. Єдиний можливий спосіб не зупинити процес навчання, це перейти на дистанційну форму, використовуючи новітні освітні технології [1, с.203]. Вимушений тимчасовий перехід всіх систем освіти на дистанційну форму ставить перед викладачами нові завдання, оскільки, форми очного (offline) навчання не просто перенести в онлайн без шкоди для навчального процесу.

Інформаційні матеріали для студентів повинні відповідати наступним вимогам: актуальність, повнота викладення та доступність. Найбільш вагомим в цій ланці є організація доступу студентів до навчальних матеріалів. Не кожен студент вміє підтримувати у себе мотивацію до самостійної роботи. До того ж дається взнаки відсутність такого ефективного мотиватора навчальної діяльності як постійний контроль з боку викладача. Дуже низький відсоток студентів, яким такий контроль не потрібен, хоча всі усвідомлюють, що самостійна робота над предметом необхідна [2, с. 65]. При аудиторному веденні заняття викладач відчуває наскільки студенти розуміють матеріал і може оперативно скоригувати навчальний процес: ще раз повторити складні моменти, дати додаткові роз'яснення з деяких питань, змінити темп викладення матеріалу [3, с 363]. При дистанційному навчанні такий зв'язок втрачається. Основні організаційні форми навчання, які застосовуються в вищій школі - лекції, практичні заняття, лабораторні роботи і самостійна робота студента (СРС). Лекційна форма викладання - найбільш економічний і ефективний спосіб навчання, засіб прямого особистого впливу лектора на велику аудиторію одночасно. Лекції в дистанційному навчанні можуть бути представлені в наступних цифрових форматах:

- аудіолекції – звуковий файл (викладач заздалегідь записує і додає в електронне середовище або розсилає студентам);

- відеолекція – запис на відеокамеру мови і дій викладача (лектора) або захоплення зображення з екрану (наприклад, демонстрованої презентації або

роботи на інтерактивній дошці) в рамках одного або декількох тематично розділених занять;

- онлайн лекція – це подача лекційного матеріалу засобами засобами інформаційно-комунікаційних технологій для віддалених один від одного учасників у реальному вимірі часу. Читання такої лекції передбачає розгорнуте коментування змісту слайдів презентації викладачем та інтерактивного спілкування з студентами;

- слайд-лекція – слайди презентації з мовним супроводом викладача;

- текстова лекція – текстовий документ PDF, Word, PowerPoint з лекційним матеріалом;

- вебінар – відеоконференція з застосуванням Skype, Zoom, Google Meet,. (Викладач читає лекцію в режимі реального часу з використанням слайдів). [4, с. 354]

Всі ці види відрізняються від традиційної аудиторного лекції не тільки формою, а й обсягом матеріалу, який вона може містити. Аудіо- або відеолекція за часом повинна тривати не більше 15-20 хвилин, інакше студенти не прослухають її повністю. Такий файл повинен містити найголовніші тези в стислому вигляді, пояснення найскладніших моментів теми і, як правило, доповнюватись текстовим варіантом лекції.

Тому, метою нашого дослідження стало виявлення проблем, які виникають у студентів при дистанційному навчанні і означення їх точки зору щодо ефективності застосування онлайн лекцій та відеолекцій в навчальному процесі.

Для реалізації поставленої мети, нами було проведено анкетування 153 студентів фармацевтичного факультету 1-5 курсів навчання. Анкетування проводилось онлайн за допомогою програми Microsoft Forms анонімно з метою виявлення найбільш ефективного методу викладення лекційного матеріалу .

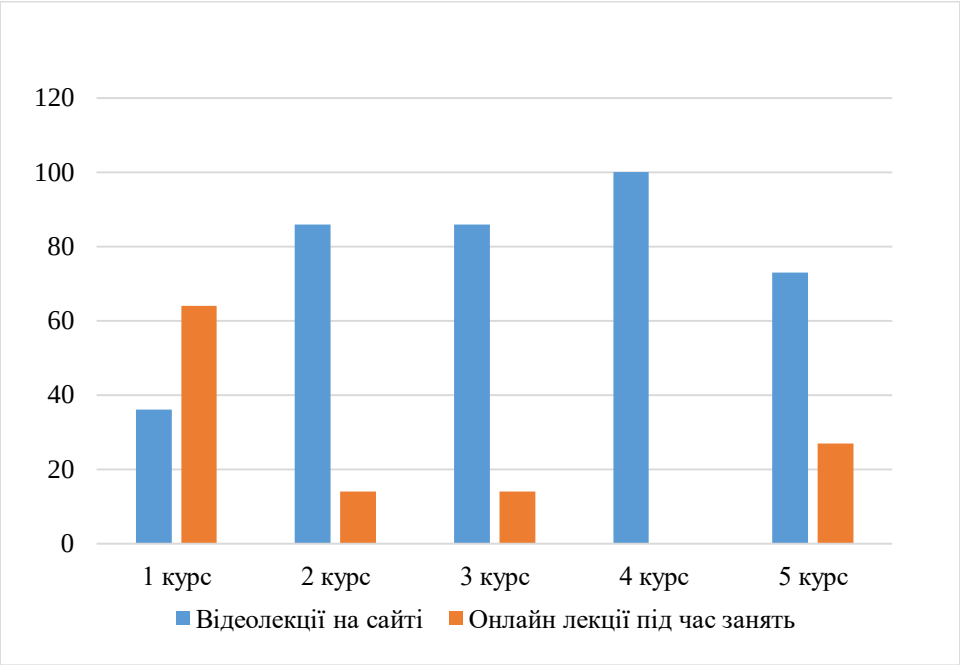

Рис. 1 Статистика опитування студентів щодо формату лекцій, які застосовуються у навчанні.

При анкетуванні студентів про формат лекційних занять, їм потрібно було вибрати який формат лекцій для них є оптитмальним: відеолекції на сайті університету чи онлайн лекції під час навчального процесу. Тут виявилась відмінність між студентами 1 та 2-5 курсів. Студенти 1 курсу переважно проголосували за онлайн лекції у реальному часі. Їх результат був найвищим у даній категорії серед усіх курсів і склав 64 %, а 36 % першокурсників, зауважили, що їх задовольняють відеолекції на сайті університету (рис. 1). Однаковий результат опитування був виявлений у респондентів 2 та 3 курсів: 86 % вважають відеолекції більш прийнятним форматом для опрацювання матеріалу ніж онлайн лекції під час занять, за які віддали свої голоси 14 % студентів (рис. 1). Результат анкетування студентів 4 курсу відрізнявся від інших курсів. 100 % респондентів 4 курсу вважають, що відеолекції є для них найбільш прийнятним варіантом засвоєння та опрацювання лекційного матеріалу (рис. 1). 73 % респондентів 5 курсу вважають, що відеолекції є кращим варіантом для їх навчання, а 27 % опитаних хотіли б мати лекції, які читає викладач під час навчального процесу в реальному режимі часу.

Висновки:

1. За результатами проведеного анкетування встановлено, що більшість студентів старших курсів краще адаптувались до дистанційного навчання, а молодші курси ще потребують більше допомоги викладача у викладенні програмного матеріалу.

2. Загалом, 76 % усіх респондентів вважають, що для кращого засвоєння лекційного матеріалу їм комфортніше і продуктивніше застосовувати відеолекції, так як є можливість повторно прослуховувати лекційний матеріал, а 24 % респондентів вважають більш доцільним прослуховувати онлайн лекції в реальному режимі часу, так як можливість спілкування з викладачем для додаткового пояснення незрозумілого матеріалу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Долинський Є.В. Дистанційне навчання – одна з прогресивних форм підготовки фахівців / Є.В. Долинський // Теоретичні питання культури, освіти та виховання: Збірник наукових праць. Вип.42 / За заг. ред. проф. Матвієнко О.В. – К.: Вид. центр КНЛУ, 2010. – С. 202-207.

2. Игнащук Е.В., Кириченко В.И., Кобылянская И.Н. Особенности внедрения дистанционных технологий в учебный процесс // Электронное обучение в непрерывном образовании. – 2015. – № 1(2). – С. 63–67.

3. Кузнецова О.В. Дистанционное обучение: за и против // Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. – 2015. – № 8-2. – С. 362-364;

4. Нуштаева А.В. Практика дистанционного обучения в высшей школе // Современные наукоемкие технологии. – 2020. – № 6-2. – С. 353-357.

УДК 65.012.34:517.977.5

ОЦІНКА ЯКОСТІ ІНТЕГРОВАНИХ ПРОЦЕСІВ СПОРТИВНО-ОЗДОРОВЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Криворучко Оксана Миколаївна,
д.е.н., професор
Чіпіленко Олена Володимирівна,
студент
Харківський національний автомобільно-дорожній університет
м. Харків, Україна

Анотація: Запропоновано методичний підхід щодо інтегрування процесів формування та оцінки якості, що, на відміну від існуючих підходів, базується на визначенні його необхідності, виходячи з принципових положень, методів та інструментів теорії інтеграції, що дозволяють забезпечити узгодження різних заходів і дій щодо уніфікації, координації та об'єднання процесів управління підприємством різними сферами діяльності підприємства в єдиний процес.

Ключові слова: якість, спортивно-оздоровча діяльність, споживач, процеси формування якості, етапи обслуговування споживачів.

Вступ. За сучасних умов спортивно-оздоровча діяльність набуває все більшого розвитку в нашій країні та за кордоном. Зарубіжні економісти оцінюють внесок спортивно-оздоровчих послуг у внутрішній валовий продукт розвинених країн на рівні 5,5 %, при цьому частка працюючих у сфері спортивно-оздоровчих послуг у загальній чисельності зайнятого населення становить близько 6 %. Нажаль, в Україні ці показники є значно нижчими. Має місце істотний розрив між розвитком спортивно-оздоровчої діяльності і потребами населення. Розвиток системи спортивно-оздоровчих послуг в Україні потребує пошуку нових форм і методів підвищення якості фізичного виховання майбутніх фахівців, розвитку людського капіталу країни.

З метою створення сприятливих умов для зміцнення здоров'я громадян як найвищої соціальної цінності, забезпечення права особи на оздоровчу рухову активність Указом Президента України від 9 грудня 2016 р. № 42 38 схвалено Національну стратегію з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація» . Серед основних завдань вказаної стратегії передбачено, зокрема, «запровадження системи оцінки якості послуг з оздоровчої рухової активності, що надаються відповідними суб'єктами господарської діяльності».

Однак, незважаючи на наявність актуальність забезпечення якості спортивно-оздоровчої діяльності, проведених досліджень в цій сфері, ряд завдань залишається не розв'язаними: несформований процес інтегрування оцінки якості процесів спортивно-оздоровчої діяльності, недосконалі методи оцінки процесів інтегрування тощо. Тому накопичені теоретичні та практичні напрацювання вимагають подальшого розвитку та удосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Процеси формування якості спортивно-оздоровчої діяльності розглядаються як самостійні, складні функції управління, цілями реалізації котрих є:

- накопичувати і систематизувати економічні знання в галузі фізичної культури і спорту;
- генерувати нові знання і дослідження у сфері економіки фізичної активності та оздоровлення суспільства;
- виявляти і формулювати економічні проблеми, що виникають в процесі розвитку господарських відносин у сфері фізичної культури і спорту, а також вказувати шляхи їх вирішення; визначати тенденції розвитку економічних процесів у вітчизняному та зарубіжному спорті, прогнозувати їх напрямок і динаміку;
- надавати практичні рекомендації щодо підвищення ефективності господарських відносин.

Встановлення процесів спортивно-оздоровчої діяльності пропонується здійснити на підставі положень Закону України "Про фізичну культуру і спорт".

В ньому висвітлено організаційні засади спортивно-оздоровчої діяльності у навчально-виховній сфері. Фізичне виховання у вищих навчальних закладах включає: навчальні заняття професійно-прикладною фізичною підготовкою; факультативні заняття; фізичні вправи в режимі дня; тренувальні заняття в секціях спортклубів; масові фізкультурно-спортивні заходи.

Слід брати до уваги поділ послуг спортивно-оздоровчої діяльності. Такими послугами є: головні спортивно-оздоровчі послуги – послуги, за яких людина, залежно від мети, яка переслідується(оздоровлення, відпочинок, реабілітація, фізична досконалість), безпосередньо приєднана до процесу занять фізичною активністю. Супутні спортивно-оздоровчі послуги – це послуги, які являють собою створення перспективи (нетривалого комфорту) для людини в її заняттях фізичною активністю, в її енергійному відпочинку. Наприклад, надавання комфортабельного обслуговування продовж всього періоду відвідини спортивних споруд, послуги дочасно берегти особисті речі людини (гардероб, роздягальня, камера зберігання) тощо. Сервісні спортивно-оздоровчі послуги – послуги, за яких під час безпосереднього процесу їх давання участь людини менш активна (під час масажу – пасивна) або вони проходять без її участі. Наприклад, послуги масажу, складання персональної програми занять, консультування з питань фізичного і психологічного стану людини, що займається тощо.

До процесів спортивно-оздоровчої діяльності необхідно включити процеси взаємовідносин зі споживачем (людину або організацією, яка споживає спортивно-оздоровчі послуги).

У маркетингу фізкультурно-оздоровчих послуг слід виокремлювати три типи споживачів:

1. Персональні (кінцеві) споживачі, які купляють названі послуги для себе особисто. Вони мають інтерес перш за все:

- споживчими якостями: атестацією обраного педагогічного процесу, ступенем матеріально-технічної оснащеності (включаючи інтер’єр) спортивно-оздоровчої бази, розміром та графіком надавання послуг;

- відносною вартістю послуг (величина оплати та існування системи знижок і пільг);

- індивідуальними і професійними характеристиками тренера, який працює напряму з клієнтами;

- якістю (результативністю і надійністю) навчання і тренування;

- характером (віком, соціальним статусом, вихідним рівнем підготовленості) відвідувачів спортивно-оздоровчої організації (групи);

- набором та якістю супутніх та додаткових послуг.

2. Сім'ї або домогосподарства – переважний тип покупців послуг з організації енергійного сімейного відпочинку, ігор і розваг на відмінних спортивних та фізкультурно-оздоровчих спорудах, з організації спільних занять обраним видом фізичних вправ у навчальних фізкультурно-оздоровчих групах, а також фізкультурно-оздоровчих послуг для дітей, підлітків, молоді, що навчаються, пенсіонерів та інвалідів.

3. Урядовці або відповідальні особи:

- різного роду фірми, заклади та організації;

- організації і заклади спортивно-оздоровчої направленості (спортивні клуби і школи, училища олімпійського резерву, колективи фізичної культури та ін.);

- органи управління фізичною культурою і спортом відмінних рівнів (комітети з фізичної культури і спорту, федерації і союзи з різних видів спорту, фізкультурно-спортивні об'єднання і товариства, федерації (асоціації, союзи) загально-спортивного профілю та ін.).

Відповідно, у даному дослідженні виділимо та розкриємо зміст та сутність таких процесів формування якості спортивно-оздоровчої діяльності (дивись таблицю 1):

— процес взаємовідносин зі споживачами;

— процеси надання спортивно-оздоровчих послуг (основних, супутніх, сервісних);

— допоміжні процеси;

— процес управління персоналом (процес управлінської підготовки).

Таблиця 1

Характеристика процесів формування якості спортивно-оздоровчої діяльності

Назва процесу	Характеристика процесу
1. Процес взаємовідносин зі споживачами	Процеси споживачів пов'язані із процесами, реалізованими працівниками, які взаємодіють з ними (контактуючим персоналом – тими, хто приймає й оформляє замовлення на надання послуг, хто безпосередньо їх надає – тренери).
2. Процеси надання спортивно-оздоровчих послуг (основних, супутніх, сервісних)	навчальні заняття професійно-прикладною фізичною підготовкою; факультативні заняття; фізичні вправи в режимі дня; тренувальні заняття в секціях спортклубів; масові фізкультурно-спортивні заходи
3. Допоміжні процеси	Пов'язані з забезпеченням нормального функціонування процесу на послуги, тобто з підготовкою спортивного обладнання до використання, ремонтом у разі технічних несправностей.
5. Процес управління персоналом	Системно організований процес відтворення й ефективного використання всіх кадрів організації, направлений на досягнення поставленої цілі

Метою цієї роботи є розробка методичного підходу до оцінки якості інтегрованих процесів спортивно-оздоровчої діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для оцінки якості процесів спортивно-оздоровчої діяльності будемо використовувати підхід, який найбільш повно відповідає особливостям ринкових відносин між виробниками та споживачами.

При цьому в основу формування показників і критеріїв якості процесів спортивно-оздоровчої діяльності покладено стадії обслуговування споживачів таких послуг (рис. 1).

Вибір параметрів послуги передбачає відбір основних показників послуги

по яким буде проводитись оцінка якості послуги. Для того щоб об’єктивно оцінити якість послуги, що пропонується, потрібно при аналізі використовувати такі ж критерії, якими оперує споживач. Тільки в цьому випадку можна очікувати, що оцінка якості послуги яку дає виробник, співпаде з думкою споживача.

Показники якості спортивно-оздоровчих послуг згруповують в три основні групи: якість пропонування послуги; якість споживання послуги, задоволеність послугою.

Рис. 1. Стадії обслуговування з позиції споживання спортивно-

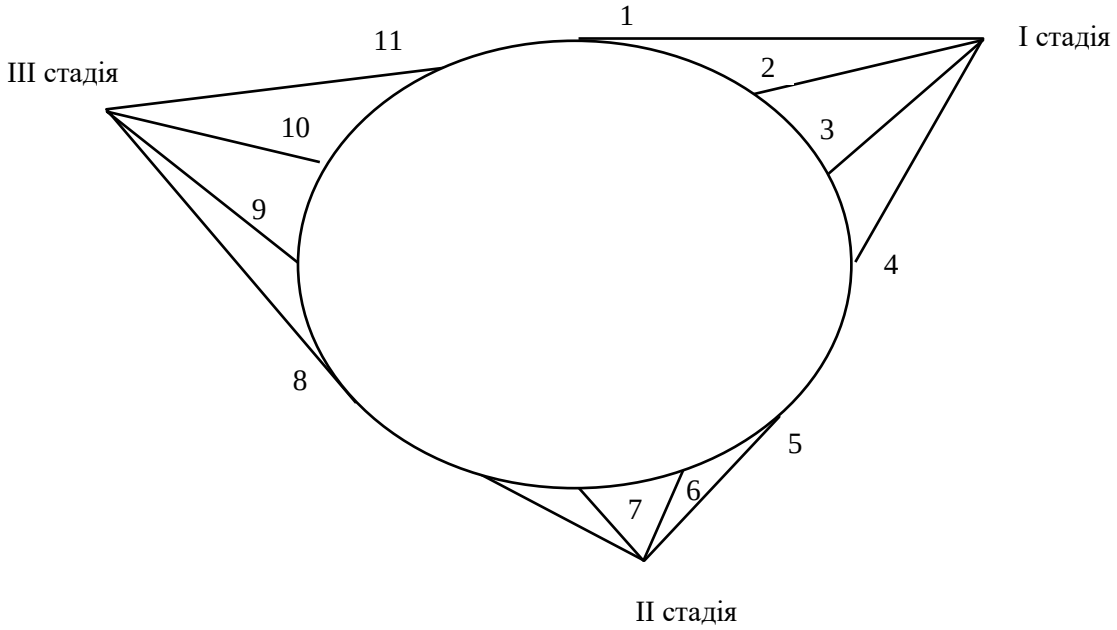

оздоровчих послуг

І стадія - Ухвалення рішення про споживання послуги:

1. Усвідомлення потреби в спортивній послузі;

2. Пошук інформації;

3. Оцінка варіантів (зіставлення переваг систем користування послугами можливих об'єктів їхнього надання; ознайомлення з асортиментом послуг);

4. Оформлення замовлення; можлива попередня оплата, а також Testing – надання клієнтам можливості одного-двох безкоштовних пробних занять обраним видом фізичної активності і спорту в надії на те, що послуга сподобається і клієнт стане її володарем.

ІІ стадія - Споживання послуг:

5. Процес споживання основних спортивно-оздоровчих послуг;

6. Процес споживання супутніх спортивних послуг;

7. Процес споживання сервісних спортивно-оздоровчих послуг;

ІІІ стадія - Реакція на споживання послуги:

8. Одержання інформації про виконані послуги;

9. Здійснення операцій розрахунку;

10. Порівняння очікуваних вигод і отриманих;

11. Ухвалення рішення про споживання послуг у майбутньому періоді.

Для розробки критеріїв оцінки показників, які не можна визначити кількісно, пропонується використовувати п'ятибальну шкалу з градаціями (табл. 2, фрагмент).

Таблиця 2

Показники якості спортивно-оздоровчих послуг та критерії їх оцінки

Показники 1-го рівня	Якісні показники		Критерії оцінки
	Показники 2-го рівня	Бали	
1. Якість пропозиції послуг	1.1 Зручність користування системою послуг	1	Дуже незручна система користування послугами (Незручне розташування, висока ціна занять у престижному клубі, спортивному і фітнес-центрі;
		2	Зручність користування нижче середнього рівня (вузький спектр запропонованих програм (в тому числі складність вибору програм занять залежно від віку,
		3	Середня зручність
		4	Зручність вище середнього
		5	Дуже зручна система користування послугами
	1.2 Гарантія послуг	1	Зовсім низька гарантія виконання послуг
		2	Гарантія виконання нижче середнього
		3	Середня гарантія
		4	Гарантія виконання вище середнього
		5	Висока гарантія надання визначених послуг

Оцінку якості показників та вагомості показників встановлюється на основі опитування споживачів.

Оцінку окремого показника якості спортивно-оздоровчої послуги можна виразити як відношення фактичної величини параметра до величини того ж самого параметра який має найвищу оцінку якості.

Для отримання на базі одиничних показників якості групового (інтегрального) показника, що характеризує якість послуги, необхідно їх об'єднати з врахуванням значимості кожного одиничного показника в їх наборі:

$$Кя = \sum_{i=1}^{n} d_i \cdot \alpha_i .$$

де $Кя$ - груповий показник якості послуги;

d_i - одиничний показник якості по *і-му* параметру;

α_i - коефіцієнт вагомості *і-го* параметра якості;

n - число параметрів, які участують в оцінці.

Вагомість кожного показника якості послуги визначається споживачем в процесі анкетного опитування.

Розрахований інтегральний показник якості повинен дорівнювати нормативному показнику якості, тобто чим ближче отримане значення до нормативного (дорівнює 1) тим якісніше послуга.

Висновки. Розроблено методичний підхід до оцінки якості процесів спортивно-оздоровчої діяльності з позицій споживачів цих послуг. Цей підхід дає змогу врахувати вимоги та потреби споживачів, які пред'являють до різних видів послуг; дати однозначну оцінку якості спортивно-оздоровчих послуг як окремо по результату роботи окремому види послуги, так і по підприємству в цілому.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України "Про фізичну культуру і спорт' // Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/ukpublish/art/icleart_id= 15 9092&cat_id=43145.

2. Карпюк І. Ю. Цільова орієнтація на ціннісний пріоритет здоров'я у навчальному процесі фізичного виховання студентів // Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту. - 2007. - N 1. - С. 44-47.

3. Using the elements from a fuzzy sets theory in the process of diagnosing the loyalty of consumers of motor transport services / Fedotova I., Kryvoruchko O., Shynkarenko V., Bocharova N., Sotnychenko L., Dimitrakieva S. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies. Control processes*. 2019. Vol. 3/3(99). P. 39–49.

4. Криворучко О.М., Федотова І.В. Управление транспортно-логистическим обслуживанием потребителей. *Topical issues of the development of modern science*: abstracts of the 6th *Internat. scient. and pract. conf.* (Sofia, Bulgaria, 12–14 February 2020). Sofia, Bulgaria: Publishing House ACCENT, 2020. P. 542–552.

УДК 364

ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕМОГРАФІЧНОЇ СТРУКТУРИ УКРАЇНИ ТА АКТУАЛЬНИХ СОЦІАЛЬНО ЗНАЧУЩИХ АСПЕКТІВ ДЕРЖАВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

Коваль Крістіна Павлівна,
аспірантка освітньо-наукової програми з менеджменту,
Національний університет
«Чернігівська політехніка»

Анотація: проаналізовано національні та світові демографічні тренди; визначено системні виклики, спричинені зміною демографічної структури та можливими наслідками коронавірусної кризи у соціально-економічному розвитку України; окреслено цілі реформування щодо створення міцніших зв'язків між активними та пасивними заходами при довготривалому безробітті в європейських країнах.

Ключові слова: демографічна структура; старіння населення; демографічне навантаження; довготривале безробіття; економічна активність.

Ефективна державна соціальна політика з досягнення якісно нових умов життєдіяльності людини та її життєвого рівня має враховувати принцип системного впливу комплексу соціально-економічних чинників, що його зумовлюють, та застосування повної та репрезентативної системи показників оцінювання результативності національної системи надання соціальних послуг.

Одним з факторів, що чинять вплив як на умови розвитку народонаселення у багатьох сферах, включаючи економіку, зайнятість, охорону здоров'я та довкілля, міжгенераційні відносини та права, соціальне страхування та забезпечення, так і на рейтинг країни у глобалізацій оцінці її розвитку, є демографічна структура.

За даними державної служби статистики України протягом останніх тридцяти років (1990–2020 рр.) населення України неухильно скорочувалось [1, с. 21-22]. З 1993 року, коли зафіксовано найбільшу чисельність населення України – 52244,1 тис. осіб, до початку 2020 року населення України зменшилося більш, ніж на 10 млн осіб (з 2015 року без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим і м. Севастополя). При цьому, понад 80% загального скорочення населення викликано саме природним скороченням.

У період з 01.01.2016 по 01.01.2020 процес депопуляції в України продовжувався – населення скоротилося на 858100 осіб, що склало 2% (рис. 1).

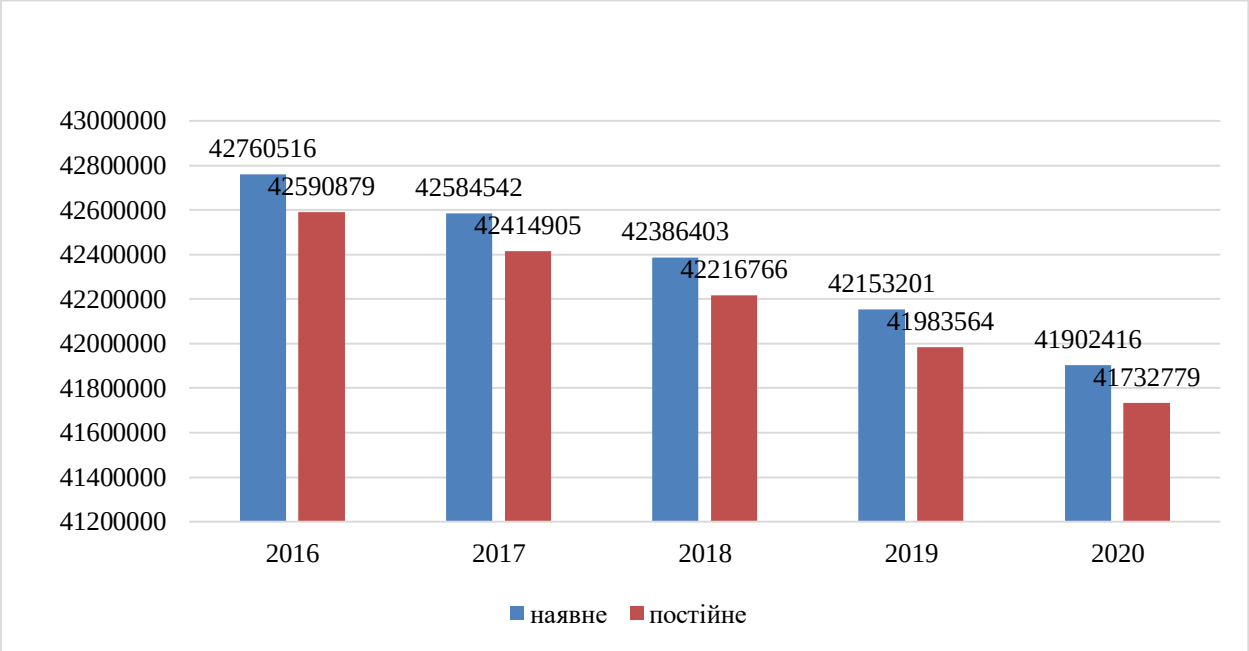

Рис. 1. Динаміка чисельності населення України 2016 – 2020 роки (осіб)

Розглядаючи світові тенденції щодо динаміки демографічної структури, можна відмітити, що населення світу в період з 1960 року майже подвоїлося, та налічує близько 7,4 млрд осіб на сьогодні. За прогнозами, у 2055 році воно має перевищити позначку 10 млрд осіб. Проте ЄС представляє частку населення, що постійно скорочується – лише 6,9% сьогодні (у порівнянні з 13,5% у 1960 році), і за прогнозами скоротиться ще до 4,1 % до кінця цього сторіччя [2; 3].

Ще одним викликом для країн світу є те, що останніми десятиліттями демографічна структура характеризується невпинним старіння населення,

внаслідок зростання тривалості життя та зниження показників народжуваності порівняно з минулим.

В Україні у 1991 році сумарний коефіцієнт народжуваності становив 1,776. В період з 1991 по 2000 роки коефіцієнт народжуваності в Україні постійно знижувався і досяг свого мінімального значення – 1,078 – у 2001 році. Після 2001 року спостерігалося повільне зростання відповідного коефіцієнту до 1,531 у 2012 році та подальше його зниження протягом останніх 7 років – 1,228 [1, с. 54; 4, с. 38].

Загальний коефіцієнт народжуваності у світі в цілому також зменшувався, хоча з набагато вищого значення – біля 5 живонароджень на 1 жінку у 1960 році, до менш, ніж 4 – у 1977 і до 3 – у 1993 році. В даний час коефіцієнт народжуваності складає близько 2,44 [2, с. 10].

Соціальні та економічні зміни, пов'язані зі старінням населення, можуть мати глибокі наслідки як на національному, так і на регіональному рівнях, наприклад, вплив на спроможність урядів збирати податкові надходження, забезпечувати належні пенсії та послуги з охорони здоров'я, та загалом, їх збалансованого фінансування.

Станом на 1 січня 2019 року, приблизно п’ята частина (20,4%) населення ЄС була у віці до 20 років, тоді як більшість (59,4%) населення була працездатного віку (тут визначаються люди у віці 20-64 років). Люди похилого віку (у віці 65 років і старше) становили решту 20,3% населення ЄС, а частка дуже старих (80 років і старше) становила 5,8% [3].

Загалом по Україні питома вага працездатного населення має тенденцію до зниження – 68,9% у чисельності постійного населення у 2016 році та 67,6% у 2020 році; частка дітей віком від 0 до 14 років за цей же період залишилася майже незмінною – 15,2% у 2016 році та 15,3% у 2020, а частка осіб у віці 65 років і старше продовжує невпинно зростати – з 15,9% у 2016 році до 17,1% у 2020 році [1; 4].

Важливим показником вікової структури населення є загальний коефіцієнт вікової залежності, динаміка якого в Україні представлена на рисунку 2 [1, с. 43].

У 2001 році загальний коефіцієнт залежності для країн ЄС становив 48,9%, тобто близько 2 осіб працездатного віку на кожну дитину або особу похилого віку, яка ймовірно перебуватиме на їх утриманні.

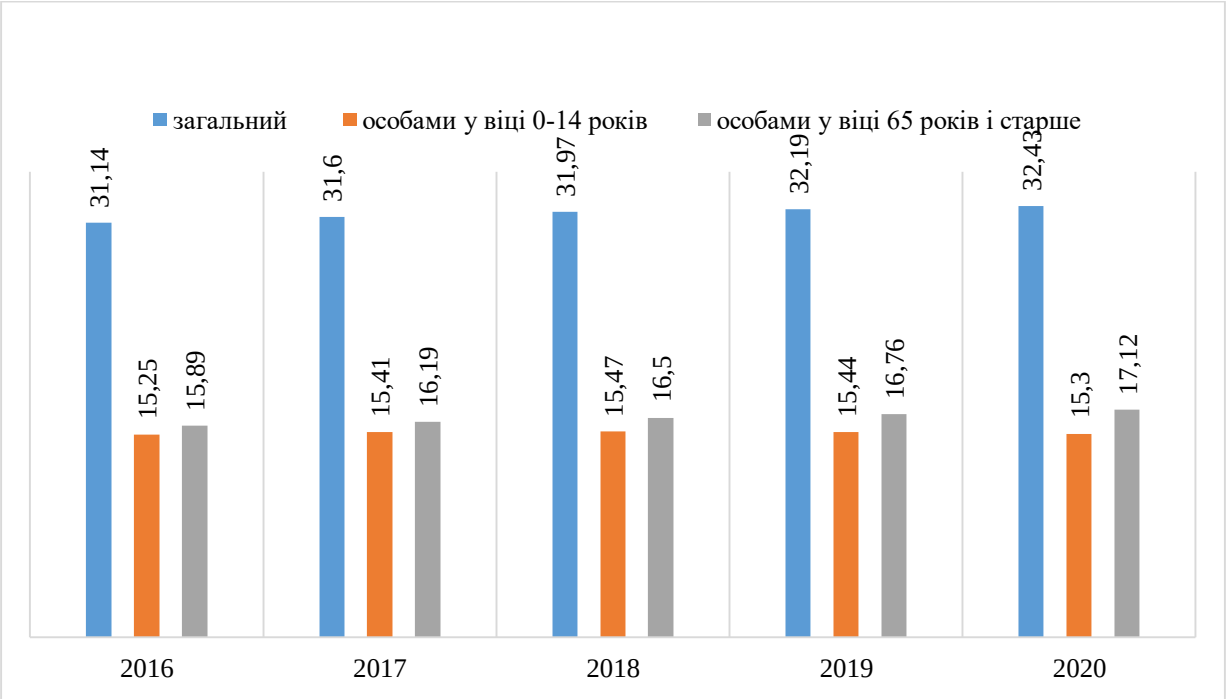

Рис. 2. Динаміка коефіцієнту демографічного навантаження 2016 –2020 роки

На відміну від загального коефіцієнту, коефіцієнт залежності від осіб похилого віку (65 років і старше, порівняно з 15-64 річними) становив 23,5%, отже на кожну людину 65 років і старше припадало більш ніж 4 особи працездатного віку. Коефіцієнт залежності від молодшого віку (0-14 років порівняно з 15-64 річними) становив 25,2%, тобто на кожну дитину припадало 4 особи працездатного віку [2, с. 5].

У 2017 році загальний коефіцієнт залежності для країн ЄС зріс до 53,9%. При цьому коефіцієнт залежності від осіб похилого віку становив 29,9%, тобто близько 7 осіб працездатного віку припадало на 2-х осіб похилого віку. Коефіцієнт же залежності від молодшого віку становив 24,0%, тобто більш ніж 4 особи працездатного віку на кожну дитину.

Як стає зрозумілим, зростала не лише частка людей, які ймовірно залежать від працездатного населення, але й відбулося зміщення до збільшення кількості осіб похилого віку, а не до кількості дітей, що перебувають на утриманні й у майбутньому мають стати працездатним населенням і надавати підтримку іншим.

Та ж сама тенденція спостерігається і в Україні в останні десятиліття. Поряд із зростаючим коефіцієнтом демографічного навантаження в Україні спостерігається і значний відсоток безробітних осіб населення працездатного віку. Частка зайнятого населення у віці 15–70 років складала лише 58,2% у 2019 році (56,3% – у 2016 році) [4, с. 57].

Враховуючи тенденції демографічної ситуації в Україні та у світі й те, що події 2020 року, пов'язані з коронавірусною кризою, вже внесли відчутні корективи у процес соціально-економічного розвитку країн, а саме, що другим за важливістю чинником, після наявності двох та більше дітей, підвищення ризиків бідності є економічний чинник – наявність в домогосподарстві безробітної особи [5], актуальним стає спрямування соціальних послуг на активацію економічно неактивного населення працездатного віку.

Європейською комісією проаналізовано розвиток подій у п'яти країнах – Ірландії, Словакії, Фінляндії, Німеччині та Данії – де, внаслідок відповідної реформи, намагалися поліпшити узгодження інституційних та індивідуальних стимулів, що створюватимуть міцніші зв'язки між активними та пасивними заходами щодо довготривалого безробіття [6].

Не зважаючи на різні підходи, реформування у західних країнах мало спільні цілі:

1. Зменшення тривалості безробіття та довготривалої залежності від соціального захисту.

2. Поліпшення результатів зайнятості для отримувачів послуг шляхом кращої координації та спрямованості на різноманітні заходи, що відповідають індивідуальним потребам.

3. Покращення ефективності системи за рахунок зменшення фрагментації та дублювання процесів прийому та оцінки, обміну інформацією та координація діяльності служб.

Аналіз свідчить про те, що державні служби зайнятості та установи соціального захисту, що комунікують, відстежують та застосовують санкції, можуть забезпечити більшу відповідність вимогам працевлаштування та менші витрати на соціальне забезпечення ніж ті, що цього не роблять. Деякі результати свідчать про те, що серйозність санкцій може бути менш важливою, ніж ефективне інформування про їх існування та швидкість їх застосування [7; 8].

Проте розширення та впровадження вимог щодо активації та санкцій до довготривало неактивних заявників із значними перешкодами у працевлаштуванні, потребують ретельного проектування та розгляду, особливо в аспекті на кого вони націлені та коли такі вимоги мають бути застосовані [8].

Одним з підходів до поширення вимог активації у такій групі – робити це поступово, можливо, використовуючи початкову фазу добровільності залучення та участі у заходах державних служб зайнятості.

Тобто актуальними для України питаннями залишаються відпрацювання дієвого механізму з надання соціальних послуг завдяки консолідації зусиль державних установ усіх рівнів, органів місцевого самоврядування, приватних провайдерів та неурядових установ щодо ефективного впливу на формування інституціональної відповідальності за власний добробут; дотримання принципу відповідності; індивідуальний підхід у цільовій групі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Населення України за 2019 рік. Демографічний щорічник. Державна служба статистики України. Київ, 2020. 181 с.

2. Demographic outlook for the European Union 2019. European Parliamentary Research Service. Lead author: David Eatock Members' Research Service PE 637.955. May 2019.

3. Population statistics at regional level. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Population_statistics_at_regional_level#Population_change. (дата звернення 24.01.2021)

4. Регіони України 2019; частина І: стат. зб. Київ : Державна служба статистики України, 2019. 309 с.

5. Черенько Л.М., Полякова С.В., Шишкін В.С., та ін. Вплив коронавірусної кризи на бідність: перші наслідки для України. Нац. акад. наук. Укр., Ін-т демогр. та соц. дослідж. ім. М.В. Птухи. Електронне видання. Київ, 2020. Об'єм даних 1,45 МБ. ISBN 978-966-02-9310-6 (PDF).

6. Professor Dan Finn. Issues emerging from combining active and passive measures for the long term unemployed – the design and delivery of single points of contact. Analytical paper. – Centre for Economic and Social Inclusion, University of Portsmouth. Luxembourg: PublicationsOfficeoftheEuropeanUnion, 2016. ISBN 978-92-79-64660-7. doi:10.2767/070177.

7. Оцінювання адаптивності національної моделі надання соціальних послуг до європейських стандартів. Modern Science - Moderní věda. - Praha. - Česká Republika. - 2020. - № 10 – с. 81-95. ISSN 2336-498X. - Scholar Google. - eLIBRARY.RU (РИНЦ).

8. Оліфіренко Л., Коваль К. Удосконалення методичних підходів оцінювання ефективності соціальної допомоги у контексті політики подолання бідності та нерівних можливостей населення України. *Вісник Тернопільського національного економічного університету. 2019. Вип. 3. С. 98-110.*

УДК: 346.9

НЕДІЙСНІСТЬ ГОСПОДАРСЬКИХ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Коваленко Інна Анатоліївна
Доцент, к.ю.н.
Мацко Катерина Володимирівна
студентка
Київський Національний університет
технологій та дизайну
м. Київ, Україна

Анотація: На сьогоднішній час політика української держави спрямовується на те, щоб забезпечити зростання ділової активності суб'єктів господарювання, розвиток підприємництва і на цій основі підвищити ефективність суспільного виробництва, його соціальну спрямованість відповідно до вимог Конституції України, утвердити суспільний господарський порядок в економічній системі України, сприяти гармонізації її з іншими економічними системами. Цим завданням сприятиме налагодження чіткого правового механізму захисту господарської системи від зловживань та застосування неправомірних механізмів з боку суб'єктів господарювання під час здійснення господарської діяльності, зокрема при виконанні господарських зобов'язань.

Ключові слова: господарські зобов'язання, недійсні зобов'язання, нікчемні зобов'язання, оспорювані зобов'язання, припинення господарських зобов'язань.

Питання недійсності господарського договору і недобросовісна поведінка його сторін найчастіше є предметом судового розгляду. Однією з причин частого оспорювання недійсності господарського договору є недосконалість нормативно-правової бази [4, с. 28].

Підстави недійсності господарського зобов'язання передбачені Господарським кодексом України. Проте, згідно офіційної позиції Вищого господарського суду України, висловленої у Інформаційному листі ВГСУ "Про деякі питання практики застосування норм Цивільного та Господарського кодексів України" в 2008 році, стаття 207 Господарського кодексу України застосовуватись не може, оскільки вона не встановлює особливостей регулювання господарських відносин, а тільки містить загальні правила про недійсність господарських зобов'язань, які суперечать Цивільному кодексу України як за термінологією, так і за змістом. Господарський кодекс фактично розглядає як оспорюванні всі ті зобов'язання, які виникають із правочинів [1], що за Цивільним кодексом України є нікчемними. Він встановлює загальні правила про недійсні правочини, які розподіляє на два види: нікчемні та оспорюванні. Принципова відмінність між такими правочинами полягає в тому, що нікчемний правочин є недійсним в силу закону, а оспорюваний стає недійсним внаслідок прийняття судового рішення, яке має зворотну силу у часі. В свою чергу, господарський договір може бути визнано недійсним у цілому, або в частині (коли недійсними визнаються тільки окремі договірні умови). Виконання господарського договору, визнаного судом недійсним повністю або в частині, припиняється повністю або в частині з дня набрання рішенням суду законної сили, як таке, що вважається недійсним з моменту його виникнення. Недійсний договір не створює юридичних наслідків, крім тих, що пов'язані з його недійсністю. При цьому, останні залежать від того, які саме дії були здійснені сторонами на виконання договору.

Якщо у зв'язку із вчиненням недійсного правочину другій стороні або третій особі завдано збитків та моральної шкоди, вони підлягають відшкодуванню винною стороною.

Вищезазначені правові наслідки застосовуються, якщо законом не встановлені особливі умови їх застосування або особливі правові наслідки окремих видів недійсних правочинів. Правові наслідки недійсності нікчемного

правочину, які встановлені законом, не можуть змінюватися за домовленістю сторін [3, с. 62].

Господарське зобов'язання повністю або в частині може бути визнано судом недійсним на вимогу однієї із сторін або відповідного органу державної влади. Недійсними, в силу закону, визнаються нікчемні умови господарських зобов'язань, які самостійно або у поєднанні з іншими умовами зобов'язання порушують права та законні інтереси їх сторін чи третіх осіб [1]. Визнання господарського зобов'язання недійсним за рішенням суду є однією з підстав (умов) його припинення.

Зобов'язання припиняється повністю або у частині з дня набрання рішенням суду законної сили. Причому недійсним воно вважається з моменту його виникнення. Якщо ж за змістом зобов'язання воно може бути припинено лише на майбутнє, таке зобов'язання визнається недійсним з моменту його виникнення і припиняється на майбутнє. Викладене стосується також зобов'язань або їх окремих умов, які визнаються недійсними не тільки за рішенням суду, а й у силу закону як нікчемні.

Звертаємо вашу увагу, що господарське процесуальне законодавство містить можливість визнавати недійсними договори (правочини) незалежно від наявності такої вимоги в позові і навіть незалежно від того, чи має право позивач заявляти таку вимогу [2].

Господарський суд, приймаючи рішення, має право визнати недійсним повністю чи у певній частині пов’язаний з предметом спору договір, який суперечить законодавству.

Висновок. Аналіз законодавства та судової практики свідчить про те, що право господарського суду щодо визнання недійсними договорів (правочинів) за власною ініціативою, насправді фактично перетворюється на обов’язок.

Не може бути законним судове рішення, якщо вирішуючи спір суддя не візьме до уваги протиправність договору пов’язаного з цим спором. Не можна вважати законним стягнення за незаконним договором. Тому господарський суд, не тільки першої інстанції, але й апеляційний та/або касаційний суд,

розглядаючи спір, який виник з приводу виконання договорів, повинен оцінити законність такого договору і, за наявності підстав, визнати такий договір недійсним.

Таким чином сторона, що здійснює поновлення свого порушеного права, зацікавлена акцентувати увагу суду на нормах і обставинах, що передбачають його реакцію на виявлення порушення Закону і можуть вплинути на результат розгляду справи в суді.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року поточна редакція 16.10.2020 року.

2. Господарсько-процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 року поточна редакція 16.08.2020 року.

3. Нікітін О. Визнання господарських угод недійсними. Legalgroup, 2016.

4. Побілянська Н. Визнання господарського зобов’язання недійсним на підставі впливу помилки та обман. Юридиний радник, №5, 2017. С 45.

УДК 616-001

ЗМІНА ЦИТОЛОГІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ СЕКРЕТУ ПРИВУШНИХ СЛИННИХ ЗАЛОЗ ПРИ АНГУЛЯРНИХ ПЕРЕЛОМАХ НИЖНЬОЇ ЩЕЛЕПИ

Ковач Ілона Василівна,
д.мед.н., професор, завідувач кафедри дитячої стоматології,
Хотімська Юлія Володимирівна,
к.мед.н., доцент кафедри дитячої стоматології,
Зелінський Андрій Львович,
к.мед.н., асистент кафедри дитячої стоматології,
ДЗ «ДМА МОЗ України»,
Зуб Гліб Едуардович,
лікар- стоматолог- хірург,
Старик Марко Володимирович,
лікар- стоматолог- хірург,
КЗ « ДСКМЦМД ім. проф. М.Ф. Руднєва» ДОР»,
м. Дніпро, Україна

Введення./Introductions. Травма нижньої щелепи часто призводить до пошкодження оточуючих її тканин. При переломах в області кута нижньої щелепи часто травмується привушна слинна залоза або потрапляє в зону травми. З цього важливе значення має вивчення якісного складу секрету слинних залоз, що дозволяє судити не тільки про функціональний стан залози і метаболічних процесах в її тканинах, але і досліджувати її реакцію на перебіг багатьох процесів в системах і органах людини.

Ключові слова./ Keywords: привушні слинні залози, ангулярні переломи нижньої щелепи, слина, травма нижньої щелепи.

Мета роботи./Aim. Метою нашого дослідження було довести вплив пошкодження привушних слинних залоз при ангулярних переломах нижньої щелепи на цитологічний склад секрету привушних слинних залоз.

Матеріали і методи дослідження./Materials and methods. Цитологічні дослідження секрету привушних слинних залоз у 35 здорових і 70 хворих з ангулярним переломом нижньої щелепи.

Результати та обговорення./ Results and discussion. При цитологічних дослідженнях секрету привушних слинних залоз у здорових осіб в препаратах визначалися клітини плоского і циліндричного епітелію, що вистилають головний і міждолькові протоки від одиничних в препараті до декількох в кожному полі зору. У деяких випадках клітини плоского епітелію зустрічалися з осілими на них мікроорганізмами. Клітини циліндричного епітелію, головним чином верхнього шару, виявлялися розкиданими поодинці або невеликими скупченнями в препараті. Зрідка серед цих скупчень визначалися поодинокі клітини циліндричного епітелію нижнього шару.

У 36 хворих з ангулярними переломами при дослідженні препаратів секрету привушних слинних залоз, що знаходяться як в зоні, так і поза зоною травми, нами встановлено, що на першому етапі обстеження в препаратах визначалась більша кількість плоского і циліндричного епітелію до 20-25 клітин в полі зору, забрудненість бактеріальної флорою виявлялася по всьому препарату, особливо багато в групах скупчення клітин плоского епітелію. У ряді препаратів секрету привушної слинної залози, що знаходиться в зоні травми, зустрічалися скупчення пошкоджених еритроцитів і лейкоцитів, а також збільшення кількості клітин циліндричного епітелію нижнього шару до 7-8 клітин в полі зору.

До 10 дня дослідження в препаратах-мазках слини привушних залоз, що знаходяться як в зоні, так і поза зоною травми, визначалося велика кількість (5-7 в препараті) слизових грудочок, що містять в собі скупчення плоского і циліндричного епітелію головного і міждолькових протоків з високим ступенем обсіменіння мікрофлорою. На другому етапі дослідження в мазках секрету

привушної слинної залози, що знаходиться в зоні травми, збільшувалася кількість лейкоцитів до 30-50 клітин в полі зору. У препаратах секрету залози, що знаходиться поза зоною механічної травми, з'являлися лейкоцити до 20-30 клітин в полі зору.

21 дня дослідження забрудненість мікрофлорою залишалася як і раніше високою. Однак зменшувалася і кількість лейкоцитів до 15-20 клітин в одному полі зору в мазках секрету привушної слинної залози, що знаходиться в зоні механічної травми, і до 15-15 клітин в полі зору в препаратах секрету привушних слинних залоз, що знаходяться поза зоною травми.

Аналізуючи цитологічну картину секрету привушних слинних залоз у хворих з переломами нижньої щелепи, потрібно враховувати сіалометричні показники, які впливають на кількість змісту клітинних елементів в препаратах секрету. Так, на першому етапі відбувається пригнічення салівації і в свою чергу ми визначали різке збільшення скупчень мікрофлори, клітин плоского і циліндричного епітелію проток. Поява лейкоцитів говорило про ознаки гострого запалення протоків і паренхіми привушних слинних залоз, що виникло на тлі механічного пошкодження. Наявність пошкоджених еритроцитів вказувало на порушення тканин залози внаслідок механічного пошкодження її.

Зміна цитологічної картини паротидної слини до 10 дня дослідження говорило про виражені застійні явища при слиновиділенні, про що свідчила наявність слизових грудочок і висока ступінь обсіменіння. Збільшення кількості лейкоцитів з одного боку говорило про застій слини, а з іншого, про розвиток ознак запалення в обох залозах. Збільшення ступеня обсіменіння ми пов'язували з порушенням гігієнічного догляду за порожниною рота в умовах іммобілізації перелому нижньої щелепи.

До 21-го дня іммобілізації цитологічна картина секреції обох залоз нормалізувалася. Однак забруднення та наявність у секреті лейкоцитів говорили про неповністю нормалізовану функцію привушних слинних залоз та необхідність зміни корекції їх активності. Це визначило важливість корекції

слиновиділення протягом усього періоду лікування пацієнта з переломом нижньої щелепи.

Висновки./Conclusions. Механічна травма нижньої щелепи призводить до виражених змін цитологічної картини секрету привушної слинної залози як на стороні ушкодження, так і поза зоною ушкодження. Протягом лікування перелому відбувається нормалізація цитологічної картини паротидної слини, проте навіть до моменту виписки і зняття міжщелепних шин є зміни, які потребують лікувальної корекції.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ/ BIBLIOGRAPHY

1. Бабкин Б.П. Секреторный механизм пищеварительных желез. /Пер. с англ.- Л.: Медгиз. 1960. – 777с.
2. Gasiorowska I. Jachimowicz M. Sklad sliny // Cras. Stomat. – 1977. – T.30 931-936.
3. Веремеенко К.Н., Хоменко Л.А., Кизин А.И. Ферменты слюны и их исследования в клинике // Лаб. Дело. – Киев. 1976. – Б7. – 21с.
4. Е.В. Кочурова, С.В. Козлов. Диагностические возможности слюны // КЛИНИЧЕСКАЯ ЛАБОРАТОРНАЯ ДИАГНОСТИКА, № 1, 2014 – 13-15.

УДК 378

ПІДГОТОВКА ПОЛІКУЛЬТУРНОГО ВЧИТЕЛЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ США

Козубовська Ірина Василівна,
доктор пед. наук, професор,
Сідун Лариса Юріївна,
Шароді Юлія Василівна
аспіранти ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна

Анотація: В статті розглядаються питання підготовки педагогічних кадрів у США. Наголошується на важливості полікультурної підготовки вчителя, оскільки США є однією з найбільших багатокультурних держав світу. Підкреслюється, що полікультурна підготовка фахівців в американській вищій школі забезпечується у всіх закладах вищої освіти і стосується всіх без винятку спеціальностей. Охарактеризовано навчальні плани підготовки полікультурного вчителя.

Ключові слова: полікультурна освіта, вчитель, вища школа, професійна підготовка, США

В Україні, яка є багатонаціональною державою, впродовж останніх років спостерігається зростання напруги в міжетнічних відносинах, що зумовлює виникнення міжнаціональної ворожнечі, конфліктів. Значна роль в подоланні цього негативного явища належить полікультурній освіті, яка покликана знайомити молодь з особливостями різних культур, виховувати толерантне ставлення до людей іншої національності, релігії, статі тощо.

Різні аспекти полікультурної освіти інтенсивно досліджуються вітчизняними і зарубіжними вченими (І.Бахов, Д.Бенкс, К.Беннет, М.Братко,

О.Гуренко, С.Нієто та ін.). Особливо значні здобутки в організації полікультурної освіта є в США – одній з найбільших багатонаціональних країн світу, досвід якої вартий уваги в Україні. В першу чергу це стосується полікультурної підготовки вчителя, який покликаний забезпечити ефективне полікультурне виховання підростаючого покоління.

Слід підкреслити, що Америка має багаті традиції в організації системи педагогічної освіти, постійно йде шляхом вдосконалення рівня підготовки майбутніх учителів.

Аналіз наукової літератури свідчить про те, що структура і зміст підготовки вчителів у США суттєво відрізняються в різних штатах, що зумовлено децентралізацією системи освіти. В американській системі освіти відсутні єдині освітні стандарти. Федеральний департамент освіти визначає основні напрямки освітньої політики в країні, загальну мету і завдання освіти.

Департаменти освіти штатів розробляють рекомендації щодо змісту освіти в навчальних закладах. Адміністрація навчального закладу приймає до уваги ці рекомендації, проте може вносити певні зміни в залежності від соціального замовлення суспільства на даний момент, завданнями навчання, які визначаються адміністрацією конкретного навчального закладу [1].

Формування навчальних програм відбувається під впливом багатьох факторів. Серед них : необхідність заміни старих курсів, які втратили свою актуальність; врахування побажань студентів; бажання провідних професорів включити в програму спецкурси, зв'язані безпосередньо з їх науковими інтересами; вимоги акредитації; наявність можливостей майбутнього працевлаштування випускників тощо.

Водночас, не дивлячись на відсутність єдиних стандартів в системі педагогічної освіти США, існують чіткі вимоги до змісту навчальних планів:

Студенту необхідно вивчити певну кількість навчальних дисциплін і набрати встановлену кількість кредитів (орієнтовно 130 кредитів для завершення програми підготовки вчителя); отримати середній академічний бал

успішності; засвоїти обсяг знань, умінь за встановленими програмою блоками навчальних дисциплін.

Блоки навчальних дисциплін зазвичай містять :

- загальноосвітню підготовку (гуманітарні, суспільні, природничі науки) (general education);
- спеціальну підготовку (поглиблене вивчення навчальних курсів, які є основою спеціальності) (specialized education);
- професійно-педагогічну підготовку (психолого-педагогічна підготовка, методична підготовка, практика) (professional education) .

Сучасна професійно-педагогічна підготовка майбутніх учителів США побудована на таких принципах: особистісної спрямованості (формування цілісної особистості вчителя як педагогічного мислителя і гуманіста, його індивідуально-творчий розвиток); практичної орієнтованості (орієнтація всіх компонентів підготовки на майбутню практичну діяльність у школі, застосування здобутих знань на практиці); системності навчання (відповідність змісту, форм, методів, засобів і оцінювання результатів навчання меті підготовки); розвитку освітніх потреб (оцінювання результатів навчання здійснюється шляхом виявлення реального рівня засвоєння навчального матеріалу; процес навчання будується на меті формування у студентів нових освітніх потреб; усвідомлення студентами і викладачами всіх компонентів процесу навчання і своїх дій з його організації); активності і самостійності (активна роль студентів в процесі навчання, актуалізація їх самостійної роботи з оволодіння знаннями і формування особистісних і професійних якостей); співробітництва в навчанні (спільна діяльність студентів і викладачів з планування, реалізації і корекції процесу навчання); єдності освітньої, дослідницької і практичної діяльності студентів і викладачів, що дозволяє активно впливати на систему підготовки майбутніх учителів; наступності і неперервності (професійно-педагогічна підготовка в навчальному закладі педагогічного профілю розглядається як одна з ланок в тривалому процесі навчання, самоосвіти, самовдосконалення впродовж всієї професійної

діяльності вчителя, тобто мова йде про реалізацію освітньої парадигми «навчання впродовж життя» [2, с. 99-111].

На сьогоднішній день підготовку педагогічних кадрів для всіх шкіл США здійснюють чотири типи навчальних закладів;

1) університети, до складу яких входять педагогічні коледжі, які, крім бакалаврів педагогіки, готують учителів з кваліфікацією магістра;

2) коледжі вільних мистецтв, які готують бакалаврів і магістрів;

3) гуманітарні коледжі, в яких, крім загальної програми гуманітарного профілю, вивчаються програми педагогічної підготовки;

4) вищі навчальні заклади, які спеціалізуються на підготовці педагогів для викладання таких предметів, як музика, мистецтво, або для навчання дітей з фізичними чи розумовими вадами.

Університетська освіта в США включає підготовку бакалавра (І ступінь), магістра (ІІ ступінь), доктора (ІІІ ступінь).

Педагогічні факультети зазвичай мають кілька відділень: відділення, яке готує власне вчителів; відділення підготовки адміністраторів в сфері освіти; відділення психології; відділення теоретичних досліджень в галузі освіти; відділення міжнародних досліджень та інші.

Педагогічне відділення пропонує різні варіанти навчання для отримання диплома: проходження неповного курсу навчання з отриманням диплома бакалавра; проходження неповного курсу плюс один фундаментальний додатковий курс з отриманням диплома бакалавра; проходження повного курсу з отриманням звання магістра; проходження повного курсу з отриманням звання магістра і продовженням навчання для отримання звання доктора.

Різні навчальні заклади пропонують різні типи програм підготовки педагогічних кадрів тривалістю 4-5 років. Термін навчання залежить від виду діяльності, яку буде здійснювати майбутній випускник.

Таким чином, багаторівнева і варіативна система підготовки вчителів, яка склалася в США, забезпечує підготовку фахівців педагогічного профілю різної кваліфікації.

На першому ступені студент робить остаточний вибір спеціальності, на другому – формується як професіонал, на третьому – підвищує свою професійну кваліфікацію і здійснює науково-дослідну роботу.

Полікультурна підготовка фахівців в американській вищій школі забезпечується у всіх закладах вищої освіти і стосується всіх без винятку спеціальностей. Проте більша увага, безперечно, надається полікультурній підготовці студентів гуманітарних спеціальностей, майбутнім фахівцям, які безпосередньо будуть працювати з людьми в полікультурному середовищі, наприклад, вчителі, соціальні працівники, та ін. Крім того, враховуються особливості конкретного штату. У штатах, де населення представлено особливо різноманітним етнічним складом, програми підготовки мають більш глибоку полікультурну спрямованість.

Зміст полікультурної підготовки майбутніх фахівців визначається спеціальними державними стандартами.

Навчальні плани і програми розробляються на основі існуючих державних стандартів самостійно кожним вищим навчальним закладом. Зауважимо, що, на відміну від України, в розробці навчальних планів зазвичай беруть участь і студенти. Значна частина їх слушних зауважень і побажань враховуються. Вони мають право голосу в обговоренні і затвердженні навчальних планів.

Аналіз програм підготовки педагогічних кадрів свідчить про наявність в них загальних і спеціальних курсів, які сприяють полікультурній підготовці майбутніх фахівців [3; 4].

Американська Рада за стандартами вищої освіти (GAS) ще в 1990-х роках розробила документи, згідно з якими освітні програми повинні виховувати у студентів здатність ефективно вирішувати міжнаціональні конфлікти. GAS пропонує знижувати у вищих навчальних закладах гостроту суперечностей в дусі поваги етнічного плюралізму. Дуже важливо, щоб сьогоднішні студенти вчилися ефективно сприймати різні ідеї, цінності, культури – тобто змінювати світ, у якому домінують чвари і міжнаціональна ворожнеча. Автори стандартів

закликають керівництво вищих навчальних закладів усвідомити зростаюче різноманіття суспільства, важливість виховання толерантного ставлення до ідей плюралізму заради суспільного блага.

Стандарти Національної Ради з акредитації педагогічної освіти (National Council for Accreditation of Teacher Education) вимагають, щоб полікультурне навчання було інтегральною частиною підготовки фахівців. В одному з розділів сформульовано такі вимоги: урахування расової, етнічної різноманітності студентів і викладачів, наявності різних мовних і релігійних груп; відображення культурного різноманіття в навчальних планах, у діях професорсько-викладацького складу; створення в навчальних закладах атмосфери взаєморозуміння, підтримки всіх етнічних груп, які представлені в навчальному закладі.

В США існують різні програми полікультурної підготовки вчителів: загальноосвітні програми з полікультурним нахилом; програми спеціальної підготовки до роботи в полікультурному класі; білінгвальні програми [5].

Зауважимо, що сертифікований учитель повинен обов'язково пройти полікультурну підготовку, що відображено у відповідних документах, які підтверджують рівень його освіти [6].

Загальноосвітні програми зазвичай включають курси: «Вступ до психології», «Вступ до педагогіки», «Педагогічна психологія», «Розвиток навчання», «Партнерство школи і сім'ї», «Методи навчання суспільним наукам». Всі вони мають полікультурну спрямованість. Головним в цьому плані є курс «Основи полікультурної освіти».

Програми спеціальної підготовки, крім професійно-педагогічних курсів, включають додаткові курси, спрямовані на поглиблення полікультурної підготовки вчителя: «Навчання молоді корінних американців», «Навчання афроамериканців та вивчення їх культури». «Поліетнічне навчання: методи, зміст, матеріали», «Поліетнічні навчальні програми», «Навчальні стратегії для навчання учнів з нацменшин», «Навчання молоді з етнічних меншин», «Шкільні реформи і полікультурна освіта» та ін.

Білінгвальні програми спрямовані на розвиток навичок спілкування двома мовами як учителів, так і учнів. Цьому сприяють курси «Читання англійською як другою мовою», «Проблеми при вивченні другої мови», «Семінар з білінгвальної освіти», «Навчання білінгвально-бікультурних студентів» та ін.

Таким чином, реалізація завдань полікультурної освіти дає можливість забезпечити: всебічне оволодіння майбутніми педагогами культурою свого власного народу, як важливої умови інтеграції в інші культури; навчання студентів правам людини й миролюбству; формування уявлення про різноманіття культур у власній країні і світі; виховання позитивного ставлення до культурних відмінностей, що сприяють прогресу людства; створення умов для інтеграції в культури інших народів; формування вмінь і навичок ефективної взаємодії із представниками різних культур; виховання в дусі миру, терпимості, гуманізму, готовності до продуктивного міжнаціонального спілкування.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Lucas C. J. American Higher Education. - N.Y.: Palgrave Macmillan, 2006. - 416 p.

2. Eisner E.W. Preparing Teachers for Schools of the 21st Century. - Journal of Education. 1995. - Vol. 70. - P. 99-111.

3.Education for Democracy: Contexts, Curricula, Assessments / Ed. by W. C. Parker. - The Ohio State Univ.: Inf. Age Publ. Inc., 2002. - 242 p

4. Hollins, E.R. Transforming curriculum for a culturally diverse society. - Mahwah, NJ: Erlbaum, 1996. - 459 p.

5. Gay, G. & Howard, T. Multicultural teacher education for the 21st century. - Teacher Educator. - 2000. - 36(l). - P. l-16.

6. Evans, E., Torrey, C., & Newton, S. Multicultural education requirements in teacher certification. Multicultural Education. - 1997. - 4(3). P. - 9-11.

УДК 7.08

ДО 265-Ї РІЧНИЦІ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ В. А. МОЦАРТА. ОБРАЗ ГЕНІАЛЬНОГО КОМПОЗИТОРА В МАСОВІЙ КУЛЬТУРІ XX-XXI СТОЛІТЬ

Козловська Лілія Станіславівна
старший викладач,
зав.фортепіанно – теоретичним відділом
Бершадська дитяча музична
школа ім. Р. А. Скалецького
Україна, Вінницька обл.,

Поява промисловості й тотальна урбанізація, що були характерні для кінця XIX – початку XX століття, призвели до появи нових соціальних шарів – маси людей, що були відірвані від звичної для них діяльності. Це, в свою чергу, призвело до певної стандартизації й уніфікації образу життя, споживання, культурних запитів тощо. З'явились передумови до виникнення «масової культури» та появи нової галузі – розважальної, одним з видів якої став художній кінематограф. Пошук нових ідей і цікавих сюжетів спонукали режисерів і сценаристів звертатись до біографій великих творців, зокрема до особистості В.А. Моцарта. Мета статті**:** проаналізувати втілення образу В. А. Моцарта у масовій культурі XX-XXI століть.

В масовій культурі XX-XXI століть найбільший інтерес викликають два аспекти життя великого композитора, а саме: міф про його отруєння італійським композитором Антоніо Сальєрі; міф про його незавершений твір – «Реквієм».

Ключові слова: Моцарт, Сальєрі, реквієм, екранізація, масова культура, ігрове розважальне кіно.

За більше, ніж 250 років спроб осягнути багатогранну постать В. А. Моцарта було написано безліч мистецтвознавчих праць. Той факт, що цей процес не зупиняється, засвідчує велике бажання людства усвідомити його грандіозну і хвилюючу творчу спадщину. В. Хильдесхаймер з цього приводи писав: «Велич Моцарта не можна виміряти, але можна відчути його вплив» [7, с. 8]. Не дивлячись на те, що Моцарт був музикантом, педагогом і композитором, його творча спадщина інтригує і надихає не тільки музикантів. Таємниці, що огортають його найбільш відомий твір «Реквієм» і його загадкову смерть, вже два століття поспіль надихають художників і скульпторів, а у XX-XXI століттях ще й кінематографістів, на створення прекрасних і самобутніх витворів мистецтва.

Ґрунтовні біографічні дослідження належать Е. Великовичу [1], П. Луцкеру [7], Г. Чичерину [10]; роль творчої спадщини композитора в контексті розвитку фортепіанної музики С. Ісакоффу [4]; критика та історичні дослідження А. Ейнштейну [3]. Неодноразово видавались епістолярії Моцарта [2] та різноманітні нотні матеріали. В передмові до власного дослідження П. Луцкер зазначає, що у 1975 році було випущено бібліографічний вказівник наукових праць з дослідження життя й творчості великого композитора, число найменувань якого вийшло за сім тисяч.

XX-XXI століття не ознаменувались спадом інтересу до творчості В. А. Моцарта, а з появою кіно і телебачення його музика, і сам його образ, почали з'являтись на екранах все частіше. Таємниці, що окутували його життя і смерть, сам його образ – образ генія, стали своєрідними символами і викликали гострий інтерес у масового глядача. Виклики часу потребували нових рішень щодо втілення образу великого композитора, і саме цей аспект обумовлює мету нашої статті.

Термін «масова культура», у значенні популярна культура більшості, вперше з'являється у 40-х роках XX століття в праці «Мистецтво та масова культура» німецького філософа і соціолога М. Хоркхаймера (Max Horkheimer). Поява даного феномену була пов'язана з абсолютно новими напрямами та

формами мистецького мислення, що з'явились у XX столітті, а також відмінними від попередніх запитами самого носія даної культури – суспільства. Масова культура різко відрізняється від інших форм в тому числі і тим, що вона спирається на досягнення передової технології навіть більшою мірою, ніж її елітарні форми. В сфері масової культури, – поп-музики, розважального кіно, моди, бульварної преси тощо, – використовуються потужні потенціали соціології, психології, менеджменту та інших наук.

Одним з найпопулярніших видів мистецтва у XX столітті закономірним чином стає розважальне ігрове кіно. Сценаристи і режисери звертаються до популярних сюжетів, в тому числі до теми вічного протистояння успіху і заздрощів, довіри і зради – до сюжету Моцарта і Сальєрі. У 1982 на екрани виходить шестисерійний художній фільм «Моцарт» роботи французького кінорежисера М. Блюваля. Назви окремих епізодів поступово розкривають перед глядачем життєвий і творчий шлях композитора: «Леопольд», «Перелом», «Потрясіння і пристрасті», «Ціна свободи», «Божевільний день», і останній – «Реквієм». Поряд з життєписом, фільм ілюструє особливості і правила життя XVIII століття, образ батька й улюбленої сестри, проблеми, з якими стикається родина.

Даним прийомом автори користуються не тільки заради декорацій, але й з метою розкриття образу композитора, спроб розуміння його внутрішнього світу, певних його рішень.

Вже через два роки у 1984 році на екрани виходить художній фільм «Амадей» чехословацького кінорежисера М. Формана, який стає по справді культовим. Цей фільм відрізняється від попереднього тим, що образ В. А. Моцарта тут подано у вигляді глузливої, зверхньої людини, що, на думку його заздрісника Сальєрі, не варта того божественного таланту, що він має. Саме їх протистояння так привернуло масового глядача.

Творці даної стрічки приклали багато зусиль для створення реалістичної атмосфери XVIII століття: костюми для зйомок були виготовлені по ескізам одежі того часу; постановка опери «Дон Жуан» у фільмі була знята на тій самій

сцені, де й була поставлена вперше за життя композитора; працюючи над манерою висловлюватись і сміятись, актор Т. Халс вивчав епістолярії самого композитора та його сучасників, таким чином намагаючись наблизитись до реального його образу, а також почав брати уроки гри на фортепіано, тривалість яких іноді досягала чотирьох годин на день; під час зйомок фільму використовували виключно природне освітлення, що в кінцевому результаті зробило кадр дуже натуральним і живим. Цей фільм викликав широкий резонанс. Глядач занурився у власні дослідження подробиць творчого і особистого путі великого композитора, а образи Моцарта і Сальєрі почали виступати майже в якості бінарних опозицій. Не дивлячись на ряд спростувань, вихід кількох статей, наприклад, «Сальєрі виправданий, він не труїв Моцарта» [9], і навіть суд, що відбувся в Мілані у 1997 році де Сальєрі також був виправданий, цей міф не був розвіяним. Намагаючись виправити це положення, у серії статей «На захист Антоніо Сальєрі» музикознавець Б. Кушнір описує останні роки його життя, які Сальєрі провів у шпиталі. Чутки про те, що він отруїв Моцарта були, мабуть, відомі й йому самому. У жовтні 1823 року Сальєрі відвідав його учень: «Це була сумна зустріч. Він виглядав примарою і говорив незакінченими фразами про близьке наближення смерті. В кінці він сказав: «Хоча я смертельно хворий, я хочу запевнити Вас чесним словом, що немає абсолютно ніяких підстав для цих абсурдних чуток. Ви знаєте, про що я! Але ні! Це злісний наклеп, один тільки злісний наклеп! Скажіть світу, дорогий Мошелес, що старий Сальєрі на краю смерті сам Вам це сказав» [6, с. 223]. У 2009 році світ побачила рок-опера французького режисера О. Даана «Моцарт», що спричинила масовий фурор. У якості композиторів виступили Жан П’єр Піло та О. Шультез, авторами тексту Д. Аттья та Ф. Шоке. Рок-опера била всі рекорди по кількості проданих білетів: у світі її подивились 800000 глядачів; вона отримала три статуетки престижної церемонії «NRJ Music Awards»; альбом рок-опери розійшовся тиражем у 750000 тисяч примірників і отримав статус діамантового, на окремі пісні було знято вісім відеокліпів; у 2010 році вийшла книжка, що оповідає про процес створення рок-опери й містить ескізи

костюмів та інші подробиці виробничого процесу. Окрім протистояння з Сальєрі, у рок-опері масштабно розкривається тема «Реквієму», отримавши замовлення на який композитор утверджується у думці, що пише панахиду собі. Недописаний «Реквієм» стає ще одним символом масової культури – символом таємничості, невідворотного року, в жорна якого потрапляють як звичайні люди, так і генії. Недописаний «Реквієм» привертає й інтригує не тільки масового глядача, а й професіональних композиторів. Після смерті В. А. Моцарта над його завершенням працювали його сучасники. Одним з перших за це завдання взявся Йозеф фон Ейблер, талант якого високо оцінював сам В. А. Моцарт, і до якого у першу чергу звернулась його дружина Констанція. Ейблер з великою цікавістю взявся дописувати твір, але після нетривалої роботи відмовився. Після нього над завершенням «Реквієму» працював учень В. А. Моцарта Ф. К. Зюсмайєр, але точна кількість його доробків залишається предметом гарячих дискусій досі. У XXI столітті композитори також звертаються до цієї теми і намагаються закінчити геніальний твір. У 2011 британський композитор М. Фінісі дописав його фінал, що також стало предметом гарячих дискусій [8].

Висновки. Постать великого австрійського композитора В. А. Моцарта увійшла в масову культуру XX-XXI століть як символ великої талановитості, таємничості, року, і іноді здається, що публіку більше зачаровує саме його особисте життя, ніж його музика. Але на нашу думку, сучасність куди більш складніша, і відповідь на це питання лежить в самому дусі часу і в тому, що відділення творчості від особистості творця їй вже абсолютно не притаманно. Великий інтерес сучасності до таємниці життя й смерті композитора не в якому разі не відміняє його сприйняття в якості втіленої геніальності.

Перспективами подальших досліджень є поглиблення даної проблематики та вивчення репрезентації образу В.А. Моцарта в інших жанрах і видах масової культури XX-XXI століть.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Великович Е. Великие музыкальные имена / Е. Великович // СПб.: «Композитор», 1997. – 188 с.

2. Вольфган Амадей Моцарт. Письма / Пер. с нем., фр., итал., лат. // М.: «Аграф», 2000. – 448 с.

3. Ейнштейн А. Моцарт. Личность. Творчество / Пер. с нем. Е. М. Закс, науч. ред. перевода Е. С. Черной // М.: Музыка, 1977. – 454 с. и ил.

4. Исакофф С. Громкая история фортепіано. От Моцарта до современного джаза со всеми остановками / С. Исакофф // М.: АСТ: CORPUS, 2014. – 281 с.

5. Кино-поиск [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.kinopoisk.ru/ 10.03.2016

6. Кушнир Б. В защиту Антонио Сальери. Часть 3: Болезнь, смерть и похороны Моцарта. Была ли тайна? / Б. Кушнир // Балтимор: Вестник. – № 14-19. – С. 221-226.

7. Луцкер П., Сусидко И. Моцарт и его время / П. Луцкер, И. Сусидко // М.: Издательский дом «Классика – XXI», 2008. – 624 с.

8. Соболев М. Моцарт XXI века завершил «Реквием» / М. Соболев // Вечерний Петербург. – от 22.11.2011. – С. 6

9. Foschini Paolo. Salieri assolto «Non avveleno' il rivale Mozart» / Foschini Paolo // Corriere della Sera. – da 18.05.1997. – P. 18.

10. Чечерин Г. В. Моцарт. Исследовательский этюд / Общая ред., вступ. статья, примеч. Е. Ф. Бронфин // Л.: Музыка, 1979. – 256 с.

11. Якимович Я. А. Культура XX века / Культурология. Энциклопедия в 2-х т.; глав. ред. и автор проекта С. Я. Левит // М.: РОССПЭН. – 2007. – Т. 1. – С. 1048-1054.

УДК 606.4:595.771

ВПЛИВ ТЕМПЕРАТУРНОГО РЕЖИМУ ПРИ КУЛЬТИВУВАННІ ЛИЧИНОК CHIRONOMUS

Король-Безпала Леся Петрівна
канд. с.-г. наук, асистент
Король Алла Петрівна
канд. с.-г. наук, доцент
Безпалий Іван Федорович
старший викладач
Білоцерківський національний аграрний університет
м. Біла Церква, Україна

Анотація: Технологія вирощування в штучних умовах личинок *Chironomus,* яка є кормовою добавкою для промислової і смітної риби, передбачає використання різних біотехнологічних умов для кращого росту і розвитку личинок *Chironomus.* Одним із таких технологічних параметрів для вирощування є температурний рижим, який впливає на збереження та розвиток личинок *Chironomus.*

У статті представлено результати досліджень щодо впливу різних температурних режимів приміщення на масу личинок *Chironomus* при їхньому культивуванні.

Ключові слова: поживне середовище, температурний режим, личинки *Chironomus*, культивування, маса личинок *Chironomus,* збереженість.

Серед водних організмів, які є безпосередньо частиною водної екосистеми, а також є кормовими об’єктами іхтіофауни та використовуються як біоіндикатор води є личинки *Chironomus* [1, с. 336].

Личинки *Chironomus* є кормом для молоді багатьох різновидів риб, що визначає підвищений попит на цей вид природного корму, а також біомаса

личинок *Chironomus* багата на білок, жири, гемоглобін, мікроелементи та вітаміни [2, с. 343].

Джерелом надходження личинок *Chironomus* є їх вимивання з різних природних водойм [3, с. 170]. На сьогодні в деяких країнах розведення личинок *Chironomus* в природних умовах неможливе. Це пов'язано із природно-кліматичними умовами (висока температура повітря, незначна кількість водойм у країні) [4].

Мета дослідження. Дослідити різні температурні режими приміщення при вирощуванні личинок *Chironomus,* та встановити вплив температури в приміщенні на масу личинок *Chironomus,* за їх культивування в штучних умовах.

Матеріали і методи дослідження. Для культивування личинок *Chironomus* в штучних умовах, потрібне забезпечення найбільш оптимальних біотехнологічних умови для кращого росту і розвитку личинок *Chironomus* в приміщенні. Одним із таких технологічних параметрів для вирощування личинок *Chironomus* є температурний режим в приміщеннях, який впливає на збільшення маси та збереження личинок *Chironomus* [5, 135].

Дослідження проводилися в умовах віварію Науково-дослідного інституту харчових технологій і технологій переробки продукції тваринництва Білоцерківського національного аграрного університету.

Основні результати дослідження. Дослідження були направлені на вивчення впливу температурного режиму при культивуванні личинок *Chironomus,* який сприяв зростанню маси личинок. Було сформовано 11 груп – одну контрольну і 10 дослідних. У контрольній групі температуру повітря підтримували в межах 14–15 °С. У І дослідній групі температуру витримували на рівні 15–16 °С. У ІІ дослідній групі цей показник становив 16–17 °С, у ІІІ та IV дослідних групах, відповідно, 17–18 та 18–19 °С. У V та VI групах температура повітря була 19–20 та 20–21 °С. У VII та VIII групах – витримували в межах, відповідно, 21–22 та 22–23 °С. У IX та X дослідних групах температуру підтримували в межах 23–24 та 24–25 °С.

У кожній групі облаштовували по 4 поживних середовища, а також вносили по 300 штук тридобових личинок *Chironomus*. Враховуючи, що за оптимальних температурних умов – 19–20 °С із личинок протягом 14–16 діб вилуплюються комарі, було проведено підрахунок та зважування личинок. Контроль росту і розвитку личинок проводили на 6, 10 і 14 добу (рис.1).

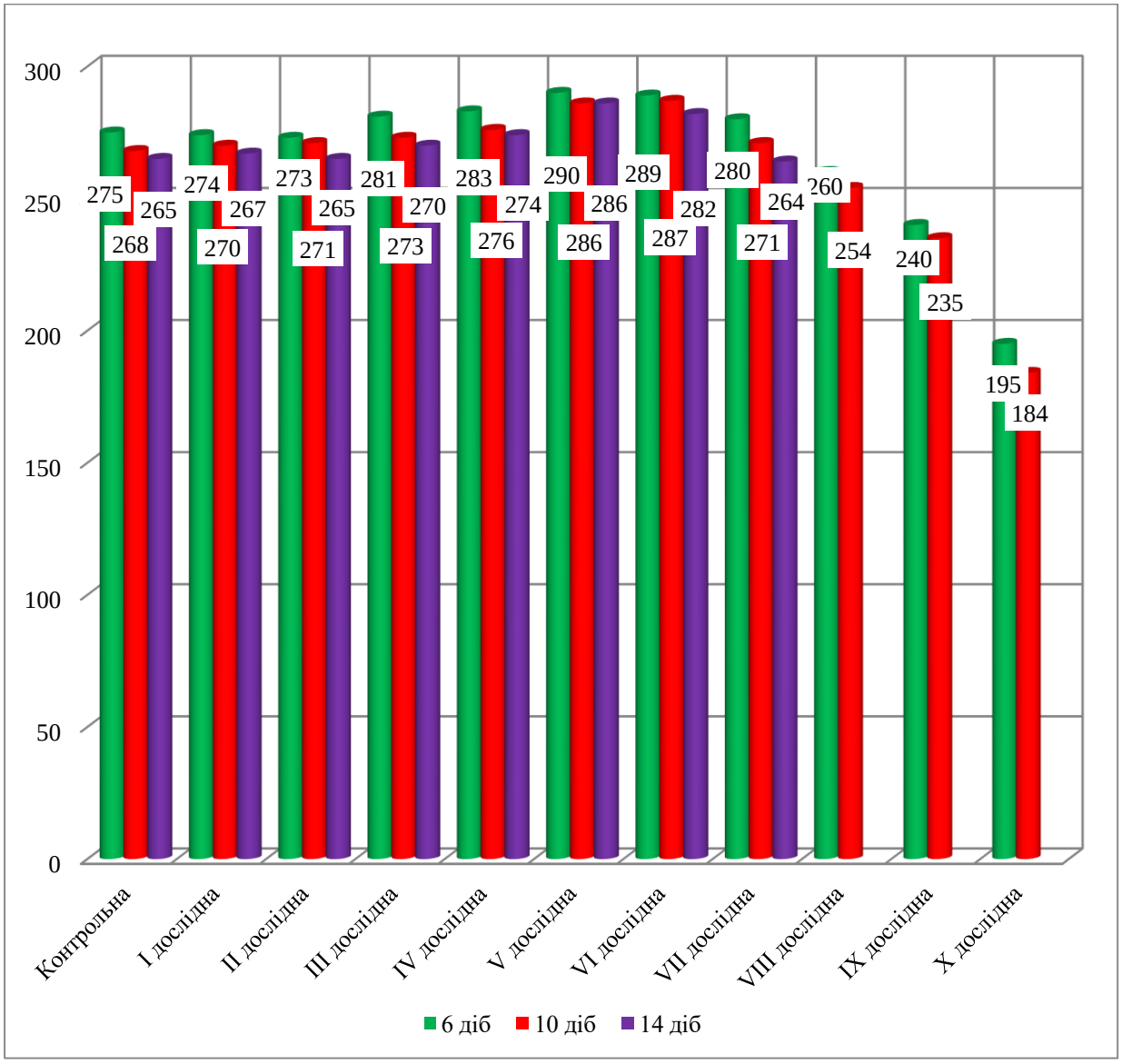

Рис.1 Збереженість личинок *Chironomus* за різної температури повітря

За перевірки кількості живих личинок *Chironomus* через 14 діб у V дослідній групі, де температура повітря приміщення становила 19-20 °С, личинок було більше на 7,3 % порівнюючи з контролем. У VIII, IX і X дослідних групах живих личинок не було виявлено. За високої температури і нестачі Оксигену в поживному середовищі відбувається бродіння, утворюються

шкідливі гази, тому в цих групах відмічали значну загибель личинок *Chironomus.*

Виявлено, що середня маса десятьох личинок у контрольній групі на 6 добу становить 0,460 г (табл. 1).

Таблиця 1

Маса личинок залежно від температури повітря, M±m, n=4

Група	Маса 10 личинок на 6 добу після їх заселення, г	Маса 10 личинок на 10 добу після їх заселення, г	Маса 10 личинок на 14 добу після їх заселення, г
Контрольна	0,460±0,0013	0,728±0,0011	0,997±0,0015
I дослідна	0,462±0,0021*	0,731±0,0019*	1,003±0,0018*
II дослідна	0,467±0,0026	0,739±0,0022	1,014±0,0018
III дослідна	0,469±0,0016	0,744±0,0019	1,016±0,0022
IV дослідна	0,472±0,0020	0,748±0,0017	1,021±0,0023
V дослідна	0,482±0,0016	0,754±0,0013	1,025±0,0018
VI дослідна	0,490±0,0020	0,759±0,0016	1,029±0,0015
VII дослідна	0,496±0,0024	0,764±0,0026	утворення лялечки
VIII дослідна	0,504±0,0023	0,770±0,0019	личинки перетворились у комах
IX дослідна	0,510±0,0021	0,775±0,0016	личинки перетворились у комах
X дослідна	0,518±0,0019	0,782±0,0021	личинки перетворились у комах

Примітка: *$p \leq 0,05$.

Було встановлено, що середня маса десятьох личинок у контрольній групі на 14 добу становила 0,997 г. У III і IV дослідних групах середня маса десятьох личинок була більшою на 1,9 та 2,3 %, ніж у контролі.

У VI дослідній групі маса особин була більшою ніж у контролі на 3,1 %. У VIII, IX і X дослідних групах завдяки високій температурі повітря у приміщенні, личинки перетворились на комарів і вилетіли.

Висновок. Із збільшенням температури повітря в приміщенні, поживне середовище краще прогрівається, ріст і розвиток личинок прискорюється, тому відповідно збільшується їх маса. Також за високої температури приміщення відбувається прискорення вильоту комах і утворюються шкідливі гази у поживному середовищі, які згубно діють на личинок *Chironomus.*

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Технології виробництва об’єктів аквакультури / А.І. Андрющенко та ін. Київ, 2006. 336 с.
2. Алимов А.Ф., Богатов В.В., Голубков С.М. Продукционная гидробиология Москва: Наука, 2013. 343 с.
3. Оцінювання стану водних екосистем за показниками біотестування: монографія / М.О. Клименко та ін. Рівне: НУВГП, 2014. 170 с.
4. Биккулов М. Выращивание мотыля в Израиле. URL: www.aquaristclub.org › aquaristarticles (дата звернення: 23. 09. 2017).
5. Мерзлов С.В., Безпалий І.Ф., Король-Безпала Л.П. Встановлення оптимальних біотехнологічних умов розведення і розвитку личинок *Chironomus*. Технологія виробництва і переробки продукції тваринництва: зб. наук. праць. Біла Церква: БНАУ, 2019. Вип. 1 (147). С. 135–147.

УДК 62-932.2; 62-932.4; 338.984

ЕКОЛОГІЧНО-МАРКЕТИНГОВИЙ ПЛАН ПО ВИРІШЕННЮ ПРОБЛЕМІ ОЧИСТКИ СТІЧНИХ ВОД НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Корнієнко Катерина Володимирівна
студентка
кафедри біотехніки та інженерії ФБТ
КПІ ім. Ігоря Сікорського
м. Київ, Україна

Анотація: Для України на 2020 р. все більше стає проблема швидкого погіршення якості водних ресурсів. Основними причинами якого є забруднення поверхневих вод із-за скидання неочищених очищених господарсько-побутових і виробничих стічних вод.

На теперішній час більшість міських очисних споруд біологічного очищення стічних вод (ОСВ) працюють вкрай неефективно, що призводить до процесів заростання і цвітіння, пригнічення розвитку водних організмів і інших проблем. Однією з причин цих явищ є скидання на міські очисні споруди неочищених виробничих стічних вод (СВ) промислових підприємств, забруднених поверхнево-активними речовинами, іонами важких металів, різноманітними барвниками, дубильними речовинами та інших.

Ключові слова: стартап, маркетинг, розробка, біоректор, іммобілізація, полімерні носії, очистка стічних вод, стічні води.

Постановка проблеми. Річна потреба Українців у водних ресурсах складає 15·109 м^3. При цьому щорічно скидається у водні об’єкти близько 7,7·109 м^3 СВ. Лише послугами централізованого водопостачання в Україні користується 70% населення, з них 80% отримують воду з поверхневих джерел, тобто низької вихідної якості, яка потребує значних затрат на водопідготовку.

Всі інші повністю чи частково забезпечують свої потреби у воді з поверхневих джерел. Але якість вод у цих джерелах з кожним роком лише погіршується [1].

В результаті до поверхневих водних об’єктів щороку скидається близько 1,5·109 м^3 забруднених СВ складають, що складає біля 20% від їх загальної кількості. Забруднення води спричиняє такі захворювання, як гепатит, дизентерія, черевний тиф тощо [1].

За даними ЮНЕСКО [2] серед 122-х країн світу Україна займає 95-те місце за рівнем раціонального користування водними ресурсами.

При цьому Стратегії державної екологічної політики України на період до 2020 року говорить, що внаслідок нераціонального водокористування, забруднення і виснаження об’єми придатних для використання водних ресурсів постійно зменшуються [3]. Якщо нічого не змінити ситуація на території України буде лише погіршуватися.

Виклад основного матеріалу.

Для ОСВ застосовують такі основні методи (Рис. 1).

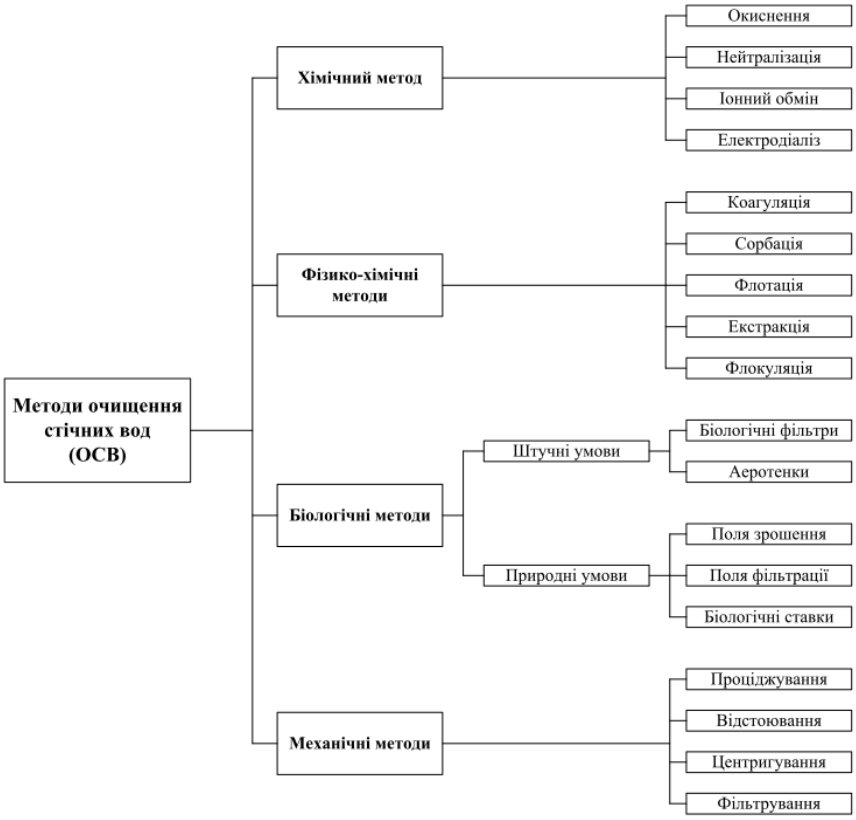

Рисунок 1. Класифікація методів очищення стічних вод

Одним із найкращих методів ОСВ є використання модернізації біореактора з іммобілізованою на полімерних носіях мікрофлорою. Особливістю цього методу є те що такі апарати компактні, дозволяють збільшити площу і час контакту біомаси та субстрату не зменшуючи продуктивність установки, вони прості в конструкції і регулюванні.

Перевагами над іншими методами є те, що:

- Надзвичайно безпечний метод;
- Високоефективний, більш ніж в 98,5%;
- Носії можуть використовуватися різноманітні відходи природного та штучного походження, зокрема полімери;
- Іммобілізованих клітин в порівнянні з іншими - спрощення збору біомаси та підвищення стійкості клітин до дії несприятливих чинників (температура, кислотність, токсичні сполуки).

З іншої сторони ключовими варіанти розвитку інноваційної ідеї та визначають перспективний напрям її розвитку представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

Варіанти розвитку ідеї стартапу [4]

№	Варіант	Стислий опис можливого розвитку
1	Оптимізація обладнання і технологій	Заміна обладнання на більш ефективніше та з більшою виробничою потужністю внаслідок збільшиться вироблена продукція за один виробничий цикл і зменшиться собівартість продукції
2	Продаж технології не лише підприємствам в одному напрямку	Застосування технології на інших виробничих підприємствах, стічні води яких є висококонцентрованими та забрудненими органічними речовинами
3	Зменшення людського фактору	Зменшення людського фактору, внаслідок заміни працівників на ділянках виробництва на автоматизовані інспекційні установки і як результат зменшення витратів на переробку чи утилізацію і оплату за працю

Але навіть враховуючі переваги що може надати біоректори, за допомогою яких можно провести очистку стічних вод, потрібно брати до уваги певні ризики та яке є страхування розробки (табл. 2).

Таблиця 2

Ризики і страхування розробки [4]

Група ризиків	Імовірність настання	Вплив на очікуваний результат (бар'єри та перешкоди)	Заходи, які мінімізують ризики
Виробничі	0,40-0,45	Замовник некоректно використовує основні та засоби, робочий час, сировину, техніку і технології	Залучення висококваліфікованих спеціалістів до роботи
Фінансові ризики	0,98-0,99		Можливість виведення основних потужностей бізнесу за кордон
Страхові ризики	0,85-0,90	Збитки, які викликані поганою страховою діяльністю	Страхування майна у перевірених страхових агентствах
Організаційні ризики	0,75-0,79	Проблеми постачання матеріалів, проблеми з ринком збуту	Співпрацювати з декількома постачальниками, постійний моніторинг потреб у власній продукції
Техніковиробничі ризики	0,70-0,85	Завдання шкоди навколишньому середовищу та екології, ризик	Проведення регулярних інструктажів щодо техніки безпеки

Група ризиків	Імовірність настання	Вплив на очікуваний результат (бар'єри та перешкоди)	Заходи, які мінімізують ризики
		виникнення різного характеру аварій, поломок, нещасних випадків	виробничого персоналу
Організаційні	0,70-0,79	Проблеми постачання матеріальних ресурсів, проблеми з ринком збуту	Прорахування всіх можливих нюансів стосовно сировини і поставки в договорі, вказати відшкодування за несвоєчасну або неякісну роботу. Створити резервний запас матеріалів та сировини
Природноекономічний ризик	0,40-0,45	Стихійні лиха	Прорахування всіх можливих зон стихійних лих
Майновий ризик	0,70-0,79	Погіршення стану будівлі підприємства	Проведення регулярний реконструкцій та модернізацій

Проаналізувавши всі ризики можна сказати що основними ризиками, які можуть виникнути, це з боку фірнової сторони, проблеми з поставкою сировини та непередбачені всі можливі нюанси у договорі. В таких випадках основними методами боротьби з ризиками є страхування та складання договору з прописаними нюансами, рекрутинг освічених спеціалістів в своїх галузі та інше.

Висновки. Модернізація біореактора з іммобілізованою на полімерних носіях мікрофлорою є перспективним з огляду на його можливість ринкової конкуренції та комерціалізації. Потреба в чистій воді є основною з потреб людства, саме тому завжди буде існувати попит на ОВ з боку споживачів.

Хоча до недоліків перш за все відноситься неосвіченість людей на теперішній час в потребі ОСВ, відсутність прямого доходу від очисних станцій, нестабільність валюти.

Зробивши аналіз всіх факторів, які впливають на проект, основними перевагами даної технології є: дешевизна, простота обслуговування, інновація, відсутність прямих конкурентів, екологічність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

[1] Голубовская, Э.К. Биологические основы очистки воды[Текст]/ Э.К. Голубовская М.: Высшая школа, 1978. 135 с

[2] Міністрство захисту довкілля та природніх ресурсів Україти https://mepr.gov.ua/content/yunesko-unesco.html

[3] ЗАКОН УКРАЇНИ / Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року / (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2019, № 16, ст.70) https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text

[4] Біологічне очищення стічних вод в промисловості https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/30913/1/Chernomysiuk_magistr.pdf

[5] Методичні рекомендації до виконання розділу магістерських дисертацій для студентівінженерних спеціальностей / За заг. ред. О.А. Гавриша. – Київ : НТУУ«КПІ», 2016. – 28 с

УДК 378.147

ПОКРАЩЕННЯ УСПІШНОСТІ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ПРОГРАМІСТІВ ПІСЛЯ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ

Колісник Вікторія Юріївна
Кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри іноземних мов
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького

Анотація. У статті розглянуто результати підсумкового зрізу після застосування технології особистісно орієнтованого навчання іноземної мови. Встановлено підвищення лексичних, граматичних і фонетичних знань у контрольній групі порівняно з експериментальною. Позитивні зрушення було зафіксовано як в навчальному, так і у психологічному аспектах освітньої діяльності.

Ключові слова: особистісно орієнтоване навчання, різнорівневий підхід, особистісні характеристики, аспекти навчання, освітній процес.

У програмі вивчення майбутніх інженерів-програмістів іноземна мова серед основних дисциплін. Оскільки студенти мають різний рівень шкільної підготовки, а їхні психофізичні особливості впливають на процес отримання й засвоєння знань, виникла необхідність деяких змін в освітньому процесі цієї спеціальності. Відомо, що частина осіб одразу виявляє активність і готовність сприймати новий матеріал. Інші потребують особливого підходу, спрямованого на навчальну мотивацію і розвиток особистісних характеристик індивідуумів. Підтвердженням цієї тези є слова науковця Д. Рауфельдера, котрий відмічає, що «індивідуальні відмінності особливо важливі для освітньої психології, де основне припущення про однакові можливості навчання за однакових умов

ніколи не справджується» [1, с. 80]. Врахування індивідуальних особливостей студентів стають ключовим моментом в особистісно орієнтованому навчанні.

Педагог Л. Павлова справедливо зазначає, що «особистісна орієнтація освіти утверджує нові освітні системи як системи особистісно орієнтовані так само, як моделювання педагогічного процесу навчання і виховання на основі характерологічних і психофізіологічних особливостей студентів, їхніх інтересів, потреб, задатків і здібностей. Саме вони визначають зміст, характер і спрямованість принципово нової педагогічної системи – особистісно орієнтованої» [2, с. 49].

У межах нашого педагогічного дослідження ми застосували технологію особистісно орієнтованого навчання у викладанні іноземної мови [3, с. 5]. Проаналізувавши результати підсумкового зрізу ми порівняли рівень знань в експериментальній групі (далі ЕГ) та контрольній групі (у подальшому КГ) через поєднання тестових і творчих завдань, які охоплювали три складові вивчення мови: лексичну, граматичну й фонетичну. Було встановлено відсоткове значення та визначено абсолютне число (далі АЧ) виконавців.

Оскільки лексика є основою мови, вкрай важливо подавати завдання на співставлення лексичних одиниць та їхнього перекладу, співставлення й групування синонімів і антонімів, утворення похідних, визначення термінів, встановлення істинності чи хибності тверджень, пояснення термінів, визначення зайвих слів, переклад лексем і речень професійного спрямування, доповнення визначень тощо. Отримані результати представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

Виконання майбутніми інженерами-програмістами лексичних завдань підсумкового зрізу

Завдання	Правильні відповіді			
	ЕГ		КГ	
	%	АЧ	%	АЧ
1. Співставити лексичні одиниці професійного спрямування та їхній переклад	100	216	100	216
2. Співставити синоніми професійного спрямування	82,8	179	63,9	135
3. Згрупувати синоніми професійного спрямування	87	188	63,9	135
4. Співставити антоніми професійного спрямування	98,1	212	62,1	131
5. Утворити похідні від поданих термінів	37,9	82	20,8	44
6. Визначити терміни	96,7	209	88,1	186
7. Встановити істинність / хибність тверджень професійного спрямування	80,1	173	70,1	148
8. Пояснити терміни	41,2	89	18	38
9. Визначити зайве слово з-поміж фахових термінів	54,2	117	34,1	72
10. Перекласти слова професійного спрямування	65,7	142	54,9	116
11. Перекласти речення професійного спрямування	48,1	104	13,7	29
12. Доповнити визначення термінів	27,8	60	25,1	53

Розглянувши отримані дані, можемо зробити такі висновки. Лексичну складову студенти опрацювали досить успішно, адже із запропонованих дванадцяти завдань лише чотири у експериментальній і п’ять у контрольній групах виконано з результатом менше ніж 50 %. Респонденти вміють співставляти лексичні одиниці, оперують синонімами, виокремлюють їх з-поміж запропонованих слів, можуть також співставляти антоніми. Утворення похідних як творче завдання становить певну проблему: правильних відповідей отримано 37,9 % у ЕГ і 20,8 % у КГ. Відносно низька результативність пов’язана з браком належної уваги в студентів до широкого розмаїття префіксів і суфіксів англійської мови. Визначення і пояснення термінів, а також встановлення зайвого слова потребувало як професійних, так і іншомовних знань. Із перекладом слів професійного спрямування студенти справилися досить добре – 65,7 % правильних відповідей у ЕГ і 54,9 % у КГ. Використати сукупність лексичних і граматичних знань у межах перекладу речень професійного спрямування змогли мало студентів: 48,1 % правильних

відповідей у ЕГ і 13,7 % у КГ. До важливих граматичних тем зараховуємо форми дієслів «to be» (бути) й «to have» (мати), часові форми неозначеного, тривалого й доконаного часів, пасивний та активний стани, різні види запитань, множину іменників, модальні дієслова, обставини часу, інфінітив, герундій і дієприкметник / дієприслівник. Формулювання завдань і результати перевірки граматичних знань і вмінь студентів подаємо в таблиці 2.

Таблиця 2

Виконання майбутніми інженерами-програмістами граматичних завдань підсумкового зрізу

Завдання	Правильні відповіді			
	ЕГ		КГ	
	%	АЧ	%	АЧ
1. Використати різні форми дієслова «to be» у реченнях професійного спрямування	50	108	49,7	105
2. Утворити форми «to have» у реченнях професійного спрямування	46,7	101	46,9	99
3. Визначити час і стан речень професійного спрямування	50	108	30,8	65
4. Використати потрібні часові форми на основі речень професійного спрямування	56	121	36,9	78
5. Утворити минулий неозначений час у реченнях професійного спрямування	73,1	158	58,7	124
6. Побудувати спеціальні запитання до речень професійного спрямування	46,7	101	18	38
7. Утворити множину іменників-термінів	76,8	166	64,9	137
8. Утворити розділові запитання до речень професійного спрямування	35,1	76	34,1	72
9. Ужити допоміжні «do/does, did» при побудові речень професійного спрямування	69,9	151	62,1	131
10. Додати закінчення «s/es» у теперішньому неозначеному часі (3 особа однини) для речень професійного спрямування	82,8	179	80,1	169
11. Перетворити активний стан на пасивний у реченнях професійного спрямування	30,1	65	18	38
12. Перетворити пасивний стан на активний у реченнях професійного спрямування	12,9	28	8	17
13. Використати обставини часу в реченнях професійного спрямування	52,8	114	15,2	32
14. Утворити дієприкметник першого типу від дієслів професійного спрямування	64,8	140	49,7	105

Успішне виконання граматичних завдань представниками ЕГ підтверджене загальним рівнем виконання всіх завдань. Він склав вище 50 % у восьми із запропонованих дванадцяти завдань. Студенти КГ досягли цього лише у чотирьох завданнях. Як свідчать результати таблиці, студенти добре засвоїли форми допоміжних дієслів, минулий неозначений час, множину іменників, спеціальні й розділові запитання і т. д. Найбільше складнощів викликала тема пасивного стану (12,9 % у ЕГ і 8 % у КГ) та обставин (52,8 % у ЕГ і 15,2 % у КГ).

Фонетична складова підсумкового зрізу включала вправи на позначення «німих» букв, встановлення вимови літер «c» і «g», визначення вимови закінчення «s/es» у множині іменників і закінчення «ed» у дієсловах, добір та доповнення омонімів, використання подібних буквосполучень al/ar, or/aw, u/o, gh/f. Дані подано в таблиці 3.

Таблиця 3

Виконання майбутніми інженерами-програмістами фонетичних завдань підсумкового зрізу

Завдання	Правильні відповіді			
	ЕГ		КГ	
	%	АЧ	%	АЧ
1. Позначити «німі» букви у термінах	77,8	168	65,9	139
2. Встановити вимову літер «c» і «g» в лексиці професійного спрямування	82,8	179	67,8	143
3. Визначити вимову закінчення «s/es» у множині іменників-термінів	33,8	73	21,8	46
4. Визначити вимову закінчення «ed» у дієсловах професійного спрямування	47,2	102	24,2	51
5. Вибрати омоніми до вказаних термінів	76,8	166	53,1	112
6. Доповнити омоніми-терміни	62	134	61,1	129
7. Вставити буквосполучення «ee/ea» у лексичні одиниці фахового спрямування	87	188	84,8	179
8. Вставити буквосполучення «or/aw» у лексичні одиниці фахового спрямування	87	188	84,8	179
9. Вставити буквосполучення «gh/f» у лексичні одиниці фахового спрямування	87	188	82,9	175

Як видно з отриманих результатів, показники експериментальної групи за кожним завданням перевищують дані контрольної групи. Це можна пояснити звичністю виконання таких вправ студентами досліджуваної групи порівняно з однокурсниками. Останніх навчали різні викладачі, не завжди застосовуючи ідентичну методику викладання.

Крім того, лексеми з «німими» літерами й омоніми головним чином не розглядаються на заняттях через відсутність достатнього рівня підготовки студентів. Ми використовуємо ці аспекти для активізації пізнавального інтересу й розкриття привабливості дослідження мови як своєрідного об'єкту вивчення.

Отримані дані свідчать, що студенти назагал знають слова з «німими» буквами (77,8 % у ЕГ і 65,9 % у КГ правильних відповідей) й мають навички правильної вимови літер «c» і «g» (82,8 % у ЕГ і 67,8 % у КГ). Найлегшим виявилося завдання з написання подібних буквосполучень: від 82,9 % у КГ до 87 % респондентів у ЕГ успішно справилось із завданням.

Дещо складнішим виявилося завдання з початкового етапу вивчення англійської мови, що вимагало певних фонетичних знань вимови закінчення «s/es» у множині іменників. Лише 54,2 % у ЕГ і 21,8 % у КГ справилися з ним.

Проаналізувавши матеріали підсумкового зрізу, робимо висновок, що зміни на краще відбулися як в навчальному, так і у психологічному аспектах освітньої діяльності майбутніх інженерів-програмістів. Одні проявляються значною частиною правильних відповідей, інші – великим відсотком виконання різних завдань.

Студенти стали впевненішими у своїх силах. Звичайно, залишається чимало проблемних аспектів у правописі, вимові закінчень і граматиці, які потребують додаткового розгляду, але загальний поступ спостерігається в емоційній атмосфері груп, позитивному налаштуванні на працю, інтерактивній співпраці викладача й студентів.

Для надолужування упущень у навчальному процесі слід ширше практикувати усні відповіді; давати можливість студентам спиратися не лише

на опрацьовані тексти, а й на фахові знання й власний досвід; звертати увагу на правопис, що важливо для механічного запам'ятовування лексичних одиниць.

Викладачу необхідно проаналізувати наявні фактори й унести зміни в навчально-методичну діяльність для покращення ситуації. Відтак цілком доречним є повтор розглянутих тем, які викликають складнощі в студентів. Не зайвою є цілеспрямована методична діяльність, розрахована на повсякчасне відпрацювання пройденого матеріалу. Це сприятиме кращому засвоєнню знань та набуттю навичок із використання отриманих знань.

Звичайно, у контексті особистісно орієнтованого навчання орієнтуватися виключно на обов'язковість глибоких знань студентів не зовсім коректно. Науковець С. Сафарян подає наступне обґрунтування.

По-перше, особистісно орієнтоване навчання покликане сприяти інтелектуальному розвитку особистості через включення її індивідуально-особистісного досвіду до пізнавальної діяльності для самоактуалізації людини й реалізації її потенціалів.

По-друге, в такому навчанні оцінюється не стільки рівень засвоєння знань (хоча існує оцінка), скільки здатність молодої особи проявити себе, реалізувати свої потенційні можливості, тобто маємо справу з індивідуальним особистісним зростанням [4].

Після впровадження особистісно орієнтованого навчання ми зафіксували встановлення психологічної стабільності й істотне пожвавлення в навчально-пізнавальній активності студентів галузі знань «Інформаційні технології». У психологічному плані з'явилось ряд позитивних зрушень.

Найважливіші серед них такі: відсутність побоювань перед нездоланним завданням через можливість обрати легший варіант; поява зацікавлення у студентів низького рівня підготовки; зникнення суб'єктивності оцінювання через власний вибір студентів; прозорість накопичення балів упродовж усього періоду навчання; набуття більшої впевненості відповідей порівняно з початковим етапом; зростання самооцінки студентів слабкого рівня через рівні можливості; зменшення відповідальності за незасвоєння складного навчального

матеріалу; самостійне прагнення підвищити рівень володіння мовою; поява здорової конкуренції щодо складнощів виконання завдань.

Загалом, лібералізація, паритетність і демократія в навчанні – важливі чинники формування цілісної особистості. Тому підтримаємо думку науковця Л. Шелюк, котра зауважує, що «демократизація вищої освіти не є кінцевим етапом, а становить водночас невпинний процес і мету, якої необхідно постійно прагнути. Вона по-справжньому буде дієвою тільки тоді, коли викладачі та студенти постійно дбатимуть про неї, укорінятимуть і захищатимуть її, будуть ставитися до неї як до уособлення громадянських прав і свобод» [5, с. 66].

Іншомовна готовність до вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням набула чітких рис поліпшення. Про це свідчать навчальні досягнення в експериментальній групі: усвідомлення реальності засвоєння граматичного матеріалу; зосередження на лексичній складовій свого рівня; засвоєння синонімів, омонімів і схожих лексем; більші прояви іншомовної комунікативності порівняно з початковим етапом; зростання рівня використання похідних; засвоєння правильної вимови термінів.

З огляду на покращення різних аспектів готовності у майбутніх інженерів-програмістів після запровадження особистісно орієнтованого навчання на основі різнорівневого підходу його дієвість очевидна.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Raufelder, D., Jagenow, D., Hoferichter, F. (2013) The Person-Oriented Approach in the Field of Educational Psychology // Problems of Psychology in the 21st Century, vol. 5, pp. 79 – 89.

2. Павлова Л. Психологічне супроводження особистісно орієнтованого навчання / Л. Павлова // Управління школою. – 2006. – № 31–32. – С. 49 – 63.

3. Колісник В. Ю. Формування готовності в майбутніх інженерів-програмістів до використання іноземної мови у професійній діяльності : автореф. дис… канд. пед. наук : 13.00.04 / В.Ю. Колісник. – Черкаси, 2018. – 20

с., режим доступу: http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/24654

4. Сафарян С. Теорія та практика особистісно орієнтованого навчання / С. Сафарян // Іноземні мови в сучасній школі. – 2012. – № 5. – С. 19 – 23.

5. Шелюк Л. Зміст і проблеми впровадження демократичної вищої освіти / Л. Шелюк // Вища освіта України : теоретичний та науково-методичний часопис. – 2014. – № 3 (54). – С. 64 – 68.

УДК 368.8

АНАЛІЗ СТАНУ РИНКУ КІБЕРСТРАХУВАННЯ В СВІТІ ТА УКРАЇНІ

Костенко Юрій Олексійович
к.т.н., доцент
Султанова Анна Валіжонівна
Лубенська Аліна Володимирівна
Студенти
Харківський національний
автомобільно-дорожній університет
м. Харків, Україна

Анотація: В останні роки в Україні у сфері економіки та суспільної практики спостерігається зростання ризиків, які пов'язані з кіберінцедентами. Схожі проблеми виявлені в зарубіжних країнах. Як реакція на зростання збитків від кіберінцедентів на ринку страхування зростають потреби на нові продукти у сфері кіберстрахування. У статті досліджено сучасний стан ринку кіберстрахування в світі та Україні.

Ключові слова: страхування, кіберризик, кіберінцидент, кібербезпека, кіберстрахування, ринок кіберстрахування

Процеси глобалізації та інтеграції в умовах цифрової економіки приводить до появи певних видів ризиків, пов'язаних з кіберінцидентами, негативний вплив яких має міжнародний характер тобто одночасно поширюється на декілька країн. Тому потребують негайного вирішення проблеми, пов'язані з удосконаленням системи кіберзахисту за рахунок кіберстрахування. В нашій державі ринок кіберстрахування перебуває на початковому рівні становлення та потребує розробки нових підходів до подальшого розвитку, враховуючи накоплений зарубіжний досвід.

Мета дослідження полягає у виявленні проблем становлення ринку кіберстрахування в Україні.

Світовий ринок кіберстрахування розвивається швидкими темпами. За оцінками страхової групи Allianz, щороку ринок кіберстрахування зростає на 25-50% [1]. Тотожні дані наводяться у «Звіті про розвиток глобального ринку кіберстрахування» [2] у якому визначено, що обсяг ринку кіберстрахування повинен досягти 21,4 млрд дол. до 2025 р., при цьому щорічний приріст в цей період становитиме 27,2%.

Лідером за обсягами операцій на ринку кіберстрахування є США [3]. Темпи розвитку кіберстрахування в кожній країні світу зумовлюються техніко-технологічним та соціально-економічним становищем, запровадженням ІТ-технологій, рівнем циффровізації суспільства.

Питання становлення та перспектив розвитку ринку кіберстрахування, в опрацьовані наукових роботах багатьох зарубіжних та вітчизняних.

На думку С. Ванга (Сінгапур) для активізації ролі кіберстрахування у зменшенні кіберризиків та поліпшенні кіберстійкості необхідно не просто передавати ризики від компаній до страховиків, а пом'якшити вимоги органів нагляду за страховою діяльністю на продукти кіберстрахування, розвивати взаємовигідне партнерство між страховими компаніями та фірмами з безпеки інформаційних технологій у напрямку надання інтегрованих послуг зі зменшення ризику та страхового захисту, що ґрунтується на угодах розподілу доходів у сферах надання консультаційних послуг зі страхування ризику, розслідування випадків та розгляду претензій, відшкодування збитків [4].

На думку С. Шекелфорда (США), кіберстрахування може допомогти кількісно оцінити ризик та допомогти захистити фірми від кібератак. При цьому страхові компанії повинні шукати найбільш вразливі для кібератак фірми, наприклад, телекомунікаційні, високотехнологічні компанії, засоби масової інформації та пропонувати їм відшкодування збитків, індивідуальний підхід до укладання страхових угод [5].

Дж. Кесен та К. Хейєс (США) роблять акцент на наслідки втрати даних, які є непередбачуваними, що робить ризик важким для страхування. Страховикам бракує комплексних актуарних даних, які інформують про інші види збитків, покритих страхуванням. Деякі страхові компанії реагують на цю невизначеність, стягуючи вищу премію, створюючи винятки та обмежуючи охоплення, але ці підходи можуть обмежувати ринок кіберстрахування [6].

Й. Малкотра (США) пропонує розглядати моделі кіберризиків та кіберстрахування таким чином:

- кіберризики та кібератаки є економічними іграми, які діють на економічну цінність конкретного об'єкта на цій одиниці аналізу, такого як нація, фірма чи індивід;

- в основі взаємодії кіберсфери та фінансової сфери повинна бути довіра;

- економічні витрати від настання кіберризиків та кібератак повинні дістати фінансову (економічну) оцінку [7].

Вітчизняний науковець В. Братюк вважає, що кіберстрахування в Україні повинно стати новим видом страхування від кримінальних кіберризиків та загроз втручання в діяльність автоматизованих систем, оскільки країна перебуває в процесі інформатизації, інтенсивно впроваджує нові інформаційні технології в усіх сферах суспільної практики [8, с. 174].

Н. Приказюк та Т. Моташко, розглядаючи напрямки запровадження інновацій у страховому ринку України, пропонують впроваджування нових інноваційних продуктів, послуг, технологій та рішень, серед яких особливе місце посідають електронний страховий поліс, банкострахування, використання Інтернету, телематика, мобільні, ігрові та відеотехнології, хмарні платформи, програмне забезпечення, блокчейн, страхування нестандартних ризиків та кіберстрахування. Останнє передбачає охоплення страховим захистом нового виду ризику - кіберризику [9, с. 184-188].

Основною задачею кіберстрахування є забезпечення захисту від наслідків хакерських атак. Цей вид страхування забезпечує фінансовий механізм відновлення після чималих збитків, сприяючи поверненню підприємств до

нормального функціонування, збереження стабільності, платоспроможності та зменшення втрат у результаті перерви у виробництві. Також, страховики пропонують додаткові умови: відшкодування витрат на розслідування кіберзлочинів, антикризовий піар з метою відновлення іміджу, витрати на захист у суді й відновлення роботи IT-систем [10].

Великі хакерські атаки в Україні відбулися у 2014-2017 рр. і за прогнозами експертів в умовах цифровізації корпоративного сектору й суспільства їх кількість у майбутньому буде наростати стрімкими темпами. Нижче наведено основні види хакерських атак, які мали негативний вплив на економіку України.

У 2014 р. була здійснена DDoS-атака на сайт Центральної Виборчої Компанії під час Президентських виборів в Україні. Наприкінці 2015 р. хакерська атака вивела з ладу об'єкти критичної інфраструктури у Києві, Прикарпатті та Чернівцях. У грудні 2016 р. було проведено декілька хакерських атак, цілеспрямованих на втручання до інформаційних систем Міністерства фінансів України, Пенсійного фонду, Державної казначейської служби, а також сайту Укрзалізниці та підстанції Північної компанії Укренерго. Влітку 2017 р. здійснена масштабна за наслідками і рівнем збитків хакерська атака за допомогою вірусної програми Petya.A, яка порушила роботу системи органів виконавчої влади, приватних та державних підприємств, банківських установ, ЗМІ, мобільних операторів. У жовтні 2017 р. була здійснена чергова атака на Міністерство інфраструктури України, Одеський аеропорт і київське метро з використанням нового вірусу-шифрувальника, який вимагав викуп у біткоїнах [11]. Стислий розгляд здійснених кібератак в Україні вказує на їх диверсифікацію, масштабність і охоплення різноманітних аспектів економічної діяльності нашої держави.

Основними видами кіберризиків у сучасних умовах виступають хакерські атаки на інформаційні системи об'єктів критичної інфраструктури, фінансово-кредитних установ, державних установ, крадіжки персональних даних, несанкціоновані транзакції, кріптовіруси, DDoS--атаки на DNS-сервери тощо.

Це призводить до збільшення витрат суб'єктів господарювання на удосконалення захисту інформаційних систем, які, часто не можуть протистояти та відбити можливі кібератаки. У цьому випадку кіберстрахування дає змогу зменшити рівень втрат від настання кібератак.

Серед існуючих проблем становлення і функціонування ринку кіберстрахування в Україні, можна виділити шість основних груп:

- інституційні: брак законодавчо-нормативних засад регулювання ринку кіберстрахування, діяльності страховиків, які можуть пропонувати послуги зі страхування кіберризиків;

- фінансові: невеликий розмір фінансових ресурсів, що вкладаються у сферу забезпечення кібербезпеки на державному, регіональному, локальному рівнях; брак ефективних фінансових інструментів і важелів розвитку національної системи кіберстрахування;

- інформаційні: помилки у розробленні та підтримці інформаційних систем страхових компаній і страхувальників; поширення кібершпіонажу; розміщення персоналом підприємств, установ, організацій комерційної інформації в соціальнах мережах;

- організаційні: брак кваліфікованого персоналу у сфері страхування кіберризиків; відсутність довіри юридичних і фізичних осіб до діяльності страховиків та ринку кіберстрахування; нетривалий характер страхових відносин;

- маркетингові: незначний попит на продукти кіберстрахування через їх взначну вартість; небажання потенційних страхувальників надавати необхідний, для виявлення страхових випадків, доступ до своїх інформаційних систем; брак практики страховиків з врегулювання ситуацій настання страхових подій, пов'язаних з втручанням в інформаційний простір страхувальників; відсутність рекламування у ЗМІ, соціальних мережах переваг страхування кіберризиків у порівнянні з можливими втратами від кібератак; незначний рівень конкуренції на ринку кіберстрахування;

- науково-методичні: брак наукового обґрунтування методики визначення показників оцінювання та розрахунку кіберризиків, стандартів оцінки збитків від настання кібератак та суми їх відшкодування клієнтам страховиків.

Особливою ознакою кіберстрахування є те, що попит на нього виникає в процесі виникнення кіберзагроз або після кібератак. На пропозицію кіберстрахування впливає низка факторів:

– індивідуальні особливості настання кіберінцидентів у страхувальників;

– вартість страхових послуг;

– величина прибутку страховика;

– розмір відшкодування збитків від настання страхових випадків;

– можливість укладати страхові договори через систему Інтернет (онлайн-поліси).

Ринок кіберстрахування характеризується консервативною моделлю побудови, і страховщику, передусім, треба завоювати довір'я страхувальників до нових страхових продуктів у сфері захисту інформації.

Сфера застосування кіберстрахування буде постійно розширюватись завдяки:

– використанню біометричних методів ідентифікації в процесі здійснення фінансових, зокрема, страхових операцій;

– розширення сфери застосування чат-ботів суб'єктами страхової, банківської та бізнес сфер;

– зростання кількості хакерських атак на провайдерів хмарних технологій та їхніх клієнт-серверних мереж.

Найбільш привабливими для кіберзлочинців є фінансово-кредитні установи, особливо банки, які широко використовують сучасні цифрові технології. Несанкціоновані втручання в діяльність систем Клієнт-Банк та Інтернет-банкінгу, кіберкрадіжки даних із банківських рахунків та платіжних карток клієнтів є результатом великої кількості кіберзлочинів у фінансовій сфері. За даними Національного банку України, у 2019 р. сталося майже 72

тисячі випадків шахрайства з банківськими картками, що призвело до збитків на суму 151 млн грн., з них у мережі Інтернет відбулося – 41,4 тис. випадків (58% від загальної кількості) [12].

У зв'язку з цим банківська таємниця стає більш вразливою і спричиняє втрату ділового репутації й довіри юридичних і фізичних осіб до банківської системи України. Необхідно створити спільні інформаційно-просвітницькі ресурси, завдяки яким клієнти могли б чітко побачити, з яким банком співробітничає та чи інша страхова компанія і який асортимент страхових послуг з кіберстрахування надає.

Основними проблемами державного регулювання ринку кіберстрахування України є недосконалість нормативно-законодавчої бази, відсутність державних стандартів функціонування та державної фінансової підтримки.

Головними органами державного регулювання страхового ринку України є Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (до 30.06.2020 р.), Національний банк України і Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (з 01.07.2020 р.), Державна служба фінансового моніторингу України, Державна аудиторська служба України та ін. Розвиток ринку кіберстрахування потребує тісної взаємодії страхових компаній з Департаментом кіберполіції, Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації для об'єднання зусиль, спрямованих на аналіз кіберзагроз та протидію кіберзлочинності. Вагомим напрямком також є розвиток мережевої взаємодії українських страховиків між собою та зарубіжними страховиками з метою обміну практичним досвідом у сфері кіберстрахування. Зазвичай збитки від кіберзлочинів становлять значну суму, і страхові компанії об'єднують свої зусилля шляхом перестрахування.

Розвиток кіберстрахування вимагає прискорення інформатизації послуг зі страхування кіберризиків. У поточний час дуже складно знайти інформацію про страховиків, що пропонують укладання договорів кіберстрахування, асортимент страхових послуг, величину відшкодування збитків та т.і. Зважаючи

на це, необхідна чітка регламентація механізмів взаємодії між страховими компаніями та їх потенційними клієнтами (страхувальниками).

Конкурентну перевагу на ринку кіберстрахування здобудуть ті страховики, які при визначенні страхових тарифів і ризиків кіберстрахування будуть використовувати актуарне моделювання на основі використання персоналізованого маркетингу, що забезпечить персональний підхід до кожного страхувальника за допомогою інтерактивних комунікацій. У сучасних умовах прийняття кіберризиків на страхування неможливе без застосування персонального андерайтингу, який включає низку заходів, спрямованих на пошук рівноваги між інтересами страхувальника і страховика в напрямку проведення експертної оцінки таких ризиків, прогнозування ймовірності розміру можливих збитків від настання кіберінцидентів, визначення умов страхування, величини страхового покриття і страхових премій.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Барометр рисков. Allianz назвал глобальные риски предприятий и финансового сектора на 2019 год. URL: https://forinsurer.com/news /19/01/16/36513?hl=%EA%E8%E1%E5%F0% F0%E8%F1%EA%E8

2. Global Cyber Insurance Market (2019-2025). URL: https://www.researchandmarkets.com/reports/4871728/global-cyber-insurance-market-2019-2025

3. Forbes [2016], «Cyber Crime Costs Projected To Reach $2 Trillion by 2019». https://www.forbes.com/sites/stevemorgan/2016/01/17/cyber-crime-costs-projected-to-reach-2-trillion-by-2019/#7885d6313a91.

4. Shaun S. Wang. Integrated Framework for Information Security Investment and Cyber Insurance https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2918674.

5. Scott J. Shackelford (2012) Should Your Firm Invest in Cyber Risk Insurance? Business Horizons, http://ssrn.com/abstract=1972307.

6.Jay P. Kesan & Carol M. Hayes Strengthening Cybersecurity with Cyber Insurance Markets and Better Risk Assessment 102 Minn. L. Rev. 191 (2017), University of Illinois College of Law Legal Studies Research Paper No. 1718.

7. Yogesh Malhotra (2015). Stress Testing for Cyber Risks: Cyber Risk Insurance Modeling beyond Value-at- Risk (VaR): Risk, Uncertainty, and, Profit for the Cyber Era, Post-Doctoral Research Thesis on Finance, Risk, and, Quant Modeling Beyond the Global Financial Crisis, Suni Polytechnic Institute, New York. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2553547.

8. Братюк В. П. Сутність кібер-злочинів та страховий захист від кібер-ризиків в Україні / В. П. Братюк // Актуальні проблеми економіки. - 2015. - № 9. - С. 421-427.

9. Приказюк Н. В. Нові можливості для розвитку страхової системи України / Наталія Валентинівна Приказюк, Тетяна Петрівна Моташко // Український журнал прикладної економіки. - 2016. - Том 1. - № 4. - С. 177-192.

10. Кібер-страхування: новий інструмент ризик-менеджменту [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://forbes.net.ua/ua/opinions/1426423-kiber-strahuvannya-novij-instrument-rizik-menedzhmentu.

11. Найбільші кібератаки в Україні з 2014 року. Інфографіка [Електронний ресурс] / Журнал Новое время. - Режим доступу: https://nv.ua/ukr/ukraine/events/najbilshi-kiberataki-proti-ukrajini-z-2014-roku-infografika- 1438924.html.

12. Національний банк України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://bank.gov.ua/

УДК 57.044

ОПРЕДЕЛЕНИЕ СТЕПЕНИ ЦИТОТОКСИЧНОСТИ НАНОЧАСТИЦ ДИОКСИДА ЦЕРИЯ С ПОМОЩЬЮ КЛЕТОЧНОЙ ТЕСТ-СИСТЕМЫ

Климова Елена Михайловна
д.б.н., профессор
Лавинская Елена Владимировна
к.б.н., с.н.с.
Быченко Екатерина Алексеевна
м.н.с.
ГУ «Институт общей и неотложной хирургии
им. В.Т. Зайцева НАМН Украина»
Харьковский национальный университет им. В.Н. Каразина
г. Харьков, Украина

Аннотация. В работе проводили оценку цитотоксичности диоксида церия разной концентрацией с помощью тест-системы *D. viridis*. Исследовали два образца: образец №1 НДЦ16-0,1М и образец №2 НДЦ (IV) – 0,01М. По морфо-функциональным нарушениям *D. viridis* оценивали степень цитотоксичности наночастиц. В результате работы было показано, что влияние высокотоксичного соединения диоксида церия на тест-систему *D. viridis* может приводить к серьезным нарушениям клеточного гомеостаза.Также использование *D. viridis* в качестве тест-системы позволит дополнить арсенал инструментов биотестирования наноматериалов и исследование механизмов их действия.

Ключевые слова: наночастицы, диоксид церия, клеточный биосенсор

В настоящее время в биологии и медицине довольно часто применяют различные наночастицы, в том числе соединения церия. Нанодиоксид церия (НДЦ) представляет интерес как неорганический антиоксидант, который

обладает выраженной кислородной нестехиометрией и ферментомиметическими свойствами [1, с. 930]. Однако биологические свойства диоксида церия еще остаются малоизучены, и большой интерес вызывают размеры диоксида церия, которые достаточно сильно влияют на биохимические процессы в организме.

Церий – элемент семейства лантанидовых, который существует в двух состояниях: CeO_2 и CeO_3 [2, с. 1438]. При переходе в нанокристаллическое состояние диоксид церия изменяет свои физико-химические свойства и способен проявлять антиоксидантные свойства. Попадая в организм, наночастицы способны повреждать биомембраны, изменять функции биомолекул, в том числе молекул генетического аппарата клетки и клеточных органелл, приводя к нарушению регуляторных процессов и гибели клетки. Взаимодействие наночастиц с биологическими жидкостями, клетками и тканями следует анализировать с учетом возможных путей проникновения наночастиц в живые организмы, а также их последующего селективного накопления в органах.

По мнению Schubert D. (2006) и других авторов нанокристаллический диоксид церия (НДЦ) может проявлять цитотоксические свойства. Целый ряд экспериментов на животных показал, что внутривенное введение крысам золя наночастиц размером 6–7 нм в дозе 175–250 мг/кг сопровождается смертью 60% животных, тогда как доза 100 мг/кг является совершенно нетоксичной: не вызывает изменений показателей окислительного стресса по сравнению с контрольными интактными животными [3, с.89]. На токсичность НДЦ влияют несколько факторов, прежде всего – это размер частиц. По литературным данным известно, что частицы CeO_2 размером 1000 нм обладают незначительной токсичностью в культуре нервных клеток гиппокампа (HT22) и макрофагов мыши (RAW164).

Актуальным является поиск методов скрининга цитотоксических низко- и высокомолекулярных компонентов, обладающих цитотоксическим действием. В этом аспекте определенный интерес представляют различные

биоиндикаторные системы, которые обладали бы высокой чувствительностью и способностью к быстрой ответной реакции. В качестве методов для определения цитотоксичности наночастиц могут быть использованы клеточные биосенсорные тест-системы, которые обладают высокой чувствительностью. Нами была разработана и внедрена в практику оригинальная тест-система – клеточный биосенсор *Dunaliella viridis* Teod., обладающий способностью менять свои структурно-функциональные характеристики под действием цитотоксических факторов [4]. Тест-система *D. viridis*, представляет собой 20-суточную синхронизированную культуру одноклеточной водоросли в концентрации 15 млн. клеток в 1 мл. Микроводоросли культивировали на среде Артари в модификации Масюк [5, с.243] при температуре 25-27 ºС в стандартных условиях [6, с.165]. Для оценки цитотоксичности исследуемого вещества в лунки планшета вносили в равных объемах (50 мкл) клеточный биоиндикатор и образцы.

Клетки тест-системы характеризуются отсутствием клеточной стенки. Чувствительность клеток определяется наличием плазматической мембраны, что способствует получению быстрого ответа от клетки. Это обусловливает высокую чувствительность клеток *D. viridis* к минимальным изменениям компонентности среды, в которой они находятся. В основе структурно-функционального нарушения клеточного биоиндикатора лежат изменения формы и подвижности клеток, свидетельствующие об изменении микрофиламентов цитоскелета, что может зависеть не только от свойств клеток, но и от природы и концентрации определенных компонентов в биологических средах. Клетки *D. viridis* реагируют на присутствие соединений различной природы в окружающей их среде по-разному: изменяют форму, теряют жгутики, утрачивают подвижность и образуют микро- и макроагрегаты посредством выделяемого ими экзометаболита с последующим агрегатообразованием.

В нашем эксперименте мы проводили оценку потенциального цитотоксического действия диоксида церия на клетки биосенсора *D. viridis*. В

работе исследовали два образца с разными концентрациями наночастиц церия: образец №1 НДЦ16-0,1М и образец №2 НДЦ (IV) – 0,01М.

В контрольных образцах клетки *D. viridis* имели овальную форму, жгутики, не образовывали агрегатов, сохраняли прямолинейное движение, подвижность составляла 95,0±1,1%. После добавления к биоиндикатору наночастиц диоксида церия с концентрацией 0,1М наблюдали изменение характера движения клеток в сторону замедления. Форма клеток была не нарушена. Жгутики не утрачены.

Во втором образце после внесения в лунки планшета 50 мкл тест-системы *D. viridis* и солей диоксида церия с концентрацией 0,01М в среднем 90% клеток теряли свою функциональную активность – становились неподвижными за счет утраты жгутиков. Клетки приобретали деформированную округлую форму с ярко выраженным присутствием хлорофилла из-за поглощения частиц препарата и образовывали макроагрегаты.

В работе показано, что исследуемый образец с наночастицами диоксида церия в концентрации 0,1М не вызывает цитотоксических эффектов по сравнению с контрольными образцами. Соль диоксида церия в концентрации 0,01М обладает выраженным цитотоксическим действием на клетки *D. viridis и* вызывает все виды структурно-функциональных нарушений клеток: изменение формы у значительной части клеток биоиндикаторной культуры, потеря подвижности клеток и образование макроагрегатов. Таким образом, влияние высокотоксичного соединения соли диоксида церия на биообъект может приводить к серьезным нарушениям клеточного гомеостаза. Тест-система одноклеточной водоросли *D. viridis* является перспективным биоиндикатором в сравнительном исследовании цитотоксичности наноматериалов.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Иванов В.К., Щербаков А.Б., Усатенко А.В. Структурно-чувствительные свойства и биомедицинские применения нанодисперсного диоксида церия // Успехи химии. – 2009. – Т. 78, №9. – С. 924–941.

2. Estevez A. Y., Erlichman J. C. The potential of cerium oxide nanoparticles (nanoceria) for neurodegenerative disease therapy // Nanomedicine. – 2014. – 9. – P. 1437–1440.

3. Schubert D., Dargusch R., Raitano J., Chan S. W. Cerium and yttrium oxide nanoparticles are neuroprotective // Biochem. Biophys. Res. Commun. – 2006. – V. 342, N 1.– P. 86–91.

4. Пат. UA № 08958, G01N33/15, C12Q1/04, C12M1/34. Спосіб біосенсорної індикації цитотоксичних факторів біологічної і хімічної природи / Клімова О.М., Божков В.В., Бойко В.В., Кордон Т.І., Дроздова Л.А., Лавінська О.В. – Заявл. 28.08.2009; Опубл. 10.03.2010, Бюл. №5.

5. Масюк Н.П. Морфология, систематика, экология, географическое распространение рода Dunaliella Teod. и перспективы его практического использования // Киев: Наук. думка, 1973. – 243 с.

6. Божков А. И., Голтвянский А. В., Ростама Ш. Индуцированное агрегирование клеток *Dunaliella viridis Teodor* ионами меди в культуре // Альгология. – 2010. – 20, № 2. – с. 151–166.

.

ОСНОВНІ АСПЕКТИ ТВОРЧОСТІ ВОЛОДИМИРА ПЕТРИКА

Куртєва Карина Русланівна
аспірантка Харківської державної академії культури
м. Харків, Україна

Анотація: Розглядається життя та творчість балетмейстера Володимира Петрика, етапи його творчго шляху та особливості роботи, яка нерозривно пов'язана Державним Гуцульським ансамблем пісні і танцю.

Ключові слова: танець, гуцульський танець, народна хореографія, балетмейстер, ансамбль пісні і танцю.

Життя та творчий шлях цього майстра танцю не можна назвати легким. Можливо, завдяки багатьом випробуванням долі Володимир і став тим, ким ми сьогодні його знаємо.

Народився і зростав у прикарпатському селі Вороні Коломийського району [3, с. 18] 30 серпня 1921р. Завдяки життю в селі він отримав найдорожчі цінності життя, а саме: у дитини сформувалося відчуття національного характеру, прищепилась любов до рідного села, до усього самобутнього та неповторного.

Петрик був дуже обдарованою дитиною, відрізнявся дивовижною музикальністю, мав хист неабиякий до співу й танцю, а також міг похвалитися невичерпною фантазією.

Жоден сільський фестиваль, жодне весілля чи великодні забави, не відбувалися без того, щоб не можна було побачити танці Володимира. Така народна «закалка» зіграла, у подальшому, вирішальну роль в його творчості.

Як і багато сільських дітей Петрик ходив до школи.[2] Мріяв навчитися грати на скрипці, відкладав кожну копійку на протязі року й таки купив собі інструмент. Він самотужки, у вільні вечори, вчився грі на скрипці. Згодом, у селі було створено сільськогосподарське товариство «Вишкіл», одним із

напрямів якого було прищепити любов молоді до культурних надбань народу – до співів, музики, танцю.[3,с.19]. Тут Володимира Петрика та його здібності помітили, наслідком чого стала участь у постановці вистав. Після спеціальних курсів диригував самодіяльним хором, але залишався зґрабним і спритним танцюристом. Саме в цей час у Володимира проявляється талант до постановки танців. «Чумацький» танець з батіжками та «Катерина» – його перші роботи як постановника. Вони мали успіх, а згодом, навіть, поставлені на професійній сцені.

Найголовнішій зустрічі у своєму житті Петрик завдячую випадку та долі. У 1939р. він знайомиться з уже відомим на Прикарпатті балетмейстером Ярославом Чуперчуком, який гідно оцінив талант хлопця та запросив його до Гуцульського, щойно створеного, ансамблю пісні і танцю. Коли, на одному з концертів були присутні представники українського товариства з Відня, вони відзначили неабиякий талант Петрика та дали йому виклик-запрошення до Віденської балетної школи.

Війна була нелегким часом для діяльності творчих колективів. Багато з них перестали працювати. На жаль вдача не завжди була на стороні Петрика, так у 1942 році приїхавши провідати батьків потрапляє у до рук фашистів, які забрали його на роботу до Німеччини. Та йому щастить, він опиняється у Відні, де має змогу у вільний час відвідувати Віденську музичну школу, де два роки навчався хореографії та вивчав анатомію, музичну грамоту, вокал, композицію, народний і класичний танці. [1,с.120]

Дізнавшись, що Галичину звільнено митець вирішує повернутися додому, але його знімають з потяга як підозрюваного у співробітництві з німцями. І тільки через два довгих роки від Коломийського театру надходить лист з викликом на ім’я В. Петрика, де його запрошували повернутися в творчий колектив. До речі, ніяких злочинів за Володимиром не рахувалося і йому дозволили повернутися на рідну землю.

У цей же час Ярослава Чуперчука, який був головним балетмейстером ансамблю запрошують до Львова і посаду головного балетмейстера Гуцульського ансамблю пісні і танцю обіймає Володимир Васильович Петрик.

Наслухавшись безліч переказів, прочитавши багато легенд про боротьбу народного ватажка Олекси Довбуша і його опришків про поневолення гуцулів та побувавши на батьківщині славного героя, в селі Печеніжині, Володимир Петрик робить постановку складного хореографічного твору – «Опришки Олекси Довбуша», яким і дебютує як балетмейстер. У цьому творі засобами хореографії розкриваються мужність і відвага, душевне багатство і поетичність гуцулів.[3, с.20]. Вся Україна схвально відреагувала на першу роботу маестро. Всі, крім тогочасного обласного начальства, яке усуває Петрика з посади балетмейстера(з політичних причин), та згодом відновили його діяльність як головного балетмейстера.

Пізніше, вже сам Григорій Верьовка запрошує Петрика поставити хореографічне полотно на гуцульському фольклорному матеріалі в Заслуженому українському народному хорі. Так у репертуарі колективу з'явилася хореографічна сюїта «Галявина», з якою вони об'їздили весь світ.

У хорі Верьовки пізніше ним поставлені «Аркан» та «Прикарпатська полька». Його запрошує Вірський і він ставить у його ансамблі «Гуцулку», а з його «Косівчанкою» ансамбль пісні і танцю Прикарпатського військового округу виїджає до Швейцарії. І в кожному танці – справжній народний колорит, свіжість хореографічного малюнка, яскравість і різноманітність танцювальних рухів, що свідчить про невтомні пошуки балетмейстера.[3, с.21].

Володимир Петрик був унікальною людиною. Він знав особливості народного одягу, традицій і фольклору кожного регіону Івано-Франківської області й вміло користувався своїми знаннями, застосовуючи їх для створення нових концертних номерів.

Підтримував зв'язки з професійними театрами, завдяки чому мав змогу виступати не лише як хореограф, а й як режисер. Так, повість М.Коцюбинського «Тіні забутих предків» була вирішена хореографічно на

сцені Івано-Франківського театру, а в Сімферопольському театрі Петрик має змогу ставити танці до п'єси «У неділю рано зілля копала», у Тернопільському – до п'єси «Земля», а в Харківському академічному театрі – до п'єси «Украдене щастя» і це далеко не весь перелік.

Характерною рисою танців, створених Володимиром Петриком, є їх глибока народність. Поставлені ним «Чабани», «Гуцулка», «Космачанка» сповнені народного дотепу, невимушеності, безпосередності. Кожен із цих танців своєрідний, але всі вони підкорюються єдиному принципові – принципу народності. Він бере за основу бачені танцювальні рухи і ставить колоритні хореографічні композиції. [3, с. 21].

У свій час його вважали найбільшим знавцем і пропагандистом гуцульського танцю. Запрошували для проведення, сучасною мовою, майстер-класів гуцульського танцю з молодими, ще недосвідченими педагогами або просто любителями. Завдяки діяльності В.Петрика гуцульський танець вийшов на новий рівень розвитку, став популярним і на сьогодні займає почесне місце в світовому хореографічному мистецтві. За всі роки, які він працював у Гуцульському ансамблі пісні і танців він виховав багато обдарованих артистів, які стали продовжувачами його справи життя. Серед них, такі відому нам постаті як Василина Чуперчук, Георгій Железняк, Заслужені артисти України Іван Курилюк, Дарій Ластівка та інші.

Також треба зазначити великодушність В. Петрика, який ніколи не робив із своїх знань таємниці, напроти, охоче допомагав кожному, хто цієї допомоги потребував. Недивно, що при святкуванні 100-річчя української еміграції в Канаді і Америці, де проходили концерти українських хореографічних колективів, концерт кожного колективу починався або закінчувався танцем у постановці В. Петрика. [3, с. 23]

За свої 54 роки творчої діяльності В. Петрик отримав багато нагород, дипломів, премій. У 1963 році Володимирові присвоюють почесне звання «Заслужений артист України», а у 1997 звання «Народний артист України», 2001рік – Президенська премія.

Діяльність В.Петрика є дуже вагомою для розвитку хореографічного мистецтва як професійного так і аматорського. Про це свідчить популярність його танців, які залюбки переймають малодосвідчені хореографи-початківці та й вже зрілі майстри.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1.Бігус О. О. Народно-сценічна хореографія Прикарпатського регіону:монографія / О.О. Бігус. - Київ : Видавництво Ліра-К, 2015.-182с.

2.Відомі балетмейстери. URLhtt:ps://sites.google.com/site/artistibalet/home/vidomi-baletmejstri (дата завершення: 11.01.2021).

3. Стасько Б. Хореографічне мистецтво Івано-Франківщини / Б. Стасько. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2004. – 312 с.: 8 с. кол. Іл.

УДК 621.311.24

АНАЛІЗ ОБ'ЄКТІВ ГЕНЕРАЦІЇ ОБ'ЄДНАНОЇ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Кулик Михайло Павлович,
к.т.н., доцент
Кулик Тетяна Павлівна,
ст. викладач
Івано-Франківський національний технічний
університет нафти і газу,
м. Івано-Франківськ, Україна

Анотація. Проаналізовані об'єкти генерації енергетичної системи України, а саме гідроелектростанції, теплові та атомні електростанції, малі ГЕС, теплоелектроцентралі, а також об'єкти відновлювальної та альтернативної енергетики. Приведені їх позитивні сторони, недоліки, до числа яких входять − суттєвий вплив на довкілля (атмосферу, водні об'єкти та грунти). Дана порівняльна оцінка собівартості електроенергії вказаних об'єктів генерації.

Ключові слова. Об'єкти генерації, вплив на довкілля, відпрацьований ресурс, маневровість, шкідливі викиди, собівартість електроенергії, зелений тариф.

Енергетична безпека незалежної держави, а Україна не може бути винятком, є невід'ємною умовою сталого розвитку всіх галузей промисловості, сільського господарства, а також гарантує високий рівень життя населення. Історія розвитку цивілізації вказує на постійну боротьбу за володіння енергоресурсами. Паралельно з цим висувається умова енергоощадне використання теплової та електричної енергії[1, с.4-28] та екологічно чисте її виробництво.

Об’єднана енергетична система (ОЕС) України базується на гідравлічних електростанціях(ГЕС), теплових та атомних електричних станціях(ТЕС і АЕС), які вкупі виробляють основну частину електричної енергії. Деяка частина електроенергії виробляється малими ГЕС, а також тепловими електро-централями (ТЕЦ), які крім електричної енергії виробляють ще і теплову енергію. Вказані основні види об’єктів генерації ОЕС України доповнюються об’єктами ‘так званої’ відновлювальної та альтернативної енергетики, до пере-ліку яких входять сонячні (СЕС), вітрові (ВЕС) електростанції, а також об’єктами альтернативної гідроенергетики (припливні, хвильові, міні і мікро ГЕС).

Основна частка споживаної електроенергії виробляється гідравлічними, тепловими та атомними електростанціями, які об’єднані сімома електрогенеруючими компаніями в загальнодержавну ОЕС. Передача енергії від виробників до електропостачальних компаній здійснюється високовольтними магістральними мережами, а вже від них розподільчими мережами – безпосередньо до споживачів. Розподіл електроенергії в Україні здійснюють 25 обленерго (з врахуванням східних областей та АР Крим).

Загальна встановлена потужність всіх об’єктів генерації, що входять в склад ОЕС України становить [2] майже 53.4 ГВт, а розподіл потужностей між видами генерацій (в % відн.) виглядає приблизно : ГЕС − 9, ГАЕС − 2.8, ТЕЦ − 11.5, ТЕС − 40.5 , АЕС − 25.5 , СЕС − 9.3. Решта потужностей (біля 1.4 %) припадає на дрібні альтеративні та відновлювальні джерела генерації, які суттєво не впливають на енергетичний баланс України.

Співвідношення обсягів виробленої електричної енергії різними видами генерації в кінці XX ст. і на початку XXI ст. змінювалось в досить широкому діапазоні, та воно може бути непропорційним встановленій потужності.

Вироблення електричної енергії на ГЕС є надзвичайно простим та дешевим процесом, для якого необхідні лише два пристрої – гідротурбіна та електричний генератор, а також невеликий перепад висот русла річки. Для утворення водосховища спеціально будують дамбу, при цьому затоплюється

певна площа земельних угідь. Накопичена вода під гідродинамічним напором, стікаючи з дамби, потрапляє на лопасті турбіни та обертає вал електрогенератора. Основні ГЕС розташовані на Дніпрі (Київська та Канівська ГЕС і ГАЕС, Кременчуцька ГЕС, Середньодніпровська та Дніпровська ГЕС, а також Каховська ГЕС і ГЕС-2). Крім того, на річці Дністер знаходиться Дністровський гідровузол, який включає дві ГЕС, побудована одна ГАЕС і ще одна на завершальній стадії будівництва, та на річці Південний Буг – Ташлицька ГЕС і Олександрівська ГЕС. Деякі з вказаних ГЕС можуть працювати та досить часто працюють в насосному режимі. Це використовується для часткового покриття пікових режимів споживання. Крім, державних гідроелектростанцій в Україні поширене будівництво приватних малих ГЕС до 10 МВт потужності, на які поширюється ”зелений” тариф, що стимулює їх поширення.

До переваг ГЕС, крім дешевизни виробленої енергії, слід віднести швидкий запуск, відсутність викидів в атмосферне повітря, що не тягне за собою суттєвого впливу на екологічну ситуацію, та практичну невичерпність гідроресурсів. До недоліків таких об’єктів генерації відносять необхідність затоплювання земель при створенні водосховища, потреба в стабільній та невеликій швидкості течії, а також деякі незручності у сфері регулювання сезонних запасів води – навесні через паводки, а літом через посуху.

Втрати напору на гідроелектростанціях можуть становити до 5 % в залежності від схеми деривації, а коефіцієнт корисної дії гідросилового устаткування (гідротурбіни та електрогенератора)може складати, в залежності від їх типу та характеристик, 90 – 94 %, а в цілому на окремій ГЕС потенційна енергія водотоку [4,с.285-290] перетворюється в електричну з досить високим к.к.д на рівні 86-93 % . Робота ГАЕС має свої особливості, пов’язані з тим, в якому режимі (турбінному чи насосному) працює гідросиловий агрегат.

Основною же частиною ОЕС України є теплова енергетика, яка в більшості базується на вугільних блоках, та включає 14 ТЕС (деякі з них працюють та знаходяться на тимчасово окупованій територіях Донецької і

Луганської областей), а Вуглегірська ТЕС була знищена в результаті пожежі. Всі вони входять до п'яти генеруючих компаній – ПАТ "ДТЕК Дніпроенерго", ПАТ "ДТЕК Західенерго", ТОВ "ДТЕК Східенерго", ПАТ"ДТЕК Центренерго", ПАТ "ДТЕК Донбасенерго". Загальна кількість встановлених і працюючих вугільних блоків на ТЕС України і теплових електроцентралей (ТЕЦ) оцінюється різними авторами кількістю 90-106 одиниць. Маючи біля 60 % встановленої потужності ТЕС України, вони виробили в першому кварталі 2018 року лише біля 40 % електроенергії.

Всі теплові станції ОЕС України є конденсаційними та працюють на твердому органічному паливі, вони здебільшого побудовані поблизу в місцях його видобутку кам'яного вугілля. Такі ж об'єкти генерування електричної і теплової енергії як ТЕЦ, працюють по теплофікаційній схемі, та побудовані поблизу місць споживання, крім електричної, ще і теплової енергії. В залежності від часу роботи ТЕС протягом року для покриття графіка енергетичних навантажень, що характеризується числом годин використання ($\tau_{вст.}$) встановленої потужності, їх поділяють на три категорії – базові ($\tau_{вст.}$ >6000 год./рік), напівпікові ($\tau_{вст.}$=2000 - 5000 год./рік) та пікові ($\tau_{вст.}$ < 2000 год./рік). Пікові електростанції включаються в роботу тоді, коли потрібно покрити пікову частину добового графіка електричного навантаження.

Електрична енергія на ТЕС отримують при перетворенні прихованої кількості тепла у паливі шляхом його передачі від газів згоряння до спеціально підготовленої води (випаровування, перегрів та стиснення до необхідних параметрів водяної пари), подачі робочого тіла в циліндри парової турбіни, яка розкручує електрогенератор.

Фактична частка вугільних потужностей (готових до запуску) знаходиться на рівні до 60 % від загальної потужності об'єднаної енергетичної истеми України. Згідно Енергетичної стратегії України до 2030 року, затвердженої розпорядженням КМУ від 15.03.2006 р. основою ОЕС електроенергетичної системи України залишатиметься теплова енергетика, яка

і в майбутньому буде базуватися на переважному використанні вугілля в паливному балансі.

Слід зауважити, що основне технологічне обладнання переважної більшості вугільних блоків всіх ТЕС на 80 – 90 % вичерпало свій технічний ресурс. Коефіцієнт корисної дії існуючих ТЕС України знаходиться на рівні 30-35 %, в той час, коли вугільні блоки ТЕС передових країн Європи та світу працюють з к.к.д. не нижчому за 45 %.

Ще одним із суттєвих недоліків теплової генерації на вугільних блоках, крім великої витрати умовного палива на вироблену кВт-год. (на 40 % вище ніж у передових країнах), є величезна кількість викидів шкідливих речовин в атмосферне повітря. На даний час ТЕС в Україні працюють при вкрай низькому коефіцієнті використання встановленої потужності та неприпустимих екологічних показниках. Всі вони вже виробили свій розрахунковий технологічний ресурс і суттєво його перевищили. Витрати умовного палива на вироблення однієї кіловат-години електроенергії перевищили 400 грамів, у той час такий показник у 1991 році був на 70-80 грамів нижчий.

На більшості ТЕС використовуються застарілі вугільні блоки, які через зношенність основного технологічного обладнання, є значними забруднювачами довкілля, включаючи атмосферне повітря. Серед шкідливих компонентів надзвичайно небезпечними є оксиди азоту (другий клас небезпеки). Крім того, ОЕС України характеризується [5,с.20] нестачею маневрових потужностей, а для покриття пікових навантажень часто використовують застарілі вугільні блоки, які працюють у непроектних режимах, що прискорює їх зношення та погіршує екологічну ситуацію в зоні розташування ТЕС.

В кінці 80-х років минулого століття в Україні почався розвиток атомної енергетики. Відповідно до планів розвитку АЕС в колишньому СРСР на території України в період 1977-89 роки планувався запуск 16 енергоблоків загальною потужністю 14.8 ГВт на п’яти атомних станціях, а саме - Запорізькій, Рівненській, Хмельницькій, Чорнобильській та Південно -Українській.

На момент найбільшої техногенної катастрофи на четвертому енергоблоці Чорнобильської АЕС (26 квітня 1986р.)[6, с.14] в експлуатації вже було 10 атомних енергоблоків, з яких 8 потужністю 1 000 МВт (ВВЕР-1 000 - 4шт.,а також 4 енергоблока типу РБМК - 1 000), що на той час задовольняло зростаючі потреби в електроенергії Після цього до кінця 1990 року в експлуатацію були введені ще 6 атомних енергоблока аналогічної потужності (з них 3 на Запорізькій та по одному на Рівненській, Хмельницькій та Південно -Українській АЕС). Після скасування, встановленого ВРУ на декілька років мораторію, на будівництво атомних енергоблоків постали питання пов'язані реконструкцією та відновленням недобудованих енергоблоків, а також підвищенням техногенної безпеки вказаних потенційно небезпечних об'єктів до рівня світових вимог. В подальшому всі об'єкти атомної енергетики об'єднані в НАЕК "Енергоатом". На сьогоднішній день, після закриття Чорнобильської АЕС, в експлуатації знаходиться чотири АЕС, на яких працює 15 ядерних енергетичних установок.

До найбільш вагомих переваг АЕС можна зарахувати дешевизну виробленої електроенергії, компактність планування проммайданчиків, а також їхню, зовнішньо видиму чистоту. А до суттєвих недоліків, вірніше небезпек, слід віднести наявність[7,с.13-33] радіоактивних відходів, зокрема відпрацьоване ядерне паливо, для якого необхідні додаткові затрати на їхню утилізацію. Крім того, для них характерним є теплове забруднення довкілля, яке для станції, що працює на водоохолоджуваних реакторах є значно вищим, ніж для ТЕС. Коефіцієнт корисної дії АЕС, діючих в Україні, не перевищує 35 %, а це означає, що майже дві третини тепла, яке виробляється в реакторі, потрапляє у довкілля.

Розрахунки, проведені вітчизняними та зарубіжними вченими, зокрема Легасовим В.О., показують, що щільність теплової енергії від АЕС середньої потужності сягає 10^3 – 10^4 Вт/м^2 .Таке забруднення довкілля співмірне із тепловими потоками від лісових пожеж, вулканів, пожеж на нафтових газових промислах. Очевидно, що такі величезні та постійно діючі джерела тепла не

можуть не впливати на гідросферу та атмосферу. Кінцевим результатом такої дії АЕС та ТЕС на довкілля є утворення потужної хмарності, зростання грозової активності, випадання граду та утворення вихорів.

Окрім того, всі вітчизняні АЕС, а також і ТЕС також викидають у довкілля радіоактивні матеріали та речовини, перші – у вигляді газів та аерозолей, другі – аерозолей (коли у атмосферному повітрі наявні завислі частинки у вигляді сажі та шлакового пилу). Через це навколо таких об'єктів створюється підвищений радіаційний фон внаслідок осаджування аерозолей, сажі та шлаків.

Альтернативні джерела електричної енергії, переважно СЕС та ВЕС, останнім часом широко поширюються − як у всьому світі, в європейських країнах і в Україні. Існують, крім автономних, мережеві СЕС, які здатні забезпечити електричною енергією домашні потреби, а передача її надлишку в мережу забезпечує її швидку окупність завдяки "зеленому тарифу". Особливо слід відмітити гібридні СЕС, які придатні для використання в лікарнях, ОСББ, бюджетних організаціях та окремих підприємств комунальної сфери.

Енергетична система України має декілька недоліків, про які ми вже згадували вище – це насамперед нестача маневрових потужностей, технологічне обладнання основних генеруючих потужностей (теплова та атомна генерація) частково вичерпало свій технічний ресурс, а деякі з них знаходяться на цій межі. ГАЕС у повній мірі неспроможні забезпечити покриття пікових навантажень, а робота ГЕС в насосному режимі в деякому наближенні підходить до дуже древнього виразу "сізіфова праця". А швидке нарощування обсягів встановленої потужності у сфері ВДЕ та зростання виробництва електроенергії на СЕС тільки загострює існуючі проблеми.

З іншого боку надмірне захоплення "зеленим тарифом" та зростання обсягу чистої енергії (враховуючи такий термін, як "зелена металургія"), при існуючих правил на енергоринку та без врахування міжнародного досвіду (Іспанія та ФРН), загрожує загостренням існуючих проблем. В Україні станом на 2012 рік (цей момент важливий з ряду деяких очевидних фактів) існував

наступний тариф за видами генерацій(грн./кВт•год) : ВЕС − 1.22, СЕС − 5.05, ГЕС − 0.06, АЕС − 0.21, ТЕС − 0.67. В структурі обсягів виробленої електро-енергії за 2018 та 2019 роки, частка енергії, отриманої від ВДЕ за офіційними даними Міністерства енергетики та захисту навколишнього середовища, зросла більш ніж у двічі від 1.7 до 3.4 %. В той же час, за даними НКРЕКП виплати по зеленому тарифу у 2019 році становили 18 млрд. грн., а у 2020 році очікувана сума сягатиме 42 млрд. грн. Однак, тягар оплати таких тарифів лягає на державу в особі ДП ”Енергоринок”, а по суті на всіх українців. В подальшому ці виплати зростатимуть, адже “українські” інвестори поспішали із будівництвом об’єктів ВДЕ у 2019-20 р.р. коли тариф був високий, а виплати гарантувались до 2030р. Вихід вбачається у ринкових підходах з оголошенням аукціону на будівництво об’єктів генерації з використанням ВДЕ. Для порівняння у 2018 р. у Казахстані прийшло 113 компаній із 9 країн, і через аукціон були відібрані інвестори на 857 МВт, а ціни упали на 48% на сонячну енергію та на 23 % на вітряну.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.

1. Теплова енергетика. Нові виклики часу. / За загальною ред. П. Омеляновсь- кого та Й. Мисака. – Львів., НВФ ”Українські технології”., - 2009., - 659с.

2. Енергетична стратегія України на період до 2035 року ”Безпека, енергоефек- тивність, конкурентоспроможність”, затверджено розпорядженням КМУ від 17 серпня 2017р.. № 605-р.

3. Кулик М.М. Концептуальні підходи до розвитку енергетики України аналі -тичні матеріали), - / М.М.Кулик , В.М.Горбулін, О.В.Кириленко // - Київ, 2017р., “ТОВ Наш Формат”, 77с.

4.Энергетика:история, настоящее и будущее.Развитие теплоэнергетики и гидро- энергетики. /Под ред. В.Н.Клименко, Ю.А.Ландау, И.Я.Сигал // - Киев, 2011,ООО ” Новый друк”, 399с.

5. Вольчин І.А. Перспективи впровадження чистих вугільних технологій в енер- гетику України /І.А.Вольчин, Н.І.Дунаєвська, Л.С.Гапонич, М.В.Чернявський,О.І.Топал, Я.І.Засядько // - Київ, ”Гнозіс”, 2013, 308с.

6.Энергетика: история, настоящее и будущее.Развитие атомной энергетики и объединенных енергосистем /Под ред. Ю.А.Ландау, И.Я.Сигал // - Киев, 2011, ООО ”Новый друк”, 304с.

7.Пристер Б.С.Проблемы безопасности атомной энергетики.Уроки Чернобыля. /Б.С.Пристер, А.А.Ключников, В.М.Шестопалов, В.П.Кухарь //- Київ,- 2012р., ПАТ ”ВІПОЛ”- 201с.

УДК 004

МРНТИ 19.71

ЖАҢА КОММУНИКАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ТЕЛЕВИЗИЯДА ТИІМДІ ҚОЛДАНУ ТӘСІЛДЕРІ

Құтым Бегім

Назарбаев университетінің студенті

Астана, Қазақстан

Аннотация Мақалада цифрлық дәуірдегі телевизия индустриясы дамуында басты қозғаушы күшке айналған технологиялық шешімдер жүйеленіп талданған. Коммуникациялық технологиялардың көмегімен ақпаратты сапалы дайындау, тарату мәселелері сарапталды. Олардың теориялық негіздері мен практикалық қызметінің жаңа даму бағыттары зерттелді.

Қазақ елінде медиа-нарықтың, оның ішінде, телевизияның әлеуетін өсіру, ақпараттық теңсіздікті жою, экономиканы цифрландыру сияқты бағдарламалардың көмегімен қоғамдық процестерді жандандыру тетіктері мен тәсілдері қолданылуда. Осының бәрі мемлекет тарапынан іске асырылған кешенді бағдарламалардың оң нәтижелеріне негізделген.

Кілтті сөздер: телевизия индустриясы, ақпараттық теңсіздік, экономиканы цифрландыру, жасанды интеллект.

Ақпараттық технологиялардың соңғы 20-30 жылдағы өзгерістері телевизиялық индустрияның дамуында басты қозғаушы күштердің – бейне (видео) контент пен оны таратын жоғары дәрежедегі коммуникациялық технологиялардың – маңызын еселеп арттыруда. Бұндай технологиялардың көмегімен ақпаратты өте сапалы дайындап, оны миллиардтаған аудиторияға бір мезгілде таратуға болады.

Қазіргі мультимедиалық ортаның, оның ішінде, телевизияның басты ұраны – «әлемнің әрбір нүктесіне», «тәуліктің 24 сағатында», «барлық технологиялық құралдарда» хабар тарату болып өзгерді. Күннен-күнге саны мен сапасы өсіп, арзандап жатқан барлық девайстар телекоммуникация, медиа мен көңіл көтеру индустриясының жылдам конвергенттігіне себеп болуда. Күнделікті адамдардың лексикасына «2-ші экран», «5 экран», «сызықты емес телекөрсету» деген жаңа тіркестер пайда болды. Енді осыларды жекелеп жіктеп, талдап көрелік.

«2-ші экран» туралы. Телебағдарлама көріп отырып өзіңіздің смартфоныңызда, Ipad немесе ноутбукте сол бағдарлама туралы толық, қызықты ақпарат алып отырасыз. Бұл шын мәнінде революциялық технология. Мысалы, телесериал көріп отырған адам сериалдың сюжеті, актерлар туралы, олардың киген киімдері мен түсірілім кезіндегі қызықты жәйттермен және басқа да қосымша ақпаратпен танысып отырады.

Дәл солай телебағдарлама жүргізушілері мен қатысушылары туралы мәліметтер де сіздің құрылғыға келіп жатады. Тележоба мен фильмдердегі саундтректі өз девайсыңызға жүктеп, «2-ші экран» арқылы болашақта тележобалардың рейтингін анықтау да қиынға түспейді. Көрермен бағдарламаны қай секундтан, минуттан бастап көре бастағанын, бағдарламаны қанша уақыт көргенін, ерекше дәлдікпен анықтай аламыз. «2-ші экран» – барлық телеарна менеджерлері мен жарнама берушілер үшін кеше ғана арман болған технологиялық мүмкіндік.

«5 экран» – видеоконтенттер мен телебағдарламаларды смартфон, планшет, ноутбук, компьютер мен телевизор сияқты 5 құрылғыдан еркін көру мүмкіндігі.

«Сызықты емес телекөрілім» дегеніміз – көрермендердің телебағдарламаларды әртүрлі цифрлық сервистерден сұратып, бірнеше цифрлық платформалар арқылы көруі. Аталған қызметті кабельді және спутниктік операторлар, онлайн видео қызмет көрсететін ресурстар, жаңаша медиа ортада, жаңа ақпарат тасымал технологиясын қолданып, немесе

видеохостингтер арқылы, немесе мобилді қосымшалар арқылы хабар таратын дәстүрлі телеарналар ұсынады [1, 196 б.].

Міне, дәл осындай жойқын ақпараттық тасқын күнде еселеніп өсіп отырған кезде дәстүрлі телевизиялық таратылымның болашағы туралы мәселе зерттеуші ғалымдардың алдына күрмеуі қиын сұрақтар туындатуда.

Бір жағынан, телевизиясы барынша дамыған елдерден келіп жатқан статистикалық мәліметтерге сүйенсек, сызықты (дәстүрлі эфирлік, аналогтық) телевизияның ұлттық жарнама нарықтарында үлесі азайып барады. Мысалы, 2015-2016 жылдарда Ұлыбританияның онлайн-медиаларында орналастырылған жарнама шығыны офлайн-медиалардағы жарнама көлемімен теңескен. Тұманды Альбионда барлық жарнаманың 50% жаңа онлайн-ресурстарға бөлінген. Осы параметр бойынша онлайн-сервистерде берілген жарнама көлемі Австралия мен Қытай елінде 44%, Норвегияда 45%, Данияда 43% болып тіркелген.

Екінші жағынан, шетелдерде, оның ішінде көрші Ресей мемлекетінде телевизия ең қолжетімді және бұқаралық коммуникациялардың ішіндегі жоғары сұранысқа ие құрал болып саналады. Аудиторияны қамту көлемі жағынан және телевизияның арзан болуымен байланысты да осындай тұжырым түзуге болады.

2016 жылы дәстүрлі телевизиялық таратушылардың тұрақты ахуалы өзгерген жоқ, тіпті, дүниежүзіндегі жалпы көлемі біршама өскен. Көрермендер тек TV-қабылдағыштар емес әртүрлі құрылғылар арқылы да бағдарламаларды көре бастағанымен телевизия көпшілік аудитория үшін әрі үйреншікті, әрі жайлы медиалық нысан болып сақталып келуде.

Абсолюттік көпшілік елдерде телевизия ең басты жарнама берілетін коммуникациялық құрал сипатын сақтап қалған. Телевизияның үлесіне әлемде жарнамаға бөлінетін бюджеттің 42,2% тиесілі екен. Аталған үлес басқа да дәстүрлі БКҚ (бұқаралық коммуникация құралдары) мен Интернеттегі жарнамадан көп. Ал, Ресейдегі телевизия арқылы көрсетілетін жарнама 47,7% құрайды [2, 46 б.].

Қазіргі медиалардың цифрлық, көпэкранды, көпфункционалды және көпмақсатты сияқты инновациялық өзгешеліктеріне қарамастан көптеген елдерде, оның ішінде, Қазақстанда да телеаудиторияның көңілі айнымай телеэфирде болсын, басқа да технологиялық мультимедиалық ортада болсын өздерінің дағдыланған дәстүрлі телеарналарын және олардың бағдарламаларын таңдап отыр.

Ғаламдық нарықтағы өзгерістер қазақстандық телевизия нарығына ықпалын күшейтіп келеді, ақпараттық тәуелсіздік мәселесі күн тәртібіндегі басты тренд болып бекітілуде. Еліміздегі отандық телеарналардың тәжірибесінде осындай қауіптерге қарсы қоятын, ұлттық сипатымыз бен ерекшелігімізді сақтап қалуға деген талпыныстар байқала ма?

Бұл сұрақтың жауабын табу үшін әрі терең, әрі жан-жақты зерделенген көптеген ғылыми ізденістер қажет деп ойлаймын. Және бұл зерттеулерге мемлекеттің өзі мүдделі болуға тиіс. Өйткені, жекеменшік құрылымдар осындай күрделі процестерді болжаудың маңызын түсіне алмауы заңдылық. Коммуникация құралдарын пайдаланып қаржылық, саяси дивиденд табу олар үшін басым мейнстрим. Тек үлкен саяси мәжбүрлік туындаған кезде ғана медиа-нарықтың әлеуеті мен маңызын, оның күшті және әлсіз тұстарын нақты білуге деген сұраныс пайда болуы мүмкін [3, 110 б.].

Әзірше Қазақ еліндегі ақпараттық теңсіздікті жою, экономиканы цифрландыру сияқты бағдарламалардың көмегімен қазақстандықтардың цифрлық технологиялар мен жаңа заманғы байланыс стандарттарына, ғаламдық желіге қосылу мүмкіндіктері жақсаруда. Бұның бәрі мемлекет тарапынан іске асырылған кешенді бағдарламалардың нәтижесі. Ақпараттық теңсіздікті жою бағыты бойынша көрсеткіштер төмендегідей жетістіктерге негізделген:

Біріншіден, Қазақ елінде 1999 жылдың өзінде қалааралық/халықаралық телефон желілері 100% цифрлық технологияға ауыстырылған болатын. Қазір жергілікті телекоммуникация желілерін цифрландыру деңгейі 95,6%, Интернет тұтынушылар 73,1% немесе абсолюттік көрсеткішпен 12,5 млн. адамға жетті.

Соңғы 25 жылда Қазақстанда 12500 шақырым оптика-талшықтық кабельдік магистральдар жүргізілген, Ұлттық ақпараттық супермагистраль жобасы іске асырылуда. 50 адамнан көп тұратын елді мекендер CDMA/EVDO технологиясы бойынша телефония мен жылдамдығы 3,1 Мбит/секунд болатын кеңжолақты Интернет қызметіне қосылған.

2011 жылы Қазақстанда мобильді байланыстың 3G стандарты енгізілсе, 2012-2013 жылдары Астана мен Алматы, барлық облыс орталықтарында 4G (LTE) қосылды. 2016 жылғы мәліметтер бойынша 4 млн. 31 мың абоненттік стационарлық телефон тіркелсе, оның 1 млн. ауылдық жерлерде орналасқан. FTTH технологиясымен, яғни пәтерге дейін тартылған оптикалық талшықпен кеңжолақты Интернетке қосылғандар саны 570 мың абонентті құрады [4, 56 б.].

Екіншіден, соңғы 10 жылда телевизиялық компаниялар технологиялық тұрғыда, қаржылық қамтылу жағынан едәуір жақсы динамика көрсетті. 2010 жылдан бері телевизиялық хабар тарату ұлттық желісін модернизациялау бағытында мемлекеттік бағдарламаларда 2010-2014 жылдарда Қазақстан аумағында цифрлық телевизияға ауысу жұмыстары жүргізілді.

2012 жылы басталған цифрлық эфирлік телевизиямен Қазақстанның 95% аумағын қамту бойынша жұмыстар аяқталуға жақын. Елімізде цифрлық хабар таратудың DVB T2 стандарты таңдап алынды. Қазақстандық телеарналардың спутниктік желімен шетелдерге таратылу географиясын 2020 жылға дейін 100 елге дейін жеткізу жоспарланған.

«Қазмедиа орталығы» мемлекеттік хабар тарату компанияларының басты технологиялық алаңына айналды. Ең озық жабдықтармен жұмыс істейтін бұл орталықтың айналасында телевизияның өндірістік инфрақұрылымы жасалуда. Отандық телеарналар өз өнімдерін жаңа заманғы стандарттармен шығаруға мүмкіндік алды. Мемлекеттік телеарналардың лентасыз өнім шығару әлеуеті күшейді, «Қазмедиа орталығында» мемлекеттік телеарналардың «алтын қорларын» цифрлық форматта сақтау қолға алынуда.

Үшіншіден, телевизияда күн тәртібінің өзгеруі. Өзекті жаңалықтарға, аналитикалық және қоғамдық-саяси ақпаратқа деген қызығушылықтың,

әлеуметтік және саяси мәні жоғары оқиғаларға берілетін кәсіби мамандардың түсініктемесіне деген сұраныстың өсуі. Қазақ елінің халықаралық қарым-қатынастағы рөлінің кеңеюіне байланысты да телеөнімдердің мазмұны өзгере бастады. Бүгінгі телевизия нарығында талаптар түбегейлі өзгеру үстінде. Көрермендер аудиториясы телеарналардан жылдамдық пен сапалы материалдар күтеді. Сонымен бірге, «телеарналар өз көрерменімен тығыз байланыс орнатып, олардың сұранысын жиі зерттеп отыруы тиіс» [5].

Әлеуметтік зерттеулердің нәтижесі қазақстандықтардың 90% отандық телеарналарды таңдайтынын, соның ішінде, 55% қазақстандық отандық телеарналарды күнде көретіні белгілі болды. Мемлекеттік телеарналардың мазмұндық толысуын жеделдету үшін «Қазақстан» ұлттық телеарнасы мен «Хабар», «Хабар 24» арналарының стратегиялық бағдарларын анықтау жұмысы жалғасуда. Рейтингі жоғары хабарларды зерттеу арқылы көрерменнің сұранысын, қызығушылығын анықтау жүргізілуде.

2017-2019 жылдардан бастап жаңа мазмұндық (контенттік) саясат жүргізу қолға алына бастағаны байқалады. Мемлекеттік және коммерциялық телеарналар Интернет желісінде онлайн-трансляцияны жақсарту мен көпфункционалды мобильдік қосымшалар арқылы хабар тарату мүмкіндіктерін игеруге кіріскен.

Қорыта айтқанда, цифрлық медиа кеңістіктің ұлғаюына және медиа қолданыстың түрленуіне қарамастан 2010-2020 жылдары қазақстандық телевизия мемлекет пен қоғамның мүддесін қорғауға қабілетті, көрерменнің сұранысын қанағаттандырып, көпшіліктің талғамынан шығатын өнім ұсынатын бұқаралық коммуникация құралы бола алатынын көрсетті.

ҚОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ:

[1] Есенбекова Ұ.М. Телевизиядағы журналистік шеберлік. Оқулық. Екінші басылым / Астана: Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ Баспасы, 2019. – 325 б.

[2] Голдовская М. Е. Творчество и техника: опыт экранной публицистики / М.: Искусство, 2005. – 230 б.

[3] Голядкин Н. А. История отечественного и зарубежного телевидения / М.: Аспект Пресс, 2017. – 267 б.

[4] Отчет об итогах реализации государственных программ в инфо-коммуникационной сфере // Официальный интернет ресурс Министерства информации и связи Казахстана www.mic.gov.kz – 2020.

[5] Егоров В. В. Телевидение между прошлым и будущим / М.: Воскресенье, 2017. – 196 б.

УДК: 34.01: 342.7

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВВЕДЕННЯ ЕВТАНАЗІЇ В УКРАЇНІ

Кушніренко Станіслав Валерійович
студент IV курсу медичного факультету № 1
Давидов Павло Григорович
кандидат філософських наук, доцент
Донецький національний медичний університет
м. Лиман, Україна

Анотація: В даній статті досліджується інститут евтаназії. Розглянуто основні проблеми введення евтаназії. Наведено основні позиції вчених щодо офіційного введення «права на смерть» в нашій країні. Аналізується міжнародний досвід і сучасне українське законодавство, з'являється висновок про необхідність легалізації в Україні добровільної евтаназії повнолітніх громадян.

Ключові слова: право на смерть, евтаназія, легалізація, лікар, пацієнт.

Термін «евтаназія» вперше був вжитий Френсісом Беконом в XVI столітті. У буквальному перекладі з грецької мови даний термін означає «хороша смерть». Філософський енциклопедичний словник визначає евтаназію як «допомогу при смерті, мистецтво лікаря полегшити вмираючому смерть або прискорити смерть, щоб позбавити вмираючого мук». У медичних словниках можна зустріти таке тлумачення: «евтаназія – умисне умертвіння невиліковно-хворої людини з метою полегшення її страждань» З точки зору, кримінального права правильним і найбільш повним визначенням евтаназії, на наш погляд, є наступне: евтаназія – «це навмисні дії або бездіяльність медичного працівника, які здійснюються відповідно до явно вираженого прохання інформованого хворого або його законного представника з метою припинення фізичних і

психічних страждань хворого, що перебуває в загрозливому для життя стані, в результаті яких настає його смерть».

В даний час виділяють пасивну і активну евтаназію. Активною евтаназією прийнято вважати введення препаратів або інші дії, що тягнуть за собою швидку і безболісну смерть хворого. Під пасивною, в свою чергу, розуміється навмисне припинення дій по підтримуючій терапії. Слід також сказати, що виділяють добровільну і недобровільну евтаназію. Добровільна евтаназія здійснюється на прохання хворого. Особа може заздалегідь в належній формі висловити своє бажання або попросити про це безпосередньо лікарів. Недобровільна евтаназія здійснюється на прохання родичів або опікунів особи, яка перебуває в несвідомому стані, або іншим чином за станом здоров'я позбавлена можливості висловити свою волю [1, с. 32].

В даний час в Україні, та й в усьому світі періодично ведуться дискусії з приводу так званого «права людини на смерть», яке пов'язують з легалізацією евтаназії. В нашій державі евтаназія заборонена на законодавчому рівні. Згідно ст. 52 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я»: медичним працівникам забороняється здійснення евтаназії – навмисного прискорення смерті або умертвіння невиліковно хворого з метою припинення його страждань [2].

Слід повторитися, що евтаназія в Україні заборонена законом у всіх її формах і видах. Хоча, щось схоже на застосування пасивної форми евтаназії можна все ж зустріти і в нашій країні. Так, наприклад, на практиці бувають ситуації, коли невиліковно хворих за їх згодою та згодою родичів переводять зі стаціонарного лікування в лікарні на домашнє, призначаючи їм препарати, що знижують муки. Також можна чути про випадки, коли тяжкохворих, які протягом тривалого часу перебувають у комі і їх стан не змінюється в кращу сторону, за рішенням родичів відключають від апаратів життєзабезпечення. Звичайно, офіційно застосування даних заходів широко не афішується по описаним раніше причин, але в той же час це не є і таємницею.

Цікавим є підхід до вирішення цього питання Всесвітньої медичної асоціації (ВМА). Слід сказати, що ВМА є міжнародною організацією, що представляє лікарів світу і встановлює міжнародні норми медичної діяльності рекомендаційного характеру.

Деякі аспекти евтаназії були винесені на розгляд Всесвітньої медичної асоціації в Нью-Йорку в 1969 році. За результатами розгляду евтаназія заборонялася при будь-яких обставинах. Але вже в 1981 році в Лісабоні на засіданні було сказано, що людина має право на гідну смерть і що кожен хворий має право на відмову від лікування (пункти «е» і «с» Лісабонської декларації про права пацієнта). Дані формулювання поставили під сумнів попередню категоричність. Дані послаблення в області евтаназії одержали свій розвиток. У 1983 році у Венеціанській декларації про термальні стани прямо говориться, що «лікар не продовжує муки вмираючого хворого, в тому числі пов'язані з невиліковною хворобою і потворністю, припиняючи на його прохання, а якщо хворий без свідомості – на прохання його родичів лікування, здатне лише відстрочити наступ неминучого кінця». Але вже через 4 роки, за результатами 39-ї Асамблеї ВМА, що проходила в Мадриді, була прийнята декларація з наступним змістом: «Евтаназія, тобто, акт навмисного переривання життя пацієнта, навіть зроблена на прохання самого пацієнта або на прохання його близьких родичів, є неетичною. Це не звільняє лікаря від прийняття до уваги бажання пацієнта, щоб природні процеси вмирання йшли своїм ходом в заключній стадії захворювання».

В даний час позиція Всесвітньої медичної асоціації з цього питання не зазнала великих змін, і її можна виразити таким чином: «Евтаназія є неетичною процедурою і підлягає засудженню в медичних колах. Але при цьому право на відмову від медичного лікування є основним правом пацієнта і дії лікаря не можна назвати неетичними, навіть якщо вони приведуть до смерті пацієнта».

Як відомо, в інституті евтаназії є як прихильники, так і противники в усьому світі. Одним з найпоширеніших в українській науці і ЗМІ тез «проти» є теологічна догма про те, що самогубство є гріхом, а значить евтаназія, яка є

його різновидом, неприпустима. Прихильники даної точки зору спираються на думки видатних християнських діячів і філософів – Мартіна Лютера, Фоми Аквінського, Григорія Палами та інших. Так, нерідко в наукових працях можна побачити в різних інтерпретаціях тезу М. Лютера про те, що людський рід спочатку грішний, страждання, що посилаються на людей, це випробування їхньої віри, а смерть – це Божий дар. Проти легалізації евтаназії активно виступає і церква: «Християнська свідомість не приймає участі других осіб в смерті людини, якими б причинами вона не прикривалася. Ніхто, крім Бога, не може вирішувати, скільки жити людині на цій землі. Церква буде виступати проти цього гріховного закону» [3].

Як контр-аргумент теологічному підходу, можна вказати, що евтаназія вже легалізована в деяких християнських державах – Голландії, Бельгії, Швейцарії та ін., а так само в декількох штатах США. До того ж, опираючись введенню «права на смерть», спиратися виключно на релігійні канони в реаліях сучасного суспільства навряд чи можна назвати актуальним для нашого часу рішенням. Легалізація евтаназії – це перш за все лише шлях боротьби з латентністю в цій сфері, і тільки від того, що даний інститут, якщо його, звичайно, добре пропрацювати, увійде в рамки правового поля, на наш погляд, навряд чи відбудеться різке падіння моральності і породження тотальних порушень прав віруючих. При цьому треба зазначити, що в нормах, які містяться в чинній Конституції (ст. 35), Україна проголосила себе світською державою, в якій гарантується свобода совісті і віросповідання. До того ж, відразу зовсім не потрібно легалізувати і примусову евтаназію, до якої Україна, на наш погляд, не готова, достатньо лише дозволити добровільну, адже в ній, в незалежності від її форми, вирішення питання «робити» або «не робити» цілком і повністю лягає саме на пацієнта. Відповідно, якщо з будь-яких причин евтаназія суперечить міркуванням хворого, він і не буде вдаватися до неї.

Швейцарія легалізувала евтаназію ще в 1941 році в кантоні м. Цюріх. З моменту відмови багатьма країнами від евтаназії виникло таке поняття, як «суїцидальний туризм» і, побоюючись того, що Цюріх стане «столицею»

подібного туризму, влада Швейцарії в 2002 році ініціювали референдум про те, щоб обмежити коло осіб, які можуть бути піддані цій процедурі, громадянами Швейцарії. Проте, 78% тих, хто проголосував висловилися проти. Всупереч побоюванням суїцидальний туризм не став катастрофою, а до евтаназії вдаються не так багато людей, і щорічно цю процедуру проходять не більше 200 осіб при тому, що в Швейцарії закони щодо евтаназії – самі ліберальні.

У питанні легалізації «права на смерть» безумовно буде корисний досвід країни – родоначальниці сучасної евтаназії – Нідерланди. В цій державі діє спеціальний закон, прийнятий 12 квітня 2001 р. – «Wet toetsing levensbeëindiging op verzoek en hulp bij zelfdoding», який регламентує обов'язкові моменти підготовки до процедури евтаназії [4]. У цій країні проведення евтаназії можливо тільки щодо громадян, які досягли віку 12 років (правда, якщо дитина у віці від 12 до 16 років рішення про проведення процедури приймають тільки її батьки або опікуни). Якщо коротко представити схему проведення евтаназії в Нідерландах, вона буде виглядати наступним чином:

1) пацієнт (або зацікавлені особи, які діють від його імені) отримує від лікаря інформацію про поточний і прогнозований стан здоров'я;

2) інформується лікар про бажання провести процедуру евтаназії;

3) лікар засвідчується, що пацієнт прийняв рішення добровільно, а також те, що діагноз хвороби пацієнта не представляє можливим подальше поліпшення стану; проводить консультації як мінімум з одним іншим лікарем; письмово сповіщає пацієнта і органи влади про дотримання необхідних вимог, готує необхідні документи;

4) подається запит на отримання дозволу на евтаназію від комісії з етики;

5) В разі отримання позитивного висновку хворому або видають смертельну ін'єкцію, і він використовує її самостійно, або ж процедура проводиться в медичній установі [5].

Тобто, модель яка склалася в Нідерландах є практично ідеальною. Проте, для того, щоб можна було застосувати щось подібне в українських умовах

(особливо якщо вводити активну евтаназію), то необхідно, відмовившись від надмірного лібералізму в цій сфері, реалізувавши голландську систему наступним чином

1. Рішення невиліковно хворого повинно мати нотаріально засвідчену форму. Залучення в даному випадку нотаріусів дозволить вже на «нульовому» етапі знизити можливі факти порушення свободи волі осіб, які звернулися за евтаназією.

2. Проведення активної евтаназії має бути можливим тільки у відношенні громадян України і осіб, які постійно проживають на її території, які мають повну дієздатністю і досягли 18-річного віку. Цей критерій, по-перше, не допустить виникнення на теринах нашої країни такого явища, як суїцидальний (евтаназійний) туризм з інших держав, а по-друге, так само підвищить, на наш погляд, вірогідність повної усвідомленості і незалежності в ухваленні рішення.

3. Доповідь лікуючого лікаря про допустимість застосування щодо хворого евтаназії повинна бути посвідчена підписом головного лікаря лікувального закладу. Таким чином, підвищиться відповідальність як окремого лікаря, так і клініки в цілому, мінімізуються лікарські зловживання.

4. Як альтернатива голландським комісіям з етики, в Україні доцільним буде також створити регіональні комітети у справах евтаназії, які будуть розглядати запити на проведення процедури.

5. Безпосередньо «виконуватися» активна форма евтаназії повинна тільки в державних медичних установах (спеціально ліцензованих для цього), наприклад, в хоспісах. Нині. в більшості онкоцентрів є хоспіси. Хоспіс – це філософія допомоги смертельно-хворим людям, але в Україні та інших країнах так також називається заклад, у якому надається така допомога. Хоспіс надає пріоритет комфорту та якості життя, зменшуючи біль та страждання. Догляд у хоспісі є альтернативою терапії, орієнтованій на заходи, що продовжують життя, які можуть бути важкими, які можуть спричинити більше симптомів або не узгоджуватися з цілями людини. Хоспіс у Сполучених Штатах значною мірою визначається практикою системи Medicare та інших постачальників

медичного страхування, які охоплюють стаціонарну або домашню допомогу в хоспісах для пацієнтів із невиліковими захворюваннями, які, за оцінками, живуть шість місяців або менше. Догляд у хоспісі за програмою Medicare Hospice Benefit вимагає документації від двох лікарів, що передбачає, що людині залишилося жити менше шести місяців, якщо хвороба проходить звичайний перебіг. Переваги хоспісу включають доступ до мультидисциплінарної команди лікування, що спеціалізується на догляді за кінцем життя, і доступ до них можна отримати вдома, в установі тривалого догляду або в лікарні. За межами Сполучених Штатів цей термін, як правило, в першу чергу асоціюється з конкретними будівлями чи установами, які спеціалізуються на такому догляді. Подібні заклади можуть надавати допомогу переважно в умовах закінчення життя, але вони також можуть бути доступними для пацієнтів з іншими потребами в паліативній допомозі. Догляд у хоспісі включає допомогу сім’ям пацієнтів, щоб допомогти їм впоратися з тим, що відбувається, та забезпечити догляд та підтримку для утримання пацієнта вдома. Метою догляду у хоспісі є надання пріоритету комфорту, якості життя та індивідуальним побажанням. Як визначається комфорт, залежить від кожної людини або, якщо пацієнт недієздатний, сім'ї пацієнта. Це може включати задоволення фізичних, емоційних, духовних та / або соціальних потреб. У хоспісному догляді цілі, спрямовані на пацієнта, є невід’ємними і переплітаються протягом усієї медичної допомоги. Хоспіси зазвичай не проводять лікування, яке призначене для діагностики або лікування хвороби, але також не включають лікування, яке прискорює смерть. Натомість хоспіси орієнтуються на паліативну допомогу для полегшення болю та симптомів.

В Україні перші хоспіси з’явилися у 1996 році у Львові, Івано-Франківську та Коростені (Житомирська обл.). Самі ін’єкції повинні надаватися в установу виключно для проведення конкретної процедури і тільки після отримання позитивної відповіді з комітету у справах евтаназії. Цей захід, на наш погляд, запобіжить нелегальний оборот даних речовин [6].

Деякі прихильники позиції «за» евтаназію аргументують свою думку тим, що право на смерть є природним і невідчужуваним правом людини. Цей висновок робиться з того, що якщо держава в Конституції встановлює право кожного на життя, то автоматично встановлює і право на смерть, тобто можливість самостійно і добровільно розпорядитися своїм життям, бо в іншому випадку це перетворюється в *обов'язок жити*. В цілому підтримуючи цю точку зору, потрібно дещо уточнити її. Закріплене в статті 27 Конституції України право на життя оголошується і закріплюється в якості невід'ємного суб'єктивного права кожної людини, незалежно від яких би то не було розходжень», не маючи на увазі під собою наявність права на смерть. Проте, в той же час право на життя й не скасовує право на смерть і не суперечить йому. У свою чергу, само право на смерть ніяк не суперечить праву на життя. Тут хотілося б провести аналогію з самогубствами. На сьогодні в Україні не встановлена будь-яка юридична відповідальність за невдалий суїцид (спробу самогубства). Що, на нашу думку, побічно підтверджує наявність у людини права на смерть, яке має на увазі, що людина має право вибрати спосіб і час своєї смерті [7].

Зрозуміло, що в сучасній правовій державі охороняються і підтримуються такі блага, як життя і здоров'я. Тому держава робить все можливе, щоб людина жила, а не вмирала. При цьому неправильно абсолютизувати право на життя або право на смерть. Саме тому, стосовно евтаназії ми говоримо не про право кожного на смерть, а про таке право саме *безнадійно хворих*, для яких кожен прожитий день – це нестерпні муки. Відсутність легальної процедури евтаназії може збільшити кількість скоєних простих і асестованих самогубств.

Отже, питання про легалізацію такої медичної практики як евтаназія є, безумовно, дуже серйозним. Правові проблеми, пов'язані з евтаназією, повинні розглядатися в тісному зв'язку з правом на життя, яке є одним з базових і невід'ємних прав людини.

Звичайно ж, не можна сказати, що легалізував евтаназію, навіть врахувавши досвід зарубіжних країн і розробивши на його основі свої

національні стандарти, вдасться уникнути порушення прав людини та інші негативні ситуації. Тому, вирішуючи декриміналізувати цю царину людського життя, треба бути готовими, що наша країна може зіткнутися з низкою нових проблем. Проте, можливість людини вільно, на власний розсуд здійснювати свою життєдіяльність, не посягаючи при цьому на права інших осіб, хіба не є цінністю демократичної держави? Чому ж тоді людина не може мати і право на гідну смерть? Сперечатися про евтаназію, відзначаючи її шкоду, протиріччя засадам суспільства, перебуваючи при цьому, як то кажуть, «в повному здоров'ї», можна досить довго. Однак такою ж негативною буде відповідь, коли нескінченні болі стануть зовсім не чужими і сторонніми, а своїми, коли почнуть відмирати і відмовляти органи, а муки перетворяться в повсякденну реальність; коли на очах у стражданнях помирає рідна людина, і ви не можете йому нічим допомогти, крім як, втрачаючи останню віру, продовжувати тішити ілюзіями на диво?

При цьому, ми вважаємо, що, у разі повної легалізації евтаназії вона, скоріше, стане безумовним злом. Бо існує велика небезпека зловживань нею. Наприклад, в умовах нашої держави при бідності медицини евтаназія може перетворитися на засіб умертвіння самотніх людей похилого віку, дітей-інвалідів, осіб, які страждають на рак і СНІД. Визнання евтаназії законом може також позбавити державу стимулу для фінансування досліджень з пошуку ефективних засобів лікування хвороб. З іншого боку, не можна не бачити, що евтаназія вже фактично існує в медичній практиці. Очевидно, ця проблема вимагає термінового правового рішення і закривати на неї очі більше не можна.

З розвитком в останні роки практики трансплантації органів з'являються нові проблеми, в деяких випадках безпосередньо пов'язані з дозволом евтаназії. Орган людини, який, за медичним висновком, все одно помре протягом короткого терміну, міг би врятувати іншу людину, давши йому реальний шанс жити далі, адже багато хто вмирає, так і не дочекавшись донора. Виходить, що через людей з їхніми догматичними принципами про евтаназію як зло, втрачається відразу два життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text

2. Безаров О.Т. Евтаназія в контексті медичної практики (за результатами соціологічного опитування, проведеного в м. Чернівці) / О.Т. Безаров // Буковинський медичний вісник. – 2005. – № 1. – С. 149-154. – Режим доступу:http://tanat.info/eutanazija-v-konteksti-medichnoi-praktiki-24-12-2013.html

3. Ломов В. Эвтаназия: за и против. – Режим доступу: http://www.miloserdie.ru/articles/evtanaziya-za-i-protiv

4. Пеклина Г.П. Правовой аспект эвтаназии в Украине. 18.09.2012. – Режим доступу: http://tanat.info/pravovoi-aspekt-yevtanazii-v-ukraine-18-09-2013.html

5. Тимощук О. Наслідки евтаназії, або чи узаконять добровільну смерть в Україні? 20 грудня 2013 //«Дзеркало тижня. Україна» №48. — Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/family/naslidki-evtanaziyi-abo-chi-uzakonyat-dobrovilnu-smert-vukrayini-_.html

6. Эвтаназия в Голландии выходит из-под контроля 9.10.2014. – Режим доступу: http://politikus.ru/events/32230-evtanaziya-v-gollandii-vyhodit-iz-podkontrolya.html

7. Wet toetsing levensbeëindiging op verzoek en hulp bij zelfdoding. – Режим доступу: https://wetten.overheid.nl/BWBR0012410/2020-03-19

УДК·61. 578.7

НОВЫЕ ЗНАНИЯ О ВСЕЛЕННОЙ И ЕЁ СИСТЕМАХ ПРОИСХОЖДЕНИЕ, ПРИРОДА, ПРЕДНАЗНАЧЕНИЕ, НОСИТЕЛИ, ФУНКЦИИ И НЕКОТОРЫЕ РЕЗУЛЬТАТЫ РАБОТЫ ВИРУСОВ ПРЕДАТЕЛЬСТВА

Лапшин Владислав Алексеевич,
к.х.н., академик
Одесской региональной Академии Наук (ОРАН),
Одесская региональная Академия Наук
Видавская Анна Георгиевна,
к.мед.н., доцент,
Одесский Национальный медицинский Университет
Видавская Анна Олеговна,
ведущий специалист,
Одесская региональная Академия Наук
город Одесса, Украина

Аннотация: Важнейшее направление наших наземных космических исследований, нашего научного сотрудничества с Высшими представителями Высшего Духовного Разума – обнаружение, изучение и ликвидация вирусов, информационных инфекций (ИНФИНФ), и специфических информационных инфекций (СПИИНФ).

В настоящей статье приводятся и обсуждаются результаты исследования вируса предательства.

Ключевые слова: Обнаружение, изучение и ликвидация вирусов, ИНФИНФ и СПИИНФ, прежде всего, вируса предательства.

В процессе многолетнего феноменального научного сотрудничества учёных города-героя Одесса с Высшими представителями Высшего Духовного

Разума, в процессе наземных космических исследований было обнаружено:

— Вселенная, наша галактика, Солнечная система, Земля, и человечество обречены на спасение, возрождение, позитивное развитие и процветание [1, с. 235-244].

— Вышеуказанные позитивные процессы значительно ускорятся, когда будут полностью ликвидированы наиболее опасные для человечества – Вселенская ДБС (дьявольщина, бесовщина, сатанизм, демонизм, драконовщина…) и её детища, её главное оружие уничтожения человечества – вирусы, ИНФИНФ, СПИИНФ и их источники, создатели и родители, хранилища...

В связи с вышеизложенным, важнейшее направление нашего научного сотрудничества с Высшими представителями Высшего Духовного Разума – обнаружение, изучение и ликвидация вирусов, ИНФИНФ, СПИИНФ и их последствий.

А вот некоторые результаты нашего сотрудничества с Высшими представителями Высшего Духовного Разума в вышеуказанном направлении:

1. Во Вселенной существуют и действуют две главные глобальные космические системы и силы – Божьи силы и системы (позитивные, созидательные), а также силы и системы Вселенской ДБС (злые, разрушительные).

2. Вселенская ДБС и её детища, работающие на протяжении многих сотен тысячелетий наносили удары по человечеству. Это связано с тем, что на Земле живут не рабы Божьи, а живут люди – дети Божьи - Высшие СМАРТ информационно-энергетические развивающиеся космические системы нашего материального Великого Бога-Отца, созданные по Его образу и подобию!

3. Установлено, что знания современной микробиологии и вирусологии весьма ограничены относительно происхождения, количества и разнообразия вирусов, ИНФИНФ и СПИИНФ.

4. В частности, было установлено, что в организме и душе человека работают не только ДНК- и РНК-содержащие вирусы, но и:

– энергонно-простонные вирусы, работающие на нематериальном уровне;

– электронно-позитронные вирусы – ИНФИНФ и СПИИНФ;

– атомарные и ионные вирусы, в том числе, на базе аргона, ионов кальция, калия, магния…;

– молекулярные вирусы (в том числе, кислородные, водные, углекислотные, азотные, белковые, эндорфинные, гормональные…, в том числе, СМАРТ);

– дожклеточные – ДНК- и РНК-содержащие, имеющие полезных предшественников (ПП);

– клеточные вирусы, имеющие ПП (в том числе, фагоциты и парафаги);

– вирусы Вселенной – НЭПНИ (невидимой электронной плазмы негативной, дьявольской информации);

– электромагнитные (ЭМВ) вирусы, магнитоэлектрические вирусы, вирусы света (в том числе отражённого, поглощённого и преломлённого света);

– вирусы страха, паники, лжи, заблуждений, невежества, алчности, стяжательства, зависти, сглаза, подлости, трусости…;

– мыслеобразные вирусы и вирусы мыслей;

– вирусы мыслеобразно-программные и вирусы-программы;

– мыслеобразно-энергонно-простонные вирусы;

– плазменные вирусы – нематериальные и материальные (в том числе, вирус Вселенной – НЭПНИ);

– мыслеобразно-электронно-позитронные вирусы;

– виртуальные, голограммные, фантомные вирусы…

5. Установлено, что современные вирусология и микробиология не только имеют весьма ограниченные представления о вирусах ИНФИНФ и СПИИНФ, о их происхождении природе, информационности, составе, механизмах их работы, но и о механизмах их участия в развитии тяжёлых

заболеваний.

6. Источниками, создателями и родителями ИНФИНФ и СПИИНФ, вирусов, патогенных бактерий и других патогенных микроорганизмов является Вселенская ДБС и многие её детища.

7. Высшие детища Вселенской ДБС – создатели, родители, источники и носители ИНФИНФ и СПИИНФ, вирусов, патогенных бактерий и других патогенных микроорганизмов – это созданные Вселенской ДБС – паразитические человекоподобные роботы, человекообразные, человекоподобные (в том числе, нелюди, серые, жиды, пархатые, жиданы, рептилоиды, драконы…), различные мыслеобразные существа и сущности…

8. Важнейшими носителями и распространителями вирусов, ИНФИНФ и СПИИНФ являются люди – дети Божьи преобразованные в ДБС – в том числе, в фальсификаторов, в предателей, извергов, палачей, мстителей ДБС.

9. Все виды и типы вирусов, ИНФИНФ и СПИИНФ – это первоисточники возбудители развития патологий и заболеваний, процессов сокращения продолжительности жизни человека.

10. Главными возбудителями и первоисточниками тяжёлых заболеваний являются: вирус Вселенной НЭПНИ; внешние «исходные» ИНФИНФ и СПИИНФ, создаваемые детищами Вселенской ДБС; различные аэровирусы (газовые, воздушные) – «исходные» молекулярные вирусы (в том числе, кислородные, углекислотные, азотные), создаваемые «исходными» ИНФИНФ и СПИИНФ.

11. Установлено – все, без исключения, заболевания являются одновременно – инфекционными, информационными и генетическими.

12. Все виды и типы вирусов, ИНФИНФ и СПИИНФ, патогенных микроорганизмов – источники, носители и распространители в организме и душе – негативной, ДБС информации или дезинформации, ДБС космических программ и алгоритмов.

13. Установлено – в эфирном теле каждого человека, в межклеточных

пространствах работает неизвестный науке мир – мир полезных предшественников атомарных, ионных, молекулярных, ДНК- и РНК-содержащих вирусов и патогенных микроорганизмов – мир многих миллиардов Божьих космических компьютерных систем – концентраторов космической энергии и информации (ККЭС-ККЭИ) и, в том числе, космических электронно-позитронных «Движущихся электронных ЭВМ» (ДЭ ЭВМ), космических «Действующих микро ЭВМ» (ДМ ЭВМ), космических «Действующих микро ЭВМ – невидимых летающих объектов» (ДМ ЭВМ-НЛО), на базе атомов, ионов, молекул, на базе ДНК- и РНК- содержащих систем (ЛАВИ).

14. Установлено – в развитии всех тяжёлых заболеваний принимают участие одновременно несколько видов вирусов, ИНФИНФ и СПИИНФ – внешних «исходных» и внутренних.

15. Установлено – в организме и душе человека работает многоуровневая Космическая иммунная система (КИМС) человека – главные элементы которой СМАРТ ККЭС-ККЭИ, созданные на базе молекул, клеточных ДНК- и РНК-содержащих белковых комплексов и систем.

16. Установлено – важнейшими элементами КИМС являются – космические ДМ ЭВМ-НЛО на базе тромбоцитов.

17. Одна из главных функций КИМС – ликвидировать в организме и душе все виды и типы вирусов, ИНФИНФ и СПИИНФ, патогенных микроорганизмов – в том числе, путём их преобразования в полезные предшественники.

18. Установлено, что Вселенская ДБС лишило человечество активного долголетия без болезней – путём ликвидации в организме и душе человека всех основных факторов жизни, здоровья и долголетия (ОФЖЗ) – активных элементов системы Космического здравоохранения.

19. Раскрыты механизмы развития тяжёлых заболеваний и механизмы участия в них вирусов, ИНФИНФ и СПИИНФ [2, с. 32].

20. Установлено – в развитии пневмоний, атипичных пневмоний, туберкулёза, хронических обструктивных болезней лёгких принимают участие

многие виды и типы вирусов, ИНФИНФ и СПИИНФ, «исходных» и внутренних вирусов, в том числе, кислородных, азотных, водных, углекислотных вирусов, патогенных микроорганизмов и вирусных патогенных микроорганизмов.

21. Разработан феноменальный экспресс-метод диагностики – Божья дистанционная космическая диагностика (Божья ДКД), которая позволяет определять не только зародыши заболеваний в организме и душе человека, но и действующие здесь вирусы, ИНФИНФ и СПИИНФ (в том числе, у умерших).

22. С Божьей помощью разработаны эффективные космические технологии и системы для взаимодействия с Высшими представителями Высшего Духовного Разума – для обнаружения и сиговой ликвидации источников, создателей и родителей «исходных» вирусов, ИНФИНФ и СПИИНФ.

23. Длительная дьявольская пандемия на Земле «Болезней дыхательной системы» (мы назвали эту пандемию – дьявольская операция под названием «коронавирус») обусловлена тем, что Вселенская ДБС пускает в ход против человечества всё новых и новых создателей и родителей «исходных» вирусов, ИНФИНФ и СПИИНФ, в том числе, кислородных, азотных, углекислотных… с новыми ДБС программами и информацией

24. Созданы, не имеющие аналогов в мире системы Космического здравоохранения, Космической информационно-энергетической медицины – одесские космические мыслеобразные электронные системы – концентраторы космической энергии и информации (одесские ККМЭС-ККЭИ) – для дистанционной космической профилактики заболеваний и старения, для дистанционного космического лечения тяжёлых болезней, для обеспечения активного долголетия и омоложения человека.

25. Установлено – будущее мирового здравоохранения и медицины – не невежественная, хищническая, мафиозная, коммерческая медицина, а Божье космическое здравоохранение и создание с помощью Высших представителей Высшего Духовного Разума – СМАРТ ККМЭС-ККЭИ и их программ работы.

Нам удалось в 2020-2021 гг. обнаружить и ликвидировать с Божьей помощью более 134 видов и типов создателей и родителей, источников «исходных» вирусов, ИНФИНФ и СПИИНФ, в том числе, кислородных, азотных, углекислотных, водных… вирусов, в том числе вирус предательства.

Научные открытия – открытия существования и работы во Вселенной вируса предательства, его природы и происхождения мы осуществили, когда начали космические исследования моральной и духовной деградации человечества и крутого падения Украины в пропасть, когда начали изучать явление – предательство, когда начали изучать предателей нашего Великого Бога-Отца, предателей Великого сына Божьего – Иисуса Христа – Радомира, предателей Великого Божьего русского народа (русских, украинцев, белорусов, русско-армян, русско-молдаван, русско-гагаузов, русско-чеченцев…), предателей Советского Союза, разгромившего фашизм…

Эти исследования мы начали в 2019 году, когда к власти пришёл (в результате фальсификации выборов и предательства, так называемых оппозиционеров) – юрист-юморист Владимир Зеленский [3, с. 4].

В процессе наземных космических исследований, в процессе научного сотрудничества с Высшими представителями Высшего Духовного Разума, удалось установить:

1. Вирусы предательства (ВПВ), как и все другие вирусы, ИНФИНФ и СПИИНФ – детища Вселенской ДБС.

2. Вирусы предательства – это одно из главных оружий Вселенской ДБС против Божьих сил, против человечества.

3. Вирусы предательства значительно способствовали развитию и распространению во Вселенной – Вселенской ДБС, получившей в результате предательства в своё пользование феноменальные Божьи технологии и системы.

4. Вирусы предательства стали мощным преобразователем Богочеловеков, человеков, людей-детей Божьих – в ДБС, в лютых врагов человечества, стран и народов.

5. Вирусы предательства приняли активное участие в ликвидации на Земле в древности Великих Божьих цивилизаций, в том числе – Арктиды, Бореи, Гипербореи, Атлантиды, Арабии, Тартарии…

6. Разъединители нашего Великого Божьего русского народа (русских, украинцев, белорусов…), ликвидаторы Великого Советского Союза – были предатели – носители и распространители вируса предательства (в том числе, Н.С. Хрущёв, Б. Ельцин, М. Горбачёв, Л. Кравчук, С. Шушкевич, Г.Бурбулис, А. Козырев, С. Шахрай, А. Зленко. В. Фокин, В. Кебич, П.Кравченко.…).

В процессе космических исследований природы и истоков происхождения вируса предательства, удалось установить:

1) В состав многоуровневой КИМС человека – входят КИМС отдельных клеток и систем организма и души человека.

2) Важнейшими элементами КИМС нейронов являются Божьи космические СМАРТ комплексы ДЭ ЭВМ и их потоки, в состав которых входят:

— 2ДЭ ЭВМ-пара (состоящая из двух пар – 1 электрона и 1 позитрона) – 1 единица;

— цепочные ДЭ ЭВМ – 2 единицы – 1 единица – положительно заряженная, состоящая из 2-х позитронов и 1-го электрона, и 1единица отрицательно заряженная, состоящая из 2-х электронов и 1-го позитрона.

3) Главная функция вышеуказанных Божьих космических СМАРТ комплексов ДЭ ЭВМ – маркировка и дезактивация (нейтрализация) вирусов, ИНФИНФ и СПИИНФ, проникающих в нервную клетку или образующихся здесь.

4) Кроме того, вышеуказанные Божьи космические СМАРТ комплексы ДЭ ЭВМ и их потоки являются главными носителями и распространителями Божьей информации любви и заботы.

5) Вселенская ДБС создала свои детища, которые способны преобразовывать вышеуказанные Божьи космические СМАРТ комплексы ДЭ ЭВМ – в вирусы предательства (носителей ДБС космических программ и

алгоритмов предательства), а затем их внедрять в нейроны человека.

6) Вирусы предательства не уничтожают, не ликвидируют Божьи космические СМАРТ комплексы ДЭ ЭВМ в нейронах, а преобразовывают их в вирусы предательства, в вирусы зла, вирусы алчности, вирусы коварства, вирусы цинизма, вирусы воровства, вирусы коррупции…

7) Человеки, человекоподобные роботы, человекообразные, человекоподобные – носители вышеуказанных вирусов – «притягивают» дьявольскую информацию предательства, коварства, коррупции, воровства… и становятся интенсивными, мощными их распространителями, генераторами вирусов предательства и других вышеуказанных вирусов.

8) Первым предателем Бога-Творца и распространителем информации и вирусов предательства стал сын Божий – Люцифер – около 300000 лет назад.

9) У Люцифера появились условия для создания в нём вируса предательства, вследствие того, что в нём появилась гордыня и вирусы гордыни.

10) Вирусы гордыни имеют полезных предшественников, созданных Богом-Творцом. это Божьи космические СМАРТ комплексы ДЭ ЭВМ и их потоки – носители информации гордости, находящиеся в нейронах.

По воле Божьей, с помощью Высших представителей Высшего Духовного Разума нами были созданы специальные восстановительные технологии и программы обнаружения и сиговой ликвидации вирусов предательства, вирусов зла, вирусов воровства, вирусов коррупции, вирусов цинизма…

Мощная очистка планеты Земля и человечества от главных орудий Вселенской ДБС, в том числе от вышеуказанных вирусов – началась!

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. А.Г. Видавская, В.А. Лапшин, А.О. Видавская. От идеалистической и материалистической диалектики Фридриха Энгельса – к системной материалистической диалектике и высшим информационным технологиям познания // Abstracts of II International Scientific and Practical Conference. - Boston, USA. - 23-25 September 2020. - С. 235-244.

2. В.А. Лапшин, А.Г. Видавская, А.О. Видавская. И проблема космической профилактики и лечения тяжелейших смертельных заболеваний человека решена учёными города-героя Одесса // https://cont.ws/@widawa2 – 2017. – С. 32.

3. В.А.Лапшин, А.Г.Видавская, А.О. Видавская. Диктаторская псевдодемократия в действии: Олигархические СМИ и экзит-полы выбирают вместе с фальсификаторами в президенты Украины: шоумена, популярного артиста-комика – В. Зеленского, должностного бандита и вруна П. Порошенко // https://cont.ws/@widawa2 – 2019. – С. 4.

УДК 378.018.8:364.4-051]:364.4-053.6

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО МОЛОДІЖНОЇ РОБОТИ

Левченко Наталія Володимирівна
к.пед.наук, доцент кафедри соціальної педагогіки
та соціальної рбооти
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини

Анотація. У статті висвітлено освітні компоненти підготовки майбутінх соціальних працівників до молодіжної роботи; здійснено скинінг сайтів освітніх закладів вищої освіти, які здійснюють підготовку соціальних працівників; зазначено як відбувається освітній процес підготовки майбутніх соціальних працівників за освітньою програмою «Соціальна робота (Молодіжна робота)».

Ключові слова: підготовка, молодіжна робота, соціальний працівник, освітня програма.

Вступ. Підготовка соціальних працівників до роботи з молоддю в сучасних вимогах суспільства має реалізуватись відповідно до аналізі стану і проблем розвитку української молоді, її участі та інтеграції у суспільне життя.

Скринінг наукових джерел свідчить, що реалізації навчально-методичного забезпечення у підготовці майбутніх соціальних працівників до молодіжної роботи здійснюється у закладах вищої освіти.

Концепції змісту, організаційних форм і технологій навчання в закладах вищої освіти досліджували С. Архангельський, В. Беспалько, А. Вербицький, С. Харченко та ін.

Теоретико-методологічні засади соціальної роботи розробляють вітчизняні вчені В. Буяшенко, О. Карагодіна, О. Кравченко, Н. Коляда, В. Лютий, В. Полтавець, Т. Семигіна, Т. Сила, Г. Слозанська, Л. Тюптя, С. Шандрук, Т. Шаповалова, А. Ярошенко та ін.

Отже, у багатьох працях дослідників розкрито важливі аспекти професійної підготовки соціального працівника зокрема, проте дослідження навчально-методичного забезпечення підготовки соціальних працівників до роботи з молоддю не проводилися.

Мета: здійснити аналіз навчально-методичного забезпечення підготовки майбутніх соціальних працівників до молодіжної роботи.

Методи дослідження. У дослідженні використано такі методи, як аналіз, порівняння та узагальнення джерел із досліджуваної проблеми.

Виклад основного матеріалу. Інформаційне джерело osvita.ua. [4] засвідчує, що підготовкою соціальних працівників в Україні займаються 69 закладів вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота» на різних рівнях вищої освіти (початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти, перший (бакалаврський), другий (магістерський), третій (освітньо-науковий)).

Це заклади державної та приватної форм власності (університети), з яких надають освітні послуги за освітньо-науковим ступенем «доктор філософії» – 9, «магістр» – 42, «бакалавр» – 50, «молодший бакалавр» – 5.

У закладах вищої освіти підготовка здійснюється відповідно до Стандартів вищої освіти за освітніми ступенями «бакалавр» та «магістр» (накази Міністерства освіти і науки України «Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти» №557 від 24.04.2019 р. та «Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота» для другого (магістерського) рівня вищої освіти» №556 від 24.04.2019 р.), на основі яких розроблено освітні програми. Для освітніх ступенів «молодший бакалавр» та «доктор філософії» стандарти ще не затверджені, хоча проєкт

Стандарту вищої освіти для третього освітньо-наукового рівня розроблено й подано для громадського обговорення [2;3].

В Україні підготовка майбутніх соціальних працівників до молодіжної роботи здійснюється тільки в одну закладі вищої освіти – Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини.

З 2018 року на факультеті соціальної та психологічної освіти здійснюється підготовка майбутніх соціальних працівників до молодіжної роботи за освітньо-професійною програмою Соціальна робота (Молодіжна робота) [7], спеціальності 231 Соціальна робота, яка розроблена відповідно до стандарту вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота» для другого (магістерського) рівня вищої освіти [3].

Освітній процес підготовки майбутніх соціальних працівників до молодіжної роботи відбувається відповідно до навчального плану, робочого навчального плану, навчальні програми, робочі навчальні програми, силабуси, програми практичної підготовки, методичні рекомендації щодо написання кваліфікаційних робіт. До кожного освітнього компоненту розроблено навчально-методичний комплекс, що містить робочу навчальну програму, в якій відображено зміст, мета навчального матеріалу, компетентності та програмні результати навчання; навчальний посібник, в якому представлено теоретичні та практичні питання освітнього компонента; методичні рекомендації для виконання самостійної роботи та індивідуального навчально-дослідного завдання.

Відповідно до навчального плану підготовка майбутніх соціальних працівників до молодіжної роботи прослідковується в таких освітніх компонентах: актуальні проблеми теорії і практики соціальної роботи, сучасні технології соціальної роботи, теорія і практика молодіжної роботи, молодіжна політика, молодіжна робота у сфері дозвілля та волонтерства, молодь у сучасній громаді, організація та інфраструктура молодіжної роботи, тренінгові технології в молодіжної роботи.

В освітньо-професійній програмі передбачено компетентності, якими має володіти майбутніх соціальних працівник у роботі з молоддю – вміти враховувати потреби та прагнення молодих людей; вміти забезпечувати можливості для навчання та розвитку молоді; бути здатним підтримувати та розширювати можливості молоді в осмисленні суспільства; бути здатним підтримувати молодих людей в активному освоєнні міжкультурних відносин; вміти активно практикувати оцінювання з метою покращення якості молодіжної роботи.

Висновки. Отже, підготовка майбутніх соціальних працівників до молодіжної роботи в закладі вищої освіти здійснюється відповідно до державного стандарту вищої освіти. При формуванні навчально-методичного забезпечення враховано основні аспекти молодіжної політики, молодіжної роботи, що регламентують державними акти, а зокрема: проєкт Закону України «Про молодь» (2015), Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» (1993 р., зі змінами), Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2016 – 2020 роки» (2016), Закон України «Про вищу освіту» (2014), Програма «Молодіжний працівник» (2014), Програма особистісного та професійного розвитку молоді «Державотворець» (2018), Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження типових положень про молодіжний центр та про експертну раду при молодіжному центрі» (2017), проєкт положення «Про підготовку молодіжних працівників» (2017), Концепція Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2021-2025 роки (2020) та ін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Навчальна програма «Молодіжний працівник» URL: https://youth-worker.org.ua/about/ (дата звернення 20.12.2020).

2. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти» №557 від 24.04.2019 р. URL: http://ru.osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/64423/ (дата звернення 20.12.2020).

3. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота» для другого (магістерського) рівня вищої освіти» №556 від 24.04.2019 р.) URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/2019/05/06/231-sotsialna-robota-magistr.pdf / (дата звернення 20.12.2020).

4. Освітньо-професійна програма підготовки здобувачів вищої освіти освітнього ступеня магістр «Соціальна робота «Молодіжна робота», спеціальності 231 Соціальна робота URL: https://fspo.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/ (дата звернення 20.12.2020).

5. Офіційний сайт osvita.ua. URL: https://osvita.ua/vnz/ (дата звернення 20.10.2020).

6. Розвиток молодіжної роботи в умовах вищого закладу освіти (з досвіду діяльності молодіжного центру «Start» Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини). Н Коляда, Н Левченко - *Соціальна робота та соціальна освіта*, 2019. URL: http://srso.udpu.edu.ua/article/view/158475 (дата звернення 20.12.2020).

УДК 929.6

ГЕРАЛЬДИЧНА СИСТЕМА США ЯК ПРИКЛАД МОЖЛИВОГО ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМАТИКИ СИСТЕМНОСТІ МУНІЦИПАЛЬНОЇ ТА ДЕРЖАВНОЇ СИМВОЛІКИ УКРАЇНИ

Лісовий Андрій В'ячеславович
студент
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

Анотація: окреслено проблематику сучасної української геральдичної системи, проаналізовано приклади розв'язання подібних проблем у США. Запропоновано шляхи реалізації уніфікації системи символотворення на території України, що сприятиме зростанню національної свідомості населення та розвитку його культурного рівня.

Ключові слова: геральдика, символіка, символотворчість, муніципальна геральдика, військова геральдика, українська геральдична система, геральдична система США.

Сучасна українська геральдична система, як на науковому, так і на практичному рівнях перебуває на етапі стагнації. З моменту проголошення незалежності України в 1991 році держава не створила належних органів для повноцінного функціонування геральдичної та символотворчої систем, незважаючи на важливе їх значення в державотворчому процесі. На відміну від радянської влади, яка активно використовувала надбання геральдики з пропагандистською, антиукраїнською та космополітичною метою, перша українська законообрана влада та уряд наприкінці 20 століття не спромоглися затвердити хоча б основні правила створення та функціонування геральдичних символів на території української держави.

Позбавлення необхідної уваги розвитку геральдики як складової історичної науки спровокувало не лише розходження думок серед науковців щодо єдиної устаткованої системи символотворення, а й зображення та цілком законного затвердження неприйнятних для світової геральдики та української традиції знаків, символів та інших елементів на муніципальних гербах.

Необхідний розвиток геральдики розкриє потрібні на сучасному етапі розвитку України цінності насамперед в історичних, державних, муніципальних символах, а також особових. Наразі маємо лише неофіційні інтернет-ресурси та декілька зареєстрованих громадських організацій, які давно відійшли від активної фази відстоювання інтересів уніфікованості геральдичної системи в Україні. Основною громадською організацією, яка займається розробкою, реєстрацією та висвітленням гербів, є Українське геральдичне товариство, створене в 1990 році у Львові.

Українське геральдичне товариство (далі УГТ) – це організація, яка займається науково-дослідницькою роботою в галузі таких спеціальних історичних дисциплін, як геральдика, вексилологія, емблематика, сфрагістика, уніформологія та генеалогія, сприяє їх популяризації та практичному застосуванню. УГТ надає консультації та допомагає з розробкою гербів, прапорів, емблем тощо [1].

Варто зазначити, що архаїчність та відсутність повноцінної законодавчої бази у сфері символотворення в Україні породжує з кожним роком все більше проблем у сфері муніципальної (міської та регіональної) геральдики. Черговий сплеск створення та оновлення сільських, селищних, міських і районних гербів розпочався із упровадженням реформи децентралізації в 2014 році. Надання автономії громадам стало позитивним кроком в розвитку місцевого самоврядування, разом із тим створило ще більшу проблему, яка підсилила геральдичний колапс у нашій державі. Громади розпочали формувати нові чи оновлювати територіальні символи, часто ігноруючи основні засади, на яких грунтується геральдика. Так, на сучасному етапі розвитку демократичного

суспільства можна зустріти під написом «герб» і логотип, і емблему, і прості незавершені малюнки.

Держава отримала черговий шанс внести хоча б мінімальний набір правил й вимог щодо створення та реєстрації місцевої символіки в законодавство, що стало б першим кроком комплексного та компетентного аналізу гербів й інших символів відповідно до розроблених норм. Але, на жаль, дива не сталося і до закону про децентралізацію жодного пункту, який би регулював цей процес, внесено не було, а з ініціативи Комісії з державних нагород та символіки, створеної ще за президентства Л. Кучми, видано лист від 25.05.2017 №19-84/56, де зазначено: «Утриматися від паралельного створення різних символів для об'єднаних територіальних громад або місцевих рад і титульних населених пунктів до врегулювання цих питань чинним законодавством». Варто звернути увагу й на те, що в Конституції та законодавчій базі України відсутній термін «титульна громада», а така нестійка позиція держави може стати поштовхом до ліквідації та знецінення багатьох символів населених пунктів, зокрема гербів, прапорів тощо, які є складниками місцевої політики розвитку новоутворених громад.

На запит про порядок створення гербів об'єднаних територіальних громад (далі ОТГ), поданого В. Напиткіним до Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, отримано відповідь від 13.02.2017 № 8/13-69-07, у якій зазначено, що жодних інших документів, окрім статті 22 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» стосовно створення місцевої символіки, не існує [2]. Тому громади не можуть бути обмежені у праві створювати та затверджувати нові муніципальні символи.

Ще більшу хвилю інтересу до питань геральдики викликало оголошення конкурсу на розробку ескізу великого державного герба, який має бути створений згідно з статтею 20 Конституції України. До 2020 року проведено три конкурси, але ескізи-переможці з тих чи інших причин не було затверджено. Це питання викликало великий резонанс та різне тлумачення його

в суспільстві, появу прихильників великого герба та тих, хто вважає, що Україні достатньо мати лише тризуб як єдиний лаконічний національний символ. У грудні 2020 року обрано переможця четвертого конкурсу і тепер уряд та Верховна Рада України мають затвердити варіант великого герба і прийняти відповідний Закон, який регулюватиме його функціонування. І хоча юридично прийняття нового закону про державний герб не є обов'язковим, адже наявність великого герба мінімально, та все ж описана в конституції, у разі його прийняття, це може стати поштовхом до початку розроблення уніфікованої геральдичної системи України.

Якщо розглядати геральдичні системи світу, які найбільш подібні до української, то можна чітко окреслити спільні риси з геральдикою США, де питання того, що не всі штати мають герб, обумовлене не відсутністю законодавчої бази, а історичними подіями та закономірностями їхнього розвитку.

Варто згадати, що раніше герби як явище асоціювалися у більшості людей з аристократією та монархією, від ідеалів яких колонізатори Північної Америки намагалися відійти назавжди. Американський континент вважали землею свободи, куди люди тікали, щоб розпочати нове життя, а інколи й від відчаю. Однак саме таке етнічне різнобарв'я дозволило сформувати законодавство США таким чином, щоб максимально наблизити умови та рівень життя американців до ідеалів демократії - влади народу.

У цій концепції геральдика виступала радше як перепона та пережиток старого устрою, від якого американці намагалися відійти. Перші герби на американський континент принесли нащадки багатих родів, з чиєї ініціативи планувалося заснувати геральдичну колегію, але від цієї ідеї їм довелося відмовитися на поталу реалізації ідей свободи. Геральдика в США почала переживати застій, через що в цей період було втрачено значну кількість родових та особових гербів.

Для пояснення тенденцій того часу можна навести влучний приклад нащадка родини Блаунтів із Содінгтона, який, переживаючи бідність, приніс у

свій новий дім сімейну реліквію – металеву пластину, на якій було вигравіювано герби його предків. У пориві «республіканської» рівності він знищив цю реліквію. На щастя для його нащадків, один із членів родини зробив ескіз гербів. Як видно, у той час герб став розглядатися як знак соціальної відмінності, і в ньому є щось із того високого статусу, який надається дворянським титулам [3].

Варто звернути увагу на те, що в США працює інститут геральдики армії. До 1919 року створення емблем та гербів військових підрозділів не регулювалося жодним органом, що почало породжувати проблематику архаїчності та подекуди плагіату. Цю проблему вдалося подолати, створивши відповідне відомство, яке почало контролювати процес створення емблем і таким чином уніфікувало правила розробки військових гербів.

Через те, що територію американського континенту заселяли переважно вихідці з європейських країн із чітко сформованою геральдичною системою, проблем у порушенні основних правил створення гербів не постало, переважна більшість символів, які створювалися, відповідали загальним нормам та були уніфіковані під британську геральдичну основу, доказом чого слугує використання на більшості індивідуальних гербів саме англійського щита.

Як відомо, США – федерація, де кожен штат має право сам визначати власну символіку. Історично склалося так, що більшість штатів відмовилися від стандартних гербів і запровадили систему печаток як основних емблем своїх територій, але 18 штатів таки мають офіційно затверджений герб. Варто зазначити й те, що США мають офіційно затвердженого герба, який розробляли в чотири етапи і зрештою затвердили у 1782 році [4]. І хоча в США немає єдиного органу та законодавства, які регламентують функціонування геральдичної системи, винятком є герб Швейцарської конфедерації, який спеціально захищений від неправомірного використання у символах та гербах [5].

Тож варто зазначити, що геральдична система в Сполучених Штатах Америки не є ідеальною та потребує доробки, як і українська, проте

американський дух свободи впродовж багатьох років дозволив сформувати альтернативний розвиток символіки – печатки, який уніфікував цей процес на місцевому рівні та не дав породити хаос у цій царині. Американська символіка хоч і не є достатньо контрольованою з боку держави, проте сприяє штатам та громадам розумінню цінності минулого, яку уособлюють герби, та важливості майбутнього – печатки.

Чи може Україна перейняти такий досвід від США та запровадити офіційну символіку областей, районів, міст та громад, яка б діяла одночасно із традиційною? Це питання залишається відкритим. Такий крок дозволив би водночас розвивати територіальну символіку на історичному підґрунті, удосконалюючи та аналізуючи наявні герби й водночас перейти до створення офіційної системи символів адміністративних одиниць, яка б розроблялася єдиним органом за чітко прописаними правилами та прийнятими стандартами.

Отже, варто усвідомити, що геральдика – це важливий складник історичної науки, який впливає на міжнародний авторитет України та на її внутрішні галузі, зокрема туристичну. Геральдика цікава, але й водночас суперечлива та таємнича. На вулицях міст та інших населених пунктів, у засобах масової інформації можна побачити зображення, які є символами, емблемами установ, організацій, приватних осіб, або герб, що має давню історію [6, с. 125]. У сучасний період цифрових технологій питання історичної свідомості та національної єдності залишається одним із пріоритетів розвитку української нації, а створення власного досвіду чи вивчення досвіду інших демократичних країн з питань регулювання геральдики сприятиме розвитку та піднесенню авторитету України на міжнародній арені.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Українське геральдичне товариство [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://uht.org.ua/.

2. Напиткін В. Символічна єдність [Електронний ресурс] / В. Напиткін. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: https://www.csi.org.ua/publications/symvolichna-yednist/.

3. Heraldry in the United States of America [Електронний ресурс] // The Heraldry Society – Режим доступу до ресурсу: https://www.theheraldrysociety.com/articles/heraldry-in-the-united-states-of-america/.

4. The arms of the USA-development of the design [Електронний ресурс] // The American Heraldy Society – Режим доступу до ресурсу: https://www.americanheraldry.org/heraldry-in-the-usa/official-heraldry-in-the-united-states/the-arms-of-the-united-states-of-america/development-of-the-design.

5. 18 U.S. Code § 708 - Swiss Confederation coat of arms [Електронний ресурс] // Legal Information Institute – Режим доступу до ресурсу: https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/708.

6. Маринченко Г. М. Сучасний стан геральдичної науки в Україні / Г. М. Маринченко. – 2015. – С. 125.

УДК 371.1

ТРИВЕКТОРНИЙ ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК ШКОЛИ

Лісова Наталія Іванівна
проректор
КНЗ «Черкаський обласний інститут
післядипломної освіти Черкаської обласної ради»
доктор педагогічних наук
м. Черкаси, Україна

Анотація: розглянуто принцип довіри, розкрито аксіоматичну сутність цього поняття за науковими концептами вченого Ф.Фукуями. Подано авторську інтерпретацію істотних ознак розвитку освіти в об'єднаних територіальних громадах як тринарної соціокультурної системи «дитина – школа – громада», тривекторний інноваційний розвиток школи: «Школи формування довіри» – «Школи громадської довіри» – «Школи культури довіри».

Ключові слова: довіра, модель, вектор розвитку, дитина, школа, громада.

Оригінальну інтерпретацію соціального явища – довіри – дав польський науковець П. Штомпка. На його думку, поняття «довіра / недовіра» виступає як важливий показник ставлення людей один до одного й до суспільства, у якому вони живуть.

Довіра є необхідною передумовою демократії, успішне функціонування якої передбачає такі вимоги: по-перше, забезпечення комунікації між громадянами; по-друге, дотримання толерантності; по-третє, заміну конфлікту й боротьби компромісом і консенсусом; по-четверте, наявності культурного рівня цивілізованості в ході діалогів; по-п'яте, залучення громадян до активної участі в житті суспільства, а найосновнішою вимогою, на нашу думку, є наявність високого освітнього рівня громадян [1].

Вважаємо, що взаємодія між представниками обох складників державно-

громадського управління має базуватися на названих вище засадах, при цьому важливо сформувати довірчу взаємодію й між самими управлінцями, і між ними та представниками громад. Довірча взаємодія є важливим показником розвитку й сучасної школи, набуття нею іміджу в системі ЗСО свого мікрорайону, в цілому великого чи малого міста, нових об'єднаних територіальних громад [2].

Проте варто зазначити, що принцип довіри – специфічний, оскільки «довіра є ціннісною основою соціальної взаємодії» і сама собою не є моральною цінністю. Вона є побічним продуктом моральної цінності, виникаючи тоді, коли люди поділяють норми чесності та справедливості у відносинах, що уможливлює здатність узаємодіяти один з одним [3, с. 54-58]. Хоча, варто уточнити: на нашу думку, вона є не «побічним продуктом», а результатом дотримання людиною моральних цінностей.

Цей принцип особливо тісно взаємодіє з іншими, зокрема принципами професійної етики. Вважаємо, що для забезпечення ефективного управління розвитком загальної середньої освіти варто окреслити наукові основи та виробити механізми взаємодії органів місцевого самоврядування та громад, які б базувалися на усвідомлених і прийнятних для всіх суб'єктів принципах.

Розкриємо аксіоматичну сутність поняття «довіра» за науковими концептами вченого Ф.Фукуями (рис. 3.1.)

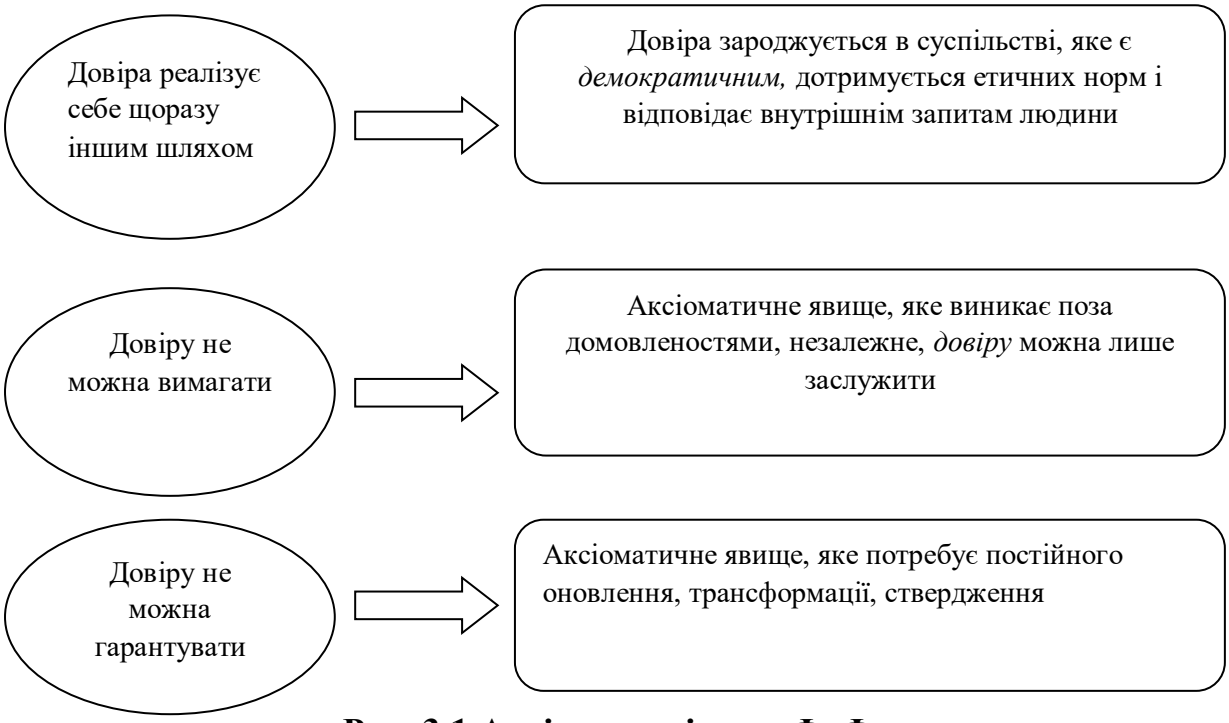

Рис. 3.1 Аксіоми довіри за Ф. Фукуямою

Проаналізувавши сутність поняття «довіра», можемо зробити кілька висновків: по-перше, «довіра» – це функція у формі віри, тобто надійність, яка «ґрунтується на взаємній відповідальності та співучасті»; по-друге, це явище, що впливає на психічне здоров'я людини та *не властиве інтелектуальному* відчуттю; по-третє, це очікування (притаманне співтовариству), яке базується на чесній поведінці й відповідає духу усталених норм. Отже, довіра є соціокультурним феноменом, її не можна вимагати, гарантувати, а можна лише заслужити.

У період децентралізації, впровадження адміністративно-територіальної та освітньої реформ громади стають «центрами» власного та регіонального розвитку. А тому авторська модель системи державно-громадського управління розвитком ЗСО за теорією організаційного розвитку та управління Д. Шона, зокрема його типологією моделей, має властивість «розмноженості центрів» ¬ громад сильних економічно, морально та духовно здорових, патріотично спрямованих, які вплинуть на розвиток нової української школи та учня як особистості – Людини, гідної довіри, громадянина, патріота, з новим мисленням і творчим пошуком.

Швидкість «розмноження моделі», за результатами дослідження дифузії К. Роджерса, буде залежати від кількох факторів, а саме: новизни, сумісності її з довкіллям, складності освоєння, можливості випробування, здатності до оцінювання результатів інновацій, на нашу думку, врахувавши ближню й дальню перспективи розвитку ЗСО в складній соціокультурній системі «дитина – школа – громада», в основу якої покладено один із принципів системології – принцип множинності моделей. Покажемо субмоделі тринарної системи «дитина – школа – громада» в соціокультурному просторі малого міста на рис. 3.2.

Рис. 3.2 Субмодель інноваційного розвитку тринарної системи «дитина – школа – громада»

Перший етап – це вектор власного розвитку, у результаті якого буде сформована «Школа формування довіри».

Другий етап – це вектор власного розвитку та розвитку громади, у результаті якого буде сформована «Школа громадської довіри».

Третій етап – це вектор розвитку культури мислення, культури спілкування та інноваційної діяльності суб'єктів, у результаті якого буде

сформована «Школа культури довіри».

Четвертий етап – це вектор розвитку громади «Об'єднання через довіру». За визначених умов «Школа культури довіри» може стати опорною в реалізації місцевого проєкту «Від Школи культури довіри – до Міста (Громади) культури довіри».

Об'єднання цих моделей у єдине ціле не заперечує того, що кожна з них має однакове право на існування, але підсилює такий підхід цілісності складної соціокультурної системи розвитку «дитина – школа – громада».

Цілісність моделі управління розвитком ЗСО в соціокультурному просторі характеризується сукупністю складних систем, а саме: учень-Людина, гідний довіри (це одна складна система), школа (друга складна система), громада (третя складна система), тобто складна соціокультурна система «дитина (учень) – школа – громада». У першій системі учень – головний суб'єкт у ній, центром для нього є учнівська спільнота класу, якою управляє вчитель і його спільники (учні класу, їхні батьки); у другій – головним суб'єктом залишається дитина, центром стає школа для дитини, а також – для громади; у третій – головним суб'єктом залишається дитина, центром – школа, а громада покликана забезпечити інтереси громадян у сферах життєдіяльності, місцевий економічний розвиток, надати населенню високоякісні та доступні публічні послуги, зокрема освітні. Така модель, вважаємо, має базуватися на засадах демократії в ході управління класом, школою та громадою, формуванні довіри та забезпеченні партнерства в учнівському, педагогічному та батьківському колективах, що приведе до успіху кожного з суб'єктів зокрема та громади в цілому.

Для цього дослідження важливо зосередити увагу ще на одній із психолого-педагогічних умов – створенні *морально-психологічного клімату*, який характеризується такими ознаками: *довіра* й висока вимогливість членів колективу; *доброзичливість* і ділова критика; *вільне висловлювання власної*

думки при обговоренні питань, що стосуються всього колективу*; відсутність тиску керівника* на підлеглих і визнання за ними права приймати важливі для колективу рішення; чуйність, але водночас *вимогливість керівника* у ставленні до кожного члена колективу; достатня поінформованість усіх про основні завдання колективу та стан їх виконання, можливість займати *активну позицію у процесі ділового спілкування* в колективі; створення в колективі умов для активної професійної та творчої діяльності, самореалізації, самоствердження та саморозвитку кожного працівника; задоволення роботою (її змістом, оплатою, організацією праці) та належністю саме до цього колективу; взаємодопомога членів колективу в критичних ситуаціях; *прийняття на себе відповідальності за стан справ у колективі* кожним його членом; уболівання за честь колективу, бажання зробити посильний внесок у його дальший розвиток. Також варто зазначити, що проблема довіри людей один до одного в організації є однією із найбільш соціально значущих проблем, що на сьогодні актуалізована та є новим напрямом досліджень у соціогуманітарній науці.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Штомпка П. Доверие – основа общества / Петр Штомпка ; [пер. с пол. Н. В. Морозовой]. – Москва : Логос, 2012. – 440 с.
2. Лісова Н. І. На засадах нової української школи : довірча взаємодія, цінності, демократична форма управління / Н. І. Лісова // Slovak international scientific journal. – 2018. – № 15 (Vol.2). – С. 13–16.
3. Кожемякіна О. Проблема довіри в контексті викликів сучасної цивілізації / О. Кожемякіна // Вісник національного університету

ім. Т. Шевченка. – 2013. – С. 54–58.

4. Фукуяма Ф. Доверие : социальные добродетели и путь к процветанию / Ф. Фукуяма ; пер. с англ. – Москва : ООО «Издательство АСТ»: ЗАО НПП «Ермак», 2004. – 730 с.
5. Schon, D. (1971). Beyond the Stable State. N.Y.: Norton.

УДК 330.3:658

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСАМИ

Макара Мар'яна Ігорівна
Студентка
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна

Анотація: описано важливість та практичність оцифрування, окреслено суть діджиталізації, та вказано чому її необхідно застосовувати у сучасних умовах введення бізнесу. Крім того визначено як оцифрування здатне удосконалити бізнес-процеси та оновити методи управління компанією. Приведено приклад діджиталізації компанією «Київстар», і зокрема використання нею штучного інтелекту.

Ключові слова: оцифрування, діджиталізація, бізнес-процес, інтернет, штучний інтелект, інновації.

Вступ В умовах сучасних економічних процесів структура та специфіка управління маркетингом зазнає кардинальних змін. Ринок намагається адаптуватися до нових, сучасних умов й неодмінно стикається з проблемами, які ще зовсім нещодавно були непомітними і неактуальними. Пошук нових стратегій, методів управління стає вирішальним кроком на шляху до розвитку і оптимізації бізнесу, який намагається довести свою стійкість та гнучкість. Одним із шляхів розвитку є діджиталізація управління, що при правильному використанні й впровадженні допоможе усунути перешкоди на шляху розвитку і оптимізувати будь-які процеси.

Ціль роботи Спростувати твердження, що діджиталізація є неефективною і довести те, що сучасний цифровий підхід в управлінні бізнес-процесами спроможний вивести бізнес на новий рівень і масштаб.

Матеріали та методи В епоху «панування» інтернет простору й інформаційного буму наше сприйняття та використання даних/інформації набуло нового характеру. Класичний підхід до управління бізнесом змінився, компанії та організації тяжіють до використання комплексного та системного підходів, які можуть містити у собі незлічений перелік управлінських стратегій, що використовується задля забезпечення максимального ефекту від їх використання. Для кращого аналізу, розуміння процесів і прорахування ключових показників ефективності варто діджиталізувати управління процесами. Сам термін «діджиталізація» або ж оцифрування має на увазі переведення будь-якого різновиду інформації у цифру. Даний процес є достатньо актуальним, оскільки дозволяє сформувати аналітику використовуючи різні способи і методи. Оцифроване управління зможе прозоро, за допомогою, ключових показників ефективності, показати усю ефективність всього, що відбувається у компанії.

Більшість організацій у сучасних умовах прагне бути стійкими до змін і перш за все не втрачати попиту. Швидкість реагування, зазвичай, залежить від того наскільки оптимізовані усі процеси й робота кожного працівника.

Оцифрування не є альтернативою, це повинно стати вимушеним кроком за допомогою якого виникнуть нові шляхи вирішення проблем чи задач. Якщо раніше оцифрування деяких функцій, або ж цілого бізнесу здавалося неможливим чи неактуальним, то на даний момент все з точністю навпаки. Достатньо важливим є той факт, що дана інновація здатна підвищити швидкість й ефективність роботи без збільшення кількості персоналу, і завдяки цьому фактору з’являється можливість масштабування.

Оцифрування управління бізнес-процесів зможе вирішити ряд проблем, які можуть, за певних причин, не братися до уваги, у середніх компаніях, а саме: трекінг робочих годин працівників, контроль якості обслуговування, оптимізація витрат, контроль якості продукту.

Переваги діджиталізації є беззаперечними. Оцифрування здатне не лише оптимізувати витрати і збільшити продуктивність, використання даного інструменту зможе підвищити лояльність клієнтів.

Чим швидша передача інформації, тим кращий результат, а для бізнесу це вищий прибуток.

Комерційне обгрунтування для діджиталізації видозмінюється залежно від галузі.

Тенденція використання оцифрування як одного із видів автоматизації не лише збільшує показники ефективності, а й разом із цим покращує весь ланцюг управління різних структур. Для прикладу можна привести компанію Forrester Consulting, яка провівши дослідження у сфері діджиталізації, виявила, що зменшення витрат, що є першочерговою метою, змістилося на четверте місце серед інших пріоритетів. Головну роль в оптимізації бізнес-процесів відіграє цифрова трансформація, яка ставить за мету покращити якість обслуговування.

Крім того, влучним прикладом використання оцифрування є компанія «Київстар», яка наприкінці 2019 року підписала Меморандум про співпрацю з компанією Microsoft, для того щоб діджиталізувати свої проекти, використовувати штучний інтелект і хмарні рішення на основі технології Azure. Завдяки даному партнерству компанія змогла розширити портфель хмарних сервісів і сучасних обчислювальних сервісів, в рамках оцифрування компанії відбулася оптимізація клієнтської інфраструктури.

Оцифрування є вигідним для компаній. Можливості, які виникають після діджиталізації значно спрощують аудит, показуючи при цьому частину нерозв’язаних задач, або ж причину занепаду компанії.

Діджиталізація може використовуватися у таких напрямах як:

1. Використання штучного інтелекту. За допомогою цього інструменту можна створювати алгоритми, аналізувати дані, покращити зв'язок між клієнтами (чат-боти, роботи-менеджери, роботи-аудитори, оптимізатори).

2. Інновації. Збільшення попиту, оскільки оцифрування зможе відкрити нові можливості для росту. Інновації мають властивість охоплювати велику аудиторію.

3. Канали комунікації. Бізнес повинен контактувати з клієнтом, неоцифрована інформація уповільнює передачу даних, таким чином створює часовий розрив між реальністю і актуальними даними. Оцифрована інформація проходить аудит швидше та якісніше.

4. Створення нових форматів. Оцифрування управління бізнесом здатне змінити режим роботи персоналу. Можлива зміна корпоративної культури. Працівники зможуть мати доступ до оцифрованої інформації будь-де. Відбувається скорочення витрат. Все більше компаній прибігає до послуг фрілансерів чи працівників, які виконують задачі віддалено.

Оцифрування бізнесу охоплює шість головних аспектів: проблеми, задачі, дані, трудові-процеси, вирішення та збір матеріалів. Дані блоки є зазвичай подібними та їх можливо вдосконалити використовуючи цифрові технології.

Проблеми

Доволі часто у організації виникають проблеми, які циклічно повторяються, а їх вирішення є завжди однаковим. Дані фонові операції потрібно вирішувати за допомогою делегування їх програмним алгоритмам у програмному забезпечені. Дуже часто час вирішення цих проблем скорочується у декілька разів.

Задачі

Процеси, які постійно повторяються, як і проблеми повинні вирішуватися програмними алгоритмами, у яких не прослідковується здійснення помилок.

Трудові-процеси

В даному процесі потрібно виявити закономірності, які потребують покращення, оновлення і т. д. Саме трудовий-процес об’єднує окремі проблеми/задачі і цифровий матеріал, разом вони створюють бізнес-процес. Можливість їх оцифрування призводить до упорядкування сотні процесів.

Вирішення

Операційні рішення в більшості випадків це чітко визначенні задачі, що повторюються, які виконують з урахуванням корпоративної політики, й нормативними вимогами використовуючи уставлені бізнес-правила. Рішення - зведення до певного алгоритму.

Збір матеріалів

Інформація несе важливе значення, але іноді її кількість настільки велика, що її використання потребує великих часових ресурсів. З часом дана проблема лише збільшується, тому її оптимізації є вимушеною, і це стає важливим кроком на шляху оцифрування бізнесу.

Висновок Здатність до швидких змін стала вирішальною для багатьох бізнесів. Цифровий простір збільшується з кожним днем, тому оцифрування як інструмент оптимізації став своєрідною запорукою стабільності і неминучою подією. Не варто звичайно робити даний інструмент «панацеєю», але все ж він є інноваційним, певною мірою, а інновації це наше майбутнє та сьогодення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Юрчак О.В. Індустрія 4.0 – що це таке та навіщо це Україні URL: https://appau.org.ua/publications/industriya-4-0-shho-tse-take-ta-navishho-tse-ukrayini/

2. Гудзь О., Маковій В. Розроблення стратегії Digital-трансформації підприємств. Інфраструктура ринку. 2018. Вип. 25. С. 248–254.

3. Гудзь О. Є. Організаційно-інформаційне забезпечення управління розвитком підприємства в умовах становлення цифрової економіки/О. Є. Гудзь // Економіка. Менеджмент. Бізнес. – Київ: Державний університет телекомунікації, 2019, N № 4.-С.4-13

УДК 37.013.75

АНАЛІЗ ТЕХНОЛОГІЙ МОБІЛЬНОГО НАВЧАННЯ, ЯК СТРУКТУРИ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ І НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ВИШІВ

Максімішин Олексій Володимирович
асистент
Астап`єва Ольга Миколаївна
к.мед.н., доцент
Старенький Віктор Петрович
д.мед.н., професор
Харківський національний медичний університет
Кафедра радіології та радіаційної медицини
м. Харків, Україна
Максімішина Тетяна Миколаївна
к.політ.н., доцент
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна
Кафедра англійської мови
м. Харків, Україна

Анотація: Швидкісний розвиток мобільних технологій удосконалює умови життєдіяльності людини та змінює майже всі сфери її діяльності, серед них освіта посідає чи не перше місце щодо використання інноваційних педагогічних технологій, що базуються на основі мобільності. Зміни у моделі освіти пов’язані зі збільшенням доступу до інформаційних ресурсів та закріпленням позиції студентцентрованого підходу в процесі інформатизації суспільства.

Ключові слова: мобільне навчання, мобільні технології, е –learning, мобільні засоби, дистанційна освіта.

Сьогодні мобільне навчання (навчання за допомогою мобільних пристроїв) широко використовується сучасними студентами, а мережа Internet все більше стає не тільки розважальним простором, а й освітнім, надаючи студентам великі можливості для доступу до навчальних інформаційних ресурсів. Швидко розвиваються педагогічні інноваційні технології навчання, такі, як дистанційне навчання, online-навчання, e-learning навчання як його складова, комбіноване (змішане, гібридне) навчання.

Відповідно до «Національної доктрини розвитку освіти України» освіта має відповідати за забезпечення підготовки фахівців, які здатні до засвоєння та використанні новітніх мобільних технологій, професійного розвитку, творчої праці тощо. Зазначені вище технології являють собою засіб здійснення освітньої та професійної діяльності фахівця. Вищезазначене спонукає науковців і працівників освіти до пошуків нових шляхів у реалізації освітніх, і виховних цілей закладів вищої медичної освіти. Отже, важливим напрямом у процесі професійної підготовки є використання мобільних технології навчання.

Характерною рисою останнього десятиріччя стало активне використання засобів мобільного зв'язку та різноманітних електронних пристроїв. Сучасний мобільний телефон має функціональність, що не поступається комп'ютерам початкового рівня, а в деяких випадках – і середньої потужності. В першу чергу це стосується смартфонів та персональних комунікаторів (КПК із засобами зв'язку). Поширеність серед користувачів мобільного зв'язку смартфонів та персональних комунікаторів, на думку фахівців, складає біля 10% і має чітку тенденцію до зростання. Мобільне навчання є новою технологією навчання, в основі якої інтенсивне застосування сучасних мобільних засобів та технологій. Мобільне навчання має тісний зв'язок з навчальною мобільністю через те, що студентам має бути забезпечена можливість брати участь в освітніх заходах без обмежень у часі та просторі. Через використання мобільних технологій відкриваються нові можливості для навчання, особливо тим, хто живе окремо або у віддалених місцях чи має труднощі в навчанні. Можливість навчатися

будь-де та будь-коли, що властиво мобільному навчанню, сьогодні є спільною тенденцією інтенсифікації життя в інформаційному суспільстві.

Розвиток мобільних, бездротових інформаційно-комунікаційних технологій надав студентам можливість спілкуватися з будь-ким із викладачів, не прив'язуючись до місця та часу, втілювати у життя незлічену кількість сучасних можливостей, що дає нам педагогічний процес. Говорячи про освіту сьогодення, не можна не брати до уваги значну роль електронних інформаційних засобів навчання, мультимедійного та віртуального навчання й освіти. До того ж, зараз ми не уявляємо навчання без електронних навчальних підручників, які нині широко використовуються під час навчального процесу в розвинутих країнах світу [1].

На наш погляд найбільш вагомим та проблемним в цій ланці є організація доступу студентів до навчальних матеріалів, що накладає суттєві вимоги до засобів їх підготовки, накопичення та доставки до кінцевого споживача.

Певний час вирішення цієї проблеми базувалося на впровадженні різноманітних систем дистанційного навчання (СДН). Одною з компонент, яка є важливою в СДН є електронні підручники, посібники та інші первинні матеріали в цифрованому вигляді. Розвинуті СДН мають можливість доставляти такий матеріал через веб-сервери, списки розсилок, прямим скачуванням та іншими (іноді достатньо екзотичними) способами. Формати цих матеріалів коливаються в широкому спектрі від простіших текстових файлів до doc та pdf-форматів і далі у бік flesh-анімації та мультимедіа, що іноді унеможливлює користувачам адекватний доступ до навчальних матеріалів [2].

Мобільне навчання є складовим компонентом дистанційної навчання та освіти , новітньою парадигмою освіти, на основі якої може бути створене нове середовище навчання, де студенти мають можливість отримати у будь-який час та в будь-якому місці доступ до навчальних матеріалів, завдяки чому навчальний процес стає безмежним та підвищує або розвиває мотивацію до безперервної освіти, тобто, до навчання протягом життя [3].

Безперечно, що виникає науковий інтерес до співвідношення понять «електронне навчання (e-Learning)», «дистанційне навчання» та «мобільне навчання»[4].

Спершу під електронним навчанням розуміли навчання, яке відбувається за допомогою комп'ютерів. E-Learning являє собою всі форми електронної підтримки педагогічного процесу, що мають характер процедур і спрямовані на урахування практики і знань, а також індивідуального досвіду студентів при побудові їхніх знань. E-learning визначається Європейською комісією як використання нових інформаційних технологій, мультимедійних технологій і Інтернет-технологій (ICT) з метою підвищення якості навчання через удосконалення доступу до сервісів і ресурсів, а також спільної роботи й обміну знаннями віддалено[5, 6].

Розвиток комп`ютерної техніки й Інтернет-технологій призвели до різного розуміння e -learning. Так, дуже часто в якості синонімів e-learning використовують WBT (Web-Based навчання), CBT (комп'ютерне навчання) або IBT (Internet (Intranet)-Based навчання)[7].

Дистанційне навчання являє собою форму навчання за якої слухач знаходиться у віддаленості від працівника освіти та при якому використовуються сучасні інформаційно-комунікаційні та педагогічні технології.

Вищезазначене дає можливість вільно обирати місце, час і темп навчання. Інколи e-learning ототожнюється з дистанційним навчанням. Тож, як ми бачимо мобільне навчання має співвідношення з поняттями електронне та дистанційне навчання. Якщо останні два поняття розділяти, то мобільне навчання схоже з електронним навчанням використанням «мобільних пристроїв» і бездротових мереж, а з дистанційним навчанням - здійсненням у будь-який час, будь-якому місці, до того ж в навчальному процесі обов'язково має бути присутня взаємодія між слухачем та працівником освіти. Якщо ці поняття вважати синонімами, то мобільне навчання виступає одним з підвидів e-leaning або дистанційного навчання[8].

Мобільна освіта отримала можливість набути широкого поширення і стати важливим складником дистанційного навчання та освіти, через збільшення кількості смартфонів на душу населення у Європі та світі (явище «смартфонізації суспільства»)[9, 10].

Західними вченими виділяються наступні моделі мобільного навчання:

1. **Web-модель.** Доступ до навчальних ресурсів надається користувачам за допомогою мобільних пристроїв, Інтернету та бездротових мереж зв'язку. Результатом чого є те, що функціонування мобільного пристрою стає подібним до персонального комп'ютеру, за допомогою якого можна отримати доступ до електронної пошти, веб-сторінок, поспілкуватися в чаті тощо.

2. **App-модель**. Поява даної моделі пов'язана з «епохою смартфонів», що використовують операційні системи, до яких створюється програмне забезпечення, яке дозволяє працювати на мобільному пристрої (різноманітні додатки). Додатки надають користувачеві будь-які можливості та високу функціональність. Так додатки представлені сканерами QR кодів, словниками, програмами вивчення іноземних мов, конверторами величин, GPS тощо.

3. **Стільникова модель.** Стільникова модель являє собою використання телефонних можливостей мобільного пристрою та базується на основі передавання голосу і даних кожним з телефонів. Прикладом можуть слугувати голосові консультації, sms-вікторини тощо[11].

Засоби мобільних інформаційно-комунікаційних технологій навчання можна поділити на апаратні та програмні. Існують різні програмні мобільні засоби навчання такі як: Mobile ELDIT, MLEX, MLE-Moodle, Amadeus LMS Mobile, Learn Cast, Mobl 21 тощо. Сучасні апаратні пристрої на які встановлені різні операційні системи такі як: Android, Black Berry, iPhone, Windows CE, безкоштовно підтримують різні мовні функціональні можливості без додаткового програмного забезпечення.

Комп'ютери та інтернет-ресурси стали невід'ємними складовими навчального процесу, тому з'являються більш прості у використанні та ефективні пристрої, які відкривають широкі можливості для розвитку

мобільного навчання. Варто відзначити, що мобільні пристрої коштують дешевше ніж настільні ПК і є більш дешевим засобом доступу до Інтернет ресурсів.

Розвиток системи освіти в сучасних умовах потребує докорінних змін у багатьох напрямах: інформаційному, методичному, технологічному, організаційному та інших.

Інформаційне забезпечення навчального процесу складається з декількох джерел серед яких можна виділити бібліотечні фонди, загальнодоступні ресурси мережі Інтернет, власне лекційні матеріали, методичні розробки тощо.

Вимоги до інформаційних матеріалів, які повинні опановувати студенти у процесі навчання можна звести до наступних: повнота, актуальність, доступність.

На наш погляд найбільш вагомим та проблемним в цій ланці є організація доступу студентів до навчальних матеріалів, що накладає суттєві вимоги до засобів їх підготовки, накопичення та доставки до кінцевого споживача.

Певний час вирішення цієї проблеми базувалося на впровадженні різноманітних систем дистанційного навчання (СДН). Одною з компонент, яка є важливою в СДН є електронні підручники, посібники та інші первинні матеріали в цифрованому вигляді. Розвинуті СДН мають можливість доставляти такий матеріал через веб-сервери, списки розсилок, прямим скачуванням та іншими (іноді достатньо екзотичними) способами. Формати цих матеріалів коливаються в широкому спектрі від простіших текстових файлів до doc та pdf-форматів і далі у бік flesh-анімації та мультимедіа, що іноді унеможливлює користувачам адекватний доступ до навчальних матеріалів.

Сучасні тенденції розвитку веб-технологій орієнтують споживачів інформаційних ресурсів на використання малогабаритних мобільних пристроїв: смартфонів, планшетів та нетбуків, які дуже поширені в студентському середовищі, насамперед, як засіб спілкування. Тому використання цих пристроїв в навчальному процесі було б ефективним доповненням до

традиційних методів і технологій навчання. Тобто принцип “mobilefirst” у цьому контексті є, на наш погляд, актуальним і своєчасним [12, 13].

Вищезгадане дозволило окреслити та сформулювати задачу впровадження в навчальний процес елементів мобільних технологій у вигляді мобільних додатків, які забезпечують потреби у швидкому, якісному та дешевому доступі до навчальних матеріалів з будь-якого мобільного пристрою.

Підготовка студента університету як діяльної, творчої особистості з високим адаптаційним потенціалом, фахівця зі сформованими професійно-інтелектуальними, духовними, соціальними позиціями зумовлює необхідність організації навчально-виховного середовища на засадах інноваційно-педагогічної діяльності. Удосконалення роботи вищих навчальних закладів України передбачає впровадження в педагогічний процес нових концепцій та інновацій дидактично-технологічної підготовки фахівців, обґрунтоване використання результатів науково-педагогічних досліджень. Розвиток педагогічно-інноваційних технологій в умовах медичного університету відбувається інтегративно з трансформацією, модернізацією ідей вивчення науково-природничих дисциплін та окремих напрямів професійної підготовки, у їх тісному взаємозв’язку з новітнім інформаційним забезпеченням.

Висновки:

1. На основі проведеного аналізу встановлено, що сучасні цивілізаційні зміни, що стосуються багатьох сфер суспільного та публічного життя, підвищило інтерес науковців і дослідників питань в області соціальних наук і використання освітніх електронних засобів і ресурсів.

2. Мобільне навчання, яке структурно належить до дистанційної освіти і навчання, є новою освітньою парадигмою, на основі якої створюється нове навчальне середовище, де студенти можуть отримати доступ до навчальних матеріалів у будь-який час та в будь-якому місці, що робить сам процес навчання всеохоплюючим та мотивує до безперервної освіти та навчання протягом усього життя.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Захарова І.Г. Інформаційні технології в освіті : навч . посібник [для студ. вищ. пед. навч. закл.] / І. Г. Захарова. – М. : Видавничий центр «Академія», 2003. – 192 с.

2. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : підручник / І. М. Дичківська. – Вид. друге, доповн. – К. : Академвидав, 2012. – 352 с.

3. Ничкало Н. Г. Неперервна професійна освіта як філософська та педагогічна категорія // Н. Г. Ничкало / Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – 2001. – Вип.1. – С. 9–12.

4. Мобильное обучение [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://goo.gl/7UdXI.

5. Елисеев О.П. Практикум по психологи личности/О.П. Елисеев - СПб.: Питер, 2003. – 512 с.

6. Жуковська А. Л. Комп'ютерні технології навчання як запорука якісної освіти у світлі сучасних новітніх інформаційних досягнень [Електронний ресурс] / А. Л. Жуковська // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2006. – № 29. – С. 128–131. – Бібліогр. : 3 назв. – укр. – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua.

7. Семеріков С. О. Фундаменталізація навчання інформатичних дисциплін у вищій школі : монографія / С. О. Семеріков; науковий редактор академік АПН України, д. пед. н., проф. М. І. Жалдак. – К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2009. – 340 с.

8. Юдин, В. В. Где искать педагогические основы e-learning? В защиту дидактики Текст. / В. В. Юдин // Открытое образование. 2005. № 5. - С. 4-9.

9. Голицына И. Н. Мобильное обучение как новая технология в образовании [Електронний ресурс] / И. Н. Голицына. – Режим доступу : http://ifets.ieee.org/russian/depository/v14_i1/html/1.htm.

10. Триус Ю. В. Організаційні й технічні аспекти використання систем мобільного навчання // Ю. В. Триус, В. М. Франчук, Н. П. Франчук / Науковий

часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 2. Комп’ютерно-орієнтовані системи навчання. – 2011. – №12(19). – С. 53–62.

11. Guy H. Trendsand Issuesin Learning Structuresin Higher Educationin Europe / Haug Guy. – Bonn : HRK, 2000. – 77 p.

12. Медицина та нові технології на DIGITALMED 2016 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://medblog.in.ua/digitalmed-2016/

13. Эрганова, Н. Е. Методика профессионального обучения: учеб. пособие для студ. высш. учеб.заведений Текст. / Н. Е. Эрганова. М.: Изд. центр «Академия», 2007. - 160 с.

УДК 378.147

ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ ПРОЄКТНОЇ КУЛЬТУРИ ПІД ЧАС НАВЧАННЯ ДЕКОРАТИВНО-УЖИТКОВОГО МИСТЕЦТВА

Марущак Оксана Василівна,
к.п.н., доцент
Зузяк Тетяна Петрівна,
д.п.н., професор
Багрій Діана Сергіївна,
Свята Марина Валеріївна,
Шевцова Любов Олександрівна
студентки
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
м. Вінниця, Україна

Анотація. У статті наведено визначення поняття «проєктна культура вчителя технологій»; розкрито зміст поняття «формування у майбутніх учителів технологій проєктної культури під час навчання декоративно-ужиткового мистецтва»; сформульовано та обґрунтовано педагогічні умови формування у майбутніх учителів технологій проєктної культури під час навчання декоративно-ужиткового мистецтва; зосереджено увагу на формуванні творчого компоненту проєктної культури як інноваційного підходу в процесі реалізації проєктів.

Ключові слова: учитель технологій, проєктна культура, декоративно-ужиткове мистецтво, педагогічні умови, культура, проєктування.

Постановка наукової проблеми. Модернізація системи професійної підготовки майбутнього учителя технологій в педагогічному закладі вищої

освіти (ЗВО) передбачає нове бачення розвитку його особистості, у зв'язку з чим одна з основних ознак його культури вбачається в оволодінні проєктною діяльністю. «Проєктування змінює тип мислення учасників проєкту, наближаючи його потреби до сучасної освіти. Тому виникає необхідність у пошуку шляхів формування у майбутніх учителів проєктної культури з урахуванням інноваційних тенденцій реформування школи [4, с. 175]. Важливу роль у процесі формування особистості відіграє народне мистецтво. У технологічному компоненті освітньої галузі «Технології» чинного Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти [1], поміж інших вимог до рівня підготовки старшокласників, є вимоги володіння характерними для регіону основними техніками і технологіями створення виробів декоративно-ужиткового мистецтва. Оволодіння різними видами народних ремесел і промислів сприяє входженню молоді у світ художньої культури та формує у неї проєктну культуру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різноманітні аспекти вдосконалення професійної підготовки майбутнього вчителя технологій в умовах реформування вищої освіти відображені у працях Ю. Бєлової, В. Гетти, Р. Гуревича, Ю. Ковальова, О. Коберника, А. Малихіна, В. Мадзігона, Н. Ничкало, В. Сидоренка, Г. Терещука, В. Титаренко тощо. Феномену проєктної культури присвячені роботи І. Колєсникової, О. Маркова, В. Радіонова, Ю. Фильчакової, В. Ченобитова, С. Ящука. Проблему дослідження проєктної культури висвітлено в дисертаціях Ю. Вєсьолової, І. Ісламбекової, Т. Карпинської, Л. Филимонюк тощо. Питання формування проєктної культури педагога вивчали Н. Топіліна, Л. Хоружа, А. Цимбалару. Науковці у своїх працях доводять важливість проєктної культури в інноваційній діяльності педагога, визначають проєктну культуру як основу професійної майстерності вчителя. Зазначають, що формування проєктної культури зумовлене включенням студентів у проєктну діяльність, яка розглядається ними з урахуванням величезного арсеналу розроблених конкретних методів активізації мислення.

Мета статті полягає в обґрунтуванні змісту поняття та педагогічних умов формування у майбутніх учителів технологій проєктної культури під час навчання декоративно-ужиткового мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Одним із найважливіших чинників професійної підготовки майбутніх учителів технологій є її взаємозв'язок з культурою. Саме «культура фокусує систему ціннісних уявлень, що утворюють основу особистісних орієнтирів суб'єкта, спрямовують його діяльність, спричиняють перехід людини на якісно інший рівень буття – усвідомленіший та упорядкованіший» [3, с. 170]. Культура (технічна, технологічна, проєктна, гуманітарна, художня, економічна, екологічна тощо) – найвищий прояв людської освіченості і професійної компетентності. Саме на рівні культури може найповніше відобразитися індивідуальність людини [2, с. 74]. Вона сприяє формуванню професіоналізму майбутнього педагога.

Проєктна культура майбутнього вчителя технологій – це, насамперед складна, багаторівнева, динамічна система професійних якостей, що зорієнтована на управління навчальним процесом, основою якого виступає проєктний підхід вирішення проблем [4., с. 177]. Вона відображає, на нашу думку, творчо-інтуїтивну складову його проєктно-технологічної культури і формується під час проєктування. Характеризуємо її як інтегративну властивість особистості, яка активно реалізовує себе в індивідуальній або колективній проєктній діяльності.

Формування проєктної культури є одним з головних завдань під час навчання майбутніх учителів технологій декоративно-ужиткового мистецтва. Декоративно-ужиткове мистецтво – це галузь декоративного мистецтва зі створення художніх виробів, що мають практичне застосування, а також художнє оброблення (оздоблення) побутових предметів (меблів, тканини, знарядь праці, одягу, посуду, прикрас, іграшок та інших виробів). Витвори декоративно-ужиткового мистецтва є частиною навколишнього предметного середовища. Вони мають не лише функціональне, а й художнє навантаження. Часто вони є складовою єдиного ансамблю в інтер'єрі, екстер'єрі, ландшафтних

композиціях тощо.

Українське декоративно-ужиткове мистецтво має яскраво виражений національний колорит. Воно відображає національні особливості: у різних предметах побуту відтворено життєвий уклад, історію, культуру і навіть економіку нашого народу. Українське народне декоративно-ужиткове мистецтво різноманітне й багатогранне. Кожен вид декоративно-ужиткового мистецтва тісно пов'язаний з історією, національними традиціями певних регіонів і свідчить про мистецьку обдарованість народних майстрів.

Ужиткове мистецтво становить діяльність з яскраво вираженою практичною спрямованістю, його функціональні напрями відображаються в проєктуванні естетично-функціональних об'єктів з використанням досвіду поколінь, сучасних і традиційних технологій та засобів.

Проєктування в декоративно-ужитковому мистецтві передбачає формування у майбутнього вчителя технологій загальнокультурних і професійних компетенцій, що забезпечують професійну творчу діяльність, пов'язану з декоративно-ужитковим мистецтвом і народними ремеслами та промислами і спрямовану на проєктування естетично досконалих, високоякісних унікальних предметів, виробів різного призначення (предмети і вироби культурно-побутового призначення, декоративна пластика, декоративне оформлення інтер'єрів тощо).

Проєктування виробів декоративно-ужиткового мистецтва – це особливий вид проєктно-творчої діяльності, який передбачає створення автором проєкту від задуму до втілення в матеріалі і сформованість у нього практичного досвіду розроблення спеціальних композицій для декоративного оформлення виробів декоративно-ужиткового мистецтва; розроблення графічного та колористичного рішення декоративної композиції; користування спеціальною літературою; складання анотацій до розроблених проєктів виробів декоративно-ужиткового мистецтва. Цей вид діяльності вимагає сформованих знань про особливості графічних, живописних, пластичних рішень під час виготовлення виробів декоративно-ужиткового мистецтва; основні методи і

способи проектування та моделювання виробів декоративно-ужиткового мистецтва; походження, зміст і види народного орнаменту; спеціальної літератури з декоративно-ужиткового мистецтва; професійної термінології. Проєктування виробів декоративно-ужиткового мистецтва передбачає систему сформованих умінь: використовувати основні образотворчі матеріали і техніки під час проєктування виробів декоративно-ужиткового мистецтва; застосовувати основні композиційні закони та поняття у проєктуванні й виготовленні виробів декоративно-ужиткового мистецтва; включати теоретичні знання про художньо-стилістичні особливості конкретного виду декоративно-ужиткового мистецтва в практичну навчально-пізнавальну діяльність; розробляти авторські композиції на основі традицій і сучасних вимог декоративно-ужиткового мистецтва; адаптуватися до умов роботи в художньо-творчому колективі.

У нашому дослідженні ми визначили зміст поняття «формування у майбутніх учителів технологій проєктної культури під час навчання декоративно-ужиткового мистецтва» як систему провідних видів діяльності, що передбачає знання про можливості творчої проєктної діяльності, застосування виразних художньо-образотворчих засобів у процесі проєктування виробів, практичні та дослідницькі вміння з планування, знайомство з традиціями народних ремесел і промислів, розуміння функціональності й цінності творів ужиткового мистецтва, творчу інтерпретацію художніх образів, використання оригінальних композиційних рішень у трактуванні сучасних виробів декоративно-ужиткового мистецтва, визначення нових способів проєктно-художніх рішень, розроблення проєкту, його матеріалізацію, аналіз і оцінку результатів, самооцінювання, оформлення результатів проєктування та впливає на творчий художній розвиток студентів, формування їхнього світогляду.

У контексті нашого дослідження висуваються високі вимоги не тільки до професійних умінь, як одного з критеріїв якості навчання, що полягає у виявленні визначальних факторів успішної проєктно-творчої діяльності, а й до забезпечення необхідних умов для вдосконалення освітнього процесу.

Бережна Л. зазначає, що розуміння проєктування як виду проєктно-художньої діяльності висуває перед викладачами завдання і спонукає їх до пошуку ефективніших способів професійної підготовки та інноваційних підходів в освітньому процесі [1].

На нашу думку, педагогічними умовами успішного формування у майбутніх учителів технологій проєктної культури під час навчання декоративно-ужиткового мистецтва є: використання інтегративного підходу до процесу формування у майбутнього вчителя технологій проєктної культури під час навчання декоративно-ужиткового мистецтва; проходження етапності процесу формування у вчителя проєктної культури; розроблення методичного забезпечення процесу її формування; засвоєння та застосування узагальненого алгоритму проєктування і конструювання діяльності.

У контексті першої умови формування у майбутніх учителів технологій проєктної культури здійснений теоретичний аналіз наявних педагогічно-культурологічних концепцій та підходів дає змогу зробити висновки про те, що продуктивними у формуванні у майбутнього вчителя технологій проєктної культури під час навчання декоративно-ужиткового мистецтва є ті, в основі яких лежить принцип інтегративності. Тому, в якості узагальненої стратегії вивчення і формування проєктної культури вчителя нами обраний інтегративний підхід.

Сутність інтеграційного підходу становить комплекс взаємодоповнюючих наукових підходів, синтез яких сприяє цілісному, багатоплановому та багатоаспектному дослідженню проблеми формування проєктної культури на методологічному, теоретичному і методико-праксеологічному рівнях. Структуру інтеграційного підходу на теоретичному рівні аналізу проблеми склали: культурологічний, системний, аксіологічний, особистісний, синергетичний, діалектичний; на методико-праксеологічному рівні – проблемний, алгоритмічний, рефлексивно-креативний, рівневий.

Друга умова визначається тим, що формування проєктної культури включає психолого-педагогічні механізми, принципи побудови процесу,

педагогічні умови, етапи його реалізації та здійснюється з урахуванням ідей включення в квазіпрофесійну діяльність, яка сприяє набуттю особистісних смислів і мотивів у розглядуваній діяльності та збагаченню індивідуального інструментарію студента, й ідей включення в професійно-педагогічну діяльність. Як механізми формування у майбутніх учителів технологій проєктної культури під час навчання декоративно-ужиткового мистецтва ми виокремили самовизначення майбутнього фахівця в змістовному пріоритеті власної професійної підготовки та проєктування ним своєї діяльності, самореалізація суб'єкта під час виконання самостійних педагогічних, технологічних і підприємницьких проєктів, засвоєння студентом узагальненого алгоритму проєктування й конструювання діяльності.

Відповідно, третю умову формулюємо як розроблення інформаційно-методичного забезпечення процесу формування у майбутніх учителів технологій проєктної культури під час навчання декоративно-ужиткового мистецтва. Ми вбачаємо чотири основні завдання, які вона має вирішити: інтеграція загальнотехнічної, технологічної та мистецької підготовки; закріплення технологічних знань, умінь і навичок під час виконання навчальних проєктів з декоративно-ужиткового мистецтва; формування у майбутніх учителів технологій базових проєктних умінь; засвоєння узагальненого алгоритму проєктної діяльності та застосування його в професійно-педагогічній діяльності.

Інтеграційна методика навчання проєктування має враховувати психолого-педагогічні аспекти створення та сприйняття композиції, розвиток композиційного мислення як здатності організувати цілісну художню форму та її вплив на структуру продуктивного мислення особистості, формування здатності до композиційної організації виробу декративно-ужиткового мистецтва під час проєктування, вплив проєктно-творчих, композиційних завдань на підвищення рівня навчання студентів, теоретичні основи композиції та методики практичного навчання студентів.

Логіка організації процесу формування у майбутніх учителів технологій

проєктної культури під час навчання декоративно-ужиткового мистецтва передбачає низку етапів: проблематизація; орієнтування; інструментування; редукція; професійно-педагогічна діяльність, що визначається четвертою педагогічною умовою. Моделювання процесу формування розглядуваного феномену дає змогу представити його як багатоступеневу систему, а саме:

перший ступінь – інформаційний – передбачає вивчення студентами технік і технологій декоративно-ужиткового мистецтва, основ проєктної культури, тобто формування у них технологічної картини світу: технологічного мислення, технологічної етики, технологічної естетики. Результат цього рівня передбачає усвідомлення студентами того, що тільки культуро- та природовідповідна діяльність людини сприяє збереженню людства і створює передумови для співіснування техносфери й ноосфери, що взаємодоповнюють і взаємозбагачують одна одну;

другий ступінь – організаційно-практичний – передбачає закріплення й апробацію теоретичних знань на практиці;

третій ступінь – рефлексивний – передбачає діагностику та самодіагностику рівня сформованості у студентів проєктної культури, проєктної грамотності, засвоєння узагальненого алгоритму проєктування й конструювання професійно-педагогічної діяльності;

четвертий ступінь – корекційний – спрямований на корекцію у студентів знань, практичних навичок, необхідних для подолання виявлених труднощів.

В основу дослідження проблеми формування у майбутніх учителів технологій проєктної культури під час навчання декоративно-ужиткового мистецтва покладено такі принципи: наступності, взаємодії між педагогом і студентом, послідовності завдань, цілісності, продуктивності, які у поєднанні з творчим підходом у навчанні сприяють формуванню цілісного сприйняття навколишнього світу, світогляду й естетичного ставлення студентів до оточуючого середовища.

Проєктна діяльність спрямована на розвиток творчих здібностей студента, його умінь конструювати та висловлювати свої ідеї в проєкті. У

художній творчості проєктне мислення базується на здатності студента до конкретно-образного мислення і просторової уяви. Грамотно організований процес проєктування визначає рівень проєктної культури людини.

Процес формування проєктної культури у студентів – це складний безперервний і взаємний процес двох суб'єктів, що визначається активністю, сприйнятливістю та гнучкістю студента, з одного боку, і професіоналізмом, досвідом, креативністю, гнучкістю й мобільністю викладача в сучасних умовах, з іншого боку.

Під час виконання проєктно-графічних, декоративних і художніх видів робіт проєктна діяльність стимулює та мотивує до навчання студентів. Проєктна діяльність розширює основний зміст навчання, який мають засвоїти майбутні вчителі технологій, тому що кожен студент прагне одержати додаткові знання, дізнатися нові факти, що, у свою чергу, формує у нього здатність до самостійного прийняття рішень і досягнення поставлених цілей. Проєктування виробів декоративно-ужиткового мистецтва сприяє послідовному розвитку навичок і вмінь з проєктування різних видів виробів, формуванню високої професійної майстерності, розвитку вмінь грамотно реалізовувати творчі задуми в художньо-графічному проєкті, вирішувати технологічні, функціональні і водночас художньо-естетичні завдання. Кожен етап роботи над проєктом передбачає певну значимість і відповідальність.

Висновок. Узагальнюючи вищевикладене, зазначимо, що формування проєктної культури відбувається в процесі проєктно-творчої діяльності, в якій результатом використання сучасних можливостей проєктування в освітньому процесі є підвищення якості професійної підготовки студентів; зміна особистісного ставлення до художньо-естетичних, мистецьких предметів, використання студентами методів і принципів проєктно-творчої діяльності в навчанні і практичній діяльності, розвиток їхньої самосвідомості, ділових і особистісних якостей.

Отже, проєктна культура вчителя технологій є важливою складовою його фахової культури. Рівнями становлення проєктної культури є проєктні

освіченість, компетентність, майстерність і власне культура. Підсумком формування у майбутніх учителів технологій проєктної культури під час навчання декоративно-ужиткового мистецтва є засвоєння узагальненого алгоритму проєктування і конструювання власної діяльності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бережна Л. Проектна культура як основний спосіб реалізації інноваційної педагогічної діяльності. *Теорія та методика управління освітою*. 2010. № 3.

2. Гершунский Б.С. Философия образования для XXI века М.: Изд. «Совершенство», 1998. 608 с.

3. Марущак О.В., Зузяк Т.П., Миколюк Д.М. Інтегративні тенденції у формуванні духовної культури в учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти. *Dynamics of the development of world science*. Abstracts of the 3rd International scientific and practical conference. Perfect Publishing. Vancouver, Canada. 2019. Pp. 167-176. URL: http://sci-conf.com.ua.

4. Марущак О.В., Луп'як Д.М. Формування проектної культури майбутнього вчителя технологій. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія № 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*: зб. наук. пр. Київ: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. Вип. 51. С. 174-179.

УДК 336.14

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ФІНАНСОВОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Малишко Віталіна Валеріївна,
к.е.н., доцент
Державний вищий навчальний заклад
«Переяслав-Хмельницький
державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»
м. Переяслав, Україна

Анотація: Охарактеризовано сутність фінансової політики та її основні напрямки. Проаналізовано, які напрямки фінансової політики виділяють різні автори у своїх дослідженнях. Зазначено, що є основою ефективної фінансової політики. Вказано на важливі завдання фінансової політики.

Ключові слова: фінансова політика, ВВП, фінансові ресурси, соціально-економічний розвиток, фінансовий механізм.

Фінансова політика як форма реалізації функцій фінансів спрямована на досягнення цілей держави з мінімальними витратами та достатньою ефективністю.

Наявні в економічній літературі визначення сутності фінансової політики, зроблені в основному в кінці минулого століття, випливали з вирішальної ролі держави в розбудові економіки на основі жорсткого контролю за розподілом фінансових ресурсів на всіх рівнях управління. Саме тому більшість радянських, а пізніше російських і українських учених при визначенні поняття «фінансова політика» робили наголос на основній, але не єдиній її складовій – державних фінансах.

Зокрема, в економічній енциклопедії «Політична економія», яку підготували такі відомі за часів СРСР вчені, як Л. Абалкін, О. Богомолов,

Л. Гатовський, Е. Капустін та ряд інших, фінансова політика визначалася як «сукупність державних законів з мобілізації фінансових ресурсів, їх розподілу і використанню для здійснення державою її функцій, важлива сфера економічної політики...» та зазначалося, що вона «...проводиться шляхом акумуляції централізованих і децентралізованих фондів грошових коштів і їх використання на основі фінансового законодавства держави».

Наведене визначення свідчить, по-перше, що йдеться про державні фінанси, по-друге, фінансова політика спрямована на реалізацію розподільної функції фінансів, по-третє, вона розглядається як складова економічної політики. Схоже визначення ми бачимо й у «Великому економічному словнику» під редакцією А. Азрільяна.

Більш широке трактування поняття «фінансова політика» отримало в останні роки. Характерним для цього періоду є визначення Б. Райзенберта, Л. Лозовського, Е. Стародубцева, які вважають, що це політика держави, уряду стосовно використання державних фінансових ресурсів, регулювання доходів і видатків, формування і використання коштів державного бюджету, податкового регулювання, управління грошовим оборотом, впливу на курс національної валюти.

Окремі українські вчені розширили поняття «фінансова політика» за рахунок виділення в її складі регіонів та галузей економіки (В. Ковальов, П. Юхименко, М. Азаров, Ф. Яременко і Т. Єфименко та ін.). При цьому Л. Абалкін, П.І. Юхименко та Л. Лазебник вводять у визначення «фінансова політика» регулювання і кредитні потоки, а А. Колесов та О. Василик розширили розуміння фінансової політики за рахунок включення в її сферу таких складових, як антимонопольна, бюджетна, валютна, кредитна, податкова, страхова, митна та інвестиційна політика, державний борг, фінансовий ринок, співробітництво з міжнародними фінансовими організаціями, хоча багато із названих складових є частиною державних фінансів.

Поступова трансформація визначення поняття «фінансова політика», як видно з наведеного вище, свідчить про зміну точки зору щодо ототожнення

фінансової політики лише з функціонуванням державних фінансів, а посуті з бюджетною політикою. Зокрема, відомий український дослідник фінансових проблем О. Василик при визначенні поняття «фінансова політика» включає в нього, як зазначалося вище, деякі інші складові фінансової системи, які на сьогодні у ряді провідних країн світу охоплюються активним державним регулюванням і не пов'язані з державними фінансами.

Проте всі існуючі визначення поняття «фінансова політика» враховують наявність лише розподільної функції фінансів, тоді як усе очевиднішою стає притаманність фінансам виробничої функції, що, безумовно, має бути враховано при здійсненні державної фінансової політики. Виходячи з цього, фінансову політику слід розглядати як сукупність цілеспрямованих державних заходів щодо формування й ефективного використання фінансових ресурсів країни, які містять у собі ресурси її окремих регіонів, секторів економіки, підприємств і домогосподарств, для забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку на основі використання відповідних фінансових та монетарних важелів і створення відповідного інституційного середовища, що сприяють реалізації цієї політики.

Лише за такого розуміння поняття «фінансова політика», коли вона, насамперед, спрямована на забезпечення умов для розвитку економіки і нарощування фінансових ресурсів країни, можливе задоволення зростаючих потреб соціальної сфери та державного управління, процвітання нашої країни в майбутньому [1, с. 6-7].

Наявні визначення поняття «фінансова політика» враховують переважно лише розподільну функцію фінансів, тоді як дедалі очевиднішим стає виконання фінансами стимулюючої функції, що, безумовно, має бути враховане при здійсненні державної фінансової політики.

Виходячи з цього фінансову політику слід розглядати як сукупність цілеспрямованих державних заходів щодо формування й ефективного використання фінансових ресурсів країни, які містять у собі ресурси її окремих регіонів, секторів економіки, підприємств і домогосподарств, для забезпечення

стабільного соціально-економічного розвитку на основі використання відповідних фінансових і монетарних важелів та створення відповідного інституційного середовища, котрі сприяють реалізації цієї політики.

Як зазначає у своєму дослідженні Малишко В.В.: «На сьогоднішній день, українські вчені, досліджуючи фінансову політику України, зазначають, що головними її проблемами є конкурентоспроможність та відсутність динаміки зростання української економіки, а також запровадження нової моделі фінансового розвитку. Якщо вирішити зазначені проблеми належним чином – це дасть нашій державі рух вперед і вона буде займати вищі позиції в рейтингах серед найрозвинутіших країн світу. Сіташ Т. зазначила, що поглиблення курсу ринкових реформ на інноваційних засадах та їх прискорення, радикалізація системних перетворень можуть забезпечити прогресивний розвиток держави» [2].

Основними напрямками державної фінансовоїполітики є:

- бюджетна політика;
- податкова;
- кредитна;
- валютна.

Сьогодні бюджетна, податкова, грошова, кредитна й валютна політики, що в сукупності формують державну фінансову політику, проводяться в умовах нестабільного й суперечливого законодавства та вузьковідомчого підходу до їх реалізації. До цього слід додати, що в Україні практично жоден державний орган постійно не координує фінансову політику в цілому. Стратегії розвитку галузей розробляються без запровадження належного стратегічного планування, прийняття стратегій соціально-економічного розвитку країни та розвитку державних фінансів [3, с. 218].

Як зазначає у своєму дослідженні Доброскок С.С.: «основними напрямами фінансової політики сучасного періоду в Україні вважаються:

– сприяння завершенню роздержавлення і приватизації;

– демонополізація економіки;

– забезпечення соціального захисту населення;

– ефективна співпраця України зі Світовою організацією торгівлі;

– вдосконалення зовнішньоекономічної діяльності для зміцнення позиції України на світовому ринку;

– проведення адміністративної та пенсійної реформ [4].

Як стверджує Ящук В., «основними напрямами фінансової політики на середньострокову перспективу є оптимізація розміру бюджетного дефіциту, підвищення ефективності формування видатків бюджету, використання бюджетних коштів, посилення регулюючої функції податкової системи, проведення ліберальної монетарної політики, удосконалення системи управління державними фінансами з одночасним стимулюванням економічного зростання шляхом використання відповідних інституційних фінансових механізмів»[5].

Таким чином, основою ефективної фінансової політики є обґрунтована й виважена економічна політика, котра безпосередньо випливає з моделі економічного розвитку держави. Сучасні моделі, що використовуються в різних країнах, є тим фундаментом, який визначає особливості їх економічної політики та розподіл і перерозподіл фінансових ресурсів як на макро-, так і на мікрорівні. І це закономірно, оскільки, наприклад, соціально орієнтована модель розвитку визначає первинний розподіл фінансових ресурсів у економіці, структура котрого відрізняється від тієї, що пов’язана з ліберальною політикою. Пояснення цьому криється, в першому випадку, в теоретичних положеннях про неприпустимість прямого втручання в економіку та необхідність створення умов успішного її розвитку шляхом дотримання невисокого рівня перерозподілу ВВП через бюджет, який випливає з ліберальної моделі, а в другому – у високому рівні державного перерозподілу доходу господарюючих суб’єктів і розвинутій на цій основі системі соціального захисту й трудових відносин, пов’язаних із соціально орієнтованою моделлю.

У першому випадку державна економічна й фінансова політика передбачає створення умов для розвитку підприємств за рахунок передачі в їх

розпорядження значної частини створених ними доходів та розширення завдяки цьому бази самофінансування, а в другому – в підприємств вилучається більша частка доходів, та їх розвиток залежить як від держави, так і від рівня розвитку фінансового ринку .

Використання тієї чи іншої моделі економічного розвитку (а дві названі моделі мають велику кількість різновидів) створює конкретні умови для фінансового регулювання як багатогранного економічного механізму, що опосередковує всі виробничі й соціальні відносини в національному господарстві загалом і на підприємствах зокрема.

З урахуванням зазначеного й мають розглядатися проблеми взаємозв'язку наявних важелів державної фінансової політики, яка завжди спрямована, з одного боку, на забезпечення потреб країни в стабільних надходженнях доходів бюджету, що визначає вплив податкового навантаження на економіку, а з другого – на формування необхідних умов господарювання підприємницьких структур, що передбачає передачу в їх розпорядження необхідних фінансових ресурсів у процесі їх первинного розподілу.

У зв'язку з цим слід чітко усвідомити, що для проведення в Україні ефективної фінансової політики потрібно визначитись, яка модель економічного розвитку може бути найбільш придатною для нашої країни, виходячи з необхідності врахування як сутності кожної з існуючих моделей (що особливо важливо), так і завдань, котрі стоять перед державою, та наявних фінансових ресурсів для їх виконання.

Раціональна фінансова політика держави має ґрунтуватися на взаємозалежності державних фінансів і фінансів підприємств реального сектору. Існування такої взаємозалежності свідчить про неможливість здійснення ефективної фінансової політики в разі, якщо вона не охоплюватиме своїми цільовими орієнтирами інтереси як держави, так і тисяч виробничих колективів [3, с. 210-211].

З прийняттям Бюджетного кодексу України, набрала нового змісту, принципів і напрямів розвитку бюджетна політика як підсистема єдиної

фінансової політики.

Практика розвитку фінансових відносин ще раз підтверджує і вимагає:

- по-перше, формувати Державний бюджет України і Державну програму соціально-економічного суспільно-економічного розвитку і в контексті загальнодержавної фінансово-економічної політики;
- по-друге, досконалого аналізу та оцінки соціально-економічного стану регіонів і держави та розробки реальних макроекономічних показників розвитку на плановий рік і перспективу;
- по-третє, виконання Державного бюджету і державної програми соціально-економічного розвитку має проходити у руслі єдиних підходів, цілісного механізму, ефективних норм і методів організації фінансово-економічних відносин;
- по-четверте, додержання загальних принципів економічного розвитку, і насамперед, принципу формування і виконання доходів бюджету за рахунок платежів, які активно і ефективно впливають на виробництво, виконання показників економічного розвитку, а не шляхом розширення кількості податків та зборів, як сьогодні відбувається;
- по-п’яте, проведення належного, своєчасного контролю та піднесення рівня відповідальності за стан виконання доходів бюджету та показників соціально-економічного розвитку регіонів, міністерств (відомств), держав в цілому [6].

Важливим завданням фінансової політики є нарощування фінансових ресурсів України в цілому на основі зростання базових факторів формування ВВП – прибутку, заробітної плати і обсягів податків на виробництво (за виключенням субсидій, пов’язаних з виробництвом) як потенційних джерел фінансових ресурсів. Одним із важливих елементів фінансової політики має стати її спрямованість на усунення диспропорцій у розподілі первинних доходів між працею, капіталом і державою.

Сфера регулювання фінансової політики держави охоплює найважливіші фінансові, кредитні й монетарні важелі економічного розвитку. Від збалансованості впливу на економіку кожного з цих важелів значною мірою залежить ефективність регуляторної політики держави в цілому. Особливо тісно взаємопов'язані бюджетна й податкова політики.

Суб'єктивний підхід до обсягів видатків бюджету (завищених) став причиною нераціонального оподаткування суб'єктів господарювання та перешкодою формуванню ефективної податкової системи в Україні. Завищені доходи бюджету, з одного боку, мають своїм наслідком збільшення кількості підприємств, котрі не виконують своїх зобов'язань перед бюджетом, а з другого – зумовлюють дефіцит державного бюджету.

При формуванні державної фінансової політики необхідно враховувати її потенційний вплив на фінанси реального сектору. Для дослідження каналів і сфер впливу такої політики на фінанси підприємств потрібні такі кількісні показники, що допоможуть оцінити її результативність. Поширені на сьогодні методи оцінки дають змогу враховувати лише опосередкований вплив фінансової політики на фінанси реального сектору через макроекономічні показники, основними серед яких є темпи зростання ВВП, індекси цін, обмінний курс, процентна ставка, фондові індекси, рівень зайнятості, сальдо зведеного бюджету й платіжного балансу.

Успішність реалізації фінансової політики на таких засадах потребує системного підходу до економії державних видатків з метою переспрямування частини вивільнених коштів на нарощування фінансових ресурсів та активізацію інвестиційного попиту з боку недержавних секторів економіки. Такий підхід у нашому розумінні вимагає проведення відносного скорочення (раціоналізації) державних видатків, у тому числі шляхом перегляду державних цільових програм та приведення їх у відповідність із пріоритетами економічного розвитку, поліпшення законодавчого забезпечення системи державних закупівель та механізму формування державного замовлення. Необхідність такої раціоналізації зумовлена високим рівнем державного

перерозподілу ВВП, що склався в Україні, насамперед, внаслідок достатньо високого рівня зобов'язань держави по соціальних видатках. Водночас необхідність посилення виробничої функції фінансів потребує суттєвого нарощування інвестиційної активності держави.

Реалізація завдань із нарощування фінансових ресурсів в Україні важелями податкової політики має бути націлена на посилення стимулюючої функції оподаткування, що забезпечить нарощування фінансових ресурсів підприємств реального сектора. Це вимагає зниження податкового навантаження на економіку за рахунок перегляду ставок податків, обов'язкових зборів і платежів, поліпшення їх адміністрування та підвищення прозорості податкової системи. Концептуальним підходом до нарощування фінансових ресурсів може бути націленість фінансової політики на розширення випуску товарів і послуг зі значною часткою доданої вартості (заробітної плати і прибутку) у ціні, що потребує зниження податкового навантаження на факторні доходи (податку на прибуток та поетапного скорочення розміру нарахувань на фонд оплати праці). Така податкова політика має бути поширена на всі регіони і види економічної діяльності з одночасною інвентаризацією та переглядом податкових пільг і преференцій. Для формування стабільних та зрозумілих для інвесторів правил оподаткування необхідно також завершити кодифікацію системи оподаткування. Концептуальною основою фінансової політики має бути поетапне скорочення непродуктивних державних видатків та її націленість на стимулювання розвитку недержавних фінансів (насамперед банківської системи і фондового ринку) як визначальної ланки економічного розвитку у країнах з ринковою економікою. З цих позицій зростанню обсягів державних фінансів сприятиме не підвищення ставок оподаткування, а перегляд та поступове скорочення окремих функцій держави (до повного викорінення пострадянського патерналізму), за рахунок чого можуть бути вивільнені необхідні для економічного розвитку додаткові ресурси. Для підвищення ефективності використання фінансових ресурсів в частині державних видатків потрібно розробити та законодавчо закріпити додаткові довгострокову науково

обґрунтовану стратегію формування видатків бюджету.

Висновки. Фінансова політика є вагомим інструментом соціально-економічного розвитку суспільства, за його допомогою держава має можливість здійснювати вплив на формування та використання фінансових ресурсів з метою задоволення суспільних потреб. Основними передумовами досягнення якісного рівня здійснення фінансового регулювання є дієвість підходів щодо використання державних фінансових ресурсів, що сприятимуть реалізації основних пріоритетів соціально-економічного розвитку країни.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Фінансово-монетарні важелі економічного розвитку* : В 3 т. Т. 1 : *Фінансова політика та податково-бюджетні важелі її реалізації* / За ред. чл.-кор. НАН України А. І. Даниленка. Київ : Фенікс, 2008. 468 с.

2. Сіташ Т. Д. Фінансова політика держави : прагматика та проблематика. *Академічний огляд*. 2015. №1(42). С. 29-34. URL: file:///C:/Users/user/Downloads/ao_ 2015_1_6.pdf.

3. *Державний бюджет і бюджетна стратегія 2012–2014 : стабілізація та сталий розвиток в умовах реформування економіки України* : у 4 т. / ДННУ «Акад. фін. управління» ; за ред. Ф. О. Ярошенка. Київ, 2011. Т. 1 : *Стабілізація державних фінансів у контексті стратегії реформ*. 2011. 920 с.

4. Доброскок С.С. Проблеми та перспективи розвитку фінансової політики України. *Причорноморські економічні студії.* 2018. Вип. 30(2). С. 57-59. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bses_2018_30%282%29__15.

5. Ящук В. В. Фінансова політика в умовах економічних перетворень. URL: https://knteu.kiev.ua/file/NzM1OQ==/ab0627d04c00563fc649a7575cb93e21.pdf.

6. Подолянко М. Використання зарубіжного досвіду, щодо вдосконалення фінансової політики в Україні. URL: https://naub.oa.edu.ua/2010/vykorystannya-zarubizhnoho-dosvidu-schodo-vdoskonalennya-finansovoji-polityky-v-ukrajini/.

УДК 007 : 070 (73)

ЖУРНАЛІСТСЬКІ МІСТИФІКАЦІЇ МАРКА ТВЕНА

Мелещенко Олександр Костянтинович,
д. філол. н., професор,
професор кафедри історії журналістики
Інституту журналістики Київського
національного університету
імені Тараса Шевченка
Київ, Україна

Анотація. У статті розглядаються журналістські містифікації Марка Твена в невадській газеті “Territorial Enterprise” та їхній вплив на читацьку аудиторію, включаючи редакції конкуруючих видань. При цьому роз’яснюється механізм перетворення фальшивої новини на розважальну побрехеньку або розіграш.

Ключові слова: журналістські містифікації, невадська, газета, “Territorial Enterprise”, Марк Твен.

Актуальність теми дослідження. З’ясування суті газетно-журнальної містифікації є одним з наріжних каменів під час вивчення журналістської етики, а також дотримання загальновизнаних фахових стандартів у процесі журналістської творчості та практики роботи редакцій. У зв’язку з цим є актуальним аналіз журналістських містифікацій Марка Твена в невадській газеті “Territorial Enterprise” та їхній вплив на тодішню читацьку аудиторію.

Цю й суміжну теми досліджували американці Дж. Нелсон, А. Пейн, С. Фішкін, Ф. Фонер та ін., москвичі П. Балдицин, Я. Засурський, А. Зверєв, М. Мендельсон, Т. Мохова, А. Старцев, М. Чертанов тощо. Однак жоден до кінця не пояснив механізми або сприйняття фальшивої новини як достовірного

повідомлення читачами, або перетворення фальшивої новини на розважальну побрехеньку або розіграш.

Мета статті – з'ясування авторських інтенцій Марка Твена під час публікацій ним своїх журналістських містифікацій.

Із поставленої мети випливають **завдання** статті:

1) виокремити механізм сприйняття фальшивої новини як достовірного повідомлення читачами в творах Марка Твена його «невадського періоду»;

2) виокремити механізм перетворення фальшивої новини на розважальну побрехеньку або розіграш у текстах Марка Твена в газеті "Territorial Enterprise".

Методи дослідження. У дослідженні використовувалися аналітичний та біографічний методи, які дали змогу детально з'ясувати механізми або сприйняття фальшивої новини як достовірного повідомлення читачами, або перетворення фальшивої новини на розважальну побрехеньку або розіграш.

Результати і обговорення. Перша промислова революція породила стрімку урбанізацію та збільшення міського населення. Внаслідок цього виникла принципово нова читацька аудиторія – робітники заводів, фабрик, мануфактур, які були зайняті важкою фізичною працею упродовж 12-14 годин на добу та які потребували легкого розважливого чтива під час короткого відпочинку з відмовою від якісної аналітики. Як потреба в "новій" періодиці виникає масова преса – дешеві "копійчані" видання, що містили переважний фактаж, націлений на практичну цінність. Проте "копійчана" преса в Європі дещо відрізнялася від "копійчаної" преси в США, де освоєння неохопних земель переселенцями відбувалося зі Сходу на Захід. Отож, на узбережжі Атлантичного океану (Бостон, Філадельфія, Нью-Йорк) існувала якісна періодика, яка "поділилася" місцем на газетно-журнальному ринкові пресі масовій з тенденцією появи преси бульварної та "жовтої". На Заході, ближче до узбережжя Тихого океану (Сан-Франціско, Сакраменто, територія Невада), панувала масова преса із сильними елементами бульварної та "жовтої". Це пояснювалося тим, що на Захід, особливо в часи Срібної та Золотої лихоманок,

кинулися численні юрби “шукачів щастя” з аналогічними читацькими потребами містян на Сході.

Тому й недивно, що “головна газета рудникових селищ Невади та значної частини Каліфорнії” [1, с. 42] “Territorial Enterprise” в особі свого головного редактора Джо Гудмена сповідувала кредо: “Ми можемо постачати людям новини, але мізкі – ні. Це може зробити лише час” [2, с. 231]. У серпні 1862 р. Гудмен узяв Семюела Клеменса на посаду місцевого репортера та нарисовця з окладом 6 доларів на день [3, с. 22]. Сему пояснили: у газеті не повинно бути ніяких “наскільки нам відомо”, “передбачається”, “ходять чутки”, мають бути лише факти чи вигадки, але скроєні так майстерно, що публіці ні за що не здогадатись, дурять її чи кажуть правду. Уся справа в тоні, яким написаний матеріал, – натискувальному, впевненому, однозначному. Добре додати два-три гарні описи з неминучими “рожевими присмерками”, “сріблястим місячним світлом”, “вогненним диханням розпеченої прерії” та іншими черговими виразами у тому ж дусі. Непогано й урізноманітнити звіт кількома мудрованими словами на кшталт “ультиматиму” чи “трансплантації” – смислу їх ніхто все одно не вловить, але вони навіюють пошану до освіченості автора. А найголовніше – не бентежитися ані перебільшеннями, ані свідомою брехнею, публіка любить усе цікаве та легко вибачить навіть найгрубіші помилки та логічні нісенітниці, аби матеріал було цікаво читати [4, с. 15].

Саме в невадській газеті Гудмена Семюел Клеменс уперше застосовує новий псевдонім, з яким журналіст і майбутній письменник став широко відомим. Марк Твен створює свої дві перші містифікації “Мексиканське звесеління” та “Скам’яніла людина” вже через два місяці своєї роботи в “Territorial Enterprise”. Подібні твори можна назвати журналістськими лише з важливими обмовками, тому що вимисел, представлений або як один з планів оповіді (листи-кореспонденції/подорожні листи), або займає весь простір тексту (містифікації), служив уже не тільки інформаційним завданням.

У цьому контексті ми говоримо про *журналістські* містифікації (a hoax), які не слід плутати з літературними. Так, у роботі Є. Ланна “Літературна

містифікація” [5] йдеться про підробки літературних творів, авторство яких приписувалося вигаданим авторам. Тут питання про оригінальність авторства не виникає. У загальному смислі *журналістська містифікація – це вимисел, надрукований у газеті або журналі під виглядом справжнього повідомленння*. Вона тим і відрізняється від літературної, що в цьому випадкові виникає принципова опозиція достовірного факту й вигадки, тоді як у літературі художньою умовністю є все.

Замітки Марка Твена, які подають фальшиву інформацію і вводять читачів в оману, можна назвати газетними “качками”. Використовують також і поняття “журналістський розіграш” (до того ж, переклад англійського “hoax” допускає усі наведені значення; тим не менше в переважній більшості критичних праць зустрічається стосовно такого роду повідомлень термін “містифікація”). Вимисел у журналістських містифікаціях Марка Твена був покликаний не лише привернути увагу сенсацією та розважити читача, але й з допомогою сатиричного підтексту розкрити очі на *реальні факти*. Марк Твен хотів сказати набагато більше того, що дозволяла коротка новина на газетній полосі. Саме тому йому довелося застосувати вимисел.

Так, розсердившися на місцевого суддівського чиновника, Семюел Клеменс вигадав довгу історію про те, як цей чиновник проводив розслідування у зв’язку із знахідкою останків скам’янілої доісторичної людини. Водночас автор хотів заплутати читача, подавши відразу кілька свідчень: прибулих учених для огляду знахідки, мешканців околиць, котрі захотіли було поховати “статую”, і, нарешті, мирового суддю містера Сьюолла, згаданого невипадково (Марк Твен так помстився недоброзичливцеві, виставивши його у комічному світлі). Чималу роль у наданні твору “об’єктивності” зіграв вигаданий “експерт”, до якого в журналістиці звертаються за підтвердженням інформації чи коментарями. Важливо, що журналіст його імені все-таки не називає, обмежуючись загальними словами – “наш інформатор”.

За умови уважного прочитання тексту можна було зрозуміти, що руки скам'янілої людини з розчепіреними пальцями приставлені до носа, це задирливо дражливий жест по відношенню до чиновника.

Перед нами приклад містифікації, де сатирична функція тонко сплетена з розважальною. Можна стверджувати, що саме сатира тут виходить на перший план за рахунок зниження сенсаційності. Це означало, що "Скам'яніла людина" – це не лише містифікація, а й пародія на неї. Марк Твен хитромудрим чином посміявся над журналістами, котрі вигадували сенсації заради великих тиражів і прибутків, але водночас і над легковірними читачами, які дозволяють себе дурити.

У цьому, ймовірно, полягав задум Марка Твена. А ось реакція аудиторії була несподіваною. Незважаючи на натяки в тексті, багато газет Цінціннаті, Сент-Луїса, Нового Орлеана та Сан-Франциско передрукували повідомлення без будь-яких коментарів, сприйнявши публікацію як цікавий археологічний матеріал.

Не менший резонанс у той час викликала ще одна гучна містифікація – "Кривава різанина поблизу Карсон-Сіті", опублікована 28 жовтня 1863 р. у "Territorial Enterprise" під рубрикою "Остання сенсація". Цей твір не лише облетів Америку від краю до краю, але й потрапив до Європи: зокрема, текст був передрукований лондонським виданням "The Lancet" – одним з найбільш відомих, старих і авторитетних загальних журналів з медицини. Фабула тексту: очевидець масового вбивства Абрам Каррі розповідає із жахливими подробицями про страхітливий злочин, здійснений П. Гопкінсом, що мешкав "у старому рубленому будиночку на сосновому узліссі між Емпайр-Сіті та Деч Нік". Гопкінс зарубив сокирою дружину, розтрощив черепи шістьом своїм дітям, побив до нестями двох інших, перерізав собі горлянку від вуха до вуха, після чого верхи прискакав у Карсон-Сіті, тримаючи в руці скривавлений скальп своєї рудоволосої супруги. Наприкінці пояснювалось, що, дослухавшися поради сан-франциських газет, Гопкінс обміняв свої цінні акції копалень Голд-

Хілл і Вірджінія-Сіті на дуті акції Спрінг Веллі. Після втрати усіх своїх заощаджень бідолаха “почав замислюватися та час від часу був не в собі”.

Ця містифікація мала таке підґрунтя: газета “Territorial Enterprise”, як орган нової Території, посилено пропагувала гірничу промисловість Вошо. У цьому виявлявся “місцевий” патріотизм невадських журналістів. До того ж керівники гірничорудних компаній Вірджінія-Сіті охоче підносили представникам преси подарунки у вигляді акцій. Усе це мало наївно-відвертий характер. Аби захистити невадські інтереси, потрібно було, звичайно, знеславити каліфорнійських конкурентів.

Місцеві жителі могли здогадатися, що Емпайр-Сіті та Деч Нік, між якими начебто знаходилася хатина вбивці, – це одне й те саме місце і що там немає ніякого соснового лісу. Але каліфорнійські газети повірили повідомленню й передрукували його.

Через день після цієї публікації в “Territorial Enterprise” з’явилася замітка такого змісту: “Беру всі свої слова назад. Марк Твен”.

Як зауважує з цього приводу Т. Мохова [6, с. 105 – 106], ми зустрічаємося з черговою замаскованою сатирою. Її мета – схарактеризувати в критичному світлі стан справ в американській журналістиці: по-перше, пособництво шахрайству (герой твору збожеволів, тому що вклав кошти у розрекламоване газетами акціонерне товариство, що луснуло), а, по-друге, любов журналістів до сенсацій і замовчування важливих фактів. У замітці “Беру все назад” Марк Твен із сарказмом написав: “Єдиний спосіб проштовхнути факт у газету Сан-Франциско – це провезти його контрабандою з якою-небудь трагедією” [7, с. 328].

Ця містифікація була не позбавлена й надто своєрідного комізму (для тих, хто зрозумів її таємний задум), та він відповідав традиціям Дикого Заходу: обігрування теми смерті, неприборканість тону – такий гумор був розрахований на шоковий ефект.

Незважаючи на те, що ця містифікація, на відміну від “Скам’янілої людини”, містить набагато прозоріші натяки, що вказують на вигадку

(відсутність соснового бору в тому місці, безглузде твердження, що вбивця проскакав кілька миль з перерізаним горлом і т. п.), багато хто з читачів знову не зрозумів, що кінцевою метою автора було *викрити* непривабливі явища й те, що через вимисел, який вражає уяву, Марк Твен йшов до факту.

Але хитромудра критика Марка Твена знову залишилася незрозумілою. Читачі або сприймали все за чисту монету, або відкрито обурювалися містифікацією [6, с. 105 – 106].

Висновки. Одним з визначальних факторів при віднесенні матеріалу до журналістської містифікації є реакція читацької аудиторії – ефект впливу такого тексту залежить від того, чи повірить читач у фікцію (тоді виходить містифікація) або зрозуміє та розгадає таємний (переважно, сатиричний) смисл (тоді з фальшивої новини твір перетворюється на розважальну побрехеньку або розіграш).

Парадоксально, але в американській журналістиці тих років донести до свідомості аудиторії правду (у цьому випадкові про газети, які переконували читачів купувати акції аферистів) подекуди можна було лише з допомогою лякаючого вимислу. Марк Твен розумів це, залишаючи місце й для поєднання сатиричного та розважального планів як гри з читачем (“Кривава різанина поблизу Карсон-Сіті”), і для сатири із завуальованим комічним змістом як творів з подвійним дном, де за комізмом ховалася уїдлива критика з одночасною самовикривальністю за допомогою натяків у тексті (“Скам’яніла людина”).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Nelson J. Mark Twain // Connery T. B. A Sourcebook of American Literary Journalism: Representative Writers in an Emerging Genre. New York: Greenwood Press, 1992.

2. Paine A. B. Mark Twain: A Biography: The Personal and Literary Life of Samuel Langhorne Clemens. 3 vols. Vol. 1. New York: Harper & Bros., 1912.

3. Фонер Ф. Марк Твен – социальный критик / перевод с англ. Р. М. Гальпериной, И. А. Гуровой, В. И. Лимановской. М.: Иностр. литература, 1961. 416 с.

4. Зверев А. М. Мир Марка Твена: очерк жизни и творчества. М.: Дет. лит., 1985. 175 с.

5. Ланн Е. Литературная мистификация. М.: Гос. изд., 1930.

6. Мохова Т. Ю. Марк Твен-журналист: взаимодействие факта и вымысла: Дис. …канд. филол. н.: 10.01.10 – журналистика / Моск. гос. ун-т им. М. В. Ломоносова, фак. журналистики. М.: Б. и., 2016. 205 с.

7. Twain M. Another bloody massacre! / The Works of Mark Twain; Early Tales & Sketches, Vol. 1. 1851-1864. Berkley: University of California Press, 1979.

УДК 378.147

ДИСТАНЦІЙНА ОСВІТА: ЗА І ПРОТИ

Мельник Світлана Семенівна
старший викладач
Сасник Світлана Михайлівна
старший викладач
Харківський національний університет радіоелектроніки
м. Харків, Україна

Анотація. У представленій статті розглядаються переваги та недоліки дистанційної освіти, включаючи ідеї онлайн-навчання і дистанційного навчання, оскільки ці два аспекти тісно взаємопов'язані. Авторки розмірковують про методологію і різних підходах до процесу. У статті розглядаються різні точки зору, робиться спроба узагальнення суперечливих думок.

Ключові слова: дистанційна освіта, онлайн-навчання, дистанційне навчання, переваги та недоліки, синхронне і асинхронне навчання, сучасні технології.

Вступ. Двадцяте століття стало свідком створення і розвитку технологій, які ще сто років тому були за межами уяви. Ухвалення цих технологій призвело до появи нової альтернативи освіти і навчання, тобто дистанційного навчання. У сучасному інформаційному суспільстві зростає потреба в кваліфікованих технічних фахівцях, що призвело до різкого зростання попиту на безперервну освіту, тому дистанційна освіта часто розглядається як альтернатива для вирішення проблеми збільшення набору на навчання молодих людей.

Якщо серйозно ставитися до дистанційного навчання і розуміти його як щось більше, ніж просте поширення і читання учбових матеріалів, необхідно

розглядати академічні дослідження як процес освіти через знання та викладання в дистанційному режимі.

Завдання освіти включає в себе використання інформаційних і комунікаційних технологій за умови необхідних організаційних і стратегічних змін, які можуть бути реалізовані для підвищення їх ефективності. Швидкий розвиток інформаційних технологій сприяв створенню нових методів в освіті, як у викладанні так і в навчанні. Дистанційне навчання з використанням технологій набуває популярності. Недивно, що в останнє десятиліття спостерігається бум програм дистанційного навчання. Розвиток використання технологій в освіті тісно пов'язаний з переходом від традиційного до дистанційного навчання, що стало спробою здолати тимчасові і просторові обмеження традиційного особистого навчання і призвело до прийняття технологій як частини сучасного життя, особливо в умовах пандемії COVID-19.

Методологія. Аналіз літератури з психології, педагогіки і методики дистанційного викладання і навчання, вивчення і узагальнення досвіду українських і зарубіжних учених по застосуванню системи методичної підготовки, обробка інформації про процес викладання і застосування процесу дистанційного навчання дають поштовх для дискусії, розробки та впровадження методів викладання, метою яких є вдосконалення дистанційного освітнього процесу з максимальним позитивним результатом. Доступні методи навчання, які використовуються під час дистанційного режиму навчання, діляться на дві основні групи: синхронне і асинхронне навчання. Термін синхронне навчання – це спосіб викладання, при якому усі учасники присутні одночасно. Такий спосіб навчання нагадує традиційні методи навчання в аудиторії з попередньо укладеним розкладом, попри те, що учасники знаходяться поза її межами. Асинхронний режим навчання – це коли учасники отримують доступ до матеріалів курсу за своїм власним розкладом, що робить його більш гнучким. Студенти не зобов'язані знаходитися разом одночасно. Ці два методи можна комбінувати для проведення одного курсу. Автономія студента, згідно методології дистанційного навчання, дозволяє йому

обрати різні категорії курсів: технічні курси, професійне навчання, підвищення кваліфікації тощо [13].

Основний матеріал та дискусія. Теоретичні та практичні аспекти дистанційного навчання мають висвітлення в роботах як зарубіжних, так і українських дослідників (Дж. Адамс [4], Ф. Бодендорф [6], Х. Диханц [7], Г. Хоппе [11], В. Ю. Ващенко [1], К. Р. Колос [2], С. М. Сасник [3] та ін). Аналіз літератури свідчить, що існує багато термінів для визначення онлайн-навчання. Ось деякі з них: дистанційна освіта, віртуальна освіта, освіта на базі Інтернету, навчання через комп'ютерний зв'язок тощо. Згідно з визначенням Д. Кіган [12] онлайн-освіта, це форма навчання, для якої характерні :

* майже постійне розділення викладача та студента впродовж усього учбового процесу (це відрізняє його від звичайного аудиторного навчання);

* вплив освітньої організації як на планування і підготовку учбових матеріалів, так і на надання послуг з підтримки студентів (це відрізняє її від програм приватного навчання і самостійного навчання);

* використання технічних засобів масової інформації – друкарський матеріал, аудіо, відео або комп'ютер – для об'єднання викладача та студента під час передачі змісту курсу;

* забезпечення двостороннього зв'язку, щоб учень міг отримати користь від діалогу або навіть почати діалог (це відрізняє його від інших видів використання технологій в освіті);

* майже постійна відсутність учбової групи упродовж усього учбового процесу, оскільки люди зазвичай навчаються індивідуально, а не в групах, з можливістю періодичних зустрічей, або очних, або за допомогою відео конференцій з використанням Google Meet, Zoom, Google Classroom тощо як для дидактичних цілей, так і з метою спілкування [12, с. 50].

Онлайн-навчання може приймати різні форми у вищій освіті, державній освіті і корпоративному або інституціональному контексті навчання (опис та типологія середовища онлайн-навчання), оскільки проводиться під

керівництвом викладача і прив'язане до встановленого розкладу, наприклад семестру закладу вищої освіти.

Ми розділяємо точку зору С. К. Моран про те, що дистанційна освіта – це спосіб навчання, що ґрунтується на використанні технологій, котрі дозволяють взаємодію між студентом і викладачем, які знаходяться у різному фізичному середовищі та часовому просторі [14]. Але необхідно згадати ще парну і командну роботу над певною проблемою, що вимагає ухвалення рішень, а також співпраця між викладачами та студентами під час пошуку нових даних, статистики або матеріалу в Інтернеті. Оскільки дистанційна освіта може означати будь-яку форму навчання, яка географічно розділяє викладача і студентів і вимагає спілкування через засоби масової інформації, вона може включати широкий спектр заходів: від заочної програми, що базується на поштових джерелах, курсів, що транслюються по радіо, або поширення відеолекцій або супутніх матеріалів для допомоги в навчанні [18].

Деякі з ключових сильних сторін дистанційної освіти на основі Інтернету полягають в його здатності надавати студентамосвіту «у будь-якому місці» й «у будь-який час». Онлайн-навчання є альтернативою традиційній освіті, особливо для тих, хто не може отримати навчання іншим способом. Онлайн-навчання також надає можливості для навчання співробітників [19]. На думку працедавців, онлайн-навчання менш витратне і доступніше для працівників, оскільки воно може охоплювати ширшу аудиторію і стало вигідним напрямом для підприємців вкладати кошти в дистанційну освіту. Існує значна різниця між онлайн-навчанням і традиційним навчанням з точки зору підготовки викладачів, їх кваліфікації і обізнаності про технології, оскільки викладач має бути технічно грамотним та обізнаним. На думку викладачів, дистанційне навчання вимагає більше часу і зусиль. Але, згідно Р. Фиппсу та Дж. Мерисотису [16], незалежно від того, яка технологія використовується, дистанційний курс навчання так само ефективний, як і навчання в аудиторії, а студенти, що займаються дистанційно, дуже задоволені і мають аналогічні оцінки або результати тестів.

Впровадження дистанційного навчання і технологій, що його підтримують, вимагає ретельного планування. Цей процес включає такі етапи: проведення оцінки потреб, визначення учбових цілей і створення учбових матеріалів, забезпечення підготовки і практики для викладачів і реалізація програми. Викладач повинен знати потреби студентів і бути готовим надати необхідний матеріал для вирішення завдань сучасного суспільства і його розвитку. Студенти мають бути конкурентоздатними на ринку праці і застосовувати свої знання на благо країни. Оцінювання має бути адекватним і грунтованим з використанням комп'ютера, щоб уникнути суб'єктивності викладача і бажання студента обдурити. Інструкції мають бути короткими і чіткими, щоб кожен студент міг їх зрозуміти, не інтерпретуючи їх неправильно, щоб уникнути неприємностей і непорозумінь. Матеріали для навчання мають бути цікавими тазахоплюючими. Багатство сучасних технологій Інтернету і мультимедіа дозволяє творчо підходити до розробки електронних курсів. Така характеристика пропонує нові можливості для створення дуже цікавих матеріалів курсу, але при цьому є серйозною проблемою для викладача, оскільки вимагає переосмислення змісту курсу у світлі нових технологій. Крім того, викладачам необхідно проходити курси підвищення кваліфікації і мати сучасну практику, щоб відповідати вимогам нових технологій. Метод впровадження комп'ютерів у викладання – ще один чинник в особистому розвитку технологічної педагогіки. Викладачі можуть також зіткнутися з іншими перешкодами, такими як час, необхідний для вивчення технологій, почуття незадоволенню у разі збою в роботі технологій. І, звичайно ж, реалізація курсу, яка має бути адаптивною, гнучкою і мати функцію спадкоємності.

Технології, що застосовуються в дистанційному навчанні, можна умовно розділити на чотири категорії: друкарський матеріал, аудіо (голос), комп'ютер (дані) і відео. Так, друкарські матеріали гарні для студентів, які краще сприймають наочну інформацію і вважають за краще заповнювати різні робочі зошити і відчувати книги на дотик, що може додати естетичне задоволення і

натхнення в процес навчання / викладання. Аудіоматеріали допомагають незрячим та тим, хто краще сприймає до звукову інформацію. У цьому випадку студенти не відставатимуть від програми і не страждатимуть від недоліку знань. Комп'ютер та відеоігри також є важливими інструментами для дистанційного навчання, оскільки їх можна комбінувати з першими двома, які можуть використовуватися завдяки різним онлайн-платформам та ресурсам.

Наприклад, статистичне дослідження використання електронного зв'язку в дистанційному навчанні виявило наступні типи прикладних телекомунікаційних засобів масової інформації в таких програмах, як телефон, факс, аудіоконференція, електронна пошта, доступ до баз даних [9, с. 68].

Таким чином, зважаючи на вищесказане, ми можемо зупинитися на плюсах і мінусах дистанційного викладання/ навчання, при якому гнучкість у часі та місці проведення заняття [15; 17] часто є однією з причин його вибору. Крім того, є деякі інші особливості, які можуть забезпечити успішне онлайн-викладання / навчання : 1) неупередженість відносно спільного використання життєвого, робочого та освітнього досвіду як частини процесу навчання; 2) здатність до письмового спілкування; 3) мотивація та самодисципліна; 4) готовність «висловлюватися» у разі виникнення проблем; 5) готовність і здатність до підготовки від 4 до 15 годин в тиждень на курс; 6) здатність відповідати вимогам учбової програми; 7) визнання критичного мислення та ухвалення рішень як частини учбового процесу; 8) доступ до комп'ютера та модему; 9) здатність обмірковувати ідеї перед викладанням; 10) відчуття того, що якісне навчання у сфері вищої освіти може відбуватися без відвідування традиційної аудиторії; 11) зручність для студентів та наявність високої міри контролю над тим, коли і де вони зайняті матеріалами курсу і заходами; 12) високо структуровані та ефективні інструкції, надійне управління завданнями і оцінками; 13) критичне мислення, орієнтоване на учня, яке може бути вироблене в правильно структурованому обговоренні; 14) врівноваження між віковими групами; 15) географічне розширення доступу до освіти, 16) надання освіти для великих аудиторій, 17) поєднання освіти з роботою або сімейним

життям; 18) економія грошей, оскільки немає необхідності добиратися до роботи [10].

Доведено, що існує низка проблем, з якими студенти й освітні установи стикаються при дистанційному навчанні. Відомо, що проблеми дистанційної освіти бувають внутрішнього і зовнішнього порядку: 1) якість самої освіти; 2) приховані витрати, які часто неправильно класифікуються і можуть викликати проблеми в майбутньому; 3) неправильне використання технологій, що є актуальним для навчальних закладів та студентів; 4) відсоток викладачів, які не можуть адаптуватися до методів навчання дистанційної освіти; 5) відношення студентів, які мають бути більш зацікавленими, ніж студенти при традиційному навчанні; 6) дистанційне навчання не дає негайного зворотного зв'язку; 7) дистанційне навчання вимагає багато часу; 8) дистанційне навчання не завжди пропонує усі необхідні курсові проекти онлайн. Таким чином, проведене дослідженням вказує, що переваги дистанційного навчання є переконливими.

Висновок. Отже, вивчивши переваги та недоліки дистанційного викладання /навчання, можемо зробити такі загальні висновки: а) дистанційна освіта є спірною; б) матеріал має бути актуальним, цікавим, дозованим і вчасно завантажуватися; в) необхідно своєчасно давати зворотний зв'язок; г) викладачі мають бути технологно обізнаними.

Перспективи досліджень. Оскільки єдиної думки про правильну і конкурентоздатну освіту під час світової ізоляції не існує, було б доречно вивчити переваги змішаної освіти у порівнянні з інтегрованим та дистанційним навчанням.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Ващенко В. Ю., Дядичев О. В. Аналіз систем керування навчанням і контентом та їх впровадження в навчальний процес. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2011. No 12 (223), Ч. II. С. 5–17.

2. Колос К. Р. Система Moodle як засіб розвитку предметних компетентностей учителів інформатики в умовах дистанційної післядипломної освіти: дис. ... канд. пед. наук. Житомир. 2011. 238 с.

3. Сасник С. М., Мельник С. С. Дистанційне навчання іноземних мов студентів немовних закладів вищої освіти. *I International Scientific and Practical Conference "Fundamental and applied research in the modern world*", Boston, USA, 2020. Pp. 335-344. *URL*: *https://sci-conf.com.ua/i-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-fundamental-and-applied-research-in-the-modern-world-26-28-avgusta-2020-goda-boston-ssha-arhiv/.*

4. Adams J. E-learning offer myriad opportunities for rapid talent development [Electronic resource] T+D. 2008. P. 69-73. URL: http://yellowedge.files.wordpress.com/2008/03/adams.pdf (Last accessed: 25.11.2020).

5. Belanger, F. & Jordan, D. H. Evaluation and Implementation of Distance Learning: Technologies, Tools and Techniques. London, UK: Idea Group Publishing. 2000. 246 p.

6. Bodendorf F. Computer in der fachlichen und universitären Ausbildung. München, 1990. 131 p.

7. Dichanz H. E-Learning: Begriffliche, psychologische und didaktische Überlegungen zum «electronic learning». Medienpädagogik. 2001. [Electronic resource]. URL: http: // www.medienpaed.com/00-2/dichanz_ernst1.pdf (Zuletzt aufgerufen am: 17.12.2020).

8. Dumort, A. New media and distance education. *Information, Communication& Society*. Vol. 3 (4). 2010. P. 508-525.

9. Euler, M. & Von Berg, D. *The Use of Electronic Media in Open Learning and Distance Education*, Paris, FR: UNESCO. 1998.

10. Hew, Cheung, & Ng, 2010. Hew, K. F., Cheung, W. S., & Ng, C. S. L. (2010). Student contribution in asynchronous online discussion: A review of the research and empirical exploration. *Instructional Science*, 38(6). P. 571-606.

11. Hoppe, Gabriela. Classification and Sustainability Analysis of E-learning Applications. Universitat Hannover, 2003. 23 p.

12. Keegan, D. Foundations of distance education. (3rd Ed.). London: Routledge. 1996. 240 p.

13. MAIA, Carmem, Mattar, João. ABC da EaD: a Educação a Distância hoje. São Paulo: Pearson, 2007.

14. Moran, L., and I. Mugridge. Policies and trends in interinstitutional collaboration. *In Collaboration in Distance Education: International Case Studies*, L. Moran and I. Mugridge, eds. London: Routledge. 1993. 198 p.

15. Petracchi, H.E. Distance education: What do our students tell us? *Research on Social work practice*, Vol. 10 (31). 2000. P. 362-376.

16. Phipps, R. & Merisotis, J. (1999). What's the difference? A review of contemporary research on the effectiveness of distance learning in higher education. *A report from the Institute for Higher Education Policy* [online]. URL: http://www.ihep.com/PUB.htm (Last accessed: 05.11.2020).

17. Rosenbaum, D. B. (2001, May 28). E-learning beckons busy professionals: Electronic education offers anywhere, anytime flexibility...but not without problems. ENR, New York 246 (21). P. 38-42.

18. Spooner, F., Jordan L., Algozzine, R. (1999, Jan./Feb). Student ratings of instruction in distance learning and on-campus classes. *The journal of Educational Research* (Washington, D.C.). V. 92 (3). P. 132-140.

19. Stellin, S. (2001, Apr 18). Employee training, without the no-doz. New York Times, V.7.

UDC 371:57

ВИКОРИСТАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ ЕКСКУРСІЙ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ БІОЛОГІЇ

Москаленко Микола Павлович,
к. біол. н., доцент
Міронець Людмила Петрівна,
к. пед. н., доцент
Вакал Анатолій Петрович,
к. біол. н., доцент
Торяник Валентина Миколаївна,
к. біол. н., доцент
Державний педагогічний університет
імені А.С. Макаренка
м. Суми, Україна

Анотація: В статті проаналізовано вимоги до успішного проведення класичних натуралістичних екскурсій в природу. Запропоновано шляхи створення віртуальних екскурсій на території об’єктів природно-заповідного фонду. Проаналізовано методику залучення студентів у процес застосування віртуальних екскурсій під час вивчення біологічних дисциплін.

Ключові слова: біологія, віртуальні екскурсії, природничі спеціальності, навчальний процес, середовище існування, адаптації рослин.

Екскурсію можна віднести до особливої форми занять, які проводяться за межами аудиторії. Це важлива складова багатьох навчальних дисциплін освітніх програм з підготовки студентів різних освітніх рівнів природничих спеціальностей у вищій школі. На відміну від лабораторних та практичних занять, під час екскурсії учні не впливають на біологічний об’єкт [1, с. 95].

Класична натуралістична екскурсія ефективна, коли проводиться в природних екосистемах, що зазнали мінімального антропогенного впливу. Проблемою є те, що таких екосистем в реальній природі практично не залишилось. Виключенням можна вважати заповідні території. Але в більшості випадків вони розташовані далеко за межами населених пунктів і, відповідно, навчальних закладів. У зв'язку з цим актуальними стають віртуальні екскурсії. Віртуальна екскурсія являє собою фото або відеоматеріал з місця розташування природного об'єкта або території, які підлягають вивченню згідно програми. Існує три шляхи створення віртуальних екскурсій.

Перший шлях передбачає використання зображень потрібних об'єктів, які вже існують в інформаційному просторі. Перевагою цього шляху є доступність таких матеріалів. Також можливе їх коригування, вибір порядку монтування та подачі, тощо. Залишається лише вибрати ті, які найкраще підходять для досягнення очікуваних результатів навчання з певної теми. Недоліком цього шляху є те, що подібні фото та відео були зняті фотографами або операторами з іншою метою, власним сприйняттям природи, акцентами тощо. Дуже часто такі матеріали мають рекламне або дуже популярне спрямування та мало відповідають потребам навчальної екскурсії. В цьому випадку створити повноцінну віртуальну екскурсію для використання в освітньому процесі дуже важко [2, с. 38].

Другий шлях передбачає створення віртуальної екскурсії викладачем або групою викладачів під час перебування на території об'єкту природно-заповідного фонду. Переваги такого шляху в тому, що викладачі певної дисципліни найкраще розуміють вимоги до відеоряду: вибір природних об'єктів, час знімання, ракурс, послідовність кадрів, необхідність розташування в об'єктиві представників ценозу, приналежність їх до певних систематичних груп тощо. Необхідно попередньо створити сценарій, виходячи із місця знімання та завдань, які стоять перед віртуальною екскурсією на обрану тему в навчальному процесі. І лише потім відбувається створення фото або відеоряду, який стає ілюстрацією ключових змістовних моментів екскурсії.

Третій шлях – змішаний, коли створена педагогами віртуальна екскурсія потребує доповнень матеріалами, які неможливо зняти на місці знімання відео. Наприклад, екскурсію з теми «Адаптації рослин до існування в водному середовищі» частково можна зняти біля прісноводної водойми та додати відеоматеріали про адаптації морських рослин, глибоководних водоростей, взяті з мережі Інтернет [2, с. 39].

Існує декілька методів залучення студентів вищих навчальних закладів у процес створення та застосування віртуальної екскурсії під час вивчення біологічних дисциплін. Перший, пасивний, передбачає перегляд готової віртуальної екскурсії та виконання домашніх завдань, які можна реалізувати, виходячи з представленого фото або відеоматеріалу. Це може бути перелік адаптацій організмів, які потрапили у відео, до умов існування в певному середовищі.

Поширеним є також створення відео без супровідного тексту, на яке студенти накладають власний коментар відповідно до змісту, мети та завдань екскурсії.

Можливе створення віртуальної екскурсії студентами разом з викладачем на місці її проведення, після відповідного інструктажу, погодження структури екскурсії, вибору об’єктів тощо. В цьому випадку доцільним є формування груп по 2-3 студенти, кожна із яких отримує свій варіант завдання. Наприклад:

- знайти на місці проведення екскурсії рослини з групи мезофітів і описати їх морфологічні та фізіологічні адаптації;

- дати характеристику місцевому фітоценозу, описати його еколого-біологічну структуру;

- визначити екологічні проблеми, виявлені на місці проведення екскурсії та запропонувати шляхи їх розв’язання.

Зняте відео студенти самостійно монтують, озвучують і надають звіт у вигляді готової віртуальної екскурсії. Останній варіант також є складним через те, що пішохідна екскурсія для студентів не може тривати більше чотирьох годин. За такий час фізично неможливо дістатися неушкоджених природних

екосистем. Подовження ж часу проведення екскурсії знижує її ефективність через втому та падіння зацікавленості в процесі дослідження природних об'єктів. Екскурсія з використанням транспорту не завжди можлива, оскільки потребує узгоджень з керівництвом навчального закладу, управліннями освіти, автопарком або приватним перевізником, медичними установами тощо [2, с. 39].

Участь у створенні віртуальної екскурсії, як форма безпосереднього спілкування з природними об'єктами, надає навчальному процесу додаткового емоційного забарвлення та мотивує студентів до успішного навчання. Подібне проведення занять є відмінною практикою з впровадження сучасних інформаційних технологій у навчальний процес.

Під час пандемії хвороби COVID-19, в умовах дистанційної освіти класичні екскурсії є неможливими через різноманітні обмежувальні заходи протиепідемічного характеру. Тому віртуальні екскурсії є актуальним сучасним засобом реалізації освітніх програм біологічних спеціальностей.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Грицай Н. Б. Методика проведення біологічних екскурсій у природу. Х. : Вид. група «Основа», 2011. 110 с.

2. Москаленко М.П. Переваги та недоліки віртуальних екскурсій з біології. Розвиток інтелектуальних умінь і творчих здібностей учнів та студентів у процесі навчання дисциплін природничо-математичного циклу «ІТМ плюс – 2017». Суми: Мрія, 2017. С. 38-40.

УДК 159.929

РОЛЬ ПОРІВНЯЛЬНИХ ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНИХ ЕКСПЕРИМЕНТІВ Г. ГЕЛЛАПА ТА А. ВАЛЛОНА ДЛЯ ЕКСПЛІКАЦІЇ КОНЦЕПТУ «СТАДІЯ ДЗЕРКАЛА» В ПОСТ ПСИХОАНАЛІТИЧНІЙ МЕТОДОЛОГІЇ

Мотрук Тетяна Олександрівна
к. психол. н., доцент
Сумського державного педагогічного
університету імені А.С. Макаренка
Вертель Антон Вікторович
к. філос. н., доцент
Сумського державного педагогічного
університету імені А.С. Макаренка

Анотація. У статті розглядаються «стадія дзеркала», яку описав Ж.Лакаан, експерименти Г. Геллапа з шимпанзе та поняття «власного тіла», сформульоване А. Валлоном. Указано на зв'язок між уявленням про власне тіло та переживанням єдності власного Его.

Ключові слова: стадія дзеркала, психоаналіз, мавпа, качка, дитина, відображення, образ тіла.

Важливість сформованого прийняття власного *Я* є обов'язковою складовою самоусвідомлення та психічної цілісності здорової особистості. У дитячій психології існує окрема фаза, яка свідчить про здатність дитини виділяти себе серед інших. Перша самоідентифікація дитини відбувається у віці від шести місяців до півтора року. Це той час, коли дитя починає впізнавати власне відображення у дзеркалі. Серйозним психоаналітичним дослідженням цього конструкту ми завдячуємо Ж. Лакану. Одне із основних понять, яким він збагатив психоаналіз, є «стадія дзеркала».

Ж. Лакан пише: «Важливо зрозуміти те, що відбувається на стадії дзеркала як ідентифікацію в усій повноті того сенсу, який несе цей термін в психоаналізі, тобто як трансформацію, що відбувається з суб'єктом при асиміляції ним свого образу» [1, с. 509]. Розроблення і введення у мову психоаналізу цієї стадії розвитку дозволили Ж. Лакану переглянути і добре поповнити бачення класичного психоаналізу про свідомість і несвідоме.

У доповіді «Стадія дзеркала і її роль у формуванні функції *Я* в тому вигляді, в якому вона з'являється нам в психоаналітичному досвіді», прочитаній на XVI Міжнародному конгресі з психоаналізу в Цюріху 17 липня 1949 р., Ж. Лакан зазначає основні моменти проходження зазначеної фази. Він зокрема пише: «Стадія дзеркала є драмою, чий внутрішній імпульс спрямовує її від неспроможності до випередження – драмою, яка фабрикує для суб'єкта, котрий піддався на приманку просторової ідентифікації, чергу фантазмів, що відкривається розмежованим образом тіла, а завершується його цілісністю, яку ми назвемо ортопедичною, і вбираючись, нарешті, в ту броню відстороненої ідентичності, чия жорстка структура і зумовить собою увесь подальший його розумовий розвиток» [1, с. 512].

Роздуми Ж. Лакана про «стадію дзеркала» беруть початок із класичних експериментів Г. Геллапа з шимпанзе. Суть цих експериментів полягала у тому, що мавпі під наркозом наносили барвник на деякі частини тіла, які вона не могла бачити безпосередньо. Це були брови та вуха. Коли дія наркозу закінчувалася, шимпанзе могла роздивитися себе у дзеркалі. У випадку, коли тварина намагалося видалити сліди, вважалося, що вона ідентифікує себе. Таким чином, шимпанзе підтверджувала проходження «тестування на маркування». В аналогічних експериментах із дітьми не застосували наркоз: помітки робили у ті моменти, коли дитину відволікали. У зазначеному дослідженні приймали участь діти віком 12-22 місяці. Дослідникам удалося з'ясувати, що у дітей у віком до15 місяців успішність була низькою (у межах норми) та від 18 місяців високою. Згідно цих спостережень, існує прямий зв'язок між проходженням «тесту позначки» та самоідентифікацією: якщо

істота здатна ідентифікувати себе, вона проходить «тест позначки», а це означає, що вона має здатність ідентифікувати себе. Виходячи із зазначеного, було зроблено припущення про те, що розпізнавання себе в дзеркалі свідчить про сформованість Его-позиції і про наявність самосвідомості [2, с. 71–72].

Фундаментальний вплив на формування поняття про «стадію дзеркала» справив А. Валлон, який видав книгу про експерименти із дзеркалами. У ній визначено поняття «власного тіла» (corps propre) і закладено фундамент для лаканівського вчення про *Уявне* і *Символічне*. Початок робіт А. Валлона – це саме експерименти з тваринами. Так, у його дослідженнях качур-самець, якого було поміщено до дзеркального ящика, сприймає власне відображення за самку. Виявилося, що собаки також не реагують на своє відображення. А мавпа намагалася схопити відображення і прийшла у несамовиту лють, коли це не вдалося. Відмічено, що в людини реакція на відображення змінюється у залежності від віку. До трьох місяців дитя ніяк не реагує на дзеркало, а на четвертому місяці починає посміхатися своєму відображенню та відображенню мами і тата. Але у той час, коли за спиною дитини лунає голос, маля повертається і дивується – бо на даному етапі розвитку ще не сформована здатність поєднувати у часі й просторі відображення та реальну присутність. Дитя відчуває існування зв’язку між моделлю і віддзеркаленням, але ще не встановлює чіткий зв’язок між ними, бо вважає їх незалежними одне від одного. Приблизно у віці десяти місяців маля тягне ручки до відображення і уважно дивиться на нього, коли називають його ім’я.

Від цього моменту дитина починає уявляти фрагменти власного тіла, що доповнюють один одне. Щоб об’єднати їх, потрібно зробити ряд мисленнєвих операцій: 1) допустити існування образів, які є лише видимістю; 2) переконатися в реальності того, що не подано в образі. Дитя зустрічається із двома протиріччями: з одного боку, воно має справу з образами, які чуттєво сприймаються, але які не є реальними образами, з іншого – стикається з реальністю, яка не виражена в чуттєвих образах. Щоб прийняти факт свого

просторово-часового існування, дитина повинна підпорядкувати все, що вона отримує із безпосереднього чуттєвого досвіду.

Так формується уявлення про власне тіло, що веде до переживання єдності власного *Его*. Спочатку цей досвід розташовується у спекулятивній області, де не відсутні стосунки між рефлективним образом і образом реальним. Потім створюється потенція для конституювання Я, яке досягає єдності в уявному просторі. Наступний етап – *Символічний* (організація чуттєвого досвіду). У віці одного року дитина отримує можливість розрізняти просторові об'єкти, і ця символічна функція надає можливість для розрізнення суб'єктивної і об'єктивної реальностей. Дитя наново переусвідомлює досвід, набутий у шість місяців. У цей час немає розподілу між відображенням та реальною фігурою, але дитина помічає, що одне підкорюється іншому. У такий спосіб дитя пізнає символічне розуміння того символічного простору, де розташовуються об'єкти.

Уже у віці п'ятнадцяти місяців дитя, у присутності якого згадують матір, спершу вказує на її відображення у дзеркалі, а потім з посмішкою повертається до неї. Таким чином можна говорити, про те, що дитина опанувала амбівалентність символічного простору [3].

Отже, на «стадії дзеркала» дитина встановлює зв'язки між своїм організмом і реальністю через засвоєння образу свого тіла. Цей процес стає початком відчуження суб'єкта від себе самого, тобто суб'єкт пізнає себе не зсередини, а через зовнішній образ. Вимовивши «Це Я», дитина показує не на себе, а звертається в бік дзеркального двійника.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. . Лакан Ж. Стадия зеркала и ее роль в формировании функции Я в том виде, в котором она предстает нам в психоаналитическом опыте / Жак Лакан // «Я» в теории Фрейда и в технике психоанализа. – М.: Издательство «Гносис», Издательство «Логос». – С. 508–516.

2. Бескова И. А. Самость и самоосознавание в когнитивном развитии человека / И. А. Бескова // Эволюция. Мышление. Сознание. (Когнитивный подход). – М.: Канон +, 2004. – С. 65–168.

3. Валлон А. От действия к мысли: очерк сравнительной психологии / Анри Валлон; [пер. с фр. Е. К. Андреевой и Ю. В. Жуковой]; [общ. ред. и вступ. ст. проф. А. Н. Леонтьева]. – М.: Иностранная литература, 1956. – 238 с.

УДК 663.44

ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ПИВНОГО СУСЛА ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ НЕСОЛОДЖЕНОЇ СИРОВИНИ

Мукоїд Роман Миколайович,
к.т.н., доцент
Орел Світлана Петрівна,
Пархоменко Анастасія Михайлівна
Магістри
Національний університет харчових технологій
м. Київ, Україна

Анотація: Актуальним напрямком розвитку пивоварної галузі в теперішній час є створення нових оригінальних сортів пива. Одним із способів реалізації цього завдання можна вважати шлях створення широкої гами нових сортів пива за рахунок додавання нетрадиційної рослинної сировини, яка надає специфічних органолептичних та фізико-хімічних показників, впливає на харчову цінність пива.

Для одержання певних ароматичних, смакових, піноутворюючих і інших властивостей пива світове пивоваріння використовує крім солоду з ячменя ще солод з нетрадиційних видів зернової сировини – пшениці, рису, вівса, жита, проса, кукурудзи та інших злаків. Використання цих культур як несолодженого матеріалу дозволяє не тільки змінити смакові властивості хмільного напою, але й знизити собівартість пива. Крім того, є й інші позитивні сторони такої заміни рецептури, це – збільшення екстрактивності сусла за рахунок таких культур як пшениця, кукурудза, рис, вміст крохмалю у яких майже не поступається його кількості в ячмінному солоді; збільшення потужності варильного цеху; підвищення колоїдної та смакової стійкості пива, що дозволяє збільшити термін зберігання пива, а значить і термін на реалізацію.

Роботою передбачено удосконалення технології пивного сусла із використанням несолодженої сировини, а саме ячменю ярих та озимих сортів.

Ключові слова: пиво, сусло, несолоджена сировина, ячмінь, затирання, кип’ятіння.

Для приготування пива потрібно чотири види основної сировини: солод, вода, хміль і дріжджі. Якість цієї сировини має великий вплив на якість продукції, яка виробляється. Знання властивостей сировини, її вплив на спосіб приготування і на кінцеву продукцію, є основою для підготовки і переробки сировини, а також можливістю керувати технологічним процесом [1].

Часто використовують як несолоджені зернові продукти – кукурудзу, рис, ячмінь, пшеницю, жито.

Хміль надає пиву гіркуватий смак і впливає на його аромат. Від якості хмелю суттєво залежить якість пива.

У відсотковому співвідношенні найбільший об'єм серед всіх видів сировини займає вода, яка приймає участь в багатьох процесах приготування пива, впливає на його характер і якість. Крім того вода безпосередньо приймає участь в багатьох процесах солодорощення і пивоваріння.

Спиртове бродіння при приготуванні пива викликається життєдіяльністю дріжджів, які саме тому і потрібні. Одночасно дріжджі мають вплив на якість пива через побічні продукти бродіння [1].

Метою роботи було визначення можливості заміни частини солоду на озимий ячмінь і вплив його на якісні показники сусла, визначити вплив дози несолодженого ярого і озимого ячменю на якість пивного сусла, підібрати кількість ярого і озимого ячменю при заміні солоду.

В табл. 1 наведена порівняльна характеристика фізико – хімічних показників ярого і озимого ячменю. Важлива характеристика для приготування високоякісного пива з гарним виходом напою – масова частка білкових речовин. Відомо, що оптимальний вміст білка для приготування високоякісного

напою повинен бути в межах 9,5-11,0 %. Отримані дані свідчать, що цим потребам відповідає більше озимий ячмінь.

Таблиця 1

Фізико-хімічні показники ячменю

Показник	Ячмінь	
	ярий	озимий
Екстрактивність, % на ПСР	79,8	76,6
Масова частка вологи, %	12,55	12,84
Вміст білка, %	12,0	10,3
Вміст крохмалю,%	61,36	56

Не менш важливий показник в пивоварінні – крохмалистість зернових. Для досліджуваних зразків інтервал значень склав 61,36 % і 56 %. Масова частка крохмалю більша в ярому ячмені, ніж у озимого. Показник екстрактивність також більший у ярого ячменю на 3,2 %. Отже всі показники екстрактивності, крохмаль, білок, більші у ярого, але озимий ячмінь має показники, які не виходять за межі допустимих значень.

В пивоварінні ячмені поділяються на дві групи дворядний і шестирядний, які відрізняються один від одного багатьма показниками, які представляють для промисловості особливий інтерес, а саме: у дворядного ячменю крупні повні зерна з звичайно тонкою хвилястою оболонкою, тому в такому ячмені міститься порівняно багато цінних екстрактивних речовин і мало плівок, а це означає що менше дубильних і гірких речовин [2].

Всі зерна однакові, вміст екстракту порівняно високий. Дворядний ячмінь, як правило, яровий і об'єднує в собі всі переваги, важливі для приготування солоду і пива. У шестирядого ячменю зерна різних розмірів, і так як їм не вистачає місця для росту, то зерна бокових рядів – більш вузькі, а їх кінчики загнуті, що слугує відмінною ознакою шестирядних ячменів.

Урожайність у озимого ячменю складає в середньому 60 ц з гектара, і таким чином вона суттєво вище, чим у ярого (в середньому 40 ц з гектара), що пов'язано з більш коротким вегетативним періодом ярого ячменю [3].

Так як на даний час виникає проблема нестачі ярого ячменю, внаслідок зміни кліматичних умов та зменшення урожаю. Виникає питання де брати ячмінь? Тому метою роботи було дослідити можливість заміни солоду озимим ячменем, який має більший урожай і дешевший.

З метою заміни частини солоду ярим або озимим ячменем сусло готували по класичній технології для світлих сортів пива (настійним методом) без використання ферментних препаратів.

Для приготування затору використовували воду, підігріту до такої температури, щоб початкова температура при змішуванні води з солодом була 40 °С. У заторний стакан набирали половину розрахункової кількості води, а потім – одночасно подрібнений солод і залишок води після перемішування. Затір витримували 30 хв при температурі 40 °С. При перемішуванні його підігрівали до 52 °С зі швидкістю 1 °С за хвилину й для ефективної дії пептидаз при цій температурі робили паузу на 20 хв. Далі масу підігрівали до 63 °С (мальтозна пауза), витримували 30 хв, потім – до 72 °С і витримували до кінцевого оцукрювання, що визначали за йодною пробою. Оцукрений затір нагрівали до 76-77 °С і фільтрували.

Солод замінювали на озимий і ярий ячмінь від 5 до 30 %. Такі самі досліди проводили одновідварним способом, але покращення якісних показників сусла не відбулося, тому подальші досліди проводили настійним способом.

Як видно з табл. 2 і 3 всі показники: екстрактивність, амінний азот, редукуючі речовини, більші при використанні ярого ячменю у порівнянні з контролем.

При заміні солоду ярим ячменем показник екстрактивності падає при збільшенні його кількості і змінюється у діапазоні від 78,96 % до 76,7 %. Амінний азот при використанні 5 % ячменю зменшується порівняно з

контролем на 3,2 мг, а при заміні 30 % на 10,25 мг/100 см^3 сусла. Редукуючі речовини при використанні 5 % ячменю зменшується порівняно з контролем на 0,13 мг, а при заміні 30 % на 0,5 мг/100 см^3 сусла. Кислотність відчутно не змінюється і дорівнює 1-0,98 см^3 р-ну NaOH на 100 см^3 сусла.

Таблиця 2

Фізико-хімічні показники сусла з використанням ярого ячменю

Показники % несолодженої сировини	Екстрактивність, %		Амінний азот мг, на		Редукуючі речовини г, на		К-ть,см^3 р-ну NaOH 1моль/дм^3 на 100см^3 сусла	Колір, 0,1н р-ну I_2 на 100 см^3 сусла	pH
	ПСР	СР	100 см^3 сусла	100 г екстракту	100 см^3 сус-ла	100г екстракту			
контроль	80,05	84,40	32,25	344,9	8,00	85,6	1,00	0,23	6,00
5	78,96	83,62	29,4	317,9	7,87	85,1	1,20	0,22	5,89
10	78,76	83,70	29,12	315,9	7,69	83,4	1,20	0,21	5,82
15	78,32	83,58	28,8	314,2	7,69	83,6	1,10	0,20	5,85
20	77,88	83,44	28,0	307,22	7,69	84,4	1,04	0,20	5,85
25	77,40	83,25	24,0	264,85	7,65	84,4	0,98	0,20	5,82
30	76,70	82,20	22,0	244,9	7,50	83,5	0,98	0,19	5,82

При заміні солоду озимим ячменем показник екстрактивності падає при збільшенні його кількості і змінюється у діапазоні від 78,25 % до 75,84 % на повітряно- суху речовину. Амінний азот при використанні 5 % ячменю зменшується порівняно з контролем на 7,05 мг, а при заміні 30 % на 16,15 мг/100 см^3 сусла. Редукуючі речовини при використанні 5 % ячменю зменшується порівняно з контролем на 0,22 мг, а при заміні 30 % на 0,35 мг/100 см^3 сусла. Кислотність змінюється у межах 1,04-0,98 см^3 р-ну NaOH на 100 см^3 сусла.

Таблиця 3

Фізико-хімічні показники сусла з використанням озимого ячменю

Показ-ники % несолодженої сировини	Екстрактивність, %		Амінний азот мг, на		Редукуючі речовини г, на		К-ть, $см^3$р-ну NaOH 1моль/$дм^3$ на 100$см^3$ сусла	Колір, 0,1н р-ну I_2 на 100 $см^3$ сусла	pH
	ПСР	СР	100$см^3$ сусла	100г екстракту	100 $см^3$ сусла	100г екстракту			
контроль	80,05	84,40	32,25	344,9	8,00	85,6	1,00	0,23	6,00
5	78,25	82,90	25,2	274,9	7,78	84,9	1,04	0,20	5,87
10	77,57	82,80	24,5	268,4	7,7	84,4	1,04	0,20	5,82
15	77,49	82,74	21,7	239,13	7,69	84,7	1,02	0,20	5,85
20	77,18	82,70	18,2	201,42	7,69	85,1	1,00	0,20	5,85
25	76,98	82,80	16,8	186,46	7,68	85,2	0,98	0,19	5,82
30	75,84	81,97	16,1	181,3	7,65	86,1	0,98	0,19	5,85

Кількість несолодженого матеріалу залежить від ферментативної активності солоду. З літературних джерел відомо, що максимальною кількістю є 15 %. Так як досліджуваний ячмінний солод належить до добрерозчинного, то можемо рекомендувати, як видно з попередніх таблиць, використовувати несолодженого ячменю у кількості до 20 %. При використанні більше 20 % необхідно застосовувати ферментний препарат [4].

Отримане сусло було поставлено на бродіння і доброджування. Попередньо проводилося охмелення сусла гранульованим хмелем, який задавали у три прийоми: 80 % через 15 хв після початку кипіння сусла; 15 % за 30 хв і 5 % за 5 хв до закінчення кип'ятіння. Після охмелення і кип'ятіння сусло фільтру- вали.

Для ферментації сусла дріжджі задавали у кількості 1 $см^3$ дріжджів на 100 $см^3$ сусла. Бродіння проводилося при температурі 14-15 °С, у лабораторії. Доброджування проводилося у холодильнику при температурі 4 °С.

У готовому пиві звільненому від діоксиду вуглецю визначали такі показники: видимий ступінь зброджування, дійсний ступінь зброджування, вміст спирту, видима екстрактивність.

Таблиця 4

Фізико-хімічні показники пива з використанням ярого ячменю

Показник / % несолодженої сировини	Видима екстрактивність, %	Спирт по об'єму,%	Видимий ступінь зброджування, %	Дійсний ступінь зброджування, %
Контроль	3,0	4,3	80,3	69,9
5	3,0	4,0	73,9	65,2
10	3,0	3,9	73,9	65,2
15	3,2	3,9	72,2	64,3
20	3,5	3,9	69,5	60,8
25	3,5	3,8	69,5	60,8
30	4,0	3,8	65,2	57,4

Як бачимо з табл. 4, по показнику видимої екстрактивності спостерігається зменшення в межах 3,0-4,0 %. Значення дійсного ступеня зброджування найвища в пиві з масовою часткою ячменю, яка рівна 5 % і складає 65,2 %, для інших варіантів цей показник в своїх значеннях змінюється від 65,2-57,4 %. Значення видимого ступеня зброджування найвище в пиві з масовою часткою ячменю, яка рівна 5 % і складає 73,9 %, для інших варіантів цей показник в своїх значеннях змінюється від 73,9-65,2 %. Результати досліджень свідчать про пропорціональну залежність зміни спирту зі збільшенням вмісту ячменю, і змінюються в межах 4,0-3,8 %.

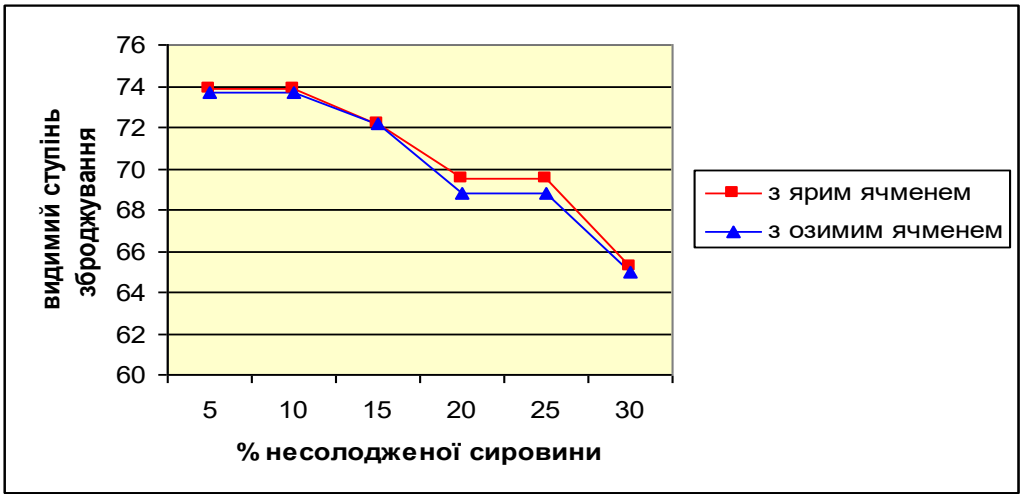

Рис 1 – Залежність видимого ступеня зброджування від кількості ярого і озимого ячменю

В табл. 5 наведені фізико-хімічні показники пива з використанням озимого ячменю.

Таблиця 5

Фізико-хімічні показники пива з використанням озимого ячменю

показник % несолодженої сировини	Видима екстрактивність, %	Спирт по об'єму,%	Видимий ступінь зброджування, %	Дійсний ступінь зброджування, %
1	2	3	4	5
Контроль	3,0	4,3	80,3	69,9
5	3,0	4,0	73,9	65,2
10	3,0	3,9	73,9	65,2
15	3,2	3,9	72,2	63,3
20	3,8	3,8	68,8	60,8
25	3,8	3,8	68,8	60,0
30	4,2	3,8	65,0	56,5

По показнику видимої екстрактивності спостерігається зменшення в межах 3,0-4,2 %. Значення дійсного ступеня зброджування найвище в пиві з масовою часткою ячменю, яка рівна 5 % і складає 65,2 %, для інших варіантів цей показник в своїх значеннях змінюється від 65,2-56,5 %. Значення видимого ступеня зброджування найвище в пиві з масовою часткою ячменю, яка рівна 5 % і складає 73,9 %, для інших варіантів цей показник в своїх значеннях змінюється від 73,9-65,0 %.

Результати досліджень свідчать про пропорціональну залежність зміни спирту зі збільшенням вмісту ячменю, і змінюються в межах 4,0-3,8 %.

На рис. 2 наведена залежність дійсного ступеня зброджування від кількості ярого і озимого ячменю.

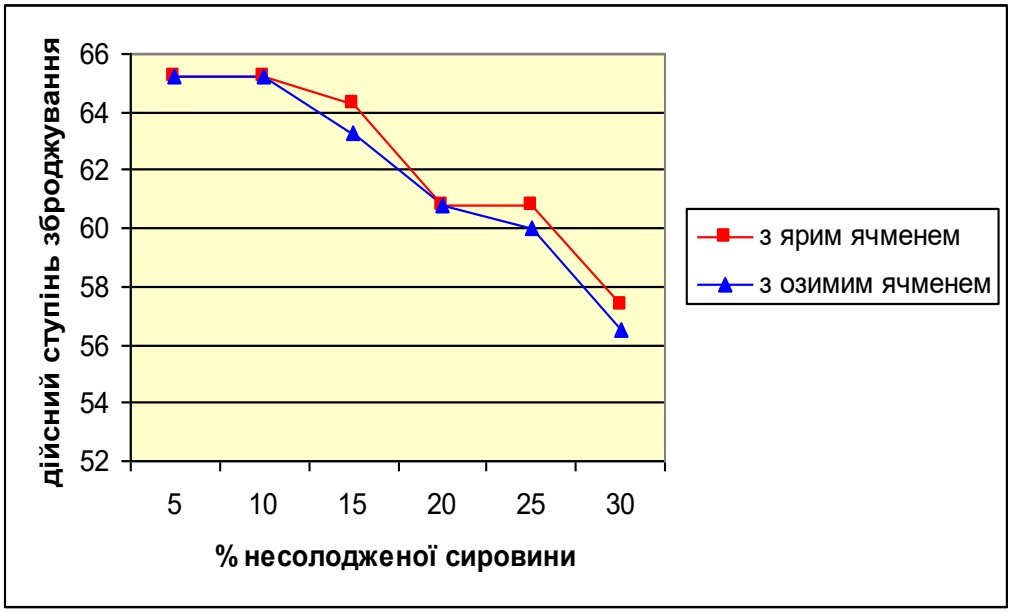

Рис. 2 – Залежність дійсного ступеня зброджування від кількості ярого і озимого ячменю

Порівнюючи фізико-хімічні показники готового пива можна сказати, що для обох зразків вони майже однакові.

Внаслідок отриманих даних по якості готового пива за такими показниками як видима екстрактивність, дійсний ступінь зброджування, видимий ступень зброджування та вміст спирту можна також зробити висновок, що солод можна замінювати на ярий і озимий ячмінь у кількості 20 % (але не більше 25 %) без використання ферментних препаратів.

Отже, аналіз отриманих результатів свідчить про можливість заміни солоду на 20 % ярого і озимого ячменю, при цьому якісні показники сусла зменшуються, але залишаються в межах норми.

При заміні солоду у кількості 20 % ярим ячменем якісні показники сусла: екстрактивність, амінний азот, редукуючі речовини дещо вищі, ніж при заміні 20 % озимим ячменем.

При заміні 20 % озимим ячменем якісні показники сусла гірші, але залишаються в межах норми.

Для досліджень був обраний настійний спосіб затирання, так як відварний спосіб затирання не привів до покращення фізико-хімічних показників.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кунце В. Технология солода и пива / В. Кунце. – СПб.: Профессия, – 2009. – 1100 с.

2. Главарданов Р. Производство пива при замене солода ячменем // Пиво и напитки. – 2007. – №2 – с. 52-56.

3. Главардинов Р., Паризек Л. Ячмень и кукуруза – сирье для производства пивного сусла // Пиво и напитки. – 2001. –№2 – с. 46–48.

4. Меледина Т.В. Технология пивного сусла / Т.В. Меледина, А.Т. Дедегкаев, П.Е. Балашов. – Ростов-н/д: Феникс, – 2006. – 224 с.

ПОНЯТТЯ COVID-19 В АНГЛОМОВНОМУ МЕДІА-ДИСКУРСІ: У ВИМІРАХ МУЛЬТИМОДАЛЬНОСТІ ТА ІНТЕРМЕДІАЛЬНОСТІ

Мустафін Степан Андрійович
Київський національний лінгвістичний університет
Київ, Україна

Анотація: У статті окреслюється поняття COVID-19 та його вплив на сучасний англомовний медіа-дискурс за допомогою інтеграції мультимодально-стилістичних форм вираження. Медіа-дискурс визначається як один з ключових об'єктів дослідження у царині мультимодальних студій. Мультимодальний медіа-дискурс розглядається як гетерогенний синкретичний комунікативний акт, що поєднує у собі багатогранність вербальних та невербальних форм вираження з поєднанням аудіовізуальних та аудитивних компонентів. Домінантними рисами англомовного медійного дискурсу є прагматична спрямованість, мультимодальність, інтермедіальність. У поєднанні цих характеристик медійного дискурсу, багатогранність кобмінування різнорідних компонентів (вербальних, візуальних, аудитивних) вплинула на створення особливого образу коронавірусної хвороби в масштабах та концептах, в яких ми її розуміємо сьогодні.

Ключові слова: COVID-19, медіа-дискурс, медіа-текст, мультимодальність, модус, інтермедіальність, інтерковідіальність.

Вступ. Як зазначив генеральний директор Всесвітньої організації охорони здоров'я Тедрос Адан Гебреісус – проблематикою сучасного суспільства є не лише боротьба із пандемією, а й з «інфодемією», що уособлює лавину дезінформації та емоційного нагнітання засобами масової інформації, вже і без того, соціальної ситуації найвищого ступеня напруження з метою підвищення власних рейтингів. Із зазначеного випливає, що творення поняття пандемії COVID-19 займає домінантні позиції саме в медійному просторі за

посередництва медіатексту. У свою чергу, останній є одним з ключових об'єктів мультимодальних студій, зокрема мультимодальної стилістики, без інструментарію яких аналіз медійних текстів є неможливим з огляду на їх переважно мультимодальний характер у XXI столітті.

Метою цієї статті є виявлення специфіки формування поняття COVID-19 в сучасних англомовних медіатекстах з позицій мультимодальності та інтермедіальності. Актуальність цієї статті зумовлена увагою міждисциплінарної академічної спільноти до еволюції мови ЗМІ й впливу пандемії на розвиток лінгвістичних та мультимодальних студій.

Під медіатекстом розуміється мовленнєвий твір, що створено із ціллю опосередкованої комунікації у сфері засобів масової інформації, і який характеризується чітко вираженою прагматичною спрямованістю, що охоплює комунікатора, комуніканта, канал, повідомлення, процеси його кодування та декодування, а також ситуацію спілкування [1]. Медіатекст є продуктом інформаційно-комунікаційних технологій, що сприяють формуванню окремого типу реальності, а саме медіа-реальності, у межах якої будь-яка ситуація чи подія моделюється крізь призму індивідуально-авторського сприйняття медіатексту.

Реалізація комунікативного акту в медійному дискурсу відбувається безпосередньо за використання мови ЗМІ, що пояснюється як мультимодальна знакова смислотвірна система вербальних та невербальних складників, що містить у собі прагматичний компонент повідомлення, спрямований на реципієнта тексту. Конструювання та репрезентація феномена COVID-19 в англомовних медіа-текстах відбувається шляхом імплементації та взаємодії різнорідних режимів і семіотичних ресурсів комунікації, тобто модусів, що поєднуються у гетерогенному тексті та генерують розмаїття, зокрема прихованих смислів. Таким чином, підкреслюється першочерговість модусу як смислотвірного фундаменту будь-якого медіа-тексту. За Ґюнтером Кресом, мультимодальність допускає, що репрезентація та смисл висловлювання завжди базуються на взаємодії модусів, що формують певне значення та

характеризуються інтерсеміотичністю. Модус постає як інформаційний канал та код у реалізації комунікативної інтеракції, і є ресурсом, який актуалізує зміст знакової системи та є аспектом взаємодії вербальних й невербальних чинників. Поєднання таких модусів у мультимодальному тексті, їх значення у різноманітних конфігураціях та декодування і є мультимодальністю.

Сьогодні пандемія COVID-19 є центральною тематикою каналів медійної комунікації. Цій проблематиці присвячено тисячі медіа-текстів, які характеризуються універсальністю поєднання вербальних, невербальних та паравербальних модусів. З еволюцією структури та сприйняття інформації загальними масами у створенні медіа-дискурсу перевага надається саме візуальному (55%) та просодичному (38%) модусам смислетворення у поєднанні із вербальним аспектом (39%) [2]. Така тенденція зумовлює збільшення відео-контенту, де домінантні позиції займають: звуковий супровід усного мовлення, швидкість мовлення та наявність інтонаційних груп. До того ж, важливим позамовним аспектом медіа-дискурсу тематики пандемії є також проксеміка, що визначається як відстань між співрозмовниками, одяг учасників комунікації, наприклад, ***маска*** як невід'ємний «атрибут» захворювання.

Щодо подання матеріалу шляхом писемного медіа-тексту, його особливість полягає у поєднанні параграфемних компонентів та супраграфеміки, а саме у зміні кольорових варіацій тексту та розміру шрифту задля акцентуації змісту. До прикладу, використання *червоного кольору* в заголовках тематики COVID-19 та виділення тексту спрямованого на інформування щодо статистики захворювань тощо. Це свідчить про мультимодальний характер самого тексту і є, одночасно, засобом впливу на реципієнтів. Також, до параграфемних елементів належить «графічна сегментація тексту» з використанням іконічної мови (малюнок, фото, схема) [3]. Наведені компоненти переважають у кожному медіа-тексті тематики захворюваності коронавірусом. Подібна інтеграція множини мультимодально-стилістичних засобів вираження повідомлення зумовлює проблематику їх інтерпретації, як системи, що перебуває у когезії та взаємодіє у процесі

смислетворення та впливає на розуміння тексту реципієнтом. Таким чином, на увагу мовознавців заслуговує аналіз медіа-текстів тематики коронавірусу із ціллю визначення стратегії й тактик сконструйованого в них іміджу останнього з метою того чи іншого впливу на адресата. Крім того, у фокусі дослідження є виявлення специфіки метафоричного осмислення COVID-19 та визначення мультимодально-стилістичних засобів й режимів комунікації у ракурсі прагмастилістичної дієвості медіа-дискурсу.

Підвищена увага до проблематики COVID-19 та зростання його значення в медіапросторі загалом вплинула на англомовний художній і нехудожній дискурс. Наприклад, книга «Майбутнє після COVID-19», написана футурологом Джейсоном Шенкером. Майбутнє він розглядає з точки зору фінансових ринків, сільського господарства, міжнародних відносин, нерухомості. Також складено велику кількість практичних посібників виживання під час самоізоляції, описуючи виготовлення санітайзерів у домашніх умовах та навичок, якими потрібно оволодіти під час карантину. Особливим аспектом в американській літературі став розвиток видавництва дитячої дидактичної літератури щодо уникнення зараження недугою. Подібний вплив торкнувся й англомовної художньої літератури, в якому описується тема пандемії доволі однобоко. Зокрема, головні герої страждають від горя та муки, які лише посилюються в період самоізоляції та неможливості вийти з дому.

Вплив COVID-19 торкнувся й просторових мистецтв. З темпами розвитку технологій, цифрові платформи неминуче стали більш важливими в споживанні всіх культурних форм, особливо у період ізоляціонізму. Ринок мистецтва йде попереду, оскільки є свідком безлічі нових цифрових ініціатив і платформ в часи культури дигітальності, або дигімодернізму за А. Кірбі. Тема COVID-19 із його визначальними атрибутами набула домінантності в образотворчому мистецтві, де митці візуального образу через зображуване втілюють інтенцію попередження суспільства про існуючу небезпеку.

Подібне інтегрування образів COVID-19 в різні жанри мистецтва й сфери суспільної діяльності із метою повідомлення реципієнта дозволяє розглядати

значення вірусу також крізь призму суміжного поняття мультимодальності , а саме інтермедіальності. Останнє потрактовується як дослідження зв'язків інтертекстів у полі медійної комунікації, як симбіоз різних мистецтв. Вивчаючи кожен витвір мистецтва та літератури, їх можна визначити як знакові комплекси, інтертексти, що синтезуються між собою та створюють гібридні форми художньої взаємодії. У них взаємодіють і конструюються різні індивідуально-авторські картини світу, що циркулюють у царині сучасної культури та формують соціально-історичний контекст сучасного суспільства. Розуміючи інтермедіальність як тип внутрішньотекстових зв'язків, що ґрунтуються на міжтекстовій взаємодії художніх кодів різних видів мистецтв і творять метамову культури [4]. У ракурсі специфіки та повсюдності конструювання поняття COVID-19 в художньому і нехудожньому дискурсі сьогодення, англомовному медіадискурсі зокрема, та його впливу на реципієнта відповідно, виокремлюємо та визначаємо явище *інтерковідіальності*. Останнє має парасольковий характер, що увиразнюється в поєднанні розмаїття мультимодальних та інтермедіальних форм реалізації та функціонування поняття COVID-19 в зазначених видах дискурсі з їх беззаперечно широким смислотвірним потенціалом та впливом на реципієнта. У річищі інтерковідіальності дослідницьку увагу може бути спрямовано на встановлення формотвірних принципів, сюжетів, мотивів, образів мистецтва епохи коронавірусу та їх модифікацію із розвитком пандемії.

Висновки. Виходячи з наведених суджень, можна стверджувати, що пандемія коронавірусу безпосередньо визначила подальший розвиток різних сфер суспільного життя та науки, у тому числі лінгвістики у міждисциплінарному ключі з виходом у площину мультимодальності та інтермедіальності. Наслідки COVID-19 можна простежити в стрімкій модифікації та еволюції не лише медійного простору в культурно-семіотичному аспекті, але й в дослідженнях інтермедіальності та інтертекстуальності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Оксана Черниш*: Сутність характеристики понять «медіадискурс» ТА «медіатекст» у сучачній медіалінгвістиці. — Режим доступу: http://eprints.zu.edu.ua/9782/1/13coashp.pdf

2. *Кибрик А. А.* Мультимодальная лингвистика // Когнитивные исследования. М., 2010. Ч. IV. С. 134–152.

3. *Анисимова Е. Е.* Лингвистика текста и межкультурная коммуникация (на материале креолиованных текстов): учеб. пособие [для студ. фак. иностр. яз. вузов]. М.: Изд. центр “Академия”, 2003. 128 с.

4. *Тишунина Н. В.* Методология интермедиального анализа в свете междисциплинарных исследований//Методология гуманитарного знания в перспективе XXI века. Матер. междунар. научн. конф. 18 мая 2001 г. Санкт-Петербург: 2001. Вып. 12. URL: http://anthropology.ru/ru/text/tishunina-nv/metodologiya-intermedialnogoanaliza-v-svete-mezhdisciplinarnyh-issledovaniy.

УДК 519.688

МОДЕЛЮВАННЯ ДИНАМІКИ ВІЛЬНОЇ ПОВЕРХНІ ГАЗОРІДИННОГО СЕРЕДОВИЩА В ПОРОЖНИНІ КОНВЕРТЕРА ПРИ РОЗДУВАННІ РІДКОГО ШЛАКУ ДВОРЯДНОЮ ФУРМОЮ

Надригайло Тетяна Жумабаївна,
к.т.н., доцент
Харченко Олена Сергіївна,
магістр
Колісник Вікторія Олександрівна,
студентка
Дніпровський державний технічний університет
м. Кам'янське, Україна

Аннотація: В даній роботі на основі консервативного ейлерового методу удосконалено математичну модель, що описує динаміку вільної поверхні газорідинного середовища в задачі взаємодії газового струменя з рідким шлаком у порожнині конвертера. За розробленою моделлю проведені чисельні дослідження взаємодії газового струменя з рідким шлаком з урахуванням передачі імпульсу від струменя до шлаку за допомогою регульованого коефіцієнта.

Ключові слова: конвертер, газорідинне середовище, вільна поверхня, консервативний ейлерів метод, передача імпульсу.

Стан розвитку сучасних ПК дозволяє достатньо повно враховувати в математичних моделях визначальні характеристики конвертерних процесів, а також робити це з великою точністю за рахунок зменшення кроку за часом і збільшення кількості ітерацій, адже сучасні ПК дають змогу при мінімальних затратах часу робити значні обчислення.

В даної роботі використовується математична модель, що описує динаміку вільної поверхні газорідинного середовища при роздуванні рідкого шлаку у порожнині конвертора дворядною фурмою. Рівняння моделі включають рівняння Нав'є-Стокса, рівняння руху рідкого шлаку та рівняння переносу рідини. Математична модель була вдосконалено шляхом введення передачі імпульсу від струменя до шлаку за допомогою регульованого коефіцієнта.

Чисельний розв'язок системи рівнянь отримано з використанням методу розщеплення за фізичними факторами та консервативного ейлерового методу [1, с. 136].

У розрахунковому експерименті досліджувалися залежність картини протікання процесу від таких технологічних параметрів, як витрата газу через фурму та кути нахилу верхнього і нижнього рядів сопел дворядної фурми до осі симетрії конвертера і вплив на загальну картину передачі імпульсу від газового струменя у рідину на межі розподілу фаз через регульований коефіцієнт передачі імпульсу.

Оскільки дана задача є циліндрично симетричною, то в якості розрахункової області вибрана половина осьового перерізу конвертера (рис. 1).

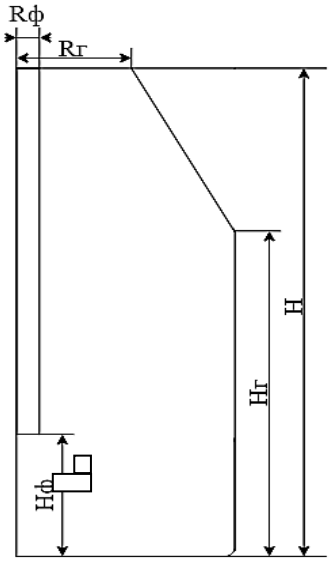

Рис. 1. Розрахункова область: $R_ф$ — радіус фурми, $R_г$ — радіус горловини конвертера, H — висота конвертера, $H_ф$ — відстань від днища конвертера до торця фурми

Розрахунковий експеримент проводився для 350-т конвертера, геометричні параметри якого наступні: повна висота внутрішньої області — 9,76 м, діаметр нижньої частини — 6,4 м, горловина — 3,46 м, початкова глибина шлакової ванни — 0,475 м, відстань від днища конвертера до торця фурми — 1,2 м.

Нижній ряд дворядної фурми складається з 4 сопел (діаметр кожного 0,054 м), які нахилені до осі симетрії конвертера під кутом 15°. Верхній ряд складається з 8 сопел, які розташовані під кутом β до горизонту і направлені вгору. У чисельних обчисленнях варіювалися значень діаметру сопел верхнього ряду d і кута їх нахилу до горизонту β.

Загальна витрата газу через фурму дорівнює 800 м^3/хв. Відношення сумарних площ перерізу сопел кожного ряду визначає розподіл витрат між двома рядами фурми.

На рисунках 2–3 зображена динаміка газошлакового середовища в порожнині конвертера в початковий момент продування і в період нанесення шлаку на поверхню конвертера, одержана шляхом розрахунків для $\beta = 15°$ і $d = 0.015$м.

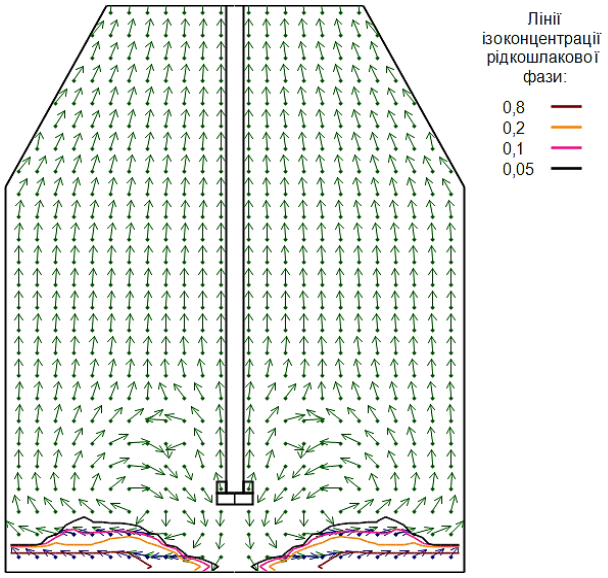

Рис. 2. Початковий момент продування для $\beta = 15°$ і $d = 0.015$м

Рух газової фази показаний зеленими стрілками, рідкошлакової — синіми. Кольорові лінії на рисунку — лінії ізоконцентрації рідкошлакової фази

γ. Значення, які зображують дані лінії, вказано на рисунках. Лінія зі значенням $\gamma = 0.05$ (чорний колір) завжди лежить біля межі чисто газової фази.

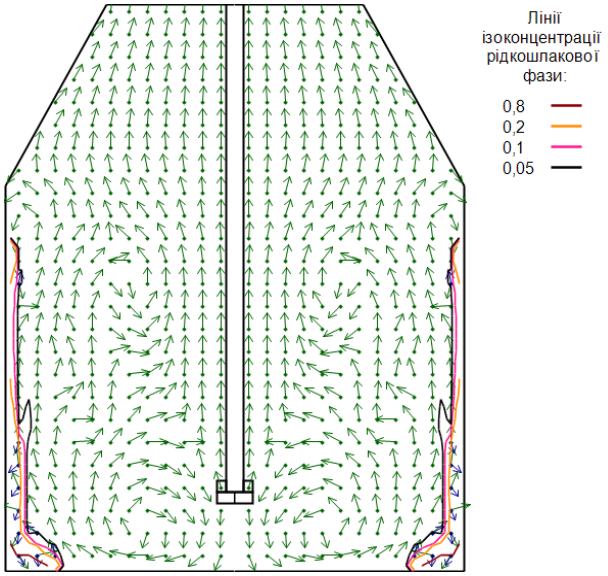

Рис. 3. Процес продування в конвертері для $\boldsymbol{\beta = 15°}$ і $\boldsymbol{d = 0,015м}$

При такому виборі співвідношення діаметрів сопел нижнього і верхнього рядів витрата газу через нижній ряд фурми складає 693 м^3/хв, а через верхній — 107 м^3/хв. Завдяки цьому, картина руху газових потоків в порожнині конвертера переважно визначається струменями газу, який витікає з нижнього ряду сопел.

Наявність верхнього ряду сопел помітно лише в області біля фурми. На відстані від неї газові потоки, що витікають з верхнього ряду, захоплюються вихорями, які формують газові потоки, що витікають з нижнього ряду. Дані вихорі переважно формуються у циліндричній частині конвертера, оскільки у частині звуження його діаметру висхідні потоки виносяться назовні.

Шлакові включення трохи деформують вихорі, дещо зміщуючи їх центри. Водночас захоплення газовими потоками шлаку призводить до його налипання на фурму. Потоки газу, що виходять з верхнього ряду сопел, допомагають частково здути налипаючий шлак, а його решта стікає по фурмі вниз.

Оскільки газ відповідає за перенесення шлаку, тому саме рух газу є визначальним для даного процесу. Гідродинамічна картина в порожнині конвертера в ході розгортання процесу зазнає якісно невеликих змін.

При проведенні розрахунків із врахуванням передачі імпульсу від газового струменя із значенням коефіцієнту передачі імпульсу $K = 0.01$

газогідродинамічна картина процесів у порожнині конвертера суттєво не змінюється. В цьому випадку можна відмітити лише більш плавне захоплення шлаку газовими потоками (рис. 4). Це пояснюється тим, що для таких нестаціонарних процесів вплив передачі імпульсу на процес в цілому є несуттєвим.

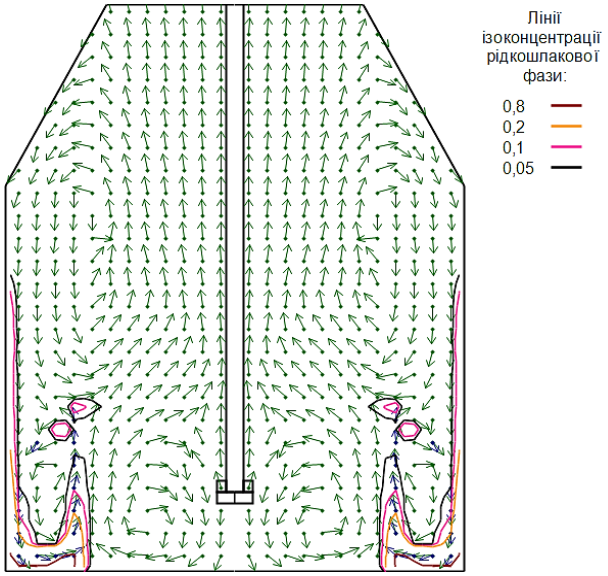

Рис. 4. Газогідродинамічна картина при врахуванні передачі імпульсу ($K = 0.01$) для $\beta = 15°$ і $d = 0.015$м

Проаналізуємо значення швидкості газової фази та концентрації рідкошлакової фази у різних зонах конвертера під час продувки.

На рисунках 5–6 зображено графіки залежності швидкостей та концентрації рідкошлакової фази від висоти конвертера. За графіками видно, що в зоні безпосередньо біля фурми швидкість газу є найбільшою, а біля циліндричної стінки конвертера — зменшується. При цьому газ роздуває шлак у конвертері, який наноситься на стінку. Графік також показує, що в нижній третині стінки конвертера концентрація рідкошлакової фази найбільша.

На рисунках 7–8 зображено графіки залежності швидкостей та концентрації рідкошлакової фази від ширини конвертера. В зоні під фурмою швидкість газу є найбільшою, зменшуючись біля дна і далі в порожнині конвертера у процесі продувки. З іншого графіка видно, що при нанесенні шлаку на стінку найбільша концентрація рідкошлакової фази на дні біля самої

стінки. Крім того, через захоплення шлаку газовими потоками певна частина шлаку потрапляє у порожнину конвертера, що також відображено на графіку.

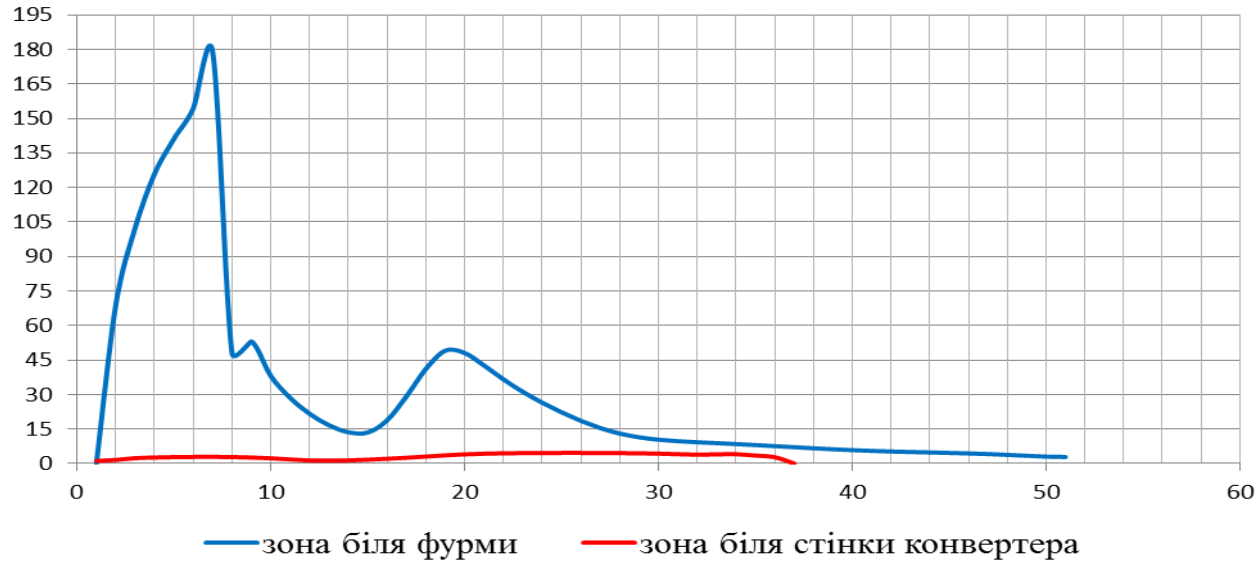

Рис. 5. Графік залежності величини швидкості газової фази від висоти конвертера

Рис. 6. Графік залежності концентрації рідкошлакової фази від висоти конвертера

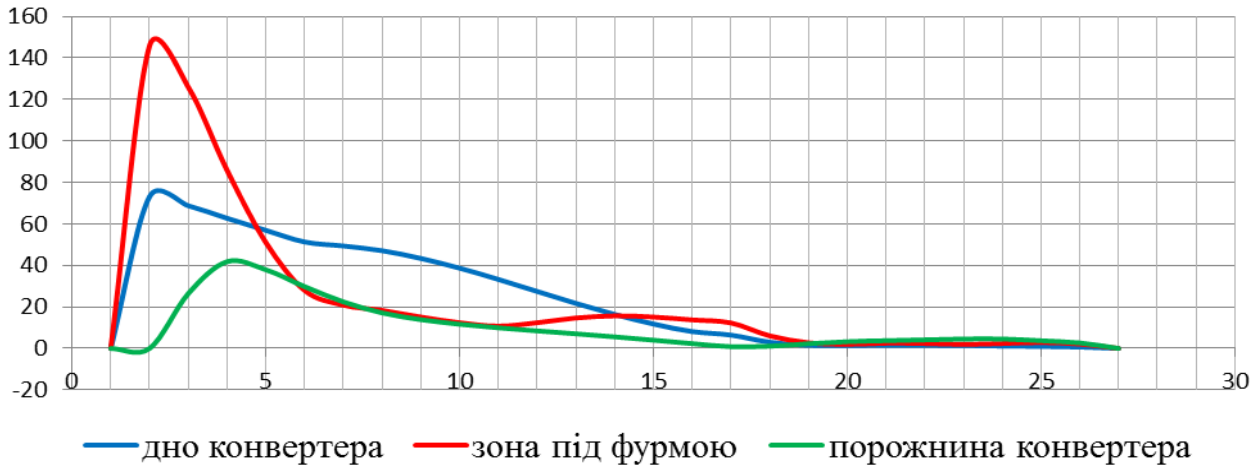

Рис. 7. Графік залежності величини швидкості газової фази від ширини конвертера

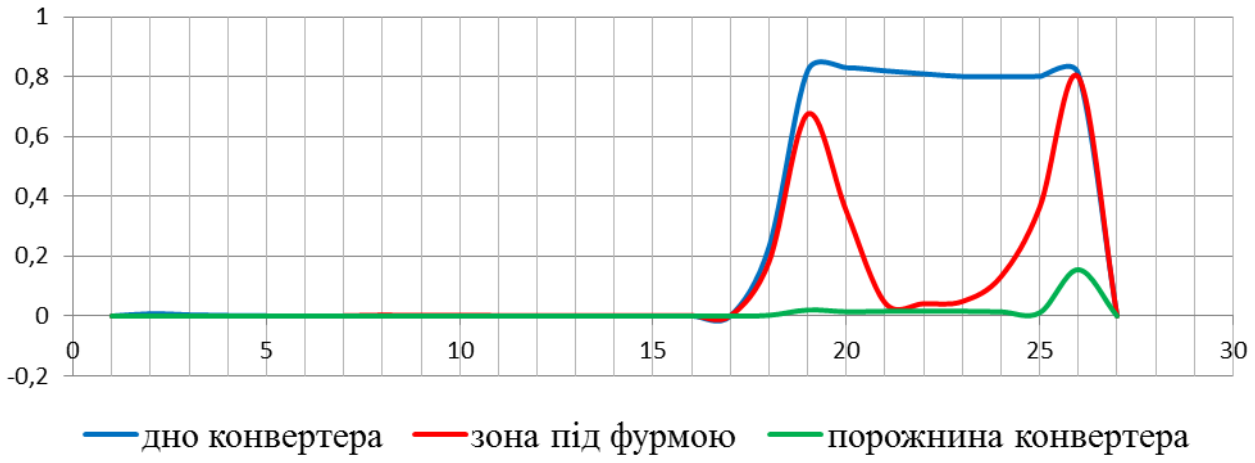

Рис. 8. Графік залежності концентрації рідкошлакової фази від ширини конвертера

На рисунку 9 показано гідродинамічну картину в порожнині конвертера при тому ж куті розташування сопел, але при збільшенні діаметру сопел верхнього ряду вдвічі, тобто для $\beta = 15°$ і $d = 0{,}030$м. При цьому витрати газу через нижній і верхній ряди сопел складають 495 м^3/хв і 305 м^3/хв відповідно.

Збільшення діаметру сопел збільшує потужність потоку газу від сопел верхнього ряду. Через це в порожнині конвертера утворюються більш масштабні вихорі. Все це призводить до винесення шлаку через горловину конвертера назовні, що є небажаним явищем.

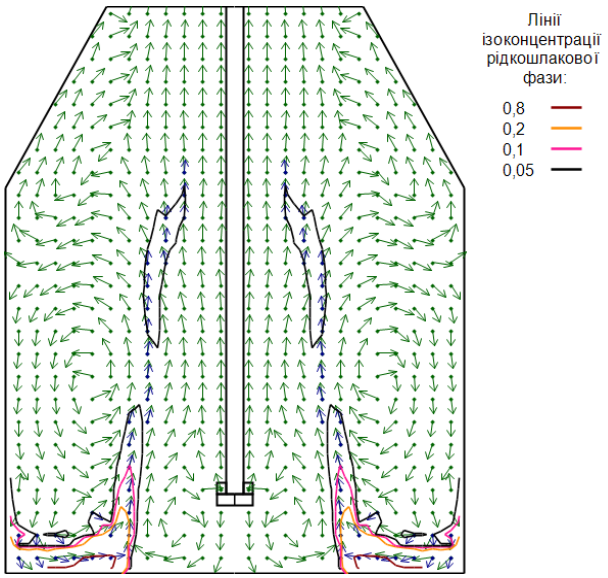

Рис. 9. Газогідродинамічна картина при врахуванні передачі імпульсу ($K = 0.01$) для $\beta = 15°$ і $d = 0.030$м

Для оцінки залежності гідродинамічної картини в порожнині конвертера від кута розташування сопел верхнього ряду фурми розглянемо результати розрахунків, виконаних для значення $\beta = 35°$ і $d = 0{,}015$м (рис. 10), $d = 0{,}030$м (рис. 11).

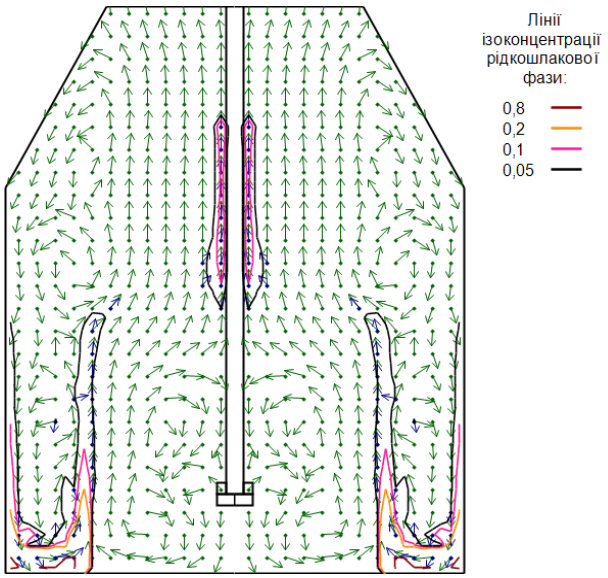

Рис. 10. Газогідродинамічна картина при врахуванні передачі імпульсу ($K = 0.01$) для $\beta = 35°$ і $d = 0.015$м

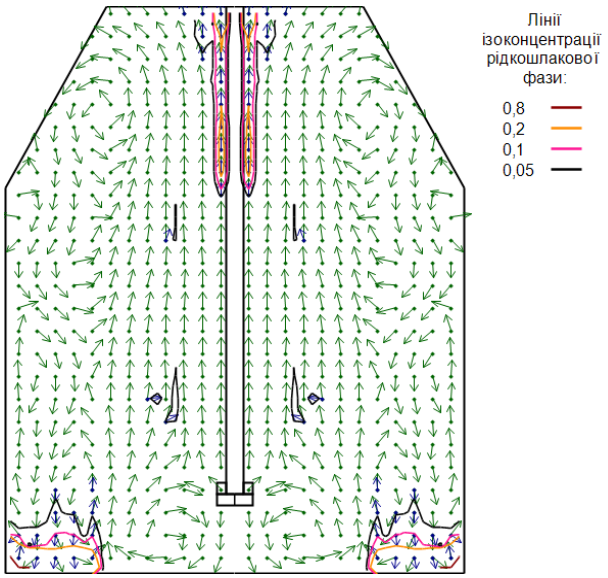

Рис. 11. Газогідродинамічна картина при врахуванні передачі імпульсу ($K = 0.01$) для $\beta = 35°$ і $d = 0.015$м

Таким чином, при збільшенні кута β і в першому, і в другому випадку інтенсивні висхідні потоки газу виносять через горловину конвертера певну частину шлаку.

Кількість шлаку, що виноситься з конвертера назовні, у цій моделі чисто газогідродинамічних процесів важко оцінити, оскільки виноситься саме шлак, який рухався біля внутрішньої поверхні конвертера і не встиг застигнути на футерівці, тому оцінити його частку не розглядаючи теплові процеси не є можливим. Отже, дана модель може бути доповнено рівнянням, що враховує теплові процеси, які відбуваються під час продування рідкого шлаку струменем газу у порожнині конвертера.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Огурцов А.П., Самохвалов С.Є. Математичне моделювання теплофізичних процесів у багатофазних середовищах - К. «Наукова думка» 2001, 410 с.

УДК 661.179

ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ РІДКІСНОЗЕМЕЛЬНИХ ЕЛЕМЕНТІВ У ПРОМИСЛОВОМУ ВИРОБНИЦТВІ

Назаренко Олена Владиславівна
аспірант
Іванченко Анна Володимирівна
д.т.н., професор
Дніпровський державний технічний університет
м. Кам'янське, Україна

Анотація: у роботі представлено найбільш розповсюджені способи збагачення рідкісноземельних елементів, а також методи одержання окремих металів з концентрату рідкісноземельних елементів. Показано шляхи застосування рідкісноземельних елементів у промисловому виробництві.

Ключові слова: рідкісноземельні елементи, вилуговування, збагачення, неорганічні кислоти, промислове виробництво

Рідкісноземельні елементи володіють унікальними фізико-хімічними властивостями, які роблять їх незамінними елементами в багатьох високотехнологічних процесах [1, с. 169]. Рідкісноземельні мінерали зазвичай збагачуються флотацією, гравітаційним або магнітним способом для отримання концентратів, які згодом вилуговуються водними неорганічними кислотами, такими як HCl, H_2SO_4 або HNO_3 [1, с. 171].

Рідкісноземельні елементи можуть застосовуватися як сполуки декількох металів, так і окремо один від одно. Існують три методи отримання окремих металів з концентрату рідкісноземельних елементів кальцієтермічний, електролітичний та лантанотермічний [2].

Рідкісноземельні елементи допомагають одержати багато технологічних переваг, такі як зниження енергоспоживання, підвищення ефективності, мініатюризація, міцність і термічна стабільність.

Показано шляхи застосування рідкісноземельних елементів у промисловому виробництві.

В області електроніки – телевізійні екрани, комп'ютери, мобільні телефони, силіконові чіпи, дисплеї для моніторів, акумуляторні батареї з тривалим терміном служби, лінзи для фотоапаратів, світловипромінюючі діоди (світлодіоди), компактні люмінесцентні лампи, сканери багажу, морські силові установки [3,4 с. 129].

У промисловому виробництві – високоміцні магніти, металеві сплави, датчики напруги, керамічні пігменти, барвники в скляному посуді, хімічні окислювачі, полірувальні порошки, виробництво пластмас, в якості добавок для зміцнення інших металів, автомобільні каталітичні перетворювачі[4,5,с. 130].

В області медицини – портативні рентгенівські апарати, рентгенівські трубки, контрастні речовини для магнітно-резонансної томографії (МРТ), візуалізація в ядерній медицині, додатки для лікування раку і для генетичних скринінгових тестів, медичні та стоматологічні лазери [5, с. 1286].

У різних технологіях – лазери, оптичне скло, волоконна оптика, мазери, пристрої виявлення радарів, ядерні паливні стрижні, ртутні лампи, скло з високою здатністю, що відображає, комп'ютерна пам'ять, ядерні батареї, високотемпературні надпровідники [4, 6 с. 129].

В виробництві відновлюваної енергії – гібридні автомобілі, вітряні турбіни, акумуляторні батареї нового покоління, біопаливні каталізатори [5, с. 1286].

Завдяки своїм унікальним властивостям рідкісноземельні елементи є основними необхідними матеріалами для розвитку високотехнологічних галузей.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ines Hammas-Nasri, Karima Horchani-Naifer, Mokhtar Férid, Donatella Barca. Production of a rare earths concentrate after phosphogypsum treatment with dietary NaCl and Na_2CO_3 solutions. *Minerals Engineering* ,2019, № 132. P. 169–174.

2. Gschneidner, Karl A., Jr., and Pecharsky, Vitalij K.. "Rare-earth element". *Encyclopedia Britannica*, 2019. Режим доступу: https://www.britannica.com/science/rare-earth-element.

3. Mason, Thomas O.. "Optical ceramics". *Encyclopedia Britannica*, 2010. Режим доступу: https://www.britannica.com/technology/optical-ceramics.

4. Georgios Charalampides, Konstantinos I. Vatalis, Baklavaridis Apostoplos, Benetis Ploutarch-Nikolas. Rare Earth Elements: Industrial Applications and Economic Dependency of Europe. *Procedia Economics and Finance*, 2015, № 24. P. 126–135.

5. V. Balaram. Rare earth elements: A review of applications, occurrence, exploration, analysis, recycling, and environmental impact. *Geoscience Frontiers*, 2019, №10, Issue 4. P. 1285–1303.

6. Uses of rare earth elements. Режим доступу: http://metalpedia.asianmetal.com/metal/rare_earth/application.shtml.

УДК 331.453, 624.9

ЗАСТОСУВАННЯ BIM-ТЕХНОЛОГІЙ НА СТАДІЯХ ПРОЕКТУВАННЯ В БУДІВЕЛЬНІЙ ГАЛУЗІ ТА ВРАХУВАННЯ ТЕХНІКИ БЕЗПЕКИ ВИКОНАННЯ РОБІТ І ОХОРОНИ ПРАЦІ

Найдьонова Вікторія Євгеніївна
к.т.н., асистент
Харківський національний університет
міського господарства імені О.М. Бекетова
м. Харків, Україна

Анотація. Сьогодні загальносвітова тенденція розвитку сучасних програмних комплексів вимагає впровадження BIM-технологій у проектування, будівництво, а також зазначимо й періоди протягом яких здійснюються інженерні вишукування, експлуатація (в тому числі поточні ремонти), реконструкція, капітальний ремонт, знесення будівлі та врахування при цих роботах (або в окремих видах робіт) техніки безпеки і охорони праці на даному виробництві (необхідну кількість фахівців та врахування особливості виконання даного виду робіт). **BIM** «*Building Information Modeling*» – інформаційне моделювання будівель, процес спільної роботи над створенням і використанням інформації про об’єкти спорудження, обслуговування та дані про особливості техніки виконання робіт.

Ключові слова: технологія, техніка безпеки, будівельна галузь, травматизм, техніка виробництва, моніторинг охорони праці, професійний ризик.

У розвиток цифрових технологій проєктування в будівельній галузі значний внесок вніс О.А. Гусаков [1-3]. У 1960-1970рр. зусилля багатьох вчених були спрямовані на розвиток науки та практики в галузі кібернетики, автоматизації і інформатизації виробництва, та, в той же час визначається

головний напрямок досліджень О.А. Гусакова: «Системотехніка будівництва», наука про створення складних автоматизованих технічних систем в будівництві та застосування системного підходу до будівельних об'єктів [1, с. 15]. У рамках цього напрямку школою О.А. Гусакова було створено певне уявлення про процес будівництва, як про складну ймовірнісну відкриту динамічну систему, яка схильна до численних екзогенних та ендогенних впливів. Закладено основи кількісної оцінки технологічності будівельних конструкцій будівель та споруд, визначено вимоги до систем автоматизованого проєктування об'єктів і процесів, розроблена теорія організаційно-технологічної та організаційно-економічної надійності будівництва, техніка виконання робіт і безпеку на виробництві, методи програмно-цільового планування науково-технічних розробок (Гусаков, 2004, С. 368). Також зазначимо й численні роботи вчених цього напрямку: П.К. Анохін, Г.С. Поспєлов та ін. (Гусаков, 1994, С. 472). BIM-технології в проєктуванні та моделюванні будівельних об’єктів поширюється на: цифрові моделі інструментів, механізмів і машин; контроль геометрії та якості конструкцій; цифровий проєкт виробництва будівельних робіт; цифрову модель організації будівництва; моніторинг і оцінку безпеки будівельного виробництва з залученням комплексу засобів BIM-технології [2, 3, 14].

Кожній технології відповідає деякий набір альтернатив, тобто тих чи інших інструментів, за допомогою яких можна отримувати результат. Створений «*віртуальний полігон*» дозволяє знизити витрати. Призначення випробувального віртуального полігону − постійно відслідковувати, аналізувати і оцінювати на практиці різні варіанти процесу будівництва, контроль рівня безпеки на будівельних майданчиках з використанням сучасних інформаційних BIM-технологій, розробці методики моніторингу і оцінки безпеки будівельного виробництва із залученням комплексу засобів BIM-технології при оцифруванні основних небезпечних і шкідливих виробничих факторів за видами будівельно-монтажних робіт згідно з нормативними документами [4-6]. Є кілька визначень цифрових технологій (англ. «Digital Technology»), так, за допомогою таких програм сучасне

будівництво може отримувати не тільки 3D модель, але ще й базу даних про технічні, технологічні, економічні, інженерно-будівельні, архітектурні, виробничі, кошторисні характеристики об'єктів, що в свою чергу дозволить в будь-який момент часу отримати повну актуальну інформацію та документацію стосовно проєкта. Зазначимо й програми, що відносяться до категорії BIM-технології: Autodesk Revit, Autodesk AutoCAD, Autodesk, Civil, 3ds Max, Autodesk Infraworks, Autodesk Robot, Graphisoft ArchiCAD, Renga та ін. До поняття «Цифрові технології» відносять засновані на методах кодування і передачі інформації дискретні системи, які дозволяють здійснювати безліч різнопланових завдань за найкоротші проміжки часу, а також технології що використовуються в управлінні та умовно можна поділити на такі види за своїм функціональним призначенням: 1 - організація та управління, такі як технології управління життєвим циклом виробів (PLM); 2 - автоматизовані системи управління технологічними процесами (ICS); 3 - системи управління виробничими процесами на рівні цеху (MES).

Для будівельної діяльності «Охорона праці» є обов’язковою умовою, тому що під час здійснення будівництва (або окремих будівельних процесів) застосовують значну кількість різного обладнання або виконують роботи, які відносяться до об’єктів підвищеної небезпеки. Заходи з охорони праці на будівельних об'єктах необхідні для того, щоб створити сприятливі умови роботи для працівників, підвищуючи тим самим продуктивність праці та якість будівництва, а також захистити працюючих від нещасних випадків [7]. Травматизм в будівельній галузі є однією з головних проблем охорони праці, що вимагає систематичного аналізу та вдосконалення автоматизованих технологій. На даний момент змінюються акценти в роботі з охорони праці та все більше проголошуються пріоритети профілактики, як самого передового принципу в усьому світі, так, особливий інтерес представляє спеціальне дослідження, що було проведено на замовлення міністерства соціальних справ охорони здоров’я: «Здоров’я і світ праці: сприяння здоров’ю на робочому місці як інструмент поліпшення та продовження трудового життя», що було

проведено в 2006р. у Країнах ЄС. За підсумками проведеного дослідження були сформульовані рекомендації, і визначено пріоритетний напрямок роботи агентства − сприяння глобальному партнерству та посилення тристороннього співробітництва у сфері захисту здоров’я працівників та охорони праці. В Єврокомісії реалізацією політики в галузі охорони праці займається Європейське агентство з охорони і безпеки праці. На другому місці − встановлення технологічних комунікацій і поширення знань в галузі охорони праці. Третій напрям − підтримка політики в сфері охорони праці, проведення досліджень небезпеки нових професійних ризиків [8].

Однією з першочергових завдань у сфері охорони праці відтепер є впровадження управління професійними ризиками через виявлення і мінімізацію ризиків, пов'язаних з професійною діяльністю або обумовлених виробничим середовищем [4-6]. До своєчасного виявлення шкідливих і небезпечних факторів на об'єктах будівельного виробництва діючих на працівників необхідно підходити за допомогою сучасних розробок та технологій, зокрема з використанням BIM-моделювання. Щоб коректно впровадити BIM-технології в охорону праці, необхідно ретельно проаналізувати всі етапи будівельного виробництва, які включають в себе велику кількість різноманітних робіт. На основі виявлених небезпечних і шкідливих чинників створити математичну модель, що дозволить виявляти «в реальному часі» найбільш небезпечні ділянки виробництва робіт, тим самим сприяти зниженню виробничого травматизму. Таким чином, з'являється можливість впровадити інформаційні технології для вдосконалення існуючої системи охорони праці [9, с.144-148]. Далі можна виділити види робіт, які найбільш часто повторюються, для подальшого аналізу: BIM-моделювання в задачах будівництва та архітектури; монтажні роботи; арматурні роботи; зварювальні роботи; роботи на висоті; бетонні роботи [10]. Відповідно до інструкцій з охорони праці та техніки безпеки кожен з цих видів робіт має ряд небезпечних і шкідливих факторів, які негативно впливають на здоров'я працівників будівельного майданчика і можуть привести до виробничого

травматизму [5, 6]. На основі проведених досліджень і аналізу й отриманих даних щодо небезпечних і шкідливих факторів на робочому місці необхідно розробити математичну модель, яка дозволить знаходити «слабкі» точки при виробництві різних видів робіт і виявляти небезпеки для окремого працівника у певний момент часу його роботи. Далі впроваджується створена математична модель BIM-моделювання для збільшення рівня безпеки та зменшення числа постраждалих від нещасних випадків в процесі будівельного виробництва, що включають всі етапи зведення будівлі: від нульового циклу до оздоблювальних робіт, для отримання повного переліку шкідливих і небезпечних факторів, діючих на працівників. Організаційна робота та практика в галузі забезпечення безпеки праці повинні враховувати різночитання в розумінні і трактуванні законодавчих та технічних документів, тому попередження та профілактика, а не реагування на наслідки − ось є головний принцип роботи сучасної служби з охорони праці [13]. Перелік вирішуваних в ході дослідження задач повинні охоплювати і особливості умов робочих місць та психологічні особливості. Значне місце має займати дослідження соціальних аспектів взаємовідносин працівників, таких як трудові і особистісні, здійснювані в процесі трудової діяльності. Особлива увага повинна бути приділена організації дотримання правил виконання робіт і регламентів, що забезпечують безпеку робіт. Для вирішення тих чи інших проблем у психології безпеки праці також розробляються нові підходи. Технічний прогрес є результатом діяльності насамперед особистостей. Це обумовлює створення систем забезпечення індивідуальної праці, при якій кожен окремий фахівець стає учасником постановки завдань, складання плану робіт, їх оцінки [11-13]. Можливості моніторингу, контролю і оцінки ступеня безпеки будівельного виробництва із залученням комплексу засобів BIM-технології, при цьому результати роботи можуть бути використані при оцінці охорони праці на будівельних майданчиках, як індикатор ризикового стану об'єкта, що перевіряється та даний аспект, в свою чергу, може послужити інформацією для перевіряючих і

контролюючих служб, оцінки ступеня безпеки будівельного виробництва, а також для запобігання нещасних випадків.

Методика моніторингу та оцінки безпеки будівельного виробництва із залученням комплексу засобів BIM-технології з оцифруванням небезпечних і шкідливих виробничих факторів за видами будівельно-монтажних робіт, а також реєстрації ризиків, що виникають в динаміці будівельного процесу, дозволяє обробляти великий обсяг інформації, який отримують в процесі моніторингу, а також оперативно передавати зацікавленим особам (контролюючим службам) для швидкого реагування при запобіганні нещасних випадків. Своєчасне реагування на результати контролю, дозволить забезпечити належний рівень охорони праці, обґрунтувати необхідні заходи щодо забезпечення безпечних умов праці, а також спрогнозувати рівень безпеки. Застосування даної методики в оцінці охорони праці на будівельному майданчику дозволить перерозподілити зусилля відповідальних осіб і ефективно скорегувати заходи щодо безпечного ведення робіт [14].

Узагальнюючи вищезазначене можна зробити наступні висновки: високий рівень травматизму в будівельній галузі викликає необхідність удосконалення підходів, які зможуть забезпечити високоефективну охорону праці із застосуванням сучасних програмних комплексів на різних етапах будівельного процесу. Впровадження сучасних технологій і підвищення матеріально-економічного, інформаційного потенціалу будівельного виробництва вимагає застосування нових підходів до вирішення питання, які дозволять оцінити виробничий травматизм від впливу різних небезпечних і шкідливих виробничих факторів, що виникають на будівельному об’єкті.

Вимоги до безпеки у будівельній галузі вимагає звертати увагу на інновації у методах контролю (моніторингу) і оцінки рівня охорони праці. Використання нових методів оцінки впливу небезпечних і шкідливих виробничих факторів на безпеку будівельного виробництва, з методами математичного моделювання, інформаційного моделювання, а також застосування інформаційних технологій в галузі охорони праці в будівництві

дозволить своєчасно збирати і акумулювати поглиблені статистичні дані, які пов'язані з впливом конкретних факторів на випадки травматизму з подальшою обробкою даних та дозволить виявити залежність частоти нещасних випадків від тих чи інших порушень безпеки будівельного виробництва.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Байбурин А.Х. Применение цифровых технологий в строительстве: учеб. пособие / А.Х. Байбурин, Н.В. Кочарин. Ч.: Библ. А. Миллера, 2020. 167 с.

2. Гусаков А.А. Системотехника строительства / А.А. Гусаков. М.: Стройиздат, 2004. 368 с.

3. Гусаков А.А. Организационно-технологическая надежность строительства / А.А. Гусаков, С.А. Веремеенко, А.В. Гинзбург; под ред. А.А. Гусакова. М.: SvR-Аргус 1994. 472 с.

4. МДС 12-28.2006 «Методическое руководство по проведению экспертной оценки безопасности нестационарных рабочих мест на строительных местах» / ФГУ ЦОТС. М.: ФГУП ЦПП, 2007. 74 с. Режим доступу: URL: https://files.stroyinf.ru/Data2/1/4293846/4293846850

5. ДБН А.3.2-2-2009. Охорона праці і промислова безпека у будівництві (32593) [Чинний від 2012-04-01]. 115 с.

6. СП 333.1325800.2017 Информационное моделирование в строительстве. Правила формирования информационной модели объектов на различных стадиях жизненного цикла [Чинний від 2018.03.19]. 33 с.

7. Охорона праці в сфері будівництва [Електронний ресурс]. − Режим доступу: URL: https: //studfile. net/preview/

8. Охрана труда за рубежом [Електронний ресурс]. − Режим доступу: URL: www.alltextile.org будівництві [Електронний ресурс]. − Режим доступу: URL: https://www.kiout.ru/info/publish/396

9. Нам Г.Е. Анализ процесса строительного производства для создания моделей по внедрению BIM технологий в охрану труда / Г.Е. Нам, Н.А. Субботина. Научное изд. BIM-моделирование в задачах строительства и

архитектуры. Мат-лы Всероссийской научно-практической конференции 29-30 марта 2018г. С. 144-148.

10. Юдина А.Ф. Технологические процессы в строительстве : уч. для студ. учреждений высш. проф. образования / А.Ф.Юдина, В.В.Верстов, Г.М.Бадьин. М.: Изд. центр «Академия», 2013. 304 с. ISBN 978-5-7695-5024-9.

11. Заходи з охорони праці на будівельному майданчику [Електронний ресурс]. − Режим доступу: URL: https: //studfile. net/preview/

12. Охорона праці в будівельній галузі [Електронний ресурс]. − Режим доступу: URL: https: //otipb. at. ua/load/ okhorona_praci_v_budivnictvi_ navchalnij_posibnik/

13. Охорона праці і пожежна безпека» за матеріалами Управління Держпраці у Волинській області [Електронний ресурс]. − Режим доступу: https://mediapro.ua/product/okhorona-praci-i-pozhezhna-bezpeka

14. Шарманов В.В. Мониторинг и оценка уровня охраны труда строительного производства с привлечением комплекса средств BIM-технологии [Текст]: автореф. дисс. ... канд. техн. наук : 05.26.01 / В.В. Шарманов. В.:ВГТУ, 2020. 20 с.

УДК 618.10

ВПЛИВ ШКІДЛИВИХ ЗВИЧОК НА ПЕРЕБІГ ВАГІТНОСТІ ТА СТАН ПЛОДУ

Наритник Ірина Юріївна
студентка 5 курсу
Семеняк Аліна Вікторівна
к.мед.н., доцент кафедри акушерства та гінекології
Буковинський державний медичний університет
м. Чернівці, Україна

Анотація: у статті наведено основні ускладнення, спричинені вживанням алкоголю та курінням під час вагітності. Проведено клініко-лабораторне обстеження 56 вагітних, з яких 28 зловживають шкідливими звичками (основна група), інші 28 – ні (контрольна група). В результаті дослідження встановлено, що найбільш небезпечними ускладненнями вагітності при вживанні алкоголю та курінні є загроза переривання вагітності у 22 жінок, дисфункція плаценти у 16 та гестоз другої половини вагітності у 10, що призводить до народження дітей із вагою менше 2400 грам у 18 пацієнток та асфіксією у 22. Одночасне поєднання куріння та алкоголю є більш небезпечним, тому слід утриматися від цього під час вагітності.

Ключові слова: шкідливі звички, куріння та вагітність, алкоголь і вагітність.

Актуальність: Нормальний перебіг вагітності можливий за умови дотримання здорового способу життя. Навіть невеликі дози алкоголю під час вагітності можуть бути причиною нейроонтогенетичних розладів у 25 %, вроджених дефектів у 15-50 %, адже, спирт не фільтрується плацентою та миттєво потрапляє в плодовий кровообіг. Крім того, небезпечними є метаболіти, наприклад, ацетальдегід, який призводить до мутацій, порушень у

нервовій системі та обмінних процесах. В подальшому, порушується когнітивний та соціально-емоційний розвиток дітей. Щодо куріння, то вплив його на перебіг вагітності є не менш важливим. Нікотин є речовиною, яка, потрапляючи в кров, звужує капіляри, вени, артерії. Те ж саме відбувається з судинами, що забезпечують кровообіг і живлення плода. В тютюновому димі містяться також канцерогени, які не кращим чином впливають на ембріон. Тому, аби зберегти здоров'я дітей, жінкам слід утриматися від вживання алкоголю при плануванні й під час вагітності.

Перший триместр дуже важливий для ембріона, адже закладаються всі органи та системи. Ніщо не має завадити його правильному формуванню, тому жінкам так важливо відмовитися від алкоголю та куріння на етапі планування вагітності та під час вагітності й уважно стежити за своїм здоров'ям.

Загалом, важливо враховувати, що не існує безпечної дози алкоголю. Алкоголь проникає через плаценту і потенційно є тератогенним. Крім того, може вплинути на генетичний і хромосомний матеріал майбутньої дитини. Найважчим наслідком є фетальний алкогольний синдром (частота 1:1000 живонароджених), який описує характерний діапазон фізичних та нервово-патологічних аномалій. Помірні або більш вогнищеві відхилення, в поєднанні, описуються як алкогольний синдром плода (захворюваність до 9:1000 живонароджених) – порушень розвитку, викликаних вживанням спиртного. Це можуть бути розлади, пов'язані з діяльністю центральної нервової системи (неврологічні порушення, проблеми з розумовим розвитком і поведінкою, аномалії структур, органічне ураження або дисфункція головного мозку); дефіцит зросту та ваги у немовляти; характерні зміни будови черепа й рис обличчя у дитини (коротка очна щілина, згладжений губний жолобок, тонка верхня губа).

Зв'язок між вживанням алкоголю під час вагітності та вагою при народженні досліджено у 900 жінок, які вживали більше 100 г алкоголю на тиждень, мали ризик народити дитину на 10 центилі або нижче, що удвічі більше, ніж у жінок, які випивали менше 50 г на тиждень. Ефект алкоголю був

синергетичним з курінням. Крім того, споживання алкоголю до вагітності показало наближені результати [3].

Ряд досліджень виявили, що жінки-курці мають знижену здатність мати дітей. Ймовірність того, що для виникнення вагітності знадобиться понад рік, у жінок-курців виявилася у 3,4 рази вищою, аніж у не курців за інших рівних умов. Також було встановлено, що жінки, які курять, страждають на знижений рівень плідності навіть після того, як припиняють курити.

Куріння може стати причиною безпліддя у жінок та на три роки наближає настання менопаузи. Прихильниці куріння виробляють менше незрілих яйцеклітин, а при вагітності мають помітно високий ризик невиношування [1].

Вплив куріння сигарет та вживання алкоголю на тривалість гестації досліджували в перспективному дослідженні 30 596 вагітних жінок у північній Каліфорнії. Передчасні пологи (<37 тижнів вагітності) були на 20 % частіше у жінок, які викурювали принаймні одну пачку сигарет на день. Цей ефект був найсильнішим для пологів, що відбулися до 33 тижнів, коли перевищення становило 60 %. Це перевищення не пояснювалося різницею у віці матері, освіті, етнічній приналежності, часі початку пренатальної допомоги, вживанні алкоголю під час вагітності. Результати вказують на ймовірний вплив куріння щодо затримки внутрішньоутробного розвитку. Вплив вживання алкоголю на передчасні пологи також вивчався, але не було виявлено постійних тенденцій [2].

Залежність перебігу вагітності від тютюнокуріння досліджувалося неодноразово і в Україні. Наприклад, обстежено 75 вагітних, котрі перебували на обліку в жіночих консультаціях Одеського пологового будинку та Одеського обласного перинатального центру і, відповідно, народжували в даних медичних закладах. Групи вагітних сформовані з дотриманням принципів рандомізації. Вік вагітних коливався від 17 до 26 років. Вагітні основної групи розподілені на 2 підгрупи: 1-А групу склали 45 вагітних, що курили сигарети протягом вагітності; 1-Б групу склали 30 вагітних, що курили сигарети до вагітності і не зловживали тютюном упродовж теперішньої вагітності. Результати даного

дослідження показали, що вагітність жінок основної групи у 34 (45,3 %) осіб перебігала з ускладненнями: анемія вагітних виявлена у 54,6 % жінок, гестози першої половини вагітності – у 26,6 %, прееклампсія – у 34,6 %, загроза переривання вагітності – у 49,3 %, загроза передчасних пологів – у 32,0 %, часткове відшарування плаценти – у 16,0 %. Дисфункція плаценти переважно спостерігалася у вагітних І-А підгрупи і призводила до внутрішньоутробної гіпоксії плода, що зумовило підвищення рухової активності плода, зростання показника обвиття пуповини навколо шиї і тулуба плода. В основній групі даний показник становив 21 (28,0 %), у контрольній – 7 (17,5 %) [4].

Мета роботи. Враховуючи різноманітні дані огляду літератури, які, однак, всі вказують на негативний вплив шкідливих звичок, нами проведено власне дослідження для визначення впливу алкоголю та куріння на перебіг вагітності.

Матеріали та методи. Проведено клініко-лабораторне обстеження 28 вагітних, які курять та вживають алкоголь під час вагітності, аналіз їх індивідуальних карт (основна група) та 28 вагітних без шкідливих звичок (контрольна група).

Результати дослідження. Серед вагітних основної групи тільки курять 14, тільки вживають алкоголь 6, вживають алкоголь та курять 8. З тих, що курять, 16 щоденно, 6 епізодично, але не рідше, ніж раз на місяць, алкоголь вживають раз на два-чотири тижні у помірних кількостях до легкого сп’яніння.

Встановлено, що у всіх вагітних, що курять і вживають алкоголь та у 50 %, що тільки курять, вага тіла під час вагітності не збільшувалася відповідно до норми, навіть, зменшувалася у двох вагітних, у основній групі, навпаки, ми відмітили фізіологічне зростання ваги залежно від терміну вагітності.

Прояви раннього гестозу у вигляді нудоти та блювання легкого ступеню відмітили 18 (64 %) у основній групі, причім всі, хто курять, та 14 (50 %) у контрольній групі. Різниця не є суттєвою, однак, можна відмітити незначний вплив, саме куріння, на розвиток раннього гестозу.

Загроза переривання вагітності у 22 вагітних (79 %) при вживанні алкоголю та при одночасному вживанні алкоголю та курінні, у контрольній групі у 14 (50 %). З анамнезу встановлено, що самовільні викидні були у 10 (36 %) жінок основної групи та 6 (21 %) контрольної, тобто алкоголь є більш вираженим провокуючим фактором для даного ускладнення.

Дисфункція плаценти у 16 (57 %) ,з яких 6 (37,5 %) мали обидві шкідливі звички, решта курять, отже, куріння частіше призводить до дисфункції плаценти. У контрольній групі у 1 випадку (4 %).

Гестоз другої половини вагітності спостерігався у 10 в основній групі (36 %) у двох, що курять (20 %), у двох, що вживають алкоголь (20 %) та у 6 (60 %), що вживають алкоголь та курять, тому можна зробити висновок, що для розвитку гестозу другої половини вагітності, має значення як куріння, так і алкоголь. У контрольній групі не було випадків.

Як результат наявності ускладнень вагітності, народження дітей із вагою менше 2400 грам у 18 (64 %): у 8, що вживають алкоголь та курять, тобто, у всіх вагітних, що вживають алкоголь та курять, у 2, що тільки вживають алкоголь (25 % від тих, що тільки вживали алкоголь), у 8, що тільки курять (57 % від тих, що тільки курять), решта 10 (46 %) із вагою 2400-3500 грам. У групі контролю дітей з вагою менше 2400 грам не було, шестеро з вагою понад 3500, 22 – 2400-3500 грам. Можна відмітити, що народження дітей з нижчою вагою спровоковано більше курінням або поєднанням куріння та алкоголю.

Зріст плодів менше 46 см у 20 основної групи (71 %) – у всіх дітей з вагою менше 2400 грам та одному випадку нерегуляного куріння. У контрольній групі народження дітей зі зростом менше 46 см не було.

Важку асфіксію діагностовано у 6 (21 %), помірну у 16 (57 %) – у всіх новонароджених з вагою менше 2400 грам та двох із нормальною вагою. У контрольній групі помірна асфіксія у двох випадках (7 %).

Висновки. Нами встановлено, що найбільш небезпечними ускладненнями вагітності при вживанні алкоголю та курінні є загроза переривання вагітності у 79 %, дисфункція плаценти у 57 % та гестоз другої

половини вагітності у 36 %, що призводить до народження дітей із вагою менше 2400 грам у 64 % та асфіксією у 78 %. Встановлено, що куріння в більшій мірі впливає на розвиток дисфункції плаценти та вагу плоду, алкоголь – невиношування вагітності. Поєднання куріння та алкоголю є більш небезпечним, ніж окреме зловживання шкідливими звичками. Щоб зберегти здоров'я дітей, жінкам слід утриматися від вживання алкоголю при плануванні й під час вагітності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бацилєва О.В. Медико-психологічні особливості репродуктивного здоров’я молоді у сучасних умовах / О.В. Бацилєва // Зб. наук. праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка / [за ред. С.Д. Максименка]. – К., 2018. – Т. Х., ч. 9. – С. 63–72.
2. Smoking and drinking during pregnancy: their effects on preterm birth/P.H. Shiono, M.A. Klebanoff, G.G. Rhoads // Jama, 2016 - jamanetwork.com
3. Alcohol consumption, pregnancy, and low birthweight / J.T. Wright, I.G. Barrison, I.G. Lewis, K.D. MacRae //The Lancet, 2013 – Elsevier
4. Особливості перебігу пологів у вагітних, залежних від тютюнокуріння/Л.В. Дудченко // Актуальні питання педіатрії, акушерства та гінекології, 2019 - irbis-nbuv.gov.ua

УДК 332.36

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ОРГАНІЧНОГО ВИРОБНИЦТВА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Надвиничний Сергій Анатолійович
д.е.н., доцент
Західноукраїнський національний університет
Надвиничний Олександр Сергійович
студент
Західноукраїнський національний університет
м. Тернопіль

Анотація: у статті розглянуто проблеми розвитку органічного виробництва в умовах глобалізації, проаналізовано його сучасний стан та запропоновано шляхи вирішення.

Ключові слова: органічне виробництво, органічна продукція, біопродукти, сільськогосподарські виробники, аграрний потенціал.

В умовах глобалізації на світових ринках аграрної продукції спостерігається тенденція до зростання виробництва та реалізації органічних продуктів, площа під такими культурами у 2020 році становила понад 50 млн га. Сьогодні це особливо актуально в країнах Європи, де в останні роки істотно зросли такі площі. Це зумовлено зростаючим попитом на якісну й екологічно чисту аграрну продукцію у країнах з високим економічним розвитком, з одного боку, і тотальною нестачею продовольства у країнах із низьким рівнем життя населення.

В Україні органічне виробництво почало розвиватися наприкінці 1990-х років. Відтоді спостерігається позитивна динаміка зростання площ сільгоспугідь, на яких ведеться сертифіковане органічне виробництво та

стабільне зростання як кількості операторів органічного ринку, так і рівня споживання органічної продукції в державі.

Сьогодні Україна за площею сільськогосподарських угідь під органічним виробництвом посідає 20 місце у світі та 11– у Європі. Органічна продукція експортується більш ніж у 40 країн, це, зокрема, європейські країни: Нідерланди, Німеччина, Велика Британія, Італія, Австрія, Польща, Швейцарія, Бельгія, Чехія, Болгарія, Угорщина. Частка такої продукції і сировини на експорт становить 90%. Особливу ціну українські органічні продукти мають в Америці та країнах Азії (близько €4 млн із загального експорту). Проте, в Україні реалізується лише її десята частина. Загалом внутрішній ринок органічної продукції у розрахунку на одного споживача становить €0,68, тоді як у світі €10-11. Втім, частка органічної продукції зростає: за останні 5 років органічні сільськогосподарські угіддя зросли на 54%. Із них 48,1% зайняті під вирощуванням зернових (7-ме місце серед країн-виробників органічних зернових). Понад 16% займають олійні (5-те місце в світі), 4,6% – бобові (7-ме місце). Під овочами зайнято 2% угідь (10-те місце), а під фруктами – 0,6% [1].

Не зважаючи на те, що з 2015 року ЄС запровадив офіційні додаткові заходи контролю за органічною продукцією, що імпортується з України до країн ЄС, вони зацікавлені в експорті української продукції та частково відмовляються від продукції інших країн.

Аналізуючи аграрний потенціал України, можна відзначити перспективи виробництва органічної сільськогосподарської продукції, її експорту, споживання на внутрішньому ринку. На початок 2019 року налічувалося 510 її виробників, що на 135 більше порівняно з 2017 роком, а площа сертифікованих сільськогосподарських угідь в Україні, задіяних під вирощування різноманітної органічної продукції зросла до 429,1 тис. га (рис. 1).

Разом з тим, існує ціла низка проблем, вирішення яких дозволить вивести вітчизняних виробників органічної сільськогосподарської продукції на якісно новий рівень.

Рис. 1. Динаміка площ органічних сільськогосподарських угідь і кількості органічних господарств [2]

Однією із головних проблем є недосконала державна політика щодо органічного виробництва. Власне державна фінансова підтримка виробництва та реалізації органічної продукції відіграє провідну роль. Можна виділити два найпоширеніші підходи державної фінансової підтримки виробництва та реалізації органічної продукції – американський та європейський [3].

Американський підхід ґрунтується на фінансуванні державою науково-дослідних розробок у сфері органічного виробництва, сертифікації та просування органічної продукції [4, с. 435]. Цей підхід забезпечує підвищення її якості завдяки застосуванню нових методів виробництва, а також збільшення обсягів продажу органічної продукції за допомогою розвитку маркетингу органічної продукції.

Європейський підхід полягає у наданні субсидій виробникам органічної продукції [5, с. 123]. У результаті цього зросте рівень розвитку органічного виробництва та забезпечиться сталий розвиток сільських територій. Окрім того, його слід забезпечити прямою фінансовою підтримкою та розробити систему непрямої підтримки шляхом надання пільг та преференцій.

Ще одною важливою проблемою є недотримання агротехнічних заходів, зокрема, режиму сівозміни, відсутній моніторинг балансу азоту та забруднення ґрунтів у системах землеробства на ріллі без розведення тварин.

Шляхом вирішення цієї проблеми є науково обґрунтоване дотримання сівозміни, значне зменшення використання мінеральних добрив, пестицидів та інших агрохімікатів, що є сприятливою передумовою для розвитку органічного виробництва в Україні.

Важливе місце займає проблема недостатніх обсягів органічно вирощеного насіння, відсутня система сертифікації органічних зернових культур. Вирішенням цієї проблеми може бути перегляд стандартів та норм, утворення нових компаній, що займаються вирощуванням зерна на насіння, державна підтримка, розвиток зразкових ферм, освіта органічних фермерів, підготовка консультантів з насінництва, розділена сертифікація на органічне і звичайне землеробство, непрямі гранти на використання та виробництво насіння для органічного землеробства.

Не останню роль у розвитку органічного виробництва відіграє рівень споживання біопродуктів, який в Україні доволі низький. Це спричинено недостатньою обізнаністю виробників щодо його специфіки та населення щодо сертифікованої органічної продукції та продуктів, високою часткою витрат на харчування домогосподарств і високими цінами на продукцію органічного виробництва. Вирішенням проблеми є забезпечення підвищення рівня інформування про здорове харчування, наявність достатньої кількості біопродуктів, використання інновацій та оптимізації виробничих систем, широке застосування вітчизняного й іноземного досвіду ведення такого виробництва та просування органічної продукції на ринок, а також забезпечення зростання попиту на неї через формування довіри споживачів до сертифікованої продукції.

Ще однією проблемою є низький соціальний імідж органічних фермерів та низький престиж сільського господарства, що поєднується з депопуляцією сільського населення.

Шляхами вирішення цієї проблеми є підняття престижу зайнятості у сільському господарстві шляхом створення позитивного іміджу фермерів,

підвищення їх впевненості у майбутньому, державна політика розвитку сільських поселень.

Недосконала вітчизняна нормативна база щодо розвитку органічного виробництва спричиняє його гальмування. Відтак, для розвитку органічного ринку в Україні постає нагальна необхідність врегулювання нормативно-правової бази, що дозволить забезпечити діяльність виробників у відповідності до вітчизняних органічних стандартів з відповідним контролем як сертифікаційними органами, так і державою. Окрім того, необхідна гармонізація українського законодавства із законодавством країн Європейського Союзу, що дозволить чіткіше регламентувати всі процеси на етапах виробництва, переробки, сертифікації, транспортування та реалізації органічної продукції.

Розвиток і функціонування органічного землеробства в Україні та світі є важливим та перспективним, проте існує багато проблем, вирішення яких дозволить підвищити рівень конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції, значно покращити імідж країни на світовій арені, сприяти розвитку ринкової інфраструктури, забезпечити продовольчу безпеку, здорове харчування та збереження навколишнього природного середовища.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ринок органічної продукції України-2018: стан і виклики [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://agropolit.com/blog/313-rinok-organichnoyi-produktsiyi-ukrayini-2018-stan-i-vikliki

2. Органік в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://organic.com.ua/organic-v-ukraini

3. Каблучка А. Виробництво органічної продукції рослинного та тваринного походження. Маркетинг органічної продукції. URL: http://aec.org.ua/pdf/conf1/kablychkaua.pdf.

4. Veldstra M. D. Alexander C. E., Marshall M. I. To certify or not to certify? Separating the organic production and certification decisions. Food Policy. 2014. Vol. 49. P. 429–436.

5. Horrilloa A., Escribanoa M., Mesiasb F. Is there a future for organic production in high ecological value ecosystems? Agricultural Systems. 2016. Vol. 143. P. 114–125.

ВИВЧЕННЯ ФІЗИЧНОГО СТАНУ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ДЛЯ ВИЯВЛЕННЯ ГРУП РИЗИКУ ЗА НАЙБІЛЬШ ПОШИРЕНИМИ ЗАХВОРЮВАННЯМИ У МОЛОДОМУ ВІЦІ: АРТЕРІАЛЬНА ГІПЕРТЕНЗІЯ, ОЖИРІННЯ, ПОРУШЕННЯ ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ

Нерсесян Валентина Михайлівна,
канд. мед. наук,
Рудзік Людмила Борисівна,
викладач вищої вищої кваліфікаційної категорії,
викладач-методист
Кущ Олена Федорівна
викладач вищої вищої кваліфікаційної категорії,
викладач-методист
Краснолицька Лариса Михайлівна
Стадніченко Надія Петрівна,
Ружина Анастасія Володимирівна
здобувачі освіти
обл. Дніпропетровська
м. Кам'янське, Україна

Актуальність теми. Стан здоров'я дітей і підлітків знаходиться в центрі уваги сучасного суспільства. Тому стратегічно важливим і пріоритетним завданням є збереження здоров'я студентської молоді – інтелектуально-розвиненого і працездатного резерву незалежної України.

Кам'янське – індустріальне місто, зі значним екологічним шлейфом та унікальним характером промислового забруднення. Для нас, як і для всіх інших індустріальних міст, характерне помітне погіршення здоров'я підростаючого покоління.

Мета дослідження. Оцінити стан здоров'я здобувачів освіти на першому курсі медичного коледжу (вік 15-17 років) (тобто на межі підліткового та юнацького віку).

Виявити відхилення у стані фізичного розвитку, функціонуванні дихальної та серцево-судинної систем і опорно-рухового апарату. При виявленні порушень окреслити напрямки профілактичних заходів на різних соціальних рівнях.

Створити систему моніторингу фізичного і психічного здоров'я молоді з першого до останнього курсу навчання у Кам'янському медичному коледжі.

Методи досліджень. Нами було комплексно обстежено 100 респондентів на першому курсі навчання у віці 15-17 років (86 – дівчат і 14 – хлопців). Всі дослідження проводились за згодою, у вільний від занять час.

Умови: зранку, після легкого сніданку, одяг легкий бавовняний, нігті вільні від лаку.

Дослідження здійснювалися в два етапи.

На першому етапі проводилося медико-соціологічне дослідження шляхом:

- анкетування (зі збереженням анонімності);
- вивчення медичної документації здобувачів освіти (ф-112/о).

На другому етапі оцінювався фізичний стан респондентів.

Використовувалися методики:

– соматометрія;
– фізіометрія;
– спірометрія;
– пульсоксиметрія;
– визначення проби Руф'є;
– підрахунок індексу маси тіла (ІМТ);
– огляд форми грудної клітки;
– дослідження м'язової системи тулуба;
– виявлення порушення постави;

– динамометрія.

Аналіз результатів анкетування показав, що родина, яка повинна була закладати основи фізичного та духовного розвитку підлітків, не завжди виступала взірцем для наслідування.

Так:

– 52% сімей не дотримуються здорового способу життя;

– 30% сімей мають низькі та середні прибутки, погані житлові умови;

– 22% сімей – спостерігаються постійні конфлікти та суперечки;

– 31% респондентів проживають у неповних сім'ях;

– 20% підлітків не мають духовної єдності з батьками.

Важливою проблемою є зростання психоемоційних розладів у молоді.

– 16% - респондентів вказують на підвищену тривожність;

– 54% - мають скарги на надмірну втомлюваність;

– 23% - часто спостерігається поганий настрій;

– 21% - вказують на підвищену психічну напругу та емоційну лабільність;

– 8% - скаржаться на розлади сну;

– 67% респондентів мають погану пам'ять.

Результати опитування показали, що 41% підлітків мають досвід тютюнопаління з них 38% бажають зараз позбавитися від цієї звички. 51% молоді хоча б один раз уживав будь-які алкогольні напої, а 28% мали досвід уживання стимулюючих речовин.

Тільки 68% підлітків регулярно дотримуються елементарних правил особистої гігієни.

Слід зазначити, як респонденти оцінюють стан свого здоров'я:

– 55% - вважають себе здоровими;

– 28% - мають проблеми зі здоров'ям;

– 8% - часто хворіють;

– 9% - знаходяться на обліку з приводу хронічної хвороби.

За результатами дослідження виявлено значне зниження фізичних навантажень та рухової активності здобувачів освіти першого курсу:

– 27% займаються спортом;

– 3% - займаються танцями;

інші 70% підлітків:

- 14% - не мають бажання займатися спортом;
- 9% - мають ослаблене здоров'я;
- 47% - не мають коштів, « далеко їздити » або зовсім не визначились.

Важливими є факти про те, що:

– 96% підлітків багато вільного часу проводять за гаджетами;

– 16% осіб проводять за комп'ютером від 2 до 3 годин;

– 61% респондентів віддають перевагу спілкуванню через інтернет-мережу.

Аналіз режиму харчування встановив, що добовий режим був близьким до рекомендованого тільки у 45% респондентів.

Виявлено що:

– 9% - з опитаних не вживають м'ясо;

– 48% - один раз на добу харчуються гарячою їжею

– 79% - підлітків їдять фаст-фуд;

– 56% респондентів більше ніж тричі на добу мають в своєму раціоні солодощі та солодкі газовані напої;

– 15-17% - інколи вживають рибу, сир, овочі та фрукти

Маса тіла є одним з важливих показників ефективності тренувальних занять, харчування і загалом здоров'я.

За результатами дослідження фізичного стану встановлено, що 26% респондентів мають надлишкову масу тіла, а 9% - низьку.

Розподіл показників індексу маси тіла виглядає таким чином:

– 65% підлітків з нормальними показниками маси тіла;

– 18% респондентів є ризик ожиріння;

– 9% мають дефіцит маси тіла;

– 8% ожиріння.

Оцінювання артеріального тиску проводилося за таблицями рівня АТ у хлопців і дівчат залежно від віку і зросту.

Дослідженням виявлено, що із 100 респондентів:

– 49% - мають нормальні показники АТ;

– 22% - показники нижче середніх;

– 25% - осіб з підвищенним АТ;

– 4% - осіб мали високий АТ;

При перевірці АТ – у респондентів з високими показниками через місяць знову визначався підвищений тиск.

Нами була встановлена картина кореляції між надлишковою масою тіла (ожирінням) і підвищенням артеріального тиску. Серед респондентів з артеріальною гіпертензією - 41% мають надлишкову масу тіла.

У 29 здобувачів освіти з підвищеним АТ досліджувався рівень активності та толерантності до фізичних навантажень за допомогою ***функціональної проби Руф'є.*** Виявлено, що тільки у 1(3,7%) із респондентів показник функціонального резерву серця був вище середнього. Найчастіше спостерігався середній та нижче за середній рівень толерантності до фізичних навантажень. У 4 осіб (13,7%) за пробою Руф'є показник нижче за середній. У цих студентів часто спостерігаються головний біль, підвищена втомлюваність. Це свідчить не тільки про порушення толерантності до фізичного навантаження, але й загальні дезадаптаційні зміни в організмі.

В ході дослідження ***функціонального стану дихальної системи*** встановлено, що 41% респондентів мали низьку екскурсію грудної клітки. Серед дівчат, у 39%, екскурсія менше 4 см., а у 2% юнаків – менше 7 см.

Дослідження життєвої ємності легень (ЖЄЛ) за допомогою спірометра визначено, що 29% дівчат та 1% юнаків мають показники нижче середнього рівня.

Рівень сатурації крові визначали портативним пульсоксиметром за методикою ВООЗ.

Отримані такі результати:

– 72% респондентів мають нормальну сатурацію крові.

– виявлена незначна гіпоксемія у 14%;

– 9% - мають гіпоксемію середнього ступеню;

– 5% - нижче середнього рівня.

У респондентів з гіпоксемією середнього і нижче середнього ступеня виявлені клінічні симптоми: лабільність артеріального тиску, підвищена втомлюваність, труднощі у навчанні.

При дослідженні ***опорно-рухового апарату*** використаний комплекс показників: самопочуття, обстеження та медична документація студентів. Ми звернули на себе увагу на недостатній розвиток мускулатури тулуба у дівчат. Це важливий фактор для формування постави.

Отримані такі результати:

– 23% респондентів мають проблеми з опорно-руховим апаратом.

Із них:

– у 10% осіб виявлено порушення постави;

– 3% студентів мають кифосколіоз;

– 3% - остеохондроз хребта (грудного та поперково-крижового відділів);

– 1% - остеохондропатію;

– 1% - спонділолістез;

– 5% - сколіоз.

За допомогою *динамометрії* вивчалися середні силові можливості підлітків

Результати дослідження показали, що 89% дівчат та 86% юнаків мають середні силові можливості, силові можливості нижче нормативних 12% хлопців у 12% - силові можливості нижче норми. Високі силові можливості мають лише 2% юнаків.

Висновки: Таким чином, в процесі вирішення науково-дослідних завдань ми прийшли до висновку, що вже на першому курсі здобувачі освіти медичного коледжу мають проблеми в фізичному розвитку. Молодь не завжди звертає увагу на ці проблеми, що негативно впливають на формування розладів дихальної та серцево-судинної систем і опорно-рухового апарату. Також виявлені проблеми і в психологічному стані підлітків.

Дослідженнями встановлена кореляція між надлишковою масою тіла та артеріальною гіпертензією.

Вплив забрудненого довкілля, малорухомий спосіб життя, недостатній розвиток мускулатури, порушення опорно-рухового апарату, на наш погляд, є однією з причин деяких знижень резервних можливостей дихальної системи, гіпоксемії крові, зниження рівня активності та толерантності до фізичних навантажень.

Накопичення негативного потенціалу цих розладів може призвести до хронічних захворювань.

– Як досягти покращення якості життя молоді?
– Як розтопити байдужість до свого здоров'я?
– Як розвинути у підлітків мотивацію до здорового способу життя?
– Як сформувати компетентність про здоровий спосіб життя через обізнаність?
– Як спрямувати векторну будову процесу навчання «з середини назовні, а не навпаки».?

Ми окреслили напрямки профілактичних заходів на різних соціальних рівнях: сім'я, медичний коледж.

Для студентів із груп ризику з надмірною вагою тіла (ожиріння), артеріальною гіпертензією та з гіпоксемією підготовлені індивідуальні оздоровчі рекомендації. Проведена санітарно-освітня робота зі студентами та їх батьками.

Рекомендації:

Корекційні заходи з профілактики надлишкової маси тіла (ожиріння):

– здоровий спосіб життя;

– підвищення рівня фізичної активності;

– раціонального харчування: зниження калорійності добового раціону; обмежити вживання жирів тваринного походження, достатня кількість в раціоні овочів та фруктів,

– обмеження вживання продуктів з високим глікемічним індексом (здоба, солодощі, солодка газована вода тощо);

– використання в раціоні харчових волокон (з розрахунку 20-30 г/доба).

Корекційні заходи щодо профілактики артеріальної гіпертензії.

Зміна стилю життя, а саме:

– збільшення рухової активності: (швидка хода кроком, їзда на велосипеді, танці в помірному темпі, гра у волейбол, плавання тощо);

– обмеження в харчуванні цукру,солі, енергетичних напоїв;

– відмова від тютюнопаління;

– обмеження використання гаджетів;

– уникати негативних емоційних станів;

– прогулянки перед сном 20-30 хвилин і більше;

– сон не менше ніж 7 годин;

– підвищення мотивації щодо контролю стану свого здоров’я та своєчасним виявленням патології з боку серцево-судинної та дихальної систем.

Психолого-педагогічні аспекти по збереженню здоров’я здобувачів освіти.

У родині:

– формування здоров’язберігаючої поведінки;

– раціональне харчування;

– зміна характеру сімейних відносин;

– зменшення психоемоційного навантаження;

– організація спільної діяльності, сумісного дозвілля;

– підвищення фізичної активності.

У коледжі:

– на заняттях з фізичного виховання підвищувати толерантність до навантажень співвідносно з фізичним розвитком сучасної молоді;

– мотивація до підвищення власної життєстійкості студентів;

– навчити методикам керування стресовою ситуацією;

– зберігати умови для вироблення у здобувачів освіти свідомого і бережливого відношення до свого здоров'я.

Студентам з виявленою патологією рекомендовано звернутися до сімейного лікаря.

Наші побажання:

– втілення стратегічних моделей зміцнення здоров'я молоді в цілому.

УДК 373.3.091.39

СУТНІСТЬ, ЗМІСТ Й ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «STORYTELLING»

Павлик Олена Анатоліївна
канд. пед. наук, доцент
Поліщук Юлія Сергіївна
студентка
Криворізький державний педагогічний університет
м. Кривий Ріг, Україна

Анотація: у статті розкрито сутність поняття «Storytelling», охарактеризовано його зміст, висвітлено різноманітні підходи до визначення цього поняття; Storytelling визначено як ефективний метод донесення інформації шляхом розповідання повчальних історій з реальними чи вигаданими персонажами.

Ключові слова: Storytelling, початкова школа, молодші школярі, розповідь, сюжет, герой.

Сучасне підростаюче покоління спілкується переважно у віртуальному світі. Реальне спілкування стає предметом розкоші, таким собі мистецтвом, якому треба знову навчати дітей та дорослих, і до якого необхідно повертатися. У такому контексті актуальності набуває метод Storytelling.

Сторітеллінг – це калька з англійської мови (Storytelling), що у перекладі означає «story» – історія, а «telling» – розповідати. Отже, сторітеллінг – це розповідь історій [1, с. 92]. Storytelling розвиває у дітей старшого дошкільного віку й учнів початкової школи уяву, логіку, мислення та розвиває їх комунікативну компетентність. Через обмін історіями вибудовуються емоційні зв’язки, створюється більш доброзичлива атмосфера між учителем та учнями.

Дослідженням сторітеллінгу почали займатися в 90 рр. XX ст., але й досі є розбіжності та суперечності у сприйнятті й застосуванні цього поняття, щодо визначення його як технології, методу навчання чи прийому.

Storytelling був винайдений Д. Армстронгом (D. Armstrong), керівником міжнародної компанії Armstrong International в США. Він написав книгу «Managing by Storying Around: A New Method of Leadership» [2], де і показав власний досвід використання сторітеллінга. У своїй праці Девід представив результати власного досвіду, акцентуючи найкращі способи презентувати ідею, яка ґрунтується на психологічній закономірності: історії незрівнянно кращі, ніж накази, правила чи директиви й легко асоціюється з особистим досвідом.

Досить цінною є робота K. Egan «Teaching as Story Telling: An Alternative Approach to Teaching and Curriculum in the Elementary School» [3], у якій він визначив Storytelling альтернативним підходом до організації навчання в початковій школі. З цього часу питання сторітеллінгу знаходиться у центрі уваги таких науковців, як C. Peg, L. Richard, D. Polkinghorne, Hunter Mc Ewan, P. Jackson, L. Thomas.

Проблеми використання Storytelling досліджували Ж. Єрмолаєва, О. Лопухова (як педагогічну техніку), К. Симоненко, З. Удич (як технологію), Н. Бондаренко, Ю. Маковецька-Гудзь, Н. Скакун (як метод), Г. Гич, А. Сіммонс (як прийом).

Ж. Єрмолаєва та О. Лопухова вважають, що Storytelling – це педагогічна техніка, що ґрунтується на використанні історій із визначеною структурою та героями з метою вирішення педагогічних завдань навчання, наставництва, розвитку та мотивації [4, с. 1].

Н. Бондаренко обґрунтовує актуальність Storytelling як комунікаційного тренду та доцільність його застосування як методу навчання. Розказування історій, яке розвинулося в сучасний Storytelling, відоме як оповідання про випадок із життя. Цей вид роботи з розвитку мовлення школярів успішно практикують в українській школі впродовж останнього десятиліття [5].

Думку щодо тлумачення Storytelling як методу розділяє Ю. Маковецька-Гудзь. Вона наполягає на суті донесення інформації до аудиторії шляхом розповідання смішних, зворушливих або повчальних історій з реальними або вигаданими персонажами [6]. Чим більший словниковий запас має людина, тим більше в неї впевненості у своїх силах; чим допитливий розум, тим кращими виходять історії.

Н. Скакун досліджував Storytelling як метод, інструмент розвитку креативності об'єктів пізнання. Це мистецтво транслювати реальні історії засобами метафор, казок, оповідей у процесі навчання [7].

На думку Г. Гич, Storytelling – прийом, суть якого полягає у вибудовуванні промовцем перед аудиторією сюжетної оповіді [8], оскільки прийом є способом впливу на людину через вміле розповідання історій, вчителі активно використовують захоплюючі оповіді, управління словами. Справа в тому, що однією із сучасних проблем молодших школярів є невміння зв'язно висловлювати свої думки, а це все негативно впливає на якість навчання, на повноцінний розвиток кожного.

Такої ж думки А. Сіммонс, яка вважає Storytelling комунікаційним, естрадним, психотерапевтичним і маркетинговим прийомом, що використовує медіа-потенціал усного мовлення; мистецтво захопливої історії [9, с. 16].

Ми будемо дотримуватися думки, що Storytelling є методом, адже дозволяє організувати взаємодію між оповідачем та слухачами, сприяє донесенню інформації до аудиторії шляхом розповідання різних повчальних історій з реальними чи вигаданими персонажами, пояснюючи це особливістю вікового сприйняття молодшими школярами. Історії, що використовують у сторітеллінгу, залежать, як правило, від того, для якої саме аудиторії вони призначені.

Для успішної реалізації Storytelling в початковій школі доцільно звернути увагу на його структуру. Ми поділяємо думку О. Тимощук щодо структури сторітеллінгу [10, с. 5–6]: вступ, розвиток події, кульмінація, висновок (див. рис. 1).

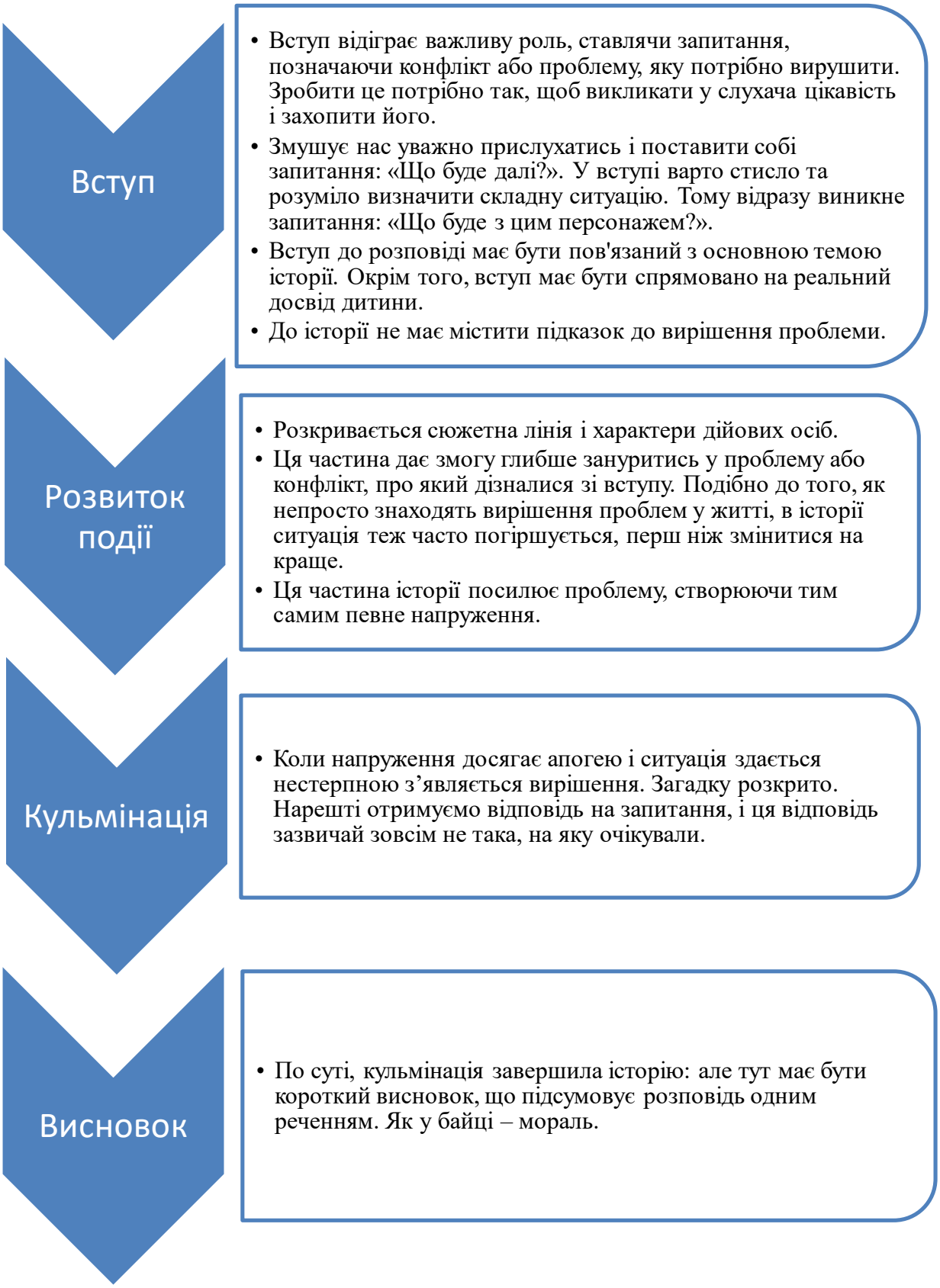

Рис. 1 Структура Storytelling

Також реалізація сторітеллінгу не можлива без врахування принципів. Так, за Н. Калюжкою та Н. Самойленко [11, с.94], визначено принципи застосування сторітеллінгу (див. рис. 2):

Рис. 2 Принципи застосування сторітеллінгу

Існує багато різних підходів до визначення видів Storytelling. Ю. Маковецька-Гудзь виокремлює два види сторітеллінгу: пасивний та активний. Під час першого оповідач самостійно презентує заздалегідь

підготовлену історію, а слухачі сприймають її, можуть давати уточнювальні питання. Активний вид дозволяє задіювати слухачів як співоповідачів, що дозволяє підвищити активність учнів під час розгляду питання і реалізувати низку функцій сторітеллінгу. У цьому варіанті оповідач має володіти здатністю скеровувати у необхідному руслі побудову школярами історії. Історія відрізняється від звичного викладу фактів тим, що має у своїй структурі обов'язкові елементи: персонаж, інтригу та сюжет [6, с. 10].

Н. Калюжка та Н. Самойленко виділяють такі види сторітеллінгу:

– сімейний (історії, які передаються з покоління в покоління в одній родині);

– культурний (опір на етичну поведінку, морально-духовні цінності, релігійний світогляд);

– соціальний (історії про відомих людей, плітки);

– дружній (історії, які об'єднують друзів);

– особистий (історії окремих людей, які передають їх досвід і переживання);

– міфи, легенди (історії, які відображають культуру, розповідають про можливе у правдивих подіях, але не мають підтвердження);

– містичні історії (оповідають про те, що не існує чи взагалі про непідтверджені факти чи людей, містичних істот, привидів, неопізнані літаючі об’єкти, надлюдські можливості) [11].

Залежно від специфіки та контексту навчального матеріалу О. Буховська та О. Крупа пропонують використовувати такі види сторітеллінгу, а саме: культурний (розповідає про цінності, моральність і вірування), соціальний (розповідь людей одне про одного), міфи, легенди (відображають культуру й нагадують нам, чого в житті слід уникати, аби бути щасливим), jump story (усі полюбляють слухати історії про містичних істот, коли неочікувана кінцівка змушує підстрибнути на стільці від страху: такі історії допомагають подолати власні страхи), сімейний (сімейні легенди зберігають історію наших родин, ці історії передають із покоління в покоління та мають повчальний характер),

дружній (такі історії об'єднують друзів, оскільки вони пригадають про певний досвід, який пережили разом), особистий (такі історії розповідають про власний досвід і переживання) [12, с. 5].

Зважаючи на специфіку підготовки та реалізацію сторітеллінгу, до викладача, як оповідача, ставляться такі вимоги: досконале володіння навчальною дисципліною, ораторський хист, уміння імпровізувати; грамотне мовлення, багатий лексичний запас; розвинені уява, почуття міри, емпатія, емоційність; педагогічний такт, дотримання конфіденційності; знання слухацької аудиторії; здатність підбирати чи продукувати різні наочні матеріали із застосуванням комп'ютерних технологій. Але в ролі доповідача має виступати не тільки вчитель, але й самі учні.

Щоб створити історію, потрібно: вжитися в тему, пригадати готовий або розробити докладний динамічний сюжет, де події ідуть одна за одною, вибрати реального або вигаданого героя, дати йому ім'я, наділити певним характером, зовнішністю, придумати несподівану інтригу для утримання уваги аудиторії, перечитати текст, дотримуватися невеликого обсягу. Історія цікава лише тоді, коли слухач може їх співпереживати, підсвідомо уявляючи себе на місці персонажа. Тобто виклад фактів – це ще не історія.

Отже, Storytelling можемо вважати вдалим, якщо він відповідає таким критеріям: розкриває чітко окреслену цікаву тему; має розгалужений сюжет; переконливий; включає достовірні факти; містить яскраві характеристики, словесні картини, описи; задовольняє запити слухачів; відповідає особливостям аудиторії; емоційно впливає на неї. Таким чином, сторітеллінг ґрунтується на засадах психології, педагогіки, дидактики, аксіології, лінгвістики, риторики, поєднує навчання з акторською майстерністю, умінням утримувати увагу дитячої аудиторії. Цікава історія спонукає до міркувань і висновків.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Калюжка Н. Сторітеллінг як один із методів підготовки майбутніх учителів до роботи в умовах інклюзивного класу [Електронний ресурс] / Наталія Калюжка, Неля Самойленко // Педагогічне освіта: теорія і практика : зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський, 2019. – Вип. 26. Ч. 1. – С. 92–98. – Режим доступу: http://pedosv.kpnu.edu.ua/article/download/167261/166816

2. Armstrong D. Managing by Storying Around: A New Method of Leadership / David Armstrong. – New York : Doubleday Currency, 1992. – 272 p.

3. Egan K. Teaching as Story Telling: An Alternative Approach to Teaching and Curriculum in the Elementary School / Kieran Egan. – Chicago : University of Chicago Press, 1986. – 122 p.

4. Ермолаева Ж. Е. Сторителлинг как педагогическая техника конструирования учебных задач в вузе / Ж. Е. Ермолаева, О. В. Лопухова // Концепт : научно-методический журнал. – 2016. – № 6. – С. 1–10.

5. Бондаренко Н. Storytelling як комунікаційний тренд і всепредметний метод навчання [Електронний ресурс] / Н. Бондаренко // Молодь і ринок. – 2019. – № 7. – С. 130–135. –

Режим доступу: http://mir.dspu.edu.ua/article/download/176194/175995

6. Маковецька-Гудзь Ю. А. Storytelling в педагогічній практиці: розвиток комунікативного потенціалу [Електронний ресурс] / Ю. А. Маковецька-Гудзь. – Режим доступу: http://kumlk.kpi.ua/sites/default/files/%D0%9C%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D1%86%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8.pdf

7. Скакун Н. С. Використання вчителем природничих наук сторітеллінгу як інструменту розвитку креативності / Н. С. Скакун // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. праць. – Запоріжжя, 2018. – Вип. 61. Т. 1. – С. 184–188.

8. Гич Г. М. Сторітелінг як інноваційна методика формування мовної компетентності учнів ЗНЗ [Електронний ресурс] / Г. М. Гич // Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського.

Серія : Педагогічні науки. – 2015. – № 4. – С. 188–191. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdup_2015_4_44

9. Симмонс А. Сторителлинг. Как использовать силу историй / Аннет Симмонс ; пер. с англ. А. Анваера. – Москва : Манн, Иванов и Фербер, 2013. – 272 с.

10. Тимощук О. Метод «Сторітелінг». Мистецтво розповідати / Олена Тимощук // Шкільний світ. – 2018. – № 2, січень. – С. 5–7.

11. Калюжка Н. Сторітеллінг як один із методів підготовки майбутніх учителів до роботи в умовах інклюзивного класу [Електронний ресурс] / Наталія Калюжка, Неля Самойленко // Педагогічне освіта: теорія і практика : зб. наук. праць. – Кам'янець-Подільський, 2019. – Вип. 26. Ч. 1. – С. 92–98. – Режим доступу: http://pedosv.kpnu.edu.ua/article/download/167261/166816

12. Крупа О. Математичний сторітеллінг. Чому урок має бути цікавим / Ольга Крупа // Математика. – 2018. – № 14, липень. – С. 4–9.

УДК 372.4

ВИКОРИСТАННЯ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ ЯК ЗАСОБУ ФОРМУВАННЯ НАСКРІЗНОГО ВМІННЯ ЧИТАННЯ З РОЗУМІННЯМ

Павлик Олена Анатоліївна,
к. пед. н., доцент
Гречка Анастасія Олександрівна,
студентка магістратури
Криворізький державний педагогічний університет
м. Кривий Ріг, Україна

Анотація: у поданій статті обґрунтовується складність процесу читання з розумінням, розглядаються засоби візуалізації, що доцільно використовувати для ефективного запам'ятовування прочитаного на уроках літературного читання. Обґрунтовується важливість застосування візуалізованого читання у сучасній початковій школі. Наводяться приклади використання інструментів для візуалізованого читання та аргументи щодо використання вчителями візуалізованого читання у педагогічній практиці.

Ключові слова: читання з розумінням, візуалізоване читання, засоби візуалізації.

На етапі реформування та активного становлення Нової української школи (НУШ) відбулося й оновлення Державного стандарту початкової освіти, головна мета якого полягає у «всебічному розвитку дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості» [1].

В основі сучасного навчання дітей покладено одинадцять ключових компетентностей. Для формування ключових компетентностей у Державному стандарті було виділено наскрізні вміння, основним з яких є «читання з

розумінням» [1].

Читання – це один із найважливіших видів мовної діяльності. В.О.Сухомлинський писав, що «читання – це віконце, через яке діти бачать і пізнають світ і самих себе» [2]. Британський письменник Ніл Ґейман (Neil Gaiman) вважає, що існує елементарний спосіб переконатися у тому, що ми виховуємо грамотних дітей, – «навчити їх читати, показати їм, що читання – це діяльність, яка приносить задоволення. Найпростіше, що ви можете зробити, – знайти книжки, які сподобаються дітям, дати їм доступ до таких книжок і дозволити їх читати» [6].

Читання зараз розглядається як діяльність, як процес активного та свідомого мислення, в якому зміст будується через взаємодію між друкованою сторінкою та читачем. Крім того, на думку Мохаммеда Газанфарі (Mohammad Ghazanfari), на процес осмислення сенсу прочитаного впливає попередній досвід читача та його пізнання світу [5].

Як свідчить аналіз типових освітніх програм початкової освіти за редакцією О.Я.Савченко [3] та Р.Б.Шияна [4], метою літературного читання є «розвиток особистості молодшого школяра засобами різних видів читацької діяльності; залучення учнів до читацької діяльності, яка ґрунтується на учнівській ініціативності та самостійності у доборі текстів для читання та інтерпретації прочитаного; формування читацької, комунікативної та інших ключових компетентностей; збагачення емоційно-ціннісного, естетичного, соціального та пізнавального досвіду; розвиток образного, критичного і логічного мислення та літературно-творчих здібностей».

Здатність візуалізувати у процесі читання вважається однією з ключових особливостей читацької діяльності рідною мовою. Тому для того, щоб сформувати наскрізне вміння «читання з розумінням», важливим є застосування засобів візуалізації. Продуктом візуалізації є зображення, яке відповідає подіям, сценам, персонажам чи ідеям, описаним у тексті. Візуалізоване читання полегшує запам’ятовування і пригадування тексту, що вивчається.

Візуалізація під час читання дозволяє уявляти деталі, які в тексті можуть бути відсутні, і це свідчить про успішне розуміння тексту. Візуалізація тексту може допомогти учням «побачити» персонажів, їхні дії та середовище, в якому вони живуть. Учитель, практикуючи візуалізацію та підтримуючи своїх учнів під час її реалізації, допомагає дітям навчитися використовувати свої почуття для взаємодії з художнім текстом та оживлювати той світ, який пропонує автор певного твору.

Набір інструментів може підтримати зацікавленість дітей до візуалізування тексту. Наприклад, учитель може запропонувати учням намалювати, театралізувати, спробувати створити власні відеоролики, буктрейлери до прочитаного або знайти і переглянути відео, які вже були розроблені, зробити анімовані презентації, мультфільми, комікси, буклети, фотоколажі, афіші тощо. Також, широко доступні різноманітні програмні засоби та додатки, які стимулюють дітей до створення власних візуалізацій та полегшують їх розробку. Поширення набувають і такі сучасні засоби візуалізації художнього твору: хмара слів (хмара тегів), майдмеппінг (mindmapping), кроссенс, ейдос-конспекти, кластер, лепбукінг, скрайбінг, дуддлінг, інфографіка, каліграма, постер, плейкаст і т.д.

Робота з кластерами, ейдос-конспектами, майдмеппінгом допоможе комплексно проаналізувати текст художнього твору. Лепбукінг та скрайбінг, окрім аналізу прочитаного, формують дослідницькі уміння учнів та реалізують проєктну діяльність. Хмара слів візуально представляє ключові слова твору. Інфографіка дає можливість подати текстову інформацію у стислому зрозумілому форматі, що сприяє швидкому сприйняттю і пригадуванню будь-якого тексту. Таке графічне візуальне відтворення тексту вважається найбільш доступним для розуміння, а тому і є розповсюдженим засобом візуалізації.

Наведемо декілька аргументів на користь використання вчителями візуалізованого читання у своїй практиці:

– забезпечення активізації навчання і пізнавальної діяльності учнів;
– формування та розвиток зорового сприйняття, критичного та

візуального мислення;

– представлення художнього твору в образах, що допомагає краще зрозуміти та зафіксувати прочитане;

– перевірка рівня сприйняття та розуміння прочитаного твору;

– розвиток самостійності, пошукової діяльності, творчих здібностей;

– навчання порівнювати різні точки зору та висловлювати власну думку;

– удосконалення візуальної грамотності та візуальної культури.

Отже, читання з розумінням – це набагато більше, ніж просто декодування слів, це складна діяльність, яка вимагає активного мислення та засвоєння авторського повідомлення. При цьому інтерпретація, аналіз, оцінка та синтез його змісту відбувається синхронно і продуктивно. Для того, щоб полегшити опанування учнями художніх творів та зробити його більш ефективним, варто застосовувати у роботі вчителя візуалізоване читання. Формування вмінь та навичок візуалізованого читання має чітко, ретельно і неодноразово моделюватися на уроках літературного читання, практикуватися під керівництвом вчителя та самостійно учнем. Зміна результатів читацьких досягнень вимагає й змін у навчанні читанню учнів. Тому вчителю необхідно обирати найкращі засоби та інструменти для того, щоб отримати кращі результати.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Державний стандарт початкової освіти (затверджений 21.02.2018 р. постановою №87 Кабінету Міністрів України) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text.

2. Сухомлинський В. О. Слово про слово / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори: В 5-ти т. – Т. 5. – К. : Радянська школа, 1977. – 638 с.

3. Типова освітня програма початкової освіти розроблена під керівництвом О.Я.Савченко, 2019 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sokyryany.osv.org.ua/programi-13-23-01-23-01-2019/.

4. Типова освітня програма початкової освіти розроблена під керівництвом Р.Б.Шияна, 2019 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sokyryany.osv.org.ua/programi-13-23-01-23-01-2019/.

5. Mohammad Ghazanfari The Role of Visualization in EFL Learners' Reading Comprehension and Recall of Short Stories, 2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:https://www.researchgate.net/publication/228418627_The_Role_of_Visualization_in_EFL_Learners'_Reading_Comprehension_and_Recall_of_Short_Stories

6. Neil Gaiman lecture: Reading and obligation for the Reading Agency, 2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://readingagency.org.uk/news/blog/neil-gaiman-lecture-in-full.html.

УДК 811.161.2

НАЗВА «УКРАЇНА» У ВИСВІТЛЕННІ ВОЛОДИМИРА СІЧИНСЬКОГО

Пащук Раїса Іллівна,
к.ф.н., доцентка
Васильєва Галина Йосипівна,
старша викладачка
Максименко Ольга Володимирівна,
к.ф.н., доцентка
Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка
м. Сєвєродонецьк, Україна

Анотація: зактуалізовано питання з'яви назви «Україна», що й натепер немає однозначного пояснення науковців; спопуляризовано праці Володимира Січинського, Лонгина Цегельського.

Ключові слова: Україна, Країна, Русь, Рідна Земля.

Праці великих українців, які свого часу здобули європейське визнання, завше є актуальними. Саме в них стверджується національне коріння, саме вони запевняють про тривалість і вічність життя нації. Від з'яви праці Володимира Січинського минув не один десяток літ, п'ять перевидань. І натепер цінність цієї книжки безперечна саме в тому, що українці на своїх корінних землях ніколи не намагалися захопити чужі території та приєднати до своєї держави.

Як зазначає В. Січинський, Україна як назва географічна й збірно національна, на противагу назві «Русь», була завжди народною, глибоко інтимною та соборною. Ця назва містить поняття про окрему географічну одиницю, окрему землю, з якою органічно пов'язане історичне життя народу.

Назва нашої Батьківщини «Україна» уперше з'явилася в писемних джерелах у XII столітті. У XII і XIII століттях назва «Україна» уживається в староукраїнських літописах: в Іпатіївському (1187 і 1189 рр.) і в Галицько-Волинському (1213, 1268, 1280 і 1282 рр.). Розповідаючи про смерть переяславського князя Володимира Глібовича, коли він виступив на чолі інших князів у поході на половців 1187 року, київський літопис засвідчує: «... и плакашася о немь всі переяславці», тому що був гідним князем «всякими добродітельми наполнен – о нем же Украйна много постона» (тобто оплакувала, журилась). У тому ж літописові (1189 р.) в оповіданні про князя Ростислава Берладниша зазначено, що ідучи зі Смоленська, приїхав «ко Украйні Галичькой» [2]. Згадує й ще значно раніше Лонгин Цегельський у праці «Русь – Україна, а Московщина – Росія», що «назва «Україна» для частини нинїшнього Поділля, Поросся і Постугня споминаєть ся ще в старуських літописях, перед приходом Татарів, вперве під роком 1187. Сього року помер князь Володимир Глїбович, а лїтопись записала про него, що «Украйна о нем много постона». Є се отже назва мало-що молодша від імени – Русь» і означала ту саму землю, яку зразу означало імя «Русь» [1, с. 33].

Володимир Січинський, порівнюючи тексти згаданих літописів з текстами інших, дійшов висновку, що слово «Україна» уживається як синонім слова «Країна». Коли в староукраїнській писемній мові хотіли вказати, що якась подія відбувалася у своїй, рідній країні, то писали «у Країні» чи «у Краю». Згодом слово «у Краю» чи «у Країні» перейшло в окреме означення чи поняття «Україна» чи «Вкраїна», тобто – «Рідна Земля».

Людей, народ, який жив в Україні, первісно називали «україняни» (1268 р.), згодом «українники» і, нарешті, «українці».

У літературних і документальних пам'ятках XVI – XVIII століть назва «Україна» уживається постійно, і то в документах чисто офіційних, при міжнародних зносинах, урядових записках, а також у знаменитому Пересопницькому Євангелії, яке створив у Пересопницькому монастирі на Волині чернець Саноцький упродовж 1556 – 1561 років. Євангеліє прикрашене

українським рослинним орнаментом, що робить його унікальним фоліантом. Свого часу його засновником був Іван Мазепа, його читали Тарас Шевченко й Іван Франко, сьогодні на ньому присягають президенти України.

Гетьман Петро Сагайдачний у листі до польського короля 15 лютого 1622 року пише про «Україну, власну, предковічну отчизну нашу», «городи українські», «народ український».

Богдан Хмельницький уживав назву «Україна» поряд з назвою «Русь», підписуючись «Гетьман Войска Запорожского і всея України Богдан Хмельницький», в Універсалах писав про «Україну» і «народ український». Так само вживали назву «Україна» гетьмани Іван Виговський, Петро Дорошенко, Іван Мазепа, Пилип Орлик та інші.

На мапах Європи з територією України або на спеціальних мапах України вже з давніх часів, коли в Європі почала розвиватися картографія (з XVI ст.), уживалися назви «Україна» або «Козацька Земля». Одну з найдавніших мап з назвою «Україна» було створено 1572 року за наказом короля Карла IX для його брата Генріха Анжуйського.

Власне, одним з тих, хто найбільше прислужився до спопуляризування нашого національного імені в Європі, був французький інженер Гійом ле Васер де Боплян. У 1630 – 1647 рр. Боплян перебував в Україні, де водночас із працею над будовами фортець здійснював геодезійні вимірювання України та загалом студіював краєзнавство України в найширшому розумінні цього слова. Результатом сімнадцятирічної праці Бопляна став знаменитий «Опис України, або областей королівства польського, що лежать поміж кордонами Московії й Трансильванії, з додатком відомостей про вдачу, звичаї й військову вмілість українців». Книжка Бопляна мала чотири видання французькою мовою (1650, 1651, 1660, 1661) і невдовзі через великий успіх була перекладена латинською, англійською, німецькою мовами, а в новіші часи – польською та російською.

«Опис України» Бопляна – це неначе перший підручник з українського краєзнавства. Тут скупчено цінні відомості з географії, історії, етнографії українського народу. Цікавими є розповіді про звичаї та побут українців,

організацію та військовий рівень козацтва, природу, підсоння (клімат), флору й фауну України, різне ремісниче виробництво, промисел і торгівлю. До «Опису України» додано мапи України (усього 10), що мають надзвичайно велике значення для мапографії нашої землі. Ці мапи, так само як і цілий «Опис», трактують Україну як цілком самостійну географічну й політичну одиницю, що має своєрідні природні, господарські та культурні особливості. Нашу землю Боплян інакше не називає, як тільки Україною, а народ – українським. Він зазначає, що «Україна простягається від границь Московії до границь Трансильванії й поділена на кілька провінцій Польщі». В іншому місці зараховує до території України не тільки Запоріжжя, Київщину, Чернігівщину, Поділля, Волинь, але також Люблінщину, Белзщину, «Червону Русь» (Галичину) і Покуття.

Окрім історичних документів, у книжках і загалом у літературних джерелах чужоземних і наших авторів назва «Україна» постійно вживається в графічному документальному матеріалі, а також на портретах українських гетьманів, визначних українців, так само на малюнках із краєвидами, містами та іншими замальовками України й на численних гравюрах.

Свідченням того, наскільки назва «Україна» була знана й популярна в Західній Європі в XVII столітті, є сатирична голландська гравюра, видрукувана близько 1650 року в місті Dellft під заголовком «Чужоземно-європейські, як також французько-голландські державні збори» (Державна бібліотека в Берліні, гравюру опублікував О. Переяславський). Поряд з фігурами, які персоніфікують головні й найбільші на той час європейські держави – Іспанію, Англію, Швецію, Німеччину, Польщу, Московщину, є також Україна в образі козака (під числом 9).

Що ж до походження самого слова «Україна», то існувало воно не в розумінні «окраїна» Польщі чи Росії, оскільки жодних центрів в Росії, щодо яких Україну вважали б окраїною, тоді не було. Адже за офіційною версією назва «Росія» виникла лише наприкінці XV ст., а поширення набула впродовж

XVI – XVII століть, Москву ж уперше згадувано в 1147 році як маленьку заставу [2].

У працях Володимира Січинського ще багато цікавого, недорозвідуваного. І досі не оприлюднені публікації, рукописи праць, документи про нього, не здійснено ні в еміграції, ні в Україні видання зібрання його творів. Чекають на свого дослідника й праці Лонгина Цегельського, зокрема й на названу вище працю.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Льонгін Цегельський. Русь – Україна, а Московщина – Россія. Царгород, 1916. С. 33. URL. http://histpol.pl.ua/ru/biblioteka/ukazatel-po-nazvaniyam?id=12059 (дата звернення:15.01.2021).

2. Січинський В. Назва України. – Авсбур*г*. – 1948. – 44 с.

3. Січинський В. Чужинці про Україну. – Київ. – 1992. – 92 с.

УДК 349.2

ТРУДОВА ЮСТИЦІЯ: ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Прокопчук Наталія Романівна
викладач юридичних дисциплін
Галицький коледж
імені В'ячеслава Чорновола
м. Тернопіль, Україна

Анотація: У статті розкрито сутність та особливості правового регулювання судового захисту трудових прав громадян, у розробці конкретних практичних рекомендацій та наукових пропозицій щодо його розвитку, вдосконалення відповідного нормативно-правового забезпечення і правозастосування.

Для досягнення поставленої мети були поставлені наступні дослідницькі завдання:

- з'ясувати місце судового захисту в системі національних і міжнародних способів захисту трудових прав громадян;
- вивчити досвід зарубіжних країн у сфері діяльності трудової юстиції;
- запропонувати модель створення трудової юстиції в Україні.

Ключові слова: трудова юстиція, трудові суди, трудове право, трудові конфлікти, трудові спори

Конституція України, визнавши людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю, встановила широкий перелік прав людини і громадянина. Одне з особливих місць в системі цих прав займають трудові, головним з яких є право на працю, що включає можливість кожного заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується.

Проте в Україні існує проблема судового захисту, адже сьогодні він характеризується низкою негативних моментів, а саме :

- низьким рівень виконання судових рішень;
- порушенням строків розгляду справ;
- відсутністю повної незалежності суддів;
- недосконалістю процесуального законодавства;
- невиправдані затримки судових розглядів.

Видатний дослідник трудового права, доктор юридичних та економічних наук. І. Кисельов свого часу зазначив: «Активний розвиток трудової юстиції - логічний наслідок визнання автономії трудового права, що сприяє закріпленню і подальшому ствердженню цієї автономії». Теоретичні праці радянського науковця отримали втілення на Заході, тоді як пострадянським країнам залишається лише вивчати їх досвід [1, с. 1].

У вітчизняному законодавстві порядок вирішення індивідуальних трудових спорів передбачений главою XV чинного Кодексу законів про працю України. Відповідно до ч. 1 ст. 221 КЗпП України, трудові спори розглядаються:

1) комісіями по трудових спорах;

2) районними, районними у місті, міськими чи міськрайонними судами [2]. Проте на початку XXI ст. Україна належить до числа країн, у яких кількість трудових спорів є надзвичайно великою, а будь-які тенденції до їх зменшення відсутні.

В українській і зарубіжній доктрині трудового права проблеми спеціалізованих трудових судів стали предметом окремих досліджень таких вчених як І.Я. Кисельов, Л.І. Носенко, І.Л. Петрухін, Ю.Я. Рибаков, Ф.М. Решетников, Є.Б. Хохлов та ін. Разом з тим, питання про трудову юстицію та спеціалізовані трудові суди відноситься до числа недостатньо розроблених в юридичній науці.

Цю проблему можна вирішити проаналізувавши історичний та зарубіжний досвід. У багатьох країнах світу сформована і діє спеціалізована

трудова юстиція в вигляді трудових судів або спеціальних адміністративних органів, які наділені функціями по вирішенню деяких трудових суперечок. Світова практика в цілому йде по шляху формування трудової юстиції, трудові суди діють в деяких країнах вже не один десяток років.

У Франції, наприклад, трудова юстиція існує вже близько 200 років. Як показує практика, існування таких спеціальних органів цілком виправдано.

У Великобританії трудові конфлікти вирішуються трибуналами по трудових спорах, що не входять в систему судів, а є органами адміністративної юстиції.

Трудові суди створені в Великобританії, Австрії, Бельгії, Швейцарії, Швеції, Норвегії, Фінляндії, Канаді, Новій Зеландії, Японії, Ізраїлі та ін.

В Сполучених Штатах Америки, Японії, Канаді діють спеціалізовані адміністративні органи, які виконують судові функції.

Зарубіжний фахівець в галузі трудової юстиції В.М. Оробец зазначає, що в зарубіжних країнах, які відносяться до англосаксонської правової сім'ї, можна відзначити тенденцію до створення спеціалізованих трудових судових органів, що не утворюють самостійних судових систем, а також міжнародних судових установ, що виконують функції подібні до судових. Так в США, Японії, Канаді (на федеральному рівні і в англомовних провінціях) діють спеціалізовані адміністративні органи, що виконують судові функції, які їм делегувала держава. Для країн, що належать до романо-германської правової сім'ї, в свою чергу, характерно створення спеціалізованих трудових судових органів. До таких держав, де існують такі спеціалізовані суди потрібно відносити Австрію, Бельгію, Великобританію, Данію, Ізраїль, Іспанію, Канаду (в провінції Квебек), Люксембург, Німеччину, Нову Зеландію, Норвегію, Португалію, Фінляндію, Францію, Швейцарію (в окремих кантонах), Швецію [3, с. 3].

Забезпеченням дієвого захисту трудових прав людини та громадянина в закордонних країнах переймаються різноманітні державні інституції.

Так, у США важливе місце в системі забезпечення та захисту трудових прав людини займає Міністерство праці. В даний час у ньому працюють 13 тис.

осіб, і додатково 100 тис. працівників зайняті розробкою і реалізацією програм, фінансованих міністерством. Усього Міністерство контролює виконання 180 федеральних законів, під дію яких підпадають близько 10 млн. роботодавців і 100 млн. робітників і службовців. Загалом у США на 2019 р. існує 725 суддів, 133 спеціальних уповноважених та арбітрів. Штатні та місцеві бюро покликані сприяти працевлаштуванню працівників, а особливо інвалідів, осіб похилого віку, молоді, національних меншин і інших груп населення, що шукають роботу. Значну роль у цьому процесі відіграє так званий Робочий корпус і його центри, що представляють федеральну програму зайнятості і профпідготовки, призначену в першу чергу для молоді у віці від 16 до 21 років.

У Німеччині на цей момент діє близько 700 місцевих судів загальної юрисдикції. Конституція ФРН розрізняє п'ять основних галузей юстиції: загальну, трудову, соціальну, фінансову й адміністративну і встановлює відповідні їм п'ять систем судів, кожна з яких очолюється власним вищим органом. Вони здійснюють свою роботу ефективно і якісно, про це свідчать результати розгляду справ. Зокрема, на 2018 р. було вирішено 629 трудових справ (що становить 3,6 % значимості трудової юрисдикції в системі правосуддя ФРН), також вирішено 1536 адміністративних справ, соціальних – 997, дисциплінарних – 667, фінансових – 472, конституційних - 90, загальної юрисдикції – 12968, всього було розглянуто – 16675 справ [4, с. 1].

До спеціальної юрисдикції Франції відносяться вже суди: з трудових спорів, різні суди в кримінальній галузі (наприклад, у справах неповнолітніх), морські, військові, адміністративні). Існує 227 судів, в кожному суді в середньому по 10—12 суддей.

Необхідно констатувати, що в останній час авторитет профспілкових організацій у світі помітно знизився. Так, сьогодні країн, де більшість працівників є членами профспілок, досить мало. З 92 країн, по яких наявні дані про профспілкове членство (без урахування сільськогосподарських робітників), тільки в 14 у 1995 р. профспілковим членством були охоплені більше 50%, а в 48 країнах цей відсоток складав менше 20 %. Такою ситуація залишається і

сьогодні. Проте є країни в яких роль профспілкових об'єднань залишається вагомою.

Зокрема, у Малайзії загальна кількість профспілкових об'єднань дорівнює 592, а чисельність членів перевищує 785 тис. осіб.

На Філіппінах профспілковий рух по офіційних даних у 2000 р. зареєстровано більш 10 тис. профспілкових організацій, що поєднують 3,76 млн. [5, с. 7].

Перевагою існування спеціалізованих трудових судів є можливість врахування специфіки правових спорів при розгляді конкретних судових справ.

Відмінними рисами процедури в судах по трудових справах є спрощений порядок розгляду справ, доступність судочинства, що виражається у встановленні ставок судових витрат на низькому рівні (а в ряді випадків і звільнення від їх оплати), швидкість розгляду. Все це робить розгляд в таких судах доступним для сторін трудового конфлікту. Слід зазначити, що розгляд в судах з трудових справ на всіх його стадіях супроводжується спробами примирення сторін. Мирне вирішення конфлікту є метою трудової юстиції.

Враховуючи досвід зарубіжних країн, в яких спеціалізована трудова юстиція функціонує багато десятиріч і навіть століть, в Україні також доцільно було б заснувати спеціальні суди для вирішення спорів, що випливають із трудових і соціально-забезпечувальних правовідносин (соціально-трудові суди). Про необхідність створення трудових судів зазначають як українські фахівці, так і зарубіжні експерти. Зокрема, під час роботи українських та шведських спеціалістів щодо розробки «Нової моделі вирішення трудових спорів в Україні», яка стала можливою за сприяння Національної служби посередництва і примирення та шведського агентства з питань розвитку і співробітництва (Sida), наголошувалося на необхідності розбудови трудової юстиції [6, с. 4]. Формування соціально-трудової юстиції може відбуватися поетапно: спочатку шляхом утворення спеціалізованих відділень при судах загальної юрисдикції, а в подальшому – утворення самостійного механізму з декількох інстанцій. До складу спеціалізованих відділень слід включити суддів,

які спеціалізуються на вирішенні спорів, що випливають із трудових та соціально-забезпечувальних правовідносин. Створення соціально-трудової юстиції дозволить більш ефективно захистити права та інтереси сторін соціального діалогу на всіх рівнях. Для вирішення справ у таких судах необхідною є розробка окремого процесуального кодексу, який би передбачав усі особливості розгляду зазначеної категорії спорів.

Врахування цих та інших позицій, які вже оприлюднені та декілька років проходять обговорення серед сторін соціального діалогу, дозволить вивести трудову юстицію на рівень реального захисту прав та свобод сторін трудових відносин в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Болотіна Н. Б., Чанишева Г. І. Поняття трудових спорів, їх види та причини виникнення. *Підручник Трудове право України*. 2001.№ 21.1. С.1. URL: http://www.ebk.net.ua/Book/TPravo/16-23/9211.htm

2. Кодекс законів про працю України Документ 322-08, поточна редакція від 11.10.2018, підстава - 2542-VIII, ч. 1 С. 221

3. Мельник К.В. Практика діяльності спеціалізованих трудових судів у зарубіжних державах. *Pravo.studio*.2019. № 2.2. С.3. URL: https://pravo.studio/pravo-ukrajini-trudove/praktika-diyalnosti-spetsializovanih-trudovih-106955.html

4. Судоустрій Федеративної Республіки Німеччини.

URL:https://pidruchniki.com/1499052854477/pravo/sudoustriy_federativnoyi_respubliki_nimechchini

5. Харчук Р.С. Практика діяльності спеціалізованих трудових судів у зарубіжних державах. *Pravo.studio.*2019. № 3.2. С.7. URL: https://pravo.studio/pravo-ukrajini-trudove/zarubijniy-dosvid-zahistu-trudovih-prav-106980.html

6. Запара С.І. Судова реформа та трудові суди: аналіз та перспектива Серія Право. Випуск 35. Частина І. Том 2. С. 4.

УДК 338.366.053.3

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ АГРАРНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Пізняк Тетяна Іванівна
к.е.н., доцент
Сумський національний аграрний університет
Близнюк Аліна Андріївна
студентка спеціальності
076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»
Сумський національний аграрний університет

Анотація. В роботі розглянуто особливості інноваційно-інвестиційного розвитку аграрного підприємства на сучасному етапі. Запропоновано проведення оптимізації управлінських дій щодо формування інноваційно-інвестиційного активного розвитку аграрного підприємства на сучасному етапі.

Ключові слова: інвестиційний та інноваційний розвиток, інвестиції, інновації, інвестиційний ресурс, інвестиційна сприйнятливість, управлінські дії.

Вважається, що інвестиції зумовлені насамперед позитивними тенденціями науково-технічного прогресу, що дозволяє знизити вартість фіксованого капіталу та витрат на одиницю продукції. Таким чином, модель теорії інвестицій Маркса включає категорію, ідентичну за змістом інноваційній діяльності, яку він передбачив задовго до того, як вона стала актуальною. Він дійшов висновку, що інновації є фактором, який, з одного боку, чинить опір тиску ринку на виробника, а з іншого - є засобом стимулювання інвестицій. Економія з метою продуктивних інвестицій, на думку К. Маркса, використовується в конкурентному прагненні до переваг, які дозволяють ввійти у виробництво нові технології і забезпечити максимальний прибуток (надлишок) [1].

Проаналізувавши підходи до визначення категорії інвестицій, слід зазначити, що деякі з них мають істотні відмінності. Таким чином, поняття інвестування характеризується з точки зору довгострокових інвестицій. Це питання є дискусійним, оскільки термін залежить від тривалості проекту і вибирається індивідуально кожним інвестором.. Також неоднорідність цих підходів полягає у тому, щоб визначити основну мету інвестування – дохід [2,3].

Головна проблема полягає в тому, що важливий фактор і мета інвестування – не тільки рентабельність інвестиційного проекту; метою інвестицій може бути забезпечення соціальних, екологічних, культурних, інноваційних та інших ефектів. Слід зазначити, що деякі автори розглядають інвестиції або як набір реалізованих витрат, або як інвестицію [4,5,6].

Ми вважаємо, що це визначення характеризується статичними характеристиками об'єкта аналізу, що полягає в тому, що будь-який з елементів інвестування (витрат або ресурсів) і надає пріоритет окремому етапу інвестування: виробничому (проміжному) або грошовому (початковому). Однак інвесторів слід розглядати не в статиці, а в динаміці, як цілісний процес, під час якого відбувається послідовна зміна форм вартості і динамічний зв'язок елементів інвестування. Крім того, в ряді визначень "інвестиції" як ресурси є тільки грошові кошти [7]. Однак капітал можна інвестувати в інші форми, такі як нематеріальні активи, рухоме та нерухоме майно, різні фінансові інструменти тощо.

При цьому ніхто з авторів не відзначив таку характерну рису інвестицій як ризик. Відсутність цього фактора у визначенні є істотним недоліком, оскільки в даному випадку суть категорії «інвестиція» втрачає своє природне значення. Тому що при реалізації кожного інвестиційного проекту є можливість його відхилення від заданої мети інвестування. Причинами цього може бути широкий спектр економічних дестабілізуючих факторів, які разом створюють ризик. Саме тому в економіці існує таке поняття, як «інвестиційний ризик», яке визначається як можливість подій, що викликають певні наслідки, в тому числі

негативні: фінансові наслідки у вигляді втрати інвестиційного доходу; невиконання мети інвестування; втрату коштів, інвестованих у потенційних інвесторів [8].

На нашу думку, найбільш доцільним було б розуміти інвестиції як інвестиції в різні сектори і сектори економіки, в бізнес та інші види діяльності для отримання прибутку, так і для досягнення соціальних, екологічних та інших ефектів, реалізація яких базується на ринкових принципах і пов'язана з невизначеністю[9]. Наступний крок – виявлення нововведень.

Вважаємо за доцільне висувати стандартні вимоги до визначення «інновації». Вони по тому, що п'ять основних властивостей однаково важливі для інновацій: науково-технічна новизна, наукова, промислова, комерційна реалізація та ефективність.

Наступним кроком у нашому дослідженні є визначення взаємозв'язку між інноваціями та інвестиціями. Слід зазначити, що поєднання цих категорій може формувати дві різні економічні моделі:

- *Інновації та інвестиції:* інвестиції в інновації;
- *Інвестиції та інновації:* пошук та використання інноваційних засобів ведення інвестиційної діяльності.

При об'єднанні цих моделей активізується так званий інвестиційно-інноваційний процес, який є формою реальних інвестицій, яка займає проміжну позицію між інноваціями і великими інвестиціями в розвиток. Метою цього процесу є реакція компанії на запити ринку, і здійснюється вона в основному у виробничому секторі. Особливістю механізму інвестиційно-інноваційної діяльності підприємств є те, що він включає в себе складові як інноваційної, так і інвестиційної діяльності. Під час реалізації інвестиційно-інноваційного процесу ресурси інвестуються в оновлені основні засоби, які необхідні для виробництва вдосконаленого продукту, але створені без використання новітніх відкриттів основної науки .

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Шарп У.Ф. Інвестиції. М: Інфра-М, 2017. 385 с.

2. Петришин Л.П. Інноваційно-інвестиційний тип розвитку як напрям поліпшення внутрішнього середовища сільськогосподарських підприємств. *Інноваційна економіка.* 2017. №7-8. С. 78-84.

3. Плаксін В.І. Горбачов О. В. Основи системи інноваційної діяльності підприємства: монографія. Сімферополь: ДіаПі, 2019. 333 с.

4. Карасик О.М., Петрюк М.В. Методи оцінки венчурних інвестиційних проектів для підприємств аграрного сектору. *Бухгалтерський облік та фінанси.* 2016. № 1. С. 110–116.

5. Лапко О. Інноваційна діяльність у системі державного регулювання. Інститут економіки. НАН України; Івано-Франківськ. державна техн. Університет нафти і газу. К., 2017. 253с.

6. Мельник О.І. Венчурне фінансування як фактор розвитку інноваційного підприємництва в аграрному секторі економіки. *Вісник аграрної науки Чорноморського регіону.* 2015. № 3. С. 33-40.

7. Андрійчук В. Г. Інноваційна модернізація вітчизняної економіки: стратегічні орієнтири та механізм їх реалізації. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право.* 2010. № 1. С.4-8.

8. Замлинський В.А. Венчурне інвестування сільськогосподарських підприємств. *Вісник Київського інституту бізнесу та технологій.* 2015. № 3. С. 32-37.

9. Доценко О.Й. Інвестиційний потенціал позабюджетних фондів в умовах інноваційного розвитку регіонів України. *Економічний вісник Національного гірничого університету.* 2012. № 4. С. 4–11.

УДК 330

ФІНАНСОВИЙ РЕЗУЛЬТАТ ЯК ЕКОНОМІЧНА КАТЕГОРІЯ: ПОРЯДОК ФОРМУВАННЯ ТА ВИЗНАЧЕННЯ

Піхняк Тетяна Андріївна,
к.е.н., доцент кафедри менеджменту,
фінансів, банківської справи та страхування
Хмельницький університет управлінні
та права імені Леоніда Юзькова
м. Хмельницький, Україна

Анотація: досліджено підходи до трактування економічної категорії «фінансовий результат» різними науковцями. Подано алгоритм формування фінансового результату суб'єкта малого підприємництва. Розглянуто модель формування фінансового результату, яка відображає складові, що підлягають контролюванню на підприємстві. Проаналізовано динаміку та склад фінансових результатів суб'єкта малого підприємництва.

Ключові слова: фінансовий результат, прибуток, збиток, суб'єкт господарювання, показники діяльності.

Кінцевим результатом діяльності будь – якого підприємства може бути прибуток, збиток або нульовий результат, тобто прибуток дорівнює збиткам. Позитивне значення фінансового результату, тобто прибуток, є основним джерелом фінансування діяльності підприємства. Адже, саме від величини даного показника залежить рівень платоспроможності підприємства та можливості його економічного розвитку. Тому, при детальному дослідженні сутності та значення фінансових результатів, для подальшого розвитку підприємства, у перспективі можна досягти найвищих результатів економічної ефективності.

Така економічна категорія як «фінансовий результат» все більше притягує до себе увагу, вимагаючи детального дослідження її як на теоретичному рівні, так до порядку формування. Усе перелічене, на нашу думку, буде сприяти забезпеченню основних передумов для покращення значення фінансових результатів та стабільного економічного розвитку підприємств в довгостроковій перспективі.

Проводячи дослідження різних літературних джерел, можемо стверджувати, що на сьогодні немає однозначних тверджень щодо трактування даної категорії. Тому, вбачаємо за необхідність розглянути детально наукові підходи вчених-економістів до трактування терміну «фінансові результати».

Сучасна концепція економічної сутності категорії «фінансові результати», як вважає Есманова Л. І., базується на нових принципах динамічної економіки. Доречно зауважити, що Есманова Л. І. розглядає фінансовий результат підприємства як різницю між тим, що воно одержало за виконану роботу, і тим, що фактично витратило на неї у процесі виробничо-господарської діяльності з метою забезпечення економічної вигоди [1, с. 19].

Відповідно до фінансового словника, авторами якого є Загородній А. Г. та Вознюк Г. Л., фінансовий результат трактується як різниця між доходами та витратами, та як приріст або зменшення вартості власного капіталу підприємства [2, с. 623].

Червинська С. Л. стверджує, що визначення фінансових результатів діяльності будь-якого підприємства залежить від методології їх формування і обліку. Існуючі недоліки методології бухгалтерського обліку доходів і витрат зумовлюють те, що фактично ні в фінансовій, ні в податковій звітності не відображається реальна сума прибутку чи збитку. Адже нормативні документи щодо їх визначення розробляються різними державними структурами: нормативні документи, що регулюють фінансовий облік розробляє Міністерство фінансів України, а рекомендації та інструкції з організації податкового обліку – Державна податкова служба України [3, с. 108].

За словами Р. В. Скалюк , фінансовий результат – це поєднання якісного та кількісного показника результативності господарської діяльності підприємства [4].

Досліджуючи різні наукові підходи до визначення поняття «фінансовий результат» Дікань Л.В. та Вороніна О.О. вводять власне, яке, на їх думку, відрізняється від існуючих врахуванням зміни активних частин формування фінансового результату (доходу та витрат) та поєднанням їх із структурними елементами доходу, витрат і власного капіталу, виходячи з елементів облікової політики підприємства, що загалом охоплює всі напрямки його діяльності (операційної, фінансової, інвестиційної) та визначає подальший розвиток [5].

Досить цікавим у розгляді сутності поняття фінансового результату є підхід Бреславцевої Н. А. [6]. Вона зазначає, що практикою продиктована необхідність пошуку більш загального показника, ніж фінансовий результат, який відображав би стан майна і динаміку статутного капіталу, що дає цілісну картину фінансової спроможності інституційної одиниці. Вона називає таким показник глобальної фінансової результативності.

Отже, як бачимо, значне коло науковців ототожнюють дане поняття із подібними категоріями, термінами «прибуток», який виступає позитивним фінансовим результатом у діяльності підприємств та «збиток» – який слугує від'ємним показником.

Підтримуємо думку таких вчених, як Фролової Л. В., Вороніної О.О. та Дікань Л. В., щодо однозначно недоречності ототожнення фінансового результату з прибутком, так як прибуток може розглядатися в таких аспектах як: економічна категорія, фінансовий результат підприємства, форма грошових накопичень.

Так як фінансовий результат визначається шляхом співставлення доходів і витрат діяльності підприємства, підтримуємо думку Тесленко Т. І. та Конькова Н. В., щодо визначення фінансового результати, а саме – це якісний показник діяльності підприємства, який визначається як різниця між доходами

та витратами і призводить до зростання (прибуток) або зменшення (збиток) власного капіталу [7].

Отримання позитивного фінансового результату – прибутку – неодмінна умова та мета будь-якого суб’єкта господарювання. Тому, доречним буде розглянути порядок визначення чистого фінансового результату (прибутку або збитку) (рис.1).

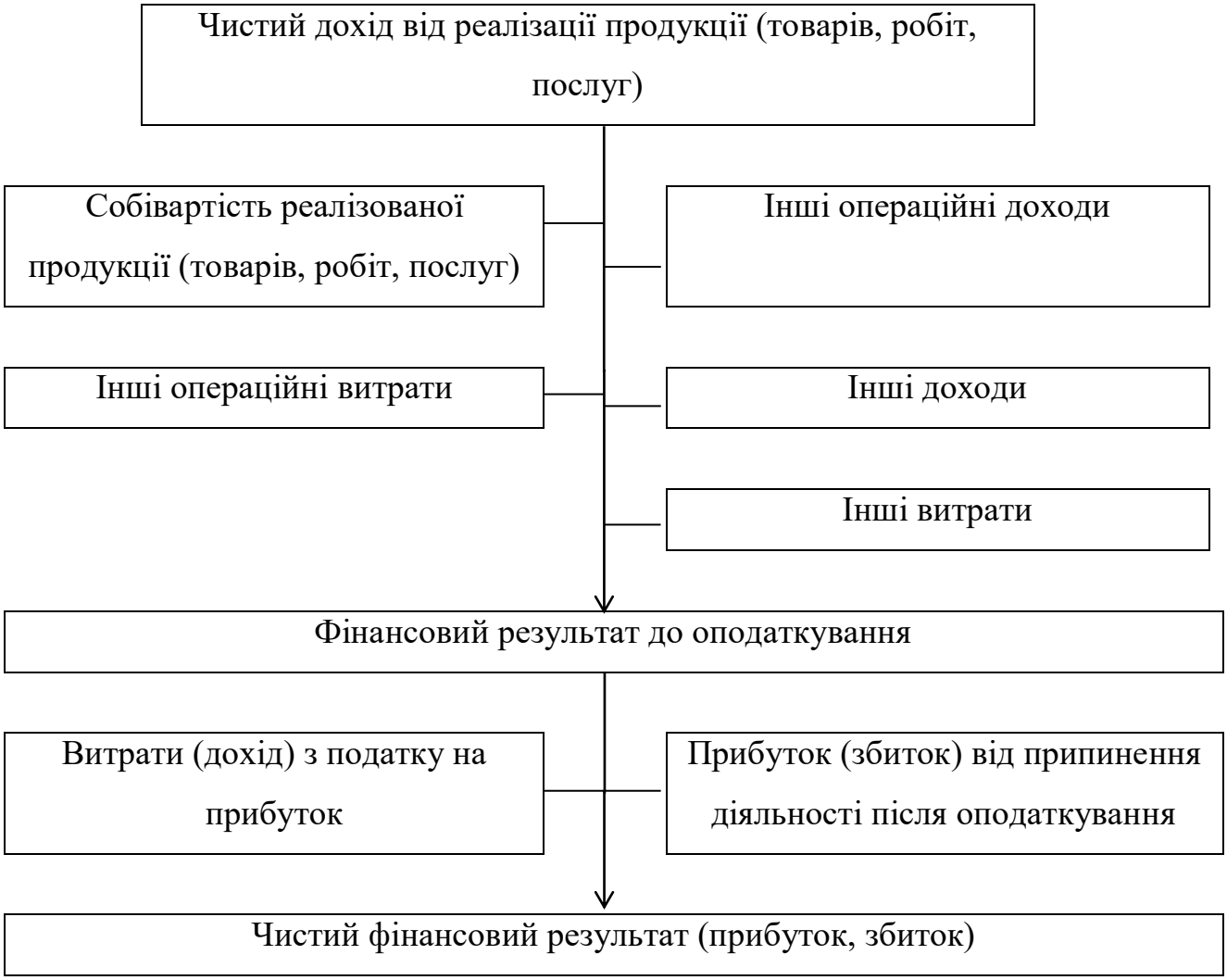

Рис. 1. Алгоритм формування чистого фінансового результату

Джерело: сформовано автором за [8]

Таким чином, фінансовий результат – це результат діяльності суб’єктів господарювання, що визначається як різниця між сумами доходів та відповідних їм витрат, виражена у абсолютних показниках прибутку (збитку).

Оскільки процес формування фінансових результатів в силу об'єктивних і суб'єктивних чинників може відхилятися від запланованих параметрів, виникає необхідність ухвалення своєчасних рішень по його коригуванню.

Модель формування фінансового результату відображає всі складові, які підлягають контролюванню. Ця модель передбачає виділення видів прибутку, з одного боку, за параметром локалізації просторово-часових ознак складових виробничо-господарської діяльності суб'єкта господарювання та, з іншого боку, за складом формуючих елементів та особливостями аналізу величини прибутку.

З вище викладеного слідує, що прибуток підприємства – це різниця між сумою обсягу реалізації продукції певного виду, який помножено на ціну реалізації продукції певного виду, та сумою обсягу реалізації продукції певного виду, який помножено на собівартість реалізованої продукції певного виду, до якої додаються доходи від інвестиційної та фінансової діяльності та вираховуються витрати на збут, адміністративні витрати, інші витрати від операційної діяльності, а також витрати від інвестиційної та фінансової діяльності:

$$\text{Ппідпр.} = \sum(\text{Орпіх x Црпі}) - \sum(\text{Орпіх x Српі}) - (\text{Вз} + \text{Вадм} + \text{віно}) + \text{Дінв} - \text{Вінв} + \text{Дфін} - \text{Вфін} \quad (1),$$

де Орпі – обсяг реалізації і-го виду продукції;

Црпі – ціна реалізації і-го виду продукції;

Српі – собівартість реалізації і-го виду продукції;

Вз – витрати на збут;

Вадм – адміністративні витрати;

Віно – інші операційні витрати;

Діно – доходи від іншої операційної діяльності;

Дінв – доходи від інвестиційної діяльності;

Вінв – витрати від інвестиційної діяльності;

Дфін – доходи від фінансової діяльності;

Вфін – витрати від фінансової діяльності.

Відповідно до даної моделі, для того, щоб збільшити кінцеві фінансові результати, необхідно здійснювати ефективну політику управління факторами, які впливають на його розмір: обсяг реалізації виду продукції (робіт, послуг, товарів) у натуральних одиницях; виробничу собівартість одиниці виду

реалізованої продукції; рівень цін за одиницю виду продукції та структуру обсягів зміни реалізації продукції в асортименті.

У табл.1 розглянуто динаміку та склад фінансових результатів ТОВ «Скорк», які відображені у Фінансовому звіті суб'єкта малого підприємництва за 2019-2020 рр.

Таблиця 1

Динаміка і склад фінансових результатів ТОВ «Скорк» за 2019-2020 рр.

Стаття	Роки		Відхилення (+; -)	
	2019	2020	абсолютне, тис. грн.	відносне, %.
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	40980,3	35262,1	5718,2	16,21
Інші операційні доходи	30,5	3,9	26,6	682,05
Інші доходи	-	-	-	-
Разом доходи (2000+2120+2240)	41010,8	35266,0	5744,8	16,28
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	34467,1	29484,0	4983,1	16,90
Інші операційні витрати	4453,1	3196,7	1256,4	39,30
Інші витрати	69,4	57,2	12,2	21,32
Разом витрати	38989,6	32737,9	6251,7	19,09
Фінансовий результат до оподаткування	2021,2	2528,1	-506,9	-20,05
Податок на прибуток	534,9	867,5	-332,6	-38,34
Чистий прибуток (збиток)	1486,3	1660,6	-174,3	-10,49

Джерело: сформовано автором на основі даних фінансової звітності підприємства

Розглядаючи резерви максимізації прибутку слід звернути увагу на те, що прибуток залежить як від доходів підприємства, так і від його витрат. Як бачимо, з-поміж фінансових результатів найбільшу питому вагу має дохід від

реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) 40980,3 тис. грн. Його стабільне зростання (у порівнянні з 2019 р. він зріс на 5718,2 тис. грн. або на 16,21%) є досить позитивною тенденцією і свідчить про правильну політику підприємства. Хоча ТОВ «Скорк» за 2019 рік отримало фінансовий результат – прибуток у розмірі 1486,3 тис. грн., у порівнянні з попереднім роком він не суттєво зменшився на 10,49%. У цілому, можна сказати, що ТОВ «Скорк» має достатньо коштів у своєму розпорядженні і є фінансово стійким.

Резерви збільшення сум фінансового результату, зокрема прибутку пов'язані передусім із напрямами господарювання підприємства. Для успішного функціонування кожен суб’єкт господарювання повинен прагнути до підвищення ефективності своєї діяльності на основі раціонального використання ресурсного потенціалу, збільшення прибутковості виробництва, поліпшення якості реалізованої продукції [9].

Таким чином, фінансовий результат у формі прибутку виступає головною метою діяльності підприємства на ринку та одним з ключових показників, який визначає ефективність його діяльності. Визначено, що фінансовий результат – це якісний показник діяльності підприємства, який визначається як різниця між доходами та витратами і призводить до зростання (прибуток) або зменшення (збиток) власного капіталу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Есманова Л. І. Фінансові результати як економічний інструмент розвитку сільськогосподарських підприємств. Суми: ВАТ «СОД», видавництво «Козацький вал», 2007. 156 с.

2. Фінансово-економічний словник / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк. 3-тє вид., доп. та перероб. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2011. 844с.

3. Червінська С. Л. Особливості визначення фінансових результатів діяльності аграрних підприємств. *Облік і фінанси АПК*. 2015. № 6. С. 107-110.

4. Скалюк Р. В. Сутність та значення фінансових результатів в системі розвитку господарської діяльності промислових підприємств. Наукові праці

Кіровоградського національного технічного університету. 2010. Вип. 18(1). Економічні науки. С. 135-141.

5. Дікань Л. В., Вороніна О. О. Фінансовий результат підприємств: теоретичні узагальнення та прикладний аналіз: монографія. Харків: СПД ФО Лібуркіна Л.М., 2008. 92 с.

6. Бреславцева Н. А. Бухгалтерский учет : учебн. пособ. по направлению «Экономика». Москва : ИНФРА-М, 2012. 356 с.

7. Облік фінансових результатів: проблеми та шляхи вдосконалення / Т. І. Тесленко, Н. В. Конькова // Бізнес Інформ. 2013. № 4. С. 356-360. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2013_4_68.

8. Мороз Ю. Ю. Облік фінансових результатів діяльності підприємства. URL:file:///C:/Users/Владелец/Downloads/31171-79668-1-PB.pdf.

9. Гаватюк Л. С. Шляхи підвищення рівня прибутковості вітчизняних підприємств у сучасних умовах господарювання. Економіка та суспільство. 2017 -№ 9.- С. 363-367. URL: http://www .economyandsociety .in. ua /journal /9_ ukr/62.pdf.

УДК 330

ПРОДАЖ ЗЕМЕЛЬНИХ ДІЛЯНОК ІНОЗЕМНИМ ОСОБАМ: МОЖЛИВІ ПРОБЛЕМИ І РЕАЛІЇ

Проніна Оксана Володимирівна
к. держ. упр., доцент
кафедри державного управління
і місцевого самоврядування ХНТУ
м.Херсон, Україна

Анотація: У статті досліджено сучасний стан, умови та можливості запровадження вільного обігу земель сільськогосподарського призначення в Україні, в тому числі можливість продажу земель іноземним громадянам. Визначено основні переваги і недоліки відкриття ринку земель сільськогосподарського призначення в Україні.

Ключові слова: ринок земель, мораторій, суб'єкти ринку, референдум, землі сільськогосподарського призначення.

Формування ринку земель сільськогосподарського призначення в Україні - важливий для збалансованого розвитку країни процес, що впливатиме не лише на економічні, а й на екологічні та соціальні показники.

Ринок земель - це не ринок, на якому земля продається та купується будь-ким, у тому числі й нерезидентами, а це передусім ринок, що суворо регулюється та має відповідні обмеження щодо продажу земель. При цьому метою зазначеного регулювання повинно бути дотримання засад вільного вибору, рівності сторін і забезпечення суспільних інтересів.

31 березня близько першої ночі Верховна Рада ухвалила зміни до Земельного кодексу й інших нормативних актів, які скасовують мораторій на продаж землі аграрного призначення і роблять земельний ринок можливим. Законопроєкт, написаний ще восени 2019 року, зазнав низки змін [1].

Запровадження ринку землі в Україні за новим законом передбачається у два етапи. На першому – з 1 липня 2021 р. скасовується дія мораторію на продаж землі сільськогосподарського призначення. Важливим аспектом запуску ринкових відносин, є те, що закон передбачає право і можливість, а не зобов'язання продажу земельних паїв в Україні.

Раніше законопроєкт передбачав, що в одні руки можна буде купувати не більше 10 тисяч гектарів. Але, згідно з остаточною версією документу, в перші три роки можна буде купувати не більше 100 гектарів в одні руки. І лише з 2024 року - до 10 тисяч гектарів. З 2021 до 2024 року право на купівлю землі буде тільки у фізичних осіб. Юридичним особам купувати землю сільськогосподарського призначення в цей період заборонено, вони зможуть купувати її лише з 2024 року. Передбачене переважне право орендаря на купівлю землі, яку він орендував і обробляв.

Серед найстрашніших міфів щодо ринку землі, які постійно поширювалися в українському суспільстві, була теза про те, що українські чорноземи скуплять іноземці. Тож новим законопроектом встановлено чіткий перелік суб'єктів ринку, які матимуть право на покупку землі в Україні.

Діючий президент на початку свого вступу до влади зазначав, що особливо важливі питання, які стосуються громадян України, будуть розглядатися на референдумі. Але ні до прийняття закону, ні до цього часу референдуму не було. Наприкінці року було анонсовано, що треба провести референдум з питання продажу землі іноземцям.

Однак, варто зазначити, що на сьогодні в українському правовому полі фактично відсутні умови для проведення такого референдуму, оскільки у 2018 р. Закон України «Про всеукраїнський референдум», прийнятий у 2012 р., було визнано неконституційним. Відтак, для реалізації гарантованого Конституцією України права на проведення референдуму, на який посилається законодавець у земельному законі, необхідно прийняти відповідний нормативно-правовий акт. А це може бути доволі тривалий процес, навіть якщо зважити на те, що на початку березня 2020 р. на сайті парламенту було

повідомлено про завершення підготовки тексту законопроекту «Про всеукраїнський референдум». Тож, враховуючи сучасні реалії та особливо ситуацію з карантинними заходами через запобігання поширенню коронавірусу COVID-19, говорити про доступ іноземців до українського ринку землі сьогодні, на думку аналітиків, зарано.

Тому ні за яких умов не зможуть купувати українські землі компанії, учасниками, власниками і бенефіціарами яких є громадяни Російської Федерації як країни-агресора. Так само законодавство встановлює заборону ставати учасниками українського ринку землі наступним категоріях фізичних та юридичних осіб: особи, пов'язані з терористичною діяльністю; юридичні особи, співвласником яких є іноземна держава; компанії, чиї власники зареєстровані в офшорах або чиїх бенефіціарів наразі неможливо встановити; фізичні особи чи юридичні компанії, які перебувають під санкціями (за законом «Про санкції»), або особи, пов'язані з ними; юридичні особи, що перебувають під контролем фізичних та юридичних осіб, зареєстрованих у державах, включених Міжнародною групою з протидії відмиванню брудних грошей (FATF) до списку держав, що не співпрацюють у сфері протидії відмиванню доходів, одержаних злочинним шляхом.

Швидше за все, в цьому році відмінять мораторій на продаж.

Можливі позитивні наслідки відміни мораторію на продаж сільськогоспо-дарських земель:

- Зростання цін на землю.
- Розвиток аграрного сектору.
- Іноземні інвестиції.
- Детінізація частини економіки України.

Можливі негативні наслідки відміни мораторію на продаж сільськогосподарських земель:

- Часткове скорочення малих фермерських господарств.
- Зміцнення великих аграрних корпорацій.

Висновки. Ми погоджуємось з тим, що варто було б встановити додаткові запобіжники для надмірної долі іноземців в українському ринку землі. А покладатися на рішення українського референдуму, в якому долю власників земельних паїв буде вирішувати все населення України, не є доцільним. Експерти вважають рішення такого волевиявлення прогнозованим, особливо з огляду на останні соціологічні опитування, кризовий стан економіки та довготривалу інформаційну кампанію протидії продажу землі.

Тема ринку сільгоспземель настільки заполітизована, що сам ринок загнаний у політичний і правовий тупик. Тому, щоб запустити цей ринок, треба не лише провести серйозну організаційну підготовку, а й пройти через суспільно-політичну зону несприйняття, через "муки пекла".

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення: Закон України № 552-IX від 30.04.2020. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/552-IX#Text

2. Земельний кодекс України: Кодекс України №2768EIII від 25.10.2001 р. — Редакція від 12.04.2018: URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2768E14

УДК 339.378

ЛОЯЛЬНІСТЬ СПОЖИВАЧІВ ТОРГОВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ВИСОКОГО РІВНЯ КОНКУРЕНЦІЇ

Прядко Ольга Миколаївна
к.е.н., доцент
Тарасов Ігор Юрійович
к.е.н., доцент
Декадіна Вікторія Володимирівна,
Ярошенко Анастасія
Студенти
Харківський державний університет харчування та торгівлі
м.Харків, Україна

Аннотация: У статті досліджено аспекти поняття лояльності споживачів, визначено найголовніші фактори, що впливають на формування програм тривалих стосунків з клієнтами. Наведено алгоритм формування лояльності споживачів до торговельного підприємства в умовах високого рівня конкуренції. Обґрунтовано ефективність застосування програм лояльності споживачів щодо збільшення прибутковості та підвищення конкурентоспроможності підприємств.

Ключові слова: лояльність, споживач, конкурентоспроможність, програми, підприємства.

Вступ. Однією із вирішальних компонент, що формують конкурентні переваги підприємства, виступає лояльність споживачів. Вона відіграє роль конкурентної переваги підприємства, постає індикатором можливості здійснювати інноваційні перетворення не тільки у сфері виробництва, а й у сфері обслуговування. Ефективність комплексу заходів з формування лояльності значною мірою залежить від обраних інструментів і методів

заохочення прихильності покупців. Успіх можливий лише в разі проведення такої програми, яка дозволить стимулювати бажану поведінку або відношення клієнтів. Відданість споживачів певному бренду є основою формування та збереження стійкої ринкової позиції, що й визнається його конкурентною перевагою.Питанню дослідження лояльності споживачів присвячені праці зарубіжних і вітчизняних учених, серед яких необхідно зазначити Д. Аакера, Дж. Хофмейра, Ф.Ф. Райхельда, Т. Томаса, Бутчер А. Стефана та інших. Теоретичні та практичні підходи до процесу формування лояльності й окремі аспекти управління ними на підприємствах розглянуті такими вітчизняними ученими, як Бояршинов А.А., Горелик Д.Є., Іванюк І., Семенова М.І., Савицька Н.Л. тощо.

Мета роботи – розробка рекомендацій щодо формування лояльності споживачів.

Матеріали та методи. Під час дослідження використані сучасні інформаційні джерела, фахова аналітична бізнес-преса, результати власних маркетингових досліджень.

Результати та обговорення. Бурхливий розвиток технологій, загострення конкурентної боротьби в глобальному масштабі спонукають підприємницький сектор до вибору стратегії розвитку, заснованої на побудові довготривалих відносин з клієнтами. В обстановці загострення конкуренції й прискорення ринкової динаміки цілі багатьох підприємств помітно змінилися. Якщо кілька років назад на першому плані стратегії фірми стояло завоювання нової клієнтури, то останнім часом у центрі уваги перебувають лояльність клієнта, його вірність фірмі. Причиною таких змін є усвідомлення того, що підтримка зв'язків із клієнтом забезпечує підприємству значний економічний успіх завдяки регулярним закупівлям, відвідуванням, позитивним відгукам про послуги (продукції) [1].Лояльність у маркетингу означає побудову довгострокових відносин, у яких споживач (клієнт) із прихильністю ставиться до продукції виробника, бренда чи магазину і стає його постійним клієнтом. Важливою складовою маркетингової стратегії фірми є відносини з клієнтами,

контрагентами і конкурентами. Конкурентна перевага досягається, коли компанія набуває атрибути, які дозволяють їй працювати на більш високому рівні, ніж інші компанії в тій же галузі.

В даному дослідженні виділяються наступні чинники конкурентних переваг підприємства:

- виробництво продукції, що задовольняє потреби споживачів більшою мірою, ніж продукція конкурентів (якість продукції);

- обслуговування споживачів більш якісним чином, ніж конкуренти (якість сервісу);

- побудова бізнес-процесів таким чином, щоб виробляти продукцію з меншими витратами, ніж конкуренти і продавати її за меншу ціну (ціна продукції);

- налагодження відносин з споживачами таким чином, щоб вони були схильні купувати продукцію даної компанії (лояльність споживачів).

Таким чином, лояльність споживачів є чинником формування конкурентних переваг підприємства в ринкових умовах, які забезпечуються за рахунок наступних основних моментів:

1. Дистрибуція. Збут продукції компанії повинен бути адекватним потребам споживачів і бажаного образу компанії. Місцезнаходження також є критичним фактором у виборі компанії-постачальника продуктів. Воно має відповідати особливостям її бізнесу і бути частиною образу, бренду.

2. Продаж унікальних товарів. Побудова міцних відносин з постачальниками може забезпечити компанії ексклюзивні права.

3. Обслуговування клієнтів. Якість сервісу багато в чому визначає ставлення споживачів до компанії і сприйняття її продукції.

4. Програми лояльності. Споживачі повинні бути віддані покупці товарів і послуг конкретної компанії. Це може бути досягнуто за допомогою брендингу, позиціонування і проведення програм лояльності. Програма передбачає утримання клієнтів за допомогою надання їм вигідних умов обслуговування в

даній компанії і видачі так званих карт постійного покупця. У тому випадку, коли споживач використовує карту постійного покупця при здійсненні покупки, компанія може відстежувати всі свої угоди з цим споживачем і зберігати дані про нього у своєму сховищі даних, який відстежує потреби клієнта.

5. Соціальна відповідальність. Етична сторона бізнесу - це обличча сучасної компанії. Соціально відповідальній компанії набагато легше домогтися лояльності споживачів і отримати їх довіру.

Успішна програма лояльності повинна бути орієнтована на довгостроковий результат. Щоб сформувати лояльність, необхідно багато часу, тому що лояльність заснована на довірі, на знанні цільових споживачів, що приносять компанії найбільший зиск, і на винагороду тільки тих дій споживачів, які приносять компанії вигоду. Збільшення лояльності споживачів до торговельного підприємства може забезпечити зниження витрат компанії за наступними напрямками:

1. Зменшення маркетингових витрат;

2. Зниження витрат на рекламу за рахунок підвищення репутації компанії і «сарафанного радіо»;

3. Більш низькі операційні витрати.

У зв'язку з цим виникає необхідність формування у споживачів довічної прихильності підприємства, за допомогою якої:

- продаж підвищується, тому що клієнт купує більше;

- посилюється положення компанії на ринку;

- витрати знижуються, так як компанія не повинна витрачати гроші, щоб залучити нових споживачів і утримати поточних, так як вони у неї вже є у достатньо високій кількості;

- компанія захищена від цінової конкуренції, тому що лояльні споживачі з меншою ймовірністю можуть бути переманені конкурентами;

- споживачі, задоволені одними продуктами компанії, будуть купувати і інші її продукти, покращуючи її показники товарообігу.

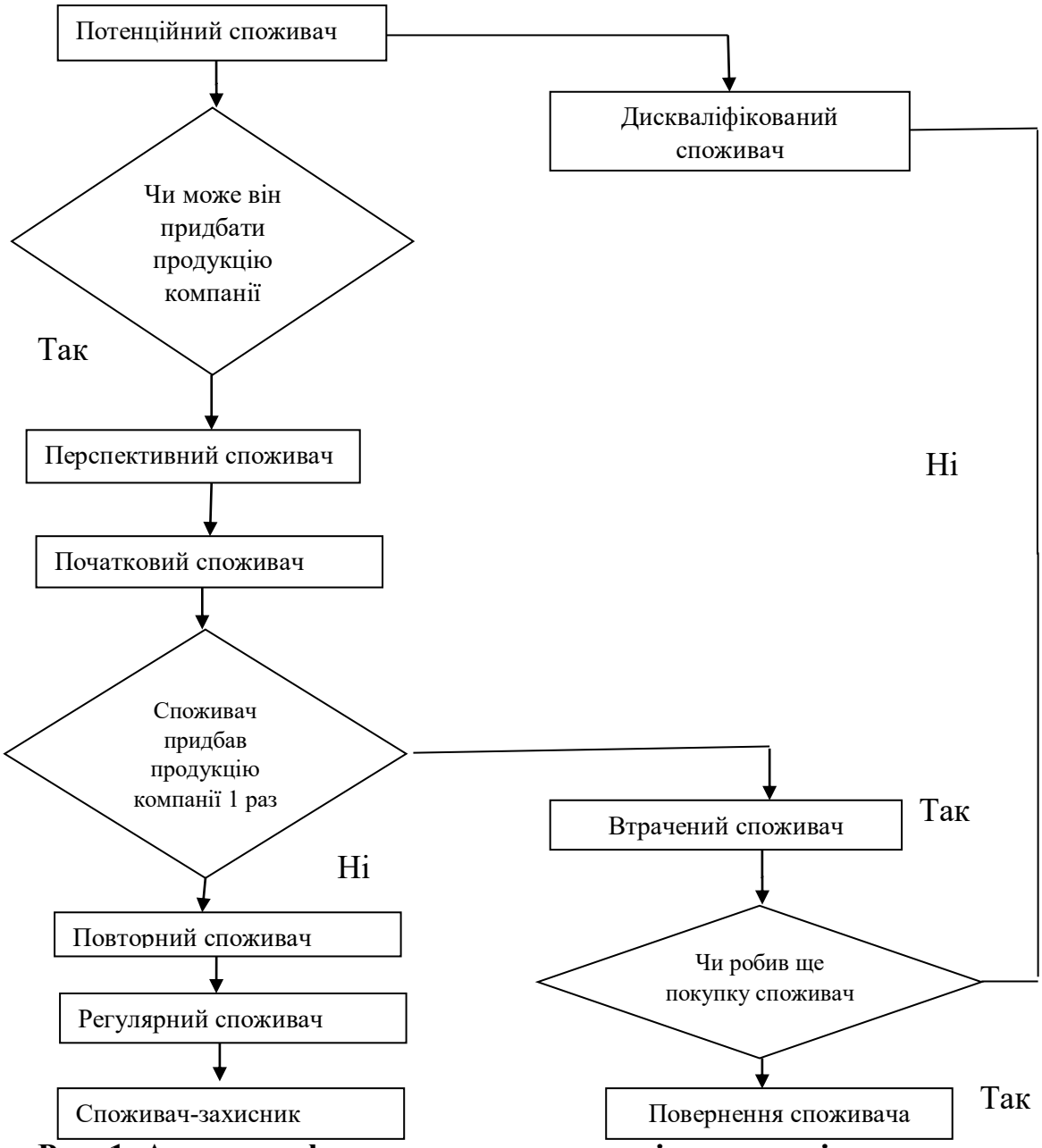

Рис. 1. Алгоритм формування лояльності споживачів до магазину

Лояльний споживач - це той, хто: робить регулярні покупки; спрямовує інших до конкретного магазину (забезпечує йому рекламу, створює репутацію; віддає перевагу продукції саме цієї компанії; не звертає уваги на продукцію конкурентів. Споживачі стають лояльними через певні стадії, які надано на рис. 1. **Перша стадія:** потенційний споживач - це будь-яка особа, яка могла би купити товар у магазині. Ми віримо, що вони могли б купувати продукцію у даному підприємстві, але не знаємо цього напевно.

Друга стадія: перспективний споживач - це споживач, який відчуває потребу в послугах саме цього магазину і в стані цим скористатися. Хоча він ще

не зробив покупку, але, чув про таку можливість. Дискваліфікований споживач - споживач, який не потребує або не має можливості придбати товари.

Третя стадія: початковий споживач - це споживач, який в перший раз скористався послугами магазину. Втрачений споживач - це споживач, який придбав товар тільки один раз і не повернувся за повторної покупкою. Коли він стає активним знову, він той, що повернувся, але знаходиться у групі ризику бути втраченим знову.

Четверта стадія: повторний споживач - це споживач, який придбав товари з асортиментної лінійки магазину два або більше разів.

П'ята стадія: регулярний споживач - це споживач, який купує все, в чому він відчуває потребу у конкретному магазині. Покупки він здійснює регулярно. Його пов'язують з ним певні відносини та він не звертає уваги на послуги конкурентів.

Шоста стадія: споживач-захисник - споживач, який закликає інших купувати продукцію компанії. Він готовий відстоювати її репутацію та захищати. Він розповідає про компанію колегам та друзям і бере опосередковану участь в створенні і підтримці її бренду.

Висновки. Рівень лояльності має велике значення для зусиль, спрямованих на збереження та залучення споживачів. Побудова тривалих відносин зі споживачами, які дають змогу збільшити прибутковість фірми та забезпечити її стійку ринкову позицію, є одним з головних напрямів підвищення ринкової вартості торговельного підприємства. Саме тому різні аспекти проблеми формування програм лояльності, які дадуть змогу ефективно працювати з клієнтами, зберегти старих та залучати нових споживачів, є актуальними.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Електроний ресурс – Режим доступу URL http://elib.hduht.edu.ua/bitstream/123456789/957/1/посибник_упр.попитом.pdf

УДК 378-057.2

ДИФЕРЕНЦІЙОВАНЕ НАВЧАННЯ В ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ПРОФЕСІЙНО МОБІЛЬНИХ ФАХІВЦІВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Повідайчик Оксана Степанівна,
доктор педагогічних наук, професор,
Хоминець Світлана Іванівна,
аспірант
ДВНЗ «Ужгородський національний
університет», м. Ужгород, Україна,

Анотація. У статті досліджується питання реалізації технології диференційованого навчання у вищій школі. Встановлено, що її впровадження зумовлено необхідністю «вирівнювання» ступеня готовності майбутніх фахівців до навчальної і дослідницької діяльності. Обґрунтовано необхідність розробки відповідного навчально-методичного забезпечення фахової підготовки студентів (диференційованих завдань із поступовим ускладненням навчального матеріалу, різнорівневих самостійних робіт), а також консультування студентів на всіх етапах їхнього навчання і наукового пошуку.

Ключові слова: диференціація, диференційоване навчання, підготовка майбутніх фахівців, вища школа, різнорівневі завдання.

Наукове осмислення розвитку диференційованого навчання в сучасному вітчизняному освітньому просторі, аналіз набутого досвіду є актуальними з метою визначення нових перспектив розвитку професійної освіти, розробки інноваційних концепцій організації диференційованого навчання з урахуванням міждисциплінарного та компетентнісного підходів до навчання у вищій школі.

Відзначимо, що в педагогіці інтерес до цієї проблеми з’явився спочатку як питання про індивідуально-диференційований підхід, як усвідомлення необхідності гуманного ставлення до студентів через врахування їхніх

індивідуальних відмінностей у процесі навчання і виховання (Я.А. Коменський, Ж.-Ж. Руссо, С. Френе, Р. Штейнер). Загальні підходи до диференційованого навчання були обґрунтовані швейцарськими вченими-психологами Е. Клапаредом і В. Штерном у кінці XX ст.

У сучасних умовах диференціація стала невід'ємною характеристикою системи освіти Великої Британії, США, Японії, Франції та ін. країн, де поряд із достатньо розвиненими формами елітарного навчання реалізується принцип рівних можливостей для всіх студентів. Вчений А. Агацці, аналізуючи проект реформи середньої школи Італії, запропонував «впровадження широкої системи індивідуалізованого навчання у формі рівневої диференціації», яка дає можливість вивчати один і той самий матеріал на рівнях, які відрізняються глибиною і темпом його засвоєння. Окрім цього, в світовій освітній практиці були апробовані різні види диференційованого навчання, які передбачали диференціацію студентів за здібностями та інтелектом.

В Україні ідея диференціації навчання в освіті набула поширення в середині 50-х рр. XX ст. (у системі вищої освіти – у 80-х роках) в контексті суспільно-політичних і соціально-економічних змін (П. Сікорський, В. Шарко, В. Шулик, О. Ярошенко та ін.).

На сьогодні вчені розглядають диференційований підхід як цілеспрямовану діяльність педагога з використанням в умовах як довільного, так і спеціально організованого навчання можливостей урізноманітнення тих чи інших освітніх компонентів [1; 2]. Диференційоване навчання полягає у розподілі навчальних планів і програм [3].

Ми будемо розуміти диференційоване навчання як форму організації освітнього процесу, при якій за допомогою визначених змісту, форм, методів, темпів і обсягів навчання створюються оптимальні умови для оволодіння студентами необхідними знаннями, вміннями та навичками.

Підкреслимо, що диференційованого навчання має особистісно зорієнтовану спрямованість освіти, адже воно спрямоване як на реабілітацію слабших студентів, так і на стимулювання їхньої навчально-пізнавальної

активності, що, у свою чергу, стає мотиваційним поштовхом до професійної діяльності, підвищення рівня їхньої готовності до професійної мобільності.

Диференціацію навчання розглядають у різних аспектах: 1) з позиції функціонування освітньої системи – диференціація є принципом її побудови; 2) з точки зору конструювання змісту освіти – вона виступає як умова відбору базового і варіативного освітніх компонентів; 3) з позиції розвитку освіти – вона є ціллю формування нової освітньої системи; 4) з точки зору організації процесу навчання – вона використовується як засіб індивідуалізації навчальної діяльності.

Диференціація навчання поділяється на рівневу і профільну. Рівнева – це диференціація за здібностями та успішністю в навчанні, а профільна – за нахилами та інтересами [4].

Узагальнення результатів досліджень щодо впровадження технології диференційованого навчання у вітчизняних ЗВО дало можливість виокремити особливості її реалізації, які передбачають:

– виявлення початкового рівня навчальних досягнень студентів та формування на основі цього однорідних груп;

– визначення єдиних для навчальної групи стратегічних цілей і відмінних для кожного студента тактичних цілей;

– використання опорних конспектів лекцій, методичних розробок, прикладів вирішення завдань;

– забезпечення варіативності змісту навчальних матеріалів та часу, відведеного на їхнє засвоєння кожним студентом залежно від його успішності;

– керівництво освітньою діяльністю кожного студента з урахуванням його індивідуальних можливостей;

– створення позитивних взаємин на рівні «викладач-студент», які формуються через почуття особистої значущості студента [5].

Підкреслимо, що запровадження технології диференційованого навчання не завжди передбачає групування студентів за певними критеріями. Можливо під час підготовки в одній групі створювати умови для навчання різних

студентів: пропонувати різноманітні завдання (прості, складні, алгоритмічні, творчі), використовувати різні форми і методи навчання. У контексті нашого дослідження варто відзначити, що диференційований підхід лежить також в основі вибору напряму досліджень студентів, баз практики, форм участі у позааудоторній діяльності (волонтерській роботі, конференціях, круглих столах та ін.).

Диференційоване навчання є прогресивною формою організації навчальної і науково-дослідницької підготовки майбутніх фахівців і реалізується:

– на практичних і семінарських заняттях, що вимагає розроблення відповідного навчально-методичного забезпечення;

– під час фронтальної, групової та індивідуальної роботи на лекції;

– в процесі самостійної роботи майбутніх фахівців [1].

Важливою складовою в процесі підготовки студентів є розробка диференційованих завдань (у рамках певної дисципліни чи практики), які вважаємо за доцільне класифікувати у чотири групи з поступовим ускладненням навчального матеріалу. Виконання зазначених завдань передбачається всіма студентами, при цьому надається можливість різного темпу їхнього виконання, ступеня самостійності та ін.

Перший тип завдань містить відому для всіх студентів інформацію про досліджуваний об’єкт, процес чи явище, а також алгоритми, виконання яких приводить до відтворення раніше вивченого матеріалу. Цей тип завдань застосовується у випадку, коли необхідно визначити рівень знань, умінь та навичок на початку вивчення певної дисципліни з метою їх вирівнювання.

Другий тип завдань передбачає роботу з інформацією, що вимагає застосування окремих методів наукового пізнання (аналіз, синтез, абстрагування тощо). Їхнє використання дозволяє студентам не тільки точно відтворити раніше вивчене, а й частково реконструювати його, модифікувати. У таких завданнях подаються відомі ситуації і способи їхнього вирішення з метою оволодіння студентами певними дослідницькими знаннями і вміннями.

Третій тип завдань передбачає вирішення стандартних проблемних ситуацій через застосування нових способів діяльності. У завданнях зазначається послідовність дій без виокремлення операцій, характерних для кожного конкретного випадку. Самостійна пізнавальна діяльність студентів має продуктивний характер. Якщо студенти оволоділи способами вирішення цих завдань, то можна вважати, що в них сформовані необхідні для майбутнього фаху знання, вміння та навички.

Четвертий тип завдань передбачає визначення напряму діяльності, але не способів її реалізації. Завдання містять навчальний матеріал, який вимагає нетипових рішень у нестандартних умовах. Тут проявляється творча діяльність студентів. Їхнє виконання свідчить про високий рівень сформованості дослідницьких умінь, необхідних для професійної діяльності.

Підкреслимо, що диференціація за ступенем складності завдань використовується не лише як засіб систематичного і послідовного оволодіння способами науково-дослідницької діяльності, а й для формування позитивного ставлення до навчання, оскільки розв’язання посильного завдання стимулює бажання до подальшої роботи та підвищує самооцінку своїх можливостей.

Технологія диференційованого навчання передбачає розробку різнорівневих завдань для самостійної роботи. Зокрема, передбачається застосування репродуктивних, комбінованих і творчих самостійних робіт, відповідно до рівня пізнавальної самостійності студентів.

Репродуктивні самостійні роботи. При їхньому виконанні самостійна пізнавальна діяльність відбувається на рівні відтворення теоретичних знань, а практична діяльність виконується за зразком і спрямована в основному на копіювання дій викладача у заданій послідовності. Відзначимо, що при таких типах завдань самостійна пізнавальна діяльність студентів перебуває на досить низькому рівні, оскільки цей процес не передбачає творчої складової. При цьому виконуються елементарні мислительні операції. Тому рівень знань і вмінь студентів є невисоким. Однак у своїй практичній діяльності не варто відмовлятися від реконструктивних самостійних робіт, оскільки вони

створюють базу для формування пізнавальної самостійності студентів на більш високому рівні. Тому на перших заняттях необхідними є чіткі і детальні вказівки, як виконувати те чи інше дослідження, в якій послідовності мають іти практичні дії, як оформляти результати наукової роботи та ін.

Комбіновані самостійні роботи. Вони передбачають не тільки володіння раніше вивченим матеріалом, а й наявність певного рівня сформованості дослідницьких умінь. Студентам потрібно використовувати здобуті знання, реконструювати їх, узагальнювати окремі факти і явища, перетворювати, робити відповідні висновки. При цьому виконуються такі мислительні операції, як узагальнення, абстрагування та ін. У результаті набуті знання поглиблюються, формуються нові, удосконалюються дослідницькі вміння.

Творчі самостійні роботи характеризуються високим рівнем пізнавальної самостійності студентів, яка розглядається нами як готовність вирішувати без сторонньої допомоги певні проблеми. Тому в завдання для самостійної роботи цього типу необхідно включати матеріал, який передбачає вирішення проблемних питань такими способами, які не випливають безпосередньо з вивченого. Такі завдання є наближеними до практики і потребують самостійного пошуку, а пізнавальна самостійність і практична діяльність мають творчий характер.

Отже, професійна підготовка майбутніх фахівців у вищій школі передбачає застосування диференційованого підходу. Його актуалізація зумовлена необхідністю «вирівнювання» ступеня готовності студентів до навчальної і дослідницької діяльності. Зазначене передбачає розробку відповідного навчально-методичного забезпечення підготовки студентів (диференційованих завдань із поступовим ускладненням навчального матеріалу, різнорівневих самостійних робіт), а також консультування студентів на всіх етапах їхнього навчання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Юзбашева Г. Диференційоване навчання – запорука успіху. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2012. Вип. 109. С. 159–167.

2. Повідайчик О.С. Реалізація технології диференційованого навчання в процесі науково-дослідницької підготовки магістрів соціальної роботи. *Науковий вісник Ужгородського університету: Серія «Педагогіка. Соціальна робота»*. 2018. Вип. 2 (43). С. 201–205.

3. Гончаренко С.У. Наука й навчальний предмет. *Шлях освіти*. 2006. Вип. 1. С. 8–14.

4. Галузинський В., Євтух М. Педагогіка: теорія та історія: навчальний посібник. Київ: Вища школа, 1995. 237 с.

5. Хмеляр І., Лукащук М. Методичні підходи диференціації та індивідуалізації навчання на заняттях хімії та біології. *Методика навчання природничо-математичних дисциплін. Наукові записки. Серія: Педагогіка*. 2009. Вип. 1. С. 121–125.

УДК 378.091

ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ УНІВЕРСИТЕТУ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Повідайчик Михайло Михайлович,
кандидат економічних наук, доцент,
ДВНЗ «Ужгородський національний
університет», м. Ужгород, Україна,

Анотація. У статті проаналізовано зміст і структуру поняття освітнього середовища закладу вищої освіти. Визначено особливості освітнього середовища як засобу формування конкурентоспроможності майбутнього вчителя. Охарактеризовано функції конкурентоформуючого освітнього середовища закладу вищої освіти – адаптивну, соціально-культурну, розвивальну.

Ключові слова: освітнє середовище, функції, професійна підготовка, педагог, конкурентоспроможність.

На сьогоднішній день у вищій школі створюються умови не тільки для ефективної професійної підготовки, гармонізації інтелектуальної та емоційної сфер особистості, формування моральних орієнтацій, але й розвитку конкурентоспроможності фахівців. Цей процес зумовлений професіоналізмом професорсько-викладацького складу, особистісними особливостями суб’єктів навчально-виховного процесу, цілями і цінностями та іншими чинниками, які становлять освітнє середовище ЗВО.

Відзначимо, що освітнє середовище – це багатосуб’єктне та багатопредметне системне утворення, що має можливості цілеспрямовано впливати на професійно-особистісний розвиток майбутнього фахівця, забезпечуючи його готовність до професійної діяльності та/або продовження навчання, успішного виконання соціальних ролей та самореалізації у процесі

життєдіяльності. За своєю природою – це комплекс можливостей та ресурсів (матеріальних, фінансових, особистісних, технологічних, організаційних, репутаційних) для освіти особистості, що склались цілеспрямовано в установі, яка виконує освітні функції щодо надання вищої фахової освіти, забезпечує можливості для загальнокультурного та особистісного розвитку суб'єктів освітнього процесу [1; 2].

У структурі освітнього середовища ЗВО можна виокремити такі компоненти: особистісний (суб'єкти освітнього процесу, зв'язки та взаємовідносини між ними), аксіологічно-смисловий (місія, стратегія, цінності, традиції, церемонії, ритуали, символи, корпоративна культура), інформаційно-змістовий (основні та допоміжні освітні програми; позааудиторні, соціальні проекти; нормативні документи, які регламентують освітню діяльність та взаємодію суб'єктів освітнього процесу), організаційно-діяльнісний (форми, методи, способи, технології, стилі взаємодії суб'єктів освітнього процесу, способи комунікації, управлінські структури та механізми), просторово-предметний (матеріально-технічна інфраструктура, аудиторний фонд, комп'ютерний парк, бібліотечні ресурси, побутові умови, дизайн та обладнання приміщень).

Освітнє середовище зумовлює зміст і характер формування конкурентоспроможності майбутнього педагога та створює передумови для функціонування і розвитку освітньої галузі.

Відзначимо, що перетворення в освітньому середовищі університету відбуваються не тільки через зміни соціальної політики держави по відношенню до системи освіти. Вони зумовлюються змінами кадрового складу, професійного рівня викладачів, контингенту студентів тощо. Отже, мінливість – це перша особливість освітнього середовища університету як засобу формування конкурентоздатності вчителя.

Друга особливість освітнього середовища ЗВО полягає в тому, що це середовище спрямоване на професійне виховання. Прихильники середовищного підходу до виховання виокремлюють такі його аспекти:

ціннісно-етичний (К. Вентцель) – середовище є найважливішим чинником формування ціннісно-етичного і поведінкового образу особистості, її моральності; діяльнісний (П. Підкасістий) – зазначає, що виховне середовище, на відміну від формувального – це сукупність оточуючих людину соціально-ціннісних обставин, які впливають на її розвиток і зумовлюють входження в сучасний світ, а навколишня дійсність стає фактором особистісного становлення за умови активної взаємодії особистості з цією дійсністю [3].

Третя особливість полягає в тому, що освітнє середовище сприяє не тільки становленню особистості майбутнього вчителя, а й зумовлює формування його конкурентоспроможності.

Отже, формування конкурентоспроможності майбутнього педагога передбачає, що процес навчання у ЗВО відбувається не тільки в традиційному предметному середовищі, а й у системі освітнього середовища.

Освітнє середовище здійснює конкурентоформуючий вплив через реалізацію адаптивної, соціокультурної та розвивальної функцій. Так, адаптивна функція реалізується через:

- опору в освітній діяльності на положення суб'єктного, активно-діяльнісного, акмеологічного, компетентнісного підходів, що забезпечують ефективне включення студентів в освітній процес і професійну діяльність; контекстного, практико орієнтованого, аксіологічного підходів до освіти, що сприяють засвоєнню та інтеріоризації студентами норм і цінностей освітнього середовища, професійних груп;
- аналіз внутрішніх і зовнішніх умов функціонування середовища, вивчення і прогнозування вимог соціуму до фахівців і змісту їх підготовки, корекції педагогічних умов відповідно до результатів аналізу.

Реалізація конкурентоформуючої соціокультурної функції забезпечується опертям на культурологічний, діалогічний (полісуб'єктний) і аксіологічний підходи до освіти, що сприяє усвідомленню студентами загальнокультурних і професійних цінностей, розвитку толерантності і формування професійної культури.

Розвивальна функція освітнього середовища є, на нашу думку, найважливішою умовою і чинником, що забезпечує конкурентоформуючий ефект. Конкурентоспроможність, як визначальна якість педагога, формується на основі гармонійного розвитку тих особистісних характеристик, які включені в зміст її структурних компонентів. Відтак, розвивальна функція забезпечується через практико орієнтований та особистісно-орієнтований підходи, варіативність, проблемність, інноваційність та прогностичність освітньої системи. Зауважимо, що ефективність фахової підготовки конкурентоспроможних педагогів забезпечується реалізацією визначених педагогічних умов: залучення до процесу діяльності і спілкування студентів з першого курсу, що сприяє розвитку особистісних якостей, відповідно до норм і вимог до професії педагога; формування установки майбутнього вчителя на розвиток його конкурентоздатності; забезпечення взаємодії в навчально-виховному процесі всього педагогічного колективу; комплексний підхід до формування конкурентоспроможного вчителя.

Таким чином, впровадження у ЗВО зазначених педагогічних умов, а також реалізація вищевказаних функцій освітнього середовища дозволить підвищити рівень конкурентоспроможності випускників – майбутніх педагогів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Братко М. Структура освітнього середовища вищого навчального закладу. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки.* 2015. Вип. 135. С. 67–72.

2. Гордійчук Г. Використання освітнього інформаційного середовища навчального закладу як засобу підвищення якості професійної підготовки. *Педагогіка і психологія професійної освіти: науково-методичний журнал*. 2008. № 4. С. 149–155.

3. Мезинов В.Н. Формирование конкурентоспособности будущего учителя в образовательном процессе университета: Дисс. докт. пед. наук: 13.00.08 – теория и методика профессионального образования. Елец. 2009. 317 с.

УДК 303.094.5:330.133.2:330.133.7

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ АДИТИВНОГО ТА МУЛЬТИПЛІКАТИВНОГО МЕТОДІВ ВВЕДЕННЯ КОРИГУВАНЬ У ПОРІВНЯЛЬНОМУ ПІДХОДІ ПРИ ВИКОНАННІ ЕКОНОМІЧНИХ ВИМІРЮВАНЬ

Поздняков Юрій Володимирович
провідний експерт-оцінювач,
представник Експертної ради у Львівській області,
Садовенко Юрій Павлович
оцінювач,
Українське товариство оцінювачів,
м. Львів, Україна

Анотація: Стаття відноситься до галузі економічних вимірювань вартісних характеристик активів методами незалежної експертної оцінки. Розглядаються два методи введення коригувань до вартостей одиничного показника обраних об’єктів порівняння у порівняльному підході. Виявлені методичні недоліки адитивного методу, які роблять недоцільним його застосування у оціночній практиці. Показано, що область його застосування обмежується дуже невеликими абсолютними значеннями окремих часткових поправок при відносно невеликій кількості коригувань. Сформульована і обгрунтована рекомендація пріоритетного використання мультиплікативного методу, продемонстровано його методичні переваги на конкретному прикладі.

Ключові слова: незалежна оцінка; вартість; порівняльний підхід; коригування; поправка; адитивна модель; мультиплікативна модель.

Вступ. При виконанні економічних вимірювань методами незалежної експертної оцінки діючою нормативною базою - зокрема, [1, с. 1] - передбачено застосування порівняльного методичного підходу, який нині є одним із

найбільш широко вживаних підходів. Однією з основних оціночних процедур при його використанні є введення коригувань до вартостей одиничного показника обраних об’єктів порівняння. За допомогою коригувань враховуються різниці між характеристиками об’єкта оцінки і об’єктів порівняння у окремих ціноформуючих факторах, що дає змогу збільшити точність та достовірність результату визначення вартості.

Національні стандарти оцінки не встановлюють пріоритетного методу введення коригувань у порівняльному підході, декларуючи лише загальну вимогу до їх виконання, що має здійснюватися шляхом додавання чи вирахування грошової суми, або із застосуванням коефіцієнта (відсотка) до ціни продажу (пропонування) зазначеного майна, або шляхом їх комбінування (п. 49 [1, с. 1]). Фактично виконання коригувань можливе переважно двома способами: визначенням поправок по кожному ціноформуючому фактору у розмірності одиничного показника або відсотка до попереднього значення, з наступним їх алгебраїчним сумуванням і одноразовим введенням загальної поправки (адитивна модель), або ж шляхом визначення поправок по кожному ціноформуючому фактору у вигляді безрозмірних коефіцієнтів - множників до попереднього значення, з ступінчасто-послідовним обчисленням і фіксацією скоригованих показників після кожного коригування (мультиплікативна модель). У першому випадку для визначення загальної поправки окремі поправки по кожному ціноформуючому фактору алгебраїчно сумуються; у другому випадку - поправочні коефіцієнти по кожному ціноформуючому фактору перемножуються. Неважко зрозуміти, що в залежності від обраного методу введення коригувань отримані результати будуть цілковито відмінними. Тобто використана математична модель введення коригувань має безпосередній вплив на результат економічних вимірювань.

Відтак можна стверджувати, що обгрунтування адекватного методу введення коригувань є однією з найбільш актуальних проблем незалежної експертної оцінки, вирішення якої впливає на ступінь невизначеності отриманого результату. Вибір моделі врахування поправок безпосередньо

впливає на результати оцінки, і поглиблене дослідження його впливу на достовірність результату визначення вартості є безумовно доцільним як з теоретичної, так і з практичної точок зору.

Огляд літератури. Вважається, що коригуючі поправки поділяються на два види: коефіцієнтні, що вносяться множенням або діленням на той чи інший коефіцієнт; та грошові, що вносяться додаванням або відніманням абсолютної поправки [2, с. 63]. Така класифікація в принципі відповідає розподілу за формою представлення поправок, але вона не враховує методу їх введення - мультиплікативного чи адитивного. В принципі, одна і та ж сама поправка може бути виражена трьома способами: у вигляді безрозмірного коефіцієнта, або відсотка, або абсолютної поправки з розмірністю одиничного показника (наприклад, USD/кв. м). Л.А.

Лейфер вважає, що навіть розрахункові коригувальні поправки вносять додаткову невизначеність, оскільки вони отримані на базі статистичних даних ринку і неминуче містять деяку похибку. Ситуація ускладнюється тим, що параметри об'єктів подібного типу, використовуваних як аналоги, недостатньо чітко ідентифіковані і не завжди можуть бути об’єктивно оцифровані.

Але, якщо навіть є можливість достатньо повного опису об’єктів порівняння, то відобразити відміну від об'єкта оцінки найчастіше можливо тільки за допомогою суб'єктивних коригувальних поправок, що неминуче веде до великого розсіювання результатів оцінки. У цій ситуації розбіжність результатів незалежної оцінки у 20% - 30% ніяк не може розглядатися як ознака того, що одна з оцінок завищена або занижена [3, с. 3].

Деякі автори стверджують, що найбільш правильним способом при визначенні та розрахунку коригувань - не визначати їх взагалі. Тобто підбирати об'єкти порівняння, які максимально схожі з об'єктом оцінки за своїми характеристиками та місцерозташуванням, що не потребують внесення поправок [4, с. 2]. Цю рекомендацію можна виконати далеко не завжди.

Основний текст. З метою дослідження впливу вибору методу введення коригувань при застосуванні порівняльного підходу на невизначеність

результату оцінки виконаємо порівняльний аналіз адитивного та мультиплікативного методів введення коригувань на конкретних чисельних прикладах, наближених до оціночної практики. Розглянемо два випадки введення однакових коригувань за двома визначеними вище моделями. Припустимо, що кількість ціноформуючих факторів становить 10, коригуючі поправки за усіма факторами є однаковими, і кожна часткова поправка становить -10% (коефіцієнт коригування 0,9).

Ми обрали вказані вище кількісні дані виключно з метою наочності подальшого аналізу - адже фактично у кожній оціночній роботі і кількість врахованих ціноформуючих факторів може бути різною, і розмір окремих поправок може бути різним, включно з їх протилежними знаками.

Для порівняння результатів, отриманих при застосуванні адитивного та мультиплікативного методів, визначимо співставні показники - загальний відсоток коригування та загальний коефіцієнт коригування. Обидва показники відображують один і той самий ступінь зміни первинного показника, але у різному представленні: у відсотках та у абсолютних одиницях, відповідно.

Математично загальний відсоток коригування визначається як відсоток зміни первинного показника після відповідної кількості коригувань (врахованих ціноформуючих факторів); загальний коефіцієнт коригування - як безрозмірний коефіцієнт, що визначає також ступінь зміни первинного показника після відповідної кількості коригувань.

Для сформульованих вище умов прикладу загальний відсоток та загальний коефіцієнт коригування при застосуванні адитивного та мультиплікативного методів подані у наступній таблиці.

Таблиця 1

Порівняння показників загальних відсотка та коефіцієнта коригування при застосуванні адитивного та мультиплікативного методів внесення поправок

Кількість коригувань	Адитивна модель		Мультиплікативна модель	
	Загальний відсоток коригування, %	Загальний коефіцієнт коригування, безрозмірний	Загальний відсоток коригування, %	Загальний коефіцієнт коригування, безрозмірний
1	-10,000	0,900	-10,000	0,900
2	-20,000	0,800	-19,000	0,810
3	-30,000	0,700	-27,100	0,729
4	-40,000	0,600	-34,390	0,656
5	-50,000	0,500	-40,951	0,590
6	-60,000	0,400	-46,856	0,531
7	-70,000	0,300	-52,170	0,478
8	-80,000	0,200	-56,953	0,430
9	-90,000	0,100	-61,258	0,387
10	-100,000	0,000	-65,132	0,349

Нижче подано графічну інтерпретацію отриманих вище показників.

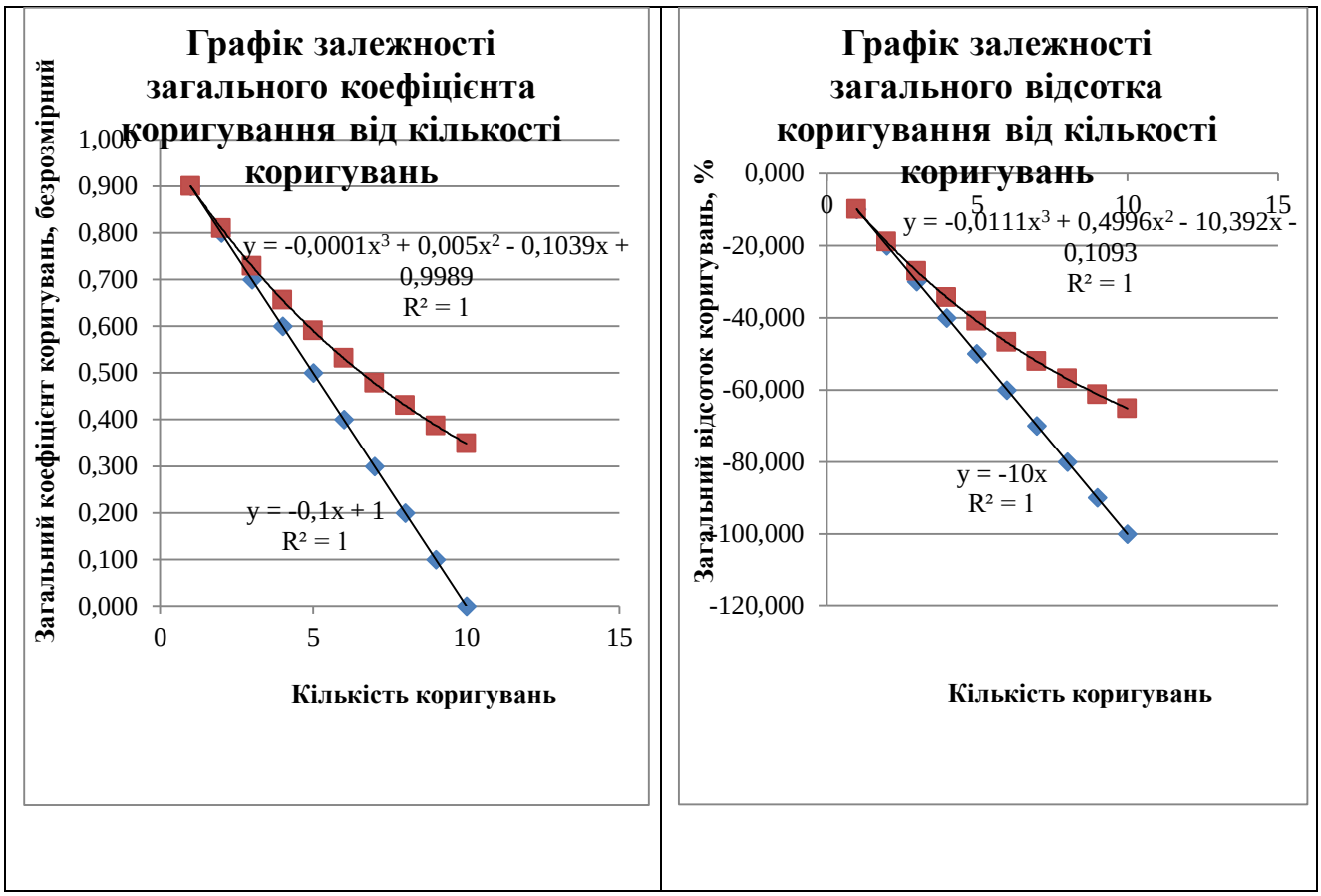

Мал. 1. Графіки зміни загального коефіцієнта (зліва) та загального відсотка (справа) коригування від кількості врахованих ціноформуючих факторів (коригувань) при застосуванні адитивного (ромбічні маркери) та мультиплікативного (квадратні маркери) методів внесення поправок у порівняльному підході. Джерело: діаграми є власною авторською розробкою.

Як бачимо з мал. 1, при використанні адитивної моделі внесення поправок загальний відсоток та загальний коефіцієнт коригування змінюються лінійно. І це є великим недоліком цієї моделі - адже, як бачимо з мал. 1, при виконанні 10 коригувань по -10% кожне загальний скоригований показник приймає нульове значення. Більш того, при виконанні наступних коригувань він прийматиме від'ємні значення. В даному контексті це позбавлене економічного сенсу - адже на практиці вимірюваний одиничний показник вартості об'єкта оцінки у загальному випадку не може бути ані нульовим, ані від'ємним (за винятком дуже спеціальних випадків). При коректному вирішенні оціночної задачі загальний відсоток та загальний коефіцієнт коригування

повинні приймати чисельні значення, обмежені вимогами здорового глузду. Занадто високі їх значення, взяті за абсолютною величиною, вказують на помилковий вибір об’єктів порівняння - надто великі розміри коригувань свідчать про неприпустимо великі розбіжності характеристик співставлюваних об’єктів та об’єкта оцінки. Варто прийняти до уваги, що у розглянутому прикладі неприпустимо великий максимальний розмір загального коригування зумовлений, насамперед, використанням адитивної моделі внесення поправок.

Натомість при використанні мультиплікативної моделі внесення поправок загальний відсоток та загальний коефіцієнт коригування змінюються нелінійно, і завдяки цьому принципіально виключено можливість випадку отримання некоректних нульових або від’ємних значень вартості та надто великих значень загальних відсотка та коефіцієнта коригування. Крива, що описує динаміку загальних показників коригування, може асимптотично наближатися до осі абсцис, але вона ніколи не досягатиме нульових значень вартості.

З мал. 1 бачимо, що у розглянутому прикладі при використанні мультиплікативної моделі внесення поправок закономірність зміни загальних показників коригування без втрати точності описується поліномом 3 степені. Ця закономірність, при умові рівності окремих часткових коригувань, за своєю сутністю є показниковою (в частковому випадку - експоненційною) функцією - оскільки в такому разі значення загального коефіцієнта коригування визначається як коефіцієнтне значення одного коригування, піднесене до степені, яка є кількістю виконаних коригувань [5, с. 179]. Сформульоване вище твердження може бути проілюстроване наступними графіками.

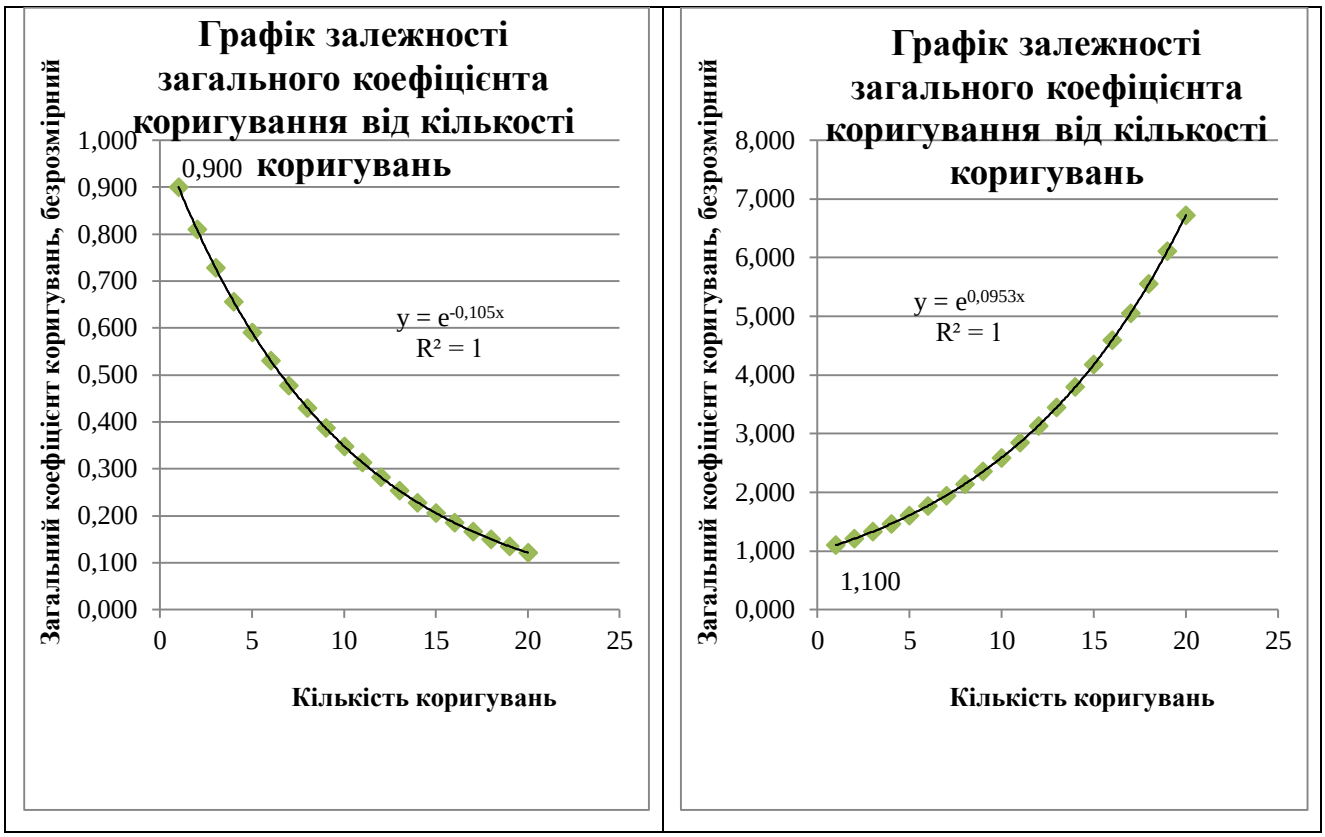

Мал. 2. Графіки зміни загального коефіцієнта коригувань від кількості врахованих ціноформуючих факторів (коригувань) при застосуванні мультиплікативного методу внесення поправок у порівняльному підході, за умови використання однакових окремих часткових коригувань у -10%, або поправочних коефіцієнтів 0,9 (зліва) та +10%, або поправочних коефіцієнтів 1,1 (справа). Джерело: діаграми є власною авторською розробкою.

У професійній літературі багато уваги приділяється послідовності внесення поправок, причому рекомендовані різними авторами способи суттєво відрізняються і видаються доволі суб'єктивними. Зауважимо, що для мультиплікативної моделі це не має жодного значення - оскільки результуючі значення загальних відсотка та коефіцієнта коригування визначаються добутком часткових коефіцієнтів коригування за окремими ціноформуючими факторами.

При визначенні добутку порядок множників може бути довільно змінений - при незмінності кінцевого результату. Це є наслідком виконання комутативного, або переставного закону операції множення, який є одним із

розподільних законів математичних операцій: добуток двох цілих невід'ємних чисел не зміниться, якщо поміняти їх місцями [6, с. 179; 7, гл. II, § 8, п. 55; 8, с. 65]. Комутативність, як базова математична категорія, постулює незмінність суми або добутку при перестановці доданків або співмножників. В елементарній математиці комутативність додавання й множення чисел називають також переміщувальним законом [9, с. 1].

Комутативна властивість стосується впорядкування послідовності виконання математичних операцій, включаючи додавання та множення дійсних чисел, цілих чисел і раціональних чисел. Простіше кажучи, комутативна властивість операції множення стверджує, що множники у рівнянні можна вільно переставляти місцями, і це не впливає на результат. Це є ще однією великою перевагою використання мультиплікативної моделі внесення поправок.

Висновки. Виконаний вище порівняльний аналіз двох моделей внесення поправок при виконанні оціночної процедури коригування дає підстави стверджувати, що виявлені недоліки адитивного методу роблять недоцільним його застосування у оціночній практиці. Область його застосування обмежується дуже невеликими абсолютними значеннями окремих часткових поправок при відносно невеликій кількості коригувань.

У розглянутому прикладі розбіжність між двома методами можна вважати відносно прийнятною на ділянці загального коригування до 15 - 20 % за модулем. Натомість можна рекомендувати пріоритетне використання мультиплікативного методу у довільно широкому діапазоні, зважаючи на його безсумнівні методичні переваги.

Вище було показано, що математичні засади мультиплікативного методу дають можливість більш повно і вичерпно описати і врахувати розбіжність характеристик об'єктів порівняння та об'єкта оцінки, незалежно від абсолютних значень окремих часткових поправок та загальної кількості коригувань. Виконане дослідження є доказом можливості використання результатів мультиплікативного методу як більш достовірних, у порівнянні з

адитивним методом. Практичний та теоретичний інтерес для подальших досліджень у цьому напрямку становить отримання аналітичних виразів для абсолютної та відносної похибок адитивного методу та їх кількісний аналіз на прикладах з оціночної практики.

В межах застосування концепції інформаційно-метрологічного підходу до виконання оцінки використання результатів дослідження у оціночній практиці дозволить зменшити ступінь невизначеності результатів оціночних робіт. Проведений аналіз продемонстрував факт привнесення додаткової методичної похибки у результат економічних вимірювань при використанні адитивного методу введення поправок.

Виконане дослідження є наступним кроком у розвитку інформаційно-метрологічної парадигми незалежної експертної оцінки [10, с. 80], яка, на нашу думку, є перспективним шляхом подальшого вдосконалення її методологічної бази. Запропоновані вище підходи до вибору моделі математичного опису закономірностей внесення коригуючих поправок, з врахуванням їх знакозмінного характеру, безперечно, сприятимуть підвищенню точності і збільшенню достовірності результатів оцінки. У такий спосіб забезпечується можливість підвищення рівня методичного забезпечення оціночних робіт, що позитивно відбивається на рівні невизначеності їх результатів [11, с. *229; 12, с. 104; 13, с. 51*].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Національний стандарт №1 «Загальні засади оцінки майна і майнових прав». // Постанова КМУ від 10.09.2003 р. № 1440.

2. Гохберг І.І., Щербань С.І. Оцінка установок, машин та обладнання: Питання і відповіді, практикум оцінки : навч. посібник. - Львів, ЗУКЦ, 2007. - 184 с.

3. Лейфер Л.А. (2009). Точность результатов оценки и пределы ответственности оценщика. URL:

http://www.labrate.ru/leifer/lev_leifer_accuracy_and_appraiser-s_liability-2009-1.htm.

4. Мурзенко А. Обоснование корректирующих поправок в оценочной практике. URL: http://www.uto-kiev.com.ua/in6-2.html.

5. Показникова функція // Вища математика в прикладах і задачах / Клепко В.Ю., Голець В.Л. 2-ге видання. - К. : Центр учбової літератури, 2009. 594 с.

6. Кухар В.М., Білий Б.М. Теоретичні основи початкового курсу математики. – К.: Вища школа, 1987.

7. Стойлова Л.П., Пышкало А.М. Основы начального курса математики. – М.: «Просвещение», 1988.

8. Основи початкового курсу математики. / Л.М. Голець, О.О. Кислякова, І.А. Ляшенко, О.Г. Онуфрієнко – Запоріжжя, 2010.

9. Словник української мови online. URL: http://services.ulif.org.ua/expl/?wordid=182688&page=1370.

10. Pozdnyakov Yuri, Lapishko Maria (2019). The use of informative-metrological paradigm in independent expert valuation theory. Monograph 27. Information and Innovation Technologies in Economics and Administration. ISBN: 978-83-955125-2-0. Ed.: Olena Chukurna, Magdalena Gawron-Łapuszek. Publishing House of Katowice School of Technology, Katowice, 2019. 267 p., pp. 80 – 88.

11. Поздняков Ю.В., Скибінська З.М., Гринів Т.Т. Аналітичне обґрунтування методики розрахунку показників невизначеності результату незалежної оцінки вартості активів. Вісник Одеського національного університету. Економіка. 2020. Том 25. Випуск 1 (80). С. 229 – 235.

12. Поздняков Ю. В., Садовенко Ю. П. Зв’язок коефіцієнта гальмування під час коригування на масштаб зі ступенем невизначеності результату оцінки вартості активів. - Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент. Збірник наукових праць. Випуск 41. Частина 1. Одеса, Видавничий дім «Гельветика», 2019. С. 104 - 113.

13. Pozdnyakov Yu.V., Sadovenko Yu. P. (2020). Adjustment coefficients methodical error at economic measurements implementation with the use of comparative sales approach. - The role of science in society sustainable development. Part 1. Features of sustainable development in economic and financial spheres. Monograph 34. ISBN 978-83-955125-8-2. Edited by Oleksandr Nestorenko and Paweł Mikos. Publishing House of Katowice School of Technology, Katowice, 2020, 280 p., pp. 51 - 61.

УДК 377.1

ФАХОВА ПІДГОТОВКА МЕДИЧНИХ СЕСТЕР НА ОСНОВІ КОМПЕТЕНТНІСНОГО ПІДХОДУ

Поєдинцева Лариса Леонідівна,
к.п.н., заступник директора
Коваленко Олена Олегівна,
к.п.н., в.о. директора
КЗОЗ «Куп'янський медичний фаховий коледж
ім. Марії Шкарлетової»
Харківської обласної ради
м. Куп'янськ, Харківська обл., Україна

Анотація У статті розглянуто проблему фахової підготовки медичних сестер у коледжах на основі компетентнісного підходу та проведено аналіз структури фахової компетентності майбутніх фахівців. У психолого-педагогічних дослідженнях вітчизняних та зарубіжних вчених приділяється достатньо уваги проблемі компетентнісного підходу у професійній підготовці майбутнього фахівця у закладах освіти, але питання компетентнісного підходу саме у фаховій підготовці медичних сестер потребує подальшого обґрунтування.

Вивчення досвіду підготовки медичних сестер, аналіз джерел дав підстави виявити суперечності між: сучасними запитами суспільства щодо підготовки медичних сестер з високим рівнем фахової підготовки зі сформованими професійними якостями та недостатнім рівнем сформованості фахової компетентності під час професійної підготовки; професійними вимогами, які висуваються до медичної сестри в сучасних умовах розвитку охорони здоров'я та недостатньо вивченим обґрунтуванням моделі їх професійної підготовки; підвищеними потребами до якості підготовки

медичних сестер і недостатньою розробленістю педагогічних умов формування їхньої фахової компетентності.

Враховуючи актуальність визначеної проблеми, потребу якісної підготовки майбутніх медичних сестер у закладах фахової передвищої освіти, темою дослідження було обрано фахову підготовку медичних сестер на основі компетентнісного підходу.

Мета дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні проблеми формування фахової компетентності майбутніх медичних сестер на основі компетентнісного підходу.

Для розв'язання поставлених завдань було використано методи дослідження: теоретичні – теоретичний аналіз, синтез, порівняння, класифікація, зіставлення, систематизація довідкової, психолого-педагогічної, спеціальної літератури та нормативних документів із проблеми дослідження – для розкриття суті, змісту фахової компетентності, визначення її місця і ролі в системі вимог до майбутніх медичних фахівців; моделювання – для розробки структури формування фахової компетентності медичних сестер у процесі професійної підготовки у медичних коледжах.

Ключові слова: компетентність, фахова компетентність, фахова підготовка, компетентнісний підхід, медична сестра, медичний коледж, фахові знання, вміння та навички, професійна підготовка.

Сучасна медична освіта має бути спрямована на підвищення якості фахової підготовки майбутніх медичних сестер у коледжах та удосконалення форм і методів підготовки. Для досягнення цього завдання всі учасники освітнього процесу повинні бути зорієнтовані саме на формування фахової компетентності.

Професійна підготовка медичних сестер передбачає навчання у закладах фахової передвищої освіти, під час якої відбувається процес оволодіння компетентностями та професійно важливими якостями, що необхідні для роботи в практичній медицині. Майбутні фахівці отримують знання та вміння

відповідного рівня, але не завжди спроможні забезпечити якісне виконання професійних обов'язків. У зв'язку з новими вимогами до медсестринської діяльності, проблема якісної підготовки майбутніх медичних сестер у коледжах, формування їх професійної компетентності в умовах сьогодення набула особливої важливості.

Розуміння сутності понять «компетентність», «компетенція», «компетентнісний підхід», «фахова компетентність», «фахова компетентність медичної сестри» підтверджує доцільність здійснення досліджень у цьому напрямку.

У методичних рекомендаціях МОН України щодо розроблення стандартів фахової передвищої освіти вказано, що компетентність – це динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність [3, с. 4].

За визначенням міжнародних експертів [4, с. 16-23] та інших науковців, поняття «компетентність» охоплює задані навички; використання знань і вмінь на робочому місці в межах встановлених вимог (стандартів); здатність відповідально виконувати обов'язки і досягати запланованих результатів; здатність знаходити рішення у нестандартних ситуаціях; здатність застосовувати знання і вміння у нових умовах виробничої діяльності.

На погляд науковців для того, щоб підготувати конкурентоспроможного медичного фахівця, слід використовувати в освітньому процесі компетентнісний підхід, який буде спрямований на досягнення кінцевої мети освіти: перехід від теоретичних знань до фахової компетентності. Саме спрямованість освітнього процесу на формування, розвиток та удосконалення системи ключових і професійних компетенцій означає якісно організований компетентнісний підхід [2, с. 13].

Зазначимо, що компетентності поділяються на спеціальні (професійні) та загальні (надпрофесійні). У процесі наукового пошуку з'ясовано, що

професійні компетентності – це такі, що потрібні для здійснення професійної діяльності. Вони, в свою чергу, поділяються на компетенції діяльності (надання невідкладної допомоги пацієнту, його опитування, проведення заходів особистої гігієни, виконання призначень лікаря тощо) та особистісні компетенції – якості, що формуються через поведінку (відповідальність, дисциплінованість, милосердя, уважність, чесність, точність тощо). Загальні компетентності – це ті, що необхідні для успішної діяльності як в професійній, так і позапрофесійній галузях (робота з літературою, використання інформаційних ресурсів, вміння вирішувати проблеми в соціально-професійних ситуаціях, взаємодіяти з людьми). Медичний працівник, якому притаманні ці компетентності матиме можливість плідно виконувати свою професійну діяльність.

У контексті нашого дослідження зазначимо, що Україна є членом ВООЗ, і це є однією з важливих складових її міжнародного співробітництва з метою забезпечення конституційного права кожного громадянина України на охорону здоров’я, медичну допомогу та медичне страхування (стаття 49 Конституції України). Створенню ВООЗ передували багаторічні зусилля, спрямовані на налагодження міжнародного співробітництва в галузі охорони здоров'я [7]. ВООЗ ще у 1981 році відзначила недосконалість існуючого законодавства про медсестринську службу та навчання відповідного персоналу у Європі, що гальмує розвиток сестринської справи. Одним із чинників цього гальмування є зневажливе ставлення до медсестринського персоналу, небажання визнати, що медична сестра є рівноправним самостійним працівником охорони здоров’я. З іншого боку, й самі медсестри не готові і не бажають брати на себе відповідальність, яка виникає з набуттям самостійності і незалежності.

Погоджуємося, що у багатьох країнах світу вихід з цієї кризової ситуації був знайдений шляхом інтенсифікації наукових досліджень, підвищення якості медсестринської освіти, підвищення соціального статусу медичних сестер (з’явились численні міжнародні організації медсестер): так, за кордоном з’явилась багаторівнева медсестринська освіта: бакалавр та магістр, окрім

медичної сестри – молодший спеціаліст (бакалавр) [5, с. 231; 6]. Зараз ця система запровадиться і у нашій країні.

В аспекті досліджуваної проблеми встановлено, що зміна статусу медичної сестри, розширення її функціональних обов'язків в реалізації сестринської справи викликали необхідність запровадження ступневості медсестринської освіти (медична сестра-молодший бакалавр, бакалавр, магістр), а також перегляд кваліфікаційних характеристик медичних працівників середньої ланки в цілому [1, с. 141-142].

Отже, здійснивши теоретичний аналіз джерел, можна визначити, що *фахова компетентність* – це комплекс особистісних та професійних якостей, що необхідні для ефективної й результативної професійної діяльності. Фахівцем, який професійно компетентний, можна назвати того, хто на досить високому рівні здійснює свою професійну діяльність, постійно досягає високих результатів у здійсненні поставлених завдань.

Спираючись на наукові праці вітчизняних та зарубіжних дослідників, на основі методологічних підходів (системний, ресурсний, діяльнісний, компетентнісний) було визначено та теоретично обґрунтовано проблему формування фахової компетентності майбутніх медичних сестер на основі компетентнісного підходу.

Визначено критерії, показники та рівні фахової компетентності майбутніх медичних сестер. Рівень сформованості фахової компетентності майбутніх медичних сестер можна оцінити за такими критеріями: мотиваційним, когнітивним, комунікативним, функційним.

Розроблена нами модель формування фахової компетентності майбутніх медичних сестер передбачала досягнення поставленої мети та включала певні складові блоки, що є її базовими характеристиками. На практиці модель формування фахової компетентності майбутніх медичних сестер дає нам змогу провести усвідомлений пошук оптимальних шляхів формування фахової компетентності майбутніх медичних сестер у медичних коледжах та на кінцевому етапі дослідження дасть можливість встановити чи досягнути

очікуваного позитивного результату, а також визначити ефективність проведеного дослідження.

Фахова компетентність майбутньої медичної сестри формується під час професійної підготовки у стінах навчального закладу. Розвиваючи питання формування фахової компетентності медичної сестри, зазначимо, що цей процес є складним і складається з багатьох чинників, а саме: мотивація професійної діяльності; фахові знання, вміння та навички; наявність професійно значущих особистісних якостей. У таблиці 1 представлено структуру фахової компетентності майбутніх медичних сестер.

Таблиця 1

Структура фахової компетентності майбутніх медичних сестер

Компонент компетентності	**Зміст компетентності**
Мотивація професійної діяльності	–ставлення до обраної професії медичної сестри; –прагнення і здатність до навчання
Фахові знання	–ступінь володіння фаховими знаннями; –якість фахових знань;
Наявність професійно значущих особистісних якостей	– прояв професійно значущих якостей (емоційна рівновага, відповідальність, акуратність, тактовність, чуйність, сумлінність, спостережливість, зібраність, моторність); – володіння навичками спілкування
Фахові вміння та навички	– здатність застосовувати фахові знання на практиці; – сформованість фахових вмінь і навичок

Отже, виходячи з проведеного аналізу теоретичних джерел, ми дійшли висновку, що *фахова компетентність медичної сестри* – це спроможність випускника медичного навчального закладу відповідати сучасним професійним вимогам медсестринської діяльності в межах окреслених функціональних

обов’язків, використовуючи набуті фахові знання, вміння, навички та наявність професійно значущих особистісних якостей.

Фахова компетентність є важливим критерієм якості підготовки фахівців медичного профілю і ґрунтується на взаємозв'язку особистісних цінностей і професійних якостей, що визначають спрямованість особистості на здійснення медичної діяльності та вирішення професійних завдань.

Формування фахової компетентності медичного працівника середньої ланки стає пріоритетним напрямом у підготовці висококваліфікованого фахівця. Для формування фахової компетентності майбутньої медичної сестри необхідно забезпечити педагогічні умови, що реалізуються у змісті, формах та методах фахової підготовки медичних сестер у процесі професійної підготовки в медичних коледжах.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бондаренко Н. М., Барінова М. Е., Черешнєва Е. В. Болонський процес: нові можливості якісної теоретичної підготовки студентів вищих медичних закладів. *Інтеграція української медичної освіти в європейський та американський медичний простір*: матеріали навч.-наук. конф. (Тернопіль, 15 – 16 травня 2006 р.). Мін. охорони здоров’я України, Тернопільський держ. мед. ун-т. Тернопіль: Тернопільський держ. мед. ун-т „Укрмедкнига”, 2006. С. 141-142.

2. Віаніс-Трофименко К. Б., Лісовенко Г. В. Підвищення професійної компетентності педагога. Харків: Вид. група „Основа”. 2007. С. 13.

3. Методичні рекомендації щодо розроблення стандартів фахової передвищої освіти. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public (дата звернення: 14.01.2021).

4. Савченко О. П. Компетентнісний підхід у сучасній вищій школі. *Педагогіка і наука : історія, теорія, практика, тенденції розвитку*. 2010. № 3. С. 16-23.

5. Копанська О. Тенденції змін в освітній політиці Польщі в період вступу до Євросоюзу. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*. Львів, 2008. Вип. 24. С. 225-231. Бібліогр.: с. 231.

6. Лавриш Ю. Е. Професійна підготовка медичних сестер в університетах Канади: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Ін-т пед. освіти і освіти доросл. АПН України. 2009. – 19 с.

7. „World Health Organization”. The British Medical Journal. BMJ Publishing Group. 2 (4570): 302-303. 7 August 1948. JSTOR 25364565. doi:10.1136/bmj.2.4570.302.

УДК 378+373.2+82

ІННОВАЦІЙНІ ФОРМИ РОБОТИ З ЛІТЕРАТУРНИМ ТВОРОМ У ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Полєвікова Ольга Борисівна
к.пед.н., доцент
Дьоміна Анна Сергіївна
студентка
Херсонський державний університет
м.Херсон, Україна

Анотація: У статті міститься теоретико-методичне обґрунтування проблеми використання інноваційних форм роботи з літературним твором у закладі дошкільної освіти, висвітлення її теоретичних аспектів, окреслення сфери її практичного застосування у галузі сучасної дошкільної лінгводидактики.

Ключові слова: літературний твір, інноваційні форми роботи, заклад дошкільної освіти.

Соціологічні дослідження в нашій країні виявили такі негативні тенденції як втрата зацікавленості книгою серед дітей, різке зниження відсотка читання в дозвіллі дошкільнят у зв’язку з популярністю телебачення, комп’ютерів, аудіокниг тощо [1].

Нині відбувається заміна реальної дитячої літератури сурогатами масової культури. Саме тому одним із головних завдань соціального партнерства закладу дошкільної освіти (далі – ЗДО) з батьками та бібліотекою є пропаганда читання, виховання читачів із раннього віку [2].

Знайомство дітей із художньою літературою в закладі дошкільної освіти здійснюється традиційними та інноваційними методами і прийомами [1]. Традиційно дошкільнята пов’язані з книгою читанням і розповіданням у

процесі освітньої діяльності, зокрема – художньо-мовленнєвої, під час вистав, театралізацій, інсценізацій тощо [3].

Зупинимося на деяких нетрадиційних формах залучення дітей до читання, що переважно здійснюється у трьох напрямках.

1. **Нетрадиційні форми роботи з педагогами**: *книжковий дрес-код; бенефіс книжки; бібліофреш; літературний слем; караван історій* тощо.

2. **Інноваційні форми роботи з дітьми**: *поетичний нон-стоп; бібліотерапія; книжковий подіум; книжкові піжмурки* тощо.

3. **Нетрадиційні форми роботи з батьками вихованців**: *буккросінг, акція «Подаруй книгу садочку»* тощо.

Окрім уже зазначених вище, варто виділити:

– переказ відомої казки з додаванням нового персонажа, зміною кінцівки казки;

– створення нових історій із персонажами відомої казки;

– робота над ілюстраціями відомих художників до дитячих книжок;

– постановка театралізованих вистав за участю дітей за текстами улюблених літературних творів;

– інтегровані художньо-мовленнєві заняття інноваційного характеру [3];

– проєктна діяльність;

– організація нетрадиційних бібліотечних занять;

– міні-музеї книг;

– квести [4], геокешинги з участю героїв улюблених книг [5], казкових персонажів;

– літературний ярмарок;

– створення книжок-саморобок, лепбуків [6].

Найбільш захоплюючою і продуктивною інноваційною формою роботи по залученню дітей до читання є створення рукописних книг, коли діти самостійно, під керівництвом вихователя або батьків придумують казки або цікаві історії.

Створення рукописної книги у процесі проєктної діяльності обіймає три етапи.

На **першому етапі** визначається тема майбутньої книги, вихователь обирає разом із дітьми, про що вона буде написана: наприклад, найближче оточення, предмети природи, улюблені іграшки. Разом із вихователем відбувається систематизація знань із обраної теми майбутньої рукописної книги. Потім педагог з'ясовує, що діти хочуть дізнатися про об'єкт, і починається основна робота над книгою.

На **другому етапі** роботи зі створення рукописної книги у проєктній діяльності здійснюється пошук інформації. Разом із педагогами і батьками діти шукають інформацію в енциклопедіях, журналах, книгах, інтернет-джерелах, організовують виставки листівок, фотографій, ілюстрацій, дитячих малюнків на обрану тему, макетів і виробів із натуральних і непридатних матеріалів. Діти готують виступи, коротенькі доповіді з теми, розмірковують над своїми ідеями, враженнями про об'єкт майбутньої книги в продуктивній діяльності. Учитель і діти добирають найбільш цікаву і значущу інформацію для створення книги. Усе, що знайдено в процесі пошуку, фіксується на пошуковому полі, сортується.\

Третій етап проєктної діяльності полягає в безпосередньому створенні рукописної книги. Обирається дизайн обкладинки, обговорюється зміст книги на основі обраного матеріалу. Добираються ілюстрації до книги, так як малюнки в дитячому посібнику несуть найважливіше смислове навантаження, оскільки діти не можуть передати інформацію в об'ємному послідовному тексті. У малюванні дитина фіксує не тільки свої знання, а й емоційне ставлення до предмета, об'єкта, найяскравіші враження про все нове і цікаве; про те, що вона дізналася.

Для кожного малюнка заповнюється авторський коментар. Не варто змінювати стиль дитячого мовлення, так як він передає думки і емоції дитини більш яскраво і точно. Найскладнішим для дошкільнят є процес написання тексту коментаря, його можна, звичайно, замінити друкованим текстом, але, по-

перше, книга втрачає сенс, так як написана від руки, а по-друге, скільки радості і гордості у дитини за кожен, нехай навіть короткий рядок, написаний її власною рукою.

У дитячому садку можна створити цілу бібліотеку рукописних книг різної тематики. Атмосфера творчості під час створення рукописної книги забезпечує емоційне ставлення до роботи, дитина цінує результат своєї праці – книгу, вчиться дбайливого ставлення до неї як до результату творчості.

Таким чином, рукописна книга як інноваційна форма роботи по залученню дітей до читання формує усне мовлення, удосконалює навички продуктивної діяльності, вчить працювати в колективі, виховує любов до книги, вміння цінувати і берегти її.

Ще однією новаторською формою роботи щодо залучення дітей до книги і читання є святкування іменин літературних творів, оформлення тематичних виставок, присвячених творчості письменників. Для кращої організації варто створити календар знаменних дат, який дозволить орієнтуватися на дати народження письменників, для яких призначені виставки. Для святкування іменин того чи іншого твору створюється календар «Іменинний щоденник», де представлені твори, що відзначають Дні народження. У межах «книжкових іменин» корисні курси знайомства з біографіями поетів, письменників, адже дітей цікавлять не тільки самі літературні твори, а й різні факти з життя їх авторів, наприклад, якими вони були в дитинстві. Групове приміщення прикрашають портретом автора, його книгами, ілюстраціями до творів, малюнками дітей, створеними за творами книг цього поета, байкаря чи письменника.

Сприяє залученню дітей до читання і така інноваційна технологія дошкільної освіти як лепбук [6]. Лепбук – це освітній засіб, що відповідає новим вимогам і завданням здобуття дошкільної освіти в Україні.

Лепбук – це чудовий спосіб закріпити знання про відомі казки з дітьми, зрозуміти зміст книги, розвинути мислення, мовлення, уяву, пам’ять, спостережливість, збагатити та активізувати словниковий запас дошкільника.

Це цікава дослідницька діяльність, де дитина разом із дорослим бере участь у дослідженні, аналізі та сортуванні інформації. Лепбук є засобом розвивального навчання, що передбачає використання сучасних технологій: технології організації колективної творчої діяльності, комунікаційних технологій, технології проєктної діяльності, ігрових технологій.

Лепбук – це саморобна книга, що складається з безлічі наклеєних картинок, кишеньок, карток, додатків. Уся інформація в лепбуці відповідає певній темі. Матеріал подається у вигляді віршів, головоломок, малюнків, ігор і дозволяє в ігровій формі розповісти про прочитану книгу, познайомити дітей із новою інформацією, розвинути увагу і моторику.

Мета лепбука – представити книгу дітям, зацікавити непрочитаними творами, пробудити бажання дітей узяти книгу в руки, попросити дорослих прочитати її, зрозуміти зміст книги.

Якщо ви створюєте лепбук за технологією ТРВЗ, тоді, наприклад, читаючи казку, ви можете придумати до неї нову кінцівку або проаналізувати поведінку головного героя, думаючи про те, як йому допомогти, назвати лепбук «Казка з новою кінцівкою», «Казка триває», «Змінюємо казку».

Найбільш вагомим інноваційним способом залучення дошкільнят до читання є забезпечення соціального партнерства між ЗДО, сім’єю та бібліотекою [7].

Очікувані результати соціального партнерства ЗДО, бібліотеки та батьків:

* підвищення інтересу дітей до читання;

*сприяння турботі дітей дошкільного віку про книгу як результату праці багатьох людей;

*відродження традицій читання вдома;

* підвищення рівня мовлення, культури вихователів, батьків і дітей;

* зростання ефективності роботи щодо залучення дітей дошкільного віку до читання через взаємодію всіх учасників освітнього процесу: педагогів, співробітників бібліотеки, дітей, батьків.

Інноваційні форми роботи ЗДО, батьків та бібліотеки:

1. Організація нестандартних екскурсій до бібліотеки.

2. Акція «Міжнародний день дарування книг».

3. Читацькі конкурси в бібліотеці.

4. Спільні батьківські збори в ЗДО, що проводять вихователі та співробітники бібліотеки.

5. Дні відкритих дверей.

6. Тематичні виставки книг.

7. Загальні свята і розваги.

8. Творчі майстерні.

9. Буккроссінг (Книжковий обмін).

10. Консультації, семінари, круглі столи: «Для чого читати дітям книжки?», «Книги для домашнього читання» та інші тематичні заходи.

Отже, використання обґрунтованих вище інноваційних технологій, методів й освітніх форм дозволяє досягти високих результатів у формуванні стійкого інтересу до кращих художніх творів, у залученні дітей до читання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Полєвікова О.Б. Робота з книгою у ДНЗ / О.Б. Полєвікова. – Х. : Вид.група «Основа». 2018. – 92 с.

2. Полєвікова О.Б., Шурда Ж.І. Мовленнєва особистість у лінгводидактичному просторі дошкілля // The 12th International conference “Science and society” (June 7, 2019) Accent Graphics Communications & Publishing, Hamilton, Canada. 2019. – P.77-87.

3. Полєвікова О.Б., Швець Т.А. Інтеграція мистецтв у дошкіллі засобами організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей / авт.-упоряд. О.Б. Полєвікова, Т.А. Швець. – Х. : Вид.група «Основа». 2019. – 95 с.

4. Полєвікова О.Б., Шурда Ж.І. Патріотичне виховання старших дошкільників засобами квесту / О.Б. Полєвікова, Ж.І.Шурда. – Х. : Вид.група «Основа». 2019. – 80 с.

5. Полєвікова О.Б., Сомик О.О. Геокешинг як засіб мовленнєвого самовираження дошкільників // The 6th International scientific and practical conference “Dynamics of the development of world science” (February 19-21, 2020) Perfect Publishing, Vancouver, Canada. 2020. – P. 920-925.

6. Полєвікова О.Б., Пятько Ю.С. Створення лепбуків як засіб залучення дітей до книги // The 5th International scientific and practical conference “Perspectives of world science and education” (January 29-31, 2020) CPN Publishing Group, Osaka, Japan. 2020. – P.656-662.

7. Полєвікова О.Б., Швець Т.А. Сім’я та дитячий садок: виховуємо дитину разом / О.Б. Полєвікова, Т.А. Швець. – Х. : Вид.група «Основа». 2018. – 126 с.

УДК 347.78

СОЦІАЛЬНІ ВИТРАТИ НА ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ ТА ПОЛЬЩІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Полумисна Ольга Олексіївна
кандидат філологічних наук, доцент
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна
м. Харків, Україна

Анотація Розглянуто діяльність європейської комісії щодо виконання Європейської стратегії інвалідності, яка є головним інструментом виконання Європейським Союзом Конвенції ООН про права інвалідів. Досліджено колосальний відрив між виплатами у європейських країнах (на прикладі Польщі) та в Україні. Вважаємо, що для поліпшення умов життя людей з інвалідністю потрібно зважати на досвід країн, які успішно втілюють в життя положення, закріплені в Конвенції та інших документах, що відстоюють права цієї категорії населення.

Ключові слова: людина з інвалідністю, Європейська стратегія, Конвенція ООН, Польща, Україна.

Європейська комісія пильно слідкує за виконанням Європейської стратегії інвалідності, що була запланована на 2010-2020 роки, і в 2017 році надала детальний звіт щодо імплементації цих домовленостей. Власне, ця стратегія є головним інструментом виконання Європейським Союзом Конвенції ООН про права інвалідів. У цьому документі йдеться про досягнення прогресу у всіх зазначених вище восьми сферах: доступність, участь, рівність, зайнятість, освіта та навчання, соціальний захист, здоров'я, зовнішня дія. Наводяться такі дані: рівень зайнятості людей з інвалідністю значно нижчий (48,7%) у порівнянні з людьми без інвалідності (72,5%). Окрім того, бідність та соціальне

відчуження частіше торкаються саме людей з інвалідністю (30%) порівняно з 21,5% людей, які не мають інвалідності. Наголошується на тому, що багато громадян ЄС не повністю усвідомлюють права людей з інвалідністю.

Прогресу було досягнуто у сфері доступності: прийнято Директиву про доступність до Інтернету, що зробила веб-сайти загальнодоступними, внесено пропозиції до Європейського акту про доступність. Але все одно через економічну кризу в Європі люди з інвалідністю залишаються поза межами зайнятості, освіти та соціального включення. У повній версії документу наведено таблицю, в якій зазначено, якого прогресу досягнуто, починаючи з 2010 року. Серед низки досягнень наголосимо на декількох, що стосуються положення людей з інвалідністю. Наприклад, прийняття Директиви про доступність веб-сайтів та мобільних додатків органів державного сектору (2016); Перегляд та прийняття законодавства, що стосується залізничного, морського та автомобільного транспорту, з метою підвищити доступність та допомогти людям з інвалідністю; триває робота над розробкою європейського стандарту щодо доступності навколишнього середовища з використанням універсального дизайну; оприлюднення вказівок щодо рівномірного застосування Положення про права людей з інвалідністю під час повітряних подорожей, зокрема стосовно посадки та попереднього повідомлення; прийняття та розтлумачення вказівок щодо регламенту прав та обов’язків пасажирів залізничного транспорту, включаючи положення, що стосуються допомоги людям з інвалідністю; започатковано дослідження міського транспорту для поліпшення доступності особам з інвалідністю; фінансування досліджень та розробок у галузі ІКТ для підтримки людей з інвалідністю, наприклад, дослідження доступності Інтернету тощо. У цьому документі зазначається, що впровадження даної стратегії дало прогрес як у зборі статистичних даних щодо інвалідності (становище, соціальне відчуження, працевлаштування, отримання освіти тощо), так і в розробці показників для моніторингу ситуації.

Також варто оглянути документ – Стратегію Ради Європи про права осіб з інвалідністю на 2017-2023 роки, який розміщено на Урядовому порталі, єдиному веб-порталі органів виконавчої влади. У Стратегії зазначено, що «особи з інвалідністю мають право на доступ і користування всім спектром прав людини, гарантованих Європейською конвенцією про захист прав людини, Європейською соціальною хартією та Конвенцією Організації Об'єднаних Націй про права осіб з інвалідністю, а також всіма іншими міжнародними документами з прав людини, нарівні з іншими». Стратегія спрямована на те, щоб відстоювати політичні, громадянські, соціальні та культурні права людей з інвалідністю та втілювати їх у реальність за допомогою Ради Європи та її держав-членів, які повинні виконувати дані зобов'язання. У цьому документі наведено план дій Ради Європи щодо прав осіб з інвалідністю на 2006-2015 роки, проведено оцінювання реалізації Плану дій Ради Європи у 47 державах-членах та зазначено досягнення щодо «законодавства, надання послуг, фізичне середовище і ставлення до осіб з інвалідністю», а також проблеми: «існує невідповідність між стандартами і практикою, так званий розрив у реалізації, що повинно бути вирішено в першочерговому порядку». Основною метою нової стратегії є досягнення рівності, гідності та рівних можливостей для осіб з інвалідністю. Але, на відміну від Конвенції, стратегія не створює юридичних зобов'язань для країн-членів. Наскрізними питаннями, які мають відображатися в законодавстві, діяльності, політиці та інших сферах життя держав-учасників, є участь, співпраця і координація, універсальний дизайн і розумне пристосування, перспектива гендерної рівності, множинна дискримінація, освіта та навчання. Більше того, стратегія має п'ять напрямків на основі прав, які є пріоритетними. Це: 1) Рівність і недискримінація; 2) Підвищення обізнаності; 3) Доступність; 4) Визнання рівності перед законом; 5) Свобода від експлуатації, насильства та жорстокого поводження. Звернемо увагу на один із аспектів, а саме фінансове забезпечення людини з інвалідністю, чи зазнає вона дискримінації у порівнянні з мешканцями інших країн. Для прикладу ми обрали Польщу.

Дані про соціальні витрати в Європі (на прикладі Польщі).

У публікації під назвою «Wyższe świadczenia dla osób niepełnosprawnych i ich opiekunów», розміщеній на сайті «Infor kadry», порівнюються соціальні виплати за 2015 і 2019 рік. На сьогодні вони становлять: допомога на догляд – 1583 злотих на місяць, внески на пенсію, втрату працездатності та медичне страхування – 561 злотих на місяць, допомогу на сім'ю – 124 злотих на місяць, додаток до сімейної допомоги на освіту та реабілітацію дитини-інваліда – 110 злотих на місяць, догляд за дітьми («Сім'я 500+») – 500 злотих на місяць. «Разом це 3 087,42 злотих на місяць. Різниця між 2019 та 2015 роками становить 1078,42 злотих. Я погоджуюся з думкою інвалідів та їх опікунів про те, що допомога невисока і що розміри не є повністю задовільними. Однак ми не можемо не помітити, що порівняно з, наприклад, 2015 роком, ми можемо спостерігати значне збільшення їх кількості» [1], – говорить міністр Ельжбета Рафальська. Зазначимо, що 3087 злотих у порівнянні до гривні становить 22711 гривень. Щодо України, то державна законодавча база про права людей з інвалідністю є досить ґрунтовною і постійно оновлюється. Одним із перших законів, що з'явився на теренах України є Закон України «Про основи соціальної захищеності» (1991). Окрім того, можемо назвати Закон України «Про освіту», «Про об'єднання громадян», «Про охорону праці», «Про молодіжні та дитячі громадські організації», «Про загальну середню освіту», «Про психіатричну допомогу», «Про державну соціальну допомогу людини з інвалідністю з дитинства та дітям-людям з інвалідністю», «Про охорону дитинства» тощо. Ми звернемо увагу на Закони України, роблячи акцент на Законі України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні». У загальних положеннях даного документу зазначено: «Особи з інвалідністю в Україні володіють усією повнотою соціально-економічних, політичних, особистих прав і свобод, закріплених Конституцією України, законами України та міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України».

Також в Україні на законодавчому рівні затверджено положення про рівність у правах людей з інвалідністю та недопущення їх дискримінації. Вони є вразливою категорією і потребують захисту не лише на суспільному, а й на державному рівні. На сьогодні в нашій державі, за даними 2017 року, 2 603 300 людей з різними формами інвалідності. З них I групу має 240 591 чол., II – 900 478, III – 1306151 чол., дітей-інвалідів до 18 років – 156 099 , із них офіційно працевлаштованими станом на 2016 рік є 11 450 чол. На сайті «Європейської правди» показники у 700 000 працюючих.

Дані про соціальні витрати в Україні. Діти з інвалідністю, над якими здійснюється опіка, отримують до 6 років – 6226, 50 грн., від 6 до 18 років – 7763 грн.Інваліди з дитинства 1 група (підгрупа А) – 3516, 48 грн., підгрупа Б – 2568 грн.

II група – 1712 грн.

III група – 1712 грн.

Допомога малозабезпеченій особі, яка доглядає інвалідів I чи II групи – 2118 грн.

Можемо побачити колосальний відрив між виплатами у європейських країнах (на прикладі Польщі) та в Україні. Вважаємо, що така фінансова підтримка принижує гідність людини з інвалідністю і не дає їй можливості жити більш повноцінним життям. Фактично таку ситуацію ми мали за часів Радянського Союзу, коли людина з інвалідністю нічого не могла собі придбати і залежала лише від своїх рідних або близьких. Саме тому вважаємо, що для поліпшення умов життя людей з інвалідністю потрібно зважати на досвід країн, які успішно втілюють в життя положення, закріплені в Конвенції та інших документах, що відстоюють права цієї категорії населення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Wyższe świadczenia dla osób niepełnosprawnych i ich opiekunów // Infor kadry. – URL: https://kadry.infor.pl/wiadomosci/2978902,Wyzsze-swiadczenia-dla-osob-niepelnosprawnych-i-ich-opiekunow.html

УДК 330.354

ДЖЕРЕЛА ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ УКРАЇНИ

Пустовойт Олег Валентинович,
д.е.н., старший науковий співробітник,
Інститут економіки та прогнозування НАН України,
м.Київ, Україна

Анотація. Проаналізовано вплив економічних реформ 2014–2019 рр. на витоки зростання економіки України. Встановлено, що в 2017–2019 рр. приріст української економіки переважно забезпечувала її зростаюча сукупна факторна продуктивність, яка формувалася внаслідок підвищення ефективності підприємств як відносно низькотехнологічних, так і високотехнологічних галузей. Ця тенденція сприяла збереженню наявної галузевої структури. Наведено докази, що прискорене зростання України може забезпечити зміна пріоритетів здійснення реформ, спрямування їх на збільшення в економіці питомої ваги високопродуктивних галузей із значним технологічним та експортним потенціалом.

Ключові слова: економічне зростання, сукупна факторна продуктивність, підприємства, високопродуктивні галузі, галузева структура, економічні реформи.

Економіка України після економічної кризи 2014–2015 рр. увійшла в стан економічного зростання. Однак у 2020 р. він був порушений коронавірусною пандемією, яка зумовила спад не лише української, а й світової економіки. Прогнози на 2021 р. є оптимістичними. Наприклад, Світовий банк прогнозує, що цього року зростання світової економіки складе близько 4%, а української – 3% [1]. На тлі позитивних прогнозів щодо економіки України виникає цілком закономірне запитання, а якими будуть джерела зростання Української

економіки? Воно цікаве тим, що дає змогу пояснити чи спроможна вітчизняна економіка набути довготривалу прискорену динаміку.

Відповідно до набутого економічного досвіду та сучасних знань, сьогодні можна стверджувати, що економічне зростання країн в середньо та довгостроковому періодах відбувається переважно за рахунок трьох джерел: залучення додаткової робочої сили в процес виробництва; підвищення продуктивності усіх секторів економіки («ефект зростання», тобто приріст продуктивності фірм в усіх низько та високопродуктивних галузях); збільшення в економіці питомої ваги високопродуктивних галузей («ефект зсуву», тобто зміна в економіці пропорцій не фірм, а галузей з низькою та високою продуктивністю) [2, p. 4–5].

Щоб зрозуміти якими можуть бути джерела економічного зростання України в середньостроковій перспективі, важливо знати як вони формувалися в посткризовий період 2016–2019 рр., коли в країні прискорено здійснювалися економічні реформи. Їх стратегію посадові особи часто декларують як таку, що спрямована на створення вільної від бюрократії та корупції економіки зі сприятливими умовами для розвитку бізнесу (чесним правосуддям, низькими податками, гарантіями інвесторам). Перші кроки на шляху формування стратегії були здійснені в 2014–2015 рр., коли органи державної влади, відповідно до положень Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», схваленої Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015, зменшили кількість податків, масштаб перерозподілу фінансових ресурсів через державний бюджет, скоротили обсяг процедур, витрат часу та грошей для реєстрації і започаткування нового бізнесу тощо.

У другій половині 2019 р. та першій половині 2020 р. ці заходи активно доповнювалися новими, які були спрямовані переважно на перегляд окремих підходів щодо оподаткування доходів працівників та окремих категорій підприємців, спрощення умов для інвестування в розширення випуску традиційної продукції. При цьому основними засобами покращення економічних очікувань в економіці були обрані такі: угамування інфляції,

зниження облікової ставки НБУ з метою зменшення вартості банківських кредитів для бізнесу.За результатами 2019 р. в Україні інфляція була зменшена до 4,1 %, у четвертому кварталі зазначеного року НБУ двічі знижував облікову ставку, а українські банки, реагуючи на її зменшення до 13,5 %, скоротили відсоткові ставки за гривневими кредитами на 2,4 відсоткових пунктів – до 15,7 % річних**.** Ці наслідки інституційних змін давали надію, що бізнес, отримавши доступ до дешевших кредитних ресурсів, у короткий термін самостійно вирішить які види діяльності розвивати, щоб оновити структуру виробництва та експорту, прискорити економічне зростання, отримати високі доходи, які дадуть змогу підвищити рівень життя населення, зупинити його трудову міграцію тощо. Спробуємо проаналізувати, як зазначені реформи вплинули на джерела економічного зростання України.

Залучення додаткової робочої сили в процес виробництваЗбільшення в економіці України кількості зайнятих можна проаналізувати за допомогою даних таблиці 1.

Таблиця 1

Динаміка зайнятості, реального та відносного рівня оплати праці в Україні в 2013–2019 рр.

Роки	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Зайняте населення, млн осіб	19,3	18,1	16,4	16,3	16,2	16,4	16,6
Середньомісячна заробітна плата штатного працівника, грн	3265	3480	4195	5183	7104	8865	10497
Середньомісячна заробітна плата штатного працівника, дол.США	408,6	292,9	192,1	202,9	267,2	320,2	443,1
Середня заробітна плата за відпрацьовану годину, грн						64,79	75,36
Темпи зростання реальної заробітної плати, % до попереднього року	100,7	86,4	90,1	111,6	118,9	109,7	111,3
Індекс реальної заробітної плати, % до 2013 р.	100	86,4	77,8	86,9	103,3	113,3	126,1

Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики України [7].

Дані таблиці 1 свідчать, що після економічної кризи 2014–2015 рр. в Україні зайнятість суттєво зменшилася. Якщо в передкризовому 2013 р. зайняте населення становило 19,3, то в 2019 р. – 16,6 млн осіб. Кількість працівників зменшувалася незважаючи на збільшення в економіці стимулів щодо працевлаштування. Оцінити останні можна за допомогою показників середньомісячної реальної та відносної заробітної плати. Зокрема, в 2017 р. величина реальної заробітної плати досягла рівня передкризового 2013 р., а в 2019 р. – перевищила його більш ніж на третину. Водночас у 2019 р. виражена в доларах США величина середньомісячної заробітної плати перевищила на 8% рівень 2013 р.

Чому в Україні зростаючий рівень оплати праці залишається недостатнім стимулом для населення щодо пошуку робочих місць та працевлаштування, а також відмови від трудової міграції можна пояснити шляхом порівняння погодинної вартості робочої сили в країнах ЄС та Україні. Зокрема, у 2019 р. за даними Євростату в ЄС-27 середня погодинна вартість робочої сили становила 27,70 євро. Найбільшою вона була в Норвегії – 50,2 та Данії – 44,7, Данії – 42,0 євро, Ісландія і Люксембург – 41,6, а найменшою в Литва –9,4, Румунії – 7,7 та Болгарії – 6,0 євро [3]. За нашими підрахунками в 2013 р. в Україні середня погодинна вартість робочої сили становила 2,84 євро, а в 2019 р. – вона досягла рівня 3,29 євро. З цього витікає, що в 2013–2019 рр. в Україні рівень заробітної плати був не стимулом, а важелем скорочення витрат виробництва та підвищення його продуктивності.

Продуктивність економіки України

Ефективність всіх сфер економіки можна оцінити за допомогою показника сукупної факторної продуктивності. Прикладні дослідження свідчать, що для його розрахунку в країні, яка не входить до числа розвинених країн світу, доцільно використати методику, якою передбачається, що функція

залежності пропозиції продукції від кількості застосованих у виробництві ресурсів виглядає так:

$Q = f\ (R, Rp)$,

де R – обсяг виробничого споживання матеріальних ресурсів економічного зростання; Rp – обсяг виробничого використання нематеріальних ресурсів економічного зростання [4].

У межах наведеної функціональної залежності на динаміку випуску традиційної продукції з незмінними споживчими властивостями впливає обсяг виробничого споживання в економіці матеріальних ресурсів (праці, землі, капіталу). Водночас на динаміку випуску нової продукції з кращими властивостями або з меншими витратами виробництва впливає обсяг виробничого використання нематеріальних ресурсів. У сфері виробництва запаси останніх нагромаджуються у формі різних видів нематеріального капіталу: людського, інституційного, соціального, інформаційно-правового, організаційного капіталу та капіталу організаційної культури. Зазначений капітал може бути використаний як для надання продукції нових властивостей, так і для скорочення виробничих витрат за рахунок запровадження нових технологій, процесів у виробничій сфері (в тому числі економії на масштабі виробництва), методів в діловій практиці, підходів щодо організації робочих місць та оплати праці. Описану закономірність можна подати у вигляді такого математичного запису:

$\Delta Q = \Delta Q\,r + \Delta Q\,p = \Delta R + \Delta Rp$,

де $\Delta Q\,r$ – приріст виробництва в економіці, %; $\Delta Q\,r$ – приріст виробництва за рахунок виробничого споживання матеріальних ресурсів, %; $\Delta Q\,p$ – приріст виробництва за рахунок виробничого використання нематеріальних ресурсів, %; ΔR – приріст виробничого споживання матеріальних ресурсів, %; ΔRp – приріст виробничого використання нематеріальних ресурсів, %.

Зважаючи на те, що показник $\Delta Q\,p$ відображає приріст виробництва, який не можна пояснити витратами матеріальних ресурсів (праці, землі та капіталу),

його є всі підстави трактувати, як приріст, що досягається за рахунок їхньої сукупної факторної продуктивності. Методика її оцінювання базується на такій системі рівнянь: $\Delta Q\,r = \Delta R$; $\Delta Q\,p = \Delta Rp$; $\Delta Rp = \Delta Q - \Delta R$. Для розрахунку показника ΔR варто спиратися на таке припущення. Динаміка використання всіх матеріальних ресурсів в економіці змінюється пропорційно динаміці виробничого споживання природної сировини. Аргументувати це можна так. Для збільшення випуску традиційної продукції в економіку необхідно додатково залучити робочу силу, засоби виробництва та сировину. При цьому робоча сила та засоби виробництва нарощуються до рівня, який є необхідним, щоб переробити більші обсяги сировини в кінцеві товари та послуги. Тому динаміка споживання сировини може слугувати узагальненим індикатором змін в обсягах використання інших видів матеріальних ресурсів.

Наведена методика була використана для оцінки коливань сукупної факторної продуктивності економіки України в 2013–2019 рр. (таблиця 2).

Таблиця 2

Динаміка сукупної факторної продуктивності економіки України в 2013–2019 рр.

Роки	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019*
Виробництво первинних природних ресурсів, млн.тон	507,7	479,1	433,8	445,8	447,6	454,4	454,3
Індекс фізичного обсягу виробничого споживання природних ресурсів, % до попереднього року	100,0	94,4	90,5	102,8	100,4	101,5	100,0
Приріст індексу споживання природних ресурсів, % до попереднього року	0,0	-5,6	-9,5	2,8	0,4	1,5	0,0
Індекс фізичного обсягу ВВП, % до попереднього року	100	93,4	90,2	102,4	102,5	103,4	103,3
Приріст ВВП, % до попереднього року	0	-6,6	-9,8	2,4	2,5	3,4	3,3
Приріст ВВП за рахунок збільшення споживання матеріальних ресурсів, %	0,0	-5,6	-9,5	2,8	0,4	1,5	0,0
Приріст ВВП за рахунок збільшення використання нематеріальних ресурсів, %	0,0	-1,0	-0,3	-0,4	2,1	1,9	3,3

* попередні розрахункові дані

Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики України [7].

У таблиці 2 обсяги виробництва первинних природних ресурсів у вітчизняній економіці використано для розрахунку індексу виробничого споживання природних ресурсів. Дані таблиці свідчать, що в 2014–2016 рр. в Україні сукупна факторна продуктивність економіки мала від'ємні значення і уповільнювала темпи економічного зростання. Однак у 2017–2019 рр. ситуація кардинально змінилася. Приріст економіки переважно забезпечувала зростаюча сукупна факторна продуктивність. Для того, щоб виявити – її динаміку спричинив «ефект зростання» чи «ефект зсуву», варто проаналізувати стан формування високопродуктивних галузей.

Стан формування високопродуктивних галузей в економіці України

До числа високопродуктивних зазвичай відносять галузі, які є високотехнологічними і мають значний експортний потенціал. Останнє обумовлено тим, що підприємства-експортери на 8–12% продуктивніші ніж ті, що постачають продукцію на внутрішній ринок країни [5]. Якщо в Україні такі підприємства формуються, то їх продукція має мати суттєві порівняльні переваги щодо продажу на зовнішніх ринках порівняно з іншими видами продукції менш технологічних галузей.

Для оцінювання рівня порівняльних переваг товарів і послуг на міжнародних ринках використовується показник компаративної (виявленої відносної) переваги країни за експортною групою. На основі рівняння Б. Баласса та напрацювань інших вчених (Д. Грінвея і К. Мілнера, У. Уткулу, Д. Сеймена) [6, p. 9], його розрахунок можна описати за допомогою такого математичного запису:

$$КПij= \ln [(Exij/Imij) /(Exi/Imi)],$$

де КПij – показник виявленої компаративної переваги *i*-ї країни за *j*-м товаром; Exi, Imi – експорт та імпорт *i*-ї країни; Exij, Imij – експорт та імпорт *j*-того товару *i*-ї країни.

Якщо КПij > 0, то це означає, що *i*-а країна має відносну перевагу в експорті *j*-го товару до інших країн, коли КПij < 0 – що закордонні конкуренти мають відносну перевагу в експорті *j*-го товару. Зазначений показник дає змогу виявити в короткостроковій перспективі на користь якої продукції в підприємців формуються стимули щодо зміни структури випуску товарів і послуг в економіці.

Розрахунок показника КПij дав змогу виявити, що в 2019 р. Україна мала найбільшу відносну перевагу в експорті послуг з перероблення матеріальних ресурсів. Завдяки зростанню переваг із надання цих та інших послуг, у 2019 р. їх загальний експорт зріс до 15,6 млрд дол. США, перевищивши рівень докризового 2013 р. на 1,4 млрд дол. США. Ця тенденція дещо змінила експорт України. Зокрема, якщо в 2013 р. питома вага послуг становила 18,4% у структурі вітчизняного експорту, то в 2019 р. – 23,3 %. Експорт також змінювався внаслідок зростання порівняльних переваг окремих видів традиційної продукції. Зокрема, в зазначений період частка продуктів рослинного походження збільшилася з 22,3 до 25,8 %, мінеральних продуктів (руди, шлак , зола) – з 5,4 до 7,2 % в структурі експорту вітчизняних товарів.

В Україні, відповідно до товарної номенклатури зовнішньоекономічної діяльності (ТНЗЕД), до експорту підвищеної технологічної складності умовно можна віднести XVI, XVII, XVIII товарні групи. До їх складу входять: машини, обладнання та механізми, електротехнічне обладнання; засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби механічне обладнання; прилади та апарати оптичні, фотографічні. Встановлено, що вітчизняні товаровиробники не набули конкурентних переваг з продажу цієї продукції на світових ринках. Величина її компаративних переваг має від’ємне значення, що коливається в межах: КП = -1,75 – -0,90.

У 2013–2019 рр. динаміку втрати відносної переваги України за XVI, XVII, XVIII експортними групами можна продемонструвати на за допомогою розрахункових даних. Зокрема, якщо в 2013 р. в Україні обсяг експорту продукції підвищеної технологічної складності на одну особу населення

становив 233,6, то в 2019 р. – 131,9 дол. США. Відносну динаміку зменшення переваг цієї продукції на зовнішніх ринках можна описати за допомогою коефіцієнта перевищення імпорту над експортом. Так, якщо в 2013 р. в Україні імпорт товарів, що входять до XVI, XVII, XVIII груп перевищував їх експорт в 1,8 разу, то в 2019 р. – уже в 3,7 разу.

З наведеного аналізу витікає, що в Україні погіршився стан формування галузей, які виробляють інвестиційні товари підвищеної технологічної складності, що можуть бути використані для модернізації існуючих галузевих структур та утворення в їх складі нових з високим технологічним і експортним потенціалом. Виявлення цієї тенденції дає змогу стверджувати, що в 2017–2019 рр. підвищення сукупної факторної продуктивності економіки досягалося за рахунок «ефекту зростання».

Висновки та рекомендації. В Україні сучасні реформи здійснюються дещо хаотично і не стимулюють в економіці формування високопродуктивних галузей, які мають значний технологічний та експортний потенціал. На наш погляд, одна із причин цього криється в концепті Стратегії розвитку інноваційної діяльності. Він не передбачає розроблення з боку органів державної влади основних напрямів розвитку новацій. Визначення пріоритетів в цьому питанні покладено переважно на стартапи (новоутворені спеціалізовані малі інноваційні підприємства) та діючі підприємства, без урахування тієї обставини, що інноваційна активність останніх, із року в рік, знижується. Першим кроком на шляху зміни цієї ситуації може бути підготовка проекту закону України «Про засади і напрямки державної політики у сфері інноваційної діяльності». Зазначений законопроект доцільно спрямувати на вирішення чотирьох принципових питань щодо: пріоритетів інноваційної діяльності; створення спеціалізованих державних органів з реалізації політики стосовно розвитку високопродуктивних галузей економіки; запровадження в межах цільових державних проектів публічного механізму державного стимулювання інноваційної діяльності підприємств; державної підтримки

організацій інноваційної інфраструктури та інноваційної діяльності підприємств.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Світовий банк прогнозує зростання ВВП України на 3% в 2021 році Радіо Свобода. 2021. URL : https://www.radiosvoboda.org/a/news-svitovyi-bank-vvp-ukrainy/31035658.html

2. Atkinson R.D. Competitiveness, Innovation and Productivity: Clearing up the Confusion. Information Technology and Innovation Foundation. Washington, D.C. 2013. August. 7. p. URL : http://antonioviader.com/phocadownloadpap/userupload/toni/Innovation_Policies/EU_Competitiveness_and_Growth/ITIF%20Competitiveness%20Innovation-Productivity%20Clearing%20Up%20Confusion.pdf

3. Labour costs annual data - NACE Rev. 2. Luxembourg: Eurostat. URL : https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tps00173/default/table?lang=en

4. Пустовойт О.В. Нематеріальні ресурси економічного зростання. *Економіка України*. 2019. № 9–10. С. 44–67.

5. De Loecker J. Do Exports Generate Higher Productivity? Evidence from Slovenia. Katholieke Universiteit Leuven . LICOS Discussion Paper. 2004. No.151. 55p. URL: https://www.econstor.eu/bitstream/10419/74870/1/dp151.pdf

6. Utkulu U., Seymen D. Revealed Comparative Advantage and Competitiveness: Evidence for Turkey vis-à-vis the EU/15. URL: https://www.etsg.org/ETSG2004/Papers/seymen.pdf

7. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua

УДК 378.147

РЕФЛЕКСИВНІ УМІННЯ ЯК ОСНОВА ПРОФЕСІЙНОГО САМОРОЗВИТКУ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Ревенко Ірина Валеріївна,
к.п.н., доцент,
Чжан Сюамінь,
Лі Хан
Магістранти
Харківський національний педагогічний
університет імені Г.С. Сковороди

Анотація: У статті розкрито сутнісні характеристики рефлексивних умінь майбутнього вчителя музичного мистецтва. Проаналізовано різні наукові погляди на визначення суті поняття «рефлексія». Доведено, що рефлексивні уміння є необхідними як в плані визначення вчителем стратегії професійного саморозвитку, так і в плані здійснення художньо-естетичного виховання і творчого розвитку школярів.

Ключові слова: рефлексія, рефлексивні уміння, творчий саморозвиток майбутній учитель, музичне мистецтво.

Стрімкий розвиток різних сфер сучасного життя зумовлює необхідність формування в людини нового типу мислення, нової свідомості, нового розуміння нею свого місця суспільстві й світі. Це актуалізує питання розвитку рефлексивних умінь як умови успішності в будь-якій діяльності, в тому числі й професійній.

У зв’язку з цим перед системою вищої освіти постає важливе завдання – формування особистості, здатної до усвідомлення життєвої ситуації та себе в ній, до усвідомлення значення власної діяльності, кореляції власних досягнень,

індивідуальних вчинків із суспільно прийнятими. Сформованість рефлексивних умінь дає змогу майбутнім вчителям бути успішними в самовизначенні, ефективно засвоювати професію та цілеспрямовано будувати життєві плани [1].

Аналіз наукової літератури показав, що проблема рефлексії розглядається в психології в таких аспектах: формування й діагностика теоретичного й творчого мислення (В. Давидов, А. Зак, Д. Ельконін); розвиток розумових процесів, продуктивного розуміння й мислення (М. Алексєєв, В. Давидов, А. Зак, Ж. Піаже, Я. Пономарьов, І. Семенов, С. Степанов та інші дослідники). Педагогічні аспекти проблеми рефлексії досліджували І. Зязюн, С. Кашлєв, А. Коржуєв, Е. Рязанова, В. Сластьонін, А. Хуторський та інші вчені.

Визначення сутнісних характеристик рефлексивних умінь майбутніх учителів музичного мистецтва вимагає розкриття суті поняття «рефлексія».

Це поняття є предметом вивчення різних наук, але перш за все філософії та психології. Поняття «рефлексія» введено в науковий обіг Р. Декартом, якій розглядав свідомість як мислення: «Коли <…> доросла людина відчуває будь-що й одночасно сприймає, що вона не відчувала цього раніше, це друге сприйняття я називаю рефлексією (reflexionem) і відношу його лише до розуму, хоча воно настільки пов’язано з відчуттям, що обидва відбуваються одночасно і здаються такими, що не відрізняються один від одного» [2, с. 565]. Декарт ототожнював рефлексію зі здатністю людини зосереджуватися на змісті власних думок, абстрагуючись при цьому від зовнішнього, тілесного.

Слово «рефлексія» має латинське походження, у довідковій літературі воно пов’язано з групою семантично близьких слів: роздуми, аналіз, відображення, самопізнання. Так, у словнику С. Ожогова подається таке визначення: «роздуми про свій психічний стан, схильність аналізувати свої переживання» [3, с. 625]; у словнику іншомовних слів це поняття тлумачиться як «роздуми, сповнені сумнівів, протиріч, аналіз власного психічного стану» [4, с. 803].

У сучасних психологічних дослідженнях існують різні підходи до визначення суті поняття «рефлексія». Це: інтелектуальний процес, що

забезпечує усвідомлення засобів вирішення завдань (А. Зак); здатність мислити про власне мислення з метою його вдосконалення (Д. Дарнер); відображення власних процесів у свідомості (Л. Виготський); компонент психологічної структури людини, що лежить в основі її змінення та розвитку (А. Шаров) [1]

Рефлексія є важливим компонентом педагогічної діяльності вчителя як інтегральний психічний процес, який виявляється у здатності розмірковувати над змістом власної свідомості та свідомості іншої людини, процесу та результату власної діяльності. [5].

Рефлексивні вміння визначають здатність майбутнього вчителя музичного мистецтва виконувати рефлексивні дії, оцінювати результати власної діяльності, здійснювати її корекцію, обґрунтовано корегувати поставлені завдання.

Орієнтація на рефлексію допомагає вчителю індивідуалізувати власну професійну діяльність, підвищувати рівень самоорганізації у процесі професійного становлення і творчого саморозвитку. За допомогою педагогічної рефлексії відбувається критичний аналіз і визначення шляхів конструктивного вдосконалення власної діяльності.

До рефлексивних умінь майбутнього вчителя музичного мистецтва відносимо [6]:

- уміння аналізувати особистісні основи власної професійної підготовки, визначати перспективи їх розвитку (власну естетичну свідомість та естетичне ставлення до мистецтва, їх окремі складові);
- уміння прогнозувати наслідки власних дій у процесі художньо-естетичного виховання школярів;
- уміння аналізувати та оцінювати достоїнства та недоліки власної виховної діяльності;
- уміння спостерігати та аналізувати вплив різних видів та жанрів мистецтва на внутрішній емоційний стан школярів, на їхні естетичні переживання;

- уміння спостерігати та аналізувати процес розвитку естетичних почуттів, смаків, ідеалів вихованців;
- уміння аналізувати вплив естетичних потреб дітей на розвиток їх художньо-естетичних інтересів;
- уміння визначати та аналізувати мотиви художньо-творчої діяльності школярів.

Отже, рефлексивні вміння дають можливість майбутньому вчителю музичного мистецтва, з одного боку, здійснювати самоаналіз і самооцінку з метою визначення стратегії професійного саморозвитку, з іншого – допомагають глибоко занурюватися в ситуації, пов'язані з художньо-естетичним вихованням і творчим розвитком школярів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Пісоцька М. Е. Формування рефлексивних умінь студентів у процесі навчання / М. Е. Пісоцька // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2011. – Вип. № 14 (67). – С. 375-379.
2. Декарт Р. Сочинения : В 2 т. / Р. Декарт. М., 1994. Т 2. – С. 565.
3. Ожогов С.И. Словарь русского языка / С.И. Ожогов. – М., 1972. – С. 625.
4. Словник іншомовних слів : 23000 слів та термінологічних словосполучень / Уклад. Л. О. Пустовіт та ін. – К.: Довіра, 2000. – 1018 с.
5. Ушева Т.Ф. Формирование и мониторинг рефлексивных умений учащихся: Методическое пособие / Т.Ф. Ушева. – Красноярск, 2007. – 88 с. Ушева Т.Ф. Формирование и мониторинг рефлексивных умений учащихся: Методическое пособие / Т.Ф. Ушева. – Красноярск, 2007. – 88 с.
6. Ревенко І.В. Підготовка майбутніх учителів гуманітарного профілю до художньо-естетичного виховання підлітків : монографія / І.В. Ревенко. – Х. : Вид-во ТОВ «Щедра садиба плюс», 2014, – 196 с.

УДК 582.572.7.581.45.581.43.577.122.615.243

ВИЗНАЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОЇ ДОЗИ (ЕД$_{50}$) СУХИХ ЕКСТРАКТІВ IRIS HUNGARICA МЕТОДОМ НАЙМЕНШИХ КВАДРАТІВ ЗА АНАБОЛІЧНОЮ АКТИВНІСТЮ У ІНТАКТНИХ ТВАРИН

Рибак Вікторія Анатоліївна
д. біол. н., доцент
Керімова Гюнель Фаяддинівна
Аспірантка
Національний фармацевтичний університет
м. Харків, Україна

Анотація: Ефективну дозу (ЕД$_{50}$) сухих екстрактів листя і кореневищ *Iris hungarica* визначали методом найменших квадратів за анаболічною активністю у інтактних тварин. Дослідні тварини отримували екстракти в дозах 50 мг/кг, 100 мг/кг, 150 мг/кг, 200 мг/кг, 250 мг/кг і 300 мг/кг. Визначена середньоефективна доза для сухого екстракту листя *Iris hungarica* – 148,81±23,91 мк/кг і для сухого екстракту кореневищ *Iris hungarica* – 147,27±26,11 мк/кг за проявом анаболічного ефекту в інтактних тварин. Таким чином, наявність анаболічного ефекту у сухих екстрактів листя і кореневищ іриса угорського свідчить про перспективність рослинних засобів, щодо продовження фармакологічних досліджень з метою створення нового лікарського препарату для корекції негативного азотистого балансу та м’язової атрофії легкої та середньої важкості.

Ключові слова: ефективна доза, анаболічна активність, екстракт, ірис угорський

Визначаючи значущість рослин в корекції негативного азотистого балансу та м’язової атрофії легкої і середньої важкості, враховували такі переваги фітопрепаратів над синтетичними лікарськими засобами, як:

оптимальна біодоступність на системному, органному і клітинному рівнях; фізіологічно закладена в організмі біохімічна здатність до засвоєння і ефективної утилізації проміжних і кінцевих продуктів метаболізму, що істотно знижує вірогідність кумуляції; органотропної, алергенної й токсичної дії [1, с. 50-56; 2, с. 185-186].

Напрямом сучасної фармакології є експериментальна терапія, що здійснює збір найбільш вірогідної інформації для клінічної фармакології.

Метою роботи було визначення (ЕД$_{50}$) сухих екстрактів листя і кореневищ *Iris hungarica* методом найменших квадратів за анаболічною активністю у інтактних тварин.

Дослідження було проведено на 72 білих аутбредних щурах самцях, масою 230-240 г, поділених на 12 дослідних груп (по 6 у кожній групі) за наступним дизайном. Тварини з першої по шосту групи отримували внутрішньошлунково (щоденно, протягом чотирьох тижнів натщесерце у вигляді водної суспензії, стабілізованої «Твіном-80») сухий екстракт листя іриса угорського, а з сьомої по дванадцяту групи – сухий екстракт кореневищ іриса угорського в наступних діапазонах доз: 50 мг/кг (1 і 7 групи тварин), 100 мг/кг (2 і 8 групи тварин), 150 мг/кг (3 і 9 групи тварин), 200 мг/кг (4 і 10 групи тварин), 250 мг/кг (5 і 11 групи тварин) і 300 мг/кг (6 і 12 групи тварин).

Анаболічну активність досліджуваних засобів у інтактних щурів оцінювали за наступними показниками: приростом маси тіла тварин; відносною масою внутрішніх органів – серця, литкового м’яза, сім’яників; вмістом загального білка у сироватці крові, литковому та серцевому м’язах (Miller G. L., 1959), впродовж експерименту [3, с. 32; 4, с. 115-120; 5, с. 166-173].

Статистичний аналіз результатів проводили за допомогою стандартного пакету програми STATISTICA 6,0. Враховуючи розмір вибірки, при визначенні характеристик розподілу, було застосовано критерій Шапіро-Уїлка, який показав вільний розподіл даних. Оскільки характер розподілу вільний, статистичний аналіз проводився із застосуванням критеріїв Краскела-Уоліса та Ньюмена – Кейлса.

Середньоефективні дози сухих екстрактів листя та кореневищ *Iris hungarica* визначені методом найменших квадратів (Прозоровський В.Б., 1962) з використанням пробіт-аналізу (Bliss C., 1938) [4, с. 117; 6, с. 2090-2120; 7, с. 198-199; 8, с. 152].

Метод найменших квадратів – спосіб знаходження лінії, сума квадратів відстаней від якої до усіх точок вибірки мінімальна.

Пробіт-аналіз (в галузі фармакологічних, токсикологічних та медико-біологічних досліджень) – кількісний аналіз експериментальних даних, який базується на вивченні залежності між логарифмами досліджуваних доз та пробітами, що відповідають проявленим ефектам.

Тварини утримувались у віварії Центральної науково-дослідної лабораторії Національного фармацевтичного університету, яка сертифікована ДП «ДЕЦ МОЗ України» як база для досліджень з експериментальної фармакології згідно зі стандартами санітарних норм та на необхідному харчовому раціоні [9, с. 256; 10, с. 944; 11, с. 246].

Протокол дослідження узгоджується з біоетичними нормами та відповідає «Загальними етичними принципами експериментів на тваринах» (Україна, 2001), а також не суперечить положенню «Європейської конвенції про захист хребетних тварин, які використовуються для експериментальних та інших наукових цілей» (Страсбург, 1986, зі змінами 1998 р.) та Законом України № 3447-IV від 21.02.2006 р. зі змінами «Про захист тварин від жорсткого поводження», «Наказу Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України № 249 від 01.03.2012 р. «Порядок проведення науковими установами дослідів, експериментів на тваринах» [12, с. 528].

Оскільки імовірність прояву ефекту при дії на однорідну групу тест-об’єктів середньоефективної дози не перевищує 50 % у половини вибірки, при розробці критеріальних оцінок, пов’язаних з достовірністю результатів, доцільно користуватися значеннями верхніх меж довірчих інтервалів середньоефективної дози, що гарантує обрану імовірність відтворення ефектів в групах. Тобто, значення середньоефективної дози, що відповідає верхній межі

95 % довірчого інтервалу середньоефективної дози, викликає, не менше ніж у 50 % тест-об'єктів, певні ефекти у 95 % випадків (рис. 1, 2), [13, с. 156; 14, с. 50-55; 15, с. 341-375].

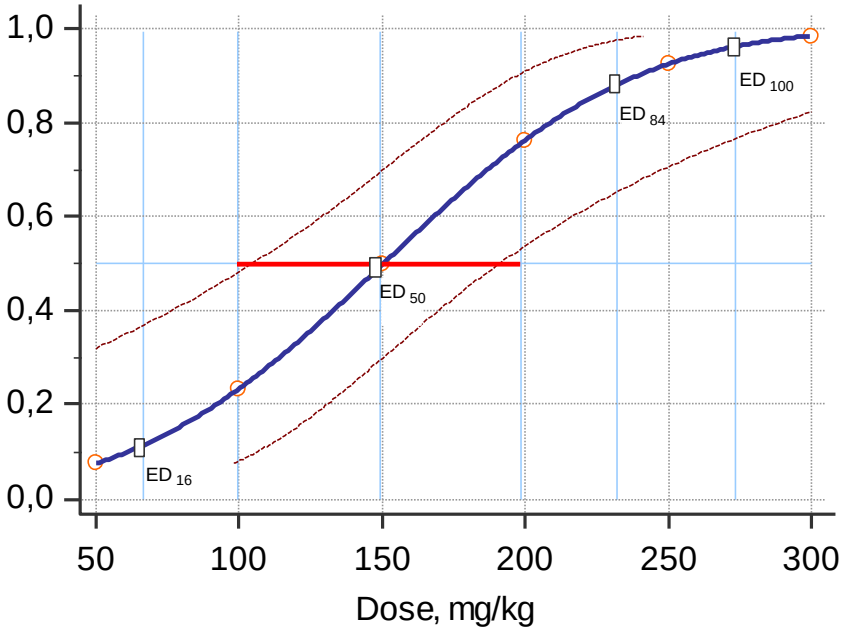

Рис. 1. Характеристична крива «доза – ефект» сухого екстракту листя Iris hungarica

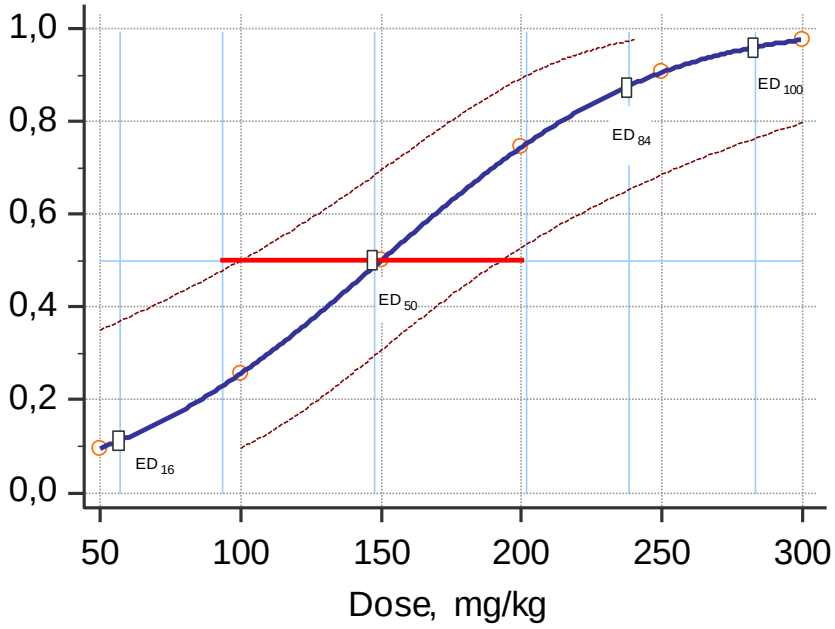

Рис. 2. Характеристична крива «доза – ефект» сухого екстракту кореневищ Iris hungarica

Таким чином, середньоефективна доза для сухого екстракту листя *Iris hungarica* складає 148,81±23,91 мк/кг (95 % довірчий інтервал 99,31–198,31) і для сухого екстракту кореневищ *Iris hungarica* – 147,27±26,11 мк/кг (95 % довірчий інтервал 93,2–201,31), відповідно.

Статистичні гіпотезу про рівність дисперсій перевірено за допомогою критерію F Фішера. Критерій Фішера розраховується як відношення більшої дисперсії ефективних доз до меншої: $F = \frac{S_{X1}^2}{S_{X2}^2}$. Оскільки значення обчисленого критерію Фішера складає 1,19 і не перевищує критичне значення (2,10 для обраного рівня статистичної значущості 0,05), то дисперсії рівноцінні.

Порівняння середньофективних доз сухих екстрактів листя та кореневищ *Iris hungarica* проведено за t-критерієм Стьюдента:

$$t = \frac{ED^1 - ED^2}{\sqrt{\frac{(n_1-1)*S_{\bar{x}1}^2+(n_2-1)*S_{\bar{x}2}^2}{(n_1-1)+(n_2-1)}}}$$, де

ED^1, ED^2 – категорії ефективних доз;

n_1, n_2 – кількість тварин в усіх групах, за виключенням тих, які відповідають імовірності 0 % та 100 %;

$S_{\bar{x}1}^2$, $S_{\bar{x}2}^2$ – стандартна похибка ефективної дози

Оскільки значення t-критерію Стьюдента складає – 0,06 і не перевищує критичне значення (2,02 для обраного рівня статистичної значущості 0,05), то статистично значущих відмінностей середньоефективних доз сухих екстрактів листя та кореневищ *Iris hungarica* не спостерігається.

Визначена середньоефективна доза для сухого екстракту листя *Iris hungarica* – 148,81±23,91 мк/кг і для сухого екстракту кореневищ *Iris hungarica* – 147,27±26,11 мк/кг за проявом анаболічного ефекту в інтактних тварин.

Наявність анаболічного ефекту у сухих екстрактів листя і кореневищ іриса угорського свідчить про перспективних рослинних засобів, щодо продовження фармакологічних досліджень з метою створення нового

лікарського препарату для корекції негативного азотистого балансу та м'язової атрофії легкої та середньої важкості.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Керимова Г. Ф., Король В. В., Рибак В. А. Особливості механізму дії та застосування фітопрепаратів-анаболіків з метою створення лікарських препаратів на основі сухого екстракту *Iris hungarica. Perspectives of world science and education* : матеріали II міжнародної наук.-практ. конф. м. Осака, Япония, 30-31 октября 2019. Осака, 2019. – С. – 50–56.

2. Розробка складу та аналіз збору анаболічної дії / В. В. Король, В. А. Рибак, А. І. Попик, Н. В. Деркач // *Сучасна фармація: історія, реалії та перспективи розвитку :* матеріали наук.-практ. конф. з міжнар. уч., присвяченої 20-1 річниці заснування Дня фармацевтичного працівника України. м. Харків, 19-20 вересня 2019. Харків, НФаУ, 2019. Т. 1. – С. – 185–186.

3. Експериментальне вивчення нових анаболічних засобів. Методичні рекомендації. [Л. В. Яковлєва та ін.]. Київ, 2007. – 32 с.

4. Прозоровский В. Б. Использование метода наименьших квадратов для пробит анализа кривых летальности // *Фармакол. и токсикол.* – 1962. – Т. 25, № 1. – С. 115–120.

5. A comparison of two colorimetric assays, based upon Lowry and Bradford techniques, to estimate total protein in soil extracts / M. A. Redmile-Gordon et al. *Soil Biology & Biochemistry.* 2013. – № 67 (100). – P. – 166–173.

6. Прозоровский В. Б. Статистическая обработка результатов фармакологических исследований. Статистическая обработка результатов фармакологических исследований. – 2007. – Т. 7, Вып. 3–4. – С. 2090–2120.

7. Bliss C. The determination of the dosage mortality curve from small numbers. *Quart. J. Pharm. Pharmacol.* – 1938. – Vol. 11. – P. 198-199.

8. Беленький М. Л. Элементы количественной оценки фармакологического эффекта. – 2-е изд., перераб. и доп. – Л.: Медгиз, 1963. – 152 с.

9. Finney D. J. Probit analysis: a statistical treatment of the sigmoid response curve. – Cambridge: Cambridge University Press, 1947. – 256 p.

10. Руководство по проведению доклинических исследований лекарственных веществ. Ч. 1 / под ред. А. Н. Миронова и др.; М.: Гриф и К, 2012. – 944 с.

11. Guide for the care and use of laboratory animals. Washington : The National Academies Press. 2011. – 246 с.

12. Доклінічні дослідження лікарських засобів : методичні рекомендації / за ред. О. В. Стефанова. – К.: Авіцена, 2001. – С. 528.

13. Криштопенко С. В., Тихов М. С. Токсикометрия эффективных доз. – Нижний Новгород: ННГУ, 1997. – 156 с.

14. Вивчення анаболічної активності сухих екстрактів листя і кореневищ Iris hungarica в інтактних тварин / Г. Ф. Кєрімова, В. А. Рибак, А. В. Кречун, В. М. Ковальов // *Фітотерапія. Часопис.* 2020. № 2. – С. 50–55.

15. Harrison G. Pope, Jr., Ruth I. Wood, Alan Rogol, Fred Nyberg, Larry Bowers, and Shalender Bhasin. Adverse Health Consequences of Performance-Enhancing Drugs: An Endocrine Society Scientific Statement. Endocr Rev. 2014; 35(3): 341–375.

УДК 339.138

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО МАРКЕТИНГУ В УКРАЇНІ

Розмарина Альбіна Леонідівна,
к.э.н., доцент
Павленко Олена Пантеліївна,
к.е.н, доцент
Андрушко Марія Андріївна
Студентка
Одеський державний екологічний університет
м. Одеса, Україна

Анотація: у статті досліджено існуючі підходи до сутності поняття «екологічний маркетинг»; визначено основні завдання екологічного маркетингу на сучасному етапі; проаналізовано стратегії та інструменти екологічного маркетингу; запропоновано напрями створення ефективної системи екологічного маркетингу в Україні.

Ключові слова: екологічний маркетинг, «зелена» продукція, екомаркування, екосертифікація, природоохоронна діяльність.

В умовах економіко-екологічної кризи, необхідності стимулювання попиту на продукцію вітчизняних товаровиробників досить актуальними залишаються питання розвитку та впровадження екологічного маркетингу.

В економічній літературі екологічний маркетинг розглядається в двох аспектах. По-перше, як ринково орієнтований вид управлінської діяльності в рамках загальної системи маркетингу на підприємстві. По-друге, як самостійний вид маркетингу, спрямований на визначення, прогнозування та формування споживчих запитів, на просування природних ресурсів, товарів і

послуг екологічного призначення від виробника до споживача в сфері природокористування [1, 2, 3].

Одним з найбільш поширених є визначення екологічного маркетингу, що запропоновано Ж. Оттман, яка вважає, що екологічний маркетинг є господарською діяльністю підприємств, яка спрямована на виробництво екологічно орієнтованої продукції, формування попиту на цю продукцію, приведення всіх ресурсів підприємства у відповідність до вимог і можливостей ринку для отримання прибутку без нанесення шкоди навколишньому природному середовищу [4].

У роботі [5] автори виділяють п’ять типів екологічного маркетингу у залежності від носіїв екологічних потреб та умов їх задоволення.

Екологічний маркетинг I типу – це маркетинг товарів та послуг з урахуванням екологічних нормативів, обмежень та вимог природоохоронного законодавства.

Екологічний маркетинг II типу є маркетингом екологічних товарів і послуг. Цей вид маркетингу пов’язаний із виникненням екологічних потреб населення у зв’язку з погіршенням якості навколишнього середовища та підвищенням екологічної свідомості громадськості.

Екологічний маркетинг III типу є маркетингом природних ресурсів та екологічних товарів, споживачем цих товарів є органи державної і місцевої влади.

Екологічний маркетинг IV типу – це маркетинг природоохоронної діяльності, метою якого є збереження середовища й генофонду біосфери, проведення відповідних заходів щодо відновлення порушених екосистем. Суб’єктами цього типу екологічного маркетингу є місцеві органи влади, уряди, міжнародні суспільні організації, політичні партії та рухи.

Екологічний маркетинг V типу є маркетингом екологічних знань, технологій та інновацій. У якості товару виступають екологічно безпечні технології, аналіз і моніторинг екологічного законодавства, проведення екологічної експертизи, аудит, консалтинг. Суб’єктами екологічного маркетингу

є наукові організації, університети, фірми, що займаються виробництвом ноу-хау, окремі науковці.

Впровадження у господарчу практику екологічного маркетингу дозволяє, з одного боку задовільнити екологічно орієнтований попит, з іншого боку – дбати про збереження довкілля. Проте, оскільки такі суб’єкти господарювання мають бути конкурентоспроможними, то їм слід забезпечити прибутковість свого бізнесу. Саме за допомогою екологічного маркетингу можливо поєднати ці три аспекти: забезпечити попит на екологічні товари і послуги, сприяти збереженню навколишнього середовища та підтримувати прибутковість підприємств.

Таким чином, екологічний маркетинг можна представити як господарський процес, що:

1) дозволяє задовольнити екологічні потреби споживачів;

2) забезпечує певні переваги суб’єктам господарювання, зокрема збільшення прибутку підприємств;

3) задовольняє вимоги щодо збереження довкілля;

4) сприяє утворенню соціального, екологічного та економічного ефектів.

У сучасних умовах впровадження екологічного маркетингу в вітчизняну практику стримується низкою причин: недостатньою поінформованістю споживачів про екологічні показники продукції, її вплив на здоров'я; недовірою до реклами через велику кількість підробок; відсутністю коштів у підприємств для виробництва екологічно чистої продукції тощо.

У зв'язку з цим основними завданнями екологічного маркетингу на сучасному етапі є:

- дослідження ринку «зелених» товарів і потенційних можливостей їх реалізації;

- вивчення споживчого попиту, системи споживчих переваг, платоспроможності споживачів;

- випуск і сертифікація екологічно чистої продукції, що має високу конкурентоспроможність, стимулювання її збуту і отримання додаткового прибутку за рахунок екологізації виробництва;

- дослідження ефективності маркетингової діяльності в природоохоронній сфері.

Важливим питанням екологічного маркетингу є розробка його стратегії. Стратегії екологічного маркетингу можуть розроблятися по відношенню до ринку, конкурентам і у часовому аспекті.

Стосовно ринку здійснюється сегментування ринку і вибір його цільових сегментів на основі конкретних екологічних характеристик продуктів (наприклад, продуктів, що не містять консервантів, барвників) або споживачів, які використовують екологічно чисті товари, «зелені» торгові послуги.

Відносно конкуренції існують стратегії диференціації або заповнення прогалини на ринку. Перша стратегія реалізується шляхом надання певних екологічних параметрів товару (наприклад, плита, пральна машина, енергозбереження); друга - орієнтується на екологічно свідомих споживачів, які купують дорожчі, але екологічні продукти.

Що стосується часу, то існують стратегії провідного та слідування за лідером («швидкий другий»). Стратегія провідного орієнтована на розробку нових продуктів і технологій, які раніше мали незвичні екологічні параметри. Ця стратегія є інноваційною і включає високі витрати та ринкові ризики, а також можливість отримувати високий прибуток при успішному впровадженні екологічних інновацій. Стратегія слідування за лідером полягає у тому, щоб свідомо бути не першим, а другим, щоб швидко зібрати інновації першими.

Інструменти екологічного маркетингу повинні включати як традиційні, так і специфічні маркетингові інструменти, характерні лише для екологічного маркетингу - екологічне маркування та сертифікація продукції.

Якщо вироби екологічно чисті та належним чином маркуються, вони можуть пройти екологічну сертифікацію відповідно до затверджених умов і стандартів.

Екологічне маркування - це графічне зображення, яке безпосередньо наноситься на упаковку продукту та інформує про екологічні переваги певної продукції.

Вперше екологічне маркування було введено в ФРН у 1978 році. Канада, Японія і Норвегія почали використовувати екомаркування в 1989 р. В рамках Європейського Союзу екологічне маркування було впроваджено в 1993 р. і застосовано вперше до пральних машин.

У 1994 році з метою розвитку міжнародного співробітництва дев'ять країн, які використовували програми екомаркування, заснували Глобальну мережу екологічного маркування (GEN - Global Ecolabelling Network).

У 2005 році GEN розпочала реалізацію міжнародної програми GENECES - програми розробки загальних екологічних критеріїв для взаємного визнання знаків екомаркування в рамках країн-учасниць.

Україна увійшла до складу GEN в 2004 р., а з 2005 р. стала учасницею міжнародної програми GENECES.

У грудні 2005 року був підписаний багатосторонній Договір про співпрацю стосовно розвитку в Україні системи екологічно безпечного споживання та екологічного маркування відповідно до міжнародних та європейських вимог між Міністерством охорони навколишнього природного середовища України, Торгово-промисловою палатою України та Українською асоціацією споживачів.

Курс на євроінтеграцію потребує від України впровадження міжнародних норм та правил ведення господарської діяльності. Сертифікація продукції за системами менеджменту якості ISO вже здійснюється на багатьох підприємствах. Визнання українського знаку «Екологічно чисто та безпечно» на міжнародному рівні сприяє підвищенню конкурентоспроможності та світового визнання продукції українських товаровиробників.

В даний час в Україні діють системи міжнародних стандартів ДСТУ ISO 14021: 2002 «Екологічні маркування та декларації. Екологічні самодекларації.

Екологічні маркування типу II» і ДСТУ ISO 14025: 2000 «Екологічні маркування та декларації. Екологічні маркування типу III».

Перший тип екологічного маркування передбачає отримання права на застосування екологічного маркування у разі, якщо продукція пройшла екологічну сертифікацію. Сертифікація здійснюється органом з екологічного маркування на відповідність екологічним критеріям, що встановлюються для кожної продуктової групи – окремо.

Екологічні маркування II типу спрямовані на використання самодекларації, які застосовуються до будь-якої продукції, виготовленої заявником. Найбільш поширеними є екологічні самодекларації, вимоги до яких встановлені стандартом ISO 14021: «маловідходний», «здатний до розкладання», «придатний для повторної переробки», «розкладається мікроорганізмами», «знижене енергоспоживання». Самодекларації необхідно супроводжувати відповідними поясненнями. При розробці екологічної самодекларації необхідно враховувати, що використання символів є добровільним, а їх використання в екологічному маркуванні повинно бути простим.

Екологічне маркування III типу дає максимально повну інформацію і містить дані, які характеризують вплив продукції на навколишнє середовище і людину протягом її повного життєвого циклу. Такі дані збирають незалежні органи і надають їх в простій формі на етикетці продукції. Інформація містить рейтинг продукції з точки зору використання при її виробництві природних ресурсів, забруднення води і земельних ресурсів відходами.

Отже, сьогодні екологічний маркетинг є перспективним напрямком сталого соціально-економічного розвитку суспільства. Для прискорення формування і розвитку ринку екологічних товарів і послуг необхідно розробити новий механізм, який міг би успішно реалізувати цей розвиток. Відправною точкою поточної ситуації може бути застосування концепцій екологічного маркетингу в діяльності компаній на ринках України.

Важливим етапом для екологічного маркетингу є утримання від агресивної реклами, жорсткого однобокого нав'язування та узагальнень, які легко сприймаються у продажі звичайних товарів. Це явище пов'язане з тим , що дана галузь лише набирає розвитку і потребує вищих витрат, що дорівнює більшій собівартості в порівнянні із подібною продукцією існуючою на ринку, яка показує свою перевагу завдяки більш доступній ціні. Реклама, яка буде показувати свої переваги і користь у відповідності з прийнятими стандартами та визначати, які удосконалення товару були здійсненні, отримує прихильність у більшої кількості покупців і продемонструє у подальшому свою ефективність, хоча може бути не одразу поміченою.

Таким чином, з нашої точки зору, створення ефективної системи екологічного маркетингу повинно базуватися на наступних принципах:

1) дослідження зарубіжного досвіду у галузі виробництва та реалізації екологічно чистої продукції;

2) відмова від використання екологічно небезпечної та шкідливої продукції шляхом переорієнтації та модернізації виробничих процесів;

3) підвищення відповідальності за екологічну якість продукції і відповідність товарів вимогам міжнародних екологічних стандартів шляхом її екологічної сертифікації та маркування;

4) підвищення конкурентоспроможності та поліпшення іміджу компанії завдяки високій якості екологічної продукції, раціональному використанню природних ресурсів, впровадженню ресурсозберігаючих технологій та низькому рівню відходів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кожушко Л.Ф., Скрипчук П.М. Екологічний менеджмент. – Київ: Видавничий центр «Академія», 2007. – 430 с.

2. Садченко Е.В. Основы экологического маркетинга // Экономические инновации. Вып. 6: Экономико-экологические проблемы природопользования на современном этапе. Сб. научных работ. – Одесса: ИПРЭЭИ НАН Украины, 1999. – С. 22-30.

3. Экологический менеджмент / Н.В. Пахомова, А. Эндрес, К. Рихтер. – СПб.: Питер, 2003. – 544 с.

4. Ottman J.A. Green Marketing Opportunity for Innovation / J.A.Ottman, W.R.Reilly. – USA.: Booksurge Llc, 2006. - 288 p.

5. Садченко Е.В. Экологический маркетинг: понятия, теория, практика и перспективы развития / Е.В. Садченко, С.К. Харичков. – Одесса: ИПРЭЭИ НАН Украины, 2001. – 146 с.

6. Старченко. Л.В. Стан та перспективи розвитку екологічного маркетингу в Україні / Л.В. Старченко, Є.В. Коваленко, О.В. Коробко // Економічні проблеми сталого розвитку: матеріали Міжнародної науково-практ. конф. ім. проф. Балацького О. Ф., м. Суми, 27 травня 2015 р. – Суми: СумДУ, 2015. – С. 77-78.

7. Інвестиції в «зелену економіку» URL: http://www.greenmind.com.ua/upload/forum2013/daria-revina.pdf.

УДК: 379.8

ЕКООСВІТА ЯК СКЛАДОВА КУЛЬТУРИ УЧНІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ В ОРГАНІЗАЦІЇ КУЛЬТУРНО-ДОЗВІЛЛЄВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНИМИ ПЕДАГОГАМИ

Романюк Інна Олександрівна
Аспірант ХНУ
м.Хмельницький, Україна

Аннотація: У статті аналізуються сутнісні характеристики психолого-педагогічної організації культурно-дозвіллєвої діяльності у контексті екоосвіти з учнями загальної середньої школи. Розкривається поняття екологічної культури учнів різного віку також поняття сталого розвитку.

Ключові слова: екологічна освіта, екологічна культура, культурно-дозвіллєва діяльність, , сталий розвиток.

Сучасна екологічна освіта є системна складова національної системи освіти, яка функціонує на підставі чинного законодавства про освіту та Національної стратегії розвитку освіти України на період до 2021 року, схваленої Указом Президента. Характерною рисою сучасної екологічної освіти є її спрямованість на гармонізацію взаємодії суспільства і природи, розв’язання екологічних проблем та сталий розвиток суспільства. Цілі та завдання екологічної освіти визначаються з врахуванням цілей і завдань національної екологічної політики.

У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, що схвалена Указом Президента України від 25 червня 2013 року № 344/2013, екологічні проблеми розглядаються як такі, що спричиняють низку ризиків для здійснення цілей освіти. З другого боку — повільне здійснення екологізації системи освіти, низький рівень культури поведінки частини учнівської молоді також становить неабияку проблему [11].

Сучасна екологічна освіта це безперервний комплексний процес формування екологічного світогляду, екологічної свідомості та культури всіх верств населення, соціальних груп і суспільства в цілому. Це процес освоєння системи знань про закони функціонування, життєдіяльності всього живого, екологічних систем і роль людини у збереженні природного середовища; процес екологічного виховання і навчання, освоєння професійних знань, умінь, необхідних для природоохоронної діяльності. Основи екологічних знань викладаються практично в усіх навчальних закладах України.

Культуротворча місія освітнього процесу, який збагачується новими інтеграційними формами, заслуговує на увагу думка Н. Крилової, яка сформулювала культуро творчу місію освіти: «Освіта лише тоді реалізується як особливий культурний процес, коли стає одним з ефективних каналів забезпечення культурної діяльності» [5, с. 25].

Для уточнення поняття «культура екологічної поведінки» суттєво з'ясувати сутність понять «культура», «екологічна культура», «культура поведінки». Визначення культури — одне з найбільш дискусійних питань культурології. Терміном «культура» позначається певна сукупність соціально набутих і трансльованих з покоління в покоління значущих символів, ідей, цінностей, звичаїв, вірувань, традицій, норм і правил поведінки, через які люди організовують свою життєдіяльність [13, с. 228-229].

У найширшому розумінні під «культурою» мають на увазі передусім олюднену природу, тобто все те у природі, що має на собі відбиток людської діяльності. З цього погляду вся навколишня дійсність складається з двох видів природи: первісної й окультуреної, обробленої і перетвореної працею багатьох поколінь [7, с. 19].

Ступінь освоєння природи людиною є одним з важливих показників рівня розвитку людського суспільства, його культури. В такому розумінні поняття «культура» відповідає її розумінню як «культивування» природного оточення. Культура має розглядатись як така, що має дуже близьке — внутрішнє, органічне — відношення до свідомої, цілепокладаючої, цілеспрямованої

діяльності людини, тоді як під природою розуміється все те, що відбувається без свідомої участі людини і навіть на противагу їй. Тоді «культурне» — це «перетворене природне», перетворене таким чином, щоб воно відповідало людським цілям. У зв'язку з цим важливо зауважити, що людські цілі можуть бути різними. До того ж, екологічні реалії сьогодення свідчать, що, зрештою, не завжди в людських інтересах необхідне таке перетворення, і часом мета полягає якраз не у перетворенні, а збереженні природного стану речей. Все це робить проблему культури (як і вихідну проблему взаємодії людини і природи) надзвичайно складною, суперечливою, багатоаспектною. Культура, з одного боку, є результатом розвитку взаємодії людини і природи. З іншого — способи і форми взаємодії суспільства з навколишнім природним середовищем залежать від рівня культури. З розуміння історії культури, як напруженого пошуку людьми людської міри природного і природної міри людського, випливає розуміння культури як людського відношення людини до природи [3, с. 116].

Тісну спорідненість екології і культури відзначає В. Межжерін: принципова відмінність людини від тваринного світу полягає саме у тому, що природні ресурси вона споживає за допомогою культури. Тому, робить висновок вчений, культура за своїм походженням і призначенням екологічна [6, с. 9].

У зв'язку з єдністю культурологічної й екологічної проблематики набуло поширення поняття «екологічна культура». В енциклопедичному словнику з культурології наводиться таке визначення: це «культура, що визнає існування єдиної системи «людина — природа» або «суспільство — природа». Про наявність екологічної культури можна вести мову, якщо у суспільстві виробляються і впроваджуються шляхи збереження і відновлення біологічної рівноваги» [13, с. 556].

Як адаптивний механізм стійкого розвитку розглядають екологічну культуру В. Крисаченко, М. Хилько. Екологічна культура є цілепокладаючою діяльністю людини (включаючи і наслідки такої діяльності), спрямованою на організацію і трансформацію природного світу (об'єктів та процесів)

відповідно до власних потреб та намірів [4, с. 212].

Екологічна культура є засобом самоорганізації сутнісних сил людини в умовах конкретного природного середовища [4, с. 215]. Екологічна культура — окремішня галузь людської духовності, пізнання та практики, яка визначає характер та способи відносин людини з біосферою [4, с. 218].

Концепція екологічної освіти України розглядає екологічну культуру, як складову системи національного і громадянського виховання, частину загальної культури, що характеризується глибоким усвідомленням важливості гармонійного взаєморозвитку суспільства і природи. У педагогічних джерелах екологічна культура особистості характеризується: системою цінностей щодо довкілля; відповідальним ставленням до навколишнього середовища; системою умінь і досвідом вирішення екологічних проблем, насамперед, на місцевому і локальному рівнях; практичними діями, поведінкою, спрямованими на збереження довкілля [10, с. 66].

У формуванні культури екологічної поведінки учнів основної школи важливе значення мають принципи: поліпотребнісної, полімотивованої детермінації поведінки, активності суб'єкта у цілеутворенні (цілепокладанні), емоціогенності процесу, діалектичного взаємозв'язку між поведінкою і цінностями особистості, розвитку (підтримки) суб'єктивації природи.

– Принцип забезпечення поліпотребнісної, полімотивованої детермінації поведінки ґрунтується на залежності: чим більше чинників (мотивів) спонукають поведінку людини, тим більше зусиль вона схильна докладати. Отже, зміст і технології формування культури екологічної поведінки мають сприяти розширенню кола екологічних потреб, спектру мотивів збереження довкілля.

– Принцип конструювання сприятливих ситуативних чинників, домірність змісту і технологій можливостям школярів ґрунтується на залежності поведінки від ситуативних чинників, які можуть не лише підсилювати мотивацію, але й спричинювати негативний вплив.

– Принцип активності суб'єкта у цілеутворенні (цілепокладанні)

ґрунтується на взаємозалежності мотивів поведінки і цілей, які ставить особистість: мотиви впливають на вибір мети, яка сама є потужним стимулом поведінки. Принцип реалізується через технології залучення школярів до формулювання загальної мети, визначення етапності її досягнення, конкретизації етапних цілей тощо.

– Принцип емоціогенності процесу формування культури екологічної поведінки ґрунтується на взаємозв'язку мотиваційного і емоційного процесів.

– Принцип забезпечення діалектичного взаємозв'язку між поведінкою і цінностями особистості ґрунтується на розумінні поведінки не лише як зовнішнього прояву внутрішнього світу людини, але й як засобу формування її переконань. Принцип передбачає якомога ширше залучення школярів до посильної участі у вирішенні екологічних проблем, створення умов для здійснення екологічно значущих вчинків.

– Принцип розвитку (підтримки) суб'єктивації природи пов'язаний із віковими закономірностями розвитку ставлення до природи. За свідченням екопсихологічних досліджень, у молодшому підлітковому віці (10-11 років) сягає максимуму сприйняття природних об'єктів як своєрідних суб'єктів. Кожен другий учень цього віку включає природні об'єкти до списку своїх «значущих інших». Причому ступінь близькості з ними може бути вищою, ніж з рештою «значущих інших» — батьками, близькими родичами, друзями. Загалом для молодших підлітків характерним є суб'єктно-непрагматичне ставлення до природи. Молодші підлітки переважно обирають практичну діяльність, спрямовану на природу.

Домінування у 12-13-річних підлітків вчинкового компонента і установок етичного типу дозволяють характеризувати їхнє ставлення до природи як суб'єктно-етичне. У старшому підлітковому віці відбувається кардинальна зміна ставлення до природи. Насамперед, воно набуває прагматичних ознак. Саме у старшому підлітковому віці ступінь вираженості прагматичних установок взаємодії з природою є максимальним.

Для більшості старших підлітків природа — це, насамперед, джерело

матеріального продукту, вона являє інтерес з точки зору можливості щось з неї узяти і принести додому. Суб'єкт-суб'єктне ставлення до природи змінюється у старшому підлітковому віці суб'єкт-об'єктним. Лише 11 % старших підлітків включають об'єкти природи до списку «значущих інших» [14, с. 218-221].

Враховуючи означені вікові закономірності ставлення до природи, технології формування культури екологічної поведінки мають максимально спиратися на суб'єктні та суб'єктно-етичні установки взаємодії з природою, коригуючи об'єктно-прагматичні. Застосовуючи визначені І. Бехом основні ознаки «виховних технологій особистісної орієнтації» до процесу формування культури екологічної поведінки, можна визначити, що вони засновані на «рефлексивно-вольових механізмах, механізмах співпереживання і позитивного емоційного оцінювання, які апелюють, насамперед, до самосвідомості та до свідомого, творчого ставлення людини» до екологічних норм і цінностей [1, с. 169].

Такі автори як О. Пометун, Л. Пилипчатіна, І. Сущенко створили посібник з курсу сталого розвитку за вибором для учнів 8-го класу загальноосвітніх шкіл, де детально описуються всі теми екосистеми: від безпечного сортування до того як жити в гармонії з природою. У посібнику всі заняття розраховані на дану вікову категорію [8, с. 3].

Також у методичному посібнику для вчителя «Моя щаслива планета», уроки для стійкого розвитку 3-4 класи, автори О. Пометун, О. Онопрієнко, А. Цимбалару, розкривають особливості організації навчального процесу на уроках з курсу. Для соціальних педагогів ця методичка теж корисна адже там описаний алгоритм організацій: екскурсій (в контексті екоосвіти), роботу над навчальними проектами, інтеграція курсу з навчальними предметами інваріантної складової навчального плану. Також чітко прописана методика проведення уроків з курсу «Моя чиста планета» саме для учнів 3 та 4 класів.

Автори зазначають, що ідеї сталого (стійкого) розвитку ще не набули в Україні широкого впровадження, посібник починається з викладу теоретичних положень, що характеризує цей напрям в освіті. Оскільки курс як за змістом,

так і за методикою навчання є інноваційним, спрямованим (на відміну від усіх шкільних курсів) на зміну моделей поведінки і звичок учнів, автори просять дотриватися алгоритму прописаного у посібнику задля досягнення поставленої мети [9, с 4].

Для іншої вікової групи, є чудовий посібник «уроки для стійкого розвитку», курс за вибором для 9-х класів загальноосвітніх навчальних закладів. В якому для учнів розкриваються поняття сталого розвитку. Сталим розвитком називають такий підхід до життя, коли інтереси суспільства спрямовані на задоволення потреб не лише нинішніх мешканців планети Земля, а й наступних поколінь. Для кожного землянина сталий розвиток – це необхідність розумно використовувати будь-які ресурси, необхідні для повноцінного життя, в такій кількості, аби бути упевненим, що їх вистачить для всіх і сьогодні, і завтра. Дітям пояснюють, що означає рухатися разом з усім людством у напрямі стійкого розвитку це:

- засвоїти знання про сталий розвиток та шляхи його досягнення, усвідомити необхідність збереження глобальної рівноваги та свою причетність до проблем навколишнього середовища і долі людства, переходу населення України на сталий стиль життя;

- сформувати моделі поведінки та дій, що відповідають потребам стійкого розвитку;

- поставитись до проблем незбалансованого розвитку цивілізації як до особистісно важливих, пов’язаних із власним життям, навчитись свідомо обирати дії та вчинки для сталого розвитку.

Таким чином, завданнями курсу з предмету є - формування в учнів нових ідей щодо сталого розвитку і, якщо це необхідно, внесення змін до своїх звичок і поведінки. Уроки для сталого розвитку не зовсім звичайні, оскільки основна частина навчального часу відводиться для практики. Інформацію, яку подають на таких уроках, учні обмірковують та усвідомлюють, таким чином ці знання можуть бути використані ними не тільки у дорослому житті, а вже сьогодні і

завтра. У цьому учням допоможуть численні практичні завдання, вправи, аналіз власного стилю життя [2, с. 3].

Отже, культура екологічної поведінки визначається як сукупність соціально та особистісно обумовлених форм повсякденної поведінки у ситуаціях безпосередньої та опосередкованої взаємодії з природою, у яких знаходять зовнішнє вираження екологічні цінності особистості.

Важливим чинником змін у поглядах і цінностях особистості є зміни соціальних ролей. Для учнів загальноосвітніх закладів звичними є ролі члена сім'ї, громадського об'єднання чи суспільства загалом. Цей перелік логічно доповнюють ролі споживача природних ресурсів, спричинювача екологічних проблем, а відповідно — й роль того, хто здатен мінімізувати власний негативний вплив на довкілля і таким чином на доступному рівні вирішувати відповідні проблеми. На такій основі відбувається усвідомлення особистої причетності до екологічних проблем та їх вирішення, що складає морально-етичне підґрунтя культури екологічної поведінки школярів, відіграючи роль її внутрішнього спонукального чинника.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади / І. Д. Бех. — К. : Либідь, 2003. — 280 с.

2. Карамушка В., Пометун О., Пилипчатіна Л,, Сущенко І. Посібник для учнів «Уроки для стійкого розвитку» Курс за вибором для 9-х класів загальноосвітніх навчальних закладів – К. : Видавничий дім «Освіта», 2011. – 95с. : іл.

3. Киселев Н. Н. Мировоззрение и экология / Н. Н. Киселев. — К. : Наукова думка, 1990. — 216 с.

4. Крисаченко В. С. Екологія. Культура. Політика: Концептуальні засади сучасного розвитку / В. С. Крисаченко. — К. : Знання, 2001. — 598 с.

5. Крылова Н. Б. Культорология образования / Н. Б. Крылова — М.: Народное образование, 2000. — 272 с.

6. Межжерин В. А. Книга для разумения / В. А. Межжерин. — К. : Логос, 2004. — 284 с.

7. Могильний А. П. Культура і особистість : [монографія] / А. П. Могильний. — К. : Вища шк., 2002. — 303 с.

8. Пометун О., Пилипчатіна Л., Сущенко І. П 55 Уроки для сталого розвитку : навчальний посібник для учнів 8-го класу загальноосвітніх шкіл. Вид. 2-ге. Випр. і доп. – Д. : «ЛІРА», 2013. – 116 с.

9. Пометун О., Моя щаслива планета : Уроки для стійкого розвитку : Методичний посіб. для вчит. 3-4 кл. загальноосвіт. навч. закл./ О.І. Пометун, О.В. Онопрієнко, А.Д. Цимбалару. – К. : Видавничий дім «Освіта», 2011. – 112с. : іл.

10. Пустовіт Н. А. Неперервна екологічна освіта в Україні (концептуальні засади) / Н. А. Пустовіт // Теоретико-методологічні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. — К. : Пед. думка. — 1999. — Кн.1. — С. 64-71.

11. Указ Президента України Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року / м. Київ, — від 25 червня 2013 року. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#Text

12. Формування культури екологічної поведінки учнів основної школи : [методичний одичний посібник] / Н.А. Пустовіт, О.О. Колонькова, О.Л. Пруцакова, Ю.В. Солобай, Г.П. Тарасюк, Є.В. Копилець – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. – 156 с. http://lib.iitta.gov.ua/7368/

13. Хоруженко К. М. Культурология. Энциклопедический словарь / К. М. Хоруженко. — Ростов-н/Д : Изд-во «Феникс», 1997. — 640 с.

14. Ясвин В.А. Психология отношения к природе / В.А. Ясвин. — М. : Смысл, 2000. — 456 с.

УДК 636.8.09:616.98

СТРАТЕГІЯ БОРОТЬБИ З ВІРУСНИМИ РЕСПІРАТОРНИМИ ІНФЕКЦІЯМИ КОТІВ

Северин Раїса Василівна,
к.в.н., доцент
Гонтарь Алла Михайлівна,
к.в.н., доцент
Рубан Володимир Олександрович,
аспірант
Харківська державна зооветеринарна академія
м. Харків, Україна

Анотація: В останній час на території України неухильно збільшується популяція домашніх котів як у невеликих селищах, так і в умовах великих мегаполісів. Зростає питома вага інфекційної патології в загальній захворюваності котів. За ветеринарною статистикою спостерігається значний ріст вірусних респіраторних захворювань. Як правило, респіраторний комплекс спричинюється каліцівірусом, герпес вірусом, реовірусом, хламідіями, мікоплазмами. При проведенні статистичного аналізу даних реєстрації хворих тварин, які ведуться у ветеринарних клініках, визначено, що так званий «респіраторний синдром», як правило, спричинюють асоціації збудників ринотрахеїту та каліцивірозу. За відсутності належного лікування захворювання в 30 % випадків закінчується для хворих тварин летально. Особливо ці інфекції несуть загрозу кошенятам у віці до 5 місяців [1, с.21].

Тому, у зв’язку з цим, актуальним питанням є розробка стратегії боротьби та підбору ефективних засобів етіотропної терапії [2, с.4].

Ключові слова: коти, вірусні хвороби, герпесвіруси, кіліцивіруси, противірусна активність.

Дослідження проводили в умовах однієї з приватних ветеринарних клінік у 2019-2020 рр. За вказаний період у клініці реєстрували 210 котів віком від 4 тижнів до 10 років з респіраторними вірусними інфекціями - ринотрахеїтом та каліцивірозом. Діагноз ставили на підставі клінічних ознак з використанням даних гематологічних, імунологічних та мікробіологічних досліджень. В ряді випадків діагноз герпесвірусної інфекції підтверджували за допомоги методу ПЛР.

З клінічних ознак виявляли чхання, кашель, ерозії язика, серозні виділення із носової порожнини та очей. При цьому слизові оболонки носової порожнини, трахеї, гортані були набрячними та гіперемованими.

Метою роботи було вивчити противовірусну активність препаратів «Гамавітфорте», «Гамапрен» при лікуванні асоційованого респіраторного комплексу у котів. У клініці в терапевтичних схемах застосовували такі противірусні препарати, як Фцікловір, Лізин, Гамапрен. Із власних спостережень такі ліки як Фцікловір та Лізин мали токсичну дію для деяких порід котів (мейн-кун, британська, сіамська, персидська, регдол), особливо при лікуванні інфекції у вагітних кішок. Тому для подальших досліджень обрали препарат «Гамапрен».

Для виконання поставленої мети були підібрані загальні методи дослідження.

Гамапрен призначали два рази на добу, в дозі по 0,3-0,5 мл, в залежності від маси тіла та тяжкості протікання захворювання. Курс лікування складав від 5 до 7 діб. Для підвищення природної резистентності, зниження наслідків інтоксикації і стресів, використовували Гамавітфорте. Препарат застосовували внутрішньовенно в дозі по 4 мл 1 раз на добу та в деяких випадках - внутрішньом’язево по 1 мл 1 раз на добу.

Щоб не допустити зневоднення, також використовували 0,9% фізрозчин і 5% розчин глюкози внутрішньовенно, але більш ефективним вважався розчин Рінгер-Локка. При сильному зневодненні застосовували суміш розчинів натрію хлориду і глюкози в обсязі близько 100 мл на добу. В більшості випадків

застосовували антибіотикотерапію: Флемоксин, Азитроміцин, Цефтріаксон. Щоб організм ефективно боровся з вірусом, застосовували препарати які стимулювали імунну систему. Серед ліків можна виділити Ріботан, Циклоферон. Відмінний ефект показував Фоспреніл при лікуванні кошенят.

Ринотрахеїт у котів після декількох невдалих спроб лікування найчастіше проявлявся хронічним бронхітом (з переходом в пневмонію), запорами, порушенням харчової поведінки. У деяких випадках у тварин спостерігалося ураження нервової системи, що проявлялося в порушенні координації рухів, занепокоєння, судомних припадках.

При ускладнених формах захворювання (в основному при розвитку вторинних інфекцій), в схему лікування добавляли Лігфол, який володіє противовірусною і антибактеріальною дією.

Застосування Гамапрену у схему комплексної терапії з моменту прояву клінічних симптомів практично у кожному випадку призводило до швидкого одужання, в той час коли зникнення клінічних ознак захворювання у котів, які не отримували Гамапрен наступало лише в середньому на 4-6 добу пізніше. Найкращу ефективність застосування препарату спостерігали у молодняку 2-5 місячного віку. Слід також відмітити, що ті тварини, які отримували препарат Гамапрен та контактували із хворими котами, в подальшому не захворіли. Це важливо, оскільки характерною особливістю герпервірусної інфекції котів є те, що більшість перехворілих тварин не можуть повність звільнитися від вірусу і залишаються латентними вірусоносіями.

При ускладнених формах захворювання (при розвитку вторинних інфекцій) комплексне застосування Гамапрену, Гамавітфорте та Лігфолу показало високу ефективність лікування. Отже, включаючи Гамапрен, Гамавітфорте та Лігфол в комплексну схему лікування вірусних респіраторних інфекцій котів дає значно більший ефект та прискорює термін реконвалесценції.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Наровлянский, А. Н. Лечение герпесвирусных инфекций с помощью препаратов полипренолов /А. Н. Наровлянский, Л., К. Березина, Л. Г. Верткова и др. // Ветеринарная клиника.- 2005.- №2.- С. 21-25.

2. Березина Л.К., Косякова Н.П., Веткова Л.Г., Степанова Т.Н., Савойская С.Л., Зубашев И.К., Клицунова Н.В., Ольшанская А.А., Рахманина М.М., Элизбарашвили Э.И., Мезенцева М.В., Куриц Т., Пронин А.В., Санин А.В., Наровлянский А.Н. Новый подход к терапии герпесвирусных инфекций. МатерХШ Моск. межд. конгресса по болезням мелких домашних животных. - 2006.- С. 3-4.

УДК 637.523.2

СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ АГРОПРОМЫШЛЕННОЙ ИНТЕГРАЦИИ

Сергеева Наталья Викторовна,
к.э.н., доцент,
Каратаева Оксана Григорьевна,
к.э.н., доцент,
Ашмарина Татьяна Игоревна,
к.э.н., доцент,
Бирюкова Татьяна Владимировна,
к.э.н., доцент,
ФГБОУ ВО «Российский государственный аграрный университет – МСХА имени К.А. Тимирязева»,
Москва, Россия

Аннотация: Агропромышленная интеграция и диверсификационные процессы активно развиваются в современных условиях, приобретают новые формы, демонстрируют рост эффективности функционирования отдельных сельскохозяйственных предприятий и агропромышленного комплекса страны в целом. Рассмотрены закономерности развития агропромышленной интеграции, преимущества интеграции сельскохозяйственного производства и переработки сырья в готовую продукцию. В зависимости от условий хозяйствования используются различные организационные формы интеграции, с различной степенью экономических и организационных связей, от частичного взаимодействия подотраслей до полномасштабной производственной цепочки.

Ключевые слова: агропромышленная интеграция, перерботка, импортозамещение, диверсификация, эффективность

Введение./Introductions. Агропромышленная интеграция предполагает объединение сельскохозяйственного производства с перерабатывающим производством в единый хозяйственный субъект. Переход к интегрированному производству объясняется уровнем развития экономики и ее межотраслевых связей. В ее основу положены определенные закономерности развития процесса, связанные, с разнообразием форм собственности сельскохозяйственных организаций, развитием общественного разделения труда в них, его кооперацией и необходимостью на данной основе взаимодействия между отраслями и предприятиями аграрного и промышленного производства, создают дополнительные экономические возможности для организации равномерной загрузки перерабатывающих отраслей сырьем, маневрированием финансовыми и трудовыми ресурсами. В интегрированных предприятиях полнее и равномернее используются средства производства, обеспечивается более устойчивое финансово-экономическое состояние [1, с. 46-47].

Агропромышленные объединения являются юридически самостоятельными, управление осуществляется централизованно, обычно это форма объединения сельскохозяйственных, перерабатывающих, заготовительных, ремонтно-обслуживающих, транспортных организаций в одно предприятие. Часто это сельскохозяйственные кооперативы и ряд предприятий, таких как агропромышленные, перерабатывающие, торговые и т.д.

Цель работы./Aim. Рассмотреть интеграцию в аграрном секторе с позиции синергического эффекта, преимущества которого в интенсификации сельскохозяйственного производства и повышении его эффективности, что обычно приводит к полному удовлетворению потребностей покупателя, росту ВВП, увеличению прибыли и к повышению уровня рентабельности.

Материалы и методы./Materials and methods. По мнению аналитиков, интеграция сельскохозяйственного и промышленного производства способствует [2, с. 11-13]:

-росту качества производства продуктов питания, приближение его к международным стандартам и требованиям путем внедрения достижений научно-технического прогресса в технологические процессы, что повышает конкурентоспособность отечественной продукции;

-обеспечению равных пропорций между объемами чистых доходов при производстве сельскохозяйственного сырья и продуктами его переработки;

-быстрейшему продвижению готовых продуктов на рынке и повышению скорости оборота капитала;

-обеспечению единого воспроизводственного процесса по всей цепочке производственного цикла;

-максимальному использованию сырья и отходов первичной промышленной переработки, способствует развитию безотходного производства и получению побочной продукции;

-эффективному использованию потенциальной рабочей силы и других ресурсов, оптимизации численности управленческого персонала и снижению затрат на оплату труда [3, с. 101-106];

-противостоянию монополистическим структурам в области цено-образования, в создании реальной экономической заинтересованности произ-водителей в выпуске качественной продукции, ускоренными темпами решению социальных проблем села и других экономических трудностей;

-способствуют быстрому сбыту, снимают угрозы продовольственной безопасности.

Интегрированные структуры в агропромышленном комплексе создаются путем организации в сельскохозяйственных предприятиях подразделений по переработке продукции, объединения имущественных и финансовых ресурсов, заключения договоров о совместной деятельности, участия в собственности других предприятий на основе покупки или передачи пакетов акций и т.п.

По сущности экономического взаимодействия субъектов интегральные объединения бывают трех форм [4, с. 558]:

-агропромышленные объединения;

-агропромышленные холдинги;

-ассоциации.

Стратегии вынужденного импортозамещения в условиях санкций и ограничений на ввоз некоторых видов продукции активизируют отечественных производителей даже в тех сферах деятельности, которые никогда не отличались успехом. В частности, по переработке сельхозпродукции: сыры, соевое молоко, мясные полуфабрикаты, продукты переработки сои, мясные и рыбные консервы, концентрированные корма для животных и птицы и прочее. Результатом интеграции и диверсификации должно стать повышение конкурентоспособности отечественной продукции посредством стимулирования технологической модернизации производства, повышения его эффективности и освоения новых конкурентоспособных видов продукции с относительно высокой добавленной стоимостью [1, с. 45-46].

В основе национальной экономической безопасности отечественного сельского хозяйства на современном этапе лежит развитие наукоемкого производства, активизация наукоемких инновационных процессов. Неоспоримое значение, наряду с внедрением новых технологий и технических средств, отводится диверсификации, т.е. освоении новых производств, связанных с доработкой и переработкой продукции в готовые к употреблению продукты, наряду с традиционным получением сельскохозяйственного сырья.

Рассмотрим результаты диверсификационных процессов для птицеводческого предприятия, которое на протяжении последних 16 лет занимается выращиванием птицы на мясо и получением столового куриного яйца.

Растущая конкуренция между птицеводами и свиноводами позволит мясопереработке как покупателю сырья воспользоваться ситуацией для снижения себестоимости. Однако для этого необходимо хорошо знать и понимать классификатор технологической идентичности. В ближайшее время мясопереработчикам предстоит использовать более гибкий подход к оценке и использованию наилучшего из доступного сырья, пересмотреть стратегию

ассортиментного планирования, чтобы предложить оптимальную линейку продукции [3, с. 49-54].

С 2009 года отмечается постоянная тенденция роста уровня потребления мясных полуфабрикатов и в целом увеличения емкости рынка на 30 % ежегодно, в денежном выражении – приблизительно на 350 млн долларов.

Отечественные потребители стали предпочитать замороженные полуфабрикаты (75-78 %), процесс приготовления которых максимально прост и требует минимальное количество времени. Мелкокусковые и рубленые полуфабрикаты также популярны и имеют примерно одинаковую долю рынка. Остальные виды имеют значительно меньшую часть.

Как правило, потребители (около 40 %) выбирают уже известный им продукт, благодаря личному опыту или по рекламной кампании. Кроме того, за 2017-2019 гг. наметилась тенденция снижения уровня потребления весовой продукции и рост потребления упакованной продукции, что обусловлено более высоким уровнем доверия к аналогичным продуктам, а также для потребителей удобна замороженная форма выражения продуктов.

Замороженные мясные изделия имеют более длительный срок реализации для производителя (тогда ка охлажденное мясо хранится всего несколько часов) и не вынуждает покупателя сразу же после покупки заниматься приготовлением и употреблением продукта в пищу.

Многие хозяйства вынуждены интегрировать производство сырья и готовых к употреблению продуктов питания, поэтому цех по производству полуфабрикатов из мяса птицы можно организовать прямо на птицефабрике. В приготовлении данной продукции нельзя применять загрязненный сырьевой материал сомнительной свежести. Поэтому переработка мясного сырья целесообразна в непосредственной близости к месту выращивания птицы: исключена транспортировка, неоднократная погрузка-разгрузка, контроль качества сырья на каждом этапе складской передачи [5].

Результаты и обсуждение./Results and discussion. Для организации цеха по производству куриных колбасок на предприятии необходима постройка

металлокаркасного цеха площадью 66 м^2, с использованием стеновых сэндвич панелей 100 мм и полистовой кровли 150 мм.

Для увеличения производительности и уменьшения ручного труда применяются полуавтоматические и автоматические AL-системы, технологическая линия Handtmann с функциями перекрутки и навешивания обеспечивают экономически рентабельное производство сосисок или колбасных изделий в натуральной, коллагеновой или искусственной оболочках при наивысшей эксплуатационной гибкости и автоматическая термоформовочная вакуум–упаковочная машина для упаковки пищевых и непищевых продуктов в термоформуемые и термосвариваемые рулонные материалы.

Учитывая производительность технологической линии HANDTMANN – AL-системы PVLH 246 и имеющиеся объемы сырья конкретного предприятия в первом году реализации проекта планируется к переработке 222,7 тонны мяса птицы, учитывая производительность технологической линии, где за основу расчета времени принята производительность Шприц-волчка 230-240 кг/ч, чистое время работы оборудования 4 часа, т.е. в смену 928 кг. Годовой фонд времени рассчитан на 240 рабочих дней при односменном режиме.

Единовременные затраты с учетом доставки оборудования и монтажа составят примерно 7,6 млн руб.

В состав колбасок входит куриный фарш – 928 кг, свиной шпик 140 кг. (15 % от основного куриного мяса). Готовый продукт: развесные куриные колбаски для жарки ГОСТ 31936-2012 [5] – 1068 кг. Заморожены и упакованы в пластиковые пакеты по 6 штук, вес каждой колбаски 90 грамм. Получится 586 упаковок.

Производственная себестоимость куриных колбас определяется с учетом многих затрат: годовая заработная плата с отчислениями; амортизационные отчисления на модульный цех; затраты на текущий ремонт и обслуживание цеха; затраты на электроэнергию для работы; затраты на воду; затраты на водоотведение; затраты на сырье и расходные материалы.

Упаковывать готовую продукцию предлагается вакуумом в термоусадочную барьерную пленку. При плановом объеме производства в первый год проекта 256320 кг или 140640 упаковок весом 540 г., себестоимость одной упаковки колбасок составит 220,78 руб./шт.

Во второй год реализации проекта планируется увеличить объем колбасок на 10 %, постоянные затраты останутся неизменными, а переменные увеличатся пропорционально на 10 %, тогда суммарная величина затрат составит 33 680,5 тыс. руб., количество упаковок будет 176,7 тыс. шт., себестоимость одной упаковки составит 190,60 руб./шт.

Финансовые результаты коммерческого проекта учитывают выручку от продаж, себестоимость продукции, налог на прибыль и чистую прибыль на основе разработанного бизнес-плана. Предприятие не планирует привлекать заемные средства, т.к. по показаниям баланса, имеется резервный капитал и нераспределенная прибыль прошлых лет.

Учитывая выход на рынок новой продукции в первый год нормативный уровень рентабельности примем 20 %, отпускная цена одной упаковки составит 265 руб./шт., для второго года реализации можно установить расчетную рентабельность 30 %, тогда отпускная цена будет 248 руб./шт.

Следовательно, выручка от продажи составит:

-в первый плановый год 265 × 140640 = 37 269,6 тыс. руб.

-во второй плановый год 248 × 176 704 = 43 822,6 тыс. руб.

Показатели экономической эффективности проекта занесены в таблицу.

Таблица 1

Показатели экономической эффективности

Показатели	Значение	
	Первый год реализации проекта	Второй год реализации проекта
Единовременные затраты, тыс. руб.	7684,9	
Выручка от продаж, тыс. руб.	37269,6	43822,6
Себестоимость продукции, тыс. руб.	31049,5	33680,5
Валовая прибыль, тыс. руб.	6220,1	10142,1
Налог на прибыль, тыс. руб.	1214,0	2028,4
Чистая прибыль, руб.	5006,1	8113,7
Рентабельность текущих затрат, %	16,1	24,0
Рентабельность продаж, %	13,5	18,5
Коэффициент абсолютной эффективности капиталовложений	0,65	-
Срок окупаемости капитальных вложений, лет	1,5	
Годовой экономический эффект от проектных мероприятий	3469,1	6576,7
Накопительный экономический эффект	3469,1	10045,8

После организации на предприятии цеха по переработке мяса птицы в колбаски для жарки, в размере 222 700 кг в год (четвертая часть от всего производства), выход колбасок составит 256320 кг в первый плановый год 281 952 кг. во второй год.

В первый год выручка составит около 37,3 млн руб., себестоимость 31 млн руб., чистая прибыль будет 5 млн руб., рентабельность текущих затрат составит 16 %, рентабельность продаж колбас составила 13,5 %.

Во второй год выручка составит около 43,8 млн руб., себестоимость 33,6 млн руб., чистая прибыль будет 8,1 млн руб., рентабельность текущих затрат составит 24 %, рентабельность продаж 18,5%. Что уже заметно выше показателей реализации мяса кур тушками или разделанными на категории.

Коэффициент абсолютной эффективности капитальных вложений равен 0,65, что в пределах нормального значения, срок их окупаемости составит полтора года, поэтому вложения признаются эффективными.

Выводы./Conclusions. Интеграция в агоропромышленном секторе экономики способствует импортозамещению, повышению эффективности хозяйственной деятельности в любых отраслях и возможна только в случае наличия соответствующих свободных производственных мощностей и конкурентоспособных предприятий, которые могут предложить качественную продукцию по доступным ценам. Результаты исследований показали на конкретном примере положительную экономическую эффективность.

Экономический эффект от планируемых мероприятий с учетом коэффициента эффективности капитальных вложений составит около 3,5 млн. руб. в первый год и более 6,5 млн руб. во второй год, за два года это уже более 10 млн руб.

Подготовительные работы по возведению перерабатывающего цеха, доставке, установке и наладке оборудования займут примерно от двух до пяти месяцев. Предприятие получит прибыль уже в первый год работы перерабатывающего цеха и, учитывая полученную прибыль, единовременные вложения окупятся за полтора года.

Идеальным вариантом деятельности любой агрофирмы, как известно, является предупреждение возможных неудач и потерь производительности, которые можно получить из различных прогнозов компании, касающихся именно этих показателей. Необходимость диверсификации может быть выявлена в результате сравнения желаемого и возможного уровней производительности и того уровня, который был достигнут в результате освоения новой деятельности.

Все причины диверсификации вызваны одним – повысить эффективность деятельности предприятия не только в данный момент или в ближайшем будущем, но и на длительную перспективу.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Сергеева, Н.В. Роль диверсификации в процессе инмпортозамещения // Международный научный журнал. – 2015. – № 6. – С. 44-48.

2. Сергеева Н.В., Ашмарина Т.И. Стимулирующая роль диверсификации в организации аграрного производства // Международный научный журнал. – 2018. – № 3-4. – С. 7-17.

3. Бизнес-план сельскохозяйственных предприятий: учебное пособие / О.Г. Каратаева, Н.В. Сергеева. – М.: ООО «Мегаполис», 2019. – 116 с.

4. Сергеева Н.В., Соловьева А.Д. Интегрированные объединения в АПК // Научно-образовательные и прикладные аспекты производства и переработки сельскохозяйственной продукции. Сборник материалов Международной научно-практической конференции, посвященной 20-летию первого выпуска технологов сельскохозяйственного производства. – 2018. – С. 555-561.

5. Николаев, В.С. Мясные полуфабрикаты. Охлажденный - значит перспективный // Птицепром, № 3. – 2013. [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://www.meatbranch.com/publ/view/185.html.

УДК 338.45:662.6

ІНТЕГРАЦІЯ РОБОТИ УСТАНОВКИ КАТАЛІТИЧНОГО РИФОРМІНГУ З ПОПЕРЕДНІМ ГІДРООЧИЩЕННЯМ

Селіхов Юрій Анатолійович,
к.т.н, професор, професор,
Коцаренко Віктор Олексійович,
к.т.н, професор, професор,
Ковальов Геннадій Вікторович,
аспірант,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
м. Харків, Україна

Анотація. Про корисні властивості нафти людству відомо вже давно. Нафта використовується для отримання сировини для виготовлення синтетичних волокон, різноманітних видів палива та пластмас. В той же час, людство прагнуло максимізувати отриману вигоду від переробки викопного палива. Одним з головних способів став каталітичний риформінг – процес підвищення октанового числа бензинових фракцій, які необхідні для отримання високоякісних бензинів та ароматичних вуглеводнів. Цей спосіб переробки нафти винайшли ще у 1911 році, а починаючи з 1939 року, технологію почали використовувати в промисловому масштабі. З того часу метод перегонки природного палива постійно вдосконалюється. В наш час він являє собою один з найбільш складних та ефективних способів видобутку бензину з високим октановим числом.

Ключові слова: Пінч - проектування, пінч - аналіз, теплообмінне устаткування, модернізація, інтеграція, гарячі утиліти, холодні утиліти.

Постановка проблеми. Станом на сьогодні сфера енергетики зазнає суттєвих змін в усьому світі. Україна в цьому процесі не тільки не виняток, але і потребує ще більших темпів вирішення галузевих проблем. Енергетика – це базис економічного розвитку будь-якої країни, а стабільна енергосистема є основою сталого розвитку та економічної безпеки. Рівень їхньої ефективності та правила, за якими вони функціонують, можуть створювати нові можливості або, навпаки, виступати в ролі стримувального фактору [1, с. 18; 2, с. 12; 3, с. 23].

Україна має значний потенціал подальшого соціально-економічного розвитку та сприятливі умови його забезпечення енергією. Вона займає вигідне геополітичне і географічне положення та є одним з найбільших транспортерів паливно-енергетичних ресурсів (ПЕР) до Європи. Запаси вугілля і урану, наявні потужності для транспортування енергоносіїв, розвинена інфраструктура нафтових, газових, електричних і теплових мереж, встановлені потужності електростанцій загалом достатні для забезпечення майбутніх потреб економіки країни в усіх потрібних видах первинної енергії. Власними ресурсами нафти і газу Україна забезпечена лише частково, але вона є основним транспортером цих ресурсів до Європи, маючи усі можливості їх імпорту наявними газо- і нафтогонами з Росії та країн Східної Азії – регіонів з найбільшими світовими запасами природного газу і нафти [4, с. 16].

Основною проблемою економіки країни є її низька енергоефективність внаслідок наявності енергоємного промислово-аграрного виробництва і енерговитратного житлово-комунального сектора. Для забезпечення максимально ефективного розвитку економіки і підвищення якості життя населення країни потребують невідкладного вирішення такі проблеми:

– зниження енергетичної залежності шляхом підвищення рівня забезпечення власними паливно-енергетичними ресурсами, диверсифікації джерел імпорту енергетичних ресурсів, створення резервних запасів паливно-енергетичних ресурсів (ПЕР);

– зниження енергоємності економіки та витрат енергії на соціальну сферу;

– оновлення основних фондів паливно-енергетичного комплексу (ПЕК) та підвищення надійності, економічності та екологічної чистоти роботи його підприємств і промисловості.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Зараз, коли вартість енергії стрімко зросла та коли в Україні існує її дефіцит, питання економії енергії для промислових підприємств є життєво важливим. Тому більшість українських підприємств потребують реконструкції, а при будівництві нових підприємств необхідно використовувати сучасні ресурсо- та енергозберігаючі методи проектування. Один з таких методів, відомий під назвою «пінч-аналіз», з'явився у індустріально розвинених країнах під час нафтової кризи 70-х років минулого століття. Основна заслуга розвитку цього метода як технології проектування складних теплообмінних систем належить колективу кафедри Інтегрованих процесів Університету Манчестерського інституту науки та технологій [5, с. 38]. Пінч-технологія надала інженерам-конструкторам, технологам та проектувальникам потужний інтерактивний інструмент, який принципово відрізняється від математичних методів, які існували на той час та були подібні до «чорного ящику». Застосовуючи принципи пінч-технології, інженер може використовувати прості та зрозумілі принципи і правила, що враховують контроль і управління, компонування та комунікації підприємства, безпеку, контроль забруднення навколишньої середи і т. д. з метою отримання інтегрованого проектного рішення, яке, як правило є не тільки енергетично оптимальним, але і технічно прийнятним [6, с. 187].

Мета статті. Представлено проектне рішення інтеграції роботи установки каталітичного риформінгу з попереднім гідроочищенням. Після аналізу вхідних даних та розрахунків матеріального і теплового балансу, була сформована таблиця потокових даних технологічної схеми (табл.1).

Таблиця 1

Потокові дані системи технологічних потоків

№	Потік	Тип	T_S	T_T	М, т/год	*CP*, кВт/К	Δ*H*, кВт	
1,1	Продукт Р-1 крізь Т-1/1, Т-1/2	гар	300	100	88,1	90,6	18120	21861
1,2	Продукт Р-1 крізь ХВ-1/1,2 Х-1/1,2	гар	100	42	88,1	64,5	3741	
2,1	Конденсація парів К-1	гар	57	57	32,8	-	2667,2	2944,7
2,2	Охолодження конденсату К-1	гар	57	42	32,8	18,5	277,5	
3	Продукт К-1	гар	168	68	82,4	56,5	5650	5650
4,1	Продукт Р-5 крізь Т-3/1,2	гар	467	105	56,1	65,6	23747,2	29482
4,2	Продукт Р-5 крізь ХВ-3/1,2,3	гар	105	24	56,1	70,8	5734,8	
5,1	Конденсація парів К-2	гар	70	70	93,3	-	631,5	790,5
5,2	Охолодження конденсату К-2	гар	70	40	93,3	5,3	159	
6,1	Продукт К-2 крізь Т-4/1,2	гар	217	68	41,8	26,6	3963,4	4699,3
6,2	Продукт К-2 крізь ХВ-5;	гар	68	35	41,8	22,3	735,9	
7,1	Сировина в Р-1 крізь Т-1/1,2	хол	33	227	88,1	93,19	18078,86	22920,14
7,2	Сировина в Р-1 крізь П-1	хол	227	299	88,1	67,24	4841,28	
8	Живлення К-1	хол	42	138	85,8	58,56	5621,76	5621,76
9	Гарячий струмінь К-1	хол	168	194	60,9	174,5	4537	4537
10,1	Сировина в Р-2 крізь Т-3/1,2	хол	44	402	56,1	66,46	23792,68	28658,96
10,2	Сировина в Р-2 крізь П-2/1	хол	402	478	56,1	64,03	4866,28	
11	Газосировинна суміш в Р-3	хол	396	477	56,1	63,78	5166,18	5166,18
12	Газосировинна суміш в Р-4	хол	429	478	56,1	64,45	3158,05	3158,05
13	Газосировинна суміш в Р-5	хол	462	478	56,1	65,06	1040,96	1040,96
14	Живлення К-2	хол	25	170	43,9	27,36	3967,2	3967,2
15	Гарячий струмінь К-2	хол	217	242	107,1	77,2	1930	1930

Використовуючи таблицю 1, зробимо ентальпійно-температурну діаграму для $\Delta T_{min} = 20°C$ (нам необхідна саме ця температура, бо використавши

програму hint ми знайшли найбільш раціональне значення). Міняючи положення отриманих складових кривих, намагаємось зробити інтервал між ними $\Delta T_{min} = 20°C$ (рис. 1).

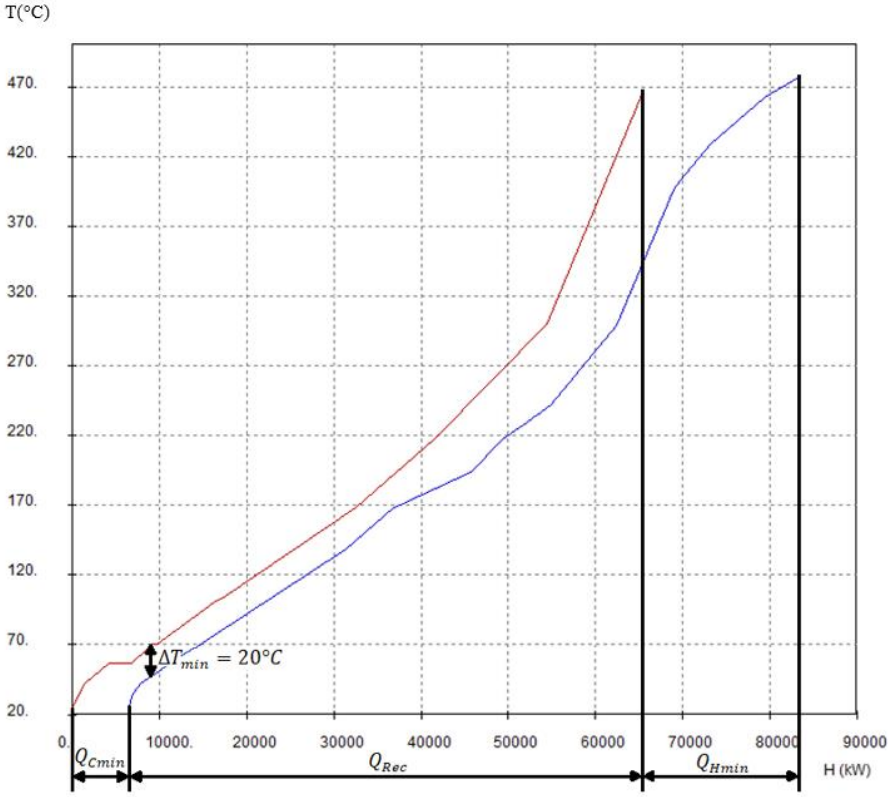

Рис.1 – Складові криві для $\Delta T_{min} = 20°C$

Великий об'єм інформації міститься саме в складових кривих, а саме ефективність використання теплової енергії, утилітна система та система технологічних потоків. Щоб зрозуміти які системи можливо підвести так, щоб гарячі потоки гріли холодні потоки, треба провести проекцію гарячої складової кривої на ентальпійну вісь (абсцис). Ця величина складає 18 137,4 кВт.

Відповідно, щоб з'ясувати значення потужності, яку треба підвести до холодних потоків для здійснення процесу, проводять проекцію складової кривої на ентальпійну вісь, ця величина складає 6 564,63 кВт.

Після цього будуємо сіткову діаграму (рис.2) для інтеграції роботи установки. Це дає нам можливість заміни старого обладнання на нове устаткування з пласкими теплообмінними апаратами.

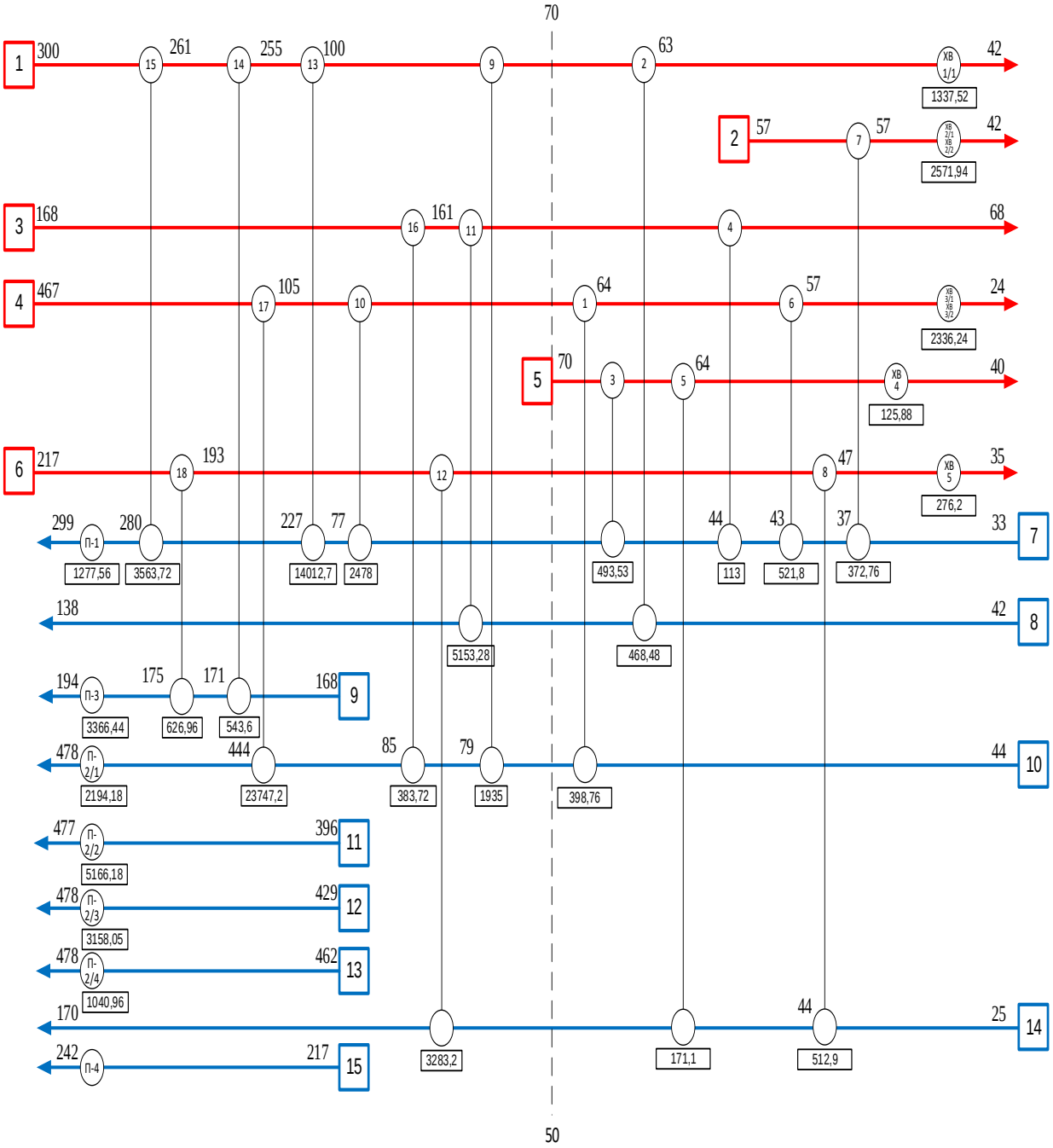

Рис. 2 – Сіткова діаграма для інтегрованого процесу

Виконаний розрахунок теплообмінного обладнання фірми «Альфа Лаваль». Отримані технічні дані та ціну по теплообмінниках наведені в таблиці 2.

Таблиця 2

Технічні дані та ціна теплообмінних апаратів

№	Гарячий потік		Холодний потік		ΔTln, °C	ΔH, кВт	Назва	S, m^2	Вартість т/о, грн
	Твх, °C	Твих, °C	Твх, °C	Твих, °C					
N-1	70	64	44	50	20,18	398,76	M10B 1*(28H+45MH) 1*(28H+45ML)	35,28	1 492 560
N-2	70	63	42	50	20,37	1 468,48	M20M 1*(85H+113ML) 1*(85H+113MH)	337,50	9 652 500
N-3	70	70	44	50	22,96	93,53	M10M 1*32L 1*31L	14,08	920 160
N-4	70	68	43	44	25,79	113,00	M15M 1*36L 1*37L	45,88	1 778 760
N-5	70	64	44	50	20,02	171,10	CB100 1*66M 1*67M	12,33	872 910
N-6	64	57	37	43	20,87	521,80	M10B 1*(22H+87MH) 1*(22H+87ML)	52,56	1 959 120
N-7	57	57	33	37	21,94	372,76	M10M 1*109L 1*108L	47,96	1 834 920
N-8	70	47	25	44	24,27	512,90	CB200 1*92MH 1*92ML	40,70	1 638 900
N-9	100	70	50	79	20,44	1 935,00	CB200 1*43H + 1*44H 1*43H + 1*44H	38,50	1 579 500
N-10	105	70	50	77	23,96	2 478,00	M15B	238,10	6 968 700

							1*191H 1*192H		
N-11	161	70	50	138	21,56	5 153,28	T-2/1, T-2/2	234,00	–
N-12	193	70	50	170	21,66	3 283,20	T-4/1, T-4,2	157,00	–
N-13	255	100	77	227	25,49	14 012,70	T-1/1, T-1/2	1 432,00	–
N-14	261	255	168	171	88,14	543,60	CB100 1*106M 1*107M	19,69	1 071 630
N-15	300	261	227	280	26,26	3 563,72	M15B 1* (51H+15ML) 1* (51H+15MH)	82,46	2 766 420
N-16	168	161	79	85	82,59	383,72	M10M 1*18L 1*19L	8,36	765 720
N-17	467	105	85	444	21,67	23 747,20	T-3/1, T-3/2	722,00	–
N-18	217	193	171	175	31,24	626,96	M15M 1* (17MH+19L) 1* (17ML+19L)	45,26	1 762 020
Всього								3 563,66	35 063 820

Висновки. Під час виконання проекту була проведена модернізація теплообмінної мережі попереднього блоку гідроочищення бензинової фракції та блоку риформінгу, а також визначили потоки, котрі будуть використані під час теплової інтеграції процесу. Для існуючої схеми побудовані складові криві і проведені розрахунки споживаної теплоти, за допомогою яких була визначена точка пінчу та оптимальні параметри роботи схеми. Побудовані складові криві інтегрованого процесу, в якому немає перехресного теплообміну та перенесення теплової енергії через пінч, завдяки чому досягнуто найбільш оптимальне використання енергії.

Запропоновано проект реконструкції системи теплообміну даного процесу. На основі розрахунків складена принципова енерготехнологічна схема

проекту реконструкції, впровадження якої дозволить знизити питоме енергоспоживання гарячих утиліт на 7 370,3 кВт, а холодних на 7 370,17 кВт. Термін окупності запропонованого проекту реконструкції становить приблизно 1,54 роки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1 Александров И.А. Перегонка и ректификация в нефтепереработке. - М.: Химия, 1981. - 352 с. ил.

2 Леффлер Уильям Л. Переработка нефти. — 2-е изд., пересмотренное / Пер с англ. — М.: ЗАО «Олимп—Бизнес», 2004. — 224 с: ил

3 Эрих В.Н. и др. Химия и технология нефти и газа. Л., 1985. – 408 с.

4 Конь М.Я. и др. Нефтеперерабатывающая и нефтехимическая промышленность за рубежом. М., 1986. -184 с.

5 Гуревич И.Л. Технологія переробки нафти й газу. - М: Хімія, 1972. – 232 с.

6 Баннов П.Г. Процеси нафтопереробки. -Ч.1, М:ЦНИИТ,Энефтехим, 2000. - 224 с.

УДК 658.89

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ В УКРАЇНІ

Семенда Дмитро Костянтинович
к.е.н., професор
Семенда Ольга Володимирівна
к.е.н., ст. викладач
Уманський національний університет садівництва
м.Умань, Україна

Анотація. Статтю присвячено актуальній на сьогодні проблемі захисту прав споживачів у разі придбання товарів на відстані. Визначено найбільш часті порушення, з якими стикаються споживачі в процесі реалізації своїх прав. Зазначено чинні нормативно-правові акти щодо захисту прав споживачів в Україні та регулювання діяльності підприємців, які здійснюють реалізацію товарів на відстані.

Ключові слова: споживачі, електронна комерція, онлайн-операції, ринок, Інтернет-магазини.

Електронна комерція – головний об’єкт нових технологій. Вона активно впроваджує всі нововведення, які можуть зробити успішнішими відносини між продавцем і покупцем. Електронна торгівля на сьогодні є найпоширенішою формою комерційної діяльності не лише в Україні, а й у світі загалом. Обсяги продажу товарів та послуг через Інтернет постійно зростають, тому питання захисту прав споживачів надзвичайно актуальне. Через відсутність чіткої правової регламентації діяльності господарюючих суб'єктів, які надають послуги через мережу Інтернет, фактично виявилися поза юрисдикцією законодавства про захист прав споживачів.

За версією незалежного експертно-аналітичного центру BRDO, Україна займає друге місце в Європі за темпами зростання ринку електронної комерції (у 2018 році її обсяг склав 31%). Ринок електронної комерції в Україні у 2019 році склав близько 97,4 млрд. грн. З січня по листопад 2019 року фізичних товарів і послуг було продано на 76 млрд. грн. (на 17% більше, ніж за аналогічний період у 2018 році). Згідно з прогнозами експертів групи EVO, у 2020 році ринок фізичних товарів і послуг складе 87,2 млрд. грн. [1].

Основним інструментом електронної торгівлі є спеціалізовані Інтернет-магазини та веб-сайти з продажу товарів, які реалізують товари та послуги. Мотивом купівлі в онлайн для українців залишаються - економія часу, ширший асортимент, дешевша ціна, ніж у звичайних магазинах. Але разом з позитивними сторонами у споживачів виникають й труднощі внаслідок порушення суб’єктами господарювання прав споживачів при реалізації продукції на замовлення, на відстані, особливо це пов'язано з не отриманням товару внаслідок шахрайських дій або поверненням товару продавцю в разі виявлення недоліків. Відносини, що виникають між покупцем та Інтернет-магазином в Україні, регулюються Господарським Кодексом України від 16.01.2003 №436-IV [2], Цивільним Кодексом України від 16.01.2003 № 435-IV [3], законом України «Про інформацію» від 02.10.1992 № 2657-XII [4], законом України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22.05.2003 № 851-IV [5], законом України «Про телекомунікації» від 18.11.2003 № 1280-IV [6], законом України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» від 05.04.2001 № 2346-III [7], законом України «Про електронну комерцію» від 03.09.2015 №675-VIII [8], законом України «Про електронні довірчі послуги» від 05.10.2017 № 2155-VIII [9], проте наявний механізм, передбачений нормами чинного законодавства, далеко не завжди може гарантувати стовідсотковий захист споживачів у сфері електронної комерції, одночасно даючи можливість недобросовісним представникам бізнесу уникати будь-якої відповідальності.

Сфера електронної комерції в Україні не відповідає стандартам Євросоюзу та найефективнішим світовим моделям. Від цього страждають, насамперед, споживачі.

Однією з найголовніших проблем при купівлі онлайн є те, що деякі Інтернет-магазини, всупереч вимогам Законів України «Про захист прав споживачів» та «Про електронну комерцію», не забезпечують доступ до інформації, за допомогою якої можна ідентифікувати суб'єкта підприємницької діяльності. Законодавство України не зобов'язує продавців в Інтернеті вказувати реальні реквізити компанії: назву юридичної особи, виписку з Єдиного державного реєстру підприємств та організацій, юридичну та фактичну адреси бізнес-структури. Це уможливлює безкарне розміщення фіктивних даних. Їх правдивість не перевіряють ні Держпродспоживслужба, ні інші профільні державні органи. Установлення правового статусу продавця та його можливості здійснювати Інтернет-торгівлю – перший крок для запобігання ймовірним ризикам. Чи має право продавець здійснювати Інтернет-торгівлю, можна перевірити в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань. Так, у листі Державної служби України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва від 11.01.2014р. №196/0/20-14 зазначено: Інтернет-торгівлі відповідає клас КВЕД 47.91 «Роздрібна торгівля, що здійснюється фірмами поштового замовлення або через мережу Інтернет» групи КВЕД 47.9 «Роздрібна торгівля поза магазинами» ДК 009:2010 [10]. Проте практика доводить, що навіть відомі населенню Інтернет-магазини не завжди відповідають установленому КВЕДу, а отже не мають права працювати в сегменті електронної комерції.

Чи не найбільшою проблемою української електронної торгівлі є шахрайські схеми з передоплатою споживачами неіснуючих товарів чи послуг. На жаль, покупці часто ловляться на гачок псевдопродавців, які створюють фальшиві сайти для введення споживачів в оману і крадіжки їхніх грошей. Організатори шахрайських схем часто вказують на сайтах телефони-одноденки. Отримавши від споживача гроші за неіснуючий товар, шахрай викидає sim-

картку і зникає з поля зору. За загальним правилом варто остерігатися пропозицій повної передоплати до безпосередньої доставки товару, а інакше споживач ризикує залишитися і без сплачених коштів, і без отриманого товару. Проте багато покупців вибирають ризиковану передоплату в розрахунках з онлайн-магазинами ще й через високу вартість поштових і банківських послуг, коли гроші переказуються через поштового оператора після отримання товару.

В індивідуальній податковій консультації від 11.07.2017р. №1129/6/99-99-14-05-01-15/ІПК [11] Державна фіскальна служба України зазначила, що суб'єкти господарювання, які здійснюють розрахункові операції із застосуванням платіжних карток, під час продажу товарів (надання послуг) зобов'язані проводити розрахункові операції на повну суму покупки (надання послуги) через зареєстровані, опломбовані у встановленому порядку й переведені у фіскальний режим роботи РРО з роздрукуванням відповідних розрахункових документів. Тобто, якщо покупець, використовуючи Інтернет, замовив у підприємства товар і розрахунок за нього було здійснено електронним платіжним засобом, підприємство зобов'язано видати йому розрахунковий документ установленої форми (фіскальний касовий чек, надрукований реєстратором розрахункових операцій). Електронну квитанцію про оплату замовленого в Інтернет-магазині товару, яку надає банк, не можна вважати розрахунковим документом у розумінні Закону України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг» [12] .

Вітчизняна правоохоронна система переважно не здатна захистити права споживача в кримінальному процесі. Наріжною правовою опцією для українського споживача, який постраждав від шахрайських дій фіктивних онлайн-комерсантів, є звернення із заявою про злочин до кіберполіції. Саме цей департамент Нацполіції зобов'язаний розслідувати такі «кейси». Проте поліцейські нерідко ігнорують подібні кримінальні випадки через порівняно невеликі суми шахрайства. Судові позови від споживачів так само здебільшого безрезультатні. Розгляд елементарних судових справ може затягнутися на роки.

Встановити особу й «реквізити» відповідачів майже неможливо, тому суди відхиляють позови. Не менш важливим для споживача є встановлення інформації щодо основних характеристик товару та його якості. Відповідно до ст. 673 Цивільного кодексу України у разі відсутності в договорі умов щодо якості товару продавець зобов'язаний передати покупцеві товар, придатний для мети, з якою такий товар зазвичай використовують. Більше того, у разі продажу товару за зразком або за описом продавець повинен передати покупцеві товар, який відповідає такому зразку або опису.

На жаль, на сьогодні в цьому сегменті ринку продовжує бути присутня продукція невідомого походження, яку виставляють на продаж у різноманітних Інтернет-магазинах, без підтвердження її безпечності й з невідомими якісними характеристиками. Тож, окрім іншого, необхідно встановити наявність або відсутність належного маркування національним знаком відповідності, оскільки без позначки відповідності продукція заборонена для реалізації, адже вона може становити небезпеку. Разом з тим повернути товар, що не сподобався, вдасться не завжди.

З огляду на сучасні реалії, часткову необізнаність покупців з особливостями механізму захисту прав і недобросовісність деяких суб'єктів господарювання у сфері електронної комерції, значну увагу передусім варто приділяти саме спробам запобігти виникненню ризиків порушення прав споживачів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Редіх Е. Ринок електронної комерції: яким він був в 2019 і яким буде в 2020. *Бізнес цензор*. URL:https://biz.censor.net/resonance/3169606/rynok_elektronnoyi_kommertsii_kakim_on_byl_v_2019_i_kakim_budet_v_2020

2. Господарський Кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/436-15

3. Цивільний Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 435-15

4. Закон України «Про інформацію» від 02.10.1992 № 2657-XII. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/ show/2657-12

5. Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22.05.2003 №851-IV. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15

6. Закон України «Про телекомунікації» від 18.11.2003 № 1280-IV. Законодавство України. URL: https://zakon.ra$ da.gov.ua/laws/show/1280-15

7. Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» від 05.04.2001 № 2346-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14

8. Закон України «Про електронну комерцію» № 675-VIII від 03.09.2015. Законодавство України. URL: https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19

9. Закон України «Про електронні довірчі послуги» від 05.10.2017 № 215VIII. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19

10. Лист Державної служби України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва від 11.01.2014р. № 196/0/20-14. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/80746___80746

11. Індивідуальна податкова консультація від 11.07.2017р. №1129/6/99-99-14-05-01-15/ІПК. URL: https://ips.ligazakon.net/document/PK266

12. Закон України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/265/95-%D0%B2%D1%80#Text

УДК 330

КОМУНІКАТИВНИЙ ПІДХІД У НАВЧАННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Семенюк Вікторія Вікторівна
Викладач кафедри іноземних мов
Військова академія (м. Одеса)
м. Одеса, Україна

Анотація. У статті висвітлено методику та прийоми комунікативного підходу у вищих військових навчальних закладах. Авторкою описуються методика комунікативного підходу та ефективність його застосування на різних етапах вивчення іноземної мови у вищих військових навчальних закладах.

Ключові слова: комунікація, комунікативний метод, метод вивчення іноземної мови ,переваги комунікативного підходу.

Наприкінці 60х років минулого століття відбулися корінні зміни у викладанні мов у Британії. Британські методисти піддали сумніву теоретичні засади ситуативного навчання мов, за яким ситуація є визначальною для породження і розуміння мовлення, при якому не враховувались унікальність і творчий характер індивідуальних висловлювань. Британський лінгвіст D.A.Wilkins (1972) дослідив функціональний, тобто комунікативний потенціал мови і проаналізував систему комунікативних значень, які повинен розуміти й виражати той, хто вивчає мову. Методисти дали свою трактовку цій теорії: вони наголосили на необхідності формування комунікативних умінь (communicative proficiency). Новий метод дістав назву the Communicative Approach або the Communicative Language Teaching (CLT). На відміну від традиційної (граматико-перекладної) методики, основною метою навчання іноземній мові за цим методом є навчання не системі мови, а її застосуванню в реальному (переважно усному) спілкуванні; а основним засобом навчання виступають не

письмові тексти і граматичні вправи, а ситуації, що моделюють реальне спілкування.

Основні позиції комунікативної лінгвістики (Н.Д. Арутюнова, Ф.С.Бацевич, Т.Г.Винокур, Г.В. Колшанський, D.Baakke, J.Habermas, G.N.Leech, D. Wunderlich) в узагальненому вигляді можна представити в такий спосіб:

1) у процесі комунікації як особливого виду людської діяльності, спрямованої на встановлення й підтримку зв ’язку і застосовуваної для передавання інформації між людьми, взаємодіють дві сторони –лінгвістична і соціальна, оскільки будь-яке висловлювання, створене у конкретній ситуації спілкування, "має за собою досить широке тло попередніх умов" [1,2,с.66], що впливають на його організацію;

2) мова використовується з урахуванням ситуації спілкування і впливу на вербальну стратегію продуцента / реципієнта, тобто з урахуванням прагматичного ефекту, що виключає можливість існування ізольованих висловлювань, створених поза комунікативним контекстом;

3) одиницею комунікації (а відповідно і навчання) є певного роду дії чи мовленнєві акти: ствердження, прохання, запитання, вибачення і т. ін. Комунікативна значимість структурних елементів комунікативного акту (слів, словосполучень, речень) виявляється у зв’язному тексті (дискурсі), який детермінує їх функції і відношення;

4) породженню мовленнєвого акту передує формування мовленнєвого наміру мовця, у якому враховується попередні знання про партнера зі спілкування, мета, предмет, місце і час висловлювання;

5) найбільш природними є усні види спілкування – слухання і говоріння, що найчастіше виявляються у діалогічній формі [5.6,с.45].

Відтак,функціональна теорія мови і комунікативна лінгвістика створили підґрунтя для формування комунікативного підходу у викладанні мов. Основоположниками комунікативного методу були британські лінгвісти Дж..Фірт і М.Халлідей та американські соціолінгвісти – Д.Хаймс,Дж .Гамперц і

У.Лабов.У подальшому ідею навчання мови на комунікативній основі підтримало широке коло науковців, з-поміж них: Г.Е. Піфо (Німеччина); Г.Відоусан, У.Літлвуд (Великобританія); Б.В.Бєляєв, І.Л.Бім, П.Б.Гурвіч, Г.О. Китайгородська, Ю.І. Пассов, А.П. Старков (Росія); Л.В. Биркун, А.М. Богуш, М.С. Вашуленко, О.І. Вишневський, О.М. Горошкіна, А.В. Нікітіна, М.І. Пентилюк, В.Л. Скалкін та ін. (Україна) [9,с.86].

Упродовж декількох років з моменту зародження цей підхід до навчання завоював провідні позиції в західноєвропейській і американській методології. Перша хвиля "комунікативної революції" засновувалася на ідеї про групування одиниць мови згідно з їх комунікативною функцією ("мовленнєвим актом"): вибачення, прохання, порада тощо. Виявити пряму залежність між мовою і функцією вдавалося нечасто, оскільки одна й та сама функція може бути виражена декількома мовними засобами. Однак ті одиниці мови, в яких пряме відношення може бути встановлене (напр, англ. do you mind if I + Pr. Simple як прохання про дозвіл), відбиралися за домовленістю для використання у навчальних цілях. Такі одиниці мови були названі "зразками" (exponent). Набір "зразків",що охоплює діапазон від офіційного до неформального стилів, може бути співвіднесений з будь-якою мовною функцією. Студентів навчали таких"зразків" переважно без граматичного аналізу. На цьому етапі розвитку комунікативного підходу ще не було запропоновано якогось певного методу навчання іноземної мови, тому на заняттях продовжували користуватися вправами на кшталт "послухайте і повторіть", "прослухайте і продовжіть". Відтак, різного роду "дрілли" (drills) лишалися основним засобом навчання.

Друга хвиля "комунікативної революції" виникла в кінці 70-х рр.і була поширена переважно у Великобританії. Основним її принципом був розподіл роботи в класі на роботу щодо правильності мовлення (accuracy) і роботу щодо її плинності (fluency). Метою першої було заучування нових одиниць мови (граматичних зразків, функціональних моделей, лексики і т. ін .), друга орієнтувалася на використання вивченого матеріалу в мовленні, закликаючи студентів до вільної дискусії. Основним принципом усіх комунікативних

завдань на цьому етапі була "інформаційна прогалина" [3,4,с.78]. Прикладом завдання, спрямованого на навчання правильності мовлення, з використанням "інформаційної прогалини" може слугувати "комунікативний дрілл", коли студенти розпитують один одного про свої щоденні справи (контрольоване використання теперішнього часу). Прикладом завдання для навчання плинності мовлення з використанням "інформаційної прогалини" є вільна дискусія, коли студенти обговорюють реальну проблему.

Комунікативний метод розвиває всі мовні навички – від усного та писемного мовлення до читання та аудіювання. Використання комунікативного методу не означає відмови від навчання граматики чи лексики; він підкоряє відбір мовленнєвого матеріалу цілям і задачам комунікації й одночасно дозволяє зменшити об’єм навчального матеріалу до необхідного мінімуму.

Розглянемо, приклади, в залежності від методики викладання іноземної мови. Комунікативний метод зараз душе поширений у військових ВНЗ,насамперед це пов’язано з тісною співпрацею з країнами НАТО. Для майбутніх офіцерів дуже важливо занурюватися в «мовну атмосферу», практикувати мовні навички та здобуті знання. Найефективнішим місцем мовної практики є створення (Speaking clubs) мовних клубів, де курсанти невимушено можуть спілкуватися між собою, не тільки на теми воєнного курсу, а також вести дискусії вільного характеру.

Дослідження показали, що комунікативний метод куди ефективніше, ніж грамитично-перекладний. Але цей спосіб також має свої недоліки. Насамперед, це пов’язано з короткостроковою тривалістю та несистимністю проведення мовного клубу.Тому в питаннях вивчення англійської мови комунікативним методом перед викладачем постає головне завдання – правильно комбінувати та організувати заняття різними мовними інструментами: штучне створення «ситуацій дозвілля» для більш ефективної пратики, запам'ятовування лексичного матеріалу та подолання мовного бар’єру.

Висновок. Отже, використання комунікативного підходу, допомагає майбутнім офіцерам вирішувати одну з найголовніших проблем –подолання

мовного бар'єру. Комунікативний метод вивчення іноземної мови є ефективним у разі проведення як групових, так і індивідуальних занять з курсантами, де, у першому випадку, суб'єктами спілкування є викладач, група, курсант, а у другому – викладач та курсант. Комунікативний метод розвивається з врахуванням сучасних вимог. В ньому поєднуються: використання рідної мови студентів для розкриття значення навчального матеріалу, сприйняття мови в процесі навчання як засобу спілкування, розвиток усного мовлення при вивченні іноземної мови, вивчення граматики в мовних моделях, що сприяють кращому засвоєнню мови. Таким чином, значна перевага комунікативного методу в тому, що процес навчання іноземних мов будується адекватно реальному процесу мовленнєвого спілкування, тобто процес навчання є моделлю процесу мовленнєвої комунікації [11,10,с.112].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бацевич Ф.С. Нариси з комунікативної лінгвістики: Монографія / Ф.С. Бацевич. – Львів : Видав . центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003. – 281 с.2.
2. Рогова Г.В. Методика викладанняіноземної мови. – К.,1999. – 310 с.
3. Ніколаєва С.Ю.сучасні підходи до викладання іноземних мов / С.Ю.Ніколаєва, О.М.Шерстюк // Іноземні мови. –2002. –No1. –С.19–46.
4. Організація самостійної роботи студентів в умовах інтенсифікації навчання : навч. посіб. / [А.М. Алексюк, А.А. Аюрзанайн, П.І. Підкасистий, В.А. Козаков та ін.]. – К. : ІСДО, 1993. – 336 с.
5. Пасов.Є.І Комунікативний метод навчання іншомовному спілкуванню. 2-е вид. М.: Просвещение. – 1991. – 223с.
6. Пометун О.І. Сучасний урок. нтерактивні технологіїінавчання: Наук.-метод.посіб. / О.І.Пометун,Л.В.Пироженко; за ред. О.І.Пометун. –К. : А.С.К., 2004. –192с.
7.Савченко Уміння вчитися як ключова компетентність загальної середньої освіти / Савченко О. // Компетентісний підхід у сучасній освіті:

світовий досвід та українські перспективи / За загальною редакц. О. Овчарук. – К., 2004. С. 34-46

8.Скліренко Н.К. Сучасні вимоги до вправ для формування навичок і вмінь / Н.К.Скляренко // Іноземні мови. –1999. –No3. –С.3–8.

9.Тарнопольський Б. Методика викладання англійської мови / Б. Тарнопольський. – К.: Вища шк., 1993. – 167 с

10. https://osvita.ua/languages/tehnol/452/

11. https://naub.oa.edu.ua/2015

УДК 008+159.9

ЕТНІЧНІ ВИТОКИ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНЦЯ

Складановська Марина Григорівна
Доктор філософії
керівник психологічної служби
Придніпровська державна академія
будівництва та архітектури
Дніпро, Україна

Анотація. Від рівня сформованості екологічної культури суспільства залежить екологічна безпека нашої країни, можливість її збалансованого стабільного розвитку. Мета статті – проаналізувати етнічні витоки екологічної культури сучасного українця, їх значення для ефективної екологічної інкультурації особистості молодої людини.

Ключові слова: екологічна культура, екологічна інкультурація, менталітет, національний характер, естетичне сприйняття середовища, архетипи.

Питання про природу людини та її місце в природі завжди було найважливішою проблемою в розвитку світосприймання. Проте лише в наш час екологізація людської свідомості стає практичною умовою життя. Глобальні екологічні проблеми сьогодення породжують усвідомлення необхідності щодо зміни ціннісних установок, формування екологічної свідомості, опанування екологічної культури особистістю і суспільством в цілому. Отже, екологічна інкультурація стає нагальною вимогою часу, необхідною умовою стабільного розвитку суспільства.

Під терміном «екологічна інкультурація» ми розуміємо процес засвоєння індивідом екоетичних цінностей, опанування екокультурних норм поведінки й ставлення до природи, як зовнішньої, так і своєї внутрішньої. Це процес

опанування людиною екологічної культури, освоєння її змісту й основних рис. Зрозуміло, що цей підхід передбачає наявність певного ціннісного коду щодо культури, наявне у певному соціального середовищі, або того, що називають екологічною культурою.

Основна мета статті – проаналізувати етнічні витоки екологічної культури сучасного українця.

Екологічна культура - це не тільки ставлення людини до природи, але й «образ світу», в якому експлікується місце людини в Універсумі, її світосприйняття.

Екологічна культура – це сукупність ціннісних орієнтацій людини, норм, настанов, усвідомлених «заборон» і «дозволів» щодо взаємовідносин людини і природи, традицій і звичаїв щодо гармонійного співіснування людини і природи, що передаються з покоління в покоління.

Київська Русь пройшла довгий шлях злиття християнства з прадавніми віруваннями наших предків, протягом якого сформувалася самобутність культури, в тому числі й екологічної культури. Свята вшанування природи та святкування природних явищ злилися з християнськими святами – Великдень і зустріч весни, пробудження природи, зелені свята і Трійця, проводи Зими і Масляна, свято Іллі-громовержця, осінні свята врожаю та вдячність вищим силам, природі за всі дари, які давали нашим пращурам енергію, силу, красу.

На наш погляд, високому рівню екологічної культури наших предків сприяли і художньо-емоційне сприйняття світу, притаманне слов'янському менталітету, і архаїчна свідомість давніх праслов'ян з її злиттям з природою, її поетизацією, і порівняно високий рівень освіченості правлячої еліти Київської Русі.

Сприйняття світу формується в глибинах підсвідомості. Отже, менталітет українця – це те спільне, що народжується як взаємодія природного і його соціального оточення, єдність вірувань, думок, навичок духу, що характеризує специфічний тип мислення, душевний склад, культурну традицію, уявлення людини про світ.

Менталітет, ментальність включає в себе спосіб мислення, душевний склад, особливості світосприйняття, емоційні переваги, характерні для даної культурної традиції. Ці особливості виражаються в широкому спектрі психічних явищ: уяві і уявленні, пам'яті, задатках, здібностях. Менталітет відрізняється від суспільних настроїв своєю сталістю, більш глибинними зв'язками з архетипами колективного несвідомого. В концепції К.Юнга існує два шари несвідомого: особисте несвідоме і колективне несвідоме (більш глибокий шар). Останній шар відображає спільну природу, зміст та образи поведінки, що виявляються в усіх людей цієї спільноти, утворюючи загальну основу психічного життя кожного індивіда, це більш архаїчний шар психіки, що утворився в стародавні часи формування свідомості людини. Зміст колективного несвідомого – це так звані архетипи (праобрази, стародавні способи розуміння і переживання світу). В надрах несвідомого народжуються і формуються установки, що визначають характер поведінки, сприйняття не тільки на рівні несвідомого, але й на рівні свідомості. Архетипи за Юнгом – це безпосередня психічна даність, тобто та частина змісту, що не пройшла ще раціональної обробки. Свідомість керує волею, а архетип дає поштовх інстинктивним діям, неусвідомлюваним сприйняттям, (бажанням, потягам). Зміст архетипу – це накопичений досвід тих ситуацій, в яких безліч наших предків саме так сприймала світ і діяла. Значна частина інформації сприймається на несвідомому рівні, лише мала її частина стає фактом свідомості. Архетипи не входять в свідомість людини безпосередньо, а тільки опосередковано, за допомогою символів.

Символами-архетипами слов'янського менталітету можна вважати образи дерев (берізка, верба, калина, тополя), польових квітів (ромашка, волошка), садових рослин (соняшник, мальва) та степових і лісових (ковил, цвіт папороті), птахів. Кожен з них несе змістовний й емоційний вплив на людину на рівні генетичної пам'яті, атрибутів національних обрядів, пісень, казок, виховання в дитинстві, а також свого особистого суб'єктивного досвіду – життєвого, пізнавального. Цвіт папороті – символ очікуваного та здійсненого дива,

одкровення. Ковил – це широкий простір, шир душі, довгі шляхи, задумливі пісні, доторк до сивої давнини скіфських курганів, до вічності, що дивиться очима Чумацького шляху, безкрайого світу. Українським оберегами стали як витвори людських рук і душі (рушники, колиска, підкова, піч), так і кетяги калини, освячені віти верби, найчистіша вода з Водохреща, вогонь.

Виняткове місце у духовному світі давніх українців мали земля, вода, хліб. Сівба й оранка були оточені поетичними ритуалами, а шанобливе відношення до землі як першоджерела всіх багатств відбивалося і в господарській діяльності селянина: до Благовіщення не торкати спокійної землі; давати полю відпочивати (трипільна система). Бережно ставилися праукраїнці й до лісу, розуміючи, що ліс – це багатство, це здоров'я, це м'який клімат, свіже повітря, витоки річок.

Вода – це символ чистоти і життя ("жива вода", "свячена вода", чисте джерело, ясні води, тихі ріки). Водою змивали бруд не тільки з тіла, але й з душі, вода уособлювала невпинну течію часу, що має тільки один напрямок – у майбутнє (і тому не можна двічі ступити в одну й ту ж саму воду). Великий гріх – забруднення джерела ("не плюй в колодязь – згодиться води напитись"). Шанобливе й чесне ставлення до природи вважалось мудрим й вигідним для всіх: для збереження життя і здоров'я роду, для майбутніх поколінь.

Першим з антропогенних символів довкілля можна вважати плуг. Саме плуг єднає і зв'язує природні багатства і людську працю, стихії й упорядкування світоустрію. Хліб – це виключне людське діяння. Це те, що людина змогла зробити завдяки своєму розуму та праці для продовження життя.

Природа для стародавніх слов'ян жива, одухотворена, а людина – невід'ємна частина природи, всього великого світу, Всесвіту. Ми маємо глибокі етнічні корені, що сягають глибини тисячоліть і відстежуються в епосі, в пісні, в народних культах і обрядах. Чутливість до краси природи, любов до неї, психологічне осмислення свого внутрішнього світу у зв'язку з навколишнім світом – це вагомі риси українського національного характеру.

Під національним характером ми розуміємо сукупність специфічних психологічних рис етнічної спільноти в конкретних історично-економічних, культурних та природних умовах її розвитку. До національного характеру можна віднести традиційні форми поведінки, сприйняття навколишнього середовища та емоційно-психологічні реакції на оточуючу дійсність, ціннісні орієнтації, потреби, вкуси. Ця своєрідність знаходить відображення в матеріальній і духовній культурі народу, в мистецтві, традиціях обрядах.

Отже, естетичне сприйняття середовища, відчуття краси природи, потреба в створенні краси та її збереженні — суттєва мотиваційна основа вчинків людини, що включає в себе як свідому, так і несвідому компоненти. Необхідним чинником ефективності екологічної інкультурації особистості є врахування особливостей національного характеру українця (чутливість до краси, ліризм, емоційність, інтровертивність, індивідуалізм тощо).

При створенні моделі гармонійного співіснування людини і природи нам, безумовно, потрібно знати характерні риси способів життя наших предків – квінтесенцію мудрості багатьох поколінь – і впроваджувати їх в життя сучасного соціуму.

Висновки. Значення екологічної культури в наш час – час глобальної екологічної кризи – важко переоцінити. Саме від рівня сформованості екологічної культури суспільства залежить екологічна безпека країни, можливість її збалансованого стабільного розвитку.

Екологічна культура – це вагома частина загальної культури особистості. Отже, формування екологічної культури особистості обумовлюється процесами самовдосконалення, саморозвитку особистості, її духовної культури, створення власного внутрішнього світу особистості. Проблема формування екологічної культури молодої людини не може успішно вирішуватися без уявлення про систему психологічних механізмів, що обумовлюють цей процес.

Становлення особистості відбувається в процесі формування специфічного середовища, культурного простору як умови її існування і розвитку, де перетворюючу роль і значення набувають дії людини як суб‘єкта і

об‘єкта цього культурного простору. Отже, для формування всебічної картини світу, різнопланового уявлення про довкілля потрібні надбання різних культур. Вивчення і використання екокультурних традицій різних народів, різних підходів до формування екологічної культури є необхідною умовою дослідження як шляхів екологічного виховання окремої особистості, так і екологічної культури як феномену суспільного розвитку.

Екологізація процесів життєдіяльності людини вимагає певного рівня знань кожного професіонала, визначення мети соціокультурних процесів і еволюції в цілому, а також соціальної пам'яті. Таким чином найважливіше завдання екологічної культури – трансляція досвіду минулих поколінь щодо взаємовідносин людини і природи, збереження духовних надбань людства і, в першу чергу, свого етносу, своєї нації, свого народу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Складановская М.Г. Экологическая инкультурация / М.Г.Складановська // – International Book Market Service LTD., member of Omni Scriptum Publishing Group. – 2018, 200с.

2. Складановська М.Г. Людина і світ. Вступ до екологічної психології: навч. посіб. [Текст] / М.Г. Складановська. – 2-е вид., доп. – Д.: Національний гірничий університет, 2006. – 144 с. *(Рекомендовано Міністерством освіти і науки України як навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів (лист Міністерства освіти і науки України від 24.07.06 № 14/18-Г-547)).*

3. Юнг К.Г. Архетип и символ / Карл Густав Юнг. – М.: Ренессанс, 1991. – 304с.

УДК 330.131.7:658

УПРАВЛІНСЬКЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РИЗИК-МЕНЕДЖМЕНТУ

Скопенко Наталія Степанівна
д.е.н, професор
Поліщук Юлія Вікторівна
магістрант
Національний університет харчових технологій
м. Київ, Україна

Анотація: В статті розглянуто поняття «управління ризиками» та досліджено його сутність, визначено основні елементи системи управління ризиками. Виокремлено методи оцінки й регулювання ризику. Розкрито особливості системного управління ризиками. Обґрунтовано управлінське забезпечення ризик-менеджменту.

Ключові слова: управління, ризик, управління ризиками, ризик-менеджмент, система управління ризиками.

Сучасний стан розвитку підприємництва в Україні характеризується високим рівнем невизначеності, залежністю від великої сукупності зовнішніх та внутрішніх факторів діяльності підприємств, а також постійно зростаючим рівнем ризику.

Ризик – один з ключових елементів підприємницької діяльності. У багатьох випадках ухилитися від ризикованих дій, обійтися без них просто неможливо. Розвиток ризикових ситуацій може привести як до настання несприятливих наслідків (до збитків, упущеної вигоди), так і до позитивних результатів для підприємства у вигляді збільшення прибутку [1, с. 40]. Іншими словами, ризик є погроза того, що підприємець понесе втрати у виді додаткових витрат понад передбачені прогнозом, програмою його дій, або одержить доходи нижче тих, на які він розраховував.

Передумовами ризику є наявність невизначеності та необхідність прийняття рішення суб'єктом господарювання. Під час прийняття рішення у керівника виникає два альтернативні варіанти – ризикований і надійний, який гарантує збереження досягнутих результатів, тому ризики можна класифікувати за багатьма факторами [2, с. 112]. Можна виокремити найбільш ефективні й відомі методи оцінки ризику: експертні; аналогові; дерево рішень; сценарії; економіко-статистичні. Під час оцінки ризиків важливо не тільки встановити джерела виникнення ризиків, а й виявити домінуючі. Доцільним є розроблення класифікації можливих втрат за ознакою впливу на діяльність підприємства. У діяльності підприємства одним з найважливіших етапів є процес управління ризиком (ризик-менеджмент).

Управління ризиком – це процес виявлення рівня невизначеності (відхилень у прогнозованому результаті), прийняття та реалізації управлінських рішень, що дозволяють запобігати або зменшувати негативний вплив на процес і результати відтворення випадкових факторів, одночасно забезпечуючи високий рівень підприємницького доходу [3]. Управління ризиком реалізується як підсистема у функціональній структурі підприємства. До її основних елементів відносяться: об'єкт управління, суб'єкт управління та засоби управління ризиком [4, с. 23].

З огляду на те, що ліквідувати чи обмежити вплив всіх ймовірних загроз неможливо, фінансово-господарська діяльність підприємства ведеться в умовах прийнятного ризику – досягнення умов, за яких можливі збитки чи втрати внаслідок несприятливого розвитку подій є значно меншими, ніж можливі вигоди. Прийнятним є ризик і в ситуації, коли бездіяльність пов'язується з більшими збитками чи втратами. Основна мета ризик-менеджменту – зробити управління компанією більш ефективним, з урахуванням ризиків. Саме тому, управління ризиками включає розробку і реалізацію програми ризик-менеджменту, яка безпосередньо забезпечує не тільки економічно обґрунтовані для підприємства рекомендації, але й заходи, головним напрямком, яких є зниження загального рівня підприємницького ризику до прийнятного рівня.

Управління ризиками – це системний підхід до виявлення, аналізу, мінімізації та моніторингу ризиків. Ефективний процес управління ризиком не може бути сукупністю фрагментарних дій, оскільки він повинен бути сформованим у комплекс дій, який є частиною загального управління бізнесом [3, с. 129].

Особливостями системного управління ризиками є [5, с. 82]:

- безперервний процес, який охоплює всю організацію;
- здійснюється співробітниками всіх рівнів організації;
- використовується при розробці та формуванні стратегії;
- використовується всією організацією, на кожному її рівні і кожним підрозділом та включає аналіз портфелю ризиків на рівні організації;
- спрямовано на визначення подій, які можуть впливати на підприємство та управляти ризиками таким чином, щоб вони не перевищували ризик-апетити;
- надає керівництву обґрунтовані гарантії досягнення цілей.

Управлінське забезпечення ризик-менеджменту підприємства пропонуємо представити у вигляді наступної таблиці.

Таблиця

Управлінське забезпечення ризик-менеджменту підприємства

Етап	Відповідальні за проведення операції	Документ, в якому відображається результат операції
Оцінювання ризиків	Ризик-менеджер	Аналітичний звіт
Ранжування ризиків за ступенем впливу на діяльність підприємства та його фінансові результати	Ризик-менеджер	Аналітичний звіт
Вибір внутрішніх способів оптимізації (зниження) ризику	Комерційний директор	Розпорядження
Розробка та вибір варіантів рішень з управління ризиками	Комерційний директор	Проекти управлінських рішень
Розробка стратегічної карти з управління ризиками	Комерційний директор	Стратегічна карта
Контроль ризиків на основі аналізу потенціалу підприємства	Ризик-менеджер	Управлінський звіт

Джерело: складено авторами на основі [1-5]

У процесі розробки проектів управлінських рішень ключова роль повинна відводитися методам реагування на ризик з урахуванням ступеня їх керованості (диверсифікація; косорсинг; лімітування; локалізація; поглинання; пошук гарантів (поручителів); резервування активів; самострахування; страхування; ухилення від ризику; хеджування та ін.) [6, с. 111].

Таким чином, управління ризиками є процесом виявлення, оцінки й контролю за можливими подіями або ситуаціями для забезпечення гарантій досягнення підприємством визначених цілей.

Необхідною умовою досягнення успіхів у сфері діяльності, яка характеризується підвищеною ризикованістю, є створення та вдосконалення систем управління ризиками, що дозволяють виявити, оцінити, локалізувати та проконтролювати ризик.

Ефективний ризик-менеджмент повинен не тільки ідентифікувати ризик, але й дозволити оцінити, які ризики і якою мірою може брати на себе підприємство, а також визначати, чи виправдає очікувана дохідність відповідний ризик. Виправданий або допустимий ризик – необхідна складова стратегії і тактики ефективного менеджменту.

Впровадження в діяльність підприємства системи ризик-менеджмент дозволяє забезпечувати стабільність його розвитку, підвищувати обґрунтованість прийняття рішень в ризиковій ситуації, покращення фінансового стану за рахунок здійснення всіх видів діяльності в контрольованих умовах.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Качалов Р. М. Управление хозяйственным риском. – М.: Наука, 2002. – 192 с.

2. Старостіна А. О., Кравченко В. А. Ризик-менеджмент : теорія та практика: Навчальний посібник. – К.: ІВЦ «Видавництво «Політехніка», 2004. – 200 с.

3. Цвігун Т. В. Основні підходи до організації процесу управління ризиками на підприємстві // Вісник економіки і транспорту промисловості. – 2012. – № 38. – С. 128–132.

4. Пісаревский І. М. Управління ризиками: Навч. посібник. – Харків: ХНАМГ, 2008. – 124 с.

5. Балдин К. В., Воробьев С. Н. Риск-менеджмент: Учебное пособие. – М.: Гардарики, 2005. – 285 с.

6. Бондар О. В. Ситуаційний менеджмент. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 326 с.

УДК 9

КУЛЬТУРНО-ОСВІТНІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКИ УКРАЇНЦІВ КАНАДИ З ІСТОРИЧНОЮ БАТЬКІВЩИНОЮ

Стадник Олена Олексіївна
к.і.н., доцент
Кузьмінець Наталія Петрівна
к.і.н., доцент
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

Анотація. У статті висвітлюються особливості, роль і значення діяльності української діаспори Канади у сфері науки, освіти та культури, її зв`язки з історичною батьківщиною, окреслюються найбільш важливі напрямки двосторонньої співпраці Канади і України у площині культурно-освітнього розвитку.

Ключові слова: українська діаспора, Канада, освіта, культура, мистецтво, меценати, співпраця.

Важливою частиною української спільноти є українська діаспора. Зарубіжні українці зберігають мову, звичаї і традиції власного народу, примножують духовні цінності української нації, поширюють знання про свою батьківщину за кордоном. Тому сучасні процеси глобалізації та інтеграції України у світове співтовариство мають на меті не тільки розвиток культурно-освітніх та мистецьких здобутків своїх громадян, а й їх збагачення за рахунок тих українців, які живуть за її межами.

Одна із найбільш чисельних – українська діаспора Канади. Вона займає друге місце за кількістю українців, що проживають за кордоном, є відчутно впливовою і становить понад 1,2 млн. чол. [1, с. 46]. У 2021 р. українська

канадська діаспора буде відзначати свою 130-ту річницю, її досвід у збереженні етнічної ідентичності вважається найбільш вдалим.

В останні роки зарубіжні українці стали об`єктом дослідження багатьох науковців. Основними питаннями, які розглядаються у публікаціях, є історія еміграції, статистика розселення українців у світі, етнологічні аспекти та духовно-культурний потенціал української діаспори. Про українців у Канаді маємо праці В. Євтуха [2], О. Ковальчука [3], В. Макара [4], І. Руснак [5],І. Теслі [6]. Питання ж духовної спорідненості та співпраці з історичною батьківщиною в сучасний період висвітлені фрагментарно. Однак саме взаємозв`язок діаспори з Україною відіграє виняткову роль у національно-духовному відродженні незалежної української держави та створенні позитивного іміджу України у світі.

Канадська українська діаспора уже з кінця 1980-х активно включилася у боротьбу за демократію та незалежність Української держави. За підтримки та матеріальної допомоги мецената українського походження Ераста Гуцуляка у 1990 р. було створене Товариство Прихильників Народного Руху, яке фінансувало як його центральну, так і крайові організації. Завдяки діяльності Товариства Рух знайшов своїх послідовників серед канадійських українців і українців усього світу. А після проголошення незалежності Канада була першою із країн Заходу, що визнали Україну суб`єктом міжнародного права. Канада надала технічну та фінансову допомогу молодій державі у реалізації програми запровадження національної грошової одиниці – гривні. У 1992 р. саме у Канаді за ескізами українського художника В. Лопати були надруковані її перші зразки [7, с. 456].

Джерелом збереження національної унікальності та неповторності, тим консолідуючим фактором, який не дає змоги розчинитися етнічним українцям в умовах полікультурного канадського суспільства, виступає рідна мова. Завдяки спілкуванню українською у побуті, запровадженню україномовної освіти та встановленню постійних зв`язків із навчальними закладами України підтримується спорідненість канадської громади з материковою культурою.

Серед міст Канади українська мова найкраще зберігається у Торонто, Едмонтоні, Вінніпезі. У країні створено розгалужену систему україномовної освіти, яка є частиною системи державного шкільництва, створено дошкільні заклади, підготовчі класи, світлички, «Рідні школи», парафіяльні школи при українських церквах, недільні школи. Українська мова викладається у 22 університетах Канади, зокрема, у Вінніпезькому, Ванкуверському, Монреальському, Торонтському, Оттавському. Крім того, тут створено курси української мови та літератури, історії України, методики викладання української мови, українського фольклору та мистецтва [8, с. 621]. У 2001 р. діяло 40 іменних стипендій [9, с. 4]. Центри українознавства або кафедри україністики існують в університетах Торонто та Оттави, Альбертському, Манітобському та Саскачеванському.

У 2013 р. Україна і Канада започаткували реалізацію Програми українсько-канадського співробітництва у сфері вищої освіти, згідно з якою налагоджується співпраця між державами у галузі освіти: координація навчальних програм, програм обміну студентами, організація мовних курсів, закордонних стажувань, курсів підвищення кваліфікації. Між низкою вузів обох країн укладено угоди про співробітництво, наприклад, між Київським національним університетом ім. Т. Шевченка і Манітобським університетом, Національним технічним університетом «Київський політехнічний інститут» і Вінніпезьким університетом, Львівським університетом ім. І. Франка і Альбертським університетом, Чернівецьким державним університетом і Саскачеванським університетом. Активними у налагодженні двосторонніх зв`язків є Києво-Могилянська академія, Український католицький університет, Національний університет «Львівська політехніка», Інститут міжнародних відносин, Національний університет «Острозька академія» з української сторони і університети в Торонто, Оттаві – з канадської. У Канаді існує Союз українських студентів, який було утворено ще в 1953 р., однак він не припиняє роботу і до сьогоднішнього часу координує діяльність студентських організацій

української молоді у 15-ти країнах світу. За кількістю українських студентів Канада посідає четверте місце після Росії, Польщі та Німечини [10, с. 34].

Канада є одним із найбільших центрів української історичної науки Заходу. У країні створено Канадську Українську Вільну Академію Наук та діє Канадське Наукове Товариство ім. Т. Шевченка [11, с. 172]. Серед основних напрямків їх роботи можна виділити проведення наукових конференцій, академічних вечорів, «круглих столів», видавничу діяльність («Бібліотека українознавства», «Український архів», «Записки НТШ», підручники з історії України), відкриття бібліотек. Серед видатних науковців не можна оминути канадського історика українського походження О. Субтельного і його праці, які представляли нетрадиційну для початку 1990-х рр. концепцію української історії, яка грунтувалася на національній ідеї і кардинально відрізнялася від загальноприйнятої радянською історіографією. Особливо у цьому сенсі вирізняється його «Україна. Історія» [12, с. 125], яка вийшла друком у Києві у 1991 р.

Українська діаспора Канади протягом своєї більш як сторічної історії існування створила цілу низку культурних та мистецьких об`єднань, які роблять усе можливе для зацікавлення української громади, і особливо молодого покоління  розвитком національної культури та мови та зв`язками з історичною батьківщиною. Найбільш впливовими громадськими організаціями є Конгрес Українців Канади, Українське Національне Об`єднання Канади, Товариство Об`єднаних Українців Канади, Спілка Української Молоді «Пласт», Організація Українок Канади. Вони є ініціаторами проведення різних заходів культурного життя – концертів, виставок, конкурсів, фестивалів, влаштовують благодійні акції. Так, у 2013 р. на концерті колядок та щедрівок у Альберті було здійснено добровільний збір коштів для підтримки дітей-сиріт в Україні. Щороку у Канаді проходить до десяти фестивалів української культури, найбільшим з яких є Український фестиваль у Торонто. У 2011 р. він зібрав понад 550 тис. учасників. Традиційна програма фестивалю включає музичні і танцювальні номери, конкурси, розваги та частування гостей стравами

національної кухні. Справжнім святом української культури та мистецтва став молодіжний культурний проєкт – конкурс «Міс Українська Канада», метою проведення якого є популяризація української культури серед молоді та залучення її до соціальних ініціатив, в тому числі для допомоги Україні. Цей проєкт стартував з 2015 р. і продовжується до сьогодні. У Едмонтоні регулярно проводиться Фестиваль Спадщини [13, с. 206], а поблизу міста розташовано музей під відкритим небом «Село українсько-канадської культурної спадщини», який розкриває історію перших поселенців з України на канадській землі, показує їх житло та побут. У музеї знаходиться найбільша у світі українська писанка. З життям та звичаями українців, їх стародавніми віруваннями та традиціями можна ознайомитися і відвідавши унікальний архів українського фольклору, який існує при Альбертському університеті. Матеріали архіву містять виняткові матеріали, зібрані науковцями, студентами, аспірантами та аматорами-поціновувачами української культури.

Звичайно, така плідна, копітка і витратна робота була б неможлива без пожертвувань небайдужих. Найвідомішими меценатами, тими, хто живучи далеко за межами своєї батьківщини, ніколи не поривав із нею і завжди переймався її проблемами, були: П. Яцик – відомий канадський бізнесмен, який відкрив першу у Канаді українську книгарню «Арка», фінансував видання багатотомної «Енциклопедії українознавства», «Історії України-Русі» М. Грушевського англійською мовою, заснував благодійний фонд «Ліга українських меценатів», Міжнародний конкурс знавців української мови, Центр досліджень історії України при Альбертському університеті, два останні носять його ім`я; Е. Гуцуляк – меценат Національного університету «Острозька академія» та Рівненської гімназії №1, на кошти якого було збудовано навчальний корпус академії, створено преміальний фонд для нагородження учнів – переможців олімпіад і конкурсів, перекладено українською англомовний документальний фільм «Жнива скорботи» про жахливі часи голодомору 1932 – 1933 рр., засновано кафедру української культури та етнографії при Альбертському університеті, придбано перший будинок під

посольство України в Оттаві та новий комплекс для Української молодіжної організації «Пласт» у Торонто; Д. Темертей – канадський підприємець, який реалізував цілий ряд проєктів (влаштував тематичні виставки «Золото скіфів із стародавньої України» та «Прадавня Україна: загадка трипільської культури», фінансував подарункове видання «Кобзаря» Т. Шевченка та видання англійською мовою «Атласу мінеральних ресурсів України», став засновником та очільником Бізнес-школи при Києво-Могилянській академії, очолив комітет по підготовці відзначення 100-річчя переселення українців до Канади).

Таким чином, українці є невід`ємною частиною Канади. Вони займають гідне місце у багатокультурному суспільстві цієї держави, поважають її культуру, звичаї та традиції, однак віддають належну шану своїм кореням, зберігають любов до рідної мови, історії та культурних надбань свого народу і доводять це через налагодження, розширення і зміцнення зв`язків з Україною.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Шлепаков А. М. Українці в зарубіжному світі. – К.: Наукова думка, 1991. – 140 с.

2. Євтух В., Ковальчук О. Українці в Канаді. – К.: Будівельник, 1993.

3. Ковальчук О. О. Освітня діяльність українців Канади і США (кінець XIX – початок 40-х рр. XX ст.)//Україна XX ст.: культура, ідеологія, політика: Збірник статей. – Вип. 3. – К., 1999.

4. Макар В. Ю. Соціально-політична інтеграція українців у поліетнічне суспільство Канади. – Чернівці: Прут, 2006. – 284 с.

5. Руснак І. Розвиток українського шкільництва в Канаді (кінець XIX – XX століття). – Чернівці: Рута, 2000. – 363 с.

6. Тесля І. Українці в Канаді – їх розвиток і досягнення. – Мюнхен: Український технічно-господарський інститут, 1968. – 78 с.

7.Черник П. П. Україна – Канада: стан та перспективи сучасних міжнародних взаємин // Гілея. Політичні науки. – Вип. 82. – С. 453 – 457.

8. На скрижалях історії. З історії взаємозв`язків урядових структур і громадських кіл України з україно-канадською громадою у другій половині 1940 – 1980 рр. Збірник документів і матеріалів. – Кн. 1: Товариство об`єднаних українців Канади. – К., 2003. – 868 с.

9. Канадський інститут українознавчих студій. 25 років. – Альбертський університет, 2001.

10. Ситник Н. І. Зародження українсько-канадської співпраці в сфері вищої освіти//Вісник національної академії Державної прикордонної служби України. – 2014. – Вип. 1. – С. 32 – 46.

11. Гриньох Н. Діяльність українських науково-історичних установ у Канаді в 50 – 80-х р. XX ст.//Діаспора як чинник утвердження держави Україна у міжнародній спільноті. Перша міжнародна наукова конференція. Збірник доповідей. – Львів, 2006. – 387 с.

12. Майборода О. М. Нова праця історика з діаспори // УІЖ. – 1991. – №4. – С. 124 – 125.

13. Кондрашевська Ю. Національно-культурні досягнення українців в Канаді // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». – 2014. – С. 204 – 208.

УДК 371.8

ПРОБЛЕМАТИКА НАВЧАННЯ ЛЕКСИКИ КИТАЙСЬКОЇ МОВИ

Стрига Елеонора Вячеславівна
к.п.н, доцент
Мураховська Анна Вадимівна
Студентка
ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К.Д.Ушинського»
м.Одеса, Україна

У даній роботі було порушено питання проблематики навчання лексики китайської мови. Зокрема йшлося про ієрогліфічну систему письма та її відміну від фонетичного письма. А отже про труднощі, що виникають в українських слухачів під час вивчення лексики китайської мови.

Ключові слова: лексика, китайська мова, ієрогліф, слово, метод.

Китайська мова складна тим, що має ієрогліфічну систему письма як складову вивчення лексики, та тональність, яка слугує в якості розрізнення значень слів, тому й засвоювати усі ці особливості краще тоді, коли слухач має певне уявлення про особливості звучання слів, про їхню смислову наповненість та необхідність відтворення правильних звуків.

Лексика китайської мови має багато особливостей, які необхідно враховувати для якісного навчання та вивчення цієї мови.

Відомі підходи Деміної Н. А., Кочергина І. В. та Миролюбова О. О. до проблеми навчання іноземної мови, зокрема китайської. У наукових працях Кочергина І. В. питання навчання лексики китайської мови розглядається у тісному взаємозв’язку з такими поняттями як ієрогліф і слово. Науковець вважає, що для того, щоб оволодіти лексикою китайської мови, необхідно оволодіти зв’язками та відношеннями між ієрогліфом та словом, необхідно

давати етимологію та можливі лексичні значення ієрогліфічних знаків. Проте такий метод навчання краще підходить для тих учнів, у яких вже наявні певні знання про різні ієрогліфічні значення. Так, Кочергин І. В. пропонує групувати лексичні одиниці асоціативні групи, приділяти увагу тому, як краще поєднувати іменники й прийменники з дієсловами. Таким чином, запам'ятовуватися слова будуть легше та в граматично правильній конструкції [2, с.48].

У роботі Деміної Н. А. проблема навчання лексики розглядається у тісному зв'язку зі специфікою системи китайської мови. Науковець вважає, що необхідно звернути увагу на чотири головних пункти при семантизації китайської лексики, а саме: розкриття фонетичних, граматичних та словотворчих особливостей слова, пояснення його значення, співвідношення його з раніше засвоєними синонімами й антонімами [1, с.30].

Дослідження з навчання лексики Миролюбова О. О. показують, що мати однаковий підхід до вивчення слів, які необхідно заучувати, займає багато часу у навчальному процесі, тому не є доцільним, тому що в такому випадку в учня або не відпрацьовуються всі необхідні уміння й навики, або в слухача формуються ті уміння й навики, які необов'язкові в даному випадку [3, с.95]. Так, науковець більше уваги звертає на процес засвоєння лексики, досягти якого можливо за допомогою вправ та систематичного повторення. Неможливо не погодитись, що головною умовою навчання лексики є диференційований підхід в залежності від того, чи буде нова лексика засвоюватись репродуктивно, тобто для вживання в усному мовленні й для читання, чи лише рецептивно, тобто для розуміння тексту.

Звернімося до китайських вчених, які теж розглядали питання навчання лексики китайської мови іноземців. Так, китайський вчений Сянг Пінг Чжу розглядає не лише проблематику навчання лексики, але й загалом особливості навчання практичної китайської мови іноземців. Звертаючись до викладання лексики китайської мови, вчений підтримує теорію багаторазового повторення

для запам’ятовування тих чи інших лексичних одиниць. Сянг Пінг Чжу вважає, що семантизацію лексичних одиниць потрібно вводити таким чином:

1) нові слова – текст, граматика – вправи.
2) нові слова, граматика – текст – вправи.
3) текст – нові слова, граматика – вправи.

Пояснює науковець такі методи вивчення лексичних одиниць таким чином: семантизація лексичних одиниць та їхнє закріплення в першому та другому пунктах відносяться до традиційних способів, а останній, нетрадиційний спосіб, потребує особливої уваги, насамперед в залежності від ступеня важкості матеріалу, що вивчається, який потребує психологічної підготовки слухачів [4, с.186].

Інший китайський вчений Лі Ши Чун також розглядав проблему вивчення лексики китайської мови іноземцями. Як відомо, китайське слово у графічному плані відповідає ієрогліфу, який складається з різноманітних графічних комбінацій. Особливу увагу вчений приділяє вивченню відношення понять слова й морфеми в лінгвістичних цілях та розглядає питання базової лексики [5, с.24].

Проблематика навчання лексики китайської мови не залишилась непоміченою багатьма науковцями, які ретельно вивчали різні аспекти викладання лексики. Мета всіх методів полягає не тільки в якісному навчанню лексики китайської мови слухачів, але й у відповідному позитивному результату цього процесу. Ієрогліфічна система письма китайської мови має вагоме значення під час навчання лексики китайської мови. Ієрогліфічне письмо та фонетичне письмо відрізняються між собою як у змістовному значенні, так і в самій манері письма. Тому серед українських слухачів виникає складність вивчення та сприйняття ієрогліфічної писемності. Також вибір методу навчання вбачає вікові і психологічні особливості, тих, хто вивчає лексику китайської мови.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Демина Н.А. Методика преподавания практического китайского языка: монография. – М.: Восточная литература, 2006. – 88 с.

2. Кочергин И. В. Очерки методики обучения китайскому язику: монография. – М.: Муравей, 2000. – 160с.

3. Общая методика преподавания иностранных языков в средних специальных учебных заведениях / Под редакцией А. А. Миролюбова и А. В. Парахиной. –М.: Высшая школа, 1978. – 264 с.

4. 向平者：对外汉语教学的实践认知。武汉：华中师范大学出版社。2014。238 页 Сянг Пинг Чжу Методика обучения иностранцев и когнитивная деятельность [Текст] / Сянг Пинг Чжу. – Ухан: Изд-во Педагогического университета «Хуа Чжонг», 2014. – 238 с. (на кит.яз.)

5. 李仕春，向东盟十国的对外汉语词汇教学研究。北京：中国社会科学出版社。2013 年 263页。

УДК 374.011.3-051:78

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ МУЗИЧНО-ВИКОНАВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНЯ-ПІАНІСТА

Стотика Ірина Георгіївна
кандидат педагогічних наук, доцент
Черкашина Юлія Вячеславівна
Студентка
Мелітопольський державний
педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
м. Мелітополь, Україна

Анотація: у статті розглядається музично-виконавської діяльності, висвітлюються її особливості як складової тріади «композитор-виконавець-слухач», розкрито сутність диференціації музично-виконавської діяльності на зовнішню і внутрішню та окреслено її практичну й теоретичну форми; у публікації наголошується на обов‘язковій взаємодії учня з музичним твором у процесі музично-виконавської діяльності, що передається через своєрідність втілення авторського задуму, також зазначається, що виконавська діяльність є виявом музично-сценічного досвіду, та має ознаки виконавської творчості.

Ключові слова: музичне виконання, музично-виконавська діяльність, диференціація музично-виконавської діяльності, форми музично-виконавської діяльності, структура музично-виконавської діяльності, музично-сценічний досвід, виконавська творчість.

В сьогоденних умовах постійно зростає інтерес до художньо-творчої діяльності в різних її видах та проявах. Виходять у світ монографії та збірники статей, присвячені висвітленню даної теми у площині музичного мистецтва. На відміну від таких мистецтв, як живопис, скульптура, музика як мистецтво

часове, відображає дійсність в звукових художніх образах, потребує акту відтворення виконавцем. Об'єктивно існуючи у вигляді нотного запису, своє реальне звучання, а головне своє суспільне буття музичного твору набуває лише в процесі виконання, його художньої інтерпретації. Воно живе в свідомості слухача як музика, пролунавши почута [1, с. 122]. Так само й художній твір живе в свідомості виконавця. Ця особливість музики закладена в її природі, в діалектичній єдності музичних творів та виконання.

Саме виконання музики - як основна та найбільш природна форма реального буття її в житті та в учбовому процесі - дає яскравий та живий «ілюстративний» матеріал. Музичне виконавство є основним видом музичної діяльності, який природно входить в життя дитини як у спонтанних проявах, так і у вигляді організованих музичних занять та потребує, окрім комплексу наявних музичних здібностей, накопичення учнями естетичного виховання музично-слухового та музично-виконавського досвіду, як складових музично-естетичного досвіду. Це сприяє виразності, емоційній проникливості виконання, що в свою чергу допомагає відобразити емоційно-естетичний зміст музики, зберігаючи при цьому власну індивідуальність та своєрідність.

В теорії музичного мистецтва проблема специфіки виконавської діяльності розглядається, як складова тріада «композитор-виконавець-слухач» в різних аспектах: - як повноцінний самостійний вид художньої творчості, рівнозначний діяльності композитора (Г. Ципін [1]); - як абстрактний ідеальний об‘єкт, вторинний за сутністю, лише відносно самостійний, що містить в собі процес конкретизації первинної художньої діяльності, а специфічною його ознакою виступає інтерпретація (В. Крицький [2]); - як діалектична двоякість – об’єктивізм й суб‘єктивізм водночас – продукт та функції творчості виконавця (О. Рудницька [3]); - як творчий процес побудований на трьох рівнях – перший пов‘язаний з проникненням виконавця в зміст окремих мотивів та інтонацій шляхом розкриття семантичного значення; другий означає переведення семантичної конкретизації в художнє узагальнення; третій передбачає

завершення перших двох і оформлення певного драматургічного задуму виконання (Г.Падалка [4]).

Будь-яка діяльність як психічна, так і музично-виконавська диференціюється на зовнішню і внутрішню, де перша складається з специфічних для них дій з реальним предметом (музичним твором), що здійснюються шляхом механічних дій (гра тексту). Друга – відбувається “в думці”, за допомогою “розумових”, де людина ополює не з реальними предметами і шляхом реальних рухів, а використовує для цього її образи. Музично-виконавська діяльність поєднує у собі зовнішню та внутрішню психічну дію та одна без іншої існувати не може. Тому, що для музично-виконавської діяльності зовнішня дія виступає як механістична гра, без роздумів про музику, правильне чи навпаки невірне виконання, доцільність якого заперечується більшістю викладачів-музикантів та науковців [5, с.58].

Діяльність виконання музичних творів школярами передбачає також практичну й теоретичну форми.

Особливістю практичної діяльності є виявлення засобу цього відтворення, розкриття закономірностей, за якими воно було здійснено, розкриття емоційно-асоціативного змісту художнього твору. Теоретична дія виростає і розвивається під впливом завдань практичної діяльності і сприяє диференціації та ефективному розв‘язанню цих завдань.

Аналіз теоретичних робіт та спостереження практичної діяльності переконують в тому, що в системі музично-виконавської підготовки учнів мистецьких шкіл, емоційно-асоціативні аспекти інтерпретації розглядаються недостатньо, а значно переважають раціональні підходи до навчання.

Музично-виконавська діяльність учнів, які навчаються у музичних закладах позашкільної освіти (дитячих музичних школах, школах мистецтв, школах естетичного виховання) має багатогранну, складну структуру.

Підготовка юного музиканта здійснюється на базі вивчення не лише теоретичних, але також виконавських дисциплін, а саме:

– освоєння музичного інструменту (фортепіано, струнних, духових, народних, ударних інструментів) за вибором учня, відповідно до його музичних задатків;

– навчання вокалу, який передбачає розвиток дитячого голосу та правильне його використанням;

– вивчення хорового співу, засвоєння учнями вміння та знання щодо хорової справи, та особливостей користування голосом в колективному співі.

Зауважимо, що емоційно-асоціативна сфера учня формується та розвивається в межах музично-виконавської діяльності, тобто включаючи усі дисципліни, які в неї входять, та звичайно не відокремлюючи вже набутий життєвий досвід Здатність відчувати та переживати музику, як втілення конкретного змісту, емоційно відгукуватися на музично виразне – складають серцевину музичності, яка для учнів музичних закладів є невід‘ємною важливою ланкою формування їх музично-виконавської майстерності та накопичення досвіду музично-виконавської діяльності.

Контрастність музичних образів потребує миттєвої перебудови рухового апарату, можливої лише при наявності навичок управління рухами. У процесі накопичення досвіду поглиблюються знання, відшліфовуються технічні прийоми, росте виконавська майстерність: як сенсорний, так і кінетичний досвід у процесі музично-виконавської діяльності дають вплив на якість та пластичність рухів, тобто на їх відповідність до інтерпретаційного проникнення у глибинний зміст музичного твору [6, с.83].

Формування музично-виконавської діяльності як професійного мистецтва, з притаманними йому властивостями, художніми й технічними завданнями пов‘язане з еволюцією суспільного музикування, розвитком музичних жанрів й стилів, удосконаленням нотації й музичного інструментарію. Становлення виконавської діяльності музиканта формувалося впродовж поколінь та на кожному своєму етапі мало особливі риси стосовно до

епохи, інструментарію та культурному розвитку країни до якої відносився виконавець.

Проаналізувавши вище вказане визначення, ми вважаємо, що музично-виконавська діяльність передбачає обов‘язково взаємодію учня з музичним твором, який специфічно пов‘язує виконавця через реальне, тобто нотний текст з позабаченим, що передається через своєрідність викладення тексту в світі авторського задуму.

Виконавська діяльність є виявом музично-сценічного досвіду, останній має всі ознаки виконавської творчості, а саме:

- *вторинність*, що є важливою особливістю виконавського мистецтва, при цьому, вторинність виконавського процесу ніякою мірою не означає, що його художні результати мають цінність нижчого порядку; усі три типи творчості різняться не художньою цінністю результатів, а ступенем самостійності творчої волі;

- *відносна самостійність,* яка виступає є характерною рисою виконавського мистецтва. Міра «свободи виконавця від виконуваного твору» - одна з найважливіших і найгостріших проблем у виконавському мистецтві;

- *наявність творчого посередника* (*виконавця)* між творцем художніх цінностей (автором) і суб'єктом, що їх сприймає (тобто публікою);

- *взаємозалежність виконавця та аудиторії*, тому що наявність прямих і зворотних зв’язків інтерпретатора з аудиторією, яка сприймає твір, завдяки цьому виникає можливість безпосереднього впливу з боку глядачів або слухачів на хід певного творчого процесу;

- *комплексність*, яка відображається у акті співпадання самого процесу діяльності і продукту цього процесу, публічний виступ артиста об'єднує в собі безпосередній акт творчості і його результат;

- *одномоментність,* оскільки виконання є безпосереднім актом творчості, що відбувається зараз, у цей момент, тобто музичний твір розгортається перед слухачами, глядачами в часі й характеризується неповторністю звучання;

- *невідтворюваність* процесу привселюдного виступу, неможливість його точного повторення;

- *регламентованість,* тобто суворо регламентований характер проходження елементів фаз твору й у результаті - жорстко створена виконавцем послідовність фаз сприйняття, знаходячись у концертному залі або театрі, неможливо зупинити спектакль або перервати плин музичної фрази, повернутися до першої дії або прослухати те, що вже відзвучало;

- *часова невідворотність* - виконавський процес є не оберненим, тому що помилку, припущену в акті привселюдного виступу, по суті неможливо виправити - публічне виконання твору мистецтва змушує інтерпретатора прагнути до цілісного втілення свого задуму в найбільш досконалому вигляді, цього можливо досягти лише за допомогою концентрації складного спектра духовних і фізичних якостей інтерпретатора, величезної сили волі, максимальної реалізації його творчої активності й неабиякої виконавської майстерності;

Підсумовуючи викладене вище можна зробити наступні висновки:

1) музично-виконавська діяльність характеризує функцію суб‘єкта (виконавця) в процесі його взаємодії з об‘єктом (музичний твір) та передбачає спілкування виконавця з музичними творами та композиторами різних епох, з метою розкриття емоційно-асоціативної змістовності творів;

2) в процесі дослідження були виявленні складові параметри вивчення музичних творів передбачають: поетапність вивчення музичного твору; залучення індивідуального досвіду кожного учня; слухання та сприймання музики; комунікативні навики в галузі музичного виконання; читання допоміжної літератури.

3) осягнення художнього змісту музичного твору та його сценічне втілення мають постадійний характер де кожна наступна стадія включає в себе досягнення всіх попередніх.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Психология музыкальной деятельности: Теория и практика: [учебное пособие для студ. муз. фак.. высш. пед. учеб. Заведений]/ Д.К. Кирнарская, К.В.Тарасова и ДР.; [под ред. Г.М.Цыпина]. – М.: Издательский центр “академия”, 2003. – 368 с.

2. Крицький В.М. Формування умінь художньої інтерпретації творів музичного мистецтва у студентів музично-педагогічних факультетів педагогічних інститутів. Методичні рекомендації. – Ніжин, 1992. – 28 с.

3. Рудницька О.П. Педагогіка загальна та мистецька: [навчальний посібник] / Рудницька О.П. - Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 200. – 360 с.

4. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва. (Теорія і методика, викладання мистецьких дисциплін): [Навчальний посібник]/ Падалка Галина Микитівна. - Київ: Освіта України, 2008. - 138 с.

5. Цыпин Г. М. Психология музыкальной деятельности: проблемы, суждения, мнения:[пособие для учащихся]/ Цыпин Г. М. - М.: Интерпракс, 1994.- 373 с.

6. Шукайло В. Ф. Шлях до майстерності піаніста: навчально-методичний посібник. / В. Ф. Шукайло – Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2017. – 206 с

УДК 159.922: 37.015.31

ДИТЯЧА ОБДАРОВАНІСТЬ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА МЕДИЧНІ ПІДХОДИ

Сотнікова-Мелешкіна Жанна Владиславівна
кандидат медичних наук, доцент,
завідувач кафедри гігієни та соціальної медицини
Лантух Ігор Валерійович
доктор психологічних наук, доцент
кафедри гігієни та соціальної медицини
Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна,
м. Харків, Україна

Анотація. У статті розглядається проблема обдарованих дітей з точки зору напрацювання психологів, медиків, педагогів. З'ясовується, що обдарованість, як поняття, більш масштабна за обсягом, що воно являє собою єдність високого рівня інтелектуальних, особистісних, духовних властивостей. Особлива увага звертається на проблему здоров’я цих дітей. Доведено, що навчання за спеціально створеними освітніми програмами у відповідних санітарно-гігієнічних та психолого-педагогічних умовах сприятимуть не тільки високій успішності учнів, збереженню їх психологічного стану, а й здоров’я.

Ключові слова: обдарованість, здібність, діти, інтелект, здоров’я.

В сучасних умовах розвитку суспільства потреба в обдарованих та здібних особах зростає у геометричній прогресії. Це пов’язано з тим, що проблеми, які стоять перед соціумом потребують все більше і більше грамотних і професійних підготовлених фахівців, а це є безпосереднім «соціальним замовленням» для освітніх навчальних закладів. Бо саме вони повинні не тільки виявити резерви здібних і обдарованих школярів, але й забезпечити

спрямованість навчального та виховного процесу на формування та розвиток гармонійно-розвиненої особистості обдарованого учня, його здатності до впевнених і самостійних дій у різноманітних навчальних, життєвих та побутових ситуаціях, які повстануть перед ним в процесі взаємодії із соціумом. Щоб вирішити цю проблему необхідно мати чіткі уявлення про феномен обдарованості, зокрема, дитячої обдарованості.

Як зазначається в енциклопедичній літературі, обдаровані діти - це діти, що різко виділяються із середовища однолітків високим розумовим потенціалом, яке є наслідком, з одного боку, як природних задатків, так і з другого - сприятливих умов виховання. Тому обдарованість визначається наступними стигмами: 1) випереджаючим розвитком пізнання; 2) психологічним розвитком; 3) фізичними даними. Не зважаючи на це, в психології ця дефініція уточнюється, доповнюється, відшліфовується.

Так науковець В.В. Химинець вважає, що необхідною і архіважливою умовою прояву академічної обдарованості, є оволодіння значною кількістю, перш за все, знань, умінь і навичок. У загальному вигляді поняття обдарованості, за переконаннями дослідника, розкривають когнітивний, соціальний і мотиваційний потенціал, у якому останнє займає чільне місце [1].

Цю позицію продовжує і психолог М.Ю. Сиркін, який розглядав інтелектуальну обдарованість як високу ступінь здатності для навчання школярів, як передумову успішного навчання у вишах і у подальшій ефективній діяльності у сфері інтелектуальної праці [2, с.454].

У дослідженнях психолога Д.Б. Богоявленської показано, що інтелектуальна активність та ініціатива проявляються в той час, коли обдарована особа працює за межами заданого и входить у глибину проблеми. У цьому, за переконаннями науковця, полягає «таємниця» вищих форм творчості. Таке відбувається завдяки тому, що обдарована дитина, намагаючись осмислити причини того чи іншого явища, самостійно висуває перед собою хай маленьку, але теоретичну проблему і вважає обов’язковим її вирішення [3].

Впродовж цього психолог В.Д. Шадріков трактує обдарованість як кількісний ступінь прояву здібностей, але й характеризує це поняття як системну якість психіки людини, яка розвивається впродовж життя та надає їй можливість досягати високих результатів в одному або декількох видах діяльності у порівнянні з іншими людьми [4].

Актуальною є концепція американського психолога Дж. Рензуллі, яка доповнює дефініцію обдарованості. Він вважає, що обдарованість це характеристика трьох множин: інтелектуальної здібності (перевищують середній рівень), креативності, наполегливості (мотивація), що орієнтована на завдання [5].

А ось американський вчений Р. Стернберг, що є спеціалістом у галузі когнітивної та педагогічної психології, вважає, що обдарованість є більше, ніж коефіцієнт розумового розвитку. Тому, поряд з когнітивними компонентами, в структурі обдарованості чільне місце займають некогнітивні, тобто мотиваційні компоненти, які, у більшості випадків, є вирішальними у реалізації потенціалу обдарованих учнів [2, с.448-451].

У працях дослідників С.Л. Рубінштейна [6] і Б.М. Теплова [7] зроблена спроба класифікувати поняття здібності, обдарованості і таланту за єдиним знаменником успішності в діяльності: здатності, що формуються в діяльності на підставі задатків (анатомо-фізіологічних особливостей людини); індивідуально-психологічні особливості, що відрізняють одну людину від іншої і визначають успішність діяльності; спеціальна обдарованість – якісно своєрідне поєднання здібностей, що створює можливість успіху в діяльності; загальна обдарованість – здатність до широкого кола діяльностей.

Вчений Н.С. Лейтес [8] також відзначає, що саму дефініцію «обдарована дитина» не можна визнати нормованою, оскільки в ній чітко акцентується увага на якийсь природний дар, який отриманий при народженні. Відводити в розвитку обдарованості домінуючу роль біологічній детермінації ніяк неприпустимо, бо задатки (анатомо-фізіологічні особливості) самі по собі ще не

зумовлюють майбутнє дитини, а саме формування і зростання здібностей відбувається в соціальній сфері. І це є аксіомою.

Цікавим є підхід психолога О.М. Матюшкіна [9]. Він продукує концепцію творчої обдарованості, яка дозволяє розглядати структурні елементи обдарованості, що характеризують творчість і творчий розвиток дитини. Дослідник акцентує увагу на тому, що творчий потенціал особистості – основа для розвитку обдарованості; що він закладений в дитині з народження і розвивається в міру її дорослішання; його величина варіюється у різних дітей в залежності від їх індивідуальних особливостей. Що дає такий підхід для дослідження? А те, що концепція творчої обдарованості дозволяє: а) розкрити обдарованість як загальну передумову творчості в будь-якій професії; б) розглядати обдарованість як передумову становлення і розвитку творчої особистості.

Усі вищезгадані аспекти обдарованості доповнив у своїх дослідженнях В.І. Панов. Він запропонував новий підхід до дослідження обдарованих дітей, в якому обдарованість розглядає в якості психічного стану і структури свідомості як системно розвиваючих здібностей психіки дитини. Саме він розробив концептуальну модель зміни психічних станів як особливої форми буття, що розвивається у взаємодії людини з оточуючим середовищем [2,с. 344-345].

На цих засадах знаходяться і дослідження В.А. Петровського та В.Г. Грязєвої, які розробили концепцію творчої обдарованості (як форми прояву активної неадаптивності) та екології творчості (як системи умов адекватної персоналізації творчо обдарованих дітей) [10].

Психологи неодноразово доводять, що становлення та розвиток дитячої обдарованості можливі в результаті успішної взаємодії закладених природних можливостей та суспільного середовища, де знаходяться діти. Так Г.О. Гулько підкреслює, що кожна дитина є окремою складно утвореною особистістю і супровід її включає багато аспектів: педагогічний, соціальний, виховний, психологічний, здоров’язберігаючий. Вони повинні бути інтегровані в єдину систему, працювати злагоджено і взаємно доповнювати один одного [11].

Аналіз результатів вище згаданих досліджень продовжує підкреслювати той факт, що запитом сьогодення є пошук обдарованих дітей з метою підтримки їхнього розвитку. Оскільки потенційні можливості дітей проявляються поступово та нерівномірно, то ідентифікувати обдарованість дуже складно.

Цю проблему вирішили французькі психологи А. Біне та Т. Сімон, які розробили першу шкалу, що дозволила визначити рівень відхилень розумового розвитку дітей від вікової норми [2, с. 62-63]. Психологами також визнано, що рівень, якісна своєрідність та характер розвитку обдарованої дитини – це результат складної взаємодії спадковості та її оточення.

У цьому дискурсі цікавими є напрацювання американського психолога Г.Е. Гарднера, який відомий своїми поглядами в галузі психології інтелекту, що відноситься до проблеми обдарованості. Він вважає, що інтелект не зводиться до вирішення логічних та вербальних задач, які входять до традиційних тестів інтелекту, і запропонував теорію множинних інтелектів (Frames of mind: The theory of multiple intelligences, 1983). Згідно Г.Е. Гарднеру інтелект не єдиний конструкт, а складається із 7 різних типів інтелекту: вербального, логіко-математичного, просторового, музичного, тілесно-кінестетичного, міжособистісного та внутрішньо особистісного. Теорія викликала значний резонанс серед науковців в галузі психології і педагогіки. У своїй книзі «Creating minds» (1993) Гарднер, спираючись на вивчені біографії, розглядав життя і творчість семи видатних діячів світової культури, які жили у кінці XIX - початку XX ст. і ідеально уособлювали собою один із виокремлених видів інтелекту. Так, наприклад, З. Фрейд – видатний володар внутрішньо-особистісного типу інтелекту, А. Енштейн – блискучий представник логіко-математичного інтелекту, І. Стравинський – музичного, М. Грехам – тілесно-кінестетичного, М. Ганді – міжособистісного, Т. Еліот – лінгвістичного, а П. Пікассо – просторового. В продовженні своїх досліджень Г.Е. Гарднер займався і проблемою обдарованих дітей. Він автор програм з розвитку практичного інтелекту, альтернативних стандартизованому тестуванню систем оцінювання

просування дитини у школі. Теорія Г.Е. Гарднера звертається до того факту, що традиційні тести, що вимірюють IQ, добре передбачають шкільну успішність, проте виявляються дуже слабкими предикаторами подальших етапів життя дитини, її професійних успіхів і кар'єрного росту. Бо ця теорія не в змозі пояснити, чому деякі особи, які мали блискучу успішність у школі виявляються неуспішними у подальшому житті, у той час як менш успішні студенти становляться успішними професіоналами та харизматичними лідерами.

В свою чергу американський психолог, спеціаліст в галузі психології освіти Л.М. Термен досліджував вікову динаміку творчих здібностей, для чого було відібрано біля 1000 високообдарованих дітей (з IQ вище 40). Висновок був зроблений один: у повсякденному житті такі індивіди більш активні та ефективні і що ці властивості зберігаються протягом цілого життя. У цілому ж Термен розумів під основним фактором обдарованості – спадковість. Під час своїх досліджень науковець прийшов до обґрунтування своєї теорії первинних розумових здібностей, до яких відніс: словесне розуміння, швидкість мови, числові вирахування, просторові відношення, асоціативна пам'ять, швидкість сприйняття, логічне мислення [2, с. 461-462]. Це, в свою чергу, полегшувало пошук обдарованих дітей.

Німецький психолог В. Штерн, один із засновників психології індивідуальних відмінностей, розвинув теорію обдарованості, яка, з його точки зору, являє собою вроджену схильність до діяльності. Загальний напрям розвитку обдарованості визначається внутрішніми умовами – задатками та віком. В. Штерн довів, що існують не тільки загальна для усіх дітей певного віку нормативність, але і нормативність індивідуальна, що характеризує конкретну дитину. Він був також одним із ініціатором експериментального дослідження дітей, тестування і, зокрема, удосконалював способи виміру інтелекту дітей, що пропонував у свій час А. Біне. Він запропонував вимірювати не розумовий вік, а коефіцієнт розумового розвитку (IQ), який являє собою відношення «розумового віку» до хронологічного. Збереження індивідуальних особливостей можливе, як гадає В. Штерн, завдяки тому, що

механізмом психічного розвитку є інтроцепція, тобто поєднання дитиною своїх внутрішніх цілей з тими, які задаються оточенням [12].

Усі обдаровані діти вимагають специфічної навчальної уваги, що полягає не лише у плануванні загальної програми для учнів, які мають таланти в багатьох галузях. Такі програми по розвитку інтелекту у школярів розробив Р. Стернберг, який є також автором робіт по імпліцитним теоріям інтелекту, креативності і мудрості, практичному інтелекту, інтелектуальної обдарованості [2, с.448-451].

Продовжуючи дослідження залежності обдарованості від оточуючого середовища, слід звернутися до екопсихологічного підходу у психології (В.І. Панов). Для нього характерним є онтологічний погляд на обдарованість як особливу психічну реальність, яка набуває актуальної форми прояву при взаємодії індивіда з оточуючим середовищем і послідовно проходить у своєму становленні форму психічного процесу, психічного стану та особистісної структури або риси свідомості індивіда. В межах такого підходу основне завдання сучасної освіти полягає у створенні освітнього середовища розвивального або творчого типу, яке забезпечує можливість прояву й розвитку потенційних здібностей школярів. Освітнє середовище такого типу дозволяє створити умови для зняття психологічних бар'єрів розвитку учнів і таким чином сприяти розкриттю творчого потенціалу усіх сфер їх психіки [13].

Окремою темою у медико-психологічних колах є збереження психологічного здоров'я обдарованих дітей, що досягається комплексом завдань психологічного супроводу, у т.ч. діагностичного, консультаційного та корекційно-розвивального напрямів та немедикаментозної корекції.

Значна увага дослідників Н.І. Окко, Ж.Г. Чижова, В.М. Шестакової [14] приділяється стану здоров'я обдарованих дітей з метою його превентивності та профілактики. Дослідження свідчить, що за період навчання у загальноосвітній школі стан здоров'я у цієї групи дітей погіршився, що обумовлено як соціально-економічними, так і соціально-гігієнічними чинниками. Науковці наполягають на індивідуально-підібраних програмах, що дає змогу зберегти

здоров’я обдарованій дитині, а саме: краще адаптується до колективу; рідше хворіти вірусними та інфекційними хворобами; мати добру резистентність організму; рідше формувати хронічні хвороби. Своєчасне проведення корекції та медико-психолого-педагогічний супровід призводить до укріплення її здоров’я [15].

Що стан здоров'я обдарованих дітей погіршується, що темп відхилень більш виражений при інтенсивних навантаженнях, підтверджується і дослідженням А.В. Власенко та співавторами [16]. Ними визначено, що інтелектуально обдаровані діти частіше характеризувались дисгармонійним фізичним розвитком (у т.ч. гіпотрофія та ожиріння), були більш схильними до гострих інфекційних захворювань, мали вегетативні розлади, гіпотензію та синкопальні стани. Крім того, у них значно частіше, ніж у «середньоінтелектуалів», виявлялись патологія шлунково-кишкового тракту, кістково-м'язової системи, а також алергічні стани, у т.ч. бронхіальна астма. Подібних висновків дійшли і Н.І. Окко із своєю дослідницькою групою [14, 17], які довели, що найбільш негативний вплив на дитину надають стресова тактика, «штурмовий» педагогічний вплив, невідповідність методик, технологій навчання, інтенсифікація навчального процесу, нераціональна організація навчальної діяльності, відсутність системи роботи щодо здоров’я формуючої поведінки школярів.

Дослідниками окреслено коло медико-соціальних проблем збереження здоров’я академічно обдарованих дітей під час навчання у початковій школі [16]. Так, встановлено істотне погіршення стану здоров'я таких учнів незалежно від програми навчання. Один з показників психофізіологічної складової шкільної адаптації – рівень розумової працездатності зазнавав суттєвого впливу від програми навчання, умов організації навчального процесу і особистості учителя у денній, тижневій та річній динаміці. Проте важливим висновком з цього дослідження поставало ствердження про можливість досягнення кращих якісних та кількісних показників шкільної адаптації у академічно здібних дітей,

що навчались в умовах експериментальних класів за програмою «Інтелект України».

Г.І. Голубнича [18] у своєму дослідженні запропонувала комплексну систему гігієнічної оптимізації інтенсивної навчальної діяльності для академічно здібних дітей у початковій школі для попередження порушень здоров’я і забезпечення сталого рівня розумової працездатності, що ґрунтується на активному моніторингу чинників ризику шкільного середовища і розвитку здоров’язбережувальної компетентності усіх учасників навчально-виховного процесу (учнів, вчителів, батьків). Доведено, що академічно здібні діти, які навчалися за програмою «Інтелект України» в умовах комплексного використання медико-профілактичних заходів (динамічні фізкультхвилинки протягом уроку, системне використання робочих зошитів та підручників, дотримання гігієнічних умов до освітнього середовища, розвиток здоров’язбережувальних компетенцій серед учнів), мали суттєво вищий рівень розумової працездатності як за обсягом, так і за якістю виконання завдання, більш високий рівень якості життя.

Крім того, індивідуально підібрані програми, як довело ряд досліджень, сприяють збереженню здоров'я дитини, а своєчасно проведена корекція і медико-психолого-педагогічний супровід сприяють і збереженню, і зміцненню здоров'я дитини [19]. Відзначено, що ці діти краще адаптуються до колективу, рідше хворіють на вірусні та інфекційні захворювання, частіше мають хорошу резистентність організму, рідше формують хронічні захворювання та коморбідну патологію [20].

У нашому дослідженні поняття «обдарованість» розширило своє значення. Спираючись на теоретичні засади, можемо прийти до висновку, що це поняття увібрало в себе гармонічно пов'язану єдність високого рівня інтелектуальних, особистісних, духовних та здоров’язбережувальних властивостей. А це дасть змогу в майбутньому обдарованим та здібним просувати соціум до прогресу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Химинець В.В. Інноваційна освітня діяльність. Тернопіль, 2009. 360с.
2. История психологии в лицах. Москва, 2005. 784 с.
3. Богоявленская Д.Б. Педагогические системы: одарённые дети. Москва, 2000. 180 с.
4. Шадриков В.Д. Ментальное развитие человека. Москва, 2007. 284 с.
5. Одаренные дети: Пер. с англ./ Общ. ред. Г.В. Бурменской и В.М. Слуцкого; Предисл. В.М. Слуцкого. Москва, 1991. 376 с.
6. *Рубинштейн С.Л.* Основы общей психологии. Серия «Мастера психологии». Санкт-Петербург, 2000. 712 *с*.
7. Теплов Б.М. Психология и психофизиология индивидуальных различий: Избранные психологические труды. Москва, 2009. 226 с.
8. Лейтес Н.С. Возрастная одаренность и индивидуальные различия: Избранные труды. Москва, 2003. 464 с.
9. Что такое одарённость: выявление и развитие одарённых детей: классические тексты / под ред. А.М. Матюшкина, А.А. Матюшкиной. Москва, 2014. 435 с.
10. Петровський В.А., Грязєва В.Г. Одаренные дети: екология творчества. Челябинск-Моска, 1993. 40 с.
11. Гулько Г.О. Психологічна профілактика неврозів обдарованих підлітків. *Сучасні погляди на актуальні питання педагогічних та психологічних наук*: Збірник наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції: (19-20 грудня 2014 р., м. Одеса). Одеса, 2014. С. 9-12.
12. Штерн В. Умственная одаренность: Психологические методы испытания умственной одаренности в их применении к детям школьного возраста / Пер. с нем. Санкт-Петербург, 1997. 172 с.
13. Освітнє середовище як чинник становлення обдарованої особистості: [монографія за ред.. Р.О. Семенової]. Києв, 2014. 228 с.

14. Окко Н.И., Чижова Ж.Г., Шестакова В.Н. Профилактическая работа по сохранению и укреплению здоровья одаренных и способных детей. *Смоленский медицинский альманах.* 2016, № 3. С. 153-157.

15. Даниленко Г.М., Пономарьова Л.І., Нестеренко В.Г. Медико-психологічний супровід академічно здібних дітей у початковій школі. *Актуальні проблеми педіатрії*: матеріали XI Конгресу педіатрів України. Київ, 2015. Вип. 8. С. 27–28.

16. Власенко А.В., Долгих В.В., Рычкова Л.В., Родионова А.Н. Методы немедикаментозной коррекции психосоматических расстройств у одаренных детей *Бюллетень ВСНЦ СО РАМН.* 2011. №5 (81). С. 13-15.

17. Окко Н.И., Чижова Ж.Г., Шестакова В.Н. Профилактическая работа по сохранению и укреплению здоровья одаренных и способных детей. *Смоленский медицинский альманах.* 2016, № 3. С. 153-157.

18. Голубнича Г.І. Гігієнічна оцінка впровадження системи освіти академічно обдарованих дітей молодшого шкільного віку: автореф. дис. … канд. мед. наук: 14.02.01. Київ, 2020. 28 с.

19. Кочурова О.И., Синюк О.А. Развитие одаренных детей в условиях общеобразовательной школы. *Эксперимент и инновации в школе.* 2012/3. С. 19 – 24.

20. Некоторые аспекты состояния здоровья одаренных школьников / В.В. Долгих, Л.В. Рычкова, В.М. Поляков, О.В. Бугун, А.Н. Родионова, А.В. Давыдов. *Бюллетень ВСНЦ СО РАМН.* 2012, №5-1 (87). Часть 1.

ДО ПИТАННЯ ЛІКУВАННЯ ГОСТРИХ ПОРУШЕНЬ МОЗКОВОГО КРОВООБІГУ ПІСЛЯ ПЕРЕНЕСЕНОЇ КОРОНАВІРУСНОЇ ХВОРОБИ

Тещук В. Й.
Заслужений лікар України,
кандидат медичних наук,
доцент,
начальник ангіоневрологічного відділення
клініки нейрохірургії і неврології
Військово-медичного клінічного центру
Південного регіону України,
полковник медичної служби,
м. Одеса, Україна
Тещук Н. В.
лікар-невролог
Центру медичної реабілітації та санаторного лікування
«Одеський» м. Одеса, Україна
Руських О. О.
студент 6-го курсу ІІІ-го медичного факультету
Одеського національного медичного університету,
м. Одеса, Україна

Враховуючи небезпеку пандемії, що й досі панує в Україні, існує потреба у розроблені та вдосконаленні лікування коронавірусної хвороби (КВХ) (COVID-19), та її наслідків, в тому числі в переосмислені вже знайомих, добре вивчених препаратів і застосування їх у новому контексті. Це визначає актуальність розробки нових ефективних методів реабілітації пацієнтів з ГПМК, котрі перенесли КВХ. Поглиблене уявлення про особливості реорганізації метаболізму та наявність дисбалансу між збуджуючими та гальмівними нейротрансміттерними системами у пацієнтів з ГПМК

аргументують необхідність застосування в системі реабілітації поряд з вазоактивними, ноотропними засобами медикаментів, котрі усувають нейротрансміттерний дисбаланс шляхом активації гальмівних систем. Так як причиною мультиорганного пошкодження та смерті при тяжких випадках КВХ є надмірне та некероване вивільнення певних протизапальних цитокінів і хемокінів, тому зменшення цієї агресивної запальної відповіді потенційно здатне знизити смертність і пошкодження органів[1]. На думку деяких авторів [2], препаратом який може протидіяти запаленню при КВХ є едаравон (ксаврон), котрий вводиться внутрішньовенно з метою лікування ГПМК.

Стрімке поширення коронавірусної пандемії (COVID-19) в багатьох країнах світу вже призвело до перевантаження та виснаження ресурсів цивільної охорони здоров'я та значних людських жертв. За 2020-2021 роки в умовах ангіоневрологічного відділення (АНВ) клініки нейрохірургії і неврології Військово-медичного клінічного центру (ВМКЦ) Південного регіону (ПР) пролікувалось 24 пацієнтів, з ускладненнями після перенесеної коронавірусної хвороби (КВХ) у вигляді гострих порушень мозкового кровообігу (ГПМК) за ішемічним типом (ІТ). Серед них було 21 чоловіків (87,5%) та 3 жінок (12,5%), за рахунок специфіки військово-медичних закладів. Середній вік становив 40,1 ± 6,9 років. Всі пацієнти перенесли КВХ протягом останніх 6-9 місяців. Діагноз підтверджували за допомогою КТ ОГК та ПЛР тестування. З анамнезу стало відомо, що під час КВХ вони мали приблизну однакову площу ураження легень (від 50% до 75% площі легеневої тканини).

Як контрольні точки були обрані кількість ліжко-днів, сатурація крові, температура тіла, рівень феритину, D-димеру, С-реактивного білка (СРБ); загальний аналіз крові з визначенням еритроцитів, лейкоцитів, тромбоцитів, ШОЕ, лейкоцитарної формули, вмісту Hb. Всім пацієнтам при поступленні в АНВ було проведено КТ ОГК – за цього патології легенів на час поступлення не виявлено, показник SpO_2 при вимірюванні пульсоксиметром був в проміжку < 95% та > 80%.

Симптоматика ГПМК проявилась :

- головним болем у 24 пацієнтів (100%);
- головокружінням у 19 хворих (79,2%);
- онімінням половини обличчя у 18 обстежених (75,0%);
- оніміння кінцівок у 15 пацієнтів (62,5%);
- гіпертензією та нудотою у 14 хворих (58,3%);
- порушенням координації у 13 обстежуваних (54,2%);
- порушенням серцевого ритму у 12 пацієнтів (50%);
- геміпарезом та гемігіпестезією, дизосмією, дизгевзією у 10 обстежуваних (41,7%);
- геміатаксією у 9 пацієнтів (37,5%);
- порушенням ходи у 8 хворих (33,3%);
- міалгією у 7 обстежуваних (29,2%);
- пароксизмами втрати свідомості, аносмією у 6 пацієнтів (25,0%);
- диспноє, авгезією у 5 хворих (20,8%);
- тетрапарезом у 4-х обстежуваних (16,7%);
- трипарезом та гіпотензією (90 і 60 мм рт.ст.) у 2-х пацієнтів (8,3%);
- птозом, брадикардією у однієї пацієнтки (4,2%);

При поступленні в АНВ ВМКЦ ПР всім пацієнтам проводилось обстеження методом ПЛР, та тест на визначення антигену SARS-CoV-2 (Ig M; Ig G). Результати у всіх пацієнтів були негативними.

При зборі анамнезу життя у пацієнтів були виявлені хронічні захворювання з групи ризику:

- артеріальна гіпертензія у 17 пацієнтів (70,8%);
- цукровий діабет у 13 хворих (54,2%);
- хронічна недостатність мозкового кровообігу у 10 обстежуваних (41,7%);
- серцево-судинна недостатність I та II-A ст. у 7 пацієнтів (29,2%);
- ХОЗЛ у 6 хворих (25,0%);
- хронічна ниркова недостатність I ст. у 4 обстежуваних (16,7%);

- ревматоїдний артрит та бронхіальна астма у 2 пацієнтів (8,3%);
- міома матки в однієї хворої (4,2%);

Метою нашого дослідження було визначення ефективності і безпечності використання Ксаврону при лікуванні неврологічних ускладнень після КВХ. Обстежено 24 пацієнтів, які перебували на стаціонарному лікуванні в АНВ ВМКЦ ПР з тривалим виразним цефалгічним синдромом. Всім пацієнтам з метою впливу на так званий «цитокіновий шторм» ми проводили лікування: Едавероном (Ксавроном) по 20,0 мл на 200 мл фізіологічного розчину х 2 рази на добу, протягом 14 діб. Аналізувався клінічний перебіг та результат лікування неврологічних ускладнень (НУ) після КВХ. Ефективність лікування оцінювалася за сучасними неврологічними шкалами, станом окислювально-антиоксидантного гомеостазу й даними методів нейровізуалізації. Всім пацієнтам в умовах ВМКЦ ПР проводилось комплексне обстеження до та після курсу лікування:

— клініко-неврологічний огляд;

— КТГМ у ВМКЦ ПР (для ідентифікації, верифікації і локалізації розміру, характеру осередка) на 16-и зрізовому комп'ютерному томографі «Neusoft- NeuViz-16» (2010р. в.; КНР) та МРТ ГМ в медичному центрі «Магнітайм» (для верифікації та локалізації розміру, характеру осередка) проводилась на МР томографі 1,5 Тл «MAGNETOM Espree»,Siemens, Німеччина, 2011р.в.;

— УЗДГ+ТКДГ (аналіз ЦГД з використанням ультразвукового діагностичного апарату типу «Logiq 500 MB», GE Medical Systems, Індія; 1998р.в. Визначалась лінійна систолічна швидкість кровоплину (ЛСШК) та лінійна діастолічна швидкість кровоплину (ЛДШК); індекс резистентності судинної стінки (RI) та пульсаторний індекс (PI);

— ЕЕГ (аналіз БАГМ здійснювався з допомогою ЕЕГ комп'ютерного комплексу «BRAINTEST», Україна, 2014 р.в.)

— оцінку рівня повсякденної активності по шкалі Бартел;

— загально-клінічні методи обстеження;

— для аналітичної оцінки отриманих результатів використані програми «Microsoft® Excel 97», «Statistica® for Windows 6,0».

Однією з головних причин ураження органів при COVID-19 є гіпоксія.

Результати дослідження показали, що лікування НУ після КВХ використанням нейропротекторної та антиоксидантної терапії прискорювало темпи регресування неврологічного дефіциту, зменшення виразності цефалгічного синдрому, при курсовій терапії на 15-ту добу виявлена висока ефективність лікування у всіх 24–х пацієнтів. Більш ефективним було лікування пацієнтів з НУ після КВХ, якщо нейропротекторна та антиоксидантна терапія починалась у пацієнтів з моменту поступлення в АНВ ВМКЦ ПР. Проведене дослідження показало перспективність більш раннього призначення нейропротекторної та антиоксидантної терапії пацієнтам з НУ після КВХ. Тим не менш, перестороги не бувають зайвими, ми рекомендуємо всім, в тому числі тим хто перехворів COVID-19 продовжувати дистанціюватися і носити маски до накопичення інформації, яка дозволить зробити остаточні висновки.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ :

1. Huang C, Wang Y, Li X, Ren L, Zhao J, Hu Y, et al. Clinical features of patients infected with 2019 novel coronavirus in Wuhan. China Lancet. 2020;395:497–506.

2. Reznik, S. E., Tiwari, A. K., & Ashby, C. R. (2020). Edaravone: A potential treatment for the COVID-19-induced inflammatory syndrome? Pharmacological Research, 160.

УДК 005.591.6:376.4

ОСОБЛИВОСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Трухан Альона Григорівна,
магістр;
Кубіцький Сергій Олегович,
к.п.н., професор
Національний університет біоресурсів і
природокористування України, м. Київ, Україна

Анотація. У статті висвітлюються особливості інноваційної діяльності у закладах загальної середньої освіти. Доведено, що інноваційна педагогічна діяльність заснована на осмисленні практичного педагогічного досвіду, орієнтована на зміну та розвиток навчально-виховного процесу з метою досягнення вищих результатів, одержання нового знання, формування якісно іншої педагогічної практики.

Ключові слова. Інноваційна діяльність, управління інноваційною діяльністю, інноваційна педагогічна діяльність, інноваційний педагогічний експеримент, новаторський педагогічний досвід.

Інноваційна діяльність як особливий вид творчої діяльності спрямована на оновлення системи освіти. Вона є результатом активності людини не стільки у пристосуванні до зовнішнього середовища, скільки у зміні його відповідно до особистих і суспільних потреб та інтересів.

Інноваційна діяльність, будучи складним і багатоплановим феноменом, своїм змістом охоплює процес взаємодії індивідів, спрямований на розвиток, перетворення об’єкта, на переведення його в якісно новий стан; системну діяльність щодо створення, освоєння та застосування нових засобів; особливий вид творчої діяльності, що об’єднує різноманітні операції і дії, спрямовані на

одержання нових знань, технологій, систем. Усі ці вияви характеризують інноваційну діяльність у педагогічній сфері.

Інноваційна педагогічна діяльність – заснована на осмисленні практичного педагогічного досвіду, цілеспрямована педагогічна діяльність, орієнтована на зміну й розвиток навчально-виховного процесу з метою досягнення вищих результатів, одержання нового знання, формування якісно іншої педагогічної практики.

Продуктами інноваційної педагогічної діяльності є нововведення, що позитивно змінюють систему освіти, визначають її розвиток і характеризуються як нові чи вдосконалені. Педагогічна діяльність завжди орієнтується на певний зміст, тобто на знання, які слід здобути у процесі навчання, та на якості особистості, які необхідно виховати. Залежно від того, які цінності домінують при цьому, педагогічна діяльність в освітніх перетвореннях може мати формуючий (традиційний) або розвивальний (гуманістичний) характер. Пошук шляхів оновлення педагогічних систем здійснюється на різних рівнях: одні установи починають розробляти концепції оновлення, інші – вже сформувались як новий тип закладу освіти. Результатами інноваційних пошуків є якісно нові зразки освітніх систем, кожному з яких властиві специфічні структурно-організаційні особливості. Йдеться про нові типи закладів освіти. За всіх відмінностей у стратегії й тактиці виникнення альтернативних закладів освіти є багато спільного. У кожному випадку основу цього процесу становить інноваційна діяльність, яка має своїм наслідком не лише створення і функціонування закладів нового типу, тобто структурні зміни, а й реформування, обґрунтування, розроблення якісно нових концептуальних засад. Цільові, змістові та процесуальні особливості інноваційної системи моделюються передусім на основі гуманістично зорієнтованих педагогічних ідей і технологій, вони спрямовані на актуалізацію освітніх потреб особистості, яка росте й розвивається. Інноваційна діяльність може здійснюватися як у традиційних закладах освіти, так і в закладах нового типу. У традиційних та інноваційних закладах вона здебільшого здійснюється емпіричним шляхом,

тобто шляхом проб і помилок. У закладах нового типу інноваційна діяльність виконує стабілізаційну і пошукову функції, які відображають різні і взаємопов'язані рівні педагогічної діяльності у процесі її саморозвитку – репродуктивний (відтворюючий) і продуктивний (творчий). Репродуктивна діяльність заснована на відтворенні традиційних схем дій, спрямована на одержання заданого результату відомими засобами.

Продуктивна діяльність пов'язана з формуванням нових цілей і досягненням їх за допомогою нових засобів.

Інноваційна діяльність є одним із видів продуктивної діяльності. Серед її обов'язкових компонентів особливу роль відіграє творчість. Надбання світової і вітчизняної педагогіки, сучасні науково-педагогічні дослідження та практичний досвід багатьох поколінь педагогів переконують у необхідності творчого елементу в педагогічній діяльності. Інноваційні процеси, інноваційна педагогічна діяльність без нього просто неможливі.

Специфіка педагогічної творчості полягає в тому, що її об'єктом і результатом є творення особистості, а не образу, як у мистецтві, чи механізму, конструкції – як у техніці. Педагогічний процес розглядають як спільну творчість педагога й вихованця в ситуації педагогічної взаємодії, у процесі якої відбувається педагогічне перетворення людини.

Провідною формою і важливою складовою інноваційної педагогічної діяльності є експеримент, результати якого збагачують новими знаннями про навчально-виховний процес, дають змогу переконатися на підставі педагогічної практики в ефективності нових ідей і технологій.

За змістом і функціональністю педагогічний експеримент може бути навчальним, дидактичним, науково-дослідним. Загалом експеримент у галузі освіти тлумачиться як метод пізнання, за допомогою якого в природних або штучно створених, контрольованих і керованих умовах досліджується педагогічне явище, триває пошук нового, ефективнішого способу розв'язання педагогічної проблеми; метод дослідження, що передбачає виокремлення

суттєвих факторів, які впливають на результати педагогічної діяльності, дає змогу варіювати ними задля досягнення оптимальних результатів.

Метою педагогічного експерименту є перевірка ефективності різних педагогічних впливів, тобто змісту, методів, прийомів, форм організації навчальної та виховної роботи. Він дає змогу встановити причинний зв'язок між педагогічними впливами та їх результатами (опанування нань, умінь, розвитком здібностей, формуванням навичок поведінки тощо).

У педагогічній практиці часто невиправдано ототожнюють із поняттям «експеримент» близькі за змістом поняття «пошук», «пошукова робота», «дослід», «дослідно-експериментальна робота», «дослідницька робота», «власне експеримент», які означають фрагмент «власне експерименту».

Насправді чим більше в педагогічній діяльності нового, інноваційного, тим ближча вона до власне експериментальної роботи, чим більше в ній відтворення, хоч і в нових умовах, відомих методів прийомів, технологій тощо, тим ближча вона до дослідної роботи. Крім того, експеримент повинен бути належно організований. Особливим видом педагогічного експерименту є інноваційний педагогічний експеримент.

Інноваційний педагогічний експеримент – метод дослідницько-педагогічної діяльності, який передбачає істотні зміни у змісті, формах і методах роботи підвищення їх ефективності.

Як і в інших сферах діяльності, інноваційний педагогічний експеримент виконує не тільки оцінну, а й прагматичну (вивчення умов впровадження новацій) та прогностичну (визначення перспектив розвитку нововведення) функцій. Його структура аналогічна структурі наукового експерименту, до якої належать: об’єкт і предмет дослідження; формулювання мети експерименту; розроблення і вибір конкретних методик і методів дослідження; експертиза програми дослідження та етапи проведення експерименту.

Інноваційний педагогічний експеримент є важливим чинником інноваційної освіти, яка головною метою вважає формування в людини

дослідницької позиції, виховання у неї ставлення до суспільства як до творчо-пошукового середовища.

Для педагогів, які працюють в інноваційному режимі, важливе значення має вивчення педагогічного досвіду як джерела інноваційної діяльності. Особливий інтерес вони виявляють до таких його різновидів, як передовий і новаторський педагогічний досвід.

Передовий педагогічний досвід – навчально-виховна, організаційно-педагогічна діяльність, у процесі якої стабільні позитивні результати у розв'язанні актуальних педагогічних проблем забезпечуються використанням оригінальних форм, методів, прийомів, засобів навчання та виховання, нових освітніх систем або інтеграції традиційних форм, методів, прийомів та засобів.

Головними критеріями передового педагогічного досвіду є:

- актуальність – відповідність досвіду найважливішим на певному етапі проблемам навчання і виховання;
- новизна – наявність у теорії та практиці раніше не відомих знань, форм і методів діяльності. Вона властива не тільки науковим відкриттям, а й раціоналізації окремих аспектів педагогічної діяльності;
- результативність – підвищення рівня розвитку дітей у процесі застосування конкретного досвіду, оптимальне використання учителем (вихователем) і дітьми сил і часу для досягнення результату;
- стабільність – використання досвіду в діяльності інших педагогів протягом тривалого часу;
- раціональність – досягнення високих результатів за розумної інтенсифікації зусиль, засобів і використання часу;
- перспективність – можливість творчого наслідування досвіду іншими педагогами.

Послуговуючись цими критеріями як своєрідними еталонами, можна оцінити рівень досягнення результатів у розвитку набутих на основі й у процесі безпосередньої педагогічної діяльності знань і навичок. Застосовувати їх слід сукупно, а не вибірково. Недооцінення ознак передового педагогічного досвіду

може спричинити суб'єктивізм, помилкові, невиправдані оцінки, а перебільшення їх – формалізм.

Передовий педагогічний досвід, маючи багато спільного з новаторським досвідом, суттєво відрізняється від нього.

Новаторський педагогічний досвід – породжена радикально новою педагогічною ідеєю навчально-виховна, організаційно-педагогічна діяльність.

Залежно від змісту і конкретних результатів виокремлюють такі його види:

- дослідницький педагогічний досвід (суть його полягає в отриманні оригінальних даних, нерідко – відкриттів завдяки використанню пошуку);
- раціоналізаторський педагогічний досвід (його метою є вдосконалення практики навчання і виховання на основі використання творчих ідей).

Як правило, новаторський педагогічний досвід є результатом творчого досвіду, реалізації оригінальних, смислових педагогічних ідей. Так були обґрунтовані теорія і методика педагогіки співробітництва, авторські програми Л. Блудової та Н. Дернович «Створення умов природного розвитку дітей у системі дошкільного виховання» та «Ладки», авторська методика Л. Шульги з розвитку художніх здібностей дітей дошкільного віку, програма з фізичного виховання дошкільників і молодших школярів М. Єфименка.

Певний потенціал перспективних ідей, які збагачують педагогічну практику, містить зразковий (репродуктивний) педагогічний досвід.

Зразковий (репродуктивний) педагогічний досвід – це навчально-виховна, організаційно-педагогічна діяльність, яка забезпечує ефективне і якісне розв'язання завдань навчання і виховання.

Залежно від того, хто є автором чи носієм досвіду (окремий педагог, група вчителів або вихователів, методичне об'єднання працівників освітніх закладів району, міста, області та ін.), його класифікують як колективний, груповий або індивідуальний.

Педагогічний досвід, будучи продуктом творчого пошуку, експерименту педагогів-новаторів, за певних умов може стати унікальним надбанням усієї навчально-виховної системи. Відбувається це у процесі реалізації технології впровадження в освітню практику досягнень педагогічної науки та передового педагогічного досвіду. Цілеспрямованість, системність цієї роботи забезпечує система моделювання (створення) передового педагогічного досвіду. Цей процес охоплює чотири етапи:

1. Процес моделювання. Науково обґрунтоване моделювання передового педагогічного досвіду передбачає діяльність учених-педагогів, працівників управління освітою, керівників освітніх закладів і методичних служб. На цьому етапі вчені-педагоги, працівники органів управління освітою, керівники навчальних закладів і методичних служб організовують спільну діяльність щодо створення певної теоретичної моделі передового педагогічного досвіду, яка, крім педагогічної новизни, враховувала б відповідні морально-психологічні, науково-теоретичні, науково-методичні, правові фактори. Основними компонентами цього процесу є: визначення мети й завдання створюваного досвіду; аналіз науково-теоретичних джерел та актуальної практики; визначення об’єкта; розроблення структури моделі досвіду, плану і методики впровадження, системи аналізу і контролю тощо.

На цьому етапі важливо з’ясувати суть, мету проектованого досвіду, особливості проблем, які доведеться вирішувати, обсяг і терміни відповідних робіт.

2. Формування моделі досвіду. Особливістю цього етапу є створення за допомогою понять, схем, рекомендацій, алгоритму дій системи засобів педагогічної, управлінської, науково-методичної діяльності або окремих її елементів. Як правило, до структурних компонентів цієї системи належать: обґрунтування актуальності досвіду; теоретична база досвіду; провідна ідея досвіду; технологія досвіду; прогнозовані результати.

Наслідком такої роботи є бачення цілісної картини модельованого досвіду, а також теоретичне визначення його ефективності.

3. Створення (вирощування) досвіду. На цьому етапі теоретичні положення моделі трансформуються в реальну педагогічну діяльність. Він найскладніший й найтриваліший, найчастіше розгортається за такою схемою: освоєння працівниками теоретичних знань для оволодіння новими засобами роботи; застосування заданих способів діяльності; коригування діяльності учасників; виявлення специфічних засобів реалізації завдань; експертна оцінка досвіду.

На завершенні етапу створення педагогічний досвід постає як цілісний, самодостатній феномен, аналіз і оцінка якого є передумовою для висновків про доцільність впровадження в педагогічну практику.

4. Упровадження в педагогічну практику створеного досвіду. Відбувається воно у процесі реалізації системи науково-методичних і організаційних заходів, які забезпечують використання досвіду в масовій педагогічній практиці. Для цього важливо мати опис створеного досвіду і рекомендації щодо його впровадження.

Інноваційна педагогічна діяльність структурно охоплює зовнішні (мета, засоби досягнення, об’єкт впливу, суб’єкт діяльності, результат) і внутрішні (мотивація, зміст, операції) компоненти. Як і будь-яка педагогічна діяльність, вона виконує гностичну (пізнавальну), проектувальну (перспективне планування завдань і способів їх розв’язання), конструктивну (співпраця педагога і вихованців), комунікативну (взаємодія педагога з учнями, колегами), організаторську (поетапність дій педагога і вихованців) функції.

Головними особливостями інноваційної педагогічної діяльності є особистісний підхід (спрямованість на особистість, гуманістична природа), творчий, дослідно-експериментальний характер, стійка вмотивованість на пошук нового в організації навчально-виховного процесу.

Включення педагога в інноваційну діяльність може бути наслідком дії різноманітних чинників. Часто до неї спонукає їх невдоволеність методиками, результатами особистої праці, освоєння нових знань, особливо у суміжних сферах, осмислення і якісно нове бачення особистої життєвої місії, іноді –

творче осяяння, яке, як правило, є результатом тривалого пошуку й аналізу здобутого на цьому шляху.

Певною мірою ефективний і зовнішній організаційний вплив, тобто цілеспрямоване використання різноманітних форм залучення педагога до інноваційної діяльності, до яких належать:

- організація постійно діючого наукового семінару з найактуальніших проблем, над якими працюють педагоги закладу освіти;
- стажування педагогів при науково-дослідних інститутах і закладах вищої освіти;
- педагогічні ради, «круглі столи», дискусії;
- ділові, евристичні ігри з генерування нових педагогічних ідей;
- творча діяльність педагогів у методичних об’єднаннях;
- участь у науково-практичних конференціях;
- узагальнення власного досвіду і досвіду своїх колег;
- заняття на спеціальних курсах підвищення кваліфікації;
- самостійна дослідницька, творча робота над темою, проблемою;
- участь у колективній експериментально-дослідницькій роботі у межах спільної проблеми, над якою працюють педагоги закладу освіти.

Стратегія інноваційної діяльності педагогічного колективу, окремих педагогів у кожній конкретній ситуації має свої часові обмеження, що залежить від масштабності інновації, від того, скільки часу і яких людських, організаційних, матеріально-фінансових ресурсів вона потребує.

Таким чином, інноваційна педагогічна діяльність є основою оновлення закладів освіти, чинників розвитку освітніх систем. Її результат визначають структурні та змістові зміни в роботі закладу, освітньої системи, а за певних умов – створення якісно нової педагогічної практики – авторського закладу чи радикального реформування усієї освітньої системи.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Журавська Н.С. Теорія і практика підготовки викладачів аграрних дисциплін у вищих навчальних закладах країн Європейського Союзу: монографія. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2011. 320 с.

2. Кубіцький С.О., Дубровинський Г.Р., Зонь В.В., Черняк А.І., Безбах В.Г. Основи загальної та військової психології і педагогіки: навчальний посібник. К., 2010. 400 с.

3. Кубіцький С.О. Аналіз освітньо-професійних програм підготовки фахівців за спеціальністю 231 Соціальна робота. *Науковий журнал «Science Riese: Pedagogical Education»,* № 6 (14). Харків, НВП ПП «Технологічний Центр», 2017. С. 18-22.

4. Ніколаєнко С.М. Теоретико-методологічні основи управління інноваційним розвитком системи освіти України : монографія. К. : Нац. торг.-екон. ун-т, 2008. 419 с.

5. Химинець В.В. Інноваційна освітня діяльність. Ужгород : Інформаційно-видавничий центр ЗІППО, 2017. 364 с.

УДК 373.31

ПЕРЕВАГИ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Ткаль Світлана Миколаївна,
вчитель початкових класів (старший вчитель)
Лебединська загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 6
м. Лебедин, Сумська область, Україна

Анотація: У статті розглянуто переваги використання інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі, доведено актуальність освітньої реформи Нової української школи щодо необхідності формування цифрової компетентності педагога. Саме використання інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі є інструментом забезпечення успіху. В Україні можна відзначити певні важливі кроки в цьому напрямі, а зокрема забезпечення освітніх закладів персональними комп'ютерами, підключення до інтернету, розроблення електронних освітніх ресурсів. Шкільна освіта та подальша самореалізація неможлива без формування інформаційно-цифрової компетентності як педагога, так і учня.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційні технології, компетентність, нова українська школа, освітній процес, цифрова компетентність.

Дослідженню питань формування та розвитку цифрової компетентності педагогів присвячені роботи вітчизняних науковців В.Ю.Бикова, В.П. Беспалька, Ю.В. Вдовиченка, А.М. Гуржія, М.І.Жалдака, Ю.М. Жука, О.І. Ляшенка, Ю.І. Машбиця, Н.В. Морзе, О.В.Овчарук, С.О. Семерікова, Н.В. Сороко, О.В. Співаковського, О.М.Спіріна, Ю.В. Триуса а також іноземних науковців Т. Бакановіні, Е.Баудард, А. Бострьом, З. Булінс, Р. Вілконіс, Л. Гольмстранд, Г. Йедесков, Д. Коскінен, Р. Крумсвік, М. Кууле, М. Лаанпере, Дж. Лавенделс, С.Людвігсен, Л. Манілла, Г. Полдоя, Е. Саномат,

П. Сіміноу, В. Сітіковс, М.Собі, І. Срондсен, С. Турскіні, К. Фло, О. Хатлевік, та інших. Основний акцент досліджень спрямований на виокремлення інструментів, процедур, принципів і критеріїв оцінювання цифрової компетентності суб'єктів навчально-виховного процесу закладу освіти.

Метою статті є дослідження освітньої політики, порівняння вітчизняного досвіду із зарубіжними країнами, а зокрема електронних освітніх ресурсів, які використовуються в цих країнах з метою розвитку цифрової компетентності педагогів у контексті сучасної української освітньої реформи та викликів цифрового суспільства, формування цифрової компетентності педагога в умовах Нової української школи.

Професія вчителя безпосередньо пов'язана з розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, їх впливом на освітні процеси та професійну діяльність. В умовах Нової української школи вчитель має бути обізнаним і готовим до змін. У європейському освітньому просторі змінюється ставлення до педагога, а саме роль вчителя вбачається у партнерстві з учнями. Цінується гнучкість, адаптивність, готовність використовувати інформаційно-комунікаційні технології у навчальному процесі, бути відкритим до інновацій.

Концепція НУШ окреслила орієнтири для професійного розвитку вчителів, а саме: орієнтування на активність того, хто навчається; на досвід і знання; на доброзичливе оцінювання зі зворотнім зв'язком; на формування професійної спільноти з горизонтальними зв'язками. Важлива роль відведена цифровій компетентної вчителя та учня.

Цифрова компетентність – це впевнене, критичне, відповідальне використання та взаємодія з цифровими технологіями для навчання, професійної діяльності та участі у житті суспільства. Основні когнітивні поняття цифрової компетентності у баченні європейських експертів, – це запам'ятовування, розуміння, застосовування, оцінювання, створення [1].

Цифрова компетентність педагога передбачає його здатність і вміння систематичного, логічного, системного використання ІКТ, що розкриває доступ до застосування та розроблення сучасних креативних цифрово-орієнтованих

педагогічних технологій. Система освіти змінює авторитарну педагогіку гуманістичною, де створюються можливості для врахування й розвитку особливостей кожного педагога як особистості зі своїми персональними потребами й якостями. Такі підходи в педагогіці забезпечують педагогам право на унікальність, самобутність, мобільність і конкурентоздатність.

У складі цифрової компетентності педагога можна виділити чотири загальні елементи (рис. 1).

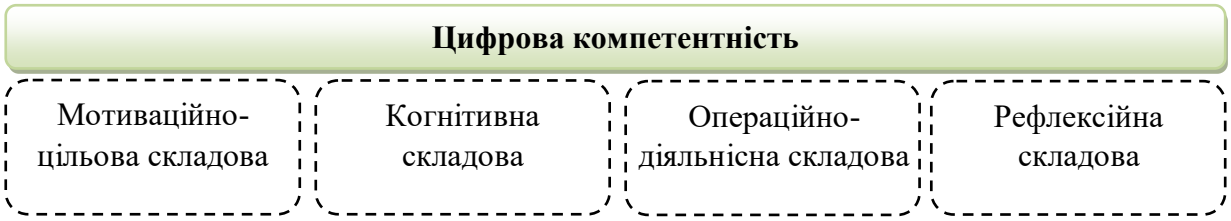

Рис. 1. Елементи цифрової компетентності

Ціннісно-мотиваційний компонент включає мотиви, мету, потреби в професійному навчанні, вдосконаленні, самовихованні, саморозвитку, ціннісні установки актуалізації в професійній діяльності, стимулює творчий прояв особи в професійній діяльності. Він припускає наявність інтересу до професійної діяльності, який характеризує потребу людини в знаннях, в оволодінні ефективними способами організації професійної діяльності. Також ціннісно-мотиваційний компонент включає мотиви здійснення педагогічної діяльності, спрямованість на передачу суми знань і розвиток особистості учнів.

Когнітивний компонент повинний забезпечити вільне володіння вчителем навичками опрацювання інформації та роботи з інформаційними об’єктами, які відповідно впливають на навички вдосконалення професійних знань і умінь, знання міжпредметних зв'язків. Рівень розвитку когнітивного компоненту визначається повнотою, глибиною, системністю знань вчителя в його предметній області.

Діяльнісний компонент – це активне застосування інформаційних технологій і комп'ютера в професійній діяльності як засобів пізнання і розвитку ІКТ-компетентності, самовдосконалення і творчості, а також виховання подібних якостей у своїх учнів.

Сфера рефлексивного компонента визначається відношенням вчителя до себе і до світу, до своєї практичної діяльності та її здійснення. Вона включає самосвідомість, самоконтроль, самооцінку, розуміння власної значущості в колективі і розуміння результатів своєї діяльності, відповідальності за результати своєї діяльності, пізнання себе і самореалізації в професійній діяльності через засоби ІКТ.

Інформаційно-цифрова компетентність передбачає впевнене, а водночас критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією на роботі, в публічному просторі та приватному спілкуванні. Інформаційна й медіа-грамотність, основи програмування, алгоритмічне мислення, робота з базами даних, навички безпеки в інтернеті та кібербезпеці [2].

Підтримку розвитку інформаційно-комунікаційних компетентностей вчителя та учня у Нідерландах здійснюють різноманітні фонди та неурядові організації. Фонд Kennisnet (www.kennisnet.nl) є неурядовою громадською організацією, що займається створенням національної ІКТ- інфраструктури, визначає актуальні загальні підходи впровадження й розвитку ІКТ у школі, здійснює експертизу та моніторинг щодо стану використання та впровадження ІКТ в освіту. Спираючись на результати щорічних моніторингових досліджень, які проводяться фондом Kennisnet, фахівці наголошують на важливості неперервного розвитку цифрової компетентності вчителя. Експерти рекомендують визначитися з поточним рівнем цифрової компетентності вчителя, використовуючи, як інструмент, чотири її складові: цифрову грамотність; поєднання дидактичних стратегій та ІКТ; ІКТ та адміністрування; професійний розвиток та співпраця з колегами. Фондом проводяться навчальні майстерні, де вчитель може розвинути свої знання та навички, отримати нові: майстерня інформаційних навичок, майстерня обчислювального мислення, майстерня медіа грамотності та іміджевої грамотності.

Сучасна освітня реформа Фінляндії (2014 – 2020 рр.) фокусується на трьох напрямках: нова педагогіка, нові навчальні середовища та цифрове

навчання. Метою є покращення навчальних досягнень, формування компетентностей вчителів, які відповідають вимогам потреб сучасності та майбутнього часу, оновлення педагогіки шляхом експериментів та перетворення навчання в натхненний процес, який відбувається протягом життя. Фінська система освіти є повністю децентралізованою. Місцеві муніципалітети повністю відповідають за забезпечення інфраструктури інформаційно-комунікаційних технологій у школах. Використання цифрового навчання під час навчального процесу в школі та нові комп'ютерноорієнтовані навчальні середовища поза школою вимагають від вчителів нового педагогічного підходу для роботи з учнями. Керівництво шкіл слідкує, щоб усі цифрові матеріали та послуги в школах були педагогічно доречними та стимулювали дітей до навчання. Вчителі заохочуються до педагогічних інновацій, а найкращі практики пропонується поширювати між колегами. Цифрове навчання на основі гри розглядається на національному рівні як основний підхід до навчання.

У Словаччині до найважливіших напрямків у сфері інформатизації та оцифрування освітнього сектору належить покращення якості освіти – інтеграція цифрових технологій у навчальний процес та постійне навчання педагогічних працівників і впровадження інструментів в їх роботу з метою підвищення якості освіти, її привабливості та мотивації та довіри учнів до формальної освіти. Відповідно до Закону «Про викладацький персонал та професійний персонал» (Zákon č. 317/2009 Z. z.) вчитель має право на постійну інноваційну освіту (з можливістю отримання кредитів), а також освіту (без можливості отримання кредитів). Урядом Словаччини у червні 2018 року прийнята «Національна програма розвитку освіти та навчання 2018-2027», яка визначає напрям освіти Словаччини на наступні десять років, особлива увага в цьому документі приділяється розвитку системи безперервної освіти в процесі безперервного навчання, поєднанню системи освіти та навчання з потребами економіки та ринку праці, фінансуванню педагогічних кадрів у сфері освіти.

У країнах Балтії (Естонії, Латвії, Литві) можна спостерігати за впровадженням методик оцінювання цифрової компетентності вчителів на

сучасному етапі розвитку суспільства відповідно до стандартів ІК-компетентності, пропонованими в світі.

Міністерство освіти і науки Норвегії в 2017 році прийняло стратегію «Освіта вчителів 2025. Національна стратегія якості та співпраці в педагогічній освіті», яка підкреслює необхідність підвищення професійної компетентності вчителів, що дозволить вчителям оцінювати та використовувати нові методи роботи та навчання завдяки підтримці ІКТ. Норвезьким Центром ІКТ в освіті була розроблена «Робоча рамка професійної цифрової компетентності вчителів», яку почали використовувати з травня 2017 року. Основною метою Рамки є створення спільної основи та термінології для опису професійної цифрової компетентності вчителів. Мета документу полягає в тому, що Рамка використовується як довідник під час розроблення відповідних начальних програм та планів з підготовки та підвищення кваліфікації вчителів національними, регіональними та місцевими органами влади, педагогічними працівниками закладів освіти, викладачами, які займаються підготовкою майбутніх учителів.

Освітня політика Великої Британії формується зважаючи на основні напрями, окреслені у Цифровому плану дій для Європи (Digital Agenda for Europe), економічним перспективним розвитком країни, який значно орієнтований на сучасні цифрові технології. У 2017 році прийнята Цифрова стратегія Великої Британії 2017 (UK Digital Strategy 2017), спрямована на розвиток цифрової конкурентоспроможної економіки країни, яка потребує відповідно підготовлених спеціалістів у різних сферах економіки з високим рівнем ІК-компетентності. У доповіді Палати громад (House of Commons, 2016 рік) було зазначено, що у Великій Британії спостерігається суттєва криза цифрових навичок серед населення країни, тому поглиблене вивчення комп’ютерних наук, програмування, опанування інформаційно-комунікаційними технологіями громадянами країни починаючи з початкової школи і впродовж життя визначено одними з пріоритетних напрямів розвитку освіти.

Формування та розвиток цифрової компетентності педагога забезпечується навчальними платформами, серед яких найбільш поширеними є: Moodle, Kahoot, Padlet.com, Mentimeter, Quizizz, Its learning, Claned, Optima, Thinglink, Glogster, Tiki-Toki, TimelineJS, Time.Graphics, Mindomo, Mindmeister, Powtoon.com, Sparkol VideoScribe, Wordart.com, Word it out, Plickers, ClassMarker, Cosrative, Pear Deck, Nearpod і багато інших. Застосування web-сервісів у практичній діяльності педагогічного працівника надає можливість інтенсифікувати процес навчання, підвищити рівень професійної підготовки вчителя, сприяє розвитку наскрізних умінь учнів.

У нормативних документах України приділяється значна увага здійсненню цифровізації освітньої галузі. У Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки визначено, що першочерговими завданнями є формування ґрунтовної національної політики цифровізації освіти як пріоритетної складової частини реформи освіти, визначення конкретних ініціатив підключення класів до широкосмугового Інтернету, створення та реалізація сучасних моделей забезпечення учнів та навчальних закладів комп’ютерними засобами, підготовка, адаптація та організація доступу до мультимедійних технологій та створення відповідних цифрових освітянських платформ для використання у навчальному процесі та управління освітою. Цифрова трансформація сучасної повної загальної середньої освіти проголошується як перехід від комп’ютерних класів до цифрових технологій у кожному учнівському портфелі, кожному класі, у кожного вчителя, на кожній парті [3].

У Концептуальних засадах реформування середньої школи «Нова українська школа» в формулі нової школи акцентується увага, що саме наскрізне застосування інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі та управлінні закладами освіти і системою освіти має стати інструментом забезпечення успіху нової української школи. Наголошується, що збільшується цифровий розрив між учителем і учнем. Багато педагогів ще не вміє досліджувати проблеми за допомогою сучасних засобів, працювати з

великими масивами даних, робити і презентувати висновки, спільно працювати онлайн у навчальних, соціальних та наукових проектах [4].

Підтримка спроможності вчителів у застосуванні цифрових технологій в професійній діяльності залежить від освітньої політики, яка здійснюється у країні, тому необхідний системний підхід до розробки інноваційного педагогічного інструментарію (форм, методів, прийомів і засобів) постійного підвищення цифрової компетентності сучасного педагога. В українській школі відкритим залишається питання оцінювання цифрової компетентності педагогів [5].

Системне використання педагогами цифрових технологій залишається предметом дискусії і потребує подальшого вивчення з огляду на впровадження компетентнісного підходу в Новій українській школі. Є доцільним розробка програми розвитку цифрової компетентності українських учителів за зразком «Європейська рамка для цифрової компетентності педагогів: DigCompEdu», яка є науково обґрунтованою структурою, що детально описує компетентність вчителя у цифрових технологіях (рис. 2).

Рамка для педагогів визначає цифрову компетентність, вміння використовувати цифрові технології для підтримки творчості, активного громадянства та соціальної інтеграції, співпраці з іншими людьми для досягнення особистих, соціальних або комерційних цілей. Вона включає цифрову та інформаційну грамотність, комунікацію та співпрацю, створення цифрового контенту (зокрема програмування), кібербезпеку та вирішення проблем.

Рис. 2. Сфери цифрової компетентності педагогая (DigCompEdu)

Запропонована модель цифрової компетентності є моделлю поступу і має на меті допомогти педагогам зрозуміти їхні особисті сильні та слабкі сторони, описуючи різні етапи або рівні розвитку цифрової компетентності. Для зручності використання ці етапи розвитку цифрової компетентності пов'язані з шістьма рівнями знань, які використовуються іншими спільними європейськими рамками. Слід зазначити, що етапи розвитку цифрової компетентності та їхня логіка розвитку розроблені у відповідності таксономії Блума, що застосовано до пояснення когнітивних етапів прогресу у навчанні.

Таким чином, набуття і розвиток навичок XXI століття, цифрова грамотність сучасних школярів багато в чому залежить від якісного навчання у закладах загальної середньої освіти, яке можуть здійснювати тільки висококваліфіковані вчителі, рівень цифрової грамотності яких відповідатиме сучасним вимогам і запитам суспільства. Взаємодія з цифровими технологіями та змістом, що передбачає відкрите та перспективне ставлення до їхнього розвитку потребує критичного аналізу обґрунтованості, надійності та впливу інформації і даних, які доступні через цифрові засоби, а також етичного, безпечного та відповідального підходу до використання цих інструментів педагогами.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Вдовиченко Ю. В. Цифрові технології як основа та рушійна сила розвитку сучасної глобальної економіки. *Економіка та держава*, 2018. № 1. С. 79-82.

2. Комп'ютерна грамотність вчителів з точки зору стандартів ЄС: *матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції*, (Полтава, 18-20 листопада 2008 р.), Полтав. ін-т післядипл. педагог. освіти ім. М.В.Остроградського, 2008. 96 с.

3. Овчарук О. В., Сороко Н. В. Загальні підходи до проблеми оцінювання інформаційно-комунікаційних компетентностей в системі освіти впродовж життя. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова*. Серія № 2. Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання: Зб. наук. праць / Педрада. К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. № 16 (23). С. 145–148.

4. Концептуальні засади реформування середньої школи «Нова українська школа». *Міністерство освіти і науки України*, 2016. 34 с. URL: http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/

5. Оцінювання інформаційно-комунікаційної компетентності учнів та педагогів в умовах євроінтеграційних процесів в освіті. Київ, Педагогічна думка, 2017.

6. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.01.2018 р. №67-р. URL: https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-shvalennya-koncepciyi-rozvitku- cifrovoyi-ekonomiki-ta-suspilstva-ukrayini-na-20182020-roki-ta-zatverdzhennya-planu-zahodiv-shodo-yiyi-realizaciyi

7. Skills for a Digital World 2016 Ministerial Meeting on the Digital Economy Background Report. URL: https://www.oecd-ilibrary.org/docserver.

ТРИ КОМБІНОВАНІ ХІМІКО-МАТЕМАТИЧНІ ЗАВДАННЯ В БРАЗИЛЬСЬКОМУ СТИЛІ НА ТЕМУ ПОПУЛЯРНОЇ ПОРТУГАЛЬСЬКОЇ ПІСНІ

Ткач В. В.

Кушнір М. В.

Мінакова Т. Г.

Петрусяк Т. В.

Чернівецький національний університет

ім. Ю. Федьковича, Україна

Чернівецька гімназія №5, Україна

Чернівецька музична школа №1, Україна

Останнім часом, діти поступово втрачають інтерес до вивчення точних та природничих наук. Це пояснюється рядом об'єктивних та суб'єктивних факторів, одним із яких є недосконалість традиційного педагогічного підходу до учнів.

Одним із засобів зацікавлення учнівської аудиторії до пояснюваного матеріалу є задіяння міжпредметних зв'язків. Хімічний матеріал дозволяє підібрати міжпредметні зв'язки хімії із будь-яким предметом шкільної програми – як природничо-математичного, так і суспільно-гуманітарного та мистецького циклу, включаючи музику, що буде показано у даній роботі.

Тут подані три приклади оригінальних задач. При її підготовці автори орієнтувалися на типи та рівень складності завдань іспитів з хімії, які були задані у різні роки у школах різних штатів Бразилії. В них формулювання умови задачі здійснюється через переосмислення текстів відомих пісень з точки зору хімічних речовин або процесів, що описуються у них.

Дані задачі засновані на португальській пісні «Fado Laranjeira» (муз., сл. А. Р. Дуарте)

Em tenra laranjeira,
Ainda pequenina,
Onde poisava um melro
Ao declinar do dia,
Depois de te beijar
A boca purpurina,
Um nome ali gravei,
O teu nome Maria. (2 v)

Em volta, um coração,
Também com arte e jeito,
Ao circundar teu nome,
A minha mão gravou.
Esculpi-lhe uma data,
E o trabalho feito,
Como selo de amor,
No tronco lá ficou. (2 v)

Mas, no rugoso tronco,
Eu vejo com saudade
O símbolo do amor,
Que em tempos nos uniu -
Cadeia de ilusões
Da nossa mocidade,
Que o tempo enferrujou
E que depois partiu. (2 v)

E à linda laranjeira,
Altar pregão d'amor,

Que tem a cor da esperança

A cor das esmeraldas,

Vão as noivas colher

As simbólicas flores,

Para tecer num sonho

As virginais grinaldas. (2 v)

У пісні згадується історія хлопця, що покохав дівчину на ім’я Марія. В знак кохання він викарбував на стовбурі помаранчевого дерева ім’я коханої, обвів його сердечком та залишив дату. Через деякий час хлопець та дівчина розійшлися, однак апельсинове дерево залишилося на згадку про нерозділене кохання.

Текст пісні використовує декілька образів, так чи інакше пов’язаних із хімічними речовинами та їх перетвореннями

1. У пісні згадується, що ліричний герой залишив на стовбурі помаранчевого дерева ім’я коханої – Марія – після того, як поцілував її «пурпурові вуста». Назва пурпурового кольору походить від пурпури із Тіру (нині м. Сур у Лівані) – природного барвника, відомого ще давнім фінікійцям. З давніх-давен і аж до середини XIX століття його отримували із черепашок черевоногих молюсків *Bolinusbrandaris*, аж поки німецькі хімікиАдольф Байєр та Пауль Фрідлендер не розробили метод синтезу пурпури і не показали, що пурпура, індиго та індигокармін (Рис. 1 – зліва направо) є спорідненими речовинами – похідними ізатину

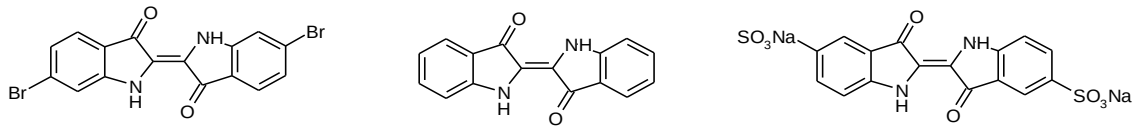

Рис. 1. Зліва направо – пурпура (фіолетовий барвник), індиго (блакитний барвник) та індигокармін (червоний барвник)

При співставленні кольорів усіх трьох барвників з їх структурою прослідковується чітка закономірність між дією замісника на спряжену систему та забарвленням речовини. Так, введення до структури індиго атома Брому, який вважається орієнтантом першого роду, призвело до утворення сполуки

більш темного – фіолетового кольору (зміни кольору у напрямку, що відповідає послідовності «**ч**оловік **о**хоче **ж**інку **з**аміж **б**ере **с**обі **ф**айну»), тимчасом як введення до цієї структури сульфогрупи – орієнтанта другого роду – призвело до утворення барвника більш яскравого – жовто-помаранчевого кольору (у напрямку проти вказаної послідовності).

Варто зазначити, що усі три згадані барвники існують, в залежності від pH, у двох таутомерних формах, друга із яких існує в лужному середовищі і відповідає еноляту.

1.1. Покажіть рівновагу, що існує між кетонною та енольною усіх трьох барвників, вказавши на умови існування обох форм

1.2. Щодо згаданих барвників, вкажіть невірне твердження

а) Індиго є ароматичною системою. Електрофільне заміщення в ній, однак, є утрудненим через наявність акцепторної системи в ізатиновому ядрі

б) Електрофільне заміщення в молекулі індиго відбувається у положення 5 та 5′

в) Пурпура отримується прямим бромуванням індиго

г) Сульфування індиго призводить до утворення 5-5′-індигосульфокислоти, сіллю якої є індигокармін

ґ) Масова частка Брому у пурпурі відповідає дробу $\frac{8}{21}$

1.3. При дії металевого натрію на 5-5′-індигосульфокислоту утворили індигокармін та водень, об’єм якого за н.у. зайняв посудину в формі призми. В основі призми знаходиться ромб зі стороною 28 см. Кут між сторонами ромба складає 30^0. Висота призми складає 16 см. Знайдіть масу індиго, сульфуванням якого можна отримати 5-5′-індигосульфокислоту в достатній кількості для виділення даного об’єму водню. Знайдіть масу виділеного індигокарміну.

2. У пісні поступове згасання любовним почуттів між ліричним героєм та коханою порівнюється із поступовним іржавінням заліза («ланцюг ілюзій нашої молодості з часом заіржавів і потім розірвався»).

Іржею є по суті суміш Ферум оксидів та оксигідроксидів у різних ступенях окиснення – продукт окиснення заліза на вологому повітрі під дією.

За наявністю достатньої кількості кисню у повітрі та за достатньої його вологості будь-яка маса заліза перетворюється на іржу і, врештір-решт, стає крихкою і руйнується.

Колір іржі пояснюється присутністю у ній оксиду та оксигідроксиду Феруму (III) – продукту повного окиснення не тільки заліза – але й продукту його проміжного окиснення – гідроксидів та оксидів Феруму (II) на волозі. Ферум (III) оксигідроксид в даних умовах утворюються за реакцією:

$aFe + bO_2 + cH_2O \rightarrow dFeO(OH)$

2.1. Збалансуйте реакцію і, знайшовши значення відповідних коефіцієнтів, розв'яжіть рівняння:

$x^2 - (a+b+c+1)x - 14d = 0$

Для відповідної функції знайдіть:

- Область визначення функції
- Область значень функції
- Координати вершини параболи
- Область додатніх та від'ємних значень функції.

1) З допомогою теореми Вієта чи формули квадратичної функції, покажіть, що корені рівняння мають різні знаки.

2) Чи відповідає позитивний корінь рівняння чверті атомного номеру Феруму?

3) Складіть квадратне рівняння, коренями якого будуть суми коефіцієнтів при реагентах та продуктах реакції.

2.1*. Розв'яжіть рівняння

$x^2 - (a+b+c+1)x - 14d = 0$

методом виділення повного квадрата двочлена

2.2. Щодо реакції, вкажіть невірне твердження

а) В даній реакції Ферум є відновником і окиснюється від 0 до +3

б) У Ферум (III) оксигідроксиді ступінь окиснення атомів Оксигену складає +1 та -1

в) За реакцією із 56 г заліза утворюється 81 г оксигідроксиду

г) У Ферум (III) оксигідроксиді ступінь окиснення Оксигену складає -2

ґ) У даній реакції Оксиген є окисником і відновлюється від 0 до -2

2.3. При дії заліза певної маси на хлоридну кислоту утворюється водень, що за н.у. займає посудину у формі прямокутного паралелепіпеду розмірами 28х24х15 см. Скільки Ферум (III) оксигідроксиду утвориться внаслідок окиснення за реакцією цієї маси заліза

3. Наприкінці пісні колір крони помаранчевого дерева навесні, коли її вкриває зелене листя, порівнюється зі смарагдом (порт. esmeralda). Смарагдом називається різновидність берилу - мінералу на основі берилію – суміш оксидів Берилію, Алюмінію та Силіцію загальним складом $Be_3Al_2Si_6O_{18}$.

Те, що смарагд та берил мають однаковий склад встановив ще в 1790 р французький хімік Луї Воклен. Пізніше було виявлено, що природні смарагди можуть містити слідові домішки оксидів Ванадію, Хрому та Феруму у тривалентному стані.

3.1. Знайдіть оксидний склад смарагду на основі його загальної формули. Розрахуйте масову частку кожного із оксидів у мінералі

3.2. Щодо смарагду, вкажіть невірне твердження

а) Масова частка Силіцій діоксиду у смарагді найбільша.

б) Масова частка Берилій оксиду у смарагді є найменшою

в) 537 г чистого смарагду містять Берилій оксид масою 75 г

г) 537 г чистого смарагду містять 51 г Алюміній оксиду

ґ) 537 г чистого смарагду містять 360 г Силіцій діоксиду

3.3. Знайдіть масу Алюміній оксиду у смарагді вагою 895 карат (5 карат = 1 г)

УДК 663.4

ВИКОРИСТАННЯ ДРІЖДЖОВИХ ПІДКОРМОК ДЛЯ ВИРОБНИЦТВА КРАФТОВОГО ПИВА НА МІНІПИВЗАВОДАХ ТА ЗАКЛАДАХ РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА

Титан Людмила Ігорівна
Магістр
Дулька Ольга Степанівна
к.т.н., асистент
Прибильський Віталій Леонідович
д.т.н., професор
Національний університет харчових технологій
м. Київ, Україна

Анотація: Світові тенденції розвитку пивоварної галузі та готельно-ресторанної індустрії характеризуються інтенсивним впровадженням інноваційних продуктів. Перспективним напрямком є виробництво крафтового пива та його реалізація у роздрібній торгівлі та закладах ресторанного господарства.

Ключові слова: пивоваріння, крафтове пиво, дріжджова підкормка, дріжджі.

Пивоваріння є однією з провідних галузей харчової промисловості в Україні. Вона щорічно розширюється за рахунок впровадження нових технологій, сучасного обладнання та оригінальних рецептур. Вітчизняний ринок пива налічує біля 900 сортів. За обсягом продажів у сегменті спиртовмісних напоїв пиво займає перше місце і становить 46,1 %. Наразі ситуацію на пивному ринку можна порівняти з промисловою революцією, що пов’язано, головним чином, з появою і розвитком нового тренду – Craft beer.

Термін «крафтове пиво» виник в США і характеризується тим, що пиво виготовляється вручну («крафтовий» означає «ремісничий» або «саморобний»). Асоціація пивоварів США визначає це поняття так: «Американський крафтовий пивовар – невеликий за об'ємами, незалежний та традиційний». Щоб відповідати цим вимогам, річний обсяг виробництва має певні обмеження, пивоварня не повинна належати більш ніж на 25 % будь-якій корпорації, основною сировиною повинні бути вода, солод, хміль і дріжджі.

Загальний обсяг крафтового пива, яке виробляється в Україні, станом на сьогоднішній день складає 180 млн. дал на рік.

Культура споживання напоїв суттєво змінилась протягом останнього десятиліття і буде змінюватися надалі. Отже – підприємці мають можливість створення і розвитку власних конкурентоспроможних брендів крафтового пива.

Для споживачів головними вимогами до пива залишаються високі органолептичні та стабільні фізико-хімічні показники. На їх формування впливає низка факторів, зокрема перебіг процесів метаболізму вуглеводів, азотовмісних сполук та жирів. Продукти метаболізму дріжджів, а саме спирти, естери, альдегіди, кислоти беруть участь у формуванні аромату та смаку пива. Їх утворення залежить від багатьох факторів, зокрема раси дріжджів, складу сусла, параметрів головного бродіння, доброджування та дозрівання пива.

Тому для отримання пива високої якості та інтенсифікації процесу бродіння перспективним є використання підкормок для дріжджів.

В дослідженнях використовували препарат «Істлайф», який містить у своєму складі мінеральні речовини (цинк, магній, фосфор), комплекс вітамінів та амінокислот, що забезпечує активізацію бродіння пивного сусла.

Препарат Істалайф вносили у кількості 4 г/гкл.

Встановлено, що підкормка Істалайф збільшує кількість дріжджових клітин після 24 год. бродіння на 10 % у порівнянні з контролем і становить 21,8 млн. дріжджових клітин в 1 мл сусла.

УДК 339.92

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПОДАТКУ НА ВИВЕДЕНИЙ КАПІТАЛ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ ДЕОФШОРИЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Туролєв Гліб Олександрович
аспірант кафедри міжнародної економіки
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»,
м. Київ, Україна

Анотація. Надмірно високий рівень торговельної й інвестиційної офшоризації економіки України актуалізує питання щодо впровадження у нашій державі комплексу деофшоризаційних заходів, здатних забезпечити дотримання вітчизняними суб'єктами господарювання суворих вимог і стандартів фінансового нагляду та обмежити їх можливості щодо штучного заниження бази оподаткування і маніпулювання трансфертними цінами. У статті розкрито особливості податку на виведений капітал та його ключові відмінності від корпоративного прибуткового податку. Обґрунтовується необхідність запровадження в Україні податку на виведений капітал у контексті нівелювання загроз ухилення вітчизняних суб'єктів господарювання від оподаткування і переміщення оподатковуваного прибутку до низькоподаткових офшорних юрисдикцій.

Ключові слова: офшоризація, податок на виведений капітал, прибутковий податок, інвестиційний капітал, податкове адміністрування.

Системні процеси інтернаціоналізації фінансово-господарських операцій економічних суб'єктів України, які набули особливо високої динаміки в останні десятиліття, мають своїм негативним наслідком масштабну їх офшоризацію, що реалізується практично за усіма каналами транскордонного руху товарів, послуг і факторів виробництва. Звернімось до цифр: унаслідок широкого

застосування вітчизняними економічними суб'єктами бізнес-офшорингових механізмів щорічно бюджет України недоотримує від 5 до 6 млрд дол. США податкових надходжень [4, с. 77]; а на момент запровадження у 2013 р. контролю за трансфертним ціноутворенням майже 60% товарного експорту з нашої держави реалізовувалось за непрямими контрактами, що становило у грошовому вираженні близько 260 млрд грн. щорічно. Зауважимо, що третина цієї величезної суми (85 млрд грн) осідала за межами України у формі неконтрольованих прибутків [7, с. 148], що становить значну небезпеку для соціально-економічної стабільності та соціальної рівноваги в українському суспільстві, а також кидає серйозний виклик національній економічній безпеці нашої держави.

У системі податкових заходів деофшоризації вітчизняної бізнес-діяльності важко переоцінити такий захід як запровадження податку на виведений капітал, який є податком на розподілений прибуток, чим принципово відрізняється від прибуткового податку. Ще одна його відмінність полягає у тому, що нерозподілений (чи реінвестований) прибуток не підлягає оподаткуванню на виведений капітал, а податкова ставка не перевищує 15% на операції розподілу прямого оподаткування компаній, 20% – розподілу їх прихованого оподаткування та 5% – на кошти, сплачені у цілях виконання боргових зобов'язань пов'язаним особам (так звані «умовні дивіденди») [2].

Достатньо сказати, що додатковий щорічний приплив інвестиційного капіталу в економіку нашої держави після запровадження податку на виведений капітал зросте з 84 млрд грн. у 2021 р. до 232 млрд у 2025 р. (та стабілізацією цієї суми до 2030 р.), а надходження до бюджету – з 41 млрд грн. у 2027 р. до 292 млрд у 2030 р. (рис. 1). І це без урахування 4 – 6 млрд дол. США додаткового обсягу оборотних коштів, що їх щорічно отримуватимуть українські компанії після скасування корпоративного прибуткового оподаткування; 1,7 – 6,4 млрд дол. детінізованих прибутків; 4 – 5% щорічних темпів макроекономічного зростання; 45 – 55 млрд грн. зростання номінального

ВВП; 0,9 – 10,5% щорічного додаткового приросту заробітної плати найманих працівників [3, с. 110].

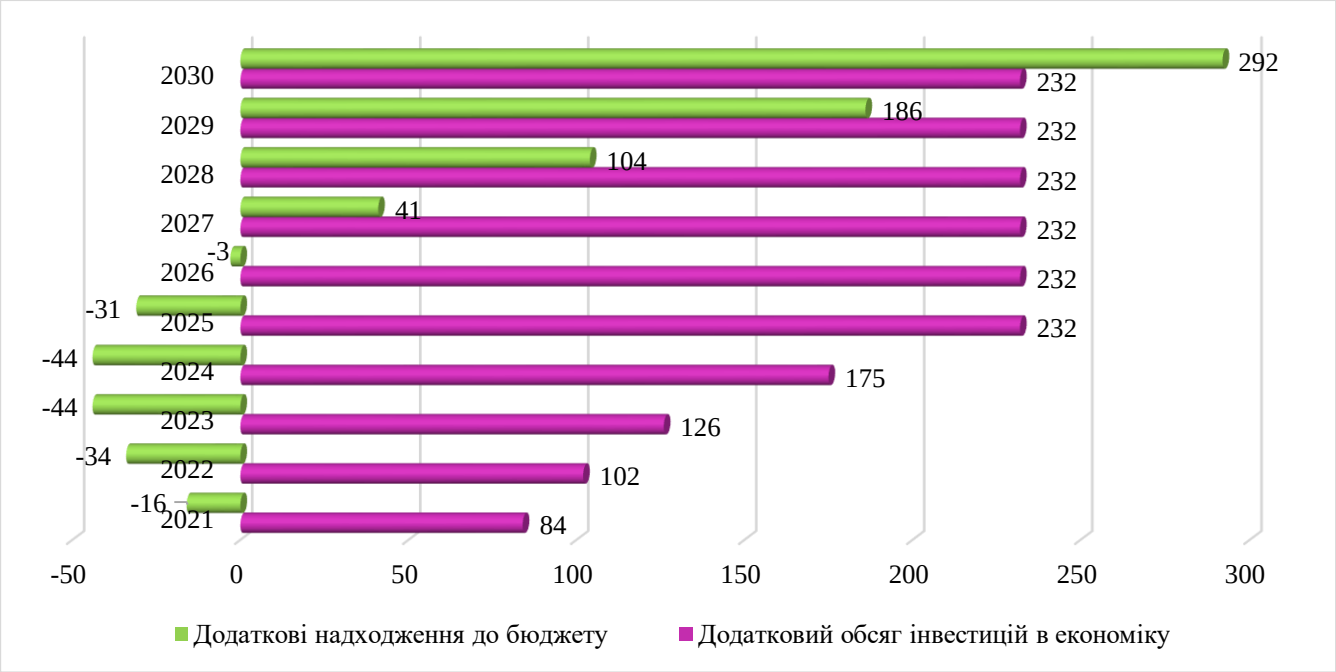

Рис. 1. Прогнозні обсяги додаткового щорічного припливу інвестиційного капіталу в економіку України та надходжень до бюджету після запровадження податку на виведений капітал у період 2021-2030 рр., млрд грн. [3, с. 110]

Не слід скидати з рахунків і вирішення завдяки впровадженню податку на виведений капітал таких надважливих для економіки нашої держави завдань як-от:

- забезпечення належного оподаткування усіх господарських операцій, пов’язаних з виведенням з бізнесу капітальних активів;
- нарощування притоку прямого іноземного інвестування з причин відсутності подвійного оподаткування корпоративних прибутків, спрощення системи оподаткування і послаблення адміністративного і фіскального навантаження на бізнес;
- значне зменшення потреб вітчизняного бізнесу у використанні інструментарію податкової оптимізації і реалізації агресивного податкового адміністрування способом фрагментації бізнесу і використання платників єдиного податку;

- стимулювання реінвестування отриманих компаніями прибутків у подальшу операційну і технологічну модернізацію їх господарської діяльності;
- значне спрощення процесу податкового адміністрування та полегшення податкових розрахунків суб'єктів господарювання з державним бюджетом з причин відсутності вимог до працівників фінансових відділів щодо наявності у них знань з міжнародних стандартів фінансової звітності й аналізу формування показників фінансового аналізу й обліку операцій.

Принагідно особливо відзначити, що, незважаючи на усі наявні конкурентні переваги від впровадження в Україні податку на виведений капітал, його повномасштабний запуск наштовхується на цілу низку вагомих інституційних й адміністративно-економічних проблем. Йдеться насамперед про величезні ризики посилення відносно вітчизняних суб'єктів господарювання податкового тиску з причин можливої кваліфікації державними податковими органами під час проведення перевірок низки сумнівних господарських трансакцій як операцій з виведення капітальних активів; значного браку належного правового, адміністративно-економічного і судового захисту інтересів платників податків; а також зростання ризиків рейдерських захоплень бізнесу. Не можемо не відзначити також значного зростання в останні роки розміру бюджетного дефіциту України, який тільки у період 2010-2019 рр. збільшився з –64,4 до –84,3 млрд грн. [5]. Наголосимо, що незважаючи на наповнення зведеного бюджету доходами централізованих і децентралізованих фондів цільового призначення (зокрема, Пенсійного фонду, Фонду соціального страхування, Фонду сприяння зайнятості, Фонду конверсії, Валютного фонду, позабюджетних фондів місцевих органів самоврядування), за вказаний період частка його дефіциту стабільно становила від 4,5 до майже 6% валового внутрішнього продукту.

При цьому найбільш деструктивний вплив на наповнення державного бюджету каналами прямого і непрямого оподаткування справляє глобальна пандемія коронавірусної інфекції, яка призводить до нарощування масштабів соціальних видатків на тлі стрімкого «охолодження» ділової активності й

звуження бізнес-діяльності. Як результат – вже у період 2021-2022 рр. наша держава потребуватиме значних обсягів фінансових коштів для обслуговування своїх боргових зобов'язань, що становитиме 491,5 млрд грн. (10,8% валового внутрішнього продукту та 44,9% сукупних доходів державного бюджету) у 2020 р., 482,9 млрд (9,5% і 40,4%) у 2021 р. та 481 млрд (8,6% і 36,7%) у 2022 р. [1, с. 9]. Таким чином, вже у перший рік запровадження податку на виведений капітал сукупні втрати державного бюджету України становитимуть від 25-30 до 42-46 млрд грн. [6].

Підбиваючи підсумок, відзначимо, що впровадження в Україні податку на виведений капіталу здатне вирішити ключову економічну проблему, а саме: транскордонного виведення капітальних активів способом виплати роялті та процентів, а також зовнішнього інвестування локалізованих в офшорних зонах компаній. Це забезпечить нівелювання загроз зловживання українськими суб'єктами господарювання в частині застосування ними нульових ставок оподаткування доходів нерезидентів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Medium-Term State Debt Management Strategy for 2019-2022. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/MTDS%202019-2022_ENG%20vf.pdf
2. Бертлій О. Якщо завтра запрацює податок на виведений капітал: про наслідки. Економічна правда, 18 січня 2018 р. URL: https://www.epravda.com.ua/publications/2018/01/18/633107/
3. Вектори економічного розвитку 2030. Матеріали для обговорення. Кабінет міністрів України. URL: https://nes2030.org.ua/docs/doc-vector.pdf
4. Запобігання неналежному використанню платниками податків України організаційно-правових форм нерезидентів при здійсненні контрольованих операцій / за заг. ред. С. С. Брехова, Д. М. Стародуба. – Хмельницький, Фоп Мельник А. А. 2019.
5. Зведений бюджет України: як змінювалися доходи та витрати кошторису за останні 10 років. Слово і діло, 10 липня 2020 р. URL:

https://www.slovoidilo.ua/2020/07/10/infografika/finansy/zvedenyj-byudzhet-ukrayiny-yak-zminyuvalysya-doxody-ta-vytraty-koshtorysu-ostanni-10-rokiv

6. Мінфін про ПНВК: можливі втрати в перший рік – до 46 млрд грн. Finbalance, 06.09.2018 р. URL: http://finbalance.com.ua/news/Minfin-pro-PnVK-mozhlivi-vtrati-derzhbyudzhetu-v-pershiy-rik---vid-25-do-46-mlrd-hrn

7. Протидія агресивному податковому плануванню: світовий досвід та виклики для України: монографія / [Брехов С. С., Коротун В. І., Сушкова О. Є., Новицька Н. В. та ін.] ; за заг. ред. С. С. Брехова та В. І. Коротуна. – К. : Алерта, 2017.

УДК 82

СПОСОБЫ ПЕРЕВОДА ЦИТАТ НА МАТЕРИАЛЕ ПЕРЕВОДОВ РОМАНА М. БУЛГАКОВА «МАСТЕР И МАРГАРИТА» НА АЗЕРБАЙДЖАНСКИЙ, КАЗАХСКИЙ И АНГЛИЙСКИЙ ЯЗЫКИ

Тукумбаева Алтын Даулеткановна
Докторант кафедры
«Теории и практики перевода»
Бакинский Славянский Университет
г. Баку, Азербайджан – г. Алматы, Казахстан

Аннотация: В данной статье рассматриваются способы перевода цитат на азербайджанский, казахский и английский языки. А также предприняли попытку использовать метод В.С. Виноградова по пословицам и поговоркам и применить его при переводе цитат.

Ключевые слова: приёмы перевода, цитата, полный пословичный, частичный пословичный, псевдопословичный, калькирование, описательный перевод.

В настоящее время перевод цитат вызывает огромный интерес у лингвистов и учёных в переводоведении и можно сказать, что до сегодняшнего дня данный аспект до конца достаточно хорошо не изучен. Цитаты из романа М. Булгакова «Мастер и Маргарита» пользуются огромной популярностью не только в странах СНГ, но и за рубежом. Многие даже не задумываются об адекватности перевода данных цитат и насколько близко они переведены к оригиналу. Ведь, большинство даже, не прочитав роман, вычитывают лишь несколько понравившиеся цитат и пользуются ими, чтобы блеснуть знаниями перед друзьями или обществом.

Цитаты как и пословицы берутся из наших многовековых традиций, быта, культуры и жизни каждого народа. Ведь, цитата это сосуд, в котором

содержится мысли или фразы великих писателей, поэтов или других знаменитых людей, что вошли в историю того или сегодняшнего времени. При использовании цитаты наша речь становится более богатая, остроумная и запоминающейся для окружающих. Исходя из этого, перевод цитат относится одной из труднопереводимой категории в переводе. Поэтому переводчику нужно свободно владеть не только огромным словарным запасом, но и уметь выявлять фразеологизмы, а также знать их значение. А наш роман просто насыщен фразеологическими сочетаниями, пословицами-поговорками, реалиями и поэтому многие выражения и фразы из романа запомнились читателям настолько, что стали одни из самых ироничных и непревзойдённых цитат в русской литературе.

После появления на свет и публикации данного романа, со временем многие фразы и выражения настолько стали популярны, что многие цитаты стали культом обожания русской литературы. Мы постараемся провести сравнительный анализ переводов, а также выявить их способы и приёмы. В своей работе мы будем опираться на клсификацию Виноградова по применению способов и методов пословиц и поговорок, то есть: полный пословичный, частичный пословичный, псевдопословичный, калькирование и описательный перевод. [5, с. 224]. На наш взгляд данную классификацию также можно применить при переводе цитат. Поэтому мы всё таки решили рискнуть и надеемся на то, что наша попытка будет адекватно принята критиками, а также постараемся доказать что классификацию В.С. Виноградова можно использовать не только по применению способов и методов пословиц и поговорок, но в переводе цитат.

Приведём пример на цитату из романа М. Булгакова «Мастер и Маргарита» из главы 2 «Понтий Пилат»:

« - И в этом ты ошибаешься, - светло улыбаясь и заслоняясь рукой от солнца, возразил арестант, - согласитесь, что перерезать волосок уж наверно может лишь тот, кто подвесил?» [1, с. 19].

“ – Elə buna görə də səhv edirsən, - məhbus əlilə gündən daldalanaraq işıqlı birtəbəssümlə etiraz etdi, - razılaş ki, o tükü yalnız onu asan kəsə bilər.” [2, c. 32].

« - Бұл арада да қателесесің, - деді жарқылдай күліп, күнді қолымен көлегейлеген тұтқын. – Қылды тек ілген адам ғана қия алатынына келісесің ғой?» [3, c. 282].

“And you’re mistaken about that too,” retorted the prisoner, smiling brightly and using his hand to shield himself from the sun, “you must agree that it’s quite certain the thread can be cut only by the one who hung it up?” [4, c. 25].

Все три переводчика великолепно справились перед поставленной задачей, применяя приём калькирование. Предложенное переводчиками решение правильное, ведь данная цитата достаточно мотивирована значениями её компонентами. Данный метод перевода помог передать образную характеристику цитаты, воссоздать уникальный авторский стиль и предотвратил потери. На наш взгляд все три перевода выполнены удачно.

Следующий пример на цитату в главе 7 «Нехорошая квартира»:

«… Ну, а колдовству, как известно, стоит только начаться, а там уж его ничем не остановишь.» [1, c. 59].

“... Cadugərlik də, məlum məsələdi ki, başlamağa bənddi, sonra onun qabağını almaq mümkün olmur.” [2, c. 77].

«... Ал сиқыршлықтың басталуы мұң, сосын оны ештеңемен тоқтатуға болмайтыны аян.» [3, c. 328].

“... Well, and witchcraft, as is well-known, only has to start, and then you simply can’t stop it with anything.” [4, c. 75].

Для перевода данной цитаты переводчики использовали его полные пословичные эквиваленты в азербайджанском и английском языках. Эти три цитаты имеют одинаковую семантику, компонентный состав и функционально-стилистические особенности. На наш взгляд, переводы выполнены удачно.

В казахском переводе переводчик применяет описательный перевод, добавляя и описывая признаки колдовства через прилагательное **«мұң»**, что в переводе означает **«печаль»**. Переводчик скорее всего хотел показать

насколько бывает печально когда наступает колдоство. Ведь ранее в романе упоминается о пропаже людей из квартиры №50 и причина этому всему – колдоство. В данном случае это никак не повлияло на главную идею автора, поэтому перевод выполнен довольно удачно.

Следующий пример на цитату в главе 18 «Неудачливые визитёры»:

« - Вторая свежесть – вот что вздор! Свежесть бывает только одна – первая, она же и последняя. А если осетрина второй свежести, то это означает, что она тухлая!» [1, с.166].

“ – Köhnə deməyin – budur cəfəngiyat! Köhnə olmur. Nərə balığı könədirsə, demək, iylənib!” [2, c.197].

«- Екінші жақсы дегенің барып тұрған сандырақ. Жаңа дегенің жалғыз ғана болады, оның біріншісі бар да, соңғысы жоқ. Ал егер бекірең екінші жақсы болса, ол шіріп иістеніп кеткен деген сөз!» [3, с.452].

“Second-quality fresh – that’s what’s nonsense! There’s only one quality freshness – first-quality, and that’s first and last too. And if the sturgeon’s second-quality fresh, then that means it’s rotten!” [4, c.208].

В азербайджанском переводе переводчик допускает не допустимые ошибки в переводе. Переводчик применяет псевдопословочный перевод, заменив единицу **«вторая свежесть»** на единицу **«старая»**, сокращает данную цитату. На наш взгляд, переводчик допустил большую ошибку, сократив данную цитата, так как, в ней как раз таки заложена интересная и содержательная идея автора. К сожалению, перевод выполнен совершенно не удачно потеряв основную мысль автора. По этой причине мы предлагаем свой перевод: **«Çox da təptəzə olmaması – cəfəngiyyatdır, cəfəng sözdür. Təzəlik – təkcə bir cür və bircə dəfə olur. Əgər nərə balığı çox da təzə deyilsə, deməli, iylənıb!».**

В казахском переводе переводчик также применяет псевдопословочный перевод, то есть единицу **«вторая свежесть»** заменяет и воспроизводит своё в виде **«екінші жақсы»** что в переводе означет **«вторая хорошая»**, что влечёт за собой совершенно не адекватное понятие у казахского читателя. В казахском

языке **«вторая свежесть»** переводиться **«жаңа емес»**, а первая свежесть **«жаңа»** что и применяет переводчик во втором предложении цитаты. Скорее всего, переводчик стремился избежать, повторение единицы **«свежесть»**, но как раз таки в этом вся и фишка, в его повторении. Также, переводчик, мы заметили применяет антонимический приём перевода во втором предложении цитаты. Фразу **«первая, она же и последняя»** переводчик переводит «**оның біріншісі бар да, соңғысы жоқ»**, что в переводе означает **«первая есть, последней нет»**. Игрой слов переводчик немного исказил структуру предложение и посыл автора. Поэтому мы постараемся дать свой перевод, **«ол біріншісі де әрі сонғысы да»** полностью соответствует исходному тексту.

В английском переводе переводчик применяет полный пословичный перевод. Из всех трёх переводов самый лучший перевод выполнен английский. Переводчик прекрасно справился перед поставленной задачей и перевод полностью соответствует по компонентному составу, по эмоционально-экспресивной окраске и по смысловому содержанию автора.

Следующий пример на цитату в главе 18 «Неудачливые визитёры»:

«Однако умные люди на то и умны, чтобы разбираться в запутанных вещах.». [1, с.157].

“İntəhası, ağıllı adamlar elə dolaşıq vəziyyətdən baş çıxara bildiklərinə görə ağıllıdılar.” [2, с.188].

«Алайда ақылды адамдар алмағайып бытысқан шаруаны дұрыс шеше білуімен де ақылды емес пе!». [3, с.442].

“However, that’s why clever men are clever, to sort out tangled things.” [4, с.198].

В азербайджанском и казахском переводе переводчик применил полный пословичный перевод. Данная цитата полностью совпадает с цитатой оригинала: по семантике, образности, стилистической окраске и компонентному составу. На наш взгляд перевод выполнен удачно.

В английском переводе, данная цитата построена на сравнении и выражает оценку, поэтому, чтобы сохранить образность, заложенным автором в

оригинале, для его перевода переводчик прибегнул к калькированию. По этой причине мы полагаем, что использование калькирование здесь оправдано.

Следующий пример на цитату в главе 23 «Великий бал у сатаны»:

«… Это – факт. А факт – самая упрямая в мире вещь.». [1, с.220].

“... Bu – faktdı. Faktı isə heç bir şey dəyişə bilməz.” [2, с.259].

«... Бұл енді - факт. Ал факт дегеніңіз дүниедегі қарсы дәлел айтуға келмейтін ең қыңыр нәрсе.» [3, с.516].

“… That is fact. And fact is the most obstinate thing in the world.” [4, с.278].

В азербайджанском переводе переводчик цитату «**а факт – самая упрямая в мире вещь»** перевёл как **«faktı isə heç bir şey dəyişə bilməz»** что в переводе означает **«ничто не может изменить – факт»**. В данном случае переводчик прибегнул псевдопословичному переводу и полной замене образа, на наш взгляд попытка переводчика не оправдана. Поэтому мы хотим предложить свой перевод к данной цитате, то есть **«fakt isə dünyada ən inadkar bir şeydir»**, так как содержит замысел автора и соответствует оригиналу. На наш взгляд, предложенный переводчиком перевод, привлёк за собой смысловые потери, поэтому мы не можем отнести его к удачному переводу.

В казахском переводе переводчик применяет описательный перевод. В данном случае переводчик решил более подробно и описательно передать цитату на казахском языке. Хотя можно было ограничиться **«ал факт дегеніңіз дүниедегі ең қыңыр нәрсе»,** без добавление описаний, то есть **«қарсы дәлел айтуға келмейтін»** здесь лишнее.

В английском переводе переводчик применяет приём калькирование. В данном случае из всех трёх переводов самый удачный и выигрышный перевод – является английский перевод.

Опираясь на проделанный анализ, мы пришли к выводу, что каждый переводчик может применять метод В.С. Виноградова, не только во время перевода пословиц и поговорок, но и цитат, то есть: полный пословичный,

частичный пословичный, псевдопословичный, калькирование и описательный переводы, так как они облегчают задачу переводчику при переводе цитат.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Булгаков М. А. Мастер и Маргарита, Художественная литература, 1983, с. 320.
2. Bulqakov M. A. Master və Marqarita, пер. С. Будаглы, «Şərq-Qərb”, Баку, 2006, с. 376.
3. Булгаков М. А. Ақ гвардия. Майталман шебері мен Маргарита, пер. С. Актаев, «Аударма баспасы», Астана, 2008, с.632.
4. Bulgakov M. A. The Master and Margarita, Background material Alma Classics Ltd, translated by Hugh Aplin, 2008, 460p.
5. Виноградов В. С. Введение в переводоведение, М.: ИОСО РАО, 2001, с. 224.

УДК 72.012

ОПТИМИЗАЦИЯ И ИНТЕНСИФИКАЦИЯ ПРЕПОДАВАНИЯ СПЕЦИАЛЬНЫХ ДИСЦИПЛИН АРХИТЕКТУРНО-ДИЗАЙНЕРСКОГО ЦИКЛА ПРИ УДАЛЁННОЙ ФОРМЕ ОБУЧЕНИЯ

Тюрикова Елена Николаевна
канд. педагогических наук, доцент
Недошитко Олег Михайлович
ст. преп. кафедры РЖАГ
Титинов Виктор Валентинович
ассистент кафедры ДАС
Архитектурно-художественный институт
Одесса, Украина

Ключевые слова: специальные дисциплины архитектурно-дизайнерского цикла, оптимизация преподавания специальных дисциплин архитектурно-дизайнерского цикла; интенсификация преподавания специальных дисциплин архитектурно-дизайнерского цикла, удалённая форма обучения.

Актуальность исследования в том, что изменившиеся обстоятельства жизни активизировали процесс перехода от вербального образования к аудиовизуальному, программированному, мультимедийному и гипермедийному, в которые включены графика, звук, видео, текст, ссылки. Нелинейная среда средств информации формирует основу учебного процесса в современных условиях. В то же время, профессиональная школа оказалась не готовой к вызовам времени. Использование источников и носителей информации требует новых подходов к организации процесса профессиональной подготовки архитекторов -дизайнеров.

Анализ публикаций в сфере новых педагогических технологий (Автомонов П., Беспалько В., Гончаренко С., Дорошевич В, Мальований Ю., Момот Л, Паламарчук В., Пидласий И., Прокопенко И., Савченко Г., Селевко Г. и пр.[1-3]) позволил выделить основные направления коррекции профессиональной подготовки. Это интенсификация и оптимизация преподавания на основе средового подхода, педагогической интегралогии и использования интерактивных средств.

Необходимость поиска альтернативных форм преподавания специальных дисциплин, пути его интенсификации и оптимизации, обусловила проблему, объект, предмет, цель и задачи работы.

Объект: процесс преподавания специальных дисциплин архитектурно-дизайнерского цикла в изменившихся условиях.

Предмет: пути оптимизации и интенсификации процесса преподавания специальных дисциплин архитектурно-дизайнерского цикла.

Цель: выявить пути оптимизации и интенсификации процесса преподавания специальных дисциплин архитектурно-дизайнерского цикла в современных условиях.

Задачи:

1. Выявить особенности и проблемы преподавания специальных дисциплин архитектурно- дизайнерского цикла в современных условиях.

2. На основе анализа педагогического опыта, сравнить возможности педагогических технологий в достижении оптимизации и интенсификации преподавания специальных дисциплин.

3. Предложить пути оптимизации и интенсификации процесса преподавания специальных дисциплин архитектурно- дизайнерского цикла с учётом современных реалий.

Изменившиеся обстоятельства протекания преподавания специальных дисциплин привели к снижению уровня знаний студентов, выявили противоречия и проблемы: в обеспечении активной обратной связи, коммуникационные, организационные, методические и материально-

технические проблемы. Дистанционное индивидуализированное обучение за экраном монитора привело к увеличению затрат учебного времени, к перегрузке студентов и преподавателей с понижением КПД их деятельности. Учебные планы, программы, расписание занятий не адаптированы к новым условиям, не отвечают на вызовы времени, не учтены *особенности* преподавания специальных дисциплин архитектурно-дизайнерского цикла.

К ним относятся: акцентированное взаимодействие преподавателя и студента; выход учебных задач за рамки одной дисциплины (полидисциплинарное обучение, междисциплинарные связи); отсутствие готовых рецептов и алгоритмов творческого процесса; поисковый характер деятельности; заимствование и перенос методов из разных видов искусства; инновационность; опора на эрудицию, общий культурный уровень; активное подключение эмоциональной сферы, интуиции, игры, и т.п.

Практика преподавания специальных дисциплин архитектурно-дизайнерского цикла показала эффективность следующих подходов:

-организация ученого процесса как ценностно- коммуникативного; мобилизационный поход в подборе организационных форм; расчленение учебного материала на отдельные локальные позиции, позволяющие поставить конкретную типовую учебную задачу, формировать из этих позиций различные комбинации задач; сбалансированное соединение теории и практики в одном учебном блоке; формирование из теоретико-практических блоков кратковременных учебных циклов (3-4 за пару), позволяющих активизировать взаимодействие преподавателя и студентов; вариативность подачи результатов обучения и состава работ; разработка коллективных проектов, использование интерактивных методик работы; разработка индивидуальных проектов в одной и той же исходной средовой ситуации; акцентирование внимания на индивидуальные предпочтения студента; соединение в учебном материале региональных, национальных и мировых ценностей; человекоцентричная концепция формирования учебных задач и пр.

Анализ современных подходов к профессиональному образованию, учебных моделей и технологий и их практическая апробация позволяют сделать *выводы*:

1. *Оптимизация* учебного процесса осуществляется организационными методами, перестройкой и сбалансированием учебных планов и программ, усилением процессов межпредметной интеграции, мобилизационными подходами и открытостью процесса; дифференцированного обучения и пр..

2. *Интенсификация* преподавания может быть достигнута за счёт чёткой постановки стратегических и тактических целей, внедрения средового подхода и интерактивных технологий; организации учебной деятельности в форме творческих мастерских; вариативностью учебного материала и учебных задач; микширования теоретического и практического материала компактными блоками; формирование технологических микроструктур; учёта индивидуальных особенностей и предпочтений студентов и пр.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Биков В. Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти : [монографія] / Валерій Юхимович Биков. – К. : Атіка, 2008. – 684 с.

2. Факторович А. Сущность педагогических технологий / А. А. Факторович // Педагогика.– 2008. – № 2. – С. 19–27.

3. Селевко Г. К. Современные образовательные технологии : [учебное пособие] / Герман Константинович Селевко. – М. : Народное образование, 1998. – 256 с.

4. Технологія [Електронний ресурс] / Вікіпедія. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki.

УДК 021+024]:022.9:027.7

АСИСТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ В БІБЛІОТЕКАХ УНІВЕРСИТЕТІВ: ДОСВІД ПРАКТИЧНОГО ЗАСТОСУВАННЯ

Тюркеджи Наталя Станіславівна
Аспірантка
Харківська державна академія культури
м. Харків, Україна

Анотація. У статті проаналізовано досвід бібліотек провідних університетів світу в галузі впровадження та використання асистивних технології для забезпечення загальної доступності студентів з особливими потребами до послуг які надають бібліотеки.

Ключові слова: асистивні технології, інклюзивний простір бібліотеки, доступність, користувачі з особливими потребами.

Нині бібліотечна сфера зазнає суттєвих змін, адже трансформації інформаційного суспільства потребують якісних нововведень, зокрема й в галузі надання бібліотечних послуг, що передбачає й забезпечення безбар`єрності для всіх їх користувачів.

Питання безперешкодного доступу людей з особливими потребами до різного виду послуг в Україні надзвичайно актуальне, але його вирішення не є централізованими. Тому аналіз найкращих практик світових бібліотек щодо досягнення оптимальних результатів у розв’язанні цієї проблеми є першим кроком до розробки методики реалізації нових форм та підвищення якості бібліотечних послуг .

Головними інструментами для забезпечення відкритого доступу до інформації є асистивні (адаптивні) технології. Це великий спектр допоміжних засобів та послуг, за допомогою яких підвищується рівень функціональних

можливостей людей з особливими потребами, тобто вони стають більш незалежними, продуктивними для особистісного та професійного зростання [1].

Згідно зі статистичними даними, у світі більшість людей з особливими потребами перебувають на межі бідності, тому не мають доступу до сучасних технологій та інформації загалом.

З урахуванням того, що широкого розповсюдження набуває дистанційна освіта, у людей з особливими потребами з`являється більше можливостей для здобуття професії, а, отже, й покращення фінансового самозабезпечення. Саме тут на допомогу мають прийти бібліотеки як центри інформації.

За останні 10 років простежується динамічне зростання досліджень провідних фахівців бібліотечної справи щодо особливостей, розв'язання проблемних питань та пошуку досконалих методик у процесі впровадження асистивних технологій. Практичну ж діяльність в цьому напрямку висвітлено не достатньо. Тому для виявлення особливостей практичного використання асистивних технологій в бібліотеках та можливостей, які вони надають користувачам було проведено контент-аналіз бібліотечних сайтів провідних університетів світу як передових лабораторій інноваційних розробок.

У наслідок вивчення понад 20 сайтів, було визначено таке:

- кожен із сайтів має функцію адаптації сторінки для людей з вадами зору;
- повно та чітко на сайті описано забезпечення можливостей фізичного та віртуального доступу до кожного з бібліотечних підрозділів (мал. 1) [2];
- при всіх університетах організовано Центри доступності, які займаються координаційними та організаційними питаннями щодо професійної діяльності викладачів та навчання студентів з особливими потребами (мал. 2) [2];
- бібліотеки забезпечують своїх користувачів відповідними навчальними матеріалами, переведеними в альтернативні формати:

електронний текст, великий шрифт, шрифт Брайля, або інші варіанти за індивідуальним запитом;

- реалізуються програми взаємної підтримки, завдяки яким студентам підбирають наставників або партнерів по навчанню;
- містяться корисні посилання на сайти та сторінки спеціальних організацій (при університетах, на місцевому рівні), які надають посильну допомогу людям з особливими потребами в адаптаційних процесах.

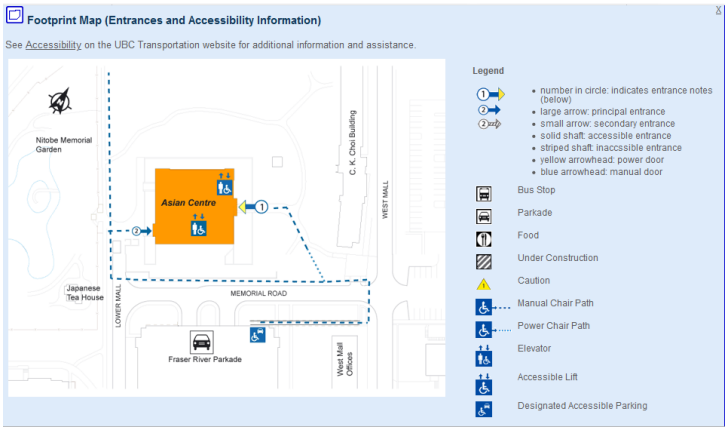

Рис. 1. Інформація про доступність

Рис. 2. Доступний трансфер

Також робота з сайтами дозволила з`ясувати, що беручи до уваги ситуацію, яка склалася через пандемію COVID – 19, бібліотеки надають інформацію про спеціальні програми, адаптовані для людей з особливими потребами, зокрема, вбудовані інструменти спеціальних можливостей Microsoft, MS Teams і Zoom тощо[3].

При деяких бібліотеках створено робочі групи з контролю доступності до бібліотечних послуг людей з особливими потребами. Їхньою метою є контроль за відповідністю діяльності бібліотеки законодавчим нормам певної країни, перевірка послуг та ресурсів щодо загальної доступності, збір та обробка пропозицій з покращення послуг, що надаються [4, 5].

Світова практика свідчить, що асистивні технології набувають значного поширення в бібліотечній діяльності. Вони є свідченням переходу проблеми з теоретичної в практичну площину, щовідповіда вимогами сьогодення.

Отже, кожна бібліотека прагне надати всім користувачам рівний доступ до своїх послуг і саме використання сучасних асистивних технологій відкриває широкі можливості для покращення якості життя через освіту та самовдосконалення для всіх верств населення. Забезпечення рівного доступу до інформації, яка є капіталом для кожної особистості – це одне з основних завдань.

Перспективою подальшого дослідження є вивчення процесу використання асистивних технології в масових бібліотеках світу та впровадження найкращих практик в діяльність бібліотечних установ України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Конвенція про права осіб з інвалідністю: офіційний переклад. 2006. DOI: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text

2. Disability Access. The University of British Columbia library. DOI: https://services.library.ubc.ca/facilities/disability-access-by-building/

3. Library accessibility. McGill Library. DOI: https://www.mcgill.ca/library/services/access

4. Services for Persons with Disabilities: Home. Library of Massachusetts Institute of Technology. DOI: https://libguides.mit.edu/disabilities

5. Readers with disabilities. Cambridge University Library. DOI: https://www.lib.cam.ac.uk/using-library/readers-disabilities

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ ЗАСУДЖЕНИМИ ЖІНКАМИ

Устюжанінова Ольга Тарасівна,
викладач кафедри
професійних та спеціальних дисциплін**,**
Кириченко Вероніка,
курсант 4 курсу
Херсонського факультету
Одеського державного університету внутрішніх справ
м.Херсон, Україна

На сучасному етапі розвитку суспільства жіноча злочинність виступає вкрай важливою проблемою, навіть незважаючи на те, що в жодній країні вона не має домінуючого характеру. Зростає злочинність серед жінок, що вчиняють тяжкі та особливо тяжкі злочини для яких характерна підвищена агресивність і відповідно караються позбавленням волі на певний строк або довічним позбавлення волі. Необхідність вживання ефективних заходів профілактики такого типу злочинності визначає основні напрямки розвитку та удосконалення правового регулювання щодо відбування (виконання) покарання у виді позбавлення волі засудженими жінками.

Проблемам виконання і відбування покарання у виді позбавлення волі жінками присвячена значна кількість досліджень. Сутність та зміст цього виду покарання розглядалися в працях В.А. Бадири, І.Г. Богатирьова, Т.А. Денисової, І.О. Кирилової, В.О. Меркулової, С.В. Нікітенко, А.Т. Потьомкіної, В.О. Серебрякової, Л.О. Шевченко, Т.О. Шмаєвої, В.В. Федусік,Т.М. Явчуновської.

Відповідно до ст. 18 та 150 Кримінально-виконавчого кодексу України (далі – КВК України) жінки, які були засуджені до покарання у вигляді

позбавлення волі, повинні відбувати відповідне покарання у виправних колоніях:

1)мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання – жінки, засуджені за нетяжкі, тяжкі та особливо тяжкі злочини. У секторі середнього рівня безпеки виправної колонії мінімального рівня безпеки можуть відбувати покарання також жінки, засуджені до довічного позбавлення волі; [1]

У виправні колонії цього виду переводяться жінки з виховної колонії з досягнення 18-річного віку для подальшого відбування покарання. Вони розташовані в таких областях: Донецькій (Приазовська і Сніжнянська), Дніпропетровській, Луганській (Червонопартизанська), Одеській (Чорноморська), Харківській (Качанівська) і т.д. [2];

2) середнього рівня безпеки – жінки, засуджені до покарання у виді довічного позбавлення волі; жінки, яким покарання у виді смертної кари або довічного позбавлення волі замінено позбавлення волі на певний строк в порядку помилування або амністії [1].

Таким чином, з вищезазначеного можна зробити висновок, що колонії максимального рівня безпеки не передбачені для жінок.

Відповідно до міжнародних стандартів режим відбування такого покарання має на меті не тільки на деякий час ізолювати засуджену жінку від суспільства, а й систематично здійснювати виховний вплив та сприяти зростанню відповідальності кожної засудженої за власну поведінку, а також її виправленню та ресоціалізації.

Вкрай особливий статус жінки в нашому суспільстві як людини, яка виховує дітей, є матір’ю, хранителькою домашнього вогнища тощо диктує підвищені вимоги до рівня її моральних норм, поведінки, яку від неї очікують, та відповідальності за цю поведінку перед суспільством. Виходячи з цього, досить складно оцінити шкоду, що завдає суспільству жіноча злочинність. Жінкам, які відбувають покарання у виправних установах, необхідна особлива увага при застосуванні різноманітних заходів виховного впливу, а показниками

їх виправлення може стати статистика зменшення рецидиву злочинів серед жінок.

Обрання покарання у вигляді позбавлення волі щодо жінок обумовлено, перш за все, тим, що таке покарання характеризується досить високим рівнем репресивності, і саме він найбільш пов'язаний із негативними для жінки наслідками (втрата соціальних навичок, повернення до кримінальної активності, стигматизація, втрата суспільно корисних зв'язків тощо) [3]. В Україні існує значне «перенаселення» виправних колоній, які призначені для жінок, тому засуджені змушені відбувати покарання в так званому казарменому помешканні, яке пригнічує психоемоційний стан жінки.

Крім того, цікавими є дані англійських судових психіатрів про особливості негативної поведінки жінок в умовах позбавлення волі. Відповідно до їх досліджень, жінки в місцях відбування покарання у виді позбавлення волі вважаються більш тяжким та нестабільним контингентом у порівнянні з чоловіками. Психіатрами ці порушення та їх причини пов'язуються з прагненням полегшити своє становище, якимось чином зняти напруження, пов'язане з ізоляцією. Виходячи з цього, в Англії саме на підставі вищезазначених висновків було на рівні національного законодавства встановлено відмінні умови утримання жінок і чоловіків у в'язницях: навіть у закритих в'язницях жінкам забезпечується значна можливість вільного пересування в межах безпечної території [4]. Тому одним із головних завдань соціально-психологічної служби у жіночих виправних колоніях є з'ясування психологічного стану та характеристик кожної жінки, що відбуває покарання, і у зв'язку з цим проводити з нею заняття для зняття психологічної напруги й стресу, а також заспокоєння, адже, як свідчить практика, жінки менш вправно вміють контролювати власні емоції.

Підсумовуючи все вищевикладене, можна зробити висновок, що жінки є особливою категорією людей, які засуджені до покарання у виді позбавлення волі. Аналіз їх психологічних особливостей відіграє важливу роль у визначення порядку та умов, у яких вони мають відбувати покарання. Оскільки вчинення

будь-якого злочину, а особливо насильницького жінкою є явище надзвичайним, то тавро злочинниці залишається на все життя. Унаслідок цього постають проблеми ресоціалізації засуджених після звільнення. Деякі звільнені жінки не витримують осуду і тиску зі сторони суспільства і тому вчиняють повторно злочині. Тому, проаналізувавши дану тему, можна зауважити, що специфіка категорії засуджених вимагає особливого механізму подолання негативних наслідків покарання, досягнення мети виправлення і ресоціалізації засуджених.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінально-виконавчий кодекс: Закон України від 11.07.2003 №1129-IV. Дата оновлення: 03.07.2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text (дата звернення: 26.01.2021)
2. Виноградова С. О. Виконання (відбування) покарання у виді позбавлення волі засудженими жінками (правовий аспект) / С. О. Виноградова // Право і суспільство. - 2015. - № 5. - С. 169-173. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2015_5_31.
3. Бадира В. А. Виправлення жінок, засуджених до позбавлення волі, як мета покарання: автореф. дис. Львів. 2006. 17 с. URL: https://i-rc.org.ua/index.php/pravo/95-badira-v-a-autoreferat-vipravlenya-jinok-
4. Кононец А. Социальные, психологические и психиатрические проблемы женщин, находящихся в заключении. 2005. № 3. С. 12-14.

ЗМІНА КЛІНІКО – ЛАБОРАТОРНИХ ПОКАЗНИКІВ ПРИ РІЗНИХ ФОРМАХ ГЕМОЛІТИЧНОЇ ХВОРОБИ НОВОНАРОДЖЕНИХ

Фаузі Єлизавета Сергіївна
кандидат медичних наук, доцент
Ротна Марія Ігорівна
студентка 6 курсу
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара

Аннотація: починаючи з перших тижнів вагітності, між зародком і материнським організмом виникають складні імунобіологічні взаємозв'язки, які багато в чому визначають подальший перебіг вагітності, стан матері, розвиток плоду та новонародженої дитини. У ряді випадків імунологічна несумісність між матір'ю і плодом стає причиною важких порушень ембріогенезу та постнатального розвитку. Гемолітична хвороба новонароджених діагностується приблизно у 0,6% новонароджених. Перинатальна смертність становить 2,5%, у 4,9% дітей зазначають відставання у фізичному розвитку. Патологія ЦНС виявляється приблизно у 8% дітей.

Ключові слова: гемолітична хвороба новонароджених, лабораторна діагностика, гіпербілірубінемія, анемія, прямий антиглобуліновий тест.

Вступ. Гемолітична хвороба новонароджених (ГХН) – вроджене захворювання, що виникає внутрішньоутробно або в перші години чи дні після народження в результаті імунологічного конфлікту через несумісність крові плода і матері по еритроцитарним антигенам. Гемолітична хвороба зумовлена переходом з організму матері через плацентарний бар'єр антитіл, направлених проти еритроцитів плоду і дитини, що призводить до їх інтенсивного руйнування. Вона є найбільш частою причиною жовтухи і анемії у новонароджених [2, с. 159; 4, с. 169].

Рання діагностика, своєчасно розпочата терапія і реабілітація визначають результат даного захворювання. Знання сучасних методів профілактики ГХН визначає сприятливий віддалений прогноз якості життя хворих новонароджених, дозволяє запобігти розвитку неврологічних порушень [1, с. 123; 5; с,146].

Матеріали та методи. З метою вивчення зміни основних показників крові при гемолітичній хворобі новонароджених було відібрано 80 дітей хворих на ГХН. Для вивчення динаміки процесу та ефективності проведеного лікування були взяті результати дослідження на момент народження (показник 1), під час лікування (показник 2) та на момент виписки зі стаціонару або переводу у інший лікувальний заклад (показник 3). Всіх дітей було поділено на дві групи в залежності від етіологічного фактору розвитку захворювання. Першу групу (n = 46) складали діти з несумісністю за системою АВ0. У другу групу (n = 34) включили новонароджених з несумісність по резус-фактору.

Статистична обробка отриманих даних, побудова таблиць, графіків та діаграм проводилися за допомогою стандартних програм Microsoft Excel. Розраховувалися наступні параметри: середні арифметичні значення (M), середні квадратичні відхилення (σ), стандартні помилки середніх (m). Достовірність відмінностей визначали за допомогою критерію t – Стьюдента. Різницю між порівнюваними величинами вважали достовірною при $p < 0,05$.

Результати дослідження показали**,** що діти в першій групі народилися на 38,41 ± 1,55 тижні вагітності. Усі хворі цієї групи на момент народження мали показники фізичного розвитку, які відповідали терміну вагітності: маса тіла 3186,96 ± 277,79 гр, довжина 49,52 ± 1,61 см. Хворі у другій групі народилися на 37,00 ± 2,29 тижні вагітності та мали такі показники фізичного розвитку: маса тіла 2976,18 ± 423,69 гр, довжина тіла 48,21 ± 2,61 см.

Одразу після народження всім дітям був проведений антиглобуліновий тест. Діагноз ГХН у всіх випадках підтвердився різко позитивною прямою пробою Кумбса. У першій групі: у 30 новонароджених вона становила +++ (3+),

у 16 хворих – ++++ (4+). У другій групі: у 16 дітей результат був – +++ (3+), та у 18 новонароджених – ++++ (4+).

Гематологічні показники у дітей одразу після народження, свідчили про те, що ці діти народжувалися з анемією і високими показниками рівня білірубіну, що мали значущу різницю з нормативними показниками (Рис. 1). Так у дітей з резус – конфліктом гемоглобін при народжені (Hb 1) складав 143,09 ± 34,54 г/л. У дітей в групі з несумісністю по антигенам системи АВ0 стан червоного паростку крові був дещо кращим. Так гемоглобін у дітей з першої групи складав 167, 41 ± 33,59 г/л. Під час проведення лікування показники гемоглобіну (Hb 2) крові у другій групі були достовірно вищими, ніж для першої групи ($p < 0,05$). Гемоглобін у першій групі складав 157,67 ± 22,44 г/л, а у другій 146,44 ± 23,94 г/л. На момент виписки дітей зі стаціонару показники гемоглобіну (Hb 3) у першій та другій групах були значно нижче ніж при народженні – 149,54 ± 19,59 г/л та 138, 18 ± 13,56 г/л відповідно.

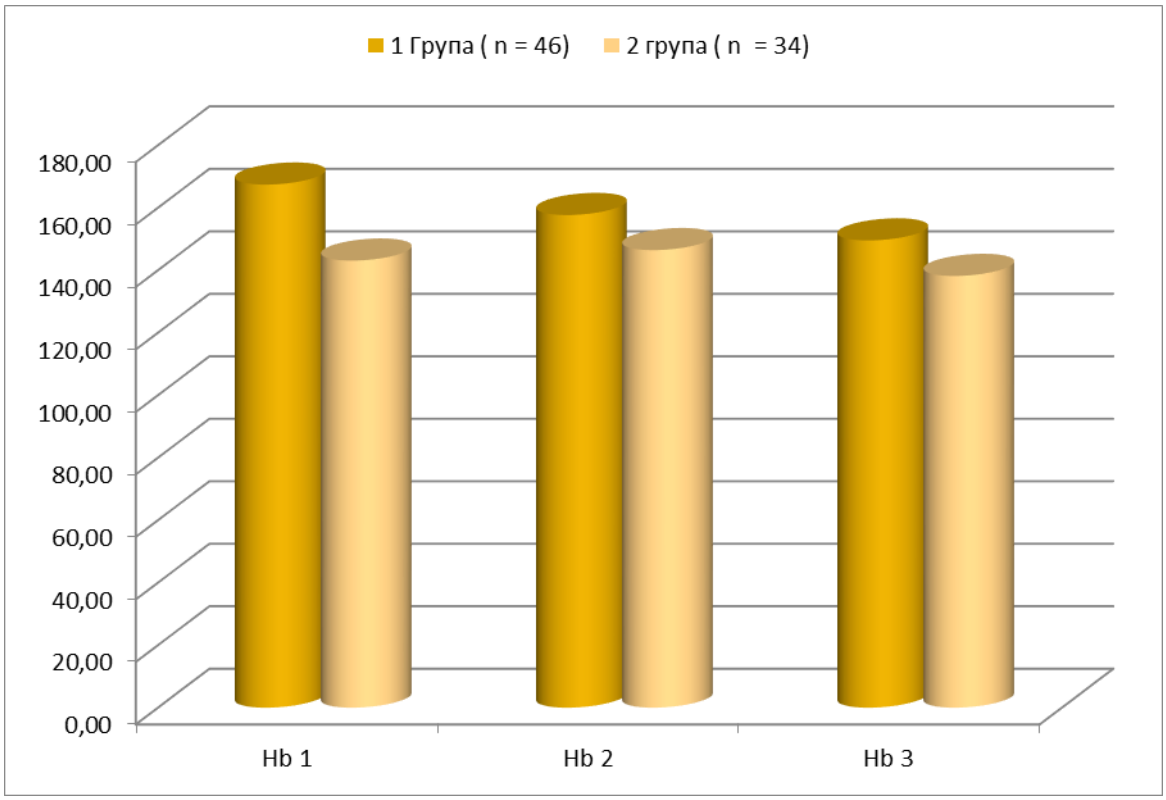

Рис. 1 Показники гемоглобіну (Hb) на момент народження, під час лікування та на момент виписки зі стаціонару

Найважливішим симптомом, що характеризує гемолітичну хворобу новонароджених, є гіпербілірубінемія, яка виявляється в різні терміни залежно від причини гемолітичної хвороби новонароджених [3, с. 27]. При аналізі рівня пуповинного білірубіну в порівнюваних групах виявлено, що в групі з резус-конфліктною гемолітичною хворобою загальний білірубін крові був достовірно нижчим ніж у групі з несумісністю по антигенам системи АВ0 ($p < 0,05$).

При несумісності за антигенами системи АВ0 середній рівень загального білірубіну при народженні складав 94,51 ± 17,91 мкмоль/л, при цьому рівень погодинного приросту білірубіну був 8,65 ± 3,29 мкмоль/л/год. При резус – конфліктній гемолітичній анемії рівень білірубіну становив 110,14 ± 23,63 мкмоль/л, а погодинний приріст білірубіну – 11,38 ± 3,71 мкмоль/л/год. Під час проведення терапії ми можемо спостерігати різке підвищення рівня загального білірубіну в обох досліджуваних групах, 184,05 ± 45,48 мкмоль/л та 223,44 ± 61,87 мкмоль/л відповідно ($p < 0,05$). Після проведеного дослідження можна стверджувати, що лікування було успішним, тому що на момент виписки зі стаціонару показники білірубіну для першої групи становили 138,35 ± 29,21 мкмоль/л та для другої 151, 13 ± 36,6 мкмоль/л.

У нормі у здорової новонародженої в пуповинної крові знаходиться 17,1-51,3 мкмоль/л непрямого білірубіну, максимум якого сягає на 3-4 день життя - 83,5-102,6 мкмоль/л, а вже до 5-7 дня знижується до 34,2 мкмоль/л. Жовтизна шкіри з’являється коли концентрація білірубіну знаходиться в межах 70 – 120 мкмоль/л [1, с. 123].

При першому визначенні рівня непрямого білірубіну різниця між першою та другою групою була не дуже велика. Для першої групи значення непрямого білірубіну (НБ 1) знаходився на рівні 82,76 ± 15,38 мкмоль/л, для другої - 95,58 ± 19,91 мкмоль/л. Повторне вимірювання проводили на середині лікування (НБ 2) та відмічали підвищення рівня непрямого білірубіну, як в першій, так і в другій групі : 150,85 ± 41,73 мкмоль/л та 185,91 ± 57,82 мкмоль/л відповідно ($p < 0,05$). Наприкінці перебування хворих дітей у лікувальному закладі (НБ 3)

показники рівня непрямого білірубіну для першої групи становили 109,93 ± 23,16 мкмоль/л і для другої – 122,95 ± 31,27 мкмоль/л (Рис. 2).

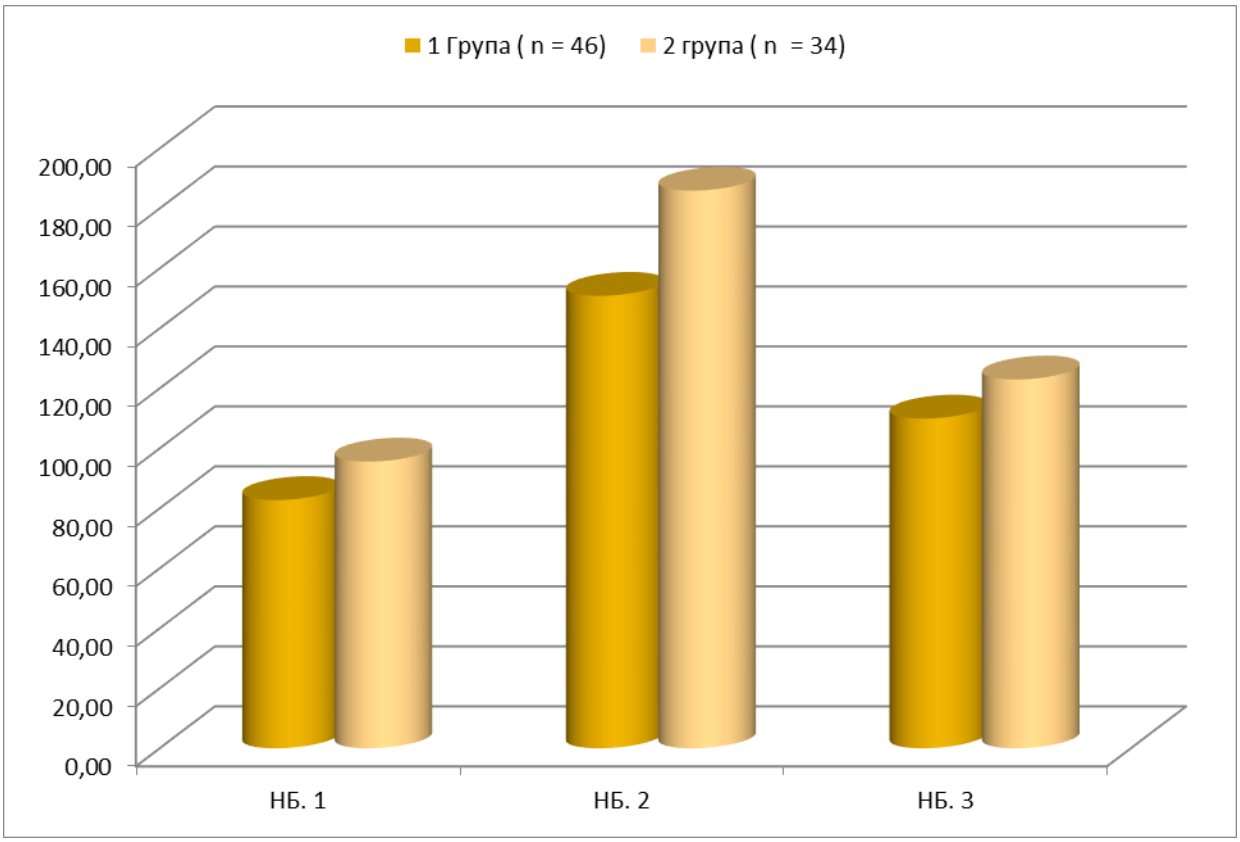

Рис. 2 Показники непрямого білірубіну (НБ) на момент народження, під час лікування та на момент виписки зі стаціонару

Усім новонародженим з гемолітичною хворобою в залежності від тяжкості перебігу захворювання була проведена фототерапія (ФТ) в безперервному режимі або операція замінного переливання крові (ОЗПК). У дітей в першій досліджуваній групі ФТ проводилась у 85 % випадків, а ОЗПК – у 15 %. У другій групі ФТ проводилась у 44 % хворих, ОЗПК – у 56 % випадків. В незалежності від тяжкості перебігу всім хворим протягом неонатального періоду проводилася коригуюча терапія, за стандартами захворювання: інфузійна терапія, при розвитку анемії – препарати заліза.

Висновки: Після проведеного дослідження можна зробити висновок, що гемолітична хвороба у дітей з резус – конфліктом протікає тяжче, ніж у дітей з несумісністю по антигенам системи АВ0. Такі діти потребують проведення інтенсивної терапії одразу після народження. Результати дослідження показують, що провідними симптомами при ГХН є гіпербілірубінемія та

анемія, тому важливим є визначення рівня гемоглобіну та білірубіну (особливо непрямої фракції) одразу після народження. Діагноз підтверджується позитивною прямою пробою Кумбса.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Альферович Е. Н. Современные аспекты диагностики, клинической картины и лечения гемолитической болезни новорожденных по АВ0-системе. – 2020. – С. 123 – 126.
2. Вялкова, А. А., Гордиенко, Л. М., Азарова, Е. В., Гемолитическая болезнь новорожденных. Учебное пособие для аспирантов – Оренбург, 2016, - С. 159 .
3. Гурина Л. Н. и др. Гипербилирубинемии у новорожденных //Медицина: теория и практика. – 2018. – Т. 3. – №. 1. – С. 27 – 28.
4. Чернюх, О. Г., and В. Ф. Мислицький. "Ще раз до питання про гемолітичну хворобу новонароджених (огляд літератури з матеріалами власних досліджень)." Клінічна та експериментальна патологія. – 2014. - №. 4(50). – С. 169 – 173.
5. Delaney M., Matthews D. C. Hemolytic disease of the fetus and newborn: managing the mother, fetus, and newborn //Hematology. – 2015. – Т. 2015. – №. 1. – P. 146 - 151.

УДК 821.133.1 – 32 Дютур.09

ПОЭТОНИМНАЯ СТРУКТУРА ПРОИЗВЕДЕНИЙ ЖАНА ДЮТУРА С БАСЕННОЙ ОСНОВОЙ

Фель Елена Леонидовна,
к. ф. н., старший преподаватель,
Национальный фармацевтический университет,
г. Харьков, Украина

Аннотация: На материале басни «Закат волков» (“Le Crépuscule des loups”) французского писателя Жана Дютура исследуется проблема рецепции античных сюжетов и принципы их современной интерпретации. Писатель заимствует сюжет из источников античной истории и эзоповского наследия. Характерной особенностью дютуровской интерпретации является перевод сюжетов и образов в комический модус повествования и актуализация философских, эстетических и этических смыслов античных сюжетов и образов.

Ключевые слова: Дютур, античность, басня, модус комического, жанр.

Жан Дютур интересен не только как оригинальный, самобытный писатель, но и как мыслитель, отстаивающий определенные принципы, умеющий их выразить в четкой афористической форме. В его книгах, многочисленных заметках, записных книжках, собраны высказывания, помогающие лучше понять к чему он стремится, от чего отталкивается, что утверждает в своих произведениях, как и где находит близкие ему темы и решения. Интересно рассмотрение поэтики различных произведений автора, а особенно малых форм, таких как басенные. Философ по самому складу своей художественной натуры, он подчеркивает роль и значение мировоззрения, направляющего творческую мысль художника.

Стратегия дютуровских произведений в большинстве своем следует общим принципам, что позволяет говорить о типологии жанрообразующих

элементов этих произведений, начиная с названия, экспозиции, представления персонажа и заканчивая построением сюжета и финальным аккордом. Интересны с этой точки зрения образцы малой прозы, представленные в сборниках моралите и басен. Так в «Закате волков» (“Le Crépuscule des loups”) автор представляет переосмысление известнейшего сюжета басни Лафонтена «Волк и Ягненок», восходящей к Эзопу. Представлена басня в прозе: короткий прозаический рассказ аллегорического характера, сжатый событийный ряд, лишенный всякой детализации и описательности, четко сформулированный в конце рассказа моральный вывод.

В отличие от эзоповского варианта басни, лафонтеновская и крыловская версии очень близки в структурно-содержательном плане и, по терминологии Л. В. Выготского, являются творчески переработанными поэтическими баснями. Мораль, традиционно завершающая поучительную историю и располагающаяся в самом ее конце, в басне Лафонтена и Крылова помещена в начало рассказа. У Лафонтена: «Более сильный довод всегда является наилучшим, что мы сейчас и покажем» (La raison la plus fort est toujours la meilleure:/Nous l’allons montrer tout à l’heure [2, p. 23]). У Крылова эта часть басни более развернута и имеет отчетливо выраженный социально-нравственный смысл:

У сильного всегда бессильный виноват:

Тому мы тьму в Истории примеров слышим;

Но мы Истории не пишем;

А вот о том, как в баснях говорят [1, с. 20].

Здесь мораль приобретает совершенно иной, в сравнении с эзоповским, смысл. Речь в данном случае идет не об индивидуально-личностной склонности человека довести до конца задуманное недоброе дело (как у Эзопа), а поднимается на уровень социально значимого и вневременного явления. Кроме того, у Крылова значительно обогащается художественный мир повествования за счет детализации самого события: дается характеристика погоды («Ягненок в жаркий день пришел к ручью напиться»), состояния Волка («голодный рыскал

Волк»; Волк «кричит», гневается). Усиливает эффект рассказа и комически звучащая мотивировка вины Ягненка: «Ты виноват уж тем, что хочется мне кушать» [1, с. 21]. Лафонтеновская басня лишена подобных живописных деталей и содержит лишь одно определение волка – «этот жестокий зверь» (cette bête cruelle).

В дютуровском же варианте, характер переосмысления определяется модусом комического, обусловленным прежде всего творческим замыслом писателя, о чем говорит само название: «Закат волков» вместо «Волк и Ягненок» и переводом в комическую ипостась образа ягненка. В свою очередь это ведет к перевернутости сюжета и вытекающим из этого комическим ситуациям. Перевернутость традиционного сюжета заявляется уже в первой фразе дютуровской версии эзоповской басни. В ней не волк видит пьющего из реки воду ягненка, а, наоборот, жажду утоляет сам волк. Причем сообщение об этом сопровождается достаточно развернутым описанием персонажа: «Это был старый с белой шерстью волк, на счету которого числилось множество славных деяний. Возраст слегка утомил его, слегка отяжелил, но он по-прежнему был красив, с благородной осанкой, задумчивыми глазами и еще со всеми своими зубами» [3, p. 327].

Только после этой фразы на сцене появляется ягненок, описание которого дается в явно комическом плане, в котором подчеркнуто краткая контрастная характеристика внешнего портрета персонажа сопровождается насмешливым перечислением его достоинств: «Он был весь черный, поскольку происходил от черного барана и черной овцы (а волк – белый). Он обладал исключительным ораторским даром. Его мстительные разглагольствования вызывали энтузиасмические «блеяния» (des bêlements d’enthousiasme). Благодаря ему и нескольким баранам его закалки, народ баранов начинал осознавать свои силы» [3, p. 327]. (Il était tout noir, étant fils de mouton et de brebis noir. C’était un jeune animal du plus grand avenir. Il prenait la parole dans les réunions d’étable à vingt lieues à la ronde et expliquait aux moutons du pays que le temps du mouton était

arrivé. Il avait un don oratoire exceptionnel. Ses discours électrisaient les bergeries. [7, p. 143–144]).

Трансформация традиционно жертвенного персонажа в персонаж явно комический коренным образом меняет каноническую ситуацию. Возникает эффект парадокса. Агрессивность ягненка по мере развертывания пространного диалога (что не характерно для басни) между ним и волком нарастает, несмотря на примирительную позицию последнего. Волк все время извиняется, просит прощения (за свою устаревшую манеру выражаться – по поводу «черного барана», обещает на будущее исправиться), обращается к логике разумных доводов, пытаясь дать понять ягненку, что единственный в округе ручей, из которого пили всегда все его предки, является общественным достоянием и должен принадлежать всем. Но воинственный ягненок категорически запрещает волку прикасаться «своим грязным рылом» (Votre sale gueule) [7, p. 144] к водам реки, поскольку прошли времена «когда на земле господствовали волки, а бедные бараны подвергались всевозможной эксплуатации» [7, p. 144]. В душе униженного несправедливостью и выведенного из терпения волка пробуждается забытая гордость и он «ледяным голосом» [7, p. 146] советует ягненку убраться прочь в течение тридцати секунд. Перед традиционной развязкой, где волк набрасывается на ягненка, Дютур вводит еще один комический эпизод: в ответ на требование волка убраться ягненок выкрикивает: «Жить свободным или умереть» [7, p. 146].

Таким образом, мы видим, что дютуровский вариант переосмысления традиционного сюжета басни о Волке и Ягненке выполнен в модусе комического повествования. Комическое здесь представлено достаточно широким спектром своих разновидностей. Прежде всего – это комизм одного из персонажей, Ягненка, поведение которого, само являясь комическим, порождает комическую ситуацию в целом и различные ее проявления в частности. Комизм персонажа ведет к парадоксальному построению сюжета, к его комической перевернутости, где на определенное время жертвой несправедливости, обвиняемым становится традиционный обвинитель – Волк.

Данное двусмысленное положение персонажа определяет и ироническое название произведения Дютура – «Закат волков», ироническое, поскольку в итоге восстанавливается исконная ситуация: волк поедает ягненка.

Комический модус повествования повлек за собой и трансформацию финального басенного элемента – морали. У Дютура эта часть достаточно развернута и пространна, она оставляет простор для раздумий и неоднозначных выводов, которые затрагивают широкий спектр современных реалий как социально-политических, так и философских. В финале говорится, что жестокий поступок волка был осужден всем миром.

Таким образом, Ж. Дютур, переосмысливая традиционный сюжет о жертве и насильнике, слабом и сильном в модусе комического, наполняет его современными реалиями политической борьбы и придает ему актуализированные смыслы современной истории.

Подобная структурно-содержательная модель повествования характерна и для других малых произведений писателя с исходной басенной основой. Это подтверждает и общность поэтологических приемов произведений с басенной основой: интригующее название с ироническим подтекстом; ударная экспозиция с развернутой характеристикой одного из персонажей; привнесение комического начала в описание персонажей посредством наделения их определенными портретно-психологическими чертами, противоположными традиционным басенным персонажам, а также наделение их комическими именами; использование интригующих моментов, придающих динамику движения сюжета; наличие новеллистического пуанта и финала с насмешливо-ироническим подтекстом, соотнесенным со смысловой установкой названия.

Нарративная стратегия произведений этого типа определяется установкой писателя на художественно-критическое переосмысление в контексте современных, социокультурных, нравственно-этических и идеологических установок, моральных представлений и стереотипов прошлых эпох, закрепленных в жанрах наставительно-поучительной классики, прежде всего в баснях, моралите, сказках, мифологических сюжетах. В сюжетно-

композиционном плане характерна типологически устойчивая пятифазная модель сюжетного развертывания текста: фаза исходного состояния или обособления; фаза нового партнерства, сопровождаемая нарушением исходного состояния; лиминальная фаза, она же фаза действия, испытания; фаза преображения и фаза финального состояния. Сюжетное развитие всегда сопровождается резким и неожиданным событием – новеллистическим пуантом, полемически заостренной по отношению к исходному тексту перевернутостью сюжетно-фабульной коллизии и смыслового содержания и насмешливо-ироническим финалом.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Крылов И. С. Сочинения: в 3-х т. – Т. 3: Басни. Стихотворения. Письма / И. С. Крылов. – М. : Художественная литература, – 1946. – С. 20-21.

2. Лафонтен Ж. Басни / Жан Лафонтен ; пер. с фр. – М. : ООО «Изд-во АСТ»; Харьков : Фолио, – 2003. – 309с.

3. Михилев А. Д. Избранные работы: [сборник научных трудов] / [сост. А. Д. Михилев]. – Харьков : ХНУ имени В.Н. Каразина, – 2012. – 412 с.

4. Михилев, А. Д., Фель, Е. Л. Античные сюжеты и темы в интерпретации Жана Дютура / А. Д. Михилев, Е. Л. Фель // «Наукові записки» Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди. Серія «Літературознавство», 2012. Вип. 1 (69), частина перша. – Х., – 2012. ППВ «Нове слово». – С. 124-132.

5. Фель Е. Л. Жанровая специфика малых прозаических произведений Жана Дютура / Е. Л. Фель // Матеріали Міжнароднго українського наукового конгресу дослідників світової літератури та культури «Світова література на перехресті культур та цивілізації». – Сімферополь. Вип. 7. – Ч. I, – 2013. – С. 220-225.

6. Эзоп. Басни / Эзоп. – М. : Изд-во Эксмо, – 2004. – 448 с.

7. Dutourd J. Les perles et les cochons / J. Dutourd. – P. : Plon, – 2006. – 218 p.

РОЗВИТОК ДРІБНОЇ МОТОРИКИ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З РОЗЛАДАМИ АУТИЧНОГО СПЕКТРУ

Філак Фелікс Гернгійович
канд.мед. наук, доцент
УДВНЗ «Ужгородсський національний університат»
М. Ужгород, Україна

Анотація./Annotation. Дитячий аутизм є одним з найбільш важких порушень психофізичного розвитку. В поведінці таких дітей характерна байдужість або захисна реакція стосовно "нормальних" пропозицій контакту, спілкування, напружено-боязлива прихильність до певних щоденних процедур, однобічність, недостатній розвиток фізичних, розумових та творчих здібностей та неготовністю до практичних вимог життя. Доведено, що функціональні можливості загальної та дрібної моторики не відповідають віковому розвитку аутичної дитини.

Ключові слова: дитячий аутизм, дрібна моторика, аутичний спектр, фізичний розвиток.

Вступ. /Introductions. З клінічного погляду дитячий аутизм є одним з найбільш важких порушень психофізичного розвитку, яке характеризується нездатністю хворої дитини до взаємодії з зовнішнім світом, налагоджувати відносини з іншими людьми та адаптації в суспільстві. В поведінці таких дітей характерна байдужість або захисна реакція стосовно "нормальних" пропозицій контакту, спілкування; напружено-боязлива прихильність до певних щоденних планів і процедур, однобічність, недостатній розвиток фізичних, розумових та творчих здібностей та неготовністю до практичних вимог життя. Сучасні наукові дослідження показали, що за вчасної діагностики у ранньому віці можливі ефективні втручання, які дозволяють значно покращити прогноз розвитку дитини з РСА, можливість соціальної інтеграції у майбутньому.

Вважається, що аутична поведінка є інтегральним розладом з різною етіологією і патогенезом. З'ясування у кожному конкретному випадку механізмів його розвитку на клінічному етиопатогенетичному рівні має важливе практичне і теоретичне значення. Природу цього явища до сьогодні не вивчено, Навчання дітей з інвалідністю здійснюється за допомогою спеціальних методів, способів і в умовах, які максимально сприяють засвоєнню знань і соціальному розвитку.

Проблемі педагогічно-корекційних заходів присвячені праці багатьох вчених, практикуючих фахівців педагогів, психологів, разом з тим, недостатньо приділено увагу засобам фізичної терапії, розвитку комунікативних функцій для дітей молодшого шкільного віку. На сьогоднішній день залишається недостатньо вивченим питання фізичного розвитку, корекції дрібної моторики, координаційних здібностей дітей з розладами аутичного спектру. Функціональні можливості загальної та дрібної моторики не відповідають віковому розвитку аутичної дитини. У зв’язку з тим, що у процесі фізичного виховання можна достатньо ефективно розвивати комунікативні здібності у дітей, зроблено припущення, що цілеспрямоване використання групових спеціальних фізичних вправ, які потребують злагоджених колективних дій, які здатні покращити дрібну моторику, як найоптимальнішого способу вирішення рухового завдання та дозволить покращити комунікативні можливості дітей з аутизмом. [11].

Мета роботи./Aim. Вивчити стан дрібної моторики у дітей молодшого шкільного віку з розладами аутичного спетру.

Материали і методы./Materials and methods. 15 дітей з розладами аутичного спектру віком 8-9 років із них 9 хлопців і 6 дівчат, які навчались в інклюзивних класах шкіл. М. Ужгорода. З метою визначення динаміки розвитку дрібної моторики нами були проведені контрольно-педагогічні тестування дітей. Перед виконанням завдання кожній дитині демонструвались хід його виконання. Пропонувались такі завдання:

1. "Склади мозаїку". Перед дитиною викладається складена мозаїка, що складається з двох пазлів (дитина запам'ятовує картинку). Потім педагог

розбирає мозаїку. Завдання: скласти мозаїку (з'єднати два пазли). Усе завдання складається з 3 мозаїк.

2. "Застебни гудзик". Завдання: застебнути гудзики. Спочатку покажіть дитині, як потрібно застібати гудзички коментуючи таким чином: "Великий гудзик ми застібаємо у велику петельку, середній гудзичок - в середню петельку, а маленьку - в маленьку".

3. "Шнурування". Знадобиться картон у вигляді черевика, в якому прорізає 6 отворів (як на черевиках) і шнурок. Завдання: необхідно зашнурувати "черевик".

4. "Конструювання з паличок". Знадобляться считальные палички одного кольору, намальовані на папері фігури (трикутник, квадрат, ромб). Завдання: необхідно палички для рахування покласти на лінії фігур.

В ході проведення дослідження фіксувалися наступні кількісні і якісні показники: правильність виконання кожного завдання, кількість правильно вирішених завдань до їх загального числа, типові помилки і утруднення, особливості дій випробовуваних, характер допомоги дітям з боку експериментатора.

Результати і обговорення./Results and discussion В результаті проведеного тестування 5 (33,3%) дітей з розладами аутичного спектру завдання "склади мозаїку" виконали самостійно, але досить повільно, для 10 (66,7%) – необхідна була допомога. Діти виконували завдання, повільно, невпевнено множиною неточностей Завдання «застебни ґудзик» виконали самостійно 9 (60,0%) дітей, 6 (40,0%) - необхідна була допомога. Завдання «шнурування» самостійно виконали 7 (46,7%) дітей, необхідна була допомога 8 (53,3%) пацієнтам. Завдання «конструювання з паличок» виконали відповідно 4 (26,7%), і 11 (73,3%) дітей з розладами аутичного спектру.

Висновки./Conclusions. 1. Обстеження рухової сфери дітей дало змогу засвідчити, що фізичний розвиток дітей з розладами аутичного спектру недостатній, загальмований, порушена плавність рухів, завдання виконується з множиною неточностей. Функціональні можливості загальної та дрібної

моторики молодших школярів не відповідають віковому розвитку дитини з розладами аутизму. Для покращання дрібної моторики кистей і пальців рук, концентрації довільної уваги рекомендований спеціалізований комплекс вправ лікувальної гімнастики.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.

1. Кузікова С. Б. Вікова психокорекція : навч. посіб. / С. Б. Кузікова. – К. : Главник, 2008. – 142 с.

2. Лесько О. М. Рухливі ігри для молодших школярів з затримкою психічного розвитку : навч.-метод. посіб. / О. М. Лесько В. Трач. – Л. : ЛДІФК, 2004. – 88 с.

3.Приватні методики адаптивної фізичної культури: Навчальний посібник / За ред. Л.В. Шапковой. - М.: Радянський спорт, 2004. - 464 с.

4. Синьов В.М., Матвєєва М.П., Рохліна О.П. Психологія розумово відсталої дитини /За ред.. В.М.Синьова. – К.: Знання, 2008. – 359 с.

5. Скрипник Т. В. Психологічна допомога дітям з аутизмом та їхнім батькам: навч.-метод. посіб. / Т. В. Скрипник. - К.: Вид. група «Шкільний світ», 2016. -160 с.

МЕДИЦИНСКИЕ ТЕКСТЫ НА АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

Фомина Майде Анатольевна

Бекназарова Мохия Кенжаевна

Самаркандский Государственный медицинский институт

кафедра языков

Аннотация Знание латинской медицинской терминологии, дает возможность не обращаться поминутно к словарю и довольно легко извлекать необходимую информацию при чтении текста по специальности, не теряя при этом интерес к чтению. Вместе с тем, знание некоторых разделов грамматики ускорят узнавание латинских терминов.

Ключевые слова: текст по специальности, термины, заимствования, корень, аффикс, лексика, грамматика.

Известно, что латинский язык является обязательной дисциплиной в медицинских вузах и в известной мире представляет опору при обучении пониманию текста по специальности на английском языке. При знании латинской медицинской терминологии имеет место тенденция уменьшения трудности понимания медицинской литературы, так как можно опираться на знакомые латинские термины. Словарный состав научной лексики английского языка содержит большое число заимствований из латинского языка и греческих заимствований, которые проникли в английский язык через латынь. Знание латинских корней, аффиксов, термино элементов помогает понять значение нового слова. Например, gastrotropic (действующий на желудок) состоит из двух частей – gaster, gastris, f – желудок (гр.) и терминоэлемента – tropos – направление, действующий на что-либо (гр.), hematopoëtic (кроветворный) – haema, ātis, n – кровь, poiēsis – творение (гр.); neurolysis (выделение нерва из сращений) – neuron – нерв (гр.), lysis – освовобождение органа от сращений (гр.); macrodactylia – (чрезмерно большие пальцы рук и ног), macros – большой

(гр.), dactylo – палец (гр.), и.т.д. Иногда имеет место полное совпадение терминов латинского или греческого происхождения с аналогичными словами в английском языке, Например: vertebra, anterior, arteria , vena, septum, animal(лат.), или клинических терминов: pneumoconiosis (заболевание легких, вызванное пылью (pneumo, pneumono (гр.) – легкое, konia (гр.) – пыль, osis (гр.) заболевание.

Могут быть у знанье и слова нетерминологического характера на основе сходства словообразовательных элементов. Например: severe – severus (лат.) резкий, сильный; difficult – difficultas (лат.) – трудный; multiple – multiplex (лат.) – множественный; terror – terror, oris, m – ужас, страх; penetration – penetratio (лат.) проникновение, и т.д.

Но студенты зачастую используют лишь небольшую часть своих знаний латинского языка при работе с текстом по специальности. Даже зная множество латинских терминов (до двух тысяч), они не могут установить какую-либо связь между знакомым латинским термином и незнакомым английским словам. Малейшая трансформация слов общего корня в латинском и английском языке ведет к непониманию их в тексте и заставляет искать их в словаре. Приближение к естественному процессу чтения может быть достигнуто лишь в том случае, когда читающий не будет поминутно обращаться к словарю, теряя при этом интерес к чтению. Сопоставление словарного состава английского языка с латинским и русским дает возможность медику довольно быстро научиться узнавать и понимать слова общего корня. При этом имеет значение не только знание латинской лексики, но и некоторых разделом латинской грамматики. Для установления общего корня, необходимо найти основу латинского существительного, представленную родительным падежом единственного числе (Genetivus singularis). Например, словарное форма слова верхушка – apex, apicis, m; отбрасывая окончание родительного падеже – is, мы получаем основу – apic. Отсюда английское слово apical (верхушечный), состоящее из латинской основы и суффикса прилагательного – al. Можно рассмотреть еще один пример: partial – частичный, от лат. pars, partis f – часть.

Обучение пониманию без словаря общего корня требует тренировки, практическое значение которой будет очевидно. Для примера можно рассмотреть один обзац, взятый из текста: “The disorders of the respiratory system in children”.

Auscultation and percussion reveal bronchial respiration, dullness moist rales and crepitation. On auscultation attention should be concentrated on the following spaces: the axillae-early appearance of bronchial respiration in lobar pneumonia, the paravertebral spaces-frequent localization of bronchopneumonia in babies and the interscapular space – onset of pneumonia. Сначала, мы находим в данном тексте слова общего корня с русским языком. Это: concentrated, bronchial, localization. Далее слова с соотнесением графического образа корня и аффиксацию: lobar, auscultation, percussion, crepitation, respiration, pneumonia, broncho-pneumonia. В этих терминах прослеживается сходство в звучании корней и различии в аффиксах. Часть слов является широкоупотребительными в текстах общенаучного характера: frequently, attention, following, appearance, space, onset.

Таким образом, знание медицинской терминологии, умение находить латинские слова общего корня с английскими словами, позволяет максимально быстро справляться с переводом, т.е. извлекать информацию с минимальным использованием словаря. Студентам медицинских вузов необходимо обладать значительными познания в латинском языке, особенно в области лексики.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА

1. Словарь медицинской терминологии. Государственное медицинское издательство УССР. Киев – 1948.

2. Англо-русский медицинский словарь. Мультановский М.П., Иванова А.Я. Москва. 1968 г.

3. English for advanced students of Pediatrics. E.M.Zhidkova; E.V.Lukyanova. Moscow Vissaja Skola, 1983.

УДК: 378.05+378.12+41

СТРУКТУРА СУЧАСНОГО КОМУНІКАТИВНОГО ПІДРУЧНИКА З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Фоміна Інесса Леонідівна
кан. пед. н., доцент
Національний університет
«Одеська морська академія»
м. Одеса, Україна

Анотація: У статті запропоновано структуру сучасного комунікативного підручника з української мови як іноземної (УМІ) відповідно до робочої програми, з використанням лексичних і граматичних матеріалів, навчально-пізнавальних текстів, діалогів, які би були згруповані за тематичною спрямованістю, а також обов'язкова наявність текстів для додаткового читання і матеріал для самоперевірки.

Ключові слова: структура, українська мова як іноземна, комунікативний підручник, текст, діалог.

На сучасному етапі особливого значення набуває викладання української мови як іноземної. Тому постає важливе питання добору ефективних методів і форм навчання й якісного навчально-методичного забезпечення.

Аналіз навчально-методичних джерел показав, що існує значна кількість підручників і посібників для різних етапів навчання. Наприклад, для початкового етапу створено ряд підручників (Н. Лисенко зі співавторами, Д. Мазурик, В. Вінницька та Н. Плющ, М. Гримич зі співавторами, М. Джура, В. Чумак та ін.), середнього (Г. Швець, Дідківська зі співавторами, Н. Бондарєва та М. Шевченко, А. Дем'янюк, Л. Н. Єщенко, Б. Сокола та ін.), високого (Л. Паламар, Л. Палінської зі співавторами та ін.). Але, як зазначає науковець Н. Станкевич, «наявність різноманітних текстів у багатьох підручниках і

посібниках з української мови як іноземної, бракує тих самих текстів, але зібраних і відповідно опрацьованих в окремій книзі» [2, с. 166], які були б згруповані за тематичною спрямованістю, стилістично-жанровою тематикою. Через те, що саме текст, як форма монологічного мовлення, є основним елементом сутності навчання УМІ, об'єктом комунікації, тому й вагоме значення у процесі вивчення української мови являється вибір текстів, формулювання завдань та форм контролю.

Більшість науковців вважають, що головним завданням у вивченні мови є комунікативність, а з цього можна зробити висновок, що підчас укладання підручника чи посібника необхідно враховувати практичну спрямованість навчання, ситуативно-тематичний підбір навчального матеріалу, функціональний підхід до вибору мовного наповнення, вивчення лексики, граматики, морфології на синтаксичній основі.

Таким чином, укладаючи підручник чи посібник необхідно дотримуватися саме практичної спрямованості. Мета навчально-методичного забезпечення полягає в тому, щоб запропонувати студенту ознайомитися, вивчити і систематизувати програмний матеріал, а також підготуватися до екзамену.

Практика викладання УМІ вимагає від структури сучасних навчальних підручників і посібників чіткої системи, котра б включала в себе різноманітний лексичний і граматичний матеріал, навчально-пізнавальні тексти, діалоги, згруповані за тематичною спрямованістю, а також тексти для додаткового читання і матеріал для самоперевірки.

Обов'язково навчальний матеріал на початковому етапі має бути зорієнтований на адаптацію іноземного студента в країні навчання. Тому в доборі лексики, текстів необхідно враховувати найцікавіші, з точки зору іноземців, аспекти життя в Україні. Слід кожен тематичний розділ починати з лексичного комплексу, в якому потрібно наводити слова, словосполучення і фрази з даної теми, відібрані з урахуванням практичної зацікавленості іноземних студентів. Засновані на них тексти і діалоги мають відтворювати

типові ситуації і демонструвати, яким чином лексичний матеріал може бути використаний на практиці. Варто аби посібники та підручники містили ряд вправ, спрямованих на вироблення у студентів навичок монологічного і діалогічного мовлення, а також матеріал для самоперевірки.

Доцільним буде, якщо навчальний матеріал підручника чи посібника містить відомості про українську історію, культуру і національні традиції. Тексти необхідно супроводжувати коментарями і завданнями з розвитку мовлення.

Крім дотекстових завдань, які виконують роль провідника до розуміння нових лексико-граматичних і лінгвокраїнознавчих труднощів тексту, котрі пропонуються для читання, необхідно ретельно добирати притекстові. Мета цих вправ має бути направлена на формування комунікативного установлення на читання.

Головним завданням післятекстових вправ є перевірка розуміння змісту, досягнення комунікативних завдань, сформульованих у притекстових вправах. А для того, щоб зрозуміти глибину розуміння фактичного змісту тексту або усвідомлення основного сенсу, ідеї тексту потрібен контроль.

Існує декілька видів контролю за розуміння змісту прочитаного:

1. Компромісні відповіді («так» чи «ні») на питання.
2. Короткі відповіді на питання (Що? Хто? Де? Куди? Звідки? Який?).
3. Знаходження відповідей на питання у тексті.
4. Складання плану до тексту.
5. Аналіз запропонованого плану до тексту.
6. Вибір правильної відповіді на питання з декількох запропонованих варіантів.
7. Виклад власної думки щодо прочитаного тексту (есе).

Отже, велике значення при комунікативно-діяльнісному підході до навчання має структура та добір навчального матеріалу на всіх рівнях навчання. Тому під час укладання навчальних підручників та посібників потрібно орієнтуватися на взаємозалежне навчання, яке вимагає одночасності,

послідовності, часового розподілу мовленнєвої діяльності, спільного мовного матеріалу, мовних умінь, які формуються в процесі цього навчання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бакум З. П. Українська мова як іноземна: лінгводидактичні проблеми. Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університет, 2012. – С. 226–232.

2. Станкевич Н. Особливості створення навчальної текстотеки з української мови як іноземної / Н. Станкевич // Теорія і практика викладання української як іноземної. – Л. : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – Вип. 6. – С. 162–168.

3. Фомина И.Л. Говорим по-русски (Лексический аспект в преподавании русского языка) II уровня обучения / Составитель И.Л. Фомина. – Одесса: ЮНПУ, 2014. – 162 с.

4. Швець Г. Д. Читаймо українською : навчальний посібник з української мови для іноземних студентів / Г. Д. Швець, Ю. О. Торчинська, А. О. Літвінчук ; за ред. Г. Д. Швець. – К. : Фенікс, 2012. – 112 с.

УДК 821.161.2

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ СИМОНА ЗОЛОТИ В ОБРАЗІ ЗІЛЬНИКА ЗОЛОТИ В РОМАНІ ВІТАЛІЯ КЛИМЧУКА «РУТЕНІЯ. ПОВЕРНЕННЯ ВІДЬМИ»

Холодовська Наталія Олександрівна
Студент
НПУ ім. М.П. Драгоманова
м. Київ, Україна

Анотація: У статті досліджується образ зільника Золоти (одного з головних персонажів роману), охарактеризовано на основі порівняння традиційного образу (володаря трав – Симона Золоти) з літературною інтерпретацією Віталія Климчука в романі «Рутенія. Повернення відьми».

Ключові слова: зільник, язичництво, свято, образ, роман.

У народній традиції Симона Золоту розглядали як володаря цілющого зела, царства квітів і рослин. У романі «Рутенія. Повернення відьми» Віталій Климчук передав цей образ, як і багато інших, в інтерпретованому варіанті, оскільки зільник Золота постає звичайною людиною, однак наділеною певними магічними здібностями: *«Я – Золота, відьмак-зільник, Чародій Орії»* [5, с. 117].

В етнографічних дослідженнях ніде не згадується про зовнішність Симона Золоти, і це логічно, оскільки прадавні українці сприймали його як божество. Віталій Климчук наділив свого персонажа типовою зовнішністю українського відьмака: *«Побачила високого парубка з довгим чорним волоссям. Очі – волошково-сині…Він не був красенем – завеликий ніс з горбинкою, завеликий рот, занадто худий»* [5, с. 117].

Зільник Золота працює з різноманітними замовляннями: *«Не сам я йду, чорним волом їду / Сухою гадиною поганяю, / Правою ногою на поріг ступаю, / Своїм ворогам язик та очі одвертаю, / Щоб вони губами не плямкали, / Зубами на нас не клацали, / очима нас не бачили»* [5, с. 119], тому має добру пам’ять:

«Бось усе допитувався, як зільники і відьмаки запам'ятовують стільки всього: й замовляння, й молитви, й обряди, й назви рослин і що з ними робити» [5, с. 211]Також він зазвичай використовує магію крові: *«Сила Крові. Ваш зільник Золота використав Силу Крові, покликавши грозу. Чесно кажучи, я давно вже не бачив такого сильного поклику»* [5, с. 137].

До речі, Віталій Климчук в романі використовує модифікації справжніх давньоукраїнських заклинань. Так, заклинання Золоти – *«Текло три ріки під калиновий міст; / Перва водяна, друга молочна, третя кривава; / Я водяну ізоп'ю, / а молочну споживу, / а криваву – спущу»* [5, с. 119] – є модифікацією маловідомого українського замовляння для припинення кровотечі (знову звернення до магії крові): *«Калиновим мостом ішли три сестри: Калина, Малина і Шипшина. Не вміли вони ні шити, ні прясти, тільки вміли сікти-рубати, ріки пропускати: одна ріка водяная, друга ріка огняная, третя ріка кров'яная; водяною огонь заливати, кров'яною кров унімати»* [1, с. 349].

В романі автор показує також бойові навички відьмака, що абсолютно не відповідає традиційним «мирним» уявленням про зільників: *«Золота просто відступив убік, а охоронець полетів сторчма…З налитими люттю очима він кинувся на Золоту, і це була четверта помилка. Золота дозволив йому наблизитися майже впритул, а тоді різко присів, виставивши праву ногу вбік. Вартовий перечепився і мало того, що знову полетів сторч головою, то ще й вгамселився нею щосили у колоду, якою сам же й перегородив дорогу»* [5, с. 126-127]. Хоча сам Золота позиціонує себе саме як зільника: *«Я? Ні, я не відьмак, хоч і знаю деякі чари. Я зільник. У нас усе просто і ясно. Не може бути ніяких двозначностей при складанні рецепту, назві рослини, визначенні часу її збирання…»* [5, с. 226].

До того ж, Золота виявляє звичні людям емоції – *«Золота від захвату аж пританцьовував»* [5, с. 147], на відміну від свого прототипу у віруваннях давніх українців.

Часто зільник також звертається до богів з молитвами: *«Сонечко ясне, красне, / Освіщаєш гори, долини, / Освіти мою душу, / Щоби була ясна і чиста,*

як ти. / Освіти моє серце, / Щоби було там кохання справжнє! / Освіти мій розум, / Щоби був чистий і ясний» [5, с. 223-224].

Отже, Золота – новітній образ, який зі своїм прототипом має лише віддалені схожі риси.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. 100 найвідоміших образів української міфології: сборник / ред. О. Таланчук. Київ: Орфей, 2007. 460 с.
2. Антологія українського міфу: Етіологічні, космогонічні, антропогонічні, теогонічні, солярні, лунарні, астральні, календарні, історичні міфи. У 3 т. Т. 1/ Зібрав та упоряд. В. Войтович. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2006. 912 с.
3. Войтович В. Міфи та легенди давньої України. Тернопіль: Навчальна книга Богдан. 2005. 392 с. URL: https://proridne.net/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%BC%D1%96%D1%84%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F/%D0%97%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%97%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D1%82%D0%B0.html
4. Войтович В. Українська міфологія. Київ: Либідь. 2015. 664 с.
5. Климчук В. Рутенія. Повернення відьми. Вінниця: Теза; Харків: Фоліо, 2011. 376 с.

МЕТОДИКА ВІДБОРУ СИСТЕМ КРОЮ ДЛЯ ТЕХНІЧНОГО МОДЕЛЮВАННЯ ОДЯГУ НА УРОКАХ ТЕХНОЛОГІЙ

Хоменко Людмила Миколаївна
к.п.н., доцент
Державний педагогічний університет
імені Павла Тичини
м. Умань, Україна

Анотація: у статті розглянуті питання відбору систем крою для технічного моделювання одягу, особливості використання їх на уроках технологій. Також проаналізовані системи крою, які доступні для використання в навчальному процесі, вказані прибавки, що характеризують розміри виробу. Визначено, що одним із важливих етапів у розробці конструкцій одягу є попередній розрахунок і узгодженість елементів конструкцій.

Ключові слова: проектування, виріб, конструкція, технічне моделювання, ескіз завдання, модель, предмет, система крою

В основі технічного моделювання одягу лежать системи крою, за якими проводиться розробка конструкції. Система крою – це своєрідна форма запису розрахунків для повторного відтворення креслень окремих найбільш вдалих конструкцій одягу. Суть процесу побудови креслення полягає втому, що відносно вибраних ліній розгортання визначають координати положення вузлових (опорних) точок форми на площині креслення. Ці величини розраховують за формулами. Лініями розгортання, як правило, служать лінії базисної сітки основи конструкції. Крім того, для визначення положення точок креслення та конфігурації ліній креслення застосовують спеціальні графічні прийоми побудови.

Є багато різних систем крою як вітчизняних, так і зарубіжних. Вони відзначаються великою кількістю формул і мають різні прийоми графічних

побудов. Треба зазначити, що конструкції деталей одягу потребують обов'язкової їх проробки в матеріалі як антропометричну, так і на естетичну відповідність.

Точність конструкції моделі одягу залежить від ступеню достовірності і достатності вимірювань тіла людини і характеристики цієї моделі, від правильності вибору графічних прийомів побудови креслень і математичного обґрунтування розрахункових формул. Іншими словами, точність конструкції залежить від правильного вибору системи крою, за якою вона розробляється.

Розроблено основні вимоги, за якими система крою може вважатися точною:

– при інших однакових умовах застосовує найбільшу кількість вимірювань фігур;

– базується на розрахунках з найбільш достовірним зв'язком між окремими розмірами тіла і креслення;

– дає змогу побудувати точні креслення деталі виробів різних розмірів, ростів і повноти;

– враховує властивості швейних матеріалів (товщину, пластичні властивості тощо);

– враховує вид одягу і його призначення (літній, зимовий, робочий, побутовий тощо);

– дає змогу будувати креслення деталей одягу різних форм, покроїв і модельних особливостей без докорінної зміни розрахункових формул і графічних прийомів побудови;

– дає змогу наперед визначити основні габаритні розміри деталей одягу і ув'язати їх у ділянках спряження;

– дає змогу виявити місця, характер і зміст формоутворюючих операцій з урахуванням властивостей матеріалів і реальних умов виробництва;

– доступність і легкість у користуванні. [2]

Треба зауважити, що дотримання всіх вимог одночасно, на жаль, практично не забезпечує жодна з відомих нині систем крою.

Постає питання: яку систему крою можна використати в навчальному процесі? Чи достатньо вивчати якусь одну з них? Адже процес розробки конструкції в умовах навчання має бути легкий, зрозумілий, доступний, а розроблена конструкція повинна мати ще й антропометричну відповідність.

Очевидно, що основною відмінністю систем крою є використання вихідних даних, які відрізняються за кількістю і способом визначення, наявністю попереднього розрахунку, за видом розрахункових формул для визначення основних конструктивних параметрів креслення конструкції та послідовністю побудови основи конструкції, а також за графічними прийомами побудови криволінійних контурів на кресленнях конструкцій.

Вихідними даними під час технічного моделювання одягу різних видів є представлені в тому чи іншому вигляді дані про будову тіла людини, прибавки, закладені в конструкцію. Типове членування деталей і спосіб їх формоутворення.

Як дані про поверхню фігури в більшості систем крою використовують різну кількість розмірних ознак – від 11 до 29, а порівняльний аналіз розмірних ознак у різних методиках показав, що всі їх можна представити трьома групами: ознаки, загальні для всіх методик; універсальні; оригінальні.

Залежно від способу виробництва одягу використовують різні методи визначення розмірних ознак фігури. Під час виготовлення одягу за індивідуальними замовленнями здійснюють безпосередній обмір фігури замовника, а під час масового виготовлення одягу користуються таблицями абсолютних величин розмірних ознак. [4]

Водночас числові значення низки однойменних ознак мають досить значну кількість варіантів. Це пояснюється різними антропометричними стандартами Росії, Німеччини і Франції, які передбачають різні способи визначення, а також різні способи розрахунку тих або інших розмірних ознак. Наприклад, при вимірюванні однієї і тієї самої фігури людини обхват талії за методикою ЄМКО РЕВ дорівнює 76,0 см, а за методикою Patrons et gradations de vetements feminins (Франція) – 74,0 см.

Для визначення параметрів конструкції, крім розмірних ознак, використовують конструктивні (композиційні) прибавки. Прибавка – це різниця між розмірами фігури і одягу на одній і тій самій ділянці або рівні. Найважливішими вважаються такі композиційні прибавки: до півобхвату грудей (Пг), до півобхвату талії (Пт), до півобхвату стегон (Пс), до обхвату плеча (Поп), на свободу пройми (Пспр), до висоти окату рукава (Пвок), до довжини виробу (Пдв) та ін.

Вказані прибавки характеризують розміри виробу як на горизонтальних, так і на вертикальних рівнях і ділянках. Прибавки по горизонтальних і вертикальних ділянках конструкції пов'язані між собою, а комплекс композиційних прибавок формує ту або іншу силуетні форми одягу і змінюється із зміною моди та її домінуючих елементів. Поєднання прибавок для горизонтальних і вертикальних розмірів деталей конструкції, а також їх розподіл на різних ділянках виробу (наприклад, спинці, пілочці і проймі) забезпечують створення багатьох форм моделей одягу. [1]

Раціонально підібране значення прибавки на вільне облягання саме по лінії грудей (Пг), а також оптимальний розподіл її по ділянках є необхідною умовою відповідності поперечних габаритів майбутнього виробу відповідним розмірам фігури.

Можна припустити, що вироби, виготовлені за основами конструкцій, що будуються на одну й ту саму фігуру з різним розподілом прибавки Пг по ділянках (рис.1), матимуть різну динамічну відповідність.

Розподіл конструктивної прибавки по лінії грудей між основними ділянками конструкції жіночого виробу у виробі (а) і на кресленні (б): 1 – ділянка спинки (0, 25 – 0,3) Пг; 2 – ділянка пройми (0,55-0,6) Пг; 3 – ділянка пілочки (0,1-0,2) Пг.

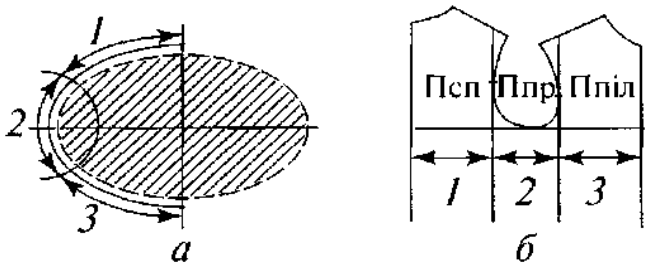

Рис. 1. Динамічна відповідність фігур з різним розподілом прибавок

Наприклад, у методиці ЄМКО РЕВ розподіл прибавки Пг має вигляд (0,25-0,5-0,25) Пг, який свідчить про те, що він близький до раціонального, а в методиці Patrons et gradations de vetements feminins (Франція) розподіл Пг має вигляд (0,15-0,7-0,15) Пг, тому можна стверджувати, що такий розподіл прибавки по лінії грудей нераціональний.

Одним із важливих етапів у розробці конструкцій одягу є попередній розрахунок і узгодженість елементів конструкції між собою. Відомо, що основними розмірами виробу є розміри по ширині (ширина спинки, переду, пройми. Рукава під проймою тощо) і довжині (глибина пройми, рівень лінії грудей, талії, стегон, низу тощо). Найбільш складною системою в конструкції виробу є система пройма – окат, тому бажана попередня узгодженість розмірів цих елементів конструкції виробу між собою. Суть попереднього розрахунку полягає у визначенні ширини виробу по лінії грудей в цілому і по ділянках (спинці, проймі і пілочці) з урахування прибавки, визначені розмірів рукава і їх ув'язка з розмірами пройми. Інколи цей етап у методиках технічного моделювання відсутній, а всі потрібні розрахунки параметрів базисної сітки проводять безпосередньо в процесі побудови креслення. [3]

При визначенні величин конструктивних відрізків основи конструкції користуються розрахунковими формулами. Їх можна поділити на три види, причому відомо, що найбільшу точність мають формули I виду, а формули II і III видів значно зменшують точність розрахунку конструктивних параметрів:

формула I виду – $АВ=Т_1+П$;

формула II виду – $АВ=аТ_1=bП+с$:

формула III виду – $АВ=а[АВ]'+b$

де АВ – ділянка конструкції, відрізка, см; T_1 – величина і-тої розмірної ознаки, см; П – загальна величина конструктивних прибавок і технологічних припусків, см; і, b, с – коефіцієнти допустимого зв'язку між шуканим розміром деталі і розмірною ознакою фігури; [АВ]′ - попередньо знайдена ділянка конструкції.

У формулах І виду враховується різниця між розмірною ознакою фігури і розміром деталі на величину прибавки на вільне облягання, шви тощо. Точність розрахунків залежить від здатності конструктора правильно визначити величину прибавок на вільне облягання на різних ділянках виробу.

Точність визначення розмірів деталей одягу із застосування формул ІІ виду залежить від того, наскільки точно практикою встановлено залежність між розмірами одягу і фігури. Ця залежність непостійна і справедлива лише для фігур певної будови тіла і конкретних моделей одягу.

Точність формул ІІІ виду ще менша, ніж формул І і ІІ видів. Вона залежить від правильності встановленої залежності величини розміру деталі, яку шукають, від вже знайденої, а також від точності визначення раніше знайденого розміру.

У різних системах крою для розрахунку конструктивних параметрів використовують різну кількість формул. Слід зазначити, що в межах одного конструктивного параметра розрахункові формули відрізняються і за змістом.

Крім того, спостерігається різна система позначень, прийнята для кожної окремої методики технічного моделювання. Отже, досліджуючи різні методики, слід також враховувати вище згадані чинники відмінності.

Під час виконання креслень конструкцій одягу, як правило, вдаються до різних елементів графічних побудов. Основними елементами є: нанесення базисної сітки горизонтальних і вертикальних конструктивних ліній, які визначають габарити розгорток деталей і виробу в цілому; визначення положення конструктивних креслення засічками дуг; побудова лекальних кривих; радіусографія; побудова кривих другого порядку за допомогою проективних дискримінант.

Враховуючи цей чинник, можна стверджувати, що розробка конструкцій одягу неможлива без знання графічної грамоти. Крім того, креслення конструкції одягу буде технічно грамотним саме тоді, коли побудова буде проводитись саме з використанням графічних прийомів.

Сучасна індустрія виробництва одягу в процесі розробки нових моделей, як правило, використовує одночасно низку систем крою. У промисловості постійно робляться спроби удосконалити існуючі способи конструювання та здійснюється пошук нових підходів у цьому процесі. З часом одні системи крою старіють, їх на зміну приходять нові, більш досконалі, які забезпечують розробку конструкцій модних форм, враховуючи антропологічні зміни населення, можливість використовувати нові матеріали тощо. [5]

Робочими системами крою, якими сьогодні користуються у швейній промисловості, можна вважати: ЄМКО РЕВ, ЦНІІШП, ЦОТШЛ, а також зарубіжні системи крою — «М. Мюллер і син» (Німеччина) і Patrons et gradations de vetements feminins (Франція).

Порівняльну характеристику конструкцій, виконаних за розглянутими системами крою, можна провести за схемою визначення основних конструктивних параметрів верхніх (опорних) ділянок креслень основ (рис.2).

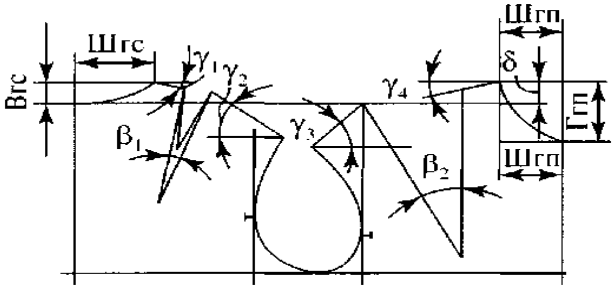

Рис 2. Ділянки креслень основ

На основі аналізу основних конструктивних параметрів спинки і переду креслень конструкцій, розроблених за досліджуваними системами крою, визначено основні конструктивні параметри, які змінюються залежно від положення корпусу і висоти плечей: ширина Шгс і висота Вгс горловини спинки; ширина Шгп і глибина Ггп горловини пілочки; розвилки верхніх

виточок спинки β_1 і пілочки β_2; кути нахилу плечових зрізів спинки γ_1 і γ_2 і пілочки γ_3 і γ_4 і передньозадній баланс δ.

Діапазон мінливості величин однойменних конструктивних параметрів і ділянок коливається від 0,2 см (відведення середньої лінії спинки вгорі) до 7,0 см (довжина пройми) і від 9,5° (кут плечового нахилу біля основи шиї) до 22° (кут плечового нахилу біля пройми).

Такі значення мінливості конструктивних параметрів перевищують величини міжростових, міжрозмірних і міжповнотних приростів, а також величини прибавок на цих ділянках конструкції. Тому з вищесказаного випливає, що розглянуті конструкції розроблено на фігури з умовно нормальною поставою, а фактично вони призначені для фігур різних типів будови тіла. [51]

Отже, конструкції, розроблені за різними методиками технічного моделювання, фактично призначені для фігур різних типів будови тіла. Тому пропонується спосіб вибору системи крою, який показано на рис. 3.

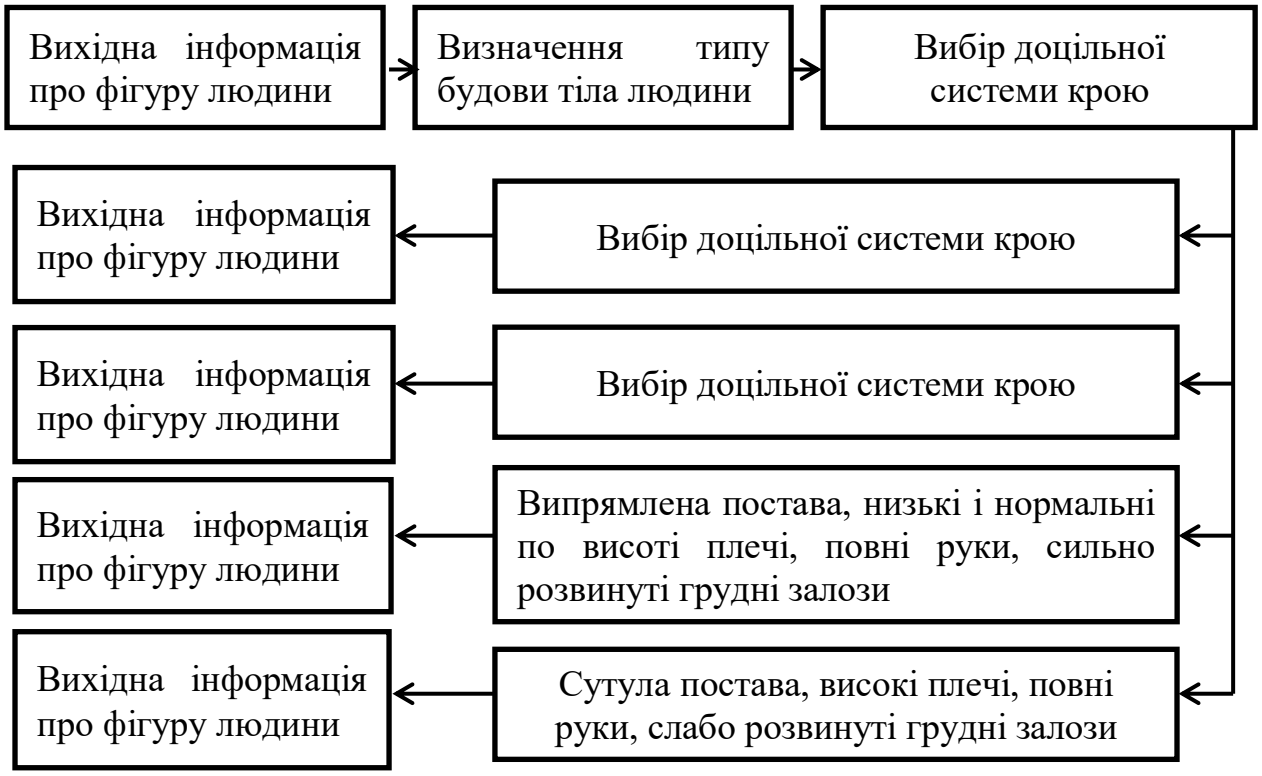

Рис. 3. Способи вибору методики технічного моделювання залежно від типу будови фігури людини

Очевидно, що кожна система крою (СК) має певні переваги і недоліки. Зважаючи на різний ступінь складності, точності та об'ємність СК, треба враховувати їх здатність забезпечити високу якість конструкцій. Доведено, що якість конструкції майбутнього виробу залежить від урахування особливостей будови тіла фігури, на яку вона розробляється, а цю умову може забезпечити насамперед правильний вибір системи крою.

Без сумніву, навчальна аудиторія, як правило, складається з людей різних типів тілобудови, тому при виборі однієї системи крою неможливо врахувати всі особливості будови фігур. Отже, в основу навчання не може бути покладена якась одна система крою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Васильєва І. В. Сучасні технології моделювання і художнього оздоблення одягу: навч. посіб. / І. В. Васильєва, Л. М. Гайдук. - Київ: КНУТД, 2008. - 132 с.
2. Зимогляд Н. С. Проектування швейних виробів в моделях: [навч. посіб]. / Н. С. Зимогляд, М. Л. Рябчиков - Х.: ZЕБРА, 2011. - 162 с.
3. Литвин В. Г. Конструювання швейних виробів: підручник для ПТУ / В. Г. Литвин, А. О. Степура. - Київ: Вікторія, 2008. 320 с.
4. Нечіпор С. В. Технологія виготовлення одягу: посібник для ПТУ.- 2-е вид., випр. і доповн. / С.В. Нечипор. – Луцьк, 2006. - 405 с.
5. Славінська А. Л. Основи модульного проектування одягу: монографія / А.Л. Славінська. - Хмельницький: ХНУ, 2007. - 167 с.

УДК 330.341:332.13

ОПТИМАЛЬНОЕ ПРОСТРАНСТВЕННОЕ РАЗВИТИЕ СЕЛЬСКИХ ТЕРРИТОРИАЛЬНЫХ СИСТЕМ

Цыпкин Юрий Анатольевич
д.э.н., профессор
заведующий кафедры
городского кадастра
эксперт РАН
Пакулин Сергей Леонидович
д.э.н., профессор
Ильичев Кирилл Сергеевич
аспирант
Государственный университет
по землеустройству
г. Москва, Россия
Козлова Наталья Васильевна
к.э.н., доцент
Белгородский государственный
технологический университет
им. В.Г. Шухова
г. Белгород, Россия
Феклистова Инесса Сергеевна
к.э.н., доцент
Высшая школа финансов и менеджмента
РАНХиГС
г. Москва, Россия

Аннотация: Авторами рассмотрены проблемы пространственного развития аграрного сектора как комплекса организационных мероприятий

управления элементами и связями сельских территориальных систем (СТС) по реализации действий, направленных на оптимизацию пространственных изменений. В перечне ключевых приоритетов территориального развития выделено инфраструктурное обеспечение на местах. Обоснованы основные направления оптимального пространственного развития СТС

Ключевые слова: пространственное развитие, оптимальность, сельская территориальная система.

Совершенствование оптимального пространственного развития сельских территориальных систем (СТС) является актуальным направлением экономической науки. Исследование экономической сущности и содержательных характеристик пространственного развития, выявило, что регион как составляющая единого пространства является целостностью природной среды, населения и хозяйства, а его экономика базируется на учете наиболее эффективного взаимодействия местных факторов производства. Для нее наиболее характерны черты саморегуляции через спрос и предложение на региональном и межрегиональном уровнях, конкуренция в пределах региона, формы собственности представляют собой те факторы, которые доминируют в механизме экономического роста и пространственного развития территории.

Экономическая система региона определяется сложными структурными и управленческими связями, прочность которых внутри системы определяет ее устойчивость, а взаимодействие с внешней средой способствует ее развитию. Пространственное развитие аграрного сектора осуществляется через региональную политику, реализация которой направлена на решение задач местного самоуправления по экономическим, социальным, экологическим, административно-организационным и др. вопросам, которые учитывают общегосударственные и местные интересы [1].

Пространственное развитие аграрного сектора означает комплекс организационных мероприятий управления элементами и связями сельских

территориальных систем по реализации действий, направленных на оптимизацию пространственных изменений.

Под экономическим пространством следует понимать динамическую систему, которая содержит потоки имеющихся ресурсов развития и инфраструктурные объекты, по которым движутся эти потоки. Сюда же относятся и локализованные центры политического управления этими потоками.

В современных условиях региональная политика развития СТС должно базироваться на внутреннем потенциале и тенденциях территориального развития, формировании местных конкурентных преимуществ, реализации социального капитала и интеллектуальных возможностей территории, что предопределяет новые подходы к решению местных социальных и экономических вопросов. Это предусматривает развитие различных объектов социальной и экономической инфраструктуры, а также сотрудничество территориальных субъектов на основе общих целей. Зарубежный опыт показывает, что успех публичных реформ и реализации любых программ и проектов зависит от уровня привлечения к этим процессам граждан и от местной социальной и экономической консолидации. В этих условиях основную нагрузку несет тот комплекс предприятий и организаций, которые обеспечивают необходимые базовые условия для развития экономики СТС и жизнеобеспечения населения и которые уже традиционно объединяются понятием «инфраструктура региона» или «региональная инфраструктура».

Имея значительный экономический и социальный потенциал, регионы пока не достигли должного уровня развития экономики и качества жизни.

Под региональной инфраструктурой нами понимаются отношения по поводу производства и предоставления различных услуг, создания базовых удобств, общественных и частных благ, без которых не будет существовать ни один человек и субъект хозяйствования на территории. В таком аспекте региональная инфраструктура выступает неотъемлемой составляющей его экономики. По функциональной нагрузке она является фундаментом

жизнеобеспечения и устойчивого развития региона, что требует формирования особой политики управления ею.

В мировой практике уровень развития производственно-экономической инфраструктуры региона всегда является одним из ведущих факторов оптимального пространственного развития, привлечения частных инвестиций и повышения уровня конкурентоспособности СТС. Состояние социальной инфраструктуры является одной из ключевых материальных составляющих развития человеческого капитала СТС.

Каждый из регионов имеет уникальные природно-географические, исторические, культурные, демографические, рекреационные ресурсы, что предопределяет разный состав объектов инфраструктуры на каждой отдельной территории, ее внутреннее строение и пропорции, а также отличия в системе пространственного управления. Использование ресурсного потенциала региона должно быть положено в основу оптимизации развития и модернизации территориальной инфраструктуры. Инфраструктура поглощает значительную часть капитальных вложений любой территории, поэтому существенным фактором является размещение на ней тех производств, которые наиболее эффективно используют имеющуюся инфраструктуру и местные условия.

Состояние развития региональной инфраструктуры имеет непосредственное влияние на такие процессы: функционирование регионального хозяйственного комплекса и уровень экономической активности на территории; эффективность использования ее ресурсного потенциала; обеспечение условий для решения приоритетных социально-экономических проблем территории и соблюдения стратегии устойчивого развития; уровень инвестиционной привлекательности и конкурентоспособности территории; условия и качество жизненной среды и эффективность системы предоставления социальных услуг; эффективность рыночных механизмов и территориальных рынков.

Характерными чертами инфраструктуры, которые в совокупности отражают социально-экономическую сущность и специфику территории как

объекта управления, являются: выполнение функций жизнеобеспечения; особая социальная значимость; сочетание производственных и непроизводственных функций; наличие в ее составе как коммерческих организаций и организаций некоммерческого характера; сложное внутреннее строение; многообразие форм собственности и организационно-правового статуса хозяйств; сочетание крупного инфраструктурного бизнеса и малого предпринимательства; особая значимость стандартов качества услуг, экологического и санитарно-эпидемиологического контроля; необходимость обеспечения гарантированного государством минимума услуг независимо от платежеспособности населения [1].

В процессе определения стратегических приоритетов территориального развития необходимо придерживаться базовых (исходных) условий, формирующих дееспособное институциональная основа развития цивилизованного демократического государства. Важным является содействие согласованию интересов государства, региона, местной общины, СТС в процессе реализации государственной региональной политики, разработки региональных стратегий, стимулирования комплексного развития территорий и обеспечения децентрализации государственного управления территориальным развитием в соответствии с принципами субсидиарности, повышения управленческой и финансовой дееспособности территориальных общин. Актуальным следует считать содействие формированию конкурентоспособных региональных социально-экономических комплексов, в частности путем налаживания межсекторного взаимодействия, вертикальной и горизонтальной кооперации, формирования региональных, межрегиональных кластерных объединений (в частности, на принципах государственно-частного партнерства). Весомым является обеспечение институциональной поддержки развития различных форм самоорганизации населения, налаживания эффективного взаимодействия по линии «власть – бизнес-структуры – общественность», обеспечения поддержки различных форм общественной активности с целью эффективного решения проблем оптимального

регионального развития на основе развития гражданского общества и достижения общественного взаимодействия.

К перечню ключевых приоритетов территориального развития относится инфраструктурное обеспечение на местах. Прежде всего, речь идет об инфраструктуре жизнеобеспечения человека, а также об инновационной, производственной, жилищно-коммунальной, транспортно-логистической, информационной, экологической, административно-управленческой, социальной и социокультурной инфраструктуре [2, с. 36]. С учетом практики регионального развития, новацией является необходимым стимулирование развития социокультурной инфраструктуры на местах. Учета этого приоритета в стратегиях территориального развития открывает новые возможности по повышению конкурентоспособности и оптимизации его экономики.

Основными направлениями оптимального пространственного развития СТС следует считать: ускорение реализации региональной политики с выделением приоритетов оптимальной территориальной организации аграрного и промышленного производства; создание условий для воспроизводства основных средств на новой технологической базе; ускорение трансформации на основе активизации инвестиционной деятельности СТС; совершенствование законодательно-нормативной базы оптимального пространственного развития; повышение уровня финансовой обеспеченности местных органов государственной власти и органов местного самоуправления по решению задач, связанных с развитием сельских территориальных систем; активизация действенности совокупного ресурсного потенциала с повышением роли оптимизации факторов экономического роста; создание благоприятных условий для развития предпринимательства, малого и среднего бизнеса СТС.

Переход к новой парадигме устойчивого развития предусматривает формирование совокупности взаимосвязанных и взаимообусловленных экономических, социальных, политических и других процессов на основе организации такого организационно-экономического механизма регулирования земельных отношений, который способен разрешать возникающие внутренние

и внешние противоречия [3]. Поэтому в современных условиях наиболее приоритетной задачей является совершенствование теоретических основ и методологии стратегического планирования и управления устойчивым развитием на всех уровнях экономической системы.

В результате взаимодействия экономической, социальной и природной компонент возникает особый тип систем в аграрно ориентированных регионах – сельская территориальная (социо-эколого-экономическая) система (СТС). Целесообразность использования системного подхода к исследованию сельских территорий обусловлена, с одной стороны, необходимостью оценки состава и взаимосвязей подсистем и компонентов СТС как целостной, открытой системы с обоснованием ключевых индикаторов, позволяющих определять степень достижения запланированных приоритетных целей и задач ее развития, а с другой – формированием условий для достижения оптимальных структурных пропорций сельской экономики и эффективной деятельности хозяйствующих субъектов с учетом современных экологических требований и охраны окружающей среды. Сельская территориальная система региона с аграрно ориентированной экономикой представляет совокупность подсистем и составляющих их элементов, определенным образом взаимосвязанных между собой, обладающих определенным ресурсным потенциалом, призванным решать конкретные задачи, которые в той или иной степени способствуют развитию системы в целом

Для обоснования инновационных направлений устойчивого комплексного развития сельских территориальный систем (УКРСТ) на основе внедрения инноваций и перспективных технологий с учетом зарубежного опыта в диссертации нами был использован системный подход. Цель данного направления проведенного исследования состояла в выявлении инновационных направлений УКРСТ с учетом зарубежного опыта. Для развития биоэкономики СТС России необходимо использование передового опыта развитых стран, которые уже длительное время применяют инновационные биотехнологии в аграрном производстве. Мы обосновали, что важным и актуальным является

дальнейший анализ и оценка зарубежных стратегических программ, которые определяют долгосрочные приоритеты государства относительно развития аграрной биоэкономики. Современные биотехнологии дают возможность СТС России производить экологически чистую продукцию, сохраняя окружающую среду. Это способствует развитию методов эффективного и сбалансированного ведения хозяйственной деятельности.

На территориальном уровне необходимо оценивать эффективность управления земельными ресурсами СТС. Подобный анализ способствует оптимальному распределению инвестиционного потенциала, выделению стратегических хон хозяйствования и стратегических хозяйственных центров СТС региона.

В ходе исследования нами была разработана методика оценки эффективности управления земельными ресурсами СТС региона. Коэффициент эффективности использования земельных ресурсов показывает, какая площадь сельскохозяйственных угодий должна быть у СТС, получающей определенный урожай и владеющей определенными материальными ресурсами. Сравнительно легко определяется экономический эффект от повышения эффективности использования земельных ресурсов СТС региона. В нашем случае экономический эффект от улучшения использования земельных ресурсов в целом по 14 СТС региона в 2019 г. составил 34,468 млн. руб. Его значимая величина свидетельствует о необходимости активизации работы по повышению эффективности использования земельных ресурсов СТС на территориальном уровне. Особо следует отметить гибкость методики, два ее существенных преимущества: возможность использования неограниченного числа факторов с учетом статистических параметров уравнения регрессии; доступность данных для анализа и наличие показателей в отчетности СТС. Ее применение будет способствовать принятию научно обоснованных управленческих решений по улучшению использования земельных ресурсов СТС региона. Методика может применяться на всех уровнях управления сельским хозяйством при

корректном отборе факторных признаков и позволяет повысить качество аналитической экономической работы. Рекомендуется широко использовать методику оценки эффективности управления земельными ресурсами СТС на территориальном уровне научными работниками, студентами вузов, в учебном процессе.

Разработанный и апробированный методический подход к оценке уровня эффективности использования ресурсного потенциала СТС районов региона, основанный на расчете соответствующего коэффициента, прост в расчетном отношении, доступен пониманию работников аналитических служб. Он может применяться на всех уровнях управления СТС при корректном отборе факторных признаков и позволяет повысить качество аналитической экономической работы. Неоспоримым его преимуществом является и то, что в основе расчетов могут быть заложены данные, полученные из официальной общедоступной статистики. Это позволяет использовать методический подход к оценке эффективности использования ресурсного потенциала СТС районов региона научными работниками, студентами вузов, в учебном процессе. Предложенный методический подход можно рекомендовать к практическому использованию для оценки эффективности и других видов экономической деятельности СТС, социально-экономического развития, развития социальной сферы по видам экономической деятельности (образования, здравоохранения, культуры, жилищно-коммунального хозяйства). В задачах оценки эффективности стратегического управления предприятиями СТС региона весьма перспективно сочетание кластерного анализа с другими количественными методами (например, с регрессионным анализом). Как и любой другой метод, кластерный анализ имеет определенные недостатки и ограничения. Состав и количество кластеров зависит от выбираемых критериев разбиения. При сведении исходного массива данных к более компактному виду могут возникать определенные искажения, а также могут теряться индивидуальные черты отдельных объектов за счет замены их характеристиками обобщенных

значений параметров кластера. При проведении классификации объектов игнорируется очень часто возможность отсутствия в рассматриваемой совокупности каких-либо значений кластеров.

Сопоставление результатов, полученных при помощи расчетов с использованием корреляционно-регрессионного и кластерного анализов показали впечатляющие результаты: уровень соответствия (в процентах от общей выборки) группировки по величине значений коэффициентов эффективности стратегического управления и деление обследованных предприятий СТС по 4 кластерам составил 98,6 %. Ретроспективный анализ данных о деятельности 204 обследованных предприятий СТС за 2015, 2016, 2017 и 2018 г. выявил следующие значения уровней соответствия: 97,3%; 99,1%; 98,1%; 98,4%, соответственно. Все это дает нам основание с достаточной степенью уверенности заявлять: разработанный нами методический подход к оценке эффективности стратегического управления предприятиями региона с применением корреляционно-регрессионного и кластерного анализов необходимо использовать в аналитической работе экономических служб предприятий СТС региона. Это позволит повысить качество аналитической работы в данном направлении, научно обосновывать стратегические решения развития предприятий СТС региона.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Feklistova I.S., Tsypkin Yu.A., Kamaev R.A., Orlov S.V., Pakulina H.S. (2020) Innovative social and dominant development of region and sustainable functioning of the social complex. In: Kolmykova T., Kharchenko E. (eds) Digital Future Economic Growth, Social Adaptation, and Technological Perspectives. Lecture Notes in Networks and Systems, vol 111. Springer Nature Switzerland AG, Cham. – Pp. 241–251. – DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-39797-5_25.

2. Feklistova, I. S., Tsypkin, Yury A. & Mokeev, Maxim A. (2017), “Sustainable development of the agricultural sector in the region: trends and prospects”, *Proceedings of XIII International scientific conference “Modern*

science in Eas tern Europe ", Morris ville, Dec 22 , 20 17. Morris ville, Lulu Pre ss., 2017, pp. 34– 37.

3. Tsy pkin Yu.A., Fomin A.A., Kamaev R.A., Kozlova N.V., Gub arev E.V. (20 20) Strategic dig ital model for susta inable spatial regi onal development. IOP Conference Series: Earth and Environmental Science, Volume 579, International Symposium «Earth sciences: history, contemporary issues and prospects» 10 March 2020, Moscow, Russian Federation. – DOI : 10.1088/1755-1315/579/1/012138.

УДК 3.336.65.26.04

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ФІНАНСУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ

Череп Алла Василівна
д.е.н., професор
Сопіна Анастасія Євгенівна
студент
Запорізький національний університет
г. Запоріжжя, Україна

Анотація Стаття: 9 с., 3 рисунка, 1 табл., 6 джерел.

Об'єктом дослідження є сучасний стан фінансового забезпечення в Україні та світі; механізм фінансового забезпечення, джерела фінансування, принципи і функції забезпечення фінансування соціальної сфери в Україні.

Предметом дослідження є сукупність теоретико-методичних підходів до фінансового забезпечення соціальної сфери в Україні.

Метою статті є розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення управління фінансовим забезпеченням соціальної сфери.

Відповідно до поставленої мети **основними завданнями** виконання статті є:

– визначити сутність соціальної сфери як напряму національної безпеки України;

– визначити роль соціальної сфери економіці країни;

– визначити вплив недостатньої соціальної захищеності на економіку країни;

– визначити джерела та концепцію фінансування соціальної сфери;

– надати загальну характеристику фінансуванню соціальної сфери в розвинених країнах світу;

– оцінити структуру видатків на соціальну інфраструктуру в Україні;

– розробити комплекс заходів для удосконалення управління фінансовим забезпеченням соціальної сфери та підвищенням фінансової забезпеченості соціальної сфери в Україні.

Методи дослідження: логічного узагальнення, дедуктивний, фінансово-економічного та статистичного аналізу, порівняння, зведення, описовий, порівняльний, аналіз відносних показників (коефіцієнтів), статистичний, аналітичний, табличний.

Одержані результати: надано авторське визначення такій економічній категорії як «Національна безпека». Систематизовано механізми забезпечення соціальної сфери та видатки з бюджету України та високорозвинених країн світу. Визначено шляхи удосконалення управління фінансовим забезпеченням соціальної сфери та підвищенням фінансової забезпеченості соціальної сфери в Україні.

Ключові слова Соціальна сфера, національна безпека, джерела фінансування, принципи забезпечення фінансування, проблеми, рівень соціальної забезпеченості населення.

Вступ Соціальна сфера відіграє важливу роль в економіці держави. Розвинута соціальна сфера сприяє розвитку економіки та поліпшенню національної безпеки країни. Для повноцінного розвитку в Україні недостатньо фінансування соціальної інфраструктури, тому поліпшення механізму її фінансування є актуальною проблемою у наш час. Завдяки підвищенню фінансового забезпечення та розвитку соціальної інфраструктури, зокрема соціальної сфери, підвищується рівень життя населення, а саме: збільшується тривалість життя, коефіцієнт народжуваності, рівень освіченості; зменшується кількість захворювань та кількість померлих. Тому дослідження концепції фінансування, виявлення та вирішення проблем механізму забезпечення соціальної сфери є важливим для розвитку країни та досягнення стабільності в економіці.

Рівень фінансування соціальної сфери залежить від бюджету України,

який формується значною мірою за рахунок податкових надходжень. Кількість податків залежить від кількості платників податків та основної ставки оподаткування.

Недостатня соціальна захищеність може призвести до збільшення частки населення, які незадоволені низькими умовами життя та рівнем соціально-економічного розвитку країни. Відбувається еміграція робочої сили, у тому числі висококваліфікованих працівників. Це призводить до зменшення конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості національних виробництв.

Основний матеріал дослідження Фінансування та розвиток соціальної сфери забезпечує стабільність у країні, стимулює бажання продуктивно працювати, покращує рівень життя населення та стан національної безпеки. Пропоную розглядати національну безпеку як комплекс економічних, фінансових, соціальних та екологічних заходів, які направлені на захист інтересів особистості, суб'єктів господарювання, регіонів та забезпечення їх інноваційний розвиток. Національна безпека забезпечується завдяки удосконаленню структури соціальної безпеки, яка доповнена екологічної складовою, оскільки коефіцієнти смертності та народжуваності, рівень захворюваності населення залежить від екологічної складової.

Наслідки недостатньої соціальної захищеності наведено на рис. 1.

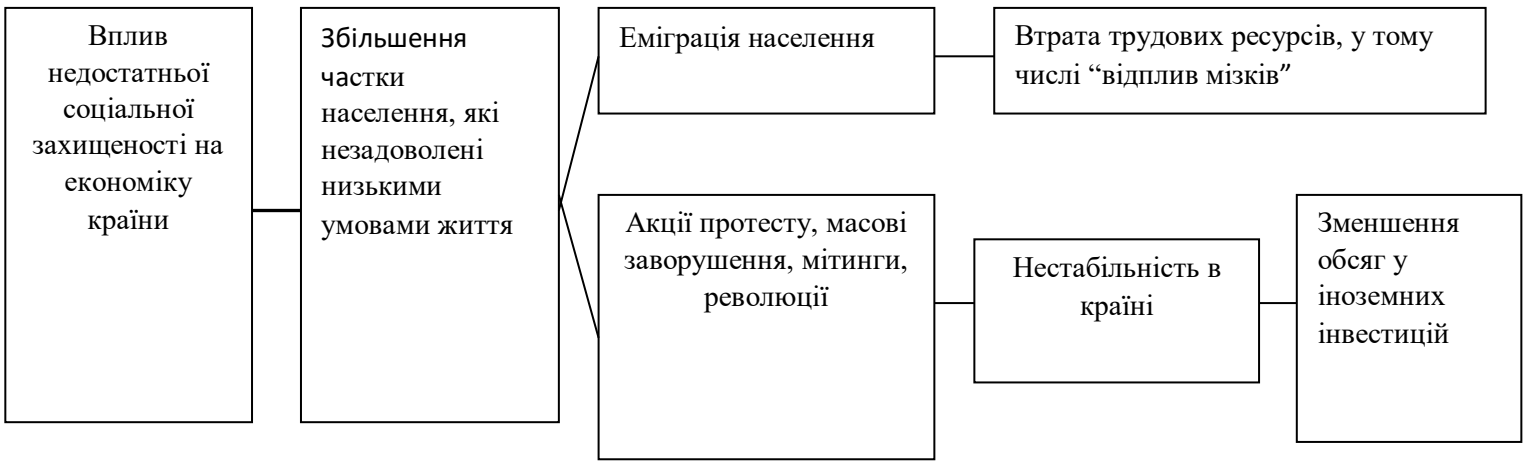

Рис. 1. Вплив недостатньої соціальної захищеності на економіку країни

На сьогодні, чисельність українців продовжує стабільно зменшуватись [1]. Це свідчить про недостатній розвиток та фінансове забезпечення соціальної сфери. Порівняємо видатки на соціальну сферу в Україні та високо розвинутих країнах світу (табл. 1).

Таблиця 1

Видатки на соціальну сферу в Україні та високо розвинутих країнах [2], [3], [4], [5]

Країна	*Видатки на соціальну сферу, млн $*	*Видатки на соціальну сферу, %*
Україна	11332	24,7%
Норвегія	80373,3	40%
Японія	315719,4	29%
Словаччина	13713,12	35,6%

Розмір бюджету України в основному залежить від кількості податкових надходжень та неподаткових надходжень (рис 2).

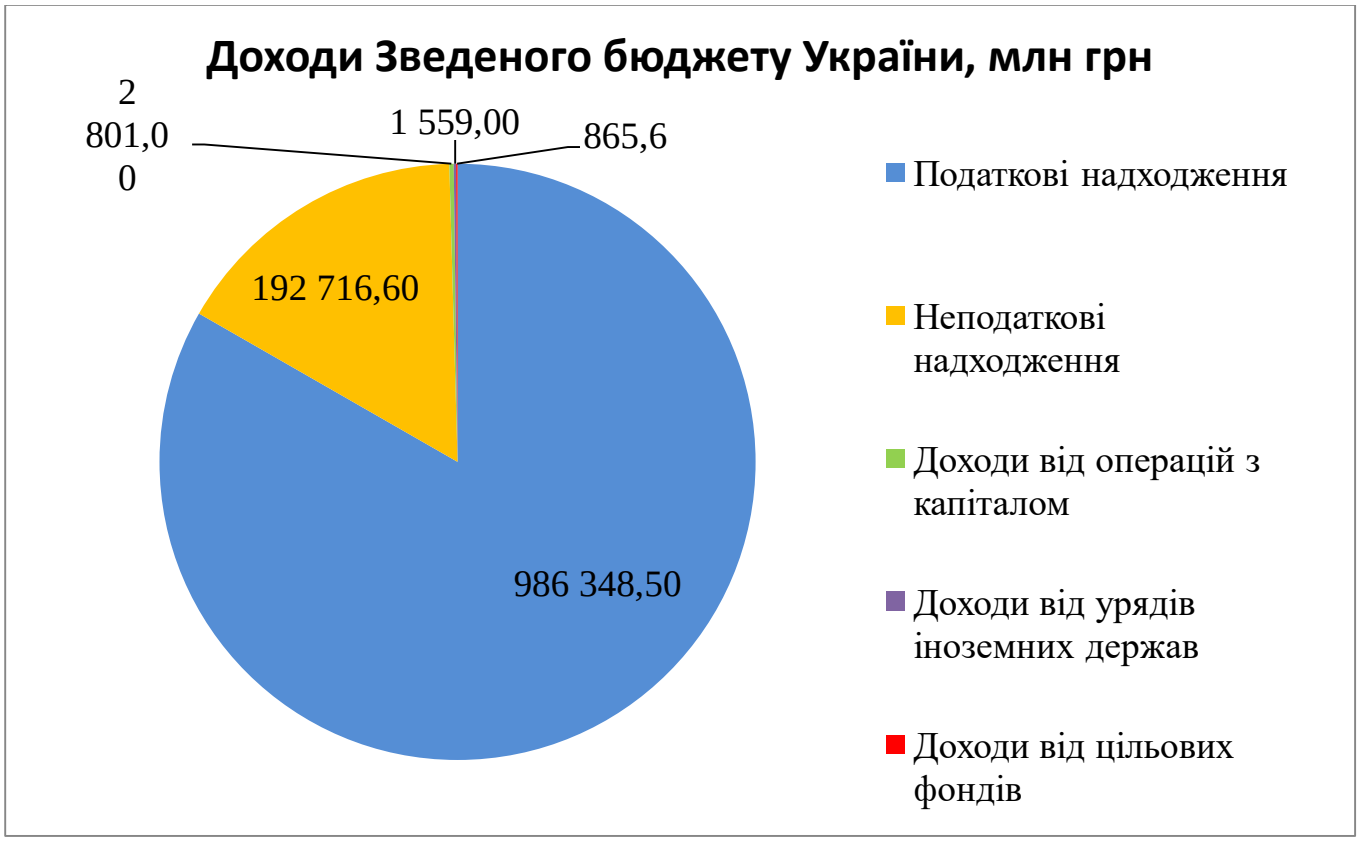

Рис. 2. Доходи Зведеного бюджету України [2]

Тому треба розвивати та поліпшувати стан економіки в країні. Це можна зробити завдяки проведенню певних заходів:

– Удосконалити законодавчу та податкову систему таким чином, щоб стимулювати розвиток бізнесу, інвестицій та створювати такі умови, щоб підприємцям та інвесторам було вигідно створювати бізнес та інвестувати в нього. Наприклад, надавати пільги чи створювати «податкові канікули», для підприємців, які тільки розпочали свій бізнес.

– Стабілізацію фінансової та банківської системи.

– Визначити «точки зростання економіки», тобто визначити галузі економіки, які приносять найбільше прибутку у державний бюджет. Та застосувати фіскальний (податковий) метод проведення державної соціально-економічної політики, а саме створювати податкові пільги для пріоритетних галузей економіки. При цьому, зробити більший акцент на інтенсивному економічному зростанні, а не на екстенсивному. Тобто підвищення продуктивності праці та збільшенню ефективності використання обмежених природних ресурсів. Для цього потрібно розвивати третинний (транспорт і зв'язок, торгівля, фінанси і страхування, освіта, медицина, туризм, житлово-комунальне господарство, мобільний зв'язок) та, за прикладом Японії, Південної Кореї, Сингапуру, розвивати четвертинний сектори економіки (наука: IT-технології, робототехніка, біоінженерія, генетична інженерія; створювати дослідницькі центри, науково-технологічних зон, технопарків, технополісів, кластерів). Це призведе до зменшення залежності від природних ресурсів та забезпечить сталий розвиток економіки. Наприклад, в Україні 1 тонна пшениці коштує в 2-3 рази дешевше, ніж IPhone.

– Створення вільних економічних зон, впровадження податкових пільг для розвитку певного регіону. Це призведе до залучення інвестицій у підприємства та їх активний розвиток.

– Розвиток виробництва для внутрішнього споживача. Вітчизняні продукти будуть дешевше, ніж імпортні.

– Активне будівництво доріг.

Всі ці заходи призведуть до розвитку вітчизняних підприємств, підвищенню зарплат працівників; створенню нових робочих місць; потреби у висококваліфікованих працівників і, як наслідок, вони зможуть реалізувати себе в Україні та приносити доход в український бюджет.

Пропозиції, щодо удосконалення управління фінансовим забезпеченням соціальної сфери:

1) [6] За прикладом Швеції, на більший прибуток накладати більший податок. Таким чином між будь-якими категоріями населення Швеції співвідношення у заробітній платі не перевищує 1:3.

+ Зменшення соціальної нерівності;

+ Збільшення коштів у бюджеті держави і, як наслідок, більше коштів виділятиметься на соціальну сферу;

+ Зменшення ризику утворення монополій;

+ Стимулювання розвитку малого бізнесу.

- Невідповідність звітності з дійсністю. Тобто утворення нечесної конкуренції: приховання деякими громадянами чи підприємствами реального рівня доходів.

2) Врегулювати воєнний конфлікт на сході України мирним шляхом. Це призведе до значного зменшення витрат на оборону. У 2018 році витрати України на оборону складали 97024,1 млн гривень із них 7% - військова оборона, 0,1% - цивільна, 0,2% - військова освіта [1]. За умови врегулювання конфлікту на сході України, зекономлені гроші (87 542,8 млн гривень), підуть на фінансування соціальної інфраструктури.

3) Розширювати соціальний пакет для працівників на підприємстві. За прикладом Японії надавати винагороди за вислугу років, премії, підвищення професійної підготовки, соціальні пільги, неформальну турботу про співробітника. Це призведе до зацікавленості людей якісно працювати.

4) Посилити контроль за сплатою податків. За прикладом Словаччини впровадити трьох етапну систему боротьби із несплатою податків [5]. До бюджету Словаччини покращений збір податків приніс додаткові доходи в

розмірі 0,62% від ВВП. Отже, можна приблизно розрахувати і для України це значення: 15.904.350.000.000 гривень * 0.62% / 100% = 98.606.970.000 грн.

За підсумками удосконалення фінансового забезпечення, можна скласти приблизний стан фінансування соціальної інфраструктури (рис. 3).

Рис. 3. Покращене фінансування соціальної інфраструктури України, млн. грн. (за розрахунками автора, за основу взяті данні з джерела [1])

Висновок Рівень фінансування соціальної сфери значно залежить від сплати податків. Проте існуючі проблеми заважають цьому процесу. Подолання

корупції, зміна законодавства та проведення податкових реформ покращать стан соціальної сфери в Україні.

Проблемою фінансового забезпечення в Україні є низький рівень контролю за сплатою податків та порівняно низький розвиток економіки в країні. Через збройний конфлікт на сході України видатки на оборону складають 7,8% від загальної суми Зведеного бюджету, у той час як в розвинутих країнах Європи цей показник не перевищує 3%. Удосконалення управління фінансовим забезпеченням соціальної сфери дозволить ефективніше розподіляти кошти.

Стратегія фінансового забезпечення соціальної сфери має орієнтуватись на потреби громадян та реформування податкової системи за прикладом Швеції: на більший прибуток накладати більший податок. Це призведе до зменшення соціальної нерівності та збільшення коштів у бюджеті держави. Також слід більше уваги приділити розширенню соціальних пакетів для працівників на підприємстві. Це зменшить навантаження на бюджет та дозволить розподілити кошти на інші наявні проблеми. За прикладом Японії надавати винагороди за вислугу років, премії, підвищення професійної підготовки, соціальні пільги, неформальну турботу про співробітника. Люди будуть більш заохочені продуктивно працювати, на підприємствах збільшиться конкуренція за висококваліфікованих виробників, що буде стимулювати урізноманітнення соціальних пакетів.

Держава вже приймає заходи щодо реформування законодавства, щоб забезпечити населенню України гідний рівень життя. Усі заходи, направлені на поліпшення стану соціальної сфери в країні та механізму фінансового забезпечення повинні бути направлені на вирішення проблем, щодо ефективності розподілу коштів та джерел надходжень для досягнення чітко визначеної мети.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. http://www.ukrstat.gov.ua/ (Державна служба статистики України)

2. http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ1_u.htm (Статистичний щорічник України)

3. https://www.ssb.no/en/offentlig-sektor/statistikker/offinnut/kvartal/2020-09-11 (Бюджет Норвегії)

4. Нихон токэй нэнкан 2018: [Статистичний щорічник Японії 2018]. Statistics Bureau. URL: http://www.stat.go.jp

5. ec.europa.eu › 2018_dbp_sk_en (Draft Budgetary Plan of the Slovak Republic for 2018. Бюджет Словакії 2018.)

6. https://www.government.se/articles/2017/09/the-2018-budget-in-five-minutes/ (Бюджет Швеції)

УДК 37.09

НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ СТУДЕНТІВ ІНЖЕНЕРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ В ДИСТАНЦІЙНОМУ РЕЖИМІ

Чмель Вікторія Володимирівна
викладач кафедри англійської
мови технічного спрямування №1
Ахмад Інна Михайлівна
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської мови
технічного спрямування №1
Міхненко Галина Едуардівна
кандидат педагогічних наук
доцент кафедри англійської мови
технічного спрямування №1

У статті розглянуто проблеми навчання студентів інженерних спеціальностей в дистанційному режимі та шляхи їх вирішення. Зазначені труднощі, що виникають у студентів при вивченні іноземної мови та виклики, що постають перед викладачами в нових умовах.

Ключові слова: дистанційний режим навчання, студенти інженерних спеціальностей, іноземна мова, новітні технології, методи та підходи до навчання.

Актуальність. Вивчення іноземної мови, як засобу міжнаціонального спілкування, на сучасному етапі розвитку суспільства є одним з пріоритетних напрямків розвитку особистості та фахівця. Проте, в умовах всесвітньої пандемії освітяни та студенти зустрілися з новими викликами, що

передбачають пошуки нових підходів, методів, а головне, використання новітніх технологій у навчанні.

Пандемія змусила людей мислити та діяти по-новому. Зміни в глобальному світі не оминули і галузь освіти. Використання лише традиційної методики не дозволяє ефективно здійснювати навчальний процес, оскільки головною задачею викладачів іноземної мови залишається створення на занятті комфортного середовища, яке сприятиме комунікативній та мисленнєвій діяльності, що охоплює сферу професійних інтересів студентів інженерних спеціальностей [1, с. 46].

Основний матеріал. В Національному технічному університеті «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» з метою забезпечення повноцінного навчання студентів в дистанційному режимі створили платформу Сікорський, яка дозволяє використовувати Moodle (Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment), освітню платформу G Suite for Education, систему управління навчанням Google Classroom, тощо.

Перед викладачами постали нові виклики – навчитися досконало користуватися сервісами Google: створювати навчальні класи, поширювати навчальні матеріали, перевіряти та оцінювати завдання студентів, забезпечувати зворотній зв'язок. Для проведення рубіжного та підсумкового контролю потрібно опанувати створення тестів у Google Forms та на платформі Moodle. Ще одним важливим завданням стало оволодіння навичками проведення on-line конференцій в Zoom або Google Meet, оскільки, враховуючи специфіку вивчення іноземної мови, on-line уроки є необхідною складовою освітнього процесу. Згадані сервіси дозволяють вести листування в чаті, користуватися дошкою для пояснення матеріалу, ділити учасників на підгрупи для складання діалогів, рольових ігор чи інших групових видів роботи. Особливо важливими функціями є можливість поділитися екраном та демонстрація презентацій. Наприклад, студенти 3-6 курсів «Київського політехнічного інституту імені Ігоря Сікорського» згідно навчальної програми мають підготувати реферат на професійно-орієнтовану тему, створити

презентацію в PowerPoint та захистити її на занятті з англійської мови. Сервіси Zoom дозволяють успішно здійснити поставлені задачі.

Сьогодні, крім традиційних засобів навчання таких, як підручники, словники, довідники, широкого застосування набули мультимедійні технічні засоби та мережа Інтернет, які успішно використовуються студентами і викладачами. Також, спілкування в соціальних мережах значною мірою допомагає опанувати та вдосконалити основні мовні навички, такі як читання, аудіювання, письмо та говоріння. Згідно останніх досліджень, студенти та викладачі іноземної мови вважають соціальні мережі корисним інструментом для вивчення нового матеріалу, зокрема і граматичного, та засобом, що допомагає розвивати іншомовне спілкування та краще засвоювати технічну термінологію зі спеціальності [2, с. 40-41].

Проте, дистанційний режим навчання потребує стійкого інтернет зв'язку та наявність комп'ютера чи ноутбука з камерою та мікрофоном для проведення повноцінного заняття, що, нажаль, не завжди мають студенти, які проживають у віддалених містечках та селищах.

Викладацький склад також стикається з де-якими труднощами, окрім опанування комп'ютерних технологій. Викладачі дистанційних курсів повинні мати універсальну підготовку – володіти сучасними методиками та технологіями, бути психологічно готовими до роботи зі студентами в новому навчально-пізнавальному середовищі [3, с. 33]. Підготовка до on-line заняття, підбір необхідного матеріалу, розробка завдань вимагають багато часу. Крім того, весь документообіг при дистанційному режимі навчання здійснюється в електронному форматі, що теж вимагає певних навичок.

Висновки. Світ навколо нас стрімко змінюється і вимагає від фахівців, зокрема і викладачів іноземної мови, нових знань, підходів та навичок необхідних для ефективної роботи. Не останню роль в цьому процесі відіграє володіння іноземною мовою студентами інженерних спеціальностей, оскільки кожен спеціаліст для спілкування з колегами в міжнародному науковому середовищі повинен мати певні мовні навички, вміти презентувати результати

своїх досліджень на конференціях, форумах, тощо, написати наукову статтю чи тези, виступати з доповідями, вести дискусії.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Chmel, Viktoriia; Akhmad, Inna. Use of video materials for teaching Critical thinking the students of technical universities. Теоретичні питання культури, освіти та виховання: Збірник наукових праць. № 2 (58), 2018 р. / Заг. редакція – проф. Матвієнко О. В., укладач – канд. пед. наук, доц. Кудіна В. В. Київ : Вид. центр КНЛУ, 2018. 72 с.
2. Saienko, Nataliia; Semyda, Oksana; Akhmad, Inna. Using Social Networks in Teaching ESP to Engineering Students. Advanced Education, [S. l.], p. 38-45, May. 2020. ISSN 2410-8286. Available at: <http://ae.fl.kpi.ua/article/view/198083>.
3. Akhmad, Inna; Chmel, Viktoriia. Mixed forms of teaching English at Technical universities. Теоретичні питання культури, освіти та виховання: Збірник наукових праць. № 2 (58), 2018 р. / Заг. редакція – проф. Матвієнко О. В., укладач – канд. пед. наук, доц. Кудіна В. В. Київ : Вид. центр КНЛУ, 2018. 72 с.

УДК 638.2.Б-637.

ТЕХНИЧЕСКИЕ СРЕДСТВА МАЛОЙ МЕХАНИЗАЦИИ В ШЕЛКОВОДСТВЕ

Шапакидзе Елгуджа Давидович
Доктор технических наук, профессор
Академик Академии СХН Грузии
Мируашвили Владимир Захарьевич
Кандидат технических наук,главный
специалист научно-исследовательского
центра Министерства защиты окружающей
среды и сельского хозяйства Грузии

Аннотация. На фоне пандемии коронавируса COVID-19, в мире прогнозируется экономический спад во многих отраслях производства, в том числе и в отраслях сельского хозяйства. Поэтому, особого внимания заслуживает каждое научное предложение направленное на быстрый выход из существующего положения. В статье рассматривается вопросы мероприятий для выхода шелководства из кризиса в Грузии. Отмечено, что восстановление отрасли без внедрения машинной технологии и технических средств малой механизации, невозможно. В связи с этим предлагаются конструкции машин созданные грузинскими учеными для очистки коконов от сдыра, а также для размотки шелковичной нити, предназначенные для фермерских шелководческих хозяйств.

Ключевые слова: шелководство, малая механизация, машины, коконы, очистка коконов, размотка нити.

За всю историю Грузии, вместе с другими традиционными отраслями, какими являются виноградарство, садоводство, чай и цитрусы, животноводство и т. д. на передовом месте стояло и шелководство. Высококачественная

продукция шелководства Грузии всегда занимала ведущее место в мире. Продукции, изготовленные из шелковичной нити неоднократно получали высокие призы еще в XVIII веке (1852 году в Турине и 1862 году в Лондоне), а продукция, которая была изготовлена из сырья данного грузинскими породами тутового шелкопряда группы “Мзиури”, в 1996 году во Франции, в городе Лионе, получила "Большую платиновую медаль" [1].

В середине XX века, шелководством в Грузии занимались 120 тыс. семьей, заготовляли 4,5 – 5,0 тыс, т живых коконов, 4,5 – 5,1 т грены, 450 – 500 т шелковичной нити, 4,5 – 5,0 мл. метров шелковичной ткани. За последний период в Грузии шелководство стало убыточным, в минимальном количестве заготавливаются коконы тутового шелкопряда, что естественно отрицательно влияет на дальнейшее развитие отрасли. Причиной создавшейся ситуации является то, что в 1964 году в стране возникло микоплазменное заболевание тутовых насаждении “курчавая мелколистность”, из-за которого было уничтожено почти 90 % кормовой базы (15 мл. шт. тутовых насаждении), а также полное отсутствие использования современных технологии трудоёмких процессов шелководства. На сегодняшний день отрасль требует реабилитацию и возрождение.

Отрасль шелководства состоит из четырех подотраслей - кормовая база, заготовка коконов, гренаж и первичная обработка коконов [2]. В последнее время учеными рекомендуется получение шелковичной нити из живых коконов, что является пятой подотраслью шелководства.

Учитывая современное состояние шелководства Грузии, особо важным является механизировать все трудоемкие процессы, как выкормку гусениц тутового шелкопряда, так и сортировку и очистку коконов от сдыра.

Надо отметить, что в настоящее время, при нынешнем положении, ареалом деятельности фермерских шелководческих хозяйств является: заготовка и подготовка корма (тутового листа), выкормка гусениц тутового шелкопряда и заготовка коконов, очистка коконов от сдыра и сортировка, размотка шелковичной нити живых коконов и получения готовой продукции –

шелковичной нити. Таким образом меняется старая структура, когда фермер сдавал продукцию (живых коконов) заготовительным структурам, после чего продукция переходила в распоряжении легкой промышленности.

Очистка коконов от сдыра считается важным компонентом технологического процесса первичной обработкой и заготовки коконов.

Технических средств для очистки коконов от сдыра в производстве не так уж много. В Грузии для этой цели в основном применялись чистители коконов Узбекского производства ЧК-1 [2,3]. Основными рабочими органами в установке являются: 16 штук вращающиеся оси, гребенчатый вентилятор, 8 штук гребенчатые мешалки, погрузочный бункер, наклонная доска, система собрания сдыра и эл. привод. Производительность машины 95 кг/час (рис. 1).

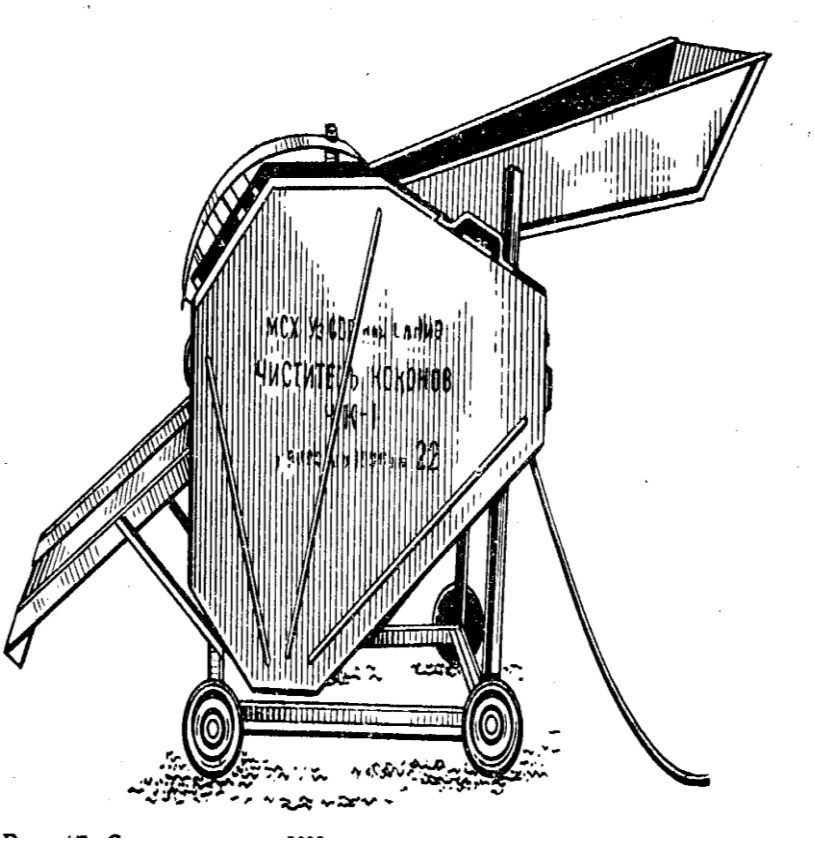

Рис. 1. Машина для очистки коконов от сдыра ЧК-1 (САНИИШ, Узбекистан) [2,3].

Отрицательными сторонами машины являются: большая масса (133 кг), сложная конструкция, большие габаритные размеры, металлоемкость и высокая себестоимость.

В основном очистка коконов от сдыра происходит в малых фермерских хозяйствах и поэтому для них экономически выгодно эксплуатировать машины простой конструкции, себестоимость которых является минимальной. Поэтому для малых фермерских хозяйств в Академии сельскохозяйственных наук Грузии была разработана конструкция машины для очистки коконов от сдыра, положительными сторонами которой являются: простая конструкция, упрощенная эксплуатация, высокое качество очистки коконов и низкая себестоимость установки [4].

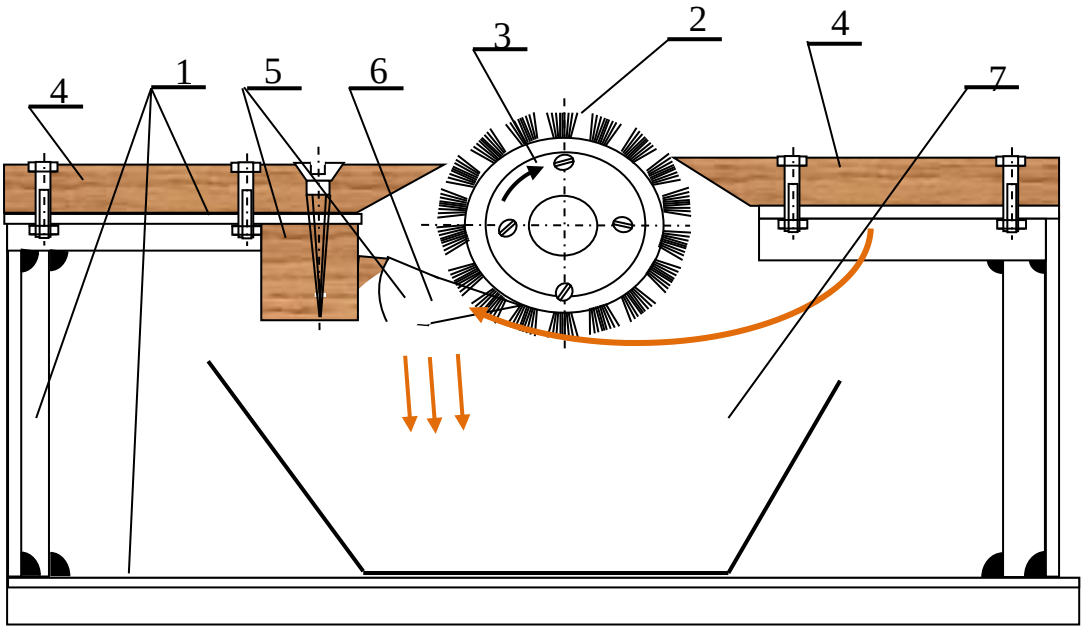

Рис. 2. Установка для очистки коконов от сдыра (Патент Грузии №P6284, 01.07.2015),

1-станина установки, 2-гребешок, 3-барабан, 4-доска, 5-очиститель коконов, 6-зуб очистителя, 7-ящик для сбора сдыра.

Установка работает следующим образом: неочищенные коконы в ручную подаются барабану 3 с гребешками 2, которые при вращении удаляют сдыр с коконов, а очищенные коконы по доске 4 собираются в специальную емкость. При вращении барабана 3 сдыр наматывается на гребешок 2, очистка которой происходит зубом 6 очистителя коконов 5. Масса сдыра собирается в ящик 7.

Внедрение в фермерских хозяйствах установки для очистки коконов от сдыра новой конструкции резко увеличит количественные и качественные показатели коконов, улучшит условия калибровки и сортировки живых

коконов, технологически улучшит эффективность процесса размотки шелковичной нити, что в свою очередь положительно повлияет на экономическую эффективность отрасли.

Установка для размотки шелковичной нити из живых коконов конструкции Академии сельскохозяйственных наук Грузии (рис. 3) была разработана по Патенту Грузии №U1825, 26.09.2014 [5]. Она отличается от существенных машин простотой конструкции, малой металлоемкостью машины, минимальными габаритными размерами и простотой в эксплуатации во время работы, а так-же она приемлема для малых фермерских хозяйств, что особо важно.

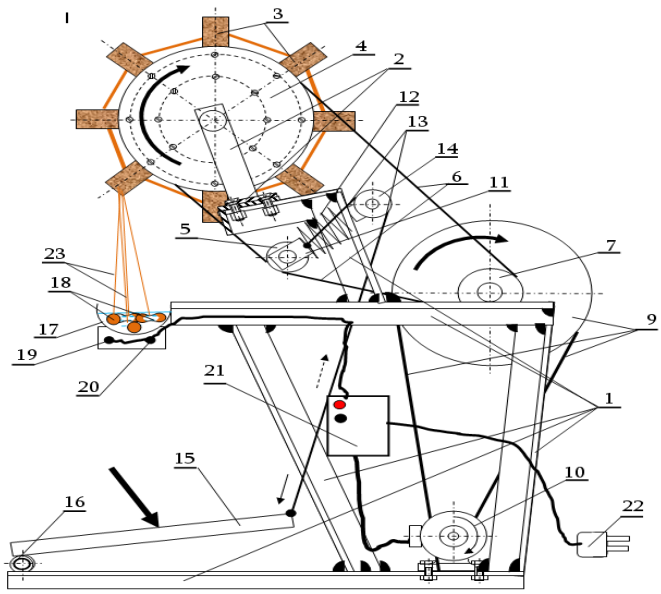

Рис. 3. Установка для размотки шелковичной нити живых коконов (Патент Грузии №U1825, 26.09.2014).

1-рама, 2-кронштейн, 3-барабан, 4-тяговые подшипники, 5-натяжное устройство, 6-канат, 7-ведущий подшипник, 8-общая ось, 9-колесо, 10-привод, 11-кронштейн, 12-пружина, 13-трос, 14-ведущий подшипник, 15-ножной педаль, 16-шарнир, 17-ванна с горячей водой, 18-коконы, 19-сопротивление, 20-реостат, 21-коробка управления, 22-розетка, 23-шелковичная нить.

Надо отметить, что 80% коконов заготовляются в малых фермерских хозяйствах и в домашних условиях малыми производителями. Проблемой этих

хозяйств является размотка шелковичной нити из живых коконов, а себестоимость производимой ими коконов малая, что соответственно уменьшает доход фермеров. Из-за того, что стоимость шелковичной нити большая, соответственно доход фермеров увеличится, что даст дополнительный стимул фермерам занимающиися шелкововодством. Принципиальная схема установки дается на рис. 3.

Установка работает следующим образом: в ванну 17 заливают воду, которая греется с помощью терморегулятора. Когда коконы подготовлены к размотке с помощью привода 9 начинает вращаться барабан 3 и на него наматывается шелковичная нить. Привод 9 включается нажатием на педаль 15, а температура воды в ванне 17 регулируется с помощью реостата 20.

Разработана техническая документация и заготовлены опытные образцы конструкции установок для очистки коконов от сдыра и для размотки шелковичной нити живых коконов, которые испытаны в производственных условиях в Западной Грузии, в Аджарском Автономном Республике (2018-2019 г.г.).

Выводы. Таким образом, внедрение в шелководстве технических средств малой механизации производства коконов тутового шелкопряда, а также получение шелковичной нити из живых коконов, упраздняет различие между двумя направлениями – сельского хозяйства и легкой промышленностью, что дает право фермеру или фермерскому кооперативу прямо выйти на рынок и предоставить там готовую продукцию в лице шелковичной нити, что для фермеров экономически очень выгодно.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Nikoleishvili G., Shapakidze E., Tzenov P., Meskhidze A. “Sericulture of GEORGIA - problems and development strategy”, ISBN 978-9941-8-0821-0, Publisher- LTD “Poligraf”, Tbilisi, 2019, page 249-256;

2. Лаврентьев С.Д. и др. "Учебная книга шелководства", Москва , "Колос" , 1981;

3. Nikoleishvili G., Shapakidze E., “Sericulture – the Black, Caspian Seas and Central Asia Region countries (BACSA) of Total care”. ISBN 978-9941-0-8415-7, Publisher- LTD “Poligraf”, Tbilisi, Tbilisi, 2014, page 157-189;

4. Шапакидзе Е., Мируашвили В. - Установка для очистки коконов от сдыра, Патент Грузии №P6284, 01.07.2015;

5. Шапакидзе Е., Мируашвили В. - Установка для размотки шелковычной нити живых коконов, Патент Грузии №U1825, 26.09.2014.

УДК: 658.1(657)(575.1)

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННЫХ И КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПОВЫШЕНИИ ЭФФЕКТИВНОСТИ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА В СТРАХОВЫХ КОМПАНИЯХ

Шаоминг Ли
соискатель
Ташкенсткого государственного
экономического университета
Ташкент, Узбекистан

Аннотация. В статье рассмотрены вопросы роли информационных и коммуникационных технологий в повышении эффективности бухгалтерского учета в страховых компаниях.

Ключевые слова: учет, страховые компании, ИКТ, телекоммуникация, эффективность, расчеты, SAP, МСФО.

В целях повышения эффективности бухгалтерского учета и экономии времени в страховых компаниях внедряется современная форма бухгалтерского учета, основанная на информационных технологиях. Организация решения бухгалтерских задач на основе информационно-коммуникационных технологий (ИКТ) - это сумма последовательности операций от подготовки первичных бухгалтерских документов до подготовки и сдачи итоговой финансовой отчетности.

В Узбекистане ведется большая работа в области развития информационных и коммуникационных технологий для решения задач бухгалтерского учета. В частности, Положение о порядке представления финансовой и налоговой отчетности в государственную налоговую службу по

телекоммуникационным каналам было утверждено и зарегистрировано 12 июля 2016 года

Министерством юстиции №2808. У него много преимуществ:

- ускоряет обработку информации в бухгалтерских документах;

-Уменьшает количество сотрудников, занятых обработкой экономических данных и повышает производительность труда:

- обеспечивает точность и последовательность в учете:

- снижает затраты, связанные с бухгалтерским учетом.

В 21 веке электронно-вычислительные машины широко используются не только для расчетов, но и для сбора, обработки, заполнения отчетных форм, подачи отчетов в режиме онлайн в электронном виде и передачи другой информации. С другой стороны, разумное использование компьютеров создало новые способы организации бухгалтерского учета.

Наш ученый в области информационных и коммуникационных технологий, доцент Йо. По словам Ильхомовой, «страховым компаниям все более востребованы системы ERP (Enterprise Resource Planning), которые включают функции полисов, договоров страхования и перестрахования, брокерских и агентских договоров, а также бухгалтерского и кадрового учета. ... бухгалтерский учет включает в себя функции автоматизации расчета всех видов страхования и подразумевает двусторонний обмен информацией между блоками бухгалтерского учета, страхования и перестрахования », - сказал он, отметив работу, которую необходимо проделать в сфере страхования.

На современном этапе централизованная организация бухгалтерского учета в страховых компаниях на основе информационных технологий обеспечила:

- использование компьютеров на рабочем месте пользователя. Здесь решение задач выполняет бухгалтер непосредственно на своем рабочем месте;

- формирует локальные и многоуровневые компьютерные сети, обеспечивая комплексное развитие экономических функций различных подразделений страховых компаний;

- значительно расширяет структуру бухгалтерских расчетов, выполняемых в компьютерной технике;

- страховые компании создают единую распределенную базу данных организации по разным подразделениям;

- Возможность машинной генерации первичных учетных документов обеспечивает переход на безбумажную технологию:

- снижает уровень трудоемкости операций по сбору и оформлению первичных учетных документов;

- Обеспечивает электронную подачу отчетов в различные органы в режиме онлайн;

- Интегрирует решение множества бухгалтерских задач;

Технологический процесс, выполняемый в информационной системе, состоит из трех этапов:

На первом этапе осуществляется первичный учет, подготовка первичных документов, их изготовление и создание аналитических счетов по каждому разделу учета.

Шаг 2 состоит из создания взаимосвязи счетов («проводки»), размещения их в регистрах различных регистров аналитических и синтетических счетов порядковые номера счетов.

Этап 3 состоит из составления синтетического счета (в регистрах), отчетности по остаткам («остатки») и форм финансовой отчетности на счетах главной книги. Это обеспечивается основным модулем прикладной программы «Взаимосвязь счетов - Главная книга, Главная книга - Баланс».

Шаг 4. Обменивайтесь информацией с личными кабинетами клиентов, предоставляйте финансовую и статистическую отчетность онлайн.

Главной особенностью бухгалтерского учета в страховых компаниях, основанного на информационных технологиях, является возможность создания регистров бухгалтерского учета в автоматическом режиме на основе компьютерных программ. В этих регистрах можно будет обобщать и группировать данные бухгалтерского учета при необходимости для подготовки

управленческой, контрольной и бухгалтерской отчетности предприятия в установленном порядке.

Реализовав эту форму на практике, процесс обработки данных бухгалтерского учета выйдет на новый уровень. Он включает в себя создание технологии для автоматического получения учетных данных и их обработки. Примеры включают оригинальные документы, их адаптацию к автоматизированной обработке, документооборот, адаптированный для компьютерной обработки, компьютерные рабочие программы, технологические карты, описывающие процедуру автоматической обработки данных, и многое другое.

Среди приложений, созданных в Узбекистане, e-Accountant Assistance (BEM) и программный пакет 1uz также стоит использовать при организации бухгалтерского учета и отчетности на всех предприятиях, фирмах и организациях страны. Это связано с тем, что этот пакет приложений является надежным программным обеспечением со многими преимуществами и одобрен Государственным налоговым комитетом.

Он включает в себя основные объекты программы, главное меню, справочники, документы, балансы, банк, кассу, долгосрочные активы и инвентарь, производство, торговлю, услуги, отдел кадров, расчет заработной платы, правила, регистры данных и отчеты отражаются. Кроме того, в некоторых случаях возникают проблемы с подбором пакета заявок на открытие нового бизнеса в сфере экономики вместе с современными профессионалами.

В частности, приемлема ли система SAP (системный анализ и разработка программ) или следует установить известную платформу 1S? » возникает вопрос. Выбор всегда остается обязанностью руководства компании. Кроме того, у обеих платформ есть как свои преимущества, так и свои недостатки.

На наш взгляд, у вас есть необходимые условия для использования как 1С, так и SAP. Как известно, 1С - это прежде всего бухгалтерская система. SAP - это менеджмент, который охватывает процесс продажи услуг, т.е. финансовый учет с управленческим учетом, это электронная автоматизированная система

финансовой отчетности. Следовательно, 1С - это недорогая платформа с большим количеством бухгалтеров, а SAP, напротив, представляет собой платформу приложений для создания дорогостоящих многофункциональных немцев.

SAP - это платформа нового поколения, которая охватывает все бизнес-процессы и приложения, помогая компаниям избегать конфликтов в информационной среде.

Он также разработан, чтобы помочь компаниям быстро и эффективно создать интегрированную среду для интеграции всех ресурсов. Кроме того, как идеальная система для планирования производства и услуг, она помогает учитывать множество несоответствий технологических процессов, максимально тщательно проводить расчеты, своевременно планировать закупки под производственные нужды.

Он имеет широкий спектр возможностей защиты данных. Возможность доступа и настройки личной информации для каждого пользователя предотвращает риск преднамеренного или случайного повреждения данных.

Система SAP предназначена для крупных производственных, сервисных и торговых предприятий. Сделать это можно на хорошей материальной базе. Чтобы он работал эффективно, регистрацию транзакций можно производить онлайн, и все пользователи могут использовать его бесплатно.

В целом, перевод финансовой отчетности в соответствие с международными стандартами является одной из наиболее актуальных задач, стоящих сегодня перед бизнесом.

Эта трансформация бухгалтерского учета означает перегруппировку бухгалтерских отчетов и данных бухгалтерского учета, подготовленных в соответствии с законодательством Узбекистана, на основе Международных стандартов финансовой отчетности (МСФО) и корректировку статей отчетности.

Для решения этих задач необходимо организовать расчеты на основе информационно-коммуникационных технологий (ИКТ).

В страховых компаниях требуется:

- Развитие рынка интернет-страхования и обеспечение электронного обмена первичными документами с клиентами;

- активизация развития электронных дистанционных каналов продаж;

- Ускорение кругооборота оборотных средств за счет повышения уровня автоматизации бизнес-процессов;

- Обеспечение широкого использования современных информационных технологий (SAP (Системный анализ и разработка программ), 1UZ, 1S) в повышении финансовой устойчивости страховых компаний, организации и регулирования страховой деятельности;

- Достижение снижения стоимости страховых услуг за счет использования информационных технологий.

Обеспечение выполнения этих задач обеспечит соответствие страховых компаний международным стандартам в области продажи страховых услуг и подготовки финансовой отчетности, а также использования современных информационных и коммуникационных технологий при переводе или преобразовании финансовой отчетности в соответствии с международными стандартами.

ЛИТЕРАТУРА:

1.Темирханова М.Ж. Совершенствование планирования информационной технологии при введении учета затрат в туристических компаниях и организация правил в внесении в учет при расчете финансовых результатов. в сборнике: научные исследования в социально-экономическом развитии общества. международная научно-практическая конференция научно-педагогических работников. 2019. с. 438-442.

2. Темирханова М.Ж. Оценка стоимости объектов интеллектуальной собственности в бухгалтерском учете в Республике Узбекистан. В сборнике: Инженерная экономика и управление в современных условиях. Материалы научно-практической конференции, приуроченной к 50-летию инженерно-

экономического факультета. Ответственный редактор В.В. Жильченкова. 2019. С. 684-691.

3. Гайибназаров Ш.Г., Темирханова М.Ж. Теоретические основы учета и анализа объектов интеллектуальной собственности при переходе к инновационному развитию. Бюллетень науки и практики. 2019. Т. 5. № 9. С. 290-297.

УДК 373.3.016:511.13

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ЧАСТИН ТА ДРОБІВ У ПОЧАТКОВОМУ КУРСІ МАТЕМАТИКИ

Шевчук Ірина Василівна
канд. пед. наук
доцент кафедри фахових методик
та інноваційних технологій у початковій школі
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини
Бурлака Лариса Петрівна
вчитель вищої категорії
старший вчитель початкових класів
Жашківський ЗЗСО І-ІІІ ступенів № 2
Жашківської міської ради, Черкаської області
Україна

Анотація. У статті розкриті методичні прийоми вивчення частин та дробів у початковому курсі математики. Зроблений акцент на поетапному опануванні даної теми на уроках математики, вказані її найдоцільніші шляхи опрацювання, подані практичні завдання для кращого усвідомлення важливої теми для вивчення математики.

Ключові слова: частина, рівні частини, порівняння частин, дріб чисельник, знаменник, знаходження числа за його частиною, знаходження частини від його числа, аналітичне міркування, граф-схема.

Програмою з математики для учнів 1-4 класів передбачено у межах змістової лінії «Числа. Дії з числами» формування понять частини та дроби на практичній основі: у 3-му класі – ознайомлюють із частинами (дробами з чисельником 1), у 4-му – з дробами, їх утворенням і порівнянням дробів з

однаковими знаменниками [3]. У 3 класі при вивченні розділу «Множення і ділення в межах 1000» учні починають знайомляться з частинами. Доцільно дотримуватися такої послідовності:

1. Утворення частин. На даному етапі діти навчаються утворювати частини шляхом виконання практичних вправ з предметами (смужки паперу, круги, відрізки прямої). Тому слід пам'ятати, що використання одноманітної наочності, про яку ми згадуємо вище, має одну істотну хибу: отримані в результаті ділення смужки, відрізки прямої прямокутники тотожні за формою з цілим предметом, тобто їх знову можна представити як цілу одиницю. Тому доцільно використовувати крім згаданої наочності предмети, які підлягають поділу: картопля, яблука, буряки, морква тощо.

Наприклад, на скільки рівних частин поділено яблуко? (На 8 рівних частин). Скільки учнів отримують шматочки яблук? (8 учнів). Які це частини ? (Рівні).

Учитель пропонує учням взяти круг, перегнути його так, щоб обидві частини круга співпали, за лінією згину розрізати круг. Проводиться бесіда.

- На скільки рівних частин ми поділили круг? (На 2 рівні частини).
- Чому ці частини рівні? (При накладанні вони співпадають).
- Скільки інших частин знаходиться в крузі? (Дві другі частини.)
- Як називається одна частина? (Одна друга). Аналогічна робота проводиться із смужками паперу, квадратами, відрізками.
- Які предмети в житті можемо ділити порівну? (Яблука, торт, картоплю тощо.).

Учитель пропонує учневі взяти яблуко і поділити його порівну між двома учнями.

- На скільки рівних частин ми поділили яблуко? (На дві рівні частини).
- Із скількох частинок складається яблуко? (Із двох)
- На скільки рівних частин потрібно поділити яблуко, щоб кожний з чотирьох учнів отримав шматочок? (На чотири рівні частини).

Бесіда за малюнками :

- Які фрукти ви бачите на малюнку? (Апельсини).

- Якщо скласти половинки, скільки всього буде апельсинів? (Чотири).

- Скільки половинок апельсинів ви бачите на мал. 1? (Одна половинка).

- Скільки всього половинок буде, якщо ми апельсин поділимо на 2 рівних частини? (Три половинки).

- Скільки таких половинок ви бачите на мал. 2 , якщо всі апельсини порізати порівну на дві рівні частини? (5 половинок).

- Скільки учнів отримає по шматочку апельсинів? (5учнів)

Мал.1

Наступне практичне завдання (див.мал.2)

- Яку геометричну фігуру ви бачите? (Трикутник).

- На скільки рівних частин він поділений? (На 3 рівних частини).

- Скільки частинок не зафарбованих? (Одна частинка).

- Яка це частинка? (Одна третя).

- Скільки всього третіх частинок у трикутнику? (Три рівних частинки).

- На скільки рівних частинок поділений другий трикутник? (На дві рівні частини).

- Скільки всього других частин, знаходиться в трикутнику?(Дві других).

- Порівняйте одну другу і одну третю, Що можна сказати про ці частини ? (Одна друга більша, ніж одна третя).

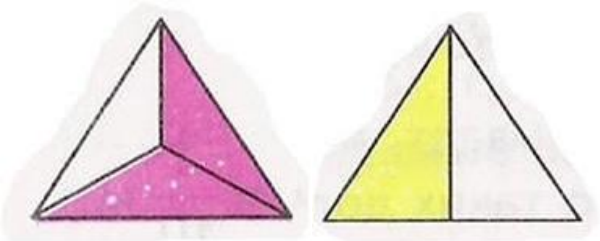

Мал.2

Практична робота продовжується в зошиті:

1. Накреслити круг.

2. Поділити круг на 4 рівні частини.

3. Зафарбувати одну четверту частину.

- Скільки четвертих частин в крузі (чотири четвертих).

- Скільки четвертих частин ми зафарбували? (одну четверту).

- Скільки четвертих частин ми не зафарбували (три четвертих).

- Поділ круга нагадує вам поділ яких предметів? (Поділ торта омлету тощо).

2. Запис частин.

Бесіда за підручником з математики:

- На скільки рівних частин поділений круг? (На 3 рівні частин).

- Скільки рівних частин зафарбовано? (Дві рівних частини).

- Скільки частинок не зафарбованих? (Одна частинка).

- Скільки рівних частин в крузі? (Три рівних частини).

Учитель повідомляє, що число, яке пишеться під рискою, показує, на скільки рівних частин поділений будь-який предмет. А число, що стоїть над рискою, показує, скільки таких частин зафарбовано, вирізано, взято тощо. Отже, в нашому випадку одна третя записується так: $\frac{1}{3}$ Аналогічно учні аналізують другий і третій малюнок, тобто вчаться читати і записувати частини.Отримані знання про запис частин доцільно перенести на виконання завдання, аналогічного наведеному вище. Намалюй такі самі смужки в зошиті й запиши, яка частина кожної з них зафарбована (див. мал. 3а,б) [1]

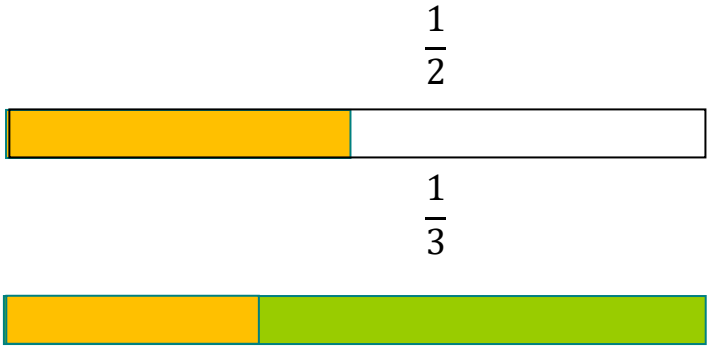

Мал. 3а

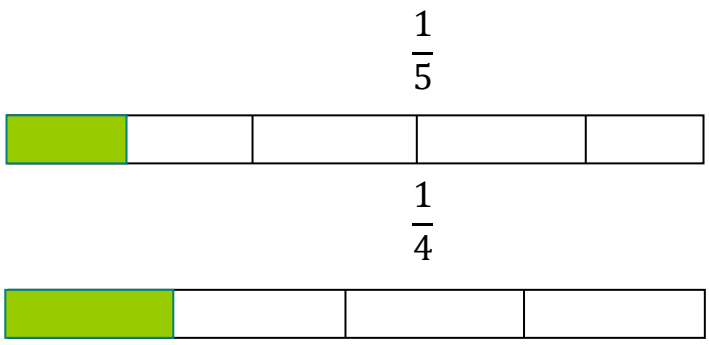

Мал. 3б

Поза увагою вчителя не повинна залишитись робота, спрямована на підготовку учнів до порівняння частин, а саме:

- зверніть увагу на 2 короткі смужки.

- На скільки рівних частин поділена перша смужка? (На дві рівні частини).

- Як можна записати зафарбовану частину. ($\frac{1}{2}$)

- На скільки рівних частин поділена друга смужка? (на три рівні частини).

- Як можна записати одну третю?

- Порівняйте $\frac{1}{2}$ смужки і $\frac{1}{3}$ смужки. Що можна сказати? (Одна друга більше, ніж одна третя). Такому ж аналізу підлягають і дві довші смужки.

3. Порівняння частин.

Даний вид роботи проводиться тільки за допомогою наочності. Наприклад, слід порівняти $\frac{1}{3}$ і $\frac{1}{5}$. Пропонуємо учням накреслити два однакових за довжиною відрізки (див.мал.4):

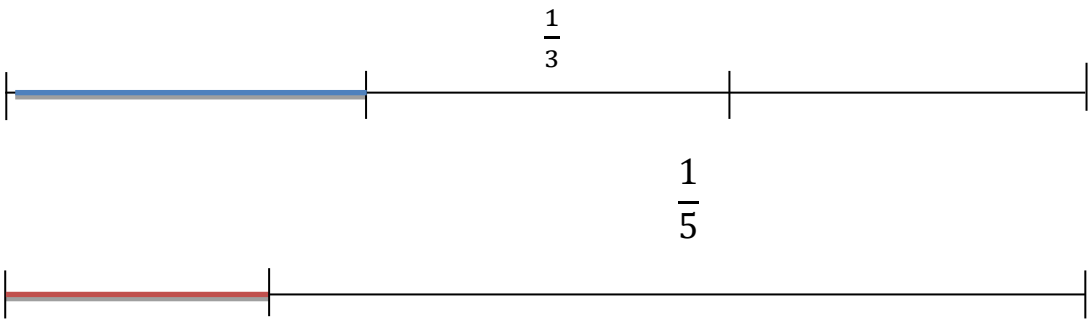

Перший поділили на три рівні частини і взяли одну третю, другий поділили на п’ять рівних частин і взяли одну п’яту. Порівняймо виділені частини. Учні роблять висновок що $\frac{1}{5}$ менше, ніж $\frac{1}{3}$ навести такий приклад.

Коли більшу частину тортика отримають учні, коли їх буде 4 чи 6? (Коли чотири). Отже,

$\frac{1}{4} > \frac{1}{6}$

4. Знаходження частини від числа.

Цей вид роботи, як правило, не викликає труднощів у виконанні вправ. Практично діти вже готові виконувати вправи на знаходження частин числа. Наприклад, знайти $\frac{2}{5}$ від 25. Міркування дітей: $\frac{2}{5}$ – це будь-яке число поділене на 5 рівних частин і взято таких частин дві, Отже отримуємо запис: 25 : 5 · 2 = 5 · 2 = 10;

Переконуємося, що розв'язування задач на знаходження частини від числа сприяє міцному засвоєнню теми.

Задача. У садку росло 60 дерев. $\frac{1}{3}$ *дерев – яблуні, а* $\frac{1}{4}$ *- груші. Скільки в саду разом яблунь і груш?*

Міркування учнів:

- Щоб знайти загальну кількість яблунь і груш, треба знати скільки було яблунь і скільки було груш окремо.

- Яблуні становлять $\frac{1}{3}$ від загальної кількості дерев : 60 : 3 · 1 = 20 (д.)

- Груші становлять ¼ від усіх дерев : 60 : 4 · 1 = 15 (д.)

- Загальна кількість яблунь і груш: 20 + 15 = 35 (д.)

Граф-схема аналітичного міркування (див.мал 5) [2]

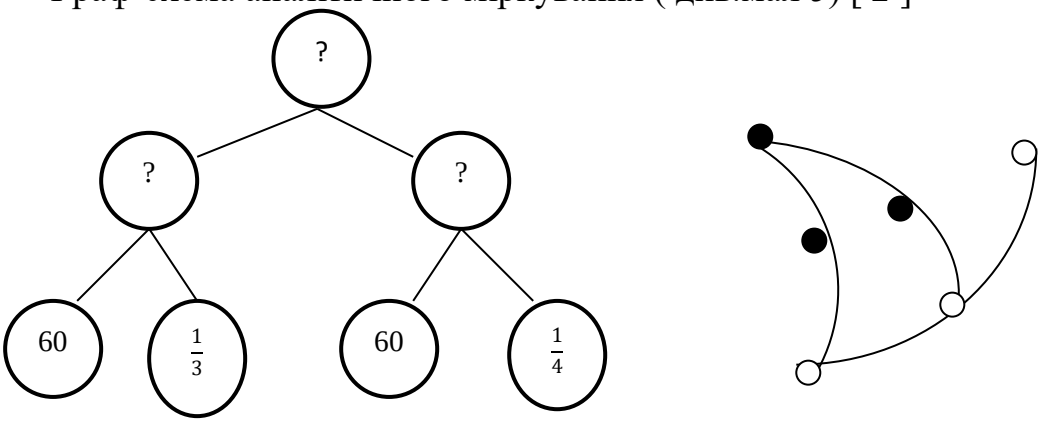

Мал. 5

Задача. Мати купила 2 десятки зошитів. П'яту частину зошитів вона віддала синові. Скільки зошитів залишилось?

Міркування до задачі:

- Скільки зошитів купила мати ? (2 десятки зошитів, це 20 зошитів)

- Яку частину зошитів вона віддала сину ? (П'яту частину)

- Як Ви розумієте «п'яту частину» ? (Це всі зошити поділені на 5 рівних частин

- Скільки становить п'ята частина ? 9 Треба 20 поділити на 5 рівних частин, тобто знайти $\frac{1}{5}$ від 20. Це буду 4 зошити).

- Ми відповіли на питання задачі ? (Ні. Питання у задачі: «Скільки зошитів залишилось?» Було 20 зошитів, 4 віддала синові, залишиться 16 зошитів. Це буде відповідь на те, що необхідно знайти у задачі).

- Цю задачу можна проілюструвати за допомогою круга (див. мал. 6):

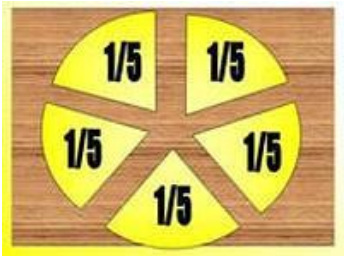

Мал. 6

- Скільки п'ятих частин у крузі? (П'ять п'ятих частин)

- Скільки п'ятих частин забрали ($\frac{1}{5}$ частину)

- Скільки п'ятих частин залишилось ? ($\frac{4}{5}$ частин)

Задача. Першого дня художню виставку відвідали 120 осіб, другого – у 3 рази більше. Учні третіх класів становили $\frac{1}{6}$ *усіх відвідувачів. Скільки третьокласників відвідало виставку ?*

- Про що іде мова в задачі ? (Про відвідування художньої виставки).

- Що сказано про учнів третіх класів ? (Вони становили $\frac{1}{6}$ усіх відвідувачів) Скільки осіб відвідало виставку першого дня ? (120 осіб).

- Другого дня ? (У три рази більше. Тобто 360 відвідувачів, а разом вони становлять 480 осіб).

- Які частину будемо шукати ? (1/6 частину, це буде 80 осіб).

- Як можна перевірити розв'язок цієї задачі ? ($\frac{1}{6}$ становить 80 осіб, а таких шостих шість в цілому, отже буде: 80 ⋅ 6 = 480 (осіб).

5. Знаходження числа за його частиною.

Опрацьовуючи тему, учні повинні добре усвідомити, скільки частин в даній смужці, крузі, відрізку, якщо беремо $\frac{1}{6}$, $\frac{1}{8}$, $\frac{1}{2}$, $\frac{1}{4}$. Тому на даному етапі доцільно провести таку підготовчу роботу:

- Що означають числа, які стоять під рискою? (Поділено на 6, 8, 2, 4 рівні частини).

- Скільки таких частин у цілому? (6, 8. 2, 4).

Задача. У третьому класі 9 відмінків. Це $\frac{1}{3}$ усієї кількості учнів класу. Скільки учнів у третьому класі?

Зразок міркування.

- Що означає одна третя? (Поділено на три рівні частини).

- Чому дорівнює одна частина? (9).

- Скільки таких частин у цілому? (3 частини).

- Якщо одна частина становить 9, то скільки разів по 9 буде у цілому? (Три рази).

- Отже, учнів у третьому класі 27. Схематично це виглядатиме так

(Див. мал. 7):

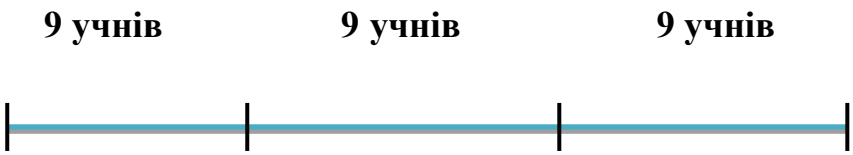

Мал. 7

Сучасні підручники з математики містять чимало різноманітних завдань, пов'язаних з темою частини, які сприятимуть свідомому засвоєнню теми «Частини».

У 4 класі учні початкової школи знайомляться з дробами. Послідовність їх вивчення аналогічна темі «Частини». Тому немає потреби детально описувати методику їх вивчення. Новим у вивченні дробів є те, що діти знайомляться з певною термінологією. А саме:

Числа виду $\frac{1}{3}$, $\frac{2}{5}$. $\frac{4}{7}$, $\frac{1}{6}$ називаються дробовими числами. Число $\frac{4}{5}$ – дріб, число 5 під рискою дробу знаменник, він показує на скільки рівних частин поділено ціле. Число 4 над рискою дробу – чисельник, він показує, скільки взято рівних частин цілого.

Засвоєнню даної теми сприяє виконання цілого ряду практичних вправ вміщених у нових підручниках згаданих вище авторів. На вивчення теми «Частини і дроби» відведена незначна кількість годин, але це не свідчить про те, що даний матеріал не займає чільне місце при вивченні математики. Практично учні протягом усього навчання в 3 і 4 класах зустрічаються з вправами, пов'язаними з даною темою, це і задачі і вправи на порівняння частин, дробів, розміщення їх в порядку зростання (спадання), вправи на знаходження частини від числа, числа за його частиною тощо.

Із числа цих різновидів вправ слід виділити задачі, розв'язання великої кількості яких, сприяє закріпленню даного матеріалу, тому, що на них рельєфніше виступає життєвий зміст цього питання.

Наприклад, задача. *Квітник прямокутної форми має довжину 30 м і ширину 20 м.* $\frac{1}{4}$ *площі квітника займають гвоздики, а решту площі відведено під дерева і кущі. Знайди площу, відведену під дерева і кущі.*

Задача. У 840 кг готової ягідної карамелі $\frac{1}{7}$ *всієї маси становлять ягоди.* $\frac{1}{4}$ *- молоко, а решту – цукор. Скільки кілограмів цукру використали для приготування карамелі?*

Таким чином, задачі, які ми включаємо для опрацювання, повинні мати практичне значення, вони націлені на те, щоб учні, крім складання алгоритмів для вироблення обчислювальних навичок, мали змогу отримати цікаву інформацію, набути практичних умінь і навичок.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Богданович М.В. Методика викладання математики в початкових класах: навч. посіб. / М.В. Богданович, Козак М.В., Король Я.А. − [3-є вид.,перероб. і доп.] : − Тернопіль : Навчальна книга − Богдан, 2006. − 336 с.

2. Шевчук І.В. Методика вивчення змістової лінії «Числа. Дії з числами початкового курсу математики / І.В.Шевчук – Умань: РВЦ «Візаві», 2018. – 107 с.

3. https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli

УДК 378.14.014.13

НАВЧАННЯ МИСТЕЦТВУ КАЛІГРАФІЇ ЗАСОБАМИ КОПІЮВАННЯ СВІТОВИХ ЗРАЗКІВ КАЛІГРАФІЧНОГО ПИСЬМА

Шпак Ольга Василівна
Аспірант
викладач кафедри
графічного дизайну
Київської державної академії
декоративно-прикладного
мистецтва і дизайну
імені Михайла Бойчука
м. Київ, Україна

Анотація: У статті, на основі практичного і теоретичного досвіду, розглядається метод копіювання світових зразків різноманітних каліграфічних стилів і почерків, як один з базових засобів навчання каліграфічному письму студентів графічного дизайну.

Ключові слова: каліграфія, шрифт, графічний дизайн, копіювання зразків, викладання.

Каліграфія – дуже давня сфера людської культури. Вона формувалась разом з писемністю. Характерною її особливістю є стремління до краси. Мистецтво рукописного письма минулого і сьогодення його естетична чарівність сприймається нами з особливою святістю. Історичні види рукописного шрифту відображали естетичні та національні ідеали відповідних епох. У межах певних типів шрифтів побутувало безліч стилів письма які поділялися на почерки, виявляючи культурно-історичні особливості регіонів та індивідуальні психофізичні властивості переписувачів. Це безцінні історично-

культурне надбання, джерело знань – єдина професійна школа для тих хто удосконалює свої навички рукописного письма. До цього історичного надбання каліграфії за знаннями, натхненням та високим смаком звертаються і досвідчені майстри.

Каліграфія в мистецьких навчальних закладах України, як навчальний предмет, починає активно розвиватись. Мистецтво каліграфії набуває популяризації саме на факультетах графічного дизайну. Окрім усталеного предмету «Шрифт» в програмах багатьох вузів, викладається навчальний предмет «Каліграфія». Зокрема, всесвітньо відомий художник-графік, каліграф і шрифтовик Василь Якович Чебаник, професор, член-кореспондент Національної академії мистецтв України (2013), Лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка, запровадив викладання каліграфії як навчального предмету в Київському державному інституті декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені Михайла Бойчука в 2008 році. Була створена аудиторія каліграфії, з усіма умовами для успішного вивчення мистецтва письма студентами кафедри графічного дизайну. Від того часу у Києві пішла потужна хвиля каліграфічної освіти. Вихованці кафедри графічного дизайну отримали добрий вишкіл каліграфічної освіти, які вже на той час започатковували гарну тенденцію, майстер-класів, воркшопів та довготривалих курсів для всіх бажаючих.

Тоді серед вихідців кафедри графічного дизайну багато студентів продовжили вивчення каліграфії за межами навчального закладу, деякі з них почали викладати в художніх і каліграфічних студіях та викладати на рідній кафедрі навчаючи студентів мистецтву красивого письма, тепер вже Київській державні академії декоративно-прикладного мистецтва і дизайну ім. М. Бойчука. Це була Олена Старанчук, а тепер Віталіна і Вікторія Лопухіни, та Ольга Шпак.

Програма викладання мистецтва каліграфії формувалася роками, це були постійні пошуки вірного шляху, аби поставити процес викладання системним і правильним. Впроваджувалися експериментальні курси, які сприяли розумінню

вірності обраної методики викладання. Це був шлях для створення нарешті цілісної системи освіти каліграфічному мистецтву.

За роки роботи зі студентами, спостерігаючи за розвитком і результатами навчання, ми дійшли висновку, що метод копіювання є одним з кращих і найвірніших шляхів вивчення будь-якого каліграфічного стилю, почерку письма. Відомий художник-графік, каліграф Віталій Мітченко зазначає, що класики каліграфічного виду мистецтва одностайно стверджують, що без знання історії розвитку шрифтових форм, без практичного їх вивчення шляхом копіювання, без засвоєння основних законів композиції та «поводження» на площині ліній і плям різної форми неможливо ні вибороти свій стиль письма, ні виконати переконливу шрифтову стилізацію, ні вдало інтерпретувати історичний почерк, що припав до душі у сучасний візуальний простір. Тому початківцям вкрай необхідно розуміти теоретичні основи каліграфії, які для них маловідомі і недостаньо досліджені [1, с. 18]. Шитао [2], видатний китайський художник і теоретик мистецтва кінця XVII ст. – початку XVIII ст., в історичному трактаті «Бесіди про живопис ченця Гіркий Гарбуз» в розділі «Метаморфози» висловив свою думку вивчення і копіювання творів видатних попередників. Нагадаємо, що копіювання історичних зразків і робіт відомих майстрів є важливим етапом навчання краснопису. «Древності – це знаряддя пізнання. Перетворення полягають у тому, щоб пізнати це знаряддя, але не стати його прислужником…Коли я навчаюся у предків, хіба я не можу їх [правила] перетворювати» [2]. Шитао підкреслює думку про те, що мета копіювання – пошук власного стилю, авторського почерку. Він порівнює прагнення до наслідування певного майстра з бажанням «харчуватися залишками його (майстрового) супу» [2].

Із цього приводу Віталй Мітченко робить висновок про те, що механічне копіювання зразків є тільки першим етапом навчання мистецтву шрифту. Другим етапом має стати аналіз конструктивних (ритмічних) особливостей накреслення літер, які властиві конкретному майстрові або історичному почерку певної епохи, що досліджують. І третім етапом є, за твердженням

Шитао, перетворення, тобто своєрідне накладення особистої енергетики художника-наслідувача на відтворювані зразки. Важливо пам'ятати, що однією з головних особливостей енергетичного впливу художника в каліграфії є темп виконання напису [1, с. 19].

Інший відомий китайський каліграф Фу Шань (1607 – 1684), котрий ще у віці 8-9 років почав вивчати каліграфію методом копіювання, яке не тільки було ефективним методом напрацювання професійної техніки письма, а й вчило розумінню авторського задуму древніх, формуючи необхідні ціннісні установки у свідомості учня [3, с. 285]. Юний Фу Шань, звичайно, не міг досягти схожості, але через копіювання він вступав в творчий діалог з майстрами минулого, який буде тривати протягом усього його життя [4, с. 519]. Завдяки своїй наполегливості Фу Шань за своє життя блискуче оволодів усіма каліграфічним почерками китайського письма.

Всесвітньовідомий нідерландський художник – постімпресіоніст Вінсент ван Гог (1853 — 1890), також визнавав техніку копіювання як кращий спосіб для вивчення, і переосмислення майстерності іншого художника. Він звернув увагу на особливість творчості японських живописців і спробував не ігнорувати при створенні своїх власних робіт за японськими мотивами, наприклад, його «Міст в дощі» (наслідування Хиросиге, 1887 р. музей Ван Гога, Амстердам). Спираючись на конкретні знання про японське мистецтво каліграфії, Ван Гог в тій частині своєї творчості, яка асоціюється з японськими мотивами, як би проходив шлях, характерний для підготовки каліграфа в китайській і японській мистецтвах, а саме:

1. точне і ретельне копіювання японських робіт;
2. вільне копіювання;
3. творче розкриття своєї сутності [5].

Цей досвід перегукується з педагогічним досвідом Василя Яковича Чебаника, який неодноразово наголошував раніше, і говорить про це сьогодні, що тільки через копіювання рукописів світового значення, можна навчитися писати, оскільки тільки через копіювання можна осягнути творчість майстра,

зрозуміти і оволодіти стилем письма, і в цілому зрозуміти почерк і шрифт кожного народу, що етнічно має свою візуальну мову – абетку.

Узагальнюючи викладене, ми усвідомлюємо, що в опануванні мистецтва краснопису мають бути використані кращі традиції національної та світових шкіл каліграфії у відповідності до вимог сьогодення. Тому в навчальних програмах з каліграфії, копіювання найкращих історичних взірців письма має бути систематичним, що поглибить теоретичні знання і практичні навички студентів графічного дизайну.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Мітченко В. Каліграфія. Взаємовпливи шрифтів: теорія і практика; кирилиця і латиниця; історія і сучасність. – К.: Laurus, 2018. С. 288
2. Беседы о живописи монаха Горькая Тыква. Перевод и комментарии Е. Завадской. – М., 1987.
3. Белозёрова Вера. Традиции знаточества (цзянь) и эксцентрики (се) в каллиграфии Фу Шаня (1607–1684). Вестн. Санкт-Петербургского университета. Искусствоведение 9, № 2, 2019. С. 280–299.
4. 傅, 山. 傅山全书.7册. 刘贯文，张海瀛，尹協理主编. 太原: 山西人民出版社. [Фу, Шань. Собрание сочинений Фу Шаня. Ред. Гуаньвэнь Лю, Хайин Чжан, Инь Сели. 7 томов. Тайюань: Народное изд-во провинции Шаньси, 1991]. (На кит. мові)
5. Yuehping Yen. Calliography and Power in Contemporary Chinese Society. – N.Y.: Routledge Curzon, 2005. P. 240

УДК 230.2

АНТИЧНИЙ ТЕРМІН «ТІПОΣ ΛΟΓΟΣ» У ФІЛОСОФСЬКІЙ КОНЦЕПЦІЇ Г.СКОВОРОДИ

Шувалов Віталій Сергійович
аспірант
Католицький університет
Айхштет-Інгольшдатд, Німеччина

Анотація: автор аналізує хронологію введення терміну «*τιπος Λογος*» в християнське богослов'я, починаючи з періоду античності, акцентує на універсальності підходу до застосування Сковородою античного терміну «*τιπος Λογος*», що дає можливість кожній людині пізнати правду про світ. Зазначається також, що Сковорода дещо розширює розуміння терміну, подане Юстином Філософом; окремо висвітлено вплив філософії Орігена на формування інтелектуальної спадщини Сковороди.

Ключові слова: *τιπος Λογος*, Сковорода, патристичне богослов'я, пізнання, Біблія.

Наприкінці античної доби філософія пропонувала два діаметрально протилежні вчення про те, що таке реальний світ. Платонізм стверджував, що справжнє існування притаманне лише ідеям. Зрозуміло, що в мінливому матеріальному світі, де людина прив'язана до тіла, споглядати ідеї у їхній красі неможливо, тому мудрість життя полягає у розважанні про смерть [1, с. 49], на що Платон зауважує словами:

Οὐκοῦν εἰ τὴν διάνοιαν ἱκανῶς θεραπεύσαντες παραδοῖμεν αὐτῇ τὰ περὶ τὸ σῶμα ἀκριβολογεῖσθαι, ἡμεῖς δὲ ὅσον τοὺς τύπους ὑφηγησαίμεθα, ἵνα μὴ μακρολογῶμεν, ὀρθῶς ἂν ποιοῖμεν (Виходить, якщо ми, досить уважно розглянувши духовність наших охоронців, доручимо їй дбайливу турботу про

тіло, а самі, щоб уникнути багатослів'я, наведемо лиш кілька прикладів, то чи правильно ми поведемося?) [2].

Реалістичні позиції, існування людини та її співіснування зі світом на перший погляд реабілітує існування досконало впорядкованого матеріального світу, що при цьому був змушений пожертвувати панівним становищем людини. Втіха, яку пропонував їй стоїцизм, була досить слабкою: так, на думку Марка Аврелія, мудрець має споглядати дивовижний порядок Всесвіту і в цьому спогляданні забути про власну мізерність, усвідомити себе частинкою всього, віддатися служінню цьому «градові Божому» [1, с. 49].

Тому на тлі такого песимістичного мислення яскраво виділялася радісна звістка патристичного мислення, яка вказувала, що людина – це щось велике, як щодо душі, так і щодо тіла (і це незважаючи на все ще досить сильний вплив платонівських понять!); звісно людина через споглядання всесвіту (космосу) має пам'ятати про власну мізерність перед Творцем всього, але вона також покликана зміцнювати свою свободу і панувати над усім сотвореним.

Властиво тому, намагаючись осягнути дану дійсність, ранні Отці Церкви, живучи ще в поганському світі, напевне мали можливість бачити цікавий і дивний надпис на фронтоні Дельфійського храму *γνοθι σεαυτον* «пізнай самого себе». Він хоч і був пояснений до певної міри, але все ж багато філософів, бачачи даний надпис, брали його до уваги і розмірковували над ним. Сократ перший побачив в ньому загадку про людину і перший здогадався, що на вирішенні саме цієї загадки повинна базуватися вся повнота людської мудрості. Саме тому він зробився гарячим проповідником свого відкриття: говорив про нього всюди, де тільки можна було говорити, і всім, хто тільки хотів слухати, адже щиро вірив, що благо людини знаходиться в самій людині. Тому, якщо люди шукають блага поза самими собою, то вони помиляються і якщо вони визнають засоби для життя за кінцеву мету самого життя, тоді вони спокушені. Тому увесь світ є повним непотребом у порівнянні з людиною, тому що за ніякі скарби світу не можна купити того, що є складовою сутності людини – не можливо купити живого людського духа [3, с. 157].

Властиво тому патристичне богослов'я підводить нас до розуміння терміну *τιπος Λογος*. Адже дія Логоса єднає світ і надає можливість кожній людині виразити моральні та релігійні поняття універсальним способом *φυσικαι ο κοιναι εννοαι*. Оскільки у Логосі Божому бере участь увесь людський рід і кожна людина має здатність пізнавати деякі правди за допомогою розуму, то звідси випливає, що і християни і язичники пізнали Правду, і взяли участь у Логосі Бога (звісно мається на увазі античне філософське мислення, яке дійшло розуміння Єдиного Бога і тільки через брак Об'явлення не могло збагнути який це Бог, тому назвали його Абсолютним Буттям), у християнстві. Отже, ті що жили та живуть згідно з Логосом, є християнами [4, с. 44], про що висловлюється Юстин Філософ.

Сковорода, черпаючи свої знання не тільки з античної філософії і Біблії, без сумніву використовував і сучасні йому інтелектуальні надбання. А використовуючи їх, він розширює термін Климента «*τιπος*», який розроблений Юстином. Сковорода в розумінні даного терміну йде шляхом середньовічної філософської думки, яка була синтезом платоністичної парадигми з надбудовою арістотелізму. Хоча, якщо подивитися на сучасну філософську думку, особливо якщо вона стосується космологічних чи космогонічних моментів, слід погодитися, що основні прийоми не змінилися. Розширюючи розуміння терміну, Сковорода переносить на термін також і весь створений світ, який, згідно його філософського бачення, є *τιπος* Бога, адже Бог на шляху пізнання так би мовити залишив для людини сліди.

Загальновідомо, що центральною концептуальною схемою (що спиралася, мабуть, на особисту інтуїцію) для Сковороди було вчення про три світи: космос, людину та Біблію. Кожен із цих світів мав ідеальний та реальний аспекти. В історії християнського платонізму аналогічне вчення розвивав Максим Ісповідник, твори якого, до речі, двічі згадує Сковорода. Максим у «Містагогії» докладно говорить про космос, людину та Біблію як світи, про ідеальний та реальний аспекти цих світів [5, с. 211-212]. Але при цьому Максим докладно говорить і про «четвертий світ», яким є Церква *Κυριακε*. Церква

розглядається як Тіло Христове (ідеальний аспект) і як євхаристійна громада на чолі з єпископом (реальний аспект). Розглядається як Свята Святих *Διακοπές των Αγίων* (тобто вівтар, де відбувається таїнство євхаристії) і неф *νεφ* (тобто церква, яка є зібранням людей). Розглядається як Вічна Літургія *αιδιον Λειτουργία*, описана в Одкровенні апостола Івана, і як храмове торжество в часі і просторі переходу від профанної до сакральної історії. Зауважмо, що всі ці смисли дають змогу бачити Церкву як метасвіт, в якому і для якого існують Біблія (священна історія), космос, людина. Кожен із цих світів бере участь в євхаристійному жертвопринесенні, кожен освячується, виправдовується і обожується в Євхаристії [5, с. 212-213]. Для Сковороди принципово важлива відсутність у його роздумах такої філософії культу, відсутність такого боку християнського платонізму. Сковорода не бажає навіть бачити ідеальну невидиму Церкву у власній онтології. Тим паче в цьому вченні немає місця для реальної церкви. Душа є самотньою перед Богом. Хоча слід зауважити, що Сковорода аж ніяк не виключає ролі Церкви і Святих Таїнств в житті людини, але в своїй філософській концепції робить акцент виключно на людині. Тому і твердить, що її життєвий світ – не церква, а тільки Біблія. Але Біблія не є для Сковороди джерелом будь-яких певних тверджень, які були б теологією Одкровення або ж догматикою. Сковорода виступає за повністю алегоричне прочитання Біблії. Треба зауважити, що в античній традиції тлумачення алегорію могли застосовувати тільки до тих місць тексту, зміст яких сам по собі є темним і неясним. Таку методологію щодо Біблії застосовував Філон. Оріген здійснив цілу революцію своєю ідеєю, що будь-яке місце біблійного тексту можна розцінювати як «темне» і незрозуміле. Сковорода радикально застосовує цю ідею Орігена і вважає тільки алегоричний сенс Біблії істинним, буквальний же сенс вважає лише «слідами» *τιποσ* на шляху до вищого сенсу [6, с. 92].

Сковорода, як і Оріген, мав на меті пізнання Бога, а через Нього і світу. Подібно до Орігена, Сковорода вважає, що завдяки науці можна дійти розуміння суті життя, про що і сам говорить: «Хто думає про науку, той любить її, а хто її любить, той ніколи не перестає вчитися, хоча б зовні він і здавався

бездіяльним […]» [7, с. 1062]. Сам дискурс Сковороди підпорядковується цій головній меті, і ніколи цей релігійний філософ не бажав побудувати несуперечливу в усьому систему, яка пояснювала би світ, людину, Бога. Сковорода хотів навчити своїх учнів «бачити», бажав, щоб вони увійшли в двері, що ведуть у світ справжнього знання. Сковорода, звертаючись до античного мислення та терміну «*τιπος Λογος*», вбачав завдання філософа у тому, щоб пробудити душу, а не заколисати її несуперечливими висловлюваннями про Бога, світ і людину [6, с. 89]. Сковорода був переконаний і на власному досвіді, і знаходячи підтвердження у всій християнській та античній традиціях, що зафіксувати істину в словах неможливо. Слова можуть вказувати на істину, але не виражати її.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Шпідлік Т., Ґарґано І. Т. Духовність грецьких і східних отців / перекл. з італ. Я. Приріз, Р. Паранько, Львів: Свічадо, 2006.
2. Burnet J. Platonis Opera, Oxonii: E. Typographeo Clarendoniano 1905, https://archive.org/details/platonisopera04platuoft/page/n5/mode/2up (22.01.2021).
3. Немислов В. Наука о человеке. Т. II. Метафизика жизни и Христианское Откровение, 2-е изд., Казань: Центральная типография, 1906.
4. Фірігос А. Вступ до історії патристичної та візантійської філософії (від початків християнства до іконоборства) / перекл. Степан Угрин, Львів: Видавництво Українського Католицького Університету, 2017.
5. Сидоров А. Избранные творения преподобного Максима Исповедника / Москва: Паломникъ, 2004.
6. Чорноморець Ю. Християнський платонізм Григорія Сковороди // Філософська думка, 5(2014), 88-93.
7. Сковорода Г. Листи. Лист до Михайла Івановича Ковалинського // Г. Сковорода, Повна академічна збірка творів / ред. Л. Ушкалов, Харків – Едмонтон – Торонто: Майдан, Видавництво Канадського Інституту Українських студій, 2011.

УДК: 342.9: 616. 036. 21

МЕДИКО-ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ЛІКУВАННЯ ІНФЕКЦІЙНОГО ЗАХВОРЮВАННЯ НА COVID-19

Шульга Олена Сергіївна,
студентка IV курсу медичного факультету № 1
Давидов Павло Григорович
кандидат філософських наук, доцент
Донецький національний медичний університет
м. Лиман, Україна

Анотація: У статті розглянемо зіткнення лікарів з пандемією у 2020 році. Порядок звернення хворого до лікарні надання відповідної медичної допомоги, а також правові аспекти які її регламентують.

Ключові слова: COVID-19, пандемія, коронавірус, 2019-nCoV, сімейний лікар.

Актуальність: Коронавірус – це група вірусів, що викликають різні типи інфекцій, які вражають дихальну і травну системи людини. Вони відомі багато років , отримали свою назву через особливість структури. На зовнішній стороні вірусу знаходиться оболонка, форма якої при розгляді під мікроскопом виглядає як корона. Поки що світ бореться з Коронавірусними інфекціями, викликаними SARS і MERS.

Практично з початку 2020 року світ намагається протистояти пандемії коронавирусу. Той факт, що це новий вірус, – величезна проблема і тому викликає безліч труднощів у лікарів. У той час, як ефективні методи тестування пацієнтів були розроблені, методи лікування постійно удосконалюються. Зусилля лікарів та вчених всього світу об'єднують для боротьби з вірусом і що викликається ним захворюванням. Сьогодні докладаються великі зусилля у

створенні ефективної вакцини, яка могла б знизити захворюваність і дозволити людям досягти колективного імунітету.

Новий штам коронавірусу може викликати тяжку форму пневмонії, а перебіг хвороби залежить від імунітету людини. Більшість людей, які померли внаслідок зараження вірусом, мали проблеми зі здоров’ям. Серед померлих багато людей літнього віку з хронічними захворюваннями. Медичні працівники перебувають на передовій лінії реагування на спалах COVID-19 і піддаються ризикам, які становлять небезпеку їх здоров'ю та загрожують зараженням.

Мета роботи: Визначити рівень підготовку лікарів першої ланки – сімейної медицини до діагностування та лікування інфекційного захворювання, а саме коронавірусу. Порядок визначення протоколу лікування за ступенем та порядком госпіталізації до спеціалізованого інфекційного відділення. Дізнатися чи госпіталізують хворих і хто має надати допомогу.

Виклад основного матеріалу: Масштаб і гострота пандемії COVID-19 безумовно досягають рівня загрози здоров'ю населення, який може виправдовувати обмеження певних прав і свобод, як у випадку з обмеженням свободи пересування в зв'язку з карантином або ізоляцією. У той же час, уважне ставлення до таких прав, як право не зазнавати дискримінації, і таким принципам, як прозорість і повага людської гідності, здатне забезпечити ефективне реагування в умовах неминучих в кризовій ситуації дезорганізації і порушення звичного укладу і купірувати негативні наслідки, пов'язані з введенням надмірно широких обмежень, що не відповідають перерахованим вище критеріям. Ситуація із захворюваністю на коронавірус в Україні залишається гострою не дивлячись на профілактично-обмежувальні заходи.

При виникненні підозри на захворювання людина має звернутися за допомогою. Якщо у вас є підозра на коронавірусну інфекцію SARS-CoV-2, слід зателефонувати вашому сімейному лікарю і неухильно дотримуватися його вказівки. У разі, якщо у вас немає сімейного лікаря, або ви не можете з ним зв'язатися, слід зателефонувати на гарячу лінію COVID-19 і дізнатися про те, як діяти в ситуації підозри на коронавірусну інфекцію SARS-CoV-2.

Тобто існує визначений порядок звернення за медичною допомогою, розглянемо цей алгоритм:

1. Сімейний лікар проводить консультацію і вирішує, що робити далі.

2. Він направити до пацієнта мобільну бригаду екстреної медичної допомоги або може сам виїхати до хворого.

3. Ця бригада повинна зробити тест та взяти аналізи. Таких бригад в Україні – понад 500, виїжджають вони *тільки за викликом сімейного лікаря*.

4. Після тестування визначається подальше лікування – якщо є легкі симптоми, то пацієнт залишається вдома, інакше – його госпіталізують.

5. Коли людина з позитивним тестом на COVID-19 перебуває вдома і у нього підвищується температура, вона повинна викликати швидку допомогу, яка госпіталізує її.

Тобто на сьогодні лікарі мають навички та більш підготовлені к пандемії, у порівнянні з тим, що було на самому початку.

Та, Михайло Данильчук, лікар сімейної практики у сільській амбулаторії найвіддаленішого району Тернопільської області – Шумського, говорив: «*Почався карантин. У нас контракт з Національною службою здоров'я України, згідно з яким повинні були надавати допомогу і в умовах карантину. І так вже вийшло, що серед жителів, які в Шумську першими захворіли коронавірусів, виявилася одна наша пацієнтка.*

Це було на початку березня... Ми ще мало що знали про COVID-19, інформація була суперечливою, коливалися – чому вірити, а чому немає, важко було зорієнтуватися. Хоча перед цим ми готувалися до класичних пневмоній. Так, у нас були засоби захисту, рукавчики, маски, дезінфікатор, антисептики.»

Також Катерина Булавінова – лікар-інфекціоніст і медичний експерт дитячого фонду ЮНІСЕФ засвідчила, що: *«– Ковід – це не про інфекціоністів. Будь-який адекватний, раціонально мислячий лікар здатний вести таких пацієнтів. Сімейний лікар, педіатр, пульмонолог, терапевт – хто завгодно може навчитися нормально вести пацієнтів з ковідом. Якщо справа не дійшла до ситуації, коли пацієнт уже повинен бути в відділенні інтенсивної терапії.*

Ковід дуже жорстко впливає на нервову систему пацієнтів. У людей панічні атаки, депресія. У когось порушений сон, галюцинації. У інших навпаки – підвищена сонливість. Часто потрібна допомога досвіченого психіатра або невролога.

Ковід змінює згортання крові, тому він змусив мене цікавитися питаннями, пов'язаними з кардіологією.

Ну і взагалі коронавірус – це виклик для доктора. Потрібно весь час вчитися. Щоб краще зрозуміти лабораторію, антибіотикотерапію, кисень.»

Варто зазначити, що лікарі працюючи з інфікованими знаходяться у зоні підвищеного ризику, не дивлячись на те, що є захист, маски, спеціальні костюми, вони все одно схильні до зараження, адже вони знаходяться не тільки в безпосередній близькості до інфікованих і піддаються не просто зараження, а отримання вірусу в великих дозах. «*Імунна система навіть дуже здорової людини з навантаженням бореться з усіма цими вірусами. Чим більше вірусу потрапило в організм, тим сильніше буде боротьба між ним і імунітетом*, – говорить професорка Венді Барклай – *Якщо проводити експеримент на тваринах, заражаючи їх різними дозами вірусу, то найважче стан буде у тих, кому ввели найбільше вірусу».* Більшість медиків перехворіли, але є лікарі, які , нажаль, не впоралися з такою недугою.

З метою ефективної протидії пандемії треба внести зміни в чинні нормативно-правові акти, або ініціювати прийняття нових:

1. Міністерству охорони здоров’я України треба розробити та затвердити «Тимчасові галузеві норми безоплатного забезпечення медичних працівників спецодягом та іншими ЗІЗ у зв’язку із загрозою поширення захворювань, викликаних коронавірусом COVID-19»;

2. Кабінету Міністрів України затвердити порядок обов'язкового державного страхування медичних та інших працівників, зайнятих у сфері захисту населення від інфекційних хвороб, на випадок захворювання, що пов'язане з виконанням професійних обов'язків в умовах підвищеного ризику зараження збудниками інфекції;

3. Розробити та затвердити «Тимчасові галузеві норми безоплатного забезпечення медичних працівників спецодягом та іншими ЗІЗ у зв'язку з поширенням захворювань, викликаних коронавірусом COVID-19» з визначенням для видів робіт, посад та професій медичних працівників переліку обов'язкових ЗІЗ, їх захисних властивостей та термінів застосування;

4. Внести зміни до «Переліку професійних захворювань», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 08.11.2000 р. №1662, передбачивши у ньому коронавірусну інфекцію COVID-19;

5. Внести до наказу МОЗ України від 19.07.1995 р. №133 «Про затвердження Переліку особливо небезпечних, небезпечних інфекційних та паразитарних хвороб людини і носійства збудників цих хвороб» інфекційну хворобу «коронавірус».

Тому, Верховна Рада України 30 березня 2020 р. ухвалила закони, спрямовані на боротьбу з коронавірусом та економічною кризою. Більшість ухвалених норм – тимчасові та діятимуть на період дії карантину. Проте є декілька постійних змін, які стосуються спрощення правил застосування ліків для лікування коронавірусу. Так, окремою постановою Кабмін визначив порядок самоізоляції хворих на коронавірус та осіб, що контактували з ними, а також обсервації тих, хто приїхав з країн, де поширений коронавірус.

Тепер розглянемо якими нормативно правовими актами спочатку регламентувалися та сьогодні регламентуються питання медичної допомоги.

І. Наказ МОЗ №722 від 28.03.2020р. «Стандарт екстренної медичної допомоги "коронавірусна хвороба (COVID-19)». Стандарт 4. Екстрена медична допомога для пацієнтів з COVID-19

Обґрунтування. Пацієнтам, які звернулися за екстреною медичною допомогою, проводиться опитування відповідно до алгоритму опитування особи з підозрою на COVID-19 диспетчером ЕМД. Якщо під час опитування відсутні покази до виїзду бригади, то пацієнту надаються відповідні рекомендації. Якщо наявні покази до виїзду бригади до пацієнтів із підозрою на COVID-19, бригада застосовуючи засоби індивідуального захисту, проводить

обстеження, встановлює попередній діагноз та ступінь важкості захворювання і наявність показів до госпіталізації. Пацієнтам, які не мають показів до госпіталізації, надаються поради по самоізоляції та звернення до сімейного лікаря (а при відсутності сімейного лікаря – до регіональної/національної гарячої лінії COVID-19). Пацієнти, у яких наявні покази до госпіталізації транспортуються бригадою ЕМД у визначений у регіоні заклад охорони здоров'я. Був створений протокол про надання медичної допомоги.

Протокол МОЗ №762 від 02.04.2020р. «Надання медичної допомоги для лікування коронавірусної хвороби (COVID-19)»

Цей протокол є частиною нормативно-правових актів, затверджених МОЗ України з метою забезпечення протистояння коронавірусній хворобі (COVID-19). Організаційні заходи, більшість клінічних аспектів, зокрема, виявлення випадку, госпіталізації за клінічними критеріями, групи ризику розвитку ускладнень захворювання, надання неспецифічного лікування тощо врегульовані наказом МОЗ України від 28 березня 2020 року No 722 «Організація надання медичної допомоги хворим на коронавірусну хворобу (COVID-19)», та впроваджуються в закладах охорони здоров'я шляхом розробки клінічних маршрутів пацієнтів та локальних протоколів.

II. *Наказ МОЗ №2122 від 17.09.2020 «Стандарти медичної допомоги "Коронавірусна хвороба (COVID-19)»*

Стандарт 1. Організація протиепідемічних заходів та медичної допомоги в осередку інфікування SARS-CoV-2.

Обов'язкові критерії якості.

1. В закладах охорони здоров'я адаптовані та затверджені клінічні маршрути пацієнтів на усіх рівнях надання медичної допомоги (додаток 1). Медична допомога надається відповідно до визначення випадку захворювання на коронавірусну хворобу (COVID-19) (далі – COVID-19) (додаток 2).

2. Медичний працівник, який виявив особу, що відповідає визначенню випадку COVID-19:

1) реєструє випадок в формі первинної облікової документації № 060/о «Журнал обліку інфекційних захворювань» та заповнює форму первинної облікової документації № 058/о «Екстрене повідомлення про інфекційне захворювання, харчове, гостре професійне отруєння, незвичайну реакцію на щеплення», затверджені наказом Міністерства охорони здоров'я України від 10 січня 2006 року № 1, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 08 червня 2006 року за № 686/12560 (далі – ф. № 060/о та ф. № 058/о) та здійснює інформування керівництва закладу охорони здоров'я для організації подальшого клінічного спостереження, своєчасної медичної допомоги та протиепідемічних заходів індивідуального рівня і на рівні громади;

2) в строк до 2-х годин з моменту встановлення випадку COVID-19, за ф. № 058/о, інформує лабораторний центр МОЗ України за адміністративно-територіальною належністю;

3) в разі звернення особи, яка відповідає визначенню випадку COVID-19, в заклади охорони здоров'я проводиться відбір зразків матеріалів (додаток 3) та забезпечується транспортування з відповідним направленням (додаток 4) відібраних зразків у лабораторний центр МОЗ України за адміністративно-територіальною належністю;

4) в разі проходження особою з власної ініціативи тестування на SARS-CoV-2 методом ПЛР та при отриманні позитивного результату дослідження, такі результати мають бути передані лабораторією до надавача первинної медичної допомоги, у якого обслуговується особа, для подальшої реєстрації випадку у ф. № 060/о та направлення ф. № 058/о до лабораторного центру МОЗ України за адміністративно-територіальною належністю, клінічного спостереження, своєчасної медичної допомоги та запровадження протиепідемічних заходів.

3. Активний епідеміологічний пошук випадків здійснюється шляхом лабораторного тестування на SARS-CoV-2 серед осіб, які відповідають критеріям підозрілого випадку, або в рамках диференціальної діагностики у пацієнтів з вірусною пневмонією та/або ТГРС та/або інших ГРВІ.

4. Основне значення для етіологічної лабораторної діагностики COVID-19 має виявлення РНК SARS-CoV-2 з використанням методу ПЛР.

Стандарт 2. Первинна медична та амбулаторно-поліклінічна допомога пацієнтам з підозрою на COVID-19

Обґрунтування. Пацієнтів із легкою формою захворювання, які не відносяться до груп ризику розвитку ускладнень пацієнтів з COVID-19, рекомендовано лікувати амбулаторно (в домашніх умовах). Переводити на амбулаторне лікування також слід одужуючих пацієнтів, які вже не потребують цілодобового нагляду.

III. Наказ МОЗ №2438 від 27.10.2020 «ЗМІНИ до Стандартів медичної допомоги «Коронавірусна хвороба (COVID-19)»»

Стандарт 2. Первинна медична та амбулаторно-поліклінічна допомога пацієнтам з підозрою на COVID-19 Обґрунтування.

Пацієнтів із легкою та середньої тяжкості формами захворювання, які не мають показань до госпіталізації, рекомендовано лікувати в амбулаторних умовах. Переводити на амбулаторне лікування також слід одужуючих пацієнтів, які вже не потребують цілодобового нагляду.

1. Рішення стосовно лікування в амбулаторних умовах приймає лікар з надання первинної медичної допомоги після клінічної оцінки стану пацієнта та оцінки безпеки домашнього середовища пацієнта, шляхом проведення опитування. Легкий перебіг захворювання характеризується: невисокою гарячкою (до 38°С); нежиттю та/або закладеністю носа; головним болем; болем у горлі; міалгією; кашлем без ознак дихальної недостатності;

2. У випадку звернення пацієнта до надавача первинної медичної допомоги засобами дистанційного зв’язку: лікар з надання первинної медичної допомоги проводить оцінку стану пацієнта відповідно до класифікації за ступенем тяжкості перебігу захворювання;

3. Якщо пацієнт має легкі симптоми перебігу захворювання – лікар надає рекомендації щодо самоізоляції, лікування у разі погіршення стану; якщо у пацієнта тяжкий перебіг захворювання – лікар з надання первинної медичної

допомоги надає рекомендацію виклику екстреної медичної допомоги за номером 103 або сам викликає бригаду екстреної медичної допомоги пацієнту.

Обґрунтування рішення про лікування в амбулаторних умовах вноситься в форму первинної облікової документації № 025/о «Медична карта амбулаторного хворого № », затвердженої наказом Міністерства охорони здоров’я України від 14 лютого 2012 року № 110, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 28 квітня 2012 року за № 661/20974 (далі – Медична карта амбулаторного хворого) або до електронної медичної інформаційної системи.

Крім того, МОЗ направило лист в регіони, у якому просило всіх медпрацівників протягом трьох днів пройти онлайн-курси, протидії корона вірусній інфекції. Таким чином, в боротьбі з епідемією можуть бути задіяні лікарі іншого профілю. Тому, медичні працівники всіх спеціальностей повинні пройти два освітніх модуля, присвячених діагностиці, лікуванню і профілактиці нової коронавирусной інфекції.Варто, зазначити, що міжнародні норми з прав людини гарантують кожному право на найвищий досяжний рівень здоров'я і зобов'язують держави вживати заходів для запобігання загрозам здоров'ю населення і по наданню медичної допомоги тим, хто її потребує. Тому міжнародні стандарти в галузі прав людини передбачають, що в ситуаціях серйозних загроз для здоров'я населення і надзвичайних станів, що загрожують життю нації, *допустимі обмеження певних прав і свобод*, якщо такі обмеження вводяться в законному порядку, безумовно необхідні і науково обґрунтовані, а також, якщо їх застосування не є довільним або дискримінаційним і обмежена за часом, якщо при цьому дотримується людську гідність, крім того такі обмеження підлягають контролю і відповідні переслідуваної мети. Тому усім громадянам треба з розумінням ставитися та виконувати встановлені приписи, а лікарям накази МОЗ вказують свій алгоритм дій і з кожним разом їх удосконалення допомагає їм надати відповідну та якісну медичну допомогу.

Висновок: Отже, виходячи з вище сказаного можна зробити висновок, що кожен лікар має бути підготовані до пандемії. В першу чергу, хворий

повинен звернутися до свого лікаря, який надасть першу допомогу. Якщо в разі його не буде, або з якоїсь причини він не зможе допомогти, то пацієнта повинні направити до іншого лікаря. Зараз лікарі мають більший досвід і тому менше людей забирає короно вірусна інфекція..

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. MEDICOVER УКРАЇНА «КОРОНАВИРУС». [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://medicover.ua/ru/koronavirus/

2. Як отримати медичну допомогу при захворюванні на COVID-19. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zik.ua/ru/article/net_deklaracii_s_semeynym_vrachom_kak_poluchit_medicinskuyu_pomoshh_pri_zabolevanii_covid_19_987789

3. УКРИНФОРМ. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.ukrinform.ru/rubric-regions/3097359-mihail-danilcuk-vrac-semejnoj-praktiki.html

4. Українська правда. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.pravda.com.ua /articles/2020/11/26/7274876/

5. З підозрою на ковід не треба самому йти в приватну лабораторію. Сімейний лікар повинен направити бригаду – МОЗ. [Електронний ресурс]. Режим доступу:https://hromadske.ua/ru/posts/s-podozreniem-na-covid-19-ne-stoit-samomu-idti-v-chastnuyu-laboratoriyu-semejnyj-vrach-dolzhen-napravit-brigadu-minzdrav

6. Як перевіритися на коронавірус в Україні. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://www.bbc.com/ukrainian/features-russian-52217237

7. Національна служба здоров’я України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://nszu.gov.ua/covid/likaryam

8. Юридична газета онлайн. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://yur-gazeta.com/publications/practice/medichne-pravo-farmacevtika/covid19--profesiyne-zahvoryuvannya-vimoga-likariv.html

УДК 821.161.2-23:398

МОТИВАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «УКРАЇНСЬКА МОВА ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ» СТУДЕНТАМИ – ІНОЗЕМНИМИ ГРОМАДЯНАМИ

Шутак Лариса
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри суспільних наук
та українознавства
ВДНЗ України «Буковинськийдержавний
медичнийуніверситет»,
Чернівці (Україна)
Навчук Галина
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри суспільних наук
та українознавства
ВДНЗ України «Буковинськийдержавний
медичнийуніверситет»,
Чернівці (Україна)

Анотація. У статті з'ясовано основні підходи до вивчення української мови як іноземної у медичних вишах, окреслено основні проблеми, що виникають при вивченні фахового мовлення, а також шляхи їх вирішення. Розглянуто технологію стилістично диференційованого комунікативно спрямованого навчання як одного з найбільш ефективних шляхів оволодіння іноземцями фаховою українською мовою. Доведено, що стилістично диференційоване й комунікативно спрямоване навчання формує творчу активність студентів, мотивує їх до вивчення української наукової мови зокрема і базується на чіткій орієнтації можливостей використання мовних засобів відповідно до мети спілкування.

Ключові слова: українська мова як іноземна, мотивація до навчання, стилістично диференційоване комунікативно спрямоване навчання, професійне мовлення медиків, комунікативні ситуації спілкування.

Одними з актуальних завдань сучасної мовознавчої й педагогічної науки є мотиваційні процеси навчання студентів – іноземних громадян українській мові з метою якнайшвидшого їхнього занурення у процес здобуття фахових знань, йдеться насамперед про вивчення української мови за професійним спрямуванням.

Насамперед це стилістично диференційоване комунікативно спрямоване мовне навчання [2], що передбачає вивчення фахового мовлення. У медицині – це фахового мовлення медиків.

Урахування практичних потреб студентів – іноземних громадян вимагає насамперед виокремлення всередині наукового стилю низки спеціалізованих мов, що вивчають термінологію загальнонаукових та спеціальнонаукових дисциплін:

а) загальнонаукові дисципліни: математика, фізика, хімія, інформатика, тощо;

б) спеціальнонаукові дисципліни анатомія, мікробіологія, клінічні дисципліни тощо[3].

Таке навчання допомагає створити правильно орієнтовану основу для мовленнєвої поведінки під час спілкування в клініці з пацієнтами, їхніми родичами, молодшим медичним персоналом, а також з лікарями, які не володіють англійською мовою. Такий тип комунікації ґрунтується на об’єктивній характеристиці українського мовного середовища, що є стилістично диференційованою системою, всі підсистеми якої реалізуються вибірково.

Стилістично диференційоване й комунікативно спрямоване навчання формує творчу активність студентів, мотивує їх до вивчення української наукової мови зокрема і базується на чіткій орієнтації можливостей

використання мовних засобів відповідно до мети спілкування. Саме тому виникає потреба у розширенні кола комунікантів-спеціалістів в конкретній сфері спілкування. Такими комунікантами на початковому етапі навчання можуть бути не тільки викладачі української мови, а також викладачі, що навчають предметам, де використовується загальнонаукова та спеціальнонаукова термінологія.

Таке профілізоване навчання дозволить формувати:

1) постійну психологічну установку на спілкування в певній комунікативній моделі: викладач – студент, студент – пацієнт, студент – студент, студент – практикуючий лікар;

2) стійкі і надійні моделі мовленнєвої поведінки в конкретних мовленнєвих ситуаціях (від соціально-побутових до професійних і наукових);

3) понятійну сферу підмов і, таким чином, загальну мовну базу, зберігаючи при цьому природний характер вибірковості мовних одиниць.

Щодо лінгводидактичного аспекту стилістично диференційованого комунікативно спрямованого навчання, то сучасна методика викладання української мови як іноземної активно користується досягненнями функціональної стилістики. Українськими лінгводидактами активно впроваджується методика відбору і систематизації матеріалів субмов на різних рівнях мовної ієрархії, які варто застосовувати також під час створення навчально-дидактичних матеріалів, а не орієнтуватися лише на загальномовний лексико-граматичний мінімум, створюючи при цьому неправильну орієнтацію на використання мовних одиниць у різних сферах спілкування.

Виходячи з об’єктивної характеристики української мовної норми, вибірково представленої в різних субмовах, доцільно, на нашу думку, відбираючи й систематизуючи мовний матеріал, зважати на особливості професійного спілкування і вивчати професійну лексику на тлі загальномовних тенденцій. Такий підхід дозволить студентам – іноземним громадянам формувати уявленя про системний характер української мови і можливість цілеспрямованого використання мовних засобів кожної підсистеми мови.

Робота з лексико-граматичними засобами різних субмов дає можливість студентам з'ясувати й проаналізувати вибірковий характер мовних одиниць української мови, дозволить системно підійти до аналізу і синтезу мовленнєвого матеріалу. Результатом такого навчання стане формування суб'єктивного прогнозу мовленнєвої діяльності українською в різних сферах спілкування, а зокрема у спілкуванні на медичну тематику.

Маючи широку сферу використання загальнонаукової й спеціальнонаукової термінології, студент швидше зрозуміє особливості функціонально-стильової системності мови і свідомо навчатиметься професійному спілкуванню, виявляючи і мовні аналоги, і контрасти, і схожість, і відмінність у виборі мовних засобів.

Коли студент – іноземний громадян не застосовує свої знання з української професійної термінології ні на інших заняттях (наприклад, з анатомії, гістології, терапіі тощо), ані на практиці – в клініці, біля ліжка хворого (у спілкуванні з пацієнтами, його родичами, колегами, молодшим медичним персоналом), то виникає «забування, блокування» знать, отриманих на заняттях з української мови професійного спрямування. Студенти проходять шлях від загального до окремого, тобто від загальномовної норми до норми субмов. На цьому шляху є низка зауваг як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру.

По-перше, поняття загальномовної норми реалізується лише на рівні загальномовних закономірностей на відповідних рівнях мовної ієрархії. Це фонетичні закони, закони морфологічної побудови, закони сполучення лексем, побудови і поширення речень, порядку слів тощо. До загальномовних законів належить і стильове та стилістичне розшарування мови.

По-друге, в реальному процесі навчання мові на початковому етапі акцент робиться на вивченні розмовно-побутового мовлення. Такий підхід пов'язаний з необхідністю максимально швидкого виходу в побутове спілкування, проте реалізація даного мотиву узаконює одну форму мовленнєвої поведінки як викладача, так і студента в будь-якій мовленнєвій ситуації. Цьому сприяє мовленнєве середовище поза аудиторними заняттями, це формує і

викладач-спеціаліст з навчальних дисциплін, де використовується професійне мовлення. Більш доцільно було б, починаючи з початкового етапу вивчення мови, мотивувати студента до вивчення професійної лексики, вводячи теми «Аптека», «Типи ліків», «Будова тіла людини» тощо.

По-третє, викладач, який враховує в роботі функціонально-стильові особливості мови, здатен вказати на ці особливості, пояснити відмінність і подібність у вживанні мовних і мовленнєвих одиниць, зафіксувати основні мовленнєві моделі і трансформації. Проте він не зможе створити певне стильове середовище, а сформує штучні, змішані, нереальні для природної комунікації мовленнєві навички.

По-четверте, працюючи лише з викладачем української мови професійного спрямування, студенти змушено звикають до його голосу, темпу мовлення, мови жестів, манери мовлення, інакше кажучи, викладач створює психологічну установку тільки на спілкування з собою. Навіть застосовуючи аудіо записи, один викладач не зможе мотивувати студента застосовувати українську професійну лексику не лише в аудиторії на заняттях з української мови за професійним спрямуванням.

Навчальний процес, що базується на стилістично диференційованому комунікативно спрямованому навчанні українській мові як іноземній, цілковито виключає вказані недоліки традиційного процесу навчання. Установка на прискорення виходу у вільне і природне спілкування при стилістично диференційованому комунікативно спрямованому навчанні реалізується через одночасну паралельну й автономну роботу викладача української мови за професійним спрямуванням, «викладачів-спеціалістів», які застосовують українську професійну термінологію під час засвоєння спеціальних дисциплін, використання професійної термінології в клініці під час спілкування з пацієнтами, їхніми родичами, молодшим медичним персоналом тощо.

При цьому варто враховувати також стильовий статус мовних одиниць, адже цей підхід може бути врахований і підтримуваний високою мотивацією

до навчання, взаємною зацікавленістю комунікантів у предметі спілкування, реальною проблемною цінністю і мовною природністю навчальних матеріалів.

Аналіз мотивів навчання студентів – іноземних громадян показав, що він складається з таких компонентів:

а) бажання вивчати лексику, пов'язану з вибором професії;

б) необхідність спілкуватися в побутовій сфері, тим самим адаптуватися в нових суспільних і соціальних умовах;

в) бажання отримати необхідну мінімальну масову інформацію.

Таким чином, повне задоволення мотивів навчання може бути здійснене тільки на основі чіткого розрізнення сфери використання мовленнєвих одиниць, що фактично є предметом стильової диференціації мови в навчальному процесі.

Взаємна зацікавленість комунікантів досягається високою предметною компетентністю викладача і водночас високою мотивацією до навчання студента. Тільки завдяки чіткому розумінню завдань і сфер використання професійної лексики і відбувається навчання професійній мові. Як зауважував Л.В.Щерба, «мовленнєва діяльність базується на процесах розуміння і повідомлення, а розуміння ефективно здійснюється на ситуативній основі» [5; 48].

У зв'язку з цим надзвичайної актуальності набувають навчальні посібники [4], словники, тексти для читання, спрямовані на вивчення професійного мовлення. Для посилення мотиваційних процесів варто активно використовувати як текти науково-популярного характеру [1], так і тексти, що репрезентують суто науковий тип мовлення.

Основні мотиваційні процеси при вивченні мови професійного спрямування для студентів – іноземних громадян безумовно мають базуватися на вивченні професійної, у тому числі медичної термінологічної лексики, умінні використати свої знання під час вивчення загальнонаукових та спеціальних медичних дисциплін, а також під час спілкування у різних комунікативних ситуаціях, як-от: лікар – лікар, лікар – пацієнт, лікар – родичі

пацієнта, лікар – молодший медичний персонал тощо. Крім того, студенти – іноземні громадяни повинні читати і вільно орієнтуватися у текстах науково-популярного та наукового характеру, читати підручники зі спеціальних дисциплін українською мовою, уміти оволодіти навичками ініціативного мовлення на професійну тематику. Усе це покращить якість роботи викладача, допоможе ефективніше засвоювати спеціальні дисципліни, збирати аналіз у пацієнта і загалом підвищить ефективність навчального процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Навчук Г. В., Шутак Л. Б. На допомогу англомовному студентові-медику: практикум-довідник з української мови професійного спрямування: Навчально-методичний посібник для самостійної позааудиторної роботи студентів-іноземних громадян III – IV курсів закладів вищої медичної освіти України. – Чернівці, 2019. – 111 с.
2. Макарова Г.И. Управление процессом обучения русскому языку как иностранному: Дисс … д-ра пед. наук. – М., 1987. – 380 с.
3. Митрофанова О.Д. Научный стиль речи: проблемы обучения. – М.: Русский язык, . 1985. – 230 с.
4. Шутак Л. Б., Собко І. О., Навчук Г. В. Нікоряк І. В. Українська мова професійного спрямування (для студентів-іноземних громадян): навчально-методичний посібник для студентів III – IV курсів закладів вищої медичної освіти України. – Вид. 2-е, пер. і доп. – Чернівці, 2019. – 185 с.
5. Щерба Л.В. Языковая система и речевая деятельность. – Л., 1974. – 315с.

УДК: 532(075.8)

ИННОВАЦИОННЫЙ ПОДХОД К РАСЧЕТУ ПАРАМЕТРОВ ЖИВОГО СЕЧЕНИЯ ИРРИГАЦИОННЫХ КАНАЛОВ

Эшев Собир Самадович
доктор технических наук, профессор
Авлакулов Мейли
кандидат сельскохозяйственных наук, профессор.
Саидов Истам Эргашевич
старший преподаватель
Каршинский инженерно-экономический институт
г.Карши, Узбекистан)

Аннотация. В статье проанализированы существующие расчётные формулы по установлению ширины устойчивого канала, проводилось сопоставление расчётных, лабораторных и натурных данных и на базе этого получена зависимость для расчёта относительной ширины устойчивых земляных каналов в песчаных несвязанных грунтах.

Ключевые слова: канал, устойчивость, гидравлическая крупность, наносы, глубина потока, гидродинамическая устойчивость, квазиустойчивость потока.

Необходимым требованием при проектировании земляных каналов является сознание эффективной системы, которая смогла бы транспортировать заданное количество воды и наносов и не требовала бы значительных эксплуатационных затрат на русловыправительные работы на протяжении всего периода своего существования.

В настоящее время при расчёте размеров устойчивых каналов используются два основных подхода: анализ морфометрии каналов на базе теории режима и физический подход, основанный на исследовании физических

процессов, протекающих в каналах с деформируемыми берегами и дном. Метод теории режима возник на рубеже 19 и 20 столетий в связи со строительством оросительной системы в Индии.

Физический подход включает три основных метода расчёта каналов: метод предельной влекущей силы, разработанный в США в начале 1950-х годов, метод допустимых скоростей, созданный в СССР в 1930-1940 годах и метод определения морфометрии устойчивых каналов на базе теории гидродинамической устойчивости. Последний метод получил своё развитие сравнительно недавно (конец 60-х начало 70-х годов), однако, несмотря на малый срок своего существования, он в ряде случаев позволил правильно описать сложные физические процессы, протекающие в каналах с подвижным ложем.

Понятие режима было сформулировано на базе натурных и лабораторных исследований, проводимых в целом ряде стран. Так, Lindley [2] следующим образом определил исходную позицию теории режима; «Размеры, ширина, глубина и клон канала для переноса определённого расхода воды и наносов всегда предопределены природой (Dynature)». Существует большое количество режимных зависимостей, подтверждаемых большим числом экспериментальных данных, к числу основных из которых можно отвести следующие:

1) [3,4] Lacey:

$$Vcp = 0{,}635\sqrt{f^{R}} \ (\text{м/с}) \qquad (1)$$

$$\chi = 4{,}8Q^{0{,}5} \ (\text{м}) \qquad (2)$$

$$1 = 0{,}000304\ f^{5/6}\ , \qquad (3)$$

где: Vcp –средняя скорость потока;

R –гидравлический радиус;

χ -смоченный периметр;

I –уклон канала;

f –параметр заземления канала, связанный со средним диаметром донных наносов зависимостью:

$$f = 50\sqrt{d_{cp}} \qquad (4)$$

2) Lacey, Pemberton [4]

$$\frac{V_{cp}}{R} = U\left(R^{1/2}1\right)^{u} \qquad (5)$$

$$V_{cp}=UR^{(u+1)/2}1^{u}$$

где U и u –коэффициент и показатель степени соответственно, которые изменяются в зависимости от размера наносов:

$$U=\omega½ / dc \qquad (6)$$

где ω –гидравлическая крупность донных наносов;

U=1 , при 0,1 мм ≤ dcp ≤ 0,2 мм, (7а)

U=1/2 , при 0,2 мм < dcp < 0,6 мм, (7б)

U=1/3 , при 0,6 мм , dcp < 2 мм, (7в)

U=1/4 , при d > 2 мм. (7г)

3) Parker [5]:

$$B=4{,}4\ Q^{-0{,}5}, \quad (4.8)$$

где B=B/dcp , $Q`= Q / d_{cp}^{2}\sqrt{gd_{cp}(S-1)}$;

g –ускорение свободного падения;

S=ρн/ρв – относительная плотность грунта.

3) Simons, Albertson [5]:

$$B=k1\ Q½ \qquad (8)$$

где k1 –размерный коэффициент (м/с), зависящий от характеристики, слагающих дно и берега канала.

4) Chitale [7]:

$$B=6{,}592\ R^{0{,}209}\ 1^{-0{,}097}\ Q^{0{,}414}\ .\ D_{cp}^{0{,}115} \qquad (9)$$

Приведённые формулы не исчерпывают перечень существующих эмпирических зависимостей, которые почти все по своему виду представляют степенные связи между шириной, средней глубиной, уклоном дна, расходом воды и диаметром наносов и отличаются различными коэффициентами и показателями степеней.

Chitale [7] сделал обзор пригодности режимных уравнений на базе сравнения расчётных данных с измеренными характеристиками в различных системах каналов и сделал вывод, что формула (9) оказалась наиболее надёжной, чем большинство других режимных зависимостей. Обнаружено также, что коэффициент k, принимает различные значения для каналов с разными географическими условиями.

Метод допустимой влекущей силы (допустимых направлений) основывается на следующих соображениях. Физические свойства материала, из которого сложены берега канала (угол внутреннего трения, плотность, окатанность, средний диаметр грунта и т.д.), определяют их сопротивление размыву. Механизм воздействия потока на канал связывается о тангенциальными напряжениями на поверхности берегов, а расчёт каналов по методу предельной влекущей силы основывается на определении допустимого сдвигового напряжения, которое выдерживают берега канала. Сопротивление берегов эрозии является при этом одним из предельных факторов, влияющих на эксплуатационные условия канала -достаточно малое сечение для заданного расхода будет создавать большие скорости, способные разрушать в свою очередь берега канала.

В экспериментальных условиях получены данные, позволяющие вычислить предельные тангенциальные напряжения на берегах трапецеидального канала с однородной зернистой шероховатостью. Максимальное влекущее напряжение, воздействующее на берега канала, ширина которого превышает удвоенную глубину, оценивается как 0,75 ρв g hср I.

Метод предельной влекущей силы широко используется в практике ирригационного строительства в условиях осветлённого потока [9]. Однако, как показывают последние исследования: «…проект, основанный на понятии предельного влекущего напряжения, не соответствует ирригационным каналам с подвижным дном».

Метод допустимых скоростей, основан на различных расчётных формулах для определения неразмывающих и незаиляющих скоростей. В зависимости от соотношения последних производится корректировка глубины каналов с целью поддержания его равновесия (отсутствия размыва или заиления). Этот метод также предполагает отсутствие транспорта донных наносов, а для взвешенных наносов предполагается их прохождение по трассе канала транзитом. Очевидно, что в связи со сказанным, методы влекущей силы и допустимых скоростей становятся неприемлемыми при расчёте каналов, способных пропускать определённое количество как взвешенных, так и влекомых наносов.

В последние годы в нашей стране и особенно, за рубежом, начинают использоваться результаты аналитических исследований, полученные на базе различных гидродинамических моделей, в которых плавая устойчивость каналов с подвижным ложем рассматривается в качестве одного из проявлений гидродинамической устойчивости русловых потоков. Так, в результате использования аналитической зависимости для длины плановых возмущений каналов (Lм) :

$$L_m = \frac{h_{cp}}{\sqrt{2}} \frac{CM}{\sqrt{g}} \left(1 - K\frac{M}{C}\right)^{1/2} \qquad (10)$$

где: M –параметр Буссинеска (=22+24 м$^{0,5/c}$);

k –параметр логарифмической функции распределения скоростей;

hср –средняя глубина потока;

C –коэффициент Шези, в преложении Lм=8B.

В.С. Алтуниным предложена расчётная зависимость:

$$\frac{C}{\sqrt{g}} = \sqrt{0,2\left(\frac{B}{h_{cp}}\right)^2 + 43} \qquad (11)$$

который при заданном B/hср позволяет рассчитывать C и, наоборот, при известном C даёт возможность определить относительную ширину B/hср.

В результате решения задачи гидродинамической устойчивости канала с учётом его транспортирующей способности, получено выражение для

начальной длины меандров, которое в предположении условий осветлённого потока принимает вид:

$$L_m = \frac{\pi C^2 h_{cp}}{g} \qquad (12)$$

Принимая Lм=30 В в качестве характерного масштаба, при котором сохраняется условие квазиустойчивости потока, А.Е. Михиновым получена зависимость для расчёта относительной ширины устойчивых земляных каналов в песчаных несвязанных грунтах в виде:

$$\frac{B}{h_{cp}} = 0{,}1\frac{C^2}{g} \qquad (13)$$

Позднее А.Е. Михиновым в результате анализа существующих режимных зависимостей с использованием метода размерностей получены зависимости для расчёта ширины и средней глубины динамически устойчивого русла, находящиеся в достаточно хорошем соответствии с эмпирическими данными.

$B=7{,}76\ d_{cp}Q`^{0,440}$ при $Q`\geq 10^{11}$;

$B=0{,}0023\ d_{cp}Q`^{0,760}$ при $10^{10}\leq Q`<10^{11}$;

$B=0{,}30\ d_{cp}Q`^{0,550}$ при $10^{9}\leq Q`<10^{10}$;

$B=88\ d_{cp}Q`^{0,275}$ при $Q`<10^{9}$;

$h_{cp}=0{,}04\ d_{cp}Q`^{0,503}$ при $Q`>10^{11}$;

$h_{cp}=10{,}4\ d_{cp}Q`^{0,281}$ при $10^{9}\leq Q`\leq 10^{11}$;

$h_{cp}=0{,}19\ d_{cp}Q`^{0,475}$ при $Q`<10^{9}$;

где $$Q`=\frac{Q}{d_{cp}^2\sqrt{gd_{cp}(S-1)}}$$

Выбор расчётной формулы для ширины канала проводится на базе сопоставления расчётных, лабораторных и натурных данных. В качестве формул проверялись зависимости (9,10,12,13). Результаты сопоставления фактических и расчётных данных представлены в рис.1. Проведённый анализ показывает, что наилучшее соответствие с фактическими данными дают зависимости (13). Это дало возможность рекомендовать её в качестве

расчётной зависимости для определения ширины канала по свободной поверхности.

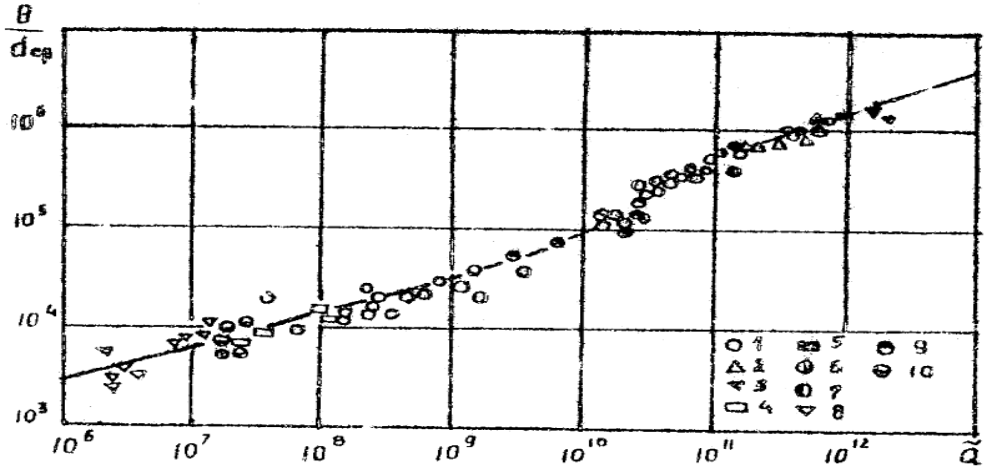

Рис.1. Сопоставления измеренных и вычисленных значений относительной ширины русла:

1-индопакистанские каналы; 2-Каракумский канал; 3-Волго-Каспийский канал; 4,8,10-лабораторные данные; 5-Аму-Дарья; 6-Таш-Сака; 7-Кыз-Кеткен; 9-реки Белорусии.

Таким образом, полученные результаты лабораторных исследований позволяют установить устойчивые размеры канала по свободной поверхности на базе сопоставления расчётных, лабораторных и натурных данных.

ЛИТЕРАТУРА

1. Lane E.M. Design of stable channels. Trans. ASCE, 1955, 120-123.

2. Lindley E.S. Regimb channels-Proc, Punjab end, Congress, 1919, 7, 63.

3. Lacey G. Stable channels от alluvium-Proc Instnciv, end, London, 1929-30, 229, 258-384.

4. Lacey G. Uniform flow in alluvial rivers and canals-Proc. Instn, Civ. End. London, 1933-34, 237, 421-53

5. Parker G. Hydraulic geometry of active gravet rivers.-«I. Hydr. Div. Proc. ASCE», 1978. 105, N9, 1185-1201.

6. Simons D.B., Alberlson M.L. Uniform water conveyance channels in alluvial material.-Proc, ASCE. May, 1969, 86 (HYS), 33.

7. Chilate S.V. Shape and sire of olluvial channels,-Proc, ASCE, July, 1976, 102 (HYS), 1003-1011.

8. Chital S.W. Design of alluvial channels-Q 20, R 17,6/th c ongress ICID, Delhi. 1966.

9. Рекомендации по гидравлическому расчёту крупных каналов (Совет по гидравлике при ГКНТ, 1986). Уникальность 99% Отлично. Текст уникальный.

УДК 10167

ВОЛОГОПОГЛИНАЛЬНА ЗДАТНІСТЬ АГЛЮТЕНОВОЇ БОРОШНЯНОЇ СИРОВИНИ

Юдіна Тетяна Іллівна
д.т.н., професор
Безрученко Ольга Миколаївна
аспірантка
Агапова Олександра Вадимівна
студентка
Київський національний
торговельно-економічний університет
м. Київ, Україна

Анотація: Доведено вплив гранулометричного складу аглютенового борошна на структурно-механічні властивості тіста та якість готових виробів. Визначено дисперсність кукурудзяного та рисового борошна, досліджено вплив розміру часток на вологопоглинальну здатність кукурудзяного борошна. Запропоновано методи регулювання й підвищення технологічного потенціалу аглютенової борошняної сировини.

Ключові слова: целіакія, аглютенове борошно**,** рисове борошно, кукурудзяне борошно, гранулометричний склад, вологопоглинальна здатність.

Постановка проблеми. У рецептурах борошняних кондитерських виробів (БКВ) дя хворих на целіакію, зазвичай, використовуються економічно доступні види аглютенового борошна – рисове та кукурудзяне, рідше гречане [1-3]. Кожен із означених видів безглютенового борошна має специфічний хімічний склад і гранулометричні характеристики, що, в свою чергу, суттєво впливає на реологічні властивості тіста та якість готових виробів [4; 5].

Створенню науково-практичних засад виробництва безглютенових харчових продуктів присвячені праці вітчизняних та зарубіжних вчених: В. І. Дробот, А. М. Дорохович, Н. Л. Лобачової, О. В. Немиріч, L.C. Jeffrey, D. Perlmutter, K. Loberg, E. Gallagher, J. L. Casper та ін. [6-9]. Загалом науковцями показано, що вологопоглинальна (ВПЗ) та вологоутримувальна здатність (ВУЗ) борошна залежить від виду, хімічного складу борошна, ступеня здрібнення ендосперму зерна та вмісту висівкових часточок.

Технологічні властивості різних видів тіста із пшеничного борошна достатньо ґрунтовно досліджені. Щодо безглютенових видів борошна, то за відсутності клейковинних білків вони проявляють особливі здатності до вологопоглинання та вологоутримання, які відрізняються від тих, що притаманні пшеничному борошну, але дослідження в цьому напрямі носять лише фрагментарний характер. Саме тому *метою роботи* є дослідження впливу фракційного складу часток аглютенового борошна, зокрема кукурудзяного, на його вологопоглинальну здатність, та визначення методів регулювання й підвищення технологічного потенціалу аглютенової борошняної сировини.

Матеріали та методи. Використано борошно кукурудзяне обойне (ГОСТ 14176–69) і борошно рисове (ТУ 9190-402-23476484-01) виробника ТОВ «Добродія Фудз». Подрібнення кукурудзяного борошна проведено на млині *Dezopt HK-820*. Мікрофотографії зроблено цифровим мікроскопом *CL PC camera 4.5*.

Визначення гранулометричного складу борошна проведено методом середньомасового діаметра з використанням програмного забезпечення *Cooling Tech 4.5*. Розподіл фракцій здійснено за допомогою набору борошняних лабораторних сит СЛ-120, з розмірами отворів 210, 32Н, 55Н, 76 згідно з ГОСТ 4403–91. Вологопоглинальну здатність борошна визначено фаринографом фірми «Brabender» (Німеччина).

Результати дослідження. Важливою технологічною властивістю аглютенового борошна, від якої залежить вологість та реологічні властивості тіста, є його водопоглинальна здатність.

ВПЗ – це кількість води, яку спроможне поглинути борошно під час утворення тіста нормальної консистенції і яка обумовлена вмістом та станом біополімерів, здатних до набрякання: білків, крохмалю, пентозанів.

Відомо [8], що одним із чинників, який суттєво впливає на ВПЗ борошна, швидкість утворення тіста та його консистенцію, є гранулометричний склад, тобто розмір часток, які зв'язані між собою в агломерати. Тому було досліджено вплив гранулометричного складу аглютенового борошна на його вологопоглинальну здатність.

Визначено розмірність часток кукурудзяного борошна методом «світлого поля» та рисового борошна методом «темного поля». Результати дослідження представлено на *рис. 1*.

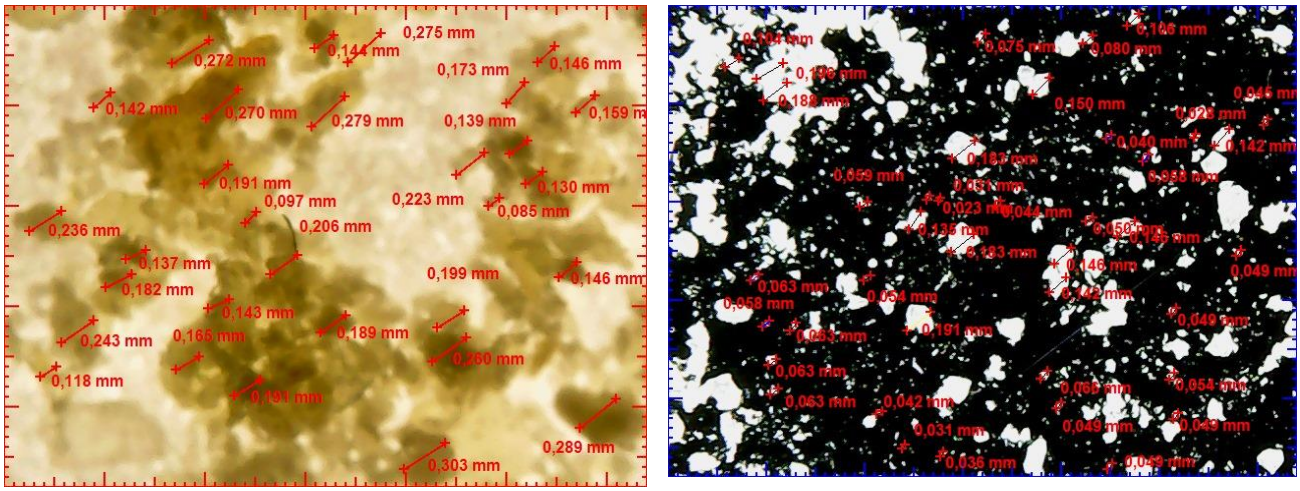

а) ***б)***

Рис. 1. Визначення розмірів часток борошна:

***а)* кукурудзяного; *б)* рисового**

Отримані результати свідчать, що найбільшу питому вагу в рисовому борошні складають частки з розміром 50–100 та 100–125 мкм, у значній кількості також присутні частки розміром 125–150 мкм і 150–200 мкм. Рисове борошно характеризується відносною однорідністю за розміром часток та

високим ступенем дисперсності, і як наслідок, гарною вологопоглинальною здатністю – 78.4 %.

У кукурудзяному борошні, в цілому, найбільшу питому вагу мають частки з середніми діаметрами від 100 до 250 мкм (68.3 %). Разом з тим, в ньому присутні фракції часток відносно великих розмірів (понад 300 мкм), вміст яких складає 11.2 %, а у загальній площі часток 26.9 ± 4.2 %, і це, на наш погляд, негативно впливає на ВПЗ борошна та споживні властивості готових кексів.

Дослідження ВПЗ одержаних фракцій різних розмірних класів кукурудзяного борошна наведено на *рис. 2.*

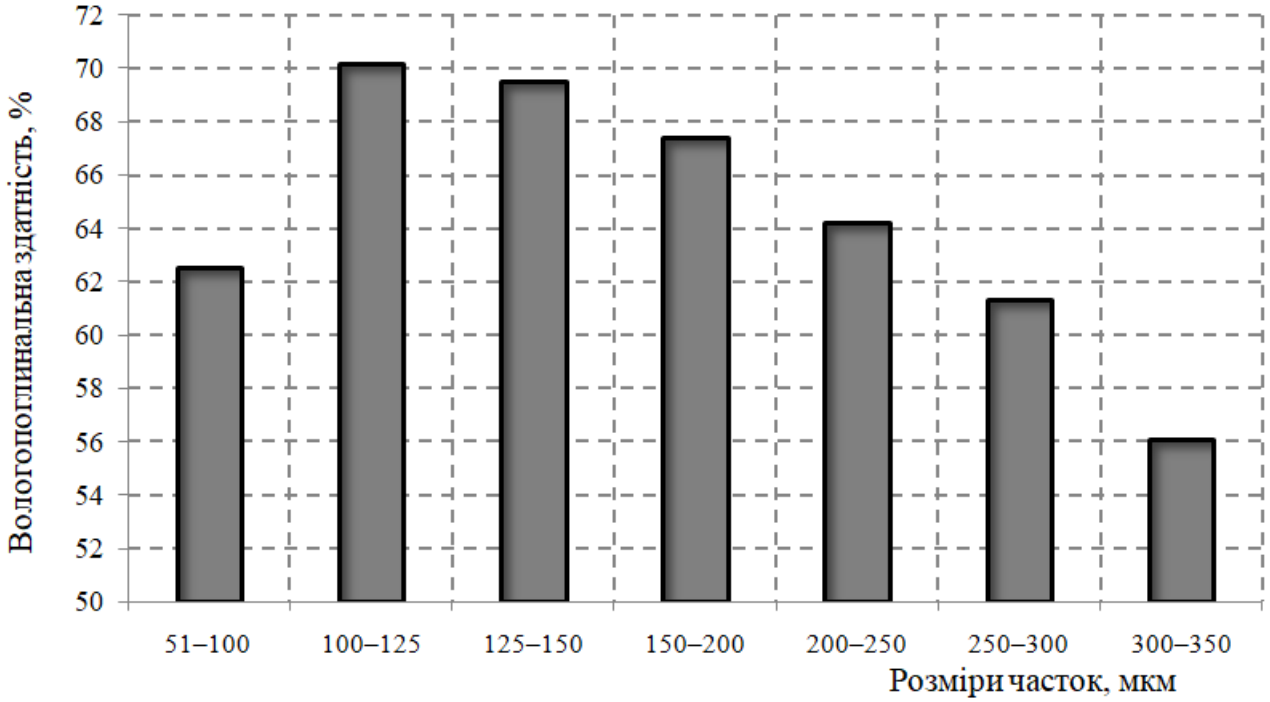

Рис. 2. Залежність ВПЗ кукурудзяного борошна від розміру фракцій часток

З отриманих даних видно, що розмір фракцій часток кукурудзяного борошна істотно впливає на їх вологопоглинальну здатність. Так, найбільша ВПЗ 70.2 та 69.5 % відзначається для фракцій із розміром часток 100–125 та 125–150 мкм відповідно. Встановлено, що частки розміром 50–100 та 300–350 мкм мають низький показник ВПЗ (62.5 та 56.1 % відповідно). Це зумовлено тим, що при поглинанні вологи невеликими частками утворюється насичений в’язкий шар, який запобігає контакту інших часток з водою. Чим більше частки

борошна, тим з меншою швидкістю відбувається процес утворення тіста, що пов'язано зі зниженням швидкості проникнення води всередину білка.

Кукурудзяне борошно, що відрізняється підвищеною крупністю, зазвичай піддається певній обробці для використання у виробництві хлібобулочних та борошняних кондитерських виробів [10]. Особливість технологічного процесу виробництва безглютенових кексів [11] вплинула на вибір найбільш раціонального методу попередньої обробки кукурудзяного борошна – повторного помелу.

Для зменшення розмірів часток кукурудзяного борошна і забезпечення однорідності дисперсної фази (суміші кукурудзяного та рисового борошна) у розробленій технології безглютенових кексів, кукурудзяне борошно було подрібнене на млині *Dezopt HK-820*. Це обладнання потужністю 50 кг/год. зі швидкістю робочого органу 1400 об./хв і з регульованою товщиною помелу використовується у міні-пекарнях. Результати дослідження дисперсного розподілу часток кукурудзяного борошна після повторного помелу наведено на *рис. 3*.

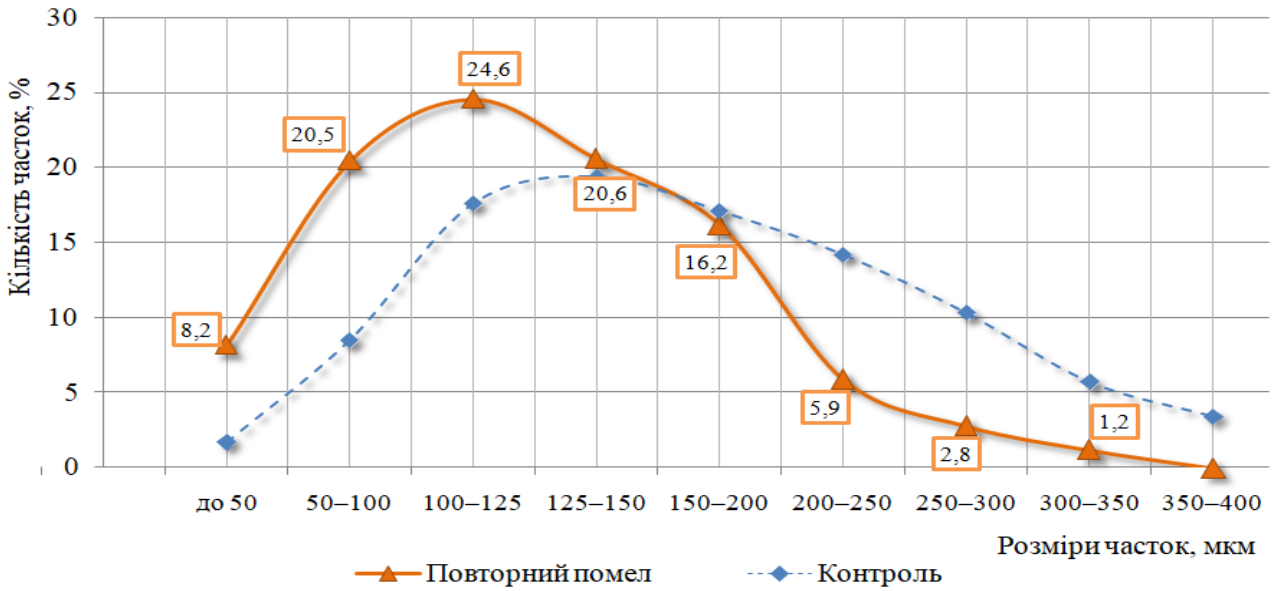

Рис. 3. Калібрувальний графік кількості часток різних розмірів кукурудзяного борошна

З отриманих даних видно, що після повторного помелу кукурудзяного борошна вміст фракцій часток розміром понад 300 мкм зменшився з 11.2 до

1.2 %, вміст часток з найбільшою вологопоглинальною здатністю (50–250 мкм) збільшився з 76.8 до 90.1 %, при відносно невеликому вмісті фракції до 50 мкм (8.2 %), яка має невисоку вологопоглинальну здатність через утворення насиченого в'язкого шару тіста. Результати лабораторних випікань довели, що використання у технології безглютенових кексів кукурудзяного борошна повторного помелу позитивно впливає на органолептичні показники, зокрема консистенцію. Одержані вироби характеризуються гарним зовнішнім виглядом, випуклою без тріщин не підгорілою поверхнею; відмінно пропеченим м'якушем жовтого кольору, з розвинутою тонкостінною пористістю, без слідів непромісу і наявності сухих часток борошна. Смак і запах виражені, властиві кексам.

Висновки. Доведено, що одним із чинників, який суттєво впливає на вологопоглинальну здатність аглютенового борошна, швидкість утворення тіста, його консистенцію та споживні властивості готових безглютенових кексів, є гранулометричний склад борошна. Запропоновано у розробленій технології безглютенових кексів для забезпечення однорідності розмірів часток суміші кукурудзяного та рисового борошна використати метод повторного помелу кукурудзяного борошна.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Elke A., Dal Bello F. Science of Gluten-Free Foods and Beverages. 2009. URL: https://www.elsevier.com/books/science-of-gluten-free-foods-and-beverages/arendt/978-1-891127-67-0.

2. Jeffrey L. C., Atwell W.A. Gluten-free baked products. *AACC International*, Inc., 2014. 88 p.

3. Дорохович В. В. Наукове обґрунтування та розроблення технологій борошняних кондитерських виробів спеціального дієтичного призначення: автореф. дис…на здобуття наук. ступеня доктора техн. наук: 05.18.16. Київ, 2010. 39 с.

4. Медведєва А. Технологія безглютенових булочних виробів. *Міжнародний науково-практичний журнал «Товари і ринки».* 2018. № 4 (28). С.115-123.

5. Camino M., Mancebo Patricia Rodriguez, Manuel Gomez. Assessing rice flour-starch-protein mixtures to produce gluten free sugar-snap cookies. *LWT-Food Scienc and Technology.* 2016. Vol. 67. P. 127-132.

6. Чудік Ю. В., Сафонова О. М. Регулювання водопоглинальної здатності борошняних сумішей: Сучасні напрямки технології та механіза-ції процесів переробних і харчових виробництв. Вісник ХДТУСГ. Вип. 16. Харків: ХДТУСГ, 2003. С. 165-170.

7. Авершина О. Б. Дослідження хлібопекарських властивостей фракції борошна з підвищеним вмістом білкових речовин. Зб.наук. пр. студентів. Науковий пошук молодих дослідників. Технічні науки. № 2. Луганськ: ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. С. 31-35.

8. Лобачова Н. Л. Удосконалення технології безглютенових хлібобулочних виробів: монографія. Суми: Сумський нац. аграрний ун-т, 2015. 214 с.

9. Дробот В І., Грищенко А. М. Технологічні аспекти використання борошна круп’яних культур у технології безглютенового хліба. *Обладнання та технології харчових виробництв:* темат. зб. наук. пр. Донецький нац.ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського, 2013. Вип. 30. С. 52-58.

10. Ковэн С., Янг Л. Дополнительные рекомендации хлебопекам и кондитерам. Еще 151 вопрос и ответ. Пер. с англ. О. Четвериковой. СПб.: Профессия, 2011. 248 с.

11. Юдіна Т. І., Безрученко О. М., Павлюченко В. О. Обгрунтування складу борошняної сировини у технології безглютенових кексів. Пр. Таврійського держ. агротехнологічного ун-ту. ТДАТУ. Мелітополь: ТДАТУ, 2019. Вип. 19. Т. 1. С. 179-186.

ПОРЯДОК ОБОБЩЕНИЯ РЕЗУЛЬТАТОВ ОТДЕЛЬНЫХ НАПРАВЛЕНИЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СЛУЖБЫ ВНУТРЕННЕГО АУДИТА

Юлдашева С. Х.
ТМИ
Авазов И. Р.
PhD
доц. кафедры «Аудит»

Обобщение результатов внутреннего аудита включает комплекс методических приемов группирования и систематизации его результатов, необходимых для принятия решений по устранению выявленных недостатков в деятельности предприятий.

Проведенные проверки группируются и систематизируются в журнале службы внутреннего аудита. При обобщении результатов составляют отдельные сводные документы, например, сведения выборочной инвентаризации объектов учета, акты ревизии аудита деятельности предприятия, обследование мест хранения ценностей.

Результатом обобщения также могут быть разработаны аудитором мероприятия по профилактике нарушений действующего законодательства и внутренних распоряжений предприятия. Эти меры позволяют контролирующему органу лучше разобраться в причинах недостатков и принять обоснованные решения по результатам аудиту.

Отчеты внутренних аудиторов должны составляться по форме, разработанной непосредственно в организации Они должны включать:

1) перечень выявленных отклонений;

2) перечень обстоятельств, при которых эти отклонения были выявлены;

3) оценку выявленных отклонений с точки зрения их влияния на организацию;

4) рекомендации по возможному исправлению данных отклонений;

5) оценку данных рекомендаций в плане их возможного влияния на организацию;

6) конструктивные предложения (при их наличии) по совершенствованию различных аспектов функционирования организации, имеющие отношение к проделанной работы

Предложения по документам, которые обобщают результаты отдельных направлений деятельности службы внутреннего аудита, представлены в таблице 1.

Таблица 1.

Обобщение результатов отдельных направлений деятельности службы внутреннего аудита

пп	Направления деятельности службы внутреннего аудита в соответствии с поставленными задачами	Форма отчетности
1	Периодический контроль финансово-хозяйственной деятельности головной организации и ее подразделений	Отчет службы внутреннего аудита о проверке подразделения
2	Анализ хозяйственной и финансовой деятельности, оценка экономических и инвестиционных проектов, экономической безопасности систем бухучета и внутреннего контроля головной организации и ее подразделений	Аналитические отчеты финансово-хозяйственной деятельности подразделений и всей организации в целом, аналитические справки и отчет по отдельным вопросам
3	Проведение семинаров, повышение квалификации и обучение персонала, оказание помощи кадровой службе в подборе и тестировании бухгалтерского	Отчеты службы внутреннего аудита

	персонала	
4	Научная разработка, издание методических пособий, рекомендаций по бухучету, налогообложению, анализа и других направлений информационного обслуживания подразделений предприятия	Отчеты службы внутреннего аудита
5	Консультирование по вопросам финансового, банковского и иного хозяйственного законодательства, оптимизации налогообложения, реорганизации и ликвидации предприятия	Справки со ссылкой на законы и инструкции
6	Компьютеризация бухучета, составление отчетности, расчетов по налогообложению и др.	Отчеты службы внутреннего аудита
7	Взаимодействие с внешними аудиторами, представителями налоговых и других контролирующих органов	Отчеты службы внутреннего аудита

Таким образом, обобщение и изложение результатов аудита в итоговых документах осуществляется аудиторами по данным записей в журнале аудитора, группирование недостатков, согласованных с руководством предприятия. Результаты внутреннего аудита подаются в итоговых документах в письменной форме Они должны быть точными, объективными, четкими, сжатыми и конструктивными Качество таких документов характеризует качество работы аудитора.

УДК 331.101(477):331.106.27(475)

АСПЕКТИ ТРУДОВОЇ ЗОВНІШНЬОЇ МІГРАЦІЇ УКРАЇНЦІВ ДО РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Ядловська Ольга Степанівна
кандидат історичних наук
доцент кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Довгопол Павло Дмитрович
здобувач освіти 2-го курсу
юридичного факультету
Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна

Анотація. Стаття присвячена опису основних характеристик зовнішньої трудової міграції українців до Республіки Польща протягом останнього десятиліття, виокремлено основні тенденції та причини масового переїзду українців до сусідньої країни. Наведено статистичні дані чисельності трудових мігрантів-українців у Польщі, умови, створені країною, що приймає, а також вказано на певні труднощі мігрантів.

Ключові слова: зовнішня трудова міграція, українці, Україна, Республіка Польща, Європейський Союз

Протягом останнього десятиліття значно зросли процеси зовнішньої міграції українців до країн Європейського Союзу. Активізації міграції українців сприяють ряд чинників, перш за все, економічні, а також політичні. Зміна політичного курсу України після подій 2014 р. та набуття можливостей безвізового режиму для пересування територією ЄС громадянам України значно спростили пошуки місця роботи та навчання за кордоном. Країною-

«фаворитом» у ракурсі явища трудової міграції українців до ЄС, безперечно, виступає Республіка Польща. З іншого боку, зовнішні міграційні трудові пересування є характерними і для громадян Польщі, які активно шукають місця роботи за межами своєї країни. Для українців це створило додаткові преференції, що знайшли вияв у наявності значної кількості вакансій. Велика чисельність українських громадян, що працюють у Польщі, та зацікавленість польської влади в українській робочій силі дали поштовх до прийняття пакету законодавчих ініціатив щодо соціального захисту та захисту прав працюючих українців. Усе це дає підстави стверджувати про зацікавлене ставлення до українців-робітників з боку польської сторони. Також окремим аспектом виступає можливість для Польщі використати «український фактор» міграції задля своєрідного захисту перед ЄС у питанні недопуску (або зменшення) мігрантів з Північної Африки та Близького Сходу. Підкреслимо, що впродовж останніх 5-7 років процеси зовнішньої трудової міграції громадян України до Республіки Польща значно збільшився та набув нових характеристик, що є предметом розгляду даної розвідки.

«Нова хвиля» міграції з України до Польщі не виникла несподівано. Вона є результатом багаторічної тенденції переорієнтації міграційного потоку з України із східного (до Росії) на західний (до ЄС) напрямок. Чисельність виїздів українців до Польщі вперше перевищила чисельність виїздів до Росії ще в довоєнному 2013 р. У 2016 році українці виїжджали до сусідньої країни більше 10 млн разів. Разом з тим, нинішній швидкий ріст міграційного потоку обумовлений подіями останніх років, передусім агресією з боку Росії, зростанням різниці в оплаті праці, яка нині в Польщі вчетверо вища, ніж в Україні. Завдяки безпрецедентним обсягам та складу сучасна міграція українців до Польщі не може не справляти вплив на ситуацію в обох країнах, стосунки між ними. Оскільки мотиви міграції передусім соціально-економічні, найпомітнішим цей вплив є у відповідній сфері. Завдяки українцям економіка Польщі задовольняє попит у робочій силі. А Україна отримує заробітки мігрантів, вчетверо вищі, ніж зарплатня в Україні, які вони надсилають своїм

сім'ям на Батьківщину. До прикладу, сумарний заробіток українців в Польщі за 2013 р. становив 3,6 млрд злотих, а за 2016 р. − 12,6 млрд злотих; сума переказів до України у 2013 р. – 3,24 млрд злотих і сягнула 8,1 млрд злотих (2,22 млрд доларів США) у 2016 р. Варто зазначити, що на фоні високого попиту на працю українців, а також у відповідь на запровадження безвізового режиму, що викликало занепокоєння польських працедавців щодо евентуального відпливу українських заробітчан до інших країн ЄС з вищим рівнем оплати праці, в 2017 році заробітні плати українців в Польщі зросли на третину [3].

Станом на 2017 р. в категорії сезонних та постійних працівників зменшується частка осіб, зайнятих в сільському господарстві, на роботах, що не вимагають високої кваліфікації. Серед тимчасових працівників «робота у селі» зменшилась з 53% до 17%, серед «постійних» — з 8,5% до 4,3%. Однак зростає кількість і частка кваліфікованих фахівців – робітників на заводах, інженерів, менеджерів. Окремо варто згадати вчених, людей зайнятих у науково-технічній сфері. Частка таких виросла у 3 рази серед тимчасових працівників і у 2 рази (до 10,6%) серед постійних. Також у переліку на сайті Міністерства праці Польщі наявні дані про 1500 програмістів, 300 медиків, 675 фахівцях публічного адміністрування та навіть 8 артистів, які в 2017 році отримали право постійно працювати [7].

Робота в Польщі користується все більшим попитом серед іноземців і, як показує статистика, серед них переважають громадяни країн, що не є членами ЄС, зокрема, громадяни України. За оцінками Міністерства сім'ї, праці та соціальної політики у Польщі за перше півріччя 2017 р. було зареєстровано понад 900 тисяч заяв від роботодавців про намір надати роботу іноземцю. Згідно з даними цього ж міністерства, кількість українців, які працюють у Польщі, становить близько мільйона. Важливо, що від 1 січня 2018 р. почали діяти нові правила працевлаштування для іноземців в Польщі, цього ж року відбулись також певні зміни у Трудовому кодексі Польщі, згідно з якими іноземці легально влаштовуються на роботу в Польщі [4].

Однією з найважливіших пропонованих змін стали нововведення в укладанні договорів між працівником та роботодавцем. На сьогодні у Польщі найпоширенішими є три типи таких договорів. Це трудовий договір (umowa o pracę), який регулюється Трудовим кодексом, договір доручення (umowa zlecenia) та договір підряду (umowa o dzieło), які регулюється Цивільним кодексом. Ці договори включають в себе важливі аспекти праці, такі як: чітко визначену кількість годин роботи і додаткову зарплату за понаднормову роботу, чіткі принципи звільнення з роботи, гарантовану мінімальну заробітну плату, соціальний захист тощо. Згідно із чинними нормами Трудового кодексу, перший трудовий договір підписується між роботодавцем та працівником на випробувальний термін, який складає не більше ніж 3 календарних місяці. Після цього зазвичай укладається договір на обмежений термін, який може бути розірваний у випадку звільнення працівника [1].

За даними Міністерства закордонних справ Польщі в 2019 р. польські консульства видали українцям майже 900 тис. віз, з яких 895,7 тис. – національних. Це дещо більше (на понад 20 тис.), ніж у 2018 р. Водночас, згідно з інформацією Управління з питань іноземців Польщі, станом на 1 січня 2020 р. 214 тисяч громадян України мали посвідки на перебування в Польщі. При цьому торік їх отримали 35,6 тисяч українців. Це означає поступове зростання кількість тих, хто бажає довше залишитися в Польщі. Цифри підтверджують відомий тренд: кількість українців із 2014 р. в Польщі зросла приблизно вп’ятеро – з близько 300 тисяч до майже півтора мільйона. За даними Головного статистичного управління Польщі, на кінець 2019 р. в Польщі перебувало не менше 1,3 млн громадян України. Тим не менше, проблеми все ж існують. Наприклад, із зайнятістю на повний робочий день. Українці, які циклічно приїжджають до Польщі, сигналізують, що попри наявність місця праці, кількість робочих годин є невисокою, а відтак і заробітки є незначними, особливо після відрахування вартості житла і харчування. Уряд Польщі з 1 січня 2021 р. також збільшить на 1 злотий (7,5 грн) погодинну оплату праці. Попри це, вона все ж залишатиметься утричі нижчою, ніж в

сусідній Німеччині чи інших розвинутих країнах західної Європи. Однак поки ці країни не відкриють свої ринки праці для українців, Польща, ймовірно, ще довго залишатиметься основним напрямком трудової міграції українців [5].

Обсяги приватних грошових переказів в Україну з Польщі в I, особливо в II кварталі 2020 р. були меншими проти цього ж періоду 2019 р. відповідно на 8,6 і 36,7 %. Загалом така динаміка обсягів приватних грошових переказів в Україну з Польщі наочно відображає вплив пандемії COVID-19 на зміни в залученні української робочої сили на польський ринок праці. Адже, як зазначалось вище, 1/3 українських трудових мігрантів у Польщі працювала в сільському господарстві. Водночас дані НБУ показують, що сукупні обсяги приватних грошових переказів в Україну з-за кордону загалом у I–II кварталах 2020 р. також були меншими, ніж у ці ж періоди 2019 р. Проте скорочення цих показників було не таким значним, як скорочення обсягів приватних грошових переказів в Україну з Польщі [2].

Разом з тим, з виїздом до Польщі для України пов’язані й суттєві втрати, особливо, коди йдеться про міграцію молоді, фахівців. Вкрай тривожним є той факт, що, як свідчать соціологічні дані, понад третина українських студентів прагнуть після завершення навчання працевлаштуватися в Польщі (36,6%), ще 22% планують емігрувати до іншої країни, тоді як повернутися в Україну – лише 2,4% [8]. Зазначені тенденції продовжують зростати.

Трудових мігрантів-українців у Польщі очікує і ряд викликів.

Хоча Польща стала домом для приблизно двох мільйонів українців, лише менше ніж чверть поляків добре до них ставляться. Неприязнь підігріває польський націоналізм, історичні питання, а також страх перед збільшенням міграції в країну. Українці слабко інтегровані в польське суспільство, а тамтешній уряд не знає, що робити з мігрантами у майбутньому. Менше чверті поляків прихильні до українців, а сорок відсотків – негативно налаштовані. Ставлення до українців погіршилося в порівнянні з 2017 р. і сягнуло найнижчого рівня за останні десять років. З одного боку, польський уряд проводить певну національну політику та не має стратегії для інтеграції

українців у місцеву спільноту. З іншого боку – економіка країни потребує іноземних працівників, а українцям серед них надають перевагу. Парадокс у тому, що хоча українців недолюблюють, багато поляків бояться, що ті поїдуть з Польщі працювати в Німеччину чи далі на Захід [6].

Українці стають головними новими європейським донорами європейського ринку праці. Найпопулярнішим напрямком зовнішньої трудової міграції стала Республіка Польща, про свідчать статистичні дані органів влади польської держави, а також аналіз грошових переказів «заробітчан» до України. Слід підкреслити, значну зацікавленість польської сторони у наймі саме української робочої сили, причому це знайшло вияв у ряді законодавчих актів, зміні Трудового та Цивільного кодексів Республіки Польща. Трудова міграція українців спричинена важкими соціально-економічними умовами в Україні та неможливістю забезпечити добробут сімей на належному рівні. Фактично, чисельна зовнішня міграція наших громадян до сусідньої країни стала викликом для України. На сьогодні, на наш погляд, тенденції до скорочення зазначених процесів немає.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Зміни в трудовому кодексі Польщі в 2018 році. *VseTut. Пошукова оптимізація Рапет.* 30 березня 2018. URL: http://vsetutpl.com/zminy-v-trudovomu-kodeksi-polschi-v-2018-rotsi

2. Кулицький С. Українська робоча сила на ринку праці Польщі на сучасному етапі економічного розвитку. *Україна: події, факти, коментарі.* 2020. № 15. С. 46–58.

3. Малиновська О. А. Сучасна міграція українців до Польщі та пов’язані з нею виклики. URL: http://old2.niss.gov.ua/content/articles/files/migrats_Pol-fbd2a.pdf

4. Нові правила працевлаштування в Польщі для іноземців з 2018 року. URL: http://vsetutpl.com/novi-pravyla-pratsevlashtuvannya-v-polschi-dlya-inozemtsiv-z-2018-roku

5. Останні тренди трудової міграції: Польща – лідер в ЄС. *Укрінформ.* 8 грудня 2020. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3150437-ostanni-trendi-trudovoi-migracii-polsa-lider-v-es.html

6. Романдаш А. Українці у Польщі воліють бути непомітними – польський журналіст. *Радіо «Свобода».* 17 грудня 2018. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/29660470.html

7. Тишкевич І. Як Польща бореться за українських трудових мігрантів. *Український інститут майбутнього.* 25 липня 2018 р. URL: https://uifuture.org/publications/24039-yak-polsha-boretsia-za-ukrainskych-trudovych-migrantiv/

8. Chmielewska I., Dobroczek G., Puzynkiewicz J. A new wave of Ukrainian migration to Poland. URL: https://financialobserver.eu/poland/a-new-wave-of-ukrainian-migration-to-poland

УДК 373.24

ВЗАЄМОДІЯ СІМ'Ї ТА ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ З ПИТАНЬ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДИТИНИ

Ярославцева Мілена Ігорівна
к.п.н., доцент кафедри теорії
та методики дошкільної освіти
Март'янова Тетяна Олександрівна
Сердюк Ксенія Сергіївна
Тарасова Каріна Миколаївна
Студенти
КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» ХОР
м.Харків, Україна

Анотація: в роботі розглянуто проблему розвитку творчого потенціалу дошкільників як одну із сучасних напрямків дошкільної педагогіки. Представлено дослідження педагогів щодо проблеми взаємодії батьків із закладами дошкільної освіти з питання розвитку творчого потенціалу дитини та можливі форми роботи між ланкою ЗДО-родина-дитина.

Ключові слова: творчий потенціал, творчість, творчий розвиток, творчі здібності, взаємодія ЗДО з родиною, форми роботи ЗДО з родиною.

Базовий компонент дошкільної освіти спрямовує зусилля батьків, педагогів, психологів на розвиток творчого потенціалу дитини, що має свої особливості у дошкільному дитинстві, на своєчасне підтримання досягнень індивідуальної своєрідності неповторного життєвого шляху дитини, забезпечення психолого-педагогічного супроводу розвитку дитини у дошкільні роки [1]. Один із компонентів всебічного розвитку дитини, зазначеного у Базовому компоненті – розвиток творчих здібностей дітей дошкільного віку.

У дошкільному періоді дитинства закладаються основи розвитку особистості і формуються творчі здібності. Виховання творчої особистості, вміння бачити красу в повсякденних речах, відчувати радість від навколишнього – одне з важких і цікавих завдань сучасної дошкільної педагогіки і психології.

Вивченням поняття «творчі здібності» займалися і займаються, до цього дня, багато вітчизняних і зарубіжних психологів і педагогів. Проблемі дитячої творчості свої роботи присвятили такі відомі вчені, як: Д. Богоявленська Л. Виготський, Дж. Гілфорд, О Запорожець, Т. Казакова, А. Лук, Я. Пономарьов, С. Рубінштейн, Б. Теплов, Е. Торренс., Є. Фльоріна. Аналізуючи наукову літературу, можна знайти різні визначення таких термінів, як «здібності» і «творчість».

Якщо виділити суть поняття «здібності», розкриту в різноманітних визначеннях, що зустрічаються в літературі (С. Рубінштейн, Н. Лейтес), то можна надати цьому слову узагальнене визначення: Здібності – індивідуально-психологічні особливості людини, які проявляються в діяльності і є умовою успішності її виконання. Від здібностей залежить швидкість, глибина, легкість і міцність процесу оволодіння знаннями, вміннями і навичками, але самі вони до них не зводяться [3].

Творчість – це діяльність, що породжує щось нове, на основі реорганізації наявного досвіду і формування нових комбінацій знань, умінь, продуктів. В процесі творчості відбувається становлення людини, як творчої особистості [3].

Спираючись на дані філософської енциклопедії можна зробити висновок про те, що «творчість» – це діяльність, що породжує будь-які нові цінності, ідеї, самої людини як творця. Творчість – це діяльність, результатом якої є нові матеріальні і духовні цінності; вища форма психічної активності, самостійності, здатність створювати щось нове, оригінальне. В результаті творчої діяльності формуються і розвиваються творчі здібності [3].

Словосполучення «творчий потенціал» як поняття в наукових джерелах стало використовуватися з 90-х рр. XX ст. У словниковому значенні термін «потенціал» (від лат. Potentia - сила) тлумачиться як відкриті можливості в будь-якому відношенні. У філософському розумінні потенціал – це джерело, можливість, засіб, запас, який може бути використаний людиною для вирішення якої-небудь задачі, досягнення певної мети.

Стосовно до творчості потенціал передбачає наявність особистісних якостей, що забезпечують як розвиток особистості, так і створення нових соціально значущих предметів духовної і матеріальної культури.

Проблема розвитку творчого потенціалу є однією з найбільш дискутованих в науковій психолого-педагогічній літературі. Інтерес до неї в різні роки проявили багато вчених, серед яких Л. Виготський і його наукова концепція про розвиток уяви і творчості в дитячому віці; В. Кудрявцева, А. Матюшкіна, Е. Яковлєва та їх дослідження стосовно розвитку творчого потенціалу особистості дитини дошкільного віку; наукові студії Т. Комарової, Т. Казкової вивчали проблеми розвитку творчих здібностей дошкільників у процесі образотворчої діяльності в закладі дошкільної освіти та сім'ї [3].

Результати досліджень вищезазначених вчених свідчать про те, що важливою умовою розвитку творчих здібностей дошкільника є організація цілеспрямованої дозвільної діяльності дошкільнят в закладі дошкільної освіти таі сім'ї, а саме: збагачення його яскравими враженнями, забезпечення емоційно-інтелектуального досвіду, який стане основою для виникнення задумів і буде матеріалом, необхідним для роботи уяви. Освоєння творчої діяльності не може існувати без спілкування з мистецтвом. При правильному впливі дорослих дитина розуміє сенс, суть мистецтва [3].

Протягом всього терміну перебування дошкільника в закладі дошкільної освіти педагогам і батькам важливо бути партнерами, союзниками в справі освіти і виховання, розуміти один одного, говорити на одній мові, йти в одному напрямку. Інакше неможливим є гармонійний розвиток дитини, його повноцінна соціалізація [4] .

Визначення сімейного виховання як пріоритетного вимагає нових видів відносин між сім'єю і дошкільним закладом. Поняття «співпраця» і «взаємодія» є визначними в новизні цих відносин. Під поняттям «співпраця» мається на увазі спілкування, де жодному з учасників не належить привілей наказувати, брати під контроль, надавати оцінку. Поняття «взаємодія» являє собою спосіб організації спільної діяльності, яка здійснюється завдяки соціальному сприйняттю і за допомогою спілкування.

Такі відомі науковці, як Л. Артемова, А. Богуш, Т. Поніманська присвятили свої праці проблемі взаємодії сім'ї та закладу дошкільної освіти [2].

Взаємодія вихователів і батьків дітей має здійснюватися за наступними параметрами: формування єдиних вимог закладу дошкільної освіти і сім'ї, що направлені на вирішення проблем виховання дошкільників; надання корисних порад і забезпечення інших видів педагогічної допомоги батькам у вихованні дітей.

Сучасна українська дослідниця М. Машовець зазначає, що для вирішення педагогічних проблем у сім'ї потрібно попереднє надання спеціальної підготовки батькам, а також надання кваліфікованої допомоги фахівців та наукового забезпечення на теоретичному і практичному рівнях [2].

Від спільної взаємодії педагога та їхніх батьків залежить успіх виховання дошкільника. Одним із важливих принципів є тісний взаємозв'язок між змістом роботи з дітьми та змістом педагогічної просвіти батьків, який потрібно враховувати у співпраці з родинами вихованців.

Головою формою в відносинах «сім'я – заклад дошкільної освіти» є взаємодія педагога і батьків з приводу радощів і труднощів, успіхів та невдач, роздумів і сумнівів в процесі виховання конкретної дитини в цій сім'ї. Неоціненна допомога один одному в розумінні дитини, в оптимізації її розвитку, в рішенні її індивідуальних проблем [2] .

Взаємодія педагогів з батьками здійснюється за допомогою різних форм. Серед них виділяють традиційні і нетрадиційні форми. Традиційні форми поділяються на наступні групи: колективні – конференції, групові консультації,

батьківські збори; індивідуальні – бесіди та індивідуальні консультації; наочні – ширми, виставки, фото, папки-пересувки, стенди, дні відкритих дверей [2].

Класифікація нетрадиційних форм поділяється на чотири групи: інформаційно-аналітичні форми; дозвільні форми; пізнавальні форми [2].

Інформаційно-аналітичні форми дозволяють встановити емоційний контакт між батьками, дітьми та вихователями. До цієї форми відносяться: тести, анкетування, опитування.

Дозвільні форми – це свята, ярмарки, виставки. Вони спрямовані на встановлення теплих неформальних, довірливих стосунків між батьками, вихователями і дітьми. Дозвілля надають можливість створити емоційний комфорт в групі. Батьки стають більш відкритими для спілкування. Батьки на цих заходах є повноцінними учасниками, а не гостями. Напередодні готують сценарій а приймають активну участь: співають, танцюють, грають [4].

Ознайомлення батьків з віковими і психологічними особливостями дітей дошкільного віку, формування у них практичних навичок виховання є сутністю пізнавальних форм. Основна роль відводиться зборам в нетрадиційній формі, груповим консультацій, які належать до цієї групи форм. Творчий підхід педагогів до їх організації і проведення часто спирається на популярні телепередачі. Також проводяться тренінги, практикуми, дискусії, які допомагають формувати у батьків навички і уміння виховати дітей.

Остання група нетрадиційних форм – наочно-інформаційні форми [2].

В нетрадиційному вигляді наочно-інформаційні форми дозволяють правильно оцінити діяльність педагогів й переглянути методи і прийоми сімейного виховання.

Головною метою наочно – інформаційної форми є ознайомлення батьків з дошкільним закладом, режимом і особливостями роботи, педагогами, працівниками. Дні відкритих дверей, спільні виставки дитячих малюнків і фотографій, оформлені колажі за допомогою сучасних технологій спільно з батьками, обмін фотографіями, відносяться до цієї підгрупи наочно-інформаційних форм.

Також до одних з найважливіших особливостей розвитку дитячої творчості відносяться: організація змістовного та цікавого життя дитини, організація спостережень за явищами навколишнього світу, спілкування з мистецтвом, дбайливе ставлення до процесу і результату дитячої діяльності, організація атмосфери творчості і мотивація завдання, а також облік індивідуальних особливостей дитини. До найбільш поширених методів належать: інформаційно-рецептивний, репродуктивний, евристичний і дослідницький методи. Застосовують також методи ТРВЗ (Теорія розв'язання винахідницьких задач), синектика, «мозковий штурм», метод морфологічного аналізу і ментальних карт. Ігровий методичний прийом вважається найефективнішим [4].

Вихователь може запропонувати батькам проведення таких заходів:

1. Майстер-класи для батьків: «Сходинками творчості», «Чарівний світ ори гамі», «Малювання з пелюшок», «Пухнаста аплікація», «Розвиваємо творчі здібності засобами ліплення з солоного тіста та муле-патату»

2. Спільний майстер-клас батьків і дітей «Мама, тато, я – творча сім'я»

3. Батьківські збори: «Розвиток творчого потенціалу дітей за допомогою засобів художньої діяльності», «Як виховати дитину творчою»

5. Консультація для батьків: «Як задіяти дитину до творчості вдома», «Вплив дитячої розвивальної літератури на формування творчого потенціалу дошкільників», «Творча діяльність як рушійна складова розвитку творчого потенціалу у дітей».

Отже, можна дійти до висновку про те, що взаємодія сім'ї та закладу дошкільної освіти з питань розвитку творчого потенціалу дитини – найактуальніша проблема сучасної дошкільної освіти. Для розвитку здібностей до творчості дошкільний період є сенситивним і тому надає прекрасні можливості. І від того, наскільки будуть використані ці можливості, багато в чому буде залежати творчий потенціал дорослої людини. Головним значенням педагогічної культури є дитина – її розвиток, виховання і освіта, соціальний захист і підтримка її прав та гідності. Задля того щоб батьки могли правильно

виховувати дітей, необхідно підвищувати і збагачувати їх педагогічну культуру. Досягнення високого рівня вихованості дітей можливо лише за співпраці закладу дошкільної освіти і сім'ї, взаємодоповнюючого впливу сімейного і суспільного виховання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні (нова редакція): науковий керівник : А. М. Богуш / [Байєр О.М., Безсонова О.К., Брежнєва О.Г., Гавриш Н.В., Загородня Л. П. та інш.] URL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/2020/21.12/bazovyy%20komponent%20doshkillya.pdf (дата звернення 22.01.2021).
2. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : навч. посіб. для студентів ВНЗ. Київ : Академвидав, 2015. 448 с.
3. Актуальні проблеми дошкільної освіти: теорія і практика в умовах вищого навчального закладу : навч. посіб. / під заг. ред. С. О. Нікітчиної. Київ : ВД «Слово», 2014. 368 с.
4. Підготовка вихователя до розвитку особистості дитини в дошкільному віці : монографія / Г. В. Бєлєнька та ін. ; за заг. ред. І. І. Загарницької. Київ. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. 310 с.

ВИЯВЛЕННЯ ДОМІШКИ НАТРІЮ ГІДРОКАРБОНАТУ У СМЕТАНІ ТА ВЕРШКАХ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ БРОМКРЕЗОЛОВОГО ЗЕЛЕНОГО

Яценко Іван Володимирович,
д.вет.н., професор
завідувач кафедри ветеринарно–санітарної
експертизи та судової ветеринарної медицини,
Харківська державна зооветеринарна академія
м. Харків, Україна
Богатко Надія Михайлівна,
к.вет.н., доцент,
завідувач кафедри ветеринарно–санітарної
експертизи,
Білоцерківський національний аграрний університет,
м. Біла Церква, Україна
Париловський Олександр Іванович,
асистент кафедри ветеринарно–санітарної експертизи
та судової ветеринарної медицини,
Харківська державна зооветеринарна академія,
м. Харків, Україна
Родіонова Катерина Олександріна,
к.вет.н., доцент кафедри
ветеринарної гігієни, санітарії і експертизи,
декан факультету ветеринарної медицини,
Одеський державний аграрний університет,
м. Одеса, Україна
Жиліна Валентина Миколаївна,
к.вет.н., доцент кафедри ветеринарно–санітарної
експертизи та судової ветеринарної медицини,
Харківська державна зооветеринарна академія, м. Харків, Україна

Вступ. Молочні продукти є розповсюдженим і незамінним компонентом раціону харчування людей, особливо дітей, вагітних жінок, хворих і виснажених в період реабілітації, а також літніх людей. Серед них вагоме місце займають молочнокислі продукти і, зокрема, сметана та вершки [1–3].

Кисломолочні продукти в цілому, і сметана та вершки, зокрема, містять безліч корисних речовин: цінні жирні органічні кислоти, молочний жир, амінокислоти молочного білка, лактозу, вітаміни *A*, B_1, B_2, *C, E* і *PP*, солі калію, кальцію, заліза, натрію, магнію, фосфорної кислоти і практично увесь спектр мікроелементів. Їх унікальна цінність для людського здоров'я також зумовлена присутністю в зазначених продуктах молочнокислих коків, а також термофільного молочнокислого стрептококу [4–5].

Проте через проблеми, пов’язані з обмеженими ресурсами і сезонним характером виробництва молока–сировини, оператори ринку молочних продуктів поруч із виготовленням молочних продуктів виробляють молоковмісні продукти із замінниками молочного жиру, згущувачів, стабілізаторів тощо [6]. Недобросовісні виробники пропонують їх споживачам під виглядом і за ціною натуральних молочних продуктів, що є фальсифікацією [7–9].

Їх необхідно транспортувати й зберігати в прохолодному місці (не більше +8 ºС) і постійно стежити, щоб температура не опускалася нижче нульової позначки. У першому випадку продукт зіпсується, а в другому – замерзне і втратить всі корисні властивості. Тому іншою проблемою, пов’язаною з молочнокислими продуктами є намагання виробника й реалізатора подовжити строки їх зберігання чи реалізації, а також тривалого недопущення псування, адже сметана, вершки та інші кисломолочні продукти є швидкопсувними продуктами. Для цього до них часто додають заборонені сторонні складники, не передбачені національними стандартами і рецептурою їх виготовлення, зокрема крохмаль чи борошно (для збільшення густини й сухої речовини), інгібітори, в т.ч. й антибіотики (для зменшення кількості бактерій), домішку натрію гідрокарбонату (соди харчової) – для зниження кислотності та інші

ксенобіотики, котрі стримують розвиток мікроорганізмів в продукті, а, отже, процеси псування. Проте за таких умов і корисна мікрофлора, зорема лактобактерії, також гинуть і споживач отримує звичайну смакову імітацію замість цінного продукту. Споживання такого молочного продукту є не лише не корисним для споживача, а й небезпечним [10].

Важливим напрямом удосконалення протидії обігу небезпечної, неякісної, підробленої, сфальсифікованої продукції є її контроль як під час виробництва, так і готової продукції, адже якісні і кількісні фальсифікації визначаються лише лабораторними методами, а, отже, підняте питання є актуальним, має як теоретичне, так і практичне значення.

Мета роботи – розробити спосіб виявлення домішки натрію гідрокарбонату, який додають у сметану та вершки для подовження строку зберігання, приховування ознак псування та зменшення обсіменіння мікроорганізмами.

Матеріал і методи. Об'єктом дослідження були сметана і вершки, що реалізуються у торговельній мережі. Для виявлення в них домішки натрію гідрокарбонату застосовували спиртовий розчин бромкрезолового зеленого у кількості 0,5–0,6 $см^3$, який готували із 0,01 г кристалічного бромкрезолового зеленого та 20 $см^3$ розчину спирту етилового з масовою концентрацією 96 %. Цей спосіб нами запатентовано [11].

Результати та їх обговорення. До проведення оновного досліду нами проаналізовано аналоги і прототипи роботи. Так, аналогом роботи є метод визначення фальсифікації молока натрію гідрокарбонатом із застосуванням розчину фенолроту та етилового спирту з масовою концентрацією 96 % при утворенні жовто–оранжевого за відсутності домішку натрію гідрокарбонату та яскравого червоного кольору кольору – за наявності домішку натрію гідрокарбонатом [12]. Недоліком даного методу є те, що він застосовується для визначення фальсифікації лише молока і розчин фенолроту нестійкий. Крім того, під час визначення метод дає похибку 25–35 %.

Прототипом роботи є метод визначення фальсифікації молока натрію гідрокарбонатом із застосуванням спиртового розчину бромтимолового синього з масовою концентрацією 0,04 % при утворенні жовтого кольору за відсутності домішку натрію гідрокарбонатом та зеленого кольору різної інтенсивності – за наявності домішку натрію гідрокарбонатом [13]. Недоліком цього методу є те, що він довготривалий за з'явленням кольору протягом 10–15 хвилин і застосовується для визначення фальсифікації тільки молока. Крім того, метод дає похибку у визначенні 20–25 %.

Етапи вирішення цього завдання наведено у нижчезазначених прикладах.

Приклад 1. Для розробки методу використовували досліджувані проби водних розчинів сметани та вершків у кількості 1,0–1,5 см^3, відповідно, які готували у пробірках співвідношенні 1:8 (2,0–2,1 г сметани чи вершків розчиняли у 16,0–16,8 см^3 дистильованої води). До зазначених молочних продуктів обережно додавали градуйованою піпеткою по стінці пробірки 0,7–0,8 см^3 спиртового розчину бромкрезолового зеленого, який складається із 0,02 г кристалічного бромкрезолового зеленого та 25,0–25,1 см^3 розчину спирту етилового з масовою концентрацією 96 %.

Приклад 2. До досліджуваних проб водних розчинів сметани, а також вершків у кількості 4,0–4,5 см^3, відповідно, які готували у пробірках у співвідношенні 1:6 (2,0–2,1 г зазначених молочних продуктів розчиняли у 12,0–12,6 см^3 дистильованої води). До зазначених молочних продуктів обережно додавали градуйованою піпеткою по стінці пробірки 0,9–1,1 см^3 спиртового розчину бромкрезолового зеленого, який складається із 0,05 г кристалічного бромкрезолового зеленого та 10,0–10,1 см^3 розчину етилового спирту з масовою концентрацією 70 %.

Приклад 3. До досліджуваних проб водних розчинів сметани, а також вершків у кількості 2,0–2,5 см^3, відповідно, які готували у співвідношенні 1:5 (2,0–2,1 г молочних продуктів розчиняли у 10,0–10,5 см^3 дистильованої води), додавали градуйованою піпеткою обережно по стінці пробірки 0,5–0,6 см^3 спиртового розчину бромкрезолового зеленого, який складається із 0,01 г

кристалічного бромкрезолового зеленого та 20,0–20,1 см^3 розчину спирту етилового з масовою концентрацією 96 %.

Після додавання необхідних розчинів у пробірках через 3–5 секунди оцінювали забарвлення кільцевого шару на межі контакту розчинів молочних продуктів (сметани чи вершків) та спиртового розчину бромкрезолового зеленого. Він зеленого кольору за відсутності домішки натрію гідрокарбонату в молочних продуктах або синього кольору різної інтенсивності (від блакитного до темно–синього), залежно від кількості доданого натрію гідрокарбонату (до 0,5 %, до 1 %, до 1,5 %) у досліджені молочні продукти.

Порівняльна оцінка прикладів випробування виявлення домішки натрію гідрокарбонату у сметані та вершках із застосуванням бромкрезолового зеленого до прототипу подана в таблиці 1.

Таблиця 1

Порівняння способів виявлення домішки натрію гідрокарбонату у сметані та вершках із застосуванням бромрезолового зеленого

№ п/п	Показники, що порівнюються	Прото–тип	Приклади		
			1	2	3
1	Вихідні об’єкти дослідження				
	Проба молока, см^3	3,0–5,0	–	–	–
	Проби сметани, г		2,0–2,1	2,0–2,1	2,0–2,1
	Кількість дистильованої води, см^3	–	16,0–16,8	12,0–12,6	10,0–10,1
	Співвідношення водного розчину сметани та вершків		1:8	1:6	1:5
	Кількість водного розчину сметани та вершків		1,0–1,5	4,0–4,5	2,0–2,5
2	Додавання реактиву:	спиртовий розчин бромкрезолового зеленого			
	кількість, см^3	7–8 крапель	0,7–0,8	0,9–1,1	0,5–0,6
	концентрація, %	0,04	–	–	–
	Готування спиртового розчину:				
	кількість бромкрезоло–вого зеленого, г	–	0,02	0,05	0,01
	кількість спирту	–	25,0–25,1	10,0–10,1	20,0–20,1

	етилового, $см^3$				
	концентрація спирту, %	–	96,0	70,0	96,0
3	Експозиція появи кольору, секунди	1–2	6–8	3–5	0,5–1
4	Інтенсивність кольору кільцевого шару за відсутності натрію гідрокарбонату у сметані та вершках	жовтий	світло–зелений	світло–зелений	зелений
5	Інтенсивність кольору кільцевого шару за наявності натрію гідрокарбонату у сметані та вершках	від жовто–зеленого до синьо–зеленого	світло–синій		синій колір різної інтенсивності
6	Швидкість проведення досліду, хв	5–6	6–8	5–6	4–5
7	Стабільність показ–ників інтенсивності кольору, %	86,7	69,4	75,3	99,9
8	% співвідношення результатів досліджень до кислотності сметани та вершків	84,0–86	80,1–83,6	85,1–87,2	99,0–99,6
9	% співвідношення результатів досліджень до вмісту мікроорганізмів у сметані та вершках	85–88,1	78,7–81,2	79,9–83,0	99,1–99,8

Отже, серед досліджених варіантів способу виявлення натрію гідрокарбонату у сметані та вершках найбільш ефективним виявився спосіб за прикладом 3, котрий полягає в тому, що до 2,0–2,5 $см^3$ водних розчинів сметани та вершків, які готували у співвідношенні 1:5 (2,0–2,1 г досліджених молочних продуктів розчиняли у 10,0–10,5 $см^3$ дистильованої води), по стінці пробірки градуйованою піпеткою обережно додавали 0,5–0,6 $см^3$ спиртового розчину бромкрезолового зеленого, який складається із 0,01 г кристалічного бромкрезолового зеленого та 20 $см^3$ розчину спирту етилового з масовою концентрацією 96 %). Через 0,5–1 секунди встановлювали колір кільцевого

шару на межі контакту розчинів відповідних молочних продуктів і спиртового розчину бромкрезолового зеленого. За відсутності домішки натрію гідрокарбонату в молочних продуктах кільцевий шар забарвлюється в зелений колір, а за наявності домішки натрію гідрокарбонату – в синій колір з різною інтенсивністю, залежно від кількості доданого натрію гідрокарбонату.

Встановлено також, що стабільність показників інтенсивності кольору кільцевого шару під час виявлення у сметані та вершках домішки натрію гідрокарбонату із застосуванням брокрезолового зеленого була найвищою у прикладі № 3 – 99,9 %. Також більш достовірні дані – у 99,0–99,6 % були отримані у порівнянні до методу визначення кислотності сметани та вершків [3] та у 99,1–99,8 % до методу визначення вмісту мікроорганізмів у сметані та вершках [4].

Використовуючи метод за прикладом № 3, ми виявили у сметані та вершках домішку натрію гідрокарбонату із застосуванням брокрезолового зеленого за інтенсивністю кольору кільцевого шару у 100 % експериментальних проб. Результати досліджень подано в таблицях 2, 3.

Таблиця 2

Виявлення у сметані домішки натрію гідрокарбонату із застосуванням брокрезолового зеленого за інтенсивністю кольору

Загальна кількість досліджуваних проб сметани, *n=45*	Інтенсивність кольору кільцевого шару за прикладом № 3 під час виявлення у сметані домішки натрію гідрокарбонату		
Дослідні проби: проби сметани з домішкою натрію гідрокарбонату, *n=15*	Кількість проб сметани, *n*:		
	9	4	2
	Домішка натрію гідрокарбонату до маси сметани:		
	до 0,5 %	0,5–1 %	1–1,5 %
	Колір кільцевого шару:		
	блакитний (60 %)	світло–синій (26,7 %)	темно–синій (13,3)
Контрольні проби: проби сметани без домішки натрію гідрокарбонату, *n=30*	Кільцевий шар зеленого кольору, n=30		

Проведеними дослідженнями встановлено, що у разі експериментального змішування спиртового розчину брокрезолового зеленого і водного розчину сметани з домішкою натрію гідрокарбонату, кільцевий шар контакту цих двох розчинів забарвлюється в синій колів різної інтенсивності, що залежить від кількості доданого натрію гідрокарбонату. Так, якщо додати до сметани до 0,5 % натрію гідрокарбонату, то кільцевий шар забарвлюється в блакитний колір, 0,5–1 % натрію гідрокарбонату – в світло–синій колір і 1–1,5 % натрію гідрокарбонату – в темно–синій колір. Кільцевий шар контрольних проб сметани (без експериментального додавання натрію гідрокарбонату до досліджених молочних продуктів) забарвлювався у зелений колір.

Таблиця 3

Виявлення у вершках домішки натрію гідрокарбонату із застосуванням брокрезолового зеленого за інтенсивністю кольору

<table>
<tr><td>Загальна кількість досліджуваних проб вершків, n=45</td><td colspan="3">Інтенсивність кольору кільцевого шару за прикладом № 3 під час виявлення у вершках домішки натрію гідрокарбонату</td></tr>
<tr><td rowspan="6">Дослідні проби:
проби вершків з домішкою натрію гідрокарбонату, n=21</td><td colspan="3">Кількість проб вершків, n:</td></tr>
<tr><td>12</td><td>5</td><td>4</td></tr>
<tr><td colspan="3">Домішка натрію гідрокарбонату до маси вершків:</td></tr>
<tr><td>до 0,5 %</td><td>0,5–1 %</td><td>1–1,5 %</td></tr>
<tr><td colspan="3">Колір кільцевого шару:</td></tr>
<tr><td>блакитний (57,15 %)</td><td>світло–синій (23,80 %)</td><td>темно–синій (19,05 %)</td></tr>
<tr><td>Контрольні проби:
проби вершків без домішки натрію гідрокарбонату, n=24</td><td colspan="3">Кільцевий шар зеленого кольору, n=24</td></tr>
</table>

Таким чином, у разі експериментального змішування спиртового розчину брокрезолового зеленого і водного розчину вершків з домішкою натрію гідрокарбонату, кільцевий шар контакту цих двох розчинів забарвлюється в синій колір різної інтенсивності, що залежить від кількості доданого натрію гідрокарбонату.

Так, якщо додати до вершків до 0,5 % натрію гідрокарбонату, то кільцевий шар забарвлюється в блакитний колір, 0,5–1 % натрію

гідрокарбонату – в світло–синій колір і 1–1,5 % натрію гідрокарбонату – в темно–синій колір. Кільцевий шар контрольних проб вершків (без експериментального додавання натрію гідрокарбонату забарвлювався у зелений колір.

Крім того, слід зазначити, що метод є експресним, простим у виконанні, а його результати дають конкретні якісні показники за наявності зеленого кольору за відсутності домішки натрію гідрокарбонату або синього кольору різної інтенсивності кільцевого шару залежно від кількості додавання у ємності з сметаною та вершками натрію гідрокарбонату до 1 %, до 3 %, до 6 % під час визначення фальсифікації зазначених молочних продуктів.

Спосіб виявлення домішки натрію гідрокарбонату в сметані чи вершках за прикладом № 3 нами пропонується як якісний спосіб поряд з іншими якісними і кількісними способами визначення безпечності та якості молочних продуктів (наприклад, визначення кислотності, масової частки води, вмісту мікроорганізмів, вмісту жиру, органолептичних показників) [14–15].

Висновки

1. Розроблений спосіб виявлення у сметані та вершках домішки натрію гідрокарбонату із застосуванням в якості індикатора спиртового розчину бромкрезолового зеленого полягає в тому, що кільцевий шар контакту розчину молочного продукту та індекатора забарвлюється в синій колір різної інтенсивності, в залежності від кількості доданого натрію гідрокарбонату. Кільцевий шар контрольних проб сметани та вершків (без домішки натрію гідрокарбонату забарвлюються у зелений колір.

2. Спиртовий розчин бромкрезолового зеленого готують із 0,01 г кристалічного бромкрезолового зеленого та 20 $см^3$ розчину спирту етилового спитру з масовою концентрацією 96 %, у кількості 0,5–0,6 $см^3$.

3. Запропонований спосіб достовірний, експресний, зручний в проведенні, не вимагає витрат на реактиви і може використовуватися в комплексі з іншими методами визначення безпечності та якості сметани і вершків.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Чорна Т. О., Лантінова А. В. Аспекти товарознавчого експертного дослідження кисломолочної продукції вітчизняних виробників. URL: https://www.sworld.com.ua/simpoz5/75.pdf (дата звернення – 22.01.2021).

2. Сметана. ДСТУ 4418:2005. Технічні умови Київ: Держспоживстандарт України, 2005. 10 с. URL: http://ukrapk.com/ gosts/milk/dsty_44182005_smetana.html (дата звернення – 22.01.2021).

3. Вершки питні. ДСТУ 7519:2014 Технічні умови. Київ: Держспоживстандарт України, 2014. 16 с. URL: http://online.budstandart. com/ua/catalog/doc–page?id_doc=84689 (дата звернення – 22.01.2021).

4. Давидович О. Я., Турчиняк М. К., Палько Н. С. Порівняльне оцінювання якості вершків питних стерилізованих різних виробників. Товарознавчий вісник. 2018. Випуск 11. С. 10–21.

5. Колчина В. Л., Колосова Е. А. Оценка качества кисломолочного продукта: сметана. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/otsenka–kachestva– kislomolochnogo–produkta–smetana/viewer (дата звернення – 22.01.2021).

6. Степанова Л. И. Сметана с использованием растительных жиров – и вкусно, и полезно! Молочная промышленность. 2005. № 6. С. 47−48.

7. Шкабара Т. Л. Сучасні проблеми якості молочної продукції в Україні. Економіка АПК. URL: http://chtei–knteu.cv.ua/herald/content/ download/archive/2009/v1/NV–2009–V1_10.pdf (дата звернення – 22.01.2021).

8. Доценко Е. Н., Заболотных М. В., Таганова Т. В. Способы фальсификации молочной продукции. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/ sposoby–falsifikatsii–molochnoy–produktsii/viewer (дата звернення – 22.01.2021).

9. Клопотенко В. С. Проблеми фальсифікації кисломолочних продуктів на прикладі сметани. URL: http://www.rusnauka.com/16_PN_2016/ Agricole/4_212775.doc.htm (дата звернення – 22.01.2021).

10. Serbancea, F ; Belc, N ; Stanescu, A. Risk Factors in the Assessment of the Conformity of Falsified Dairy Products. Quality–access to success. 2018. 19 (163). 133–139.

11. Богатко Н. М., Чичерін М. С., Яценко І. В., Сердюков Я. К. Спосіб визначення фальсифікації сметани та вершків натрію гідрокарбонатом із застосуванням бромкрезолового зеленого. Патент 118245 України, МПК G01N 33/04 (2006.01). № u 2017 02184; заявл. 09.03.2017; опубл. 25.07.2017, Бюл. №14. 4 с.

12. Богатко Н. М., Букалова Н. В., Сахнюк В. В. Методики контролювання показників безпечності та якості харчових продуктів тваринного та рослинного походження: Методичні рекомендації. Біла Церква: «Білоцерківдрук», 2017. 130 с.

13. Правила ветеринарно–санітарної експертизи молока і молочних продуктів та вимог щодо їх реалізації. Затверджені наказом Державного департаменту ветеринарної медицини від 20.04.2004 р. № 49. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0579–04#Text (дата звернення – 20.01.2021).

14. Богатко Н. М., Мазур Т. Г., Щуревич Г. П., Богатко Л. М. Ветеринарно–санітарний контроль виробництва молока і молочних продуктів у відповідності до міжнародних вимог: Методичні рекомендації. Біла Церква, 2012. 109 с.

15. Молоко та молочні продукти. Методи мікробіологічного контролювання: ДСТУ 7357:2013. Київ: Мінекономрозвитку України, 2014. 35 с. (Національний стандарт України).

УДК 37.013.42

ОРГАНІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ СТУДЕНТІВ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Ящищак Ірина Василівна
аспірант
Олексюк Наталія Степанівна
д.п.н., професор
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка

Анотація. У статті розкрито основні засади організації соціальної підтримки студентів в закладах вищої освіти України, окреслено мету й завдання служб, які забезпечують означену підтримку. З'ясовано, що система соціальної підтримки студентів функціонує на зовнішньому і внутрішньому рівнях. Зазначено, що соціальна підтримка студентів здійснюється шляхом забезпечення їх житлом на період навчання, призначення стипендій, надання матеріальної, інформаційної, консультативної, посередницької та психологічної допомоги. Визначено ефективні форми і методи соціальної підтримки студентів закладів вищої освіти та шляхи її оптимізації.

Ключові слова: соціальна підтримка, студент, заклад вищої освіти, студентське самоврядування, соціально-психологічна служба.

Соціальна підтримка студентів в закладах вищої освіти України, яка спрямована на створення умов для повноцінного гармонійного розвитку здобувачів освіти, реалізації їх наявних і потенційних особистісно-професійних можливостей, набуває в наш час особливої актуальності. Анексія Криму й військові дії на сході країни, складні економічні процеси, що відбуваються протягом останніх років, призвели до зубожіння великої частини населення, посилення трудової міграції, появи нових соціальних груп (вимушено

переміщені особи, учасники АТО/ООС і члени їх сімей, жителі «сірої» зони), а також загострення ряду соціальних проблем. Все це відбивається на бажанні й спроможності молодих людей отримувати вищу освіту в Україні і, відповідно, на функціонуванні самих закладів вищої освіти.

Проблеми соціальної, соціально-психологічної та соціально-педагогічної роботи зі студентами неодноразово виступали предметом наукових досліджень. Так, у працях Л. Міщик, А. Капської, В. Сидорова, О. Пічкар, І. Козубовської, Г. Попович, С. Марченко, Н. Лавриченко, Н. Романової, В.Тименко ґрунтовно висвітлено теоретичні й практичні аспекти функціонування соціально-психологічних служб в освітніх закладах. Поряд з цим, аналітичний огляд наукових публікацій з організації соціальної роботи зі студентами закладів вищої освіти свідчить про недостатню вивченість механізмів їх соціальної підтримки. Залишаються малодослідженими питання забезпечення системності, доступності й оперативності такого виду соціальної роботи [1, с.134; 2, с.165].

Доцільність розробки означеної проблеми та відсутність її цілісного наукового дослідження зумовили вибір теми нашої статті. Метою її є висвітлення організації соціальної підтримки студентів в закладах вищої освіти України. Для виконання заявленої мети нами було поставлено кілька завдань: схарактеризувати соціальну підтримку студентів в закладах вищої освіти України як важливий соціальний процес й з’ясувати її мету та завдання; визначити суб’єктів здійснення соціальної підтримки та проаналізувати її механізми; виявити можливості оптимізації означеного процесу в закладах вищої освіти України.

У нашому розумінні соціальна підтримка студента закладу вищої освіти – це заходи матеріального та нематеріального характеру, які здійснюються фахівцем соціальної служби та запобігають виникненню чи сприяють вирішенню соціальних, психологічних, педагогічних, економічних, побутових проблем, з якими студент не може впоратись самостійно. До основних принципів соціальної підтримки студентів в закладах вищої освіти відносимо:

конфіденційність, повагу до загальнолюдських цінностей та особистої свободи, гуманізм, рівність, партнерство, добровільність і доступність [3, с. 228].

На підставі вивчення діяльності різних типів закладів вищої освіти можемо стверджувати, що сучасна вітчизняна система соціальної підтримки студентів функціонує на двох рівнях – зовнішньому (включає студентську соціальну службу закладу, його адміністрацію, а також соціальні служби, які діють в населеному пункті, наприклад, центр соціальних служб для сім'ї, дітей і молоді) й внутрішньому (представлена персоналом відповідних підрозділів закладу вищої освіти – директором служби, координаторами програм та проектів, залученими спеціалістами (наприклад, психологами, лікарями, юристами), студентами-лідерами студентського чи волонтерського руху, членами громадських організацій, що беруть участь у реалізації певних проектів й програм) [3, с. 228; 4, с. 45].

Основним суб'єктом соціальної підтримки студентів є органи студентського самоврядування закладу вищої освіти, до яких відносяться студентська профспілка та студентський уряд [5, с. 2]. Оскільки студентська профспілка опікується лише частиною студентів – тими, хто навчається на державній формі (безоплатно), детальніше розглянемо діяльність студентського уряду (на прикладі Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (далі – ТНПУ ім. В. Гнатюка)), об'єктом впливу якого є усе студентство закладу вищої освіти.

Студентський уряд – це орган студентського самоврядування, який є добровільним громадським об'єднанням і проводить свою діяльність відповідно до ініціативи студентів [5, с. 2]. У своїй діяльності уряд опирається на Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», Статут ТНПУ ім. В. Гнатюка, Положення про Студентський уряд ТНПУ ім. В. Гнатюка. Метою діяльності студентського уряду є захист навчальних, наукових, соціальних, економічних, творчих, національно-культурних, духовних, спортивних та інших інтересів студента, формування у нього навичок майбутнього організатора, керівника, лідера. Серед основних завдань студентського уряду

виділяємо: участь у вирішенні всіх питань розвитку університету, що стосуються студентства; забезпечення і захист прав та інтересів студентів; забезпечення виконання студентами своїх обов'язків; забезпечення участі студентів в управлінні університетом; сприяння навчальній, науковій та творчій діяльності студентів; сприяння у створенні умов для проживання і відпочинку студентів; забезпечення інформаційної, правової, психологічної, матеріальної допомоги студентам (спільно з відповідними службами); налагодження міжнародних зв'язків; організацію культурно-масової роботи; організацію співробітництва зі студентами інших вищих навчальних закладів і молодіжними організаціями [1, с. 135; 6, с. 17]. Форми та методи соціальної підтримки зумовлюються проблемами, з якими зіткнувся студент закладу вищої освіти. Насамперед, це забезпечення житлом на період навчання, рейтинг успішності студентів і призначення на його основі стипендій, надання матеріальної допомоги потребуючим [4, с. 47]. Студентський уряд приділяє також увагу студентам із вразливих категорій сімей, сиротам та особам з інвалідністю. Окрім того, значна робота з адаптації до цивільних умов проводиться зі студентами-учасниками АТО/ООС. Беручи до уваги результати діяльності студентського уряду, визнання його значимості та величезну довіру викладачів і студентів університету, виявлені за результатами щорічного опитування, можемо зробити висновок про важливість цієї структури як суб'єкта соціальної підтримки студентів.

Окрім студентського уряду, соціальною підтримкою потребуючих студентів займається соціально-психологічна служба університету, головним завданням якої є соціально-психологічний супровід навчально-виховного процесу та реалізація низки заходів профілактичного, корекційного та навчально-просвітницького характеру. Спираючись на нормативно-правові акти, наукові дослідження, існуючий досвід соціальної роботи, визначаємо такі напрями діяльності соціально-психологічної служби університету, як: сприяння студентам у досягненні цілей та розкритті їх внутрішнього потенціалу; соціальна профілактика негативних явищ, які впливають на процес становлення

особистості та зумовлюють соціальну напруженість; запобігання можливим фізичним, психічним зіткненням окремих індивідів і груп ризику; соціальна допомога особі, що сприятиме успішній її інтеграції у громадське життя; корекція соціальної поведінки та самопочуття студентів, які опинились у скрутних умовах або переживають кризову дискомфортну ситуацію; соціальна реабілітація, спрямована на відновлення порушених соціальних зв'язків за допомогою мобілізації власних ресурсів, творчого потенціалу особистості, використання її природної активності; збереження та захист нормального рівня життя й здоров'я молоді [2, с. 168]. До основних форм і методів соціальної підтримки, які використовує соціально-психологічна служба ТНПУ ім. В. Гнатюка відносимо: традиційні (індивідуальні та групові бесіди, тренінги, консультації) й інноваційні (аналіз помилок, «мозковий штурм», сократів діалог, «дерево рішень», дискусія із запрошенням фахівців, кейс-метод, дидактичні, ділові (рольові) ігри, розв'язування проблемних ситуацій та життєвих задач) [6, с.18].

Особливої уваги, на наш погляд, заслуговує соціальна підтримка студентів, у яких, внаслідок пандемії коронавірусу COVID-19 і відповідне зниження економічної активності, істотно скоротилися доходи. Оскільки в Україні на сьогоднішній все ще не створено системи державної підтримки студентів-контрактників (зокрема, такі студенти не мають права на стипендію, навіть коли демонструють високу академічну успішність; їх батькам не надається грошова допомога у зв'язку з утриманням студента в сім'ї, а право на податковий кредит мають не всі працюючі батьки студентів, наприклад, ним не наділені фізичні особи-підприємці), студентський уряд університету та соціально-психологічна служба, спільно з молодіжною біржою праці Тернопільського міському центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, допомагають цим студентам у пошуку роботи [4, с. 52; 5, с. 5].

Виходячи із зазначеного вважаємо, що соціальна підтримка студентів у закладах вищої освіти України є вкрай необхідною на сучасному етапі розвитку суспільства та, виходячи із проблем, з якими зустрічаються студенти,

багатовекторною. Вона покликана не лише захищати студентів від життєвих негараздів, але й сприяти їх повноцінному особистісному й інтелектуальному розвитку. Вважаємо, що процес соціальної підтримки можна оптимізувати шляхом залучення до співпраці з закладом вищої освіти волонтерських, громадських і релігійних організацій, місцевої громади, а також удосконалення діючого законодавства й розв'язання загальнодержавних проблем.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Коляденко С. М. Партнерська взаємодія для здійснення соціальної підтримки студентської молоді в умовах ВНЗ. Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Психолого-педагогічні науки. – 2016. – № 1. – С. 134–139.
2. Попович В. М. Соціальна служба вищого навчального закладу як суб'єкт соціальної роботи з молоддю. Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики. – 2013. – Вип. 57. – С. 165–174.
3. Moldabek Kulakhmet, Alfira Hajrullina, Nataliya Oleksiuk, Miroslav Tvrdon, Oksana Protas. The Development of the Masters'Professional Competence by Means of the Information and Communication Technologies. International Journal of Higher Education, 2021. Vol. 10, No. 1. P. 226–239.
4. Романова Н. Ф. Організація і управління діяльністю студентських соціальних служб у вищих навчальних закладах України. Дис. канд. пед. наук: 13.00.01. – Київ : Центральний ін-т післядипломної педагогічної освіти АПН України, 2005. – 260 с.
5. Myroslav Kryshtanovych, Svitlana Kapitanets, Svitlana Filina, Nataliya Oleksiuk, Oksana Prodius. Assessment of the effectiveness of strategic personnel management of the company. Academy of Strategic Management Journal (ASMJ), 2019. Volume 18, Special Issue 1. P. 1–6.

Інновації у вищій освіті: проблеми, досвід, перспективи : монографія / ред. П. Ю. Саух. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – 443 с.